ISTORII NEELUCIDATE

almanah estival '85

LUCEAFĂRUL

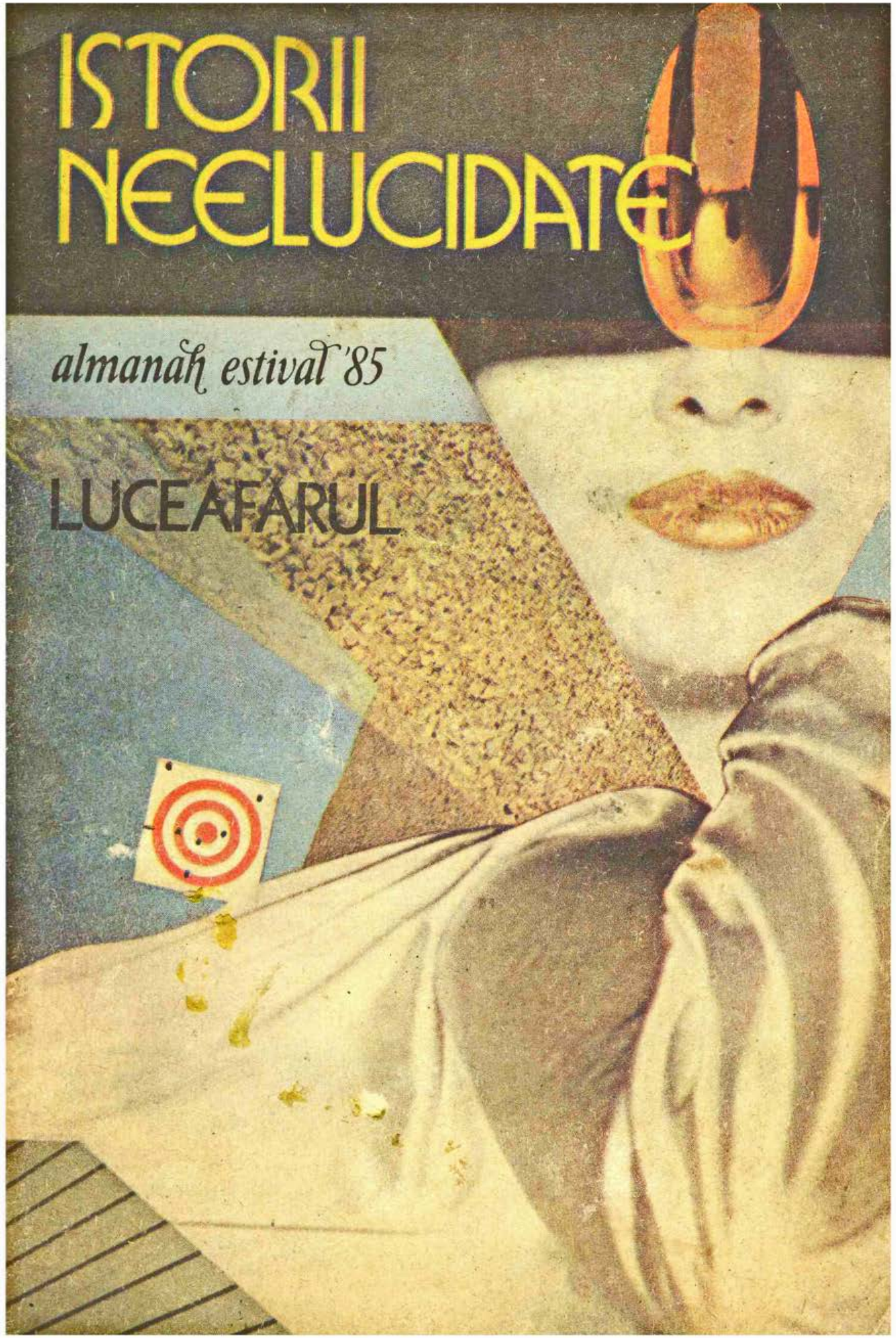

LUCEAFĂRUL ● ALMANAH ESTIVAL '85

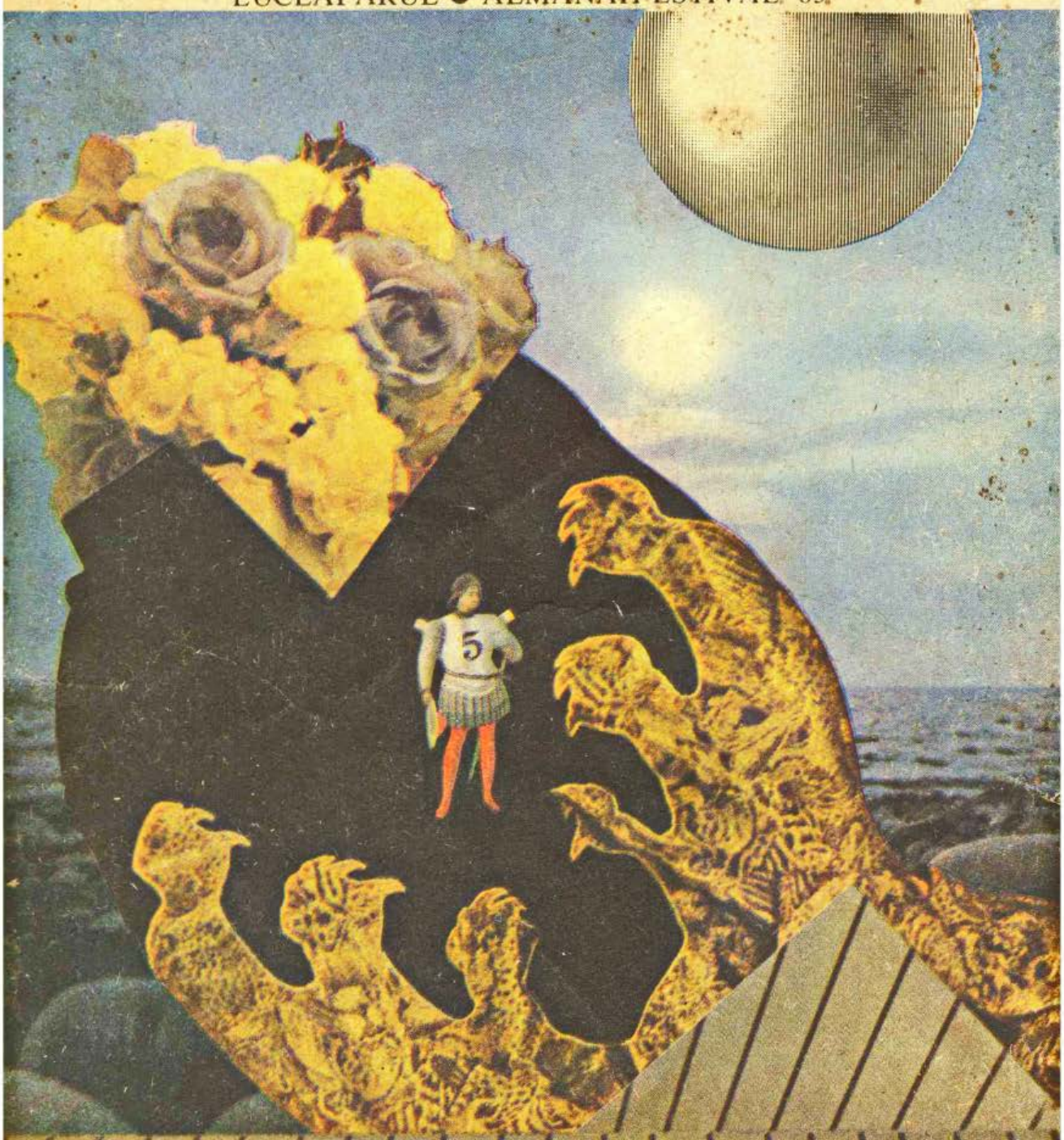

Enigma Capului de Hour ● Există o literatură st/ăromână?
Cine a descoperit „Miorița" ● Nostalgia origmilor. ● Scriitori și ipoteze
Moscopole: Un oraș românesc dispărut ● Ultimele ore ale Berlinului
Mafia: A început numărătoarea inversă! ● Un animal teribil
Irlanda de Nord: o rană care nu se închide ● 3 povestiri S.F.
Ne jucăm viitorul la noroc? ● Vom avea și noi soarta dinozaurilor?
Mapamond ● Lasciate ogni speranza ... sau Las Vegas
Agatha Christie: „Sinucidere sau crimă?" ● Domino — ediție specială

Lei 25

Ieşirea din labirint

Toţi ştim ce este acela un labirint : o sumedenie de drumuri amestecate, intersectate, suprapuse. Doar unul din ele este cel adevărat. Pe acela trebuie să-l găsim. A ieşi din labirint înseamnă a găsi soluţia corectă. Din cînd în cînd rubricile de enigmistică ale revistelor magazin oferă cititorilor dificultatea de a descifra un labirint. Este o chestiune de răbdare. Dar labirintul nu este doar un amuzament de ore libere. Viaţa ne propune mereu cîte un labirint de deslu-şit. In fiecare dificultate pe care o avem în faţă se ascund mai multe drumuri false şi doar cîteva sau numai unul bun. A ieşi din labirint înseamnă a introduce ordine în confuzie, a lumina cu ajutorul raţiunii colţurile întunecoase ale vieţii.

O istorie neelucidată este un labirint. În ea zac nenumărate poteci înşelătoare, drumuri ascunse şi, desigur, şi unul adevărat. Elucidarea unei istorii este egală cu ieşirea din labirint. Numeroase împrejurări, vechi sau noi, ridică semne de întrebare. Acolo se află un labirint. Uneori el este foarte puţin complicat. La cea mai simplă încercare de a descîlci firele încurcate misterul se destramă. Alteori ghemul rămîne întreg. Labirintul nu se anulează, taina rezistă. Poate din lipsă de cunoştinţe, poate din lipsă de pricepere. Adică din lipsa firului Ariadnei. Tezeu iese victorios din peşteră după ce a ucis Minotaurul, adică după ce a împrăştiat confuzia. Dar el mai are de eliminat încă una : labirintul. Orice încercare de descifrare a unei istorii neelucidate presupune două drumuri : unul de dus, altul de întors. O cufundare în materie, apoi folosirea firului găsit. Aducem aici cititorului o serie de „istorii neelucidate" ca tot atîtea propuneri de a ieşi din labirint.

STEMA MOLDOVEI- GEOGRAFIE SAU MITOLOGIE?

ENIGMA CAPULUI DE BOUR

„Un cap măreț și sever, cu tufă de păr între ochi, cu două cornuri de lună de o parte și de alta a frunții, așa cum apare în anticele steme moldovenești. Enorm și fioros, cu mult mai mare decît bizonul american, mai mare decît cel mai mare taur domesticit selecționat, se mișcă totuși agil și-și scutură coama cu majestate liniștită. Și totuși acest specimen impresionant nu-i decît o fantomă întîrziată și redusă a marelui bour din vechea pădure europeană.

În vremea sălbăticiei primitive a codrilor neistoviți, a izvoarelor ce păreau fără moarte, și-a poienilor cu pășuni tainice necălcate de picior de om de la începutul zidirii, zimbrii cei bătrîni au fost fără îndoială cu mult deasupra acestuia ca înfățișare. Această fiară a spaimei și-a singurătății s-a retras din veac în veac cu izvoarele și cu pădurile, cu poezia și frumusețile Domnului, lăsînd ticăitului om pămîntul, cu podoabă tot mai puțină. Cei din urmă foști stăpîni ai pustiei n-au pierit încă. Unul din puținii rămași îl văd aici, la Amsterdam, privind sumbru și plictisit, copii cu păr de mătase bălaie și gospodine severe. Are în înfățișarea lui ceva tragic și nu pare a dori decît moartea».

MIHAIL SADOVEANU

ENIGMA CAPULUI DE BOUR

STEMA MOLDOVEI - GEOGRAFIE SAU MITOLOGIE?

Pe stema Moldovei, pe monezile bătute de voevozii ei, pe zidurile bisericilor și cetăților moldovene, pe medalioane de ceramică apare „capul de bour". Este un cap de bovină văzut din față cu o stea între coarne sau cu alte semne astrale în stînga și în dreapta. De unde vine această insignă heraldică ? Și cît de veche este ea ?

Direcția Vest : Maramureș

Primul răspuns este legat de întemeierea atestată a Moldovei. Este vorba de coborîrea unui prinț din Maramureș care urmărește o fiară sălbatică, o ajunge la o apă și o ucide. Fiara este o bovină mare, vînătorul-erou se numește Dragoș, apa Moldova, iar țara care se întemeiază de aici tot Moldova. Există trei versiuni de referință ale acestei legende ctitoriale a Moldovei : Cronica Anonimă **a Moldovei,** Letopisețul **lui Grigore Ureche,** Cronica moldo-polonă **a lui Miron Costin. Diferența este în primul rînd în extensiune, diferită de la un autor la altul, fondul general fiind același, dar cu un accent demitizant la Ureche. Dăm textul** Cronicii Anonime **ca text de referință :**

„Și era între ei un bărbat cuminte și viteaz cu numele Dragoș și s-au pornit o dată cu tovarășii săi la vînat de fiare sălbatice și au dat pe sub munții cei înalți de urma unui zimbru și s-au dus pe urma zimbrului peste munții cei înalți și au trecut munții și au ajuns tot pe urma zimbrului la niște șesoase și prea frumoase locuri și au ajuns pe zimbrul la țărmul unei ape, sub o răchită și l-au ucis și s-au ospătat din vînatul lor.

Și le-au venit de la Dumnezeu gînd în inima lor să-și caute loc de trai și să se așeze acolo și s-au unit cu toții. Și au hotărît să rămîie acolo și s-au întors îndărăt și au povestit tuturor celorlalți de frumusețea țării și de apele și de izvoarele ei, ca să se așeze și ei acolo ; și le-au plăcut tovarășilor lor gîndul acesta și au hotărît să meargă și ei unde fuseseră tovarășii lor și au căutat să-și aleagă loc, căci de jur împrejur era pustiu, iar pe la margini tătari rătăcitori cu turmele și s-au rugat apoi de Vladislav craiul unguresc, să le dea drumul, iar Vladislav craiul cu mare milostivire i-au lăsat să plece.

Și plecat-au din Maramureș cu toți tovarășii lor și cu femeile și cu copiii lor peste munții înalți și tăind pădurile și înlăturînd pietrile, trecut-au munții cu ajutorul lui Dumnezeu și venit-au la locul unde Dragoș omorîse zimbrul și le-au plăcut locul și s-au așezat acolo și și-au ales dintre dînșii pe un om înțelept cu numele de Dragoș ; și l-au numit sieși domn și voievod și de atunci s-au început cu voia lui Dumnezeu Țara Moldovenească.

Iar Dragoș-voevod au descălecat întîiul loc, pe apa Moldovei, mai apoi au descălecat locul Baia și alte locuri de-a lungul apelor și izvoarelor și și-au făcut pecete-domnească pentru toată țeara un cap de zimbru. Și au domnit Dragoș-voievod 2 ani".

Legenda zisă a lui Dragoș pare a explica totul. Cornuta din stemă ar fi fiara ucisă de Dragoș și ca urmare a succesului vînătoresc pecetea domnească a avut pe ea un cap de zimbru. Dar de fapt această legendă nu explică nimic. Taurul din herb este cel din legendă sau cel din legendă este cel din herb ? Cu alte

cuvinte, stema e urmarea întîmplării din legendă sau legenda este urmarea existenței acestei steme? Chiar dacă știm concret că stema cu taur apare mai tîrziu de data la care Dragoș descalecă în Moldova, acest lucru nu dă prioritate legendei. Și vom vedea de ce.

Contestarea originii vestice

Între cei care s-au oprit asupra solemnei legende și au încercat s-o explice, să-i caute originea, se află și Romulus Vuia, cunoscut etnograf a cărui intervenție, pe tărîmul filologic în acest caz, a fost plină de urmări. Romulus Vuia ține să distingă între realitatea istorică a unei emigrări de maramureșăni în Moldova („colonizări" zice Vuia) și această legendă, pe care autorul o livrează folclorului. Romulus Vuia declară că nu este interesat de faptul istoric și nici de partea heraldică a legendei, ci de compararea ei cu alte legende similare. Se observă mai întîi că există o versiune fără nimic legendar în ea: niște păstori cu turmele urmăresc un bour care-i duce în ținutul descălecatului (Grigore Ureche, Constantin Cantacuzino), apoi că există povestea acelor tineri plecați în lume să-și cerce puterea și care dau peste fiară care-i conduce la locul întemeierii statului. Caracteristică și interesantă pentru noi este legenda uciderii taurului. La ea se oprește Vuia. O primă situare este lîngă legendele heraldice, care explică de fapt conținutul unei steme. Blazonul taurului moldovenesc are o legendă a lui, după cum are legenda lui și corbul Corvineștilor.

După această primă identificare se trece la una mai largă. Legenda taurului ucis la apa Moldovei seamănă foarte bine cu alte legende europene și orientale în care „eroul urmărind un animal misterios (de obicei cerb) este condus pe locuri necunoscute". Urmează 9 exemple de legende rezumate rapid în care un cerb este factorul motor și pilot al acțiunii, din Japonia, India, Asia Mică, Europa (Tirol, Regensburg, Bavaria, în genere zonele nordice). Vuia se oprește la compararea versiunii din Cronica Anonimă cu o versiune apropiată temporal, geografic și ca desfășurare, zicînd chiar: „cuprinsul lor este identic". Este vorba de legenda lui Hunor și Magor, legendă din cronicile maghiare, acompaniată de numeroase alte legende maghiare cum este cea privitoare la întemeierea mînăstirii din Vaț. Textul legendei maghiare este latinesc, ca și cel al unei legende polone, citat și el, ca și acela al unei legende cuprinse în Iordanes și Procopiu, deci la bizantini.

Aceste precizări nu urmăresc să fie o demonstrație de stearpă erudiție. Romulus Vuia care a vorbit despre folclor ne indică aici un itinerariu latinesc al legendei! Concluziile către care vrea să ne conducă Romulus Vuia sînt două: 1. că izvorul legendei în chip absolut este Orientul (cerbul apărînd și în Ramayana și în Talmud și în scriitorii bizantini cu un caracter demonic care se atenuează în Europa); 2. cronicile maghiare sînt anterioare analelor scrise în Moldova și este de presupus un transfer de la ele la cronicile românești, prin adaptare. Pe direcția dintîi va merge mai tîrziu, clarificator, Mircea Eliade lămurind chestiunea de acolo de unde Romulus Vuia o lăsase confuză. Pe direcția a doua a mers Gh. Brătianu, care găsea în aceste trimiteri la cronicile maghiare încă o dovadă a occidentalismului evului mediu românesc. Dar lucrul cel mai interesant al sinteticei cercetări a lui Romulus Vuia este cel necristalizat în vreo concluzie. Legenda lui Dragoș, ca și legendele maghiare presupuse ca izvor, ca și alte legende europene cu cerbi, nu sînt „folclor" cum susține la început chiar autorul eseului: ele sînt în chip vizibil creație cultă, cărturărească! Legenda lui Dragoș în vers popular tipărită de Vasile Alecsandri în celebra sa culegere de folclor este și ea un artificiu cărturăresc, semn că poetul n-a găsit-o nicăieri în folclor și-a vrut să-i autentifice astfel o origine populară inexistentă. Legenda din Cronica Anonimă, ca și din Ureche și Costin, este tot atît de puțin populară ca și aceea a lui Vasile Alecsandri. Ea este o legendă confecționată după un tipar medieval. Este probabil că acest tipar să fi fost, cum crede Romulus Vuia, cel al cronicilor latinești redactate pe teritoriul statului maghiar. Deci, în ciuda hărții vaste, Vuia ne trimite totuși către Vest. Dar aceasta nu îndreptățește deloc ideea unei priorități maghiare. Aceste cronici care sînt scrise în latină, nu în limba maghiară, prelucrează un material care nu este neapărat maghiar, ci comun european, și mai precis al unei părți a Europei. Foarte semnificativ este că prin această legendă de tipar cult cronistica moldoveană comunică cu această cultură a Europei.

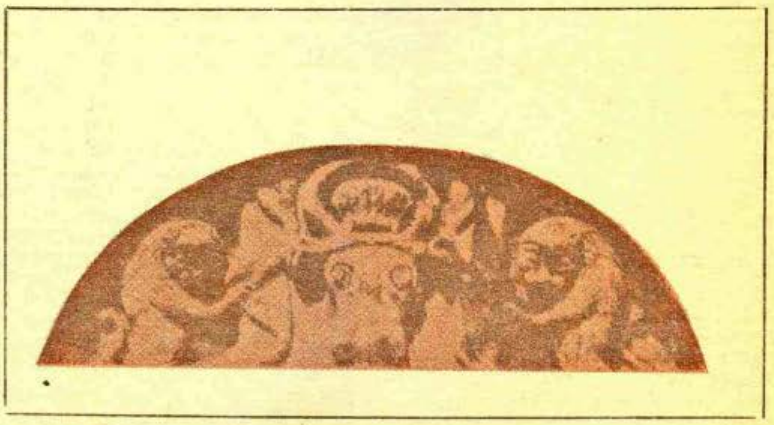

★

Ce se ascunde în spatele legendei? Unde s-a format ea?

Şi ce legătură există între cerb şi taur ? Romulus Vuia sugerează că legenda moldovenească este o adaptare şi că taurul, mai localnic, ar fi luat locul cerbului. Să fie aşa ? Din expunerea lui Romulus Vuia nu lipsesc contradicţiile. Cronica moldovenească este trimisă spre vest, dar originea acestor legende latineşti pleacă după toate probabilităţile din sud-est din Bizanţ. Nu este Bizanţul geograficeşte şi culturaliceşte prin religie mai aproape de români decît de unguri ? De ce deci o origine vestică ?

„Drang nach osten ?"

Cu toate aceste obiecţii acceptabile, originea vestică, cultă, prin intermediu maghiar a legendei întemeierii Moldovei trebuie admisă dintr-un motiv foarte simplu şi în aparenţă neimportant: direcţia de înaintare a coloniştilor : de la Vest la Est. Aceasta este şi direcţia de înaintare a acelei culturi care foloseşte limba latină şi se află în serviciul Romei : cultura catolică. În legenda întemeierii Moldovei este descris un fragment al celebrului marş spre răsărit comandat de cultura catolică popoarelor sale apostolice : german şi maghiar. Desigur, nu ne aflăm în faţa unei versiuni realiste a acestui faimos marş către răsărit al germanilor sau maghiarilor, în care ultimii sînt urmaşii primilor, din multe puncte de vedere. Legenda lui Dragoş şi modelele ei sînt variantele idilice, propagandistice ale fizionomiei faimosului marş cruciat spre răsărit al popoarelor catolice de sub obladuirea Romei. Într-o istorie a diplomaţiei această înaintare este intitulată Agresiunea feudalilor germani împotriva Răsăritului (secolele al IX-lea şi al XV-lei) **subliniindu-se caracterul militar, prădalnic al acţiunii şi de colonizare forţată.** „Germanii se infiltrau în aceste regiuni ca misionari, prelaţi, călugări. Pe lîngă aceasta, mai erau folosite şi campaniile de jaf şi cuceriri, însoţite de cruzimi fără seamăn, sub pretextul creştinării păginilor". **Dar bine, ce legătură este între taurul Moldovei şi acest marş militar, religios către răsărit ? În chip direct, nu, dar în chip mijlocit o legătură există. Iar legătura este legenda din cronicile româneşti, care foloseşte tiparul propagandistic sub care a fost îmbrăcată agresiunea împotriva Răsăritului. Elementele care ne impun ideea că legenda din cronicarii moldoveni este provenită de aici sînt cîteva : mai întîi caracterul cavaleresc al expediţiei, apoi descoperirea de** locuri goale, **apoi** întemeierea **şi** colonizarea. **Acestea sînt etapele marşului către răsărit într-o ediţie curăţată apoi de sîngele curs, întrucît papa dezlega de orice vinovăţie pe cei care intrau în teritoriul păgîn, indiferent de actele comise. Îndulcirea variantei realiste în legenda „colonizării" se vede în faptul că aceşti cavaleri nu pleacă în expediţie de jaf, ci la vînătoare, acţiune de destindere. Ei descoperă locuri goale pentru că teoria feudalo-catolică era că orice loc „păgîn" este gol, indiferent de desimea populaţiei, şi că el aparţine prin această condiţie de** terra deserta **papalităţii, prin interpuşii ei feudalii expediţionari. Întemeierea şi colonizarea decurg din precedentele consideraţiuni. Aceste colonizări nu s-au făcut nicio-**

dată pe pămînturi nepopulate, ci pe teritorii depopulate cu forţa şi colonizate abuziv. Aceasta a fost situaţia teritoriilor slave de răsărit, germanizate cu vremea, şi tipicul acesta răsuna şi în Legenda lui Dragoş, care este după aceste indicii o legendă confecţionată pentru a atribui ceva ce n-a fost niciodată descoperit şi colonizat din ordin regal maghiar. Apariţia lui Ladislau în postură de senior binevoitor şi binecuvîntător este tot ecoul unei literaturi propagandistice menite să atribuie iniţiatorilor marşului către răsărit teritorii care nu le-au aparţinut niciodată. Fapt aproape sigur este că în legenda lui Dragoş la analiza atentă se pot distinge răsunete ale acestei epoci de cucerire militaro-religioasă, ca şi temele şi elementele unei literaturi propagandistice de curte care acompania fenomenul. Că legenda cărturărească de curte regală îmbracă un eveniment pe care curtea nu l-a creat, dar şi l-a atribuit ulterior, stă dovadă faptul că cei care întreprind acţiunea sînt români şi nu unguri. Caracterul hibrid al legendei va ieşi la iveală şi mai departe.

Zimbrul de la Niaux (Franţa), străpuns de săgeţi

Originea nordică a legendei cerbului

Oît de maghiare sînt legendele cu cerbi ? În legenda lui Hunor şi Magor este vorba de o căprioară, dar mediul geoclimatic este altul, adică nu este Panonia. Cînd vorbim despre maghiari ne referim la un popor fixat pe marea pustă centro-europeană cu o faună specifică. Dacă vom confrunta legendele cu cerbi-călăuzitori cu fauna panonică nu vom găsi în zoologia pustei justificarea lor. Cerbul ţine de nord, deci este, din acest punct de vedere, cel puţin un transport în textele maghiare, care sînt de fapt texte latineşti. Dacă în pustă nu-s cerbi, în schimb pe pămînturile româneşti ale Transilvaniei exista o specie cumplită de boi sălbatici. Cu vînătoarea lor se îndeletniceşte o categorie specială dăruită de aceea cu privilegii regale. Pe la începutul secolului XIII este consemnat într-un registru de judecăţi de la Oradea instituţia specială a vînătorilor numiţi venatores-bubalorum, venatores bubali, venatores bubaliorum, **care erau recrutaţi din rîndul paznicilor de cirezi de bivoli şi vite din pustă. Ca termen de comparaţie pentru aceşti vînători de tauri putem trimite la viaţa văcarilor din America celebraţi de nenumărate filme.**

„Bivolarii erau, **citäm după Ion Nania,** ISTORIA VÎNĂTORII ÎN ROMÂNIA, negreşit oameni voinici, deprinşi cu înfrîngerea bivolilor sălbăticiţi şi cu intemperiile, cunoşteau firea animalelor, locul de şedere şi trecătorile zimbrilor din regiunea unde-şi ţineau ei turmele, aşa cum astăzi cunosc ciobanii vînatul şi particularităţile lui din regiunile pe care le cutreeră cu turmele lor". **(p. 138).**

Mai departe ni se spune că „Regii Ungariei, care organizau cu regularitate, în fiecare toamnă vînători de bouri şi de zimbri în Transilvania, au recrutat vînătorii din rîndul acestor păzitori de turme. Regele Andrei al II-lea (1205—1235) le dă acestor vînători anumite privilegii ca : jurisdicţiune specială (erau supuşi numai la judecata regelui), inalienabilitatea pămînturilor, scutire de vamă în toată ţara etc., privilegii de care s-au bucurat pînă la 1848". **Deci după revoluţia de la 1848 abia instituţia vînătorilor de tauri sălbatici a fost desfiinţată. Ce ne spune ea ? Că pe teritoriul românesc al Transilvaniei existau tauri sălbatici la munte şi la şes care erau vînaţi cu ajutorul unor bărbaţi specializaţi. Important este să observăm că instituţia este anterioară regalităţii şi că regalitatea îi preia pe aceşti paznici şi vînători de bivoli. Este foarte probabil că mulţi din aceşti paznici vînători erau români. Mai e important de observat că nu există o asemenea instituţie pentru cerbi. Ceea ce arată că cerbul în legendele zise maghiare are o altă origine decît cea panono-transilvană. În esenţa ei legenda urmăririi cerbului vine dinafara suprafeţelor unde se vinează tauri sălbatici exprimînd un alt cerc de cultură. Vînătoarea acestora era o îndeletnicire locală preluată şi de regalitatea maghiară. Faptul că nu i se atribuie nici o funcţie legendară, deşi vînătoarea de tauri sălbatici era practicată şi de maghiari spune ceva. Ea spune cu atît mai mult cu cît în legenda transmisă pentru întemeierea Moldovei cei care urmăresc fiara şi descoperă locurile desfătătoare erau români din Maramureş. Prezenţa taurului în legendă divulgă originea locală. Tiparul legendei de origine cărturărească vine din locul unde cerbul era animalul consacrat pentru îndrumări cereşti. Aceste locuri nu sînt cele panonice ale ungurilor, ci cele ale septentrionului. Romulus Vuia ne-a trimis spre vest, Gh. Brătianu i-a îmbrăţişat cu entuziasm indicaţia. Acestei trimiteri vestice trebuie să-i adăugăm însă şi una nordică.**

Legenda taurului pe harta lumii

Aabia ajunşi la aceste concluzii trebuie însă să ţinem seama de critica pe care Mircea Eliade o aduce, în De la Zalmoxis la Genghis Han **propunerilor lui Romulus Vuia. El constată că aceste tradiţii fabuloase de întemeiere au fost exaltate de istoriografia şi literatura romantică. Falsa baladă populară a lui Vasile Alecsandri, adăugăm noi, este din această perioadă de exaltări. Istoriografia pozitivă, „raţionalistă", a demitizat aceste povestiri legendare. Întrebarea este dacă noi putem prelua ceva din ele. Dacă trebuie să ţinem sau nu seamă de legendă. Mircea Eliade este de părere că da, cu condiţia să ştim ce reţinem**

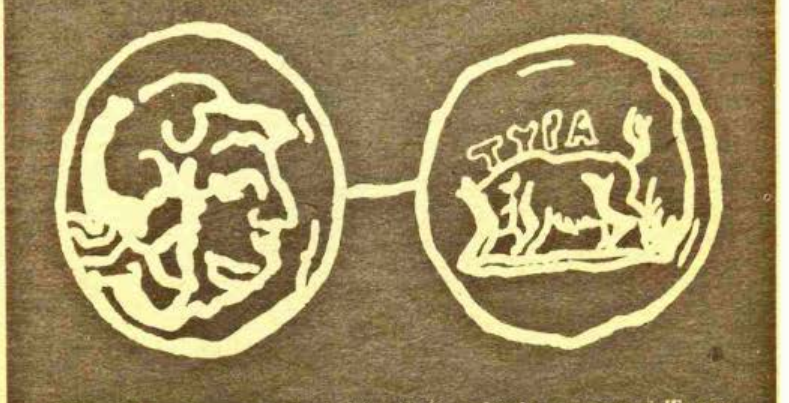

Monedă cu bour atacind, bătută în colonia grecească Tyras (sec. VII e.n.)

din corpul legendei. Înainte de a ajunge la Romulus Vuia, Mircea Eliade se opreşte asupra textelor cronicăreşti ale legendei întemeierii Moldovei. Să reţinem de la el că în cronica lui Ureche aflăm prima încercare de „de-mitizare" a legendei, o încercare de a o raţionaliza care este interesantă pentru întreg spiritul cronicii. Un litigiu asupra legendei se creează încă din veacul lui Ureche dacă citim atent pe cronicar, şi adăugăm noi mai tirziu şi pe Stolnicul Constantin Cantacuzino. Ceea ce reţine Mircea Eliade din Romulus Vuia este harta motivului cerbului, care se arată foarte întinsă. Harta este cîştigul adus de Vuia. Dar din capul locului Mircea Eliade face o disociere importantă între legendele care cuprind animale-călăuză, în care o colectivitate aflată într-o situaţie critică este ghidată de un animal misterios, către liman, şi apoi vînătoarea rituală în care este urmărit vînătoreşte şi ucis. Deosebirea este de esenţă. Animalul-călăuză este acceptat ca atare şi nu este sacrificat. În Legenda lui Dragoş animalul este urmărit şi sacrificat. Nu mai este vorba doar de înlocuirea cerbului cu taurul, cum s-a crezut, ci de două tipuri de legende, evident de origine diferită. Mircea Eliade refuză deci a crede că legenda lui Dragoş este o prelucrare a legendelor maghiare cu căprioare misterioase sau cerbi care conduc grupuri umane către o ţintă salvatoare. În finalul legendelor maghiare această căprioară dispare. În finalul celei româneşti animalul urmărit este ucis. Sînt două finaluri la fel de dramatice, dar cu sens diferit. Mircea Eliade admite o contaminare a legendei române cu un model de circulaţie în istoriografia timpului, dar nu acceptă că miezul legendei române ar fi hunic, maghiar sau vestic. El ne atrage atenţia că există un fapt istoric care este întemeierea şi că acest fapt istoric trebuie delimitat precis de reflectarea lui în tradiţiile scrise (legendă şi mit) cronistice. O altă problemă în acest caz este a mitului de întemeiere, care are o răspîndire extrem de mare şi prezintă variante caracteristice după loc. Italia şi Roma ar avea ca animale ctitor bovinele şi nu cerbii, de pildă. Chestiunea este către care orizont de referinţă structurală şi imediată ne îndreptăm. Către cel nordic = cerbul sau către cel sudic = taurul ?

Marmoră reprezentînd sacrificiul bourului mithraic, găsită la Sarmizegetusa (Muzeul din Deva)

În Europa într-adevăr cultura cerbului este de origine nordică, iar cea a taurului sudică. Mircea Eliade urmează pe J. Wisweiler pentru a lămuri chestiunea originii şi funcţiei legendei taurului. Acesta deosebeşte în tradiţia celtică două culturi : pe cea nordică, cerbul, şi pe cea sudică, taurul. Ambele sînt preindoeuropene. Cea a cerbului este nordică pentru că vine de la „hiperboreeni", lucru cu care Mircea Eliade nu este de acord. El susţine că ea a ajuns la „hierboreeni" în Nord din Sud-Vestul Europei şi că de acolo s-a întors prin „hiperboreeni" în sud la noii veniţi : indoeuropenii. Chestiunea nu ne interesează în detalii. De reţinut este că ea totuşi s-a coborît din Nord.

Mircea Eliade este însă preocupat şi de alte origini ale mitului cerbului. El se opreşte asupra mitului indic, coborît spre India din Asia centrală, dar şi asupra difuziunii în nordul Asiei la populaţiile nomade. Mitul cerbului se va întoarce în Europa şi pe această cale. Năvălitorii asiatici vor aduce cu ei în Europa de răsărit un transport de reprezentări mitice, influenţat însă puternic de elemente culturale sassanide, bizantine, egeene şi chiar germanice. Fapt este că această filieră estică şi nordică nu aduce mitul taurului. El este însă mediteranean şi autohton. Rolul taurului în religiile Asiei Mici şi ale Mediteranei rămîne indiscutabil. Cultul lui Mithra care era şi un cult al taurului a avut în Dacia o răspîndire extraordinară. Nu se poate face abstracţie de relaţia culturală şi spirituală a Europei sud-estice cu Asia Mică, de răspîndirea mithraismului la Dunărea de Jos şi de existenţa unei legende ctitoriale care are în centru un taur. Deşi teritoriul Daciei a fost un spaţiu de răspîntie culturală, deşi aici s-a răspîndit şi mitul cerbului cu multe elemente semnificative, acest mit n-a intrat într-o legendă ctitorială de anvergură. Miticul rol a fost rezervat taurului.

Mircea Eliade consideră că aşa-zisa „influenţă maghiară" de care vorbeşte Romulus Vuia (am stabilit însă că este

o influență de tip european nord-vestic), asupra legendei întemeierii Moldovei este de aspect stilistic. Miezul legendei, esența ei, aparține unui alt spațiu cultural, în care animalul urmărit este sacrificat. Mircea Eliade presupune existența unui cîntec autohton ritual privind vînătoarea și sacrificarea zimbrului ca probă de tip „eroic". Acest comportament eroic care presupune sacrificiul animalului ține fie de o veche inițiere (cultul lui Mithra sau tauromahia arhaică mediteraneană), fie de obținerea „suveranității", chiar locală, fie de colonizarea unui teritoriu necunoscut. Structura legendei lui Dragoș este a unei culturi și ideologii de vînători. Mircea Eliade specifică însă că această cultură și ideologie de vînători se transformă în cultură și ideologie pastorală și atestarea cea mai evidentă se află în folclorul românesc și în Miorița. Folclorul păstrează fragmente mitice, creații populare, care au la origine îndepărtată scenarii mitico-rituale. Legenda lui Dragoș Vodă „și-a lui ceată" ar proveni dintr-un asemenea scenariu mitico-ritual.

Dacă Romulus Vuia ne-a trimis spre Vest, dacă urmărind cultura cerbului urcăm cu legendele cerbului spre Nord și Nord-Vest, Mircea Eliade care pledează pentru autohtonia mitului ne deschide o largă fereastră către culturile Asiei Mici.

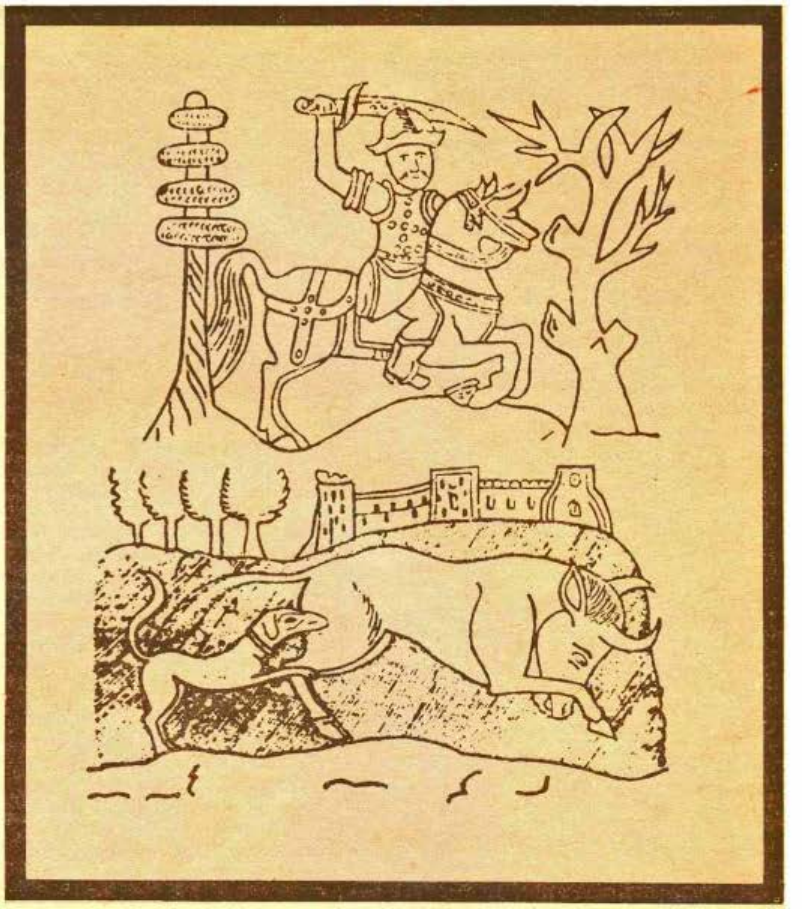

Hasdeu sau optica pozitivistă

În legătură cu această stemă a Moldovei, în care figurează un cap de taur, s-a creat o întreagă literatură. Numai dîndu-i la o parte stratul aflăm ce se află dedesubt. B. P. Hasdeu s-a ocupat și el pe la 1875 de chestiunea Zimbrului în Dacia. El citează legenda compusă de Alecsandri precizîndu-i inautenticitatea. Tot acolo reproduce și o sculptură de pe o cutie care reprezintă foarte probabil o vînătoare identică cu cea a lui Dragoș. Un călăreț cu sabie urmărește un taur atacat de un ciine. Hasdeu nu face analiza tabloului sculptat, deși cîteva elemente sînt grăitoare. Între altele, că acest cal este un Ducipal, că are altfel zis corn în frunte. Toate personajele scenei se deplasează de la dreapta la stînga, de la apus către răsărit. Hasdeu este cel care consideră că legenda ca mai toate legendele încearcă să explice o realitate, stema Moldovei, și că și-ar datora deci existența stemei. Hasdeu surclasează, deci, legenda, nu-i dă importanță, fiind interesat de felul cum sînt figurate capetele de zimbru pe steme sau în manuscrisele religioase unde le găsește. Hasdeu vrea să iasă din atmosfera legendei și propune un studiu asupra fiarei din stemă : „Negreșit că era din specia bovină ; însă «bonasus» ori «urus» ? Iată cestiunea". Tratamentul pe care-l aplică Hasdeu „cestiunii" este pozitivist, strict științific. El face parte din acea campanie de demitizare, care a dus la neîncrederea față de legende. Efortul lui Hașdeu de a disocia speciile este justificat, dar se împiedică de vechi confuzii. „Bonasus" înseamnă în vechea greacă bizon, adică zimbru. Dar mai tîrziu latinii i-au zis zimbrului „urus" cu numele deci al bourului, care este altă patrupedă, după cum se va vedea. Hasdeu ține însă să vadă dacă în steme este reprezentat zimbrul sau bourul, fapt nu lipsit de importanță. În stihurile lui Dosoftei la „luminatul gherb al țării Moldovei", Hașdeu găsește formula : „Capul cel buor, de feară vestită, / Sămnează puterea țărei nesmintită". Aici ar fi deci vorba de „urus". Cînd traduce psaltirea, Dosoftei vorbește despre „zimbri" chiar acolo unde textul biblic vorbește despre mistreți : „Și zimbri o pasc (via, n. n.) / și-n coarne o aruncă...". În alt loc zimbrii

apar ca animale domestice, deci ca boi: „Și de zimbri-am cirezi multe...". Hasdeu trage concluzia din această imprecisă folosire a cuvîntului zimbru și bour că nu se știe ce e unul și celălalt. Lexiconul budan îl dă pe zimbru cînd bonasus, cînd urus, cînd cal, cînd căprioară. Urus este însă boul sălbatic, pe cînd bonasus este fiara cu cocoașă, cu coamă și barbă, cu o frunte bombată și largă. Dacă ne conducem după desen și nu după literatură, refuz de tip pozitivist, zice Hașdeu, atunci în stema cu pricina avem un zimbru și nu un bour.

Cuvîntul „zimbru" este dacic

Ce-l interesează de fapt pe Hașdeu ?

Identificarea speciei cornutei din stemă, situarea ei geografică și originea cuvîntului zimbru.

Identificarea s-a făcut : fiara din stemă nu este bourul adică urus, ci specia măreață a lui bonasus.

Și acum cuvintele : în slavonește zabr, în rusește și poloneză zubr, în lituană stumbras, în dialectul letolituan zumbrs și subrs, în germană wisent (de unde prin împrumut latin bisons), în greaca veche bonasos sau bounasos.

„Vorba noastră zimbru, fiind identică cu numele acestei fiare la litvani, la ruși și la poloni, să fie oare de proveniență nordică ?"

Hasdeu elimină această posibilitate, datorită unor reguli fonetice, și ne trimite la numele zimbrului în Tracia, zombros, asemănător cu armeanul zovarak = juncan, provenit din zovar, zomvar.

Concluzia lui Hașdeu : zimbru este un cuvînt de substrat, de la autohtonii Daciei el trecînd în Nord la popoarele slave și baltice.

Să observăm că deși pe cale diferită și aproape opusă, pentru că refuză importanța documentară a legendei lui Dragoș, Hasdeu ajunge la concluzii asemănătoare celor de mai tîrziu ale lui Mircea Eliade : originea cuvîntului zimbru legată de stema țării Moldovei este sudică, ea n-a coborît din nord ci s-a urcat aici de la Dunăre.

Locul chiar de predilecție al zimbrului se află destul de bine precizat între Balcani de-a lungul Carpaților pînă în Prusia orientală. Foarte expresiv este că perioade mai îndelungate de supraviețuire zimbrul le-a avut în Lituania și nordul Moldovei. Niceta Choniates vorbește de această fiară necunoscută în secolul XII la Sudul Dunării, dar existentă la „taurosciți", „taurosciția" fiind după Hasdeu la întîlnirea Moldovei, Transilvaniei și Galiției.

Hasdeu este primul care pune pe un teren realist chestiunea reprezentării animaliere din stemă raportînd-o la realitățile lingvistice și zoologice corespunzătoare. El nu probează legenda, dar probează că strămoșii românilor aveau de ce să pună în stemă un zimbru de vreme ce această fiară teribilă își făcea veacul prin pădurile Bucovinei, unde ca și în Lituania a supraviețuit cu mult peste celelalte regiuni pe unde hălăduise zimbrul pînă atunci.

Groș emis de Petru I Mușat

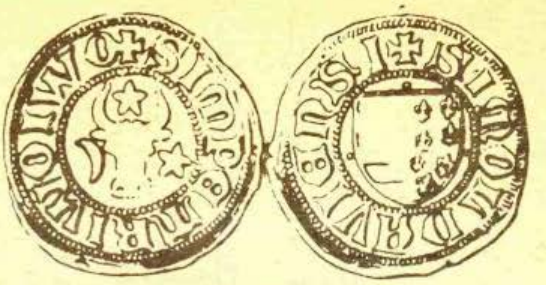

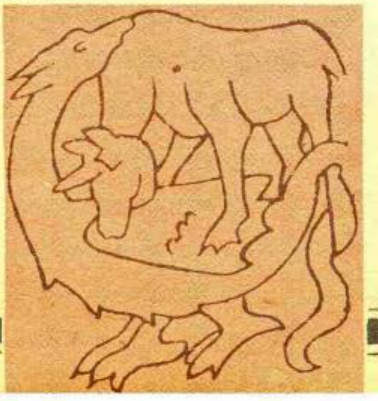

Un desen fluid

Heraldiștii au adus și ei preciziuni importante privind figura din stema Moldovei. Ei au urmărit toate reprezentările de pe steme, de pe sigilii voevodale și de pe monezi. Figura acelui taur cu stea între coarne, fie cu 5, fie cu șase colțuri, apare cu tenacitate în toate de-a lungul vremii, de la prima atestare din domnia lui Petru I (c. 1375—1391) pînă la incorporarea acestui simbol în stema comună a principatelor Unite la 1859. Prestigiul de care s-a bucurat această reprezentare heraldică este incontestabil și literatura exegetică în jurul ei extrem de bogată. Preocupați mai mult să descrie decît să explice originile acestor însemne, heraldiștii ne procură totuși un bogat material de discuție. Ei observă existența unei steme cu cap de taur la Sighet, ca stemă a orașului, și înclină către originea vestică a stemei Moldovei. Tot ei observă interesante variații ale desenului acestui cap de taur, o oscilație a reprezentării grafice care își are și ea desigur explicațiile ei. Unele steme și monede propun un cap de zimbru, altele de bour. Chestiunea nu e indiferentă deoarece cele două animale sînt diferite ca loc de viață, ca înfățișare și apucături.

Zimbri românești

O reconstituire foarte interesantă a existenței Zimbrului, în Europa și mai ales în Țările românești cu predilecție pentru Moldova, a făcut istoricul Al. Filipașcu în Sălbăticiuni din vremea strămoșilor noștri (Ed. științifică, 1969). Zimbrul este o veritabilă fosilă vie pentru că prelungește o faună existentă încă din timpul Europei glaciare. Bizonul lituanian, asemănător cu cel moldovenesc, este urmașul direct al lui Bison priscus din Europa glaciară. Interesante sînt atestările balcanice ale zimbrului datorate lui Aristotel, Strabon, Pliniu cel Bătrîn și Oppianos, ca și Pausanias. Ei vorbesc despre caracterul cel nedomolit al zimbrilor, despre dimensiunea lor neobișnuită, despre aspectul majestuos, despre prinderea lor în văile Balcanilor, prin înfometare, pe care o vom găsi mai tîrziu și la lituanieni. Răspîndirea acestor animale fioroase și celebre în sud este indiscutabilă. Dar ele dispar treptat : în secolul IV în Pirinei, în secolul IX în actuala Germanie, în secolul XI în Elveția. Zimbrii sau bizonii se conservă ca într-o rezervație naturală în nord-estul Europei pe o suprafață care corespunde teritoriilor lituane și române și în Caucaz.

Zimbrul fiind dispărut astăzi din România, Alexandru Filipașcu încearcă reconstituirea răspîndirii lui pe teritoriul României după numărul de toponime care-i conservă amintirea. Dăm cîteva : Zubi, Zimbor, Jimbor (de unde probabil și Jimbolia), Bival, Zimbru, Zăbrăuți, Bivalberec (=muntele bivolilor), Zimbroslavul (=muntele zimbrilor) și numeroase altele de toponimie mică : Prislopul Zimbroaiei, Capul zimbrului. Dosu Zimbroaiei, Fața Zimbrului etc. Aceste toponimice sînt în număr de 93, dintre care 76 la munte, 8 în subcarpați, 4 în podișuri joase și 5 la cîmpie. Facem precizarea însă că acolo unde astăzi sînt condiții de cîmpie altădată terenul era acoperit de păduri și condițiile bioclimatice altele. Concentrarea cea mai mare de zimbri se află în Carpații care fac hotarul dintre Maramureș și Moldova. Dar o frecvență mare ei au avut-o și în Țara Hațegului.

În Hațeg zimbrii se pare că au dispărut de prin 1725, prin 1762 ei dispar din zona Bîrgăului, între 1790—1800 ei nu mai sînt semnalați nici în munții Giurgeului și ai Ciucului, după cum după 1814 dispar și din zona Odorheiului. Ultimul exemplar din munții Călimani a fost vînat la 1817, iar în munții Bîrgăului, la Ilva, pe la 1800, iar la Leșu în 1840. În 1808 e ucis ultimul zimbru bucovinean, iar în 1852 este semnalată și dispariția lor din Maramureș. Față de vînătoarea sălbatică împotriva lor, fiind adesea uciși în masă, rezistența pînă la jumătatea secolului XIX este totuși excepțională. Alexandru Filipașcu mai trece

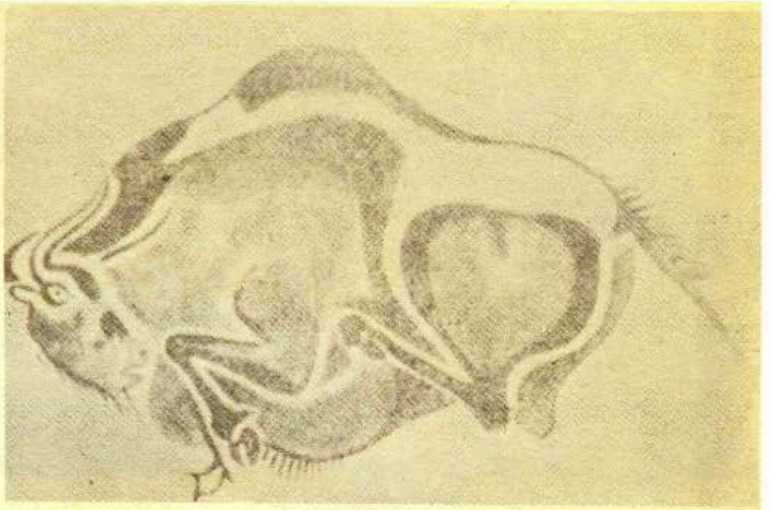

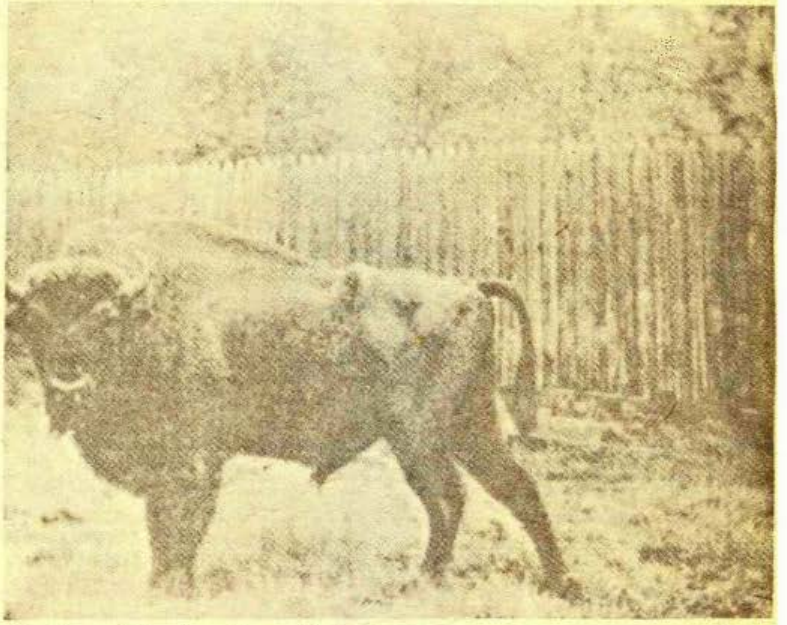

Zimbru, pictură policromă (Altamira) (sus) ● Zimbrul „Roman" în rezervația de la Hațeg (1967) (jos)

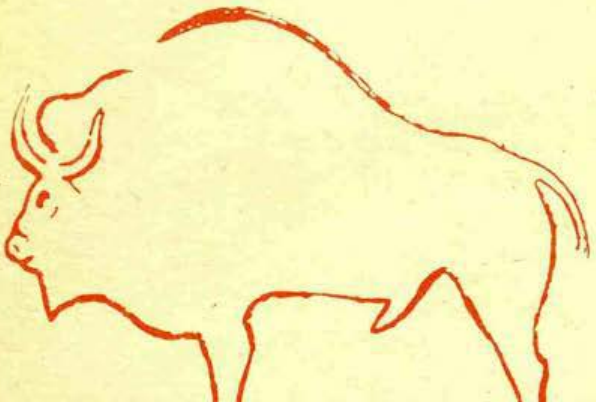

Bour atacînd (peştera Lascaux, Franţa) (stînga sus) ● Bour african, strămoş al vitelor egiptene (perioada „bovidiană" de la Jahharen, Sahara) (dreapta sus) ● Bizon (desen zgîriat) Peştera La Grèze, Dordogne, Franţa (jos)

între cauzele catastrofale pentru dispariţia marii faune din România şi iarna cumplită din 1830 ! De aceea naturaliştii consideră teritoriile româneşti ca singurele locuri de supravieţuire a zimbrului. Aceste afirmaţii le face Cuvier la 1817, 1828, 1834 considerînd că zonele în care mai pot fi găsiţi zimbri sînt Lituania, Transilvania, Moldova, Valahia, Caucazul sau chiar numai pădurile carpatine. La 1860 Moll şi Gayot consideră că zimbrii mai persistă numai în Lituania, Moldova şi Caucaz, indicînd punctele de interes ale unei posibile geografii culturale comparate. De prisos să mai adăugăm că cea mai mare concentraţie de toponime inspirate de numele zimbrului şi cele mai multe atestări documentare ale acestuia sînt pe chiar zona care ne-a trimis legenda lui Dragoş.

Bouri româneşti

Vine la rînd bourul, vită sălbatică deosebită de zimbru, prin culoarea neagră, lipsa de coamă şi cocoaşă, dar extrem de puternic, agresiv şi violent. Spre deosebire de zimbru, bourul, care a fost multă vreme spaima locuitorilor din Panonia şi actualul Banat, putea fi domesticit şi folosit ca animal de lucru. El a vieţuit mai ales la şes, în locuri apoase, mlăştinoase, faţă de zimbri care preferă muntele şi pădurea. Unul din sediile lor importante au fost mlaştinile Tisei, important loc de refugiu şi conservare pentru bourul vînat, ca şi mlaştinile Siretului sau luncile Bărăganului. Bourul a fost vînat în ciuda dificultăţilor vînătorii din cele mai vechi timpuri. Coarnele de bour ca trofee de vînătoare şi ca „pahare" pentru vin sînt cunoscute din antichitate. Ele se găsesc peste tot pe unde au fost bouri, atît în Europa, cît şi din nou în Caucaz. Atestarea lor documentară şi descrierea nu ridică probleme. Statistica şi harta făcută de Al. Filipaşcu este şi aici edificatoare : sînt 152 de toponimice atestate legate de numele bourului în mai multe variante. Cele mai puţine sînt în Maramureş, doar 5, cele mai multe sînt în Moldova şi Bucovina : 63, apoi în Oltenia şi Muntenia, la un loc : 44. În Crişana sînt 15, în Transilvania 30, în Banat doar 2, probabil ca ştergere prin colonizări a vechii toponimii, în Dobrogea doar 3. Iată cum arată aceste toponimice pentru Moldova : Bour, Bourul, Bouri, Bouroaia = Boroaia, Borena etc. În Transilvania predomină nume ca Turea, Turia, Tureni, Tureasca, Turiţa, Turţ, toate pe rădăcina slavă Tur = bour. Tot aici forma Bihor, care este preluarea slavă a formei dialectale „buhăr" = bour. Ineu vine tot de la aceşti bouri, slavul juni şi ungurescul iuno însemnînd junincă. In Muntenia toate toponimicele cu „bor" aşezate la cîmp şi în baltă pot fi raportate la bour. În slavă „bor" înseamnă „pin" şi a da cum procedează Iorgu Iordan această etimologie slavă în locuri unde nu cresc conifere ar fi o greşeală. Un exemplu : Bora din Ialomiţa este o localitate din lunca riului în proprietatea fostei mănăstiri a lui Matei Basarab şi este atestată în documente cu forma Boura.

Deci fie zimbru, fie bour, animalul din stema Moldovei se bucură de o mare frecvenţă pe spaţiul Moldovei, pînă prin secolul al XVI-lea.

Zimbrul din stemă e bour moldovenesc !

Lovitura de teatru începe acolo unde Alexandru Filipaşcu identifică taurul din stema Moldovei cu un bour, iar faptul nu este fără importanţă. Maramureşenii cunoşteau zimbrul şi mai deloc bourul. Acesta ar fi pentru ei o descoperire : „Aşa se explică, scrie Filipaşcu, impresia puternică produsă pe care bourul a făcut-o asupra Maramureşenilor (ce nu cunoşteau la epoca respectivă decît zimbrul) şi faptul că i s-a hărăzit rolul legendar prilejuit de primul descălecat, ca sălbăticiune proprie noii lor patrii. Se explică astfel şi numeroasele aşezări care poartă numele bourului sau a bouroaiei, înfiripate rînd pe rînd. «cînd s-a început Ţara Moldovei», cum scrie cronicarul".

Deci, dacă pentru Hasdeu fiara din stemă e zimbru, pentru Filipaşcu ea este bour. Amîndoi pleacă de la o cercetare de tip pozitiv a problemei, evident mai avantajoasă prin bogăţia datelor în cazul ultim.

Dar explicaţia lui Filipaşcu, pur psihologică, ni se pare de o natură prea fragilă. Este puţin probabil ca maramureşenii să nu cunoască bourul sau surpriza să fi fost atît de mare încît să ducă la consacrare. Acest tip de realism al interpretării, de raportare la realităţi ni se pare insuficient pentru explicaţia unei steme cu o origine destul de obscură. Alternanţa de la zimbru la bour şi de la bour la zimbru în stema Moldovei este privită de Alexandru Filipaşcu numai din punctul de vedere al naturalistului. Prima stemă, considerată ca stemă de origine, cea a Sighetului, are pe ea capul de zimbru. După aceea cu o singură excepţie apare capul de bour. La o vreme capul de bour face din nou locul celui de zimbru. Explicaţia autorului este simplă: dispărînd bourul înaintea zimbrilor care au supravieţuit, imaginea lui heraldică îşi pierde acurateţea şi locul îi este luat de celălalt supravieţuitor, zimbrul.

„Înfăţişările heraldice ale capului de bour, aşa cum sînt ele, le găsim pe monedele bătute sub diferiţi domni moldoveni. Studiate comparativ, ne întăresc convingerea că nici în Moldova bourul nu a supravieţuit mult după anul 1500. Pe monedele de pînă la Ştefan cel Mare recunoaştem fără greutate capul bourului, cu coarnele lungi în raport cu capul şi puţin curbate semilunar spre vîrfuri. Imaginile sînt asemănătoare cu acelea de la Sarmisegetuza (taurul mithraic), ca şi cu capul de bour datînd din mileniul II î.e.n., lucrat din aur, descoperit în ruinele cetăţii sumeriene Ur. Monedele bătute sub Ştefan şi pînă la Ştefăniţă vodă (1517—1527) înfăţişează o formă de tranziţie, bour cu zimbru, cu coarnele mult încovoiate unul spre celălalt şi de lungime aproximativ egală cu lungimea capului. Începînd cu Pisania bisericii Sf. Dumitru din Suceava (sculptură din 1535, sub Petru Rareş), heraldica moldovenească nu mai redă decît capul de zimbru, coarne cu mult mai scurte decît capul, groase şi puternic încovoiate unul spre celălalt".

Concluzia lui Filipaşcu este că stema este legată de fluctuaţia faunei şi că variaţiile bovideelor din stema Moldovei ţine de dispariţia bourului

Taurul lui Mithras („Nabarzae Deo") de pe o piatră de altar de la Sarmizegetusa (sus) ● Cap de bour din aur încrustat descoperit în oraşul Ur

şi de supravieţuirea zimbrului. Nu ştim dacă are dreptate, dar sigur este că această coincidenţă poate să ducă şi către explicaţia propusă aici.

Cîştigul pe care ni-l lasă însă Filipaşcu este neîndoielnic: ştim că stema Moldovei conservă specii bine diferenţiate de bovine şi că desenatorii sau cei care-i îndrumă au conştiinţa deosebirii lor, poate şi a funcţionalităţii heraldice.

De unde vine însă această conştiinţă? Sau este vorba doar de o inerţie a tradiţiei?

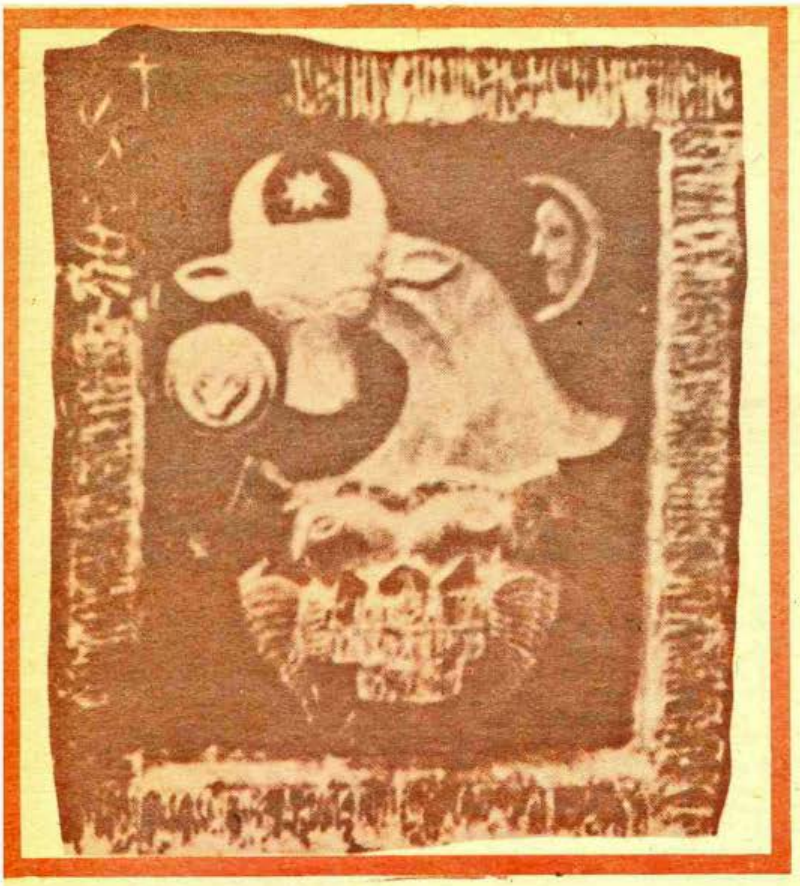

Rebusul din stemă

Dacă pînă acum în legătura cu stema Moldovei pe care se află un cap de bovină s-a vorbit despre legenda împrumutată, despre originea cuvîntului zimbru, despre caracterul local al zimbrilor şi bourilor, despre circulaţia nordică şi sudică a miturilor cerbului şi taurului, episcopul Rîmnicului Noul Severin Ghenadie ne vorbeşte într-o carte scoasă pe la 1894 despre Eraldica veche a românilor **din punct de vedere religios.** Cartea se intitulează Stemele ţărilor în faţa religiunilor daco-romane, cabirismul şi mitraismul. **În aceste religii episcopul Ghenadie căută să găsească** „toate elementele, trebuitoare pentru găsirea rebusurilor din eraldica românească". **Ghenadie are mai întîi o perspectivă istorică asupra problemei:**

„la daci găsim pe cale numai arheologică, că ei din cea mai adîncă vechime au adorat soarele şi luna cu stelele din cultul cabirilor, după cum aceasta făceau şi toate popoarele, care erau în atingere cu Tracii şi Fenicienii, iar mai pe urmă cu Dacii. Cînd însă Daciile au fost cucerite de Romani, cinstirea focului s-a împrospătat la Daci prin cultul Mitrei, şi mitraismul roman în formele teogoniei elenice s-a altoit pe tulpina cabirică a dacilor, şi a dat un cabirism mitraizat". **Plecînd de la simbolurile acestor religii antice se va trece la analiza şi dezlegarea rebusului cuprins în stema Moldovei. Se ştie că taurul Moldovei are între coarne luna.**

„Luna în pătrarul întîi, cu sau fără o stea între coarne este o rămăşiţă din vechiul cult sabeistic, care pe pămîntul vechi românesc a fost adorat în antropomorfismul Cabirilor. În cabirism cei doi luceferi, zis de seară şi de dimineaţă, sînt înfăţişaţi prin doi bărbaţi pedestri sau călări, şi înarmaţi cu lănci sau ciocane, semnele armamentului şi ale metalurgiei, soarele prin un tînăr, călcat îndeobşte de picioarele unuia sau a doi cai, iar luna este aşezată totdeauna în firmament, ca un martor al uciderii sau al reînvierii cabirului sacrificat". **Luna din cultul mitraic era şi mai „sabeistică"** „dîndu-i o sumă de însuşiri şi regulînd cu dînsa soarta omului şi a întregii naturi". **În astrologia mitraică luna era una din cele şapte porţi ale universului, a şasea, cea de argint, după care vine a şaptea, cea de aur care este a soarelui. Cultul mitraic vorbea despre emigrarea sufletelor astfel : omul fiind atras de frumuseţile pămîntului se pogora pe poarta a şasea, a lunii, pe pămînt, iar după ce degusta frumuseţile pămînteşti, el se suia în zonele cele mai înalte ale cerului, pe poarta a şaptea care era a soarelui. Interesant este că Ghenadie ne semnalează întinderea cultului cabiric şi în Occident, mai exact spus la germanoscandinavi.**

În herbul Moldovei apare şi soarele încadrînd de o parte capul de bour sau de zimbru, de partea cealaltă fiind luna în pătrarul întîi. El este un simbol important atît în cultul mitraic cît şi în cel al cabirilor. Mitra este de altfel neînvinsul zeu al soarelui, cel a cărui lumină activă şi pasivă luminează şi vede tot. Cultul cabiric reprezintă soarele în chip antropomorfic şi urmele acestui cult nu pot fi găsite în stemele Moldovei. „Noima soarelui din eraldică românească, **zice episcopul Ghenadie,** se lămureşte prin unele obiceiuri politice ale românilor". **Condiţiile pe care trebuie să le îndeplinească persoana care posedă stema cu soarele: trebuie să aibă** „însuşirile mistului din gradul heliac al cultului Mitrei". **Ghenadie citează după Layard că virtuţile şi însuşirile cerute eroului nu sînt numai frumuseţea şi forţa fizică, dar şi cucernicia şi curăţenia obiceiurilor, puterea morală şi sfinţenia. De aceea soarele avea putere curăţitoare în privinţa intelectuală, morală şi fizică. În aşezarea în stemă a soarelui şi a lunii totodată este figurată după Ghenadie dorinţa de nemurire caracteristică religiei daco-geţilor.**

Pe stema Moldovei apare şi steaua, fie cu cinci, fie cu şase raze. Ele vin, după Ghenadie,

tot din cabirism și mitraism. Steaua cu cinci raze vine din cabirism și reprezintă luceafărul de seară care înlocuiește soarele. Luceafărul de seară personifică tristețea, cel de ziua bucuria, apariția soarelui. Conform acestei teologii stelare sînt bocetele la morți de către femei, care, precum zeița Cybela, plînge în cabirism soarele ucis de luceafărul de seară. De cabirism este legată în această viziune și credința populară în stele, fiecare om avînd o stea, și viața lui fiind asemeni stelei : fericită cînd steaua e lucitoare, nefericită sau pierdută cînd steaua se întunecă sau cade. „Ideea cosmică de pe urmă, care leagă soarta omului de stele a făcut pre români, ca sub înrâurirea vechilor lor religii să aseze steaua, care este însuși luceafărul de dimineață, între coarnele craiului nou, și cu aceasta să închipuiască soarta socială a omenirii, care se va încrede celui ce arată prin lucirea stelei soarta de fericire a sa proprie. Iacă pentru ce, credem noi, toți craii, și apoi Domnitorii românilor, după ce au arătat supușilor lor luna, ca un punct de plecare al lor, și soarele, ca un scop ultimar al vieții pămintești, le înfățișează și steaua, ca pe un simbol și o condițiune a vieții fericite a omului din statul închipuit pe stemă". **Dezlegarea lui Ghenadie este corentă și poate fi acceptată mai ales dacă e probată și de alte elemente.**

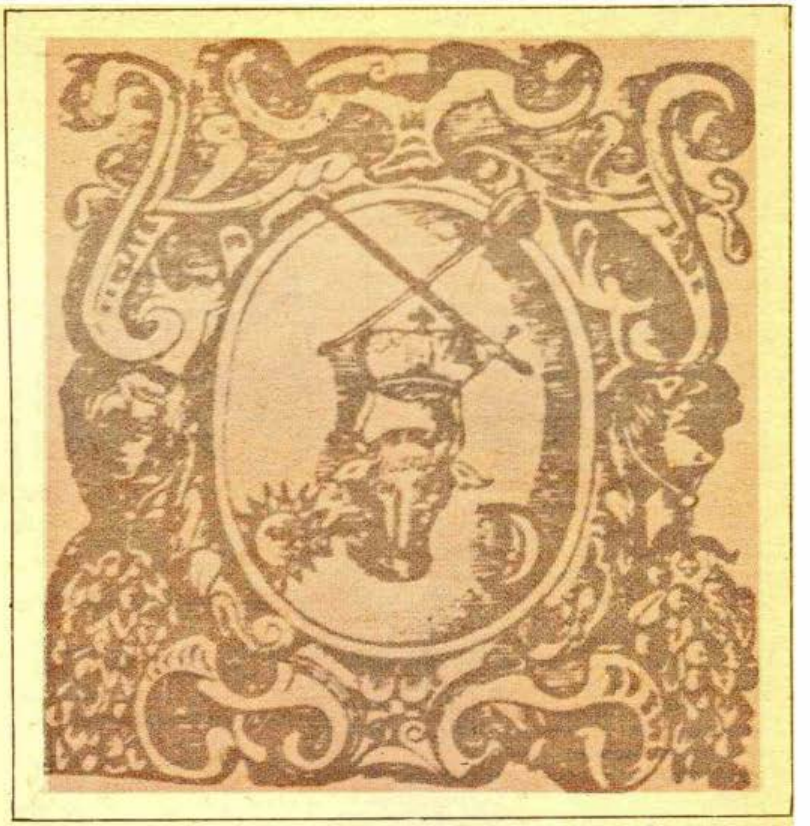

Un înaintaș al lui Mircea Eliade

După el cele mai vechi elemente heraldice ale stemelor românești, pentru că le găsim și în heraldica Țării Românești, sînt luna — crai nou, soarele și steaua. Ele vin dintr-o adîncă antichitate și au stat în stemele românești pînă la Regulamentul Organic. Ghenadie dă exemplu o monedă a lui Traian laureat, însoțit de doi cabiri și la mijloc craiul nou, adică luna cu steaua între coarne. Aceste elemente pătrund și în iconografia creștină ortodoxă unde Maica Domnului are pe umărul drept soarele și pe cel stîng luna. Deși soarele și luna apar și în heraldica occidentală cu aceleași funcțiuni simbolice, Ghenadie le consideră a fi în România urmașe ale unor culte autohtone străvechi : cabirismul și mitraismul și că de aici au intrat în stemele țărilor românești. Înainte de Mircea Eliade, interesat în De la Zalmoxis la Genghis Han de cultele vechi ale Daciei și de modul în care au supraviețuit ele în folclor, episcopul Ghenadie pe care nu-l găsim citat în Eliade, se referă la cultele vechi ale autohtonilor și la modul în care acestea se reflectă în stemele celor două țări românești. Mircea Eliade se referă la mithraism numai în ce privește capul de taur, pe cînd episcopul Ghenadie încearcă o descifrare atrăgătoare a herbului moldovenesc și valah pornind de la simbolurile vechilor religii ale Asiei Mici și ale sudestului european.

G. Coșbuc aduce argumente românești

Dezbaterile propuse de Ghenadie sînt desigur atrăgătoare și incitante mai ales pentru cei care provin din medii folclorice, mai bine zis mediile arhaice, unde vechile obiceiuri și superstițiile s-au păstrat întregi. Explicațiile lui Ghenadie concordă cu foarte multe din aceste superstiții, sau credințe extrem de arhaice. Am citat deja credința românilor în steaua lor care comunică cu cabirismul. Ghenadie completează explicațiile produse cu multe adnotări de subsol în acest sens. Românii

cred că cel care are calități fizice superioare este rupt din soare și din lună. Astronomia populară în România este după Ghenadie în marginile cabirismului și mitraismului. Explicația eclipselor prin mușcătura vîrcolacilor aduce aminte de șerpii cabirismului și de dragonii lui Mithra, mușcători și ei ai astrelor. Respectul deosebit pentru soare în popor, care zice „sfîntu soare" și dimineața cînd se spală pe față se întorc către soare, este pentru autorul Eraldicii vechi a românilor încă un argument al vechimii cultului mitraic. Că luna în primul pătrar are legătură cu ideea de stăpînire este și numele ei de „crai nou". Este foarte probabil că succesiunea stăpînilor, a „domnilor", în situații pierdute în negura timpului, era reglementată de credințele în astre și că prin această armonizare a vieții sociale cu cea astrală se căuta a comunica cu divinitatea. „Crai nou" înseamnă o nouă realegere de crai. Obiceiul a existat la noi și a fost consemnat de un scriitor foarte înzestrat pentru observația antropologică a societății românești : e vorba de George Coșbuc. În Universul literar din 1903 (martie), G. Coșbuc a tipărit o însemnare despre Crai nou în țară în care descrie obiceiul „Craiului nou", care este o alegere de „domn sătesc". El se alege dintre feciori și este primul dintre aceștia hotărînd pedepse pentru vinovați și bucurîndu-se de ascultarea tuturor. Alegerea lui este foarte democratică : îl hotărăsc feciorii chiar. Dacă ei nu se înțeleg apelează la cercul doi al fetelor. Dacă nici ele nu determină alegerea, intră în joc nevestele, apoi bărbații, și în cele din urmă bătrînii. În cazul limită în care nu există posibilitatea unui acord, intervine preotul. De obicei nu se ajunge la litigii însemnate și „craiul nou" este ales repede. El își ia funcția în primire și domnește un an pînă la viitorul „crai nou". Iată-l pe episcopul Ghenadie atestat în spațiul vechilor obiceiuri pe care G. Coșbuc marcat de romanomania timpului le atribuie romanilor. Ele sînt însă mai vechi decît romanii, și au legătură cu cultul cabiric al Lunii.

O altă confirmare a perspectivei propuse de Ghenadie stă în însemnările călătorilor străini despre români. Toți acești călători au evident o optică străină asupra instituțiilor românești pe care le receptează cu dificultate datorită singularității și adăugăm noi arhaității lor. Dar unul notează cu claritate importanța pe care o are la români fizionomia și sănătatea voevodului: el trebuie să fie sănătos, puternic, să exprime bărbăția și să fie om curat. Aceasta era o prescripțiune de vechi cult care a pătruns în instituția voevodală moldoveană, ceea ce de altfel trebuie spus îi atestă vechimea. Selectul obicei de sorginte străveche este un indiciu că așazisa întemeiere a lui Dragoș este practic o pseudointemeiere într-o țară cu instituții vechi, constituite mai demult.

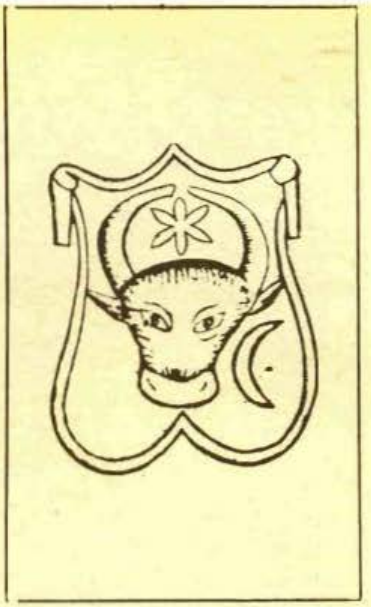

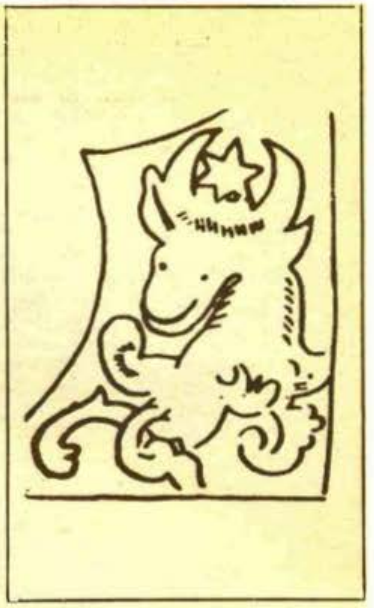

Studiul lui Gh. Brătianu asupra heraldicii Moldovene (1931) a provocat o reacție mai puțin cunoscută și citată în bibliografia heraldisticii românești. Este o broșură de circa 40 de pagini și are titlul : Stema Moldovei și aceea a Țării Românești, autorul ei fiind H. Sanielevici. Sanielevici, care în ultima parte a activității sale scriitoricești s-a arătat foarte interesat de antropologie și de cultele religioase antice, intră în discuție cu o suită de argumente care merită să fie cunoscute.

Concluzia combătută este că „cei dintîi martori ai influenței apusene în principatele române din a doua jumătate a veacului al XIV-lea" sînt vulturul și capul de bour. Ele n-ar atesta deci autohtonia inițiativei heraldice și a conținutului, ci, dimpotrivă, importul. Ca deobicei H. Sanielevici este decis și începe cu afirmația care stă la baza întregii sale poziții : nici unul dintre examinatorii anteriori ai stemei moldovenești nu știe ce-i aceea un bour. «Habar n-au ! — O fi zimbru. — Și mai puțin ! — Atunci „un bou ca toți boii, puțin la simțire"... — Cercetați, spre pildă, „Meyers Lexicon", „Viața animalelor" de Brehm, „Genealogia animalelor domestice" de Keller ; sfidez să găsiți acolo un bou european cu așa coarne ! ... — Atunci ce este ?!... — Este un bou indo-african... care arată spre Orient iar nicidecum spre Occident, cum susține d. profesor Brătianu...»

Desigur că astfel începută discuția devine polițistă. H. Sanielevici nu se dezminte și știe să înceapă cu o lovitură de teatru.

El își dublează această lovitură de teatru cu încă una. Pe discul smălțuit al unei biserici din vremea lui Ștefan cel Mare, Gh. Brătianu a ținut să

găsească, analogie, doi „tenanți" ca în stemele unguresti, deși numismații unguri au pretins că acești tenanți sînt ...negri africani. Și aici urmează a doua lovitură : acești așa-ziși „tenanți" ai istoricului sînt cu siguranță vest-asiatici „(ce se corcesc adesea cu mongoli), care în Asia anterioară și sudică, ca și în nordul Africei, contribuie în mod hotărîtor la compunerea clasei orășenești și suprapuse... Observați : fața rotundă, nas mare, bărbie mică, ochi bridați ori à fleur-de-tête, pomete impunătoare".

Cheia : acvila romană !

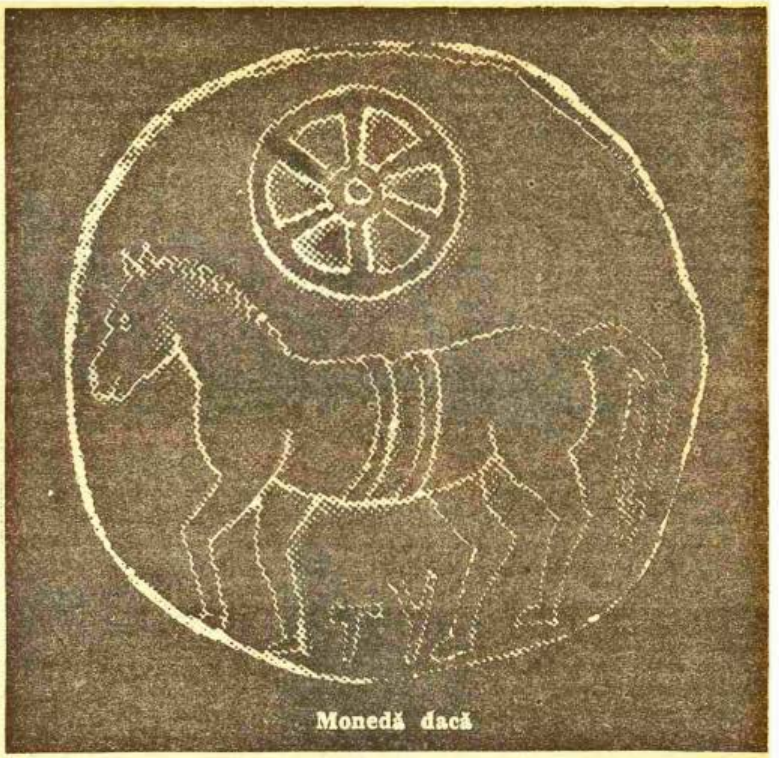

Monedă dacă

Iată cele două amănunte hotărîtoare pentru ca H. Sanielevici să treacă la demolarea ipotezei lui Gh. Brătianu. După cum capul de bour nu-i de la unguri tot astfel nici vulturul muntean n-are nevoie să derive din capul de struț. Ambele figuri heraldice „au fost doar aranjate după moda vremii, copiată de la unguri...". **Vulturul n-avea de ce să vie de la maghiari, zice H. Sanielevici atît timp cît, ca simbol al soarelui și al cultului solar, el poate fi găsit** „la greci, la romani, la indieni, la egipteni, la perși și la asiro-babilonieni (zeul cu cap de vultur în fața arborelui sfînt ; acesta din urmă seamănă cîteodată izbitor cu arborele pe care stă acvila în stema Munteniei)". **În eroare se află Gh. Brătianu și atunci cînd crede că semnul crucii din stema munteană este un semn de cruciadă. Crucea la păgini însă semnifica soarele. Sacrificiile făcute soarelui apelau la crucificare, practică păgînă pe care a suportat-o și Isus. Chiar dacă au căpătat utilizări creștinești aceste cruci reflectă reminiscențe păgîne. Cît despre vulturul bicefal el nu este de sursă occidentală de vreme ce-l găsim la hitiți, zice H. Sanielevici.**

În ocolirea de către Gh. Brătianu a acvilei de pe steagurile române, H. Sanielevici găsește sursa erorii acestuia. Pusă și rezolvată corect, problema acvilelor romane ar fi dat cheia chestiunii, soluția generală. Ea stă în fondul religios al chestiunii. Vulturul simbolizează soarele și cultul soarelui la populațiile ariene. Și alte simboluri heraldice : coroana, inelul sînt tot simboluri solare. Într-o monedă dacică unde e un cal și roată, roata înseamnă soarele, iar calul este animalul pe care nordicii îl jertfeau de preferință soarelui. Este acvila Țării Românești de origină romană ? Răspunsul lui H. Sanielevici trimite la culturi preromane. El produce mai multe reprezentări heraldice izbitor de asemănătoare cu cele românești. Numai că aceste reprezentări vin de la mari depărtări în timp...

După această introducere în problemă de natură a stîrni îndoiala în legătură cu posibilitățile de a fixa în apus mobilierul heraldic al stemelor românești, H. Sanielevici trece la propria demonstrație. Mai întîi el elimină din discuție echivalarea capului de taur cu aceea a zimbrului sau a bourului. Nefiind nici zimbru, nici bour, ce va fi fiind capul de taur din stemă ? „Un bou domestic ? Dar nici o specie de boi domestici nu seamănă cu figura din stemă. În schimb asemănarea cu un bou abisinian și cu «BANTENGUL» sud-asiatic e izbitoare. Numai la acest din urmă bou coarnele se împreunează ca la boul din fig. 15. Amîndoi au fața lungă, îngustă, aproape dreptunghiulară, ca de altfel și bantengul din fig. 23. Acesta însă fiind mascul, prezintă la coarne cunoscuta deosebire după sex a speței și ne dă putința de a afirma că fig. 2, 14 bis, 15 și

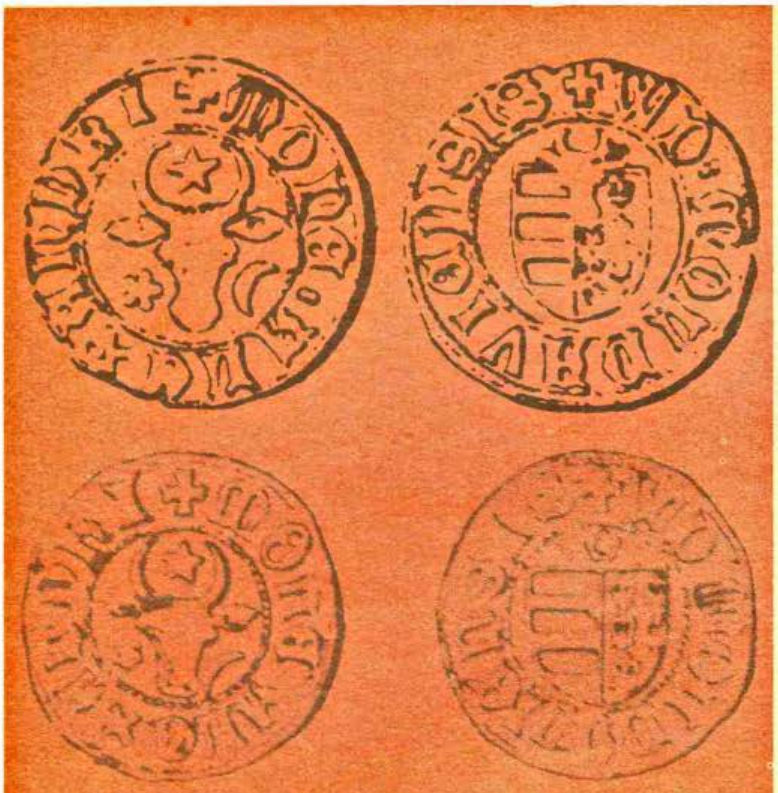

Fig. 2 Monede de la Alexandru cel Bun

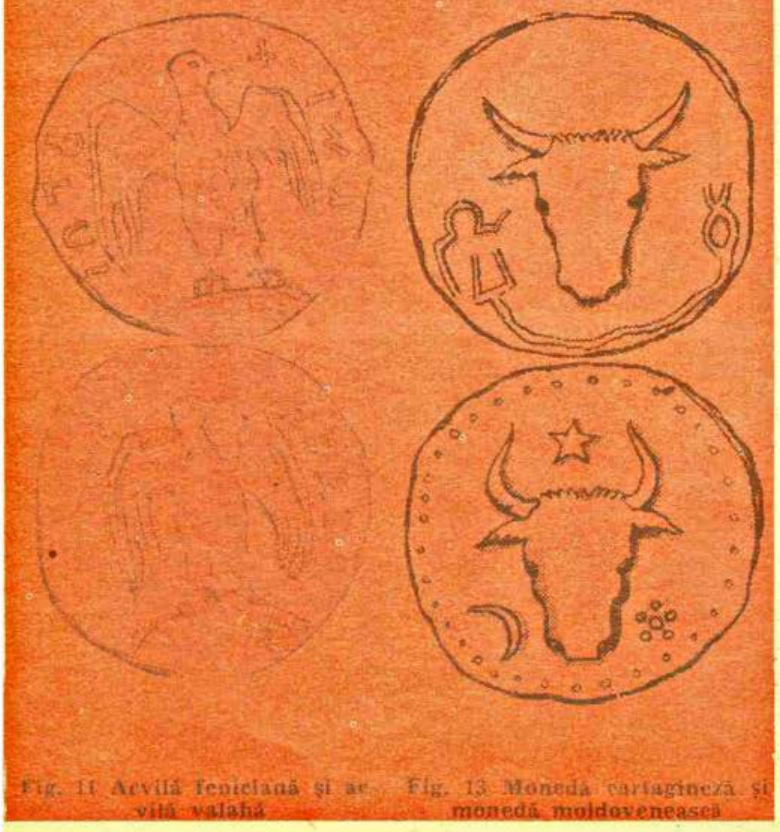

Fig. 11 Acvilă feniciană și acvilă valahă

Fig. 13 Moneda cartagineză și monedă moldovenească

16 ne înfățișează capete de vaci și nu de boi. Cam aceeași înfățișare au capetele de pe sigiliul lui Ștefan cel Mare, al lui Petru Rareș, a lui Alexandru Lăpușneanu, al lui Constantin Moghilă și al lui Ștefan Tomșa. Cu Vasile Lupu, desenul își pierde contactul cu realitatea și se rătăcește în stilizări arbitrare și fantastice, care durează pînă în secolul al 18-lea". **Vaca sacră a Indiei este adusă și ea într-o fotografie pentru identificare ca și alte vaci de rasa Banteng din Africa. Asemănările sînt neîndoielnic de luat în discuție. Urmează o descriere a cultului taurului cu jertfe de tauri aduse unor zei cu înfățișări de taur. Nu-l mai urmărim pe H. Sanielevici în excursul privitor la cultul solar și lunar. Esențialul susținerilor lui este că cele două culte s-au suprapus, împletit, corupt, reciproc, că vor fi găsite de multe ori împreună. Taurul asirobabilonienilor este un compromis între simbolul cultului solar : vulturul, și simbolul cultului agrar, lunar ; taurul. Clasa de sus, de obicei invadatoare și suprapusă, avea un cult solar, iar cea de jos cultul lunar.**

Tenanți sau mongoli ?

Identificarea următoare este a „tenanților". H. Sanielevici nu vede în ei pe tenanții caracteristici ai heraldicii consacrate pentru că ei nu susțină nimic și se află la distanță de posibilul obiect pe care conform regulii ar trebui să-l susțină. Apoi în aceste plăci smălțuite nu există nicăieri coiful văzut de Gh. Brătianu, nici capul de struț, nici cel de lebădă. Aceste medalioane smălțuite care cuprind elementele stemei Moldovei sînt interpretate de H. Sanielevici

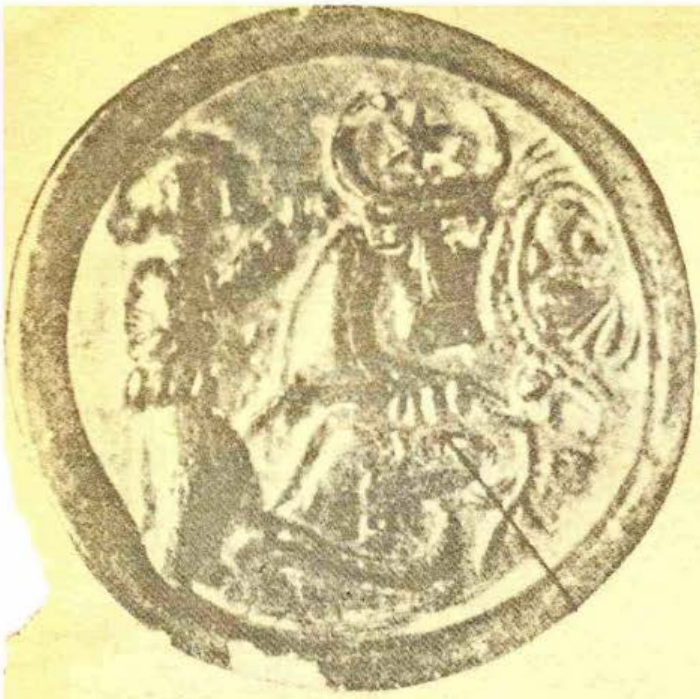

Fig. 14 Disc smălțuit din biserica de la Popăuți, Botoșani

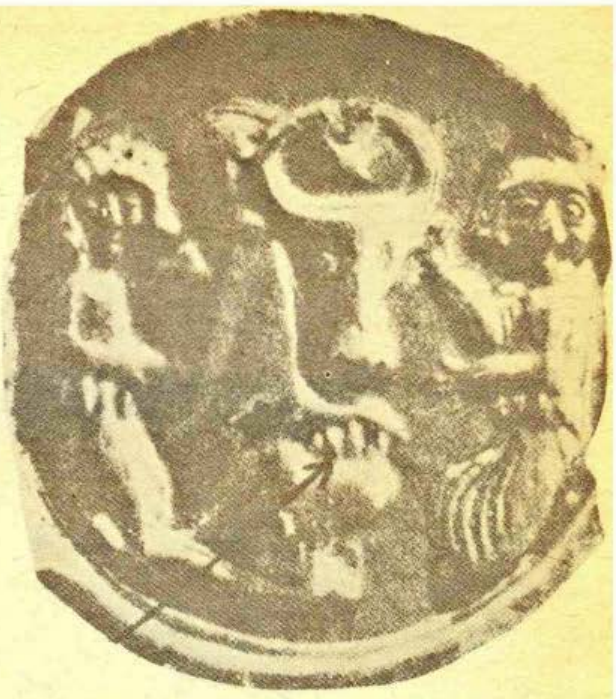

Fig. 15 Disc smălțuit (G. Balș : „Bisericile lui Ștefan cel Mare")

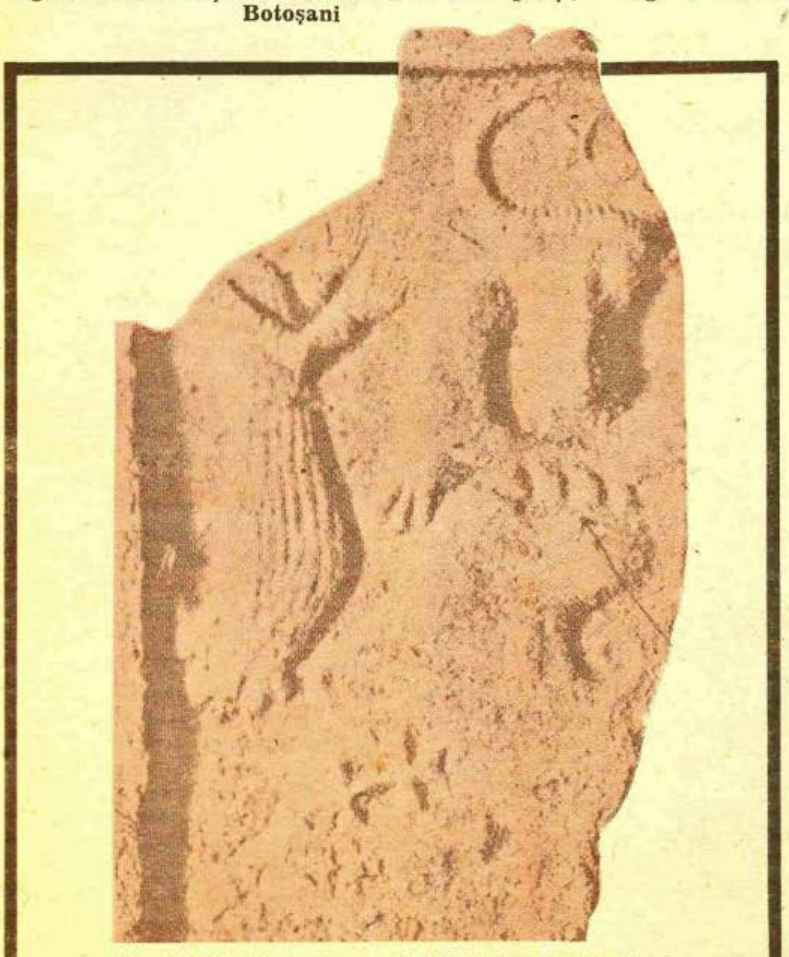

Fig. 16 Placă de teracotă găsită în săpăturile de la Curtea domnească de la Hârlău

astfel : așa-zișii „tenanți" sînt în poziție de rugă, cu mîinile ridicate. În față cele patru puncte sînt „grilele" grătarului de sacrificiu prin care se va scurge sîngele animalului sacrificat. Acesta este o vacă, deci vaca sacră. Rasa ei a fost stabilită mai înainte. „Tenanții", despre care s-a zis că sînt goți, au figuri asiatice, trăsături mongoloide, par a fi oameni din Turkestan sau Armenia. Ei sînt în poziția de rugă și au costumația sacrificatorilor din alte monumente cu destinație explicită. Concluziile lui H. Senielevici sînt extrem de clare. Nici vulturul, nici capul de bovideu nu sînt de origine ungurească ori apuseană, ci doar coiful cu „cimier" și scutul despicat și fasciat — cu sau fără florile de crin angevine — ale celor dintîi domnitori români. Cu alte cuvinte, doar chenarul !

„Cultura noastră neolitică, **zice H. Senielevici,** a fost taurică-mesopotamică, adică vest-asiatic-semitică... Într-acolo arată întreaga noastră artă populară (vezi ale mele **Alte orizonturi, Literatură și știință** și **În slujba Satanei ? !**) într-acolo ne îndreaptă și acvila noastră identică cu cea feniciană ; apoi vaca Banteng, lucea-

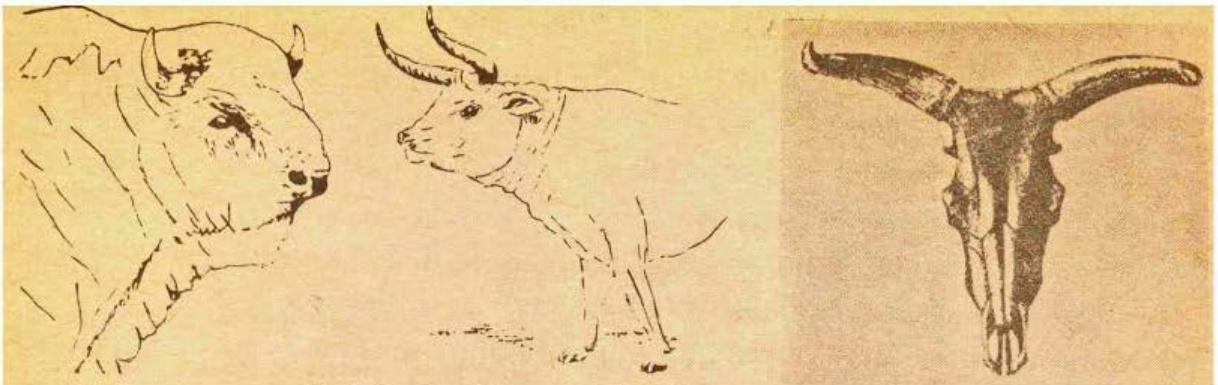

Zimbru european (după Dr. R. Călinescu : „Mamiferele României") ● Bour (după Dr. R. Călinescu) ● Bour (după Keller)

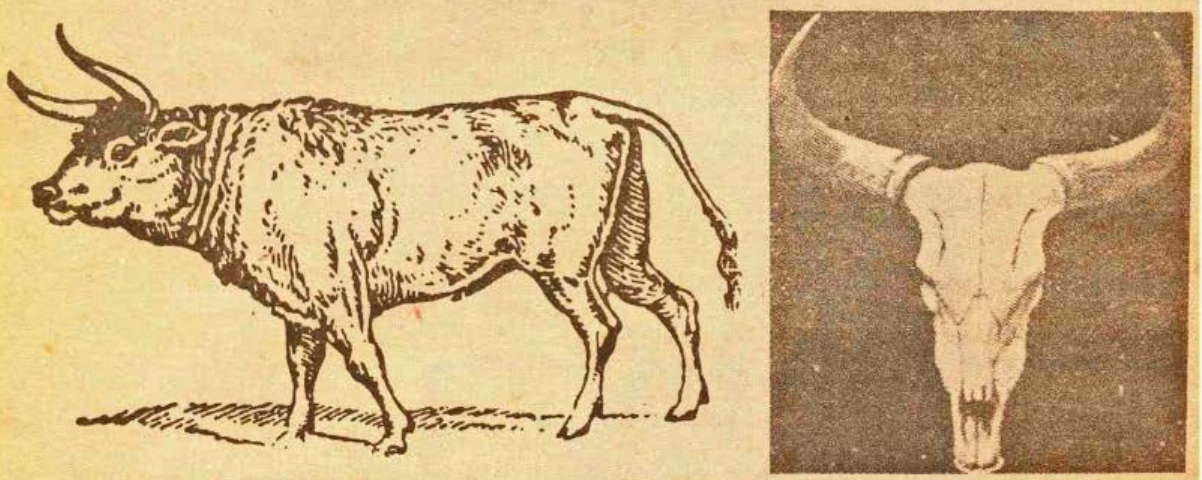

Bour (după „Meyers Lexikon") ● Taur Banteng din Iawa (după Keller)

Bos Banteng (după Meyers Lexikon)

fărul Ištar, semiluna-Astarteea, „arbirele (chiparosul) sfînt", „tenanții" cu figuri vest-asiatice, scena funerară de pe discurile smălțuite" etc.

Punem punct aici. Intervenția în discuție a lui H. Sanielevici merită, credem, insistența asupra ei. Identificarea capului de bovideu drept cap de vacă Banteng nu pare o

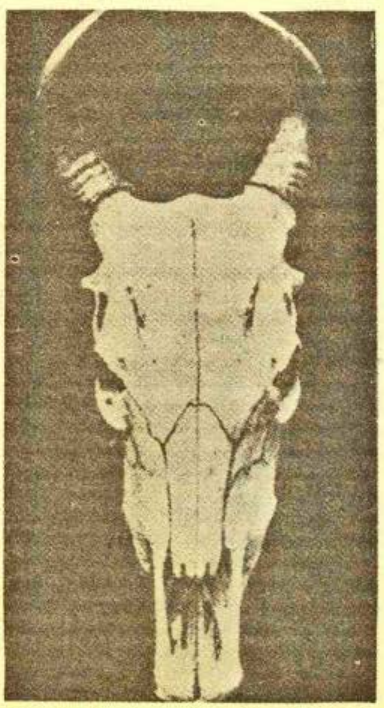

Vacă Banteng (după Keller)

năzărire. Bogata ilustrație cu care și-a însoțit criticul broșura este convingătoare. Iar această trimitere către Asia Mică, pe care a mai făcut-o și episcopul Ghenadie, a fost întreprinsă și de Mircea Eliade. În fond cele două demonstrații se suprapun în cîteva puncte importante. Ca și Mircea Eliade, dar înaintea acestuia, H. Sanielevici respinge și el sursa vestică, maghiară pentru haraldismul românesc, și trimite la aspecte de cult asiatic. Mircea Eliade polemizează cu Romulus Vuia. H. Sanielevici polemizează cu Gh. Brătianu care este un urmaș al lui Romulus Vuia în chestiunea originilor legendei și stemei. Unul dezbate legenda lui Dragoș, altul herbul moldovenesc. Dar amîndoi la mare distanță unul de altul se întîlnesc. Chiar dacă nu rezistă în întregime, prin direcția ei generală intervenția lui H. Sanielevici în problemele heraldicii românești și-a cîștigat locul ei de referință.

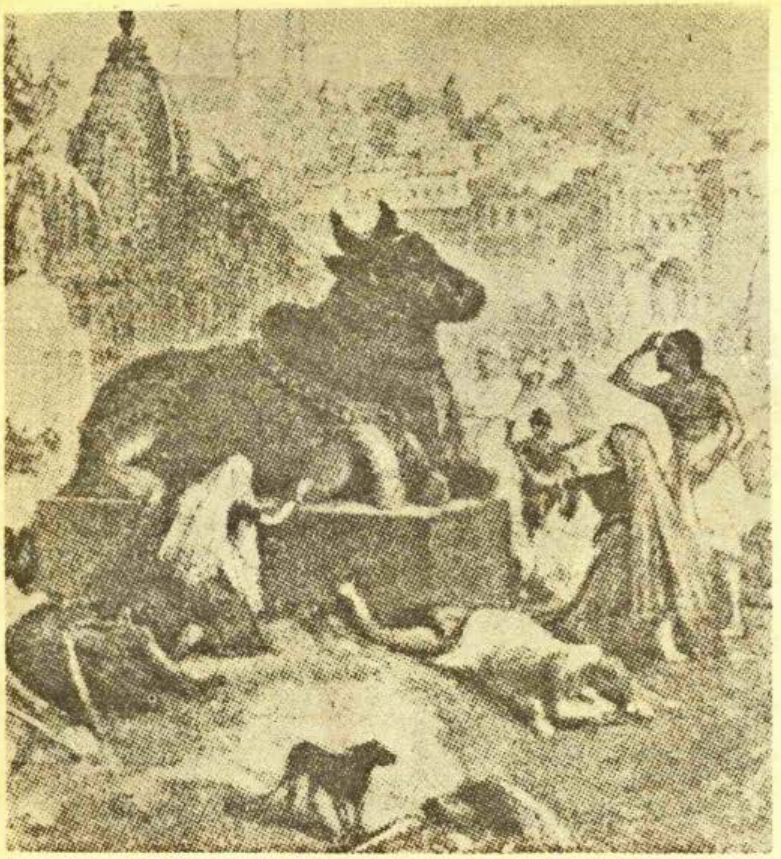

Sfinta vacă „Nandi" la care indienii se duceau în pelerinaj în vreme de foamete și ciumă (după Keller și W. Simpson)

Argumentul Frobenius

Confirmările cele mai interesante pentru Ghenadie și H. Sanielevici vin dintr-o direcție cu care încă n-au fost puși în relație. Este vorba despre Leo Frobenius. Cine a citit Cultura Africii își amintește desigur că teme pe care le-am enunțat sau tratat pînă acum se află coerent și revelator expuse în Cultura Africii scrisă de Leo Frobenius. Acesta nu se lasă înșelat de pitoresc, nu se îneacă în folclorism și etnografic, ci merge la dimensiunea antropologică, la reconstituirea formelor și formulelor originare de artă. În plus, Frobenius ne arată că fundamental vorbind cultura Africii nu se deosebește de cea a Europei cu care are numeroase și semnificative interferențe și nici de cea a Asiei de sus și sud-vest cu care comunică direct.

Încercarea lui Ghenadie de a explica semnele astrale din stemele românești conform codului lui străvechi din Asia Mică se întîlnește cu descifrarea pe care ne-o propune Frobenius pentru statul de tip afroasiatic apărut în mileniul III înaintea erei noastre. Această societate și statul ei, mai ales, încearcă să trăiască după modelul astrelor reproducînd în organizarea socială, statală armonia cosmică.

Ghenadie vorbea despre luna ca o seceră și despre relația dintre această lună în primul pătrat și condiția voevodală. G. Coșbuc descria și el un interesant obicei de „crai-nou" care consta în alegerea dintre flăcăi a unui voevod, a unui crai, pînă la viitorul crai nou. Este limpede că relația dintre fazele lunii și acest obicei este veche de aproape cinci mii de ani. Luna în primul pătrat se numește crai nou de la obiceiul de a alege pe noul conducător. În capitolul intitulat Tragedia, Leo Frobenius descrie de fapt același obicei de „crai nou" dar într-o stare arhaică mai pură și mai semnificativă. Statul era condus de un rege ce-și avea reședința într-o cetate cu patru porți. Suveranitatea lui era absolută. Nimeni nu putea interveni în hotărîrile lui. Interesant este că modul de a se purta al regelui depinde de fazele lunii. Cită vreme luna era nouă și în creștere regele intra din ce în ce mai mult în relații cu opinia publică, cu poporul. Se arăta poporului, „iar în ziua cu lună plină, care era pentru popor una dintre cele mai mari sărbători, apărea cu toată pompa și distribuia daruri. După această zi însă, se retrăgea corespunzător scăderii marelui astru al nopții, pînă cînd, odată cu prima noapte fără lună dis-

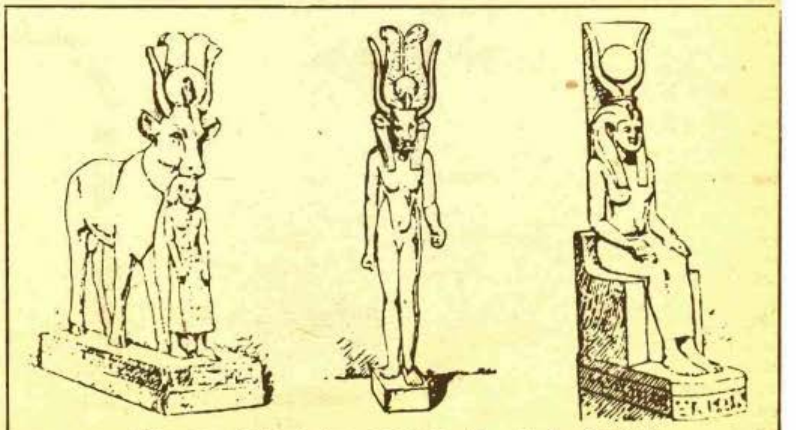

Isis cu lună între coarne (după A. Maiet)

părea chiar într-o ascunzătoare și devenea invizibil pentru popor. Rămînea ascuns cît timp luna era invizibilă și reapărea foarte sfios odată cu prima seceră selenară". **Este neîndoielnic de aici că regele reprezintă astrul și pe zeul acestuia, comportîndu-se el însuși, ca și cînd ar fi de origine divină. Statul, regalitatea, complexul social fac parte dintr-un complex de cult. Sfîrșitul acestui rege selenar era tragic, de aici și titlul capitolului :** „Influența cerului înstelat asupra sfîrșitului domniei regelui era și mai decisivă. Cu prilejul unei anumite conjuncții, care în cazul lunii survenea la expirarea anului planetei Venus, perioada de domnie a suveranului lua sfîrșit. Dar atunci el nu abdica pur și simplu, ci își încheia viața în mod violent. Regele era pare-se ucis prin sugrumarea cu un șnur, cu o frînghie". **Oribilul rol și-l asumau preoții, nobilii, soțiile regelui. Nu dezvoltăm de aici speculațiile posibile asupra felului în care a fost înțeleasă în Moldova și Țara Românească succesiunea voevodală, care își asumă desigur, pe căi încă nestabilite, conținuturi foarte vechi privitoare la stat și suveran.**

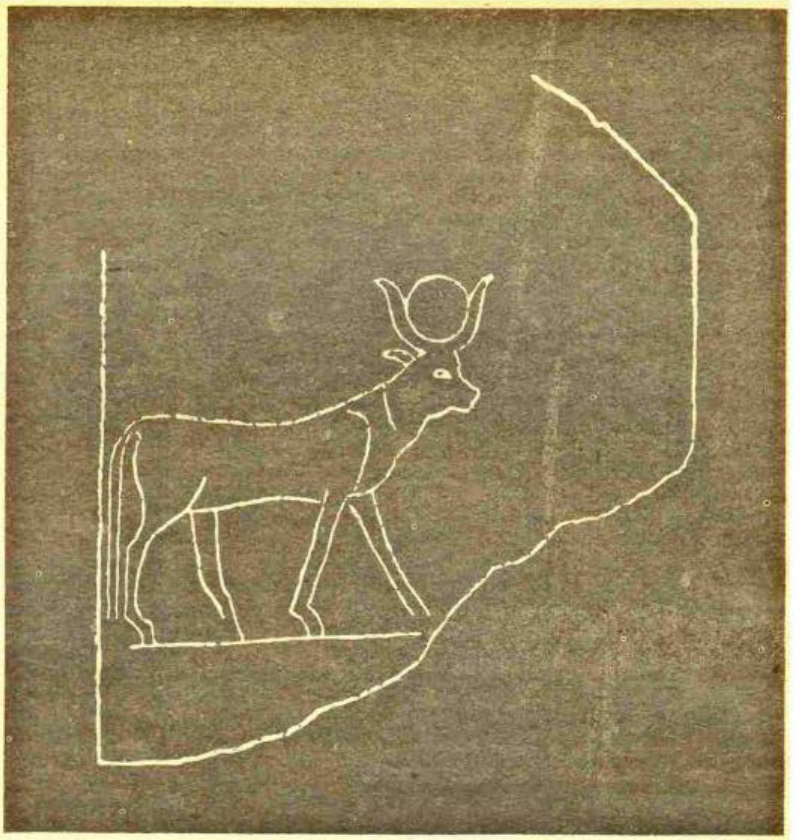

Explicațiile unui cult autohton

Acum să ne întoarcem la vaca **Banteng a lui H. Sanielevici. Dacă n-ar fi fost piesa hotărîtoare care l-a făcut să-și întoarcă privirea către răsăritul afroasiatic și chiar îndic nu ne-am fi oprit asupra ei. Specia este foarte cunoscută de naturaliști. Brehm o remarcă și el pentru frumusețea ei.** „Cel mai frumos dintre toate vitele care trăiesc în sălbăticie este bantengul, reprezentat prin mai multe subspecii în Indonezia, în Malaya și pe o mare parte a Indiei de Nord. La o lungime de 2,5 m atinge la greabăn înălțimea de 1,5 m. Coarnele sale lungi de 50 cm, cu rădăcina îngroșată în partea laterală a frunții, sînt larg arcuite în afară și înapoi, iar la vîrf îndreptate în sus și apoi spre interior. Bantengul populează atît păduri mlăștinoase, cît și regiuni uscate". **(Brehm, 801). A căuta Bantengul în România poate să fie o operație pasionantă pentru amator, dar numai atît. Specia răspîndită la noi este alta. După H. Sanielevici capul de bovideu din stema Moldovei recunoscut și în medalioanele smălțuite reprezintă un cult asiatic. Figurile vestasiatice distinse de el acolo unde alții credeau că există tenanți merită reținute. După cum și faptul că aceste medalioane smălțuite descriu o ceremonie funerară din cultul taurului. Iar dacă H. Sanielevici are dreptate, aceste herburi vechi conservă după toate probabilitățile un vechi model sacru, destul de bine păstrat în unele cazuri.**

În Cultura Africii, **Leo Frobenius dedică cultului taurului o secțiune specială și o interpretare care interesează și pe culturologul român. Taurul**

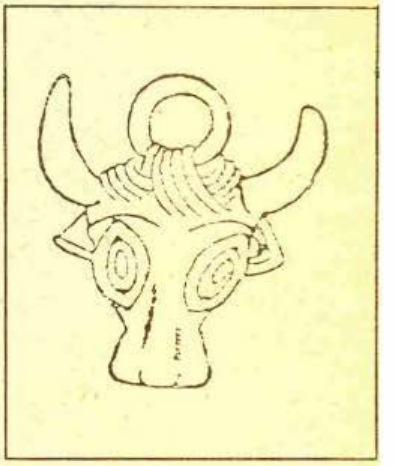

Taur cu disc de la templul lui Merenptah, Memphis, Egipt • Amuletă din bronz, Etruria

vine după secțiunea dedicată leului, iar acesta s-a stabilit în cursul analizei că este simbolul soarelui, al zeului solar și că indică un cult solar. Una din reprezentările leului ca simbol divin, solar este capul Gorgonei. Prima chestiune importantă asupra căreia ne oprim este aceea a imaginilor

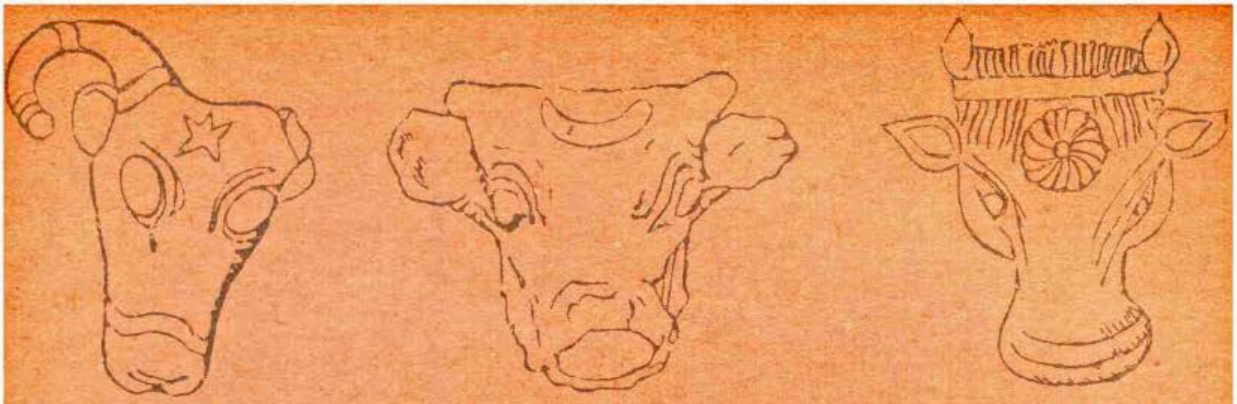

Cap de taur din lut, Vechiul imperiu, Egipt ● Cap de taur cu semilună, El Obeid. Prima dinastie din Ur, cca. 3100 i.e.n., Sumer ● Cap de taur cu rozetă de la un fragment de sicriu, Sidon.

de bovine purtind frecvent între coarne globuri care sînt simboluri solare. Ele s-au răspîndit din estul Africii mediteraneene către vestul continentului, de la popoarele de păstori, la popoarele de vînători. Cu alte cuvinte dinspre Egipt către celălalt colț african. Iar Egiptul înseamnă și Asia sau altfel zis o Afroasie. Leo Frobenius marchează aici importanța Asiei de vest pentru cultura omenirii, ceea ce ne interesează și pe noi, românii, dată fiind comunicarea Asiei Mici cu zona carpato-balcanică : „Uriașa importanță pentru istoria culturii a Asiei de Vest și pentru culturile caracterizate prin creșterea vitelor mi se pare a consta în special în faptul că aici și datorită lor au fost întruchipate mai întîi multe reprezentări". A se reține „întruchipate mai întîi" și nu „formate mai întîi". Leo Frobenius face diferența dintre a forma o reprezentare și a o întruchipa. Originea atitudinilor și ceremonialelor cultice stă într-o puternică emoție care formulează reprezentarea, dar nu întotdeauna îi dă și un corp. A doua fază este aceea în care această formulare mentală în imagini a emoției revelatoare ajunge la reprezentarea concretă. Asia de Vest și Egiptul sînt la originea acestor reprezentări. În reprezentările acestei zone culturale : „imaginile de animale apar în corelație cu semnele adăugate : constelații, stele, luna, soarele, și anume întotdeauna cu sens precis, niciodată la întîmplare". Precizarea este importantă și pentru heraldica română, în speță moldoveană, pe care Gh. Brătianu o trimitea pentru decodare către Vestul european. Adausele astronomice, un fel de legendă a imaginii de bază, un comentariu al ei, sînt după Leo Frobenius adausuri ale unei epoci tîrzii. Taurul apare mai întîi într-o reprezentare integrală și abia mai tîrziu doar prin capul încornorat. Leo Frobenius enumeră mai multe imagini de taur însoțite sau decorate cu steaua în cinci colțuri sau cu semiluna, ori taur cu rozetă. Capul de taur împodobit cu lună și cerc este răspîndit pînă în India. Frobenius deosebește mai multe categorii de reprezentări : ilustrația capului de taur pe frunte, între coarne și deasupra frunții. Chestiunea desigur nu-i poate lăsa indiferenți pe heraldiștii noștri.

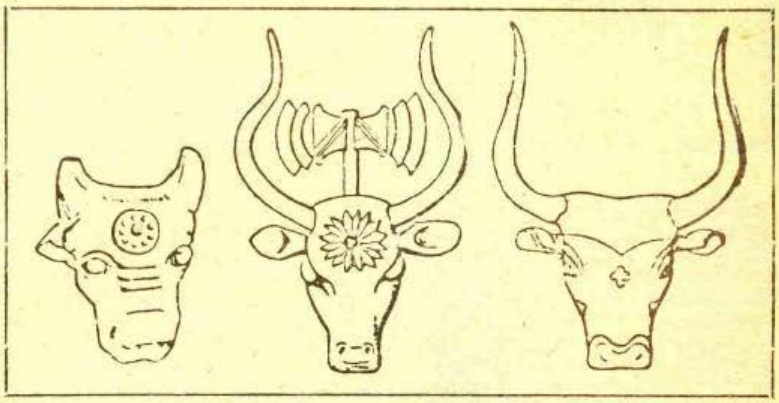

Statuetă reprezentînd un taur (detaliu), Fenicia ● Cap de taur cu rozetă, Grecia miceniană ● Cap de taur cu rozetă în formă de cruce pictată, Cnossos, Creta (sus) **● Paletă din ardezie, El Gerzeh, Egipt** (jos)

Mască în forma unui cap de vită cornută, India

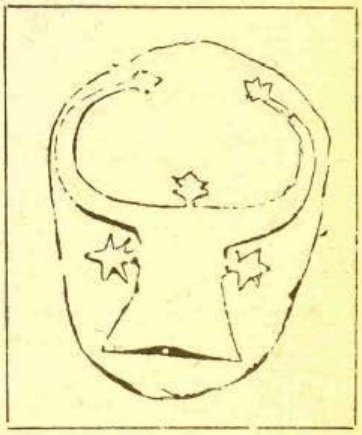

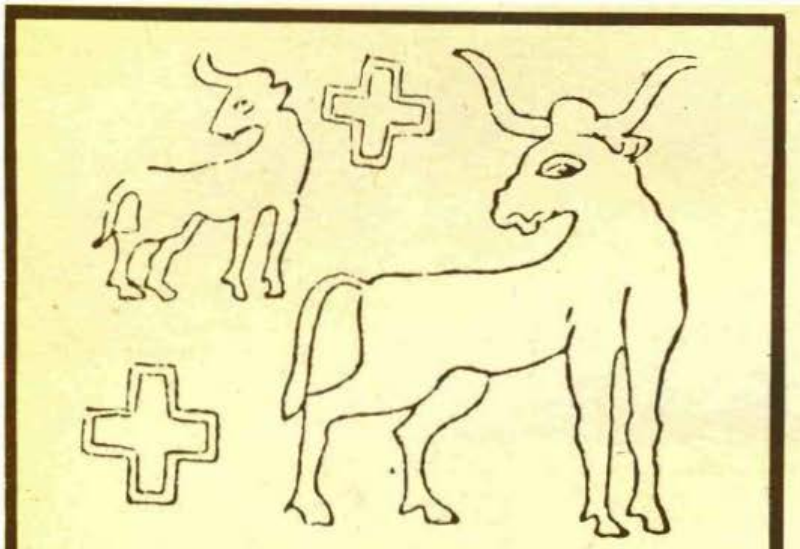

Cilindru de sigiliu, mileniul al IV-lea, Susa, Asia de S-E

Alt aspect din Cultura Africii care se raportează la stema Moldovei este acela al cornutelor care privesc înapoi. Este vorba despre reprezentări zoo integrale în care animalele întorc capul înapoi, capul întrind în această poziție en face. Dacă nu ne înșelăm, pe o reprezentare heraldică românească apare un taur care străbate spațiul ecusonului în fugă. El poate fi încadrat problemei care urmează, ca și reprezentările neintegrale ale taurului. Oriunde întîlnim aceste reprezentări „animalele ne fac impresia nu numai că «privesc înapoi», dar și că s-au oprit încremenite de spaimă, sau că sînt gata s-o ia la fugă". Pe un cilindru de sigiliu din Susa, Asia de sud-vest, cele două bovine desenate se întorc, privesc către o cruce. Aici unul din elemente e geometrizat. În altele tot ale ceramicii de Susa o pasăre atacă taurul sau vaca din imagine. Pasărea are un cioc încovoiat, deci e răpitoare. Pe Frobenius acest lucru îl surprinde. Noi știm că această pasăre, vultur/acvilă este un simbol al soarelui. Acesta este „motivul ucigătorului". Crucea înseamnă și ea tot soarele. Tot în imaginile de la Susa apare un patruped, care este agresorul. Cea mai explicită imagine este una clasică: „În arta Asiei de Vest, acest motiv a luat forme mereu mai monumenale, pînă cînd, în cele din urmă, apar figurile puternice pe care le prezintă

Stele de la Teima, Arabia

splendida construcție a lui Darius, în care un taur este încolțit de la spate de un leu în fugă. Taurul întoarce capul înapoi". Leo Frobenius care se miră că pasărea are cioc încovoiat de pasăre răpitoare, nedistingînd simbolul solar, dezleagă corect această imagine: „Taurul domestic a obținut simbolul originarei sale naturi selenare, așa cum astrul zilei, sub chipul unui leu, atacă în fiecare dimineață luna și stelele, provocînd apusul cotidian. Leul solar ucide taurul selenar". Să ne aducem aminte că episcopul Ghenadie ne releva cum soarele este omorît în cultul cabiric de luceafărul de seară. Simetric vorbind situația este inversă.

Intempestivul H. Sanielevici cînd vorbește despre ceremonialul de sacrificare al taurului, descifrat de el în scenele de pe plăcile smălțuite, nu este departe de aceste semnificații, cu atît mai mult cu cît, prin Bantengul lui, el s-a plasat în sfera culturii indice și yestasiatice. Chiar dacă ligamentul Banteng nu se verifică pînă la capăt el l-a ajutat să evolueze într-o direcție sugestivă. Din perspectiva în care descifrăm în atacul taurului de către leu o relație soare-lună „împodobire a capetelor de animale cu imagini de aștri și o simbolică astrală ar apărea de-a dreptul firească". Și tot în direcția simetriei semnalate, dar rezolvate antagonic în sfera cultului partizan, nu devine semnificativ pentru taurul en face rolul privirii leului: „oare chipul leului en face, care tronează și a cărui privire, ca fenomen al naturii, decide pentru vînător viața și moartea, nu semnifică simbolic soarele cu raze puternice, care nimicește în fiecare dimineață aștrii nopții, iar turma de animale sălbatice nu simbolizează mulțimea stelelor?" Dublînd întrebarea lui Frobenius cu încă una propunem deci formularea ei pentru taur. Credința în facultatea mortală a ochilor animalului cultic se poate găsi în Harap Alb, unde cerbul ucis care are un ochi în frunte trebuie evitat a fi privit din față, lucru pe care Harap Alb îl păzește cu grijă. Aceste răsunete ale preistoriei ajung la noi prin literatură și trebuie privite foarte atent. Cu atît mai atent cu cît în alte basme românești prevederea cultică de a te feri de ochii vînatului ucis nu mai există.

Relief de la palatul lui Darius I (522—485) — poziție inversată

Leo Frobenius ne-a spus că mai întîi există emoția. Apoi că ea formulează treptat o reprezentare. Mai tîrziu formularea mentală capătă întruchipare. Este faza în care animalele reprezintă credințele în astre. Urmează, ne spune tot el, momentul în care rolul de pandant divin al astruiui nu-l mai joacă animalul (leu sau taur) ci chiar omul. Frobenius citează, ajuns la această etapă a demonstrației sale, o legendă africană teribil de interesantă pentru că aduce mult cu miturile eline pe care însă le premerge. În prima ni se povestește că prostul satului care a reușit să încalece taurul negru și să-i pună luna între coarne ajunge rege în țara din care a plecat. În a doua, regele adîncurilor care vrea o pămînteană se transformă în taur și ademenește cu el o fată care-i va fi soție. Reținem relația dintre regalitate și taur, legătura indisolubilă, pe de o parte, și dintre taur și lună. (O baladă românească, care pare a fi fragment mitic, ne vorbește despre relația indestructibilă a soarelui și a lunii! La fel și la caucazieni.) De la această legendă africană, Frobenius trece la reprezentările de taurine care între coarne poartă figurine umane, adică zeități. Figurarea umană înseamnă o etapă nouă în care animalul, ca reprezentant al zeului și cultului, face loc omului.

★

Este interesant să reținem că imaginea stemei Moldovei se înscrie în datele problematizate de Frobenius, că încercarea lui Ghenadie nu este infirmată de Cultura Africii, și că explicațiile lui H. Sanielevici care, condus, am zice mitic, de o bovină către răsărit, de vaca Banteng, se armonizează de multe ori cu cele ale lui Leo Frobenius. Putem zice cu alte cuvinte că neglijații Ghenadie și Sanielevici pot fi reconsiderați din punctul de vedere al viziunii lui Frobenius asupra culturii Africii, Asiei de vest și a culturii europene în general. Așezarea stemei Moldovei într-o arie răsăriteană, de Asie vestică îi oferă șanse mai mari de a fi armonizată cu un sistem de semne clarificator.

Cetatea — o reprezentare a Universului

Extrem de interesantă pentru legenda întemeierii moldovene este descrierea întemeierii cetăților africane, mai exact spus afroasiatice conform unui scenariu mitico-religios în care taurul joacă un rol cardinal. Vechimea scenariului: circa 5 000 de ani. Întemeietorii de cetăți erau fii de nobili, care prin sistemul dreptului vechi n-aveau drept de moștenire și plecau să întemeieze ei înșiși cetăți însoțiți de barzii lor și de fierari. Locul ales era întotdeauna pe malul unei ape, care era de obicei afluent al unui rîu sau fluviu mai mare, niciodată la vărsare.

Nu e fastidios să remarcăm că locul de întemeiere în legenda moldoveană este pe malul unei ape la distanță de vărsare. După confirmarea oracolului se trecea la construirea cetății, care se ridica, subliniem, cu localnici, nu cu oamenii aduși de tînărul cavaler. Construcția începea însă numai odată cu prima zi a noului pătrar al lunii de „crai-nou". Locul circular sau rectangular era desenat cu țăruși. Se lăsa locul porților, cîte una de fiecare punct cardinal. Iată de ce se remarcau cetățile cu mai mult de patru porți prin chiar titulatura lor. (Teba cea cu 7 porți!) Circumferința stabilită era înconjurată de tinerii cavaleri împreună cu un taur tînăr. Locurile pentru porți, lăsate libere, nu erau călcate la această ceremonie, ci sărite! Primii locuitori ai perimetrului erau taurul plus patru vaci. După ce monta trei vaci, taurul era ucis. Acest sacrificiu avea regulile lui: taurului i se străpungeau succesiv din spate chișițele pînă cînd înnebunit cădea jos însingerînd totul în jurul lui. Carnea taurului era parte arsă, parte mîncată. Carnea mîncată devenea cumînecătură: cei care mîncau din ea erau din acel moment frați, ei și urmașii lor, nu se puteau atinge de fiica altuia și erau datori cu devotament reciproc pînă la moarte. (În linii mari schema legendei lui Dragoș, care este o legendă cavalerească, corespunde acestei scheme extrem de arhaice). În ziua ultimei apariții a cornului lunii pe cer, organul genital al taurului era îngropat în centrul terenului împrejmuit, iar deasupra gropii se construia un altar în formă de falus, întovărășit de o groapă în care se scurgea sîngele de la sacrificii. Sacrificiile țineau tot de fazele lunii. După această fază de interdicții, ceea ce presupune o societate cu reguli riguroase, urma o a doua perioadă de interdicții. Se construiau locuințe și meșteșugarii își in-

cepeau treaba, dar viața noii cetăți se petrecea exclusiv între pereții ei: se consuma numai ce se producea în interior, negustorii și marfa din afară erau opriți, după cum nici meșteșugarii nu aveau voie să vîndă în afară, nu se ieșea la vînătoare sau pradă, nu se căsătorea nimeni, nu se ucidea nici un taur.

Evenimentul care urmează este căutarea de către taur a unei fecioare pe care o alege și o aduce pe spinare pînă în cetate, unde taurul după apariția lunii o poartă de trei ori în jurul împrejmuirii în care intră prin poarta de răsărit. Taurul este sacrificat pe altarul de cult cu sulița, fata deasupra gropii. În acest timp barzii cîntau un cîntec despre nunta soarelui cu luna. (Nu știm dacă fragmentul mitic din balada românească Soarele și luna poate fi pus în relație cu acest scenariu arhaic, dar apropierea este obligatorie, fie pentru infirmare, fie pentru confirmare). Fata este soarele, taurul este luna; cadavrul fetei este îngropat la stînga porții de est, pe cînd cadavrul taurului la dreapta aceleiași porți. Singele lor este păstrat ca lichid sacru. Deasupra celor două trupuri sacrificate, se ridică stîlpii porții. Se înalță și celelalte porți. O dată cu ridicarea lor, înainte chiar de ridicarea zidului, locuitorii pot ieși sau intra pe aceste porți. Comerțul poate începe, cetatea fiind sacralizată. (Balada Meșterul Manole conține și ea un sacrificiu feminin la ridicarea unui lăcaș religios).

Nici ridicarea porților, nici a zidului nu erau făcute fără un ceremonial și o regulă strictă. Lucrările începeau din nou sub semnul primului pătrar al lunii. Orașul era din nou ocolit de un taur. Apoi e introdus în spațiul jalonat cu patru vaci, după ce monta trei era sacrificat, organul genital îngropat, deasupra-i ridicîndu-se un altar în formă de falus cu o groapă alături. Pe altar erau jertfite întotdeauna trei animale, în groapă patru. Cifrele aveau și ele semnificații astronomice.

Frobenius atrage atenția că în vîrstele istorice ale omenirii, deci mult mai tîrziu, se atestă obiceiul sau regula ca tinerii prinți să părăsească cetatea paternă cu datoria de a întemeia cetăți după reguli fixe, cu un ceremonial care amintește de cel descris de Leo Frobenius.

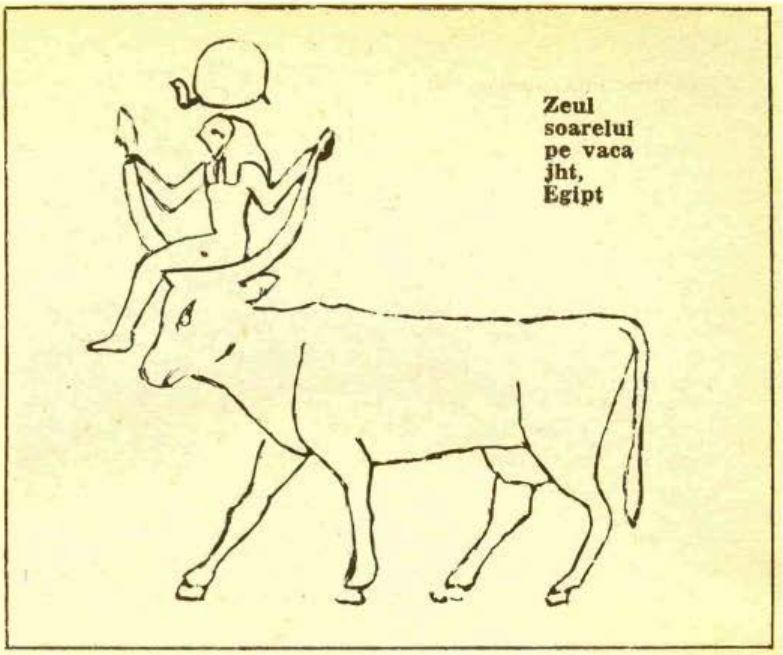

Zeul soarelui pe vaca jht, Egipt

Esența acestor întemeieri era reconstrucția în spațiul limitat al universului. Omul face din orașul, din cetatea locuită „o scenă, un templum ca reflectare a cosmosului".

Capul de bour — scenariu arhaic de întemeiere

Analiza cetăților Moldovei pentru a vedea dacă ele corespund în aspectul lor ideii de templu nu avem posibilitatea să facem aici. Dar o întoarcere la legenda lui Dragoș pentru a o ispiti cu ajutorul acestui scenariu mitico-ritual în care rolul taurului, relația cu astrele, cu universul sînt vizibile este atrăgătoare. E vizibil că și aici e vorba de un grup de cavaleri care pleacă la un drum în al cărui capăt se sacrifică un taur și se ridică o cetate.

Mai ales dacă considerăm că taurul din stema Moldovei are relație cu rudele sale vest-asiatice este cazul să întreprindem o astfel de analiză. Este sigur că avem de-a face cu un grup de cavaleri. După cum este la fel de sigur că aceștia la capătul drumului ucid un taur și realizează o întemeiere. Aceste coincidențe ale scenariului plus cele din stemă ne conduc către o separare hotărîtă a elementelor vechi din legenda lui Dragoș, de cele suprapuse de legendele propagandistice de tip catolic care au contaminat versiunea anterioară. Altfel zis, un scenariu mitico-ritual arhaic a fost absorbit într-o tramă legendară de tip cărturăresc occidental în serviciul curții maghiare. Versiunea arhaică este adusă la o versiune a întemeierii de tip feudal apostolic. Versiunea legendei lui Dragoș la Ureche și Constantin Cantacuzino, care-i refuză caracterul cavaleresc, este o reacție critică tocmai față de aspectul feudal și vasalizant al formulei emise de curtea angevină. Nu întîmplător lipsește chiar numele lui Dragoș. Niște păstori au urmărit o hiară și-au omorît-o la un rîu. De aici colonizarea. De reținut și faptul că în scenariul mitico-ritual autentic

întemeierea nu era o colonizare în toată puterea cuvîntului: ea însemna numai instalarea unui nucleu peste o populație anterioară. Structura arhaică a mitului care stă în spatele legendei lui Dragoș ne ajută să lămurim ce este autentic și ce nu este autentic în ea. Totodată, această legendă, sub aspectul ei vasalizant, trebuie pusă alături de bazna originii românilor. Semnificativ că detaliile de tip medieval și unghiul vasalizant față de curtea maghiară sînt interpolate în cronica lui Ureche, care am văzut că are o atitudine critică față de legendă în versiunea ei cărturărească. Aceste detalii provin tot de la interpolatorii care au introdus și celebra bază a originii tilhărești a românilor. De ce nu s-a ripostat însă și în acest caz? Pentru motivul simplu că legenda lui Dragoș nu ne făcea tilhari, ci ne echivala cu celelalte state vecine și în primul rînd cu cel maghiar. Această legendă era un „blazon" literar la fel de puternic ca un blazon heraldic de valoare. În fond este aceeași atitudine pe care o găsim la istoricii și filologii Școlii ardelene care acceptă și exaltă originea pur romană a poporului și limbii române pentru că această origine îi așează la egalitate cu cei care ne contestau drepturile: aceeași feudalitate maghiară, de tip medieval și apostolic. Dacă alții au teoretizat sau propus alte origini geografice stemei Moldovei, această linie de interpretare ne conduce către sud-est, către Asia Mică și Egipt.

Sadoveanu și bourul sfint

Dacă prezența cultului taurului pe pămîntul actualei Românii nu se poate contesta, cîteva întrebări sînt inevitabile: cît de vechi este acest cult al taurului la noi? ; pînă cînd a durat cultul taurului ?

Invazia mașinismului care în România durează din secolul trecut a distrus structurile sociale și culturale vechi, dar 200 de ani sînt puțini la scară istorică. În zonele arhaice ale țării, după cum demonstrează cercetările etnografice, folclorice, antropologice etc., urmele vechilor culte se mai pot încă găsi. Obiceiul măștilor zoomorfe în România mai trăiește încă. În plin secol XX se mai pot vedea colindători cu măști de urs, de cal, de cerb, de taur, măști care vin din adîncul timpurilor și sînt legate de vechi ceremonii păgîne. Simpla existență a măștii taurului spune foarte mult, mai ales că ea se găsește în Țara de Sus a Moldovei.

Ecouri ale acestei religii străvechi se fac simțite în opere contemporane. Romanul Izvorul alb de Mihail Sadoveanu are ca temă centrală contactarea taurului sfînt și a preotului - său, care sînt ascunși în munte. Cel care-l contactează este domnitorul Moldovei. Înaintea unor încercări importante pentru țara sa, voievodul se adresează patronului din stemă. Țara are o organizare bisericească modernă, mitropoliți și biserici și mănăstiri, dar voievodul face apel la instituția străveche care prezidează încă secret Moldova. Nu întîmplător acest voievod este Ștefan cel Mare, de al cărui nume sînt legate două episoade legendare : cel cu Vrîncioaia și cel cu Daniil Sihastrul. În ambele împrejurări Ștefan solicită intrarea în joc a fostelor instituții ale țării, covîrșite în acel moment de cele noi. El se întremează și se întărește făcînd apel la vechea tradiție socială și spirituală a țării. Aceste legende n-au fost încă examinate în fondul lor de adevăr istoric. Mihail Sadoveanu nu ignoră însă esența legendei Vrîncioaiei și a lui Daniil Sihastrul, pe care stă de altfel construit întreg romanul. S-a făcut pînă acum numai comparația cu destinul lui Făt-Frumos care merge la împărăție să-și aducă fata furată de zmei. Asta e ucenicia lui Ionuț, dar întreg romanul se bizuie pe un fond mitic de extracție folclorică. Scoțînd itinerariul lui Ionuț din cadrul basmului, este bine să privim călătoria constantinopolitană a lui Ionuț ca pe o inițiere. Drumurile acestea din Moldova la Constantinopol se repetă în opera lui Mihail Sadoveanu. Unul îl face Ionuț, altul Antonie Ruset, altul Kesarion Breb, numai bărbați, și are un sens inițiatic. Capitala imperiului turcesc ascunde sub pitorescul otoman vechile instituții moștenite de la imperiul bizantin, de la imperiul roman, ca și obsesia acestuia de a se întoarce la Troada de origine. Țarigradul, care înseamnă orașul cezarilor, este un punct simbolic și nu neapărat o determinare geografico-politică. Este trimiterea pe care o face scriitorul către culturile Asiei vestice, subînțelegînd și Egiptul, de care ne vorbea Frobe-

Gemă miceniană, Sparta. O figură asemănătoare se află și pe monede dacice

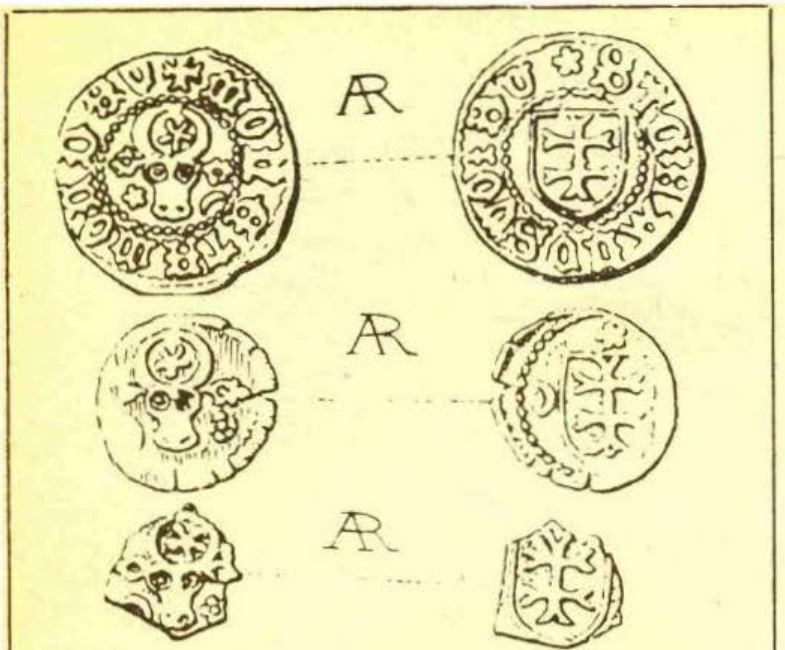

Monede moldave din vremea lui Ștefan cel Mare

nius. Din cele trei drumuri, cel al lui Kesarion Breb, care merge la preoții piramidelor, are un sens fățiș de inițiere. Izvorul alb exprimă credința unei inițieri străvechi. La moartea lui Alexandru cel Bun, ne spune romanul, martor și spoveditor i-a fost, pe lîngă mitropolit, un schimnic din munte, adus la cererea voevodului. Acesta vorbește despre schimnicii dinaintea lui care au binecuvîntat pe primii voievozi ai Moldovei hotărîndu-le și drumul. Tot el prevestește apariția unui bour nou care va restaura vechile alcătuiri voievodale, prin noul bour înțelegîndu-se „crai-nou". Aceste lucruri le află Ștefan de la mitropolitul țării și vrea să ajungă la urmașii schimnicului proorocitor. Aici e prelucrat motivul schimnicului Daniil Sihastrul. Acești schimnici ar fi semințe domnească, unii călugărîndu-se, alții domnind. Mitropolitul știe că datoria domnului este să-i cerceteze și să primească sfaturi. Numai ciobanii cunosc cărările schimnicului, dar vorbesc cu sfială și spaimă de ele. Ștefan voievod poruncește o vînătoare de bouri în pădurile Ceahlăului. Vînătorii și păstorii știu de existența unui singur bour în Ceahlău. E vorba de un taur alb și singuratic, de care nu se ating nici ciinii, nici vînătorii, și care hălăduiește parcă din timpuri imemoriale pe acolo. Mitropolitul îi dezleagă de jurămînt pe starostele Căliman și pe feciorii lui și aceștia vorbesc despre bour și despre stăpînul lui, schimnicul, care stă undeva în munte și este înzestrat ca și taurul cu puteri miraculoase. Pentru a ajunge la schimnic trebuie urmărit taurul. „Bourul veni năpraznic la deal, fumegînd și pufăind. Aducea din cînd în cînd coarnele scurte spre genunchi și impungea într-o latură, zvîrlind spumă pe nări. Din urmă-l goneau adulmecind patru ciini, înșirați unul după altul și chefnind cu glasuri diferite. Era un bour bătrîn cu coamă murgă, însă cu celălalt păr deschis alburiu. Ochii bulbucați negri, priveau cercuiți cu roș. Veni ca într-o bătaie de furtună, ocoli pe la prag, se cumpăni o clipă și făcu o săritură sprintenă peste peria de afiniș". Urmărirea nu dă rezultatul dorit. Bourul îi duce la o mănăstire singuratică. Călugării spun măriei sale că schimnicul a murit și că bourul s-a aciuiat pe lîngă mănăstire. Pustnicul murise cu sentimentul datoriei neîmplinite : el voise să vorbească cu noul voievod, dar puterile nu-l ajutaseră. Aici, sub domnia lui vodă Ștefan s-ar fi risipit vechea tradiție preoțească secretă care a dat primii domnitori și prima stemă Moldovei. Tradiția s-a pierdut. Dar ceea ce subliniază scriitorul este că dincolo de instituția vizibilă funcționase alta, ascunsă, care a dispărut. Starostele Căliman nu crede că pustnicul a murit. Aceasta e altă perspectivă pe care Mihail Sadoveanu o deschide pentru cei nesatisfăcuți de întreruperea tradiției. În Izvorul alb se vădește respectul vechilor tradiții.

Cartea a apărut în 1940 și profită poate de pe urma cercetărilor anterioare. Mihail Sadoveanu este primul care schițează un scenariu al relației dintre cult și domnia Moldovei, implicit a stemei țării. Ea ar veni de la o credință întreținută de niște preoți retrași cu vremea în munte departe de civilizație. Dacă adăugăm că în Creanga de aur sursa sau punctul de raportare al acestei credințe este Egiptul, completăm imaginea sadoveniană despre tradiția moldoveană a stemei țării în viziunea scriitorului. Ea merge tot către sud și tot către culturile Mediteranei de sud-vest. Fără a fi o contribuție științifică cartea lui Mihail Sadoveanu constituie o za într-un lanț a cărui reconstituire cere acuratețe. Că această preocupare nu este trecătoare la Sadoveanu ne-o arată povestirea Vînt dinspre Căliman. Despre o țară de dincolo e vorba în Vînt dinspre Căliman. Descrierea ei o face un vînător limbut și fantezist spre scuza autorului : „Sunt, cucoane, niște munți mari,

unde-am fost eu de două ori. Tot suim și trecem de Dorna. Și pe urmă iar suim și mergem, trecem de Pălținiș și de Drăgoiasa și intrăm în niște singurătăți. Ș-apoi se văd munți mari, unde stau ciobanii cu capu-n pîclă și cîntă din fluier. Și sate nu mai sînt nici către miezu-nopții, nici către amiază, nici la răsărit, nici la asfințit. Și mai mare peste toate-i tata munților, Călimanu, — care se suie pînă la nouri. Iar după ce umblu vreme multă pe poteci grele, hodinesc într-o peșteră, pe cetină uscată, — s-aprind un focușor și stau cu cînele și ne gîndim cît avem de suit a-doua-zi pînă-n locurile cele mai depărtate de oameni. Ii noapte de toamnă ca acuma și vînturile dorm sus, sub brazi bătrîni de la începutul lumii. Așa-i de mare tăcere, că s-aude cine știe unde, în ponoare depărtate, cum bate țîncul pămîntului. Cînd nu mai sună nimica și s-o stîns și focul, — aud inima Comedierului lîngă mine, ca un ceasornic... Așa stau, mai mult treaz. Mai zvîrl un vreasc pe foc. Și nu pot să spun că nu mi-e frică. Mă simt ca într-o împărăție străină". **Importantă este sugestia de singurătate** („locurile cele depărtate de oameni"), **de vechime** : „brazi bătrîni de la începutul lumii", **de univers inuman** : „într-o împărăție străină". **Acesta este cadrul în care apar zimbrii** : „Și iată într-un rînd, în amurg, stînd așa sub cer și între codri, ce s-apropie asupra-mi bătaia capăului, — și-mi zvîcnește inima în coșul pieptului. Țah-țah,-țah-țah, ca un clopoțel. Și numai ce-aud duduind poteca. Și-odată mi se arată fiare nalte cu coarne țapoșe suflînd foc pe nări. Am rămas încremenit, cu arma ca un vreasc în mînă. M-am înfricoșat ; am dat din corn cinelui ; și m-am întors la bordeiul Hutanului. Ii spun lui întîmplarea și el începe a rîde. — Aceia, zice, nu ești dumneata vrednic să-i dobori. Sunt zîbrii cei bătrîni. Nicăierea pe lume nu se mai află, căci pretutindeni au pătruns oameni. Numai în prăpăstiile Călimanului au găsit tihnă". **Zimbrii sînt din „țara de dincolo" și toată cartea de povestiri vînătorești pare a fi scrisă pentru acest episod, care pregătește romanul de mai tîrziu.** Țara de dincolo de negură a **apărut în 1928. Rezistența mitului taurului sfînt în Moldova mi se pare a fi probată prin acest roman modern.**

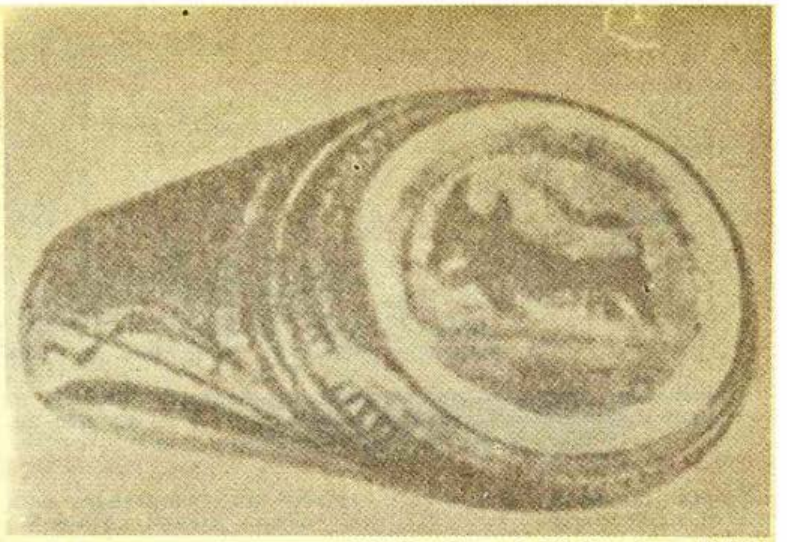

Inel cu pecete din vremea lui Bogdan al III-lea (sec. XVII), reprezentînd un bour în atac, găsit la Mănăstirea Putna

Pozitivul în ceară al inelului

Radiația capului de bour

Cu toate acestea originea stemei nu este complet clarificată de vreme ce steme cu tauri se mai găsesc și în multe puncte ale Europei nordice, pe spațiul actualmente polonez sau german. Paul Cernovodeanu care acceptă și versiunea ca Dragoș să fi preluat stema de bour de la un crai local, înfrînt și înlăturat, trece în revistă mai multe steme cu capete de bour într-o arie cu care Maramureșul de origine are posibile contacte. Citățm după această sursă stema Mecklemburg-Schwerin, Mecklemburg-Streliz, stema municipiilor din Polonia Poznan și Kalisz, alte steme poloneze : Glowa, Bawola, Wienawa, armele de familie ale nobililor Balassa (Ungaria), Oxenstiern (Suedia), după cum și stema Sighetului, care e și stema Maramureșului. Pe unul din brîiele de sus ale bisericii din Meissen, în stînga, figurează același cap de taur negru cu limbă roșie, care alături de alte steme, felurite, din edificii, pare a aparține u-

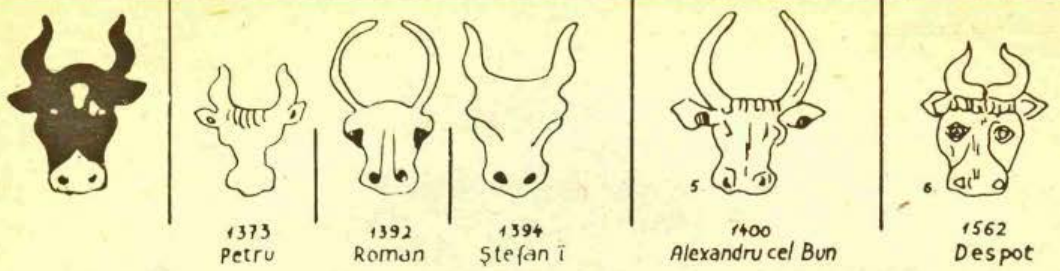

Inlocuirea zimbrului maramureşean cu bourul în stemele Muşatinilor ; 1 — emblema oraşului Sighet ; 2, 4 — zimbri ; 3,5 — bouri ; 6 — din nou zimbrul (după dispariţia bourului din faună)

nuia din donatorii sau închinătorii marii biserici.

Repartizarea pe harta Europei a acestor puncte de referinţă nu s-a făcut, lucru care ar fi deschis o perspectivă interesantă asupra chestiunii. Dacă însemnul heraldic este vestasiatic cum de a ajuns el în aceste puncte mai nordice decît România ? Ce ne spune harta repartizării lor ? Eliminăm din discuţie „armele" maghiare care pot fi foarte bine valahe după nume. Nu considerăm maghiare nici însemnele Sighetului, pentru motivele de pînă aici. Rămîn cele de pe teritoriul german şi polonez.

Istoricii români au acceptat în genere revendicările străine ale acestei steme, de pildă cele făcute de polonezi, după care Vladislav Lokotiek ar fi acordat în urma unei expediţii polone-moldovene, lituaniene şi rutene împotriva mărcii brandenburgheze aceste „arme". Dacă-i adăugăm şi versiunea lui Gh. Brătianu că luptînd alături de unguri românii au afişat din spirit de imitaţie o stemă proprie sau împrumutată, avem imaginea unui mod de a cerceta şi înţelege problema.

Lingvistica a fost însă mai perspicace decît istoria cînd a făcut teoria straturilor, presupunînd mereu un substrat. Chestiunea se pune şi în cazul heraldicii. Heraldica nu este o invenţie strict medievală. Ea are rădăcini adînci în straturile mai vechi şi este de văzut ce straturi au putut colabora la apariţia stemelor discutate. În fond, dacă stema „cap de bour" vine de la polonezi, aceştia de unde o au ? În cazul Balassa (nobil maghiar) am convenit că vine de la români, deci de la autohtoni. Dar în cazul polonezilor ? Dar în cazul germanilor ? Studierea hărţii acestor steme, cîte se cunosc pînă acum, pe o hartă istorică a popoarelor europene, ne-ar procura cîteva sugestii în plus. Alcătuirile statale moderne şi propagandistice, care datează din evul mediu, ignoră de cele mai multe ori componentele care le-au dat viaţă. Statul polon a fost lungă vreme un stat polono-lituan. Dincolo de asta teritoriul german pe care se află stemele cu „cap de bour" sînt foste teritorii ale pruşilor colonializate de germani, după cum spre răsărit teritoriile lituane au fost populate de slavi. Nu cumva aceste relicve armoriale provin de la aceşti predecesori cărora istoria aşa cum se scrie astăzi le face o mare nedreptate ? Statul lituan a fost o mare forţă politică şi militară în Europa de nord. El a avut organizaţia sa socială foarte puternică şi desigur şi legendele şi stemele sale. La acest aspect istoricii români s-au referit extrem de rar.

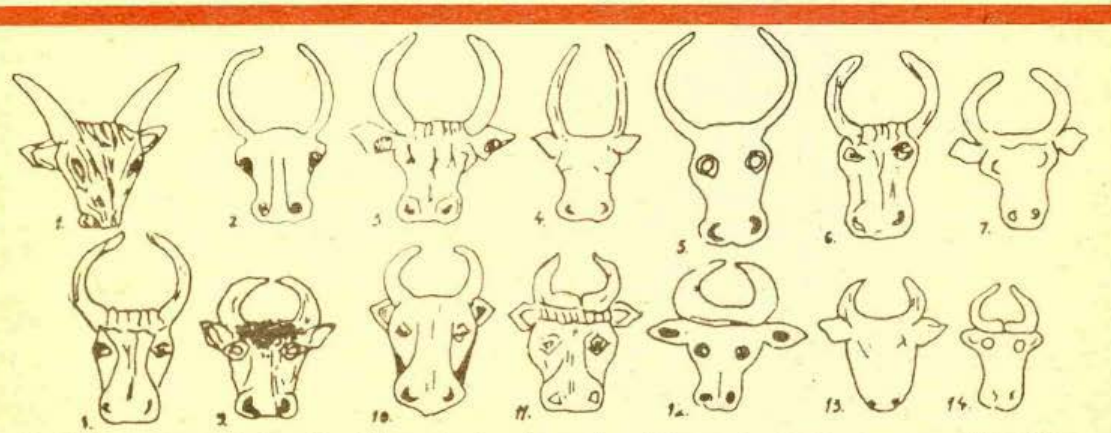

Evoluţia reprezentărilor heraldice de la bour la zimbru, în Moldova, sec. XIV—XVII ; Bouri : 1 — piatră de altar (Sarmizegetusa, sec. II) ; 2 — monedă, Roman I Muşat (1392—1394) ; 3 — monedă, Alexandru cel Bun (1400—1432) ; 4 — monedă, Iliaş Voievod (1432—1437) ; 5 — monedă Iliaş şi Ştefan I (1437—1442) (Bour / Zimbru) ; 6 — monedă, Ştefan cel Mare (1457—1501) ; 7 — sigiliul lui Ştefan cel Mare ; 8 — monedă, Ştefăniţă Vodă (1517—1527) (Zimbru) ; 9 — sculptură — pisania bisericii Sf. Dumitru din Suceava, ctitoria lui Petru Rareş (1535—1536) ; 10 — monede, Ştefan Lăcustă (1538—1540) ; 11 — monedă, Despot Vodă (1562) ; 12 — monedă, Petru Şchiopul (1582—1591) ; 13 — monedă, Ştefan Răzvan (1595) ; 14 — sigiliu, Gaşpar Gratiani (1619—1620)

„Capul de bour" în Lituania

Iar sînt o sumă de lucruri care ar trebui să ne dea de gîndit. Zimbrii supraviețuiesc mai ales în perimetrul lituan și român. După Hasdeu vorba zimbru este carpato-balcanică, adică tracă și de aici a pătruns în nord la lituanieni, polonezi și slavi. Adăugăm că și cuvîntul doină este lituanian și că în forma mai veche doina se mai aude astăzi ca refren în colindele maramureșene. Statul moldovean a avut atingere cu cel lituanian. Se pare că la un moment dat a păsit pe tronul lui chiar un lituanian. O monedă a lui Iliaș Vodă reproduce stema Lituaniei fără a se fi lămurit vreodată de ce. Folclorul și cintecele bătrînești românești seamănă cu cele lituaniene și invers. Vorba lituan în varianta litvan a intrat în limba română sub forma litvă, liftă adică de păgîn.

Ca ea să intre în limbă și să fie activă și cu o semnificație apăsată e de presupus un contact intens. Lituanienii au păstrat de altfel față de români și de polonezi și germani vechea lor religie strămoșească, care era păgînă, pînă în secolul XIV. Ceea ce nu i-a împiedicat să fie o mare forță statală, militară, politică. Ceea ce arată că această veche religie, necreștină, oferea o puternică coeziune spirituală și socială poporului și statului lituanian. În sfîrșit, lituanienii aveau drept animal de cult taurul, ceea ce ne aduce foarte aproape de problema noastră. Sacrificiile de tauri au fost prelungite secole întregi și s-a renunțat la ele doar odată cu trecerea la creștinism care n-a fost niciodată completă. Oricum acest strat pruso-lituan, altceva decît germanii și slavii, a devenit unul din substratele germanilor și polonilor. Probabilitatea ca aceste steme cu capete de taur să aibă o origine lituaniană atît la nemți, cît și la polonezi este foarte mare. Exclud din discuție pe români pentru că ei reprezintă aici elementul de vechime față de germani și polonezi, vecinii și suprapușii lituanilor. Moldova de altfel nu vine de la Molda, așa cum ne propunea Ureche. Riul Moldova are o pereche în Europa, către Nord-Vest, în actualul riu Vltava, numit mai înainte Moldava. Iar rădăcina Moldovei, adică „mulda", Hasdeu ne spune că e cuvînt gotic. Deci tot o relație nordică. E. Lozovan făcea teoria unei coboriri simultane româno-scandinave, adică a lui Dragoș și Rurik totodată, ceea ce intră în armonie poate cu aceste Moldave, dar nu e probat. Originea germană rămîne însă discutabilă pentru că rădăcina mulde ar însemna praf, ceea ce nu este cazul cu băltoasa apă a Moldovei. În romanul Ioanei Postelnicu, Plecarea Vlașinilor, revine cu insistență pentru zona oierească din mărginimea Sibiului cuvîntul „molde" cu sensul de „baltă", ceea ce ni se pare mai aproape de realitatea „descălecării". Lingviștii n-au luat însă încă în considerație acest sens și etimologia rămîne neclară.

Cel mai interesant lucru este însă că în apropierea granițelor Moldovei la popoare cu care ea a avut contacte se află legende similare. Istoricul Victor Spinei ne atrage atenția în lucrarea sa foarte documentată Moldova în secolele XI—XIV că există legende neromânești care seamănă cu legenda lui Dragoș, fiind atestate de izvoarele ruso-polone. Legenda Kamenet Podolskului are aceleași elemente. O vînătoare, un sacrificiu de fiare între care zimbri, pe o apă, riul Smotrici, înainte de vărsarea ei în Nistru. Aici s-a ridicat cetatea și orașul cu acest nume, în apropiere de Hotin. Al doilea caz este și mai interesant pentru că este vorba de un oraș mare care este centrul lituanian Wilnius întemeiat de marele cneaz Gedimin, care făcea cadou un corn de bou unui alt crai. Eroul Gedimin învinge zimbrul și întemeiază orașul Wilnius. Este de fapt cea mai apropiată, ca sens, legendă de cea a lui Dragoș și e semnificativ că vine dintr-un spațiu unde cultul taurului a supraviețuit. De unde aici taurul și cultul lui isto-

Bourul polonez după Herkerstein (Moscovia, 1556)

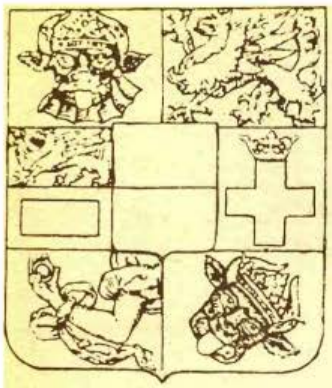

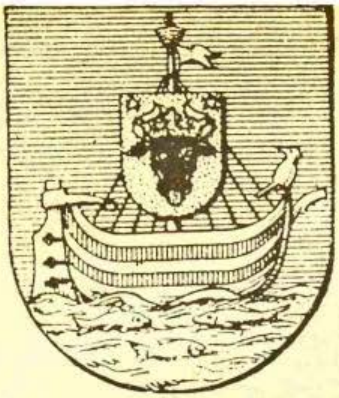

riografia română nu s-a interesat. Reproducem textul lui Spinei: «Deşi Lituania păgină era mai îndepărtată de aria civilizaţiei mediteraneene, cultul bourului s-a bucurat acolo de multă trecere. Avem în vedere nu numai conservarea temei „vînătorii rituale", ci şi practicarea pînă în secolul al XIV-lea a jertfirii rituale a bourului. Despre o asemenea practică ancestrală vorbeşte minoritul Ioan, referindu-se la luptele din Wolhynia purtate în anul 1352. Dispunem, prin urmare, de mai multe dovezi ale persistenţei motivului „vînătorii rituale" pînă în perioada medievală în zona limitrofă spaţiului carpatodunărean. Faţă de forma sa primitivă, motivul a beneficiat de completări cu elemente preluate din realităţile de ordin istoric geografic. O anumită înrîurire în ceea ce priveşte unele aspecte „profane" între variantele mitului nu este de loc exclusă, dată fiind similitudinea lor evidentă, vecinătatea Moldovei cu Podolia şi Lituania, precum şi legăturile îndelungate dintre populaţiile regiunilor amintite. Mai dificil de precizat este sensul în care s-a produs această înrîurire». **Spinei este după ştiinţa noastră singurul istoric de după război care-şi pune problema raportului cu Lituania în cazul legendei lui Dragoş. Repetăm că de vechiul strat şi fond cultural lituanian se pot lega şi stemele cu cap de bour de pe fostele teritorii baltolituaniene germanizate sau slavizate. Spinei ridică întrebarea : în care sens s-a produs înrîurirea ? De la nord la sud sau de la sud la nord ? E vorba de o influenţă lituaniană sau de o influenţă română asupra lituanienilor ?**

Stemele statelor Mecklenburg-Schwerin şi Mecklenburg Strelitz ● Stema portului Wismar ● Stema cantonului Uri

De unde vin lituanienii ?

Originea lituanienilor a preocupat pe mulţi din cronicarii şi istoricii evului mediu. Dacă germanii pretindeau prin substituirea goţi-geţi că se trag din daci, alte popoare : lituanieni, livonieni, prusieni, chiar ruşi erau date drept de origine romană. Într-o istorie a Bizanţului tipărită de Kaspar Peucer într-o cronică a sa pe la 1562 în care se ocupă şi de vlahi ca urmaşi ai romanităţii orientale, se face afirmaţia că această romanitate norddunăreană s-a întins treptat pînă în Lituania creînd o romanitate nordică de tip baltic. Acestor tradiţii nu li s-a acordat nici o atenţie de istoriografia română. Dar la 1571 Joachim Cureus în Analele sale revine şi afirmă răspicat cum că prusienii provin dintr-o rădăcină romană de la Carpaţi. Aici nici măcar nu mai e vorba de romanitate ci de românitate. Polonezul Stanislas Sarnicki afirmă şi el că lituanienii sînt români. La 1632 tema originii sudice a balticilor este reluată de Fridericus Menius, Syntagma de origine Livinorum. El combate originea romană a livonienilor, prusienilor, lituanienilor în favoarea unei origini valahice.

Cel mai grăitor procedeu este să-i lăsăm pe aceşti istorici să vorbească despre originea sudică a lituanienilor şi prusilor. Ce ne spune Peucer, care porneşte de la răscoala Asăneştilor de la sudul Dunării ? „Aşa dar, valahii au stat retraşi atît timp cît au ascultat în linişte de împăraţii Constantinopolului — şi, dim-

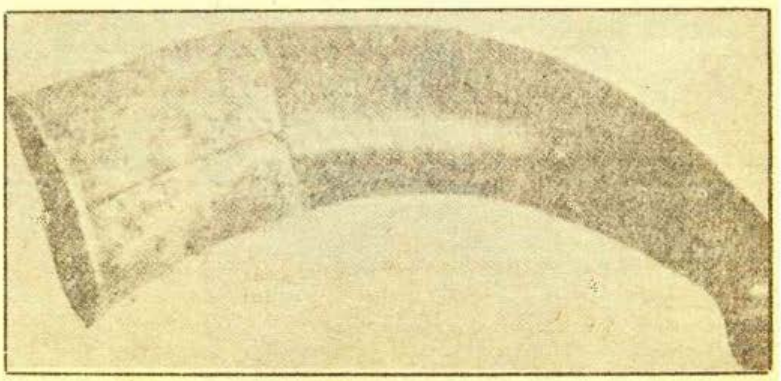

Buciumul din corn de zimbru al lui Iftymy Ziub, 1808

potrivă, au ieşit la lumină cînd, mărindu-şi numărul prin alăturarea cu sarmaţii, şi stîrniţi de către aceştia, au început să se opună imperiului". **Şi mai interesant este pentru noi ceea ce urmează imediat :** „Iar că aceşti [valahi] împreună cu şefii sarmaţi au umplut de-a valma, prin noi coloniştii, Lituania, şi de acolo Livonia şi Borusia vecină, ne stau mărturie vestigiile limbii celei vechi, căci trimit la latinitate". **Colonizarea este evident mai veche decît această răscoală şi prin ea se realizează o legătură de sînge cu teritoriile de origine din sud. Interesant este şi că aceşti valahi se divizează după aceea în două state : unul nordic vecin cu Podolia, altul mai sudic numit Moldavia. Al doilea istoric este Joachin Cureus care scrie :** „Locuiau într-adevăr, cîndva, în Prusia populaţii — şi sînt pînă acum relicve ale lor — care se foloseau de o limbă cu totul deosebită de cea benetă sau sclavonă, precum şi de livoniană în multe privinţe — limbă care avea amestecate în ea cuvinte latineşti". **Originea acelei seminţii ar fi din oamenii care** „au migrat din Valahia în aceste regiuni nordice golite atunci de slavi — care s-au răspîndit ei înşişi în Germania şi Polonia". **Aceşti valahi fuseseră într-o epocă nedefinită colonii italici strămutaţi în Valahia de către împăraţii Bizanţului, ca o centură antislavă rol părăsit din pricina puternicei presiuni slave, în favoarea colonizării nordului. Tot Cureus scrie că :** „Nu lipsesc aici cei care afirmă că italii din aceeaşi stirpe au trecut de la gurile Dunării prin Valahia şi pe acest drum au ajuns în Lituania". **Relaţia dintre pămînturile Valahiei şi teritoriile pruso-lituane este evidentă în aceste cronici vechi. Ele nu sînt însă singurele. Fridericus Menius se străduie să fixeze datele la care s-a făcut exportul de populaţie carpatică în zonele pruso-lituane. Pentru Menius este limpede că aceşti valahi din Valahia, de singură şi îndepărtată origine italică, sînt cei care** „au răspîndit fragmente de limbă latină în Livonia noastră : ceea ce în mod fals unii au scos de la exilaţii romani". **Prima migraţie nordică a valahilor ar fi pe la 430 din pricina lui Atila. Ei ocupau Moesia şi Dacia, adică Valahia, Bulgaria şi Transilvania din vremea lui Menius, şi de aici** „s-au retras mai tîrziu în regiunile vecine ale Budinilor, pe care, în parte, înşişi hunii le stăpîniseră cîndva — şi care astăzi se numesc Moscovia, Rusia, Podolia şi Polonia". **Dislocarea în acest caz n-o produc slavii, ci hunii lui Atila, iar valahii, ca şi la Peucer, intră în golurile create de cei de presiunea cărora fugeau. La anul 594 se produce amestecul care explică totul. Slavii trec Du-**

nărea, ocupă Illyricum, dar și toată Rusia sau Moscovia, ca și Polonia și Bohemia, din această invazie rezultînd suprapuneri și hibriduri. Menius combate teza originii italice a pruso-lituanienilor, arătînd că nu peninsularii au lăsat în nord urme latine ci valahii. Ei ar fi subjugat pe locuitori, ar fi creat nobilimea, dar pînă la urmă și-au amestecat vorbirea și obiceiurile cu cele ale băștinașilor. Lituania nu vine de la l'Italai, cum zicea etimologia fantezistă combătută de Menius, ci de la valahi care fabricau buciume numite „lituos". „În timpurile acelea erau foarte folosite goarnele pe care obișnuiau să la fabrice din scoarța copacilor (buciumele, n.n.) iar amintiții valahi — după obiceiul romanilor — le spuneau acestora (buciumelor) „lituos" ; de la „litui" ale acestora, i-au numit pe meșterii și pe învățătorii (de buciume), „Lituani" : de unde mai tirziu a provenit chiar numele letonilor și apoi ale lotavilor. În acest argument, chiar vorba modernă a polonilor și a rușilor — împrumutată de la valahi — mă confirmă cu putere și foarte potrivit : căci în limba lor ei îi numesc pe aceia „litwin". Nu mă îndoiesc cîtuși de puțin că de aceiași valahi este dat numele livonilor de peste „Dunensibus Efflourum" — de vreme ce polonii și rușii, care au pînă astăzi în vorbirea lor multe relicve ale limbii valahe, numesc de obicei Livonia nu altfel decît „Eiflandtskiezen"». **În sfîrșit răspîndirea și rolul acestor valahi în nord ar fi fost foarte mare. N-am făcut decît să punem în circulație după o sursă autorizată** texte mai puțin cunoscute. Statul lituan foarte puternic și anterior statelor Moldova și Țara Românească a avut la rîndu-i o influență asupra statelor din jur care nu poate fi neglijată și a rămas nestudiată.

Să mai amintim și că numele de Dragoș se mai regăsește doar la lituanieni, pentru a învedera interesul nostru pentru un studiu în această direcție. La întrebarea lui Spinei de unde ar fi înrîurirea, cronicile citate dău răspunsul Nord-Sud și cred că-l putem accepta. Deși nici cealaltă posibilitate sigur originară nu este dezonorantă.

Recapitulare după ocoluri atît de lungi și obositoare se impune. Ceea ce ne interesează este stema cu cap de bour. Legenda este legată de această stemă. Ea poate fi ulterioară, dar nimeni nu știe nici cît de veche este stema și nici cît de veche este legenda. Elementele stemei sînt probabil foarte vechi, după cum unele părți ale legendei provin dintr-un scenariu mitico-ritual la fel de vechi. Teza că legenda ar fi maghiară și la fel și stema nu se poate susține. Sigur că florile angevine sînt de sursă maghiară. Dar aceste este un strat. Sanielevici consideră că stema Moldovei cu cap de bour, care este după el vaca sacră a indienilor, nu poate fi ruptă de stemele Asiei mici, de emblemele semitice ale orașelor din Mediterana. El refuză hotărît orice trimitere către vest și către Ungaria, acordînd o mare importanță substratului păgîn. Mircea Eliade, fără a pomeni pe Ghenadie și Sanielevici, combate de fapt pe Vuia, disociind convingător „vînătoarea rituală" de animalul călăuză. Ca și cei doi înaintași ai săi, față de care vine cu o erudiție superioară și sistematică, Mircea Eliade trimite tot la lumea Asiei și Indiei, chit că el nu se ocupă de stemă ca predecesorii săi, ci de legendă. În paginile Culturii Africii de Leo Frobenius, apărută în 1933, se pot culege argumente noi pentru originea vest-asiatică a legendei întemeierii, a cultului taurului, a explicațiilor privind astrele din stemele românești. Paradoxală este întoarcerea investigației în nord pe axa româno-lituană. Ea este făcută cu deliberare pentru a atrage atenția asupra unei teme ignorate. Stema Moldovei pune în discuție legăturile dintre români și lituanieni și ridică inevitabile semne de întrebare.

Dar ea este cu certitudine o stemă a locului, a unei străvechi tradiții autohtone și n-a venit din Vest sau Nord, după cum au făcut-o să călătorească mai mulți istorici. Capul de bour se leagă de Carpați.

Mihai Ardeleanu

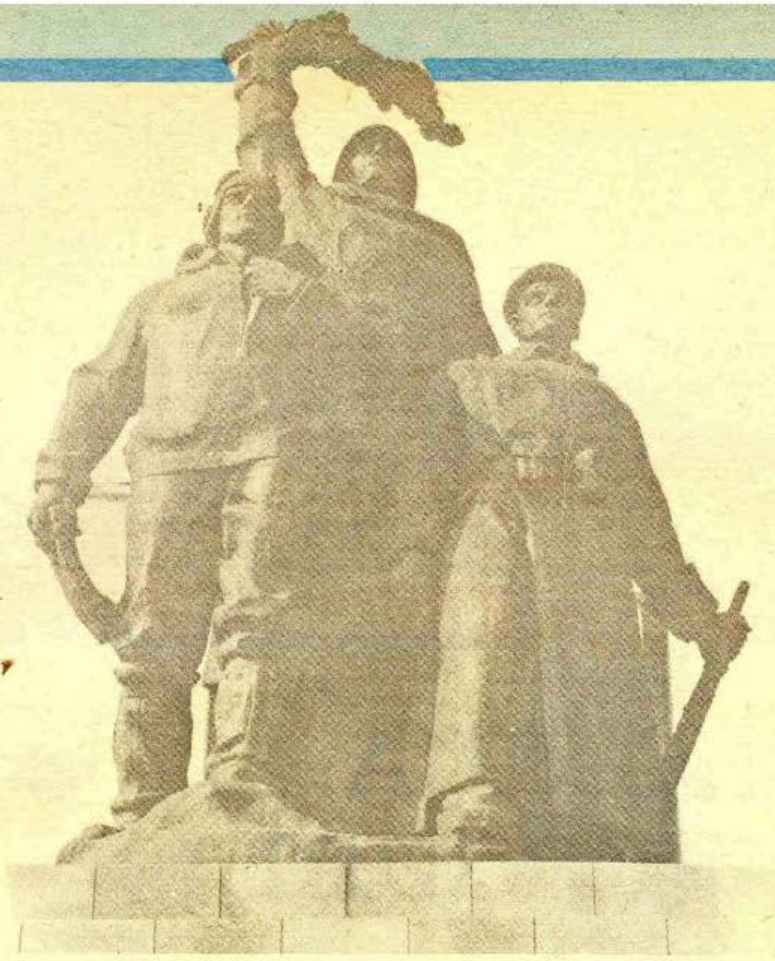

JERTFA ROMÂNEASCĂ ÎN CEL DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Jertfa românească în cel de-al doilea război mondial

Celebrăm, în acest 1985, an eminamente politic, patru decenii de la Ziua Victoriei asupra fascismului. Este o sărbătoare scumpă întregului popor român pe care, iată, destinul a amplasat-o într-o zi care devine astfel de două ori istorică : 9 mai. Am convingerea că sîntem singurul popor din lume care se bucură de această fericită coincidență : ziua Păcii să fie una și aceeași cu ziua Independenței de stat. Și poate că în semiotica soartei, acestea împurpurează nu întîmplător aceeași filă din calendar, întrucît, de veacuri întregi, idealurile de Pace și Independență au fost pentru români inseparabile. Iar Hotărîrea Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., dată publicității la începutul acestui an, de a se celebra cum se cuvine ambele evenimente, grăiește convingător că în viziunea politicii noastre edificiul este unitar și, în ceea ce ne privește, cele două biruințe nu pot fi înțelese plenar decît împreună.

CRONICA ÎN VERSURI

Eseu despre eroismul, jalea și speranța martirilor români din cel de-al doilea război mondial, așa după cum se oglindesc ele în folclorul epocii

Ostași români, după luptă, la Moravské Knice (Cehoslovacia)

Împrejurările în care România, trădată în alianțele sale, a fost lipsită de orice garanție și aruncată în zona minată de atracție a Germaniei naziste sînt bine cunoscute. Terenul era pregătit mai dinainte, printr-o deficitară politică internă, care a subminat puterea de apărare a țării, dar și datorită unor sterile acțiuni diplomatice pe plan extern. Cu un rege, Carol al II-lea, care se angaja emfatic într-un discurs de tinerețe să domnească precum Constantin Brâncoveanu, dar care nu s-a preocupat în realitate decît de căpătuiala personală și belferismul unei vieți penibile, cu un mănunchi de politicieni care, în majoritatea lor, n-aveau peerspectiva clară a evoluției evenimentelor internaționale, măcinînd fondurile și moralul țării în interminabile lupte de partide, cu agenturi străine bine plasate în vederea destabilizării interne, era limpede că România va intra nepregătită în virtejul apropiatelor furtuni. Astăzi, citind despre pasivitatea criminală a unor lideri europeni, ca și despre viața noastră internă dominată pe alocuri de corupție și indolență, care au subțiat veghea țării, ne întrebăm : cine poartă vina ? Într-o epocă în care Ungaria amiralului fără flotă, Horthy, cerea tot mai vehement revizuirea tratatelor, N. Iorga atrăgea

atenția și număra pe scenele bucureștene nu mai puțin de 6 piese maghiare. Pentru reciprocitate ar fi bine de știut cîte piese românești erau puse în scenă la Budapesta... Și dacă ne gîndim la butada unui om de spirit, care spunea că imperiul lui Napoleon al III-lea și dezastrul francez de la 1870 s-au datorat muzicii lui Offenbach (mai precis, climatului de desfriu și șantaj orgiastic la care contribuise într-o oarecare măsură) atunci o situație politică poate fi înțeleasă și prin prisma unor asemenea realități aparent minore, dar care trădează o mentalitate, o stare de spirit. Pentru că tot am vorbit despre Franța și umilitoarea ei înfrîngere în războiul cu prusacii, poate că n-ar fi lipsit de interes să precizăm că în acea perioadă au avut loc valuri de demonstrații pe tot cuprinsul României, în favoarea națiunii de care ne legau atîtea trainice legături etnice și spirituale, preoții români strecurînd chiar în slujbele lor incantații de genul : „Și ajută, Doamne, națiunii franceze !..." Încă la 1881, în ziarul Mariei Flechtenmacher, „Femeia română", era omagiat Victor Hugo cu prilejul împlinirii a 79 de ani de viață, în astfel de cuvinte : „Viitorul este al lui Hugo și Voltaire, nu al lui Krupp. Viitorul este al cărții, iar nu al spadei. Viitorul este al vieții, iar nu al măcelului." Iar epopeea primului război mondial a întărit și consfințit aceste simpatii, trecîndu-le în categoria aliantelor de fond ale poporului român. Din păcate, viitorul n-avea să fie prea curînd al păcii, aproape fiecare generație europeană fiind nevoită să plătească un tribut de doliu. Am făcut acest succint excurs istoric pentru a arăta ce anomalie inimaginabilă a fost pentru noi lupta în cel de-al doilea război mondial alături de aceia care doreau abrogarea Tratatului de Pace de la Versailles, din 1919, ce ratificase România Mare. În complexitatea ieșită din comun a politicii mondiale din acea epocă, țara era sfîrtecată pe mai multe sute de kilometri de granită, și îi vine greu istoricului de azi, indiferent de limba în care scrie, să pretindă României ceea ce însești marile puteri nu respectaseră la vremea aceea. Alianțe și pacte de neagresiune ciudate, între țări cu ideologii antagonice pînă la excludere, ultimatumuri și dictate fără drept de apel, curenți năucitori ai oscilațiilor marilor

Prizonieri germani escortați de ostași români

puteri în lupta pentru expansiune și supremație — iată principalele cauze externe ale situației grave traversate de România începînd din 1940. Este cunoscut tristul adagiu formulat de Winston Churchill : „Neutrii se poartă asemenea copiilor care dau de mîncare crocodilului, fiecare sperînd că-i va cădea pradă la urmă de tot". Din păcate, atît Anglia, cît și Franța și alte puteri ale lumii au adoptat vreme îndelungată această politică. Am în față unul dintre numerele revistei pariziene „Le Mois. Synthèse de l'activité mondiale", consacrat evenimentelor cuprinse între 1 aprilie și 1 mai 1933. Pe pagina de gardă sînt reproduse nu mai puțin de zece fotografii reprezentîndu-l pe Mussolini, medalionul consacrat dictatorului-tip încheindu-se cu profeția : „Cînd pasiunile se vor risipi, domnul Benito Mussolini va aparține legendei. Destinul său ieșit din comun se va înscrie în Istorie." Sînt reproduse, de asemenea, cîteva epitete ditirambice ale nefericitului D'Annunzio, care îl numea pe idolul său „Duce supremo" (conducător suprem), exact în maniera în care marele Dante îl saluta pe Vergilius în debutul „Infernului" său : „Tu duca, tu signore, tu maestro"... Aceeași publicație consacră mai multe articole lui Hitler, proaspăt instalat la conducerea Germaniei, din paragrafele cărora spicuim o viziune foarte roză asupra situației : „Neîndoielnic, ziua de 7 aprilie 1933 va rămîne o dată istorică : este ziua în care cabinetul lui Hitler a elaborat legea care reformează complet organizarea celui de-al III-lea Reich"... S-ar putea obiecta că la acea oră Hitler nu era încă ferocele dictator de mai tîrziu, ceea ce în parte este adevărat. Evoluția lui Hitler era previzibilă, evanghelia național-socialismului, „Mein Kampf", fiind cunoscută lumii întregi. În aceeași epocă, un publicist ca Wickham Steed putea scrie în revista londoneză „Sunday Times", îmbătat de mistica rasismului în curs de afirmare : „Germanii sînt o rasă imperială, născută pentru a conduce..." Iar un francez, Georges Roux, aprecia, nici mai mult, nici mai puțin, că „fascismul continuă, în realitate, opera socială de liberalizare inaugurată de Revoluția franceză de la 1789" ! Era o lume nebună, nebună, nebună — o lume care aluneca spre dezastru și își mai crea și justificări ale „anomaliei magnetice" care o deturna din evoluția sa normală. Sînt numai cîteva exemple, aparent minore, pe scara istoriei, ale fascinației pe care unii oameni de cultură și politicieni din apusul Europei o trăiau în raport cu fascismul. Iar complicitatea unor politicieni la funestul „acord de la München", ca și pasivitatea în fața anexării Austriei, arată clar că nici în ceasul al 12-lea un Daladier, un Chamberlain și alții

ca ei nu se dezmeticiseră, traducînd în viață butada cu aruncarea hălcii de carne în gura fiarei înfometate, butadă pe care avea să o aplice întocmai mai tîrziu chiar și părintele său...

Pe fondul acestor realități, în conjunctura amenințătoare care se crease, România a fost tîrîtă în războiul antisovietic. Astfel, prin fronturile pe care armata română le-a susținut, în răsărit și mai apoi în apus, se poate spune, forțînd metafora, că noi am participat în acest veac nu la două, ci la trei războaie mondiale. „Datoria vieții noastre", cum ar fi spus Vasile Pârvan, era de a menține hotarele patriei și prin prisma acestui imperativ național trebuie înțelese cele mai luminoase pagini din participarea României la pustiitoarea conflagrație. Cine a dus tot greul luptei, cine a murit de sute de mii de ori și a înviat mereu, ca într-un miracol perpetuu, cine altul decît Ostașul român ?

Dacă în urmă cu cîteva sute de ani, în absența unei istoriografii temeinice, folclorul era letopisețul volant al evenimentelor, presărat cu informații lămuritoare pentru multe spații albe sau „basne" din unele cronici oficiale, în epoca modernă el și-a diminuat în mod considerabil această funcțiune, menținînd-o însă intactă pe aceea emoțională. Poate că aceasta este uneori tot atît de importantă ca și faptica și cronologia riguroasă, întrucît sentimentele, starea de spirit, raportarea omului simplu la tragedia lumii și la univers dau viață tuturor întîmplărilor, exolicîndu-le în articulațiile lor etern-umane.

Așadar, cum se reflectă cei aproape cinci ani de război, lustrul acela încordat, în care ostașul român a cutreierat Europa cu rănița în spate, pînă la limpezirile finale și înfrîngerea acelor „aliați" care ne singeraseră cel mai dureros hotarul ? Din noianul de cîntece și balade păstrate prin tradiție orală, sau consemnate încă de atunci, în scrisori de pe front, în jurnalele unor divizii sau în publicații civile, am ales cîteva mai reprezentative. Acum, la scurgerea a aproape unei jumătăți de veac, amănuntele personale sau locale se estompează, rămînînd întreagă tragedia în stare pură a românului dintotdeauna, aflat, după spusa cronicarului, în calea tuturor răutăților. Folcloristul Van Genepp (în „La formation des legendes",

„Ostaș român" — sculptură de Artur Vetro

Paris, 1919) afirmă că „amintirea unui fapt istoric nu se păstrează la colectivitățile care nu fac uz de scris decît un răstimp de 5—6 generații, adică mijlociu 150 ani, iar cel mai mult 200 ani." În principiu, așa este, dar am suficiente motive să constat că folclorul românesc face excepție de la regulă și debordează aceste tipare. Bunăoară, amintirea lui Traian se păstrează intactă în colindele noastre, de peste 1 800 de ani, ca și aceea a retragerii ordonate de Aurelian (Ler împărat). Invoc aceste exemple, din multele existente, pentru a reliefa puterea de emanație și cea de absorbție a creativității românești, longevitatea impresionantă a amintirii în marile colectivități carpato-danubiano-pontice. Să nu uităm că, după spusele lui Aristotel, dacii albi (agatîrșii) își versificau legile și le puneau pe muzică, pentru a le reține mai ușor — practică păstrată, în forme variabile, pînă mai către zilele noastre, locul legilor fiind luat de întîmplările care au șocat în mod violent raportarea românului la spațiu, timp și colectivitate. Folclorul are proprietatea miraculoasă de a unifica epocile istorice, chiar erorile de datare sau amplasare a personajelor făcînd parte din arsenalul lui de argumente fermecătoare ; de pildă, prin Munții Apuseni mai circulă pînă azi legende și cîntece care afirmă că Horea a fost căpitan în armata lui Avram Iancu, rolul personajului mai îndepărtat în timp fiind așadar diminuat în raport cu rolul aceluia mai recent, cu mărturii mai vii și mai puternice. Dar, pe un plan mai vast, dacă ne gîndim că armia țării a fost una și indivizibilă de-a lungul tuturor epocilor istorice, atunci totul pare verosimil și funcția arhetipală a simbolurilor este exercitată în deplină legitimitate de folclor, la timpul „prezentului istoric". Toate acestea fac parte din Epopeea Națională, cu neîmplinirile lor cu tot, din teascurile memoriei colective ieșind la lumină licoarea de „lacrima Christi" a patriei eterne, a sacrificaților săi predestinați.

Iată o primă consemnare a iminenței războiului care, deși nu viza încă România, era resimțită cu îngrijorare de omul simplu : „Foaie verde de sub rouă / În anul treizeci și nouă / La mijloc de Postul mare / A sunat de concentrare / Nimeni n-a știut nimic / Făr'deodată ne-am trezit / Ca un vînt ce suflă rece / Cei cu «galben» toți să plece..." (aluzie la culoarea ordinului de concentrare). O imprecație întîlnită în mai multe perioade istorice și reluată într-o formă adaptată de recruții din preajma celui de-al II-lea război mondial dă glas întregii nenoriciri a românului, care e silit să-și lase plugul în brazdă și tot rostul pașnic pentru a intra în foc : „Cine-a făcut cătănia / Să-l mănînce sărăcia / Calu lui să nu se-nheme / La dușmani să taie lemne / Vaca lui să nu se mulgă / La dușmani să fie slugă / Urma mea să mi-o ajungă / Să îmble cerșind prin porți / Pîn'i-a trece os prin os". Găsim și o replică maramureșeană, care de bună seamă a petrecut lungile zile și nopți ale celor dragi de acasă : „Cine dorește război / Face-s-ar lemn și puhoi / Să îl mîie puhoiul / Să n-ajungă războiu / Că războiu dacă vine / N-are să ne fie bine / Să ne ieie-un tată dulce / Să-l ducă pe munți cu pchiatră / Să nu-l videm niciodată / Dacă tata ar pleca / N-are șini ne ara / Ca pămîntul să rodea(scă)". Infirmîndu-i pe unii folcloriști care susțineau atemporalitatea creației orale (vezi, de ex., Petre Caraman, în „Cronologizarea baladei populare", Buc., 1932) autorul anonim consemnează, ca un autentic cronicar, data exactă a atragerii sale în bulboana războiului.

Demonstrație în Capitală în sprijinul luptei antihitleriste a armatei române

De remarcat că pentru el 22 iunie 1941 (ziua intrării în în războiul antisovietic) era sinonimă cu începerea propriu-zisă a întregului război mondial, de celelalte încleștări anterioare neavînd știință, firește. Este un poem extraordinar, cu reflexe întîrziate din „Mioriţa" dar și din „O scrisoare de la Muselim Selo" de G. Coșbuc : „La douăzeșdouă iunie / S-a-nceput războiu-n lume / Iar soldații sărmanii / Încărcîndu-și armele / Blestemîndu-și mamele / Care i-a făcut pe ei / Așa-nalți și subțirei / De trece glonțul prin ei / Mai bine mai mititei / Ca să treacă peste ei / Măi frate de lîngă mine / Mai ai grijă și de mine / Că și i-oi avea de tine / De-oi mai trăi pînă mîine / Iar de s-o-ntîmpla să mor / Să îi scrii mamii scrisori / Să nu-i scrii că-s împușcat Ci să-i scrii că-s însurat / La palat la Stalingrad / C-o fetiță de-mpărat / Pe mine m-or cununat / Bombele ce-or explodat / Luna și cu stelele / Mi-au fost luminările / Sau să scrii la maica bună / Că sînt în spital de-o lună / De-o lună și-o săptămînă / Și mi-or pus picior de gumă / Și mînă de cauciuc / Nici la gură n-o mai duc / Decît cu picior de gumă / Mai bine o moarte bună / Decît mînă fără os / Mai bine-un sicriu frumos". **De remarcat armonizarea arhaismelor cu neologismele, precum și utilizarea toponimicului Stalingrad într-o lumină asemănătoare aceleia care scălda în creațiile vechi Țarigradul imperial. Aceeași atmosferă, a pregătirilor de război, cu tot cortegiul lor de incertitudine și frămîntări sufletești, se degajă și dintr-o pascalie argeșeană. Un întreg tratat asupra preliminariilor marii conflagrații, a sfărîmării liniștii familiale și planetare, pare a fi condensat în cîteva rînduri în care, pe spații mici, rapsodul militar trece cu măiestrie de la scenele de jale asemănătoare răstignirii, la minuirea blestemului :** „S-a sunat mobilizarea / Credeam că e concentrarea / Trenu vine șuierînd / Și soldații chiuind / Și măicuțele plîngînd / Și copilașii strigînd / Și mîndrele blestemînd : / Hiclere, n-ai avea parte / De luminare la moarte / Dă colac și luminare / C-ai pus țările-n mișcare !". **Reține atenția la acest blestem pe care îl regăsim, în variante oarecum asemănătoare, adresat și altor tirani ai istoriei, tocmai particularitatea pronunției : românul simplu nu zice Hitler, ci Hicler, care vine de la străvechiul „hiclenie" (înaltă trădare), consemnat și sancționat ca atare și în sinteza de drept consuetudinal și bizantin care a privegheat jurisdicția țărilor române vreme de sute de ani. De altfel, adaptări ale unor nume de circulație de-a lungul timpului, cu care românii intrau în contact, într-un fel sau altul, găsim în dife-**

Subunități ale Armatei I Române forțînd rîul Morava

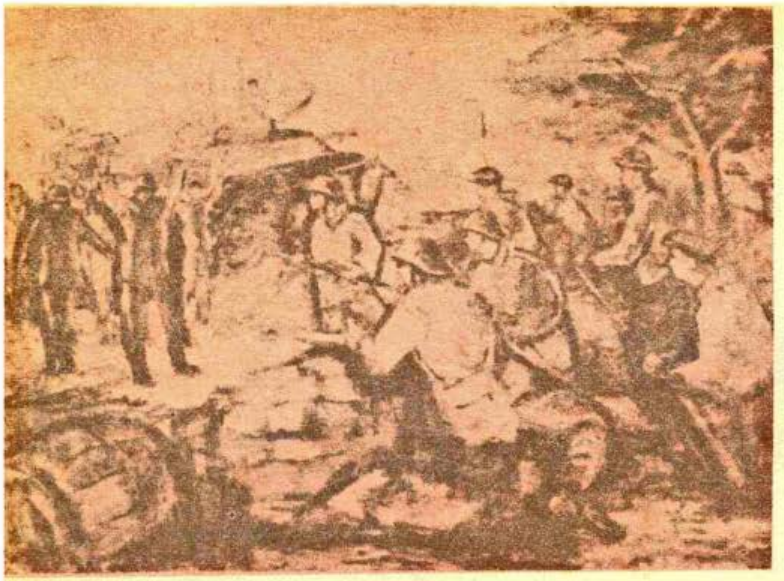

„Dezarmarea hitleriștilor"
— tablou de Dan Băjenaru

rite perioade : Napoleon devenise, de pildă, Bună-parte („Bună-parte nu-i departe / Vine să facă dreptate"), pe vremea cînd românii mai credeau în primul consul și în dorința lui de a elibera popoarele, neștiind de planurile sale reale de a-i abandona și tîrgui la Tilsit și Erfurt, mai apoi, generalul Berthelot, din primul război mondial, era numit Burtălău etc. Pentru lumea de sonuri melodioase a limbii românești, care deformase (uneori cu ironie) chiar nume franceze, era limpede că Hitler se arăta și mai greu de pronunțat ; cel puțin tot atît de greu cum ar fi fost pentru însiși germanii săi numele de Schikelgruber, purtat de tatăl viitorului dictator, pînă aproape de nașterea acestuia, în 1889 ; un istoric american chiar observa că fără această schimbare de nume, poate că istoria lumii ar fi arătat altfel, întrucît poporul german nu și-ar fi ales ca lider un personaj pe care să fie silit a-l saluta cu apelativul imposibil : Heil Schikelgruber ! Asta aduce, firește, cu povestea despre nasul Cleopatrei și după război mulți umoriști se-arată. Oricum, revenind la versurile citate, se poate spune că flagelîndu-l pe Hitler, țăranul român cel fără de școală se afla, în ordinea morală a lucrurilor, mai presus de un Nae Ionescu sau Ezra Pound, Gabrielle D'Annunzio, Giovanni Gentile și alți oameni de spirit care au glorificat templul hitlerismului fără a-și da seama că el va deveni un eșafod pentru 50 de milioane de victime. O sublimare tragică răzbate din mărturiile celor trimiși direct în foc, autentice jurnale de campanie în versuri. Pășind cu arma în mînă pe plaiuri ale strămoșilor, dar și prin locuri pe unde neam de neamul lor nu călcase vreodată, soldații realizează nebunia războiului de pe frontul rusesc. „Războiul sfînt" pentru care s-au vărsat hectolitri de cerneală și pe care o ideologie nefastă, de import, îl inoculase în inimile combatanților, avea să semene jale și prăpăd în sute de mii de case de români. A cui era vina, și de data aceasta ? A acelorași satrapi fasciști ai istoriei, care falsificau hărțile după bunul lor plac și care puneau în linie de bătaie masele oamenilor simpli, ce nu aveau nimic de împărțit unii cu alții, pe fiecare așteptîndu-l acasă o mamă, o iubită, un cămin plin de copii și nevoi. Era epoca în care un straniu ideolog ca D. Topciu putea tipări, la 1942, o carte cu titlul incredibil „Rolul României de mîine în cadrul orbitei economice a Africasiei europene" (? ! ?), era epoca în care în Germania putea fi omagiat Fr. Schiller (de către cine altul decît fostul comis-voiaj de băuturi, Goebbels !) ca un precursor al național-socialismului, ceea ce era o monstruozitate față de memoria aceluia ce scrisese „Oda bucuriei", era epoca în care se întocmeau planuri de transfer al populațiilor, ba prin Ceylon, ba prin Caucaz, ba prin alte zone ale lumii detectate de demența ariană ca posibile colonii viitoare... Cine plătea toate astea, pe spatele cui se urzeau țesăturile păianjenilor cu cruci încîrligate ? Firește, pe spatele lui „badea Toader" (cum scria Eminescu, în alte circumstanțe istorice), al lui Ivan, Hans, Pierre, John, al celorlalți furnizori de „carne de tun". Adevăratele sentimente ale soldatului român față de angajarea impusă și iresponsabilă a României alături de Germania reies și din versurile : „Foaie verde ca măraru / Nicrule apleacă-ți malu / Ca să treacă mareșalu / Mareșalu mi-a trecut / Grele lupte s-a-nceput / Tu, voievod Mihai / Grele lupte ne mai dai / De trei zile și trei nopți / Puteam să murim cu toți / Trece trinu ca scinteia / Cu răniți de la Crimeia / Strigă unu din vagon / Făr-o mînă și-un picior : / Nu mă lăsați ca să mor / C-am acasă d-un ficior / Spune-i și nevestei mele / Să nu mai poarte mărgele / Că de ieri, de la o vreme / Am intrat în lupte grele." E cazul și e timpul ca acum, după stingerea tuturor patimilor care au întreținut flăcările marelui rug mondial, să ne gîndim cu compasiune la sutele de mii de morți și prizonieri de pe frontul de răsărit. Numai gîndindu-ne la ei, la jertfa sau sacrificiile lor imense, la cumplitele geruri și arșiți pe care le-au îndurat, la apa de ploaie pe care o beau din căușul copitelor de cai întipărit în noroi, la degerăturile ce le făceau picioare ca de sticlă plesnită, numai gîndindu-ne la toate acestea putem înțelege în adevărata ei măreție însemnătatea justițiară a actului de la 23 August 1944, prin care au fost curmate și făcute cu neputință pe viitor. Arhivele militare păstrează multe mărturii de genul acesta — în special scrisori versificate trimise acasă, sau tipărite chiar atunci, în foile de campanie ale unor divizii. Iată o astfel de „carte" trimisă de un soldat mîndrei sale (numită cu parigorie „bujor drag din depărtare"), ce lămurește întîmplări și stări sufletești numai de ei știute, columna dorului sfîșietor ridicîndu-se mai presus de alarmă și fumegarea apocaliptică a tranșeelor : „Bujor drag din depărtare / Îți

trimit într-o scrisoare / Gîndul meu ce te dorește / Dorul meu ce mă sdrobește / Că în seara de ajun / Am venit la rămas bun / Da' tu n-ai putut să vii / Lîngă nucu dintre vii / M-abătui atunci pe prispă / Să-ți spun vestea mea cea tristă / Dar și-aici era tăcere / Și-am plecat strîns de durere."

Intr-un dialog al „stării de dor" (după expresia lui Lucian Blaga) soldatul și mîndra își adresează, ca într-un schimb telepatic peste liniile frontului, misive înflăcărate, ei doi profilîndu-se pe cerul întunecat al războiului precum cuplul etern al iubirii, nedespărțit de viscolirea vremurilor sau de moartea pinditoare. El spune : „Frunză verde de pe nuc / Rămas bun, mîndră, mă duc / Tu rămîi cu al meu dor / Pentru țară merg să mor / Nu mi-e teamă-a fi soldat / Ci de ochii ce-am lăsat / Dar mi-i dragă bărbăția / Arma și milităria / Și-o să fac cum oi putea / Să le-mpac cu dragostea." **Ea îi răspunde :** „Frunză verde mărăcine / Du-mă bade și pe mine / Unde mergi în țări străine / Fă-mă pană-n pălărie / Fă-mă brîu pe lîngă tine / De ți-ar părea brîul greu / Fă-mă lumină de seu / De-i vedea că mă topesc / Suflă să mă răcoresc / Fă-mă lumină de ceară / Și mă pune subsuoară / Și mă du cu tine-n țară / Calea ți-o voi lumina / Oamenii te-or întreba : / Ce lumină e asta ? / Atunci tu vei cuvînta / Asta-i lumină de seu / Dragostea din satul meu / Asta-i lumină de ceară / Dragoste din a mea țară." **O etică imaculată de zăpadă a mieilor, de iniște albastră tulburată de vînt, un duh maiestuos de „Cîntarea cîntărilor" exală din această invocație feminină. Aidoma unei Solveig din Carpați, tînăra fată încremenește într-o icoană a așteptării, parafrazînd și prelungind cu experiența personală motivul din cunoscutul recitativ** „Bădișor depărtișor / Nu-mi trimite-atîta dor / Trimite-mi mai puțintel / Și vină și tu cu el !..." **Luptătorul, în rarele lui momente de odihnă, „scrie" puțin, uneori numai notații, fugare, sugestii sau impresii, cum este acest catren :** „Scumpii mei fiu și soție / Pot să scriu cu bucurie / Că din mila lui Hristos / Eu mă aflu sănătos." **— ceea ce ne duce cu gîndul la miezul arginiat și eteric ca roua din „Scrisoarea III" de Eminescu :** „Că, mulțumind lui Cristos / Te sărut, Doamnă, frumos." **Aceeași milă a divinității** („cine speră minuni, să-ți întărească credința", **scria Goethe în „Faust") e invocată și de voievod, și de plugar, și de soldatul care îi ilustrează pe amîndoi. La fel cum se întîmplă în acest acord final dintr-o înștiințare către casă :** „Foaie verde cucuruz / Multe-aș mai avea de spus / Dar n-am timp ca să le scriu / Și-aștept numai ca să viu / Cu mila lui Dumnezeu / Îndărăt în satul meu." **O altă stampă a dezastrului, culeasă ulterior din zona Slatinei, care a plătit și ea cu grele vărsări de sînge participarea la război, denotă un bun-simț extraordinar în cîntărirea evenimentelor. Dinamica dialogului (rapsod-mareșal) însuflețește acest aspru rechizitoriu, în care cel dintîi pare un magistrat apărător al poporului, iar cel de-al doilea un pilon al genocidului :** „Foaie verde trei migdale / A sunat trîmbița tare / La tineri de-ncorporare / Nu mai vezi feciori la plug / Nici cei șase boi la jug / Vezi măicuțele plîngînd / Și bătrînii blăstămînd / C-au avut trei feciori / I-a luat statu la război / Mareșale, mareșale / Lasă războiu mai moale / Că tot tineretu moare / Las' să moară, că nu-mi pasă / Am pe patruspatru-acasă **(contingentul 1944 — n.n.)** / Mareșale nu fi rău / Adu-mi pe tătucu meu / Că l-ai luat, l-ai ocolit / La Odesa l-ai oprit / Pe nenicu mi l-ai luat / Și-n flăcări l-ai aruncat / Mareșale, ai turbat ?" **Este aici cuptorul de foc în care au fost azvîrliți cei trei tineri de către Nabucodonosor, este urgia din dramele shakespeareene, o curgere falnică și grea, de fluviu înroșit de sînge, ca în textele bizantine în-**

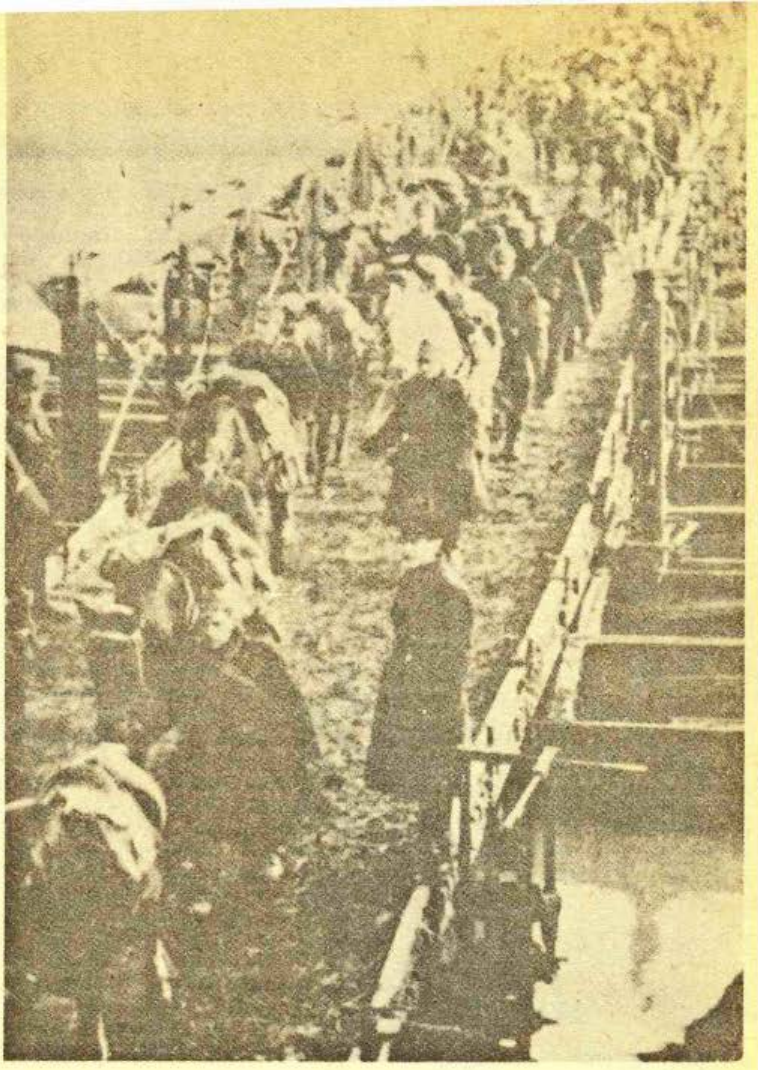

Trupele române trec Tisa pe un pod de pontoane (nov. 1945)

David și Goliat în viziune modernă : Soldatul Gh. Scânteie din Reg. 35 infanterie a prins și dezarmat în satul cehoslovac Petrusa acești doi „Kolosali" ostași ai Wermacht-ului

chinate aburilor Dunării. În mod cu totul întîmplător, părintele autorului acestor rînduri a fost rănit grav chiar la Odesa, și păstrez prin tradiție de familie o imagine veridică a ceea ce au însemnat acele lupte ; și astăzi, după mai bine de 40 de ani, tatăl meu mai are în picior cîteva schije din acea bătălie, mărturii osificate și acuzatoare ale faptului că rănile, chiar dacă s-au închis, continuă să ardă pe dinăuntru, atît sufletul, cît și trupul.

Dar marea probă de foc a fost Stalingradul. Ce-au căutat trupele noastre acolo nici astăzi nu pot să-mi explic, operațiunea înscriindu-se în lunga listă de păcate capitale comise de Ion Antonescu. Întreaga țară cerea ca trupele române să rămînă pe loc, la hotarele vechi ale patriei, și să iasă din nedemnul război antisovietic, numai Conducătorul statului a apreciat altfel, semnînd cu mîna sa condamnarea la moarte a sute de mii de români nevinovați. Era normal ca povestitorul (care își schimbă identitatea de la un vers la altul, ca în teatrul grecesc, fiind cînd soldat, cînd martor îndepărtat, rămas în satul natal) să fie torturat de uriașa „pungă" a luptei respective, de la care se poate spune că balanța războiului a început, treptat, să se încline decisiv în favoarea Națiunilor Unite : „Foaie verde de-un măr dulce / Sui mîndruto-n deal la cruce / Să vezi trenu cum ne duce / Ne duce, ne ocolește / Și prin țări ne risipește / La Stalingrad ne oprește / Stalingrade-n jurul tău / Curge sîngele pîrău / Acolo-i și neica-l meu / Ținemi-l-ar Dumnezeu / Mareșale, vezi cu ochii / Cum cad feciorii ca snopii / Cad ca snopii cei de grîu / Numai sînge pîn'la brîu." Pusă pe muzică, probabil de prizonieri sau de cei care au reușit să iasă din încercuire, imprecația acoperă în cîteva rînduri spații geografice vaste (dealul cu cruce de acasă, țările prin care soldații sînt risipiți și ocoliți, stepa rusească), puterea ei fabuloasă izvorînd din neputința de a schimba destinul, din „secerișul de vară" (cum ar fi spus Nicolae Iorga) al floarei tinerimii române care cădea pentru o cauză străină poporului nostru. De aici și pînă la blestemul zguduitor săgetat către autorul principal al dezastrelor, Hitler, nu mai este decît un pas. În acest fel, se poate spune că înainte de întoarcerea armelor propriuzise, la 23 August 1944, românii întorseseră armele sufletului împotriva fascismului, inima lor bătînd în consens cu inima umanității progresiste : „Ne-a luat Hitler la război / Lua-i-ar ochii amîndoi / Să meargă din poartă-n poartă / Să cerșească de hrană / Să vie să-i dăm pomană / Să-i dăm praful drumului / Și tîrîșul șarpelui / ... / Foaie verde-a murele / Hitlere, nebunule / Cînd ți-o fi mai dor de soare / Să te văd la închisoare / Fiare-n mînă și-n picioare / Fiarele să-ți ruginească / Oasele să-ți putrezească / Iar de-o fi și s-o-ndura / Dumnezeu de-a te ierta / Să-ți răsară soarele / Să-ți usuce rănile / Să se-adune ciorile / De prin toate țările Să-ți stringă oscioarele / Să-ți cînte prohoadele / Prin toate noroadele !" Toată ura strînsă în veacuri de participare la viața istorică se condensează aici : exercițiile erau făcute mai înainte, cu un Hangerliu (a cărui iarnă cumplită românii împovărați de biruri n-au uitat-o generații de-a rîndul), cu un Mavrogheni (numit „poznă a firii" de Ienăchiță Văcărescu), cu grofii maghiari ai Ardealului și chivăra trupelor de ocupație din anumite răstimpuri blestemate, cu lăcomia turcească și șiretenia fanarioților, cu arendașii străini de interesele neamului, care au iritat mulțimile de țărani pînă le-au făcut să izbucnească, la 1907. La mileniul de supremație visat de Hitler, românii răspund cu otrava unui mileniu de ură și boicot împotriva tuturor samavolniciilor și aventurierilor care le-au pălmuit obrazul și le-au jefuit bruma de agoniseală !

În vremea aceasta, nici cei rămași acasă nu aveau pace : bombardamentele crîncene asupra orașelor României, declanșate în mod nejustificat de forțele aeriene engleze și americane, făceau victime în rîndul populației civile, distrugeau bunuri și valori de preț pe care civilizația noastră le regretă și astăzi. În felul acesta România, mai ales Capitala ei, a izbutit performanța de a fi bombardată atît de aliați, cît și, mai apoi, de germani. Iar distrugerea monumentelor, a operelor de artă, a sondelor de petrol nu s-a îndepărtat prea mult de barbaria cu care după 1453 turcii dădeau foc icoanelor bizantine pentru a-și fierbe carnea la vîlvătaia lor... În prima fază, au fost lansate numai manifeste de avertizare, în limba română. Printre filele unei cărți achiziționate recent, am descoperit un fragment dintr-un astfel de „fluturaș", tipărit pe ambele părți, purtînd precizarea finală „Lansat de Aviația Regală Britanică și Aviația Armatei Statelor Unite." În fond, cele scrise acolo erau lucruri adevărate, gîndite și de milioanele de români. Nu de la englezi și americani trebuia să aflăm noi ceea ce știam demult și ceea ce Partidul Comunist afirmase încă de la în-

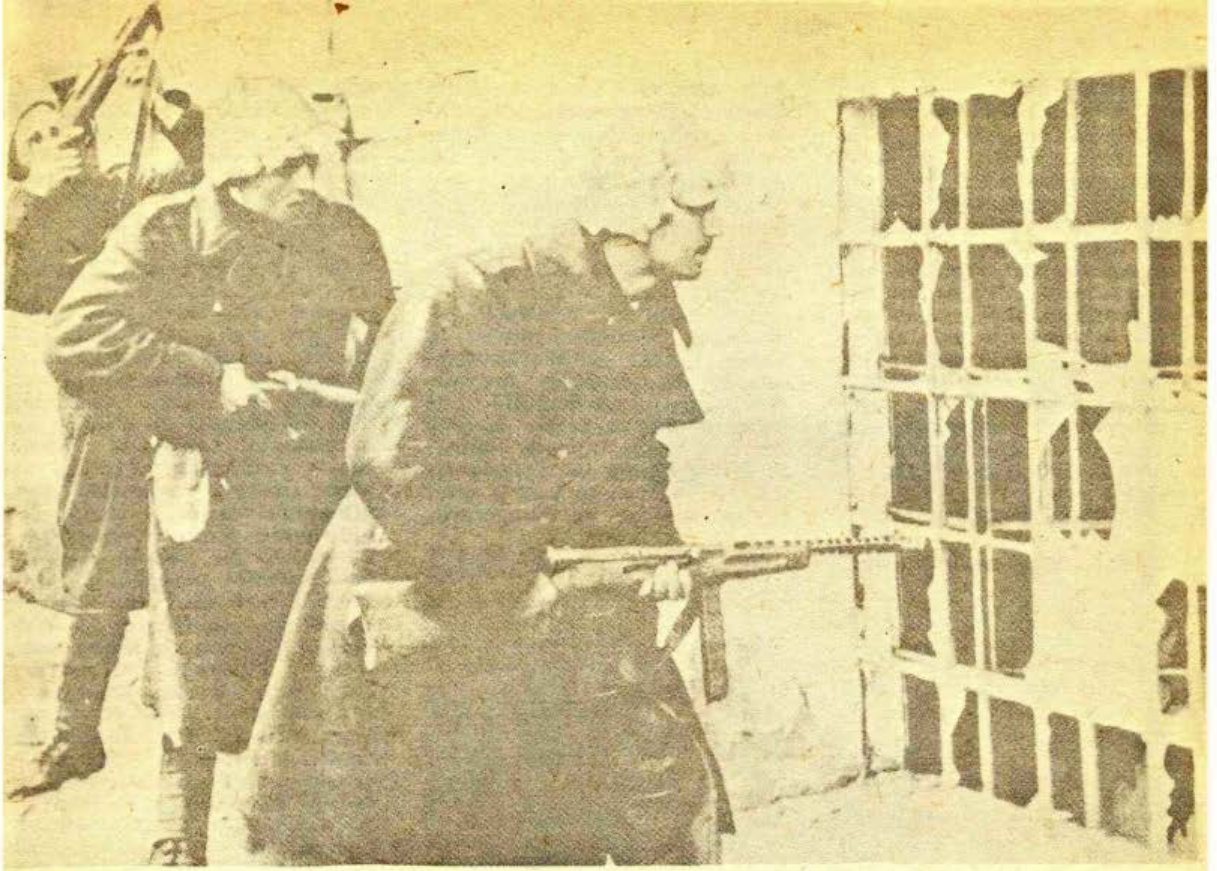

trarea noastră în război. Totuşi, pentru creionarea momentului, spicuim cîteva astfel de sloganuri care cădeau din văzduh peste o populaţie înnebunită de spaime, care aştepta nu sfaturi, ci alimente şi sprijin concret : „Ajutorul dat de România Germaniei va însemna pînă la sfîrşit devastarea României. Ruperea alianţei nefaste cu Germania este singura nădejde a României. Cereţi ostaşilor români să trăiască pentru România. Împiedicaţi prin orice mijloace pe Germani să se slujească de resursele voastre împotriva Naţiunilor Unite. TĂCERE ŞI PASIVITATE ÎNSEAMNĂ DEZASTRU"! Cititorii mai vîrstnici îşi amintesc, cu siguranţă, de conţinutul manifestelor. Dar îşi amintesc şi de cealaltă încărcătură a celor două aviaţii : bombele devastatoare, care au secerat vieţi nevinovate şi care nu-şi aveau nici o raţiune. Colegul Mihai Pelin, mai iniţiat în acest domeniu, a publicat în ultima vreme, chiar şi în Almanahul Luceafărul, documente de excepţie privind această latură a războiului, ca şi omenia românească proverbială. Dar, ca să nu ne îndepărtăm prea mult de subiectul propus, să urmărim ecoul în folclorul bucureştean al situaţiei create.

Ostaşi români în acţiune pe străzile Budapestei

Erau Bucureştii lui Anton Pann şi ai cîntecelor vechi pe sub umbrarele grădinilor de vară, dar cît de departe sîntem, la o sută de ani, de ahturile şi melanholia irmoaselor de prin mahalalele de odinioară ! O vagă undă ironică străbate şi aceste produse noi, copleşită însă repede de perspectiva pierzaniei : „Foaie verde salbă moale / De la Bucureşti la vale / S-aude di-un zgomot mare / De bombe şi avioane / Engleze şi-americane / Vine să ne dea bomboane / Nu vine să viziteze / Ci vine să bombardeze / Şi nu vine să ne vază / Ci vine ca să ne piarză / Foaie verde mărăcine / I-auzi Lino, i-auzi vine / Avioanele străine." **Mai receptivi la neologisme, lăutarii metropolei au o mască dublă : de hîtri (vezi jocul de cuvinte al „bomboanelor" şi al „bombelor") dar şi de jeluitori ai nenorocirii abătute asupra oraşului deschis. Priviţi o variantă mai amplă a cîntecului amintit (cules la Snagov) provenind dintr-o zonă relativ apropiată (Fierbinţii de Jos, Ilfov) :** „Foaie verde trei migdale / Avioane-americane / N-au venit să dea bomboane / Ş-au venit să ne omoare / Foaie verde trei smicele / Avioanele engleze / Au venit să bombardeze / Cînd a bombardat triajul / Fug boierii cu bagajul / Cînd a fost la Colentina / Fug boierii cu maşina / Cînd a bombardat Malaxa / Fug boierii, lasă casa." **Acelaşi hazde-necaz al românului îşi menţine intact tăişul, făcîndu-te să te gîndeşti la scenele reale transfigurate artistic de Eugen Barbu în „Incognito", la acea pleavă a Marigetelor, Ciripoilor şi aranjorilor de tot soiul care părăseau oraşul şi chefuiau prin ruinele de crînguri şi zăvoaie ale vechilor codri ai Vlăsiei... Mai mult ca sigur, pentru bucureştenii şi ţăranii din împrejurimi, englezii, şi americanii, cu care nu mai avuseseră de-a face niciodată în mod direct, respirau ceva din exotismul soldaţilor suedezi ai lui Carol al XII-lea. Oricum, situaţia generală avea aspectul unui impas infernal, ţara aflîndu-se la acea oră, în pofida voinţei sale, în stare de război cu cine nu i-ar fi trecut nimănui prin cap vreodată: U.R.S.S., S.U.A., Marea Britanie, uriaşele şi îndepărtatele dominioane engleze, etc. Evenimentele se precipitau, forţele progresiste ale naţiunii îşi făceau auzite vocile cu tot**

mai multă pregnanță, începuse numărătoarea inversă...

Și a venit 23 August 1944, acea piatră de hotar care a însemnat intrarea țării pe o orbită nouă! La consemnul știut, „Stejar, extremă urgență!", brasardele tricolore au fosnit prevestitoare de vremuri noi, iar țara n-a mai așteptat garanțiile nimănui, ci și-a luat soarta în propriile sale mîini. Inițiat, elaborat și condus de către Partidul Comunist Român, în colaborare cu alte forțe avansate ale epocii, acel act istoric avea să intre în cronicile patriei sub titulatura complexă, dar pe deplin reală, de Revoluția socială și națională, antifascistă și antiimperialistă. Pentru că, într-adevăr, numai o revoluție puternică putea forța cursul nefiresc de pînă atunci al istoriei, reașezînd țara pe temelii noi. Din punct de vedere militar, actul insurecțional al românilor a grăbit încheierea războiului cu mai mult de jumătate de an — perioadă vitală pentru aliați, care a însemnat, practic, nu numai întoarcerea frontului, ci și obturarea surselor principale de petrol, materii prime și alimente ale Axei. În lucrarea lor „200 de zile mai devreme" (Editura științifică și enciclopedică, 1984), istoricii Ilie Ceaușescu, Florin Constantiniu și Mihai Ionescu reproduc un pasaj dintr-un Decret al Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S., în care se afirmă că actul României s-a produs „în clipa cînd încă nu se preciza clar înfrîngerea Germaniei". Referitor la răsunetul internațional al acelui eveniment, aceiași autori notează: „«Eveniment uimitor», «act extraordinar», «lovitură grozavă», «consecințe incalculabile», «exemplu de urmat», «mare victorie», «lovitură fatală dată Reichului german», «lovitură năpraznică», «fapt mai mult decît eroic» — sînt cîteva din caracterizările emise în epocă pe arena internațională". Din punct de vedere politic și teritorial, obiectivele revoluției erau cu bătaie lungă: eliberarea teritoriului de trupele fasciste, recuperarea Ardealului de Nord și instaurarea puterii românești, continuarea luptei în Europa pînă la victoria finală, afirmarea în țară a unui regim popular și democratic,

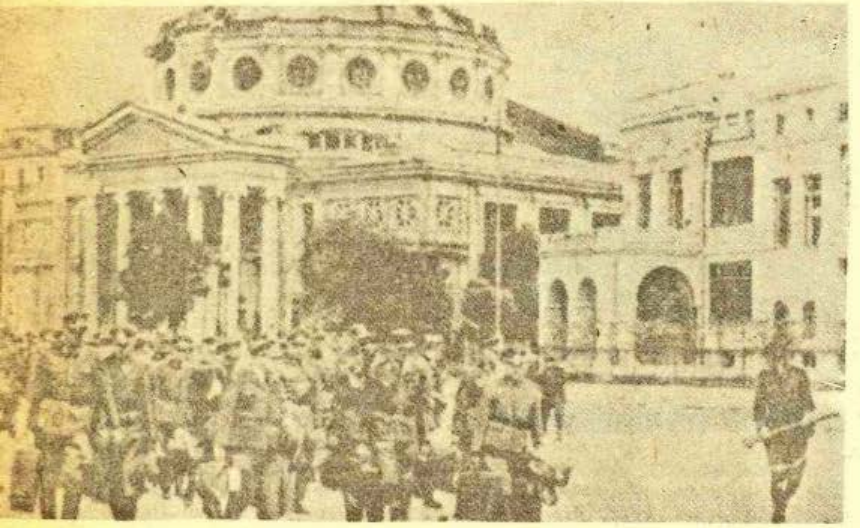

Ofițeri superiori germani capturați de forțele insurecționale din București

care să propună și să aplice grabnic un program de măsuri pentru lichidarea urmărilor războiului și renașterea patriei. În privința Transilvaniei ar fi multe de spus. Teritoriu absolut românesc, cum este însăși limba națională, acest pămînt a fost pur și simplu vîndut de Hitler și Mussolini unora dintre pionierii fascismului mondial, maghiarii horthyști. La 15 iunie 1940, dictatorul german îi scria lui Carol al II-lea că dacă România nu se va supune „noii ordini" atunci „sfîrșitul va fi mai devreme sau mai tîrziu, posibil chiar în foarte scurt timp, distrugerea României". Așadar, cum să nu-l blesteme românii ca pe un Antichrist, împroșcîndu-l cu cele mai negre anateme și plăgi biblice cuibărite în prapurii religiei ortodoxe, punîndu-și în joc toată forța de a uri vrăjmașii casei lor, ai pruncilor și oseminteior strămoșești ? ! După cum se știe, pe fondul slăbiciunii noastre și al abandonului internațional, într-o zi mohorîtă de august, cînd cerul Vienei era de fontă iar cocleala Palatului Belvedere emana miros de imperii defuncte și putrezite, Dictatul s-a produs. Valul de gheață abătut asupra satelor și orașelor nord-ardelene, care amintea de forța aspidelor din „Fiziologul" de a ucide de la distanță, numai cu privirea, a scandalizat întreaga opinie publică mondială, evenimentele care au urmat fiind unele dintre primele genocide de pe marea hartă a holocaustului mondial. La scolile pe care între războaie le puseserăm cu dărnicie la dispoziția tuturor, în limba maternă a fiecăruia, noii guvernanți maghiari au răspuns cu răstignirea preoților pe ușă de biserici, la climatul de deplină egalitate civică și politică ce a caracterizat și cei peste 20 de ani de stăpînire legitimă a Ardealului de către români, urmașii lui Attila au răspuns cu spintecarea pîntecelor însărcinate, cu rafale de mitralieră asupra țăranilor neînarmați, cu siluiri și jafuri mai cumplite chiar decît făceau pe timpul primelor lor năvăliri, în urmă cu 1 000 de ani.

Ca semne ale impopularității crescînde a regimului antonescian, se pot invoca multe greșeli politice, dar în special una ne-a rănit profund mîndria națională: la 4 septembrie 1940, chiar în ziua în care a devenit Președinte al Consiliului de Miniștri și cu o zi înainte de a prelua toate prerogativele puterii absolute, Ion Antonescu a interzis orice fel de manifestații politice împotriva Dictatului de la Viena. Așadar, nu numai că nu făcea nimic pentru anularea acestuia, dar punea căluțul și în gura mulțimii! Odinioară, românilor nu le rămîneau decît „ochii ca să plîngă", după cum zice un vers popular, dar iată că Antonescu a reușit să le ia și această ultimă mîngîiere! După exact patru ani, la 6 septembrie 1944, cuvîntul de ordine al aceleiași mîndrii naționale rănite — eliberarea Ardealului — prindea viață în pagina întîi a ziarului „Luptătorul" (organ al Comitetului județean Ilfov al Partidului Comunist din România), în aceste mobilizatoare chemări, reunite sub titlul „Diktatul de la Viena s-a prăbușit" :

„Mîine, 7 septembrie, cetățenii Capitalei și ai satelor din împrejurimi vor blestema la Arenele romane atît dictatura singeroasă a legionarilor si a lui Antonescu, cît și rușinosul Diktat de la Viena, pregătit de legionari și consfințit, împotriva țării, de Antonescu. Un milion și jumătate de români au fost svirliți dictaturei lui Horthy și spînzurătorilor lui. Patru ani de teroare neagră, de jaf, de ocnă, de asasinate, de orori sălbatece n-au putut totuși să înăbușească lupta de eliberare pe care bravii români ardeleni au dus-o împotriva bandelor naziste și horthyste. Partidul Comunist din România încă de atunci s-a ridicat cu putere împotriva acelui act de trădare și de înrobire a unei mari părți a poporului român. În tot timpul cît a durat criminala stăpînire fascistă în țară, Partidul Comunist Român **(de remarcat titulatura lui reală — n.n.)** a chemat poporul român într-o luptă împotriva Diktatului de la Viena". **Pe aceeași primă pagină, dominată de deviza masivă** „Să eliberăm Ardealul nostru robit!", **se mai află în chenar o frumoasă poezie nesemnată, scrisă, după toate probabilitățile, de Saşa Pană, poezie pe care (deși nu are nimic folcloric) o voi reproduce întocmai:** „În clocot de inimi, cu mîna pe arme / Pornesc azi românii spre-Ardealul iubit / Dictatul robiei lui Hitler să-l sfarme / Domniei lui Horthy să-i punem sfîrșit / Dispară de-a pururi hotare-ntre frații / Uciși, împilați de nemernici stăpîni! / Armatele-aliate pornesc în ovații / Spre Cluj, spre Oradea, spre Sighet, români!". **După numai cîteva zile, presa publica un manifest al P.C.R. care sintetiza magistral starea de spirit a țării și chema la luptă:** „1 500 000 de români gem de patru ani sub jugul grofilor maghiari, slugile mîrșave ale lui Hitler. OSTAȘI ROMÂNI: Poporul român ordonă: la asalt pentru eliberarea Ardealului! Războiul nostru contra hitlerismului cotropitor si a slugilor lui ungurești este un război drept. OSTAȘI ROMÂNI! La arme pentru dezrobirea Ardealului!". **Iar în numărul său din 14 septembrie 1944, aceeași publicație menționată mai sus reproduce fotografia unui tînăr revoluționar vorbind înflăcărat la microfon, în fața mulțimii adunate cu prilejul Mitingului deținuților din lagăre și închisori, organizat la sediul Apărării Patriotice. Dacă sub fotografia altor vorbitori era scris numele complet, sub aceasta figurau numai două cuvinte, simple, grăitoare, ușor de învățat de către poporul care începea să le pronunțe cu tot mai mare respect și încredere în viitor:** Tovarășul Ceaușescu.

Evenimentul crucial de la 23 August 1944 își găsește cîntăreții pe măsura însemnătății sale. Pe toate meleagurile țării, într-un consens generat de iradierea spontană a trasoarelor acelei zile de neuitat, au înflorit asemenea cîntece ale bucuriei și întrezăririi unui destin nou pentru patrie. Iată un catren de pe plaiuri bucovinene : „Floare albă de pe tei / August douăzeci și trei / I-a gonit de-aici pe răi / Pe fasciștii cei mișei". **Iată și unul din Tulcea:** „Trandafir crescut în sus / Era-n luna lui August / Și-n ziua de douăștrei / Cînd i-am bătut pe mișei". **De remarcat, în afara limpezimii imaginilor, accentul pe care rapsodul îl pune pe ultima silabă a numelui lunii. În afara canoanelor rimei (imperfectă, oricum), cred că e vorba aici de o reminiscență a pronunției numelui propriu al împăratului Augustus, de la care provine nomenclatura lunii, cuvînt pe care un popor latin ca al nostru îl păstrează în straturile sale arhaice în varii forme, dar toate cu accentul pe u final (augúri, persoană augústă ș.a.). Două creații de mai largă respirație, cu amplitudini de oratorii populare, provin din zona Bacăului, fiind amalgamuri vibrante de bucurie față de întoarcerea armelor și de repulsie față de memoria năpastei de-abia trecute :** „Cînd ciorchinele dă-n must / Spre sfîrșitul lui August / Puștile le-am întunat / Și spre Hitler le-am tunat /

La 25 octombrie 1944 a fost eliberat orașul Carei

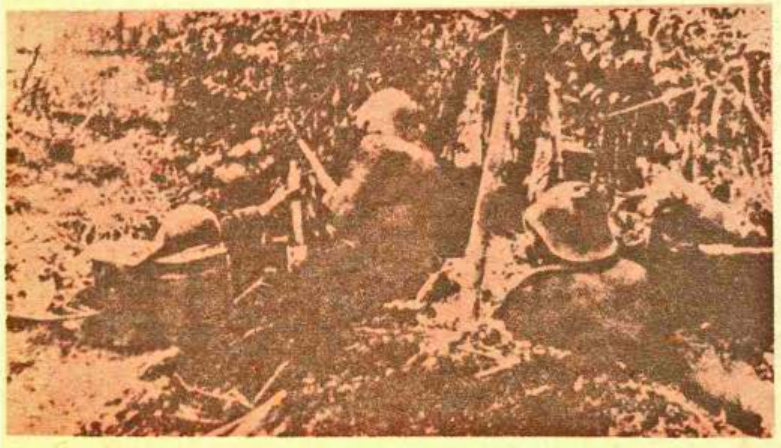

Grupă de aruncătoare pe frontul antihitlerist din Ungaria, 1944

Trupe române din Corpul motomecanizat urmărind inamicul în timpul luptelor pentru eliberarea țării ● Mitraliori români pe frontul antihitlerist din Transilvania, 1944 ● Populația unei localități din Transilvania participînd la refacerea unui pod în timpul operațiunilor militare (Noiembrie 1945)

Ziua, noaptea tot pușcam / Și pe Hitler îl goneam / Fugea hoțu-n vizuine / Pe pustii, să nu mai vie / S-a dus de-a-n-daratelea / Pîn' ce moartea-l înghițea". **Precum** și : „Dar o venit, mări, venit / Zi de august strălucit / Și-o luat neamțu-n grab pistolul / Și s-o dus de-a rostogolu / Cum se duce cenușa / Cînd suflă vîntul în ea / Cum se duc norii pe vînt / Ca și haita tot urlînd". **Și aici neologismul se încadrează în ansamblu, fără a supăra cîtuși de puțin. Considerația este de ordin mai general, cuvinte ca pistol, avioane, bombe și altele devenind firești în fluiditatea narativă, de parcă românul le-ar cunoaște de sute de ani. Vorbind despre sacralitatea simbolurilor, G. Călinescu afirma că pentru un Isus modern pușca și automobilul ar purta aceeași încărcătură magică și emoțională ca și toiagul sau măgarul, fiind însușite ca atare de milioanele de spectatori extaziați. O circulație uluitoare a avut-o un distih, culeș în mai multe zone ale țării, aflate la depărtare de sute de kilometri; probabil că rapiditatea cu care s-a propagat stă în seama deplasărilor de trupe, oștenii fiind, aidoma vechilor păstori ai transhumanței, cărăușii motivelor folclorice:** „Cînd a fost în patrușpatru / Fugea neamțu ca turbatu!".

Prefacerile petrecute în Ardealul dezrobit își găsesc reflectarea și în versuri, schimbarea „gardei zdrențăroșilor" și a nemeșilor cu administrația românească fiind imaginată de rapsod astfel: „Hei și pe la noi prin sat / Sînt multe de arînjat / Că destul am fost oftat / Pînă cînd ne-am liberat / Domnule solgăbirău / Lasă jerga că-i de rău / Și te du la domn' notar / Să vă lege un jandar / Numa de un pălimar / Că de-acum pînă' vecie / Trebui oameni de-omenie !" **Epopeea tragică a Moiseiului, a celor 29 de victime**

care au ridicat vălul morții, a celor 29 de văduve și 95 de orfani cu inimile pîrjolite pentru tot restul zilelor de către bestialitatea fascismului ungaresc, în acea zi de 16 octombrie 1944, este cuprinsă într-un recviem cu profunzimi cosmice : „Într-o vineri dimineață / Pe o negură și ceață / Litănanții că ne-o prins / Și-n cea casă ne-o închis / Cînd rugatu-i-am mîncare / Cenderii ne-o împușcare / Cînd strigam că plîng pruncuții / Mai rău slobozeau plumbuții / Cînd strigam eliberare / România noastră mare / Și mai jib ne-o împușcare!". **Era aceeași intoleranță de veacuri a opresorilor, era ultima răbufnire violentă a tendinței de exterminare în masă împotriva celei mai numeroase și îndreptățite populații a Transilvaniei, ferocitate ridicată, în cei patru ani ca o lungă noapte a Sfîntului Bartolomeu, la rang de politică de stat. Referindu-se la inaugurarea impunătorului său monument, cu inflexiuni de stelă romană și stîlp funerar dacic, care a avut loc la 13 august 1972, meșterul Vida Gheza nota:** „La inaugurare, un țăran de prin partea locului, un «horitor» îmbrăcat într-un costum frumos, specific zonei, s-a urcat pe unul din stîlpi și a început să țipurească că tare, cît îl ținea gura, un fel de strigături în care se evoca de fapt toată povestea Moiseiului martir. Gestul lui m-a mișcat profund. Însemna că oamenii îmi acceptaseră opera... Și eram tare fericit !". **Și cînd te gîndești că unii dintre călăii de atunci, pripășiți astăzi prin gropile de amnezie ale lumii, ies de prin ascunzători și vorbesc în numele drepturilor omului, scriind memorii și articole vituperante cu aceeași mînă cu care au dus pistolul la ceafa țăranilor români, ținînd cuvîntări cu aceeași gură cu care ne numeau „valahi scîrboși" în propria noastră țară, pe vremea cînd proferau lichidarea etnică a românilor — te apucă o silă mai puternică decît glaciațiunea. Moisei, Ip, Trăznea, în secolul nostru, Luna și Mihalț în secolul trecut, Baia, Deva, Mihăileni acum două veacuri, pe vremea lui Pintea și a lui Horea — sînt numai cîteva așezări stropite cu sîngele mucenicilor români, din cuprinzătoarea hartă a fărădelegilor potentaților maghiari...**

După cum este binecunoscut, în virtutea convențiilor prevăzute prin armistițiul româno-sovietic, ca expresie a voinței poporului nostru de a-și face datoria pînă la capăt față de marea familie a umanității, armata patriei a continuat războiul în Europa, contribuind într-o măsură însemnată la eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei, la zdrobirea definitivă a mașinii de război germane. Cu o luciditate unică, rod al unei conștiințe politice adînc implicate în epicentrul fenomenelor, dar și cu o înaltă tensiune a încantației, gradată parcă după formulele rituale din Hieros Logos (Sacra Cuvîntare), poetul consemnează și această odisee. În pusta Ungariei desfundată de ploile toamnei, pe granitul vînăt acoperit de primele ninsori al munților Cehoslovaciei, la forțarea cursurilor de apă ale Austriei, în rarele lui momente de răgaz între două bătălii, ostașul român a scris pe tăblițele de ceară ale gîndului său lăuntric o elegie sfîșietoare, cu o dinamică de teatru popular, pe care cu certitudine a reluat-o și îmbogățit-o ulterior cu crîmpeiele vii ale amintirii. Se regăsesc și aici motive din „Miorița" tutelară (pe care un cibernetician contemporan o apropie de „Mahabharata") dar și din cîntecele haiducești de odinioară, din oratiile de nuntă și slujbele laice de la „curțile dorului". Iată o astfel de frescă vivantă, provenind din cele mai proaspete înregistrări de folclor ale Institutului de cercetări etnologice și dialectologice (ca și alte materiale folosite în documentarul de față): „În Tatra pă dealul mare / Iese-un general călare / Tăt strigă în gura mare: / Stați feciori unde v-am pus / Nu căutați că doi, tri nu-s / Țineți focul țără frică / Nu căutați că doi, tri pică / Dacă stînga s-o găta / La dreapta trebe-ajuta / Și pă neamț a nu-l cruța! / În bătaie am intrat / Și pă neamț l-am alungat / Și-așa trec plumbii prin noi / Ca și picurii de ploi / Numa colea

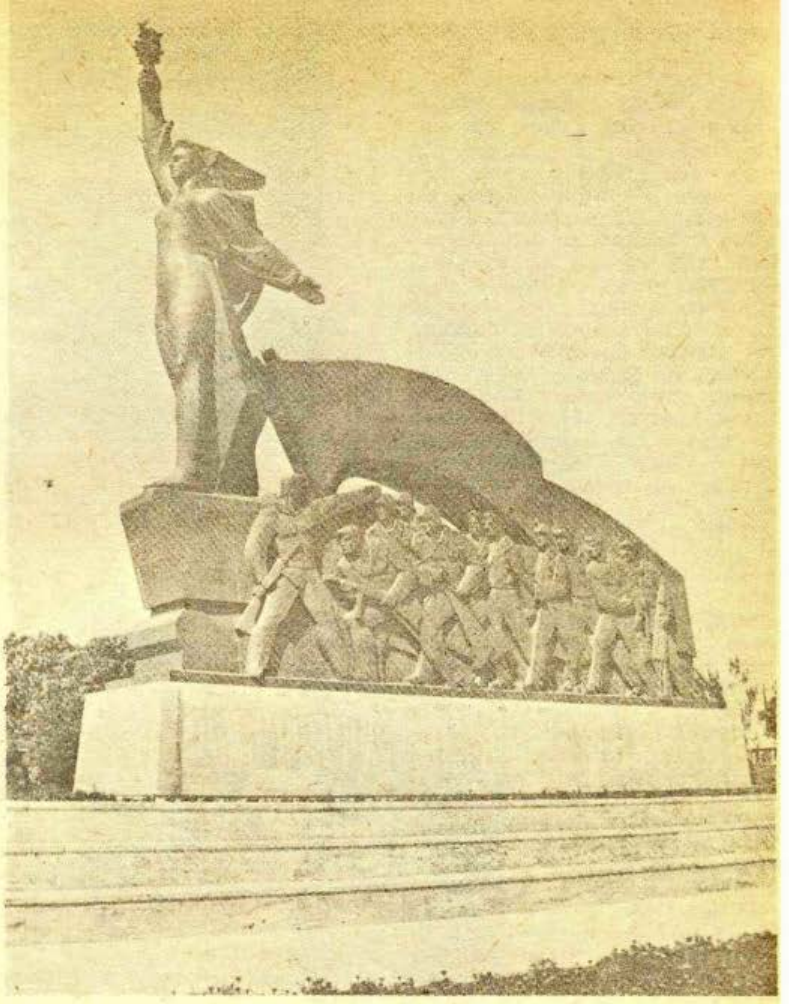

Monumentul victoriei de la Constanța, operă a sculptorului Boris Caragea

pe-un butuc / Zice-o rîndunea şi-un cuc: / Hei, măi pui de rîndunea / Tu de eşti din ţara mea / Du-te spune mamii-aşa / Pe mine nu mă jelea(scă) / Că eu mor cu veselie / Scăpînd pe cehi de robie / Că eu mor cu eroism / Scăpînd lumea de fascism / Şi dacă eu oi muri / Pe mine că m-or jeli / Ofiţeri cu cozile / Şi gornişti cu goarnele / Tovarăşi cu armele / Şi-n loc să-mi cînte popa / Mie mi-a cînta banda / **(de mitralieră — n.n.)** / Dă te-ar durea inima / Maică şi pă dumneata / Dacă o ai asculta / În loc să-mi tragă clopotile / Trag nemţii cu tunurile / Clatină-se dealurile / Cucule, pasăre sură / Du-te la mămuca-n şură / De-i vedea-o supărată / Mîngîie-o tu îndată / Şi să-i spui cu glasul tău / Că de mor nu-mi pare rău / Că pe nemţi îi potopim / Şi după ei că fugim / Dincolo de Dobriţin / Dacă bătălia-a sta / Acasă m-oi înturna / Mîndră nuntă că mi-oi fa / Tu, mamă, ti-i bucura / Bucură-te si tu tată / Că-s cu ţara laolaltă!".

Şi prizonieratul îşi are partea sa de tristeţe în această polifonie a vocilor şi apăsărilor omeneşti. La scurtă vreme de la încheierea războiului, în anul 1949, prin Tîrgul Frumos era culeasă o litanie ce comprimă toată nefericirea şi degradarea umană a lungilor coloane de captivi români, dintre care mulţi n-au mai apucat să-şi vadă ţara şi fiinţele dragi de acasă, prăpădindu-se prin lagărele de muncă ale străinătăţii : „Ş-am zis verde stejerel / Cînd m-a prins de prizonier / Aveam inimă de fier / Şi ne-au strîns, ne-au colonat / La vagoane ne-a-mbarcat / Nemîncaţi şi nebăuţi / După două luni de zile / Cîte-un pesmet că ne-a dat / De la Don pîn' la Berlin / Toţi prizonierii vin / Numai puişoru meu / Nu-l aduse Dumnezeu / Mărită-te mîndra mea / Că şi eu m-am însurat / Cruşea cu casca la cap / Şi pe cruşe este scris / Numele si continjentu...". **Într-adevăr, cea mai amară moarte este prin străinătate, mai ales pentru nişte oameni sedentari si cu rădăcini adînci ca ţăranii români, care toată viaţa lor nu s-au dus decît pînă la arie, sau la cel mult cîteva poşte de mers, pe la vreun tîrg duminical. Înainte de a muri, eroii de la Plevna sau Smîrdan îşi rugau camarazii să-i îngroape cu faţa către ţară, măcar mîngîierea asta să o mai aibă. Pentru ei era oa-**

Locuitorii unui sat din Transilvania întîmpină trupele române eliberatoare, 1944 ● Tanchişti români înaintînd spre o nouă poziţie de luptă pe frontul din Austria ● Trecerea în revistă a unor noi subunităţi de aviaţie ● Ostaşi români în luptele din Cehoslovacia

recum mai simplu, fiindcă țara era la doi pași iar Dunărea apropiată le răcorea rănile cu legănarea sa tumultuoasă, dar pentru martirii răpuși pe străzile Budapestei, sau la asediul Bratislavei ori prin cîmpiile Austriei, depărtarea tot mai mare de casă venea ca o a doua moarte, tot atît de greu de suportat ca și prima...

Și cum am putea încheia mai convingător această „cronică în versuri" a războiului decît făcînd apel la acele idealuri pentru care soldații români au trăit, luptat și murit ? Iubirea de Țară și Cultul Păcii — două entități vitale ale românului dintotdeauna, fie că mîinile sale lustruiau coarnele plugului, fie că ridicau arma, două dimensiuni ale sufletului național care cad ca o cortină purificatoare peste toate băile de sînge ale istoriei: „Cine o scornit războiul / Scoate-i-ar ochii cioroiul / Să-i mănînce carnea cînii / Iară vulturii plămînii / Țara noastră să-nflorească / Numa-n pace să trăiască !".

Acum, la 40 de ani de la ultimul foc tras în cea mai mare conflagrație a umanității, cuvine-se a ne gîndi la toți sacrificații neamului, din toate timpurile. Prin urmare, la toți aceia despre care Nicolae Bălcescu afirma că au luptat să curme „zdrumicarea nației", și în privința cărora un alt dascăl al poporului, Nicolae Iorga, scria că „orice gînd îndreptat către dînșii este un act de curățire morală". Iar piramida jertfelor milenare a fost încununată de sutele de mii de flăcăi răpuși în cei aproape cinci ani de cumplită cumpănă ai celui de-al doilea război mondial, cîntecele și stihurile invocate aici ridicîndu-se ca flori veșnic proaspete pe mormintele lor, sau pe amintirea a ceea ce ar fi putut să le fie loc de îngropăciune, în pulberea drumului de cîmpie sau în ardezia munților, ori în volbura somnoroasă a apelor... Românul e pașnic prin firea lui și orice forțare a ordinii naturale a universului lăuntric sau împrejmuitor se reverberează în unde seismice care îl dor vreme îndelungată. Desigur, unele dintre aceste creații par neîmplinite, frugale, stîngăciile abundă, ca și locurile comune. Imperfecțiunile sînt însă rodul a cel puțin două cauze: condițiile dramatice în care cele mai multe creații au căpătat contur, precum și datarea lor recentă, imposibilitatea șlefuirii în timp, de-a lungul generațiilor, ca în cazul nestematelor folclorului mai vechi. Și, cu toate acestea, micile comori situate sub semnul invariabilului „Frunză verde" (care parcă are funcția cheii sol în gamele muzicale, trasînd de la început tonalitatea întregii compoziții) sînt încărcate de aur și neasemuit de firești, așa cum firesc este și gestul de a te ridica în picioare la intonarea Imnului de stat. Ele fac din plin dovada că muzele nu tac atunci cînd grăiesc armele, iar glasul lor poate acoperi detunătura pustilor sau vacarmul avioanelor, fiind mai durabil decît ele. Toate aceste calamități s-au risipit, dar au rămas podoabele eterne ale creativității românești, ale unui popor care și în vreme de restriște (sau mai cu seamă atunci) a privit cu înțelepciune cerul brăzdat de fulgere, înginîndu-se cu doina lui și cu zorile răbdării și ale speranței într-un mîine mai bun.

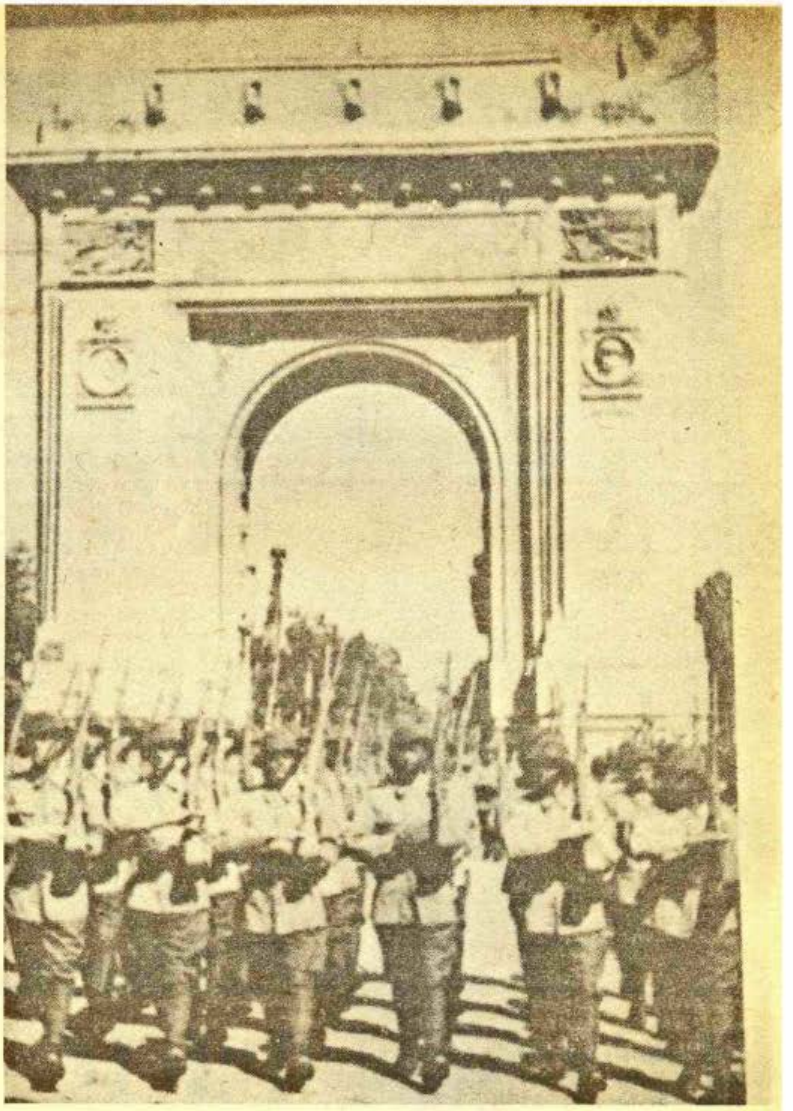

Trupele române reintoarse victorioase din războiul antihitlerist defilează pe sub Arcul de triumf

Acum, la marea sărbătoare a Victoriei, micile bijuterii ale geniului românesc născute în acei ani ai tenebrelor scapără în toată splendoarea lor, alcătuindu-se într-o arhivă sentimentală de umanioare și într-un basorelief eroic ce poate rivaliza cu orice Enciclopedie istorică. Instinctul politic sigur al românilor a triumfat și de această dată, iar istoria ne-a dat nouă dreptate.

Corneliu Vadim Tudor

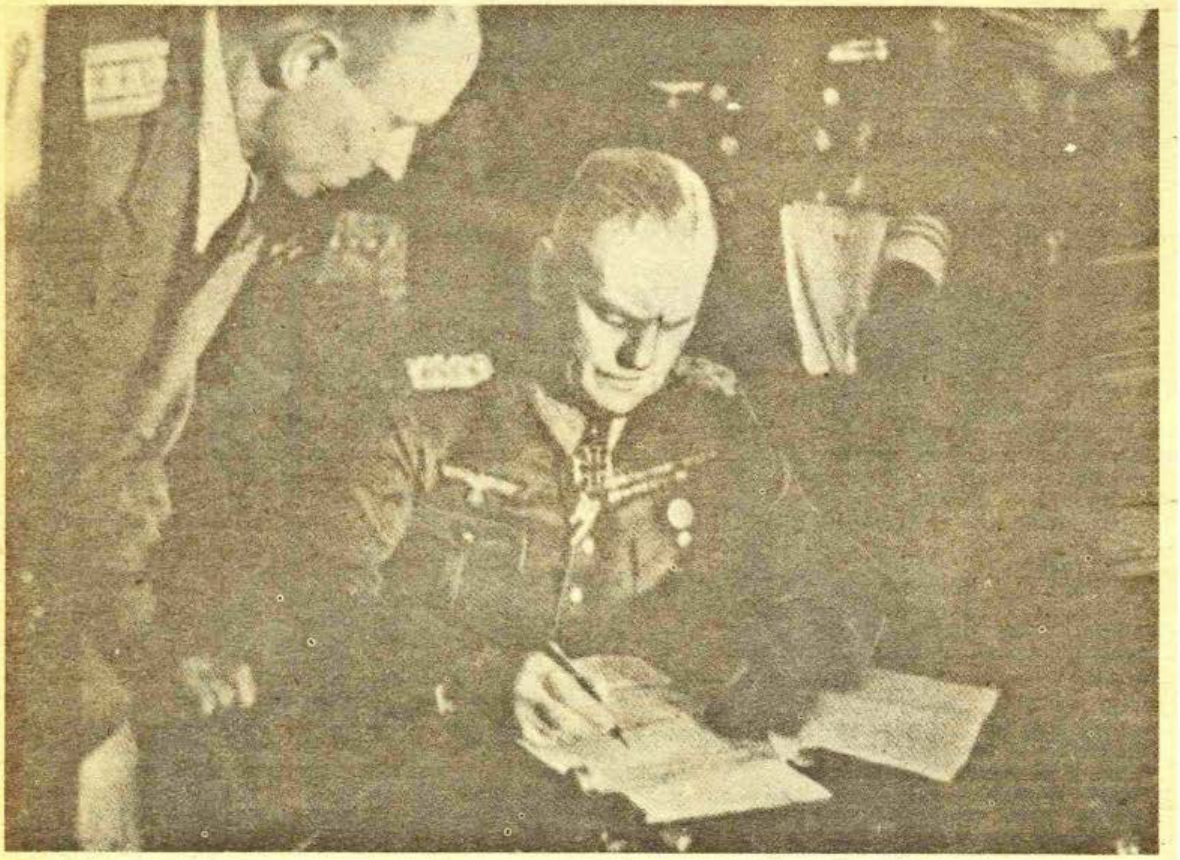

ULTIMELE ORE

Punctul de plecare al acestei retrospective, la capătul căreia vom încerca să schițăm tabloul **Ultimelor zile și ore ale Berlinului**, ne-a fost oferit de două lucrări, deosebit de interesante, apărute pe meridiane diametral opuse, dar atît de organic și reciproc legate prin subiectele tratate, incît aproape că nu ai putea numi una dintre ele fără s-o amintești pe cealaltă. Este vorba despre „A Man called Intreprid" a lui William Stevenson (Ballantine Books, New York, 1980), apărută la noi sub titlul „I se spunea Temerarul" (Editura Politică, 1983) și culegerea în două volume, totalizînd circa 800 de pagini cu ilustrații, intitulată „Din partea Biroului sovietic de informații... 1941-1945 — publicistică și schițe din anii războiului" (Editura Agenției de Presă „Novosti", Moscova, 1982). Să reținem amănuntul semnificativ că ambele au apărut la peste 35 de ani după sfîrșitul conflagrației mondiale. Fiind vorba de cărți-document, elaborate pe baza unor documente militare oficiale și pe mărturiile unor foști combatanți, cum se face că au fost oferite cititorilor din lumea întreagă așa de tîrziu ?

O primă explicație o găsim în cuvîntul înainte al **Temerarului** : „Timp de doi ani de zile, de-a lungul cărora Statele Unite au fost, din punct de vedere formal, în stare de pace, președintele Franklin Delano Roosevelt a sprijinit un război secret împotriva tiraniei. Pe urmă, atacate fără avertisment prealabil, Statele Unite au schimbat costumul cuviincios al diplomatului cu uniforma soldățească de război. Inamicul — Germania nazistă, Japonia imperialistă, Italia fascistă și marionetele lor — ieșise în cele din urmă la luptă deschisă. Dar războiul secret a continuat în taină.

Din motive bine întemeiate, faptele de bază ale acestei activități ascunse nu au fost niciodată date la iveală pe deplin. În totalitatea lor, evenimentele au fost cunoscute doar de către puțini oameni ; unele dintre ele nu au fost așternute nicicînd pe hîrtie ; documentele scrise au fost complet inaccesibile și, vreme de treizeci și cinci de ani, s-au aflat sub riguroasa reglementare a legii actelor secrete oficiale din Marea Britanie. Pînă și astăzi, anumite aspecte trebuie să rămînă nedestăinuite din rațiuni care, bineînțeles, **nu** vor fi evidente pentru oricine. Dar, pe tărîmul istoriei — ce s-a întîmplat cu

...și sfîrșitul binemeritat al călăilor

ALE BERLINULUI

adevărat și de ce s-a întîmplat așa — nimic semnificativ nu mai trebuie ascuns acum.

În 1940, dispunînd aproape zi de zi de noi dovezi că planul lui Hitler de dominație mondială, prin teroare, înșelăciune și cotropiri, era incontestabil în curs de aplicare, Roosevelt și-a dat seama că înfrîngerea Angliei asaltate va fi prologul unui atac final împotriva Statelor Unite. Informațiile i-au fost transmise președintelui de către mine sau prin intermediul meu, în calitate de trimis secret al lui Winston Churchill și de șef al organizației **British Security Coordination** (Biroul britanic de coordonare a securității).

Într-un sens extrem de personal, consider relatarea de față un omagiu adus vitejiei femeilor și bărbaților din multe țări, care s-au oferit, în mod voluntar, să lupte într-un mod neconvențional. Ei și-au asumat riscuri înspăimîntătoare, nu s-au bucurat de protecția sau privilegiile uniformei, au avut responsabilitatea a nenumărate vieți în cadrul misiunilor solitare pe care le-au acceptat fără să crîcnească și adesea s-au văzut siliți să ia, de unul singur, hotărîri care puteau aduce o moarte necruțătoare familiilor și compatrioților lor. Mulți dintre acești agenți secreți și luptători în Rezistență zac în morminte necunoscute de nimeni. (...) Cei ale căror nume se regăsesc în povestirea de față nu sînt decît o părticică dintr-o uriașă armată tainică, căreia lumea liberă îi datorează mai mult decît îi va putea plăti vreodată". (pp. 23-24).

Figura **Temerarului** (pe numele său adevărat, William Stevenson) întrunește toate însușirile care pot face dintr-un om — o legendă vie. Canadian la origine, pasionat de fizică și matematică din anii școlii, participă voluntar în primul război mondial, deține cîțiva ani titlul de campion între boxerii canadieni, înainte de a împlini 30 de ani își cîștigă primul milion de dolari ca om de afaceri, devine as de aviație în războiul al doilea, ca șef al B.S.C.-ului organizează tabăra specială de pregătire a grupelor de diversioniști în Canada, pentru ca la sfîrșitul conflagrației să-și vadă numele în catastiful nobiliar al Angliei, marcat cu particula **Sir**. Toate acestea sînt cunoscute cititorilor nu numai din cartea recent apărută, dar și din serialul de televiziune difuzat în urmă cu cîțiva ani, în care însă accentul se punea pe latura „spectaculoasă" a războiului de gherilă. Am enumerat succint calitățile personajului pentru a face evidente criteriile sale de selecție în alegerea colaboratorilor: e normal ca **Temerarul** să-și fi adu-

Pe aici a trecut armata nazistă

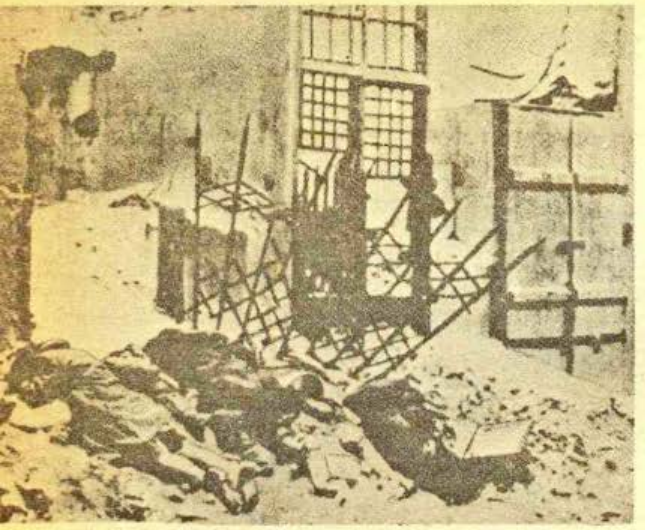

nat în preajmă oameni de aceeași „statură", morală și patriotică în primul rînd, pentru că majoritatea acțiunilor lor n-au fost niciodată „plătite" la valoarea, inestimabilă, conținută în faptele lor. Cunoscută fiind, nu vom repovesti aici cartea. Vom insista asupra singurului aspect (de fapt, cheia întregii povești) care, completînd culegerea de reportaje sovietice, ne conduce spre ultimele zile și ore ale războiului.

În greaca veche, **enigma = ghicitoare.** Astfel și-au numit germanii cea mai ingenioasă mașină de cifrat din cîte cunoaște istoria omenirii. Concepută ca un aparat portativ, funcționînd în cuplu, mașina era înzestrată cu claviatura oricărei mașini de scris. Clapele aveau legături electrice cu un sistem de tamburi a căror poziție (și-al căror număr) se putea modifica rapid într-un număr de combinații infinite. Emițătorul mesajului „scria" pe clape în modul cel mai obișnuit. Dar tambururile înlocuiau literele cu altele, încît **Enigma** aflată pe recepție (avînd tambururile în aceeași poziție cu transmițătorul) recepționa o succesiune de litere fără nici o noimă — practic, imposibil de descifrat. Acum intra în acțiune tamburul mașinii aflată pe recepție, care reașeza literele în ordinea lor firească. La fel de misterioase ca **Enigma** erau și schemele după care se conectau și se schimbau nenumăratele sale tambururi. Pentru decriptorii tuturor timpurilor, o asemenea invenție diavolească părea a fi de nedezlegat.

Organizația **Temerarului** a reușit performanța. În ce scop ? William Stevenson sintetizează perfect mobilul : „Captarea și descifrarea mesajelor secrete aduce totdeauna avantaje incalculabile. În războaiele rapide, cu mișcări prin surprindere, așa cum le concepeau germanii, puhoaiele de avioane, tancuri și trupe urmau să atace fără avertisment prealabil. Ținta lor primordială era de a ocupa zone cît mai întinse, înainte ca adversarul să poată opune o rezistență eficientă. De îndată ce era ocupată o porțiune de teritoriu sau o țară întreagă, lupta trebuia să înceteze și Hitler își dicta condițiile. Invadatorii își impuneau astfel voința. **Succesul** Blitzkrieg-ului **depindea de păstrarea unui secret desăvîrșit și de realizarea unor telecomunicații rapide.** (subl. ns.). Dacă mesajele cifrate nu puteau fi interceptate și decodate, nu mai exista nici o posibilitate reală de apărare împotriva Blitzkrieg-ului". (p. 71).

Față de miza în discuție — practic, posibilitatea de a cunoaște, a prevedea și, eventual, de a influența desfășurarea operațiunilor militare —, dezlegarea **Enigmei** fasciste merita orice preț, mergînd pînă la sacrificiu. L-au făcut polonezii, la începutul anului 1939, reușind să captureze un exemplar al mașinii, înainte de declanșarea agresiunii germane împotriva Poloniei. „Era — notează William Stevenson — gestul unui luptător rănit, care aruncă sabia sa unui aliat, înainte de a se prăbuși". Aparatul, „cel mai mare dar pe care un popor putea să-l facă altuia", a fost transportat la Bletchley Parc, într-un conac așezat pe locul unei tabere romane de odinioară și **„totodată ultimul loc în care cineva și-ar fi putut închipui că se ascunde cheia cu care urma să se descifreze hotărîrile de zi cu zi ale lui Hitler și să se pătrundă în cele mai ascunse secrete ale inamicului"** (subl. ns.), devenind „probabil secretul cel mai bine păzit în Anglia". (pp. 86-87). De la decodarea infernalei corespondențe fasciste, pe toate fronturile, de-a lungul anilor, au pornit, au luat amploare și, în cele mai multe cazuri, au izbutit toate acțiunile rețelei „războiului neconvențional" dirijate de **Temerarul.** Începînd cu spectaculoasa evacuare din mai 1940 de la Dunkerque, cu acțiunile de pe frontul african sau Bătălia Angliei (în care inteligența criptanaliștilor englezi și-a spus, poate, un cuvînt la fel de greu și hotărîtor ca eroismul aviatorilor), mergînd pînă la evenimentele din Balcani (vom reveni în continuare), neutralizarea faimoaselor submarine naziste **U-Boot** din larguriile Atlanticului și pînă la debarcarea Aliaților în Africa de Nord sau capturarea savantului atomist Niels Bohr din bastionul ultrapăzit de germani al uzinei de „apă grea" Norsk Hydro, culminînd cu debarcarea în Normandia și abaterea tirului rachetelor germane asupra Londrei în iunie 1944 — absolut toate succesele repurtate pe frontul invizibil au fost posibile datorită descifrării **Enigmei.** Timp de patru ani și mai bine, germanii nu găseau explicația eșecurilor; cădeau rețele întregi de spioni naziști, din Spania pînă-n America de Sud; se scufundau vase de elită din flota Reichului ; se nărueau pe neașteptate valoroase și sensibile fire diplomatice ; „dispăreau" așii aiGestapoului ș.a.m.d., fără ca Hitler să afle, pînă în ultima clipă, că toate ordinele sale „ultrasecrete" ajungeau, aduse pe tavă, la conducerea de vîrf a Aliaților... Încet, dar sigur, ostilităților militare li s-au adăugat, complicîndu-le și nuanțîndu-le într-o ascendentă specializare, războiul diplomatic, războiul economic, războiul cu opinia publică și, nu în ultimul rînd, eficientul război al cuvîntului tipărit în mijloacele de informare în masă...

Cu toate aceste cîștiguri inestimabile, care au dus la supraviețuirea a mii și mii de oameni, la salvarea unor uriașe comori ale civilizației din calea distrugerii, sovieticii nu au avut acces la șarada dezlegată și devenită inofensivă a **Enigmei.** Aici începe partea dramatică, de-a dreptul tragică a reconstituirii noastre.

„Nici sovieticilor, nici conducătorilor țărilor amenințate din Europa de sud-est nu li se putea destăinui interceptarea directivei **Barbarossa,** emisă la 18 decembrie 1940 de Hitler. Aceasta pregătea o surpriză strategică totală. Dacă lucrurile se vor întîmpla așa, spunea Churchill, atunci naziștii n-au decît să se înece în aceleași zăpezi rusești care l-au înfrînt pe Napoleon. (...) Hitler a fost nevoit să-și amîne atacul pînă la data — ziua și ora exactă — cînd se aniversa catastrofala invazie a lui Napoleon. Era un semn de rău augur, pe care nimeni, cu atît mai puțin Hitler, nu ar fi trebuit să-l treacă cu vederea".

O imagine a copilăriei traumatizate de război. Teroarea bombardamentelor, bolile și moartea nu au cruțat nici vîrstele cele mai fragede. Copiii au resimțit din plin atrocitatea anilor de conflict mondial.

(p. 249). Dar ce s-a petrecut în Balcani ? Ce buturugă mică a reușit să răstoarne, fie și pentru moment, carul infernalei mașini de război naziste ?

„Neașteptată pentru naziști, rezistența iugoslavă i-a silit să-și dividă forțele și a stînjenit ofensiva lor în Grecia. Diviziile lor din Bulgaria aveau menirea să atace Turcia, ca acțiune preliminară înainte de agresiunea împotriva Uniunii Sovietice. «Va trebui să amînăm operația Barbarossa cu săptămîni», s-a plîns Führerul feldmareșalului Wilhelm Keitel, șeful Înaltului comandament german (pe care îl vom reîntîlni, în cea mai dramatică zi a vieții sale, la capătul însemnărilor noastre — n.ns.). În realitate, întîrzierea a fost de șase săptămîni. Ordinul lui Hitler de a declanșa operația **Pedeapsa**, «cu o brutalitate necruțătoare» împotriva iugoslavilor, l-a împotmolit într-un război de gherilă care a durat patru ani", observă William Stevenson și continuă : „Hitler, care vroia să realizeze o surpriză tactică împotriva Rusiei, a obținut și o surpriză **strategică** globală — visul oricărui serviciu secret. Duminică, 22 iunie 1941, la revărsatul zorilor, avioanele sale militare au atacat 1 400 de aparate sovietice, aflate la sol. Artileria aeriană a naziștilor a purces înainte, deschizînd drum trupelor germane care au avansat 680 km în patru săptămîni... Tito scria mai tîrziu : «Comandamentul german a trebuit să-și amîne atacul împotriva Uniunii Sovietice cu 38 de zile... Un iugoslav din nouă și-a pierdut viața în luptele cu inamicul nazist". (pp. 257-259).

Ni se pare potrivit locul pentru a pune în pagină un simbol al spiritualității oamenilor din această parte a lumii, atît de frămîntată în confruntarea cu invadatorii tuturor timpurilor : două popoare prietene și două țări vecine, cu prețul aceleiași demnități și credințe în libertatea lor, pe de-o parte au întîrziat parțial războiul distrugător, pe de altă parte i-au grăbit, în mare măsură, sfîrșitul !

Dacă știau, deci, cu jumătate de an înainte, conținutul directivei **Barbarossa** (care nominaliza concret toate forțele și direcțiile de înaintare de pe viitorul front de est), ce i-a împiedicat pe englezi să comunice sovieticilor secretul acesta cumplit ? Nu este vorba, în nici un caz, de un „egoism" în înțelesul meschin al cuvîntului. Britanicii înșiși au plătit, cu multe vieți, apăsarea pe conștiință a deținerii acestui secret blestemat provenit din sistemul **Enigma.** Iată, pe scurt, episodul cel mai semnificativ al dramei. Cu cîtva timp înainte de raidul aerian terorist întreprins de naziști asupra orașului Coventry (14—15 noiembrie 1940), criptografii de la Bletchley l-au informat pe Churchill asupra datei, orei și obiectivului preconizat a fi atacat. Fostul Prim Lord al Amiralității se afla în fața dilemei vieții sale : să evacueze localitatea, autodivulgîndu-se astfel în fața germanilor că le cunoaște limbajul cifrat — ori să jertfească pe nevinovații locuitori, cu prețul păstrării secretului ? Churchill a ordonat să nu se întreprindă nici o măsură specială de prevenire care să-i pună pe gînduri pe nemți ! A fost decizia unui singur om, avînd viziunea lucidă a evenimentelor în desfășurarea lor temporală și universală, luată spre binele umanității întregi ! În aceeași idee am putea aminti și operațiunea **Jubilee**, pe larg relatată de William Stevenson, sau „mica debarcare", cum a rămas în istorie raidul britanicilor de la Dieppe, recunoscut, la vremea aceea (august 1942), în fața opiniei publice și spre deruta inamicului, „un mare eșec". În realitate, supranumit apoi între intimii serviciilor secrete drept „Marea Înșelăciune", raidul a urmat sondarea fortăreței „Europa" și fortificațiilor hitleriste de pe coasta Atlanticului în scopul neutralizării instalațiilor radar — tocmai în vederea asigurării debarcării ce se pregătea în Normandia...

Dar să traversăm continentul și să pătrundem

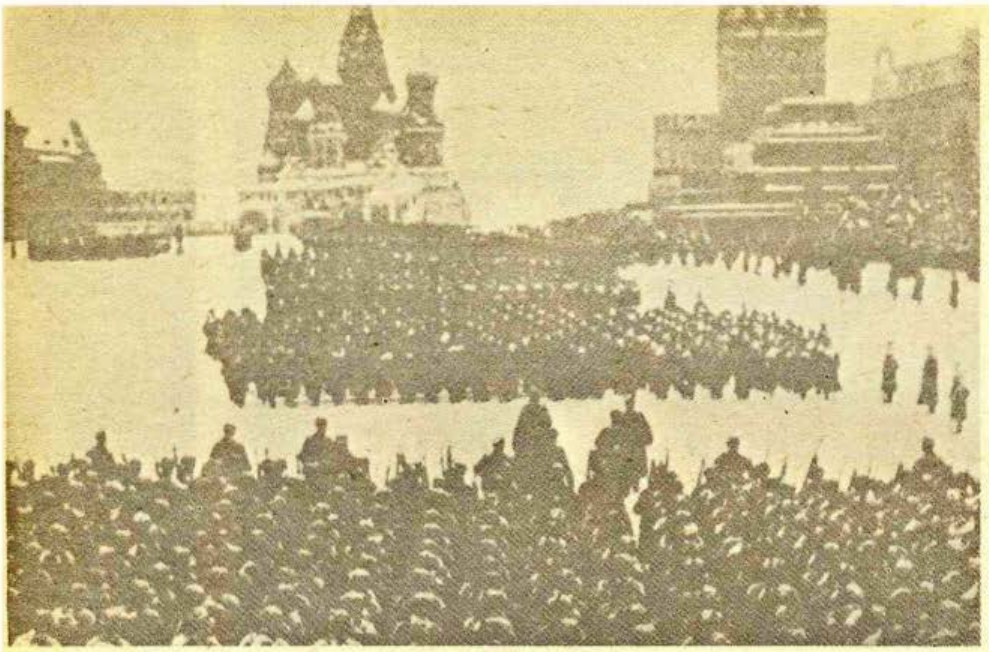

Parada militară de la 7 Noiembrie 1941 de la Moscova...

în arhivele Agenției de Presă „Novosti", din care s-a alcătuit culegerea menționată de publicistică și schițe din anii războiului. Pentru cititorii noștri care au asistat la (ori au urmărit la televiziune) desfășurarea paradei tradiționale de la 7 noiembrie de la Moscova, le este cunoscută atmosfera acestui eveniment. Să parcurgem acum cîteva fragmente din reportajul „Sfînta sfintelor", realizat la Moscova de E. Vorobiov în 7 noiembrie 1941 (culegerea citată, vol. I, p.p. 77—84) :

«Scara rulantă a stației de metrou Maiakovskaia funcționa fără întrerupere, un pres făcea cărare spre ea. Stația s-a transformat pe neașteptate într-un subsol de o lungime imensă, mobilat cu fotolii de diferite culori și scaune. Încă din timpul zilei, echipele de militari au transportat aici scaune, perechi-perechi, și blocuri de fotolii, înșurubate cîte șase, din clădirile învecinate — Sala de concerte Ceaikovski, fostul music-hall, cinematograful Acvarium, precum și din Teatrul de satiră și cinematograful Moskva, de pe partea opusă a pieței. În capătul opus al sălii subterane s-a amenajat tribuna și masa prezidiului. În seara din ajunul sărbătorii, aici a avut loc ședința festivă consacrată celei de-a 24-a aniversări a Revoluției din Octombrie. Cîțiva corespondenți de presă sosiți de pe front au primit și ei invitații. În stînga peronului, era parcată o garnitură a metroului, cu ușile deschise. Ferestrele unui vagon erau drapate — acolo se amenajaseră culisele artiștilor participanți la concert... Pe partea dreaptă a peronului, abătîndu-se de la direcția obișnuită de mers dinspre stația Belorusskaia, a garat un tren special cu care au sosit conducătorii de partid și de stat. Ultimele două vagoane s-au oprit chiar în capătul peronului. Prin ferestrele lor se vedea cum pasagerii sînt ajutați să-și dea jos îmbrăcămintea de iarnă. Toată seara, vagoanele au rămas sub pază, luminate, cu ușile larg deschise, iar subele, paltoanele și mantalele atîrnau pe umerase, agățate de barele nichelate de care de obicei se țin călătorii...

Mi-am notat destul de amănunțit raportul lui I. V. Stalin. Nimeni dintre corespondenții de front nu știa dacă se vor publica relatări despre această adunare festivă. Îmi voi putea îndeplini oare sarcina primită de la redactorul șef al ziarului „Krasnoarmeiskaia Pravda" ? Seara tîrziu, cînd ne-am urcat în vestibulul stației, ni s-a comunicat confidențial, că, în cazul unui timp favorabil, deci al unui timp păcătos, mîine dimineață va avea loc în Piața Roșie și parada militară... Toată seara, pînă noaptea, tîrziu, am trăit în așteptarea unei vremi proaste. Ne dădea speranțe buletinul meteo transmis unităților de pe front în seara de 6 noiembrie : „Plafon coborît de nori. Vizibilitate redusă. Drumuri accesibile pentru toate mijloacele de transport. În noaptea spre 7 noiembrie vremea se va răci. Acțiunile forțelor aeriene vor fi îngreunate..." Patrule călări măsurau piața dintr-un capăt în altul, se auzea țăcănitul potcoavelor, înăbușit de zăpadă. Ceasul de pe turnul Spaski nu era luminat, și nici constelația de rubine a Moscovei nu ardea. Hotărîrea de a organiza parada s-a ținut în taină pînă deunăzi, în zona frontului trebuie să te feresti de urechile și ochii dușmanului...»

După ce descrie pregătirile din timpul nopții ale pompierilor și geniștilor, autorul relatează desfășurarea propriu-zisă a festivităților: „Starea vremii mergea spre «ameliorare»: înspre ziuă, a devenit evident că ninsoarea se întetește. Mareșalul Budionnii a ieșit călare pe poarta turnului Spaski și, salutînd unitățile militare, s-a îndreptat spre tribună. Dar, în pofida tradiției, cuvîntarea nu a ținut-o conducătorul paradei, ci Președintele Comitetului de Stat al Apărării — Stalin. În dimineața aceea, din necesități logice de securitate, transmisia de radio din Piața Roșie a început cu întîrziere — cînd Stalin își încheia cuvîntarea. Toată țara l-a ascultat după o înregistrare specială..."

Și-n ninsoarea care a continuat, rezervele garnizoanei moscovite — de data asta, tot în pofida tradiției, cu muniția amorsată în încărcă-

toarele armelor de toate tipurile — au mărşăluit direct spre linia-ntîi.

Spaţiul nu ne permite să citãm pe larg din suita de reportaje, schiţe şi însemnări dedicate operaţiunilor de apărare a Moscovei, rezistenţei pe alte fronturi, acţiunilor întreprinse de partizani ş.a.m.d. Ele urmează fidel ordinea cronologică a desfăşurărilor şi ne transmit, ca toate documentele „din vechime", tensiunea primului an al războiului, starea de spirit a armatei şi a populaţiei civile, evocă pilde de eroism, exemple de bărbăţie, îndemnuri la luptă, încrederea necesară într-o victorie ce va să vie cîndva.

Dintre toate formele războiului, apărute în planul secund al operaţiunilor militare, la care ne-am referit mai înainte, sovieticii au apăsat mai întîi pe pedala activităţii publicistice. În martie 1942, **Sovinformbiuro** (cum era cunoscut, din comunicatele radio, Biroul sovietic de informaţii) organizează o consfătuire cu scriitorii şi publiciştii de primă mînă ai vremii. Cu acest prilej, Ilia Ehrenburg spunea că **„ziarele străine se deosebesc de ale noastre şi pentru ele trebuie scris altfel"**. Ideea e subliniată în postfaţa lucrării : „Biroul sovietic de informaţii **a mai avut** o sarcină de cel mai important grad — şi despre aceasta se ştie mai puţin —, ca în anii războiului să pregătească şi să trimită organelor de presă şi posturilor de radio din străinătate articole, schiţe, reportaje oglindind lupta Armatei Roşii şi a întregului popor sovietic împotriva agresiunii hitleriste..." Astfel a luat fiinţă un colectiv de prozatori şi poeţi, dramaturgi şi publicişti, printre care cunoscuţii V. Kataev, L. Leonov, B. Polevoi, K. Simonov, N. Tihonov, Aleksei Tolstoi, K. Fedin, M. Şolohov şi mulţi alţii, care asigurau materiale pentru presa vest-europeană şi cele două Americi. Agenţii prestigioase, cu audienţă recunoscută pe tot globul, ca U.P.I. din S.U.A. (numai aceasta furniza comentariile lui I. Ehrenburg pentru 1 600 de ziare americane), France Presse ş.a. bombardau literalmente cu telegrame grupul menţionat, solicitînd noi şi noi materiale. Lumea era curioasă să afle amănunte despre război, privite sau înţelese **din interiorul acestuia**, şi grupul de la **Sovinformbiuro** era îndreptăţit să ofere agenţiilor internaţionale de presă această viziune. Din păcate, realitatea este că din acest „interior" se vedea numai capul şarpelui, nu şi trupul şi coada acestuia, se vedea numai un cap al balaurului din poveste, şi-n sprijinul afirmaţiei să ne întoarcem din nou la amintirile **Temerarului** :

„La 12 august 1942, primul ministru a plecat la Moscova, unde Stalin a făcut numeroase observaţii critice la adresa combativităţii britanicilor. Stalin vorbea încet şi hotărît, fără să se uite la Churchill, care se posomora tot mai mult. Pe neaşteptate, primul ministru britanic a izbit cu pumnul în masă şi a dezlănţuit un tir de fraze furioase, care a durat cinci minute.

— Nu înţeleg ce spuneţi, l-a întrerupt Stalin. Dar zău că admir înflăcărarea dumneavoastră !

Churchill îi spusese lui Stalin că britanicii nu aveau nimic să-şi reproşeze în privinţa combativităţii, dar că, în schimb, orice încercare de a deschide acum al doilea front în Franţa era sortită eşecului. Peste o săptămînă, **Jubilee** a dovedit cît dreptate avea". (p. 422—423). Este limpede că, la acea vreme, Aliaţii aveau foarte clară imaginea cozii şi a trupului şarpelui sau a celorlalte capete ale balaurului, înţelegînd prin aceasta întregul arsenal al maşinii de război hitleriste, ameninţările (publice sau secrete) ale Führerului cu privire la pregătirea

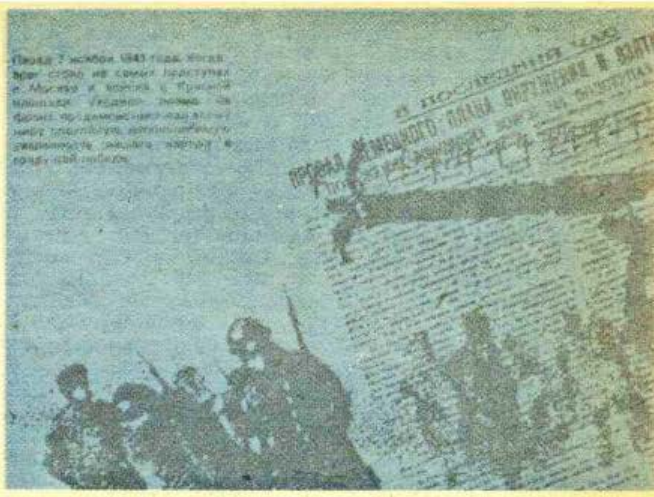

...După ce au străbătut Piaţa Roşie, aceste batalioane vor pleca direct în linia întîi a frontului

unor arme secrete cu o eficienţă nemaicunoscută, planurile amănunţite ale agresorului ş.a.m.d — la care se adaugă situaţia politică din interiorul S.U.A. şi al altor ţări, rămase, pînă acum, spectatoare ale conflagraţiei, aspecte pe larg prezentate în memoriile **Temerarului** şi-n ale căror amănunte nu avem spaţiu să intrăm. Ceea ce este de reţinut e că, în ciuda altor interpretări, **Temerarul** şi organizaţia sa (cu acces prioritar la Casa Albă şi la personalităţile marcante ale vremii) aveau viziunea frontului de est **nu din exterior** şi nici neutră sau izolaţionistă, ci una **de ansamblu şi implicată**, adică mai mult decît se putea spera...

Grupul de publiciști al **Sovinformbiuro** şi-a amplificat activitatea, reglîndu-şi tirul, se pare, pe capacitarea opiniei publice, mai ales americane, în sprijinul deschiderii celui de-al doilea front. În timp ce **Temerarul** îşi sporea „enciclopedia" de fişe conţinînd mesaje decodificate ale **Enigmelor** hitleriste, a căror valoare sporea cu fiecare zi ce trecea, orice fişă nouă mărind coeficientul de precizie a „traducerii" în limbaj normal, de pe fronturile răsăritene soseau note şi comentarii ale căror titluri, în sine, sugerează momente dificile ale războiului : „Americanii", „Direcţia — Murmansk", „Prietenului necunoscut din America", „Volga — Mississippi", „Scrisoare poetului chilian Pablo Neruda", „Bătălia Stalingradului" (toate datate 1942).

Cotiturile hotărîtoare de pe frontul de est în anul 1943 îşi găsesc de asemenea multiple ecouri la condeierii grupului menţionat. La începutul lui 1944, corespondenţii de front, urmînd unităţile Armatei Roşii în ofensivă, se întorc pe locurile din care, în primele zile ale războiului, îşi informaseră cititorii despre luptele sîngeroase soldate cu pierderi ; acum relatează victorii, iar titlurile sînt din nou grăitoare : „Leningrădeanca" (despre întoarcerea responsabilei muzeului pe ruinele Petrodvoreţ-ului), „Asaltul Sevastopolului", „Pe tărmul Mării Negre", „Fiicele Moldovei", „Nemţi la Moscova" (despre trecerea prin Moscova a unei coloane de 57 000 prizonieri germani). Frontul înaintează spre vest şi, odată cu el, ziariştii: „Lagărul de la Maidanek", „În nordul Norvegiei", „Eroii Normandiei" etc., etc.

Primăverii anului 1945 și luptelor finale pentru cucerirea Berlinului le sînt dedicate în culegerea Agenției de Presă „Novosti" peste 100 de pagini. Pînă la capătul acestor rînduri, vom încerca o sinteză a evenimentelor care au culminat cu **Ultimele zile și ore ale Berlinului.**

„O zi la Zoppot — 25 martie 1945. În redacția ziarului local, găsim ediția neterminată, manuscrise, fotografii. Editorialul spune : «Marea ofensivă a inamicilor noștri dinspre răsărit, ca și dinspre vest, se dezvoltă tot mai puternic — nu ne putem trage sufletul și nu avem pace...» Nimeni nu va mai citi ziarul ăsta pînă-n ultima zi a războiului !... Pe Makkensenallee, la nr. 27, un punct de mobilizare; ar fi trebuit să se prezinte pentru încorporare toți bărbații născuți între anii 1884 și 1929. Scoatem nemții din pivnițe, din subsoluri. Unul susține că-i un vechi hornar și n-a participat, nu participă și nu va participa la război ; altul ne întinde cartea de identitate și zice că-i comerciant, și mai mult polonez decît neamț ; al treilea declară că dorește să stea la masa de prînz... Un bulevard elegant cu restaurant, cafenele, saloane, frizerii, cofetării, magazine de flori. În vitrine — stau manechine trandafirii, cărora infanteriștii noștri le-au și ridicat mîinile. Așa stau și acum, cu zîmbete înghețate și mîinile ridicate. O serie de vitrine mari cu oglinzi înrămate în bronz și nichel, cu anunțul lipit pe sticlă : «Astăzi nu avem marfă». Restaurantul **Vulturul imperial** și lista de bucate din 23 martie 1945. În ziua sosirii noastre, clientilor li se ofereau pîine cu pastă picantă de pește, legume, brînză tîlsit și bere. Destul de modest. Infanteria de asalt preferă astăzi o ciorbă de carne și cașă cu carne de porc. Vasele germane din Golful Danzig își continuă tirul asupra Zoppotului. Zboară țiglele de pe strălucitorul casino, zboară geamurile de cristal ale sălii de jocuri. Pe trotuar se prăbușește cu zgomot ultimul afiș — un bărbat în frac dansează cu o femeie goală... Circiumioarele, dancing-urile — stau în linie, încremenite... E o zi de primăvară prin definiție. Sticlele sparte strălucesc ca niște nestemate, cioburile trosnesc sub picioare. Ridicăm de pe podeaua școlii caietul de dictare al unei eleve din clasa a 3-a ; **Amintiri despre 9 noiembrie ;** «În noiembrie 1918 războiul mondial s-a terminat în mod nefericit. În noiembrie 1944 aceasta nu se va repeta. Atunci am pierdut războiul. Acum îl vom cîștiga...» Pătrundem într-o clădire administrativă. Ridicăm receptorul. Telefonul funcționează. Sunăm Danzigul. Se aude respirația cuiva, așteptînd în tăcere. Spunem cîteva cuvinte simple și aspre și, cum interlocutorul nu se decide să răspundă, punem receptorul la loc. Din subsoluri ies prevăzători nemții — orășeni localnici, soldați care și-au abandonat armele, femei. Îndreptîndu-se milităreste, niște uncheși cu burtică ne raportează că sînt „refugiați" din Prusia de Est și așteaptă ordine. Le ordonăm să stingă o casă incendiată de obuzele unui cuirasat german. Interogăm cîțiva locuitori ai Danzigului, care au părăsit orașul cu 2—3 zile în urmă. Orașul e ticsit de oameni, ar putea fi vreo 900 000, inclusiv fugarii din Prusia de Vest și din Pomerania. Toți sperau într-o evacuare, dar, după ce au fost scufundate trei vapoare la rînd, speranțele s-au spulberat — rușii blochează și orașul, și marea... Într-o ceață albăstrie, întrezărim la orizont Danzigul. Vizibilitatea bună ne permite să deslușim turnul primăriei — construcție începută în anul 1378. Clopotele turnului măsoară timpul..."

Un reprezentant al Wermacht-ului cu fața congestionată de ură în acțiune...

„LUPTE DE STRADĂ ÎN BERLIN — 27 APRILIE 1945"

Era în noaptea de 20 spre 21 aprilie. După ce au efectuat un marș de aproape 100 de kilometri, cu lupte neîntrerupte, trupele se pregăteau pentru ultimul salt — spre Berlin. Ar trebui văzuți acești 100 de km. înaintea Berlinu-

...Și rezultatele „misiunii civilizatoare" a armatei Führerului

lui ! Tot pămîntul e sfîrtecat. Suprafața desfigurată, cenușie a pămîntului începe imediat după Oder. Groapă lîngă groapă, galerii de cîrtițe, cratere de obuze, găuri și crăpături. De pe această întindere, ca în palmă, expusă focului inamic, au și pornit unitățile noastre... Era întuneric încă, iar pe șosea au început să apară coloane de mașini grele acoperite cu huse smolite. Nu-ți puteai da seama deodată ce fel de obiecte duceau ; curînd, presupunerile au fost rezolvate printr-o comunicare directă — erau bărcile necesare forțării riului Spree din Berlin, cînd vor ajunge ostașii pe acele poziții. Noaptea era umedă și ploioasă. În divizii și batalioane, ideea generală era nu numai să intre în Berlin, dar să intre, fiecare, primii...

21 aprilie 1945, ora 6 dimineața. Ni se face cinstea să tragem primele salve asupra pozițiilor inamicului din partea de est a Berlinului... Citim pe pereți inscripții, lozinci scrise cu litere nervoase, albe : «Păstrați calmul ! Berlinul nu va fi cedat !». Cu regret, dar nu va fi calm în oraș. Berlinul va fi cucerit !... În ceața umedă a zorilor se întrezărește panorama orașului, stîlpi uriași de fum, șiruri de coșuri de fabrică aliniate soldățește, rețelele de electricitate... În locuințe există lumină, telefoanele funcționează. Însă cînd cerem localnicilor un ziar, ni se răspunde că ziarele lipsesc de paisprezece zile... Unitățile de asalt pătrund în oraș. Case întregi, masive, și, pe alocuri, ruine — păstrează urmele bombardamentelor anglo-americane din 1943—1944. Lupta capătă un caracter specific : nemții stau prin podurile caselor, în subsoluri, în magazii și-n curțile interioare, și, lăsîndu-i pe ai noștri să avanseze, se străduiesc să ne atace prin spate. Unele grupuri de nemți traversează prin tunelele subterane sau prin beciurile care, pe alocuri, se întind pe lungimea întregului cartier. Dar ostașii, avînd experiența Leningradului și Stalingradului, amintindu-și asaltul Poznanului, descoperă repede tactica asta. Artileria, tancurile și autopurtatele execută foc prin tragere directă asupra podurilor caselor — și lunetiștii germani zboară dracului de-acolo laolaltă cu țiglele sfărîmate ; în subsolurile din care se trage asupra noastră, ostașii aruncă grenade de mînă și sticle incendiare... Dintr-un subsol ies la lumină niște polițiști în mantale minunate albastre, salută cu mîna la chipiu și ne comunică grabnic numele întregului lor comandament... La mare înălțime apar bombardierele noastre. Ele se-ndreaptă spre raioanele vestice, unde se află cazărmi, aerodromuri și alte obiective. Se aud rafale de mitraliere, de arme automate. Lîngă o brutărie, gospodine și bătrîni fac coadă la piine, lipindu-se de perete; ne salută. Niște tramvaie albe au înțepenit în mijlocul străzii — cineva n-a mai apucat să plece în centrul orașului. Și din nou inscripția : «Liniște ! Berlinul nu va fi cedat !». Pe stradă explodează simultan patru obuze grele nemțești. Zboară vitrinele, literele aurite ale firmelor, cad crengi verzi din tei seculari. O ceată de băieți cară dintr-un magazin jucării, cutii cu soldați de plumb. Judecînd după crucea roșie imensă de pe clădirea asta uriașă, s-ar părea că ar fi un spital. Ne apropiem : la extremitățile crucii roșii, în zid au fost operate cu grijă orificiile pentru gurile de foc ale ambrazurii mascate. O grădină imensă, cu ronduri de flori, lalele de toate culorile, șiruri lungi de zmeură — ascunde același lucru. Și grădina, și spitalul, reprezintă o capcană cu guri de foc...

Din ieșirile metroului răzbate un miros acru-putred. Ieșirile sînt supravegheate. În fața unei berării deschise, personalul de serviciu zîmbește

Drumul spre Berlin e deschis...

forțat, oferă bere la halbă. Cu un fel de gest standardizat, cumva «la vedere», ei gustă berea — «Nu-i otrăvită», oferind-o infanteriștilor noștri. Un domn oarecare încearcă să ne demonstreze că nu e permisă bombardarea caselor — mai exact, casa lui personală. Deschidem în fața domnului revista „Die Wermacht" nr. 18 din 27 august 1941. «E revista noastră ?» Domnul frunzărește revista, privește data, ștampila ediției oficiale, adresa redacției : Berlin, Charlottenburg, 2 Ulandstrasse, 7—8. Și-atunci îi arătăm fotografiile din paginile 6—7, desfășurate pe două coloane, cu titlul : «Bombe asupra Moscovei». Sînt fotografii de incendii nocturne. Explicația : «Fotografia arată forța distructivă a aviației germane». Îi vorbim, pe cît posibil concis, ce s-a întîmplat și în alte orașe — la Leningrad, Stalingrad, Sevastopol ș.a. Și conchidem : «Acum am venit cu replica».

Grupele de asalt pătrund în oraș tot mai adînc... Nu vei avea nici o clipă de liniște, Berlinule. La 22 iunie 1941 vorbeam despre faptul că rușii au mai fost la Berlin în două rînduri — în 1760 și 1813 — și că vom veni și a treia oară. Și am venit.

„ÎN SUBURBII — APRILIE 1945"

Trupele noastre au capturat la Berlin un laborator de copiat filme. Am fost acolo. În bazinele cu revelator era peliculă încă udă, pe masa de montaj stătea o rolă din ultimul film. Era ediția recentă a cronicii cinematografice **Noutățile săptămînii.** Dar **noutatea** cea mai importantă a acestei istorice săptămîni lipsea din ea — armatele sovietice au pătruns în Berlin... Berlinul e înconjurat. Strîns de gît. Pas cu pas, de la o casă la alta, ostașii noștri răzbat spre centru. Dincolo de Spree. Spre Reichstag. Spre Tirgarten. Casele se iau cu lupte, ca și gările, fabricile. O luptă crîncenă se duce pe străzi

Decorații ale demnitarilor naziști sînt aruncate la lada de gunoi

și-n pasaje, în aer, pe pămînt și sub pămînt — în metroul berlinez. În cartierele cuprinse de lupte, practic nu se văd locuitori. Ici-colo apar la ferestre steaguri albe sfioase. La ferestre — steaguri albe, iar din poduri — foc alb. Dar nu e o contradicție frecventă. Diviziile fasciste opun rezistență, inutil, cu încăpățînare, cu furie. E agonia lupului hăituit în vizuina lui. Vrem să vedem locuitorii Berlinului. Unde sînt ? Cine a scos steagurile albe ? În porticul unei clădiri mari stau niște femei. Nemțoaice în vîrstă care se uită cu teamă la noi. «Ce faceți aici ?». «Respirăm — răspund ele — respirăm aer». Există două orașe Berlin. Vedem asta acum cu ochii noștri. Unul — pe hartă, chiar acesta, în care luptăm acum, distrus de bombele americane și obuzele rusești, și al doilea — Berlinul subteran, Berlinul grotelor în care au trăit multe luni locuitorii capitalei, salvîndu-se de la bombardamente. Am fost și în acest Berlin. Subterane. Bunkere. Subsoluri. Peșteri, Întuneric. Umezeală, Zăpușeală, Înghesuială. Ca sardelele în butoi — oamenii șed chirciți, cu picioarele strînse sub ei, dormitînd pe tăburete, strînși unii în alții. Orășeni și orășence în vîrstă, femei tinere, copii, sugari, și preabătrîne bunici care vor să mai trăiască. «Asta ne-a dat Hitler, ne-a spus un restaurator zîmbind amar, după ce ne-a promis toată lumea, ne-a dat peștera asta...».

În aceste subterane a trăit locuitorul Berlinului în lungile ore ale deselor bombardamente. Treptat, de pe etajele superioare s-au mutat aici pernele, saltelele, paturile copiilor, primusurile, tigăile, cratițele; așternuturile pufoase au fost înlocuite cu priciuri înguste, dușumelele parchetate cu cimentul umed, lustrele cu opaițe. Așa se alcătuia viața de grotă a neamțului berlinez. Cu cîteva luni în urmă, **tommy-i** (nume generic dat aviatorilor englezi și americani — n. ns.) au bombardat distrugînd în acest sector turnul de apă și distribuția electrică. A dispărut lumina, lipsește gazul, nu este apă, nu e încălzire. Nu sîntem oameni duri, dar recunoaștem — priveam viața asta de grotă fără milă sau compătimire. Ne aminteam blocada Leningradului și Stalingradului. Ei au dorit războiul, și nu noi, și ei l-au primit. Acum încep să priceapă ce înseamnă războiul. Războiul a venit pe pămîntul lor. Războiul le-a întors pe dos viața, casele locuite de părinți și bunici, agoniseala unor întregi generații. Acest cult al patului dublu, al reproducerilor ieftine în rame vișinii, al goblenelor și lustrelor. Acest cult al bucătăriei, unde pe borcanele de faianță albe scrie cu acuratețe, — sare, piper, cafea. Aceste vile din suburbii cu cărări betonate, cu meri înfloriți, cu piscine în livadă, cu iepuri în cuști și păsările în cotețe. După ce-au prădat toată Europa, trăiau bine. Au fost mulțumiți cît timp războiul îi îmbogățea. Trăiau în aburii și fumurile victoriilor. Se numeau o națiune de soldați. În fiecare locuință veți vedea la loc de cinste două fotografii mari. Pe prima — capul familiei cu viitoarea soție în rochie de mireasă, pe cealaltă — capul familiei în uniformă soldătească : de pe vremea Kaiserului, de pe vremea Reichului sau în S.S. În rame aurite atîrnă imagini de parade militare, treceri în revistă, instrucție. În toate participă, obligatoriu, capul familiei.

„BERLINUL ÎN FLĂCĂRI — APRILIE 1945"

În aceste clipe critice pentru Berlin în zona de operațiune a colonelului S. a apărut deodată un automobil german cu un steag mare pe radiator. Ostașii au întrerupt focul. Din mașină a ieșit un ofițer și-a spus un cuvînt : «Capitulare...».

A fost înțeles, primit și condus la statul major. Ofițerul a declarat că noul comandant al statului major general german, generalul Krebs, e gata să se prezinte la comandamentul sovietic pentru a discuta capitularea trupelor germane din garnizoana berlineză. Generalul Krebs a fost primit. Înalt, cu obrazul palid obosit, Krebs și-a pocnit puternic călciiele și, înclinîndu-se spre generalii noștri, a spus :

— Sint însărcinat să aduc la cunoștința comandamentului sovietic și, prin el, guvernului sovietic, că ieri, 30 aprilie, Führerul german Adolf Hitler a părăsit de bună voie lumea asta...

Krebs a tăcut aplecindu-și capul pentru o clipă, după care s-a îndreptat și a continuat :

— În locul său, Hitler l-a numit prin testament pe Grossamiralul Doenitz, iar în fruntea noului guvern german l-a numit pe doctorul Goebbels... Am onoarea să reprezint acest nou guvern și am venit din însărcinarea sa personală... Noul guvern german și înaltul comandament consideră inutilă împotrivirea în continuare a Berlinului și roagă comandamentul sovietic să declare un armistițiu de 24 ore pentru formularea condițiilor capitulării și stabilirea atitudinii guvernului sovietic și a guvernelor Aliaților față de guvernul german.

La aceasta, generalului Krebs i s-a răspuns :

— Guvernul sovietic nu poartă și nu va purta nici un fel de tratative cu nici un fel de guvern fascist german. Nici un armistițiu de 24 de ore sau un singur ceas nu va fi declarat. Comandamentul sovietic vă propune să ordonați capitularea imediată, deplină și necondiționată a garnizoanei germane din Berlin.

În continuare se relatează pe larg încercările inutile, manevrele iscusite și chiar viclenia diplomatică a conducătorilor militari din capitala înfrîntă, menite să întîrzie ora istorică a capitulării. Despre această oră culegerea Agenției de Presă „Novosti" publică un amplu reportaj din care spicuim :

„La 8 mai 1945 omenirea a răsuflat ușurată Germania hitleristă a încetat. Războiul s-a terminat. Victorie !

Fix la ora douăsprezece și cincizeci de minute s-au ridicat în văzduh, frumos, ca o linie dreaptă fulgerătoare, avioanele noastre de vînătoare. Ele pleacă spre vest în întîmpinarea avioanelor Aliaților. La ora 14 pe aerodromul berlinez sosesc reprezentanții comandamentului Armatei Roșii în frunte cu generalul de armată Sokolovski. Apar după aceea pe cer «duglasurile» cu însemnele engleze și americane. Coboară conducătorul delegației înaltului comandament al forțelor expediționare aliate, mareșalul de aviație Sir Arthur Tedder, după el generalul Carl Spaats, amiralul Sir Harold Barrow, ofițeri ai armatei și flotei engleze și americane, corespondenți de presă și operatori de film. Dintr-un alt avion coboară reprezentanții comandamentului hitlerist în frunte cu feldmareșalul Keitel (același căruia i se plîngea Hitler că va trebui să amîne cu cîteva săptămîni operațiunea **Barbarossa** din pricina îndîrjitei împotriviri iugoslave — n. ns) și pășesc în tăcere și mohoriți. Sînt în uniformele lor de generali purtînd ordine și cruci de fier. Înalt și slab, Keitel întoarce la răstimpuri capul într-o parte — acolo, în fumul străveziu, e Berlinul...

Ședința istorică începe. A durat foarte puțin. Puțini oameni asistă în sală și puține cuvinte se spun. Mareșalul Jukov declară în limba rusă, după care mareșalul de aviație Tedder repetă, că pentru capitularea necondiționată s-au prezentat împuterniciții înaltului comandament german. Generalii germani intră în sală. În față pășește feldmareșalul Keitel. El înaintează încercînd să-și păstreze demnitatea și chiar mîndria. Ridică bastonul său de feldmareșal și imediat îl coboară. El caută să fie impozant în rusinea sa, dar pete schimbătoare îi marchează fața. Aici, la Berlin, astăzi e ultima lui paradă. În urma lor intră în sală generalul-amiral von Vrideburg și generalul-colonel Stumpff. Ei se așează la masa ce le-a fost rezervată. În spate stau aghiotanții. Mareșalul Jukov și mareșalul de aviație Tedder declară :

— Urmează semnarea actului de capitulare necondiționată.

Nemților li se traduc aceste cuvinte. Keitel dă din cap :

— Da, da, capitularea.

Keitel se ridică și se apropie de masă. Are pete sîngerii pe obraz. Ochii lui lăcrimează. Se așează la masă și semnează actul de capitulare. Keitel semnează toate exemplarele. Durează doar cîteva minute. În tăcerea generală se aude doar țăcănitul aparatelor de filmat.

Se ridică, aruncînd o privire peste toată sala. Nu are ce spune. Și nici nu mai așteaptă nimic. Deodată zîmbește jalnic, cu o imitație de zîmbet, își scoate monoclul și se întoarce la locul său, la masa delegației germane. Dar, înainte de a se așeza, își ridică din nou bastonul de mareșal, după care îl pune pe masă. Totul se petrece în liniște, fără cuvinte. De cuvinte nu mai este nevoie. Membrii delegației germane pot să părăsească sala. Generalii se ridică și ies din sală, — ies din istorie." (pp. 367—435)

Prezentare și traducere de Alex. Rudeanu

Bucuria victoriei

CERCUL SE ÎNCHIDE

ROMÂNIA

ÎNAINTEA CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Istoria modului în care România a fost băgată în ultimul război mondial n-a fost scrisă încă în întregime. Cine cunoaşte trecutul poporului şi statului român ştie că majoritatea covîrşitoare a războaielor românilor au fost războaie de apărare şi că statul român a refuzat politica de împărţire a teritoriilor străine, oferind ajutorul lui atunci cînd vecinii s-au aflat în dificultate. Statul român şi-a deschis întotdeauna graniţele şi a devenit un adăpost pentru toţi cei din împrejurimi şi mai de departe, care nu se mai găseau în siguranţă la ei acasă. Pe teritoriul românesc şi-au găsit azil atît bulgarii ca refugiaţi politici, cît şi sîrbii, precum şi ungurii, polonezii, grecii, albanezii, ca şi unii revoluţionari francezi sau ruşi fugiţi de represiunile de acasă. Mai aproape de noi stă ca exemplu deschiderea în 1939 a graniţelor de nord pentru trecerea armatei şi a refugiaţilor polonezi, a tezaurului naţional polonez, atunci cînd Polonia era năpădită de armate străine şi împărţită. Erau ani grei şi pentru România, dar statul român nu şi-a uitat ospitalitatea tradiţională, deşi mîna întinsă Poloniei îi crea reale dificultăţi politice externe. România se afla atunci sub presiunea mai multor forme de imperialism extern, care au dus la ruperea din trupul ţării noastre a mai multor teritorii încorporate altor state. Intrarea României în ultimul război mondial a fost rezultatul acestor intervenţii brutale combinate cu şantajul politic şi cel militar.

Diplomaţia românească a încercat să menţină bune relaţii cu toate ţările hotărîte să apere pacea şi securitatea. În faţa ameninţărilor Germaniei naziste, România se bizuia pe vechile tratate şi raporturi cu Anglia şi cu Franţa. Capitularea acestora în faţa politicii Germaniei naziste a pecetluit, de fapt, soarta României. Între ţările faţă de care România a susţinut o politică de înţelegere şi de echilibru s-a numărat şi Polonia. Încercările diplomaţiei române de a menţine cu Polonia raporturi de bună vecinătate şi de a crea cu vecinul din nord un bloc politic de neagresiune, de a alcătui în răsărit împreună cu U.R.S.S.-ul o înţelegere care să garanteze pacea nu s-au bucurat finalmente de succes. Fumurile imperiale ale Poloniei au împins această ţară de nord ca şi pe vecina apuseană, Ungaria, din pricina aceloraşi „fumuri", în braţele politicii germane. Deşi n-avea practic cu Polonia nici o problemă teritorială, România s-a văzut în cele din urmă în faţa unei Polonii conduse de o politică agresivă de apropiere de Germania lui Hitler, ceea ce a făcut ca România să fie înconjurată la un moment dat aproape în întregime de state cu atitudini revanşarde sau imperialiste. Istoria relaţiilor diplomatice româno-poloneze este mai puţin cunoscută, dar ea rămîne edificatoare pentru situaţia României înaintea celui de al doilea război mondial.

Atena, 9 februarie 1934. Aspect de la semnarea Pactului Înțelegerii Balcanice. De la stînga la dreapta, Dimitrios Maximos, Tevfik Rüstü Aras, Nicolae Titulescu și Bogoljub Jevtić, miniștri de externe ai Greciei, Turciei, României și Iugoslaviei.

SANAȚIA ÎN ACȚIUNE

CE VREA POLITICA VARȘOVIANĂ?

Alături de Berlin și Roma, Varșovia a fost una din pricipalele surse ale vastei și odioasei campanii de calomnii și intrigi țesute cu scopul de a determina o schimbare a cursului politicii externe a țării noastre, de a-l înlătura pe Nicolae Titulescu din viața politică a României. [1]).

Cauzele aversiunii pe care diplomația Sanației a manifestat-o în toți acești ani față de România, de Nicolae Titulescu, sînt astăzi, în general, cunoscute, constituind obiectul unor serioase studii și articole. [2]) Cercetătorii acestui aspect sînt unanimi în a recunoaște că adversitatea cercurilor guvernante poloneze față de Nicolae Titulescu era determinată, înainte de toate, de coordonatele politicii externe a țării noastre pe care acesta le-a promovat cu consecvență, de acțiunile sale consacrate edificării unui sistem de securitate în Europa și, în acest cadru, în mod special, de eforturile sale de a negocia și încheia un pact de asistență mutuală cu Uniunea Sovietică.

---

[1]) **Andreas Hillghuber,** Hitler, König Carol und Marschall Antonescu, Die deutsch — rumänischen Beziehungen 1936—1944, **Verlag Gmbh, Wiesbaden, 1965, p. 12 ; Ion M. Oprea,** Nicolae Titulescu, **Editura Științifică, București, 1966. p. 346.**

[2]) **Dintre acestea vom cita numai studiul lui S. Mikulicz,** Wpływ diplomacjy Sanacyjny na obalenie Titulescu, **în** Sprawy Miedzynarodowe, **nr. 7—8, 1959, p.p. 104—123, care ne-a furnizat importante informații pentru acest aspect.**

Nicolae Titulescu, ministru al afacerilor străine al României (1927—1928 ; 1932—1936).

Cercurile conducătoare poloneze au desfășurat, în întreaga perioadă interbelică, o politică externă care ignora interesele reale ale poporului polonez, plasînd țara într-o situație internațională complexă și periculoasă. „Regresului social și politicii interne reacționare — remarcă sintetic Mieczyslaw F. Rakowski — le corespundea o politică externă analogă". [3]) Obtuzitatea și reacționarismul au împiedicat clasele conducătoare poloneze să găsească și să promoveze acele direcții de acțiune politică capabile să asigure independența și suveranitatea țării, să contribuie la dezvoltarea relațiilor de prietenie și colaborare cu toate statele vecine și, în primul rînd, cu acelea care se plasau consecvent în frontul antirevizionist, să întărească securitatea Poloniei în cadrul unui sistem de securitate colectivă europeană. Cercurile guvernante poloneze s-au dovedit incapabile să rezolve cele două probleme principale care se puneau în fața politicii externe a țării : caracterul și conținutul relațiilor cu Uniunea Sovietică, pe de o parte, metodele și mijloacele de apărare împotriva imperialismului german, pe de altă parte. Ura de clasă pentru statul socialist a învins interesele fundamentale ale națiunii. Nimeni nu putea, în mod evident, să se aștepte de la burghezia poloneză ca să renunțe de bună voie la influențele sale politice și economice, ca ea să repudieze principiile și idealurile în care credea, dar bunul simț și, mai mult chiar, propriul său interes de clasă, cereau față de U.R.S.S. o politică dacă nu amicală, cel puțin marcată de realism. Această aversiune singulară a claselor posedante poloneze față de U.R.S.S. decurgea din interesele egoiste ale marilor proprietari funciari, din teama de mișcarea revoluționară în mod tradițional legată de proletariatul din Rusia". [4]) „Această politică nu a fost abandonată nici atunci cînd umbra agresiunii hitleriste împotriva Poloniei, deja pregătită, începea să se alungească tot mai mult. Gîndirea politică a conducătorilor de atunci ai Poloniei era în întregime obnubilată de ostilitatea față de U.R.S.S." [5])

Ura patologică pe care cercurile conducătoare poloneze din acea vreme o nutreau față de Uniunea Sovietică a făcut ca ele să declare drept adversar orice guvern, partid sau om politic care adoptau o atitudine cît de cît realistă față de Uniunea Sovietică și care apreciau ca firești și necesare raporturi normale cu statul vecin, o colaborare strînsă în problemele apărării păcii și securității pe continent. [6])

Ministrul afacerilor străine al României era pe deplin conștient de consecințele pe care atitudinile diferite ale celor două cancelarii diplomatice, poloneză și română, față de raporturile cu Uniunea Sovietică, le aveau pe planul raporturilor bilaterale româno-poloneze. Evocînd acest proces de degradare progresivă a raporturilor, inclusiv în plan personal, Nicolae Titulescu sublinia nuanțat impactul factorului sovietic asupra relațiilor bilaterale româno-poloneze. „De cîtva timp tot auzim expresia : «reînnoirea prieteniei dintre Polonia și România». // Ce înseamă aceasta ? // Înseamnă oare că a fost un om care a împiedicat dezvoltarea normală a relațiilor dintre România și Polonia ? Sau, obiectiv vorbind, înseamnă că prietenia polono-română este mai strînsă decît oricînd în trecut ? // Să studiem aceste două ipoteze. // Nu mă tem de elucidarea deplină a problemei. // Cînd Polonia era atacată în continuu de Germania, eu am apărat-o totdeauna cu putere la Geneva. Pe atunci, Stresemann îmi spunea : «Imediat ce auziți numele Poloniei, săriți automat și luați cuvîntul în apărarea ei». // Timp de mulți ani m-am considerat un mare prieten al Poloniei și Polonia m-a considerat ca atare. // Nu pot uita colaborarea cordială pe care am avut-o, în calitate de delegat permanent al României la Geneva, cu ministrul Zaleski, căruia îi păstrez o adîncă considerație. // Nu confund, însă, alți oameni de stat cu poporul polonez în general, pentru care am sentimentele cele mai prietenești. // Consider alianța dintre România și Polonia ca fiind o necesitate. // Este pentru mine un prilej de profundă satisfacție faptul că am fost membru în cabinetul mareșalului Averescu — cînd Take Ionescu era ministru al afacerilor străine — în momentul cînd s-a semnat primul Tratat de alianță dintre România și Polonia. // Totuși, nu există prietenie fără o înțelegere clară. // Dar trebuie să mărturisesc că, în calitatea de ministru al afacerilor străine, nu am fost prea norocos, la început, în relațiile mele cu Polonia. // Pe atunci Polonia insista ca România să semneze un Pact de neagresiune cu U.R.S.S., chiar dacă un asemenea Pact ar conține cuvintele «disputa existentă». // Am făcut o încercare, la care mă voi referi mai tîrziu, de a convinge Varșovia să intervină în favoarea noastră, dar n-am avut nici un succes. // Este

[3]) **Mieczysław F. Rakowski,** La politique étrangère polonaise (esquisse de trente ans d'histoire), **Editions Interpress, Varșovia, 1975, p. 13.**

[4]) Ibidem, **p.p. 14—15.**

[5]) Ibidem, **p.p. 15—16.**

[6]) **S. Mikulicz,** l. c., **p.p. 2—4 (traducere).**

Praga, 29 mai — 1 iunie 1933. Reuniune a Consiliului Permanent al Micii Înțelegeri. De la stînga la dreapta : Nicolae Titulescu, Edvard Beneš și Bogoljub Jevtić, miniștri de externe ai României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei.

cazul să amintesc faptul că, pe vremea aceea, la Varșovia exista o puternică tendință prosovietică și că Varșovia era vexată că România nu este gata să o urmeze în această direcție. Poate că lumea își amintește de violentul atac de presă împotriva mea din 1932. Am fost acuzat de a fi împiedicat România să ajungă la un acord cu U.R.S.S. din cauza cererilor mele exagerate. // Această campanie de presă și atitudinea unora dintre oamenii de stat ai timpului mi-au dat de gîndit. // Nu era oare U.R.S.S. în 1932 la fel de comunistă ca și acum ? Nu erau atunci conducătorii noștri la fel de burghezi ca și astăzi ? // De ce eram noi obligați în 1932 să ne aliniem U.R.S.S., dacă aceasta însemna sacrificarea Basarabiei ? // Iar acum, cînd Basarabia este asigurată, de ce să nu cădem la un acord cu U.R.S.S., doar pentru că sovieticii sînt comuniști ? // Explicația este simplă, între 1932 și 1936 vîntul a cotit-o cu 180 grade la Varșovia. În 1932 el sufla spre răsărit, iar acum suflă spre occident. // Atunci cînd politica românească nu este în grațiile Varșoviei, ea devine imediat obiectul unor atacuri foarte violente și destul de ciudate. // Atunci cînd ea urmează orbește Varșovia, este considerată ca independentă. // Dacă, din motive legate de apărarea intereselor noastre naționale, politica românească are nenorocul de a nu fi în acord complet cu Varșovia, atunci se spune imediat că este o politică de aservire. // Tot ce pot spune este că în 1932 toate partidele din România au aprobat atitudinea mea față de Varșovia și am chiar în posesia mea telegrama de aprobare din partea unor cercuri înalte. // Totuși, dacă în noiembrie 1932 primele mele relații cu Varșovia au fost oarecum nenorocoase, colaborarea mea cu Polonia în cursul verii anului 1933 a fost întrutotul satisfăcătoare. // Cînd am ajuns la o înțelegere directă cu U.R.S.S. asupra definirii agresiunii și a termenului de «teritoriu românesc», Polonia a ridicat o obiecțiune care anula toate avantajele posibile ale tratativelor mele directe cu U.R.S.S. Ea voia ca Tratatul să aibă o valabilitate de numai cinci ani. // Delegatul Poloniei, contele Raczynski, care era pe atunci doar ministru la Geneva și este acum ambasadorul Poloniei la Londra, a înțeles atît de bine interesul României de a avea un Tratat cu o durată nelimitată cu U.R.S.S., încît a făcut eforturi insistente pentru a determina guvernul polonez să abandoneze clauza de valabilitate de cinci ani. // În această direcție el s-a purtat ca un adevărat prieten al României și a reușit să convingă guvernul polonez de daunele pe care le provoacă României clauza în chestiune. // L-am rugat atunci pe Majestatea Sa Regele să-l decoreze pe contele Raczynski cu Marea Cruce a Coroanei României și rugămintea a fost imediat satisfăcută de Majestatea Sa. // Drept urmare a atitudinii Poloniei la Londra, am socotit de datoria mea, ca ministru al afacerilor străine, să fac o vizită oficială la Varșovia, în octombrie 1933, înainte de a merge în statele balcanice. // Dl. Beck mi-a reintors vizita în mai 1934". [7])

Dacă demersurile realizate pe lîngă guvernul polonez în cazul Convențiilor pentru definirea agresiunii au avut drept rezultat renunțarea la obiecțiile acestuia privind clauza valabilității, nu este mai puțin adevărat că, orientîndu-se în continuare, tot mai mult, spre o poziție antisovietică, diplomația Sanației va combate virulent orice inițiative ale Bucureștiului în direcția dezvoltării și consolidării relațiilor româno-sovietice (mai ales acelea vizînd încheierea unui Pact de asistență mutuală între România și U.R.S.S.). Vom avea prilejul să ne referim la aceste aspecte mai departe.

În istoriografia poloneză, dar și în istoriografia din alte țări, este împărtășită părerea că alături de o orientare antisovietică, diplomația

[7]) **Nicolae Titulescu**, Politica externă a României, **1937 — A.M.A.E. Fond 77, T. 34, p.p. 41—44 (traducere).**

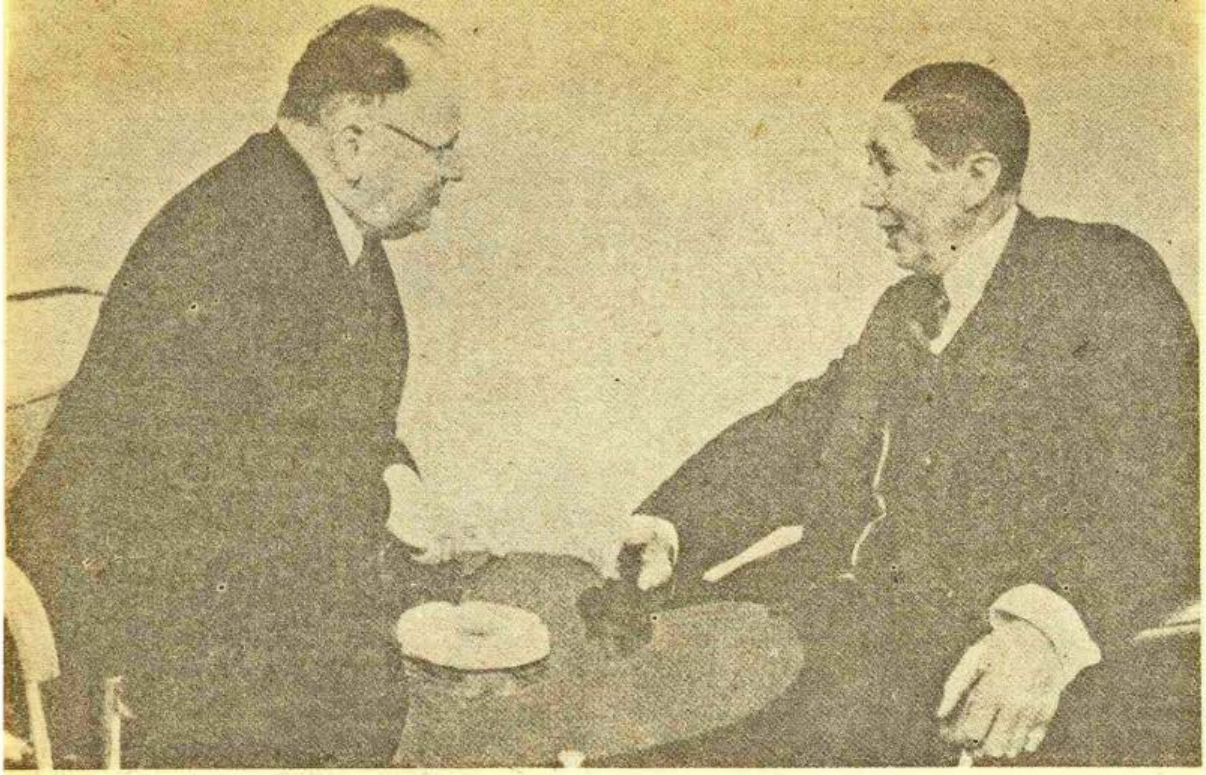

Geneva, 9 iunie 1934. Nicolae Titulescu, ministrul afacerilor străine al României, şi Maxim Maximovici Litvinov, comisar al poporului pentru afacerile străine al U.R.S.S., în ziua stabilirii relaţiilor diplomatice între România şi Uniunea Sovietică.

Sanaţiei a avut un marcat caracter prohitlerist. Poziţiile de principiu, ca şi atitudinile, iniţiativele şi actele concrete ale diplomaţiei Sanaţiei au fost, după instaurarea hitlerismului în Germania, o serioasă primă de încurajare acordată lui Adolf Hitler, politicii imperialiste, revanşarde, de imixtiune şi agresiune, promovată şi desfăşurată de cel de-al treilea Reich. Acţiunea constantă desfăşurată de Germania hitleristă împotriva Societăţii Naţiunilor, pentru contracararea şi dizolvarea organismelor regionale de securitate create în Europa, pretenţiile revizioniste şi anexioniste exprimate de aceasta faţă de Austria, Cehoslovacia şi, ulterior, faţă de alte ţări au fost, cel mai adesea, privite şi apreciate în mod binevoitor de diplomaţia Sanaţiei, primind, nu de puţine ori şi la scenă deschisă, fără reticenţe, o aprobare zgomotoasă. Inamicii celui de-al treilea Reich erau preluaţi de Sanaţie ca propriii săi duşmani. Asemenea poziţii şi stări de lucruri aveau să creeze, în mod fatal, o stare de tensiune şi, mai apoi, de conflict ireconciliabil între diplomaţia Sanaţiei şi diplomaţia românească, între colonelul Joseph Beck şi echipa sa, pe de o parte, şi Nicolae Titulescu, pe de altă parte. [8])

Orientarea antisovietică şi caracterul prohitlerist al diplomaţiei Sanaţiei s-au exprimat pe fundalul deosebit de nociv al unei megalomanii politice rar întîlnite în istorie. „Orizonturi politice limitate, ambiţii hipertrofiate, înclinaţie spre bufonerie, visuri de putere, acestea erau trăsăturile pe care această burghezie le cultiva cu grijă şi care generau dispreţ pentru naţiuni şi state. Polonia dintre cele două războaie trata de sus şi cu superbie pe vecinii săi cei mai apropiaţi. Centre de nelinişte se aprindeau în aproape toate sectoarele frontierei noastre. O asemenea politică nu era făcută pentru a favoriza crearea unui climat de pace în această parte a Europei şi de condiţii permiţînd o cooperare armonioasă între state şi naţiuni, şi, ceea ce era cel mai important, ea nu garanta interesele naţionale majore". [9])

În ciuda existenţei unor forţe sănătoase, care s-au afirmat constant împotriva politicii obtuze, retrograde, promovate de cercurile conducătoare poloneze, poziţia Poloniei a rămas practic neschimbată în contextul internaţional interbelic. În mod firesc, o asemenea politică nu putea conduce decît la eşec. „Finalul tragic al celor douăzeci de ani dintre cele două războaie a dovedit, fără a lăsa să planeze cea mai mică îndoială, că burghezia poloneză, clasa guvernantă a epocii, s-a arătat incapabilă să se achite de sarcina elementară care incumbă fiecărui guvern, anume aceea de a garanta independenţa şi suveranitatea statului. Burghezia poloneză a eşuat în politica sa, atît internă, cît şi externă". [10])

CINE ADOPTĂ RISCURILE POLONEZE?

Legaţia României la Varşovia considera că diplomaţia Sanaţiei evidenţia: „o apropiere progresivă de politica Germaniei, adoptînd direct sau indirect punctul ei de vedere în marile chestiuni europene"; „o dezlipire crescîndă de politica Franţei şi a României fundată pe stabilitatea teritorială în toată Europa şi trecerea aliaţelor cu Franţa şi România pe un plan secundar"; „excluderea din preocupările şi declaraţiile domnului Beck a «respectului tratatelor». Din contră sublinierea cu indiferenţă a tu-

[8]) **S. Mikulicz**, l.c., p. (traducere).
[9]) **Mieczyslaw F. Rakowski**, l.c., p. 18.
[10]) **Ibidem**, p. 19.

turor violărilor și proclamarea în presa oficială a fragilității tratatelor" ; „scepticism doctrinar față de Societatea Națiunilor și o colaborare rece și sporadică cu ea"; „opoziția la marile teze ale securității colective și preferințe evidente pentru sistemul pactelor bilaterale", „declarațiuni favorabile unei modificări a Societății Națiunilor" ; „alcătuirea unei regiuni de la mările Nordului (sau cel puțin de la Marea Baltică) și pînă la Marea Neagră" care ar constitui zonă de influență proprie; „ostilitate vie sau latentă față de Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică" ; „încurajarea Ungariei și Bulgariei în tendințele lor revizioniste" ; „slăbirea solidarității Micii Înțelegeri, prin îndoitul procedeu al creării de dificultăți particulare fiecăruia din statele ei componente și întăririi adversarilor ei naturali" ; „obstacole la o apropiere ruso-română și atitarea opiniei publice polone contra Rusiei sovietice" ; „relațiuni cordiale cu Italia și o privire favorabilă a legăturilor acesteia cu Ungaria și Germania" ; indiferență față de Anschluss și de restaurarea Habsburgilor. [11])

Abordînd mai aprofundat atitudinea diplomației Sanației față de problema securității și păcii pe continent, Legația României la Varșovia releva : „Politica actuală a Poloniei, sub forma neîncrederii în structura și funcționarea regulată a Înțelegerii Balcanice și a Micii Înțelegeri, urmărește în realitate să le deprime situațiunea internațională, să favorizeze orice element de disociere și să agraveze inegalitatea pozițiunilor statelor componente în fața unor probleme internaționale. Dar Polonia merge mai departe. Ea nu se mulțumește cu această critică și defăimare. Ea nu se mărginește la o operă de propagandă defavorabilă. Polonia actuală încearcă ea însăși să creeze piedici materiale celor două înțelegeri și să zdruncine echilibrul stabilit prin acordarea mutuală a intereselor lor respective. // În acest scop, politica externă a Poloniei întrebuințează trei căi : // Răspîndește în lume vești despre «dificultățile lăuntrice» ale Micii Înțelegeri și Înțelegerii Balcanice ; // Creează greutăți speciale unora dintre statele membre ale acestor grupări, pentru ca să le micșoreze forțele proprii și pentru ca să le stînjenească solidaritatea în jurul lor prin repulsiunea pe care ar simți-o celelalte state membre de a lua în comun riscurile unor conflicte particulare (vezi diferendul cu Cehoslovacia) ; // Caută cu orice prilej și pe orice cale să întărească și să ridice statele adversare ale acestor grupări și încurajează revendicările față de acestea. Citez politica Poloniei favorabilă Ungariei și Bulgariei". [12]) Subliniind ostilitatea pe care diplomația Sanației o manifesta față de apropierea româno-sovietică, Legația țării noastre la Varșovia remarca că „atitudinea actualei conduceri poloneze în această chestiune constituie în ochii mei un element din politica generală a Poloniei și se leagă de dușmănia ei față de Mica Înțelegere și de Înțelegerea Balcanică. Ea se completează cu pozițiunea tutelară pe care Polonia vrea să o aibă față de blocul balcanic și cu rolul de frunte pe care ar dori să-l joace în centrul unui front ce s-ar întinde de la mările Nordului și pînă la Marea Neagră". [13]) Promovarea de către diplomația Sanației a unui asemenea program de politică externă, apropierea ei de regimurile totalitare, de statele fasciste și revizioniste însemnau o abandonare a exigențelor reale ale politicii de realizare și asigurare a păcii și securității în Europa. Constatarea nu scăpa celor ce urmăreau fenomenul. Trimisul extraordinar și ministrul plenipotențiar român la Varșovia aprecia în acest sens : „Aceste pozițiuni ale politicii

Nicolae Titulescu împreună cu Tevfik Rüstü Aras, ministrul de externe al Turciei.

poloneze arată că orientarea ei nu mai este astăzi cea de odinioară și că nu mai stă pe linia apărării tratatelor și stabilității ordinei actuale. Polonia actuală iese din cadrul sistemului comun destinat să apere doctrina statu-quo-ului. Ea se apropie din ce în ce mai mult de statele zise «dinamice». Politica Poloniei urmărește desigur noi avantaje pentru națiunea poloneză. Și acestea de două ordine : Exercitarea unei influențe politice în țările din Europa așezate între Baltica și Marea Neagră. Adică o politică de prestigiu, așezînd Polonia la nivelul unei mari puteri și conferindu-i o tutelă asupra orientării externe a altor țări ; Cîștiguri materiale pe care le-ar obține dintr-o prăbușire a actualei ordini teritoriale, pe care, poate, nu ar provoca-o direct, dar de care ar putea beneficia prin ajutorul situațiunii «dinamice» pe care o ocupă și, mai ales, printr-o asociațiune cu puterile «dinamice»". [14]). „Istoria Poloniei — releva, în conexiune logică cu cele de mai sus, șeful misiunii noastre diplomatice de la Varșovia — a fost o continuă încercare de expansiune, de cucerire. Polonia a trecut pe primul plan al isto-

[11]) Idem.
[12]) Idem.
[13]) Idem.
[14]) Idem.

Thoiry, iulie 1930. Nicolae Titulescu împreună cu membrii Comisiei de cooperare culturală internațională de pe lîngă Societatea Națiunilor. În rîndul întîi, printre alții, Albert Einstein, Gilbert Murray, Paul Painlevé, Paul Valéry, George Oprescu.

riei ei **expansiunea**, ci nu **securitatea** [...]. // Istoria dezastruoasă a Poloniei se explică, pe lîngă alte cauze, și prin această strîmbă ierarhie între expansiune și securitate. // Chiar acum ei fac o politică de prestigiu și psihologia lor colectivă continuă să fie bîntuită de dușmănie și de vanitate".[15])

Dincolo de considerente de ordin general, de tendințe, orientări și obiective care puneau în poziție de confruntare diplomația românească cu diplomația Sanației, Bucureștiul avea numeroase motive concrete, de ordin particular, pentru a fi adînc nemulțumit de atitudinea pe care Varșovia o manifesta față de problema relațiilor polono-române. „Polonia vrea să se slujească de alianța cu noi, dar ea nu vrea să o servească. Ea trebuie să fie fără reciprocitate. În virtutea acestei alianțe, Polonia ne cere restricțiuni în politica noastră externă, dar ea nu este dispusă să facă nici o concesiune. Ea vrea ca România să se dezlipească de alianțele cu Franța și Mica Înțelegere și, în schimb, ne dă încurajarea revizionismului maghiar. Ea pretinde ca România să se supună măsurii poloneze în raporturile ei cu Rusia, dar în schimb — nici o colaborare poloneză la organizarea securității în această regiune a Europei. Niciodată un gest al Poloniei de conformare la cerințele esențiale ale securității și intereselor românești. Aspectul tratatelor nu o privește. Anschluss-ul și restaurarea Habsburgilor îi sînt indiferente etc. Odinioară, în tratativele cu rușii, ne-au lăsat pe drum, cînd noi dezbăteam cu aceștia o problemă vitală. În schimb, noi trebuie să ne supunem unei limite poloneze în raporturile noastre cu rușii, deși aceștia nu au nici o contestație față de Polonia".[16])

Tabloul analitic realizat de Legația României la Varșovia, tablou care însuma — și avem toate motivele să o credem și să o afirmăm — atît punctele de vedere de ordin general ale unor importante cercuri politice românești, ale conducerii Ministerului Afacerilor Străine al României, cît și observații făcute la fața locului, era întregit cu alte constatări importante privind erorile politicii externe poloneze, care pun în lumină, deopotrivă, noi puncte despărțitoare între liniile politice urmărite de cancelariile diplomatice ale celor două țări, ca și judiciozitatea concluziilor formulate de aparatul diplomatic românesc al vremii. „Eroare asupra definiției însăși a «independenței». Fiindcă, în Europa actuală, în care interesele se întretaie, riscurile sînt colective, apărarea nu se mai poate face individual și războiul nu mai poate fi localizat, «independența» nu mai are o semnificație absolută. Ea înseamnează pur și simplu facultatea de a colabora, de a-și alege sistemul colectiv de apărare (bine sau rău). [...]. // Eroa-

[15]) Idem.
[16]) Idem.

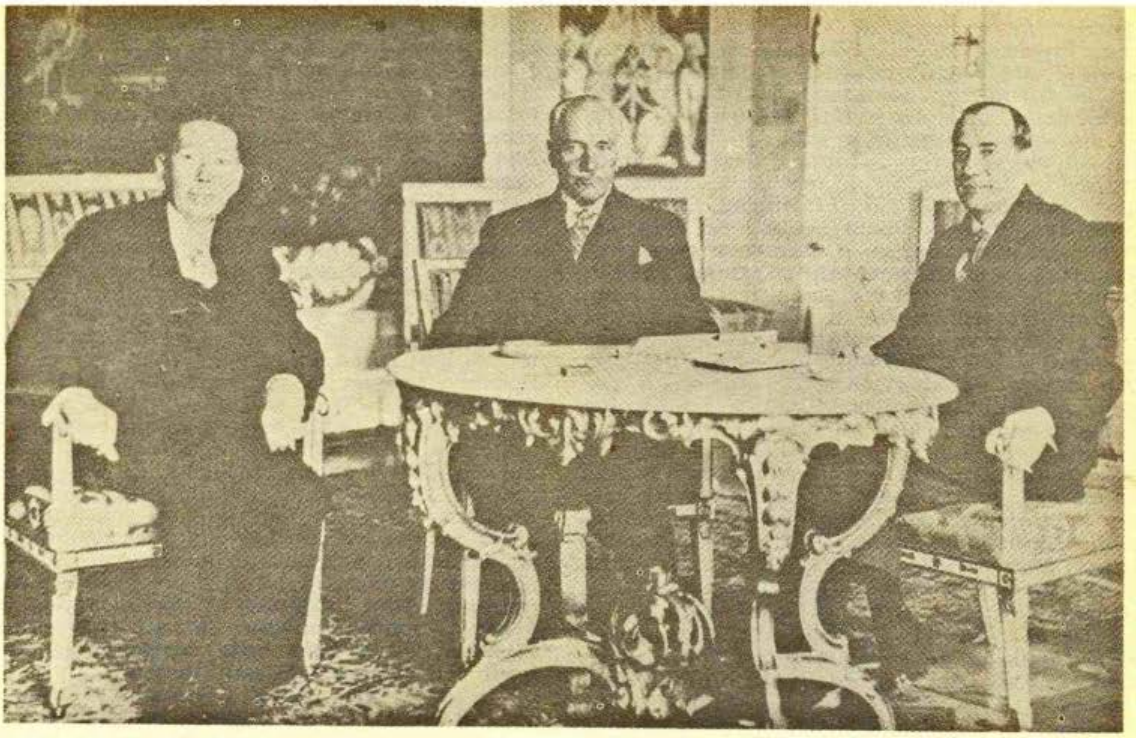

Varșovia, octombrie 1933. În vizită oficială în Polonia, Nicolae Titulescu, ministrul afacerilor străine al României, este primit de președintele Poloniei, Ignacy Mosciski și ministrul de externe al Poloniei, Joseph Beck.

re asupra putinței de a alcătui un front de la Marea Nordului pînă la Marea Neagră, asupra căruia să planeze tutela Poloniei și care să aibă un caracter de ostilitate față de Rusia. În realitate, nici una din țările din această regiune nu va vroi și nu va putea să adopte o asemenea atitudine. // Eroare asupra seriozității cu care fiecare stat din acea regiune își măsoară importanța problemelor proprii. Fiindcă fiecare, stabilind o ierarhie între aceste probleme, își potrivește actele politicii sale externe în consecință. România, spre exemplu, știe că problema sa nr. 1 sînt raporturile cu Rusia. Această problemă rezolvată, ea poate sta liberă și mîndră în alianța sa cu Polonia, utilă, dar relativă poliță de asigurare. // Eroare mai ales asupra puterii și situațiunii Poloniei. Cum ar putea Polonia să joace un rol preponderent, într-un sistem de state pe care le-ar fi asociat sub auspiciile ei, cînd ea are cele mai multe și grave probleme internaționale ? Ce state ar vrea să adopte riscurile poloneze ?". [17]) Concluzia la un șir atît de larg de constatări pertinente se impunea de la sine : „Această politică este prezentată într-una ca o politică realistă. Rar am văzut însă o politică mai romantică și mai utopică. [...]. // Această înălțare fictivă a puterii poloneze și a virtuților ei de cucerire, acest joc disproporționat între mijloace și scopuri sînt actualizarea primejdioasă a acelui romantism. Toate iluziile Poloniei asupra forței ei de atracție provin din același romantism". [18])

OBSTACOLUL TITULESCU

Este larg împărtășit astăzi punctul de vedere potrivit căruia înrăutățirea relațiilor româno-polone apare ca o consecință a strîngerii relațiilor dintre Polonia și Germania, a încheierii pactului de neagresiune polono-german din ianuarie 1934. [19])

[17]) Idem.

[18]) Idem.

[19]) **„Nu este greu să ajungem la constatarea că înrăutățirea relațiilor polono-române a urmat nu mult după semnarea pactului cu Germania. Ajungem astfel la următoarea concluzie: tensiunea în relațiile polono-române din anul 1936, «războiul sfînt» împotriva lui Titulescu, a fost derivatul bunelor raporturi ale Poloniei cu cel de-al treilea Reich" — S. Mikulicz,** l.c. p. 8 (traducere) ; **„Adversitatea Sanatiei poloneze față de linia politică externă a României și, îndeosebi, față de interpretul ei cel mai fidel, Nicolae Titulescu, s-a manifestat cu mai multă intensitate după venirea hitleriștilor la putere. Ea a luat forme din ce în ce mai ascuțite în perioada care a urmat încheierii pactului de neagresiune germano-polonez din ianuarie 1934, prin care în mod perfid Hitler a încercat să convingă Polonia că era de acord cu frontierele răsăritene ale Germaniei". — Ion M. Oprea,** l.c., p.p. 346—347.

Dind expresie surprizei și nemulțumirii profunde încercate în anul 1934 față de inițiativele Varșoviei pe planul relațiilor polono-germane, Nicolae Titulescu remarca analitic în 1937 : „Acest fapt, de a nu fi fost avertizat de către Polonia asupra intențiilor sale, de care m-am izbit în momentul repudierii Tratatului minorităților, a fost repetat în perioada apropierii polono-germane. //. [...]. // Nimeni, însă, nici la Geneva, nici la București sau la Varșovia, nu m-a prevenit despre o asemenea perspectivă pînă în ajunul semnării acordului polono-german. // Este o mare semnificație în tonul telegramelor trimise de dl. Comnen, ministrul român la Berlin, cînd colegul său, Lipski, ambasadorul polonez la Berlin, nu l-a informat la timp despre negocierile dintre Polonia și guvernul Reich-ului". [20]) Nemulțumirea lui Nicolae Titulescu nu viza doar (și nu, desigur, în primul rînd) un aspect procedural, ci unul de fond. Ministrul afacerilor străine al României evalua extrem de realist consecințele pe termen lung ale încheierii pactului de neagresiune polono-german din ianuarie 1934, care, în ciuda tuturor aparențelor, era o grea lovitură dată sistemului de securitate colectivă în Europa.

Într-o asemenea situație, incidentele nu au întîrziat să apară. Ele au punctat constant relațiile bilaterale în perioada 1934—1936, constituind, în cele din urmă, o notă de marcă a acestora.

Departe de a consolida un climat normal în raporturile bilaterale, pozițiile și atitudinile adoptate de oficialitățile poloneze în cea de-a doua jumătate a anului 1934 au adus numeroase prejudicii acestor relații, atît la nivelul general, cît și pe planul particular al raporturilor între conducătorii celor două cancelarii diplomatice.

În toamna anului 1934, ministrul Poloniei la București își permite să profereze atacuri la adresa persoanei lui Nicolae Titulescu. [21]) Atitudinea insolentă a diplomatului polonez și amestecul său în treburile interne ale țării noastre au determinat o reacție energică la București. Într-o discuție purtată cu colonelul Joseph Beck, Nicolae Titulescu a înfierat ieșirile ministrului Miroslaw Arciszewski, cerînd rechemarea lui de urgență din România. Ministrul de externe polonez a refuzat să satisfacă această exigență, arătînd că rechemarea lui Miroslaw Arciszewski excludea trimiterea unui alt ministru în loc. Nicolae Titulescu a protestat împotriva atitudinii lui Joseph Beck, hotărînd să nu mai aibă vreun contact cu ministrul Poloniei la București.[22]).

Iată, în relatarea directă a lui Nicolae Titulescu, acest incident : „În septembrie 1934, în cuvîntarea sa la Adunarea Ligii Națiunilor, dl. Beck a repudiat în mod unilateral Tratatul minorităților. El nu mă avertizase în nici un fel despre atitudinea pe care intenționa să o adopte Polonia în această chestiune, dar aceasta nu m-a împiedicat să-mi folosesc influența pe lîngă Mica Înțelegere, ca aliat al Poloniei, pentru a asigura că nimeni dintre noi nu va ține vreo cuvîntare îndreptată contra acestei politici. Astfel, statele Micii Înțelegeri nu au fost amestecate în nici una dintre criticile publice adresate Poloniei de Franța, Anglia și Italia. // În momentul în care se ținea cuvîntarea, dr. Arciszewski, ministrul polonez la București, a găsit de cuviință să dea un interviu presei române în care a declarat că cine nu urmează linia de de acțiune a d-lui Beck nu este un bun român. // Este ușor de înțeles că d-nii Beck și Arciszewski au tot dreptul să dea lecții de patriotism polonezilor, dar numai românii sînt îndrituiți să spună poporului lor ce este patriotic și ce nu. // Ar tolera oare Polonia un ministru român la Varșovia care să declare că cine nu urmează linia de acțiune a d-lui Titulescu nu este un bun cetățean polonez ? // Nu cer decît egalitate cu Polonia — nimic mai mult. // Ca urmare a acestei intervenții, l-am informat pe dl. Beck că va trebui să cer rechemarea d-lui Arciszewski. Dl. Beck mi-a răspuns : «Trimiteți-mi o cerere scrisă și îl voi rechema imediat, pentru că nu pot face altfel. Trebuie să știți însă că nu voi numi un alt ministru la București timp de trei ani ; voi lăsa acolo doar un însărcinat cu afaceri». // Cu alte cuvinte, România trebuia să fie pedepsită pentru că dl. Arciszewski făcuse o gafă. // Am răspuns : «Dacă așa stă cazul, desigur că nu voi cere rechemarea d-lui Arciszewski, pentru că opinia publică din România, instigată de voi, îmi va reproșa că am stricat relațiile dintre Polonia și România. Însă vă avertizez că nu-l voi mai primi pe dl. Arciszewski». // Această atitudine am păstrat-o cu strictețe. Aceasta nu m-a împiedicat să merg la Legația poloneză pentru a prezenta d-lui Arciszewski condoleanțele guvernului român în ziua morții mareșalului Pilsudski. El a fost foarte mișcat și de atunci l-am primit uneori la mine acasă".

Cea de-a doua parte a anului 1934 stă sub semnul unei noi și evidente înrăutățiri a raporturilor româno-polone, conducînd la o puternică și profundă criză în aceste raporturi. Nicolae Titulescu își va manifesta, în numeroase rînduri, în mod deschis, nemulțumirea pentru orientarea hitleristă a politicii Poloniei, pentru nesinceritatea pe care cercurile guvernante ale Poloniei o manifestau față de România. [23])

George G. Potra

---

[20]) **Nicolae Titulescu,** Politica externă a României, **1937 — A.M.A.E., Fond 77, T. 34, p. 45 (traducere).**

[21]) Journal de Moscou, **16 februarie 1937.**

[22]) **cf. Armand Călinescu,** Memorii, **11 noiembrie 1934 — A.I.S.I.S.P., Fond nr. XV, dosar nr. 65, p. 283 („Apoi Titulescu îmi descrie situația externă, discuția lui cu Beck împotriva ieșirii lui Arciszewski, pe care a cerut să-l recheme, iar la replica lui Beck că atunci nu mai trimite un ministru în loc, Titulescu a răspuns că atunci nici el nu-l va mai vedea pe Arciszewski").**

[23]) **În urma unei întîlniri avute, la 11 noiembrie 1934, cu ministrul român al afacerilor străine, Armand Călinescu nota : „Îmi arată** (Nicolae Titulescu — n.n. G.G.P.) **politica Poloniei alături de Germania și în contra Cehoslovaciei. Îmi arată un document în copie pe care îl are de la Barthou și în care Beck fixase atitudinea Poloniei. Îmi spune apoi că, cu prilejul vizitei la Ankara, turcii i-au arătat o copie a tratatului nostru cu Polonia" — Armand Călinescu,** Memorii, **11 noiembrie 1934 — A.I.S.I.S.P., Fond nr. XV, dosar nr. 65, p. 283.**

Continuare în
Almanahul «Luceafărul» 1986

RĂZBOIUL SECRET AL LUI ROOSVELT IMPOTRIVA LUI DE GAULLE

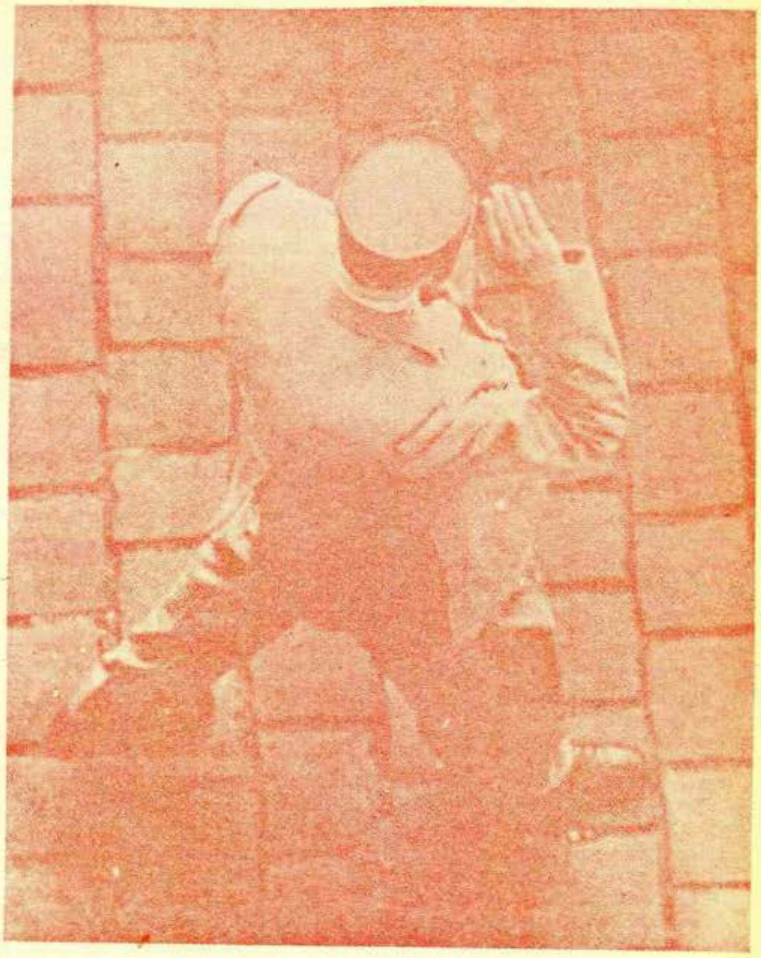

În Statele Unite a apărut nu demult volumul lui Nerin Gun intitulat „Secretele arhivelor americane". Lucrarea se referă la relațiile franco-americane din anii '40, adică perioada cea mai critică din întreaga istorie a raporturilor dintre cele două țări.

Unii istorici burghezi apreciază că la baza conflictelor dintre cele două țări se aflau neînțelegerile de ordin persoanal dintre generalul Charles de Gaulle și președintele Statelor Unite din acea perioadă, Roosevelt. Volumul lui Nerin Gun aduce însă documente și dovezi din care reiese adevăratul substrat al acestor conflicte.

Care este acest substrat ?

Strategii americani doreau să instaureze în Franța un regim de ocupație avînd în frunte un guvernator militar american, situație pe care generalul de Gaulle nu o putea accepta în nici un mod. Sub steagul „apărării democrației" — a se citi : a nu permite comuniștilor, care luaseră parte activă la Rezistența franceză, să intre în guvernul francez postbelic — Franța urma să devină un „satelit" american.

După cum se știe, planul a eșuat.

În cele ce urmează, prezentăm cititorilor almanahului „Luceafărul" cîteva extrase din volumul lui Nerin Gun „Secretele arhivelor americane", fragmente care îi vor introduce în culisele relațiilor franco-americane de acum patruzeci de ani.

Statele Unite nu-l recunosc pe de Gaulle

De Apelul pe care generalul de Gaulle l-a adresat Franței la 18 iunie 1940 nu a auzit nimeni în Statele Unite. Nimeni nu știa nimic de el. O știrulită publicată în „New York Times" s-a pierdut pur și simplu în marea de alte știri găzduite de gazete nu totdeauna demne de crezare, printre titluri senzaționale ca acestea „Marina franceză s-a unit cu marina britanică", „Franco va fi intermediar în vederea realizării armistițiului", „Naziștii înaintează pe Tamisa" etc.

În scurta știre publicată de gazeta americană, din Apelul lui de Gaulle, transmis prin B.B.C., lipsea tocmai fraza al cărei adevăr urma să fie confirmat de istorie : „Am pierdut o bătălie, dar nu am pierdut războiul !"

La 26 iunie 1940 Ambasada americană la Londra a informat ministerul de externe al S.U.A. despre faptul că guvernul britanic l-a recunoscut pe de Gaulle drept „reprezentantul tuturor francezilor liberi." În seara aceleiași zile, ambasadorul american la Londra, Joseph Kennedy — tatăl viitorului președinte al Statelor Unite John F. Kennedy, ucis la Dallas în toamna anului 1963 — a încercat însă să diminueze importanța acestei informații. El scria în telegrama cifrată adresată ministerului său de externe : „Unul din prietenii mei din Foreign Office mi-a explicat că, de fapt, nu este vorba despre o recunoaștere a lui de Gaulle în fruntea guvernului, ci de întreruperea contactelor cu mareșalul Petain".

La sfîrșitul lunii august 1940 Washingtonul a primit primul mesaj oficial din partea lui de Gaulle :

„Am onoarea a vă face cunoscut că, începînd cu 20 august 1944, în calitate de președinte al Comitetului Franței libere, și cu acordul locuitorilor Camerunului, teritoriu aflat sub mandat francez, voi exercita toate obligațiile și drepturile care decurg din aceasta".

Mesajul a declanșat o adevărată alarmă la Washington, mai ales pentru faptul că aici nu exista nici o semnătură a lui de Gaulle. Dar dacă este o afacere necurată ? Dacă la mijloc se află unul care se ține de glume ? În cele din urmă Ambasada Statelor Unite la Londra a făcut rost de o mostră de semnătură a lui de Gaulle, care a putut fi apoi comparată cu semnătura de pe mesaj. Originalul acestei scrisori, care ar fi trebuit să se afle într-un loc important al Muzeului relațiilor franco-americane, a rămas în trezoreria laboratorului de cercetări și expertize al F.B.I....

A urmat apoi o telegramă a ataşatului militar american la Londra cu indicativul „top secret" (strict secret de importanță deosebită), în care acesta scria : „De Gaulle nu reprezintă o personalitate puternică, iar între oamenii de elită ai emigrației franceze nu se bucură de respect și sprijin."

Răspunsul Washingtonului la acest mesaj a fost categoric. În telegrama adresată ambasadorului american la Londra se scria : „Informați ministerul de externe britanic că nu-l recunoaștem pe de Gaulle și că această problemă nu ne preocupă acum. În ceea ce ne privește, nu a intervenit nici o schimbare în legătură cu relațiile noastre cu francezii."

Franklin Delano Roosevelt (1882—1945), președinte al Statelor Unite între anii 1933—1945.

Consilierul american de ambasadă Johnson, care dorea să aducă alte argumente pentru convingerea Washingtonului să persiste pe această poziție, s-a grăbit să trimită și el o depeșă : „Aici, la Londra, nu este pentru nimeni un secret faptul că de Gaulle nu este agreat de englezi. Mișcarea «Franța liberă» ar progresa mult dacă în fruntea ei s-ar afla oameni cu experiență. Sînt unanim criticate înfumurarea lui și expresiile lui provocatoare."

Operațiunea „Torța" și poftele americanilor

Ambasadorul american pe lîngă regimul lui Petain s-a gîndit să toarne și el puțin gaz pe foc. „Un adversar al regimului lui Petain m-a informat că de Gaulle are o părere prea bună despre el și că se compară cu Ioana d'Arc. Este un om periculos !" Iar consilierul american la Paris, Freeman Mathews, a informat Washingtonul despre o afirmație a lui Petain : „De Gaulle — a spus Petain — este șarpele pe care eu l-am încălzit la piept..."

Și astfel, în dosarul Washingtonului referitor la de Gaulle se adunau tot mai multe informații negative.

„De Gaulle se consideră a fi Salvatorul", îl informă Anthony Eden, ministrul englez de externe, pe consilierul Freeman Mathews. El mi-a produs mai multă bătaie de cap decît toți șefii celorlalte emigrații la un loc".

Premierul britanic Winston Churchill a făcut cum s-a priceput să ajungă la urechile... Washingtonului că pe el de Gaulle îl sperie și noaptea...

„Charles de Gaulle este un dictator poten-

țial. El este complet izolat și tinjește după putere. Aproape că s-a îmbolnăvit din această cauză", aprecia William Donavan, șeful de atunci al serviciilor secrete americane.

În „Memoriile" sale, de Gaulle scrie că încă în luna iulie 1942 avea cunoștință despre planurile ofensivei anglo-americane din Africa — operațiunea „Torța" — care s-a realizat în lunile octombrie și noiembrie ale aceluiași an. Cu toate acestea, în arhivele și documentele americane nu se găsesc dovezi care să ateste faptul că de Gaulle ar fi fost informat în prealabil despre planurile debarcării în Africa. Dacă președintele american Roosevelt dorea să-l țină pe de Gaulle departe de ofensiva din Africa de Nord, el avea desigur interesele sale în legătură cu această parte a continentului african. El dorea să-l evite pe general care se opunea categoric ideii ca acest teritoriu să devină un satelit anglosaxon.

În ceea ce-l privește pe premierul britanic Churchill, acesta a declarat că Operațiunea „Torța" este o problemă strict americană, din care cauză el nu s-a grăbit să-l informeze pe „aliatul și prietenul meu de Gaulle". La 13 august 1942, cu ocazia întîlnirii de la Moscova dintre Churchill și Stalin, primul l-a informat pe șeful statului sovietic despre planurile americane. „Stalin m-a întrebat ce intenționam să facem cu de Gaulle, îi scria mai tîrziu Churchill lui Roosevelt. I-am răspuns că dacă serviciile lui de Gaulle ne vor fi necesare, ne vom servi de el, dar că deocamdată steagul american ne asigură o pătrundere mai bună în porturile nord-africane decît steagurile gaullîștilor".

În această situație, de Gaulle s-a hotărît să-l trimită în Statele Unite pe André Philipp, membru al Comitetului Național al Franței luptătoare și conducător al socialiștilor francezi. Cu toate că invazia aliaților în Africa se pregătea de la o zi la alta, André Philipp a rămas la Washington, așteptînd ore întregi în anticamere. El a fost primit la Casa Albă după o lună încheiată și numai la o zi după ce invazia se produsese. Dar și atunci pentru a preda mesajul personal al lui de Gaulle referitor la operațiunea „Torța" unui adjunct al ministrului american de externe. În felul acesta scrisoarea lui de Gaulle adresată președintelui Roosevelt a ajuns prea tîrziu în mîinile șefului administrației americane, fără a fi putut influența în vreun fel planurile americanilor.

Henri Philippe Petain (1856—1951), șeful statului francez între anii 1940—1944, prim ministru al regimului prohitlerist de la Vichy.

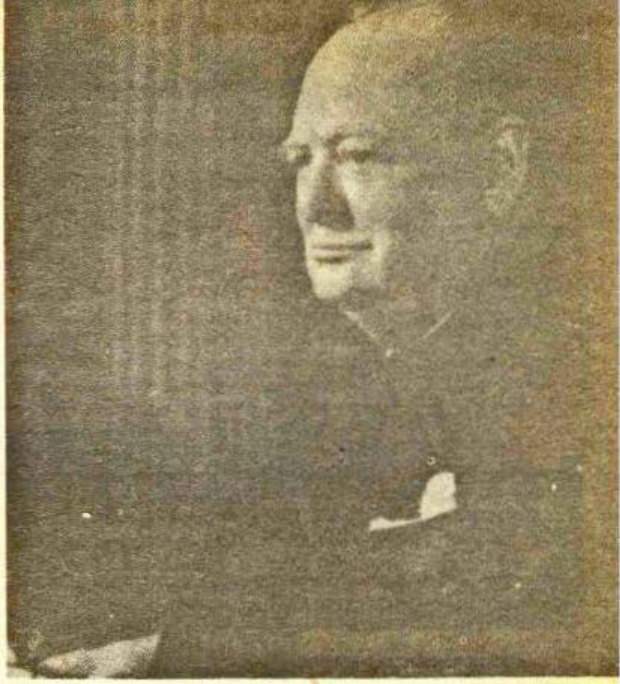

Winston Churchill (1874—1965), prim ministru englez între 1941—1945 și între 1951—1955.

Între timp, pe masa lui Roosevelt se strîngeau tot mai multe „dovezi" împotriva lui de Gaulle. Majoritatea acestora se refereau la faptul că de Gaulle a instituit puterea personală pe care are intenția să o mențină și după eliberarea Franței. Și se mai vorbea și despre obligația americanilor de a curma această stare de lucruri.

Unii au mers pînă acolo, încît afirmau că după eliberarea Franței, francezii ar fi mai dispuși să accepte conducerea unui general american, decît a despotului de Gaulle...

Întîlnirea de la Casablanca

Raporturile și așa încordate dintre Roosevelt și de Gaulle s-au înrăutățit și mai mult înaintea Conferinței de la Casablanca din ianuarie 1943. Winston Churchill făcea eforturi pentru a-l impune pe de Gaulle, pentru că era conștient că viitoarea Franță va avea nevoie de un guvern puternic și autoritar.

Roosevelt nici nu voia să audă de o posibilă candidatură a lui de Gaulle la funcția de șef al guvernului francez. De altfel, el era de părere că nu trebuie să se grăbească cu rezolvarea acestei probleme...

S-a hotărît ca de Gaulle și generalul Giraud, comandantul armatelor franceze din Africa de Nord — să fie invitați a lua parte la Conferință. Aliații își exprimară în prealabil acordul față de înarmarea trupelor franceze. „Ne-ar putea fi de mare folos acest lucru", declara generalul american Dwight Eisenhover, viitorul președinte al Statelor Unite. Generalul Marshall, șeful Statului major american, l-a asigurat pe generalul Giraud că americanii îl vor ajuta să formeze o armată capabilă de luptă, în stare să participe mai tîrziu la invazia din Italia și apoi la cea din Franța.

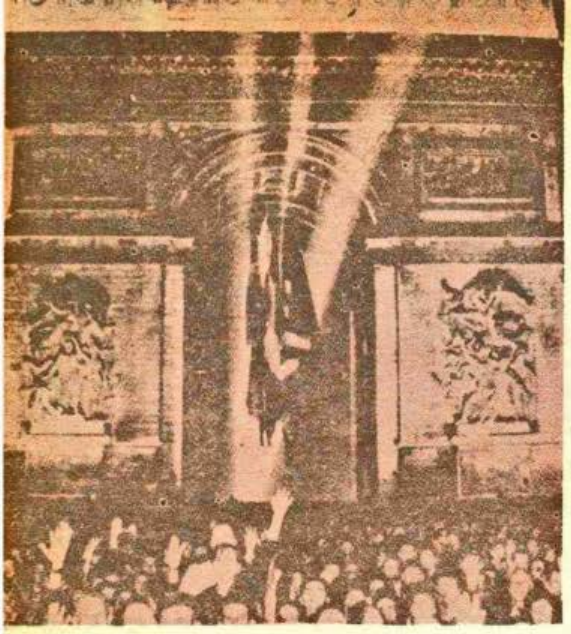

Parisul sărbătorește ziua eliberării sale

De Gaulle nici nu voia să audă de Casablanca.

La 17 ianuarie 1943 Eden, ministrul britanic de externe, notă pe marginea refuzului lui de Gaulle de a lua parte la Conferință : „De Gaulle mi-a spus — scria el — că i-a propus în mai multe rînduri lui Giraud să se întîlnească, dar că acesta n-a fost de acord. De aceea el nu vede pentru ce ar trebui să se întîlnească acum cu Giraud sub emblema aliaților".

Într-o altă discuție cu Anthony Eden, de Gaulle i-a spus : „Noi și Anglia avem interese diferite. Dv. nu vreți să recunoașteți că Franța reprezintă o forță reală. La ofensiva din Africa de Nord ați mers fără mine. Dar nu puteți alege decît între Vichy și mine, de Gaulle. Altă alternativă nu există. Dacă Giraud dorește să se întîlnească cu mine, să vină la Fort Lamy. Iar dacă președintele Roosevelt dorește să stăm de vorbă, să mă invite la Washington."

La refuzul lui de Gaulle de a participa la Conferința de la Casablanca, Roosevelt a reacționat cu o telegramă adresată ministrului său de externe, Cordell Hull : „Am găsit mirele, adică pe generalul Giraud, care este pregătit cum se cuvine pentru nuntă. A acceptat condițiile. Prietenii noștri însă nu și-o pot imagina pe rezoluta lady de Gaulle în postură de mireasă. La cea mai mică remarcă despre nuntă, el se strîmbă și zice că nu vrea să doarmă în același pat cu Giraud. Pe cît împrejurările ne vor permite, vom face tot ce ne stă în puteri."

După care Roosevelt s-a gîndit să i se adreseze lui Churchill cu o glumă : „Mire am găsit, dar ce ne facem cu mireasa ?"

Giraud, care vedea cam încotro bate vîntul, a declarat : „De Gaulle a slujit sub comanda mea. El poate face tot ce dorește, dar să nu uite că este numărul doi".

În cele din urmă de Gaulle s-a hotărît să participe la Conferință. Din cauza timpului nefavorabil, el a ajuns cu întîrziere la Casablanca, abia la 22 ianuarie. Președintele american l-a primit în chiar seara aceleiași zile la reședința sa particulară.

În dimineața zilei de 24 ianuarie, de Gaulle s-a întîlnit dis-de-dimineață cu premierul britanic Churchill. Hopkins, consilier personal al președintelui Roosevelt, care a luat parte la întîlnire, i-a relatat mai tîrziu președintelui său : „De Gaulle nu a făcut nici o concesie, dar omul trebuie să aibă răbdare cu el. Să lăsăm asta pe seama lui Churchill."

De Gaulle știa bine că aliații i-ar putea refuza ajutorul material, fapt care l-ar fi scos practic din luptă. Dar el era convins că, dacă Giraud s-ar fi întors în Franța în chip de conducător, poporul s-ar fi ridicat împotriva lui. Situație în care la conducerea Franței ar fi ajuns comuniștii...

În cele din urmă, Giraud a triumfat. Președintele Roosevelt i-a promis că-i va da pentru Franța 500 avioane de vînătoare, 300 bombardiere, 200 avioane de transport, tehnică de luptă, alimente. Se mai stabilise că toate forțele armate franceze înarmate se vor concentra sub comanda generalului Giraud...

Grija față de „democrație" sau pregătirea „regimului de ocupație militară"

Roosevelt refuza în continuare să-l recunoască pe de Gaulle ca reprezentant al Franței. Și refuza mai ales să vadă lucrul cel mai evident dintre toate : popularitatea de care se bucura.

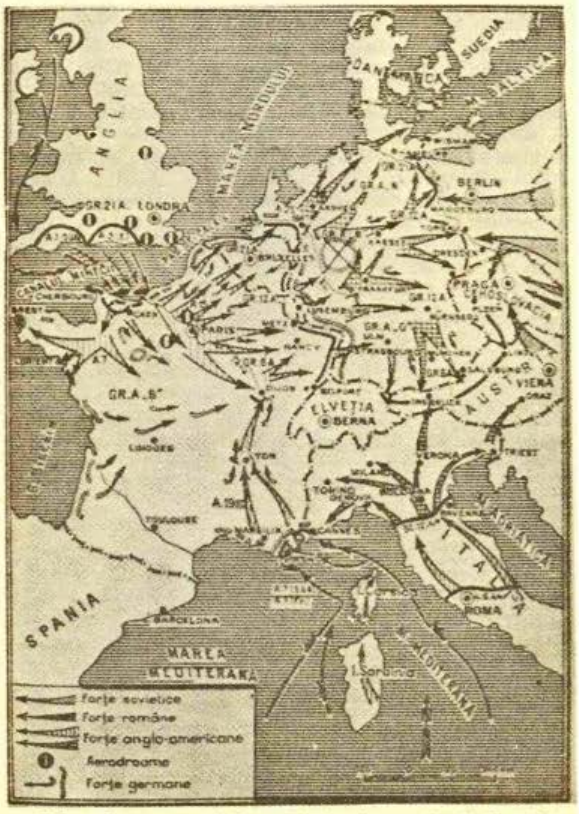

Ofensiva armatelor aliate în anii 1944—1945

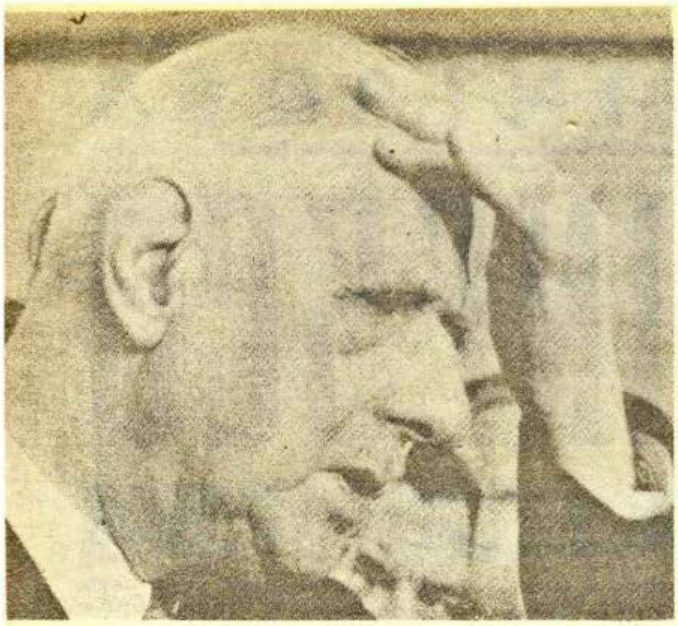

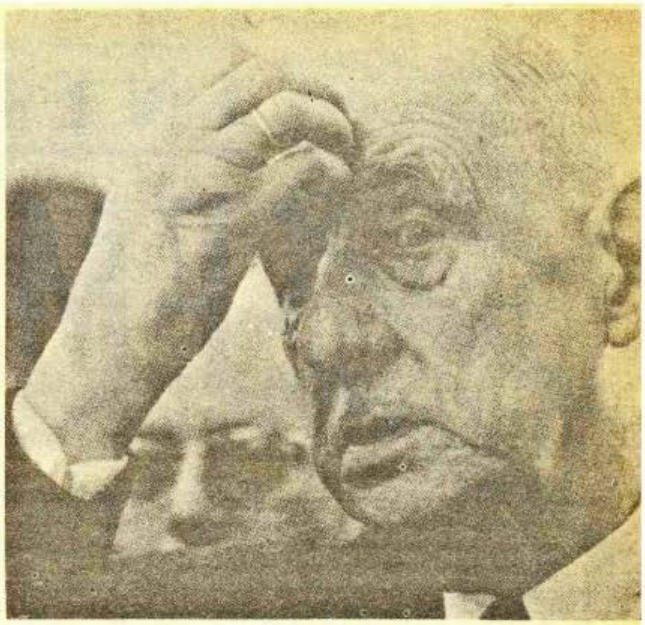

Charles de Gaulle (1890—1970), un munte de gînduri pentru Franța...

La sfîrșitul lunii iulie 1943, de Gaulle a fost primit cu urale în Tunis. Situația s-a repetat ceva mai tîrziu și în Maroc. Entuziasmul maselor populare i-a impresionat neplăcut pe diplomații americani. Într-o discuție cu consulul american Mayer, de Gaulle i-a spus : „Americanii nu sînt conștienți de forța poporului francez. Problema este ce vor americanii să facă atunci cînd Franța va fi eliberată. Formarea unui guvern militar ar fi o greșeală capitală... Vom organiza alegeri îndată ce se vor întoarce acasă toți prizonierii, dar rezultatul lor îl știm de pe acum : francezii vor fi uniți. Da, veți cîștiga războiul, ne veți ajuta să eliberăm țara, dar vă amestecați cu prea mult zel în problemele interne ale Franței..."

Spusele generalului l-au scos din sărite pe Roosevelt. La 8 mai 1943 acesta îi scria lui Churchill : „Îmi pare rău, dar mireasa (de Gaulle) se poartă într-un mod cu totul rușinos. De-a dreptul de nesuportat. Cred că este nevoie ca Comitetul Național francez pentru eliberare să fie reorganizat. Înclin tot mai mult spre părerea că după ce vom invada Franța, va trebui ca această țară să fie considerată sub regim de ocupație militară, pe care o vor conduce generali englezi și americani. În felul acesta va rămîne suficient timp pregătirea alegerilor prin care în Franța va fi instaurat un nou regim. Cred că împreună trebuie să alegem grîul de neghină... Nu știu ce-i de făcut cu de Gaulle. N-ați vrea să-l facem general în Madagascar ?"

. . . . . .

Parisul a fost eliberat iar Franța a început să-și ocupe locul pe care l-a avut în viața internațională. Dar, cu toate acestea, președintele Roosevelt refuza cu încăpățînare să recunoască guvernul de Gaulle. Nu i-a schimbat această poziție nici scrisoarea pe care ministrul său de externe Cordell Hull, care, de altfel, îl ura de moarte pe de Gaulle, i-a adresat-o la 17 septembrie 1944. Acesta îi scria președintelui său că „guvernul lui de Gaulle trebuie recunoscut **de facto** pentru că el se bucură de sprijinul poporului."

Uniunea Sovietică l-a recunoscut pe de Gaulle încă din anul 1941. În iulie 1944 a fost semnat la Moscova Tratatul sovieto-francez de alianță și ajutor reciproc.

Roosevelt o ținea mai departe pe a lui, rămînînd surd la toate argumentele. „Continui să cred că recunoașterea guvernului de Gaulle este prematură, îi scria el lui Hull. Nu trebuie să uităm faptul că pe teritoriul Franței se găsesc încă trupe germane."

Poziția lui Roosevelt l-a intrigat la culme pe Churchill. „Trebuie să ne hotărîr De Gaulle ne este apropiat și supus, el este gata să colaboreze cu noi, de aceea nu văd de ce trebuie să ne comportăm față de el atît de neprietenos."

Patru ore după ce Roosevelt i-a trimis lui Churchill răspuns negativ la demersul său, Cordell Hull a adresat o telegramă ambasadorului american la Paris, cu următorul text : „Președintele a hotărît ca guvernul lui de Gaulle să fie recunoscut **de facto.**"

Roosevelt n-a considerat necesar să-l informeze pe Churchill despre această hotărîre. L-a informat în schimb pe Stalin. „Am hotărît să recunoaștem din punct de vedere diplomatic guvernul provizoriu francez. Sînteți primul pe care îl informez despre acest lucru."

La recunoașterea oficială a guvernului său de către Statele Unite, de Gaulle a reacționat cu o ironie : „Mulțumită americanilor, existăm și noi, în sfîrșit..."

Ironie care nu i-a scăpat lui Roosevelt, care a refuzat invitația lui de Gaulle de a vizita Parisul, motivînd stadiul nesatisfăcător al relațiilor dintre cele două țări. Și de data aceasta răspunsul generalului a fost la obiect :

„Dacă sînteți nemulțumiți de relațiile dintre noi, atunci cei care trebuie să facă ceva sînteți voi, americanii, în nici un caz eu, de Gaulle..."

Traducere și adaptare de
Alice Theodorescu

ÎNFIINȚAREA EMINESCU

1883 sau 1885 ?

REFUZUL LEGENDELOR

Aproape toate biografiile închinate lui Mihai Eminescu trec cu vederea participarea hotărîtoare a poetului la formarea unei asociații a gazetarilor români. După revoluția de la 1848 gazetăria luase un mare avînt. Foile, care depășiseră de mult nivelul simplei informații, erau din ce în ce mai combative în numele necesităților de dezvoltare ale României moderne. Mai ales după Alexandru Ioan Cuza, cînd formațiile politice din România devin partide propriu-zise și cînd simt nevoia subvenționării unor gazete de partid, presa românească ia un mare avînt. Figura gazetarului ca pion cu rosturi însemnate devine proeminentă. Încărcătura politică a presei române, a cotidienelor și revistelor ei a fost extrem de puternică. A strînge la un loc pe acești gazetari angajați la oficioasele de partid era extrem de greu, dar în ciuda dificultăților, tentativa s-a făcut.

Prima încercare organizată și cu sorți de izbîndă este legată și de numele lui Mihai Eminescu. Sîntem în acea fază a vieții lui cînd poetul este din ce în ce mai implicat în viața socială și politică, cînd avansează și susține ideile în chip ardent și total. Mihai Eminescu n-a ajuns deputat ca Vasile Conta, dar sînt semne că el viza această postură. O dovadă ar fi și acest început de asociație a oamenilor de presă la care participă și poetul, vădit mai angajat și mai realist decît o spune legenda. Faptul este extrem de semnificativ pentru biografia lui Eminescu și de aceea insistăm asupra lui.

UN EPISOD NEGLIJAT

Dintre toate „viețile" cîte s-au scris închinate lui Mihai Eminescu una singură se oprește asupra inițiativei poetului : **Hyperion, 1, Viața lui Eminescu** de George Munteanu. Preocupat de reconstituirea vieții lui Eminescu în mediul gazetăresc al Capitalei, George Munteanu scrie:

„Lui Vlahuță, (...), îi vorbea despre scriitorii trebuincioși noului moment literar ca de niște temerari sublimi, capabili să-și croiască un drum neîncercat de nimeni, iar acesta îl privea năuc, ignorînd că o spunea și în pilda lui. Eminescu muta atunci discuția spre lucruri mai tangibile, ca de pildă proiectul unei case pentru artiști, pe care i-a descris-o feeric într-o zi grea de iarnă din 1885, cînd au stat să se încălzească într-o cafenea, deoarece la el în cameră nu se făcuse foc de două zile. În aceeași ordine de idei și tot pe atunci, ginduindu-se la nevoile celeilalte bresle de care aparținea, luase cu vreo treizeci de gazetari inițiativa de a constitui o „Societate a presei române", cu Hasdeu ca președinte, iar el fiind ales împreună cu alți cîțiva în consiliul de administrație. Era prima formă organizată de asociație a ziariștilor de la noi pe baze moderne și, alături de participarea la activitățile societății „Carpații" ori de planul unui club magnific pentru slujitorii artei, ea vorbește de la sine despre felul cum a înțeles Eminescu pînă la urmă să-și petrecă partea de timp cînd se afla printre oameni".

G. Călinescu este cel care observă cît rău a făcut legenda vulgară a unui Eminescu îndrăgostit și nebun, mai ales cînd este întrupată într-o carte ca aceea scrisă de N. Zaharia despre viața poetului. Oricît ar părea de bizar, dar această carte prozaică și trivială a configurat legenda lui Eminescu. Traiectul simplificat al vieții lui Eminescu a fost difuzat, popularizat și impus de această rudimentară biografie, neselectivă și incapabilă să vadă omul și prin opera lui. Amorul, versurile, băutura, femeile, nebunia, la acest quintet a fost redusă viața lui Eminescu într-o viziune gregară care a lăsat multe as-

SOCIETĂȚII PRESEI ROMÂNE

sau C.A. ROSETTI ?

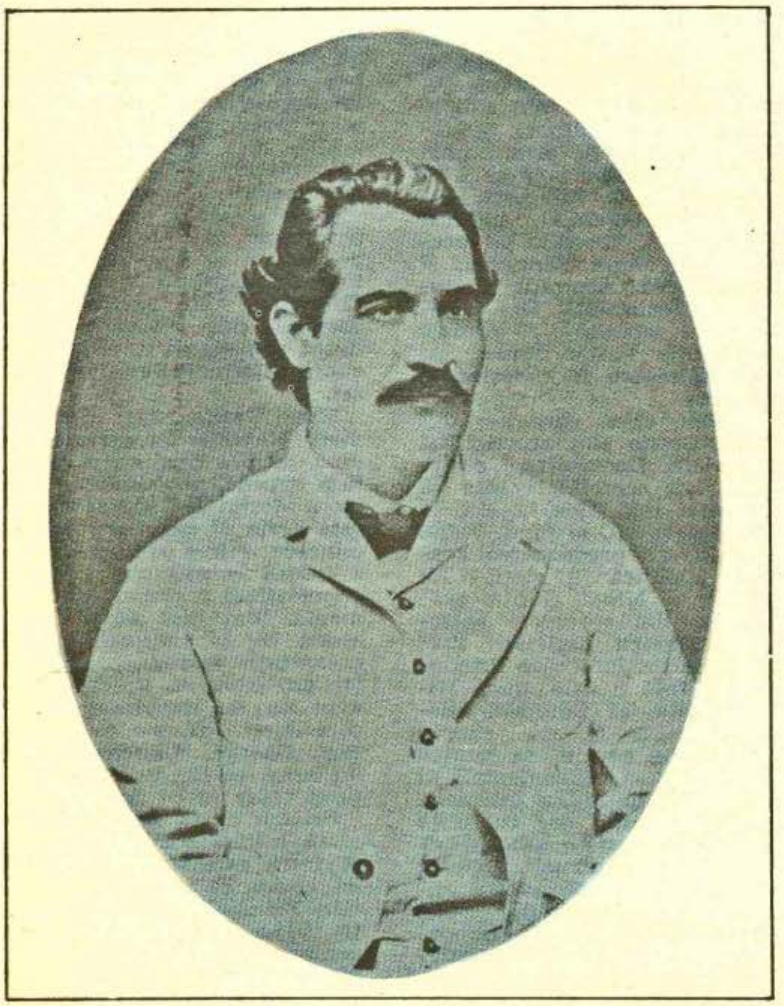

pecte ale ei pe dinafară. G. Călinescu a scos pe Eminescu din kitsch, dar l-a aruncat în zona sacrului. Biografia scrisă de G. Călinescu nu reține, de pildă, episodul constituirii unei Asociații a presei.

Preocupat de reconstituirea mai atentă a vieții lui Eminescu, nu fără o atitudine polemică chiar față de Călinescu, George Munteanu este primul biograf care, pe urmele lui Augustin Z. N. Pop, acordă atenție episodului gazetăresc. Nici el nu oferă prea multe detalii, dar ni-l înfățișează pe Eminescu între colegii de gazetărie, interesat de viața lor, făcînd proiecte în numele lor. Poate această fracțiune a vieții lui s-a trecut cu vederea prea ușor, acordîndu-se o atenție excesivă relațiilor cu **Junimea** sau cu Veronica Micle.

Întru totul „nătîng" nu va fi fost Vlahuță, de vreme ce printre puținii reține asemenea amintiri. Este de altfel aproape singurul care ține să-l vadă pe Eminescu în această ipostază și fără cele cîteva note memorialistice ale lui Vlahuță n-am ști aproape nimic despre gîndurile poetului. Reținem de la George Munteanu că înainte de a se retrage din societate și de a fi considerat alienat mintal, Mihai Eminescu a inițiat și realizat, alături de alți colegi de breaslă, o **„Societate a presei române", „prima formă organizată de asociere a ziariștilor de la noi pe baze moderne".** O afirmație care, după cum vom vedea, va fi contestată.

„SCRIB" SAU INTELECTUAL ANGAJAT ?

Unul din cercetătorii cei mai avizați ai vieții lui Mihai Eminescu din perioada lui „politică", adică de pe vremea **Curierului de Iași** și de la **Timpul**, este Mihai Gafița. Acest istoric literar nu este atras de

G. Călinescu

legende. El coboară mereu la înfățișarea concretă a faptelor știind să nu fie prozaic. Pentru Mihai Gafița, Eminescu și ideile lui sociale și politice nu înseamnă numai cuvintele așternute pe hîrtie, ci ceva mai mult decît atît : viața epocii la nivelele ei de mecanism politic în care (sau față de care) jurnalistul vremii și-a jucat rolul. Pentru Mihai Gafița, de altfel, gazetăria lui Eminescu nu este un capriciu ci un angajament foarte grav în care poetul și-a pus convingerea toată lăsînd în urmă preocupările literare. N-a fost un răgaz, o soluție pasageră, ci chiar o soluție de viață, acceptată cu toată deliberarea. Eminescu exprima idei pe care le voia aplicate în practică și năzuia la ceea ce alți scriitori reușiseră, **adică la o acțiune** de om politic. Scriitorii de la 1848, pe care îi admira, avuseseră această sansă. **O avuseseră și alții după** ei. Un Radu Ionescu, care, protagonist de presă înainte de Eminescu, dar în linia ideilor liberale extreme ale lui C. A. Rosetti, reușește să devină și om politic din simplu ziarist. Era în cutuma timpului ca ziariștii de primă mînă să devină oameni politici. I. C. Fundescu și G. Bibicescu, gazetari contemporani, au fost deputați. A devenit, pe aceeasi cale, după Eminescu, și Delavrancea. Aspirația poetului era realizabilă. Din generația lui izbutise să ajungă om politic Vasile Conta pe care Eminescu îl cunoștea și respecta.

Faptele către care s-a dus Mihai Gafița sînt accesibile și la vedere. Deosebirea dintre el și alți cercetători este că s-a uitat mai bine la ele, că le-a descoperit, în fond. Voind să ilustreze preocuparea realistă, „politică" a vieții lui Eminescu, Mihai Gafița examinează din apropiere episodul înființării **Societății Presei.** Este un fapt care demonstrează încă o dată, după Mihai Gafița, că Eminescu, departe de a fi un simplu „scrib" de nevoie, se simțea în postura sa fundamentală și încercarea lui de a întemeia, alături de alții, dar cu el în primele rînduri, o asociație de ziariști profesioniști, dintre cele mai probante pentru ancorarea lui în realitate. După Mihai Gafița, doar împrejurările au întîrziat afirmarea poetului în plan politic direct, după ce se afirmase strălucit în planul gazetăriei politice unde aduce o elaborare superioară cu totul neobișnuită într-o presă scrisă totuși cu inteligență și cu pricepere, dar fără adîncimea și documentația eminesciană.

PRESTIGIUL EMINESCIAN

Asupra lui Eminescu, ține să precizeze Mihai Gafița, se aplică o judecată posterioară neconformă realității. Umbra tristului său sfîrșit a fost întinsă (umbra cărții lui N. Zaharia ?), peste întreaga lui viață. Este o exagerare, ne spune cercetătorul :

„Pînă la căderea din anul morții, Eminescu era adesea considerat, totuși, un ieșit temporar din rînduri, nu un pierdut definitiv. La fel, azi putem socoti că el a fost un înfrînt în planul politic ; însă la 1881 și la 1882 el încă nu era un înfrînt, nici cauza lui nu era goală, himerică, el ținea un front întreg, gîndirea lui hrănea o direcție ideologică a epocii, aflată în luptă cu o alta, nici aceasta definitiv triumfătoare încă, deși deținînd poziții mai avantajoase".

Acest punct de vedere, pentru prima dată exprimat atît de hotărît și convingător într-o reconstituire a vieții lui Eminescu, din păcate doar parțială, este cel care prezidează și popasul lui Gafița asupra chestiunii **Societății Presei.**

Mihai Gafița scrie: **„Un moment biografic în această ordine, asupra căruia s-a trecut însă repede, socotindu-se că nu e destul de reprezentativ, este acela al prezenței lui Eminescu într-o dezbatere care a însoțit constituirea primei „Asociațiuni a presei" din România. Sînt însă fapte care atestă că, la inițierea acestei organizații destinate ziariștilor profesioniști, Eminescu a avut un rol important. Unii cercetători (Augustin Z. N. Pop, George Munteanu) afirmă acest lucru, atribuind poetului chiar ideea Asociației.**

Oricum ar fi, trebuie subliniată influența lui covîrșitoare între gazetarii bucureșteni, de vreme ce a izbutit să elimine candidatura la președinția Asociației a lui C. A. Rosetti, incontestabil, în acel moment, ziaristul cel mai vechi și de prestigiu, însă adversar de idei. Rosetti nu s-a putut alege, deși susținătorii săi erau numeroși, între cei 33 participanți la adunarea de constituire, în februarie 1883. Eminescu l-a impus drept președinte pe Hasdeu, savant, și numai întîmplător gazetar.

Mihai Gafița

Constantin Bacalbașa încredințează că îndeosebi președinția lui Hasdeu (dar trebuie să înțelegem că și structura comitetului) se datorește exclusiv lui Eminescu". („Bucureștii de altădată", vol. I, 1927, p. 291).

Este posibil ca întreaga adunare să fi fost dominată de prestigiul poetului capabil să înfrîngă prestigiul gazetăresc cu vechi state de serviciu al lui C. A. Rosetti. Dar peste aceste fapte, extrem de grăitoare din viața poetului, s-a trecut foarte ușor, preferindu-se o viziune mai puțin complicată și nuanțată a întemeierii Asociației de presă din România. Sigur este că la acest **eveniment de ctitorire** Eminescu n-a fost un trecător și că meditase asupra lui. Gradul implicării, asupra căruia insistă Mihai Gafița, ne arată că participarea era pregătită de clarificări anterioare. In istoria presei române, Eminescu a fost mai mult decît o prezență în **Timpul**, a fost și o conștiință de profesionist.

SE PREFERĂ ROSETTI

In publicația **Presa noastră**, nr. 3 din 1985, sub titlul **100 de ani de la înființarea primei organizații profesionale a ziariștilor români** apar mai multe comunicări privitoare la ziaristica română, la tradițiile ei organizatorice și democratice. Dintre aceste comunicări cea la care ne oprim aici este aceea intitulată **Tradițiile solidarității profesionale ale ziariștilor în numele apărării libertății presei democratice în slujba intereselor patriei și poporului român** de Constantin Antip. Comunicarea despre tradițiile organizatorice ale presei românești este plină de informații și face o trecere în revistă a celor mai importante date ale vieții gazetarilor români. Aici se consemnează efortul ziarului **Timpul** de a crea un climat favorabil ideii unei organizații a presei și că la 11 februarie 1883 la sediul ziarului **România liberă** a avut loc întrunirea privind statutele acestei societăți. Dar să dăm citire formularilor autorului.

„La 11 februarie, la sediul ziarului „România liberă", o reuniune de ziariști lua cunoștință de un proiect de statut întocmit de comisia respectivă, îl aproba și chiar declara formal constituirea „Societății presei", alegea o parte din membrii consiliului ce trebuia să o conducă. Dar, din cauza dezacordurilor între participanți, generate îndeosebi de chestiunea persoanei abilitate a deține președinția, în afară de această adunare, alta — ce urma să completeze numărul statutar de membri ai organului de conducere — nu s-a mai putut întruni, astfel că finalizarea inițiativei n-a mai avut loc. Manifestarea profesională ziaristică de la 11 februarie 1883, în special prin munca pregătitoare, poate fi consemnată ca un experiment util pentru acțiunile ulterioare". Am reprodus citatul, mai ales pentru această concluzie care micșorează însemnătatea acțiunii de la 1883, după cum vom vedea printr-o prezentare fugitivă a faptelor.

Mult mai pe larg sînt înfățișate tot aici împrejurările următoarei acțiuni de reluare a inițiativei de la 1883. Ea constă într-o întrunire de ziariști la redacția **„Curierului Financiar"** din București și dintr-un ecou de presă în care autorul caută un argument în plus pentru seriozitatea acțiunii. O comisie se ocupă de statutele asociației, dezbătute la alte șapte întruniri, notează referentul, și au și început înscrierile.

C. A. Rosetti

«La 24 februarie, într-o adunare destul de reprezentativă, ziariștii participanți și-au pus semnătura pe statutele respective, au proclamat înființată „Societatea Presei", care-și propunea ca scop principal „ridicarea prestigiului ziariștilor și ajutorul reciproc" ; în același cadru, a fost ales consiliul de administrație (comitetul de conducere), avînd ca președinte pe C. A. Rosetti, iar ca membri, ziariști reputați ai vremii de la principalele ziare politice — atît liberale cît și conservatoare —, precum și independente : I. C. Bibicescu („Românul"), N. Bordeanu („Națiunea"), D. A. Laurian („România liberă"), Gr. Ventura și Al. Ciurcu („L'independance Roumaine"), I. C. Fundescu („Telegraphul"), M. Minovici („Curierul Financiar"), C. Ște-

fănescu („Resboiul — Weiss"), S. Secășeanu („Unitatea Națională")».

Ce s-a mai întîmplat cu această societate despre care se dau mai multe amănunte? La circa 40 de zile de la reînființare sau înființarea ei, președintele ales, C. A. Rosetti, moare, societatea rămîne fără președinte, și din pricina disensiunilor își va înceta activitatea.

Nu este greu să vedem, cu toată dilatarea faptelor, că nu este o mare diferență între **Societatea Presei** la a cărei întemeiere a participat Eminescu și cea „rosettistă", reconstituită după ieșirea poetului din viața presei. Ele au aceleași caracteristici pozitive și negative, fiind la fel de promițătoare și la fel de ineficiente, dar opțiunile istoriografice privind întemeierea înclină totuși către societatea rosettistă a presei.

ABSENȚA CONTINUITĂȚII ?

spune și mai clar o notă de subsol pe care o citățm ca o luare de atitudine fără o cauză vizibilă:

„În literatura de specialitate (sic !) s-a încetățenit opinia că a și existat în 1883 o organizație profesională a ziariștilor români, ba s-a perpetuat și o altă eroare, anume că președintele desemnat de majoritate al „Societății Presei", B. P. Hasdeu, și-ar fi depus imediat demisia în favoarea lui C. A. Rosetti, care ar fi deținut această funcție pînă la moartea sa, deci mai mult de doi ani. Inadvertențele și confuziile semnalate mai sus au fost recent înlăturate pe baza unei atente și profunde cercetări a problemei în izvoarele timpului, care a demonstrat că acțiunea din 1883 nu s-a soldat cu o reușită, că nu este nici o legătură de continuitate între societatea presei proclamată formal în 1883 și „Societatea Presei" constituită real în 1885, că aceasta din urmă este de fapt prima asociație profesională a gazetarilor din țara noastră. Rezultatele cercetării au fost valorificate publicistic și puse în circulație de revista „Presa noastră". În acest sens, a se vedea documentatul studiu „Din istoria începuturilor organizării ziariștilor români" de dr. I. Cremer, „Presa noastră", anul XXIX, numerele 2 și 3 din februarie și martie 1984".

Această notă rămîne neîndoios interesantă pentru că ține să îndrepte erori existente. Nu știm ce înțelege autorul prin „literatura de specialitate" pe care n-o citează, dar este bine să reținem că într-adevăr Hașdeu nu și-a dat demisia în favoarea lui C. A. Rosetti și acesta n-a fost președinte doi ani de zile la **Societatea presei**, ci numai mai bine de o lună. Este la fel de util să reținem și precizarea că n-a fost continuitate între cele două **Societăți ale Presei**, dar la fel de util ar fi să precizăm planul în care n-a existat continuitate. În sfîrșit, autorul mizează hotărît pe data de înființare din 1885 a primei asociații de presă română, ca reală și nu formală, bizuindu-se pe cercetarea lui I. Cremer, al cărei conținut îl vom vedea mai departe. În orice caz, autorul n-a fost sesizat în suficientă măsură de optica ziariștilor care militau pentru această **Societate a presei**:

„Începutul se făcuse acum doi ani"... scrie **„Resboiul — Weiss"**, adică ceea ce se făcea la 1885 nu era decît o continuare...

Fie ea de specialitate, fie de nespecialitate, literatura privitoare la chestiunea Asociației de Presă este destul de nelămurită.

„LITERATURA DE SPECIALITATE"

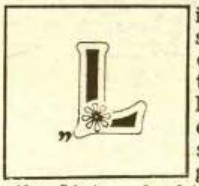

„Literatura de specialitate" la care se referă textul din **Presa noastră** este după cîte se pare monografia lui Vasile Netea închinată lui C. A. Rosetti. De acolo aflăm că:

„Eminescu nu combătea pe Rosetti numai în presă, ci și pe terenul organizării profesionale. Luîndu-se inițiativa de a se constitui o Societate a presei el s-a opus cu înverșunare proclamării ca președinte a lui C.A. Rosetti, susținînd candidatura lui B.P. Hasdeu, care, în absența lui Rosetti, a și fost ales. Atitudinea lui Eminescu, zice Vasile Netea, **a fost însă aspru criticată de către membrii societății care nu participaseră la ședința de constituire, determinînd astfel pe Hasdeu să-și înainteze demisia și să propună el însuși alegerea lui C.A. Rosetti, considerat ca decan al presei".**

De unde are Vasile Netea aceste detalii nu se știe, pentru că în legătură cu înverșunarea poetului și cu absența lui Rosetti dă o trimitere la subsol unde e vorba de altceva: de antirosettismul lui Vasile Alecsandri. Nici pentru ceea ce urmează, chestiunea cu demisia și cu propunerea lui Hasdeu în favoarea lui Rosetti, nu există vreun document anume. Trimiterea privește știutele paragrafe, citate și de noi, din C. Bacalbașa, **Bucureștii de altădată.** Ne aflăm în fața unor aserțiuni goale de adevăr și iscate din motive necunoscute. Aceste afirmații ale „literaturii de specialitate" le contestă pe drept cuvînt și Constantin Antip, în prezentarea făcută tradițiilor organizatorice ale presei române. Ce dicta lui Eminescu această atitudine atît de fermă împotriva lui Rosetti ?

„COMITETUL PRESEI" SAU „PRESA ÎNTRUNITĂ" ?

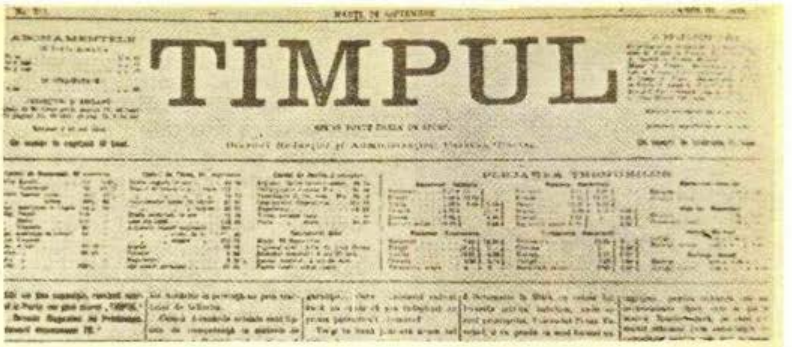
TIMPUL

În cercetarea lui **(Din istoria începuturilor organizării ziariștilor români)**, I. Cremer trece în revistă tot ce vădește o tendință organizatorică venită de la ziariști. Primul fapt este așa-zisul **Congres** al presei române de la 26 octombrie 1871, despre care însă autorul notează scrupulos că era practic un congres al presei liberale. De subliniat această tendință organizatorică în familie a presei liberale. Congresul n-avea în vedere organizarea breslei ci o platformă-program a presei liberale, care s-a și elaborat. Pe 21 ianuarie 1882, cîteva ziare în frunte cu **„Resboiul — Weiss"** organizează o sărbătoare de binefacere pentru sinistrații incendiului de la circul austriacului Krembser. Este o acțiune filantropică, începută semnificativ în sediul ziarului **„Binele public"**, soldată cu o publicație de un singur număr : **„Caritatea"**, cu un **Comitet al Presei,** alcătuit din reprezentanții a 4 ziare, și un apel la **unirea pe tărîm filantropic** a ziariștilor. După cum se vede aici este vorba de într-ajutorarea altora și nu a profesiunii gazetărești. Nota diferențială a societății de al cărui început ne ocupăm aici este însă o societate pentru gazetari. Deoarece incendiile au bîntuit în 1882, tot în scopuri filantropice, se constituie un **Comitet general al Presei** în vederea obținerii de fonduri pentru sinistrați, prin apeluri la caritatea publică. Aici președinte onorific a fost C. A. Rosetti, secretar — Fr. Damé, prezent și în comitetul inițial, ca și G. O. Girbea de la **Binele public** și Al. Steriade. Sînt reprezentate și **L'Independance roumaine** ca și **Resboiul — Weiss,** de alte nume decît anterior. Mai sînt însă de citat : Gr. Păucescu, de la **Timpul,** D. A. Laurian, de la **România liberă,** M. Minovici, de la **Curierul financiar,** gazda acțiunii, I. C. Fundescu și alții. Ele reprezintă gazete cu interese politice divergente, lucru căruia nu acordă atenție cercetătorul în suficientă măsură, unite temporar doar în vederea ajutorării celor nenorociți de incendii. Acest **Comitet al Presei,** global vorbind, este același lucru cu precedentul, cu deosebirea că are acum un președinte onorific, C. A. Rosetti, dar păstrează nucleul de ziare și persoane inițiatoare, în frunte cu Fr. Damé ca secretar. **Comitetul Presei** are două etape organizatorice, dar el nu a fost un sindicat profesional, ci o organizație filantropică. Ziariștii români se unesc pentru alții, dar nu încă pentru ei.

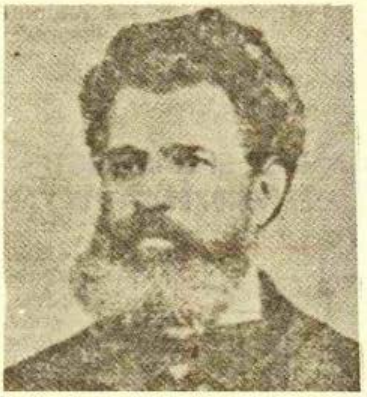

Grigore Păucescu ● I. C. Fundescu ● D. A. Laurian ● Grigore Ventura

Cel care încearcă, fără a reuși total, să-și stimuleze colegii în vederea unei asociații gazetărești cu scopuri mai specifice este D. A. Laurian, de la **România liberă,** care, după cum notează I. Cremer, preferă o gazdă neutră : **Curierul financiar,** acesta nefiind un ziar de partid. I. Cremer nu ne spune cărui partid aparține **România liberă** și D. A. Laurian.

Reuniunile hotărăsc o societate **Presa întrunită,** un secretar : D.A. Laurian, un ziar ocazional, scos de acesta. Ele n-au fost deci întru totul nerodnice. În schimb, observă autorul cercetării, cu semn de exclamație, despre **Comitetul Presei** și succesele lui filantropice presa scrie mai mult decît despre acțiunea **Presei întrunite.** De s-ar fi cercetat cauzele, obiective dar și politice, tabloul ar fi fost mai clar. În genere, efectele politicii de partid asupra acestor încercări de organizare, efecte extrem de importante, nu-s urmărite, în ciuda culorii politice care se observă totuși.

B. P. Hasdeu

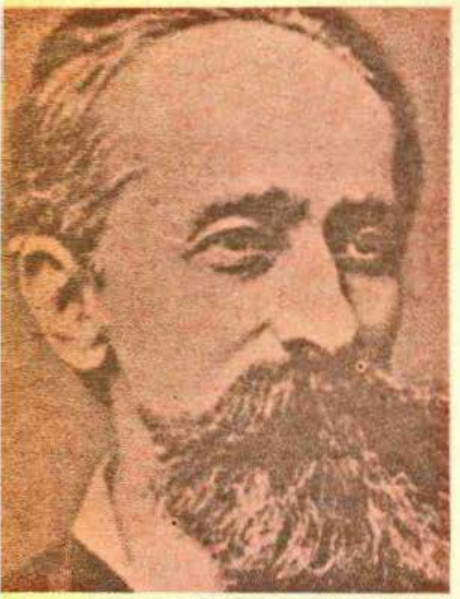

FILANTROPIE SAU CONȘTIINȚĂ PROFESIONALĂ ?

Poate și din pricina acestei tăceri de presă trece, mai decis, D. A. Laurian în 1883 pe 29 ianuarie la acțiunea de a făuri o organizație de breaslă **pe baze statutare.** Ea avea un obiectiv precis : într-ajutorarea reciprocă, morală și materială, a membrilor acestei organizații de breaslă. În ziarul **Timpul,** de aceeași orientare politică cu **România liberă** a lui D.A. Laurian, apare o formulare concisă, exactă, de care nu se dovedise în stare nici o altă gazetă pînă atunci :

„S-a admis ideea formării unei societăți a ziariștilor cu numele de „Societatea Presei", avînd ca scop de a substitui slăbiciunii izolării forța asociațiunii, pentru a apăra și a face să valoreze, prin puterea comună, drepturile și interesele Presei și ale reprezentanților ei". Această notă este expresia unei dorințe și năzuințe comune exprimată în întrunirile anterioare. Cine va fi fost autorul acestei note : Eminescu sau Păucescu ? După decizia și concizia ei mina pare a fi a poetului. Importanța notei stă în conștiința profesională clar afirmată, care scoate „comitetele" și „comițiile" gazetărești de sub flamura filantropismului și a... caragialismului. Este la mijloc un alt tip de gîndire, o delimitare, faptul fiind decisiv pentru constituirea unei Societăți a Presei.

După prima ședință **„au urmat cîteva ședințe cu discuții destul de animate, spre a se dezbate, completa și vota, pe articole, proiectul de statut elaborat de cinci ziariști, aleși anterior. «Discuția, așa precum remarca „Românul", a urmat mai cu seamă în privința definiției cuvîntului ziarist, precum și în privința scopului societății». În seara zilei de 11 februarie 1883, 35 de ziariști din Capitală, întruniți la sediul redacției „României libere", au ales, în conformitate cu statutele votate în unanimitate, Consiliul de administrație al „Societății Presei" (Comitetul) compus din : prezident — B.P. Hasdeu (de la „Columna lui Traian") ; vice-prezidenți : D.A. Laurian („România liberă") și Al. Steriade („La Gazette de Roumanie") ; casier — M. Minovici („Curierul financiar") ; membri : I.G. Bibicescu („Românul"), M. Eminescu („Timpul"), C. Missail („Binele public"). Conform statutelor mai trebuiau aleși încă doi membri".** Alegerea lor s-a aminat pentru mai tîrziu, deoarece candidații rămași nu întruneau numărul de voturi.

Asta spune Cremer !

HASDEU ȘI EMINESCU — NEREPREZENTATIVI ?

În textul lui Constantin Antip fermitatea constituirii primei Societăți a Presei nu este pusă în evidență și nu se citează personalitățile care au pus în mișcare acțiunea.

Autorul referatului despre **„Tradițiile solidarității"** profesionale ale ziariștilor consideră adunarea din 1885 **„destul de reprezentativă",** dă numele celor aleși, deși n-a făcut-o pentru predecesorii lor, și ține să numere adunările pentru dezbaterea statutului : 7. Cel puțin tot atîtea adunări de dezbatere au avut și gazetarii care au acționat în 1882 sub impulsul lui D.A. Laurian pentru a ajunge la hotărîrile din 1883. Acțiunea este chiar de mai lungă durată și este sigur **soclul celei de la 1885.**

Numele lui Hasdeu și Eminescu sînt absente din această retrospectivă, deși amîndoi erau personalități marcante ale literaturii, publicisticii și vieții politice românești, creatori de opinie publică. Acel proiect de statut fusese rodul unei dezbateri prelungite, al unui vot, nu al unei „aprobări", iar alegerile au fost făcute cu toată exigența. Nu s-a ales doar „o parte" din Comitet, ci majoritatea acestuia, adică 7 din 9, cu alte cuvinte **un Comitet al Societății presei** în stare de funcționare din acel moment. Practic, între cele două inițiative nu este nici o diferență, cea de a doua reprezentînd-o pe prima, pe care de fapt o prelungește, dar cu altă coloratură politică, asupra căreia vom reveni.

Nota de subsol care trimite la cercetarea lui I. Cremer garantează și **lipsa de continuitate între Societatea Presei din 1883 și cea din 1885,** afirmație care în fața faptelor se dovedește neserioasă. În comitetul ales în 1885 este prezent atît I.C. Fundescu, I.G. Bibicescu, M. Minovici, cît și D.A. Laurian, ultimul fiind fondatorul Societății Presei anterioare. Patru din oameni sînt din Comitetul Societății Presei din 1883. Aici nu e vorba de oameni și formule noi ci de aceleași formule și, în bună măsură, de aceiași oameni. Lipsește Hasdeu care se retrage în lucrările lui științifice, lipsește Eminescu răpit de boală. Componența ziarelor este alta și aici era un comentariu de făcut, care însă s-a făcut, după cum vom vedea, în „literatura de specialitate". Cît despre formula „adunare destul de reprezentativă" ne întrebăm prin ce ar fi mai reprezentativi bietul I.G. Bibicescu, modestul I.C. Fundescu cu basmele lui, dramaturgia eroică a lui Gr. Ventura și chiar figura de veteran al presei a lui C.A. Rosetti, față de Bogdan Petriceicu Hasdeu, creator de geniu în toate direcțiile abordate, și față de geniul politic și poetic, recunoscute încă de pe atunci, ale lui Mihai Eminescu ? Orice consultare a **Dicționarului scriitorilor români pînă la 1900** dă o idee despre dimensiunea „reprezentativă" a acestor gazetari și scriitori.

Proeminența acțiunii de la 1883, caracterul ei de etitorie stă în circumscrierea precisă

C. Bacalbaşa

a profilului de breaslă al organismului creat, în refuzul frazeologiei caritabile şi filantropice, care încurca lucrurile în precedentele întruniri profesionale. Ideea de a crea şi arbora un statut, ca şi a unor alegeri conform lor, este decisivă. Acestea sînt acţiuni de hotar, care vădesc o limpede conştiinţă de întemeietori, pe care ulterior ceilalţi nu fac decît s-o urmeze.

O MĂRTURIE CLARIFICATOARE : C. BACALBAŞA

e ne spune Constantin Bacalbaşa ? Mărturia la care se referă atît I. Cremer şi Constantin Antip, şi mai ales Mihai Gafiţa, este cuprinsă în volumul **Bucureştii de altădată**, 1927, vol. I, p. 291, dar şi în altă parte. Cartea care este un „memorial" scrie negru pe alb :

„În sfîrşit, SE ÎNFIINŢEAZĂ O SOCIETATE A PRESEI. Treizeci şi trei de ziarişti se adună şi aleg următorul comitet : Preşedinte B.P. Hasdeu. Vicepreşedinţi D.A. Laurian şi Colonel Skeletti, I. G. Bibicescu, Al. Ciurcu, Eminescu, Missail şi Barbu Constantinescu, membri. M. Minovici casier".

C. Bacalbaşa, contemporan al faptelor, dă **Societatea Presei** ca înfiinţată şi el reproduce aici sentimentul contemporanilor, ceea ce este foarte important în viaţa unei asociaţii. Sînt însă şi cîteva date pe care I. Cremer le corectează : în locul colonelului Skeletti el dă pe Al. Steriade. Apar, în schimb, două nume noi : Al. Ciurcu şi Barbu Constantinescu, căzuţi iniţial la vot, după Cremer. Comitetul în enumerarea lui C. Bacalbaşa are 9 membri faţă de 7 la I. Cremer, deci este complet. Acesta este semn că **Societatea Presei** a funcţionat, că şi-a completat numărul de membri şi că informaţiile prezentate ulterior sînt mai puţin complete decît ale lu C. Bacalbaşa.

Mai departe :

„Dar această Societate nu va avea lungă viaţă, unul din motive e faptul că preşedinţia nu a fost dată lui C.A. Rosetti. Motivul nealegerii lui Rosetti a fost Eminescu care, cu niciun preţ, n-a voit să admită preşedinţia directorului «Românului»".

Informaţia este, desigur, preţioasă, pentru că ne scoate din factologie şi ne obligă să facem istorie vie. **Societatea Presei** a fost, deci, sabotată de partizanii lui C.A. Rosetti, după ce candidatura acestuia a căzut.

Ea nu s-a născut moartă, ci a fost sufocată pentru a fi reînviată mai tîrziu cu acest preşedinte. **Dar de ce trebuia ales C.A. Rosetti ?** Fondul chestiunii este politic şi ne îndreaptă către o confruntare politică de partide, în atmosfera căreia s-a desfăşurat şi înfiinţarea **Societăţii Presei.** În alegerile din 1883 gazetarii liberali n-au avut cîştig de cauză, dar aceasta nu înseamnă că **Societatea Presei** n-a fost fondată atunci, pentru că liderul liberalismului roşu n-a fost ales preşedinte. Chiar C. Bacalbaşa, gazetar de coloratură liberală, redactor de altfel la **Românul** o vreme, declară societatea înfiinţată.

C.A. ROSETTI SUPERIOR LUI B.P. HASDEU ?

onstantin Bacalbaşa nu lasă episodul fără comentarii :

„Eminescu era un om mare căci era un poet genial, dar în politică vedea strîmt, n-avea lărgimea de orizont a lui Rosetti, era pătimaş, nu erta lui Rosetti cele două mari păcate, întîiul că era liberal, al doilea că avea şi sînge grecesc în vine".

Simplul fapt că autorul **Bucureştilor de altădată** era liberal, iar Eminescu conservator, ne-ar scuti de comentarii. Dar aici este un comprimat, o pilulă liberală propagandistică, privitoare la poet, care a făcut lungă carieră. Din punct de vedere liberal Eminescu este om mare numai ca poet, neavînd vocaţie şi orizont politic. Desigur — în politică i-a negat pe liberali. Tendinţa de a reduce şi a diminua personalitatea eminesciană numai la poezie a dat roade. Condiţiile propice au fost oferite de boala poetului care l-a scos din arena publică, de moartea lui, de lungile guvernări liberale care au ţinut să-l prezinte în propaganda lor mereu ca atare. Persistenţa acestor vederi caduce o întîlnim şi astăzi. Dar liberalii de atunci nu minimalizau participarea şi rolul lui decisiv la înfiinţarea unei **Societăţi a Presei.**

„Rosetti era cel dintîi ziarist al epocii lui, cine-i putea contesta aceasta, preşedinţia unei Societăţi de presă se cuvenea de drept omului care luptase o viaţă pentru libertatea presei ; totuşi glasul lui Eminescu a avut mai multă trecere şi Rosetti a fost înlăturat". Judecata asupra lui C. Rosetti este strict liberală. C.A. Rosetti era un veteran faimos al presei liberale pe care o inspira, dar a fost şi un adversar al lui Alexandru Ioan Cuza. Multe din acţiunile sale de presă n-au primit aprobarea celorlalte personalităţi de presă. El nu era combătut doar de Eminescu ci şi de Ion Heliade Rădulescu, de Cezar Bolliac, de Vasile Alecsandri, comilitonii de generaţie dezamăgiţi de el, de Hasdeu, de Vasile Conta şi numeroşi alţii. Ceea ce lui Constantin Bacalbaşa, ca liberal de formaţie, i se pare incontestabil, altora li se pare contestabil, iar această contestaţie a avut cîştig de cauză în 1883. Întrunirile prezidate de D.A. Laurian vor fi dus la acest rezultat. Şi aici stă explicaţia faptului că acel **Comitet al Presei** prezidat de C.A. Rosetti dă mai multe informaţii despre acţiunile caritabile ale acestei comisii filantropice, decît despre re-

uniunile pregătitoare ale lui D.A. Laurian, conservator pe atunci. Un examen politic al istoricului înființării unei organizații a ziariștilor români oferă chei pe care altfel nu le putem avea.

„Și atunci, ca și mai tirziu, oamenii cu adevărată valoare pătrundeau mai greu decît mediocritățile. Mediocritatea nu deștepta niciodată invidia“, zice C. Bacalbașa. Invidia să fi fost a lui Eminescu? **„Eminescu era ziarist politic, ca și Rosetti, B.P. Hasdeu numai publicist. Eminescu nu admitea să existe în România un ziarist politic deasupra lui. Încă un motiv ca să înlăture pe Rosetti și să se puie sub președinția lui Hasdeu care nu-i subordona întîietatea lui ca ziarist politic“.** Mobilul ar fi totuși patima, care l-a determinat pe Eminescu să-l blocheze pe C.A. Rosetti cu personalitatea publicistică a lui Hasdeu. Deci Eminescu ca pătimaș, iar Hasdeu ca publicist l-ar fi nedreptățit pe Rosetti. Trecerea chestiunii în sfera psihologiei este un procedeu lesnicios, dar nu profund. Pentru că și Mihai Gafița urmindu-l pe Bacalbașa tratează pe Hasdeu drept **„savant și numai întîmplător gazetar“** și pentru că resorturile mai adinci ale acestei alegeri se cer lămurite, să ne oprim puțin asupra gazetăriei și atitudinii politice a lui Hașdeu.

HASDEU — GAZETAR DILETANT ?

Este Hasdeu doar un „publicist“, un „gazetar întîmplător“? Făcîndu-l **publicist** pe Hasdeu, C. Bacalbașa procedează minimalizator ca și în cazul lui Eminescu. El disociază între **ziarist politic** și **publicist**, ceea ce nu-l îndreptățește însă a-l scoate pe Hasdeu din sfera publicisticii politice. Este adevărat că Hasdeu n-a fost gazetar de partid politic, ca Rosetti sau Eminescu, ca atîția alții, dar el a făcut gazetărie politică de bună calitate și de cea mai mare răspundere morală. Marile teme ale gazetăriei politice din epocă le găsim și la Hasdeu, iar faptul că n-a „combătut“ în foile de partid nu-l diminuează ca

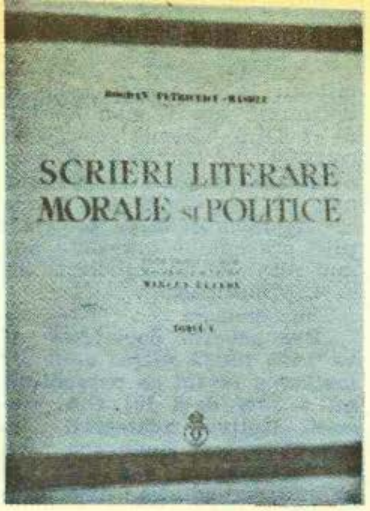

gazetar politic. Am zice chiar că asta-i sporește statura. Hasdeu care vorbea de pe poziții asemănătoare lui Eminescu, aducea în gazetărie ceea ce aducea și poetul : pricoperea istorică a problemelor, competență sociologică și economică, orizont bibliografic, un stil intelectual superior. **„Românul**, scrie N. Iorga într-o Istorie a Presei, **era atacat** (de Eminescu, adăugăm noi) **în cultura lui insuficientă și în concluziile lui grăbite, de un om care-și chibzuia fiecare gind și care măsura forma potrivită cu dînsul“.** Același lucru se poate spune și despre gazetăria lui Hasdeu.

Ediția de **Scrieri literare, morale și politice** pe care o alcătuiește pentru Hasdeu, la 1937, Mircea Eliade a fost considerată și de cei mai acerbi critici ai ei un eveniment de istorie literară. Una din revelațiile de căpătîi rămîne capitolul gazetăriei politice căruia, de altfel, Mircea Eliade îi consacră un întreg subcapitol al **Introducerii** sale, intitulat : **Hasdeu, gazetar politic.** Dacă pentru C. Bacalbașa, Hasdeu nu era gazetar politic, el este pentru noi astăzi un gazetar politic dintre cei mai mari, pe cînd contribuția de gazetar politic a lui C. Bacalbașa și altora, chiar a lui C.A. Rosetti și-a pierdut actualitatea. Pompiliu Constantinescu ține să remarce că partea cea mai revelatoare, singura de altfel după el, a ediției lui Mircea Eliade, este cea privitoare la gazetăria hasdeiană. Dacă **„Eminescu**, după Pompiliu Constantinescu, **a visat, Hasdeu a dinamizat și a sperat. El este singurul gazetar și singurul spirit intuitiv ce se poate opune integral junimismului, chiar lui Eminescu ; asemănarea dintre ei stă în geniul polemic, în vehemența pamfletară, cu țeluri contrarii însă, și în fondul originar istoric de la care pornesc“.**

În 1972, Mihai Drăgan care scrie o monografie **P.P. HASDEU** consideră că în **„Ipostază de ziarist, dotat cu inepuizabile dispoziții pentru luptă și aplecare spre directivă, Hasdeu este, să spunem așa, Bălcescu și C.A. Rosetti totdeodată, dar la o temperatură ideologică mai ridicată“.** (p. 130). Mihai Drăgan, care n-are prejudecata de partid a lui C. Bacalbașa, acordă un întins capitol **Gazetăriei** hasdeiene. La fel, Vasile Sandu consacră o carte întreagă **Publicisticii lui Hasdeu** (1974), unde bibliografia articolelor lui politice, care începe în 1858 și sfîrșește cu 1902, este impresionantă. C.A. Rosetti n-a fost învins în primele alegeri de la **Societatea Presei** de un anonim sau de un mediocru, cum sugerează C. Bacalbașa ci de unul din cei mai mari gazetari politici ai românilor, comparabil cu Eminescu, care-l acceptă, deși platforma lui Hasdeu este liberală ! Și această relație și comparație, Hasdeu-Eminescu, a fost prea puțin cercetată sau măcar frecventată.

PERSECUTAREA LUI HASDEU = PERSECUTAREA LUI EMINESCU

Și Hasdeu a fost înghesuit ca și Eminescu într-un portret aproximativ al complexei lor personalități. Portretul de ins imprevizibil și aventuros, interesat mai mult de glume decît de politică, i s-a făcut lui Hasdeu. Gîndirea lui și împotrivirea lui politică consecventă au fost trecute pe plan secund.

Eminescu n-a optat pentru Hasdeu doar pentru a-l dărîma pe C.A. Rosetti, cum lasă să se înțeleagă C. Bacalbașa, ci pentru că avea multe afinități cu Hasdeu iar acesta avea un trecut de gazetar și om politic respectabil. Ca și Eminescu detesta ambele partide și era un independent în opinie politică construită pe o temelie științifică, serioasă ca și în cazul poetului. Hasdeu n-a fost o soluție temporară de compromis, o improvizație,

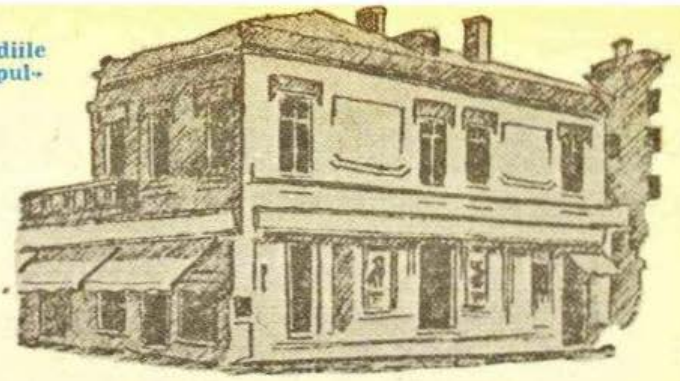

Casa Anton Varnic, unul din sediile redacției ziarului «Timpul»

datorită căreia n-ar fi mers treaba la **Societatea Presei**, ci o alegere chibzuită și eficientă în alegeri, de vreme ce a obținut majoritatea pentru a fi ales președinte.

La 1883 cînd s-a constituit **Societatea Presei**, Eminescu vedea însă în Hasdeu ceea ce el fusese în politică : un intelectual de mare suprafață cu o gîndire clară, întemeiată pe o vastă cunoaștere a istoriei poporului român, ceea ce marfa liberală comună de gazetă n-avea. Hasdeu s-a aflat întotdeauna în conflict cu oficialitatea politică. C. A. Rosetti ca ministru al Instrucțiunii Publice dă ordin de suprimarea **Arhivei istorice**, după ce apăruse primul volum. Persecuțiile la care a fost supus Hasdeu sînt urmarea atitudinii lui politice, la care în ciuda consecințelor nu vrea să renunțe. În 1870 Hasdeu a fost întemnițat la Văcărești ca deținut politic pentru antidinasticism. **„O pușcărie, pentru un om politic, demn de a purta acest nume, este întocmai ca o armă pentru un bun ostaș ; o onoare mai mult și o încurajare“.** A-l scoate pe Hasdeu dintre gazetarii politici, comparabili lui C.A. Rosetti, așa cum face Constantin Bacalbașa este o eroare. O eroare decurgînd după toate probabilitățile dintr-o viziune de partid. La 1883 cînd Eminescu reușește să-l instaleze ca prim președinte al **Societății Presei**, Hasdeu încă nu părăsise politica pentru știință. De ce nu-l voiau liberalii ? Pentru că Hasdeu se declarase a nu fi **„om de partid, de gașcă, ci liberal independent“**, și asta pentru că, ne-o spune George Munteanu, **„era convins de egala ticăloșie a celor din partidul conservator și liberal“.** Din pricina independenței sale și viei sale atitudini politice, Hasdeu **suferă „din plin loviturile ambelor partide“.** Asta îl face să renunțe la politică pentru a-și realiza misiunea științifică. Dar la 1883 el mai încerca încă să facă politică și a fost de acord să fie președintele **Societății Presei** române.

În același an, Hasdeu candidează ca deputat la Craiova și i se pune chestiunea opțiunii : ori politică ori istoriograf. ?. Hasdeu declară, prima dată, că nu se desparte de cercetările lui istorice ! Este începutul sfîrșitul atitudinii lui politice publice și ferme. Aici trebuie să stea și pricina inactivității lui la **Societatea de Presă**, care a avut prin Hasdeu șansa de a începe cu un președinte de mare autoritate pe mai multe planuri ale vieții publice românești. Și aceasta datorită lui Eminescu.

O SOCIETATE A PRESEI DEASUPRA PARTIDELOR?

El care și-a dat foarte bine seama de importanța culorii politice în istoria **Societății Presei** din România a fost Mihai Gafița. El nu s-a mulțumit doar să înșire faptele și să le pună pe un cîntar aproximativ pentru a vedea care sînt mai abundente, ci a mers la semnificația și la calitatea lor. **Societatea Presei** a apărut în cadrul unui război între liberali și conservatori, ne referim la gazetarii din presa activă, unde liberalii dețineau și un fost lider politic, C.A. Rosetti. Explicația pe care o oferă Mihai Gafița este cu totul alta decît cea transmisă de C. Bacalbașa.

„O Asociație a presei cu Rosetti în frunte ar fi dat un lustru prielnic ideii de ziarist la periodicele liberale, punînd în minoritate flagrantă cel puțin două din gazetele pe care le voia Eminescu în prim plan: „Timpul“ și „România liberă“ — aceasta din urmă dirijată acum direct de junimiștii neajunși încă în tabăra liberală — chiar și a treia, BINELE PUBLIC, al dizidenței liberale a lui Gheorghe Vernescu (Cună), viitor aliat cu conservatorii (lăudat de Eminescu într-unul din articole). Poetul însuși, ales numai membru în Comitetul de conducere, izbutise să impună în comitet, în afară de Hasdeu, președinte, atunci prieten cu grupul junimist, participant la adunările Junimii, pe D.A. Laurian ca vicepreședinte, directorul „României libere“, deci tot junimist. Împreună cu el însuși, ca reprezentant al „Timpului“, și cu Gh. Missail de la „Binele public“, al lui Vernescu, formau majoritatea sigură în comitetul Asociației, oricînd paralizantă pentru Ioan Bibicescu de la „Românul“ chiar dacă i se alăturau presupușii neutri Georges Steriadi, de la „Gazette de Roumanie“ sau Mina Minovici de la „Curierul financiar“, ultimul legat direct de liberali“.

Identificarea firelor politice ale acestor jurnaliști din primul **Comitet al Asociației Presei** este prețioasă pentru lămurirea viitorului ei. Este limpede că acest Comitet este potrivnic liberalilor și gazetăriei de duzină. Factorul motor al acțiunii a fost după gazetele vremii, D.A. Laurian, care reprezenta presa de factură culturală, intelectuală, științifică, nu simpla jurnalistică de partid. După C. Bacalbașa, factorul hotărîtor al alegerilor a fost Eminescu prin care vorbea aceeași orientare antifacilă în gazetărie. De aici și președintele Societății de presă, un savant de renume : Hasdeu. Ar mai fi de adăugat că în sine această factură gazetărească era antiliberală, dacă ne referim la frazeologia bombastică și alarmistă a liberalismului, care n-a făcut niciodată o gazetărie cărturărească, ci doar retorică. Prezența lui D.A. Laurian aici, ca și mai înainte, ca și în viitoarea formațiune a **Societății de Presă** din 1885, ca și mai tîrziu, ne arată că această organizare a avut în el un susținător constant și un factor de stabilitate care nu vine dinspre partea liberală, ci din fosta tabără eminesciană. Toate datele pledează împotriva improvizației și a gesturilor trecătoare.

BOICOTUL LIBERAL ?

Confruntate cu datele lui C. Bacalbaşa, cele ale lui Mihai Gafiţa ridică unele probleme de interpretare.

„Vom observa, scrie Mihai Gafiţa, **că manevra, dacă tot lui Eminescu se datoreşte, merge încă mai departe: exclus de la participare în Comitet, „Telegraful", ziar legat direct de liberali, deasemenea cele două „Războaie" („Războiul" lui Grandea şi „Războiul român" al lui Weiss), ambele nesigure din punctul lui de vedere. „Gazette de Roumanie" era o publicaţie relativ neînsemnată, ea va şi dispare după un an, însă putem să acceptăm că tot următor principiilor poetului nu a putut participa în Comitet al cărui director, Al. Ciurcu (fost un timp şi la „Românul"), era paşaportar, nu avea cetăţenie".** Mihai Gafiţa duce aici lucrurile mai departe analizînd reprezentarea gazetelor în acest Comitet subliniind inspiraţia lui neliberală sau antiliberală. Totuşi C. Bacalbaşa îi pomeneşte în Comitet pe Ciurcu, pe Grandea. Se pare că şedinţele următoare i-au omologat; de aici un indiciu în plus de activitate a Societăţii Presei în 1883 şi că prin ei s-a mai echilibrat, aparent, rolul gazetarilor de inspiraţie neliberală în acest Comitet. Astfel se explică boicotul gazetelor liberale împotriva primei ipostaze a Societăţii de Presă române. Dar dacă presa de inspiraţie liberală este nemulţumită de rezultatele unei iniţiative acceptate în comun cu celelalte gazete de partid, şi chiar refuză activitatea în comun, aceasta nu înseamnă că această Societate a Presei a fost înfiinţată mai tîrziu.

„UN CETĂŢEAN IN FOR"

Ceea ce dorea să evidenţieze Mihai Gafiţa era angajamentul lucid al poetului.

„Aşadar nu patima sau ambiţia, cum declara Bacalbaşa, îl determinau pe Eminescu să-l concureze pe Rosetti, ci un lucid calcul al repartiţiei de forţe în viaţa presei".

Gafiţa scoate în lumină episodul expediat sau pur şi simplu neglijat de mulţi, pentru că în el găseşte dovada implicării deliberate şi metodice a poetului în viaţa politică. El refuză ideea unei boli congenitale, care ar fi urmărit pe poet şi reliefează mai ales aceste aspecte peste care nu se poate trece:

„Esenţialul rămîne că, în ultima parte a stagiului său gazetăresc, Eminescu era o asemenea figură a presei româneşti, cu o atît de mare capacitate de influenţare, încît determina singur activităţi, decizii şi direcţii de manifestare, cu toată opoziţia liberală. Era, putem spune azi, cea mai influentă personalitate din presă — postură în care nu ne putem închipui un visător, un poet care vehiculează generalităţi, sau abstracţii sau himere. Dimpotrivă, în atari acţiuni, vedem un om metodic şi lucid, un cetăţean în for, lucrînd cu adresă şi sistemă".

Dealtfel nu este singura par-

G. H. Grandea ● Al. Ciurcu ● I. G. Bibicescu ● D. A. Laurian ● Gr. Ventura ● I. Valentineanu

ticipare de acest fel a poetului: Eminescu mai era membru în societatea **Carpaţii**, alcătuită mai ales din transilvăneni, cu un caracter net de luptă, **conspirativă**, împotriva imperiului habsburgic. Ce l-a adus aici pe poet este simplu de spus: experienţa de student român la universităţile nemţeşti, ca şi itinerariul său transilvan. Poetul contribuie deci cu conştiinţa clară a acţiunilor sale şi cu o disciplină a participării deosebită.

«DOINA» — O POEZIE ANTILIBERALĂ

Răspunsul cel mai bun la întrebarea ce-l determina pe Eminescu să conteste pe Rosetti este opera lui de gazetar politic. Sint articole luminoase ca expunere şi documentaţie, prin care Eminescu se opune liberalismului rosettist, adică „roşilor", „mazziniştilor". Pentru Eminescu răul politicii liberare îl reprezenta gazetăria lui C. A. Rosetti. Dar dincolo de cauzele principale, de opţiunile de program social şi politic, intra în joc şi politica foarte concretă şi deloc admirabilă a liberalilor. Ea luase forma „satrapiilor" locale sau centrale şi dezvolta un exclusivism fără fisură. Chiar după ruptura dintre Ion Brătianu şi C. A. Rosetti, acest exclusivism, care fusese un bun comun, nu rămine doar apanajul lui C. A. Rosetti, părăsit pe drum ; el este o metodă politică de guvernare foarte activă şi aplicată la toate nivelele. Să nu fim deci surprinşi că Eminescu la 1883 încearcă o **Societate a Presei** române ocolind gazetele liberale. Exclusivismul generează în politică exclusivism. Un exemplu este edificator. Gafiţa a făcut bilanţul activităţilor lui Eminescu din anii '82—'83. Ele arată un om cu picioarele pe pământ, capabil să desfăşoare ritmic o activitate foarte diversă : de bibliotecă, în presă, în societate. Între aceste participări se află şi deplasarea lui la Iaşi în 1883, cu prilejul dezvelirii Statuii lui Ştefan cel Mare, pe 5 iunie. Se ştie, biografii lui o spun (G. Călinescu, Ion Creţu, George Munteanu), că Eminescu abia aştepta acest prilej pentru a-şi revedea locurile natale şi Iaşul. A fost

Dezvelirea statuii lui Ştefan cel Mare. Iaşi, 5 iunie 1883

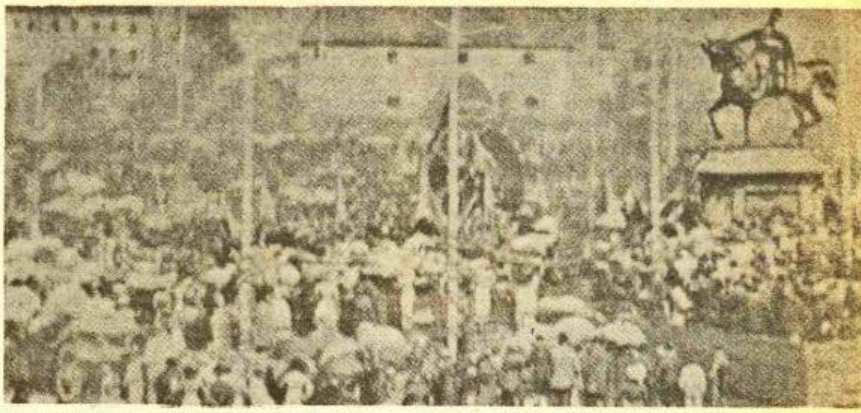

la Iaşi cu prilejul sărbătorii, dar n-a participat la ea. Încercase să compună un imn ocazional Ştefan cel Mare la care a renunţat şi a luat cu el **DOINA** care era mai veche. A participat la o sărbătoare a lui Ştefan cel Mare organizată de **Junimea** acasă la Negruzzi şi acolo a citit **Doina** cu un succes enorm. Întors la Bucureşti va scrie două articole fulminante despre această sărbătorire în care marea figură voivodală fusese prilej de frazeologie patriotică. În **Timpul** din 18 iunie 1883 se arată indignat de ignoranţa oratorilor desemnaţi să vorbească despre Ştefan cel Mare. Articolul este plin de oroare faţă de goliciunea discursurilor lui C. A. Rosetti, Petre Grădişteanu, Cariagdi.

SUFOCANTUL EXCLUSIVISM LIBERAL

De ce n-a citit Eminescu la serbare ? Nu este vorba de semnele bolii, cum s-ar crede, ci de exclusivismul liberal. Liberalii, prin şeful lor, Brătianu, l-a confiscat cu acest prilej pe marele erou al Moldovei, închizind accesul la această sărbătoare oricui altcuiva. **„În Iaşi,** scrie acelaşi Mihai Gafiţa trecind de superficia lucrurilor, **se constată că guvernul, unde Brătianu conducea acum neîndoplecat,** à la Bismark, **lovind cu adresă pe conservatori, organizase ceremonia ca o serbare liberală omogenă".** Urma să fie **„o manifestare liberală, la care avea acces numai clientela partidului aflat la guvern. Poetul n-ar fi acceptat cu nici un preţ să ia cuvîntul alături de C. A. Rosetti, de Cariagdi — socotiţi de el străini — în faţa monumentului voevodal. (...) Adunarea de la Iacob Negruzzi, unde poetul a citit DOINA, a fost manifestarea concretă a neacceptării de către Junimea a felului cum s-a organizat festivitatea, în principal cu excluderea unei largi participări naţionale şi populare — aparent din cauza măsurilor luate pentru securitatea regelui, în realitate pentru a-şi atribui numai lor meritul monumentului. Eminescu avea însă şi criteriile proprii — el se războia cu vorbitorii, aceştia erau dintre cei ce se erijau în exponenţi naţionali".** G. Călinescu mai face o observaţie preţioasă, că **Doina** era în fond îndreptată împotriva afacerii Stroussberg, ceea ce întăreşte interpretarea realistă a lui Mihai Gafiţa. Afacerea Stroussberg era o afacere de pe urma căreia profitaseră liberalii şi regele, iar **Doina** era foarte potrivită într-un moment în care liberalii, vinovaţi de fraudă financiară în afacerea căilor ferate şi politică prin tot ce făceau să monopolizeze orice formă de patriotism, excluzind pe cei îndreptăţiţi la prezenţă şi atitudine de la dreptul lor la o serbare ca cea a lui Ştefan.

Nu este tînărul Eminescu unul din organizatorii serbării de la Putna ?

Cele întîmplate la discuţiile şi la alegerile de la **Societatea Presei** se explică mult mai bine în această atmosferă de sufocant exclusivism instaurată de guvernarea liberală. A pretinde seninătate şi indiferenţă acolo unde se întruneau oamenii gazetelor adverse de partid, cum face C. Bacalbaşa, este prea mult. Exclusivismul liberalilor, alt-

fel „democrați" în declarații, a dus aici.

„Legenda, continuă Gafița, a pus neparticiparea poetului la festivitate cînd pe seama unui preambul al bolii, cînd pe seama întîlnirii cu Creangă și a popasurilor bahice. Se vede clar că o atitudine de o mult mai mare fermitate politică, de un realism clar, a dictat comportarea poetului". Acest exclusivism de partid practicat de liberali l-a împins pe Eminescu în starea de lentă înstrăinare.

O SINGURĂ DATĂ DE ÎNTEMEIERE : 1883

Argumentele folosite de I. Cremer și adepții părerii sale că abia cu **Societatea Presei** din 1885, cînd președinte este ales C. A. Rosetti, poate fi considerată înființată nu sînt concludente. Abia acum ar fi o asociație **„deschisă tuturor acelora care lucrau în presă, în întreaga țară".** Dar nici **Societatea Presei** cu președinția lui Hasdeu n-a fost închisă vreunei publicații. Adunarea **„destul de numeroasă"** din 1885, acele **„noi și noi adeziuni"** n-au ca rezultat decît 43 de membri, doar cu 8 mai mult decît în 1883. Și atunci s-a elaborat, s-a propus și s-a dezbătut un statut ca și în 1885. În ambele cazuri acest statut s-a votat. Care este diferența dintre ele n-o precizează nimeni. Este foarte probabil că ne aflăm în fața unei versiuni noi a statutului redactat la 1883, dacă nu a aceluiași statut. Membrii Comitetului sînt și în 1885 tot în număr de 9 ca și în 1883, ceea ce ne întărește presupunerea. Tot 9 vor fi și la **Societatea Presei** din 1890, evident în legătură cu predecesoarele. Activitatea a fost extrem de scurtă și la cea de a doua societate, ca și în cazul primei. Moartea lui Rosetti în 1885 echivalează cu dorința lui Hasdeu de a se retrage din politică la 1883, după eșecul deputației craiovene sau a abandonului eminescian în fața exclusivismului liberal. Continuitatea între prima **Societate a Presei**, cea de a doua și a treia este incontestabilă, cu un progres organizatoric vizibil și autentic la ultima. Această continuitate ne este dată nu numai de prezența între susținători ai acelorași ziare centrale, ci mai ales a unor personalități care revin în toate comitetele. D. A. Laurian care este inițiatorul din 1883, e prezent și în 1885, este președintele celei de a treia **Societăți a presei,** ceea ce ne arată că structura gîndită la 1883 era viabilă, dar condițiile erau potrivnice. Dacă important și decisiv ar fi criteriul activității, atunci întemeierea **Societății Presei** române ar trebui mutate **la 12** iulie 1890, cînd doar cu 31 de ziariști, deci mai puțini decît în 1883, se reorganizează **Societatea** existentă anterior. Prima treaptă este cea stabilită de D. A. Laurian și M. Eminescu, cu Hasdeu președinte în 1883, cea de a doua, de D. A. Laurian și M. Minovici, cu Rosetti președinte în 1885, cea de a treia de Dionisie Miron cu D. A. Laurian președinte în 1890. A-l exclude pe Mihai Eminescu și pe B. P. Hasdeu din postura de ctitori ai Societății presei române este în realitate un gest care nu mai ține de obiectivitatea istoriografică ci de opțiunea politică.

O RECTITORIRE LIBERALĂ ȘI EXCLUSIVISTĂ

Exclusiviști au căutat să fie din nou liberalii în 1885 cu prilejul acestei reorganizări. Noua **Societate de Presă** nu este deschisă așa cum s-a afirmat atît liberalilor și conservatorilor, decît în aparență : este de coloratură hotărît liberală.

„Noul comitet, din martie 1885, are o structură total diferită de cea anterioară, acum predomină liberalii, sau apropiații lor. Practic, se poate spune că doar un singur membru mai corespundea vederilor lui Eminescu a din 1883, anume cel de la „Romania" (ziarul constituit prin fuzionarea, în 1884, a „Timpului" cu „Binele public"), Hasdeu fiind lăsat în afară. În rest, Rosetti și Bibicescu, („Românul") erau direct liberali, Ciurcu era primit în Comitet, la fel un alt pașaportar, G. Secășeanu („Unitatea națională") ; „Telegraful", tot liberal, își are un delegat, iar cei doi de la „România liberă" : Gr. Ventura și D.A. Laurian, erau acum foarte apropiați liberalilor, ca urmare a cartelului grupării junimiste cu liberalii brătieniști, în alegerile din toamna lui 1884. Este acum clar că structura antiliberală a Comitetului din 1883 era datorată exclusiv lui Eminescu".

Dar Eminescu ieșise sau fusese scos din arenă. Noua **Societate a Presei** respiră un anume exclusivism liberal pe care-l denunță nu doar alegerea lui C. A. Rosetti, ca o compensație pentru ruptura cu Brătianu, nu doar gazetele de coloratură liberală, ci și accentul ostentativ pus de membrii liberali și acestui comitet pe calitatea de fondator și ctitor al organizației de breaslă ziaristică pentru C. A. Rosetti. La 1892, în aprilie, cu prilejul unei procesiuni la mormîntul lui C. A. Rosetti, — mascaradele liberale care nu plăceau lui Eminescu — I. G. Bibicescu, liberal rosettist, ia cuvîntul în numele **Societății Presei** și afirmă următoarele : **„Societatea Presei se crede datoare de a duce omagiile sale de adîncă recunoștință fondatorului și mentorului presei române, președintelui celei dintîi societăți a presei, lui C. A. Rosetti".** Dacă această **Societate a Presei,** ar fi avut și după 1890 un colorit neutru, afirmația ar fi fost valabilă. Ea este însă exagerată și vine din partea unui cinic. C. A. Rosetti n-a fost nici fondatorul presei române, nici mentorul ei, nici întemeietorul celei dintîi **Societăți de Presă.** El a fost într-adevăr fondatorul presei liberale, mentorul ei și ctitorul primei Societăți a presei de caracter liberal, așa cum a arătat-o Mihai Gafița. Este deci un elogiu liberal, partizan, care nu probează nimic. I. G. Bibicescu era liber s-o afirme. De ce este nevoie să preluăm aserțiunile lui I.G. Bibicescu?

O ALTĂ MĂRTURIE A LUI C. BACALBAȘA

Dacă mai este nevoie de o probă asupra identității dintre cele două **Societăți de Presă,** 1883 și 1885, ca doi timpi ai aceleiași acțiuni, ea vine tot de la Constantin Bacalbașa, care în calitate de Președinte al Sindicatului Ziariștilor din București, tipărește în 1922 o addenda la volumul **Istoria presei românești** de N. Iorga, sub titlul : **Ziaristica română din zilele noastre.** Textul nu

este citat de nici unul dintre cei pomeniți, deși pare a fi fost folosit de Vasile Netea, de aceea îl reproducem integral :

„Dezvoltarea presei, înmulțirea ziarelor și dovada făcută cum că ziarismul începe să devină o carieră, inspiră citorva ziariști pe la anul 1882, hotărirea de a fonda o SOCIETATE A ZIARIȘTILOR. După multe negocieri, care duraseră luni și luni de zile, s-a putut organiza cîteva întruniri în localul CURIERULUI FINANCIAR, ziarul economico-financiar săptămînal al lui Mina Minovici.

Pe acea vreme ziariștii erau împărțiți în tabere ostile, ziarismul pur profesionist nefiind încă destul de dezvoltat, acei care scriu în gazete aveau toate patimile partidelor ce reprezentau. Dacă partidele erau rivale, și se combăteau cu violență, ziariștii erau și ei, oarecum, antagoniști. De aceea era greu de găsit formula care să poată întruni la un loc pe toți oamenii condeiului gazetăresc. Mina Minovici, deși nu era un gazetar de cotidian și nici nu făcea politică de partid, totuși era un pasionat partizan al înființării Societății ziariștilor. Pe el îl preocupa mai ales motivul economic. Lui Minovici îi trebuia o casă de ajutor și de pensionare a bătrînilor ziariști, și pentru această idee a luptat credincios în cei din urmă ani ai vieții sale.

După mai multe întruniri în redacția lui Minovici, Statutele instituției fură votate. Erau de față — pe cît îmi amintesc — Mina Minovici, I. G. Bibicescu, Barbu Delavrancea, Mihai Eminescu, Nicolae Ghițescu, I. Valentineanu, Zamfir Arbore, D. Racoviță și alți ziariști mai tineri printre care mă număram. Dar cînd veni chestia alegerii președintelui, toată înjghebarea se nărui.

Ziariștii se despărțiră în două tabere, unii cereau președinte pe C. A. Rosetti, alții pe B. P. Hasdeu. Ziariștii conservatori, în cap cu Eminescu, nici nu voiau să audă de Rosetti, ziariștii liberali răspundeau cum că Rosetti este cu adevărat ziarist de profesie, pe cînd Hasdeu nu este decît un ziarist diletant. Pusă la vot alegerea președintelui, izbuti Hasdeu. Dar Hasdeu își dete demisia, C. A. Rosetti fu ales președinte și rămase pînă la moartea sa în aprilie 1885. Societatea încetă de a mai trăi.

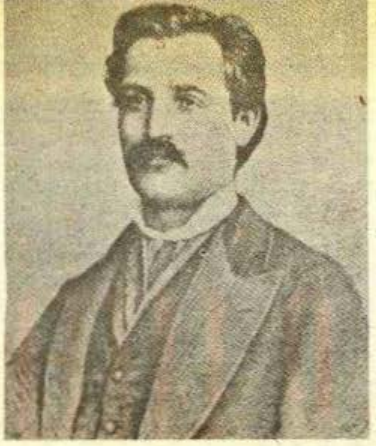

Cîțiva ani mai tîrziu încercarea fu reluată, dar de data aceasta cu mai multă izbîndă. Societatea Presei fu înființată, iar președinte fu ales D. A. Laurian, directorul „României libere". Această societate a trăit mai mulți ani pînă ce actualul Sindicat al Ziariștilor din București, a cărui casă o inaugurăm acum, fu înființat".

Expunerea lui C. Bacalbașa este clară și are atu-ul de a avea în autorul ei un participant la dezbaterile pentru înființarea **Societății Presei din 1883**. La aceste rînduri și nu în „literatura de specialitate", unde a intrat de aici, stă afirmația lui Vasile Netea că Hasdeu a demisionat în favoarea lui C. A. Rosetti, care ar fi prezidat pînă la moarte. C. Bacalbașa nu vorbește de două **Societăți ale Presei** ci de una singură, cu un prim președinte, Hasdeu, care s-a retras fiind urmat de al doilea, C. A. Rosetti, care moare în funcție. Abia acum Societatea „încetă de a mai trăi". A doua Societate a Presei este, după C. Bacalbașa, acea din 1890 care-l alege președinte pe Laurian. În 1927 în **Bucureștii de altădată**, I. C. Bacalbașa revine pentru a accentua rolul lui Eminescu. Nimic despre demisia lui Hasdeu. Iar în volumul doi ai **Bucureștilor de altădată**, la anul 1885, în care sfîrșitul lui C. A. Rosetti ocupă un loc important, nu este nici o vorbă despre **Societatea Presei**, exceptînd mandatarea unui orator la funeraliile fostului om politic și ziarist liberal, semn că înființarea se consumase în 1883. In ambele amintiri C. Bacalbașa, dă, deși liberal, ca înființarea **Societății Presei**, anul 1883, pe care-l confirmă și cercetarea dinamicii de epocă.

CONTINUITATEA SOCIETĂȚII PRESEI DE LA 1883

Actul de la 1883 nu este impozant numai prin prezența lui Eminescu și Hasdeu, ci și prin hotarul pe care-l pune între vechile asocieri de gazetari cu scopuri caritabile față de alții și noua societate care gîndește societatea în funcție de nevoile propriilor ei membri. Apariția unui statut, dezbătut și votat, ca și a fixării componenței de 9 a Comitetului, care am văzut că se transmite și la 1885 și la 1890, sînt hotărîtoare pentru viața Societății care astfel, prin aceste acte, a început să existe. Membrii din primul Comitet au trecut și în cele următoare asigurînd continuitatea organizatorică, dacă nu și pe cea politică. Tendința de a exclude pe Hasdeu și Eminescu dintre întemeietori, vizibilă în discursul lui I. G. Bibicescu, este de sursă liberală și ține de exclusivismul caracteristic politicii acestui partid. Societatea Presei române s-a fondat la 1883 cu B. P. Hasdeu și M. Eminescu printre protagoniști.

NECESITATEA UNEI ISTORII A PRESEI

Poate acestea ne arată că istoria presei românești este foarte puțin cunoscută. Cînd făcea apel la o scriere a istoriei presei române, Pompiliu Constantinescu avea neîndoielnic dreptate : **„O istorie a presei române**, scria el în 1937, **este de făcut de-aci nainte"**. Cazul înființării organizației de breaslă a ziariștilor, ignorarea de către unii comentatori ai evenimentului a rolului pe care l-a jucat Eminescu în acest act de conștiință profesională, arată cîtă dreptate avea la 1937 Pompiliu Constantinescu și cîtă dreptate are și astăzi. Istoria presei române continuă să fie neelucidată pentru marele public și chiar pentru unii „specialiști".

Mihai Ardeleanu

EXISTĂ O LITERATURĂ STRĂROMÂNĂ?

ISTORIA LITERATURII ROMÂNE, ATÎT DE BINE CUNOSCUTĂ APARENT, PUNE TOTUȘI, MAI ALES ÎN PRIVINȚA OBÎRȘIILOR EI, DESTUL DE NUMEROASE ÎNTREBĂRI PE CARE FELURITE EXAMENE SUCCESIVE AU CĂUTAT SĂ LE SIMPLIFICE. CÎND ÎNCEPE, DE PILDĂ, LITERATURA ROMÂNĂ, POATE SĂ FIE EA PUSĂ ÎN LEGĂTURĂ ȘI DETERMINATĂ DE ÎNTÎIUL TEXT SCRIS ÎN ROMÂNEȘTE CUNOSCUT PÎNĂ ÎN PREZENT ȘI CARE ESTE SCRISOAREA LUI NEACȘU DIN CÎMPULUNG DE LA 1521 ? ÎNSĂ ÎNAINTE DE ACEST RAPORT SECRET, SCRIS ROMÂNEȘTE, PUTEM FĂRĂ ÎNDOIALĂ SĂ CONSEMNĂM O ÎNDELUNGATĂ LITERATURĂ SLAVONĂ, COMPARABILĂ CULTURALICEȘTE CU LITERATURA DE LIMBĂ LATINĂ A LITERATURILOR OCCIDENTALE. AȘA PREZENTÎNDU-SE FAPTELE, AR REZULTA CĂ ORIGINILE LITERATURII ROMÂNE AR TREBUI CĂUTATE LA MOMENTUL SLAVON, PE CÎND SCRIITORII EPOCII ACELEI VREMI GÎNDEAU ROMÂNEȘTE ȘI SCRIAU SLAVONEȘTE. TOTUȘI, MAI MULTE STUDII RECENTE CORECTEAZĂ ȘI ACEASTĂ PERIODIZARE, VENIND CU PRECIZĂRI CARE ÎMPING ÎNCEPUTURILE LITERATURII ROMÂNE MULT MAI DEVREME, CU APROAPE O MIE DE ANI MAI DE TIMPURIU DECÎT SE CREDEA DE OBICEI. UN CERCETĂTOR AL MEDIEVALITĂȚII, RADU CONSTANTINESCU, A OBSERVAT CĂ PE LA ANUL 1050 EXISTA ÎN CENAD UN CĂLUGĂR, GERARDUS, CARE A ȘI SCRIS UN TRATAT POLEMIC, ÎN LATINEȘTE ; POATE FI SOCOTIT ACEST SCRIITOR „ROMÂN" ? – ACEASTA E ÎNTREBAREA. MAI ÎNAINTE DE ACESTA, CÎȚIVA SAVANȚI, ȘTIUTORI DE ISTORIE ROMÂNEASCĂ DIN AȘA-ZISUL „MILENIU MUT", AU DESCOPERIT MAI MULȚI AUTORI DE ECLESIASTICI, ACTIVI ÎN DACIA, ORI CU TOTUL ORIGINARI DIN VECHEA DACIE ROMANIZATĂ. SÎNT ACEȘTIA SCRIITORI ROMÂNI ORI „PROTO-ROMÂNI" ? ÎNTREBĂRI CARE NU PAR A MAI AȘTEPTA UN RĂSPUNS, DEOARECE, PRIN CÎTEVA CONTRIBUȚII, ACEST RĂSPUNS PARE CĂ S-A ȘI DAT. MAI ÎNTÎI, A APĂRUT, CU CERCETĂRI PARȚIALE ȘI CU SINTEZE, IOAN G. COMAN, CARE A SCRIS, ÎN 1957, DESPRE NICETA DE REMESIANA. APOI, TOT EL A STUDIAT „CONTRIBUȚIA SCRIITORILOR PATRISTICI DIN SCYTHIA MINOR" (1968), PE „SCIȚII IOAN CASSIAN ȘI DIONISIIE CEL MIC ȘI LEGĂTURILE LOR CU LUMEA MEDITERANEEANĂ" (1975). ÎN SFÎRȘIT, MAREA SINTEZĂ „SCRIITORI BISERICEȘTI DIN EPOCA STRĂROMÂNĂ" (1979). ADAOGIRI LA ACEASTĂ TEMĂ ADUSESE ȘI MIRCEA PĂCURARIU, ÎN 1972, STUDIIND „CREȘTINISMUL DACO-ROMAN ÎN NORDUL DUNĂRII ÎN SEC. IV". ALTE SOLIDE PRECIZĂRI LA ACEASTĂ ENIGMATICĂ EPOCĂ FĂCUSE NESTOR VORNICESCU, ÎN DOUĂ IMPUNĂTOARE STUDII DESPRE „SCRIERILE PATRISTICE LA DUNĂREA DE JOS" (1983 ȘI 1985), OCUPÎNDU-SE ÎN CHIP AMĂNUNȚIT DE STRĂROMÂNI. CINE SÎNT ACEȘTI SCRIITORI ?

UN CORP IMPUNĂTOR DE OPERE

Ei sînt clerici de la Tomis și din sudul Dunării, scriind în latină și rar în greacă ; latina lor e limba literară a proto-românei acelei vremi. **Vetranion al Tomisului** a compus probabil „Pătimirea lui Sava Gotul" și îi scria la 372 lui Vasile cel Mare. **Teotim I,** educat în monahism, polemist și doctrinar, scria, între 392 și 403, dialoguri în stil grecesc. În aceeași perioadă, **Niceta de Remesiana** contribuie la fixarea unor datini scriind (între 340 și 400), „Libelli instructionis", niște privegheri („De sanctis vigiliis") și despre psalmodieri („De Psalmodiae bono"). Un discipol al lui, **Laurentius de Novae,** scrie (între 401 și 417) niște „omilii". Contemporan cu ei, **Ioan Cassian** se face cunoscut în Occident — și nu doar acolo (ci și în Palestina, Egipt), fixînd regulile monahale printr-o carte „De institutis coenobiorum". El fusese și asociat, ca discipol, al lui Ioan Gura de Aur. După anul 400, întîlnim la Tomis alți scriitori de aceeași conformație intelectuală. **Ioan al Tomisului,** autor, pe la 448–449, de „Sermones", cuvîntări viguroase și polemice, și **Teotim II,** autor, în jur de 458, al unei epistole pe teme de polemică religioasă către împăratul Leon I. Sfîrșitul de secol este, către 470 și pînă către 545, al lui **Dionisyus Exiguus,** monah în Orient și la Constantinopol, apoi la Roma. El traduce, scrie prefețe, alcătuiește o antologie de texte patristice și se ocupă de fixarea canoanelor, în „De ratione Paschae". Contemporani cu el sînt călugării sciți **Ioan Maxențiu** și **Leontius,** care merg la Roma pentru clarificări de doctrină. În fine, cu **Valentinian al Tomisului,** care scrie pe la 549 papei Vigilius, șirul de scriitori străromâni cunoscuți pînă azi se încheie, deși unele studii introduc în această categorie și pe gotul **Ulfila** (311–383), traducător al Bibliei în gotică, și pe **Auxentius de Durostorum,** activ pe la 381–397, ca autor care îl urma pe Ulfila. Puțin cunoscută, literatura acestora e totuși destul de întinsă cantitativ.

Sf. Bretanion, episcopul Tomisului

„STRĂROMÂNI" CU MODEL CULTURAL DACO-GETIC

Ieșită, prin contribuțiile savante și monumentale, cu înfățișare de sinteză, ale lui Ioan G. Coman și Nestor Vornicescu, din teritoriul ipotezei pure, ideea de literatură străromână poate fi examinată acum și din punctul de vedere al istoriei literare. Sînt, așadar, acești scriitori (despre care atît Ioan G. Coman cît și Nestor Vornicescu s-au exprimat cu entuziasm) niște scriitori adevărați ? Ioan G. Coman i-a fixat în mediul lor spiritual și a dat la această întrebare un răspuns pozitiv ; Nestor Vornicescu (într-o solidă cercetare privitoare la scrierile patristice la Dunărea de Jos, editată acum într-o formă revizuită, cu izvoare noi și materie inedită) a admis, fără discuție, că este așa, schițînd încă și un examen aplicat genurilor literare. Adevărul acesta este, și istoricul literar poate să îndrăznească acum să dezvolte ceea ce, fără desțelenirea întreprinsă prin studiile speciale, ar fi fost altfel cu neputință de făcut.

E, în acea epocă îndepărtată a literaturii române, o substanță spirituală care poate forma fără dificultăți materia unei monografii. Mai întîi, ei nu apar din neant, continuitatea spirituală chiar dacă modificată doctrinar se observă cu ușurință. Mulți dintre ei apar în Scythia Minor, adică într-un mediu de colonie grecească unde trăise Ovidiu și de unde, cu mai multă vreme înainte, se trăgea enciclopedistul grec Demetrios ; Cotys din Callatis, un rege local, get de origine, se împrietenise cu Ovidiu și scria, pare-se cu abilitate, poezii. Mulți dintre scriitorii străromâni sînt adepți ai monahismului ; însă nu avea lumea geto-dacă o înclinație notorie pentru eremitaj ? Legăturile se văd numaidecît însă nu se reduc nicidecum la atît. Spiritualitatea de substrat era întemeiată pe o regalitate sacrală, unde autoritatea spiritului însoțea pe aceea a ierarhiei militare. Mulți dintre scriitorii străromâni, mai cu seamă aceia din Tomis, sînt prelați, cu grad de episcop într-o lume unde este de imaginat că organizarea politică urbană nu prezenta complicații. Un fel de **prototip Deceneu,** al șefului religios cu autoritate de asemenea politică, pare că s-a conservat și la Dunărea de jos, după anul 300. În sfîrșit, continuitatea e și substanțială și s-ar putea zice că, teoretizînd re-

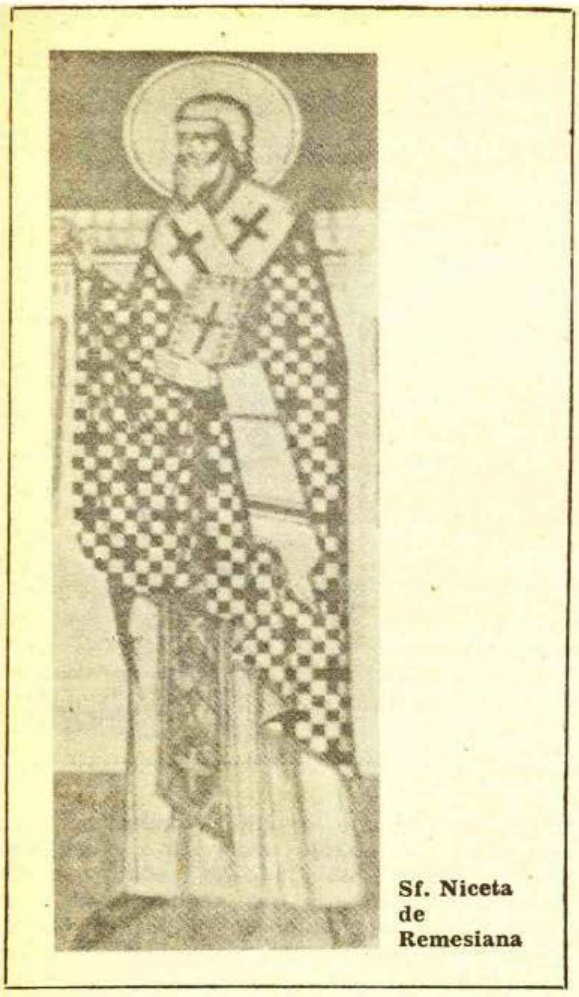

Sf. Niceta de Remesiana

tragerea solitară, Teotim I, Ioan Cassian și Dionisyus Exiguus porneau de la o experiență seculară care își căuta codul scris după ce îl descoperise pe acela oral. Totul indică originea organicistă, în cadrele categoriale continui, a acestor școli literare străromâne.

EXPLOZIA INIȚIALĂ : ȘCOLI, PERSONALITĂȚI, TIPOLOGII

Căci școli literare sînt, și o mică sforțare în a sistematiza verifică această observație. Întîia și cea mai consistentă **școală literară** e aceea **de la Tomis,** desfășurată și pe cea mai întinsă perioadă de timp, aproape două sute de ani, de la Vetranion (pe la 372), cu Teotim I (în jur de anul 400), apoi cu Ioan al Tomisului (cunoscut pe la 448–449), cu Teotim II (pe la 458), cu așa-zișii „călugări sciți", Leontius și Ioan Maxențiu (pe la 519–520), în sfîrșit cu Valentinian, atestat pe la 549.

Contemporană cu aceasta, cel puțin pe la începuturile ei (căci este mai timpurie) e **școala străromână sud-dunăreană,** inițiată de Niceta de Remesiana (de origine dac), trăitor de pe la 340 și pînă după 400, urmat de Laurentius de Novae, activ de la anul 400 și pînă pe la 417.

În sfîrșit, o categorie, care iese din noțiunea de școală literară și indică mai degrabă o tipologie creatoare, este aceea a **marilor doctrinari universaliști,** notorii în toată Europa și în Asia Mică, precum și în Egipt, vaganți, așezători de doctrină spirituală pentru sute de ani, precum Ioan Cassian, teoreticianul monahismului în Occident (de însemnătatea lui Vasile cel Mare pentru răsăriteni) și Dionisyus Exiguus (470–545), autorul cronologiei rituale pe care o cunoaștem, în funcție și azi. Ei au, față de spiritualitatea occidentală, o poziție protocronică, sînt niște anticipatori a căror acțiune nici măcar nu a rămas în planul virtualităților, întrucît s-a instituționalizat repede. Încă o probă că, în acele vremuri, soluția străromână a fost confirmată pe deplin.

O ACȚIUNE LITERARĂ COMUNĂ

Spre a vorbi de o literatură cu adevărat consolidată ar fi totuși nevoie, pe lîngă continuitate prin raport la origini și pe deasupra școlilor doctrinare, și de o dovadă a conștiinței acțiunii spirituale comune. Acești scriitori de acum peste un mileniu și jumătate aveau, oricît ar părea de curios, un asemenea sentiment. Este sigur că Laurentius de Novae pornea din opera lui Niceta de Remesiana și se considera un emul. Dionisyus Exiguus sprijină pe „călugării sciți", veniți la Roma precum mai tîrziu Horea la împăratul ; „sciții", în căutare de răspuns papal la întrebări care erau ale epocii, îl știau pe Dionisyus Exiguus și e probabil că s-au și pus, într-un fel, sub protecția lui. Nu este o întîmplare că mai apoi, la 549, papa Vigilius, care știa bine pe Dionisyus ,îi scria lui Valentinian de la Tomis, conaționalul savantului daco-român ajuns la Roma. Este în afara îndoielii că școala de la Tomis nu poate fi închipuită în afara unei continuități fără întreruperi mai ales că o reprezentau doctrinari care ilustrează aceeași poziție ie-

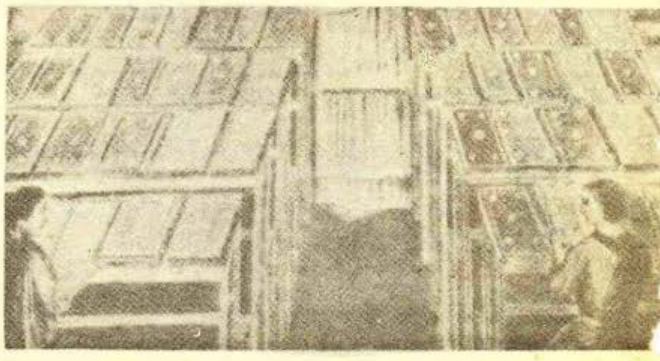

Sala de lectură a unei vechi biblioteci

Sf. Ioan Cassian, «Romanul»

rarhică. Dacă în spiritualitatea acelei vremi, cu savanți puțini și răspîndiți pretutindeni în lume, cineva știa bine, în Scythia Minor, ce se petrece în Capadocia și la siriaci, este cu neputință de imaginat că tradiția locală nu ar fi lăsat, într-un autor „nou", ecourile inerente. S-ar putea spune chiar mai mult : cu datele ei coagulate, literatura străromână poate fi socotită, pentru acel moment, unul dintre cele mai însemnate centre spirituale ale lumii, care se îndepărta, prin doctrină, de lumea veche greco-latină.

SÎNT COMENTARIILE, „PREFEȚELE", „SERMONES" — LITERATURĂ ?

Este momentul să ne întrebăm dacă aceste creații, constînd în epistole, comentarii izvorîte din textele sacre, din prefețe, din dialoguri, sînt cu adevărat literatură. Dacă nici unul dintre acești autori nu produce romane, elegii și epopei, ei se exercită în specii literare care sînt ale epocii și ale condiției lor. Cea mai de seamă caracteristică a creației este, la ei, polemismul, ei sînt niște doctrinari aflați într-o nesfîrșită ceartă teoretică și care nu era, precum va fi, în evul mediu, la alții, o cazuistică pură. Acțiunea lor doctrinară e, pentru moment, esențială, ea era chemată să clarifice cuprinsul unei ideologii care nu căpătase nicidecum soliditatea exercițiului în timp și pe care o amenințau la tot pasul schisme și erezii. De aceea, genologia străromână e cu preponderență aceea a creațiilor activiste.

E mai întîi hagiografia, cultivată de Vetranion (foarte probabil cu „Pătimirea lui Sava Gotul") însă și de Dionisyus Exiguus ; elementul hagiografic e prezent și la alții. Apoi, este epistolarul, constînd mai puțin în epistolograful erasmian (o corespondență între savanți solitari, comunicînd spre petrecere faptele vieții lor — deși, prin epistola lui Vetranion către Vasile cel Mare există, în mic, și acest prototip) și mai ales în epistola polemică, exprimată prin intervenții doctrinare, cum sînt acelea ale lui Teotim II, ale „călugărilor sciți" ori a lui Valentinian — care îi scrie papei Vigilius. Dialogul, cînd nu pornește de la datele grecești (așa cum se prezintă la Teotim I), e tot o formulă a doctrinei, în „Conlațiunile" lui Ioan Cassian (un fel de interviuri cu 24 de monahi ai Egiptului din ultimii ani ai secolului al IV-lea). Cultul doctrinei este absolut și cei mai mulți fac literatură de doctrină prin cele mai diferite mijloace, de la „Sermones" („cuvîntări", ale lui Ioan al Tomisului), la omiliile lui Laurentius de Novae și la feluritele polemici aparținătoare lui Ioan Cassian, lui Ioan Maxențiu și Leontius, adică monahilor sciți. Prefețe, adică scurte eseuri, scrie Dionisyus Exiguus, care e și un alcătuitor de antologii („Exempla Sanctorul Patrum"). Traduceri fac aproape toți, din trebuința popularizării unor doctrinari cu însemnătate verificată. Pedagogia e reprezentată mai cu seamă de cărțile de învățătură ale lui Niceta de Remesiana, deși mai toate creațiile, fie și doctrinare, au în vedere elementul pedagogic.

Comentariile sînt numeroase, străromânii intră, deși nu numai ei, în categoria exegeților care aduc lumini parțiale la consolidarea ideologiei. Teotim I e un asemenea comentator foarte respectat, ca și „călugării sciți", care sînt cu precădere scoliaști (Leontius scrie chiar și „Scholii") dar scoliaști polemici. Teoreticienii de mînă întîi nu lipsesc, ei sînt și cei mai notorii dintre străromâni, adică Ioan Cassian, inițiatorul teoriei occidentale a monahismului, și Dionisyus

In scriptoriu...

Într-o librărie din Evul Mediu

În liniștea unei chilii medievale

Exiguus. Celebră este și poezia, deși lirismul e, se poate spune, în suferință la străromâni: Niceta de Remesiana este autorul unui imn notoriu, „Te Deum", scris în „curs leonin", adică într-o proză ritmată, rămas cu toate acestea cel mai cîntat imn de cult.

Această genologie desfășurată poate avea și o semnificație mai profundă. Mulți dintre acești autori exprimă genurile literare „noi", proprii unei doctrine în expansiune, însă nu ignoră pe acelea „vechi", pe care le cunosc și pe care, precum Teotim I, le utilizează. Dionisyus Exiguus, știutor de latini (îi plăceau Cicero, Virgiliu, Priscus) este, prin „enciclopedismul avant la lettre" (cum îi zice Nestor Vornicescu), un om de Renaștere.

„ODOBESCU", „HELIADE" „HASDEU" — LA STRĂROMÂNI

În sfîrșit, s-ar mai putea pune o întrebare, aceasta esențială : întrucît literatura „străromână" poate fi socotită o epocă a literaturii române, epoca străveche a ei (cum propune Nestor Vornicescu) ? Această tulburătoare interogație nu pune totuși piedici atît de greu de trecut căci privită a posteriori, de la înălțimea unei literaturi române consolidate în marile ei elaborații care îi dau specificul, **momentul străroman** dă semne că are, față de întreg, o corespundere organică. Mai întîi, substanțială : materia expusă de străromâni e, cel puțin pentru literatura română medievală, pentru baroc și chiar pentru romantism, decisivă. Ea continuă și după pașoptiștii mesianici, odată cu Eminescu, cu Arghezi, cu Blaga, cu Ion Barbu, de ea nu este străină eseistica interbelică, și nu în afara ei stau Voiculescu și Sadoveanu.

Dacă materia este aceasta și ea dă literaturii române continuitate, nici tipologiile nu se deosebesc prea mult. Scriitorul străromân este polemist și doctrinar, precum vor fi în general, chiar dacă adeseori cu alte date intelectuale, criticii români ; cultul doctrinei, împins adeseori pînă la activism, e propriu nu doar criticii românești ci, mai mult chiar, scriitorului român. În cuprinsul acestei tipologii generice stau însă și altele, ajunse la corespondențele de specific intelectual, la prototipul creației. Dacă Dionisyus Exiguus, știutor de multe și autor de puține și de tot speciale contribuții, este un Odobescu al străromânilor, adică un spirit de „colecționar" de felul Stolnicului Cantacuzino, al lui Pogor, al lui Bogrea, Ioan Cassian e din categoria marilor creatori de sisteme, precum Hasdeu, Heliade și Cantemir. Ca și aceștia, el este universalist.

Sînt, desigur, cu putință și alte aplicații, sigur este că **momentul străroman** este întîia epocă a literaturii române, de unde istoria literară de mîine este obligată, de acum încolo, să înceapă.

Artur Silvestri

cine a descoperit MIORIȚA ?

Russo sau Alecsandri ?

Cu toate că opera îi încape ușor într-un volum — volum care de altfel i-a fost alcătuit postum — și cu toate că în timpul vieții nici n-a prea ținut să fie crezut scriitor, Alecu Russo (1819—1859) a intrat de timpuriu, pe poarta principală, în rîndul clasicilor români, pentru simplul motiv că ceea ce a scris a scris frumos și a plăcut. Pe de altă parte, deși acceptat ca atare și beneficiind periodic de îndreptățite și multe ediții critice, totuși unele din creațiile sale au fost supuse din cînd în cînd unui regim de contestare a paternității, iar altele, chiar dacă nu i-au fost contestate formal, nu se întreprinde nimic temenic spre a i se stabili repunerea în drepturi. În prima

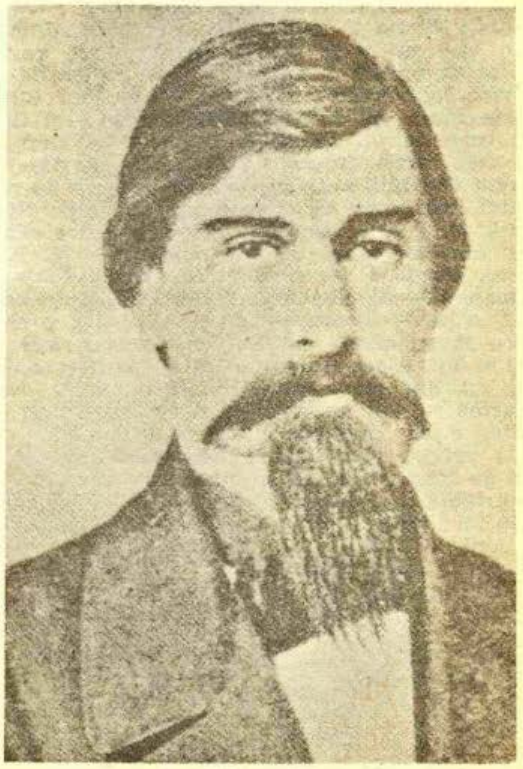

Alecu Russo

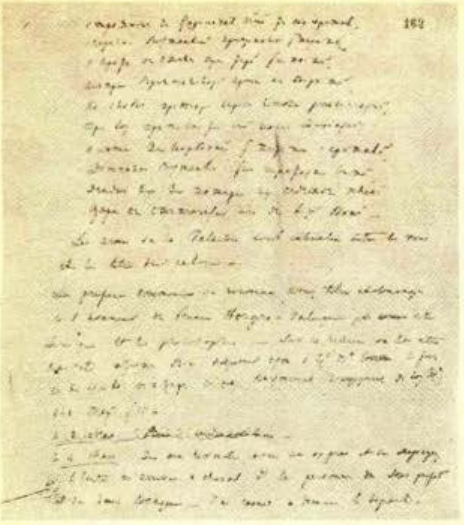

Manuscris Alecu Russo cu text românesc vechi și francez

categorie intră **Cîntarea României**, în cea de a doua ar intra culegerile folclorice care sînt pînă azi socotite, global, ca aparținînd lui Vasile Alecsandri, deși chiar marele scriitor l-a indicat în multe ocazii pe Al. Russo, dacă nu drept adevăratul culegător, cel puțin împreună — culegător ca el. Fiind desigur greu astăzi de determinat cît vine de la unul și cît de la celălalt, din ceea ce a publicat Alecsandri, a fost mai comod să i se atribuie acestuia întregul tezaur.

Alecu Russo a murit tînăr și n-a mai avut cine să-l apere și nici cine să ceară reglementarea onestă a întregii sale moșteniri; cu privire la **Cîntarea României** s-a făcut totuși foarte mult. Ar trebui redeschis procesul literar care, la un moment dat, era pe cale de a-i face totuși dreptate pînă la capăt. Așa, de dragul dreptății care nu mai are nevoie de nici o altă justificare ca să se ceară împlinită. Niciodată nu-i prea tîrziu pentru așa ceva. Grijulii din cale afară față de moștenirea lui Bălcescu, căruia i s-a atribuit, o vreme, **Cîntarea României** — și cine n-ar fi, în măsură în care ar fi a sa — aceiași zeloși nu simt nici o chemare să se ocupe de problema recuperării pe seama lui Alecu Russo a părții care îi aparține lui, din culegerile populare publicate după moartea sa, sub numele lui Alecsandri, deși situația e de mult de notorietate publică.

Cu privire la **Cîntarea României** s-au alcătuit de timpuriu două și chiar trei tabere : unii o atribuie lui Alecu Russo, alții lui Nicolae Bălcescu, iar cei din a treia tabără, concilianți și buni, o atribuie amîndurora. Cu privire la culegerile sale populare, de la o vreme prevalează doar o singură atitudine: nepăsarea.

Controversa legată de **Cîntarea României** ni se pare astăzi încheiată în favoarea lui Alecu Russo. Ultimii care scriu despre Russo nu mai lasă loc nici unei îndoieli. (Șerban Cioculescu și Geo Șerban, în „România literară").

Argumentele, mai ales cele dezvăluite de Vasile Alecsandri, pot fi înlăturate numai de cineva opac la argumentele obiective și obișnuit să opereze numai cu argumentele sale, dinainte alcătuite din opțiuni subiective. Să le recapitulăm pe scurt. Iată ce scria V. Alecsandri către Al. Odobescu : „îți voi descoperi o mare taină literară : **Cîntarea României**, publicată în jurnalul meu („România literară" — n.n.) a fost compusă în limba franceză de A. Russo și tradusă în românește de N. Bălcescu. Am la mine manuscriptul său original". (Alecsandri, **Cele mai frumoase scrisori**, București, 1972, p. 141). Tot către Al. Odobescu afirmă „dreptul de părinte" al lui Al. Russo, „asupra minunatei poeme intitulate **Cîntarea României**" (Alexandru Russo. **Scrieri**, publicate de P. V. Haneș, București, 1908, p. 364). Către doamna Polixenia A. Spiro-Paul, sora vitregă a lui Russo, Alecsandri, scria : „Vă trimit, deși cu regret, singurul manuscris pe care-l am de la fratele Dv. E vorba de poemul în proză **Cîntarea României** (idem. p. 348). Chiar lui Bălcescu, Alecsandri îi amintește de „compunerea călugărului A. Russo" (Alecsandri, **Cele mai frumoase scrisori**, 1972, p. 142) deoarece toți trei se înțeleseseră la Paris să dea opera drept a unui călugăr. Or, „călugărul" era tocmai A. Russo, închis de Mihail Sturdza la mînăstirea Soveja. O bună apărare a lui Russo prezintă Emil Boldan (**Cine e autorul poemului în proză „Cîntarea României"**) în „Viața Românească", 9, 1959, (p. 176—191). O apărare a lui N. Bălcescu prezintă, fără să poată convinge, G. C. Nicolescu (**Paternitatea „Cîntării României"**, în „Limbă și literatură", 1955, p. 231—252). O ipoteză nouă asupra „Cîntării României", numindu-i pe Bălcescu și pe Russo co-autori, prezintă, evident fără argumente convingătoare, Paul Cornea („Viața Românească", 3, 1959, p. 94—103). Evitînd angajarea în polemică, Ștefan Pascu vorbește de „oda lui Russo-Bălcescu, Cîntarea României" (în „Făurirea Statului național unitar român", 1918, I. București, 1983, p. 114). Edițiile Russo includ aproape toate **Cîntarea României** în opera sa : Petre V. Haneș (1908, 1940), G. Bogdan Duică (1910), Ion Pillat (1944), Emil Boldan (1948, 1956) ESPLA (1950, 1959), Geo Șerban (1967), Teodor Virgolici (1974), și ediția de la Chișinău (1955, p. 17). Prefețele și postfețele acestor ediții nici nu mai reiau polemica, socotind-o cu totul neavenită. Istoriile literaturii sînt de asemenea tranșante. G. Călinescu, deși apreciază **Cîntarea României** drept „falsă" ca literatură, nu-i contestă paternitatea. N. Iorga mai întîi a atribuit-o lui Bălcescu, apoi lui Russo. Gh. Ivașcu, I. Rotaru, Dicționarul coordonat de Dim. Păcurariu ș.a. merg pe linia Russo. **Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900** rămîne la evocarea litigiului. Obligat de genul scrierii Al. Dima, în monografia **Alecu Russo** (Editura de stat pentru literatură și artă, f. an. p. 193 și urm.) reia toate datele controversei pînă la zi, adunînd la un loc toate argumentele pro și contra, pronunțîndu-se fără echivoc tot în favoarea lui Russo.

Marelui scriitor — căci e cu adevărat mare, din tagma celor încărcați de har, născînd în inimi emoție și entuziasm — i s-a făcut dreptate. Dar numai pe jumătate. Cealaltă jumătate, cum am arătat, privește culegerile sale populare. P. V. Haneș a pus problema în 1908 așa cum trebuie (vezi Bibliografia critică la volumul **Alexandru Russo, Scrieri**, București, 1908, p. 364—390). Textul său e în același timp îndrăzneț și jenat, cerînd parcă, așezat între două iubiri, o judecată solomonică în stare să-l elibereze de îndoieli și să-i redea liniștea sufletească. Tocmai Alecsandri care l-a ajutat și

Vasile Alecsandri

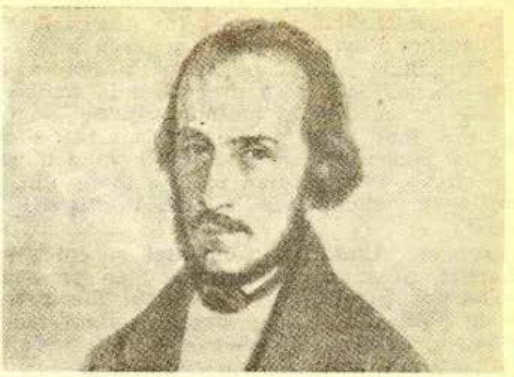

Nicolae Bălcescu

l-a îndrumat pe Russo la publicarea operei, cu același interes înainte de moartea acestuia și după aceea, tocmai el pare a-l fi nedreptățit cu privire la culegerile populare. Din respect față de Alecsandri, critica literară lasă lucrurile așa cum sînt.

Al. Dima, deși arată de mai multe ori că **Miorița** a fost descoperită de Al. Russo (op. cit. p. 123) și că în opera lui Russo se găsesc și alte culegeri populare care apar în volumele lui Alecsandri, scrie că : „Nu ne socotim nedreptățiți să propunem — cu P. V. Hanes — ca de acum înainte culegerea poetului (Alecsandri, n.n.) să poarte și numele scriitorului nostru, pentru motivul că Alecsandri s-a străduit în acel domeniu mai îndelungat..." (op. cit. p. 126).

Alecsandri însuși declară în 1852 : „Ajutat de cîteva persoane și mai cu seamă de d-l Alecu Russo, am adunat o mare parte din poeziile populare..." (V. Alecsandri, **Balade adunate și întocmite**, Iași, 1852, la Al. Dima, op. cit. p. 125).

Se cunoaște și faptul că Alecsandri a clasificat poeziile populare exact așa cum le clasificase Alecu Russo. Se recunoaște de asemenea și dragostea și priceperea acestuia din urmă în materie. Dar, atît ! În trecut au fost și voci mai îndrăznețe. Dem Gh. Teodorescu, a spus că Alecsandri a publicat manuscriptele lui Russo (**Poezii populare**, București, 1885, la P. V. Hanes, op. cit., p. 375). Ovid Densușianu spunea : „Meritul lui Russo în această privință (a literaturii populare, n.n.) i-a fost numai în parte recunoscut de Alecsandri, colaborarea lui Russo este mult mai mare decît rezultă din informațiile date de Alecsandri. Multe din poeziile culese de Russo se găsesc în variata colecțiune a lui Alecsandri" (Ovid Densușianu, **Literatura română, 1830—1900**, curs stenografiat, 1900—1901, Biblioteca Academiei Române p. 237—238, la Hanes, p. 377). G. Bogdan-Duică nu poate să nu recunoască prioritatea lui Alecu Russo, dar crede că a rezolvat problema declarînd că „ei colaborau, de pildă, ca Frații Grimm" (G. Bogdan-Duică, în „Convorbiri literare", XXXV, 1901, p. 647). P. V. Hanes arată însă că nu e tot una, pentru că Russo „a cunoscut poezii populare prin el însuși, culegîndu-le singur, înainte de Alecsandri", cum ar fi „Ghimiciu" și „Păunașul codrilor". Dar să revenim la **Miorița**. În 1850 Alecsandri spunea că a fost culeasă de Alecu Russo la mănăstirea Soveja, cît a fost închis acolo, dar în 1868 spunea că a fost culeasă de el însuși, de la baciul Udrea (la Hanes, op. cit. p. 388 ; Russo a murit în 1859). Nu e exclus s-o fi „re-cules", dar aceasta e cu totul altceva. În „Convorbiri literare" (VI. p. 439) Alecsandri spune totuși că la Soveja, „Russo a cules cîteva balade". Chiar dacă nu știm nici cîte, nici care, e limpede că le-a cules ! De publicat însă, le-a publicat Alecsandri.

La începutul secolului nostru, cînd această clarificare a fost încercată de cîțiva oameni de inimă, s-a apelat și la altfel de argumente, mai ales la cele de ordin intern, folosindu-se analogiile dintre opera scrisă a lui Russo și poeziile populare, care apar în culegerile puse sub numele lui Alecsandri. Din această perspectivă de asemenea contribuția lui Russo s-a dovedit evidentă.

Aceiași oameni s-au întrebat cum de a fost posibilă o astfel de situație, acceptată clar de amîndoi. P. V. Hanes arată că Russo n-a ținut deloc și niciodată să i se spună și să fie „scriitor". „Îi era destul dacă prietenul său vorbea în numele amîndurora" (op .cit. p. 387). Acest lucru poate fi adevărat. În „Critica criticii" Russo scrie, desigur avîndu-se în vedere pe sine, despre unii care n-au avut de gînd să scrie pentru a-și face un nume, sau pentru a se da publicului drept autori... „Ei sînt simpli iubitori de fală românească. Socotindu-se ca niște salahori chemați a ridica o zidire"... Iată cuvintele care s-au dovedit a nu fi fost falsă modestie ! Russo chiar a declarat, la un moment dat, că ceea ce a publicat Alecsandri a fost cules de acesta. Se va gîndi că le-a cules... de la el, așa cum și el le culesese de la alții. Nu era vorba de o operă originală, de o creație personală, așa că Russo n-a avut deloc sentimentul proprietății. P. V. Hanes, după ce se luptă ca un leu puternic pentru Al. Russo, pe vreo cincisprezece pagini, pe ultima devine blînd, în căutarea unei soluții elegante care să nu strice prietenia dintre cei doi, nici după moarte. Dîndu-și seama că nimeni, niciodată, nu va putea proceda la o despărțire cît de cît plauzibilă a contribuției fiecăruia, el se mulțumește cu a-i

acorda lui Al. Russo „mai multă pricepere în materie" și prioritate în „deschiderea orizontului" către poezia populară lui Alecsandri, Kogălniceanu, Negruzzi, Bălcescu, ceea ce l-a pus pe Alecsandri „îndată pe lucru", neezitînd, cum ezita sfiosul Russo, să procedeze la publicarea a ceea ce au adunat amîndoi. Russo „a muncit încă mai mult decît tovarășii săi și le-a pus la îndemînă tot rezultatul muncii sale" (op. cit., p. 389). Sîntem în fața uneia din cele mai grele dileme ale istoriei literaturii române !

Autorul **Cîntării României** și culegătorul **Mioriței**, acest roman originar „de pe o vale a codrilor Bicului", a fost unul din patrioții de la 1848 care a pus bazele, împreună cu Bălcescu, cu Kogălniceanu, cu Alecsandri, gîndirii politice și naționale moderne românești. Semnatar al „Proclamației partidului național din Moldova către Români", împotriva lui Mihail Sturdza, și autor de comedii satirice la adresa guvernului, ajunge să fie închis la mănăstirea Soveja. La 3/15 mai 1848, pribeag în Transilvania, ia parte la Adunarea de pe Cîmpia Libertății de la Blaj. A plecat din Sibiu, probabil împreună cu Șaguna, într-una din cele douăzeci de căruțe. Întorși la Sibiu, după ce vizitează Banatul și Ungaria, la 4 iunie îi scrie lui Bălcescu o scrisoare înflăcărată în care, ca un vizionar, îi descrie România viitoare : „o țară românească cu o mare capitală care se va numi Roma, dacă vrei, cu piețe numite Piața Poporului, Piața Traiană, Piața lui Ștefan, Piața lui Mihai, Piața Moldovei, Piața Banatului, Piața Ardealului ! Și-apoi forță, fericire, măreție, glorie ! Ferice de nepoții noștri ! Și noi fericiți de a fi putut contribui, bine sau rău, mult sau puțin, la acest lucru". Încheie cu „Trăiască România" (în vol. **1848 la Români**, de Cornelia Bodea, vol. II, București, 1982, p. 781—782).

A fost un împătimit al iubirii de țară și de curată limbă românească. **Cîntarea României** dă măsura simțirii lui, ca și **Amintirile, Cugetările, Studiile naționale, Poezia populară** ș.a. De la el au rămas aceste cuvinte-testament în stil de cronică moldovenească drept motto la **Cîntarea României** : „Dacă dușmanul vostru va cere legăminte rușinoase de la voi, atunci mai bine muriți prin sabia lui decît să fiți privitorii împilării și ticăloșiei țări voastre. Domnul părintilor voștri însă se va îndura de lacrimile slugilor sale, și va ridica dintre voi pe cineva, carele va așeza iarăși pe umerii voștri în volnicia și puterea de mai înainte". Iubitor al trecutului scria : „Fără trecut, națiunile sînt schioape. Națiile care au pierdut șirul obiceiurilor părintești, sînt nații fără rădăcină, nestatornice..." **(Cugetări)**.

A criticat cu asprime încercările de alcătuire a unei limbi artificiale, după model latin sau francez, puse la cale de grameriani „despre limbă, fără a întreba pe limbă !". În această privință avea exact aceleași idei ca și contemporanul său transilvănean Andrei Șaguna. A polemizat cu Cipariu și cu Barițiu. „Dacă este ca neamul românesc să aibă și el o limbă și o literatură, spiritul public va părăsi căile pedanților și se vor îndrepta la izvorul adevărat ; la tradițiile și obiceiurile pămîntului, unde stau ascunse încă și formele și stilul și de aș fi poet, aș culege mitologia română care-i frumoasă ca și cea latină sau greacă ; de aș fi istoric, aș străbate prin toate bordeiele să descopăr o amintire sau o rugină de armă ; de aș fi gramatic, aș călători pe toate meleagurile românești și aș culege limba" **(Cugetări)**. Nu era împotriva îmbogățirii limbii, cum nu era nici Șaguna (vezi **Prefața** la **Biblia** sa), dar era pentru o îmbogățire firească nu căutată cu luminarea și impusă din considerente de dicționar. Iată-l cum gîndește în această privință : „Poporul e un mare neolog, cînd îi face trebuință ; el răstoarnă sistemele învățaților, cînd ele nu sînt întemeiate pe logică, și își formează o limbă curată, expresivă, armonioasă, căci îi place armonia" **(Poezia populară)**.

A deplîns cu extraordinară pătrundere împărțirea românilor transilvăneni în două confesiuni : „Zile de frăție a Blajului din 15 mai 1848 se ridică rareori în istoria unui popor împărțit în credința sa. Spuie căpăteniile a unitilor și a neunitilor cu cîtă muncă sufletească **au putut pe trei zile** impune tăcerea pismilor religioase ?".

Amintirile lui Russo le preced pe ale lui Ion Creangă și nu la o temperatură sufletească mai scăzută. Evocările lui sînt tot atît de emoționante, metaforele lui la fel de neașteptate. El vede totul „prin aducere aminte" și toate sînt frumoase, fiindcă vin din tinerețe și „tinerețea e fericire". Soarele amintirii „dezmiardă și nu arde, cînd de pe porumbei pică ninsoarea mirositoare". Din depărtarea amintirii, „cumpăna ființei se pare un cocostîrc cu pliscul întins...", iar pentru o Măriucă privind drumul pe care îi plecase cel drag... „drumul aducea numai dorul". Russo este poate printre cei dintîi care au descoperit, desigur în poezia populară, dorul, acest „al doilea suflet ce au dat Dumnezeu românului" **(Amintiri)**.

Deși încape într-un singur volum, opera lui Alecu Russo încape greu în sufletul românului : îl umple, îl copleșește cu frumuseți adînci scoase din adînc de istorie, din adînc de simțire românească, plămădit din doine și din balade. De aceea trimite el la limba poporului : „muncește-ți pana și pune zăbală străinismului" **(Despre Steaua Dunării)**. „Datinile, poveștile, muzica și poezia sînt arhivele popoarelor. Cu ele poate reconstitui oricînd trecutul întunecat", scrie el **(Poezia populară)**. El cel dintîi a recunoscut în **Miorița** „cea mai frumoasă epopee păstorească din lume", scrisă de anonimul poet, „păstorul cîmpiilor și al munților noștri". Nu exagerează deloc atunci cînd spune mai departe : „Însuși Virgil și Ovid s-ar fi mîndrit cu drept cuvînt, dacă ar fi compus această minune poetică" **(Poezia populară)**. Ce frumos și adevărat ar fi dacă **Miorița** ar figura și ea, măcar ea, despre care nimeni nu s-a îndoit vreodată că e culeasă de el, în volumul ce poartă pe frontispiciu numele lui Alecu Russo, descoperitorul providențial !

Omul acesta modest, lipsit de cea mai elementară ambiție cînd este vorba de el însuși, a avut un suflet mare, generos și plin de haruri, capabil să trezească în alții tot ce au mai bun în ei, tot ce poate aduce în viață un dram de bucurie și mulțumire. Mai mult decît alții, el a fost și va rămîne peste veacuri un mare dascăl de simțire românească. Acum, la 125 de ani de la trecerea lui acolo unde vom merge și noi într-o zi, se cuvine să-i trimitem solie de recunoștință și un moment de reculegere sub părul din mijlocul satului refugiat în sufletul nostru, cu toate frumusețile și amintirile lui.

Dr. Antonie Plămădeală

LECTURI SURPRINZĂTOARE

POVESTIRILE LUI CREANGĂ ASCUND UN LIMBAJ MITIC ?

vasile lovinescu

Vasile Lovinescu este cunoscut cititorilor din România printr-o carte închinată romanului lui Mateiu Caragiale, Craii de Curtea-Veche, intitulată Al patrulea hagialîc. Incercarea lui Vasile Lovinescu este de a arăta că în paginile cărții prin detalii anumite, prin relațiile dintre personaje, prin raportări la simboluri și mituri foarte vechi se poate descoperi în roman o a doua istorie, o istorie inițiatică. Desigur, Vasile Lovinescu nu cere partizanatul, iar pentru cititor interpretarea lui Vasile Lovinescu este una din multele posibile, chiar dacă pentru autorul cărții ea este unica. A doua carte de aceeași factură, aflată în manuscris, Creangă și Creanga de aur, pornește de la povestirile lui Creangă în textul și subtextul cărora autorul descifrează un mesaj inițiatic pentru a ajunge la alte texte de literatură română cu care acest mesaj comunică, episoadele cu Ciubăr Vodă găsite în mai mulți autori. Lectura lui Vasile Lovinescu este hermeneutică și are un incontestabil interes cultural pentru că antrenează o sumă de informații din sfera credințelor și cultelor vechi, a ezoterismului, cu scopul de a arăta că basmele românești conservă nucleee mitice străvechi, care sînt manevrate conștient de Ion Creangă conform sensului lor originar. În Almanahul precedent am tipărit capitolul privitor la Capra cu trei iezi în care se expune lămurit ideea de bază a autorului privitor la intersectarea pe pămînt românesc a două culturi dintre cele mai vechi, cea hiperboreeană și cea atlantă, culturi ierarhizate atît cronologic, cît și ca valoare spirituală. Soacra cu trei nurori închide, după Vasile Lovinescu, semnificații ascunse de același fel. Oferim această lectură dirijată cititorului pentru interesul ei în sine, cel puțin ca superior exercițiu intelectual și cultural.

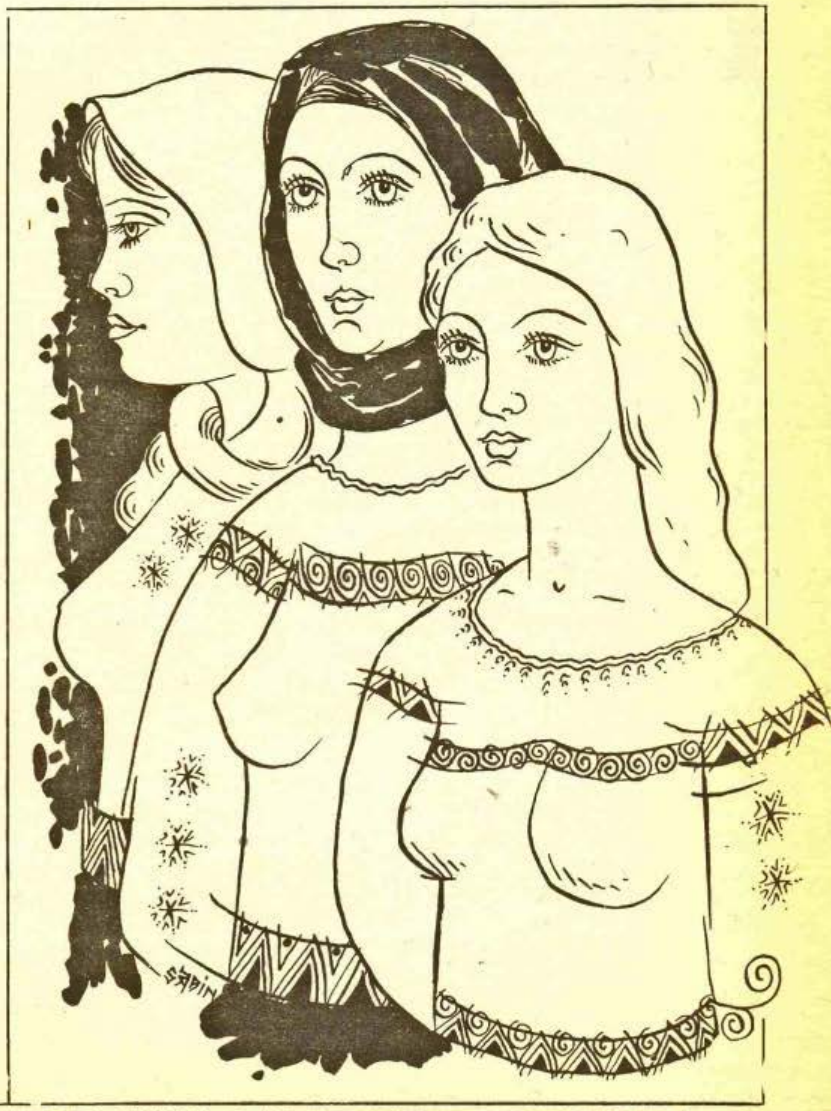

O mică tragedie familială destul de obişnuită (antagonism între părinţi şi copii, conflict între generaţii, între soacră şi nurori prin altoirea de elemente exogene pe trunchiul familial, împărţirea unei moşteniri într-un sat moldovenesc), afaceri mai mult de Judecătorie, devin printr-o logică internă ascunsă dar reală, prin filiaţiune şi genealogie de jos în sus, oglindirea unei deveniri cosmice. Sîntem constrînşi să căutăm simbolismul, care nu e o suprastructură subtil distilată subiectiv de noi, ci e obiectiv în natura lucrurilor, în ordinea firii şi existenţial. O pasiune dezindividualizată devine tendinţă cosmică. Acela care caută „rerum cognoscere causam", să cunoască pricina lucrurilor, cum spune Lucreţiu **(De natura rerum)** nu are dreptul să refuze audienţă mitului, care povesteşte genealogia cauzelor ce creează şi distrug universul. S-ar părea că e vorba de o anecdotă din Ţara de Sus. „E meritul lui Boutière de a fi descoperit varianta armeană din colecţia lui Minas Tchéraz cu care varianta Creangă are asemănări izbitoare, avînd aceeaşi schemă epică... [...] Prin aceasta, orice presupunere despre paternitatea lui Creangă asupra acestei naraţiuni devine derizorie" [1]). Bineînţeles, e vorba de o pretinsă paternitate concernînd mitul, nu de scurgerea lui în admirabila formă literară al cărui exclusiv merit aparţine humuleşteanului. Acolo unde mitul se ascunde în episoadele cele mai anodine, cele mai banale ale vieţii de toate zilele, acolo e mai adînc criptat.

„Gelozia mamei divine" e un fapt ce izbeşte în toate miturile de geneză. Creatoare a lumilor şi fiinţelor din ele, le vrea strîns dependente de ea, ca şi cloşca puii ei. Tendinţa centrifugă, firească în univers, i se pare un scandal cosmic, căci mama e compactantă, culbar şi matrice a Lumilor. Din perspectiva ei, care este aceea a substanţei, are o dreptate relativă. Dar mai este şi punctul de vedere al esenţei... Mamă admirabilă, parturientă de nenumăraţi copii, nu înţelege să li se taie cordonul ombilical care-i leagă de ea şi vai de acela care o încearcă. Persecuţiile înverşunate şi neistovite ale Herei împotriva lui Herakles decurg din faptul că eroul solar încearcă să sublimeze, să „uranizeze" făpturile ieşite din humă. În unele din basmele noastre, soţia lui Făt-Frumos e fiica smeului, a Materiei prime, a Dragonului ieşit din mîl ; e o tovarăşă admirabilă. fuge cu el de la tatăl ei ; deodată devine o duşmancă înverşunată, pe măsură ce soţul ei se depărtează de pămînt şi se înalţă spre zonele uranice ale Universului. Cîteodată faptul se întîmplă cu mama lui. Ea dă naştere eroului solar, dar aceasta-i tot; mai departe nu poate merge. Se întoarce în lumea titanică, dîndu-se în dragoste cu smeul. În altă versiune, liniile de forţă ale mitului apar mai evident. Tovarăşa lui Făt-Frumos e însăşi sora lui, total devotată pînă întîlneşte pe smeu. Se dă tot aşa total, de partea lui. Complementarismul este mai evident cînd perechea e compusă din soţ-soţie, frate-soră.

Ceea ce în Occident se numeşte Esenţă-Substanţă iar în India Puruşa-Prakriti, apare ca armonie din perspectivă transcendentă. Pe planul orizontal, la nivelul lor de manifestare, apare însă în luptă şi antagonism înverşunat. Prakriti e ininteligibilă şi neinteligibilă. Naşte sub acţiunea de prezenţă a lui Puruşa, fără să-şi dea seama de asta, ca o femeie fecundă în somn. Dar creaturile ei participă nu numai la pasivitatea ei lunară; ele sînt şi odraslele soarelui esenţial, ai lumei inteligibile; e firesc şi în natura lucrurilor, să tindă spre polul lor esenţial. Dar lucrul nu e posibil decît în măsura în care se rup de mama lor. **Inde ira...**, catastrofele cosmice şi sociale, lumea băgată într-un ciclon care, primenind stihiile serveşte în fond, planurile Providenţei.

Dovada că avem de-a face cu un alt peren incontestabil, izvorîtor de lumi, tot aşa de eficient în formarea unei Galaxii cît şi în aceea a unei celule, constă în faptul că el se „aspectează" şi în „cercul nostru strîmt", în celula familială. Cine nu a cunoscut o mamă geloasă pe soţia fiului său ? E un spectacol curent, de toate zilele. În loc să căutăm explicaţia în impura interpretare psihanalitică a mitului lui Oedip, e mai

[1]) **Ovidiu Bîrlea, Poveştile lui Creangă, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1967, p. 111.**

bine să vedem în fenomen, inclusiv în tragedia lui Oedip, o oglindire microcosmică dar totală, a unui mit creator de lumi prin armonia discordantă a lor.

Să nu ne mirăm deci că-l găsim şi într-un sat care seamănă ca două picături de apă cu Humuleştii de pe apa Ozanei, ca şi în toate satele din lume, cum e şi firesc. Lucrurile se complică şi se nuanţează prin faptul că maternitatea nu epuizează complet conceptul de feminitate şi că lumile luminoase sînt personificate uneori de entităţi feminine, zîne sau iele, care se coboară în întunericul lumii noastre pentru a smulge colţii balaurului. De aici, simbolismul Fecioarei şi al soţiei exemplare, răscumpărînd pe iubitul ei din robia Talpei Iadului, Isis salvînd pe Osiris, Astarte pe Tamus, Afrodita pe Adonis, Beatrice pe Dante, Margareta, „das ewig Weibliche", Eternul feminin, pe Faust, Sonia pe Raskolnikov.

Limitîndu-ne la Creangă, găsim exemplificate în opera lui cele două feţe, inferioară şi superioară, ale feminităţii. Aspectul negativ în **Soacra cu trei nurori,** în baba vecină cu moşneagul din **Punguţa cu doi bani,** în baba şi fata ei din **Fata babei şi a moşneagului,** în codoaşa din **Stan Păţitul,** în mama fetei de împărat şi în scroafa din **Povestea Porcului,** în Talpa Iadului (nume admirabil al rădăcinei bazice a lumii) din **Ivan Turbincă.**

Chiar cînd finalitatea e benefică, femeia începe prin a fi solicitată de forţele de perdiţiune : incipient, fata împăratului în **Povestea Porcului,** fata Împăratului Roşu în basmul **Harap-Alb,** cumplita „farmazoană", sfîrşind prin a fi „trasmutată" de răbdarea, ingeniozitatea, dragostea lui **Harap-Alb.** Wagner a personificat-o în Kundry din **Parsifal.**

Înainte de a începe tîlcuirea **Soacrei cu trei nurori,** trebuie să accentuăm că miturile autentice narează în modurile cele mai diferite, gestul primordial al Demiurgului care face să treacă de la potenţă la act în materia primă a lumii noastre, reflexul unei posibilităţi divine, o esenţă captivă a substanţei. În Haosul originar se imprimă, în mod vibratoriu, un **Fiat** cosmogonic. Depus ca o sămînţă în matricea lumii, el îmboboceşte în masa vibratorie, ondulînd concentric pînă la circonferinţa ultimă, de unde se întoarce printr-o mişcare inversă integrantă, sistolă şi diastolă a inimii lumii. După Anaxagoras, Nou-ul, creator de lumi, Intelectul prim, determină în Haos un vîrtej creator de lumi. În jurul acestui punct „ce din haos face mumă iară el devine Tatăl", se nasc şi se nasc lumile. Trebuie bine precizat că această geneză e oglindirea pe plan inferior a unui „gest" ceresc. Drama se desfăşoară deci pe pămînt şi în cer, prin sacrificiul Prototipului.

Soacra cu trei nurori e Nadirul mitologiei lui Creangă, **Capra cu trei iezi,** Zenitul ei. Între aceşti doi poli, se desfăşoară basmele următoare.

E interesant că **Soacra** a fost aşezată printre basme, cînd din perspectiva profană, nimic nu motivează aceasta ; povestea nu are nici un element supranatural, cum abundă în basmele următoare. E o nuvelă, narînd o dramă rurală, nu din cele mai rare. A fost un fel de consens tacit al editorilor, mai mult un fel de instinct, justificat şi prin faptul că autorul a publicat **Soacra** şi **Capra cu trei iezi** una după alta, în două numere consecutive din „Convorbiri Literare". Un fel de avertisment al complementarismului lor.

„Soacra" e un fel de poreclă rurală a temeliei radicale, **Mulaprakriti,** cum o numesc hinduşii, a **Manifestării,** a **Talpei Iadului,** cum i se mai zice în mitologia românească, cu o frumuseţe de expresie demnă de înălţimea şi de rigoarea ei tehnică.

Mulaprakriti, Mu-devi (zeiţa rădăcină), **Talpa Iadului,** este o „rădăcină fără rădăcină, căci n-ar fi rădăcină dacă ar avea ea însăşi rădăcină" [2]). Trăieşte numai pentru ea şi tot ce produce ţine compactat în sînul ei. E Atractul originar, Cupiditatea, Egoismul radical, pasiunea antrenantă a oricărei vieţi elementare, resortul interior al Naturii. E o putere în acelaşi timp prolifică şi cen-

[2]) **Sankhya—Sutra, I. Adhyaya, sutra 67. — Bătrinii Alchimişti spuneau despre Materia Primă că este „Radix ipsius", propria ei rădăcină.**

tripetă, geloasă pe copiii ei, nedespărţindu-se de ei, ca Gaia de fiii ei Titanii.

Baba humuleşteană, solicitată de polul ei masculin, a depus pe pămînt mai degrabă decît a născut (căci din perspectiva ei radicală, nu depăşeşte nivelul cel mai de jos al geneticii) trei fii, pentru că şi Prakriti pe care o reprezintă în regnul hominal, sub actul de prezenţă al lui Puruşa, Masculul ceresc, produce o triplicitate de tendinţe, cele trei **gune,** armături ale Marelui cosmos, ca şi ale Micului cosmos. Sînt : **Sattwa,** tendinţă ascendentă luminoasă, cu năzuinţă de reintegrare în principiu ; **Rajas,** expansivă, pasională, epuizînd amploarea, adică dimensiunea orizontală ; **Tamas,** descendentă, întunecată, însumînd în ea posibilităţile de inerţie şi de ignoranţă. Cele trei gune se repartizează, după cum se vede, după un simbolism crucial. Ele nu sînt stări de fire, ci condiţiuni ale stărilor de fire care constituie Existenţa universală. Nu se află nimic în univers care să nu fie rezultatul unor dotări ale lor indefinit variabile. Culorile lor simbolice sînt negru pentru **tamas,** roşu pentru **rajas,** alb pentru **sattwa.** Cum se vede, pasiuni dezindividualizate care dezvăluie tendinţe fundamentale ale universului.

Aceste cîteva precizări sumare, reducîndu-se la scheme, erau necesare pentru înţelegerea basmului nostru, în care Soacra este Prakriti iar cele trei gune care ies din indistincţiunea ei, sînt cei trei feciori. Natural, basmul este prea sumar, prea scurt şi, ca toate basmele, lipsit de nuanţări psihologice, care ar putea caracteriza cele trei tendinţe în cei trei feciori. Vor fi evertuaţi, dinamizaţi, specificaţi, cînd se vor căsători, cînd soţiile **Sakti** ale lor, reprezentînd elementul dinamic, de „putere" inerent unor principii, vor fi înviate din amorţeala lor.

Şi chiar în cele trei nurori, numai ultima şi cea mai mică, e incontestabil guna **sattwa,** ceea ce repartizează implicit celelalte două gune în celelalte două nurori mai mari. Feciorii rămîn propriu-zis „nediferenţiaţi" şi nu e nevoie să fie altfel, deoarece lucrează „în numele lor" nevestele respective.

De aceea Creangă găseşte suficient să-i descrie ca fiind „trei feciori înalţi ca nişte brazi şi tari de virtute dar slabi de minte", exprimînd credincios „ininteligibilitatea" lui Prakriti. De abia prin însurătoare, se vor diferenţia în ei, prin cele trei neveste, tendinţele bazice de care am pomenit. E curios că găsim aceeaşi expresie şi în „Amintirile" lui Creangă ; străbunicul lui, Ciubuc Clopotarul, întrebat fiind odată de Vodă cu ce-şi ţine atît amar de turme şi bucate, răspunde : „cu cei slabi de minte şi tari de virtute, Măria Ta", pentru că şi argaţii lui Ciubuc şi feciorii babei stau **ex parte substantiae,** în partea rădăcinii lumii ; e şi una din probele trecerii insensibile de la „Amintiri" la basme, de la exterior la interior, pe care am subliniat-o mai sus.

„Egoismul radical", compactat al rădăcinii tenebroase e precis indicat în basm :

> „Pentru a nu răzleţi feciorii de pe lîngă sine, mai dură încă două case alături, una la dreapta şi alta de-a stînga celor bătrîneşti. Dar tot atunci luă hotărîrea nestrămutată de a ţine feciorii şi viitoarele nurori pe lîngă sine — în casa bătrînească — [...]. Aşa făcu : şi-i rîdea inima babei, de bucurie, cînd gîndea numai cît de fericită are să fie, ajutată de feciori şi mîngîiată de viitoarele nurori. Ba de multe ori zicea în sine : «Voi priveghea nurorile, le-oi pune la lucru, le-oi struni şi nu le-oi lăsa nici pas a ieşi din casă în lipsa feciorilor mei»".

Pe cît de prolifică e **Prakriti,** pe atît e de zgîrcită cu făpturile ei, aprigă în a nu le îngădui nici o diferenţiere de ea. Deşi matca lor, orice devenire, orice evoluţie calitativă îi sînt tot atît de incomprehensibile, pe cît de nesuferite. Procesul ascendent de integraţiune în universal, în polul esenţial al lumii a propriilor ei fruste, o face să cutremure lumile cu mînia ei. Am reamintit mai sus de reacţiunile înfricoşătoare ale Gaiei, mama Titanilor, la încercările de transmutaţiune ale zeilor Olimpieni.

Căci nu trebuie să ne lăsăm iluzionaţi de amăgitoarea îmbrăcămnite exterioară a mitului : uciderea Titanilor de fulgerele cereşti ale lui Zeus e, în realitate, transformarea unei materii prime lunare în esenţă solară. Zeii împlinesc un gest de caritate cosmică, faţă de lume şi mai ales faţă de Titani. Termenul „creuzet", vasul în care se perfectează transmutaţiunea alchimică vine de la „Crux" şi în el e „crucificată" Materia Primă cu finalitate de Piatră Filozofală. Trebuie bine reţinute acestea, dacă vrem să înţelegem adîncimile purtării finale a nurorilor faţă de babă.

Deci baba se pune să găsească nişte soaţe, nişte „Sakti" (reamintim că în tradiţia hindusă, Sakti reprezintă aspectele dinamice ale principiului şi ale diferitelor lui ipostaze, în general arătate ca fiind feminine), pentru feciorii ei, după chipul şi asemănarea lor ar vrea ea :

> „...umblă val-vîrtej în cinci-şase sate şi abiè-abiè, putu nemeri una după placul ei : nu prea tînără, înaltă şi uscăţivă ; însă robace şi supusă. Feciorul nu ieşi din hotărîrea maică-sa, nunta se făcu..."

Din prima noapte, baba puse din greu la lucru pe noră ; ea însă se culcă, spunînd tinerei neveste :

> „Dar tu să ştii că eu dorm epureşte ; şi pe lîngă işti doi ochi, mai am unul la ceafă, care şede pururè deschis şi cu care văd şi noaptea şi ziua, tot ce se face prin casă. Ai înţeles tu ce ţi-am spus ?"

De unde să înţeleagă biata fată — şi noi pe lîngă ea — admirabila măestrie cu care Creangă ascunde o taină strigînd-o în gura mare ? Tot aşa Moş Nichifor Coţcariul îşi zice solomonar ca să nu creadă nimeni că e adevărat. E metoda lui Edgar Poe în **Scrisoarea furată.** Căci baba are realmente un al treilea ochi, dar inversul sinistru al ochiului ciclopic, frontal, al Eternităţii, ca atare la ceafă. E „Atractul invers al Naturii", cum îi spuneau vechii hermetişti, ochiul Meduzei, care pietrifică şi îngheaţă fundul infernului, staniştea lui Lucifer şi el cu trei feţe, după spusa lui Dante. Cu el baba îşi amorţeşte feciorii şi nurorile. Regăsim acest ochi în privirea cerbului din Harap Alb, în acelaşi basm, evoluat, transfigurat, în ochiul frontal al lui Ochilă, adevăratul ochi al Eternităţii, pe care Yoghinul caută să-l deştepte între sprîncene, numit ochiul lui Şiva.

În cîteva zile nora s-a dat pe brazdă iar baba poate să pună la cale şi pe al doilea fecior.

„...îşi ie un suflet de noră, întocmai după chipul şi asemănarea celei dintîi ; cu deosebire că aceasta era mai în vîrstă şi ceva încrucişată dar foc de harnică."

Detaliul este anodin şi făcut numai ca să diferenţieze pe a doua noră de celelalte ; s-ar putea ca strabismul fetii să fie în legătură cu ochiul la ceafă al babei, în sensul unei deritmii mai atenuate a privirii, esenţială în simbolismul iniţiatic. Natural, este numai o simplă remarcă în trecere şi nu se poate măcar presupune ce importanţă îi dădea Creangă.

„Dar binele — cîteodată — aşteaptă şi rău (pentru restabilirea echilibrului, care în lumea noastră nu permite un cerc închis în fericire sau nenorocire, **n.n.**). Nu trece tocmai mult şi vine vremea de însurat şi feciorului celui mic. Baba însă voia cu orice chip să aibă o troiţă nedespărţită de nurori... De aceea şi chitise una de mai înainte. Dar nu-i totdeauna cum se chiteşte ci-i şi cum se nimereşte. Într-o bună dimineaţă, feciorul mamei îi aduce o noră de cuptior. Baba se scarmănă de cap, dă la deal, dă la vale, dar n-are ce face şi de voe de nevoe, nunta s-a făcut şi pace bună !"

Cum spuneam, în acest moment al basmului, se produce ruperea unui cerc. Mai exact vorbind, Providenţa sancţionează încercarea de a institui un cerc perfect în manifestare, printr-o încercare luciferică de separativitate. Cercul nu e posibil, pentru că violentează ambianţa prin izolare, prin discontinuitate faţă de ţesutul cosmic şi indirect, ruperea faţă de Principiu, raţiune suficientă a tuturor stărilor de fire, ceea ce este o absurditate calificată. Căci, vrînd nevrînd, prezenţa Principiului în lume e o necesitate inexorabilă şi în natura lucrurilor. Fie în întreaga colectivitate umană, fie în cercul strîmt al unei familii de la ţară, legea e aceeaşi şi intervenţia ei se produce năpraznic sau lunecă pe vîrful picioarelor. Providenţa fulgurează în gospodăria babei. Intervine acea sclipire supraesenţială, acel trăsnet calitativ, incomensurabil în timp dar şi în efecte, fulger în senin, cu care Principiul intervine în lume şi cu care răstoarnă toate planurile stăpînitorilor ei. Sub înfăţişarea de spaimă a cataclismului, e în realitate o restabilire de echilibru. E egal cu el însuşi, fie că distruge o Galaxie, fie că extermină o tiranie domestică. Cantitatea catastrofei nu are importanţă, unicul criteriu fiind cel calitativ. Nora a treia e un vifor venit din seninătăţi, coborît pe **Avatarana** [3]), ca să purifice miasmele unei lumi stătute, ale unei tiranii stupide, să libereze şi să promoveze esenţe masculine, înrobite de „gelozia" Materiei Prime. Pentru aceasta trebuie să desmorţească cele trei tendinţe bazice, **gunele** de care am mai pomenit, să le redea libertatea şi înariparea jocului lor iniţial, jocul ielelor, căci aceasta sînt în realitate cele trei nurori, primele două căzute în toropeală, una prin inerţia ei congenitală de gună **Tamas,** a doua prin expansiune orizontală, aderînd deci pe faţa Abisului, cum e în firea lui **Rajas.** Singură a treia, **Sattwa,** în conformitate cu Intelectul

[3]) **„Avatarana" e axul vertical al Universului, de-a lungul căruia Principiul, sub chipul lui Vişnu, se coboară ca Avatar în lume, cu scop de răscumpărare şi de mîntuire.**

pur nu poate fi afectată de **Mudevi**, zeița Abisului, pentru care Intelectul este inconceptibil, asupra căruia nu poate avea nici o priză. Cruzimea pe care o arată nora cea mai mică e salubră, purificatoare prin distrugere ca un uragan. Poate fi și o aluzie la metodele tantrice din ritualele șivaite, este calea Rigorii.

Faptul că ielele din tradițiile românești personifică pe cele trei **gune** din tradiția hindusă, nu poate suferi nici o îndoială. Jocul lor sacru stîrnește manifestarea din amorțeala ei bazică, determină dozarea tendințelor descendentă, ascendentă și expansivă în măsuri indefinit variabile, dozare care este cauză eficientă a tot ce există. Vai de profanul, vai de nedemnul pe care îl prind în punctul de interferență al dănțuirii lor ! Pățește ca soacra din basmul nostru, e pocit, i se ia gura, i se iau mîinile și picioarele, i se iau mințile. Ielele nu sînt rele ; altminteri de ce li s-ar mai zice și Milostivele ? Ele sînt teribile, ceea ce este cu totul altceva. În realitate cele trei zîne nu pot suferi abjecțiunea condițiunii umane și, invers, aceasta nu le poate suferi sfințenia transcendentă. Ele sînt un neistovit izvor de binecuvîntări pentru acela care știe să le înțeleagă, să le tălmăcească, să le iubească. Ielele nu admit să se sclerozeze nimic în natură, nici să amorțească. Primenesc toată firea prin dansul lor aparent orgiastic care reprezintă mișcarea continuă ce transformă întregul cosmos într-un vortex sferic vibratoriu universal. Strugurii pe care îi calcă în teascul lumii storc un vin ucigător pentru omul obișnuit, dar tămăduitor, exaltant pentru acela care năzuie spre piscul Olimpului, mai presus de negurile de la poale.

Li se spune Iele, „Dînsele", nu pentru că nu ar avea nume, ci pentru că acesta e prea transcendent, deci prea primejdios pentru a putea fi rostit fără pedeapsă de către profani. Tradiția noastră dă, nu adevăratul lor nume care e indicibil, ci substitute. Li se spune **Margalina, Rujalina, Savatina** [4]) și nu trebuie mai mult pentru a le putea stabili identitatea cu cele trei gune. În adevăr „Marga" se găsește în mărgăritar și margaretă ; culoarea ei e deci albă. „Ruja" e roșie și „Savat", **recte** Sabat, e ziua Sîmbetei, ziua lui Saturn, a cărui culoare este neagră. Or, cum am mai arătat mai sus, sînt exact cele trei culori ale genelor **Sattwa, Rajas** (să se observe asonanța dintre **Rajas** și **Ruja)** și **Tamas.** Cît despre desinența **lina,** e forma populară a Elenei, deci a lui Selene, Luna. Or, un aspect teribil, mortal al Lunei în tradițiile antice, era tripla Hecate, care adăsta noaptea la crucea drumurilor cu ceata ei urlîndă de cîini. Sub o perspectivă sinistră și primejdioasă tripla Hecate înfățișează un aspect al ielelor.

[4]) **Tudor Pamfile, Sărbătorile de vară la Români, București, Socec & Comp. C. Sfetea, 1910, p. 19.**

În ce privește purtarea subsecventă a nurorii celei mai tinere, nu găsim inutil să citățm de pe acum cîteva rînduri din cartea lui Sri Aurobindo Gosh, intitulată **Mama,** despre aspectul teribil al lui **Kali, Șakti** a lui **Șiva.**

„Un alt aspect al divinei Mame personifică puterea sa de splendidă energie și de irezistibilă pasiune, aptitudinea ei războinică, voința zdrobitoare, repeziciunea impetuoasă și puterea ce cutremură lumile. Este în **Maha Kali** o intensitate zdrobitoare, o puternică pasiune de împlinire, o divină violență repezindu-se ca să sfarme orice limită și orice obstacol. Întreaga ei divinitate izbucnește într-o splendoare de acțiune furtunoasă ; ea vrea promptitudinea, acțiunea imediat eficace, lovitura iute și directă, asaltul frontal care mătură pe **Asura** [5]), primejdioasă și fără milă pentru acei ce urăsc divinul, căci e războinica lumilor și niciodată nu se dă îndărăt de la luptă. Nesuferind imperfecțiunea, e aspră față de tot ce în om e rea voință, severă pentru tot ce e încăpățînare ignorantă și obscruitate; mînia ei este imediată și terifiantă față de minciună, trădare și răutate" [6]).

Din prima seară, nora cea mai mică introduse un element exploziv și salubru în casa toropită de tirania babei. Un ospăț orgiastic, dionisiac, cum se obișnuiește în unele praznice rituale, cu vin vechi de viață lungă, cum nu mai văzuseră celelalte nurori, în timp ce soacra zăcea toropită în tenebrele ei, elementul ei natural. Determină astfel o vibrațiune inițială care, amplificîndu-se, va transforma materia amorfă a gospodăriei (închipuind legitim, după legile riguroase ale analogiei simbolice, întregul cosmos, să se noteze bine acest fapt) într-o masă ondulatorie, promovînd și emancipînd elementele ei pozitive, precipitînd pe cele negative, în rădăcina tenebroasă a lumii.

„Și de atunci, nurorile nu au mai avut zi bună cu baba... rodea în ele cum roade cariul în lemn",

credincioasă naturii ei care roade materia fără odihnă, reducînd cantitatea continuă la cantitate discontinuă, în pulbere atomică. Și e semnificativă fraza ce urmează :

„Se lehămetiseră pînă și cele două de gura cea rea a babei ; și cea mai tînără găsi acum prilej să-i facă pe

[5]) **Cum vom întrebuința des acest termen vedic, trebuie să indicăm că în tradiția hindusă, el reprezintă entități inferioare, în opoziție, și complementarism cu** Deva, **regenții luminoși ai lumilor superioare. Echivalenții riguroși exacți ai Asurilor în tradițiile grecești și românești, sînt Titanii și Zmeii.**

[6]) **Șri Aurobindo, La Mèse, Paris, Adyar, 1050. E inutil aproape să atragem atenția asupra asemănării cu descrierea** Walkiriilor.

obraz şi să orînduiască totodată şi moştenirea babei printr-o diată nemaipomenită pînă atunci".

Adică elementul iniţial vibratoriu se află în nora cea mai mică ; ondulaţia se transmite însă şi celorlalte două, această ondulaţie fiind ireversibilă ; venise timpul, care în realitate e eshatologic, de sfîrşit de ciclu, ca haosul reprezentat de babă să se transforme în cosmos armonic, printr-o „diată nemaipomenită pînă atunci", pentru că judecata din urmă e unică în ciclu ; „diata" e o nouă normă, o nouă legislaţie pentru lumea răscumpărată ; această nouă legislaţie, care este a lui Manu, e distribuită de cei trei feciori, animaţi de **Sakti**-ile lor respective divers dar concordant şi observaţia merge foarte departe. Cei trei fraţi vor deveni „Cei trei fraţi Împăraţi" ai lui Ispirescu, şefii ierarhiei iniţiatice.

Metoda e năpraznică în felul lui Kali, dar rugăm pe cititor să-şi reamintească citatul din Aurobindo Gosh, cînd va avea de judecat pe cea mai tînără dintre ielele nurori.

După învăţătura nurorii mai mici, intrară

„busna în casă, luară pe babă de păr, o izbiră cu capul de păretele de răsărit, apoi de păretele de apus, pînă i-l dogiră. Apoi cea mai tînără, fiind mai şubredă decît cele două, trînteşte baba în mijlocul casăi şi-o frămîntă cu picioarele şi-o ghigoseşte ca pe dînsa ; apoi îi scoate limba afară, i-o străpunge cu acul şi i-o presură cu sare şi piperi, aşa că limba toată se umflă şi biata soacră nu mai putu zice nici cîrc ! Şi slabă şi stîlcită cum era, căzu la pat bolnavă de moarte."

Adevărat rit dionisiac de zdrobire a strugurilor în vas, „pentru ca vinul să fie extras din mort", conform unui ilustru adagiu hermetic, pentru ca elementele nemuritoare, eliberate, să răsară pe faţa licoarei iar cele reziduale să se precipite în fundul vasului. Şi dacă inimilor simţitoare, metoda le apare prea feroce şi deochiată, le vom reaminti pe Kali dansînd goală pe trupul lui Şiva, cu un şirag de cranii în jurul gîtului, mestecînd cu dinţi ascuţiţi trupuri de oameni, în timp ce sîngele i se scurge pe corp, primenind şi însufleţind astfel Universul.

Cînd deci, nora mai mică sare pe trupul babei şi-l frămîntă cu picioarele, imită gestul etern al lui Kali, jucînd pe corpul lui Şiva, numai că ritul se întîmplă în lumile inferioare, nu în cele superioare. Dar amîndouă zdrobesc struguri (soacră, soacră, poamă acră), în basmul lui Creangă, vinul nou ridicîndu-se în sus, Talpa Iadului fiind mortificată. În mitul vedic echivalent este dansul lui Kali, ca prototip ceresc al tuturor sacrificiilor. Acesta este sensul cel mai adînc şi mai înalt al jocului Ielelor iar zdrobirea celui ce se află în punctul de interferenţă e în realitate o tămăduire.

Ilustraţii de Sabin Ştefănuţă

E remarcabil, de asemenea, ritul pe care îl operează nora cea mai mică cu limba babei, cînd o înţeapă cu acul. E cunoscută în magie eficacitatea vîrfurilor ascuţite care servesc la spargerea coagulărilor subtile malefice. Limba este astfel purificată şi amuţită, adică transpusă la nivelul suprem şi nemanifestat al Logosului. Virtutea purificatoare a sării e tot aşa de cunoscută ; la botezul copilului, preotul pune un fir de sare pe limbă, sării i se mai adaugă în basm şi piperul cu putere fecundantă în folclor : mulţi Feţi-Frumoşi se nasc dintr-o boabă de piper înghiţită de Văduvă, fecundare supranaturală prin foc. Astfel, prin sare şi piper, i se garantează babei purificarea şi fecunditatea pe plan spiritual. Tot aşa, cele două ingrediente constituie un complementar de Alb-Negru care-şi va da roadele mai tîrziu în Harap Alb. Sarea face imputreficabilă carnea şi astfel rămîne din babă elementul esenţial organ al Verbului, transfigurare prin mortificare. Astfel descris, e aceeaşi operaţie pe care o face Fat-Frumos în alte basme, cînd, după ce a omorît balaurul, ia cu el mărturie numai vîrful limbilor, partea esenţială a fiarei, părăsind stîrvul ţiganilor, ciorilor şi humei. Şi prin această mortificare a limbei babei, îşi capătă rezonanţa cea mai adîncă proverbul „fiecare pasăre pe limba ei piere".

Că această mortificare e un rit de moarte şi de reînviere, o arată rîndurile ce urmează imediat, prefigurare a înmormîntării şi a călătoriei pe lumea cealaltă. Tot aşa preotul tibetan suflă la urechea muribundului Cartea Morţilor (Bardo Todol), ca să ştie de mai înainte drumurile pe care va avea să le străbată.

„Apoi nurorile, după sfătuirea celei cu pricina, aşezară baba într-un aşternut curat, ca să-şi mai aducă aminte de cînd era mireasă (moartea fiind o nuntă — **n.n.**) şi după aceea începură a scoate din lada babei valuri de pînză, a-şi da ghiont una alteia şi a vorbi despre stîrlici, toiag, năsălie, poduri, paraua din mîna mortului, despre găinile ori oaia de dat peste groapă, despre strigoi şi cîte alte năzdrăvănii înfiorătoare ; încît numai aceste erau de ajuns, ba şi de întrecut, s-o vîre în groapă pe biata babă."

E un itinerar, un ghid oral de călătorie dintr-o lume într-alta pentru sufletul în tribulaţiune, în momentul despărţirii sufletului de trup şi după aceea. Am pomenit de Cartea Morţilor tibetană ; dar şi vechii egipteni puneau o carte a morţilor pe pieptul mumiilor. Bocetele româneşti care descriu călătoria postumă au acelaşi sens.

Între timp sosesc cei trei feciori din cărăuşie. Nevestele le ies înainte şi încep a-i lua cu vorba şi a-i desmierda.

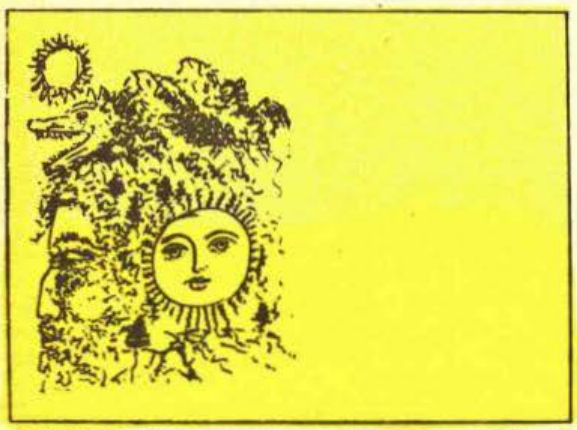

„— Da' ce face mămuca ? întrebară cu toţii dintr-odată pe cînd dejugau boii.

— Mămuca, le luă cea mai tînără vorba din gură, mămuca nu face bine ce face ; are de gînd să ne lase sănătate, sărmana."

Admirabilă expresie populară explicitînd dictonul alchimic citat mai sus : moartea lasă în urma ei sănătatea ca moştenire, condiţionîndu-se şi ieşind una din alta printr-o înlănţuire logică şi ontologică, manifestarea necesitînd o alternanţă de plusuri şi minusuri.

„Ielele i-au luat gura şi picioarele" ; iar basmul lui Creangă : spune „en toutes lettres", că nurorile sînt ielele şi, natural, nimeni nu bagă de seamă.

„Fiii se răpăd atunci cu toţi în casă la patul mîne-sa ! Dar biata babă era umflată cît o bute şi nu putea măcar bleşti din gură ; simţirea însă nu şi-o pierduse de tot. Şi văzîndu-i, îşi mişcă puţin mîna şi arătă la nora cea mare şi la părete despre răsărit, apoi arătă pe cea mijlocie şi părete despre apus, pe urmă pe cea mai tînără şi jos în mijlocul casei; după aceea, de abiè mai putu aduce puţin mîna spre gură şi îndată căzu într-un leşin grozav."

Ea denunţă ce i-au făcut cele trei nurori. Dar nora cea mică tîlcuieşte acuzarea în binecuvîntare, o transmută : fiul mai mare ia casa de la răsărit, al doilea casa de la apus şi perechea cea mai tînără rămîne în casa bătrînească. Gestul acuzator se transformă în gestul crucii, care preface gospodăria ţărănească într-un simbol al Universului, structurat de cele trei gune, cele trei nurori, după cele trei tendinţe fundamentale ale lumilor, **Sattwa, Rajas, Tamas.**

Mitul atinge o epocă foarte veche, cînd mai fiinţau sacrificii umane. E o reminiscenţă a unui sacerdoţiu feminin, pomenit în multe tradiţii, secerdoţiu provenind, se pare. din Atlantida, distrus de Paraşu-Rama, al şaselea Avatar al lui Vişnu. În orice caz, basmul lui Creangă e tantric, ca aproape toate basmele lui. Dacii trimiteau lui Zalmoxis un sol, aruncîndu-l în sus şi prinzîndu-l în cădere, în vîrful lăncilor. Sacrificiul babei se situează la capătul inferior al suliţelor. Baba e zdrobită, nu înţepată. Sacrificiul zalmoxian e uranic şi esenţial ; acel al babei e substanţial, **„ex parte materiae signata quantitate"**, riguros simetric cu primul. De aceea, credem că basmul revelează vechi ritualuri preistorice. Cît despre aspectul uranic al ritului complementar cel cuprins în acest basm, basmul următor ni-l va dezvălui.

(Din volumul „Creangă şi Creanga de aur" în curs de apariţie la Editura Cartea Românească).

NE JUCĂM VIITORUL LA NOROC?

Mărturisesc că acest titlu nu-mi aparţine. Recunosc însă că justeţea lui m-a convins, ispitindu-mă să-l adopt ecuson pentru neliniştea care a descins deasupra întregii activităţi umane de pînă acum. Deşi Pythia de ieri se numeşte azi Alvin Toffler sau Barry Commoner, suntem tot atît de nepregătiţi de a acţiona, renunţînd mereu la avantaje pe care altminteri le-am fi putut avea. Acesta este sîmburele oricărei previziuni : de a anticipa posibilităţile şi de a gîndi cum să le gestionăm. Dacă capacitatea de a profeţi este atribuită fiinţei umane ca o acceptare maliţioasă a unui simţ ieşit din comun, momentul în care ne aflăm ne pune la îndemîna capabilitatea adoptării celor mai nimerite măsuri înaintea declanşării evenimentelor. În locul existenţei unor „focare de luptă", e de preferat opţiunea unui viitor diferit de alegerea noastră. Prevăzînd posibilitatea crizelor, vom putea plănui posibilităţile cele mai adecvate pentru contracarare.

O tendinţă poate fi declarată semnificativă, de mare interes ori necesitînd acţiuni imediate prin multe puncte de amorsare. Cel mai adesea nu se face nimic pentru a interveni în social, politică şi relaţii economice pînă cînd un punct de criză nu nucleează. Ne ferim să recunoaştem semnele prevestitoare, ignorînd schimbările şi susţinînd imposibilitatea înfăptuirii.

Crizele nu apar întîmplător, ele sunt precedate — şi depind — de forţe care pot fi identificate cu mult timp înainte, consecinţe ale eşecurilor în a schimba, urmări ale acţiunilor luate de guverne, oameni de afaceri şi personali-

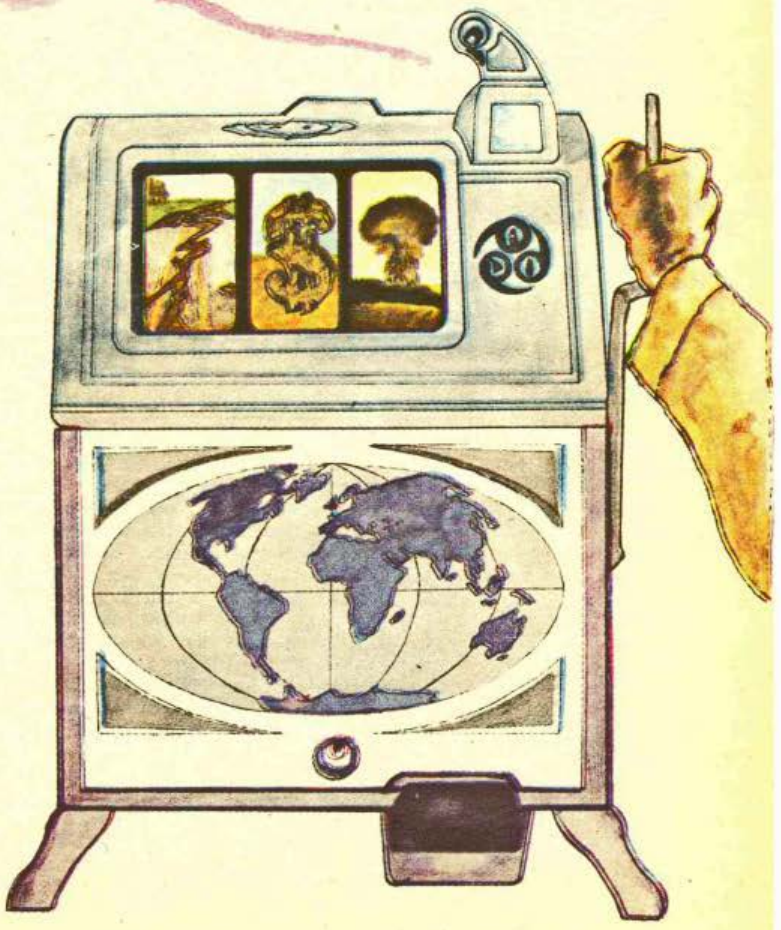

tăți în încercările de a evita crizele. Crizele descind din posibilități nefavorabile, neglijențe și reavoință deliberată.

O posibilitate nefavorabilă include panoplia calamităților naturale, care au afectat din totdeauna umanitatea. Neglijența este de asemenea o problemă veche, dar care poate genera consecințe mai mari în aceste zile. De exemplu, introducerea unei noi tehnologii, proiectată cu cele mai bune intenții, poate perturba modelele sociale și demografice. Reauavoință înglobează avintul noului terorism internațional, dar și creșterea periculoasă a arsenalelor militare.

Astăzi sunt recunoscute ca potențiale evenimente care se pot constitui în crize : încălzirea atmosferei datorită efectului de seră, epuizarea resurselor acvifere, degradarea infrastructurii fizice, prăbușirea sistemului financiar mondial și amenințarea războiului nuclear.

Să le revedem pe rînd, în scenarii scurte, posibile a se desfășura în viitor, capsulînd totuși speranța de a le evita.

NE JUCĂM VIITORUL LA NOROC ?

Efectul de seră

EFECTUL DE SERĂ

Poluarea stratosferei cu bioxid de carbon produce o creștere a temperaturii ambiante, blocînd aerul cald la suprafața pămîntului.

Lumina Soarelui atinge Pămîntul în timpul zilei sub formă de radiație ultravioletă, care este convertită în căldură. Noaptea, Pămîntul eliberează căldura primită sub forma unei radiații infraroșii, care încălzește atmosfera înconjurătoare. Prezența bioxidului de carbon în atmosferă acționează întocmai ca geamurile unei sere, permițînd razelor solare să-l străbată neperturbate. Pămîntul radiază căldura rezultată înapoi în spațiu, dar cînd nivelul gazului din atmosferă este ridicat, cantitatea de energie care se împrăștie este redusă și căldura reținută și retransmisă spre sol. Acesta este cunoscutul „efect de seră" ce se pare că va provoca modificarea climei planetare.

Creșterea procentuală a prezenței bioxidului de carbon ar putea constitui o preocupare centrală la sfîrșitul deceniului actual sau la începutul celui viitor. Un raport recent arată că pînă în 1990 temperatura medie va crește cu 2°C, alterînd clima multor zone.

Poate că retragerea ghețarilor, constatată de vreo sută de ani, se datorește acestui fenomen de încălzire, doar dacă nu se exercită vreun ciclu geofizic puțin cunoscut. Captarea căldurii de către bioxidul de carbon este în orice caz situația planetei Venus, a cărei atmosferă este extrem de bogată în acest gaz și al cărei sol, din acest motiv, adăugat la acela al unei apropieri mai intime de Soare, este un „iad".

Nu există nici un dubiu că această concentrație a bioxidului de carbon a crescut în ultimii ani — cu aproape 6 la sută — și rata de creștere se ridică tot timpul. Evidențele indică pentru ultimii 20 de ani o retenție de 40—50 la sută a bioxidului de carbon degajat de activitatea umană în atmosferă.

Deoarece societatea industrială se bazează pe arderea combustibililor fosili și a altor materiale, bioxidul de carbon ajuns în atmosferă se datorează în principal acestora. Cum dezvoltarea țărilor este în funcție de creșterea energiei consumate, creșterea în continuare a nivelului bioxidului de carbon apare inevitabilă.

Mai importante decît arderile de combustibili fosili par a fi activitățile care interferă cu procesul de convertire de către vegetația terestră și marină a bioxidului de carbon în oxigen — despăduririle, care ating procente alarmante și contribuie de asemenea la creșterea concentrației bioxidului de carbon în atmosferă.

CONTROVERSELE OAMENILOR DE ȘTIINȚĂ

Savanții discută de mult despre modificările de climă datorate activității umane. În ultima vreme ei au intrat în controverse.

În timp ce măsurarea nivelului de bioxid de carbon a început să fie constantă, certitudinea creșterii temperaturii medii se clatină. Mai mult, cercetătorii afirmă că tendința de încălzire nu s-a ridicat peste fluctuațiile normale ale temperaturii : ±2°C.

Cum poate fi aceasta ? Pe de o parte avem evidența creșterii nivelului bioxidului de carbon în atmosfera înconjurătoare și, deci, certitudinea declanșării efectului de seră. Pe de altă parte nu a fost observată nici o tendință de încălzire. De ce ?

În timp ce civilizația industrială a momentului deversează în mediul înconjurător mari cantități de materie, valoarea este mică comparativ cu cea ejectată de erupțiile vulcanice. Tone de cenușă împînzesc straturile superioare ale atmosferei, împrăștiindu-se în jurul globului și cauzînd deflectarea energiei solare. În acest mod se compensează efectul datorat bio-

xidului de carbon. Echilibrul a rămas stabil de-a lungul anilor. Dar se va menține și în viitor ?

Savanții prevestesc că nu. Dezvoltarea economică și creșterea continuă a populației mondiale vor necesita combustii crescute, în timp ce activitatea vulcanică, independentă de factori umani, va rămine, și pentru un termen lung, constantă. Acest lucru va dezechilibra ecosistemele în sensul încălzirii climei și este așteptat, îndreptățit să se producă după 1990.

CONSECINȚELE ÎNCĂLZIRII CLIMEI

Coordonatele meteorologice s-ar schimba radical. De exemplu, volumul precipitațiilor ar descrește la latitudinile medii ale S.U.A., dar va crește în nord și sud. Asemenea efecte ar modifica resursele planetare de apă. Riurile din nordul Africii vor avea debite substanțial mărite, dar pe de altă parte rîul Colorado din S.U.A. sau riurile agricole ale U.R.S.S. le vor avea mult diminuate.

Efectul încălzirii și creșterii nivelului bioxidului de carbon asupra agriculturii este pozitiv. Plantele cresc mai repede și deci absorb mai mult carbon din atmosferă ; astfel, creșterea accelerată tinde să reducă efectul și promovează stabilitatea. Temperatura ridicată ar extinde anotimpurile de creștere, ajutînd la obținerea de hrană suplimentară pentru încă 2 miliarde de oameni în plus, creștere așteptată pentru secolul XXI.

O topire semnificativă a gheților polare ar ridica nivelul mărilor, inundînd multe orașe de coastă și deltele populate ale rîurilor. Jumătate din Florida ar fi sub apa oceanului.

Tendințele de încălzire vor putea fi detectate cu mult înainte de apariția consecințelor expuse. Se impun preocupări principale atit politicii interne cît și externe, precum controlul asupra combustiei combustibililor fosili, sau protejarea și dirijarea culturilor silvice. Va fi o perioadă preliminară pînă cînd consecințele efectului de seră să devină o chestiune publică – de dezbatere. Vor apărea multe schimbări în modul de utilizare a apei și prețuri ; eventual vor fi lansate programe pe scară largă pentru protejarea zonelor situate sub nivelul mărilor. S-ar putea instaura, poate sub egida O.N.U., monitorizarea temperaturii și măsurarea volumului gheților polare.

Este posibil ca instaurarea efectului de seră să devină marea problemă critică, reflectind la consecințele ultimative asupra civilizației pe Pămînt.

Epuizarea resurselor de apă

EPUIZAREA RESURSELOR DE APĂ ?

Involuția resurselor acvifere nu este un ipotetic dezastru viitor ; el apasă deja asupra noastră în multe părți ale globului. Straturile freatice, întreaga rețea subterană care aprovizionează cu apă agricultura, industria și activitățile casnice sunt consumate pînă la epuizare. De asemenea este în creștere contaminarea cu deșeuri toxice. Asemenea deficiențe ar putea fi dezastruoase atît pentru sănătatea noastră, cît și pentru funcțiile vitale ale economiei. Totodată, prin împuținarea surselor de apă și creșterea reclamațiilor se infiltrează o serie de conflicte interregionale care acordă un aspect juridic drepturilor mai multor state riverane unui același curs de apă.

Apa pe care o folosim provine din două surse : apele de suprafață și cele subterane. Resursele de suprafață sunt constituite din cursuri de rîuri și fluvii, lacuri naturale și artificiale, și rezervoare tehnologice. Apele de adîncime curg în rîuri subterane, umplu bazine imense (mări) și țîșnesc în izvoare arteziene și curenți submarini. Debitele lor sînt beneficiare ale infiltrațiilor precipitațiilor și apelor de suprafață. Apele subterane constituie resursele cele mai vaste — de 50 de ori mai mult decît cele de suprafață — și asigură aproape 25 la sută din resursele de apă potabilă și 40 la sută din necesarul cerut de irigații. Aproape jumătate din populație consumă apă de băut din resursele subterane.

Consumul va crește și va afecta în proporții similare toate resur-

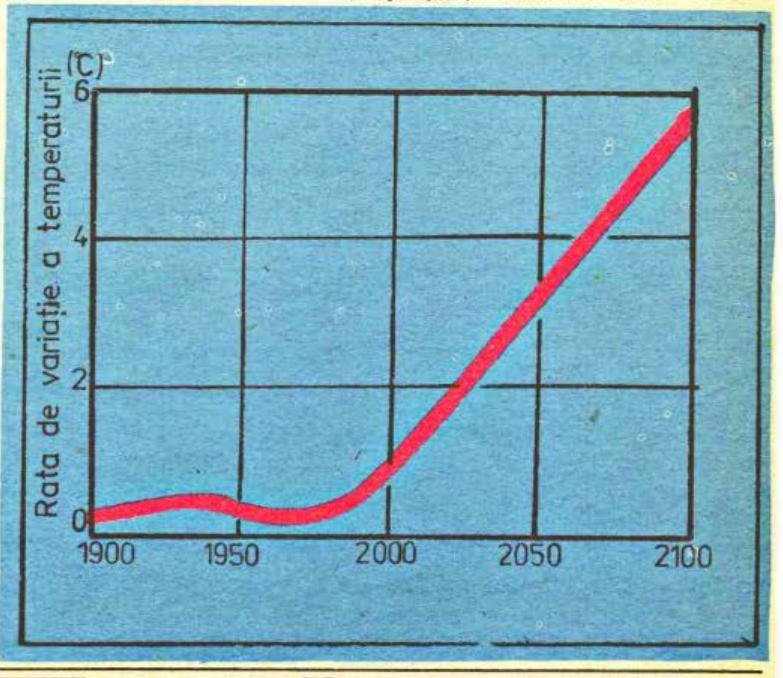

sele. În prezent, agricultura implică cel mai mare consum : 80 la sută. Consumul domestic, urban și rural, ajunge pînă la 6 la sută. Cifrele acoperă civilizația industrială la scară planetară și nu reflectă calamitățile locale. În unele zone nu ajung resursele de suprafață, iar în altele sînt de nefolosit.

Conflictele vor departaja consumul agricol, industrial și domestic de cel piscicol, recreativ și hidroelectric. În cazul apelor subterane, valabilitatea cazuală se axează pe excedentul consumului față de aprovizionare. Ca o consecință a epuizării nivelelor subterane descresc debitele izvoarelor cursurilor riurilor, permițînd infiltrarea apelor saline.

APELE LIMPEZI DE ALTĂDATĂ

Contaminarea apelor cu constituenți chimici este supervizată de o îndelungată identificare în apele de suprafață, dar de curînd este considerată și o reală amenințare pentru apele subterane. Date recente au evidențiat în multe localități resurse subterane infestate de varietăți chimicale toxice. Acestea pot penetra prin infiltrațiile apelor de suprafață afectate evacuării deșeurilor industriale și urbane — conținînd metale și chimicale — spălării rezervoarelor septice, mineritului, extracției de petrol și gaze naturale, ejecțiilor agricole — conținînd erbicide și pesticide — și altor necesități. Irigațiile, de asemenea, returnează ape saline, deteriorînd și calitatea solului prin depuneri acide, mai ales acolo unde nu există un drenaj bun. Ba, chiar clorul utilizat la purificarea apei potabile poate induce formarea unor compuși cancerigeni. Spre deosebire de apele de suprafață, cele subterane, odată contaminate, sînt aproape imposibil de epurat. În plus apar dilatări temporale și spațiale între infestare și detecție.

Degradarea infrastructurii fizice

Problemele legate de disponibilitatea și calitatea apei reclamă contribuția unui număr mare de factori care diferă de la caz la caz. Dar un consens general se poate adopta sub presiunea poluării și cere purificarea apelor poluante existente și interzicerea drastică a deversării deșeurilor toxice.

SĂ ÎNCURAJĂM ECONOMIA

Criza disponibilității apei poate fi atacată din două direcții : înmulțirea resurselor și restringerea consumului, adică economie. Dezvoltarea unor noi surse este din ce în ce mai dificilă. Cele mai bune locuri de rezervare și riurile cu cele mai bune debite au fost deja utilizate. Disponibilitatea de apă poate fi îmbunătățită prin construirea de noi rezervoare și capacități de debite, epurînd, în prealabil, apele uzate, reciclînd apele menajere și desalinizînd. Însă proiectele avînd aceste scopuri declarate sînt scumpe și necesită ani.

Economisirea este, probabil, cea mai la îndemînă cale de rezolvare a situației existente, în perspectiva viitoarelor deficiențe. Există un real potențial de economisire în utilizarea apelor de suprafață și subterane în agricultură, menaj și industrie, și este oportună însănătoșirea mediului în a economisi apa decît a dezvolta noi surse de alimentare.

Un acces la o piață liberă este susținut de majoritatea experților, ca cel mai bun mod de a încuraja conservarea apei. O analogie cu economia eficientă de combustibili fosili, cauzată de mărirea prețurilor lor, este deseori făcută. Un raport de anul trecut concluzionează că apa este tot un combustibil de preț și că atare trebuie prețuit în condițiile de mediu de azi ori de mîine. Sugestiile includ taxe ridicate, atît pentru consumul de apă, cît și pentru deversarea apei uzate în canale, diminuării ecologice ale deșeurilor deversate și integrarea instituțională a obiectivelor și activităților consumatorilor industriali. Toate aceste propuneri doresc să conducă, inevitabil, la schimbări radicale în tradiționalele moduri de folosire.

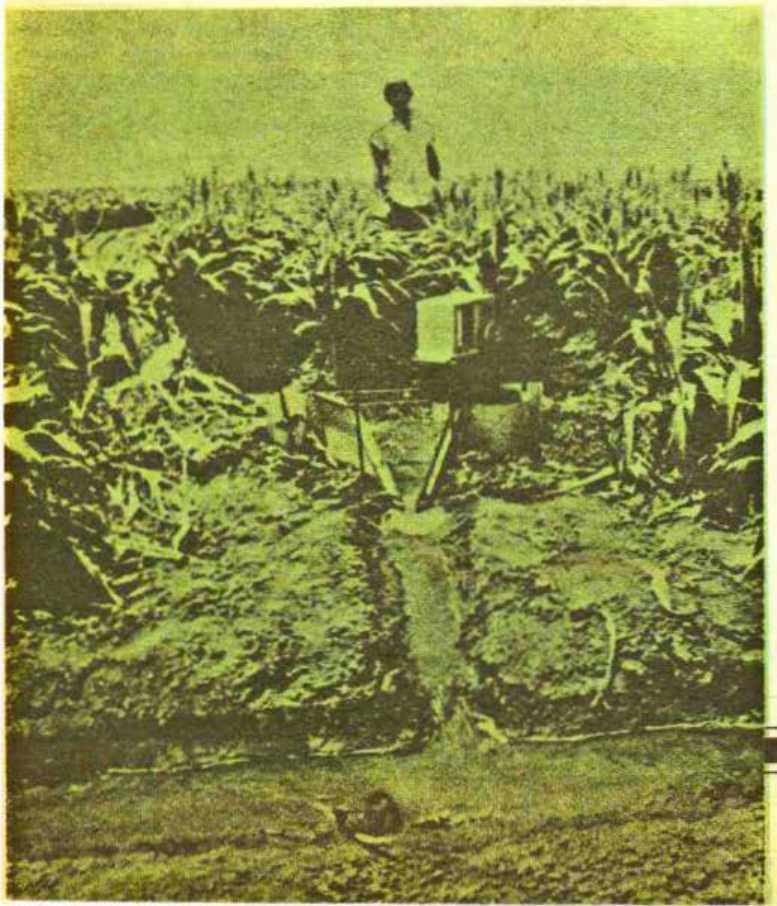

EFECTELE DURABILITĂȚII LIMITATE

Deși se construiește mult, din dorința de a aduce infrastructura fizică a civilizației la numitorul comun al mileniului viitor, degradarea este pătrunzătoare, incluzînd drumuri naționale și urbane, poduri, sisteme de aducțiune și canalizare, căi ferate, clădiri publice, diguri etc. și, probabil, alte porțiuni sistemice ca liniile magistrale de alimentare energetică și comunicații. Și aceasta deoarece cea mai mare parte a fost instalată cu mult timp în urmă — aproape 100 de ani ! — rămînind multă vreme nereparată și fiind afectată de creșterea capacității de consum. Unele așezări mai folosesc poduri construite înainte de începutul secolului, ba chiar se alimentează cu apă prin conducte din lemn. Într-o metropolă uriașă și ultra-modernă cum este New York-ul, străzile construite de ingineri doar pentru o folosință de 20 de ani sînt reparate într-o rată de o dată la 700 de ani ! Autostrăzile europene, lărgite considerabil după anii '50, au fost proiectate doar pentru 30 de ani. În plus, multe poduri, drumuri și sisteme de aducțiune și canalizare sînt încărcate cu capacități crescute considerabil. Un exemplu : autostrada americană spre Boston, construită în 1959, a fost proiectată pentru 75 000 de autovehicule pe zi și acum constituie un obstacol pentru 150 000.

Reconstruirea infrastructurii mondiale existente, la nivelul actual de prezentare, ar necesita aproximativ 10 trilioane dolari ! Să recunoaștem că este ceva imposibil. Însă noi putem accepta oportunitatea îmbunătățirii, căci am putea extinde cerințele din trecut. Va fi nevoie să ținem cont de eficiența tehnologică a microelectronicii și de impactul serviciilor industriilor — descentralizarea urbană și modurile de operare intercomunicative — asupra tipului de infrastructură ce va trebui construită în viitor. Altfel spus, să ținem cont de posibilitățile infrastructurii existente, înglobînd avantajele noilor tehnologii și materiale.

STRINGENȚA FONDURILOR

Necesarul unor fonduri imense contribuie, de asemenea, la degradarea infrastructurii fizice, generînd efecte contrarii asupra economiei. Costuri semnificative sînt solicitate pentru adaptarea majorității drumurilor la condițiile noi de tranzit, eliminarea strangulărilor de trafic, viaducte, canalizări suprapuse etc.

Problema se poate rezolva numai dacă autoritățile naționale vor dobîndi abilitate de manevrare într-o nouă ordine economică. Remedierile trebuie suportate financiar de municipalitățile locale, dar dirijate tehnologic într-un program unic. Guvernele încearcă să crească taxele asociate cu diferite servicii publice, dar ele trebuie adaptate la specificul fiecărei zone. De exemplu, pentru zonele care înregistrează un declin de populație să se aplice restringeri planificate.

În orice caz, asigurarea fluentă a fondurilor este necesar să fie izolată de cererile noastre, pentru că în nici un caz nu se întrevede o rezolvare în mai puțin de 10—20 de ani.

ANACRONISMUL SUPRASTRUCTURII FINANCIARE MONDIALE

Dramatica creștere în ultimii ani a interdependenței economice a mărit posibilitatea ca problemele care apar într-o țară sau bloc de țări să afecteze întreaga lume. Între țările puternic industrializate și cele aparținînd celorlalte categorii de dezvoltare s-au intensificat legăturile comerciale și financiare. Fluctuațiile enorme ale prețurilor la energie, necesitatea reciclării petrodolarilor, sacrificarea unor programe sociale în țările industriale au explodat într-o inflație imposibil de a fi susținută, în timpul căreia multe țări au contractat debite grele, care nu pot fi achitate dacă prețurile continuă să crească. Spectaculoasa expansiune a economiei mondiale după anii '50 s-a transformat într-o recesiune economică ce se autogenerează. Din acest motiv, mulți economiști prezic o prăbușire mondială a suprastructurii finanțelor, cu o rată a probabilității ce variază de la $1 : 6$ pînă la $1 : 10^6$.

Foarte multe țări din lumea a treia nu numai că nu sînt capabile să-și achite imensele lor debite, dar cer mărirea în continuare a ajutorului financiar. Propunerile emise în vederea rezolvării problemei au întîlnit mai multe reticențe decît entuziasm. Și este firesc, căci se preconizează restringerea comerțului către țările debitoare pînă cînd ele vor fi capabile să-și rezolve obligațiile, ori modificarea structurilor economice interne. Dar ca să-și onoreze obligațiile contractuale la export, aceste țări au nevoie să importe mate-

Prăbușirea suprastructurii financiare mondiale

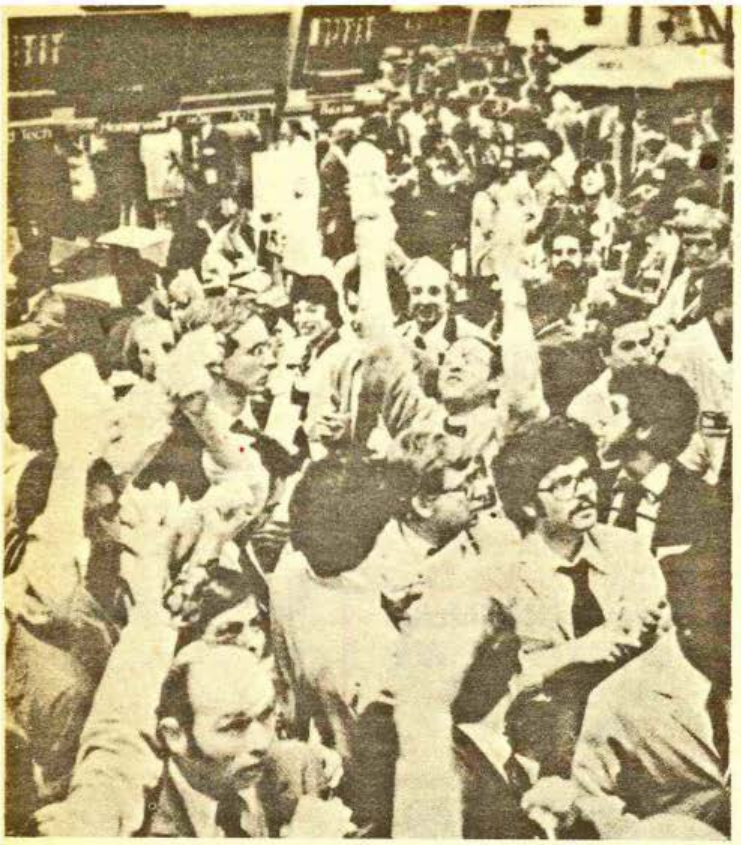

rie primă ; iar reașezarea structurală a economiei contravine principiilor de independență și neamestec.

O contribuție majoră la distorsionarea curentă a schimburilor comerciale și financiare a adus-o rata înaltă a dobînzilor. În felul acesta se păstrează dolarul supraevaluat — aproape 20 la sută — situație ce păgubește și pe producătorii americani, făcînd importurile ieftine și exporturile scumpe.

Dar cel mai mare pericol îl constituie în Occident înaltul nivel al șomajului, ce începe să fie augmentat de naturi diferite decît pînă acum. Industria părăsește structura tradițională adaptîndu-se la tehnologiile de vîrf. În aceste condiții, o mare parte dintre muncitorii care și-au pierdut locul de muncă nu vor mai fi capabili să-și găsească altele.

Inițial, automatizarea a contribuit la dispunerea unor noi locuri de muncă, prin contribuțiile la productivitate, venit și cerere mai mari. De data aceasta, tehnologia robotizată și dirijată cu inteligență artificială are potențialul de a înlocui nu numai pe lucrătorii cu gulere albastre, ci și pe cei cu gulere albe. Un permanent surplus de brațe de muncă nu ar fi numai un dezastru economic și social, dar și unul politic.

Sub presiunea generată de creșterea competitivității internaționale și șomajului, apar cereri de protecționism, în același timp cu strădania țărilor debitoare, de a-și menține importurile reduse în scopul solvării deficitului extern.

FATALITATEA INSOLVABILITĂȚII

Oricare dintre condițiile expuse mai sus ar putea stîrni un colaps general. Destabilizarea cea mai probabilă pare să o producă teama insolvabilității țărilor lumii a treia.

„Bomba datoriilor" a explodat pentru prima dată în 1973, detonată de embargoul arab asupra petrolului. Odată cu creșterea prețurilor la petrol, petrodolarii au luat drumul țărilor producătoare. Țările dezvoltate au fost lovite în încercarea simultană de ajustare a prețurilor înalte ale petrolului și dezvoltarea în continuare a economiilor lor. Cu toate acestea s-a găsit un răspuns: reciclarea, cu un recul însă, primejdios: cea mai mare explozie a împrumuturilor din istoria omenirii.

Un împrumut acordat implică mai multe bănci. Băncile mari, incapabile de a manipula singure cererile, au antrenat sute de bănci mici, pentru care riscurile erau minime, iar profiturile maxime. În acest mod, suplimentările creditelor au șanse mai mari de reușită. Teama imensă provine din faptul că licitarea insolvabilității unei țări de către o bancă mică poate fisura întreaga piramidă financiară. Este cazul în care apare și alternativa dezechilibrării comerțului internațional, țările debitoare nemaiputînd importa bunuri din țările industrializate, iar acestea nu mai absorb exporturile primelor. Deocamdată, constituirea Fondului Monetar Internațional a îndepărtat puțin ziua scadențelor, promovînd împrumuturi tampon pentru națiunile debitoare și impunînd adaptarea unor măsuri de austeritate.

De comun acord, specialiștii susțin că o soluție pe termen lung include, neapărat, necesitatea unei reforme a sistemului monetar internațional, consolidînd instituțiile financiare mondiale și creînd altele noi, deoarece actualul sistem flotant al ratei de schimb monetare poate accentua instabilitatea comercială și chiar ar modifica-o. Soluția reîntoarcerii la „etalonul aur" ar putea fi luată în considerare dacă țările înalt industrializate și-ar păstra cursurile monedelor între limite de fluctuație acceptate.

Teama insolvabilității persistă, cu toate inovațiile propuse, deoarece structura financiară mondială ar putea intra în criză înainte ca asemenea reforme să fie luate, dato-

rită barierelor vamale sau devalorizărilor pentru atingerea unor cursuri competitive.

Deocamdată, nici un sistem de instituții financiare inventat nu poate îndepărta posibilitatea declanșării unui dezastru mondial, căci nu există speranță că muntele de debite va fi vreodată lichidat, dacă țările debitoare nu pot vinde bunurile lor în țările puternic industrializate.

PERICOLUL RĂZBOIULUI NUCLEAR

Lipsa unor acorduri ferme de limitare a arsenalelor nucleare între cele două supraputeri a ridicat cheltuielile militare la un nivel periculos, a înmulțit țările deținătoare de capacități nucleare, dar, mai ales, a întunecat și mai mult umbra fricii unui conflict nuclear mondial.

După cel de-al doilea război mondial, omenirea a fost confruntată cu deținerea unei noi capacități, nemaiîntîlnită în toată istoria parcursă : autodistrugerea. În decurs de patruzeci de ani aceasta a atins un nivel uriaș: 2 000%.

Atitudinile publice și guvernamentale au oscilat între indiferență și preocupare. Iată că în ultimii ani, opinia publică internațională a început să execute presiuni crescute. În zilele cînd m-am apucat să aștern aceste rînduri, reluarea tratativelor între cele două supraputeri vine să revigoreze optimismul nostru.

La sfîrșitul anilor '50 și începutul anilor '60, educarea populației pentru adăpostirea în cazul unui atac nuclear a avut un efect contrar : creșterea fabricației de armament nuclear. Între timp, evoluția rapidă a tehnologiei în electronică și comunicații a condus la obținerea unei siguranțe înfricoșătoare a sistemelor de lansare. Echilibrul, oarecum, stabil din anii '70 a început să balanseze riscant, datorită fluctuațiilor rapide ale potențialului capacitiv strategic și a unei grave incertitudini cu care ambele supraputeri privesc capacitatea și intențiile adversarilor lor.

Privind dincolo de relațiile S.U.A.—U.R.S.S., situația este la fel de amenințătoare. Circulă o vorbă că te aperi mai bine dacă știi din ce parte vine pericolul. Dar iată că în 1974, India experimentează prima sa bombă atomică, utilizînd combustibilul procurat pentru un reactor de cercetare de fabricație canadiană. În plus, știrile internaționale vehiculează ideea că și alte cîteva țări, printre care Israelul, Pakistanul sau Africa de Sud sunt pe cale sau posedă deja arme nucleare. Mai mult, atacul Israelului asupra reactorului nuclear de cercetare al Irakului, de fabricație franceză, ne-a servit un exemplu șocant despre posibilitatea declanșării unui conflict internațional.

În timp ce odată centrul conflictelor a fost Europa, în prezent au apărut altele două: Golful Persic și zona Caraibilor. Numărul disputelor care implică cele două supraputeri este în creștere, stîrnind îngrijorare și semănînd posibilitatea escaladării unui conflict nuclear.

Dar este pregnant diferit că un atac al uneia dintre părți ar putea fi neprovocat, în cîteva situații critice viitoare motivările expuse în continuare complementează oportunitatea unui astfel de atac.

ATAC REZULTAT DINTR-O EROARE DE INTERCEPTARE

Știm cu toții că în ultimii ani, cîteva erori de interceptare ale sistemului de alarmare a S.U.A. au fost pe cale să declanșeze un adevărat dezastru. Aceste incidente au crescut tensiunea existentă în rîndul locuitorilor planetei.

Puterile nucleare sunt despărțite de zone largi, astfel că o alarmă falsă este o caracteristică mai mult sau mai puțin constantă a relațiilor dihtre ele. Absoluta certitudine a unor represalii copleșitoare, ce a menținut o stabilitate nucleară în anii precedenți, nu este mai conturată în prezent. În locul ei planează teama că în cîteva crize viitoare adversarul ar putea fi ispitit să recurgă el la prima lovitură, din dorința de a distruge capacitatea de ripostă a celuilalt.

ESCALADAREA PROVOCATĂ DE CONFLICTE REGIONALE

Ocurența izbucnirii unui conflict nuclear între cele două supraputeri, în urma intervențiilor în conflicte regionale este, de asemenea, de luat în seamă în viitor, consecință a unui număr exagerat de focare: Orientul Mijlociu, Asia de Sud-Est, subcontinentul indian, zona Caraibilor și a supravegherii reciproce, în care orice avans al unuia este văzut ca o retardare a celuilalt.

Teama războiului nuclear

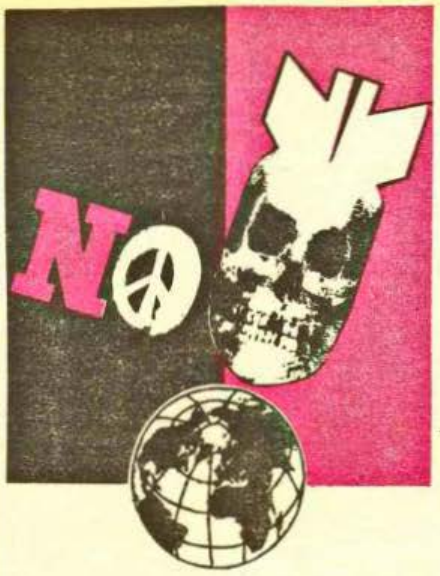

PROLIFERAREA ARMELOR NUCLEARE

Posibilitatea izbucnirii unui război nuclear între țări care desfășoară între ele ostilități îndelungate și care pot avea acces la armament nuclear anexează o altă clasă de riscuri. Printre aceste țări implicate în conflicte de lungă durată, interesate și capabile de a manevra echipament nucleär sunt Iran și Irak, Israel și Palestina etc.

Acordînd accesibilitate la cunoștințele tehnice și comerțul cu combustibili nucleari, trebuie ținut seama și de eventualitatea interceptării unor încărcături de către organizațiile teroriste. Diferite scenarii demonstrează convingător că grupuri ca Armata Roșie Japoneză (JRA), Brigăzile Roșii, Septembrie Negru sau FLN pot achiziționa tehnica necesară pentru a asambla un dispozitiv nuclear artizanal. Într-adevăr, o mare parte a necesarului de know-how este evident prezentat în literatura de specialitate destinată publicului, iar necesarul financiar și abilitatea tehnică sunt, probabil, deja în mîinile acestor organizații. Nu mai rămîne decît interceptarea unei încărcături nucleare adevărate pentru a construi arme ultimative teroriste. Nenumărate rapoarte semnalează dispariția unor importante cantități de asemenea material, dispariții care, în cele din urmă, nu sunt întocmai explicate.

Răspunsurile politice la aceste riscuri vizează mai degrabă puterea politică decît înființarea unor instituții. Acestea din urmă de la IAEA (Agenția Internațională pentru Energia Atomică) și Tratatul de neproliferare la Grupul Furnizorilor Nucleari de la Londra nu intră în vederile negociatorilor, care nu introduc nici o propunere de instituționalizare, alternativă sau negociantă, incluzînd limite de noi tehnologii, înțelegeri pentru stagnarea dezvoltării de arme terestre, care tind să devină mai vulnerabile decît armele marine, angajamente de a nu „folosi primul" arma nucleară, înghețări nucleare, tratate internaționale vizînd limitarea utilizării ș.a.m.d. De unde se observă că problema nu constă într-o lipsă de originalitate din partea noastră.

De aceea, speranța omenirii se îndreaptă înspre adaptarea politicii externe a țărilor deținătoare de armament nuclear la aplanarea conflictelor, astfel ca cele două supraputeri să se așeze la masa tratativelor. Vom rămîne noi înșine dacă vom dezvolta un interes comun în limitarea armamentului nuclear, organizînd o cooperare reușită pentru restrîngerea proliferării armelor nucleare, limitarea comerțului cu astfel de arme și reducerea riscului izbucnirii unui război nuclear.

SEMNIFICAȚIA CRIZELOR POTENȚIALE

Un aspect semnificativ al acestor crize potențiale este natura lor complet diferită de cele care au afectat planeta în trecut; aceste crize sunt globale. În trecut exista o mică probabilitate ca un dezastru să repercuteze asupra întregii populații de pe glob. Un incendiu atingea numai pe cei din jur; războaiele, în general, distrugeau o parte a populației, în special pe cei aflați sub arme. Dar crizele de azi nu vor respecta granițe.

În acest context, definind și proiectînd evenimentele posibile, facem un prim pas important în desfășurarea unor măsuri de pregătire, pentru a face față, sau evitarea totală a lor.

Lumea de azi a devenit un areal mai riscant decît a fost făcută să fie. Trebuie să realizăm că, pe drept cuvînt, noțiunea noastră despre risc s-a schimbat, așisderea și scara riscului și mizele lui.

Eduard Gugui

O ISTORIE FĂRĂ SFÎRȘIT ?

IRLANDA DE NORD

Belfast, razie...

O RANĂ CARE NU SE ÎNCHIDE

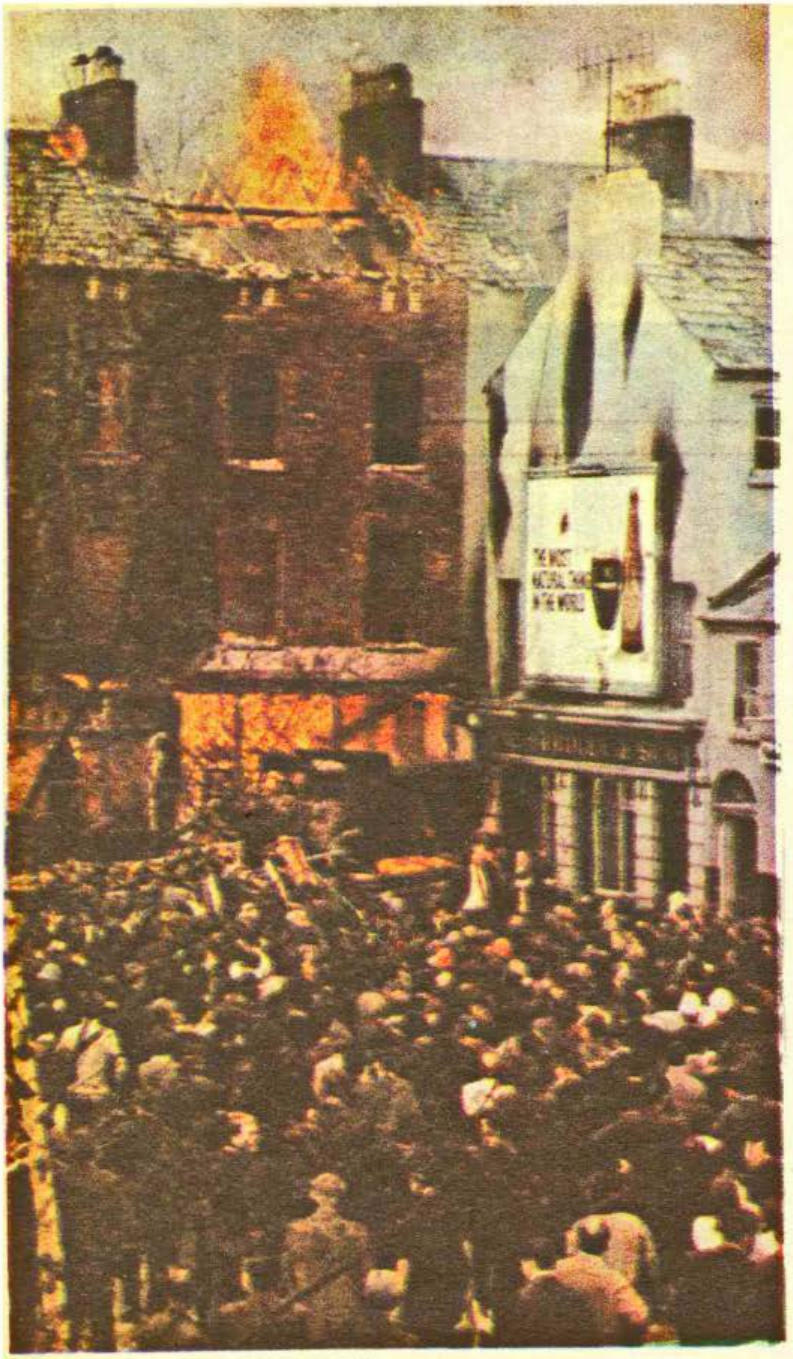

„Spectacol" frecvent la Belfast...

În loc de prefață

La prima vedere, între Irlanda de Nord și Irlanda nu există nici o deosebire. Aceleași stînci scăldate de apele Mării Irlandei, aceleași vîrfuri de munți învăluite din cînd în cînd de cețuri, aceleași lunci verzi pe malurile rîurilor și lacurilor, aceleași case cu un etaj rînduite ca soldații la paradă.

Și totuși...

Ulsterul — adică Irlanda de Nord — reprezintă o lume cu totul diferită de Republica Irlanda. Fiecare zi este aici îndoliată, însoțită de crime, de ură, de violență.

Cele două grupuri de cetățeni nord-irlandezi — protestanți și catolici — se deosebesc între ei nu numai prin convingerile religioase, dar și prin poziția lor față de proprietăți, față de organele de conducere a treburilor țării.

Cred că nu există în lume problemă politică cu vechime mai mare decît cea a Irlandei de Nord. Ea revine mereu în fața opiniei publice cu mai multă sau mai puțină vehemență de aproape opt sute de ani!!! Și cum elementele care alcătuiesc voluminosul dosar al problemei nord-irlandeze sînt prezentate destul de disparat, nu ar fi prea ușor pentru o parte dintre cititori să efectueze slalomul uriaș pe care înțelegerea ei îl reclamă.

În fond, ce se petrece în Irlanda de Nord ? Iată întrebarea la care ne propunem să răspundem în rîndurile ce urmează.

«Go home, bastards!»

Metropola nord-irlandeză Belfast, adăpostind peste 140 000 locuitori, nu înseamnă doar o piață enormă în stil victorian, catedrale, magazine de lux în centrul orașului și dughene dărăpănate la periferie sau căsuțe cu țiglă cu un singur etaj înghesuite într-o neuniformitate cenușie, deprimantă.

Orașul este intens populat dar locuitorii lui îi bat străzile încolo și încoace doar în cursul zilei. De cum se lasă înserarea străzile Belfastului devin pustii, orașul pare abandonat. Mai ales în zonele de la periferie.

Pe străzile înguste se văd din loc în loc, șocante, bariere de sîrmă ghimpată care urmează firul caselor. Acestea reprezintă „granița"

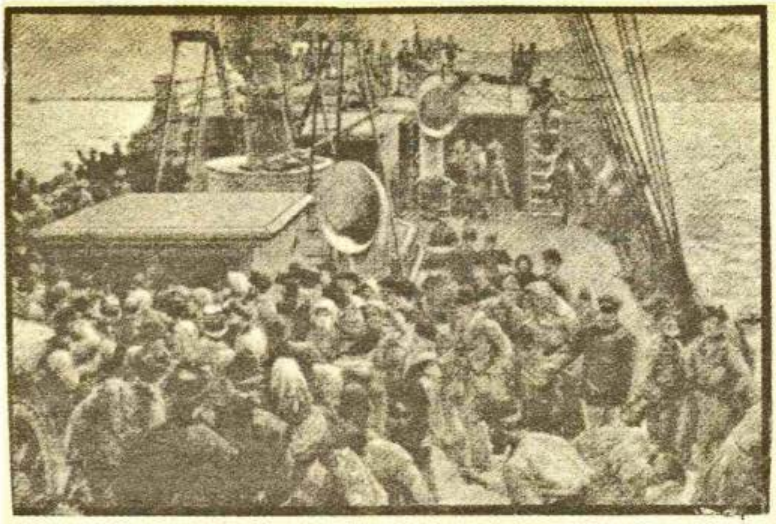

lîngă zid şi încep să strîngă pietre sau bucăţi de ţiglă şi cărămidă. Se apropie de ei în aşa fel încît pietrele scăpate din mîinile lor să-i ajungă pe soldaţi. După aceea încep să arunce cu pietrele şi bucăţile de ţiglă strînse şi să strige "Go home, bastards !". Patrula se apără cu scuturile transparente. Unul sau mai mulţi soldaţi pun la ochi arma automată şi trag cu gloanţe de cauciuc. Instantaneu unul dintre puşti se prinde cu mîna de picior. Doi dintre camarazii lui îl prind de subsuori şi îl trag după ei pînă la cel mai apropiat colţ de stradă.

Emigranţi irlandezi plecînd în America ● Gardul de sîrmă care desparte cele două comunităţi la Belfast ● „Paştile sîngeroase" din 1916

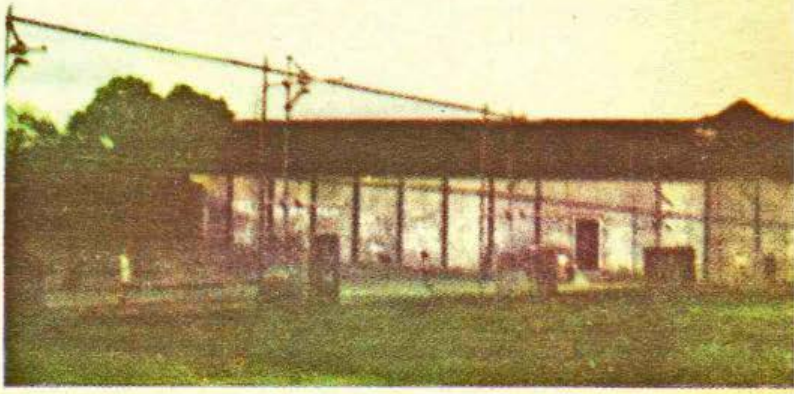

dintre cartierele catolice şi cele protestante ale oraşului.

La fel de şocante ca reţelele de sîrmă ghimpată sînt şi patrulele alcătuite din soldaţi britanici care circulă pe străzi în uniforme, avînd atîrnate de gît arme automate. Ei circulă la pas de la un capăt la celălalt al străzilor sau pe mijlocul acestora în maşini de teren.

De o astfel de patrulă se apropie, de regulă, un grup de copilandri. Se chircesc . Pentru copiii nord-irlandezi acesta nu este însă un joc, o copilărie. Pentru ei soldaţii britanici reprezintă duşmanul, dar nu un duşman gen hoţii şi vardiştii. Şi tot duşmani sînt pentru ei şi cetăţenii, copii şi adulţi, care trăiesc de cealaltă parte a reţelei de sîrmă ghimpată.

Copiii aceştia nu fac altceva decît să-i imite pe maimarii lor, ale căror... copilării sînt însă de cele mai multe ori sîngeroase, soldate cu victime omeneşti şi mari daune materiale.

25 octombrie 1982... Pe o alee pustie aparţinînd protestanţilor a fost găsit cadavrul lui Joseph Donegan în vîrstă de patruzeci de ani, tatăl a şapte copii. El, cetăţean nord-irlandez catolic, fusese asasinat de adepţi ai grupării protestante „Forţa voluntară ulsteriană".

Cu o săptămînă în urmă, pe o străduţă dintr-o periferie din nordul Belfastului,

a fost găsit corpul neînsufleţit al lui Lenny Murphy. „Execuţia“ acestui cetăţean nord-irlandez protestant în vîrstă de douăzeci şi trei de ani, care pînă a-şi găsi sfîrşitul a ucis el însuşi cîţiva catolici, a fost revendicată de aripa radicală a Armatei Republicane Irlandeze.

În aceeaşi zi, o rafală de armă automată pornită de pe un jeep a pus capăt vieţilor a doi poliţişti nord-irlandezi protestanţi, care făceau rondul la o intersecţie importantă a oraşului. Şi tot în ziua aceea a fost împuşcată, în pragul casei sale, o femeie în vîrstă de cincizeci de ani. Motivul ? Era catolică...

Evenimente tragice, sîngeroase, dureroase...

Recrudescenţa violenţei s-a reinstalat în Irlanda de Nord în toamna anului 1968. De atunci pînă în decembrie 1984 au fost ucişi în această ţară peste 2 600 oameni, în marea lor majoritate civili. La această cifră trebuie adăugate şi vieţile a numeroşi soldaţi britanici ucişi pe străzile Belfastului sau ale altor oraşe şi aşezări nord-irlandeze.

Recordul de uciderи este deţinut de „duminica sîngeroasă“ de 30 ianuarie 1973, cînd armele automate montate pe un transportor blindat britanic au secerat nu mai puţin de şaisprezece vieţi omeneşti. Aceasta se întîmpla la Londonderry, al doilea oraş din Irlanda de Nord ca număr de locuitori.

Rădăcinile răului

Fantastic de complicată problema Irlandei de Nord ! Şi atît de complicată pentru înţelegerea unui străin încît lucrul cel mai bun pe care el l-ar putea face ar fi să... tacă şi să-i asculte pe nord-irlandezi explicînd ei înşişi care sînt rădăcinile istorice ale situaţiei de astăzi din această ţară care nu cunoaşte de secole ce înseamnă liniştea...

Sean MacBride

Iată de ce am apelat la sursa cea mai autorizată în materie : Sean MacBride, fostul şef al Statului Major al Armatei Republicane Irlandeze, şi fost ministru al Afacerilor Externe al Irlandei de Nord.

Pesemne că problemele nord-irlandeze sînt la fel de dificil de înţeles pentru un mare număr de locuitori ai Terrei. Fac această afirmaţie avînd în vedere faptul că o serie de mari organe de presă din întreaga lume publică date referitoare la această problemă numai în urma discuţiilor cu reprezentanţi ai locuitorilor nord-irlandezi. Aşa este de pildă cazul săptămînalului parizian „Le Nouvel Observateur“, al cărui redactor René Beekman s-a adresat lui Sean MacBride cu rugămintea de a-i furniza unele date fundamentale referitoare la problema Irlandei de Nord.

Menţionăm că omul politic nord-irlandez a fost distins în anul 1974 cu Premiul Nobel pentru pace.

Aşadar,

Aveţi cuvîntul, domnule Sean MacBride

René Beekman : Care sînt substraturile istorice ale situaţiei actuale din Irlanda de Nord ?

Sean MacBride : Problema Irlandei de Nord nu poate fi înţeleasă dacă nu vom spune de la bun început că Anglia încearcă de aproape opt sute de ani să stăpînească total Irlanda. Lupta irlandezilor a început încă în secolul al XII-lea, cînd englezii au debarcat pe insula noastră unde au găsit un pămînt deosebit de roditor. În secolul al XVI-lea Cromwell în persoană a venit să înăbuşe una din numeroasele noastre revolte, crezînd că problema irlandeză va fi definitiv rezolvată prin îndepărtarea irlandezilor de la catolicism şi prin împărţirea pămînturilor ţării noastre coloniştilor aduşi de el din Anglia.

În aceste condiţii, irlandezilor nu le rămînea altceva de făcut decît să muncească pe domeniile coloniştilor englezi. Acest proces nu i-a împiedicat însă pe unii dintre englezi să se apropie de supuşii lor. Ei s-au identificat treptat cu problemele şi aspiraţiile noastre. Se spune că unii dintre englezi au devenit chiar mai irlandezi decît... irlandezii !

René Beekman : Aceşti colonişti au îmbrăţişat catolicismul ?

Sean MacBride : Mulţi dintre ei, aproape jumătate. Dar nici faptul că mulţi dintre ei au rămas protestanţi nu i-a împiedicat să devină nişte buni irlandezi. Acest lucru este valabil chiar şi pentru conducătorul primei revoluţii irlandeze din anul 1798.

René Beekman : Era englez ?

Sean MacBride : Da, este vorba despre presbiterianul englez Theobald Wolfe-Tone. El era conducătorul „Irlandezilor uniţi“, una dintre pri-

Scenă cotidiană la Belfast ● În centrul capitalei nord-irlandeze

mele noastre organizaţii naţionale. Wolfe-Tone a participat la Revoluţia franceză. În două rînduri — în anii 1796 şi 1798 — el a chemat armata franceză să invadeze Irlanda pentru a-i alunga pe britanici. Cele două invazii au eşuat, după care a urmat execuţia tuturor capilor revoluţiei.

René Beekman : Pe atunci Irlanda era colonie britanică aşa cum erau India sau Kenya ?

Sean MacBride : Exact. Comerţul şi industria se aflau în mîinile englezilor, care erau apăraţi de legi speciale. Ţăranii trebuiau să plătească englezilor dări deosebit de înalte, unor englezi pe care nu-i văzuseră niciodată. Sărăcia poporului nostru era îngrozitoare. Între anii 1842 şi 1852 foamea, holera şi exilul au făcut ca Irlanda să piardă aproape două milioane de oameni. Mulţi dintre ei, aproape un milion de irlandezi porniţi în emigraţie, au pierit pe vasele plecate spre Scoţia sau America.

René Beekman : Mişcarea a supravieţuit însă acestor încercări...

Sean MacBride : Da, şi a continuat să existe pe parcursul întregului secol al 19-lea. După răscoala condusă de Robert Emmat, în anul 1803, a urmat răscoala din anul 1848 a „Irlandei tinere". A apărut „Frăţia republicană irlandeză" ca organizaţie ilegală de rezistenţă care, după „Paştile sîngeroase" din anul 1916, s-a transformat în Armata Republicană Irlandeză — IRA.

René Beekman : În anul 1916 aveaţi doisprezece ani... Aveţi vreo amintire personală despre „Paştile sîngeroase" ?

Sean MacBride : Pe atunci trăiam la Paris. Mama mea, Maud MacBride, pe care mulţi o numeau Ioana D'Arc, era un fel de ambasadoare itinerantă a revoluţiei irlandeze. Bătea ţările Europei şi America, trata cu factorii politici, strîngea mijloace financiare, scria articole şi conducea ziarul „Irlanda liberă". Se stabilise pentru un timp la Paris în-

Va reuşi să scape ?

trucît era de părere că solidaritatea dintre Franţa şi Irlanda s-a adîncit mult în urma Revoluţiei franceze.

Eram elev la un liceu parizian cînd am aflat că tatăl meu, John MacBride, a fost împuşcat, la 7 mai 1916, de englezi, împreună cu alţi conducători ai mişcării.

Tatăl meu a lucrat activ în cadrul organizaţiilor naţionale ale irlandezilor încă de tînăr. Asemeni multora dintre irlandezi, era şi el de părere că tot ce slăbeşte Anglia este bun pentru Irlanda. Aşa se explică faptul că el a organizat „brigada irlandeză" care a luptat în Africa de Sud alături de buri împotriva Angliei. Aceasta a fost şi mobilul care l-a făcut să participe la răscoala irlandeză din 1916.

René Beekman : Cine a condus această răscoală ?

Sean MacBride : În primul rînd Padriac Pearse, scriitor (poet) şi un remarcabil orator. Urma să-l am ca profesor, mama hotărînd să mă înscriu la şcoala la care el preda. Războiul m-a împiedicat însă să ne întoarcem în Irlanda.

În al doilea rînd a fost James Connoly, care se afla în fruntea celei mai mari organizaţii sindicale din Irlanda, „Uniunea muncitorilor din transporturi". Socialistul James Connoly era de părere că independenţa Irlandei este legată indisolubil de problema eliberării clasei muncitoare de exploatare. De altfel, pe peretele lui Liberty Hall, unde lucra el, erau afişate lozinci care glăsuiau : „Nu slujim nici un rege, nici un împărat. Slujim Irlanda !".

În ziua de 24 aprilie 1916 cîteva sute de patrioţi irlandezi înarmaţi cu **mau**sere vechi au ocupat cincisprezece dintre punctele strategice ale oraşului Dublin. Poşta centrală de pe Sackville Street s-a transformat în sediul Guvernului provizoriu al Republicii Irlandeze alcătuit sub conducerea lui Padriac Pearce. Strategia acestui guvern a fost însă neadecvată, ea nereuşind să trezească în rîndul maselor ecoul scontat.

Guvernul de la Londra a reacţionat rapid şi dur. În zilele următoare au fost trimise în Irlanda numeroase unităţi militare engleze. Timp de trei zile centrul oraşului a fost bombardat de tunurile de pe un vas britanic ancorat în apele rîului Liffey. Tunuri de calibru greu au demolat pur şi simplu cartierele muncitoreşti. Mii de locuitori ai Dublinului au fost îngropaţi sub dărîmături sau ucişi de bombardament. Cîteva obuze au căzut şi în apropierea Poştei centrale care a fost aruncată în aer.

În ziua de 29 aprilie întregul Dublin a fost cuprins de flăcări. Răsculaţii au capitulat. Între 3—12 mai 1916 au fost executaţi toţi capii

răscoalei, între care şi tatăl meu. James Connoly, rănit grav, a fost transportat cu o ambulanţă la închisoare unde a împărtăşit soarta tovarăşilor săi de luptă.

Opinia publică din multe ţări a fost literalmente şocată de brutalitatea şi cruzimea englezilor. George Bernard Shaw s-a situat făţiş de partea răsculaţilor. În Franţa însă, articolul său despre Irlanda, publicat în „Temps", a fost cenzurat pentru ca el să nu contribuie la slăbirea coeziunii aliaţilor. Îmi amintesc şi acum de spaţiile goale de pe prima pagină a numărului în care a apărut articolul lui Bernard Shaw...

René Beekman : Armata Republicană Irlandeză a supravieţuit totuşi...

Sean MacBride : Da, iar victoria armată engleză a însemnat o mare înfrîngere pentru guvernul de la Londra. Opinia publică mondială a reacţionat vehement. Irlandezii din America, o minoritate etnică foarte numeroasă în Statele Unite, a cerut ca guvernul de la Washington să se dezică de intrarea în război alături de Anglia.

În Irlanda oamenii au început să înţeleagă că lupta armată este în cazul Irlandei, mai mult decît în altă parte, singura posibilitate de a scăpa de dominaţia britanică. În anul 1916 IRA constituia un mic nucleu înarmat pentru ca doi ani mai tîrziu, în 1918, să reprezinte o adevărată forţă. Trei ani mai tîrziu, în 1921, ea reprezenta o armată regulată puternică, bine organizată, bine dotată şi bine pregătită.

În primii ani de după „Paştile sîngeroase" din 1916 lupta irlandezilor împotriva englezilor a crescut mult în intensitate. Patrioţii au început să atace tot mai des punctele fortificate ale englezilor, patrulele lor.

René Beekman : Care a fost primul dv. contact cu IRA ?

Sean MacBride : A fost în anul 1919, ne aflam deja de doi ani din nou în Irlanda.

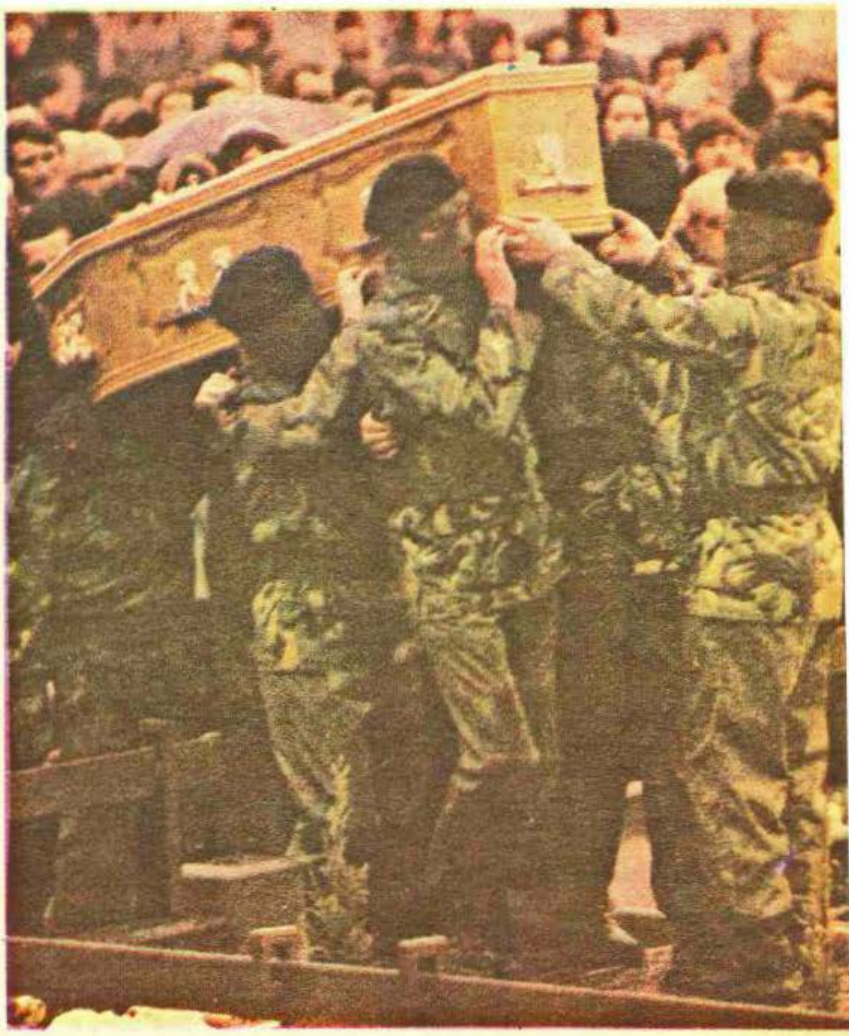

Sicriul cu corpul neinsufleţit al lui Bobby Sands.

Mama m-a înscris în detaşamentele tinerilor irlandezi „Fianna". În realitate acesta era primul pas către IRA. Am trecut repede de la „Fianna" la armata ilegală, după ce am indus lumea în eroare zicînd că am şaptesprezece ani cînd în realitate aveam doar cincisprezece. După aceea am făcut „deslujbă", urmînd şi cursuri de drept şi economie.

În felul acesta l-am cunoscut pe Michael Collins. Pentru noi, cei mai tineri, el era un **big fellow,** o personalitate de legendă, comandant militar care se plimba prin Dublin însoţit de o mică gardă. Oficial el era ministru de finanţe al guvernului provizoriu, în realitate însă era şeful serviciilor de informaţii al IRA.

René Beekman : Nu cumva lupta politică era umbrită de lupta armată ?

Sean MacBride : Nu, în general nu. După război, în anul 1919, deputaţii din partea partidului republican naţionalist din parlamentul irlandez au proclamat independenţa Irlandei. În timpul acela în Irlanda se aflau două guverne, ordinele însă le dădeau reprezentanţii guvernului de la Londra, care se sprijinea pe o puternică armată de ocupaţie. Winston Churchill, ministrul britanic al colo-

O stradă din Londondery

niilor din acea vreme, i-a propus premierului Lloyd George ca împotriva irlandezilor să fie folosiţi cei mai odioşi criminali, mercenari aleşi din lumea interlopă cărora să li se promită, în schimb, că vor fi absolviţi de pedepse. Fapt care s-a şi petrecut. Ei s-au acoperit de un trist renume în urma masacrului din noiembrie de pe stadionul „Cooke Park" din Dublin.

Exact acesta a fost momentul ales de Lloyd George pentru a pronunţa autonomia politică a 26 comitate şi în acelaşi timp împărţirea ţării care lăsa Regatului Unit cele şase comitate din Nord-Est cu populaţie majoritar protestantă. În acelaşi timp a propus IRA încheierea unui armistiţiu. De Valera, unul dintre fruntaşii mişcării sindicale irlandeze, care în acea perioadă se găsea în America, s-a întors în patrie. Englezii l-au prins, l-au arestat dar l-au repus îndată în libertate fiind convinşi că De Valera va putea fi un partener „înţelept" la tratative.

Tratativele au început sub auspicii defavorabile pentru irlandezi. Vizavi de Lloyd George, de Austin Chamberlain, ministrul de război, şi de Winston Churchill, ministrul coloniilor, au luat loc oameni cu infinit mai puţină experienţă ca Arthur Griffith, Michael Collins şi alţii ca ei. În cele din urmă, sub presiunea britanicilor, delegaţii irlandezi au semnat, la 6 decembrie 1921, un acord în urma căruia s-a creat statul independent irlandez ca parte componentă a Commonwealth-ului, legiferînd astfel împărţirea ţării.

Collins a încercat după aceea să explice — fără ca el însuşi să creadă ce spunea — că acordul oferă posibilitatea consolidării şi stabilizării statului irlandez şi este, în acelaşi timp, în favoarea catolicilor nord-irlandezi care, practic, prin crearea Ulsterului — adică a Irlandei de Nord — compus din cele şase comitate, ajunseseră ostatecii protestanţilor. Armata republicană Irlandeză s-a opus acordului considerîndu-l o trădare a intereselor naţionale...

După acordul de la Londra din anul 1921 englezii au rupt repede de la Irlanda comitatele din Nord-Est în care de secole s-au concentrat urmaşii coloniştilor remarcaţi prin fanatism religios. În felul acesta a luat naştere **Ulsterul — Irlanda de Nord** — format din comitatele Antrin, Armagh, Dawn, Derry, Fermanagh şi Tyrone — în chip de colonie britanică, şi **Republica Irlanda.** Prima cu capitala la Belfast, cealaltă la Dublin.

(În felul acesta, protestanţii, minoritari pe ansamblul Irlandei, au ajuns majoritari în... Irlanda de Nord ! — n.n.)

Englezii au neglijat însă un lucru : familiile catolice se înmulţesc la noi mult

mai rapid decît cele ale protestanților. Pentru ca protestanții să nu piardă însă majoritatea, englezii și ulsterienii (protestanți — n.n.) unioniști (cu Anglia — n.n.) au hotărît să-i oblige pe tinerii catolici să emigreze, în special prin politica discriminării religioase, a repartizării locurilor de muncă și a locuințelor. Astfel, pe pereții fabricilor din Belfast sau pe porțile acestora se puteau citi afișe cu următorul text : **„Aici nu se angajează catolici !"**. Cererile catolicilor de a primi locuințe erau refuzate categoric. În felul acesta șomajul și criza de locuințe se agravau continuu pentru populația catolică. (În prezent, șomajul reprezintă 23% din totalul forței de muncă din Irlanda de Nord, dar cifra este mult ridicată în rîndul populației catolice, numărul celor rămași aici fără loc de muncă ridicîndu-se la peste 50% — n.n.).

Un soi de apartheid alb pe alb. Iar acest sistem durează pînă astăzi. Nimeni nu va putea înțelege cu adevărat ce se întîmplă astăzi în Irlanda de Nord dacă nu privește foarte atent la moștenirea organizării sociale inechitabile a statului.

Ca o reacție față de această situație de nesuportat, în anii '60 a apărut în Ulster mișcarea pentru drepturi cetățenești. La sfîrșitul anului 1966 a luat ființă „Asociația nord-irlandeză pentru drepturi cetățenești N.I.C.R.A.", care cere aceleași drepturi atît pentru catolici cît și pentru protestanți. Cunoscuta Bernardette Devlin face parte dintre factorii de bază ai acestei mișcări care se dezvoltă foarte repede în Ulster și care a trezit un ecou excepțional în întreaga Irlandă.

Ca de obicei, englezii și protestanții au reacționat cu violență. În octombrie 1966 poliția a atacat o demonstrație pașnică la Londonderry, rănind grav zeci de oameni. A fost declarat război împotriva reprezentanților mișcării pentru drepturi cetățenești. Aceasta din urmă a fost nevoită să ceară protecția Armatei Republicane Irlandeze. Intervențiile repetate brutale au făcut ca apropierea dintre I.R.A. și N.I.C.R.A. să devină foarte puternică...

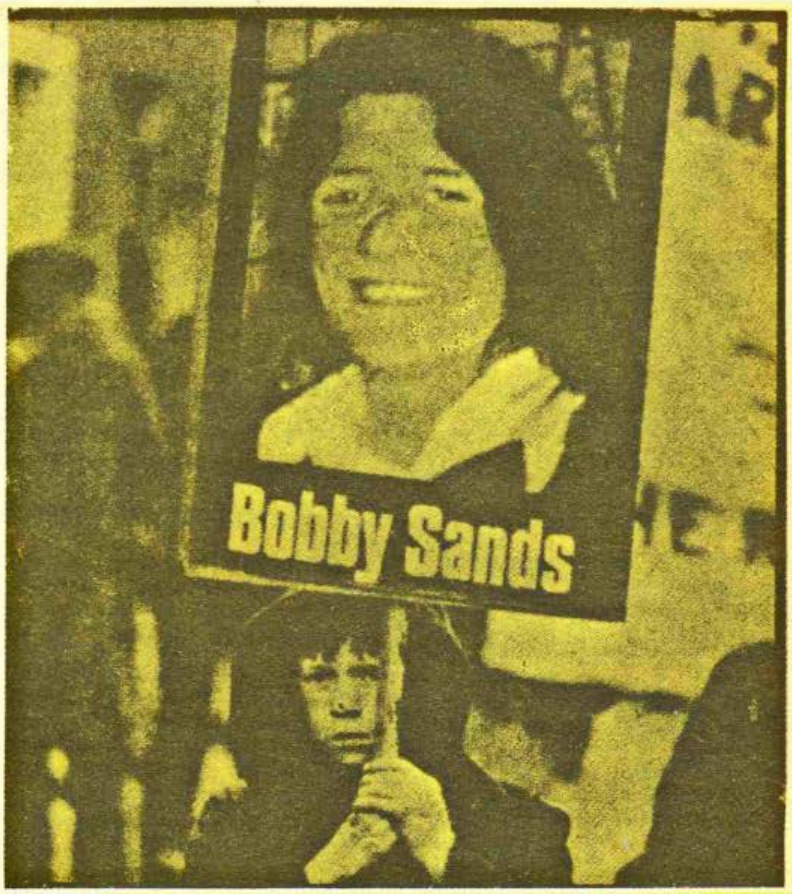

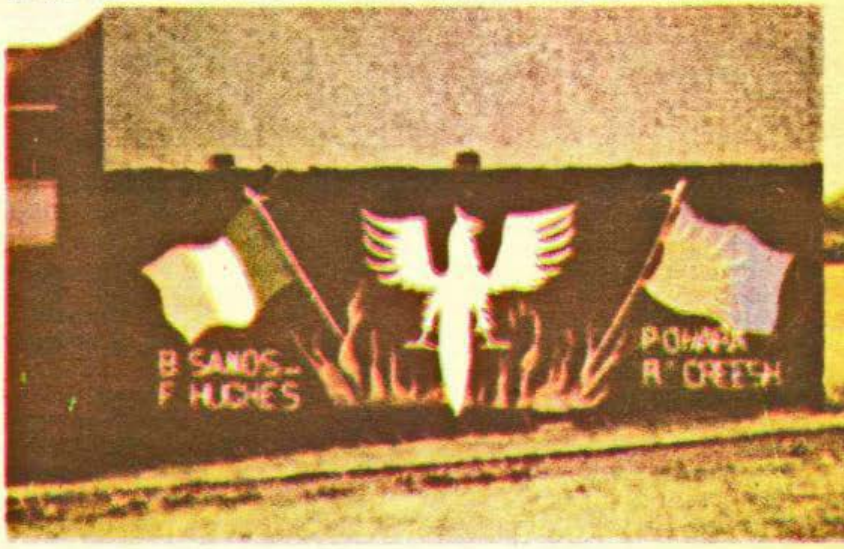

Portretul lui Bobby Sands, la funeralii ● Afiș amintind numele patrioților nord-irlandezi morți în urma grevei foamei...

Membri mascați ai A.R.I. poartă pe umeri sicriul cu corpul neinsuflețit al lui Bobby Sands.

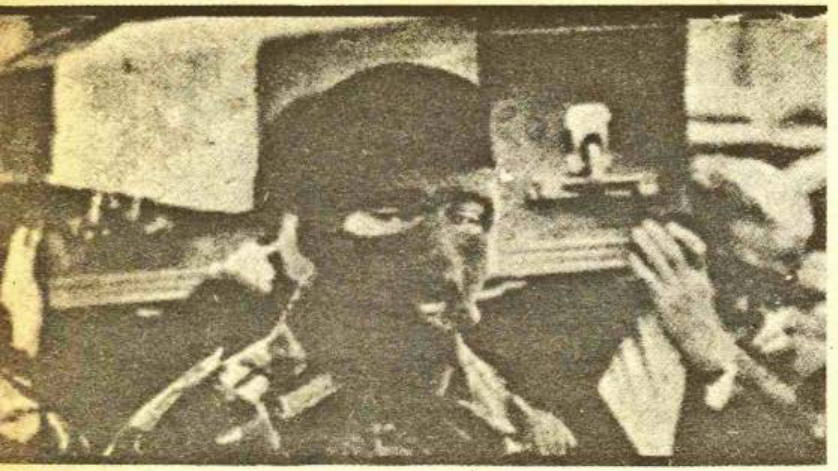

Ce se întîmplă astăzi în Irlanda de Nord?

Să revenim însă la comentariul nostru...

Răspunsul la această întrebare este cel puțin la fel de dificil de dat ca și la întrebarea „ce s-a întîmplat pînă acum în Irlanda de Nord ?"

Și totuși...

Sean MacBride ne-a lăsat în anii '60, dar de atunci lucrurile au evoluat mult. Și nu în bine, aș îndrăzni să zic...

Încordarea este elementul cotidian în Ulster. Ea a atins punctul culminant în octombrie 1969, la Londonderry, orașul cel mai mare după Belfast, cu populație majoritar catolică. Atunci, cu prilejul unei adunări a protestanților din Londonderry, aceștia au scandat lozinci care lezau interesele și mîndria catolicilor organizînd și un marș demonstrativ prin cartierul Bogside, locuit numai de catolici. Ciocnirea dintre adepții celor două comunități, inevitabilă în ziua aceea, s-a soldat cu rănirea a 80 persoane, dintre care multe în stare gravă.

Situația agravîndu-se, guvernul englez a trimis în Irlanda de Nord, în aprilie 1969, unități militare pentru a instaura ordinea și calmul. Dar prezența soldaților englezi nu a contribuit la ameliorarea situației, chiar dacă oficialități de la Londra au afirmat că soldații sînt arbitrii imparțiali ai situației, care au grijă ca încordarea să nu degenereze într-un război civil.

Catolicii, cărora în Irlanda de Nord li se spune Taigo, formează o treime din cei 1,5 milioane locuitori ai acestei țări. Ei cer în primul rînd retragerea celor aproximativ 12 000 soldați britanici și încetarea amestecului lor în treburile interne ale Irlandei de Nord. Eforturile lor sînt orientate către unirea cu Republica Irlanda, pas care i-ar salva din situația de minoritate veșnic exploatată și nedreptățită.

Protestanții nord-irlandezi, Prods, cum li se mai spune, formează majoritatea privilegiată și bine situată în Irlanda de Nord. Ei sînt împotriva unirii Irlandei de Nord cu Republica Irlanda catolică — ce are 3,4 milioane locuitori — pentru că în felul acesta ei s-ar trezi peste noapte minoritate în... Irlanda ! În schimb, sînt pentru unirea Ulsterului, a Irlandei de Nord adică, cu... Marea Britanie !

Figura centrală a protestanților este pastorul Jan Paidey, care, însă, în loc să-și călăuzească... oile înspre dragostea față de aproape — catolicii în cazul de față — le îndeamnă la organizarea de acțiuni teroriste.

În această situație problema nord-irlandeză înregistrează acum cote staționare. Singurul element nou intervenit în Irlanda de Nord în ultima perioadă îl constituie faptul că soldații britanici nu mai folosesc împotriva demonstranților (catolici, de regulă) gloanțe adevărate ci de... cauciuc. Care, chipurile, ar fi mai... pașnice ! Dar care gloanțe nu s-au sfiit să provoace răniri grave, chiar decese...

Greva foamei — gestul suprem de protest

La Long Kesh se află o închisoare care, chiar dacă este considerată printre cele mai moderne din lume, poate fi catalogată în categoria lagărelor de concentrare, după cum ne asigură corespondenții la fața locului ai revistelor „Newsweek" și „National Geographic", care au vizitat-o. Ea este destinată extremiștilor bărbați ai celor două comunități. Pentru femei și copii funcționează o închisoare similară la Armagh.

Copiii au... dreptul să intre pe poarta ei numai dacă au împlinit șapte ani și numai după ce au făptuit crime grave, adică au dat cu pietre în soldații britanici...

Închisoarea de la Long Kesh a devenit mai cunoscută în lume în anul 1981, cînd un grup de deținuți catolici, nemulțumiți de tratamentul care li se aplica comparativ cu cel al deținuților protestanți, și pentru a protesta împotriva politicii britanice față de Irlanda de Nord, au declarat greva foamei. Întrucît motivul întemnițării lor a fost unul poli-

tic, deţinuţii au cerut să li se aplice tratamentul la care le dădea dreptul statutul lor de deţinuţi politici. Ceea ce, firește, nu s-a întîmplat...

Şi deţinuţii care declarase-ră greva foamei au decedat unul după altul...

Primul dintre ei a fost Bobby Sands, care a încetat din viaţă la 5 mai 1981 după 65 zile de grevă a foamei.

A urmat apoi un lanţ fantastic de decese pricinuite de greva foamei : Francis Hughes, la 12 mai ; Raymond McCreesh, la 21 mai ; Patric O'Hara, la 22 mai ; Francis McDaniel, la 8 iulie ; Thomas Hanson, la 13 iulie ; Kevine Lynch, la 1 august ; Kievan Doberty, la 2 august ; Thomas McKee, la 4 august şi Michael Devine, la 13 august.

De necrezut, pe parcursul a trei luni s-au stins din viaţă în urma grevei foamei declarată în semn de protest zece oameni...

Mă aflam la Paris, apoi la Amsterdam, în perioada cînd Bobby Sands se apropia de capătul puterilor sale, după aproape două luni de la declararea grevei. Televiziunea franceză prezenta în fiecare seară imagini de la locul în care Bobby Sands se apropia de sfîrşit. Reportajele televiziunii aduceau tot mai des în prim plan pe mama şi sora lui Bobby, care asistau neputincioase la stingerea fiului şi fratelui lor...

Ele nu au încercat niciodată să-l determine pe Bobby să renunţe la grevă. De altfel, nici nu ar fi reuşit. Erau convinse că gestul suprem al lui Bobby este făcut în numele cauzei sfinte naţionale a nord-irlandezilor.

Apoi, într-o zi, sicriul cu corpul neînsufleţit al lui Bobby Sands a fost purtat pe străzile Belfastului, capitala ţării, pe umerii a şase patrioţi nord-irlandezi catolici, mascaţi pentru a nu fi recunoscuţi...

În zilele care au urmat, scena s-a repetat de încă nouă ori. La fel de tristă de fiecare dată. La fel de deznădăjduită.

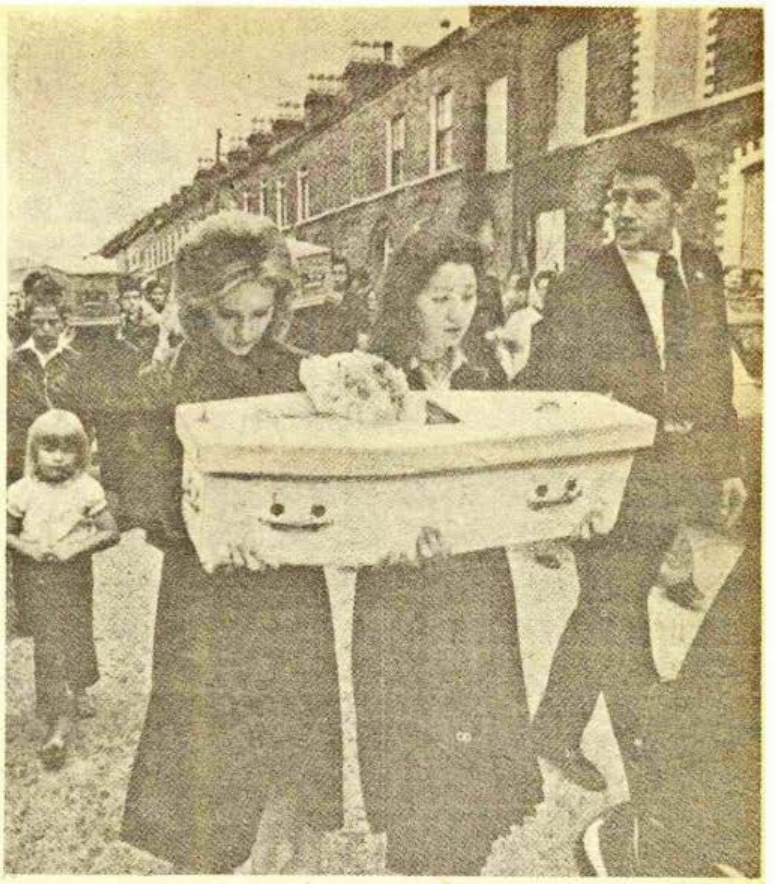

În Ulster moartea nu alege...

Există calc de rezolvare?

Grea întrebare. Să vedem însă care este părerea aceluiaşi Sean MacBride sursa cea mai autorizată, după cum am mai spus.

„Nu sînt prea optimist. Sînt însă sigur că opinia publică engleză este sătulă de acest război care cere mulţi bani şi multe victime omeneşti. Tot mai multe sînt cazurile cînd soldaţii englezi nu se mai întorc din Ulster sau se întorc grav răniţi...

Cred — dacă se poate face o comparaţie — că începe să se manifeste o mişcare asemănătoare celei din Statele Unite în timpul războiului din Vietnam...

Vedeţi, eu cred că în Ulster lucrurile stau cam în acelaşi fel cum stăteau pînă nu demult în Rhodesia — Zimbabwe. Protestanţii nord-irlandezi îşi dau desigur seama că într-o bună zi englezii îi vor lăsa din braţe, ca să mă exprim aşa. De altfel, ei au şi luat contacte timide cu reprezentanţi ai I.R.A. V-o pot dovedi : doi avocaţi de-ai noştri au fost solicitaţi să ia parte la o întîlnire preliminară. Am fost unul dintre ei. Celălalt — un coleg din Belfast.

Este însă destul de complicat, ca de altfel întreaga problemă irlandeză..."

C. Lipenschi

UN ORAŞ ROMÂNESC DISPĂRUT:

«Doamne-armânii ce-au greşit

MOSCOPOLIS URBS AMPLISSIMA

MOSCOPOLIS SITA EST IN MACEDONIA, CONFINIIS ALBANIAE, URBS AMPLISSIMA NON MODO IN TOTA GRAECIA, SED ETIAM FERE I'EP. TOTUM TURCARUM IMPERIUM ; NUMERO DOMORUM EX SOLIDA MATERIA CONSTRUCTARUM, QUI AD DUODECIM MILLIA FACILE EXCURRIT ET SINGULARIBUS PRIVILEGIIS, LIBERTATIBUS AC IMMUNITATIBUS AB IMPERATORIBUS TURCARUM ABSQUE EXEMPLO ORNATA, INCLYTA ; CIVES EIUS OMNES UNIUS SUNT NATIONS ET RELIGIONIS CHRISTIANAE GRAECI RITUS EIUSDEM LINGUAE, QUAEAB IPSIS APPELLATUR ROMANA, UT POTE CONFLATA EX MAXIMA PARTE LATINIS VOCABULIS, IPSIQUE INTER SE ROMANI DICUNTUR ET NOMINANTUR.

MOSCOPOLE ORAŞUL - METROPOLĂ

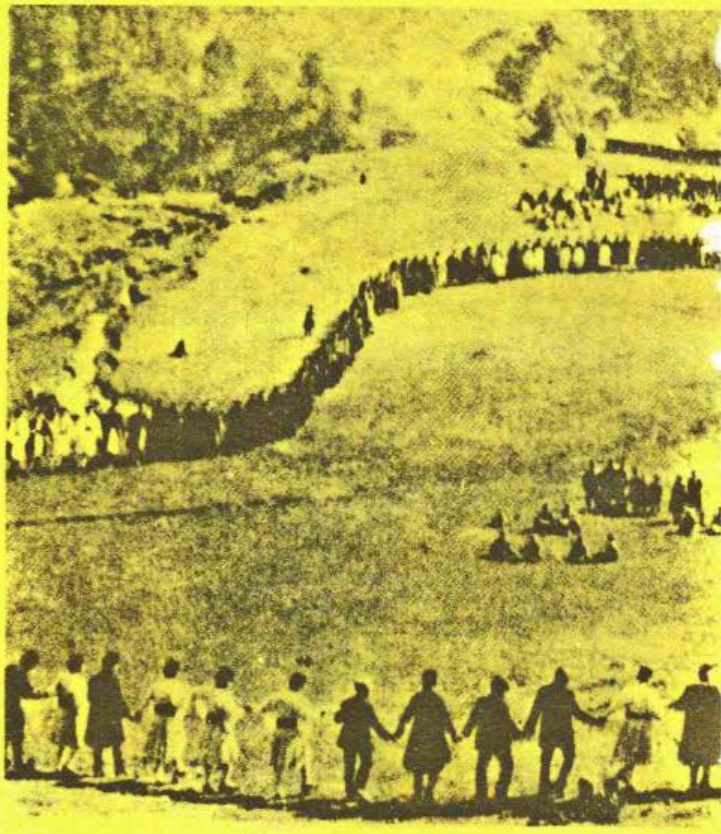

Citim dintr-un document în limba latină, aflat în păstrare la Arhivele Statului din Budapesta, de unde a fost copiat de Gheorghe Alexici [1]), care îl reproduce apoi în „Convorbiri literare", anul XXXVII, p. 951, în articolul intitulat „Macedo-Românii" : Moscopolea este aşezată în Macedonia, la hotarele Albaniei. Oraşul cel mai mare (metropolă) nu doar din întreaga Grecie, dar aproape din tot imperiul Turcilor chiar. Ca număr al clădirilor, construite din material

[1]) Gheorghe Alexici, filolog şi folclorist ardelean (1864—1936), cu strălucite studii clasice la Budapesta.

MOSCOPOLE

De-atîta au pătimit ?!»

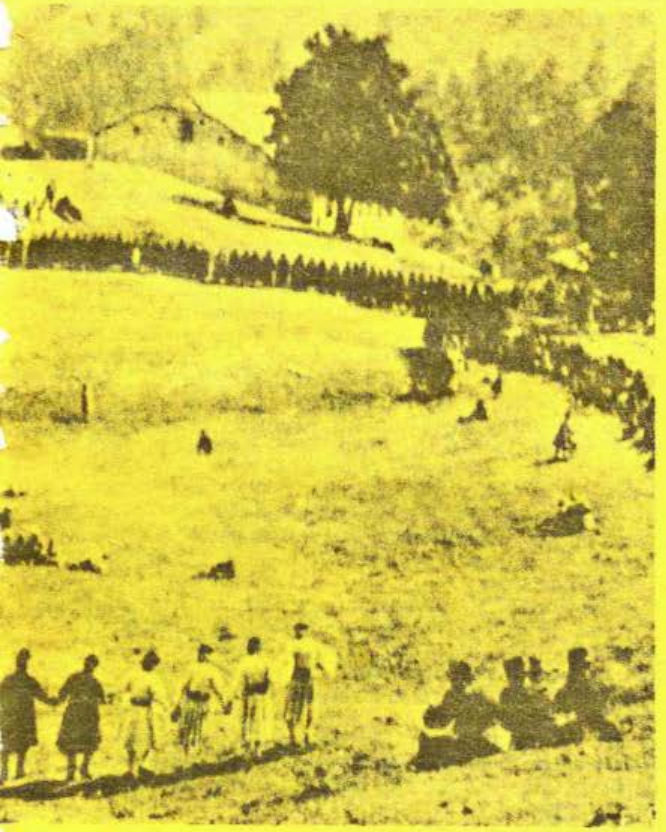

solid, număr ce trece bine de 12 000, ca privilegii unice de libertate și scutiri de dări din partea împăraților turci, el este fără pereche, strălucit. Locuitorii săi sînt de o singură naționalitate și de religie creștină de rit grecesc, de aceeași limbă, care e numită română, fiindcă este alcătuită în cea mai mare parte din vocabule latine, și ei înșiși își zic între ei și se numesc romani.

Dar cum vor fi fost începuturile faimoasei așezări a românilor sud-dunăreni ? Ei, bine, aceste începuturi, cum se spune de obicei, și cum și este, se pierd în negura vremurilor... Bunăoară, iată cum și le imaginează Nida Boga (1866—1974), cel mai productiv dintre scriitorii în grai aromân, prin urmare în graiul lui de acasă, din Peninsulă, locul de baștină al acestor frați ai noștri :

Thimelilu

Voshopolea thimelilu că-l băgară
Uiarli, și-numa poate ca s-nă-aspună ;
Aclo lă fu scriată să s-adună
Și-a lor vinită mult s-lă hibă-ambară.

Tuț cu tămbarea viñiră pi-anumiri
Ș-cu pîne sumulaie tu tisagă,
Tu mînă cu vărtoasă 'nă ciumagă,
Cu căpri și-oi pi dzeadzite s-li numiri.

Vahi nu eara puiată, niți stane,
Apanghe nu-avea omlu, pravda, ciñili,
Sirinlu țer eara a lor dăvane.

Hîrbea pădurle-mpline di avrime,
Di frică ma nu para știu Armâñii,
Nu va să știbă niți di țăngrime.

Începutul

Voshopolei că-i fură-ncepători
Oierii doar — și numele-i o spune ;
Acolo fu menit să se adune
Și să prospere, neamul de păstori.

Veniră toți, cu zeghele pe umeri
Și pîine neagră în desagi de lînă ;
Aveau — drept arme, bîtele în mînă,
Iar oi — pe degete să li le numeri...

Și n-au găsit o streașină cruciș,
Nici adăposturi, pentru oameni, vite ;
Cerul boltit le-a fost acoperiș.

Doar fiare peste tot — și loc stingher.
Ci au descins, cu inimi oțelite,
Și n-au fugit de spaimă, nici de ger.

Și pentru ca imaginea punerii temeliilor orașului de păstori să se închege mai bine, ne îngăduim să reproducem și cel de-al doilea sonet (din 150, cîte are epopeea lui Nida Boga), de astă dată numai în transpunerea noastră, din economie de spațiu :

Turmele cresc

Momite — oile, cu nu-ş-ce nadă,
Fătau mai des, să înmulţească turma,
Şi le pierdeai prin ierburi grase urma,
Şi laptele curgea-n şiştar — cascadă.

În sacii mari, de nu-i puteai întoarce,
Lina ţigaie se-aduna mereu,
Şi pe catiri — păstorii-i urcau greu,
Să-i ducă să-i desfacă-n iarmaroace.

Şi focul duduia în orice tindă,
Butoaie-n cercuri împinzeau livada,
Că stîna nu putea să le cuprindă !

Iar untul tot creştea în putineie
Şi îl purtau, cu brînza ca zăpada —
Pe lîre bune, lumii-ntregi să-l deie...

Aceştia sînt aromînii în genere, aşa sînt şi moscopolenii poetului Nida Boga, din epopeea sa. Epopee nepublicată pînă acum decît parţial (numai 10 sonete, în Antologia lirică a subsemnatului, din 1975, Editura Univers, Bucureşti). Epopee ce va apărea în curînd, la Editura Cartea Românească, în volumul Un veac de poezie aromână (semnat de Kira Iorgoveanu şi Hristu Cândroveanu, cu text paralel, aromân-român, spre a introduce aceste valori în literatura naţională, căreia îi aparţin).

ORAŞUL VLAHILOR

Moscopole a fiinţat, se pare, încă dinaintea venirii Turcilor în Europa, ca modest sat de păstori valahi. Aproximativ pe aceeaşi vatră s-a dezvoltat mai tîrziu înfloritorul oraş de care vorbim. O regiune muntoasă, de o frumuseţe mioritică, aşa cum sînt în genere localităţile aromânilor din munţii lor, urcate, cocoţate în locuri greu accesibile, din motive strategice, lesne de înţeles pentru vremurile de odinioară, nesigure şi primejdioase. Moscopolea însăşi s-a aflat (ruinele ei se pot vedea şi astăzi încă — mai există vreo 200 de case...) „spre sud-vest de lacul Ohrida, la o altitudine de 1 150 de metri", cum scrie Valeriu Papahagi, despre „metropola comercială şi culturală a românimii balcanice de acum două secole", într-un mic studiu din 1939.

Despre caracterul eminamente românesc al oraşului, Johann Thunmann, profesor universitar din Halle, scria încă în 1774, în Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker (Leipzig) în timp ce oraşul încă mai exista : „Este un oraş destul de întins, cam la 1,2 mile geografice de Coriţa, unde locuieşte cadiul (judecătorul, n.n.) şi la 4 mile de Ohrida, nu departe de lacul Prespa. Locuitorii vorbesc cu toţii valaha" („Die Einwohner reden alle Wlachisch").

Spre a realiza importanţa de excepţie a acestei aşezări româneşti de odinioară, vom mai cita în continuare şi mărturiile altor învăţaţi, călători prin partea locului. Astfel, William Martin-Leake scrie, în Researches in Greece, London, 1814 : „în munţii care îl mărginesc spre Apus, se află rămăşiţele aşezării valahe, odinioară populată şi înfloritoare, a Moscopolei". Acelaşi, notînd mai tîrziu, într-o altă carte a sa, Travels in Northern Greece, London, 1835 : „La 10,45 (din 11 septembrie, 1805, n.n.) sosesc la Moscopole, situată la poalele unei înălţimi mari. Oricum va fi fost în trecut, Moscopolea are astăzi numai aspectul unui mare sat înconjurat de grădini, în care apare des plopul lombard". Despre originea românească a moscopolenilor ne vorbeşte şi consulul Franţei din timpul lui Napoleon I la curtea lui Ali-Paşa din Ianina, François-Charles-Hugues-Laurent, în Voyage dans la Grèce, 2 vol., Paris, 1820 (să se noteze că e vorba de mărturii despre aromâni, dintr-o vreme cînd principatele române nu puteau face încă nimic pentru ei, ele însele sub suzeranitate turcească pe atunci, fie şi formală) : „Valahii Massareţi sau Dassareţi, care au restaurat Moscopolea, căreia i-au zis Voshopole, oraş de păstori, din pricina numelui lor de Vlah — această valoroasă populaţie ale cărei triburi sînt împrăştiate în cantoanele Colónia, Coriţa şi pînă aproape de Durazzo — sînt, după spusa lor (ultima subl. a noastră) urmaşii unei colonii aşezate de Quintus Maximus în Taulanţia sau Muzachia, de unde ar fi trecut în munţii Candavieni în timpul năvălirilor barbare". (Să precizăm că aromânii — mă refer la oameni simpli — şi-au spus întotdeauna rumâñi, cum îşi zic şi acum încă.)

Şi mai explicit este, în privinţa aromânilor, ca origine a lor, un alt învăţat şi călător francez, E. M. Cousinéry, care îi numeşte chiar cu numele ce şi-l dau ei înşişi (în Voyage dans la Macédoine, Paris, 1831) : „Îi recunoşti mulţumită limbii lor. Ei vorbesc şi acum latina, iar dacă îi întrebi : de ce naţiune sînteţi ? ei răspund cu mîndrie : Români. Printre oraşele pe care le-au locuit în Iliria macedonică se află Voscopolea, ale cărei frumoase ape şi păşuni i-au atras. Noua lor aşezare îi făcu păstori. Ei au ştiut să se facă iubiţi şi respectaţi de vecinii lor". Să notăm însă că prosperitatea lor, invidiabilă, a fost aceea care i-a şi pierdut în cele din urmă !

Să amintim şi un istoric grec, pe autorul unei Cronici a Epirului (regiune populată masiv de aromâni, învecinată cu Moscopolea), P. Arvandinos, care scria, în 1856, cam pe vremea cînd, abia, îi vizita pe macedoromâni la ei acasă Dimitrie Bolintineanu — uluit de numărul lor, ce trecea pe atunci de 1 200 000 : „Voscopole sau Moscopole, oraş nou întemeiat şi locuit în secolul al XVI-lea de un trib de valahi, în eparhia Coriţei".

MOSCOPOLEA MUNCEA CU SÎRG

Valeriu Papahagi, autorul studiului pomenit mai sus (care ne-a furnizat numeroase date despre moscopoleni) dar şi al altora, pe aceeaşi temă, scrie, cu referire la faimoasa metropolă aromână, în vremea dezvoltării ei maxime : „Avîntul economic al Moscopolei la sfîrşitul secolului al XVII-lea şi începutul celui de al XVIII-lea corespunde reînfloririi comerţului veneţian în Adriatica în urma victoriilor Serenissimei Republici asupra Turcilor, datorate lui Francesco Morosini, cuceritorul Peloponezului".

Ce se producea, ce se comercializa la Moscopole, ce trecea în tranzit pe aici, în epocă ? De toate, de fapt : lînă, abale (stofe de lînă), pielărie, velinţe felurite, ceară, tutun, undelemn, mătăsuri, postavuri de Veneţia, catifea, sticlărie, olărie, arme lucrate artistic, plumb, cositor, aramă, hîrtie de scris, cărţi, băcănie etc., etc. Produse pe care tot companiile moscopolene le transportau de-a lungul şi de-a latul imperiului otoman, dar şi mai departe, pînă la Viena şi Buda şi Posnan, iar pe calea apelor, în vasele veneţienilor, practic în întreaga lume mediteraneană. O sarcină nu lipsită de primejdii, întrucît drumurile erau nesigure, din cauza briganzilor de tot soiul, ce sfidau stăpînirea otomană, uneori şi aceasta complice la jafuri. Să menţionăm o informaţie numai, de această natură, dintre multe altele, furnizate de Valeriu Papahagi în cartea sa Aromînii moscopoleni şi comerţul veneţian în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, Bucureşti, 1935 : „În secolul al XVIII-lea, locuitorii musulmani din Dulcigno, care se îndeletnicesc cu pirateria şi cu contrabanda, pricinuiesc mult rău comerţului veneţian în Adriatica. Pietro Rosa, consulul Veneţiei, luptă din răsputeri să înlăture pe Dulcignoţi din Durazzo (unde era acreditat). În lupta lui împotriva acestora şi a caracterului nehotărît şi venal al Turcilor, el e ajutat de moscopoleni. Iată ce scrie, în ziua de 18 April 1710, consulul veneţian către bailul (reprezentantul Veneţiei pe lîngă Poarta Otomană), Alvise Mocenigo : Cu prezenta vă fac cunoscut răspunsul pe care zisul paşă Ali l-a dat de curînd celor doi negustori Ioan Papa şi Dimitrie Bizuca din Moscopole, care au fost însărcinaţi de mine să-l hotărască a trimite guvernului (veneţian) ştiri precise, fără să ţie parte cu ticăloşiile Dulcignoţilor. După cum veţi observa din copia alăturată a scrisorii pe care mi-au trimis-o ca răspuns cei doi negustori de mai sus, paşa pare a insista în pretenţia lui pentru suma de bani şi numai în schimbul ei va da în vileag ştirile exacte pentru a le face apoi cunoscute Excelenţei Voastre". Este vorba de un paşă Ali din Durazzo, prefigurîndu-l pe omonimul lui de mai tîrziu, cel ce a distrus Moscopolea.

Cînd vorbim, astăzi, de populaţia acestui oraş românesc din secolul al XVIII-lea, care se ridica la peste 70 000 de oameni, sîntem de-a dreptul uluiţi ! Aproximativ acelaşi număr de locuitori dîndu-i-l mai mulţi cercetători, printre care Pouqueville, Leake, Pavlu Lambru Calariotul, I. Arginteanu ş.a. 70 de mii de locuitori, 72 biserici ridicate din piatră şi marmoră, palate aşijderea, bresle, corporaţii de tot felul, orfelinate, instituţii diverse, bănci, locuinţe-palate, fîntîni, şcoli numeroase, printre care şi Noua Academie (la Atena nefuncţionînd în acea vreme nici un aşezămînt superior de învăţămînt, oraşul aflîndu-se în decădere şi mizerie), o tipografie — de asemenea unica în regiune ! În timp ce — spre a înţelege mai bine amploarea dezvoltării Moscopolei, — tot pe atunci, Atena avea doar 10 000 locuitori (în 1751, după Pouqueville), dintre care 4 000 albanezi, 3 000 greci, 3 000 turci...

Moscopolea nu era însă singura aşezare a aromînilor, cu populaţie numeroasă în epocă. De pildă Gramostea, din masivul munţilor Gramos, avea şi ea peste 40 000 de locuitori, Nicea 36 000, Grabova-Grava reunite, cu cele 10 000 locuinţe ale lor, treceau de 60 000 de oameni, Bituchi, cu 12 000 de case, adăpostea şi ea cam 60 000 de suflete, Niculiţa 30 000 (centru

Cruşova — vedere parţială

al industriei metalelor scumpe), Linca 40 000, Linotope 25 000 etc. Toate aceste date, bazate pe recensăminte ale vremii, făcute de lingvişti, alţi cercetători, sînt menţionate în studii ale unor Weigand, C. Burileanu, Th. Capidan, Leake, Pouqueville, Gudas, I. Arginteanu, I. Nenitescu, I. Cvijič şi alţii încă.

Rezumînd informaţii multiple, Anastase Hâciu încearcă un profil al Moscopolei vremii, la maxima ei înflorire, în cartea sa Aromînii, comerţ, industrie, arte, expansiune, civilizaţie, de peste 600 pagini mari, apărută în 1936 la Focşani : „Sub raportul industrial — scrie el — Moscopole era o cetate unde se lucrau zi şi noapte, tot felul de articole ce se desfăceau peste tot, în interior şi în afară. Erau, în acest oraş, după spusa ultimilor bătrîni din Cruşova, originari de aici, peste 300 ateliere de făurari. Breslele erau admirabil organizate. Gudas numără 14 corporaţii bine constituite. O puternică corporaţie era aceea a arămarilor, care se găsea întotdeauna în fruntea frumoaselor iniţiative de binefacere culturală şi de asistenţă socială (după Zaviras). Erau bresle de arămari sau cazangii, lăcătuşi, cuţitari, tufeccii (producători de arme, puşti), argintari, croitori, tabaccii, papugii, ciriccii, samaragii, casapi (după C. Skenderi) ; dar mai erau bumbăcari, sapungii, zidari, constructori, pietrari, zugravi şi alţii. Toţi aceştia — ca şi oamenii casnici — lucrau nepregetat şi trebuie ca lucrul lor să fi fost foarte bine organizat, pentru ca să se satisfacă nevoi peste hotare, ca în Veneţia şi alte cetăţi italiene, pentru ca să reuşească în concurenţa cu celelalte cetăţi din ţinutul moscopolean şi cu bîlciurile din Peninsulă etc. Comerţul şi industria ei au ajuns să facă din această cetate una din cele mai bogate şi celebre din Peninsulă. Dar strălucirea ei nu s-a exprimat numai prin averi considerabile, ci şi prin instituţiuni de caritate publică, de devoţiune religioasă şi de înaltă cultură, cum nu existau nicăieri aiurea în Imperiul Otoman — toate acestea înfiinţate şi întreţinute de marii bogătaşi şi de breslele oraşului" (după N. Iorga, „IARĂŞI MOSCOPOLE", Rev. ist., nr. 10—12, anul 1932). „În bazarurile mari şi întinse — mai scrie A. Hâncu — era o mişcare uriaşă, o forfotă de furnicar ca în marile oraşe ale Asiei. Oamenii erau absorbiţi în afacerile lor. Corespondenţe şi comenzi soseau de pretutindeni, din Peninsulă şi din Europa, ce trebuiau repede satisfăcute ; se descărcau mereu măr-

furi pentru toate direcțiunile. Magazinele gemeau de acestea și industriile lucrau zi și noapte. Albania toată se alimenta de aici sau din porturile adriatice, ce aproape sută la sută le stăpîneau tot ei. La bîlciuri și în zilele de tîrg, veneau Albanezi și negustori din toate provinciile. Toate aceste bogății, transportate pe caravane în șiruri lungi, treceau pe sub ochii Albanezilor și Turcilor, care vedeau în ele aur și numai aur și le excitau instinctele distrugătoare".

MOSCOPOLE REFUZĂ ASIMILAREA

Moscopolea muncea cu sîrg. Moscopolea se îmbogățea, învăța, tipărea cărți — mai ales de cult, religioase. Și stîrnea hoardele de musulmani din jur care trăiau din jafuri. Viața ei, plină, trezea și invidiile „oficialităților" turcești de la Ianina din apropiere (ale tatălui lui Ali-Pașa mai întîi, și apoi pe ale lui Ali însuși), ca și pe acelea ale clerului fanariot și șovin de la Stambul, jignit de „cutezanța" valahilor care încep a scoate cărți chiar și în graiul lor, nu numai „în elinește", limba socotită de ei sfîntă. În legătură cu acest din urmă aspect, să amintim cazul „faimosului" dascăl grec Neofit Duca, de mai tîrziu, care a lucrat un timp și la Academia grecească din București, de unde a fost alungat și chiar bătut mai înainte, pentru cinismul lui ; acestea se întîmplau în anul venirii lui Gheorghe Lazăr în Țara Românească, sufletul învățămîntului în limba națională. Duca așadar, odată întors în Elada, se și înrolează în furibunda campanie antivalahă de acolo, orchestrată de clerul fanariot constantinopolitan, plătindu-ne o poliță, mai repede decît visa el ! El scrie, de pildă, între altele : „Se laudă Aromînii că vor să constituie o națiune deosebită și nu vor să se unească prin limbă încetul cu încetul cu națiunea greacă, după cum s-au unit prin religie". **Adevărul este că nu s-ar fi unit — aromînii — nici prin religie... Încă împăratul Ioniță, în veacul al XII-lea, a vrut să treacă, împreună cu supușii săi, la catolicism. Iar Neofit Duca mai scrie :** „Așa sînt acei ce se prostesc cu limba aceasta românească, murdară și ticăloasă, dacă este iertat să se numească limbă aceea care pretutindeni șchiopătează și nu-i urmarea unei limbi, avînd scîrbă mare și rostire uricioasă".

Unei asemenea atitudini, de agramat, îi răspunde Mihail Boiagi, învățat aromîn (originar din părțile moscopolene, prin părinții săi, plecați de acolo după distrugerea marelui oraș) : aceasta se întîmpla după apariția la Viena, în 1813, a cărții sale, Gramatica română sau macedoromână, **ce tocmai se răspîndea printre confrații lui de acasă, și ea vînată de Duca și acoliții săi. Zice Mihail Boiagi deci, în răspuns la otrăvitele biiguieli ale Neofitului :** „Românul nu are de ce să se rușineze de limba lui, din contra, el se va simți mîndru cînd, reușind să-și cultive spiritul, limba maternă îl va urma bucuros, în orice caz mai bucuros decît ca multe alte limbi. Așadar, din considerațiunile înșirate pînă aici, nu înțeleg flecărerile nedemne ale lui Neofit Duca, căruia — fiindcă nu cunoaște nici o altă limbă — i-ar fi plăcut să distrugă toate limbile din lume, pentru ca în locul lor să introducă limba sa macaroneacească. Dealtfel, zelul acestui învățat grec este atît de orb, încît dorește această înlocuire, deși el însuși pretutindeni declară că Românii sînt mai apți pentru cultură și mai sensibili la actele frumoase decît Grecii. Împins așadar numai de orbire și de ignoranță ridicolă, el poate să întrebe pe un ton atît de provocator : unde au Românii țară, orașe, preoți, legi, nobilime etc. ?".

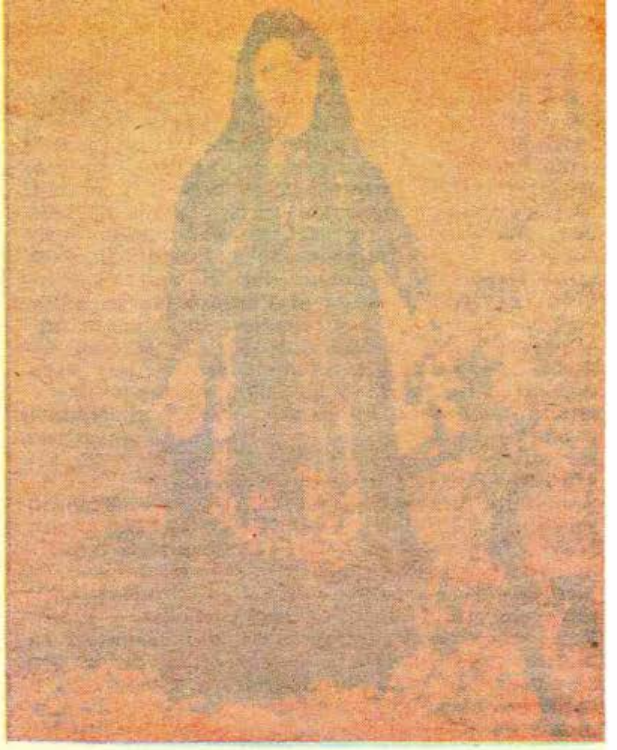

Româncă din Săracu (Thessalia)

Asemenea avertismente auzeau aromînii moscopoleni și în anii de mare înflorire a orașului lor. Ele erau strecurate, pe căi diverse, de înalți arhierei de la Ianina și de la Stambul. Nu prea le luau în seamă însă. Se credeau apărați de bunăstarea, de bogățiile lor. Și apoi, nu dispuneau ei chiar și de o miliție națională proprie, care să le apere averile și să le vegheze viața ? Doar tot banul, aurul le cîștigase și acest privilegiu, între altele, de la autoritățile otomane. Populațiile musulmane din jur, precum și de origine greacă, nici nu puteau visa la asemenea drepturi, pe care le invidiau la aromîni. Pînă una-alta însă, era liniște, era pace. Pînă cînd, își închipuiau ei că își vor plăti bunăstarea și pacea cu bani ? Nu se știe, poate la nesfîrșit. Fiindcă, așa cum scrie Anastase Hâciu în cartea sa, „Pașalele — în războaie continuă cu rivalii lor politici — în strîmtoare de bani, deveniseră, ca și colegii lor din Epir și din Belgrad, tributarii moscopolenilor, care își lansaseră afacerile pînă în Bosnia și Hertzegovina, în toată Albania și în celelalte provincii imperiale. Albanezii ghegă, toscă, mirdiți etc. erau toți tributarii lor". **Și fluxul de lume nu înceta în spre Moscopole, de peste tot, îmbătîndu-i, parcă adormindu-i pe aromînii de aici, mîndri că străinii le vor vedea și admira orașul, bisericile, mînăstirile, palatele de marmoră, grădinile, cișmelele din piețe, edificiul măreț al Noii Academii, catedrala Mitropoliei lor, bibliotecile, tipografia lor cea vestită în întreaga Peninsulă Balcanică...**

UN ORAȘ VESTIT

Fără să le fi fost întotdeauna favorabil (avusese și el uneori „des ennuis" cu negustorii valahi, care nu prea favorizau nici măcar „fețele înalte"), consulul francez de la Ianina, Pouqueville, le-a recunoscut, totuși, întotdeauna ce era al lor : inteligență, spirit întreprinzător, hărnicie etc. Iată, de pildă, ce scrie el despre aplecarea aromânilor spre cultură, arte, în comparație cu alte etnii din regiune : „Valahii care au călătorit vorbesc mai multe limbi și au biblioteci bine asortate cu cărți franțuzești și italiene. Ei posedă excelente ediții ale clasicilor greci și un străin găsește la dînșii literatura de care are nevoie și pe care e greu s-o poarte în călătorii. Dar ceea ce este și mai uimitor e de a observa spiritul de ordine ce domnește în orașele valahe. O înțeleaptă prevedere s-a perpetuat, spre a dirija tot ce omul supus despotismului poate întreprinde pentru a-și îmbunătăți condiția sa, sporindu-și bunătatea". **Grecii înșiși au adesea cuvinte de laudă pentru aromâni — și este vorba de mințile lor luminate, cum este bunăoară cazul lui Rizo Rangabé, fost ministru de externe al țării sale, care iată cum se exprimă despre ei la un moment dat, în revista „Pandora", din Atena, în 1856 (cu mult înaintea deschiderii școlilor românești în fostul imperiu turcesc)** : „Cînd zicem astăzi, la Atena, Români sau Valahi, înțelegem întotdeauna că este vorba de acei meteori ce apar cînd și cînd în nordul Greciei și varsă peste frumoasa noastră țară ploaia de aur a cîmpiilor dunărene. Noi uităm că, chiar printre noi, în Attica însăși și în alte regiuni elenice, există alți Români a căror rasă constituie o mare parte a locuitorilor din aceste părți și ei merită din mai multe puncte de vedere atenția noastră. **Pandora** se decide astăzi să le facă dreptate și romîncelor, care locuiesc aceeași țară cu noi, și care nu sînt mai puțin demne să stea alături de înaltele doamne, deși ele nu dansează polka și nu poartă rochii pariziene..." **Cît despre numărul românilor de aici, același fost demnitar grec notează** : „Românii care trăiesc astăzi în Grecia, Tesalia, Epir și Macedonia trec de 600 000".

Îmi vine în minte, din acest unghi, o întîmplare hazlie, ca să nu spun caraghioasă, relatată de Al. Rubin în interesanta sa lucrare. Les Roumains de Macédoine. **Scena se petrece la Salonic** : „Iată, pe această temă — **scrie Rubin** — o mărturie ce are o incontestabilă semnificație. O găsim într-un ziar grecesc, **Alithia**, din Salonic (29 nov. 1903). Un grec în trecere prin Salonic, îl întreabă pe un redactor al suszisei foi să-i spună care sînt cafenelele frecventate de compatrioții săi. Drept răspuns, ziaristul face un gest semnificativ, a lehamite, cum că clienții tuturor cafenelelor nu sînt decît greci, cu toții. **Dar**, continuă Alithia — **citatul este textual** — nefericitul meu interlocutor, stupefiat, revine : — Poftim ? Vreți să spuneți că toți cei ce vin la cafenea sînt greci ? — Eu, neprevăzînd ce vrea să iasă din asta, am răspuns, orgolios : Desigur, domnule, afară de cîțiva profesori ce fac propagandă străină. — Dar cum așa, făcu atunci celălalt grec, spuneți că clienții acestor prăvălii sînt de-ai noștri, **în timp ce eu nu-i aud vorbind decît românește...**".

În general însă, oamenii simpli, intelectualii cinstiți, cu respect pentru adevăr, nu neagă, nu micșorează nici numărul, nici meritele aromânilor, atît în Grecia, cît și în Albania, Iugoslavia... Ei recunosc chiar contribuția, de seamă întotdeauna, a aromânilor în istoria fiecăruia dintre aceste popoare.

INVIDIA ȘI FANATISMUL

În acest context istoric și cultural are loc prăbușirea și moartea, ștergerea de pe hartă a Moscopolei, și nu numai a Moscopolei, din regiunea Peninsulei Balcanice, locuite și de aromâni, frații noștri sud-dunăreni.

Scrie Pouqueville : „Școlile din Moscopole înfloreau ; civilizația se prevestea sub auspiciile religiei și ale miniștrilor ei ; dar geniul despotismului — dușman al oricărei prosperități — putea suferi oare un oraș liber să se ridice în sînul imperiului său ?"

Și consulul francez din Ianina mai adaugă : „Invidia și fanatismul se unira pentru a distruge opera înțelepciunii. Hoardele mohamedane din Dagli și Colonia au dat cele dintîi semnalul nenorocirilor, începînd să jefuiască și să asasineze caravanele care frecventau tîrgul din

Grup de români din Samarina

Voscopole. La rîndul lor, beii din Muzachia, sub pretextul de a ajuta pe supușii necăjiți ai Marelui Senior, puseră garnizoană în oraș și, după 10 ani de devastări, jafuri și războaie, Moscopolea dispăru de pe suprafața Albaniei. Două sute de colibe locuite numai de păstori săraci sînt tot ceea ce rămîne din acest oraș, pe care mizeria nu va întîrzia să-l îngroape sub vastele dărîmături, care dovedesc încă strălucirea lui de odinioară". **Pouqueville scria aceste cuvinte nu mai tîrziu de 1820, deci la aproximativ trei decenii numai de la dezastrul moscopolean, în contemporaneitate — am putea spune !**

Distrugerea n-a început cu Moscopolea. Au fost hărțuite, lovite mai întîi alte așezări ale aromânilor. Bitcuchi de pildă, de la sudul metropolei. Acest oraș care, cum spuneam, număra și el peste 10 000 de case, cu o ppoulație în jur de 60 000 locuitori. Au prădat localitatea și i-au

Grup de femei fărşerote din Vodena

dat foc apoi, Selman Dalip cu banda lui, din Radovița, iar după el, Kurd-Pașa din Berat, contemporan și concurent întru putere al lui Ali-Pașa din Ianina. Au mai fost incendiate și răspindite Nicea (36 000 loc.) și Grabova-Grava, orașul de origine al familiei Șaguna (60 000 loc.), așezate mai la nord de Moscopole, ca și Niculița, centru al industriei metalelor scumpe (30 000 loc.), Linotope (25 000 loc.). În această din urmă localitate — îmi scria poetul Nida Boga la 17 oct. 1972 — a fost descoperită o inscripție la biserica Sf. Zaharia, în grai aromân, cu litere grecești : Care va s-intră tu aestă biserică și va s-închină cu evlavie va-l agiută D-zău. Biserica, a cărei fotografie o păstrez, e aproape ruinată și datează din 1424 ! Dar inscripția — care este interioară, de cînd va fi datînd ? Ar merita lămurite lucrurile la fața locului, pînă nu e prea tîrziu. Această inscripție ar putea devansa cu un secol apariția primului text românesc (Scrisoarea boierului Neacșu e din 1521 !). Alte localități distruse și parțial desfăcute de locuitorii lor înșiși, sătui de hărțuielile păginilor, mai sînt Linca (40 000 loc.) și Gramostea (40 000 loc.). Această din urmă localitate rivaliza cu însăși Moscopolea, ca pitoresc al așezării : în munții Gramos, la 1 600 m. altitudine, un oraș întreg.

Gramostea a avut și ea privilegiul de a fi fost cîntată, ca și Moscopolea, în poezia aromânilor, atît populară, cît și cultă. Demnă de reținut fiind, în acest sens, balada poetului Nicolae Velo (1882—1924), născut în Molòviște, comună cu o așezare nu mai puțin frumoasă, de la poalele Peristerei, în Munții Macedoniei. Balada lui se cheamă chiar „Șana și-arderea Gramostilei", apărută în Cintițe junești, cu o prefață elogioasă de George Coșbuc, reprodusă apoi de Tache Papahagi în Antologie Aromânească, din 1922, ca și în Antologie lirică aromână din 1975, cu transpunere în limba literară, ce îmi aparține.

Balada consemnează atacul asupra Gramostei și lupta eroică de apărare a aromânilor de aici. Pretextul atacului : Hagi-Stere, mare celnic din regiune, refuză cu orgoliu și cu minie cererea lui Ali-Pașa, de a-i da fata, pe Șana, pentru haremul despotului. Motivul adevărat : averea nemăsurată a celnicului și a grămostenilor lui în general rîvnită de atacatori. Lupta este crîncenă, celnicul — atestat documentar — luptă pe viață și pe moarte cu ai săi, secerînd mii de păgîni. Pînă la urmă însă atacatorii, al căror număr era copleșitor, reușesc să distrugă orașul. În crîncena și singeroasa încleștare luptă chiar Șana, fata celnicului, care nu cade vie în mîinile satrapului. Iată fragmentul final al baladei :

...Ș-cînd bărute nu l-armase
S-alumtară di prit case.
Arbineșlor agiutor
Lă vinea oamiñi di-a lor,
Și-irușe intrară-n hoară,
Șana — feata, u-alăgară.

Ma la Hagi-Sterviu-n poartă,
Șana nîși u-aflară moartă,
Cu-armile nica tru mînă,
Cum s-bătu mărata-Armână ;
Cu-albuli sin di sîndze-mplin
Și-canda dziță cu virin :
Luaț-ñi mîrșea, voi pingîñi !
Nu s-da vii feate di-Armâñi !
Di inate-Ali-Pașa
L-Arbineși lă dimînda
S-ardă hoara, să-li da foc,
S-nu s-cunoască a lei loc.

Și-arse Gramostea mușeată,
S-duse Gramostea-alăvdată,
Și-di văr' dzațe ñili di case —
Niți semnu nu armase !

Gloanțele cînd le-au gătat
Cu topoarele-au luptat...
Dar, de-acum, nu mai puteau,
Că păginii tot veneau...
Și-au pătruns turci-n oraș
Pîn-la al Șanei sălaș.

Și-au aflat-o-acasă-n poartă,
Străpunsă de gloanțe, moartă,
Cu o durdă-alăturea —
Mulți a secerat cu ea !
Și cu iia sfișiată —
Parcă zicea, miniată :
Luați-mi hoitul, voi, păgini !
Vie nu v-am fost în mîni !
Ali-Pașa, umilit,
Pe loc a și poruncit —
Să aprindă tot anume,
Locul să-l șteargă din lume !

Și pieri Gramostea-n foc,
Gramostea fără noroc,
Și din zece mii de case —
Numai numele-i rămase !

PAȘII DIN IANINA

În 1768 așadar, începe războiul ruso-turc ce avea să se sfîrșească în 1774, cu victoria țarului Rusiei. Ca rezultat, pe de o parte aceasta a mărit aversiunea stăpînirii turcești asupra creștinilor din propriul imperiu ; pe de alta, Ali-Pașa și părintele său țin să profite că sultanul are acum alte griji — ale războiului cu împărăția pravoslavnică — și își încep, în pașalîcul lor și împrejurimi, prădăciunile împotriva tîrgurilor, orașelor aromânilor, etnia cea mai bogată a regiunii. Mai mult decît atît : războiul însemnînd slăbirea puterii centrale a sultanului, era un prilej cum nu se putea mai nimerit, pentru cuplul puterii de la Ianina, tatăl și fiul, de a-și pregăti și, de ce nu ?, de a-și proclama neatîrnarea de Stambul, ceea ce chiar avea să se și întîmple în 1787. Fiul Ali începe să aibă un ascendent din ce în ce mai mare asupra bătrînului său tată. La data primului atac asupra Moscopolei avea 28 de ani. Era un bărbat frumos, bine clădit, fără a fi

înalt, cu mustață și părul tăciune, cu mare slăbiciune pentru femei, care se feresc din calea lui însă, din cauza unei veșnice încrîncenări a chipului lui, ce parcă nu se luminează niciodată. Pare a fi gata să muște, să sfîșie în orice clipă. Se spune că nici tatăl său nu prea avea încredere în el. Dealtminteri, din 1787 îi lasă mînă liberă, speriat și de gestul proclamării autonomiei Ianinei, pe care nu voia să-l ia asupră-și, spre a nu atrage asupra sa mînia Porții.

Ali, plin de cutezanță, abil, chiar lingușitor față de mai micii șefi locali, cărora se pricepea de minune să le stîrnească orgoliul, ajunge repede destul de puternic, prestigiul crescîndu-i și prin aducerea la ascultare față de el a unor pașale din părțile albaneze.

Doar femeile frumoase și tinere erau o altă beție a lui, care îl mai făceau, cînd și cînd, să uite de cealaltă beție a sa, aceea a puterii, care îl stăpînea tot timpul, ca o boală mereu întețindu-se.

Prin urmare : Ali-Pașa se simte puternic. Și ar deveni și mai puternic, gîndește el, dacă ar pune mîna pe aurul, pe lirele ghiaurilor de valahi grămosteni, moscopoleni mai ales... Astfel și-ar lăți și mai mult stăpînirea ! De ce n-ar face-o acum, cînd Stambulul are alte treburi în războiul cu muscalul ? El știe că valahii au și ei arme, bă chiar milițli ale lor, dar dacă-i iei prin surprindere... Și-apoi, el va sta în umbră. Îi va înarma numai și îi va împinge pe alții în față, Ali venind să culeagă roadele, la urmă ! Le va da și golanilor, mă rog, cîte ceva — că altfel nu-i mai prinzi ! Dar grosul prăzii va fi al lui, nici vorbă !

După ce răspîndește cu perfidie zvonuri despre iminente jafuri, puse chipurile la cale de albanezi, de bulgari, de greci împotriva valahilor, le propune acestora din urmă să le trimită trupă din propria lui jandarmerie, care să le întărească apărarea contra eventualilor atacatori. Iar valahii primesc ! De ce ? Fiindcă Ali se ridica, nu-i așa ? — împotriva puterii centrale turcești, ceea ce nu părea să fie rău, ba dimpotrivă... Într-un fel, așa și era : fărîmițîndu-se puterea imperiului, popoarele creștine de sub puterea lui puteau spera mai ușor să se vadă libere...

Între timp, ce mai făceau moscopolenii ? Munceau și trăiau ca în vis, în orașul lor fabulos, întins peste 5 coline, asemenea unei Rome de altcîndva ; de la înălțimea urbei lor (1 150 m.) vezi lumea altfel probabil, mai cu seamă știindu-te bogat, scutit de grijile zilei de mîine. Iar cine voia să se izoleze și mai mult de frămîntările lumești, urca și mai sus încă, pe coastele muntelui Opari sau Costi al Manducă (cum îi ziceau ei, aromânii), pe la stînile lor răcoroase, așezate mereu lîngă izvoare cristaline, de apă rece ca gheața. De aici, din înalt, aveau toată Moscopolea sub ochi ! Iată; panglica șerpuitoare a Rîului lui Dzegă, ce împărțea urbea în două ; iată zecile de biserici, catedrale, Mitropolia, uite Noua Academie, măreață — numai piatră și marmoră, apoi piețele, fîntînile, bazarurile, șirurile de prăvălii de tot felul, Tipografia, palatul familiei Sina — mai mult pustiu, fiindcă stăpînii stăteau mai mult prin Viana și Buda decît pe-acasă, uite breslele de peste tot, — cînd și cum s-au ivit toate astea ?! Era de mirare, ce se putea vedea de sus ! Și furnicarul de lume, forfota necontenită a oamenilor, vitelor, harabalelor, de ziceai că tot orașul stă să se mute

cine știe unde, ori tocmai se așează acum, sosit nu se știe de unde ! Era mai bine sus, la stîni: lapte, brînzeturi, cașcaval, iaurturi, miei la frigare pe iarba verde ori pe frunze de ferigi, lîngă izvorul susurînd, clipocind, ieșind din piatra vînătă a muntelui... Sigur, era bine aici.

Acolo, jos însă... Acolo, parcă își vîra dracul codița. Cei 12 primari ai orașului (pe cartiere), se cam ciondănesc. Fiecare crede că în mahalaua celuilalt s-a făcut mai mult. Și doar banii sînt din haznaua comunală, a tuturor ! Ia să vedem noi... La Șipisca — se zice că e la fel. Mîncătorie, și acolo, și fudulie. Și în Gramoste. Au ce învăța de la moscopoleni, nu-i vorba ! Dar ce pot face moscopolenii ? Toate tîrgurile valahe sînt cu ochii pe ei.

A DIVIZA PENTRU A STĂPÎNI

Poarta Otomană prinde firul uneltirilor lui Ali-Pașa la Stambul, conciliabulele trimișilor lui pe la Patriarhie. Se pun la cale prădăciuni, jafuri contra ghiaurilor din părțile albanezești ? Prea bine. Sultanul avea acum alte griji, era în război cu Rusia țaristă ! Și nici nu e rău ce pune la cale Ianina. Că valahii sînt toți spioni ai Veneției și chiar ai Rusiei. Să-i radă, așadar ! Dar ăștia, ehei, se vor apăra ! Și va fi bine. Au să se macine în-de-ei, ca două pietre de moară, iar Sultanul are să culeagă roadele la urmă, tot el, magnificul Mustafa al III-lea !

Așa se gîndea la Stambul. Iar la Ianina — cam la fel, numai puțin cam pe dos : Mustafa — își zicea Ali, are ce face acum. Numai la mine nu-i e gîndul. Ba chiar îi și convine să-i risipească pe ghiaurii valahi, care oricum au să se dea de partea moscalilor în război. E vremea, deci, să dăm iama în turmele, în prăvăliile, băncile lor. Pînă una-alta, avem, vom mai avea mînă liberă ! Și a mai intrat și discordia între valahi : moscopolenii se ceartă între ei, tîrgurile astea nu se mai au bine între ele, ca înainte, se privesc chiondîrîș, își calcă munții și se ciocnesc între ele ! Niciodată nu va fi mai bine să-i lovesc ! Dar, cu băgare de seamă, cu mare băgare de seamă...

Maestru în înșelăciuni, Ali-Pașa chiar a creat impresia la începutul atacurilor împotriva aromânilor, că nu are nici o legătură cu ele. Chiar tuna și fulgera împotriva jefuitorilor. Ba a și executat cîteva căpetenii, la plîngerile aromânilor. Îi și convenea : procedînd astfel, se alegea și cu prăzile celor omoriți, și își și menținea cît de cît creditul între valahi. Dealtfel, oricît de bănuitori ar deveni ei, Ali nu va recunoaște niciodată învinuirile ce i se aduc ! Jură și pe Coran, chiar cînd, de la o vreme, știe că nu-l mai crede nimeni...

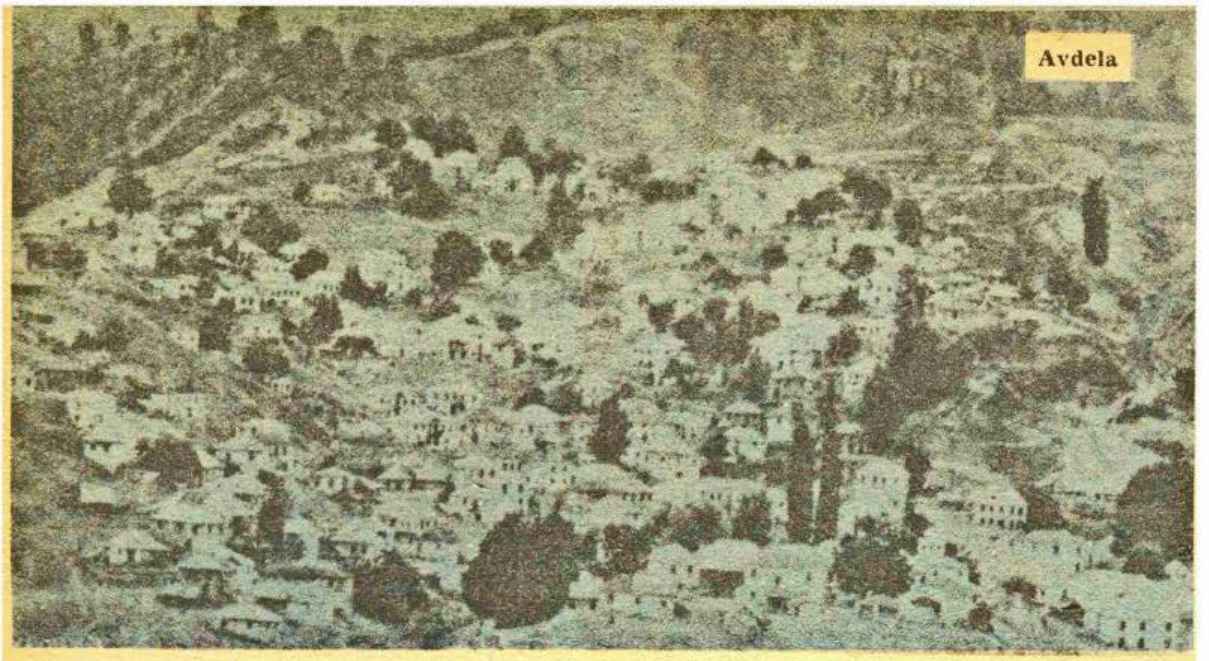

Avdela

PRIMA DEVASTARE

Și, în sfîrșit, în vara lui 1769, năimiții lui Ali dau iama în Moscopole, în chiar timpul marelui iarmaroc. (Gramostea fusese prădată și distrusă încă din 1760. N-a fost un semnal de alarmă ? Poate că a fost. Dar vîlvătăile focului — pînă nu le simți, degeaba le vezi de departe...). Pieței orașului gemeau de lume și de mărfuri. Cetele de lefegii, tocmai la Ianina și fanatizate de clerul creștin de acolo și de mai departe, au lovit scurt, prin surprindere, ziua în amiaza mare, dar periferic, nu pînă în inima orașului. Mercenari călări, pătrundeau într-un loc, cîte 50—60, înarmați cu pistoale ascunse în brîuri, în șalvari, chiar sub fesurile de pe cap. Și, părînd cei mai pașnici tîrgoveți din lume, veniți să cumpere, să vadă, să se veselească — cine să-i ia în seamă ? Că doar musulmani se vedeau peste tot, în trecere, pe aici, în marea Moscopole. Dar numai musulmani se vedeau pe aici ? Sîrbi, greci mai puțin, turci, negustori, oameni învățați, veniți de departe, din Veneția, de la Belgrad și Scopie, din Viana și Buda, de la Oravița. Timișoara — dar de unde nu veneau ? Și umblau, forfoteau, strigau, se certau, rideau, hohoteau, ca nicăieri aiurea ! Numai că, deodată — țipete, îmbulzeală, focuri de pistoale ! Și lumea s-a tras înspăimîntată, care pe unde a putut, ca iepurii și ca potîrnichile, văzînd leșuri de oameni pe jos, scăldate în sînge ! Și, pînă a se dezmetici cineva, falșii tîrgoveți musulmani au încărcat pe cai ce-au apucat și s-au și făcut nevăzuți, într-un mare nor de praf, ca în război ! Scena, fulgerătoare, s-a produs în mai multe locuri deodată, în tot tîrgul. Au fost pagube de mii și mii de lire. Și mai multe sute de morți, între care puțini, foarte puțini dintre jefuitori. Tîrgul s-a spart, firește. Anastase Hâciu scrie, în cartea citată : „Un singur document contimporan din Cronica Prodromului — mănăstire în Moscopole — vorbește, în cîteva rînduri, despre această catastrofă națională : În anul 1769, n-a dat nimeni nici un ban, fiindcă, în anul acesta, au venit turcii și albanezii și au prădat mănăstirea și orașul și multe case au ars. **Iar în documentul vecin acelei epoci, găsit în Arhiva Locumtenențială din Budapesta, stă scris :** Aceeași cetate a fost expusă unei mari primejdii în 1769, prin năvălirile Albanezilor și Turcilor, în războiul aprins între Ruși și Turci. **Și, tot în același document al mănăstrii Prodromului, mai stau scrise acestea, fără a se preciza dacă este vorba de același atac sau de un altul ulterior și mai barbar:** În Iunie 1769, ziua anuală a bîlciului, nu s-a adunat nici un obol, fiindcă renumita Moscopole a fost ruinată și pe deplin nimicită."

I. Arginteanu, în a sa Istoria Românilor Macedoneni, București, 1905, susține că aceste devastări din 1769 au fost conduse, organizate de tatăl lui Ali-Pașa, alături de care se afla și fiul său, pentru care atacurile din 1769 au fost un fel de repetiție generală la ce avea să fie în 1788, după care Moscopolea, practic, a încetat să mai existe.

«MOSCOPOLE ! MOSCOPOLE ! UNDE E FRUMUSEȚEA TA ?»

După cel dintîi atac năpraznic, aromânii, firește, s-au trezit din euforia lor, și s-au apărat. Nu doar moscopolenii, dar și cei din așezările din jur, care le-au sărit în ajutor, organizînd riposte dîrze !

Ecouri la aceste sîngeroase evenimente au rămas, numeroase, în lirica populară aromână : „Ună ñil'ie di-arbineși și-alț ahînț anatoladz" („O mie de arnăuți și-înc-atîți anatoleni"), titlu din care se vede că era masivă și participarea turcilor din Anatolia la jafuri, aflați în solda lui Ali-Pașa. E un text liric ce înfățișează un episod din timpul luptelor, cînd tineri și tinere din Moscopole s-au bătut pe viață și pe moarte cu atacatorii, fetele cărînd gloanțe în șorțuri pe baricade improvizate, din curți, din casele asediate. Alte ecouri, „Cînticlu a hoarăl'ei Șipisca" :

O, voi dzeñiuri, o voi munţ,
Tru ţi jale hiţ cădzuţ !
Ia mutrit niheam la noi,
Că mult nă i dor tră voi.
Şipisca i-n foc şi fleacă
Şi pingiñil'i, nil'i di nil'i,
Ahurhiră genga s-facă...

Plaiurilor, munţi iubiţi,
Tot de jele cutropiţi !
Ian uitaţi-vă spre noi,
Că ni-i tare dor de voi.
Şipisca e-n foc şi pară,
Că păginii se sculară
Şi porniră pradă-n ţară... etc.

(din „Antologie lirică aromână", 1975, cu echivalenţe în limba literară ce îmi aparţin).

S-ar mai putea cita şi alte cîntece, „Fraţl'i Giuvara", „Capidanlu Nacea", „Cînticlu al Fetu-Mare" etc.

După dezastrul Moscopolei din 1769, pe zidurile mînăstirii Sf. Ioan Botezătorul, de lîngă oraş, ascunsă între pini şi brazi, se putea citi (după A. Hâciu) : „O, Moscopole ! Moscopole ! / Unde este frumuseţea ta ? / Unde este splendoarea ce o aveai înainte de 1769 ? / — Oameni răi, tîlharii mi-au adus distrugerea ! ! / — Dumnezeu să-ţi ajute, în numele Sf. Ioan, / ca să-ţi redea frumuseţea ce ai avut-o înainte !".

Tot Anastase Hâciu citează o legendă de adevărată plasticitate, cu privire la urmările psihologice asupra aromânilor, pe care le-au avut atacurile musulmane din 1769, conduse de Ali-Paşa şi tatăl său, şi inspirate din umbră de cercurile clericale : „Într-o zi, un mare bogătaş a dispărut din oraş şi, la poarta casei sale a lăsat o găină jumulită numai la guşă ; o alta, jumulită numai pe jumătate, a lăsat-o în coridor ; iar o a treia, jumulită pe de-a-ntregul, în casă. Lumea, nu cu greutate a dezlegat sensul acestui oracol : cine va pleca (din oraş) devreme, va scăpa binişor ; cine va pleca mai tîrziu va pierde destul ; iar cine va rămîne pînă la urmă — va fi pierdut pe de-a întregul".

Cînd pacea s-a instăpînit din nou la Moscopole şi în împrejurimi, după 1769, atît cît s-a instăpînit, aromânii şi-au luat măsuri sporite de prevedere, de apărare. Sufletul acestor măsuri a fost însuşi Teodor Cavalioti, ajutat de Gojdu, de Sina — mari bogătaşi — şi de primari, căpeteniile breslelor. Au fost întărite miliţiile, un fel de armată locală, recrutată dintre băştinaşi, au fost aduse arme de departe, de la Veneţia, Viena, Buda, cu caravanele, care circulau şi ele acum, sub bună pază. Dar, exodul se pornise. Mulţi aromâni doreau să-şi pună la adăpost averile, viaţa. Iar Moscopolea se depopula văzînd cu ochii. Şi, pe măsură ce oamenii se băjeneau, apărarea însăşi a oraşului slăbea, ceea ce nu scăpa deloc lui Ali-Paşa, satrapul de la Ianina, hoardelor lui. Încît, cum scrie Pouqueville, „după zece ani de devastări, de jafuri şi de războaie, Moscopolea dispăru de pe faţa pămîntului". Ceea ce s-a petrecut în 1788.

Tipuri de aromâni

Românce fărşerote din Pind

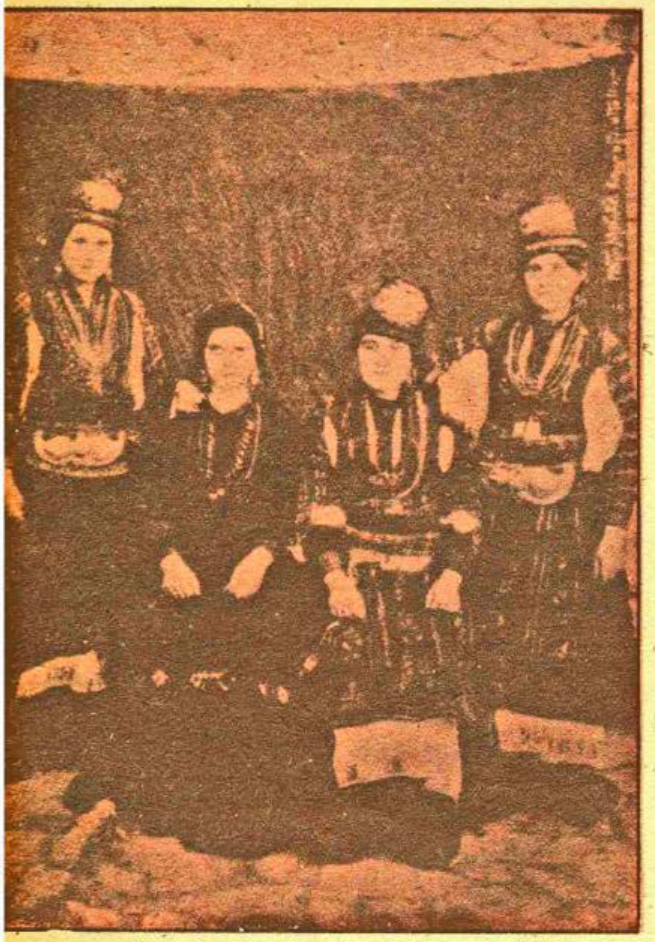

FANATISMUL PRODUCE RUINE

Acest ultim asalt, funest, care a însemnat moartea Moscopolei — şi a altor oraşe aromâne din regiune, aproape desfiinţate prin băjeniri succesive — s-a produs tot cu prilejul unui mare iarmaroc, ultimul ţinut în tîrg. Era tot vara. A fost năpraznic ! A ars atunci aproape întregul oraş. S-au prăbuşit în flăcări, arzînd zile în şir, faimoasa Noua Academie, cu marea ei bibliotecă, şi Stampa (tipografia), alte şcoli, instituţii, Mitropolia, zeci de biserici, mii de locuinţe... Au ars şi au murit mii de oameni, dintre aromâni mai cu seamă, dar şi dintre băşbuzucii năvălitori. Pagubele materiale ? Incalculabile, dar cine se mai gîndea la ele ? Fugea cine putea, se salva cine mai putea.

A urmat o perioadă de acalmie. De care moscopolenii s-au folosit, spre a lua drumul pribegiei, cu ce le mai rămăsese, în special cu bani, cu aurul bine ascuns, în speranţa de a-şi reface viaţa departe, oriunde, cît mai departe de groaznicul loc al dezastrului nemaivăzut ce îi lovise. Oamenii fugeau noaptea, călătoreau numai la adăpostul întunericului, ziua ascunzîndu-se în locuri ferite. Înarmaţi pînă în dinţi, spre a se apăra de bandele răilor, cărora, totuşi, nu o dată le cădeau victimă !

Drumurile băjeniei au fost valea Vardar—Morava şi Scopie—Sarajevo, către Serbia, Bulgaria, Austria, Ţările române, Buda, Pomerania. Ori către Salonic, prin Vodena (Edesa), în Tracia, unii ajungînd pînă în Egipt !

În O Tzintzarima (Despre Aromâni), Dr. Duşan Popovici, de la Universitatea din Belgrad, el însuşi aromân de origine, scrie despre aceste pribegii, după arderea Moscopolei : „Această emigrare a lăsat o puternică şi profundă amintire la multe familii de aromâni din Moscopole şi de prin alte localităţi aromâneşti. Într-o familie care a fugit din faţa barbariei turceşti, s-a păstrat, pînă în zilele noastre, un samar ; şi astăzi se păstrează încă un toiag ca amintire a acestui eveniment. Cu ocazia aceea, ei treceau singuri sau în grupuri, aproape prin toate punctele mai importante ale Dunării şi Savei. O grupă mai mare, de vreo 150 suflete, a trecut Sava la Slavonski Brod, sub conducerea lui Papaiana, aşa poreclitul Capmar. Se zice că el, cu greu a adus această grupă la Slavonski Brod, de unde s-au răspîndit apoi în fosta monarhie austriacă". Acelaşi învăţat mai notînd : „Aproape toate aceste familii spun că au fugit cu mari avuţii, cu saci şi traiste de aur" sau cu „galbeni ascunşi în oale umplute în vîrf cu miere pe care o întrebuinţau la hrana copiilor", cum se justificau ei faţă de autorităţile turceşti.

Înainte de a mai reproduce citate din poezia aromână cultă, în care este vorba despre Moscopole, să mai amintim din ce ne-au lăsat, ca mărturie asupra oraşului, diferiţi învăţaţi care s-au ocupat de problemă. Astfel, Pavlu Lambru nota în 1821 : „Moscopolea a înflorit, la începutul secolului al XVIII-lea, nu numai prin mulţimea populaţiei şi avuţiei, dar şi prin înnobilarea locuitorilor, prin marele comerţ şi mulţimea de stabilimente industriale". K.K. Kumas numeşte Moscopolea „un oraş macedonean, tot aromânesc", care „pe cînd era în floare, tindea să devină exarhul luminii Grecilor, cu lucrări folositoare societăţii" (avînd în vedere că acolo se dezvolta o cultură mai ales în elină). N. Papahagi îl numeşte „cel mai mare centru comercial al Turciei europene şi principalul focar al civilizaţiei" din regiune. Pentru St. Romanski, prof. univ. din Sofia, Moscopole rămîne pentru epocă „un adevărat centru de cultură şi de civilizaţie". Iar C. Jirecek îl prezintă drept „un oraş al vlahilor din munţii de la sudul Ohridei, oraş ajuns în curînd celebru". La rîndul lui, I. Arginteanu descrie Moscopolea ca „focar de cultură şi de civilizaţie pentru toată Grecia şi Turcia". Pentru ca J. Cvijič să o definească : „centrul comercial al tuturor regiunilor centrale şi occidentale, principalul oraş comercial din interior", subliniind că „în toată Peninsula, comerţul, imprimeriile şi şcolile Moscopolei erau celebre".

«DOAMNE, ŢI LIEŢ AU FAPTĂ DE ARMÂNILI — AHÎTE — AU TRAPTĂ ?!»

Dintre poeţii care au cîntat — mai bine zis au plîns Moscopolea, în versurile lor, îl vom aminti, din nou, pe Nicolae Velo, autor şi al unei balade pe această temă, intitulată chiar Moscopole. Citäm, din partea finală a textului (după ce sînt descrise bogăţiile, faima metropolei, bătălia anterioară, de apărare a cetăţii în faţa năvălitorilor):

„Ma cind vinir-a doa-oară,
Fără ñilă s-alumtară.
Piste mirşe năşi călcară
Ş-tu Muscopole intrară.
Di inate ţe-l'i avură
Că tru dzaţe-ani nu putură
Ca şi-u calcă ş-ca şi-u fură
Nişi şi-u-mpradă nu mai vrură.
Ma di dosprădzaţi di locuri
Îl'i băgară, ciñil'i, focuri,
Ca ţiva s-nu ma se-aleagă;
Ş-tr-unä siptămînă ntreagă
S-dusiră averle toate
Ş-cu palatele muşeate !
Azi Muscopolea iţ pare
Că virnu murmintu mare ;
Mărmuri frimite-acolo s-ved nică,
Ş-inima ţi si diñică
Cîndu treţ di u mutreşti,
Ş-fîră s-vrei iţ vine s-greşti :
Doamne, ti lieţ au fapta
Di Armâñil'i arhite-au traptă?!"

„Cînd veniră-a doua oară,
Fără milă se luptară.
Pe cadavre au călcat,
În Moscopole-au intrat.
De mînia ce-o aveau,
Că de zece-ani nu puteau
S-o supună şi s-o prade,
Au trimis, pe-ascuns, iscoade
Şi din douăsprezece locuri
I-au pus ciinii-atuncea focuri,
Ca nimic să nu rămînă.
Şi-ntr-o-ntreagă săptămînă
A pierit mîndra cetate
Cu averi şi cu palate.
Azi Moscopolea îţi pare
Un mormînt jalnic şi mare :
Doar ruini de ziduri nalte,
Marmoră din vechi palate.
De priveşti, inima-ţi plînge
Şi îţi vine parcă-a zice :
Doamne-armânii ce-au greşit,
De atîtea-au pătimit ?!"

(Transpunerea aparţine poetei Kira Iorgoveanu).

Reproducem şi un sonet — cel final — din marea epopee a lui Nida Boga, Voshopolea : sonet în care mult talentatul ei autor încheagă nu imaginea dezastrului metropolei aromânilor de altădată, ci icoana ei din epoca de înflorire, aşa cum au păstrat-o băjenarii, mereu reconstituind-o în veşnic neştearsa lor amintire :

Biserica Sf. Nicolae din Cruşova

Ciudia cu Voshopolea

Ca nividzută iară 'nă ciudie,
Voshopolea-aţea arsă şi surpată
Lia ca s-arsară multu ma muşată,
Tu mintea-armâñilor di tu xinitie.

Tu marinar anviscută, nu-are seară
Di pi icoñile-aduse s-nu dipună
Ş-tu mâvipsite vise s-lă si spună,
Că ş-dzua faţa-li nu putea s-lă cheară.

Acaţă dimindările s-li aleagă,
Di vruta fără s-lă si-aprindă dorlu,
Si bana di acasă s-ă si-ncleagă.

Cu-aistă nividzută 'nă ciudie
Ş-Voshopolea şi-pitreaţe agiutorlu,
S-armină fara armânească vie.

În transpunerea mea.

Miracolul Voshopolei

Ca un miracol — chiar în diaspora,
Voshopolea cea mîndră, spulberată,
Niepieritor în spirit e-ntrupată, —
Al băjenarilor, al tuturora !

Că o visează-armânii-n orice seară,
În muţii ei de marmură clădită,
Şi-o poartă toţi în suflete zidită,
Icoană ei de-a pururi să nu piară.

Şi îi aud poruncile de-a rînd —
S-o ţină vie-n inimi, necurmat,
Ca o statuie înălţată-n gînd...

Miracol straniu, nemaipomenit...
Voshopolea nu numai s-a luptat,
Ci va lupta mereu, la nesfîrşit.

Şi încă un ecou, de astă dată dintre cele mai recente, din cartea Kirei Iorgoveanu, Steauă di dor, Editura Eminescu, 1983 (pentru care nu dispunem de o transpunere) :

Moscopolea

Ti ciftăm canda nu fuşi iuva...
Cîti tini, cum va-s anchisim ?
Moscopole,-arană ţi nu treaţi
Ş-nu vrem vîrnioar' s-u itripsim !

Steauă, steauă-arauă, iu iarai,
Polea noastă-mşată cîndu-ardea ?
Ehtrul cum di nu putuşi s-urgheşţi
Moscopole, cu luñina ta ?

Ţi lingoare stizñili purtau
Ş-lemnul cum nu putu s-facă heru,
Foclu ta s-nu poată si-şi si aprindă ? !
Steauă, cum mutreai di-aclo, din ţeru ?

Multu greauă ţi fu tixiratea
Di chiruşi ca un nivaiu di neauă,
Mini adzi nu-ţi caftu cibatea,
Ma ti vedu ca 'ni chirută steauă...

Foclu cari ehţirlii-ţ bigară
Ti surpă maşi casili ş-cîmbăñili,
Thimisearea maşi nu u-angrupară —
Şi-adzi ea ni vindică arăñili...

Grup de tineri din Veria

ÎMPRĂȘTIEREA MOSCOPOLENILOR

Așadar, Moscopole înceta să mai existe, după 1788. În cîțiva ani s-a destrămat cu totul, ca și celelalte centre ale aromânilor, din regiune, Gramostea, Nicea, Grabova-Grava, Bitcuchi, Niculița, Linotope, Linca și altele încă, Șipsca, Fușea, Birina, Vărteanic etc. Astăzi numără, fiecare în parte, în jur de 200—300 de familii numai. Și ar fi putut să fie, acum, puternice centre industriale și culturale ! Ce s-a întîmplat cu populația lor ?

Cîteva mii de oameni au pierit atunci, în teribilul holocaust, adevărat genocid. Zeci de mii s-au răspîndit prin Serbia, Bulgaria, prin alte regiuni ale Greciei, chiar Albaniei și Turciei, mai liniștite, fiindcă nu grecii, albanezii sau turcii i-au lovit în crunții ani amintiți, ci anumite grupuri fanatizate de cercuri clericale și șovine, recrutate din sînul acestor naționalități. De aceea, în zilele noastre întîlnești greci din Peloponez, albanezi din Școdra, turci din Asia Mică chiar, sîrbi din Belgrad, croați din Zagreb etc., care aflînd că ești român, îți răspund în noua limbă adoptată : Și eu sînt român ! Cu nostalgia îndepărtatei lor origini, pe care n-o uită. Așa cum generalul Ioan Coletti, reprezentant al Greciei la Paris, întîlnindu-se cu Ion Ghica, i-a spus cu mîndrie, cu nereținută bucurie : Ș-eu escu armân !

Soarta a vrut ca aromânii, care au avut parte de o istorie vitregă, să îngroașe rîndurile altor popoare și să lucreze pentru ele, cu hărnicia, inteligența, spiritul lor întreprinzător. Soarta a vrut ca ei să-și verse sîngele pentru independența popoarelor în mijlocul cărora au trăit.

Alte mii de aromâni, după catastrofa Moscopolei, s-au stabilit departe de matcă, unde s-au asimilat și unde prezența lor a fost rodnică pentru noile lor patrii, adoptate fortuit. Iată ce scrie D.I. Popovici despre cei așezați în Serbia : „Aromânii, după cum am văzut, au fost oameni de o capacitate rară, aproape genială, nu numai în negoț dar și în alte direcțiuni. După aptitudinile lor, ei pot fi puși alături de acele vechi și talentate popoare istorice, cum sînt Evreii, Grecii și Armenii. Cînd se va face analiza sîngelui oamenilor noștri mari, atunci se va vedea că un număr însemnat din bărbații noștri iluștri, mai cu seamă cei născuți în preajma tîrgurilor, în linie bărbătească sau femeiască, sau, cum se spune altminterea, după sînge lor gros sau subțire, coboară din acești oameni vrednici. Temelia culturii noastre moderne, secolul al optsprezecelea din viața noastră comercială, în mare parte lor li se datorește."

Într-adevăr, numai în Serbia, cum recunoaște D. I. Popovici, aromânii roiți din regiunea moscopoleană au dat nenumărați oameni de seamă : un Lazi Paciu, fost ministru de finanțe, Țințar Marcovici, fost ministru de externe înainte de ultimul război, în guvernul răsturnat de hitleriști, istoricul Vladan Gheorghevici, generalul Jifko Jifkovici, oameni politici ca Vasa Popovici, Costa Stoianovici. Precum și eroi naționali, între care Țințar Iancu, despre care F. Kanitz scrie : „Istoria pentru independența sîrbească vorbește despre faptele glorioase ale lui Țințar Iancu, care a condus pe sîrbi în Kraina, contra Turcilor..." (în 1862) ; sau Pitu Guli, sufletul, conducătorul militar al revoluției de la Crușova din 1903, de asemenea împotriva Turcilor. Aromânii așezați în Bulgaria au dat și acestei țări oameni importanți, între care miniștrii Takeff și Kimon Gheorghief. Ca să nu mai vorbim de contribuțiile lor în Grecia, Albania, Austro-Ungaria, fiindcă acestea fiind atît de multe, ne-ar trebui zeci de pagini, spre a le epuiza. Și, bineînțeles, fără a ne mai opri la aportul a numeroase familii de aromâni, moscopolene mai ales, stabilite în Transilvania și celelalte două Principate, în ce privește dezvoltarea economică și culturală a acestor regiuni românești, pentru că, de astă dată cel puțin, e vorba de o contribuție firească, în propriul nostru folos, ca una și aceeași națiune. Din acest unghi, al unității poporului român, aromânii chiar au o vorbă — foarte semnificativă. Ei spun adesea : poporul nostru a avut două case, două gospodării. Una aici, la nordul Dunării, și una sub Dunăre, în Peninsulă. Cea de sub Dunăre a luat foc și a ars (aluzie la distrugerea Moscopolei, la istoria lor vitregită, zbuciumată). Ne-a rămas căminul de aici, de peste Dunăre, în care e firesc să ne tragem. Ceea ce se și întîmplă, de mai bine de două secole.

A fost odată, ca în povești — o cetate de vis, a bunăstării materiale și a înfloririi culturale românești. Care se numea Moscopole. Și nu numai Moscopole. A fost...

Astăzi, aromânii din Peninsulă, încă vorbitori ai graiului lor, au rămas mai puțini. Numărul lor nu trece de 500 000. Și se împuținează mereu. Rămași de peste 40 de ani fără școli, fără publicații în graiul lor matern — ei, care în secolul al XVIII-lea întemeiau la Moscopole o Academie — asistă acum, neputincioși, neajutați de nimeni, la chiar dispariția progresivă a propriei etnii. Să fie acesta un proces ireversibil, tocmai acum, cînd se trezesc la viață toate națiunile lumii, de pe toate meridianele lumii?

Hristu Cândroveanu

NOSTALGIA ORIGINILOR

SCRIITORI ŞI IPOTEZE

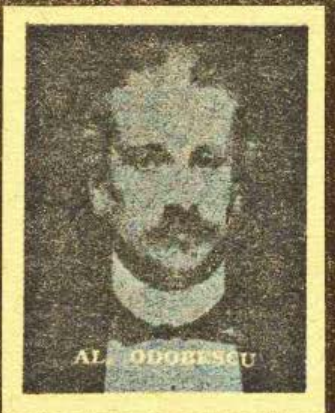
AL. ODOBESCU

M. SADOVEANU

H. SANIELEVICI

ION GHEORGHE

ALEXANDRU ODOBESCU UN PRECURSOR AL LUI MIRCEA ELIADE?

Alexandru Odobescu este pentru mai toţi cititorii lui autorul nuvelelor **Mihnea Vodă cel Rău** şi **Doamna Chiajna.** Puţini ştiu cealaltă faţă a lui de cercetător pe tărîmul istoriei artei, al arheologiei, deşi ne-a lăsat o istorie a arheologiei, şi mai puţin postura lui de îndrăzneţ autor de ipoteze în istoria culturii. Din acest punct de vedere, Alexandru Odobescu este un cărturar tipic pentru secolul său în care străluceşte grăitor geniul lui Hasdeu, constructor inspirat a numeroase ipoteze de istorie, lingvistică, istorie culturală, etnografie etc. Din aceeaşi familie provine Nicolae Densusianu, care mai înainte de a fi alcătuit **Dacia preistorică,** a scris numeroase opere de istorie pozitivă, lăsînd şi bogate culegeri de documente din arhivele străine. Alexandru Odobescu nu este numai un elegant minuitor de „vechituri", un anticar erudit, ci şi un om de ştiinţă cu gustul ipotezei şi este regretabil că el n-a perseverat în această direcţie. Nici nu s-or fi putut altfel, dat fiind epocile în care cobora istoricul arheologiei şi al artelor, epoci unde fără lumina ipotezelor nu se poate merge înainte. Este cunoscut incitantul eseu al lui Odobescu închinat originii **Mioriţei : Răsunete ale Pindului în Carpaţi** unde, pornind de la celebra baladă, eruditul cercetător încearcă o reconstituire istorică captivantă. Savantul constata un strat comun de cultură şi civilizaţie între Pind şi Carpaţi şi plecînd de la această premisă avansa supoziţii extrem de interesante pentru istoria şi cultura românilor. La fel de îndrăzneţ, la fel de incitant şi aproape necunoscut este eseul pe care prozatorul Alexandru Odobescu îl închină **figurilor androcephale** de pe diverse relicve găsite în pămîntul fostei Dacii. Analizînd numeroase asemenea reprezentări, a frecvenţei motivelor şi a asemănării sau identităţii lor cu altele din ariile asiatice, Alexandru Odobescu avansează surprinzătoarea teză pe atunci, înainte de 1900, că multe din aceste relicve reflectă o îndepărtată influenţă turanică, care a răzbit chiar acolo unde nu se vorbeşte de existenţa ei : în Occident galii n-au o comportare turanică ?, se întreabă autorul **Doamnei Chiajna.** Eseul lui Odobescu, captivant şi interesant, este cu atît mai interesant cu cît prin teza lui el premerge, cel puţin parţial, teza lui Mircea Eliade expusă în prefaţa cărţii **De la Zalmoxis la Genghis Han** în care trimite pentru originea descifrării unor mituri sau tradiţii spirituale, religioase, din vechea Europă orientală la Asia Mică şi Asia Centrală. Prin acest eseu, de heraldică şi de arheologie totodată, Alexandru Odobescu poate intra între precursorii lui Mircea Eliade.

ALEXANDRU ODOBESCU

HERALDICA NAȚIONALĂ

PATRUPEDELE ANDROCEFALE FIGURATE ÎN MONUMENTE ȘI ORIGINEA LOR

Arare ori ni se întîmplă nouă, Românilor, să avem a trata cestiuni de heraldică națională.

Nu cumva provine aceasta din faptul că noi sîntem un biet popor de plugari, al căror unic titlu de nobleță este numele pe care l-am moștenit de la străbuni, pe care l-am păstrat cu sfințenie, însușindu-l timp îndelung calității noastre de plugari, numele nostru etnic de Români, fala și mîndria noastră?

Și, într-adevăr, de cîte ori în monumentele vechi ale țării ni se întîmplă să dăm peste vre-o efigie heraldică, o stemă nobiliară, un hierb, cum ziceau cronicarii noștri, se naște de îndată întrebarea: de unde oare provine acel semn distinctiv al unei provincii, al unui neam sau al unei personalități?

În de obște, cercetările ce facem pentru asemenea dovediri, ne duc, — aș putea chiar zice, ne rătăcesc — afară din cercul noțiunilor curat naționale.

În deșert s-au cercat unii, cu zadarnice iluziuni de archeologie, să întemeieze capul de bou al stemei moldovenești, pe vre-un bucraniu, sau vreo hîrcă de vită cornută ce va fi ornat un altar roman, aflat pe malurile Siretului. Nu e nici o dovadă că zimbrul vechiului principat de peste Milcov, ca fiară buiacă, a lui Dragoș și a Mitropolitului Dosofteiu, să fi eșit din drapta prăsilă a juncanilor gonitori care au tras brazda Romei quadrate, pe muntele Palatin. Și cu toate acestea, nu e mai puțin invederat (precum am și cercat a o semnala acum cîteva luni), că imaginea emblematică a capului de bou pare a avea, în părțile noastre, ca și aiurea, o existență de zecimi de ori secular㠹.

Apoi oare avem noi, ceștia de dincoace de Milcov, mai mult drept de a pretinde că al nostru biet corb român, cum zicea acum vre-o 51 de ani Văcărescu, a fost odinioară chiar aquila romană, și că dînsa, la noi, a scăpătat, de odată cu mărirea națiunii? Că aquila, corbul are a se face „cînd orice Român va fi Roman, mare în războiu și în pace", aceasta a fost negreșit, o fericită prevedere a poetului. Un asemenea fenomen de transformism în însemnele țării, l-am văzut toți, cu bucurie efectuîndu-se, în zilele noastre, ca un simbol al renașterii virtuților strămbune. Simțămîntul patriotic îl aprobă pe deplin; dar dacă ne vom coborî cu spiritul rece pînă la minuțioase investigațiuni de pură heraldică, tare îmi e teamă că cuibul nostru muntenesc nu-l vom dibui tocmai, tocmai în tufișul smochinului Ruminal, nici între crăcile stejarilor din Eyquilin.

Dacă nu-s romane nici vechile steme ale țărilor române, cum oare am crede că au să fie de origină curat românească alte figuri curioase, ce de altminterelea nu prea des zărim pe

Fig. 1

unele monumente antice din patria noastră? Cînd pe vechi peceți ale orașelor ori ale particularilor distingem, sau o efigie de sfînt creștinesc; sau o emblemă cu totul topică, adică sau un product local, sau vre-o însușire personală, curiozitatea noastră este, mai adesea, destul de lesne satisfăcută. Dar nu totdeauna avem afacere cu vre-un snop de grîu, cu vre-un butuc de viță, cu vre-un stup de albine, vre-o capră pe stînci, vre-un hram bisericesc sau vre-un toiag de dregătorie, care să simbolizeze, în mod naiv, producțiunile naturale ale unor ținuturi, patronagiele consfințite ale unor tîrguri, sau poziținea socială a unor individualități.

Uneori se întîmplă, chiar și la noi, de ne minunează niște figuri ciudate, neobișnuite, monstruoase, care, invederat, nu pot avea alt înțeles decît acela al unor steme heraldice. Unul din cazurile cele mai interesante ce mi s-au ivit pînă acum este, fără îndoială, figura unui patruped aripat și cu chip de om, purtînd pe cap cunună. Noi îl știm că se află în zidul exterior al bisericii Sfintu Nicolae din tîrgul Dorohoiu.

Am semnalat această figură mai în anii trecuți vorbind de acea biserică a Sfîntului Nicolae, clădită de Ștefan cel Mare, drept aducere aminte, zice-se, de bătălia ce el cîștigase asupra Polonilor, pe șesul de la Ionășeni și de la Virful-Cîmpului, d-a lungul Siretului. În acea biserică se și văd zugrăviți pe pereți, ca ctitori ai ei, marele Voevod — asemeni cu portretul lui din biserica Sfîntu Nicolae din Iași — soția sa, Doamna Maria, și fiii lui, Bogdan, Ștefan și Petru, Voevozi.

Exteriorul edificiului, în cea mai mare parte, prezintă acum pereții netencuiți și lucrați din piatră cioplită și din cărămizi mari; unele cărămizi sînt chiar smălțuite. În zid se văd două rînduri superpuse de scobituri sau firide boltite, în care se zice că au fost zugrăvite chipuri de sfinți, dar astăzi, toată acea decorațiune externă este foarte degradată. Ceea ce a rămas dintr-însa mai aparent consistă într-un oarecare număr de medalioane sau rotocoale de terra-cotta, smălțuită în diferite nuanțe, trecînd de la galbenul cel mai palid limoniu, prin galbenul închis, pînă la cafeniul întunecat și pînă la tonurile cele mai variate ale verdelui-prăzuliu, smarald, și chiar verde marin, bătînd în albastru. Fiecare din acele bliduri rotunde, cu diametrul ca de 16 centimetri, poartă pe dînsul, în relief, cîte o podoabă sau o emblemă oarecare.

Este de observat, de altminterelea, că ornamentarea cu cărămide și olane, smălțuite în diferite culori, se obișnuia foarte mult în clădirile țărilor noastre de cu două și trei sute de ani mai înainte. Mai multe biserici, turnuri și chiar case vechi și-au păstrat acele decorațiuni policrome pînă în secolul nostru. Chiar în ținutul Dorohoiu mai avem și alte exemple, cum bună oară în biserica de la Hănțești și în cea vestită a logofătului Ion Tăutu din Bălinești. Muzeul nostru de antichități, conține vre-o cîteva bucăți de asemenea olane cu figuri aparente provenite de la Hănțești; pe una se observă un fel de balaur închipuit de smalț galben, pe a alta, cojită de lustrul ei, se vede o scenă din Biblie, Adam și Eva cu pomul științei între dînșii.

Dar să ne întoarcem la medalioanele cu reliefuri ce stau încă pe biserica Sfîntului Nicolae, din Dorohoiu. Nici unul dintre acestea nu e mai curios și mai interesant decît acela pe care distingem o mîndră fiară de sex bărbătesc, cu cap de om. Labele ei sînt terminate prin ghiare cu trei zimți; la spate, coada i se sumete în sus cu trufie și se răsfoiește la vîrf într-un cap de balaur; pe șoldurile dobitocului se desvoltă aripi întinse; iar d'asupra gîtului, se înalță semeț un cap omenesc, spîn și fără barbă.

De asta nu-i mirare, căci fără barbă era și Ștefan Vodă, ctitorul bisericii. Acesta este, într-o cestiune așa de mult controversată, ultimul verdict. Sper că nimeni din colegii mei de aci nu mă va da de minciună.

Ca și al Voevodului, creștetul omenesc al fiarei de pe blidul smălțuit de la Sf. Nicolae, e încununat cu o largă coroană crestată și înflorată.

Această fantastică ființă, cu măreață și floroasă înfățișare, nu poate fi altceva decît emblema, decît stema sau hierbul unei localități, unei poporațiuni sau unei familii nobiliare de prin vecinătate. Locul unde o aflăm, adică partea nordică a Moldovei, este, precum știm, una din regiunile țării unde, mai în delung și mai tîrziu poate decît aiurea, mai multe seminții și neamuri de origină diversă au viețuit și au dominat pe rînd. Știm că odinioară Mongolii și apoi, în nenumărate rînduri, Tătarii, — și aceștia viță turanică — au stăpînit, în acele locuri, pe Românii și pe Rutenii care alcătuesc fondul populațiunii. Ne întrebăm dacă nu cumva acea sălbatică fiară cu cap de domnitor, nu va fi fost, chiar în al XV-lea secol, o amintire a domnirei asiaticilor despre nord în țara lui Ștefan cel Mare? Dacă acea curioasă imagine nu se va fi păstrat, ca un semn de origină turanică, în vre-o stemă heraldică din partea locului?

Cercetări speciale asupra patrupedelor androcefale ne-au dat convingerea că această combinațiune teratologică este cu totul o plăsmuire a spiritului turanic, pe care o regăsim cu zecimi de secoli înaintea stemei de la Dorohoiu, reprodusă pretutindeni unde se dovedește și chiar numai se bănuește, ca să se fi exercitat vreodinioară o influență a semințelor din nordul Asiei.

Drept e a spune că nici popoarelor de origină ariană nu le lipsesc, în tradițiunile lor religioase, oarecare ființe mitice ale căror trupuri sînt formate din îmbinarea hibridă a omului cu calul. Indianiștii din secolul nostru, și mai cu seamă renumitul filolog german Adalbert Kuhn, în frumosul său studiu asupra „Coborîrii focului pe pămînt" (Die Herabkunft des Feuers) a arătat, în modul cel mai ingenios, cum Elenii au păstrat, în a lor mitologie, amintirea anticei tradițiuni vedice, atingătoare de cerești Gandharvasi, acei repezi și norași olăcari ai lui Indra, zeul furtunatic al cerului. Pe Gandharvasii, pe acei fugari atmosferici ai Indiei primitive, Grecii, mai puțin nebuloși în imaginile lor, i-au prefăcut într-o turmă de sălbatici și zgomotoși Centauri, cu trunchiuri vinjoase de oameni și cu șale de armăsari. În monumentele grece din perioadele archaice, Centaurii ni se prezentă avînd întregi picioarele de dinainte de formă omenească, astfel încît natura lor cavalină pare a fi cu totul subordonată celei omenești.

Nu însă tot așa ni se înfățișează, în cele mai vechi producțiuni ale artei asiatice din Chaldea și din Asiria, unii monștri impunători, cari, pe un trup complet de leu sau de taur, înalță în sus un cap de om. Aceia, desigur, nu ne amintesc nici o legendă ariană. Numai din țările despre miază-noapte ale Asiei ne vine imaginea unui taur ceresc și unui leu inaripat cu fețe omenești. În străvechile ruine ale Chaldeei, în inscripțiuni pe care știința modernă a descifrat, sub caractere cuneiforme, legendele turanice ale populațiunilor primitive, denumite acum Sumiri și Accazi, acolo, pe cilindre portative de porfir și de bazalt, vedem gravate asemenea animale simbolice, încăierîndu-se în luptă cu Izdubar, eroul cușit din Erech și cu credincioasa lui slugă Hea-Bani, omul cu cap de dobitoc [1]). În acele barbare gravuri, de trei și patru ori seculare, deopotrivă viteaz în luptă ni se vădește sluga cu stăpînul, și parcă auzim pe Hea-Bani strigînd din răsputeri lui Izbadur, precum, în vechile noastre cîntece poporane, strigă Nedea, slugă credincioasă către Ștefan, sau către eroul din Calomfirești :

Dă și taie, Radule,
C-aci nu-i pe boierie,
Ci-i numai pe vitejie!
Taie, tu, mijloacele,
Că eu taiu marginile!

Dar, chipurile de monștri androcefali, aduse mai întîi în centrul Asiei de către semințele nordului, au rămas stăruitoare, ca și multe alte credințe de-ale acestora, în regiunea Tigrului și a Eufratului, pînă și sub domnirea Babilonienilor și Niniviților. Nenumărați sînt și acum coloșii de tauri și de lei androcefali, aflați în ruinele din Kuiungik, din Behistun și din Nimrud. Sub numirile accadiene, adică turanice, de Schedi și de Lamasi, regele Asarhadon și urmașii lui, au înălțat, la porțile pe unde se intră în palatele lor, statue uriașe de lei și de tauri cu aripe de vulturi și cu capete de om. Acelor paznici bărboși, părași și cu coifuri cornute, acelor genii înfricoșați și nedormiți, le încredințau regii Babiloniei și Ninivei sarcina de „a păzi preumblările lor regale, de a veghea pururea asupra locuinței lor, de a goni pe cei răi dintr-însele și de a veseli în ele inimile lor" [2]). Așa se exprimă inscripțiile cuneiforme din Niniva.

Mai la urmă, cînd peste aceste regiuni se întinse domnirea Iranilor, ei nu lepădară acele măreție figuri, nici din decorațiunea architectonică a reședințelor regale din Persepolis [3]), nici chiar din istoria lor legendară.

Sfînta carte a lui Zoroastru, Zend-Avesta, amintește tot mereu, pe lîngă Gaiomart, adică „primul om curat zămislit pe pămînt", amintește despre „taurul cel curat și harnic, Varchak", tovarășul său nedespărțit, acela carele a fost baștinea și ocrotitorul vitelor, cailor și păsunilor. Iar epopeea națională a Perșilor, Cartea Regilor „Sah-namehul", vorbește și dînsa despre acele ființe mitice, punînd în fruntea regilor Iranului, pe Kaiumors, sub care s-a rînduit, spre a se războĭ cu Divii răsculați, o

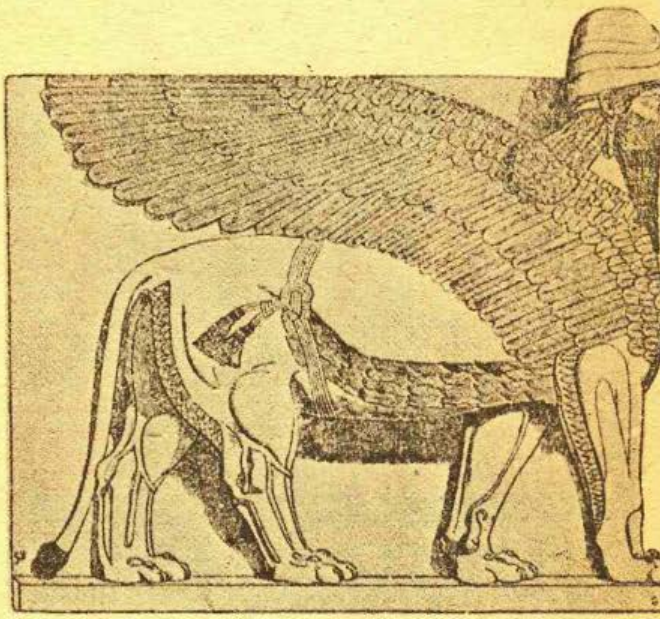

Fig. 2

gloată nenumărată de fiare, lei, tigri, lupi și leoparzi. Urletele lor înspăimîntară de îndată pe vrăjmași și, după o crîncenă luptă, regele biruitor „jupui de a sa piele pe Divul cel negru, din creștet pînă în tălpi, îi reteză țeasta monstruoasă, o asvîrli sub ale sale picioare și o călcă ca un ce netrebnic și spurcat"!

Citind din poema națională a lui Firdusi, o scenă de o barbarie așa de feroasă și demnă numai de acele neamuri care au purtat numirea de „biciul și urgia lui Dumnezeu", ne vin aminte

[1]) Iooch. Ménant : „Recherches sur la Glyptique orientale", Tom. I., p. 84, fig. 40.

[2]) Stanislas Guyarg : „Revue de l'histoire des Religions", t. I.

[3]) Conte A. Floredin : „Voyage en Perse", pl. XIV, LXII, LXXXII, p. 343.

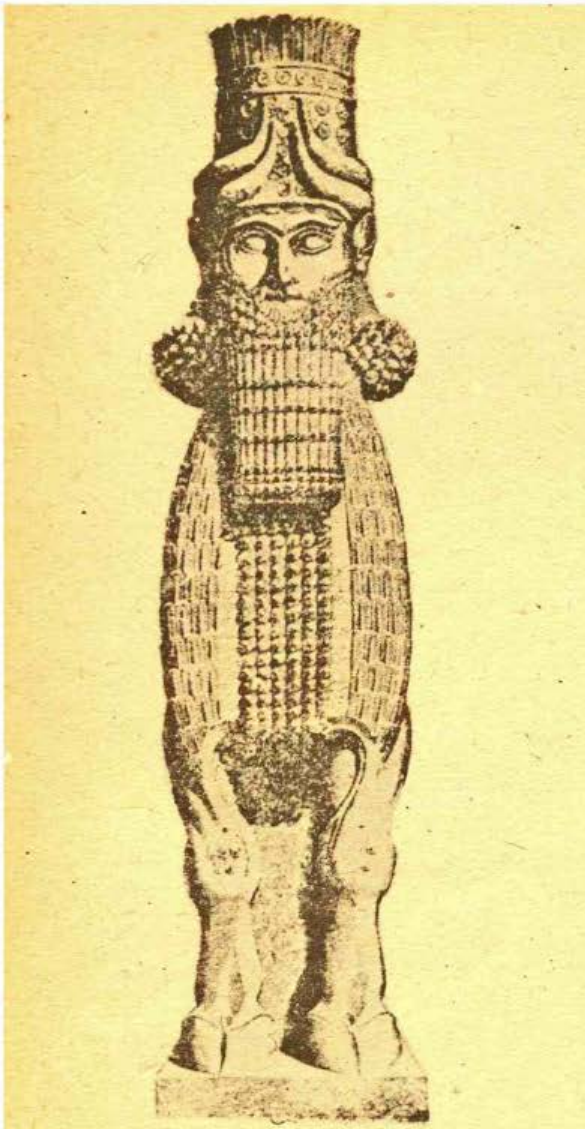

Fig. 3

figurile unui curios monument, descoperit abia de cîțiva ani, în 1881, într-o movilă din țara Cazacilor de pe Cuban : la staniţa Siverskaia, între Anapa și Ecaterinodar. Pe vremile vechi, acea parte de loc, așezată la nord-est de Caucaz, a purtat numirea de Sindice și era străbătută de rîul Cuban, căruia Ptolomeu îi zicea Vardunes, iar Strabon, Hypanis. Pe acolo s-au strecurat odinioară, coborînd din regiuni mai septentrionale ale Asiei, leagănul și cuibul prăsilei lor, cîrduri, cîrduri de popoare turanice care cotropiseră Asia centrală, de la munții Himalaia și de la Paropamise, pînă la Urali și la Caucaz. Între aceste două ultime șire de munți, se deschidea, pentru hoardele asiatice despre nord, o largă trecătoare către Europa, așternută pe malurile șese ale mării Caspice. Acela e bărăganul pustiu și nețărmurit, de care vorbește ilustrul nostru compatriot, voevodul Moldovei, Dimitrie Cantemir, cînd, pe la 1727, ne spune, în Hronicul său românesc : „Tragu se cîmpii aceia (ai Kapciacului) din apa Donului pînă în China, trecînd peste apa Volgăi, alăturea cu Usbekul, pe care cîmpi dusu-ne-a vremea a-i vedea".

În numitul gorgan de pe malul Cubanului, la Siverskaia, s-a aflat, ziceam, o placă de aur, groasă și rotundă ca de vreo 15 centimetri în diametru. Pe ea se văd într-un cerc împrejmuitor de viţe, patru ciudate figuri scoase în relief. Pe de o parte, este un tînăr, îmbrăcat cu o scurtă unică romană, încins la briu, încălțat cu iminei bizantini, purtînd pe cap și la gît două cercuri încolăcite și ținînd în mînă un topaz sau buzdugan, însemn al comandamentului în războaie. El șade călare pe un patruped cu trup și cu labe de leopard, a cărui piele e împodobită iar cu foi de iederă. Fiara aleargă în fuga mare, iar deasupra lungului ei gîtlej se înalță un cap de om pleșuv, cu o largă gură căscată ca aceea a măscilor teatrale din antichitate. Sub picioarele animalului, se zărește, asvîrlit jos pe pămînt, un cap de om retezat de la grumazi.

Fără de a ne mai opri aici asupra celorlalte două personagii de pe această prețioasă placă, unul înarmat și încoifat ca o Minervă sau ca un Mart, celălalt, o femeie desigur goală și hidoasă ca o Veneră barbară în jurul căreia s-a încolăcit un șarpe ; fără de a mă ocupa mai mult de aceste problematice zeități, cată să constatăm că am regăsit și aci, sub forme mai apropiate de arta greco-romană ajunsă însă la scăpătarea ei, am regăsit zic pe acea fiară asiatică cu capul de om. Totul ne dovedește că placa de aur de la Siverskaia a fost lucrată de un popor barbar al Sciției meridionale, carele, cît de tîrziu pe la începutul erei creștine, a voit să imiteze arta occidentală în decadența ei. Acest giuvaer grosolan este negreșit un specimen din cele mai interesante ale industriei curate și bastarde ce se născu din contactul lumii europene cu barbarii asiatici veniți despre nord.

Constatăm cu o deosebită curiozitate că într-însul se regăsește, sub o înfățișare oare cîteva elenizată, o odraslă tîrzie, ieșită fără îndoială din anticii Schedi și Lamasi ai Sumirilor și ai Accazilor. După mulți, foarte mulți secoli, acești monștri androcefali ajung de odată cu închinătorii lor, cu Turanii asiatici, a se apropia din ce în ce mai mult de Europa.

Dar, oprise-vor ei la marginile continentului nostru? Nu.

Au trecut la mijloc, poate șapte și opt sute de ani, și credința în patrupedele androcefale a pătruns pînă în țările dunărene, romanizate de Traian. Acest fapt ni-l dovedesc mai multe bucăți din splendida colecțiune de 24 vase de aur descoperite la 1799, în preajma tîrguleţului San-Micleușul Mare, din ținutul Torontalului din Banatul Timișoarei. Caracterele orientalismului se vădesc în formele și în toată decorațiunea variată a acelor numeroase ploști, ibrice, clondire, năstrape, tasuri, căușe, chisele, pahare și cornuri de aur, pe care însă aflăm tot de odată și prețioase indicații de chronologie și de etnologie. Într-adevăr, pe unul din acele tasuri citim, gravată cu litere grecești, o inscripțiune care amintește despre : „Vuila zoapanul (adică jupînul, domnul) Digeților" și despre un „Vutanul, zoapanul Iazigilor" și al altor popoare, urmași învederați ai Hunilor din Dacia și din Panonia.

Cîteva din ploscele și ibricele cele mai mari au pe dinsele figuri de oameni și de animale. Nu este aci locul de a le descrie pe toate. Vom semnala numai cinci scene, în care vedem bărbați tineri și bătrîni, încălecați pe cîte o fiară aripată, al cărui cap arată un chip de om bărbos cu stranii cununi de creștet. Călăreții sînt uneori coronați și dînșii : unul e un vînător asiatic

Fig. 4

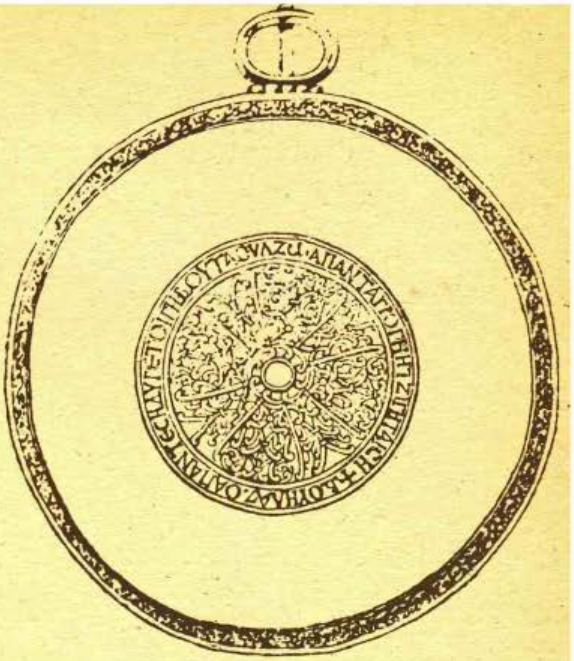

Fig. 5

care trage cu arcul într-un mic leopard ce-i stă în urmă ; alții sînt oameni în vîrstă care înalță cu triumf deasupra capetelor niște ramure înflorate ; în fine, doi sînt juni cu tichii pe creștet, care gonesc din răsputeri pe fugarii lor, aceștia fără aripe, dar cu brațe omenești. Ei au, dar, mai mult înfățișarea unor Centauri — probă evidentă de conexiune cu legendele invecinatei Grecii. — pe cînd fiarele androcefale încălecate de căpeteniile cele mai bătrîne de zei sau eroi asiatici nu pot fi decît o reproducere tîrzie a străvechilor patrupede androcefale introduse de Turanii primitivi, de Accazi și de Sumiri, în sculpturile Babilonului, ale Ninivei și ale Persepolidei.

Ori că tare ne amăgesc, ori că într-adevăr am isbutit să arăt cum, pre căile Scitiei meridionale, legendarele chipuri ale seminției turanice au trecut de pre malurile Tigrului și ale Eufratului, pe ale Cubanului ; și, de aci, au străbătut pe ale Tisei, de unde apoi, prin învîrtejiri și clătiri din ce în ce mai apropiate de viața noastră medievală, au lăsat urme înfederate pînă și pe malurile Siretului, ale Prutului, și ale Jijiei.

De la Niniva pînă în Dorohoi, e negreșit departe, tot așa de departe ca și din vremea Sumirilor turani pînă în aceea a Turanilor Maghiari și Tătari ; — dar am avut grijă să însemnăm, cu luare aminte, și locul și vremea popasurilor succesive ; astfel în cît calea cît de lungă am urmat mi se pare tot așa de lămurit însemnată în spațiu cît și în timp.

Totuși, noi bănuim că această cale nu este unica pe care a urmat-o legenda turanică a patrupedului androcefal, spre a trece pînă și în regiunile cele mai extreme ale occidentului european. Și iată acum pe ce se întemeiază ale noastre bănuieli.

S-au găsit în Franța multe monede de aur și de aramă, bătute chiar înainte de cotropirea romană, de către popoarele celtice care, în Galia, locuiau pe țărmurile oceanului Atlantic, și mai cu seamă în peninsula Armoricană, pînă la ultimele ei confinii maritime. Acele monete ne arată, pe reversurile lor, patrupede androcefale, reprezentate în felurite moduri.

Abia s-ar putea distinge varietățile lor, după numeroasele triburi ce s-au servit cu ele, și care sînt, de o parte Pictorii, Santonii, Lemovicii, Melzii și Parisii, din centrul Galiei nordice ; iar, de altă parte, tot vechii locuitori ai Bretaniei, ai Vandeei și ai Normandiei, iar mai cu deosebire Venetii, Corisoptii și Osisnii din Morbihan și din Finister.

Printre monetele acestor triburi sînt unele în care patrupedul sau calul cu cap omenesc, de pe revers, poartă pe șale o pasăre răpitoare ; într-altele însuși calul are aripe strînse pe șolduri. Cele mai multe însă ni-l arată înhămat la un crîmpeiu de car și mînat pe goană de trunchiul unui vizitiu, care mai adesea ține în mînă o ramură de vîsc sau de ilice (houx frances, ilex, latin) ori un băț cu o răscruce în vîrf ; în cealaltă mînă se vede adesea o verigă căscată. Se întîmplă chiar ca omul să șadă călare pe patruped, iar acesta mai în totdeauna sare sau calcă peste un trup omenesc, culcat la pămînt. Aceasta, ca și multe alte semne particulare, par a fi steme ale feluritelor triburi din antica Galie apuseană.

Negreșit că stilul foarte grosolan al acestor rudimentare producțiuni ale vechii bănării galice, se deosebesc foarte tare de toate săpăturile pe piatră, pe metal și pe lut ce le-am descris pînă acum, ca existînd în regiuni orientale. Totuși monetele celtice, ca și giuvaerul din Cuban, ca și vasele din Torontal, destăinuiesc o imitare, mai mult sau mai puțin degenerată, a artei grece și romane ; dar și din punctul de vedere al intențiunilor simbolice, existînd între unele și altele, o învederată identitate. Cu toate disproporțiunile lor de timp, de loc și de lucrare, ele au între sine o misterioasă dar neîndoioasă înrudire. Negreșit că nu Celții din Armorica au făurit ploscele și ibricele de pe malul Tisei, nici placa de aur de lîngă Cuban, precum iar nici Sarmații din Scitia, ori Iazigii din Pannonia nu s-au dus să taie bani în Galia. Dar se poate foarte bine ca și unii și ceilalți

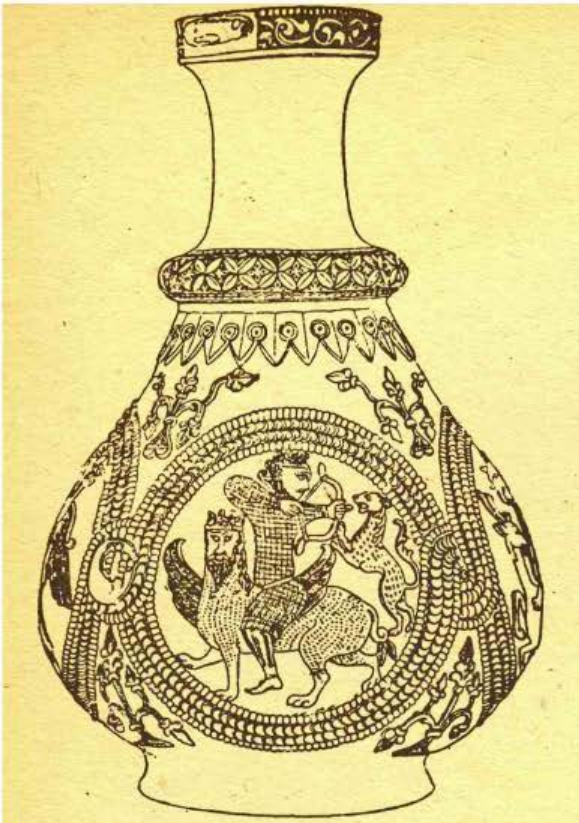

Fig. 6

din aceşti barbari, să fi păstrat, de-a lungul timpurilor şi prin regiuni cu totul diferite, un oarecare fond de tradiţiuni şi de simboluri, sorbite odinioară, în Asia, dintr-un isvor comun cind e vorba de Celţii Armoricani ?

Aici voi lua libertatea să emit o părere foarte cutezătoare care totuşi surprinde şi înspăimîntă numai la prima ei rostire.

Noi credem a fi dovedit pînă aci cum că, la început, numai din închipuirea superstiţioasă şi fantasmagorică a popoarelor de viţă turanică s-a născut un complex de datine mitice, din mijlocul cărora răsare mai cu seamă figura unui mare patruped androcefal, ca o emblemă a înţelepciunii omeneşti unită cu vîrtoşia, cu repegiunea, cu năprăsnicia unor animale sălbatice sprijinite pe patru picioare. Pe de altă parte, natura sau specia diferită a acelor animale, care sub deosebite clime, vin să întocmească, împreună cu capul de om, o fiinţă minunată şi mistică, acea natură schimbăcioasă dovedeşte un fapt pe care am avut prilejul de a-l observa şi în alte rînduri ; şi anume, acela că : în simbolismul religios al vechimei, fauna, flora, şi chiar mineralele se prefac şi se preschimbă, mai totdeauna, după regiunile unde aceeaşi idee a fost strămutată. Palmii Floriilor din Ierusalim devin la noi ramuri de salcie, salcie mugurită în sărbătoarea creştină de poimîine. Hisopul stropitor al lui David, devine în căldăruşa botezului de la noi merişor sau busuioc. Fiecare popor, instinctiv, se ajută cu ce are la sine, spre a simboliza credinţele moştenite de pe aiurea.

Ca să revenim însă la cazul de faţă, noi am constatat, în Orient, că animalul androcefal, are uneori trup de leu sau de leopard, şi alteori trup de taur ; în Galia, aflăm însă capul omenesc încununînd o formă de cal. Şi calul şi taurul, şi leul şi leopardul sînt într-adevăr patrupede înzestrate de fire cu tărie şi cu iuţeală, sînt patrupede de o potrivă de năprăznice. Deci acelaşi cuget le-a putut împodobi pe toate cu capete de om.

Dar încă odată ne întrebăm : cum doară ideile simbolice ale Turanilor au putut să pătrundă aşa departe pînă în Armorica apuseană ?

Nu credem a ne rătăci în fantezii şi în utopii de etnografie, declarînd că întotdeauna ni s-a părut a recunoaşte la pămîntenii Bretaniei şi ai Irlandei, oarecari semne isbitor doveditoare de o înrîurire turanică asupra lor.

De altminterelea, toţi învăţaţii care au studiat cu scrupulozitate vîrstele preistorice ale omenirii europene, au fost siliţi să admită cum că, cel puţin, întreaga regiune nordică şi cea apuseană a continentului nostru, a găzduit, mai înainte de toate, o populaţiune de sînge finez, de origină uralică, siberiană. Pe aceea, mai în urmă, invasiunile ariane au respins-o, au gonit-o în părţile cele mai îndepărtate ale apusului. Însă, cu acei Finezi sau Turani preistorici, — oameni pitici, dar ososi, cu capul mic şi rotund, negri la păr şi cu ochii răzleţi, — cu acea seminţie brachicefală s-au amestecat neapărat Kiruri şi Celţi, cei dintîi veniţi în Europa ; pe aceştia, Galii, mai apoi sosiţi, i-au înghesuit în promontoriul şi în insulele occidentale din Oceanul Atlantic. Dovezile acestei corcituri etnice, acestei impulsiuni de sînge mongolic în vechii locuitori ai Bretaniei, le învederează, paremi-se, pînă şi acum, atît tendinţele religioase, cît şi viaţa socială, ba chiar şi dispoziţiunile artistice ale populaţiunilor din acea regiune. Dacă limba vorbită încă şi azi de Bretoni, — o limbă celtică — pare să contrazică aserţiunea noastră, apoi să nu ne scape din vedere faptul că, în tot cazul, într-un amestec intim de popoare mongolice cu altele ariane, limba flexivă a acestora trebuie fără greş să învingă, să absoarbă şi să înlocuiască pe cea rudimentară şi aglutinativă a celorlalţi. Acesta e un fenomen limbistic, în deobşte recunoscut. Aceasta e procedarea neînlăturabilă, care a făcut pe Bulgarii de sînge turanic să primească, pe malurile Volgăi, o idiomă cu totul slavică.

Pe cînd Galiele nu fusese încă pătrunse de Romani, de Franci şi de Normanzi, negreşit că caracterele distinctive ale ramurii armoricane, adică nuanţele ei de împestriţare turanică, trebuia să fi fost şi mai accentuate decît acum. Dar, chiar în zilele noastre, nu sînt oare Bretonii, populaţiunea cea mai superstiţioasă din toată Europa ? Credinţa lor în tot felul de genii mărunţi, vicleni şi răutăcioşi, Gnomi, Farfadeţi, Korrigoni, Loups-garoux şi fel de fel de Strigoi, de Stafii, de Iesme, de Vîrcolaci locali, n-are ea aparenţele spiritismului întreţinut încă şi azi de preoţii Şamani printre popoarele fineze şi mongolice ale unei întregi Siberii, Iacuţi, Ostiaci, Tunguşi, Ceremişi, Ciuvaşi, Votiaci şi alţii.

Ba chiar şi înfăţişarea fizică a Bretonilor, oameni scunzi şi spătoşi la trup, smezi şi costelivi la faţă, cu ochii mici şi rotunzi, cu părul negru şi prelins, nu se aseamănă dinsa cu aceia a oamenilor, din neamurile adineauri numite, care locuiesc pe ambele cline ale Uralilor şi ale munţilor Altai ? De sigur Bretonii, oacheşi şi îndesaţi, nu corespund întru nimic cu aspectul acelor Celţi din Galia centrală şi sudică, pe care atîţi scriitori greci şi latini, Polibiu, Strabon, Dionisiu din Halicarnas, Cesar şi alţii, ne descriu cu deamănuntul, mirîndu-se toţi de a lor frumuseţe fizică, de înaltele lor

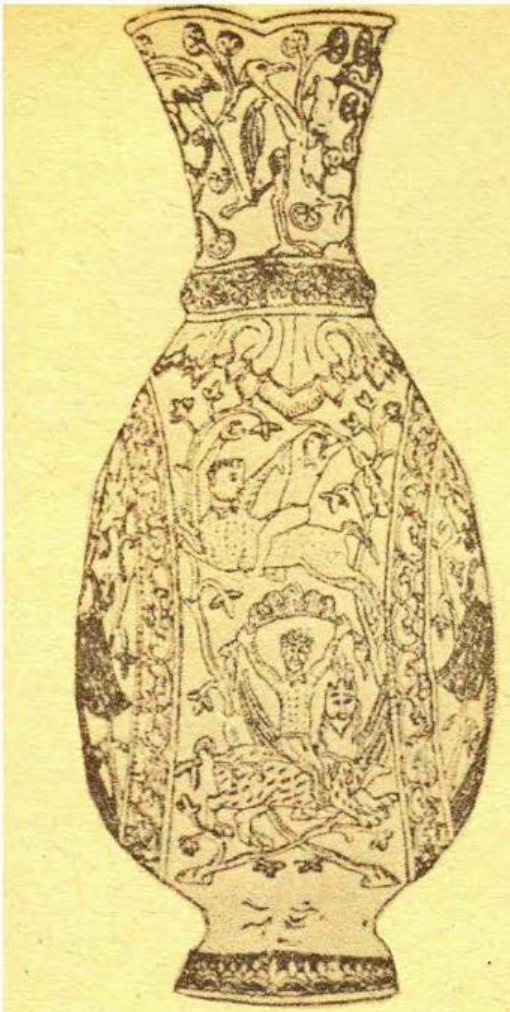

Fig. 7

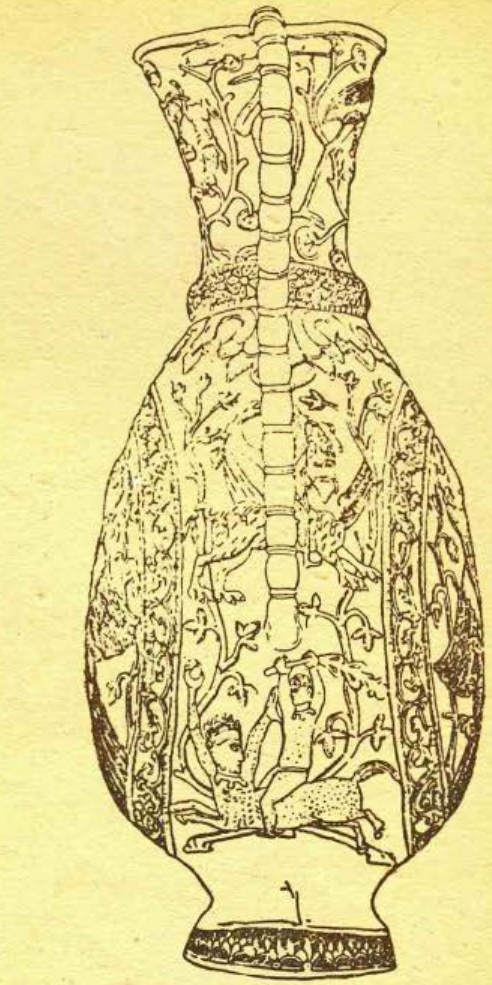

Fig. 8

trupuri, alte şi mlădioase, de lungii lor ochi albaştri ca cerul, de pletele şi de bărbile lor, creţe şi bălane.

În fine, opuşi cu totul făloşilor şi zburdalnicilor Gali de odinioară, — şi poate chiar şi de astăzi — nu sînt oare Bretonii încăpăţinaţi şi îndărătnici la fire, parc-ar fi neam de Tătari, parc-ar fi neam de Maghiari?

Dacă în eresurile, dacă în chipul, dacă în firea Armoricanilor, regăsim aşa multe şi învederate urme de turanism, de ce oare n-am crede că şi calul cu cap de om, de pre vechile lor monete provinciale, n-ar fi şi dînsul un simbol de aceeaşi origină? Astfel ne-am explica cum răslăţirea de treizeci şi patruzeci de ori seculară a aceleiaşi mari seminţii septentrionale a dat succesiv naştere, şi taurilor androcefali din Chaldea din Persia, şi leilor ori leoparzilor androcefali din Cuban, de la Tisa şi din Dorohoi ; în fine şi armăsarilor androcefali din Britania.

Ne ferim deocamdată a insista mai îndelung asupra unor asemănări de natură etnică între locuitorii tuturor regiunilor ce semnalarăm pe rînd. Dar, pare mi-se, că nu ne-am prea abate de la adevăr, dacă printre actualii mălureni ai Prutului de sus, am recunoaşte oare care din caracterele fizice şi morale, constatate de noi la Bretoni.

Spre a pune capăt acestei obositoare, deşi repezi analize a diferitelor figuri de patrupede androcefale, reproduse prin artă, în timpi şi în locuri cu totul diferite, daţi-mi însă voie să menţionez încă una din căile, prin care asemenea figuri s-au introdus în reprezentaţiunile artistice din veacul de mijloc al Europei. Această cale nu mai este cea etnică, pururea turburată prin revoluţiuni politice, prin bătălii înfricoşate, prin cotropiri de popoare, prin pustiiri de ţări. E calea liniştită a culturii, a civilizaţiunii prin care trecu amestecate, şi multe adevăruri şi multe plăsmuiri mincinoase.

Cum şi de unde au aflat sau au scornit unii naturalişti ai antichităţii, şi anume elenul Ctesias şi latinul Pliniu, că, în regiuni depărtate, sub zona toridă, trăia un soiu de fiară

Fig. 9

numită Martichoras şi avînd trup de leu şi cap de om, aceasta nu s-ar putea explica decît prin svonul ce se făcuse în Europa antică despre fiinţa teratologică, hărăzită Asirienilor şi Perşilor de către străvechii Accazi şi Sumiri. Fabula Martichorei se păstră la Bizantini, şi aceştia o trădară, împreună cu multe basme şi icoane ale vechimei clasice, către popoarele din occident. De aceea adeseori întîlnim în poveştile şi în iconariile medievale cari poartă numirea de Bestiarii, chipuri de patrupede cu capete de om.

Voi cita numai, ca un analog occidental, bun de pus în comparaţiune cu fiara androcefală de pe candela smălţuită de la Dorohoi, voi cita, zic, un alt patruped, cu solzi pe tot trupul, cu ghiare de leu, cu coadă volvoi, cu git de cal şi cu cap de om, îmbrobodit într-un fel de turcă, sau de glugă cu colţi de jur împrejur. Această figură este sculptată pe un stîlp de piatră, în catedrala gotică de la Saiugny, în provincia Borboneză din Franţa. Biserica e clădită cu vreo sută de ani şi mai bine înaine de a lui Ştefan Vodă, dar sculptorul stîlpilor a fost, se vede, un om mai cu ştiinţă de carte decît olarul din Dorohoi. Grămădind pe numitul pilastru tot felul de animale mitologice şi zodiacale — pînă şi un adevărat Centaur, — el a avut grijă să denumească bestia antropocefală cu porecla de Manicora. Noi credem că el a amestecat, în acest cuvînt neobişnuit, numirea animalului fabulos Martichoras, cu aceea a unui monstru mitic, pe care Grecii îl împrumutase de la Fenicieni. Este aici vorba despre Minotaurul, în care, nu trupul era de vită şi capul de om, ci din contră, statura, cea omenească şi căpăţîna, de taur cornut.

Prin această ultimă menţiune reamintită în treacăt, credem a fi făcut nomenclatura completă a figurilor fabuloase, în care omul se vede asociat unui patruped cu dimensiuni impunătoare. Vedem — fapt curios ! — că nici uneia din marile seminţii ale vechiului continent, nici Turanilor, nici Semiţilor, nici Arianilor, nu le-au lipsit conceptul unei asemeni fiinţe fenomenale. Dar, în mintea Semiţilor, ea s-a prezentat sub forma minotaurului, trup de om şi cap de bou ; deci a urmat convenţiunea statornicită în regiunile chamatice ale Egiptului, unde zeii au fost consideraţi mai toţi ca fiinţe zoocefale, adică au fost, în deobşte, coloşi umani cu capete de leu, de vacă, de berbece, de cătel, de pisică, de crocodil, de bufniţă ori de ibis.

La Ariani, demoni corciţi au fost nebuloşii Gandharvasi în India primitivă, şi apoi, eleganţii şi robuştii Centauri ai Grecilor, jumătate om şi jumătate cal.

Să nu uităm însă o curioasă şi nu încă bine explicată trăsătură de unire între Egipt şi Elada : aceea e figura hibridă a Sfinxei, a acelui monstru cu şele de leoaică şi cu trunchiu de femee, care azi încă stă, în ştiinţa archeologiei, ca o problemă cu totul singulară, ca o veşnică enigmă pentru care încă nu s-a găsit un Edip întru toate veridic.

Dar, tipul cel mai stăruitor, cel mai desvoltat, cel mai variat al tetralogiei asociaţiunii, îl aflăm răspîndit de popoarele turanice, pretutindeni unde ele, în orice epocă, au exercitat o înriurire mai mult sau mai puţin directă. Turanicii, Accazii şi Sumirii au dat Babiloniei, Asiriei şi Persiei, pe colosalii lei şi tauri cu corp de om, numiţi Schedi şi Lamasi. Sciţii cei turanici din Rusia meridională au făurit leopardul cu cap de om, de pre rondola de aur de la Cuban. Hunii Iazigi de pe Tisa au reprezentat pe vasele de aur din Banatul Timişoarei, leii şi paraleii cu capete de om încoronate. În fine, în ţara noastră, pe biserica din Dorohoiu, cine mai ştie ce lifte de Mongoli ori de Tătari, cine mai ştie ce nemenie sau şi mai bine zis nemeşie de Unguri va fi lăsat, păstrată în amintirea poporului nostru, acea stemă fantastică, acel leu cu ghiare de criţă, cu coada de balaur, cu aripe de zmeu, cu cap de împărat ?

De altă parte, în regiuni cu totul opuse ale Europei, noi credem că tot printr-o tradiţiune fineză sau turanică, moştenită din timpi preistorici, şi-au închipuit Celţii Armoricani, să tipărească pe banii lor de aur şi de aramă, figura unui cal în goană, cu aripele destinse pe spate şi cu cap de om, semeţ şi învăpăiat.

Prĕtutindeni, aceste figuri par a simboliza, — precum am mai spus-o — inteligenţa omenească mînînd, folosind şi dominînd neprăsnicia corporală a celor mai mari dintre animalele cu patru picioare, a acelora care au mai multă putere şi iuţeală, mai multă virilitate şi sălbăticie, mai multă neînstrăinare, care au un avînt aprig şi mai fioros !

Acest concept, acest simbol, acel hierb, a stăpînit, în curs de nenumărate veacuri, minţile celor mai vestiţi războinici ai părţilor răsărite, întrînsul s-a încrezut un Sargon şi un Asurbanipal, întrînsul un Dariu şi un Xerxes, întrînsul un Atila şi un Gingishan, întrînsul un Tamerlan şi un Batù şi toţi Kaganii Sciţilor Eftaliţi, şi toţi Mărzacii Tătarilor Nogai, ba chiar şi toţi Beenii Celţilor Armoricani. Într-însul poate s-a încrezut, pe cîmpii de bătaie de la Ionăşeni, ca într-o icoană strămoşească a neamului său, nobilii şi vitejii soţi de arme ai eroului nostru românesc, Ştefan vodă cel Mare !

Bucureşti, 25 Martie, 1889

H. SANIELEVICI UN TRACOMAN?

Fiecare scriitor român de oarecare suprafaţă şi importanţă are o firidă ascunsă, mai puţin cunoscută a predilecţiilor lui. De obicei, primează însă în imaginea banalizată a scriitorilor cîteva titluri, cîteva caracterizări, cîteva epitete. Despre H. Sanielevici se ştie că a fost critic literar şi că l-a injuriat pe Mihail Sadoveanu. Ceea ce, desigur, este adevărat, dar nu este totul. Obtuzitatea criticului şi, mai apoi, încăpăţînarea cu care şi-a conservat opiniile negative la Mihail Sadoveanu l-au consacrat mai ales în această poziţură. Cei ce ştiu ceva mai mult despre H. Sanielevici, mai pot adăuga ciudata lui preocupare de a defini creaţia literară şi speciile zoologice după maxilare. Sanielevici a scris într-adevăr o stranie lucrare despre **Viaţa mamiferelor şi oamenilor fosili,** în limba franceză [1]), foarte puţin cunoscută şi deloc citită, care i-a asigurat autorului titlul de fantast îndrăgostit pînă la manie de propria sa idee. H. Sanielevici era convins de superioritatea lui culturală, mai ales în cadrul culturii române, şi de geniul lui. Această credinţă i-a adus numai deservicii. Dar harnicul cercetător care a pornit de la literatură, de la sociologie, de la o viziune deterministă, marxistă prin Gherea, dar şi prin surse superioare acestuia, pentru a construi un sistem antropologic, merită a fi cel puţin citat. H. Sanielevici era un ins de o foarte activă curiozitate intelectuală şi cu o mare capacitate asociativă şi constructivă. Am zice astăzi despre el că avea o viziune interdisciplinară şi că acolo unde mijloacele unei ştiinţe nu-i ajungeau el apela la o disciplină vecină, înrudită care-i permitea să înainteze. Preocupările lui antropologice l-au dus în preistorie, unde s-a ocupat şi de traci. H. Sanielevici avea convingerea că originea culturilor de la Carpaţi trebuie căutată în Asia şi că ea are un caracter semitic. Despre **Mioriţa,** de pildă, H. Sanielevici scrie că este foarte veche, că reprezintă rămăşiţa unui cult cabiric şi că vine, neîndoielnic, din Asia Mică. Curios, nimeni nu l-a acuzat pe H. Sanielevici de „tracomanie", deşi insistenţa cu care găseşte motivarea unor trăsături arhaice sau a unor elemente culturale în stratul traco-dac este la el aproape o obsesie. Cum între interpretările arhaizante ale **Mioriţei,** cea a lui H. Sanielevici are o articulaţie captivantă o oferim spre confruntare cititorului de azi, pentru a-i verifica coerenţa şi – de ce nu – validitatea. Amintim că Teohari Antonescu, un promiţător arheolog mort de tînăr, a lăsat un studiu de referinţă asupra cultului cabiric la daci, care constituie indirect un punct de sprijin ipotezei lui H. Sanielevici. Cititorul va răspunde singur după lectura eseului lui H. Sanielevici, dacă autorul lui este sau nu tracoman.

[1]) La vie des mamifères et des hommes fossiles, dechiffrée à l'aide de l'anatomie et de la psichologie comparées de l'appareil masticateur.

H. SANIELEVICI

«MIORIȚA»

SAU PATIMILE UNUI ZALMOXIS

De vreun an și jumătate mă ocup cu Istoria religiunilor. O întîmplare m-a îndreptat către acest domeniu ; și dintr-o privire am văzut că originar nu au existat decît trei religiuni propriu zise, născocite de cele trei rase ale Europei (adică de strămoșii lor paleolitici) : Homo Mediterraneus a creat limbile semitice și cultul pămîntului, Homo Alpinus, limbile aglutinante și cultul strămoșilor, iar Homo Europaeus, limbile ariene și cultul solar. Din amestecul acestor religiuni și din asocierea feluritelor forme și nuanțe ale acelorași divinități, a rezultat inextricabila junglă de zei, eroi, spirite etc., care ne-ntîmpină în vremurile istorice. Cu ajutorul biologiei, al psihologiei și al sociologiei de rasă am putut introduce o ordine științifică — raporturi cauzale și legi de coordonare a faptelor — în haosul materialului amorf. Opera, despre rase și religiuni, la care lucrez, este, de fapt, volumul al doilea din „La vie des mammifères et des hommes fossiles". Volumul întîi se sfîrșește cu omul de Neanderthal. Urmează omul de Aurignac sau Homo Mediterraneus, omul de Solutré sau Homo Alpinus și omul de Cro-Magnon sau Homo Europaeus (de la omul de Solutré nu ne-au rămas decît arme și unelte). Primul este — după mine — creatorul limbilor semitice, al doilea, creatorul limbilor aglutinante, al treilea, creatorul limbilor ariene. Acestor trei feluri de limbi le corespund trei religiuni.

Din rasa de Aurignac — omul stepei calde a ultimului interglaciar, creatorul limbii și religiunii semitice — descind aproape toate popoarele de pe glob care se hrănesc cu vegetale. În Europa : o parte din Grecia, jumătate din Italia, aproape toată Spania, sudul și vestul Franței, unele ținuturi din Anglia și din Rusia de miază-zi, etc., aparțin rasei mediteraniene, adică au fost odinioară semitice. În țara noastră, Muntenia (afară de partea muntoasă), Dobrogea și sudul Basarabiei, cu siguranță ; iar din restul regatului vechiu, probabil o mare parte (în Ardeal predomină elementul alpin), sînt ocupate de rasa orientală — adică de acea varietate a rasei mediteraniene, din care fac parte Afganistanii, Perșii, Arabii, locuitorii Palestinei, Berberii și Evreii spanioli (vezi și ultima ediție 1930, din „Meyers Lexikon", la cuvîntul „Menschenrassen" și la cuvîntul „Rumänien". Sînt părerile anthropologilor germani).

În vreo trei sute de pagini tratez despre religiunea semitică ; și am expus descoperirile mele în cadrul interpretării mărețului poem „Miorița", care — singur în literaturile populare europene — cristalizează tragicul mytului și ritului fundamental al acestei religiuni.

Acum cîteva zeci de mii de ani, omul de Aurignac, mîncătorul de cepe și tubercule, se-nchina pămîntului, de la care aștepta hrana. În fiecare an, un tînăr, întrupînd pe zeul fecundator, se-mpreuna ritual cu o femee reprezentînd pe zeița pămîntului, dar și cu o serie de „bacchante", în scopul de a provoca pe cale magică fecunditatea solului. Prin purificări, abțineri și chinuire de sine, tînărul devenea zeu și lua asupra-și păcatele oamenilor ; apoi era jertfit zeiței pămîntului, în închipuirea că merge să-i fie soț. Sacrificarea se făcea de obicei în mod ciudat : „bacchantele", în dorința de a-și asimila puterile lui divine, îl mîncau de viu („împărtășania" !...) ; numai oasele erau „gătite", adică unse cu lut roșu, după obiceiul de a se găti al oamenilor de atunci, și-ngropate mai adesea într-o peșteră.

În timpurile istorice, întîlnim aceste divinități la mai toate popoarele de climă caldă. Zeul se numește Dionysos, Attis, Adonis, Sabazios, Tamuz, Nergal, Siva, Osiris, Izanagi etc., iar zeița : Demeter, Astartea, Ișar, Isis, Parvati, Kybele, Nerișkigal, Tanit, Anaitis, Izanami, Coatlicue, și așa mai departe.

După sacrificarea zeului, „bacchantele" îl boceau, smulgîndu-și părul din cap. Curînd însă, vechiul „Dionysos" era înlocuit cu un altul și atunci serbau „învierea" lui, cu împreunări, dansuri și cîntece de veselie[1]).

La Geți, zeul se numea Zalmoxis. Faptul că se retrage pe cîțiva ani într-o peșteră (caverna este templul cultului chtonian) și că apare iar după aceea — „învie" ; și faptul că acest „zeu al morților" (Hades sau Uluton !) ne este prezentat (evident, nu dînsul, ci un preot care-l întrupează) ca discipol al lui Pythagora, care a întemeiat o confrăție orphică (Orpheu fiind el însuși un atare preot : al lui Dionysos) — spune destul... La Geți, preoții locuiau în peșteri — ca, mai tîrziu, sihaștrii și călugării[2]).

Fiindcă omul jertfit anual întrupa zeul și-i purta numele, putem afirma că eroul „Mioriței" era un Zalmoxis. Tot astfel se numea și dansul și cîntecul care însoțeau sacrificarea. Legenda „solului trimis la fiecare cinci ani lui Zalmoxis", se întemeiază pe o neînțelegere : solie putea duce orice muribund...[3]).

Tragedia antică s-a dezvoltat din reprezentările mysterelor dionysiace: satyrii care întovărășeau pe Dionysos, se numeau tragoi, țapi ; iar din „mysterele" medievale creștine a isvorît drama modernă. Ici „patimile" lui Isus ; colo, „patimile" lui Dionysos[4]).

[1]) Creștinii evlavioși n-au a se simți jigniți de aceste origini străvechi ale creștinismului. Goethe nu se simțea înjosit că descindem din maimuță. Cele mai nobile manifestări umane s-au dezvoltat din forme rudimentare. Încă acum o mie de ani, oameni au fost jertfiți prin spînzurare în dumbrava sfîntă de lîngă Upsala. La Arieni sacrificiile umane au fost tot atît de frecvente ca la Semiți.

[2]) Omul de Aurignac își făcea bordeie în pămînt, iar peștera îi servea de templu și de cimitir.

[3]) Ca la evreii din vechime, la canaanieni, la fenicieni, la hettiți și la multe alte popoare asiatice și europene, — clasa stăpînitoare practica și la geto-daci cultul solar pe înălțimi ; poporul însă — cum recunoaște și Pârvan — se închina pămîntului ; iar **Miorița** este un poem popular.

Precum se știe, creștinismul nu-i decît o formă purificată a mysterelor antice (cuprinde însă și elemente din cultul solar) ; și în viața omenească nimic n-ar putea exista mai sublim și mai tragic decît jertfirea unui om — Isus sau Dionysos — pentru păcatele celorlalți.

Această tragedie, de o măreție unică, a servit la Geți ca temă strălucitului poem „Miorița". În cursul veacurilor, înțelesul primordial s-a pierdut ; subiectul s-a trivializat, pînă a deveni uciderea, cu scop de jefuire, a unui moldovean de către un muntean și un ungurean. Au rămas însă componentele și a rămas atmosfera — tragică, apăsătoare, mistică... Intelectualitatea țării, în deosebi nobilii noștri scriitori de odinioară, s-au entuziasmat de valoarea artistică a poemului și au simțit intuitiv că el cuprinde un miez tainic, față de care genunchiul se pleacă fără voie... De aceea au organizat în jurul „Mioriței" un cult al neamului întreg, cult care dăinuiește și azi.

De ce natură este acest miez, se căznesc zadarnic să afle, de trei sferturi de secol, generații de cercetători, dintre care unii, inteligenți, harnici și foarte învățați. Ei se învîrtesc ca în jurul unei cutii încuiate și caută să ghicească după exterior conținutul...

Acum 23 de ani, după nimic alta decît după timbrul „Mioriței", am simțit că poemul e legat, în vre-un chip, de mysterele orphice. Acum, cunoscînd fondul adînc al religiunilor, mi-a fost de ajuns o privire pentru ca broasca sus pomenitei cutii să sară ca atinsă de iarba fiarelor — și am cinstea de a vă prezenta conținutul, în cîteva foiletoane dintr-un întreg volum.

Acum cîtva timp am ascultat la radio conferința, în limba germană, a domnișoarea Alice Voinescu — dacă nu mă înșel, doctor în filosofie — despre „Miorița" Conferențiara și vorbește bine. Comentariile ei, însă, asupra splendidului poem erau greșite și contrastau neplăcut cu tonul prețios, misterios, mistico-filozofic, în care erau debitate. Teoria că „Miorița" ar fi fost originar un myt religios, domnișoara Voinescu a respins-o, în două cuvinte, cu tăioasă ironie... „Această ipoteză a căzut".

A căzut ? !... În fața cărei instanțe supreme ? ?...

Odată ce n-am fost și eu chemat la judecată, îmi permit să redeschid procesul...

Inițiuată ca povestea „unei certe" — „cum se întîmplă atîtea între ciobani", — „Miorița" mi-ar deștepta nedumeriri, dintre care unele, cel puțin, vor fi recunoscute de cititori ca îndreptățite.

Pe un picior de plai, / Pe o gură de rai, / Iată vin în cale, / Se cobor la vale, / Trei turme de miei / Cu trei ciobănei, / Unu-i moldovean, / Unu-i ungurean, / Și unul, vrîncean, /

[4]) ...„Katà mimysin peri toû Dionusoú pátous" : „conform punerii în scenă a patimilor lui Dionysos" (S. Reinach), — Țapul, din pricina lubricității lui, taurul, din pricina puterii lui virile, simbolizează pe Dionysos. Reinach nu pricepe aceasta, și așafodează, în „Moartea lui Orpheu", o foarte complicată explicație totemistă, din care nici un singur cuvînt nu-i adevărat !... — Arianul Jehova ura de moarte semiticul „vițel de aur" și celebrul taur purtat în procesiuni...

Iar cel ungurean / Și cu cel vrincean, / Mări se vorbiră, / Și se sfătuiră, / Pe l-apus de soare, / Ca să mi-l omoare / Pe cel moldovean, / Că-i mai ortoman / Și are oi mai multe, / Mindre și cornute, / Și cai învățați / Și ciini mai bărbați !...

Chiar de la început aș obiecta că întîmplarea e înfățișată în mod neverosimil.

A omori un om nu-i un lucru atît de anodin cum pare a crede povestitorul. Și nici atît de simplu. Un cioban bogat, cu oi multe, cu „cai învățați și ciini mai bărbați", nu trăiește singur cu oile lui ; și mai are și legături cu alți păstori, din apropiere... Afacerea e cu risc : cei atacați se apără și lovesc, crima se află, caii de furat se recunosc etc. Dacă n-ar fi și alți oameni prin împrejurimi, ucigașii n-ar aștepta să apuie soarele...

Dar cea mioriță, / Cu lina plăviță, / De trei zile-ncoace / Gura nu-i mai tace, / Iarba nu-i mai place.

„Năzdrăvană" fiind, a aflat de complot. De ce nu-l denunță stăpînului, pe care-l iubește atîta ?... Că doar știe să vorbească !...

„Povestitorul" — răspunde conferențiara — „atribuie oii caracterul românului, care, de mult ce a suferit, a devenit tăcut, închis în sine".

Cum ? ! Pînă acolo să împingă mioara discreția : să lase ca stăpînul să fie ucis ? !...

Dar nici discretă nu e : „gura nu-i mai tace" !...

Din fericire, păstorul bagă de seamă că oița bîrsană nu-i în apele ei ! :

— „Mioriță laie, / Laie, bucălaie, / De trei zile-ncoace / Gura nu-ți mai tace ! / Ori iarba nu-ți place, / Ori ești bolnăvioară, / Drăguță Mioară ?" / // — „Drăgutule bace ! / Dă-ți oile 'ncoace / La negru zăvoi / Că-i iarba de noi / Și umbra de voi : / **(vasăzică ciobanul are slugi).** Stăpîne, stăpîne, / Îți chiamă s'un cîne, / Cel mai bărbătesc / Și cel mai frățesc. / Că l'apus de soare / Vreau să mi te-omoare / Bacîul ungurean / Și cu cel vrincean !"

Aflînd o veste atît de grozavă, ce-ar face un cioban ?...

Întîi ar injura... să-nghețe apele !... Pe urmă s-ar pregăti de apărare, ori s-ar duce să înștiințeze pe alți ciobani...

Ei bine, nimic din toate astea nu face baciul... Nu găsește nici măcar un cuvînt de indignare !...

„Fiindcă" — explică domnișoara doctor — „dușmanii sînt tot români, iubind, ca și dînsul, turmele de oi"...

...Se poate ajunge cu patriotismul pînacolo ? ! !...

Păstorul se gîndește... la modalitățile înmormîntării ! !...

Oiță bîrsană, / De ești năzdrăvană / Și de o fi să mor / În cîmp de mohor, / Să spui lui vrincean / Și lui ungurean, / Ca să mă-ngroape / Aici pe aproape, / În strunga de oi, / Să fiu tot cu voi ; / În dosul stînii, / Să-mi aud cînii, / Astea să le spui ; / Iar la cap să-mi pui / Flueraș de fag, / Mult zice cu drag, / Fluieraș de os, / Mult zice frumos, / Fluieraș de soc, / Mult zice cu foc, / Vîntul cînd o bate, / Prin ele o răsbate, / Și oile s-ar strînge / Pe mine m-or plînge / Cu lacrimi de sînge !...

Ciudat !

Cînd e-n stare cineva să ucidă, adică să-ți bage cuțitul pînă-n prăsele, ori să te strîngă de gît, pînă te învinețești și scoți limba de un cot, și-ți dai ultima suflare — acel cineva este de obicei un om cu totul lipsit de maniere... El nu are, deci, nici delicatețea, nici răbdarea, să te-ngroape unde vrei tu și cum vrei tu, și să-ți pue la cap flueraș de fag, mult zice cu drag...

Faptul că baciul nu adresează rugămintea lui direct asasinilor, ci, prin intermediul mioriței, hai să-l punem pe socoteala presupunerii că oaia ar avea la ei mai mare trecere...

Iar tu de omor / Să nu le spui lor, / Să le spui curat, / Că m-am însurat / Cu o mîndră crăiasă, / A lumii mireasă ; / Că la nunta mea / A căzut o stea ; / Soarele și luna / Mi-au ținut cununa ; / Brazi și păltinași / I-am avut nuntași ; / Preoți, munții mari, / Păsări, lăutari, / Păsărele mii / Și stele, făclii !

Știu-vor oile că baciul a murit ?... Ori au să-l plîngă cu lacrimi de sînge, închipuindu-și c-a plecat ?

Ba eu cred că vor ști. Numai măicuței bătrîne nu-i va spune mioara, „că la nunta mea a căzut o stea, etc." — fiindcă măicuța nu trebuie să simtă că fiul ei s-a prăpădit.

Dar atunci, de ce să nu afle oile că stăpînul lor a fost ucis — ba chiar și moartea lui, s-o afle numai sub formă de alegorie ?...

„E la mijloc un sentiment de pudoare al păstorului, și dorința de a cruța simțirea delicată a turmei" — comentează conferențiara.

O hi !... Dar de alegorie nu era nevoie ; ar fi fost destul să le spuie că baciul a murit.

Și apoi, este, oricum, curios, că din trei păstori, doi ucid pentru a prăda, iar al treilea se arată de o delicatețe femenină...

Iar dacă-i zări, / Dacă-i întîlni / Măicuță bătrînă / Cu briul de lînă, / Din ochi lăcrimînd, / Pe cîmpi alergînd, / Pe toți întrebînd / Și la toți zicînd : / „Cine a cunoscut, / Cine mi-a văzut, / Mîndru ciobănel / Tras printr-un inel ? / Fețișoara lui, / Spuma laptelui ; / Mustăcioara lui, / Spicul grîului ; / Perișorul lui, / Pana corbului ; / Ochișorii lui, Mura cîmpului !" / „Tu, mioara mea, / Să te-nduri de ea / Și-i spune curat / Că m-am însurat / Cu o fată de crai / Pe o gură de rai ; / Dar la cea măicuță / Să nu-i spui drăguță / Că la nunta mea / A căzut o stea, / C-am avut nuntași / Brazi și păltinași / Preoți, munții mari, / Păsări, lăutari, / Păsărele mii, / Și stele, făclii".

De unde va afla măicuța bătrînă, că fiul ei a dispărut ?... Desigur că, locuind în sat, va veni să-și vadă feciorul și nu-l va găsi. Dar turma de „oi mîndre și cornute, cu cai învățați și ciini mai bărbați" va găsi-o. Că dacă n-ar ști baciul că turma va rămîne pe loc, n-ar cere să fie înmormîntat „aici pe aproape, în strunga de oi, să fiu tot cu voi ; în dosul stînii, să-mi aud cînii". Măicuța va pune deci stăpînire pe averea fiului răposat și ciobanii vor fi ucis degeaba. Și asta se va-ntîmpla și în cazul cînd mama se va întîlni în altă parte cu mioriță — și deci cu turma, și cu cei doi păstori...

Oița bîrsană va spune bătrînii că fiul ei s-a însurat „cu o fată de crai, pe o gură de rai". Admițînd că fetele de craiu se găseau pe toate drumurile și că obicinuiau une-ori să se mărite cu păstori, nenorocita mamă va întreba pe mioară : „care fată de craiu" (că multe n-or fi fost pe aproape) și unde șade ; și de ce feciorul n-a dat pe la mamă-sa, să-i spuie că se-nsoară ; ori măcar n-a înștiințat-o ? Și va vedea că povestea e minciună curată !...

Hu-m-aș mira, ca vre-un critic literar să-mi obiecteze că-n „basme nu se-ntreabă" și să-mi impute chiar că profanez poemul cu comentariile mele juridico-realiste.

Îi răspund că basmul cuprinde adesea elemente nereale, dar e întotdeauna logic cu el însuși. Nu ne mirăm că oaia vorbește ; știm că omenirea atribuia odinioară animalelor minte și suflet de om și credea, că dacă de obiceiu ele nu vorbesc, este că nu vor. Dar nu s-a pomenit ca fiul împăratului, urmărit de vrăjitoare ori de balaur, să arunce peria înainte și să-și puie sie-și pădurea-n cale, în loc s-o puie în drumul balaurului...

Iar în ce privește profanarea, cititorul se va convinge că prin interpretarea cea adevărată, măreția și patosul „Mioriței" cresc neasemănat.

Ca să-nțelegem acest splendid poem, trebuie să ne familiarizăm cu mytul fundamental al chtonianului cult semitic, care, din timpurile preistorice, a format religiunea populară a băștinașilor Daciei [5]).

. . . . . .
. . . . . .

Să ne întoarcem acum la acest giuvaer de artă populară care este „Miorița".

Am spus că întîmplarea e înfățișată în mod neverosimil.

A omorî un om nu-i un lucru atît de anodin cum pare a crede povestitorul ; și nici atît de simplu.

Dar chiar presupunerea, că un păstor ar omorî pe un altul ca să-i fure oile, e absurdă. Dacă rămîne pe aceleași meleaguri, poate fi ușor descoperit ; iar ca să se despartă pe vecie — pentru un număr de oi ! — de locul lui de baștină și de tovarășii lui de viață, e greu de închipuit. Nevoi are puține și le mulțumește ușor... Un atare criminal ar fi o excepție cu totul rară... Iar povestitorul vrea să ne facă să credem, că din trei tovarăși, doi sînt ucigași, iar al treilea, de o delicatețe femenină !...

Între timp însă, am luat cunoștință [6]) de variantele „Mioriței".

În varianta ardeleană culeasă la Cohalm, e vorba de „trei cîrduri de oi, nouă ciobănei, la tot cîrdul trei". În altă variantă, deși omorul e motivat — ca în varianta lui Alecsandri — prin dorința de a răpi averea celui ucis, totuși, printr-o ciudată contrazicere, victima e înfățișată ca fiind sluga celorlalți ! În varianta auzită la Soveja, e vorba de „nouă ciobani și cu vătaful zece". În varianta din comuna Țepu, județul Tecuci, eroul, orfan și slugă, e omorît fără motiv de „stăpînașii" lui. În altă variantă, aflăm despre „nouă ciobani, toți îs veri primari, numai unu-i mai străin, mai străin și mai bogat". Într-o variantă din nordul Moldovei, eroul „străinel", e asasinat de șapte frați. În altă variantă, nouă slugi, toți veri primari, se sfătuiesc să-și ucidă stăpînul. În varianta culeasă la Buzău, nouă ciobani „oreveli mari" (?), se hotărăsc să omoare pe stăpînul lor : „Voinea Ciobanul, străinul sărmanul". Acesta, cînd află de la mioară ce i se pregătește, le dăruiește o găleată de bani, dar fără folos. Într-o variantă din Teleorman, asasinii sînt nouă poenari — slugi, care-și ucid stăpînul. În altă variantă, eroul se compătimește el însuși : „Ah, străin de mine, mult străin pe lume, nici un ajutor de la Dumnezeu și stăpînul meu".

Versiunile pe care ni le dau toate aceste variante, exclud în mod absolut lăcomia și prădarea ca motive ale omorului. Motivul trebuie să fie cu totul altul. Șapte frați, ori nouă veri primari, nu pot fi toți asasini.

Năzdrăvană fiind, miorița a aflat de complot ; dar, deși știe să vorbească și-și iubește atît de mult stăpînul, nu-i denunță intenția asasinilor. De ce ?!...

Din fericire, păstorul bagă de seamă că oița bîrsană nu-i în apele ei și o iscodește.

Aflînd cumplita veste, nu se gîndește de apărare, nu se duce să înștiințeze pe alți ciobani. Ba nu găsește nici măcar un cuvînt de indignare...

Ci se gîndește la modalitățile înmormîntării și speră că ucigașii îi vor împlini dorința ! Pe ce se-ntemeiază această nădejde ? !... Iar rugămintea nu le-o adresează direct, ci prin mijlocirea mioarei. Motivul ?...

De înmormîntare creștinească pomenește o singură variantă ; e vorba, evident, de un adaus tîrziu. Vasăzică povestea s-a întîmplat în vremuri păgîne.

Într-una din variante, ciobanii se hotărăsc ei singuri să-și îngroape victima în dosul stînei. În alte două variante, îl îngroapă chiar în așa fel, ca oile să-l plîngă, cînd vor auzi vîntul suflînd în fluer... În altă variantă, cele nouă slugi hotărăsc de asemenea ei singuri — fără a fi rugați — să-și îngroape stăpînul în tîrla oilor, să-i puie cîrligelul stîlp la cap și fluerul în vîrf de plop, pentru ca oile să se adune și să plîngă pe cel dispărut... „Ai zice că e vorba de un rit", observă în treacăt d. Caracostea, atingînd, fără să știe, cheia misterului...

De ce să creadă oile că stăpînul lor a murit ? De ce să nu afle că a fost ucis ?... Fiindcă — răspunde d. Caracostea — durerea lor ar fi prea mare ; ciobanul vrea să le cruțe...

Dar de ce să li se comunice moartea stăpînului numai sub forma unei alegorii, pe care poate nici n-o vor înțelege ?... De ce nu, în cuvinte obicinuite ?...

„Admirabila imagine care ne spune că ciobanul s-a însurat «cu o mîndră crăiasă, a lumii mireasă», denotă, așa cum e formulată aici, o adîncime sufletească uimitoare, cu-n orizont de gîndire mai larg decît ceea ce poate să dea literatura poporană".

Sînt de acord cu d. Caracostea. Vom vedea numaidecît, cum se explică această aparentă nepotrivire.

În vre-o patru variante lipsește maica bătrînă.

De unde va afla bătrîna mamă, că fiul ei a dispărut ?...

Desigur că, locuind în sat, va veni să-și vadă feciorul și nu-l va găsi. Dar turma de „oi mîndre și cornute, cu cai învățați și cîini mai bărbați" va găsi-o. Dacă n-ar ști baciul, că turma va rămîne pe loc, n-ar cere să fie înmormîntat „aici pe aproape, în strunga de oi, să fiu tot cu voi ; în dosul stînii, să-mi aud cînii". Mama va pune deci stăpînire pe averea fiului răposat și ciobanii vor fi ucis degeaba. Și asta se va întîmpla și în cazul cînd bătrîna

[5]) Aceste două rînduri de puncte înlocuiesc mijlocul volumului, al cărui început și sfîrșit îl formează studiul de față.

[6]) Dintr-un studiu publicat de d. Caracostea în „Convorbiri literare."

Gravură rupestră din peștera de la Cogul. (Nouă „bacchante" în jurul unui „Dionysos" de acum cîteva zeci de de mii de ani)

se va întîlni în altă parte cu mioriţa — şi deci şi cu turma, şi cu cei doi păstori...

Oiţa bîrsană va spune bătrînei că fiul ei s-a însurat „cu o fată de craiu, pe o gură de raiu". Admiţînd că fetele de craiu se găseau pe toate drumurile şi că obicinuiau uneori să se mărite cu păstori, nenorocita mamă va întreba pe mioară : „care fată de craiu (că multe n-or fi fost pe aproape) şi unde şade ; şi de ce feciorul n-a dat pe la mamă-sa, să-i spuie că se-nsoară ; ori măcar n-a înştiinţat-o ? Şi va vedea că povestea-i minciună curată !

„J'indique, que la célèbre balade de «Mioriţa» n'est pas autre chose que le récit d'un drame de transhumance, la lutte entre des bergers d'origine diverse", zice d. Mario Roques în „Romania" (citat de d. Caracostea).

Aşa ar fi, dacă d. Mario Roques ar putea răspunde obiecţiunilor mele... Dar nu se poate răspunde...

Luată aşa cum se prezintă, povestea n-are nici un Dumnezeu... Ea capătă însă înţeles, dacă o privim prin prisma cultului semitic al pămîntului.

Nouă ciobani jertfesc pămîntului pe al zecelea.

Să ne aducem aminte, că-n gravura rupestră de la Cogul (nouă femei dansează în jurul unui „Dionysos" gol, al cărui organ sexual e excesiv de mare. Şi în „sacrificiul de fundament", tipic semitic[7]), povestit în „Meşterul Manole", e vorba despre „nouă meşteri mari şi cu Manole zece". Zece e numărul total al degetelor celor două mîini şi baza numeraţiei... În acelaşi timp însă, din vremuri străvechi, trei a rămas ca număr cu noroc şi ca număr sfînt, în Europa, în Asia, în Africa şi în America de Nord ; dar şi nouă (de trei ori trei).

În cele mai multe variante, victima e un străin — ceea ce ne aminteşte legenda despre phrygianul[8]) Lityerses, care, dacă trecea un străin pe vremea secerişului, îi dădea să mănînce şi să bea, apoi îl învelea într-un snop şi-i tăia capul cu secera ; ori îl invita la o întrecere de secerat, şi, dacă-l învingea, îl omora.

În alte variante se vorbeşte de victimă ca fiind slugă şi orfan.

N-aţi văzut ? N-aţi auzit ? / De un băiat cam străinel, / Nu ţine nimeni la el ! / Ei aşa din gură o zis : / — N-am văzut, n-am auzit ! / Dar mioara seleaca, / Ea din ochi-mi lăcrăma / Şi din gură aşa o zis : / Latră ciine, l-aţi mîncat, / Singură l-am îngropat.

Nu-i deloc probabil, dar nici nu-i cu totul exclus, ca vorba „l-aţi mîncat" să fi avut originar un înţeles literal, referindu-se la obiceiul străvechi de a consuma carnea omului jertfit şi de a da pămîntului oasele... Expresia „l-au mîncat fript" a rămas poate din acele timpuri... „Porhyre[9]) spune că-n vechime bassaridele (bacchantele) Thraciei nu se mulţumeau să jertfească oameni, că-i şi mîncau". O slugă, un orfan, un străin fără apărare, puteau fi lesne sacrificaţi.

Cei nouă înşi n-aveau a se teme de nimeni, întrucît îndeplineau o datorie religioasă.

Ce-o fi însemnînd „preveli mari ?" Nu cumva aceasta-i expresia primitivă, care a fost modernizată apoi în „veri primari ?" E vorba desigur despre o confrăţie religioasă, de felul celor din „templele" inochentiste[10])... În popor

---

[7]) Obiceiul s-a propagat la toate popoarele. Pretutindenea a rămas vie pînă azi amintirea acestei tradiţiuni. La reconstruirea podului Blackfriars-Bridge din Londra, în 1867, s-au găsit în temelia unui stîlp, la 15 picioare sub albia Thamisei, oase omeneşti. În anul 1890, Pall Mall Gazette a scris că în China se taie adesea capetele unor călători neatenţi, capete care sînt apoi vîndute, cu zece lire sterline bucata, ministerului de lucrări publice, pentru a fi zidite în temelii de poduri.

[8]) Phrygienii erau foarte de aproape înrudiţi cu Thracii.

[9]) Porphyrios, filosof grec (233—304 d. Ch.) care a scris mult despre religiune. Citat de S. Reinach.

[10]) Vezi, în numărul din Decembrie 1930 al „Vieţii Româneşti", studiul meu : „Supravieţuiri din mysterele dionysiace la ereticii din Basarabia".

se spune indiferent : „vere" sau „frățioare"... Nu dansează nouă bacchante paleolitice în jurul tînărului ce va fi jertfit ?...

Îndeplinirea sacrificiului „pe l'apus de soare" (și azi, în Thessalia și în Tracia, reprezentația de Epiphanis, cu simularea uciderii unui tînăr „mire"[11]), are loc seara) se explică prin credința celor vechi, că soarele, apunînd, se coboară în locașul subpămîntean al morților... În mormintele aurignaciene, dar și mai tîrziu, cadavrul e așezat cu fața spre Apus ; în cele nordice neolitice (ariene), din contra, cu fața spre răsărit.

Plîngerea din altă variantă : „Ah, străin de mine, mult străin pe lume, nici un ajutor de la Dumnezeu și stăpînul meu", n-ar avea nici un înțeles, dacă ar fi la mijloc o simplă crimă : străin sau nu, oricine poate fi ucis de răufăcători. Și nu-i de admis ca stăpînul să tolereze asasinarea slugii, dacă ar avea putere s-o împiedice. E vorba, evident, de o sacrificare în văzul tuturor, căreia n-are cine să i se opuie : lipsesc rude, prieteni, și lipsește și bunăvoința stăpînului... Ce alt motiv ar avea nouă inși — frați ori veri primari, și toți criminali ?!... — să omoare o slugă orfană, ori să omoare pe cel care le-a dăruit o găleată cu bani ?!...

Mioara nu denunță stăpînului complotul, fiindcă știe că nimic în lume nu-i în stare să împiedice jertfa. Sfatul de a se apăra cu ajutorul ciinelui, e dat ca o mîngiiere.

Nici eroul nu se indignează : cum s-ar revolta el în contra credinței strămoșești ?... Tocmai această înfiorătoare resignare mi-a sugerat acum 23 de ani ideea unui raport cu mysterele dionysiace (de origină tracă) : numai un mistic poate părăsi viața fără părere de rău...

Eroul reamintește doar ritul înmormîntării, exprimînd poate și oarecari preferințe personale... Îngroparea în dosul stînii va fi avut originar scopul de a asigura fecunditatea turmei[12]). „În cîmp de mohor" sugerează tristețe și va fi făcînd parte din rit.

În loc să fie plîns de „bacchante", ca Orpheu, ca Dionysos, ca Adonis, ca Osiris, ca Tammuz etc., păstorul e plîns de oițe, „cu lacrimi de sînge". Ei ține să fie bocit : așa a văzut la reprezentațiile mysterelor ; așa a „apucat". În cultul semitic, zeul sacrificat e bocit cu disperare : preoții, bacchantele, își smulg părul, își pun cenușă pe cap. etc.

„S-a-nsurat c-o mîndră crăiasă, a lumii mireasă" — adică merge în Infern, să fie soț zeiței pămîntului și a morților — ca Dionysos, ca Osiris, ca Tammuz, ca Attis, ca Orpheu, ca Izanagi etc., etc. Nu-i vorba deci de „o uimitoare adîncime sufletească", nici de „un orizont de gîndire neobicinuit de larg", ci de un myt, cu care ciobanul era familiarizat din copilărie.

„De omor să nu le spui lor" — fiindcă nici nu este crimă, ci rit !...

„Să le spui curat" — adică să le spui adevărul, cum este : cum și-l închipuia credința religioasă a victimei. Numai MIORIȚA, în ignoranța ei, vorbise de „omor"...

În altă variantă, eroul vede „un leu cu smăoaie", care vin să-i răpească „sora. Ca s-o scape pe aceasta, el oferă în schimb o mare parte din turmă și din cai ; dar nu izbutește. După aceea pune nouă veri primari să-i păzească turma, dar slugile se sfătuiesc să omoare pe stăpînul lor.

Se va întreba poate cetitorul : de unde știe țăranul român ce-i aceia leu ?...

Desigur, străini cari să arate pentru bani o atare dihanie, vor fi trecut prin țările române, așezate la porțile orientului ; și-n vremea stă-

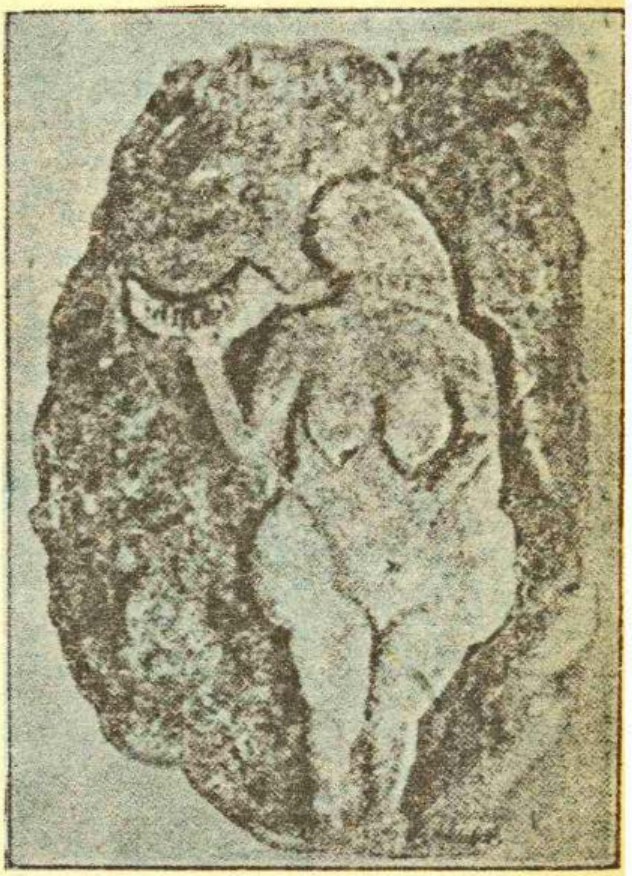

Relief din Laussel. (Zeița pămîntului din epoca aurignaceană)

pînirii romane, vor fi fost pe la noi și lupte de circ... Dar asta se petrecea la oraș... Mai interesant este că pe vremea lui Aristotel, leul trăia încă în Thracia, în Tessalia, în nordul Greciei: el a fost exterminat abia la sfîrșitul secolului al patrulea înainte de era noastră. „Smăoia cu leul" nu-i alta decît zeița pămîntului, pe care nu numai în Asia mică (Kybele), ci și-n Creta, am văzut-o întovărășită de lei, și care pînă și-n Mexic are ghiare de jaguar — tocmai din pricina „omophagiei" (a mîncării de oameni și de animale vii legate de cultul ei[13]).

[11]) Pe care mireasa-l bocește și care apoi invie. Toți dansează de bucurie. Phallusul e purtat în fața asistenților. Copilul care crește și cere o femeie, se numește Liknites, ca și copilul Dionysos pomenit de Plutarch (C. Clemen).

[12]) În neolithic, omul de Aurignac a devenit și agricultor, și păstor de oi. El nu-i carnivor, ci vegetarian. De la oi, ia mai mult laptele și lîna. Omul de Solutré (H. Alpinus) crește boi ori cai. Acest păstor, fost vînător, a creat totemismul.

[13]) Se știe că, începînd de pe la 200 a. Ch. mysterele asiatice au căpătat adepți în tot imperiul. În regiunile dunărene, cultul lui Sabazios, acel al Gybelei etc., au opus rezistență creștinismului pînă pe la finele secolului al patrulea d. Ch.

Va să zică, o îndoită tragedie : întîi e jertfită sora păstorului, pe urmă însuşi păstorul.

Resignarea ciobănelului se lămureşte uşor, cînd ne aducem aminte că imnurile atribuite lui Orpheu trădează un pesimism care neagă viaţa şi care vede mîntuirea în libertatea sufletului din lanţurile suferinţei. Credinţa într-o mai bună viaţă viitoare, dar şi o melancolie întunecată, se oglindesc în afirmarea lui Herodot, că thracii intonau cîntece de jale la naşterea unui copil, şi cîntece de veselie, la moarte. Zalmoxis ar fi fost, după unii, discipolul lui Pythagora (acesta, la rîndul său, era un adept al lui Orpheu, despre care se credea în antichitate că a întemeiat mysterele dionysiace), iar după alţii, un „Dionysos" jertfit şi devenit apoi zeul morţilor. El ar fi învăţat pe Thraci, că după moarte vor merge într-un loc unde vor avea din belşug toate cele bune. La fiecare cinci ani (originar în fiecare an), Geţii îi trimiteau un sol[14]). „Se zice că în regiunea Nigerului de jos jertfele omeneşti sînt încă frecvente şi că victimele, împăcate cu soarta lor, se însărcinează cu mesagii din partea celor vii către cei răposaţi[15]).

În vre-o patru variante lipseşte măicuţa bătrînă. Maica asta seamănă grozav cu Demeter rătăcind desperată în căutarea Persephonei, sub chipul unei femei bătrîne cu numele de Deo !... Ei, soarele — care noaptea umblă sub pămînt, adică în Infern — îi trădează, milostivindu-se, adăpostul fiicei... Într-o variantă oltenească a „Mioriţei", ce a fost dăunăzi recitată la radio, bătrîna, pribegind în căutarea fiului, ajunge tocmai la Dunăre ; şi întreabă apele, dacă n-au văzut pe feciorul ei. „Şi de l-am văzut, nu l-am cunoscut", răspunde fluviul. Mama se adresează apoi cetei, de la care află adevărul...

Trebuie să presupunem că măicuţa bătrînă va veni la stînă şi nu va putea afla ce s-a făcut fiul ei, iar în acest timp oile vor fi la păscut. După aceea, mioara o va întîlni pe cîmp.

„Tras printr-un inel" e păstorul nostru, întocmai ca zeii cretani ai vegetaţiei, al căror mijloc, nu numai că încape într-un inel, dar şi poartă un inel. Un om care urcă şi coboară dealuri e svelt.

Odobescu vede în maica bătrînă pe Venera rătăcind în căutarea amantului ei Adonis. (Nu mai ţin minte unde se află pasagiul). Nimeni n-a dat atenţie acestei vagi afirmări, asupra căreia, acum cîţiva ani, mi-a atras atenţia un şcolar.

Reprezentaţii de felul celor pe cari le-am

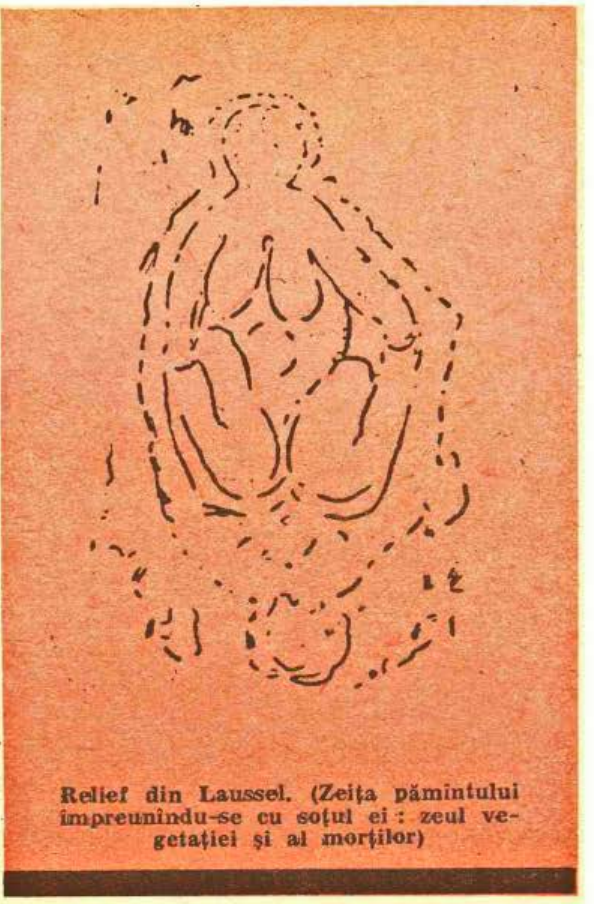

Relief din Laussel. (Zeiţa pămîntului împreunîndu-se cu soţul ei : zeul vegetaţiei şi al morţilor)

cunoscut în mysterele eleusine[16]), se vor fi dat şi la Daci. Şi povestitorul va fi văzut pe Demeter pribegind mîhnită în căutarea Persephonei...

Acţiunea „Mioriţei" se petrece „pe un picior de munte", adică pe o înălţime care trece de aceea a dealului şi nu e încă muntele înalt[17]). La Traci, dar şi la alte popoare, munţii erau sfinţi — între altele, tocmai din pricină că se îngropau morţii în crăpături şi prăpăstii.

În varianta culeasă în 1902 de M. Costăchescu, la Goeşti, comuna Lungari, judeţul Iaşi, şi publicată în 1923, „bătrîna mamă ca să afle ce s-a întîmplat cu feciorul ei, ameninţă pe ciobanii cei tari, cu ce poate şi ea, cu blestemul : de nu vor spune, se vor clătina ca frunza, se vor legăna ca iarba. Faţă de ameninţarea mamei, apare brutalitatea sigură de sine a ucigaşilor, cruzimea de a stărui să zugrăvească amănunţit locul fioros unde zace feciorul" : **Noi că l-am văzut / Şi l-am cunoscut / Seara pe-nserat, / La dealul bărbat, / La drumul săpat, / La bradul plecat. / El e îngropat, / În ţărn-astupat, / La capăt de deal, / La muche de mal, / La vale adîncă, / La poteca strîmtă, / De vînt nebătută, / De ochi nevăzută.**

„În această acumulare de note sumbre, amănuntele par tot atîtea lovituri date cu nepăsare sărmanei bătrîne. Iar la naiva ei încercare de a speria pe ciobani, stă răspunsul lor de înfricoşare :

Nu mai blestema, / Că vînt s-o porni, / PĂMÎNTUL TE-O TRÎNTI ; / Pînă-om alerga, / Mi te-o astupa.

---

[14]) Personalitatea lui Zalmoxis a dat loc la multe discuţiuni, în antichitate şi în zilele noastre. El ar fi fost, ba un „Dionysos" jertfit şi devenit zeul morţilor ; ba un discipol al lui Pythagora, profet şi preot, locuind ani de zile într-o peşteră ; ba numele unui dans şi al unui cîntec, care se cînta cu prilejul sacrificiului uman adus zeului. Pentru noi — după expunerile făcute în acest volum — soluţia enigmei e simplă şi evidentă : ca Dionysos, ca Orpheu, ca Pythagora, ca Osiris etc., Zalmoxis a fost un... Inochentie ; adică, un preot şi profet al zeului vegetaţiei şi al morţilor, discipol al unui profet asemănător ; dar în acelaşi timp, întruparea însăşi a zeului, numele celui jertfit zeului şi numele cîntecului ce se cînta cu prilejul jertfei. Cu alte cuvinte, eroul „Mioriţei", a fost un Zalmoxis.

[15]) S. Reinach : „Orpheus".

[16]) Le-am descris pe larg în volum.

[17]) D. Caracostea, „Moriţa".

Dar de ce, în final, această neobișnuită amenințare și nu alta ? Încheierea aceasta nu este numai o sperietoare către bătrînă, ea arată și ușurința, aproape batjocoritoare, cu care ucigașii pot aluneca asupra crimei lor : speriind pe bătrînă cu moartea prin surpătură de pămînt, parcă fac să se întrevadă o eventuală descărcare de vină : aceasta putea fi și soarta ciobanului, „la valea adîncă, la bradul plecat"[18]).

D. Caracostea (pentru care, dealtfel, am toată stima), neînțelegînd pasagiul (ca să-l priceapă, îi lipsea cheia), se căznește să-i dea un înțeles și, evident, nu reușește !

Adevărul este că ciobanii au conștiința împăcată : au adus o jertfă divinității. **Poate c-ar fi cruțat durerea mamei, dacă nu s-ar fi temut de blestemul ei. În descrierea lor se întrezăresc și amănunte rituale... Și cînd bătrîna începe iar a blestema, păstorii o previn cu gravitate că va supăra zeița pămîntului, care o va îngropa și pe dînsa. „În zadar vom alerga să te scăpăm : va fi prea tîrziu".**

În vorba ciobanilor nu e nici urmă de dușmănie ori de remușcare ! Ei și-au făcut datoria către dumnezeire, potrivit datinelor strămoșești.

În mysterele dionysiace, pe cînd se purta în fața mulțimii phallosul de piele roșie, se cînta un Ithyphallikon, compus din versuri de o măsură specială, numită Ithyphallicus : „un fel de dimeter trochaic, cu o îndoită catalexis" :

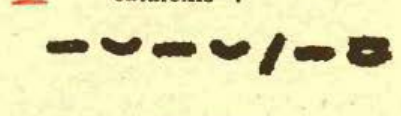

Cunoști versul, cititorule ?...

Iată vin în / cale (echivalez silabele lungi cu silabe accentuate)

Sè cobòr în / vàle	**Mîndre și cor/nùte,...**
Mări sè vor/bìră	**etc.**
Și se sfătu/ìră	**Nègru vòdă / trèce**
Pe la 'pus de / sòare	**Cù tovarăși / zèce**
Ca să mi-l o/mòare	**Cu Manòle / zèce**
C'àre òi mai / multe	**Càre-i și în/trèce...**

Cum la Grecii vechi, versul acesta fusese întrebuințat originar numai în cultul bacchic și mysterele dionysiace fuseseră aduse din Tracia, e evident, că-n Ithyphallicus trebuie să vedem o măsură de vers a Thracilor și a Geților, de la care au moștenit-o Românii. Dacă Geții utilizau acest vers numai în cîntece religioase, rămîne să stabilească specialiștii : să să cerceteze cît de des și unde anume îl folosește azi poezia poporană. După cît îmi amintesc, nu-i întrebuințat și în alte poezii decît în „Miorița" și-n „Meșterul Manole".

Însemnătatea pe care a avut-o la noi religia semitică o arată statuetele steatopyge neolitice de la Cucuteni și de lîngă Brașov, care, cum am văzut, reprezintă pe zeița pămîntului roditor și hrănitor. E de mirare că în vremea noastră nu s-a găsit nicăieri în România vreo urmă a cultului chtonian... Cucuteni e atît de aproape de satele înochentiste...

[18]) D. Caracostea, op. cit.

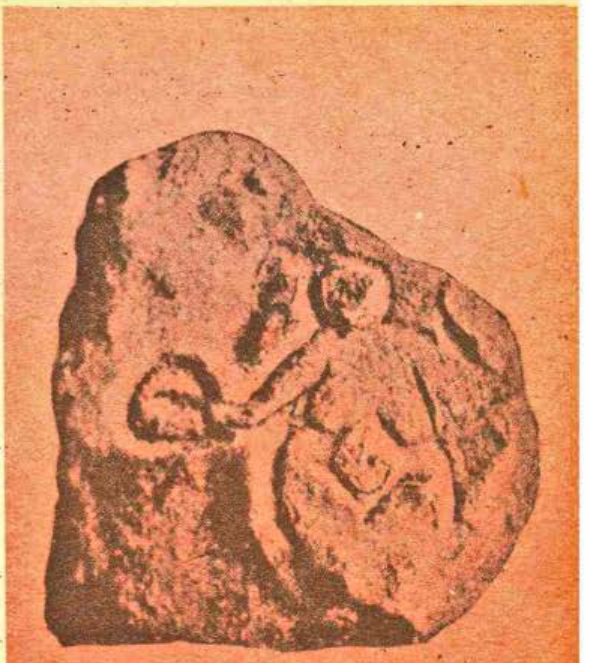

Relief din Laussel. (Zeița pămîntului nu se știe ce ține în mînă).

Acum 23 de ani, am atras, cel întîi, atenția asupra caracterului oriental al artei țăranului român, în care se oglindește sufletul oriental al Thracilor, așa cum îl cunoaștem din antichitatea greacă.

„Și dacă e vorba să intrăm și noi în domeniul ipotezei, nu de Romani ne amintește această poemă („Miorița") ci de Thraci — acel popor mistic, pesimist, fantast, liric și muzical, care a enervat cultura elină cu spiritul său exaltat... De Thraci ne aduce aminte și melancolia adîncă, pătrunzătoare, nostalgică, a DOINEI și atmosfera tragică, apăsătoare, mistică, a „Mioriței". (Vezi „Cercetări critice și filosofice").

Cînd am scris aceste rînduri, nu mă întemeiam pe nici un fapt — pe nici un singur fapt... Nu cunoșteam decît vag mysterele antice, cînd am aflat că-n „Miorița" se simte suflul mysterelor orphice... Dar această simplă afirmare cuprindea mai mult adevăr decît tot ce-au scris savanții noștri despre mărețul poem în trei sferturi de veac...

(Și mai cuprindea și altceva, mai însemnat : a) cheia psyhologiei poporului român, a căruia cultură — cum am arătat în volumul „Literatură și știință" — este în întregime semitică ; b) cheia antropologiei sale, în care ocupă un loc însemnat elementul „arab", creatorul acestei culturi ; c) cheia sociologiei sale : avînd prea puține nevoi, țărănimea nu oferă debușeul necesar unei industrii și unei burghezii de sine stătătoare ; am evoluat deci, pînă acum, cam ca rușii și chinezii : de la feudalism la birocrație și mică proprietate. Fi-vom în stare să ne rupem de Orient și să ne alipim Occidentului ?... O doresc din adîncul sufletului !...).

D. Caracostea polemizează cu d. Ovid Densușianu în privința metodei după care trebuiește studiată „Miorița" !... În știință, ca și în artă,

Inel egeean cu pecete, din Knossos (Zeița pămîntului, cu leii. Alături, soțul ei : „tras printr-un inel")

Inel egeean cu pecete, din Vaphio — Creta (Zeița și Zeul, dansînd).

Gemmă din Creta (Zeița cu leul : „leul cu smăoaia").

intuițiunea e totul... Creatorul nu pornește la drum cu o anume metodă ; descoperirile și invențiile se fac singure în mintea lui — cu metodă cu tot.

Ceea ce m-a isbit odinioară în „Miorița", a fost calmul apăsător al narațiunii... Nici un cuvînt de imputare ucigașilor, nici o aluzie la cruzimea lor, nici o încercare de împotrivire, nici un regret de a părăsi viața... Peste tot, o atmosferă mistică, apăsătoare, tragică, pe care abia acum o înțeleg pe deplin ! E mult mai grozav să fii jertfit divinității, decît să fii ucis de tîlhari. În cazul din urmă, cît timp ești în viață, te aperi și speri, iar cînd ai fost străpuns, a încetat și suferința, fizică și morală... În cazul dintîi însă, știi că scăpare nu există : uciderea ta a fost fixată, ca o ceremonie, la un ceas anumit : „pe l'apus de soare" !... Mioara știe și dînsa că nenorocirea e fără leac: de aceea se vaită cu desnădejde și refuză să mănînce... Chinuit parcă de o presimțire, ciobanul o iscodește ; și cînd află osînda, se gîndește doar cum ar dori să fie înmormîntat : să rămîie între oi, să-și audă ciinii și fluierul ! Mișcătoare dragoste pentru felul de viață cu care s-a obișnuit !... Dar, fără îndoială, se simte aici și un rit străvechiu. Alegoria morții, durerea măicuței bătrîne, respiră simplicitatea calmă și măreață a artei antice...

. . . . . .

Volumul meu despre „Miorița" și despre religiunea semitică era de mult isprăvit, cînd cetii, acum cîteva săptămîni, în „Adevărul Literar", următoarea nuveletă, în fața căreia stau și acum perplex.

AL-ISA
legendă
de A. I. Kuprin

Cu cîteva secole înaintea lui Hristos, trăia, chiar în centrul Industanului, un popor puternic, deși puțin numeros. Numele lui a dispărut din Istorie; Sfintele Vede nu pomenesc de el nici un rînd. Fachirii cei bătrîni însă, zeloși păzitori ai tradiției, povestesc că strămoșii acestui popor, oameni aspri și cutezători, veniseră din Extremul Occident și subjugaseră în scurtă vreme întregul Industan. Toți rajahii și prinții industani îi plăteau tribut ; sclavi prizonieri îi cultivau pămîntul. El nu cunoștea nici luxul, nici teama de moarte, deci era de neînvins.

Acest popor puternic se închina unei ființe în viață, — unei femei, pe care o numea zeița morții. Pe zeița morții n-o văzuse nimeni niciodată, în afară de doi bătrîni preoți. Ei o alegeau în taină dintre cele mai frumoase fetițe care nu atinseseră încă vîrsta de patru ani, o educau și, grație unei minunate taine, cunoscute numai lor, aduceau frumusețea ei spre cea mai desăvîrșită perfecțiune. Cînd murea o

Inel cu pecete, din Mycene, (Zeul și Zeița, amîndoi „trași printr-un inel").

zeiță a morții, în locul ei preoții aduceau imediat alta. Dar despre acest lucru știau numai ei. Poporul credea că zeița nu moare niciodată și frumusețea ei e nepieritoare.

Odată la cinci ani, **ea ieșea din templu într-un car uriaș, închis în toate părțile, tras de zece elefanți albi. Era întîmpinată de tot norodul, care cînta imnuri sfinte, cu facle aprinse în mîini. Entuziasmul poporului atingea nebunia.** Tăiau capetele la sute de sclavi, mulți se flagelau cu bice, se înjunghiau cu pumnale sau se aruncau în delir sub carul zeiței, pentru a fi striviți de roți și de elefanți.

În una din aceste nopți, preoții și poporul delegau un bărbat pentru zeița morții. El era bărbatul ei numai douăsprezece ceasuri. A doua zi de dimineață era jertfit cu mare pompă, deoarece oricine vedea, fie și numai o dată, obrazul zeiței, era supus, după lege, unei morți imediate. **Cu toate acestea,** la fiecare cinci ani, **doisprezece adolescenți se destinau îngrozitoarei zeițe.** Îi așteptau încercări atît de grele **însă, încît tradiția povestește că numai patru eroi au ajuns la marea cinste să moară ca bărbați ai zeiței morții...**

Al-Isa era fiul unui rajah vestit. Încă de la cincisprezece ani, întrecea pe toți tinerii în bărbăție, putere și frumusețe. Chiar cea mai mîndră și cea mai renumită frumusețe a Indiei ar fi fost fericită să se numească soția lui. Dar Al-Isa se sortise zeiței morții. Legăturile de dragoste îi păreau un păcat. **În întreaga lui viață, nu îndrăzni nici să cînte, nici să zîmbească. Războiul și exercițiile atletice erau singurele lui îndeletniciri.**

Al-Isa trecea prin grele încercări. Dar lacrimile mamei și ale surorilor nu-l înduioșau cînd ieșea din mărețul lui palat. Dacă întîlnea femei, el întorcea ochii, urmărind în depărtare o frumusețe mai desăvîrșită. Nimeni niciodată nu l-a văzut rizînd sau stînd de vorbă...

De aceea curînd numele lui umplea de spaimă chiar pe vecinii cei mai războinici. Fără platoșă, numai într-o haină subțire, albă ca zăpada, el se avînta în luptă, acolo unde dușmanii erau mai numeroși. Trunchiuri tăiate de la umeri pînă la șolduri, capete, mîini și picioare deslipite de trup, arătau drumul pe unde trecuse. Întîlnirea cu el era moartea sigură și dușmanii fugeau dinaintea lui ca o turmă de oi, strigînd : „Al-Isa ! Al-Isa !".

Cînd nu era război, își petrecea timpul vînînd porci mistreți și tigri. Apa izvoarelor din păduri și o bucățică de pîine îi serveau drept hrană, iar șeaua, drept căpătîi.

În cele din urmă, în una din acele zile în care ieșea în carul ei zeița morții, crainicul anunță norodului numele lui Al-Isa.

Popor nenumărat se îngrămădise încă de dimineață în piața împrejmuită de ziduri din fața templului, unde-l așteptau pe Al-Isa ultimele încercări. Numele lui era pe toate buzele. Toți știau că însăși zeița morții, nevăzută de nimeni, privește în piață din tainica ei ascunzătoare.

Se măsură o întindere de două sute de coți, se bătu în pămînt un scut cu cinci semne, se implîntă în fiecare semn o săgeată și i se dădu lui Al-Isa un arc uriaș... Și Al-Isa, în mijlocul răsunătoarelor strigăte ale mulțimii, sfărîmă cu săgețile lui cele cinci săgeți de pe scut.

Apoi îl înarmară pe Al-Isa cu un pumnal și dădură drumul în piață unui tigru de Bengal, flămînd și furios.

Al-Isa, de față cu tot norodul, luptînd cu ghiarele cele îngrozitoare, plin de sînge, înjunghiă gîtul furioasei fiare de pradă și puse piciorul pe trupul ei.

În urmă, norodul se dădu la o parte. I se aduse lui Al-Isa un armăsar nedomesticit. Sălbatic, negru, plin de foc, el nu purtase niciodată în spinarea lui vre-o sarcină degradatoare. Șase grăjdari îl țineau cu mare greutate. Necheza cu turbare, rotea împrejur ochii în flăcări și bătea din picioarele netede cum e catifeaua.

Al-Isa se duse liniștit spre el și-i apucă de gît. Grăjdarii o luară la fugă... De spaimă și de turbare, mulțimea se aruncă într-o parte. După o clipă, Al-Isa ședea pe cal. La început mîndrul animal tremura de mînie și de umilință. Nu trecu un minut, și cal și călăreț dispărură din ochii norodului. Abia după un ceas întreg

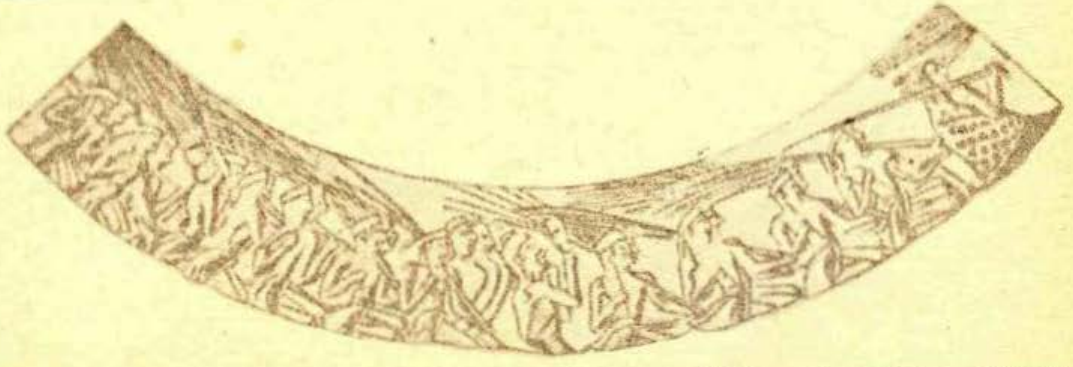

Vas din Hagia Triada reprezentînd o procesiune cu prilejul unei serbări a culesului. Bărbații poartă cîte-un phallus

Zeiță indiană a pămîntului, Druga (Parvati)

de așteptare înfrigurată, Al-Isa se arătă în depărtare pe armăsarul plin de noroi și de praf. Calul cel sălbatic se clătina de oboseală, dar îl asculta pe Al-Isa ca un mieluțel.

Încercările lui Al-Isa se isprăviseră.

La miezul nopții, îl duseră în templu. Era înveșmîntat în haine scumpe, parfumat cu miresme din Orient. Îl lăsară singur. El auzi pe străzi urletele mulțimii devenind din ce în ce mai puternice și apropiindu-se de templu. Era zeița, care înconjura orașul în carul ei tras de elefanți albi.

Apoi intrară în templu cei doi preoți superiori, — bătrîni de o sută de ani, cu părul alb ca zăpada. Preoții căzură în genunchi în fața lui Al-Isa și-i sărutară picioarele. Îl luară de mînă și-l duseră la altar. Acolo, în mijlocul unui lux oriental orbitor, se afla un pat de aur... Vase de parfum exalau aromele Arabiei și ale Persiei... Felinare ciudate revărsau o lumină feerică... În colivii de aur, păsări sfinte, pestrițe, se legănau ; mătăsuri grele și armonioase îmbrăcau pereții...

Preoții se depărtară în tăcere, ascunzindu-și fața în mîini. Al-Isa aștepta fericirea și, peste douăsprezece ceasuri — moartea cea dureroasă.

Undeva departe, îndărătul zidurilor, răsună un cor de femei, care cînta încet și dulce... Ușa masivă de fildeș se deschise... și înăuntru intră însăși zeița morții, în rochie lungă, albă, acoperită de văluri.

Al-Isa se repezi spre ea, dădu la o parte cu mîini tremurătoare vălul cel ușor care-i acoperea obrazul — și rămase împietrit de spaimă și uimire...

În fața lui stătea o bătrînică gîrbovită, sbîrcită, știrbă, cu ochii lăcrimoși, cu privirea stinsă.

(Din rusește de OLGA MONTA)

Cititorii „Adevărului literar" vor fi luat această nuveletă drept un produs al fanteziei scriitorului. S-au înșelat. Legenda, în toate amănuntele ei, corespunde cultului pămîntului roditor și hrănitor. Născocirea ei de către autor ar presupune cel puțin o cunoaștere amănunțită a religiunilor orientale. Zic „cel puțin", fiindcă, de fapt, n-ar fi deajuns nici atît. Povestirea se potrivește minunat cu religiunea semitică, așa cum am reconstituit-o eu, după lungi cercetări, și cu ajutorul gravurilor rupestre paleolithice, al unor rămășițe neolithice, al săpăturilor de la Gezer, al altor rituri, legende și informațiuni din timpurile istorice. În întregimea lui, cultul descris de Kuprin nu se găsește nicăieri. Se găsesc doar frînturi răslețe, pe care nu un scriitor s-ar pricepe să le închege într-un tot. În India chiar, o dată pe an, două chipuri, figurînd pe Shiva și pe Parvati, sînt căsătorite simbolic, iar după aceea, aruncate în apă și bocite de fete tinere[19]). Că odinioară un tînăr, reprezentînd pe zeu, se împreuna ritual cu preoteasa zeiței și era apoi jertfit, nu se mai știe. Scriitorii antichității afirmă, ce-i drept, că țapul sacrificat în mysterele dionysiace a luat locul unui om, numai grație îmblînzirii moravurilor. Însă S. Reinach susține, din contra, că Dionysos a fost la început un animal totemic și că mai tîrziu închipuirea oamenilor a împrumutat sacrificiului un caracter antropomorfic. (Dovedesc în volum, că din studiul academicianului francez : „Moartea lui Orpheu", nici un rînd nu-i adevărat)[20]). Ascetismul premergător jertfirii, și probele și întrecerile sportive, se găsesc sub altă formă la multe popoare, spre pildă, la vechii Mexicani. (Ele făceau parte și din mysterele eleusine). Înlocuirea pe ascuns a „zeiței", care trece ca nemuritoare, printr-un copil de patru ani, seamănă în totul cu „renașterea" unui Dalai-Lama. Autoflagelările mulțimii le cunoaștem din cultul phrygian al Kybelei.

Pe de altă parte însă, Kuprin nu pare să știe că „Zeița morții" era și a pămîntului roditor și hrănitor, și că nu de aceea era sacrificat tînărul după împreunare, „fiindcă nimeni n-avea voie să vadă obrazul preotesei", ci fiindcă trebuia să se însoare în infern cu zeița pămîntului — pe care preoteasa nu făcea decît s-o reprezinte — și să determine astfel belșugul recoltei. Tocmai de aceea preoții centenari cad în genunchi în

[19]) La sărbătoarea Mahavrala era obiceiul ca o pereche să se împreuneze într-un spațiu împrejmuit. La sărbătoarea Asvamedha, regina se culca lîngă calul jertfit și punea membrul lui lîngă organul ei, simulînd fecundarea. La sărbătoarea Purusamedha, un om era jertfit în împrejurări analoge.

[20]) Homer povestește despre Lycurg, că, în patria lui, Thracia, ar fi gonit pe Dionysos în mare ; de asemenea, Plato, despre Orpheu, că i s-au aruncat mădularele în mare ; Plutarch afirmă că în Orchomenos, la fiecare doi ani, o femeie era omorîtă de preotul lui Dionysos ; Pausanias referă că în Potniai, originar un preot al lui Dionysos era jertfit ; la Albani, pe partea de vest a mării Caspice — scrie Strabo — acela dintre heroduli care se entuziasma mai mult și rătăcea singur în pădure, era prins de preotul șef, legat c-un lanț sfînt, minunat îngrijit un an de zile și apoi sacrificat în Albania, încă în sec. al 6-lea d. Chr., un băiat era omorît în fiecare an, jupuit de piele, iar pielea, păstrată într-o ladă.

fața lui Al-Isa și-i sărută picioarele : el a devenit zeul vegetației și al morților[21]).

Termenul de cinci ani este tocmai cel pe care-l cunoaștem cu privire la solii trimiși lui Zalmoxis. Îl întîlnim, în legătură cu sacrificii umane, și la alte popoare. El ar fi înlocuit pe cel originar — de un an — grație îmblînzirii moravurilor.

Numai într-un fel poate fi explicată legenda lui Al-Isa : dacă admitem că Kuprin a auzit-o în adevăr de la fachiri, păstrătorii unor tradiții ce sînt necunoscute religiunii oficiale[22]). Ca s-o fi născocit scriitorul rus, ar trebui să cunoască extraordinar de multe myturi ; dar această erudiție ar contrasta atunci cu ignorarea unor semnificații elementare.

Imaginea lui Anwander o interpretează în felul următor : „Zeița Durga (Parvati) ucigînd un demon și strivind cu piciorul pe un altul. Sculptură dravidiană, în lemn de Sandal, din Mysore".

În realitate, e vorba de cu totul altceva. Zeiței pămîntului i se jertfeau și oameni, și tauri (taurul lui Dionysos, taurobolium din cultul Kybelei etc.). Or, aceasta se va fi făcut și sub formă de lupte de tauri, în care murea, cînd gladiatorul, și cînd taurul. Vedem pe gladiator primind moartea, de bună voie, din mîna zeiței. Marea statuie de piatră a zeiței mexicane a pămîntului, Coatlicue, era reprezentată fără cap și fără mîini. Colier din inimi și din mîini de om, rochie din șerpi împletiți (șarpele e animal subpămîntean), un cap de mort ca ornament al centurii, și ghiare de jaguar în loc de picioare.

Autentică fiind, legenda confirmă în mod strălucit reconstrucția mea și e singura care explică în mod direct, iar nu prin vălul unor myturi, versurile din „Miorița" ;

Să le spui curat, / Că m-am însurat / C-o mîndră crăiasă / A lumii mireasă...

Tînărul care, ca Al-Isa, se însoară, odată la cinci ani, cu zeița morților, „mîndra crăiasă, a lumii mireasă", devine chiar prin aceasta zeul morților. (Hades și Persephona !). Or, scriitorii antichității consideră pe Zalmoxis ca zeul morților. Un Zalmoxis era „solul trimis zeului la fiecare cinci ani" — originar, în fiecare an.

Îmi aduc aminte de un basm românesc, care m-aș mira să nu aibă legătură cu cultul pămîntului.

Ajunge voinicul pe „tărîmul celălalt" (unde se găsește de obiceiu „apa vie"... Ciudat : și Ishtar, care se duce după Tammuz în Infern, găsește „apa vie", îl învie pe soțul ei și-l aduce înapoi, pe tărîmul cestălalt !...) și se pomenește în fața unui gard, pe care capete de om strigă : „cap ! cap !". Acolo locuiește o vrăjitoare, care-l tocmește — ca pe mulți alții, înaintea lui — să-i pască armăsarii. De-i va rătăci, îi va tăia capul ; iar de nu, îi va dărui unul din armăsari. Voinicul pornește cu caii, adoarme, caii se ascund, dar el îi găsește cu ajutorul țințarilor, pe al căror „rege" îl ajutase mai înainte — nu mai țin minte în ce împrejurare... Asta se petrece de trei ori. Sfătuit de fata stăpînii, eroul învingător alege o mîrțoagă, în care vrăjitoarea băgase inimile armăsarilor... Urmează peripețiile cu peria, cu oglinda etc.

Că „vrăjitoarele" sînt zeități și preotese păgîne, rămase în amintirea poporului, e sigur. Poate că de aceea mănîncă copii — ca în mysterele dionysiace... E de notat că la multe popoare din vechime sacrificiile umane erau precedate de probe și întreceri : cel învins era jertfit. Herodot pomenește despre astfel de întreceri la moartea nobililor Thraci și Geți, cărora în orice caz li se jertfeau femeile lor favorite. Thracilor „iubitori de cai", scriitorii antichității le atribuie adesea sacrificii umane...

Voinicul va fi ajuns poate la neamuri mongolice, crescătoare de cai, dincolo de Nistru (Scyți !). „Regele țințarilor" și alți regi de dobitoace, indică obiceiuri totemice, firești la mongoli. Va fi fost poate vorba, originar, de oameni din clanul țințarilor...

„Miorița" este un splendid poem, compus pe tema variantei getice a ritului și mytului fundamental al religiunilor semitice. În creștinism, forma modernă și purificată a cultului pămîntului"[23]). Isus este înmormîntat simbolic în fiecare an. În mysterele dionysiace și în cele... zalmoxice, un tînăr, după ce lua asupra-și păcatele oamenilor, era odinioară realmente jertfit, și anume (în timpuri străvechi) : mîncat de viu, din dorința „inițiaților" de a se zeifica, iar scheletul era îngropat și trimis a fi mirele zeiței pămîntului. E de presupus că și la Geți, anualul Zalmoxis se va fi împreunat cu preoteasa zeiței... Numele acestei zeițe nu ne-a rămas ; ori e poate baba Dochia, care amintește pe Kamenaia Baba a Slavilor, cu cornul abundenței în mînă (ca Isis, și ca zeița aurignaciană de acum cîteva zeci de mii de ani...), ale cărei statui în piatră sînt atît de răspîndite în toată Rusia meridională.

Cînd mama tînărului „Zalmoxis" blestemă pe ciobanii din „confrăție", care l-au jertfit, aceștia se indignează cu drept cuvînt de o atare nelegiuire și o amenință pe bătrînă :

Nu mai blestema,
Că vînt s-o porni,

Pămîntul te-o trînti.
Pîn-om alerga,
Mi te-o astupa.

---

21) Pe „foile de aur orphice", găsite în Italia de Sud, se spune despre mort : „din om ai devenit zeu". (C. Clemen).

22) Un cunoscut al meu, armean din Persia, care a făcut de curînd o călătorie în patrie, mi-a povestit despre un derviș, foarte inteligent și foarte învățat, care cunoaște temeinic mai multe limbi și mai multe religiuni, e abil medic empiric, locuiește într-o peșteră, doarme pe jos, e îmbrăcat vara cu o cămașă și iarna cu o piele de oaie și e bun prieten cu... Șahul Persiei.

23) La evrei, religia oficială, a arianului Iehova (Jupiter Tonans), dușmănea de moarte cultul pămîntului, cult care totuși s-a păstrat în popor (sectele hypsistarienilor și a sabbatiștilor) și a înrîurit adînc creștinismul primitiv, religia proletarilor... „Cu privire la viața și suferințele lui Hristos, mîntuitorul lumii, apostolul Pavel — care în Asia Mică făcuse parte din aceste secte evreești — întrebuințează nu numai expresiunile, ci și concepțiunile mysterelor dionysiace. Raporturile dintre creștinism și mystere s-au continuat în sectele gnostice și în școala alexandrină. Pe monumentele creștinismului primitiv, Isus era prezentat ca un nou Orpheu" (Clemens din Alexandria). În evanghelii, toți morții locuiesc încă sub pămînt.

«VESTIGII» EGIPTENE ÎN CARPAŢI?

Pămîntul fostei Dacii, al actualei Românii şi al zonelor învecinate, cuprinde numeroase probe culturale extrem de vechi, ale unei complexe evoluţii spirituale. Încercarea de a le descifra şi a le clasa n-a fost niciodată făcută metodic, iar procesul ştiinţific nu este nici astăzi încheiat. Au fost mai multe obstacole care au îngreunat elucidarea ştiinţifică dorită. Între ele curentul latinist devenit curent latinoman a avut un efect în egală măsură pozitiv şi negativ. Toate elementele culturale moştenite au fost la modelul latin şi roman constrînse să intre în acest tipar, ca şi cînd pe această zonă n-ar fi fost nici o altă formă de viaţă şi de cultură înainte de romani. Desigur era o greşeală de atitudine, de optică, de metodă. Căluşarilor li s-a acordat o origine romană, deşi astăzi este limpede, conform cercetărilor de folclor şi de etnologie comparată, că originea este anterioară ocupaţiei romane. În **Forme străvechi de artă populară,** Traian Herseni trasează modelul originar al acestui joc şi harta lui comparată, care trimite la o origine est-mediteraneeană cu mult mai veche decît contactul autohtonilor cu civilizaţia romană. Ideea că odată cu cotropirea şi ocupaţia romană am fi importat totul de la ei începînd cu limba şi terminînd cu obiceiurile este desigur excesivă şi trebuie lepădată. Atraşi de clarificarea enigmelor, scriitorii au înaintat adesea în teritoriul plin de obscurităţi al acestor probleme. Ce a fost înainte de romani ? Ce provine din această epocă ori din epocile anteromane ? Desigur că întrebările nu s-au pus în acest chip teoretic ci mult mai practic, plecînd de la detalii izbitoare, de la vestigii care nu intrau în tiparele consacrate. Mihail Sadoveanu este unul din prozatorii care a transferat chiar propriei sale creaţii aceste preocupări şi perspective. În **Izvorul alb,** Ştefan este în egală măsură un practicant ortodox, dar şi un închinător plin de respect la vechile religii ale autohtonilor, care-şi au vechimea şi prestigiul lor. Mai toţi prietenii lui Mihail Sadoveanu au avut preocupări similare. Gr. T. Popa, prieten al lui I. I. Mironescu şi Mihail Sadoveanu, se opreşte în însemnările lui la un obicei foarte vechi din Moldova care trimite la egipteni. El dă cuvîntul unui cercetător englez consacrat, Thompson, dar faptul că amîndoi se referă la ceva concret, viu, trăit atunci sub ochii lor în Moldova, dă acestei mărturii un interes aparte. Gr. T. Popa nu este singurul care propune ca temă de meditaţie raportul vlaho-misiriac. Mai de mult Th. Speranţia, din cercul de intelectuali grupaţi în jurul lui Hasdeu şi al **Revistei noi,** a căutat şi el, încurajat desigur de la dezinvoltura asociaţiilor haşdeene, dovezile unor relaţii spirituale străvechi între Carpaţi şi Egipt [1]). Paginile lor sînt cu atît mai interesante cu cît într-o recentă lucrare despre difuziunea culturii egiptene într-un perimetru destul de vast, autorul ei, Constantin Daneil [2]), ocoleşte pur şi simplu această temă. Aşa că intrînd în tema amintirilor lui Gr. T. Popa formulăm întrebarea : există vestigii egiptene la Carpaţi ?

[1]) Th. Speranţia, **Mioriţa şi Căluşarii,** urme de la daci, şi alte studii de folclor, Ed. Şfetea, 1915.

[2]) Constantin Daniel, **Arta egipteană şi civilizaţiile mediteraneene,** Ed. Meridiane, 1980.

GR. T. POPA

LA TAZLĂU

Cînd ne-am despărțit, la Iași, era plin de bucurie și-i scînteia în ochi plăcerea că se duce acasă.

— Mă duc la mine, la Tazlău, zicea Mironescu, și parcă tresărea ceva în sufletul lui ori de cîte ori pronunța acest cuvînt.

Era de ajuns să spună „la mine", pentru a înțelege unde anume. De cîte ori pleca acolo era vesel, chefos la vorbă și neastîmpărat ; de cîte ori se întorcea era ursuz și trist. De rîndul acesta părea că și starea sănătății sale era mult mai bună, ceea ce îi permitea planuri.

— Să nu uiți că mi-ai promis că vii la Tazlău.

Făgăduia o zi de aleasă petrecere, acolo, în munți, cu prieteni și cu vin, la poala pădurii, unde avea să vie și „bădița Mihai" (așa-i spunea el lui Sadoveanu).

Și eu, și „bădița Mihai" n-am uitat făgăduiala dată lui Mironescu și chiar ne-am dus la Tazlău, dar nu la vin și la veselie, ci la petrecerea din urmă.

Tot drumul, printre curmături de deal, prin vadul piraielor, ori pe culmile împădurite, a fost trist, cu toată minunata frumusețe a unei naturi exuberante și întunecat de verde. Treceau grăbit pe alături case șindrilite, copaci groși pierduți departe spre înălțime, ciobănași pe lîngă turmele lor, femei cu fote roș-aprinse și pîrăul, care șerpuia mereu. De cum am trecut Roznovul, oamenii au început a ieși iscoditori în pragul caselor, la auzul mașinei, și fără nici o vorbă se-nțelegea din căutătură că ei știu de ce sîntem noi pe acolo și, tăcută, li se vedea părerea de rău pe față. Toată valea Tazlăului, pe care Mironescu a descris-o și a iubit-o, a răsunat îndată la chemarea morții pentru cel mai bun fiu al ei.

Satul tot era în haine de duminică și mai toți ochii întîlniți erau umezi. O tăcere mare, o tăcere fără fund acoperea și văzduhul și pămîntul. Oamenii se mișcau pe vîrfuri de degete. Steagul negru sta în poarta frumoasei case bătrînești, pe unde numai cîte o rară boare de vînt mai clintea puțin cîte o floare, cîte o năframă sau fumul tămîiei din ceaunelul pus pe trepied de mesteacăn, în fața pragului.

Am aflat pe urmă toate amănuntele stingerii din viață și toate cîte s-au petrecut de cînd ne despărțisem. Planurile noastre fuseseră schimbate cu planurile veșniciei, și Mironescu sta acum întîia oară cu totul nemișcat, păstrînd încă o înfățișare ironică, de parc-ar fi fost gata să spuie o jitie veselă, ori ar fi urmărit cu ochii închiși, dar scrutători pe sub pleoape, dacă se ține cum trebuie rînduiala morților, rînduială pe care o dictase el singur înainte de a se stinge.

Mironescu a fost, pînă la ultima suflare, un vînjos tradiționalist, un evlavios iubitor de tot ce este strămoșesc. În aprecierile superficiale, pe care obișnuiește lumea noastră să le facă, în scop de scoborîre a omului, Mironescu era socotit ateu ! Într-o vreme era de ajuns să fi fost prieten cu vreun socialist, ori să fi scris la Viața românească pentru a primi asemenea titlu. Prietenul nostru însă, dacă n-a făcut prea multe

mătănii în viață, dacă a putut glumi cu fețele bisericești și a iubit trăirea deplină, n-a fost totuși niciodată lipsit de sentimentul religios. Ca orice ironic, a persiflat formele exagerate, a ris de nepotriveli, dar nu a călcat pe esența încrederii în divin. El și-a iubit biserica satului cu sinceritate, mergînd ades la slujbe și contribuind la întreținerea ei. Desigur, nu-i prea plăcea să meargă la Mitropolie, și nu din pricina Mitropoliei, ci pentru falsitatea celor care intră în locașurile înaltelor biserici ; dar la bisericuța lui din Tazlău mergea cu sufletul larg deschis și sta la rînd cu ceilalți țărani, țăran în straie nemțești.

Ne-a impresionat pe toți bogatul ceremonial de înmormîntare, cu o mulțime de amănunte rituale, pe care în timpul desfășurării le simțeam, înfiorați, că vin din adîncul vremurilor, păstrate de tradiția nezguduită a unui popor de străveche baștină. Întreg acest ceremonial a fost dictat de Mironescu fratelui și surorilor sale, pînă la ultima jumătate de ceas pe care o mai avea de trăit. Și-a reamintit cu extremă luciditate tot tipicul înmormîntărilor strămoșești, așa cum îl aflase el din copilărie, și a cerut să i se facă cinstea de a fi dus la mormînt și îngropat după toate regulile vechi. Iubirea lui de trecut a ținut pînă la momentul în care, în cele din urmă, închizînd ochii obosiți, a șoptit surorilor sale :

– De acum nu vă mai văd !...

După vrerea cea din urmă a lui Mironescu, sicriul, care a fost lucrat și împodobit de mîna fratelui său Onoriu, a fost pus pe un catafalc tras în car cu boi, boii avînd colaci în coarne, precum și năframe albe și negre. La colțurile catafalcului se așezase, pe un fel de pirostrii de mesteacăn, străchini, în care smirnă și tămîie ardeau mereu. Pe lîngă sicriu a cerut să meargă cei zece copilași, pe care îi hrănea el, cu ulcele împodobite cu cetină verde, în care să ardă iar tămîie. A vrut să i se facă tot prohodul și să i se întindă podurile după regulă. A mai dat în grijă surorilor lui să primească bucuros și să-i trateze cu atenție pe prietenii care-or mai veni prin locurile acele. Le-a spus să facă praznic mare și să dea oamenilor din sat pîrjoale și vin.

– Dar să fie vinul bun și rece ; să nu dați poșoarcă-ncălzită !...

După asta s-a întins liniștit pe patul lui de moarte. Celor care plîngeau le făcea observație că nu-s destul de tari. Fratelui, care încerca să-l convingă că se va însănătoși, îi spunea ironic:

– Ei, te-ai găsit și tu acu să-mi dai curaj ! Ce știi tu ? Ai văzut tu moartea ? Știi cum mor oamenii și i-ai văzut cum suferă ? Tu te pricepi la un singur lucru : la vin !...

Apoi s-a stins, putem spune, împăcat cu sine însuși. Un singur chin l-a ținut pînă la urmă : întîmplarea că nu era fata lui la Tazlău, s-o mai vadă o dată.

Și astfel s-a dus dintre noi un prieten ales, un pasionat al vremii trecute și un iubitor de simplicitate primitivă. Cu prilejul morții sale a ținut să reînvie obiceiurile străvechi, care s-au transmis pînă la noi venind ca un răsunet milenar, peste epoci și peste popoare. Cînd am văzut că sicriul e dus către mormînt în car cu boi, am tresărit, așa cum a tresărit celebrul antropolog și etnolog Grafton Elliot-Smith mai acum cîțiva ani. Lucram în laboratorul său cînd primul-ministru al nostru de pe atunci (Ion I. C. Brătianu) tocmai murise. Într-o revistă ilustrată se arătau scene de la înmormîntare și printre ele era și sicriul lui Ionel Brătianu dus pe un car cu boi. Elliot-Smith, văzînd fotografia, s-a minunat și m-a întrebat îndată :

– Este acesta un obicei constant la dumneavoastră ?

– Între țărani este acest obicei ; dacă sicriul nu-i dus pe umeri de oameni, atunci cele mai deseori sătenii îl pun în car cu boi.

– Este extrem de interesant, fiindcă se arată acolo astfel o influență egipteană. Egiptenii aveau obiceiul să conducă mortul către lăcașul definitiv în car cu boi. Mai mult, ei căutau anume animale, printre care boii țintați în frunte erau preferați. Dacă aveți în România astfel de înmormîntări, ar fi un indiciu de menținere a unor moravuri și obiceiuri în țara dumneavoastră cu mult mai vechi decît cele păstrate de la traci și de la romani.

Elliot-Smith atunci m-a iscodit mult, dar, spre rușinea mea, eu n-am putut da prea multe lămuriri. El era partizanul teoriei uniciste în ce privește nașterea culturii și credea deplin că cultura umană s-a născut în Egipt și de acolo s-a răspîndit pe diferite căi în lumea întreagă. Faptul acesta nu mai suferea în mintea lui nici o îndoială. Ceea ce îl interesa atunci mai ales erau căile de difuziune ale acestei culturi, asupra cărora avea numeroase ipoteze și fapte acumulate. Pe urmă a scris și o carte cu acest subiect (The Diffusion of culture). El bănuia, plecînd de la alte fapte, că una din căile acestea ar fi trecut și pe aici pe la noi. Păstrarea unui obicei din cele mai tenace (modul de tratare al morților), în forma sa egipteană pe meleagurile noastre îl întărea în credința că pe aici s-a exercitat odată o influență egipteană, care a trecut peste băștinașii acestui pămînt acum aproape șase mii de ani.

Îndepărtată vechime și lungă amintire !

Cînd l-am văzut pe Mironescu în carul cu boi, pe care chiar el îl ceruse, mi-am amintit de ideile lui Elliot-Smith. Desigur, vechimea obiceiurilor se arată mai ales cînd este vorba de actele mari din viața omului : naștere, nuntă, înmormîntare. Trecînd din secol în secol, deprinderile acestea se fixează în unele amănunte cu altă interpretare azi, dar pornite din străfundurile vremii. Și nu era om mai dorit să ție regula cea veche decît Mironescu. În el au răsunat, mai mult decît în alții, ecourile îndepărtate populare, și s-a simțit legat fără tăgadă de tot ce este ancestral în noi.

După împlinirea fără greș a dorințelor lui Mironescu, s-a lăsat încet și amurgul, schimbînd la fiecare trecere de nour lumina de pe vîrfurile de munți. În aerul curat ca apa de izvor pluteau poate vibrațiile spirituale ale prietenului nostru, care nu putea lipsi de la poftirea ce ne-o făcuse de a veni să-l vizităm.

MONEZILE ANTICE - EPISTOLE GRAVATE ÎN METAL?

Între scriitorii de azi, poetul Ion Gheorghe se distinge prin plonjonul într-un univers arhaic, mitic şi elocvent. Atît poezia lui din **Cavalerul trac,** cît şi cea din **Noimele** sau **Megalitice** se hrăneşte din acest contact. Poetul a dat glas acestor preocupări şi într-o carte de proză, intitulată fericit **Cultul zburătorului,** întemeiată totodată pe folclor şi pe o sumă de statuete, de origine litigioasă, cărora autorul cărţii le acordă statutul unor relicve lucrate de mîini omeneşti, moştenire a unei vechi culturi. Ipotezele cărţii extrem de îndrăzneţe, sînt ajutate de scriitura superioară a poetului, inspirată de registrul literaturii folclorice. Ion Gheorghe nu face parte dintre sceptici. El este un creator cu o credinţă puternică în revelarea pe cale intuitivă a aspectelor lumii arhaice. Paginile lui Ion Gheorghe vorbesc deci mai ales celor cîştigaţi de problematica pe care o ridică tipul lui de investigaţie şi aspiraţiile pe care le conţine. Oferim mai jos o lungă fişă de lectură a unor monede dacice în care poetul, cu ajutorul inspiraţiei şi al fanteziei asociative, desfăşurată consecvent, ne propune o descifrare cu surprinzătoare deschideri şi mai ales concluzii. Ion Gheorghe „citeşte" aceste monezi ca pe nişte „scrisori" pe care le-a conservat pămîntul şi întîmplarea, un fel de mesaje aidoma cu cele pe care pămîntenii le gravează pe metal şi le depun pe alte planete pentru ca alte fiinţe raţionale să le descopere, să le dezlege şi să înţeleagă din ele mesajul lor. Pentru Ion Gheorghe vechile monede nu sînt doar piese bune pentru schimburi comerciale, ci sugestive chivoturi culturale. Sînt ele într-adevăr epistole gravate în metal ?

ION GHEORGHE

ZALMOKSIS UN CONCEPT, O DOCTRINĂ

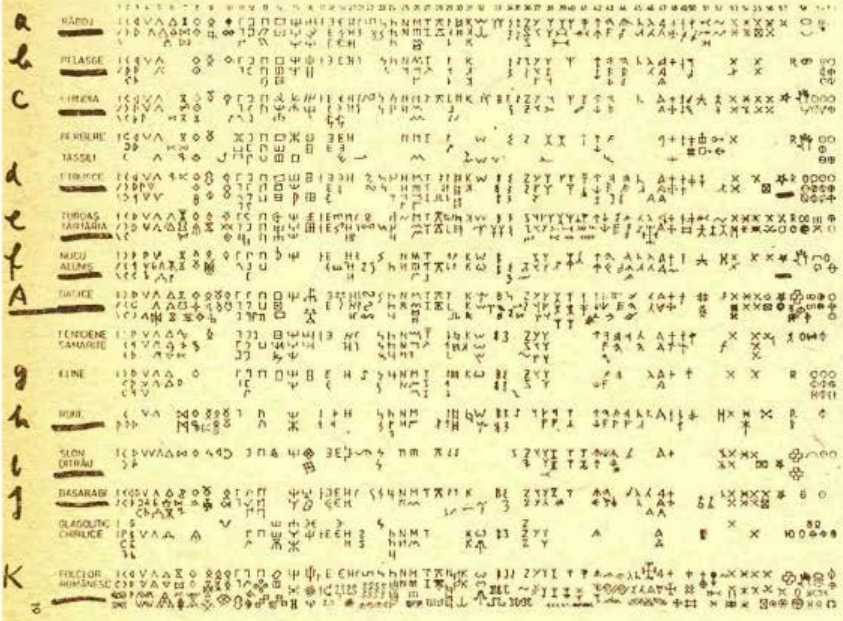

Diagrama vechilor scrieri, întocmită de către arhitect Silvia Păun

Doamna arhitect Silvia Păun îmi trimite, spre finele anului 1984, un studiu publicat în revista „Cîntarea României“ nr. 9 — 1984 ; „Grafia semnelor răbojului, comparativ cu cea a unor scrieri vechi“.

Între șase coloane de text, în care ne face onoarea să citeze contribuția noastră în materie (ce-a rezultat din cercetarea monedelor geto-dacice) domnia sa așează ca argument o pagină în 60 de coloane de semne, raportate la 16 scrieri deosebite.

A rezultat o tulburătoare diagramă ; o idee pe care ne-am dat și noi tinerețile în muncă grea și neluată în seamă sau ironizată, ni se impune ; dacii au scris mai dintîi și de cînd lumea. Sînt, în graficul doamnei arhitect, următoarele scrieri ale noastre ; răbojul, literele pelasge, semnele din peștera de la Chindia, literele etrusce, semnele de pe materialul ceramic de la Turdaș, cele de pe tabletele de la Tărtăria, cele din grotele buzoiene de la Nucu și Aluniș, semnele **zise dacice**, extrase din monede ; apoi litere eline, apoi rune, apoi semnele din inventariile arheologice de pe aria Ditrău-Slon, precum și cele de pe pereții de cretă ai lăcașelor de la Basarabi ; și nu în ultimul rînd, ci drept concluzie a muncii sale, doamna Silvia Păun așează pe trei coloane semnele de pe iile, cătrințele, și toate straiele țărănești, cele de pe obiectele, uneltele, sculele și casele noastre — așa zicînd — semnele din folclorul românesc. Se apropie de mine o carte și doamna arhitect mi-o îndeamnă. Într-un aceasta am desprins eseul de față, în mare măsură descriptiv și demonstrativ și doar în titlu explicit. Obiectul inițiativei de-acum îl constituie o monedă dacică (nr. 3, planșa a II-a) aflată în cartea lui C. Preda — **Monedele geto-dacilor**, Editura Academiei R.S.R. — București, 1973. Am decupat moneda în patru zone aplicînd un sistem de lucru, asupra căruia nu dăm lămuriri, aici, întrucît n-au importanță.

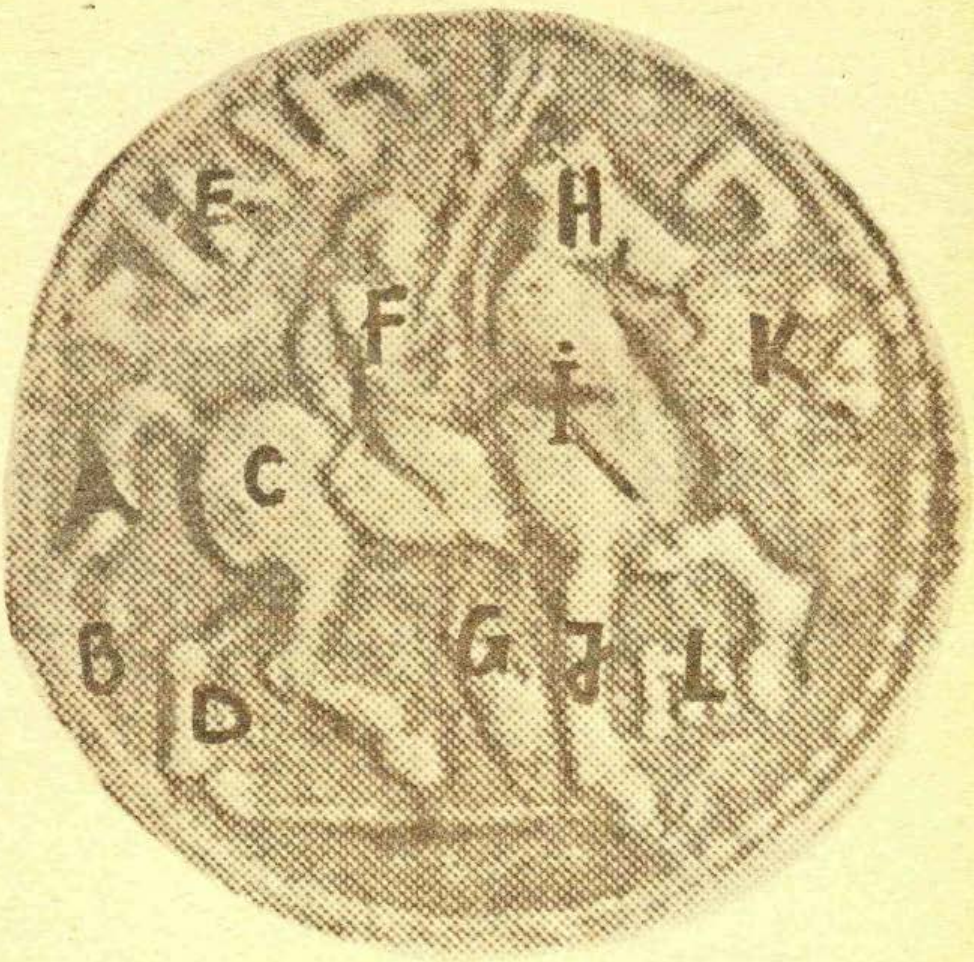

Moneda nr. 3 pl. a II-a cu desemnarea zonelor descrise şi citite

I

Pasărea Sigma — o Helige-Glifă

● Zona A, pornind de la stînga, din spatele calului, împărţită în următoarele părţi:

1. Coada calului şi cîmpul grafic din preajmă. În mod normal, pare a fi acolo o Sigma greacă. Însă rotind semnul, supunîndu-l luminii, din toate cele patru laturi, cum altfel nu se poate atunci cînd vrem să fim drepţi cu cei de-atunci şi cu adevărul lor şi cel de totdeauna, băgăm de seamă că zisa literă este un soi de Ideogramă — o pasăre numai stilizată, un şoim cu un peşte în plisc ; atît de măiastră-i lucrarea încît sesizăm fără efort penetul porumbac, însă o lungă creastă de pene te face să eziţi numirea exactă. Cine a căpătat experienţă rămîne să pătrundă cu ochiul, şi bagă de seamă că Sigma -pasărea-hieroglifă este alcătuită din litere latine şi greceşti, combinate, încît iată, aici începe imperiul stuporii.

Citim : „Egreta crestata cu şopîrla-n plisc, hirete ; birbui cu şarpe". Să stabilim de la început ; dacii practicau un soi de tăinuire a limbii, a zeilor şi credinţei lor ca şi alte popoare vechi dar, cercetînd bine monedele strămoşilor, ni se impune convingerea că marii lor iniţiaţi descoperiseră un sistem de mesaje, de natură să se sustragă timpului istoric ; singura dimensiune şi cheie a înţelegerii rămînînd situaţiile luminii ; direcţia şi intensitatea ei.

Adîncimea inciziei în metal, distanțele și proporțiile proprii, și anume vedere spectroscopică, de care s-a mai vorbit, constituie note ale scrierilor geto-dacice, care, ignorate, ne aruncă în ilogic, în nebunie necurată. Cu totul de uriașă importanță este ceea ce am numi viziunea și practica sinteticului, o știință și artă de-a face din lucru semn, iar semnul, de a-l umple de lucruri ; cunoscute erau înțelepților de-atunci practicile rebusistice, combinațiile magice de litere, anagrama, careurile, jocurile de cuvinte, între care caligrafierea de litere și glose răsturnate dus-întors avea argumente doctrinare — de natură să umilească semioticienii, semasiologii și toate capetele de azi... semanticoase. Am mai scris și-am vorbit mult despre faptul că dacii își alcătuiau mesajele de mare importanță, cum este scrisul pe monedă, încredințat mortului, trimisului la zeii strămoși, în două mari aspecte ; calul și călărețul pe o față a banului, și capul de rege-zeu pe fața cealaltă.

Prezența emisiunilor străine, grecești în speță, are un tîlc ciudat și istoric și filozofic înaintea celui economic ; dacii se considerau fondatorii familiilor regale primordiale și, prin moștenire hiperboreeană, a tuturor neamurilor primordiale, latine și grecești, înainte să fi auzit istoria de așa-zișii traci. Cine cercetează cu atenție capetele de pe banii din seria Filip, nu are dreptul să treacă peste situația ce se constată imediat ; că nu seamănă cap de rege cu alt cap de rege, că nu găsești doi călăreți pe cai lor, identici. Mari diferențe stilistice și de fond se observă. Tocmai aceste constatări ne-au impus ideea că monedele geto-dacice, o bună parte dintre ele, sînt tablete, codice, precum și scrie pe banul ce-l vom analiza aici. Am mai arătat cum orice monedă geto-dacică este o construcție de obiecte și simboluri avînd o logică aparte, și variație de text. În acest loc, vrem doar să strigăm iar în pustiu, auzind glasul doamnei arhitect Păun. Deci pornind citirea calului de la stînga și cercetînd Sigma aceea din care gravorul a închipuit coada sacrului animal, am descoperit o pasăre însignă. Ea se citește ;

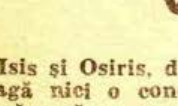

Isis și Osiris, dar rugăm în acest loc să nu se tragă nici o concluzie asupra zeilor daci. Mai rugăm să nu se ia în glumă asociația numelui usi, cu cea de zicere o românului de-a izgoni păsările ; uși !

Aflăm o mentalitate a cuvîntului. Tot aici numesc aceste Majuscule sau Semne, Hieroglife și Rune alcătuite din litere grecești și latinești, cu numele lor de atunci, și pe care l-am făcut cunoscut într-un eseu publicat cu ani în urmă în „Flacăra". Numele lor este Helige-Glife, strigare exactă, folosind cuvîntul nordic, helige, sfînt, și de asemenea numirea greacă pentru scrierea egipteană. Se impune deci ideea că Helige-Glifele nu-s nici Rune și nici Hieroglife egiptene, ci o creație proprie și mai dintîi a preoților daci ; ele n-au corp sonor nici egiptean și nici viking „gotic", decît în locul și în cazul cînd numesc zeii nordici și pe cei egipteni, ca dimensiuni asumate și originare ale zeului suprem ZALMOKSIS — zeul Sumă, zeul Concept, zeul Doctrină.

Să descriem și să explicăm mai departe moneda.

II
Iată Helige-Glifele !

Decupînd marginea tabloului votiv ce-l formează moneda, cu pasărea egretă-uliu, cu șarpe în plisc sau cu bărbui (peștele cu același nume de azi) constatăm imaginea unei ghiare de pasăre (zona B). Aceasta este Helige-Glifa ghiara sau unghia. Ghe-Ara-Un-Ghia ; nume ale pămîntului.

Numele exact al Semnului mai viețuia în anchetele pe care le sintetizează Artur Gorovei în cartea Ouăle de paști — 1937, consacrată cercetării scrierii sau încondeierii. În tabelul acelor motive decorative aflăm ; semnul — gaia și semnul gheara găinii. La acestea aș adăuga numele de semn talpa gîștii, căci și ea se află între Helige-Glife.

Mergînd normal pe imaginea Calului (zona C), în zona spatelui, în crupa calului, cu piciorul drept, sesizăm următoarele ; în șold, un cap dublu, de bărbat, iar pe gambă, litere grecești și latinești, lungite în stilizare și desen. Citim, de la copită în sus : APOLON-ORANOS ; „Koreos Bocoleos Keres. Serv Seleni. Agresta Guru-Huru". Traducem fără greșeală; Curier ceresc, servul Selenei, și-al zeiței Ceres merge la Apollon și Uranos, Gurul agrest, Huru.

...Huru, slujitor la datinile agrarii, cimpenești, pentru Kore, Ceres și Selene, și în calitate de Guru al lor. Tot în această zonă citim ; „Aler zeo Apollo-Gebeleisis-Sore Deo". Deci Huru, alergător (coreos), curier al lui Apollo, merge la Gebeleisis-Sore-Deo, zeul Soare.

Numele celui trimis acolo, cu banul în mînă. pare să fie Huru, cum îl chema încă pe un țăran la noi în sat acum douăzeci de ani și-l cheamă și azi. Acesta este un document, nu-i o ipoteză ; alții vor veni să ne comenteze, să facă și teze și ipoteze.

(Zona D). Din spatele piciorului, cîmpul grafic de la genunchi ; cuprinde o serie de fibule și sîrme ; inventar de mormînt getic, obișnuit, alcătuind litere ; un grec Beta lipit de-un R latin, la care se adaugă un vechi ac de siguranță. Citim : Glie-Gibileisis, rimis ; să se dea acestea lui Gibileisis, să se remită lui Brum-Moș-Obîrsu Glie și lui Moș Brumus, genii obîrșiei.

Același corp imagistic grafic întors devine o mască de metal, de la fibulă în sus, cumulînd literele din cîmpul grafic ce-l cercetăm. Citim : „Brumus, Deani Bendis Zanu". Adică : Brumus este feciorul de zînă al Dianei Bendis. O genealogie pur și simplu.

III
FILIP — HILIK, FINIKS, HELIS, FILI — PII — Fii cei pii

● Zona E : a inscrisului. Aceasta este partea cea mai importantă a monedelor „de tip Filip", întrucît aici sînt așezați idolii cei mai importanți ai dacilor, încorporați în conceptul Zalmoksis-Gebeleisis. Pe acest loc s-a produs confuzia cea mai mare și cea mai rezistentă care susține că înscrisul Filip nu poate fi altceva decît numele regelui macedonean, întrucît și prin urmare monedele geto-dacilor nu-s decît cópii stîngace, barbare ale emisiu-

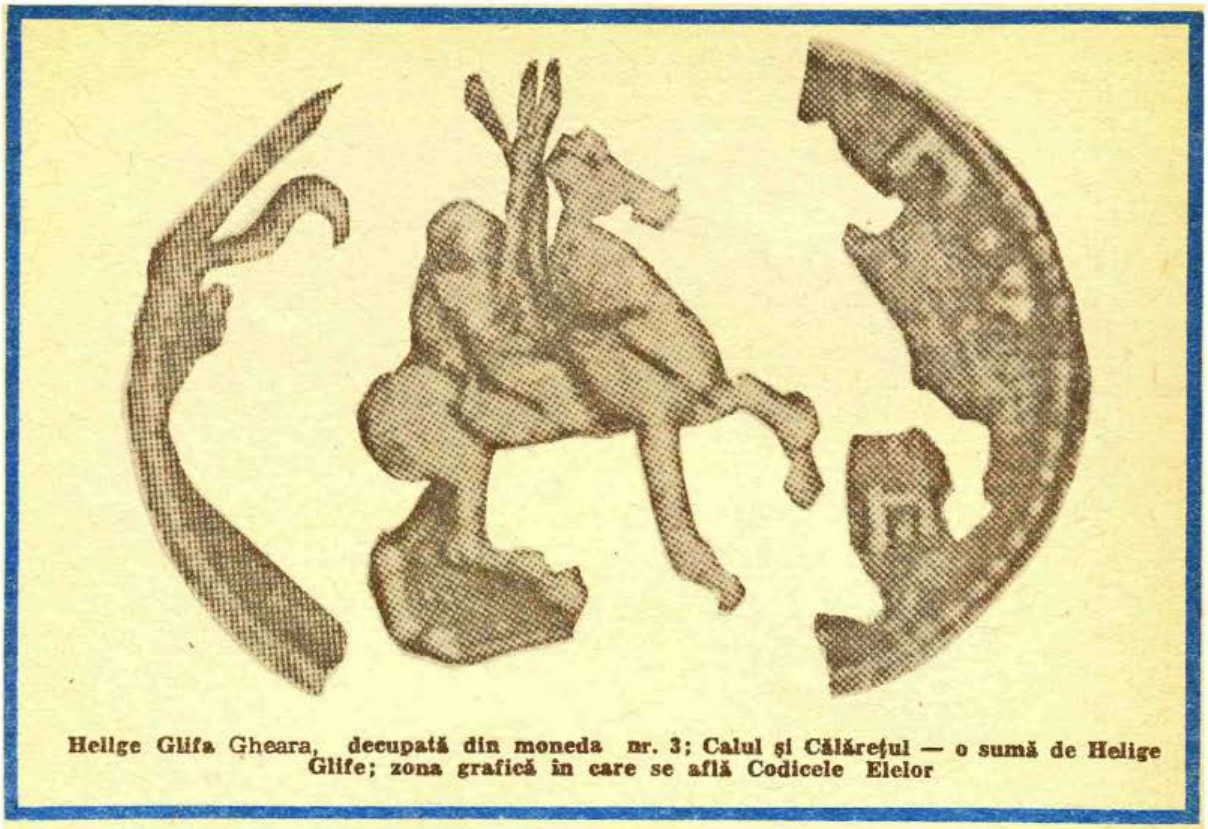

Helige Glifa Gheara, decupată din moneda nr. 3; Calul și Călărețul — o sumă de Helige Glife; zona grafică în care se află Codicele Elelor

nilor mai sus-zisului rege. Cercetînd cu atenție, am constatat însă lucruri de natură să ne pună pe gînduri privitor la teza tirană a copierii și stîngăciei și barbariei din care ar fi decurs acești bani autohtoni. Mai întîi se constată că inscrisul nu rămîne fidel părintescului său „alfabet grec". O cît de fugară confruntare a acestuia din monedele nr. 1, și 2, cu cel din monedele nr. 3, nr. 6, nr. 8, nr. 10, nr. 11, planșa I și numerele ; 2, 4, 5, 7, 8, 10, din planșa a II-a, precum și nr. : 5, 11, 12, din planșa a III-a, duce la constatarea că : alfabetul se schimbă, în sensul că literele grecești sînt înlocuite de cele latine, ori sînt combinate cu acestea, iar în cazul monedei nr. 5, planșa a II-a, apare un alfabet necunoscut, de stil „gotic". Aceste toate diferențe se pun, de obicei, pe seama neîndeminării și a barbariei gravorilor de stanțe daci. Nedrepte strigătoare la nouă ceruri și degeaba ! Iată ce se constată la inscrisul Filip de pe moneda ce-o analizăm. Absolut toate cele cinci + una suprapusă, plus încă alta în final, mai estompată, sînt alcătuite din măști și lucruri, obiecte, asamblate, alcătuind corpuri plastice în chip de un prim latinesc F, apoi un I tot latinesc, apoi un Labda, apoi iar un I latin și, în capăt, un Gamma (Γ) exagerat. Aceasta însă la o privire fugară și neavizată. Cercetînd acut, se observă, mai întîi sub inscris, o seamă de măști, un idol copil, compus, avînd în cap o cheie precum îl consemnează un basm românesc, ce nici se miră, nici exaltă că un Făt s-a născut cu cheița în cap. Această cheie se alcătuiește de către un grup de litere : „gotice" și latine, dînd priveliștea unui pom cu trei ramuri în stînga și cu una în dreapta. Acel copil cu cheița în cap este și el un ansamblu cuprinzînd : o mascoidă-cap de căluț, un prunc de lemn stînd cu mîinile și josul pe iarbă, lungind picioarele și rizînd. Respectivul cimp imagistic-grafic se desfășoară sub primele trei litere. Tot în acest loc menționăm, de asemenea, că se află litere aruncate deasupra celor „titulare" 5 + 1 + 1, în stilul practicat mai tîrziu de către scriitorii cu alfabet glagolitic.

Apropiindu-ne acum de cele cinci „litere" din „Filip", iată ce se constată : — prima nu este un latinesc F, pentru că este compusă din literele :

de sus pînă în cîmpul din spatele Călărețului. Aici se citește : L S F R, adică Luceafăr. Literele acelea latinești și grecești, peste litere alcătuiesc o jumătate de față de zeu june desemnînd zeul LUSIFER, LUCEAFER.

— A doua literă nu-i, cum părea a fi, un I latinesc. Observînd acut, aflăm un trunchi de arbore cu două crenguțe spre dreapta : un pom, compus din literele A P L S, adică numele hiperboreean al lui Apollon-Aplis. O jumătate de față de om se cuprinde și aici. Însă un lucru foarte ciudat, dar regulă generală în grafia monedelor geto-dace ; din ambele măști înglobate de către cele două Helige-Glife, se alcătuiește alt portret, și încă dublu, ianic. și el compus din literele „normale", grece și latine. Citim și aflăm ; L T R E : Lotre-Fiu-Eroi. La acestea se adaugă literele din cîmpul grafic al primei Glife sacre ; și ne obligă să mai citim : Getes Hermes-ZALMOKSES-GODAN.

Prin urmare Zalmoksis-Gebeleisis mai era și Zalmoksis-Luceafăr și Zalmoksis Lotre și Zalmoksis Godan — al geților Hermes.

A treia dintre cele 5 + 1 + 1 Helige-Glife, este și ea o sumă. Stilizată, are acest aspect :

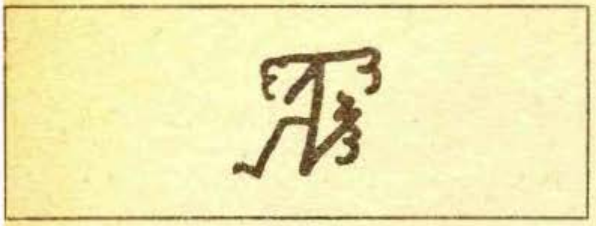

La prima citire a literelor grecești-latinești, care o compun, iese inscrisul : „Pan-Atlas-Nat". Pan al neamului atlantic. La a doua citire luind și litera primă, cea azvirlită asupra acelui „Labda" reiese: „GEPELEISI-PAN. Carpin-Fiu-Caprei". Din jonciunea celei de-a treia Glife sacre, cu aceea de deasupra, se alcătuiesc două imagini : o față de om din lemn și un cap de capră. Din nou citim : „Girnes Birn-Renu ORAN". Adică : Zalmoksis-Gebeleisis, PAN, zis Fiul Caprei și Girneț și Miel de ren, fiul lui Uranus". Ne gindim că birn este birnă, trunchi, descendență va să zică din geniu vegetal. Și ne mai gindim la Capra de Carnaval cea de lemn, adăugind, însă neamendind cele ce-am scris acum zece ani în cartea „Cultul zburătorului". Helige-Glifa a treia dă astfel la iveală o Mumă-Capră, ținînd în poală un copil de lemn. În acest caz observațiile ce le făcea Vasile Lovinescu într-un eseu din Almanahul Luceafărul ar primi oarecari completări și delimitare.

● Glifa sacră, dintre a treia și a patra, aceea de-am enumerat-o drept 5 + 1 și despre care am spus că este aruncată asupra inscrisului. Corpul grafic dă la iveală un vultur cu piciorul lung, în stilul celui de pe paharul din tezaurul de la Hagighiol și de pe obrăzarul coifului de la Peretu. Glifa este pusă acolo, precum în matematică cifra ce indică ridicarea la putere. Și din ea, jonctiunile la cele vecine alcătuiesc o mască de litere. Citim : „Borestenea Selene". Adică Selene-boreala-cea-de-lemn (căci sten stean nu-i piatră numai, este și bu-stean : bus-tean, lemn lămurit...

● Cea de-a cincea dintre Helige-Glifele inscrisului așa zis Filip, este nicidecum un I latin, căci figurează o gambă, de femeie, de la genunchi, și toată partea incălțată într-un condur de basm. Să cercetăm din nou tabelul lui Artur Gorovei și vom afla următoarele numiri de motive decorative : Bradul, Caprele, Cocoana în foișor, Creangă, Codru, Codricelii, Crenguțe, Unghia Caprei. Dar de ce, vulturul cel cu gheara lungă (adică răpitoare) se numește aiurea condor aproape ca și condurul Doamnei acesteia, care, spre deosebire de Hera cea albă de brațe, este Cutarea cea de picior preafrumoasa ?

Să citim, iertat ne fie, gamba Doamnei sacre : „Erota, Elesa. Zinile Ileana-Hera". Deci : „Regina Ielelor și-a Zinelor dragostei". Dinsa a dansului, de picioare iutea și preafrumoasa ca Hera, necum de picior-rupta ca Baba Gaia-Iaga !

● Cea de-a șasea Glifă-Sacră. De la prima vedere se arată a nu fi grecul (Π) ajuns pe mina barbarilor gravori geți, căci este un topor cu coada scurtă și foarte lat în fier. Este o bardă-jumătate de cap de cal, deci un topor de ritual. Însă privind cu mai multă insistență, se bagă de seamă, în spațiul dintre coadă, și ea antropomorfă și scrisă, o față de om : un ochi sub barda propriu-zisă iar altul dincolo între coada uneltei, și piciorul zinei. Pe de altă parte, spre dreapta, alt cap de rege, bărbos, dac, tipic.

Ce stil este acesta, ce ideologie-l animă, desenind într-un cap, trei : două din profil dreapta și stinga, altul din față. Este capul „trismegistru", precum la zeii cei indieni, dar acolo unitatea se pierde în 1+1+1, pe cînd aici se realizează suma : 1+(1+1+1)) ! Citim și cimpul grafic ce înconjoară această mască triplă și unitară, ca întreg : „IO OM ZALMOKSIS-ZAO-JOE. RA-ZOR-ZIOR." După acestea mai putem noi rămîne la ideea că Zalmoksis era numai zeu sau numai om divinizat, cînd vocala sacră indiană OM — invocă supremul divin Brahman? Nu-i oare Zalmoksis un concept, doctrină cosmogonică și de alte naturi ? Cum însă la Helige-Glifa a VI-a se asociază un cimp grafic alcătuit de către ramura de patru ori înfurcată a steagului de curier sacru ce-l înalță Călărețul, sintem obligați să citim : o Glifă-Sacră, Săgeată, stilizînd un om căzut într-o lance, ca un făt cu fața în sus și cu picioarele ridicate. (Citim : „GHEBELEISIS-IANUS ION Ziarn-augutu". Tare adevărat pare a fi de-acum că inscrisul Filip consacră morții cei zvirliți în lănci, din casta pileaților, trimișii la Zalmoksis. Deci traducem : IO-OM Zalmoksis-Gebeleisi Ianus-Ion zeul de zi-ntiiul de bine al Anului Nou". Acel Ion Sintion pe care-l găsește Nicolae Densusianu în capul mesei la colinzi vechi. În final, toate aceste litere, rune, cimpuri grafice — în jonctiuni, alcătuiesc, înglobînd tot inscrisul zis Filip, un steag-cap-de-lup, — cap de bour înfipt într-o rudă, creangă în patru înfurcată, foarte nodurcasă, și pe care o duce Călărețul, cu mina stîngă, căci în dreapta ține nu atit friul, cit un făt pe șaua, în față.

Pe capul de dihanie al sacrului prapor, acestea se citesc : „ZALMOKSIS-GHEBELEISIS-IANUS BOR-REX BELUS DEU-TERA GHETEA". Iată o inscripție de concluzie, consemnînd dimensiunile conceptului Zalmoksis-Gebeleisis, ca Ianus cu cap de bour, nu numai de lup, deci Rege-Bour zeu al războiului al țării Geția. De aceea am zis noi mai jos cap de dihanie, și de aceea ziceau cronicarii despre bourul din stema moldavă, Hiară, întîmplucit iată, steagul de luptă al dacilor-geților era un cap plurimorf ; înglobînd dimensiunile belice cit și cele ale ardorii mistice pentru pămintul patriei, categoric sacru.

Ajunși aici, am mai trage o scurtă ochire prin tabelul de Semne al lui Artur Gorovei : Aripa hultanului, Baltagul (Barda !). Colțul lupului, Creangă, Crenguțe. Friul calului. Furca. Lanț (deea ce noi numim cimpuri grafice), Maiul (acel topor și cap de cal) stabilind odată pentru totdeauna că într-ale lui Io Zalmoksis Totul și Toate, se scriu și se citesc toate cu totul. Și iată cum din acel corp grafic zis Filip, nu mai rămine în vigoare decît Fil-Ip : Fiul Iepei și Fil-Lip = Fiul Lupului dacă vreți. Fiul Lunii Iperboreeanul Iupileisis, o parolă marginală din multitudinile conceptului Zalmoksis.

Tulburătoarea ciudățenie însă este aceasta : o sărbătoare, zisă băbească, deci păstrată de bătrinele satelor, se chema Filipi. În Tipologia Folclorului —— Muslea-Birlea pag. 405 — aflăm „Se țin Filipii de toamnă, la începutul postului Crăciunului, în două zile din săptămina albă. În 10 noiembrie țin șapte Filipi. La 21 al ace-

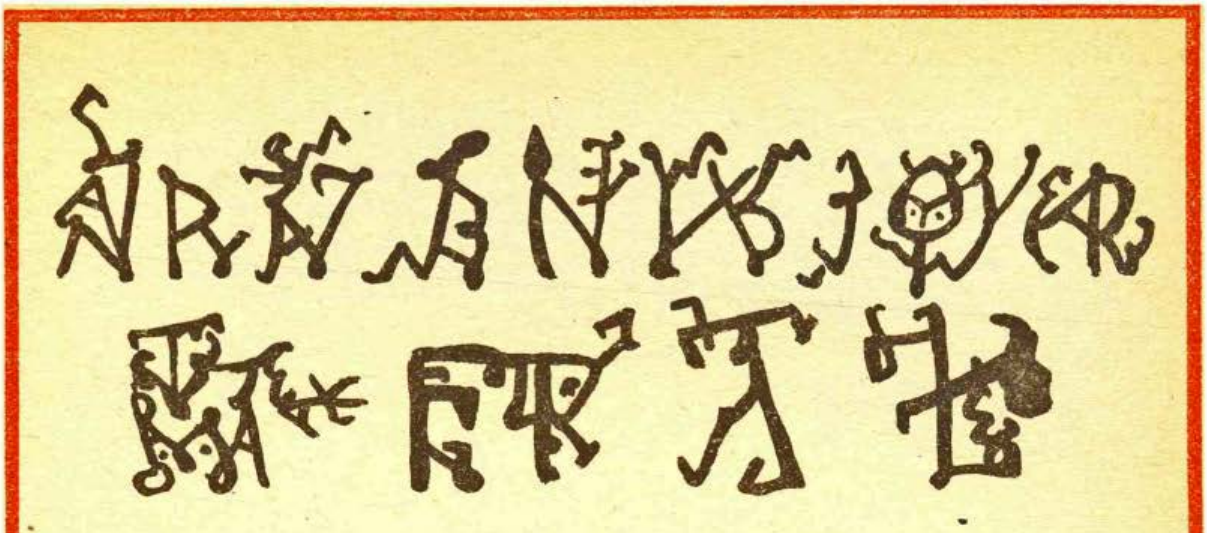

Un eşantion de alte Helige Glife; ele se scriu şi se citesc însă înlănţuite

leiaşi luni e Filip Al Şchiop. Se ţin ca chilipi. Îi ţin ca să nu le aducă pagube în vite, să li se păzească de lupi. La Filipi, leagă foarfecile cu aţă, crezînd că leagă gura lupului, să nu poată mînca vitele". Iată în acelaşi loc, precepte aşa-zicînd pitagoreice: „În aceste zile, nu se dă sare la vite, nu se dă foc altuia, nu se lasă să iasă ceva din casă sau curte, nu dă gunoiul din casă, şase zile, ci îl strîng după uşă. Femeile nu cos, nu torc, nu mătură, nu se piaptănă, nu se spală". Acestea nu sînt oprelişti puse de vreun sfînt Filip bizantin, — teroarea Filipilor avea victime şi lege în Zalmoksis-Capul de Lup, cel consacrat în monedele zise Filipi sau Helipi, Kilipi, ale slujitorilor fii ai Lupului, Fii cei pii într-un El, Pileaţii.

IV

ZALMOKSIS — Călăreţul trac, Dumnezeu — Călăreţ danubian

Zona F :

Aşa cum spuneam, pe reversul fiecărei monede geto-dacice se află Călăreţul danubian. Ne ocupăm de acest zeu-erou civilizator de ani de zile, am asimilat cartea lui C. Scorpan, şi pe-aceea a lui D. Tudor, am scris şi noi poemul iniţiatic purtînd titlul Călăreţul trac, iar astăzi el umblă şi stăpîneşte cele mai reuşite zone ale muncii noastre. S-au descoperit tablouri votive ale Călăreţului şi-n dreapta şi-n stînga Dunării şi cele mai recente studii încearcă să deducă mentalitatea religioasă, filozofică ce-o ilustrează acest zeu. Însă nimeni pînă la noi n-a încercat să asimileze călăreţii de pe monedele geto-dace, cu acei Eroi ctitori, din tablourile votive consacrate Călăreţului dunărean. Din această cauză nici nu se pot cunoaşte lucruri importante şi sigure despre aceste divinităţi-strămoşi. Dar nici tablourile votive n-au fost abordate cu cheia în care au fost alcătuite, compuse, ca nişte texte, ca adevărate construcţii doctrinare ce se află. Privind cu atenţie şi la diferite intensităţi de lumină, am băgat de seamă, de pildă, la unul dintre votive, pe care l-am montat pe coperta poemului nostru Cavalerul Trac, un fenomen care pe atunci ne-a tulburat. Anume, Călăreţul se prezintă ca o alcătuire din mai multe alte imagini. Am decupat şi am aşezat pe o planşă acele părţi alcătuitoare precum se vede (fig. 2) tot aşa am procedat şi cu o monedă (fig. 3).

Nu abuzăm, ci îndeplinim o regulă care mai tîrziu ni s-a formulat din trei izvoare : 1. Locul unde Lao-Tse zice despre Dao : „Cînd a început să se dividă, i s-a putut da un nume". 2. Împrejurarea aceea în care se face fringerea pîinii, ca metaforă-concept a Iniţierii supreme. 3. Locul în care Mircea Eliade spune : Iniţierea înseamnă fragmentare.

Deci diviziunea, împărţirea (în-părţirea), fragmentarea, însemnînd descompunerea sumei în alcătuitoarele părţi, este Iniţiere. Planşele nr. 2 şi 3 practică Iniţierea pe zi albă! Procedeul nostru de lucru este şi exact-ştiinţific şi plăcut cerului şi pămîntului...

Iată şi Călăreţul din moneda în care încercăm să vă iniţiem întru Zalmoksis.

— Capul purtătorului ramurii înfurcate, cu lup-bour, este o Helige-Glifă

o sumă de litere greceşti şi latine ce se descompune în zicerea: „ZEV — PASAR-OSPE !". Aceasta este parola sacră, deosebit de importantă, care într-o altă monedă este formulată : pasar fili ! adică, treci, fiule ! În cazul monedei ce-o desfăşurăm aici înţelesul parolei nu poate fi decît acesta : Treci, Oaspete al lui Zeus ! Mergi şi ospătează cu Zeus ! Cîtă subtilitate şi cîtă claritate în alcătuirea acestei a mortului epistole, ce este banul dacilor, să pui parola-cheie în chiar capul, în faţa, la gura Călăreţului purtător de solie ! Să-i umble vorba prin cap, şi să-i stea pe limbă ! Iată originea idiomatismului nostru lexical : o doctrină !

Zona pieptului, pintecele, peste care se lasă braţul drept, cu friul calului, se înglobează într-o Glifă sacră, din care descompunem : 1, faţa:

MARS, deci Marte ; 2, pieptul : BRNE ZRNU — MELU SEMEL. Cum traducem? Brîne a rămas în vorbirea actuală drept brîu şi brîne, legătură, dungă de vopsea care încinge casa, înconjurare cu ceva, dar şi în îndemnul la oi : bir !, haide, mergi! Parolă : Merge Mielul la Zîne, la Regina zînelor încinsă cu brîu, casta Selene, să se lege, cu ea! Reamintiţi-vă zicerea orfică : „Ied fiind, am căzut în lapte", şi creştinească sintagmă despre cei ce pasă în sinul lui Avram şi ţărănească vorbă : „l-a apucat pe Dumnezeu de picior", şi nu ne veţi mai învinovăţi de exces fantezist. Că avem temei interpretînd astfel, iată, ne argumentează imaginea Helige-Glifei următoare

o Mumă cu un Făt în poală. Această Mumă-Rună nu-i decît mîna cu frîul a Călăreţului. Aici un cîmp de litere dau în vileag numele lui: Mel-Znel : BRIMUS. Deci iniţiatul merge la zîne să se „lege" de şi cu preoteasa cea selenică să-l nască pe Brimu, despre care ne spune destule Mircea Eliade.

— În spatele Călăreţului, a rămas însă pelerina, nelipsită din nici un votiv ce i se consacră. Preotescul veşmînt se alcătuieşte din literele : GBOS, adică Ghebos ; scris cu un G latin alungit şi legat de-un cap de bou stilizat. Numele pelerinei trebuie să fi fost ghebă, de s-a păstrat numind o haină ţărănească, apoi epitetul zeului: ghebos, purtător de ghebă umflată de vînt, dar şi de gheb-cocoaşă, ca atribut al norocului, ca sugestie a movilei funerare, ca viziune primordială a pămîntului (Ghe) ieşind din ape, adică ridicîndu-şi spinarea în rotunzime. Tot în această zonă de idei şi semne, dăm de numele lui Gheb-Eleisis, care este un concept şi s-ar tălmăci drept situaţie a păminteanului Ghebel : frumos, bălan, mergînd la Ele, înfiat de zeiţe ; şi deci în însul, cum ar zice Noica, a luat loc Zalmoksis-ca-Ghebeleisis !

● Zona şezutului, a ceea ce, pe ce stă Călăreţul, şi ceea ce este legat acolo de şaua calului. Se vede un burduf, în chip de ţap legat, înfăşurat în curele, care, întors, se arată chiar a fi un cap de om cu coif. Deci o Helige-Glifă de idee ; Citim : „Mied, zeama' Dea' NZRN", ceea ce în prima instanţă ar însemna : „miedul şi zeama, zeei mame MEDEEA DEAN', adică mierul să-l dea zeii Mamei Diana şi geniei Ele, Medeea" ; iar zeama, se dă Zîrnului, pruncului Acela, Brîmu. Dar această parolă se mai poate diviza şi astfel : „Mi-ed, d'zea-ama-ma' deandean (Deani-Zrn), apropiindu-se ca înţeles de zicerea orfică : Mie, Iedul de zeauă, să-mi dea dragostea, Mama Diana!". În multe feluri se poate despărţi şi înţelege parola respectivă, şi în nici unul nu vom greşi. Trebuie să fi existat şi la daci un corp de iniţiaţi care să „exegeze" pe astfel de texte, dar basmele românilor constituie şi astăzi un scenariu de îndrumare care, pe timpuri, fixa cu exactitate încă de la frageda vîrstă, limitele şi latitudinile unei hermeneutici sacre şi ale alteia profane : pentru cei chemaţi, şi pentru cei nechemaţi.

În ceea ce priveşte invocarea Medeei ca divinitate — zînă strămoaşă a dacilor, nu trebuie să surprindă pe nimeni. Cercetările lui Muşu elucidează definitiv trecerea zeilor arhaici în personaje antice şi de mai încoa. Aici iată o probă că autorul cărţii Zei, eroi, personaje, are dreptate ştiinţifică !

— La răsturnarea (darea peste cap a Călăreţului) burduful-ţapul cap cu coif (legat-burduf), se arată un bitlan. Pelicanul cel iubit al preacreştinilor. Pasărea din Călăreţ hrăneşte un soi de pui golaş, de barză, aşezat în zona în care ar fi şaua de pe cal.

● Deci analizăm zona şalelor şi-a picioarelor, pînă jos.

— Literele greceşti şi latineşti care compun Helige-Glifa din această zonă dau un înscris : „Adonis-Donis-Deonisos-Agnel-Zeos Dak Mior-Zior".

Deci aici se află Fătul cel numit cu trei nume purtînd trei înfăţişări şi încă două ; Adonis, Dionysos şi Donis (acest vas de lapte ţărănesc, de ce s-o fi numind el doniţă ?) apoi Miel. Toţi aceşti Feţi sînt înglobaţi de către Mielul Zeus al Dacilor, sub numele ianic (dublu) adică : Zalmoksis Mior-Zior.

În cîmpul grafic al acestei Helige-Glife, mai citim ; DAT-ME ZER BEO ! Este uluitor, dar adevăr curat : o parolă iniţiatică : „Mi s-a dat să beau băutura zeilor", ca şi : Ied fiind, am căzut în lapte ! de-ar suna mai exact : Sînt Ied şi mi se cade laptele !

Avem aici dreptul să mai răsfoim tabelul semnelor de pe ouăle scrise, al lui Gorovei. Auziţi nume de Helige-Glife : Bolobocul cercuit, Brîul Maicii Domnului, Brîul popii, Butoiaşul, Cîmpul (grafic, n.n.), Cercelul Doamnei, Ciocul Berzei (dar ce zici de Ciocul din Căluş !), Ciomagul ciobanului, Crucea Mielului, Desaga Popii, Fedeleşul, Iarba Mielului, Mîna ciungă, Oala legată (cu mied şi zeamă şi zer iniţiatic !) Legătura ploştii, Picioarele cocostîrcului !

V

ZALMOKSIS — Mag-Alb, Mag-Negru

● Zona de sub burta calului (G). Acolo se vede o jumătate de vas, fructieră, din cele zeci şi sute scoase din straturile arheologice. Este, însă, un vas antropomorf, alcătuind o mască de lut, de la gît pînă la frunte, în volum plastic de crater cu picior, în care pîlpîie un foc în două limbi (înflăcărate) ; cuvinte, am zice, anticipînd. La jumătatea de vas-mască, se adaugă o figură dublă ; o broască şi-o salamandră ! şi o mînă de om, cu degetele împletite alcătuind cunoscutul gest al binecuvîntării astăzi creştinească. Acestea : salamandra-broasca şi mîna se înglobează într-un cap de om. Sînt aici în total patru grupe de litere, deci patru Helige-Glife. Citim : 1 — ZALMOKSIS IO-Mag Alb : Aplis Zabelone, Mire Soru-si Lune. 2 — GEBELEISIS Argat Maguru-Pileat, Apulun ; Barbat Gibeli. 3 — Ginire Reginei Re-DAKIA, Reginere SIBINEI-IA, IADEŞA DINIA.

Aici aflăm deci ipostazele de preot-dublu ale lui Io Zalmoksis-Gebeleisis, marele concept, tradus pe pămînt în persoanele a doi oameni : un mag alb, similar brahmanului, şi preot zeului luminii, Aplis, şi Belonei, iar Lunii, mire de soră în Marele Hieros-Gamos. Acelaşi om, dar mai degrabă, aşa cum ne arată basmele românilor cu cei doi fraţi Afin-Dafin, Busuioc-Siminoc, Măr şi Păr, unul fiu al regelui şi-al reginei şi altul copil din flori al bazileului cu o slujitoare ; ni se impune ideea că al doilea oficiant sacru era argat — attys şi conducînd marile procesiuni ca şi Guru indian, pe

măgurile sacre, în cinstea lui Apulun, iar Selenei-Bedonei în Hieros-Gamos, bărbat, întruchipa, în dublul divin, pe Ghebeleisis, zeul pe pămînt. Tot acesta era, în Hieros Gamos, ginere al Rhee-Dakia, şi recăsătorit, în timpul unor anumite datini şi ritualuri cu Elele, Zînele, deci bărbat de-al doilea, Sibinei Ia, zisă Dinia, Doamna cea Dintîi, Iadişa, adică mai marea peste Valkhirii — la germani. Geţii numeau aceste genii — lupoaice — capre-delemn, Iadişe, sau Dinse şi D'Alea : ELE.

Este logic să ne gîndim că dacii practicau, la anumite datini, orgii sacre, iniţiatice, saturnalii, bachanalii, licopodii şi alte, precum grecii, romanii şi germanii, dar trecute prin filiera doctrinelor indiene, egiptene şi păstrînd fondul gnoseologic hiperboreean. Să nu se creadă că era vorba de un amalgam şi-un haos de concepte şi dogme, gnose şi biserici vechi. Drept este să pornim de la viziunea lui Nicolae Densuşianu care fundamentează spiritualitatea carpat-danubian-pontică pe zestrea hiperboreeană. Monedele geto-dace sînt singurele cărţi, şi încă de argint, care îl verifică şi-l confirmă pe genialul nedreptăţit, autor al Daciei preistorice.

VI

ZALMOKSIS – Mai mulţi

● Zona H. alcătuită din corpurile grafice ale capului de cal, pieptului şi picioarele din faţă : — Capul calului este o statuetă Gînditor, identică aceleia de la Hamangia, însă răsturnată ; iar idolul avînd două feţe. Din literele latine şi greceşti se-alcătuieşte zicerea : „RER OR' DOMNE ERUV Pom Rae-Rem" Uluitor ! Într-adevăr un verset de colindă : Rer, regele sacru, Eruv, — păzitor al Pomului Raiului — Ţara Rem, al originii zeilor, ţărilor şi tuturor lucrurilor. Şi mai uluitor este că, aducînd statueta-cap de cal-Gînditor, în poziţie normală, şi deci impunîndu-ne citirea acestui înscris înapoi, de la dreapta la stînga, cu modificările de litere ce decurg, căpătăm acest nou text : „Merere a morsi rez en modru Rer." Ceea ce s-ar înţelege: „Merge-ar-ar la morţi, în pămînturile regilor obîrşiei, în lumea lui Rer." Iar unde vor găsi arheologii mărgea, lîngă urnă sau om mort, să ştie că aceea înseamnă cuvintele : mărge a : merge la : Şi acel : nu-i modru, nu-i bai, n-ai de ce să te temi, este un refren de cîntec-ritual, încă viguros în colindele noastre ! Mai răsucind capul calului-statuetă, apare în volumul imagistic al „Gînditorului", un bust de femeie, în stilul acelor obiecte descrise de noi în cartea Cultul zburătorului, în capitolul dedicat zînelor, mumelor.

Este o bătrînă zee, ţinînd în poală un cap de om, cu faţa în sus. În locul oricărei speculaţiuni şi nevrînd să forţăm argumentele, citim, literele ce desenează statueta : „BELONE GAEBELEISIS GENERE CORN BORREX" : Adică Belona a dat naştere lui Gebeleisis, din cornul Regelui Bour, Boreus. O genealogie !

● Zona gîtului calului. Aici se află depuse : un cap de urs, ca o mască mare, de tras pe cap, alipită la o faţă de bărbat purtînd coif. Literele greceşti-latineşti ce scriu (desenează) aceste ansamble imagistice, se citesc astfel : „EREBUS — Zarmorsis" — Erebus, geniul morţilor, într-unul Zarmorsis ! Şi aici începe să se elucideze tot mai mult conceptul pe care-l dezbatem. Să urmărim, însă.

Citim al doilea ansamblu de litere, din statueta cap de cal-Gînditor,-Mumă-cap de

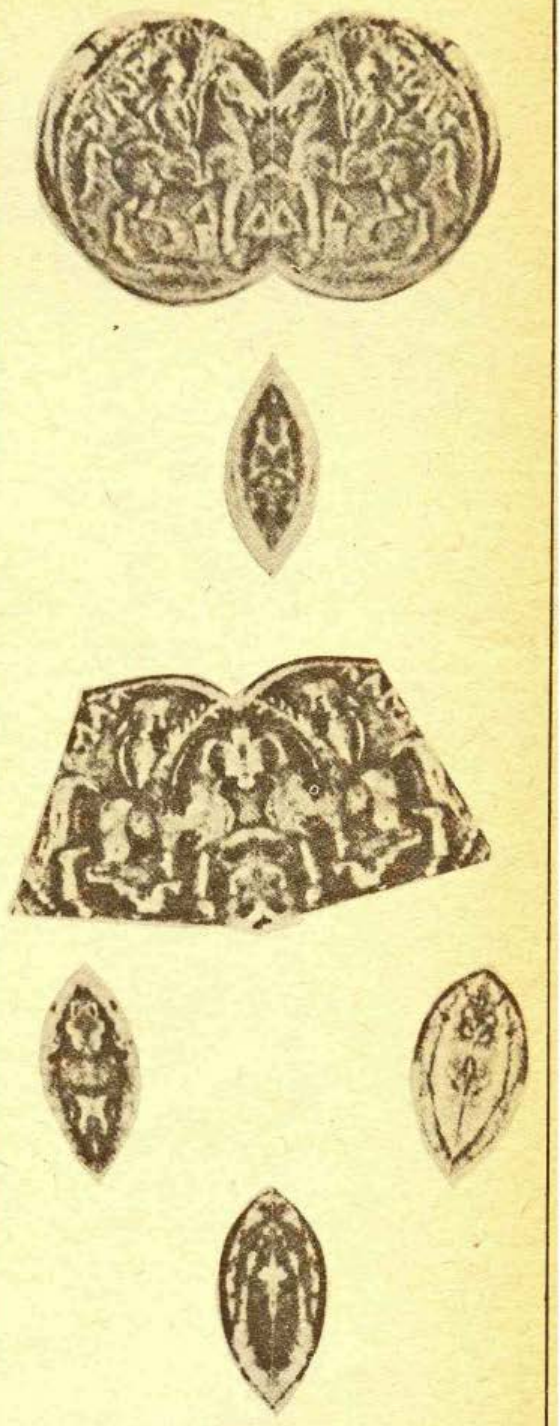

Lumea
Călăreţilor Danubieni din două monezi

„Inițierea comportă fărîmițarea" — o altă monedă descompusă în Helige Glife

urs-cap de om cu coif : „PLUGUS-GAEMOLSIS Ortu Morsis" : Plugus, într-unul Gaemolsis — zis Ortul Morților. Și ne gîndim că Păstorul mioritic, este numit în baladă, ortoman. Oare vrînd să zică : trimis cu ortul, cu moneda sacră la zeii-strămoși, un Filu Zalmoksis, june sacrificat ?

● Zona pieptului calului (I). În față, un fier de plug tipic dacic, pe jumătate lipit la un vas — în chip de pește. Adevărat inventar funerar. Citim : „ARIDEOL K(G)LEOBOLUS". Geniul Oalei (urnei) cu arsura (scrumul) răposatului-incineratului dat de obol gliei — zis Kleobolus sau Gleobolus.

● Zona din interior, a pieptului calului. Se observă un cap de țap înglobînd un cap de lup și altul de mistreț. Citim : „Stykse GRUIUS GHETEU-ZYRMOKSES-LIKUS-GODAN.

„Gruius geniul Styxului, și geniul pămîntului getic Gheteu, într-unul Zyrmokses, Lupul zis Godan". Dacă amintim că în toponimia acestor locuri pline de gruiuri, vîrful Godeanu poate fi numele lui Zalmoksis-Godanus în dimensiunile de geniu și loc de odihnă al inițiaților geto-daci, nu forțăm cu nimic... Nici dacă ne duce gîndul la inscripția de pe colanul din tezaurul de la Pietroasa și mai punem o dată întrebarea : de cînd pînă unde se numea zeul suprem al goților : „GUTAN IOVI ?" — cînd iată, Zalmoksis al nostru, din Carpați, se numește IO-IOVI : Licus-Godan al pămîntului geților Dumnezeu.

● Zona piciorului drept (J), din față, care se termină în gheară de vultur, este alcătuită din litere latine și din rune așa-zise gotice. Înainte de-a citi Helige-Glifa : Piciorul calului menționăm această realitate asupra felului cum sînt scrise-desenate picioarele cailor din monedele geto-dace ; nici unul nu este identic celuilalt și în toate se află diferite și tot alte obiecte : fluiere pastorale, bîte, șerpi, statuete, fragmente de stîlpi de pridvor, fibule, arme, unelte ca : foarfeci, furci, rîșnițe, greble, măști, vase, trunchiuri uscate sau cu mlădițe, arcuri, săgeți, — fără să mai vorbim de literele latinești și grecești, etrusce și legate în desene și alungite, deformate după obligațiile stilistice, ale mesajului depus în această tabletă care este orice monedă getică, dacică. Savanții întru numismatică îngroapă însă totul în cuvinte care susțin stîngăcia și barbaria gravorilor locali, de n-au copiat ei „ad literam" drahmele și sesterții ! Să ne întoarcem și să citim piciorul drept al calului : „THORMOKSES-GHEBELEISIS-Borendiernis." Înțelegem : Zalmoksis-Thor-Ghebeleisis, zeul Bour, geniu al orînduielilor de iarnă dar și orînduitorul Erinilor. Aici este locul să ne întrebăm ce este cu acești Zalmokși de la : Zarmoksis, Kalmolsis, Zarmorsis, Gaemalsis, Zirmorses, și chiar Thormolses — pînă la Gheboleisis ? Nu ne aflăm în fața celei mai extraordinare descoperiri, ce ne obligă la o revizuire totală a ceea ce știm noi mult, puțin, despre Zalmoksis ?

Ni se impune ideea că Zalmoksis era o sumă, un concept, a doctrină, și că numele sale multe, cunoscute în echivalențe cu zeii vecinilor, dar mai cu seamă cele necunoscute și locale, încorporează o experiență unică, primă și primordială într-un tot monoteist ! Dreptate eroică avea Nicolae Densușianu și tot dreptate științifică avea Pârvan. Monoteismul geto-dacilor este de origine hiperboreeană, și lua aspectul unei Sume a zeilor, a mitologiilor și-a doctrinelor celor mai vechi și strălucite, încorporate în Magul perpetuu, de la generație la generație, zis Zalmoksis și în zeul numit Io Cutare și Cutare tot Zalmoksis, în conceptul de asemenea Zalmoksis, ca Dumnezeu al Dumnezeilor, Alfa, Meta-Alfa, și Omega. Dacă vreți să fim și mai drepți — însuși Deceneu nu putea fi decît Zalmoksis-Gebeleisis, căci DEKAENEUS-DECENEUS, cum l-am găsit scris pe-o monedă „Filip", înseamnă Cel de zece ori înnoit, cel de zece ori numit.

VII

Codicele Elelor

Trecem la cercetarea ultimului fragment din monedă.

● În zona K : între capul praporului sacru purtat de către Călăreț și între genunchiul piciorului stîng, ridicat pe altar, al calului acestui Cavaler Danubian, se află de regulă trei litere grecești, însă tot de regulă, acestea sînt un soi de majuscule în jurul cărora se articulează fizionomii, măști și ansamble grafice, de citit. Bine le-am numit noi Helige-Glife. Însă nu trebuie să ignorăm posibilitatea de-a fi uneori citite ca litere grecești și latine. Astfel aceste trei semne plus piciorul îndoit al calului, plus semnul de la subsuoara dinainte a sacrului animal dau cuvîntul : CODCE. Și într-adevăr, ce este o monedă geto-dacică, analizată astfel, decît cu Codice, un tabel, o Tabula cuprinzînd numele strămoșilor mitici ai răposatului, căci putem zice despre daci și geți că ei n-aveau zei, cît aveau strămoși, fondatori, eroi civilizatori, veniți din ceruri, și de aceea li se trimiteau curieri, și de aceea se știau nemuritori și de aceea se plîngeau de naștere și se bucurau la moarte ! Mai era moneda dacică un codex la îndemîna și în mîna muritorului, ca dovadă a veridicității arbore-

Lumea ce se află într-un singur . Călăreț Danubian, pe-o monedă

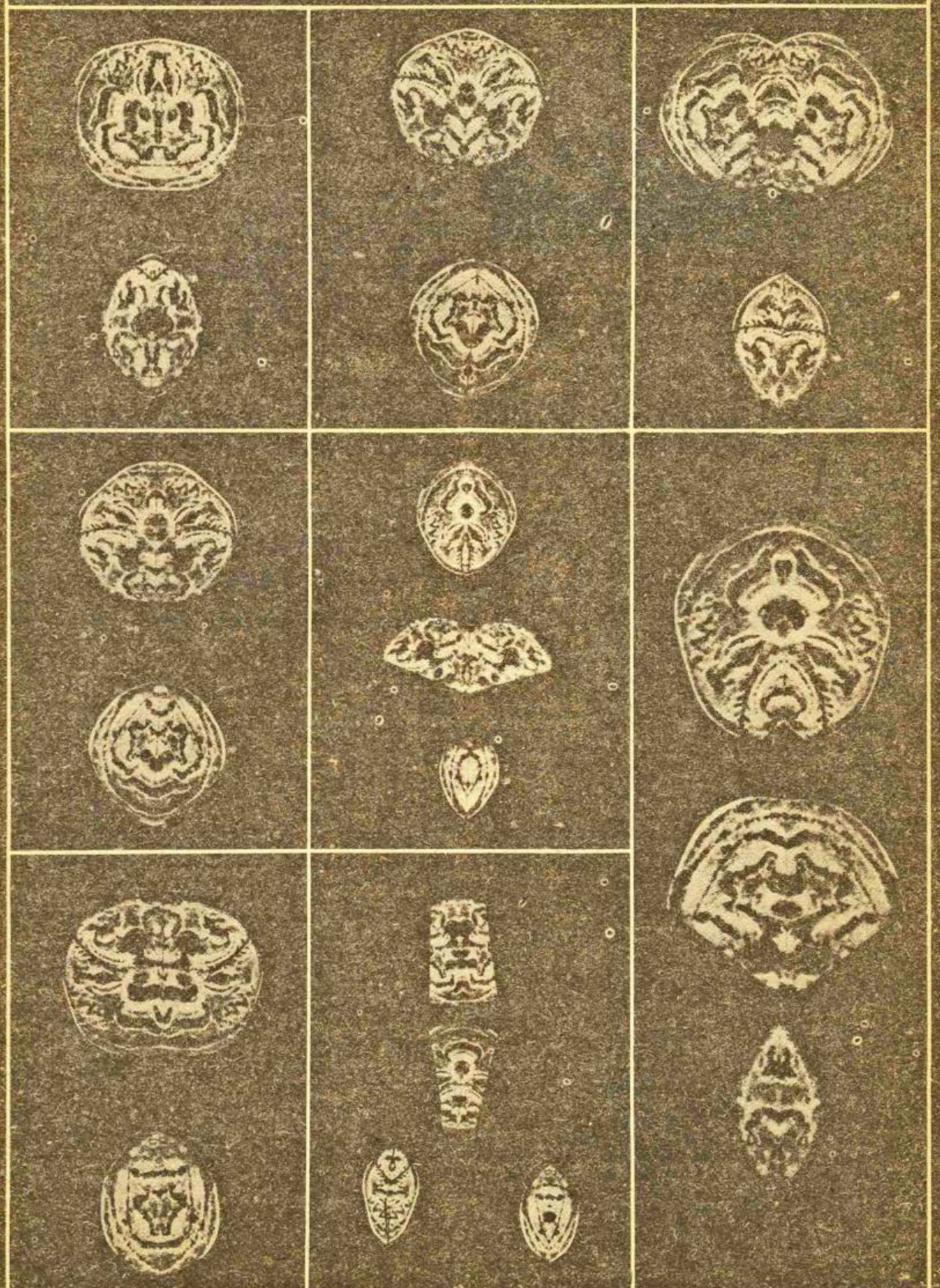

lui genealogic şi mai era o tabelă cu parole şi tot soiul de ziceri ale celor care, iniţiindu-se pe pămînt, în cadrul a o mulţime de instituţii magice gnoseologice, obţineau dreptul de-a intra în lumea „drepţilor" dintre cei mai drepţi.

Cercetînd această zonă, din afara Călăreţului şi Calului, aflăm iată, scopul călătoriei ; căci ducere, călătorie undeva, la cineva, este un om călare : un vestitor, un colăcer, un trimis al cuiva la cineva este un om călare. Şi deci Zalmoksis preotul, omul, conceptul şi instituţiile, de-aceea trebuiau să ia chipul unui Călăreţ. Nici o altă religie, nici o altă doctrină, din afara spiritualităţii geto-dacice n-a ajuns la sinteza monoteistă a Unităţii : Zalmolksis-Călăreţ şi Cap de rege. Bine, dar un joc de copii se numeşte chiar aşa : Cal de rege, Cal de prinţ şi pare o ciudăţenie jumătate de Capră tautologică. Dar suflînd praful vremii de pe formula acelui joc de copii de la ţară : Cal de rege, cal de prinţ, aflăm : Cap de rege, cal de prins, adică nu prizonier, ci june care s-a prins pe cuvînt, pe lege, din obligaţii religioase publice, să se dea zeului. Prins într-o înţelegere de gnosă iniţiatică era tot junele dac înainte de-a se fi aruncat în sus zeilor şi pătruns de ascuţişurile lăncilor ce erau simbolul pe pămînt al razelor de soare ! Şi iată, moneda ne arată zona de dincolo de cal, adică zona unde s-a trimis, şi-a ajuns : acolo unde se vede, în tablourile votive de Cavaler trac, altarul la care stă zeiţă preoteasă de rit belonic-cybelic.

Se vede în moneda — ce-o analizăm aici —, în spaţiul dintre genunchii din faţă, ai Calului, un soi de E însă adus în poziţie de „U". Un alt amănunt, — punctarea capetelor literei (Helige-Glifei) ne precizează că aici este zona E(Elelor), zona M(Mumelor)— Zona Strămoaşelor, genii feminine. Dar acelaşi „M" este sediul nominal şi deci Helige-Glifa Magului-negru, patron al lor si bărbat al Pretotesei acestora. Numărînd deci Helige Glifele de dincolo de Cal, sînt de aflat cinci capete a cite patru feţe, şi rezultă cel puţin douăzeci de nume de strămoaşe-zeiţe ; fondatoare de ginţi geto-dace hiperboreene.

Cînd lumina, care are un rol esenţial în abordarea scrierilor ce ne preocupă aici, atinge intensitatea la care au fost calculate să se facă văzute cele din monedă, între aceste Rune-portrete sau Helige-Glife, se evidenţiază patru zeiţe scrise cu litere greceşti, latineşti şi „gotice", alcătuind cîmpuri grafice de citit. Astfel prima Glifă sacră, înclinată, de la stînga la dreapta, se arată legată de toate celelalte trei şi citim : IOA (cu ultima literă dublă A ; adică Joia şi JOASE). Rezultatul exact ! Joia este o Die-Divă, ziuă-sfîntă sau Zie, zînă a zilei cu acelaşi nume şi se află în fruntea geniilor feminine numite Joase şi Joioase, vesele şi de jos, din lumea subterană, intermediară, populînd teritoriul cronin chtonic de pînă la Mume. Amintiţi-vă scenariul basmului românesc, unde sfintele : Lunea, Marţea, Miercurea sau Joia, Vinerea, Simbăta şi Duminica, în mod frecvent trei, îl găzduiesc şi-l ajută cum se cuvine, pe tînărul erou plecat să-şi treacă probele Iniţierii. Din broderia literelor grece şi latine la care se cuplează un cimp de „rune gotice", aflăm numele geniilor zise ELE, Hadeise = hades-deise, zeiţe ale Hadesului, apoi Deise-Codise-zeiţe codoase, bogate în cozi, cosiţe : Herae-Gai, de la Hera şi de la Gaia, herai-găi, here-găi : Hekat-Erne, de la Hecate şi de la Erinii şi de la Terra : hecatere, hecaterinii apoi Higi-Eale, de la Higia : Elele higeice : tot aşa : Glei-Zbelese-Bite-Sibine-Grasae şi Senes-Obirse-Iane-Re, adică genii ale gliei, frumoase (Elese-belese) şi bîte, bătrîne sibine, graţii dar şi grase-frumoase şi iar bătrîne şi-ale obirşiei, ianice : similare Rheei şi bătrînei Gaia. Ne oprim aici. Codicele Elelor pe care l-am alcătuit noi din monede şi din statuete este un carnet mare şi de două sute de pagini !

VIII

GEBELEISIS – GEEA – BELONA – ISIS : ANDROGINUL

● O situaţie specială în monede o are zona dintre genunchii din faţă ai calului. De cele mai multe ori, aici şade Zalmoksis (un cap de preot ianic) în ipostaza de fiu al Elelor zise Vete-Vetrane (bătrîne şi ale vetrei, sau bître, întreite bătrîne, şi în aceea de tată al Elelor, cele tinere : graţii şi belese. Aici se aşează deobicei capul Magului Alb ca preot şi bărbat al Mumei Elelor, de aceea semnul lui este „E" răsturnat : ∃ — Mag. Citim şi aici cîmpul grafic şi aflăm numele altor Mume-ELE : Bendaine, de la Bendis şi Inia-Daina Diana : Benorne : de la Bendis şi de la Norne (aşa se explică acel cimp runic-gotic) Consecinzene. Grasielii (de la graţii, şi ELE dar şi cele ce graţiază de greşeli ; Libergeeanele : de la Libera-Geea, toate ianice, Mam-Elese şi Sibele-Agre, însemnînd : ale zeiţei Bendis şi-ale Dianei Inia (Iniţiala) Fiice-Slujitoare ; ale Bendei Isisei benefice înfăţişări, Norne, dar şi nurori ale Bătrînelor, şi tot astfel, Frumoasele cele bogate în cosiţe şi-ale dragostei : miele-păstoriţe, stăpîne şi dezlănţuite în ritualurile zise Eleuşaimii, ţinînd de iniţierile arhaice eleusine şi tare avem noi dovezi că Eleusis vine de la ELE. Tot astfel Elele acestea sînt genii cybelice, agrarii şi orgial-afrodisiace, toate ţinînd de Zalmoksis numit de aceea şi Gibileisis sau Cybeleisis (Cybele+Isis), drept stăpîn al Lăcaşelor în pămînt, ale adoratoarelor Cybelei-Isis, în ianică sinteză conceptuală şi tălmăcitoare între corespondenţa la mai nolle culturi şi între sorgintea hiperboree. În această zonă Magul Alb poartă mască de preoteasă şi mă gîndesc la superbele tanagre de la Callatis de nu sînt Doamnele acelea, variante greceşti ale Elelor geto-dacice, şi aflu acum şi rostul

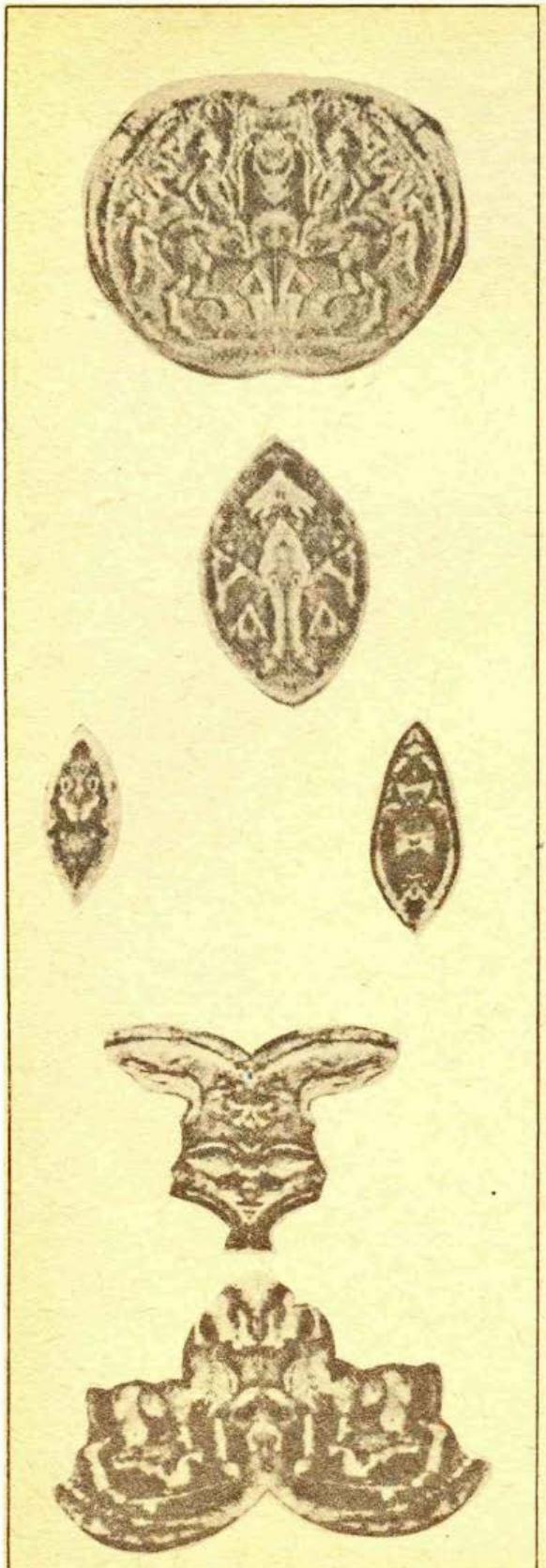

Mai mulți Călăreți Danubieni din două monezi

acelor Hermafrodiți din colecțiile : Herovanu, Slobozianu, Canarache.

● La urma urmelor Făt-Frumos ce este el, decît un Zalmoksis și nu atît el în persoană și în mesaj cît împreună cu toată Saga Lui ? Iată-l în Țugunea, feciorul Mătușii după G. Dem. Teodorescu : „A fost odată ca niciodată... Un Împărat Mare".

— își petrecea viața mai mult în vînat și călărie — ca și Cavalerul Trac în ipostaza de vînător și heghemon (n.n.). Și Eroul și Călărețul, Țugunea și fiu al Mătușii, olog, adică lăsat acasă ca și Cenușotcă ; purtînd stigmatul suferinței — întru cunoaștere — Erou ologit ! Plecînd tousi pentru a-și desăvîrși zodia, menirea și doctrina : se luptă cu cei trei zei ai infernului zîși zmei dar fiind Semeni, de-ai lui Gebeleisis-Semenic, de-ai Smeoaicei Semele — EA, — aceia împerecheați omenește cu trei slujitoare — zise smeoaice. Se luptă El cu însăși Marea Preoteasă Muma Zmeilor, și biruie căci este Zalmoksis Făt-Frumos, adică june dac la Inițiere. Și de ce mai biruie ? Iată de ce : fiindcă Unu Zalmoksis-Țugunea Fiul Mătușii cu încă doi frați (părți de fapt complementare) El își adună puterile, încorporîndu-și următoarele forțe. Un arcaș, extraordinar ochitor — ipostaza zeului Marte:

— Un geniu care „ședea-n mijlocul holdelor, mînca arătura de la douăzeci și nouă de pluguri și mereu se văita că n-are ce mînca" : Plugus-Gaemolsis. Un Chebeleisis-plugar pe pămînt și mag negru al lui Io Zalmoksis : un geniu care : „bea apa de la nouă scocuri de moară și tot zicea că e fript de sete". Un Zîrmorsis, în stare să bea și Styxul ; un geniu care : „însărcinase nouăzeci și nouă de mulieri și tot se văita că nu-și mai găsește nevastă" : Zalmoksis-Priap, Mutul din Căluș, în ipostaza ardorii reproductive a fiarelor și omului : un Likus-Godanus al viilor ; un „rebegit și jumătate, care sta-n mijlocul unui foc năpraznic de nouăzeci și nouă de stînjeni de lemne, cu barba plină de brumă și cu dinții clănțănind, că moare de frig": Zalmoksis al rugului funerar, al frigului morții și al vegetației adormind somnul iernii. O, și expresia : „Rebegit pe jumătate, ca și jumătate om — jumătate iepure șchiop !"

Precum Helige-Glifele noastre : chipuri. Unul din două, și încă Unul. Fără aceste Puteri, Țugunea Zalmoksis Fiul Mătușii nu-și poate împlini misiunea, întrucît el este El și toate puterile. Un concept, o doctrină de viață, de legi, de obiceiuri, rituri, ritualuri, o sumă de fenomene și instituții. Însă cel mai exact a scris despre Zalmoksis tot un poet. Acela a fost Orpheu și el își amintește aproape totul despre Dumnezeul părinților săi, în celebrul Imn dedicat lui Zeus : „Este începutul, este sfîrșit / El este capul, mijlocul / este bărbatul, este femeia tînără este adîncul pămîntului și-al cerului înstelat." Este. Și unde pleacă El, Io Zalmoksis Țugunea, și de ce-și adună toate puterile ? Să-și găsească „femeia tînără" care nu-i de aflat decît la capătul acestei eroice, cosmogonice, pedagogice (inițatice) Saga precum se arată orice basm românesc. Însă despre Femeia tînără care este Zalmoksis, se află aproape totul în imaginea scrisă a femeilor-călărețI, de pe o seamă de monede geto-dacice. Căci o monedă geto-dacică este o Saga consacrată strămoșului zeu, iar un basm românesc este o monedă geto-dacică și deci un Codex doctrinar : întrucît și basmul și moneda sînt un Zalmoksis Io !

DAMIAN STĂNOIU ISTORIOGRAF?

AUTORUL de MONOGRAFII

Cele mai autorizate sinteze critice și istorico-literare care vorbesc de opera literară a lui Damian Stănoiu, abia dacă pomenesc în treacăt și de activitatea scriitoricească dinaintea nuvelelor și romanelor. Se crede de altfel că trecerea lui Damian Stănoiu prin mănăstire ar fi fost scurtă și nesemnificativă. **Dicționarul literaturii române**, editat în anul 1979, deși dă corect data călugăririi lui Damian Stănoiu, afirmă că el ar fi părăsit cinul monahal în 1927; adică cu cinci ani mai devreme decît a făcut-o în realitate. E adevărat că acest Dicționar consemnează faptul că Damian Stănoiu „elaborează din însărcinarea superiorilor, monografii ale mănăstirilor din eparhia București". (p. 337). Nu se citează însă titlurile acestor monografii, iar fraza pare preluată din **Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent**, a lui G. Călinescu, unde se afirmă că: „Întîiele sale publicații sînt niște monografii mînăstirești, făcute din ordinul superiorilor" urmînd citarea corectă a lor. (ed. II București, 1982, p. 782). În tabelul cronologic pe care îl întocmește la ediția Damian Stănoiu, **Necazurile părintelui Ghedeon** (Nuvele și romane), 2 vol., Ed. Minerva, 1974 (colecția „Biblioteca pentru toți"), editorul Ion Nistor crede că „octogenarul stareț Ghenadie", adică fostul Mitropolit Primat Ghenadie Petrescu, l-ar fi desemnat pe călugărul de atunci Damian Stănoiu să elaboreze aceste monografii. Adevărul este că Ghenadie Petrescu murise la 31 august 1918, dată consemnată de însuși Damian Stănoiu în prima sa monografie, **Mănăstirea Căldărușani**, (p. 61), care apare în anul 1924. Apoi, oricine deschide monografia **„Mînăstirea Căldărușani** /de/ ieromonahul Damian Stănoiu", observă că este prefațată de Mitropolitul Primat al României Dr. Miron Cristea, care mărturisește în prima pagină a prefeței: „...am însărcinat pe cuviosul iremonah **Damian Stănoiu** (subl. ns.) a aduna toate datele și a scrie istoricul tuturor mînăstirilor din Arhiepiscopia noastră". Prefața, semnată de înaltul chiriarh de atunci, este un adevărat **program** de impulsionare spiritual-culturală a vieții monahale din epocă și are însemnătate în sine. Patriarhul Miron Cristea a fost un om de mare cultură. A cultivat prietenia multor scriitori, pe unii chiar i-a ajutat, iar numele său îl găsim consemnat în pagini de corespondență, în jurnale intime sau în memorii privitoare la perioada interbelică. Foarte de curînd, și avînd și meritul de hetăgăduit al întîietății, personalitatea Patriarhului Miron ne-a fost dezvăluită, sub latura de om de cultură, de I.P.S. Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, care a publicat masivul volum de documente și scrieri intitulat **Pagini dintr-o arhivă inedită** (București, 1984, Ed. Minerva), însoțit de un amplu și substanțial studiu introductiv.

Alegîndu-l pe ieromonahul Damian Stănoiu pentru „ascultarea" de monograf mănăstiresc, chiriarhul a intuit în el sau a remarcat însușiri pe care avea să le releve ulterior și G. Călinescu în **Istoria...** sa, unde spune: „...Damian Stănoiu are o cultură literară superioară, din punctul său de vedere, oricărei alte erudiții artistice și anume cea întemeiată pe Biblie, pe Viețile Sfinților, pe cărțile bisericești, în veche limbă arhaică, ce mai dăinuiesc prin mănăstiri". (op. cit. p. 780).

Damian Stănoiu și-a făcut deci debutul scriitoricesc în spiritul literaturii noastre vechi prin publicarea unor versuri și articole, semnate „monahul", respectiv, „ieromonahul" Damian Stănoiu, în revistele **Duminica ortodoxă, Apostolul, Glasul monahilor.** Același spirit poate fi recunoscut și în placheta **Deșărtăciunea deșărtăciunilor** (1918). A venit în contact direct cu tiparul bisericesc în calitatea (bisericește: „ascultarea") de director al Tipografiei Mănăstirii Cernica, unde a fost rînduit în anul 1925. Aici a publicat monografii consacrate mănăstirilor **Căldărușani** (120 de pagini), **Pasărea, Samurcășești** (Cioro-

gîrla), **Țigănești** — fiecare cu cîte 32 de pagini, toate apărute la Cernica în anul 1926, la care se adaugă și ghidul **Pentru vizitatorii mănăstirilor** tipărit în două ediții, la Mănăstirea Neamț. Toate acestea reprezintă latura, deloc neglijabilă, de scriitor bisericesc a lui Damian Stănoiu.

Negreșit, a fost o experiență care i-a folosit din plin prozatorului de mai tîrziu, care avea să publice, între 1928—1949, nu mai puțin de 14 volume, inspirate și ele din viața monahală. Toți comentatorii săi sînt unanimi în aprecierea că aceasta reprezintă adevărata operă a lui Damian Stănoiu, că mai ales acolo pot fi găsite harul și îndemînarea sa de povestitor și creator de personaje, unele devenite memorabile. În acest sens vorbesc G. Călinescu, Eugen Lovinescu, Pompiliu Constantinescu, Al. Piru etc. Mai mult, aceiași comentatori sînt, iarăși unanim, de acord că literatura lui Damian Stănoiu inspirată din viața laică este foarte slabă. Să-l citățm iarăși pe G. Călinescu : „Depășirea cercului mînăstiresc este totdeauna fatală scriitorului și literatura de acest soi e în afara oricărui interes. (...) Pretinsele romane cu bucureștence care dau camere mobilate, cu pensionari, cu jucători de cărți sînt reportaje de o veselie ieftină, silită și mai ales vulgară, dovedind incapacitatea de a descoperi viața sub superficia fenomenului diurn. Ieșit de sub mantia de velur a culturii bisericești, scriitorul devine cronicar vesel". (opt. cit. p. 782). Și, în sfîrșit, trebuie reamintit că tot G. Călinescu, în același loc, spulberă definitiv anumite speculații făcute pe marginea **atitudinii** pe care Damian Stănoiu ar fi avut-o față de eroii săi călugări : „Este greșit să se creadă că povestirile lui Damian Stănoiu sînt numai satirice și lipsite de duhovnicie. (...) Călugării lui Damian Stănoiu nu sînt niște scelerați ipocriți asemeni lui Ser Ciaparello al lui Boccaccio, care simulează o credință pe care n-o are. Ei cred în Dumnezeu și în diavol, cu preocupare de viață veșnică și groază de infern".

Talentul de scriitor al lui Damian Stănoiu se vede deslușit încă din paginile monografiei **Călărușanilor** (1924), adică înainte de debutul său în revistele literare ale vremii. Nesilit, necăutat, acest talent e grăitor. „Mulțime de tineri molizi, scrie Damian Stănoiu în prima sa monografie, împodobesc curtea mănăstirii și răspîndesc în aerul curat de pădure un ușor miros de rășină. Vara, ei slujesc de podoabă curții, de umbră călugărilor și vizitatorilor, care nu-și ascund mulțumirea : iar în timp de iarnă, cu verdeața lor ruginită, păstrează proaspătă amintirea zilelor calde și deșteaptă în suflete nostalgia primăverii. Apoi, șirurile de chilii proaspăt văruite ; biserica Sf. Dimitrie, un juvaier de pictură bogată ce stîrnește admirația chiar și a celor ce au văzut catedralele Apusului și bogatele biserici ale Rusiei ; clădirile din afara cetății par niște vile pe marginea mării ; arhondaricul cu două minunate terase spre lac : — toate acestea alcătuiesc un tot a cărui armonie nu e cu mult stîrbită de ruinele ce se văd și aici ca la multe alte mînăstiri". (op. cit. p. 12).

Monografia **Mănăstirii Călărușani** nu este însă o simplă povestire depănată cu farmec literar. Autorul cercetează sistematic și pe îndelete istoria și structura așezămîntului. O face potrivit **tradiției** și potrivit **documentelor** consultate, atît în arhivele „chinoviei" cît și în cele centrale de stat și bisericești. Citează des pe Casian Cernicanul, autorul **Istoriilor** Cernicăi și Călărușanilor și îl are la inimă ca pe un scriitor de valoare. Vorbește de posibilitatea existenței unei sihăstrii anterioare anului 1638, dar polemizează cumpănit și decent cu N. Iorga, care presupunea un ctitor premergător lui Matei Basarab. Azi știm că dreptatea era de partea lui Stănoiu.

Să nu uităm că scriitorul a fost un deschizător de drum, un „pionier" : la 1924 nu apăruse cartea preotului Dumitru Furtună despre Cernica și Călărușani, nici monografia lui Atanasie Mironescu despre Cernica. Toți îl vor cita, se vor folosi de informațiile lui Stănoiu, pînă în zilele noastre. Astfel procedează Veniamin Nicolae, în monografia Călărușanilor din 1973, și, respectiv, autorii scurtei, dar judicioasei monografii a Cernicăi, Roman Stanciu și Georgescu, tipărită în anul 1969 la Editura Meridiane.

Sub raport teologic și monahal, informația și punctele de vedere sînt corecte și limpezi : Damian Stănoiu relevă marele merit al stareților Gheorghe și îi închină un frumos și elogios capitol (**Un stareț mare**, pp. 34—38), numindu-l „cel mai mare stareț al Călărușanilor". Vorbește de experiența paisiană a cuviosului Gheorghe, dar mai cu seamă de rolul său personal și insistă asupra operei de desăvîrșire **morală** și **culturală** a școlii monastice cernicane. Bibliografia citată de Stănoiu este, în mare parte, în vigoare și astăzi. Desigur, sînt și unele scăpări și erori, corectate ulterior, dar să nu uităm că monografia **Mănăstirii Călărușani** este prima realizată nu numai cu un netăgăduit talent literar, dar și străbătută de un spirit pe care nu ezităm să-l numim **științific**. Să nu trecem, însă, peste caracterul instructiv al cărții : Damian Stănoiu scrie și pentru a-i îndruma pe vizitatorii mănăstirii, pentru a le insufla duh patriotic și de recunoștință pentru faptele și osîrdia înaintașilor, pentru jertfele lor.

Documentele din anexe, bogate și bine alese, își au rolul lor ilustrativ, deopotrivă cu clișeele.

Monografia Călărușanilor alcătuită de Damian Stănoiu este și cea mai cuprinzătoare : poate și fiindcă era o carte despre mănăstirea sa de metanie. Sistemul și-l va păstra și în monografiile mănăstirilor **Pasărea, Samurcășești, Țigănești**, dar cuprinsul lor este mult mai restrîns. Damian Stănoiu a prezentat ierarhic locul și rolul acestor mănăstiri ilfovene în istoria națională și în istoria Sfintei noastre Biserici ortodoxe românești.

Multe detalii ne reținem interesul : de pildă, acela că la Samurcășești, a stăreșit monahia Sofia I. Eliade Rădulescu, fiica marelui cărturar. Ea fusese adusă acolo la vîrsta de 10 ani, în 1848, pentru a fi pusă la adăpost pentru vremea în care tatăl său avea să trăiască în exil. Îndrăgind viața de chinovie, a rămas la Ciorogîrla pînă la moarte (1909).

Ar mai fi și alte lucruri de desprins din opera de monograf mînăstiresc a lui Damian Stănoiu. Am voit numai să-i reținem aspectele generale. Pe de o parte, pentru a arăta că este vorba de activitate sistematică, conștiincioasă și cu har înfăptuită. Pe de alta, pentru a reaminti că publicistul și monograful mînăstiresc a premers nuvelistului și romancierului.

Materialul său este unul și același : **viața de mănăstire**, tratată întîi cu mijloacele obiective pe care le impune o monografie, și pe care autorul le-a respectat, iar ulterior cu mijloace specifice artei literare. Este limpede că de pe urma experienței monografice a lui Damian Stănoiu a cîștigat însesi proza acestuia, fiindcă începuturile scriitorului se află chiar în aceste preocupări, pe care am voit să le punem pe scurt în lumină.

Calinic Argatu

UN MARTOR

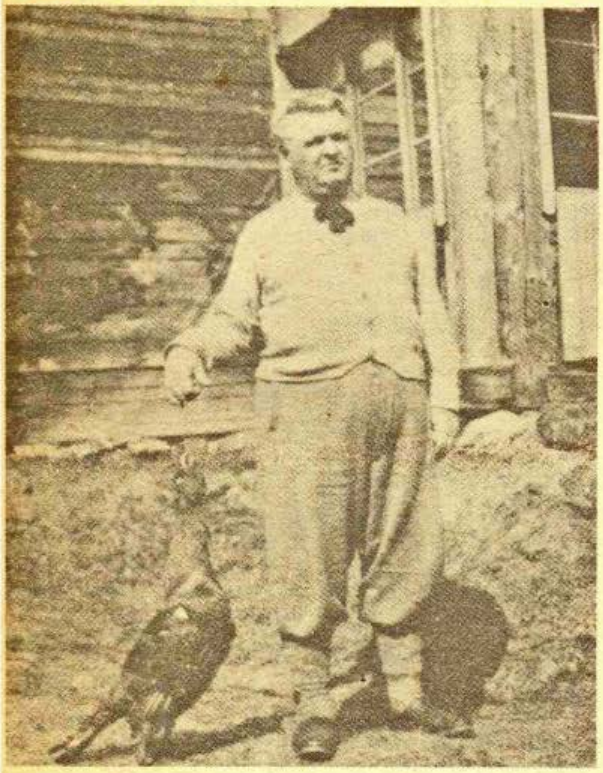

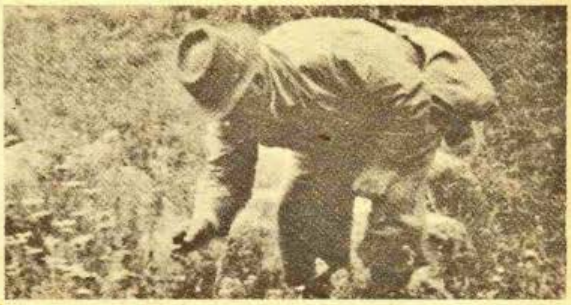

M. Sadoveanu după o vînătoare de cocoși de munte pe Valea Frumoasei ● ...și în timpul unei „vînători" de lăcuste — viitoare momeală pentru păstrăvi ● M. Sadoveanu și Ionel Pop, asistați de Demostene Botez, în fața tablei de șah

DE VORBĂ CU IONEL POP

VALIZA CU FOTOGRAFII

Interviu de Sânziana Pop

Pîinea cea de toate zilele

— Ați avut amabilitatea să-mi împrumutați monografia revistei „Carpații" pe care ați înființat-o și redactat-o tocmai în anii aceia, de unul singur, la Cluj. Nume ilustre din țară (Sadoveanu, Agîrbiceanu, Al. Brătescu-Voinești) și din alte țări ale Europei au onorat-o cu colaborări permanente și în ciuda faptului că avea un profil de nobilă specialitate — „revistă de cinegetică, pescuit și kinezie" — s-a bucurat de un succes excepțional !

— Într-adevăr, revista aceasta a fost mult citită, apreciată. Colecțiile ei sînt căutate și azi. Cauzele acestui succes sînt foarte simple și pot fi provocate de orice editor :

a) Completa independență a revistei. A redat părerile cinstite, obiective ale colaboratorilor, chiar dacă adeseori nu erau adoptate de conducere. La tot cazul, n-a cedat vreunei influențe străine.

AL ROMÂNIEI DE ALTĂDATĂ

b) A avut colaboratori buni.
c) N-a ciuntit articole și n-a limitat întinderea necesară unei expuneri.
d) A fost bine ilustrată.
e) A apărut cu regularitate.
f) N-a urmărit foloase materiale. A pus suflet în redactarea ei.

— Debutul Dv. timpuriu în publicistica literară și ziaristică nu l-a provocat și pe acela de scriitor. Ați apărut foarte tîrziu în volum. Ascunde acest gest o anume concepție despre literatură ?

— Fundalul acestui gest e foarte prozaic și lipsit de temelia vreunei „concepții despre literatură".

În cursul acestei convorbiri am amintit că încă de tînăr am început a scrie și publica și articole politice și reportaje, chiar și beletristică. Mai mult : am întemeiat și condus 15 ani o revistă care a avut succes. Dar toată această activitate era una de amator, departe de a-mi aduce vreun folos material. Trăiam din activitatea mea de avocat. S-a întîmplat ca, deodată, după război să pierd tot ceea ce am agonisit ca avocat vreo patruzeci de ani. Mai mult : n-am putut continua vechea profesie. De azi pe mîine am ajuns muritor de foame. Trebuia să îmi aleg degrabă o altă profesie din care să îmi scot pîinea cea de toate zilele. Atunci mi-am adus aminte un dicton latinesc care zicea cam așa : „Ciinii Dianei și poeții lui Apollo fac treabă mai bună cînd sînt flămînzi". Poet nu eram, în viața mea n-am scris o poezie, dar aveam oarecare îndeminare în minuirea condeiului, iar flămînd mă găseam a fi fără nici o îndoială. Și astfel, cu multă sfială și cam pe ocolite m-am furișat pe ușa grădinilor sacre ale lui Apollo. Pesemne, am făcut oarecare „treabă bună", cît de modestă și am avut marea satisfacție de a fi primit membru al Uniunii Scriitorilor din R.S.R. Și a apărut al treilea și al patrulea și al... volum. Și de pe cartea de vizită am șters cuvîntul „avocat" și, cu multă bucurie, l-am înlocuit cu „scriitor".

— „După focul de armă", „Hoinărelile prin natură" și toate celelalte „Întîlniri așteptate sau nu cu oameni și animale", retipărite în ediții de masă, v-au adus o popularitate excepțională. În contextul acesta nu mi se pare deloc banal să vă întreb : la ce lucrați ? Fiindcă lucrați, stimate domnule Ionel Pop și anume — năpraznic ! De cît timp mă aflu în preajma Dv. vă găsesc mereu scriind cu rîvnă și fără de oboseală, aplecat, în fiecare dimineață, deasupra imortalei Dv. mașini de scris.

— La Cluj, se lucrează la un volum omagial cu prilejul împlinirii a o sută de ani de la nașterea lui Ion Agîrbiceanu. Am fost invitat să scriu cîteva pagini pentru acest volum, eu cunoscîndu-l de aproape pe Agîrbiceanu. Răspund cu plăcere acestei invitații, și eram spre terminarea lucrării...

— Nu-mi pare rău că v-am întrerupt !

— Vizita și convorbirea cu Dv. e un intermezzo plăcut care nu va întîrzia încheierea.

— Vă mulțumesc.

— Alături de mașina de scris, poate nu ați observat, „am pus pe moară" un dosar pîntecos. E manuscrisul unui volum care așteaptă ultima revizuire. Are și titlu (provizoriu), „Ursarii", după cel al primei povestiri. Dacă va apare vreodată tipărit, va fi cîntecul de lebădă, lucrare postumă.

Valiza cu fotografii

— Observată de pe Mercur (o planetă încă necercetată de sateliți), viața Dv. cuprinde două emisfere atît de deosebite, încît e foarte greu de înțeles cum de pot aparține aceluiași destin omenesc : pe de o parte — lupta, militantismul, acțiunile curajoase și temerare, minia politică manifestă, patriotismul activ (ați fost secretar al Marii Uniri din 1918, secretar al Adunării Naționale din Alba Iulia și Sibiu, comisar guvernial pentru Ardealul eliberat), pe de alta — nirvana, starea vegetativă, latentă, somnolența în ascunzători vegetale sălbatice și luxuriante, mulțenia fericită a vînătorului și pescarului preocupat doar ca reveria să nu se termine niciodată și drumeția în imperiul naturii primare să nu aibă sfîrșit !

— Mi se pare că aminteam moștenirea sufletească trasă din strămoșii mei, țărani „grăniceri" năsăudeni. Dar trebuie să vă rectific : eu niciciind n-am făcut drumeție, adecă „turism". Hoinărelile mele, multe și pline de încîntări, aveau ca scop vînătoarea. Aș zice, că mai curînd aveau în vînătoarea propriu-zisă doar un pretext. Da, am vînat mult, și în tabloul meu vînătoresc sînt înscrise toate sălbăticiunile de seamă ale pămîntului nostru. Dar, rînd pe rînd a luat putere partea sufletească a excursiilor vînătorești : contactul cu natura, revenirea trecătoare la îndeletniciri de viață vechi, simple, plăcerea aventurilor. Fără vînătoare nu aș fi cunoscut atîtea peisaje de o frumusețe neîntrecută a țării noastre, atîția oameni ai pămîntului cu străvechi însușiri de noblețe și vioiciune a minții. Nu as fi fost, poate, îndemnat să cunosc cît mai bine minunata faună care dă viață caleidoscopului de peisaj, de la stîncăriile munților care bat în bolta cerului, pînă la tainicele ascunzișuri ale Deltei noastre.

Am făcut și păcate în cursul excursiilor mele vînătorești și le-am mărturisit într-o recentă carte a mea. Vînătoarei am să-i mulțumesc cu multe din zilele senine ale vieții mele destul de învolburate, — multe cunoștințe și conștiința liniștitoare că bulgărul de țărînă ce sînt face parte pentru vecii vecilor din pămîntul acestei țări.

— Ați vînat în toți munții României. Mi-ați îngăduit să vă cercetez impresionanta arhivă de fotografii și zace atîta frumusețe acolo, încît

Margareta Hodoş Pop, soţia scriitorului, în vremea studenţiei, la Geneva

s-ar putea întemeia, aşezîndu-le una lîngă alta, un adevărat paradis în imagini al vînătorilor şi pescarilor.. Există, totuşi, în memoria Dv. vreun loc, anume, către care să vă lăsaţi purtat ?

— Cînd în ceasuri de reverie închid ochii obosiţi ai bătrîneţelor şi văd cu cei ai memoriei atît de clar imaginile din trecut, mă opresc cu drag la toate imaginile peisajelor în care am purtat o puşcă de vînător şi o undiţă de pescuit la păstrăvi şi lipani. Îmi cereţi să aleg pe cele preferate. Mă puneţi în dilema mamei căreia i se cere să spună care din cei opt copii ai ei îi este mai drag. Ies din încurcătură arătînd care erau terenurile de vînătoare **mai însemnate**, în care aveam dreptul puştii şi al undiţei.

Şi totuşi, poate şi dintre acestea, călcîndu-mi pe inimă, aleg cîteva după criterii afective.

Şi acum, la anevoioasă alegere!... Anevoioasă ? Nu.

Mi se pare firesc să mărturisesc că mai drag, mai legat de sufletul meu era, şi ca teren de vînătoare, hotarul comunei sălăjene — Bădăcin. V-am arătat că acolo era — şi mai este — una din rădăcinile fiinţei mele, leagăn şi mormînt al moşilor şi strămoşilor din viţa Mamei. Şi ca teren de vînătoare era ca o bijuterie. Destul de mic, dar cuprinzînd o varietate mare de profile. Măgura înaltă a Şimleului îşi întindea aici hotarele apusene, pierzîndu-se apoi, în întinsul şesului, după ce se încingea cu un brîu de livezi şi vii. Toate frumuseţile înălţimilor împădurite, a dumbrăvilor, a livezilor şi apoi a şesului de sub plug erau aici parcă alese de pilduitoare. Anii lungi, de grijă, au făcut aci un mic parc zoologic, fără îngrădituri. Aici, căprioara n-a simţit arsura glonţului de moarte, într-un ţugui era din vechime o cetate a viezurilor, de la care în zeci de ani, foarte puţină dajdie am luat. De dragul meu era iertată şi cîte o vulpe, care îşi ducea la pui cîte o găină, cîte o curcă, îndrăznind să intre pînă în curtea galiţelor. Nu neg că am făcut vreun gol în puzderia de iepuri cînd mai alegeam cîte unul sau cînd o dată pe an, invitam la vînătoare pe prietenii din Şimleu. Şi acolo, între sălbăticiunile din paza lui era Aurel, paznicul, cu care am copilărit şi încărunţit alături, hoinărind prin locuri de vis.

— N-am crezut niciodată că scriitorul are în Dv. şi un la fel de mare povestitor ! Parcă spuneaţi un text învăţat pe de rost : un cîntec vechi. Încă puţin, şi la refrene am să vă ajut şi eu...

— Mi-e dragă amintirea locurilor în care vînam în tinereţea mea. Uite şi Blajul, între ogoare, petece de pădure foioasă, Cărbunarii, Meteheia, Cîndela, Rediul, apoi cele întinse în care sălăşluiau mistreţii : La Furci, pădurile Mănărăşii, ale Cenzii... Nu mai e sub soare nici unul dintre bunii mei tovarăşi de puşcă de atunci.

Vatra pentru vînatul mare, mai ales cerbi şi urşi, era înspre Săcuime. Acolo erau Munţii Sovatei, care după primul război mondial au fost goliţi de vînat mare, treaba braconierilor săcui. Prin 1920 am alcătuit o mică tovărăşie (eram doar cinci inşi) şi zece ani n-am făcut decît să vărsăm bănet şi să facem pază fără a ne îngădui un foc de puşcă. Apoi, acolo a fost un adevărat rai vînătoresc. Cerbi, căpriori, urşi. În păraiele Sebeş, Sovata şi Juhod, puzderie de păstrăvi.

Împreună cu bunul meu prieten, avocatul sibian Ieronim Stoichiţă, arendam munţii comunelor Joseni, din Ciuc, Praid, din Mureş, munţi întinşi, învecinaţi cu ai Sovatei. Aici era principalul nostru teren de cerbi, de urşi, cu vînat mult şi ales. Dinspre Praid, sub muntele Bogdan, îl aveam paznic pe Lazăr Gagyi, la Joseni, la casa de pe culmea muntelui Bucin, lîngă şosea, pe Ion Ducu, venit la noi din Novacii Gorjului şi pe Constantin Dumitraş, venit de pe Valea Drăganului.

— Sună ca o întemeiere de lume!

— Buni şi credincioşi vînători! Dar mai apropiat de sufletele noastre era bătrînul Ion Căta, care pornind flăcău din Şugagul de pe riul Sebeşului, după ani de aventuri care l-au purtat prin stepele ruseşti, şi a ajuns şi la Muntele Athos, s-a aşezat paznic de vînătoare în cabana de la Creanga Albă şi a băciuit acolo vreo douăzeci de ani, pînă ce vitejii lui Horthy l-au alungat, au aprins cabana, golind-o. Căta, bătrîn, s-a întors în satul său ca să moară acolo. În acest teritoriu de vînătoare erau cîteva locuri care şi-au păstrat numele românesc, al băştinaşilor, cotropiţi de puterea de maghiarizare a statului unguresc. Aşa piscul de munte Seaca, aşa celălalt, Frăţileasa, muntele Bogdan, Pîrlitura.

În timpul cît am fost la Cluj, pînă la acel blăstămat Dictat de la Viena, vînam la mărunţiş într-un teren alcătuit din hotarul Cojocnei şi altor vreo două comune învecinate. Era uşor de ajuns cu maşinile acolo, de la Cluj, dar altfel un teren greu de umblat, numai dealuri şi văi. Iepurărie multă, vulpi ca nicăieri în împrejurimi. Prea plăcute erau vînătorile noastre dese, cu copiii, în păduricile Leghia, Poperdea, Tufa lui Berecţki, apoi, în frînghia lungă de pădure de la Iuiul de cîmpie. Ne-am întovărăşit cîţiva prieteni din Cluj. Am rămas pînă azi singur, în viaţă, dintre ei. Pe rînd, s-au dus, Aurel Socol, Valentin Poruţiu, Iani Pordea, Ştefan Boer, francezul Yves Auger, care 27 de ani a ilustrat catedra de literatură franceză a Universităţii româneşti din Cluj şi care ca limbă şi suflet a devenit mai român ca neaoşii români, a fost, apoi, elveţianul Alfred Pierre Chapuis, savant, mîna dreaptă a lui Emil Racoviţă, subdirector al Institutului de speologie din Cluj. Au cerut să îi primim şi trei intelectuali unguri din Cluj. Ne-au fost camarazi buni. Înainte cu doi ani a închis ochii Iuliu

Oros, fostul director al Societății de apeduct și canalizare din Cluj. Și dintre toți am rămas singur să îmi aduc aminte de zilele bune. Se cuvine să îmi aduc aminte de Ciplea, țăranul din Cojocna, care ne era un fel de paznic, apoi de Chechicheș, în camera rezervată pentru „domni" din crișma lui de lîngă băile Cojocna, după zilele de vînătoare găseam totdeauna căldură bună, un vinișor plăcut, totdeauna o strachină mare cu tocană mult apreciată de ceata flăminzilor. Chechicheș ne primea bucuros, cu zîmbet care descoperea două șire de dinți îmbrăcați în aur. Se încingea o mică petrecere pînă ce Chapuis dădea semnalul de plecare căruia i se împotrivea totdeauna Silviu Dragomir, academician, profesor la Universitate și Yves Auger.

Ocol de soare și frumusețe

— Bănuiesc că nerăbdarea mi se citește pe față și știți de mult ce vreau să vă întreb !

— Din spațiul îngăduit și din răbdarea Dv., stimată doamnă Sânziana, puțin a mai rămas pentru ce s-ar cuveni să scriu despre așezarea noastră vînătorească de la Valea Frumoasei.

— În sfîrșit ! Atîtea nume de oameni și niciodată acela pe care îl așteptam. Sînteți între foarte rarii tovarăși pe care Sadoveanu i-a avut lîngă sine, dar mărturiile Dv. n-au ieșit pe deplin de sub pecețile tainei. Sînteți zgîrcit la vorbă în legătură cu acest subiect !

— Poate e inutilă o vorbă lungă. Valea Frumoasei, prin scrierile lui Mihail Sadoveanu, a intrat în temeliile literaturii române, și voi fi adăugit și eu cîte ceva la cunoașterea ei. Și locurile și oamenii de acolo își au pomenirea în acele scrieri. Cele cîteva șire pe care am de gînd să le scriu aici vor fi doar de scurtă pomenire și de îndemn a citi și a reciti scrisul Maestrului.

— Pentru că acel paradis pămîntesc astăzi nu mai există poate că ar fi bine, înainte de toate, să spuneți cum... arăta.

— În vechimile mari, un cioban cu opinci în picioare, cu cioareci și cu șerpar peste cămașa pînă la genunchi, a pătruns cu oile pînă în depărtări de munte pe unde nu mai umblaseră. Răzbind prin strîmtori întunecate, pline de vuietul rîului, deodată a avut în față o lărgime împrejmuită de munții în cojoace de brădet, în care Sfîntul Soare își cobora toată bunătatea de lumină și de viață. Din depărtare venea de-alungul padinei în șerpuiri adormite un riu-rîușor, răspunzînd în horbot de vălurele și în sclipiri argintii razelor soarelui de sus. A stat înmărmurit ciobanul în fața acestei minuni fără nume și puînd stăpînire pe ea a trebuit să o treacă în catastihul nescris, străvechi al toponimiei românești. Cum i-ar fi putut spune altfel, decît i se spune simțămîntului care l-a copleșit cînd a dat ochii de acest enorm ocol de soare și frumusețe: „Frumoasa", „Valea Frumoasei". Mi se pare că nici în hărțile militare austriece, atît de exacte, și arătînd numirile reale, românești, nu e trecut numele acestui rîușor de munte, ci e cuprins în rîul Sebeșului. Dar în tezaurul toponimiilor autentice, ale populației românești, pentru rîul cu apă clară care coboară de la Cîndrel și Piatra Albă pînă el ajunge la defileul de sub muntele Fata, s-a păstrat numele străvechi „Frumoasa" cu „Valea Frumoasei". De-acolo în jos e Valea Sebeșului.

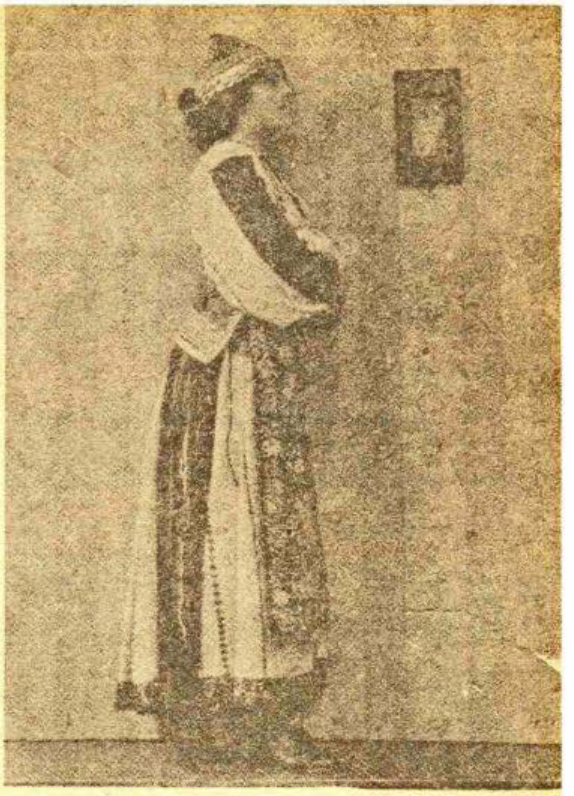

Margareta Hodoș-Pop în costum bănățean

— Cum a ajuns Sadoveanu să vîneze și să pescuiască păstrăv și lostriță tocmai în Transilvania ?

— S-a întîmplat că după ce, pînă în ziua eliberării din 1918, vastul bazin al Frumoasei (împrejmuit de munții Cîndrelul, Vîrful lui Pătru Surianu și Fata) a fost terenul de vînătoare al grofului Samuil Teleki, devenit celebru prin expedițiile lui africane, în 1922 să fie arendat de avocatul sibian, și el mare vînător de cerbi și urși, Ieronim Stoichiță. După cîțiva ani am intrat și eu ca tovarăș în dreptul de acolo, am clădit împreună o căsuță, am pus legea protecției sălbăticiunilor. Pe rînd, eu am ridicat o casă încăpătoare, „Casa de la izvorul de argint", fratele lui Ieronim, doctorul Iosif, „casa cu soare". **Apoi a pășit pentru prima dată Sadoveanu pe Valea Frumoasei invitat și călăuzit de mine, să împuște un cocoș de munte.** A îndrăgit locul și și-a ridicat casa lui, de la Bradul Strîmb. Din teren de vînătoare s-a făcut, în aceeași măsură, un loc de odihnă pentru familiile și prietenii noștri. Neasemuit de plăcut și îmbelșugat în darurile muntelui, de la bunătățile spinilor de zmeură, mure, afin, ciuperci, la spinările și buturile de căprior, cînd erau reclamate de bucătăriile noastre. Sadoveanu i-a dat nume „Braniștea Domnului", adecă un loc ales și ocrotit de Dumnezeu, și a scris că acolo e „Raiul". Ani de zile, din primăvară și pînă toamna, primeam familii înrudite și prietene (ai mei mergeau în august). Loc de încîntare pentru toți. Cîte un cocoș de munte, cîte un căprior mai aduceau aminte că acolo e teren de vînătoare. Sălbăticiunile au simțit mîna ocrotitoare : căprioare, cerbi și ciute veneau să pască în pajiștile din fața caselor — în unele dimineți găseam între case urmele lui Moș Martin.

Din păcate, Valea Frumoasei nu mai este. Ea va rămîne în scrierile literaturii române.

— Şi în fotografii. În geamantanul pe care mi-ai permis să-l trag de sub pat şi să-l cercetăm împreună se află un veritabil „tezaur" de documente de istorie literară. În afara zecilor de fotografii cu Mihail Sadoveanu (mi-ai declarat că aveţi cel puţin o mie de clişee virgine) alte imagini vă înfăţişează alături de Ion Agîrbiceanu şi Al. Brătescu-Voineşti. Aveţi şi un film, cu Mihail Sadoveanu, scene superbe, de petrecere pastorală în mijlocul familiilor.

— Scriitori-colaboratori la revista „Carpaţii" pe care am editat-o la Cluj au fost mulţi, dar tovarăşi de excursii cinegetice doar trei : era Ion Agîrbiceanu, deşi el, fiind preot, nu purta puşcă şi nu vina ucigînd. Dar a moştenit de la tatăl său, ţăran din Cenadea de lîngă Blaj, pasiunea vînătorească, dragostea de natură, plăcerea aventurilor vînătoreşti. Astfel, mai ales în vacanţele petrecute de amîndoi la Băile Sovata, foarte des mă însoţea în excursiile mele prin terenul de vînătoare de acolo şi lua parte din

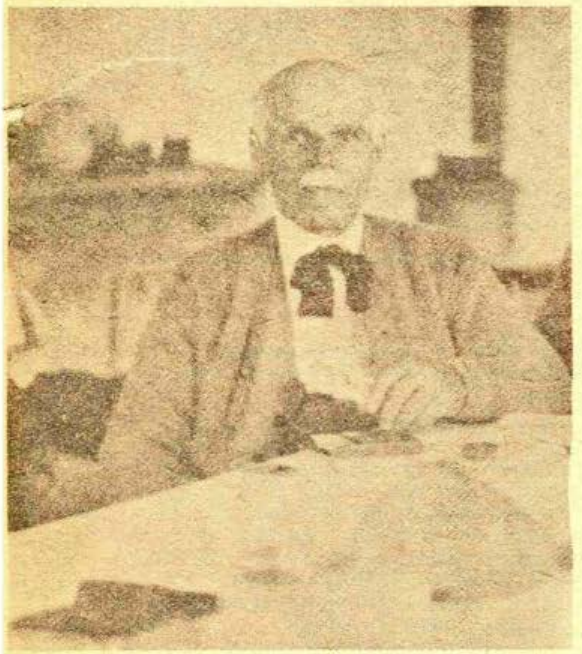

Ioan Al. Brătescu-Voineşti la cabana „Curpăt" din Valea Frumoasei

plin la plăcerea observării vieţii sălbăticiunilor. Era bogăţie de cerbi, de căpriori, erau urşi. În plimbările noastre totdeauna întîlneam animale, puteam observa îndelung scene din viaţa lor. Mută rămînea şi arma mea. Agîrbiceanu îmi mărturisea că se întorcea din asemenea excursie cu impresia că a avut parte de o aventură vînătorească.

Ion Al. Brătescu-Voineşti mi-a fost de cîteva ori oaspete la Valea Frumoasei. Cu undiţa. Era marele maestru al undiţarilor. Pescuitul la păstrăvi, cu musca artificială, l-a dus la perfecţiunea unei arte, neîntrecută nici de habotnicii englezi. Poate că nu îl interesa **cîţi** peşti prinde ci **cum** îi prinde, cu ce fineţe a uneltelor, cu ce perfecţiune a acţiunii. Totuşi, tolba lui era bogată. Îmi amintesc de un fenomen meteorologic care ne-a prins pe Frumoasa într-o zi de iulie. Zi însorită, fără pic de nor pe bolta clară. Pe la amiazi, de-odată, a început să... ningă. Frumos, liniştit, cu fulgi mari care se aşezau pe ierburi ca nişte fluturi albi cu viaţă de o clipă. Ninsoarea n-a durat mai mult de cinci minute lăsînd pe cei doi pescari uluiţi, neînţelegători.

Am mai pescuit, mai des, cu Al. Brătescu-Voineşti, în... sala de şedinţe a parlamentului din Dealul Mitropoliei. El era secretar general al parlamentului, eu am fost mulţi ani deputat. În cîte o şedinţă plictisitoare, Al Brătescu-Voineşti cobora între deputaţi, se aşeza lîngă mine şi... vorbeam despre pescuit. Întorceam pe toate laturile arta păstrăvitului, veneau amintiri, proiecte de viitor, excursii... Pescuiam...

— Pe cît de fireşti pentru cei ce le leagă şi, uneori, le şi poartă, prieteniile între scriitori devin, în perspectiva istoriei literare, adevărate comete magice luminoase, plutind pe cerul imaginaţiei cititorilor. Sînt aproape o sută de ani de la moartea lui Eminescu şi prietenia cu Creangă abia acum atinge apogeul interpretărilor critice, oferind şanse neaşteptate pentru înţelegerea „mai deplină" a Poetului. În reprezentările amatorilor de literatură de astăzi, personalitatea Dv., şi aşa enigmatică (sînt foarte puţini cei ce ştiu cu adevărat cine sînteţi şi unde trăiţi), intră definitiv în legendă cînd e vorba despre prietenia cu Sadoveanu pe care, nu se ştie exact din ce pricină, o comunicaţi cu foarte mare discreţie şi, adeseori, circumspect. Vă gîndiţi ce se va întîmpla, de exemplu, cînd alţi norocoşi (în afară de mine) vor avea acces la valiza cu poze în tezaurul căreia vor descoperi, deodată un Sadoveanu care fuge prin iarbă, aleargă să prindă lăcuste, face baie în Frumoasa, se pozează cu păstrăvii înşiraţi ca limbile tăiate ale balaurului, adresînd, pentru prima dată, posterităţii, un zîmbet încandescent ?

— Multe zile petrecute cu Sadoveanu la Valea Frumoasei, cu puşca şi, mai ales, cu undiţa, a făcut să mă apropiu şi să cunosc un Sadoveanu, cu totul altul decît scriitorul mare, cu vorba măsurată, academicianul cu ţinută solemnă. În aceste cîteva şire posibile nici nu pot face un portret cît de cît apropiat de realitate. Trebuie, deci, să vă trimet la o lectură : cu prilejul sărbătoririi centenarului de la naşterea Maestrului, mi s-a cerut să scriu despre Sadoveanu ca „vînător, pescar şi iubitor al naturei". Lucrarea, destul de cuprinzătoare, a apărut în nr. 1/1981 al revistei „Ocrotirea naturii" din Editura Academiei R.S.R.

Dar ca să nu rămînă pomenirea maestrului Sadoveanu mărginită la acest qvasi-refuz de răspuns, îndulcesc cu o amintire. (Foarte neînsemnată în mulţimea de aventuri pescăreşti trăite împreună, însă mie mi-e dragă. Nu prea ştiu de ce.)

Într-o zi de vară, cu cer limpede, pescuiam alături, în Frumoasa, tocmai în faţa casei de la Bradu Strîmb. Deodată, ne-a surprins bubuit de tunete, scăpărări de fulgere şi un ropot de ploaie, gata să înece pămîntul. Maestrul Sadoveanu s-a grăbit să ajungă la adăpostul casei. Eu m-am încăpăţînat şi am continuat să arunc musculiţele artificiale, fiindcă deodată cu ropotul de ploaie au început să sară păstrăvii ca nebunii. (Iată o pildă pentru toanele păstrăvilor). La fiecare lansare răspundea păstrăvul prins în cîrlig. Unul după altul, unul după altul. Sadoveanu ajunsese acasă şi împreună cu doamna Valeria şi cu fiica sa Teodora, înşiraţi în cerdac, petreceau din ochi isprăvile mele. Şi ca cel mai recunoscător public, la fiecare captură a mea, ropot de aplauze şi strigăte de „Bravo !" cît îi ţinea puterea. Eu mă umflam în pene, aşa cum se cuvine unui actor aplaudat.

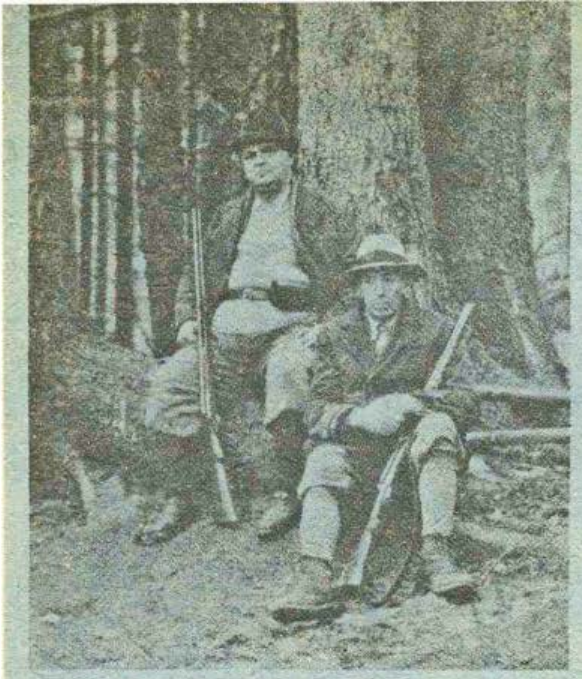

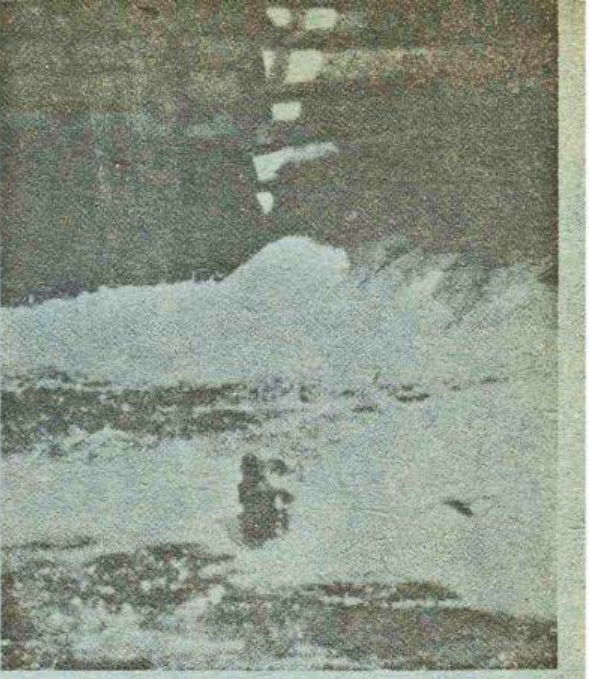

M. Sadoveanu și ing. Paul Ianoși la vînătoare de ierunci pe Muntele Șotu din Valea Frumoasei ● Sadoveanu într-o bulboană a Frumoasei

A trecut „boholtul" scurt (așa i se spune furtunii de vară pe Valea Frumoasei) și soarele a biruit. Maestrul Sadoveanu s-a grăbit să revină cu undița la apa miraculoasă, și... n-a mai sărit nici un pește, nici la cîrligul meu, nici la al lui. Din cerdac, publicul rămas acolo răsplătea acum cu hohote de rîs fiecare lansare a noastră, rămasă cu cîrligul gol.

Seara, la masa lungă din sufrageria casei de la Izvorul de argint, pustiam cu mare plăcere hilmul de păstrăvi, rasol cu unt, fierbinte, din castronul adus de măiastra bucătăreasă Berta, soția paznicului Pittini.

Și-am discutat pînă spre miez de noapte, încercînd să dezlegăm misterul acestei noi toane a păstrăvilor. Eram cinci buni camarazi, toți mari filosofi în știința pescuitului la păstrăv : era Sadoveanu, apoi generalul (pe atunci colonel) Dinu Rosetti Bălănescu, era Ieronim Stoichiță, primarul din anul acela al Republicei Braniștea Domnului, apoi inginerul Paul Janoși (Pali-Baci) și eroul zilei, cel care scrie aci, cu duioșie. Dar patima cea mare a maestrului Sadoveanu tot nu v-am spus-o : ciupercile ! Grozav îi plăcea să meargă după ciuperci. Erau multe și felurite pe la așezarea noastră de la Frumoasa. Mai totdeauna coșul lui Sadoveanu era plin de mănătărci borduhoase și cu pălăria pe-o ureche, de urechiușe galbene ca aurul și încreștite, de bureți usturoi. (Aceștia la masă premerg mîncările de ciuperci serioase. Sînt delicioase pălăriile lor fripte pe plită, după ce au fost umplute cu chișcătură de brînză, cu slănină).

— Vorbiți atît de molipsitor de parcă sînt aievea și bucatele aromate și tihna plăcută din casă și, mai ales, neclintita frumusețe și liniște a plaiurilor din munți. Era mai multă liniște pe planetă în vremurile acelea, nu ?

— Puneți întrebări la care ar putea răspunde în volume întregi numai un om de știință specializat, dublat cu un mare artist, cu un poet. Nu ! Nu era mai multă liniște în lume nici în timpurile acelea, ieșisem din bulboana primului război mondial și gura altui vîrtej se căsca să ne-nghită.

Oprește-te clipă!

— Se împlinesc o sută de zile de cînd stau alături de dumneavoastră ascultîndu-vă ca sub vrajă în această încăpere luminată de soarele primăverii și de privirile atîtor celebri strămoși și am, tot mai certă, senzația că am ajuns împreună pe o culme de munte, sus, pe un vîrf din lanțul Munților Transilvaniei pe care atît de mult îi iubiți și de unde o priveliște încîntătoare ni se așterne în față : amplă, luminoasă, încărcată de soare și care este... chiar magnifica Dv. existență, cei 95 de ani de viață pe care îi veți sărbători în curînd. Există în memoria Dv. o asemenea priveliște „integratoare", o morală a existenței, un clar de destin ?

— Într-o glorioasă zi de toamnă mă aflam în uriașa căldare de stînci a Sîmbetei de Sus din Munții Făgărașului. Purtam carabina fără să am de gînd să trag din ea vreun foc. Veniserm numai să fac cîteva tururi, să observ scene din viața caprelor negre, să mă încînt de frumusețea peisajelor. De obicei, în excursiile mele de aici, mă însoțea Oanea Boantă, din Vîștișoara, care îmi era paznic de vînătoare dar și prieten. Într-o zi, Oanea avea o treabă care îl obliga să coboare numaidecît în sat. Rămas singur, am călcat porunca înțelepciunii vechi după care pe asemenea locuri pline de primejdii să nu umbli niciodată singur, și mi-am croit un itinerar pe locuri bine cunoscute de mine. Astfel, de la cabana din talpa căldării, am urcat pînă la coama Drăgușului, am luat-o pe această spinare îngustă în sus, la peretele care închidea spre sud căldarea, am luat-o la stînga, pe sub Răcorele, pe sub cele două Ferestre, și mi-am găsit loc de popas lung în vîrful unui țanc ce se ridica mai sus. Mi-am aflat fotoliul unei lespezi și, așezîndu-mă, mi-am șters de pe frunte broboana de transpirație a urcușului greu. Mi-am rotit ochii în jurul meu și, de odată, am simțit căldura unei mari mulțumiri.

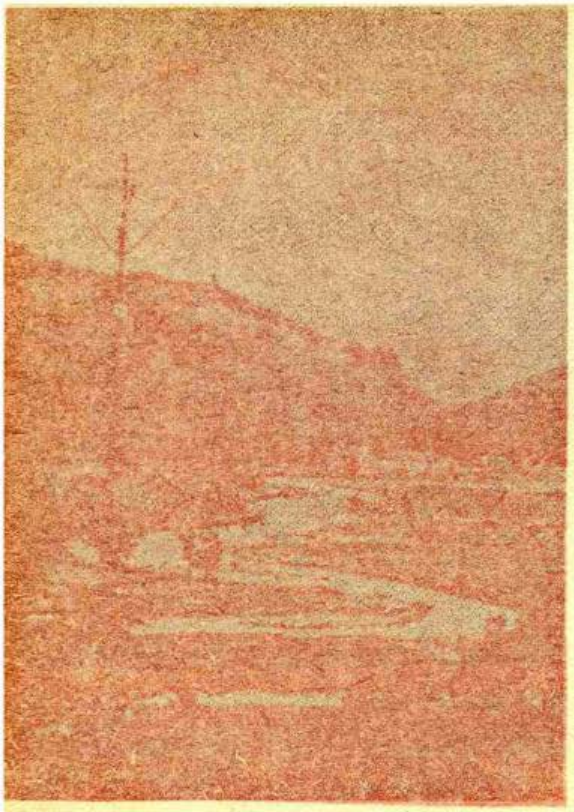

„Iată-mă ajuns în culmea culmei, răsplată a voinței și a trudelor mele. Sînt singur în înălțimea aceasta — nici un alt om dintr-o jumătate de țară nu-i în clipa aceasta atît de înalt cum sînt eu. Cît cuprind cu ochii din meterezele de piatră a căldării Sîmbetei, nici o culme, nici un țanc nu e atît de înalt ca acesta pe care l-am biruit și îl stăpînesc. Va fi Negoiul, va fi Moldoveanul mai înalt, dar ei sînt departe, în spatele meu, nu-i iau în seamă".

„Ciudat !" Privite de jos, aste piscuri mi se păreau enorme, pereții de piatră, de sub ei, nemăsurat de prăpăstioși, abisurile fără fund. Acum, de aici, de deasupra lor nu mă mai impresionează, eu sînt mai sus, le domin pe toate. Brîul de pădure de molid, sub el cel al făgetului care închid dinspre vale căldarea Sîmbetei, nu-mi pot opri privirea. Dar aici stăpînesc depărtările, orizontul meu e larg. Pînă în ceața zării fără măsură văd întins, la picioarele mele, șesul Oltului, cu panglica de argint a riului, cu sate ca buchete de flori pe un covor țesut în toate culorile toamnei. Ici-colo, scînteiază în soare clopotnița ridicată deasupra acoperișurilor de țiglă roșie. Cine oare, afară de mine, are o asemenea priveliște ? A cui e plăcerea privirii acestui tablou decît a mea, singur a mea ?

„Atît sînt de înălțat încît mi se pare că dacă aș ridica mîna aș atinge mătasa albastră a bolții cerești".

„Iar colo, jos, în fundul căldării, niște furnici care se mișcă în jurul unei case, jucării de copii. Umblă încoace și încolo, desigur în niște treburi prozaice ale vieții lor vulgare, pe cînd eu, ajuns în slava înălțimii...".

Ca și cînd căldura trufiei n-ar fi avut destul loc în mintea și inima mea, a izbucnit din pieptul meu un chiot de biruință. Stîncile mi l-au întors în glas de răsunet : „Ah ! Și pietrile seci mi se alătură și dau glas măreției mele !..."

Dar ce răsunet a fost acesta ? Atît de întîrziat ? O dată... Încă o dată... Înalt, sonor, sfîșietor al tăcerii încremenite...

„Kiiieeee... kiiieeee... kiiieee...

Sus, sus de tot, se scria în spirale fără urmă silueta unei păsări mari. Aripile lungi și late, terminate în raze desfăcute ca degetele unui uriaș, fără să bată, abia unduiau în ușoare mișcări de plutire, coada scurtă, lată, cîrmuia în desăvîrșire linia spiralelor. Capul, abia ieșit din linia umerilor, se mișca încet, în dreapta, în stînga, ca luînd în seamă". Kiiieee... kiiieee... își vestea măreția și bucuria vieții acvila de stînci.

Deodată, s-a prăbușit ceva în mine. Umilit de victoria celui ce s-a înălțat și mai sus, cu mult mai sus — rușinat de urîțenia orgoliului care a pus o clipă stăpînire pe mine, mi-am părăsit în mare grabă tronul mîncinoasei mele măriri, am coborît în fugă pe unde om cu mintea întreagă nu înaintează decît cu pași pipăiți.

Cei de la cabană s-au mirat de omul care fără vreun motiv înțeles de ei îi îmbrățișează, le strînge mîna, cu bucuria celui ce a revenit acasă, la ai săi, după lungă înstrăinare în țări de răutăți. Apoi, în înserarea care se lăsa încet, m-am tras în singurătate lîngă trunchiul unui molid bătrîn din marginea de sus a pădurii și ca în atîtea dăți am sorbit din priveliștea ca o adiere de fericire. Lumea s-a restrîns pentru mine în ocolul împrejmuit de îngrădi-tura de piatră, în jur stîncile se ridicau gigantice încreștind, colo, sus, pînza viorie a cerului... — părăușașul care se strecura prin bolovănișul mărunt își cînta în șoaptă străvechea și neîncetat noua sa arie. Din cabană străbăteau la mine frînturi din vorba oamenilor, împănate cu cîte un semn de veselie...

Deodată, a dispărut din sufletul meu simțămîntul de umilință, care m-a copleșit după înfrîngerea de sus — m-am știut parte mărunță, neînsemnată, însă parte a acestei măreții de lume, frate cu furnicile pe care le vedeam de colo de sus atît de mărunte și chiar ridicole.

M-am întors între oamenii din cabană cu senin în suflet și în gînd.

În mulții ani care au urmat după acea zi de răscruce, bucurîndu-mă de oarecare succes (în o viață lungă se mai învrităzează și cîte un succes), simțeam că îmi alunecă pasul spre mocîrla îngîmfării. Dar atunci, totdeauna, auzeam venind din slava cerului un „kiiieee... kiiieee..." salvator.

Apoi, n-a mai venit, fiindcă nici pași de primejdie n-au mai fost.

1 martie — 1 iunie 1982

IMPREVIZIBILELE DEZVĂLUIRI ALE LUI TOMMASO BUSCETTA

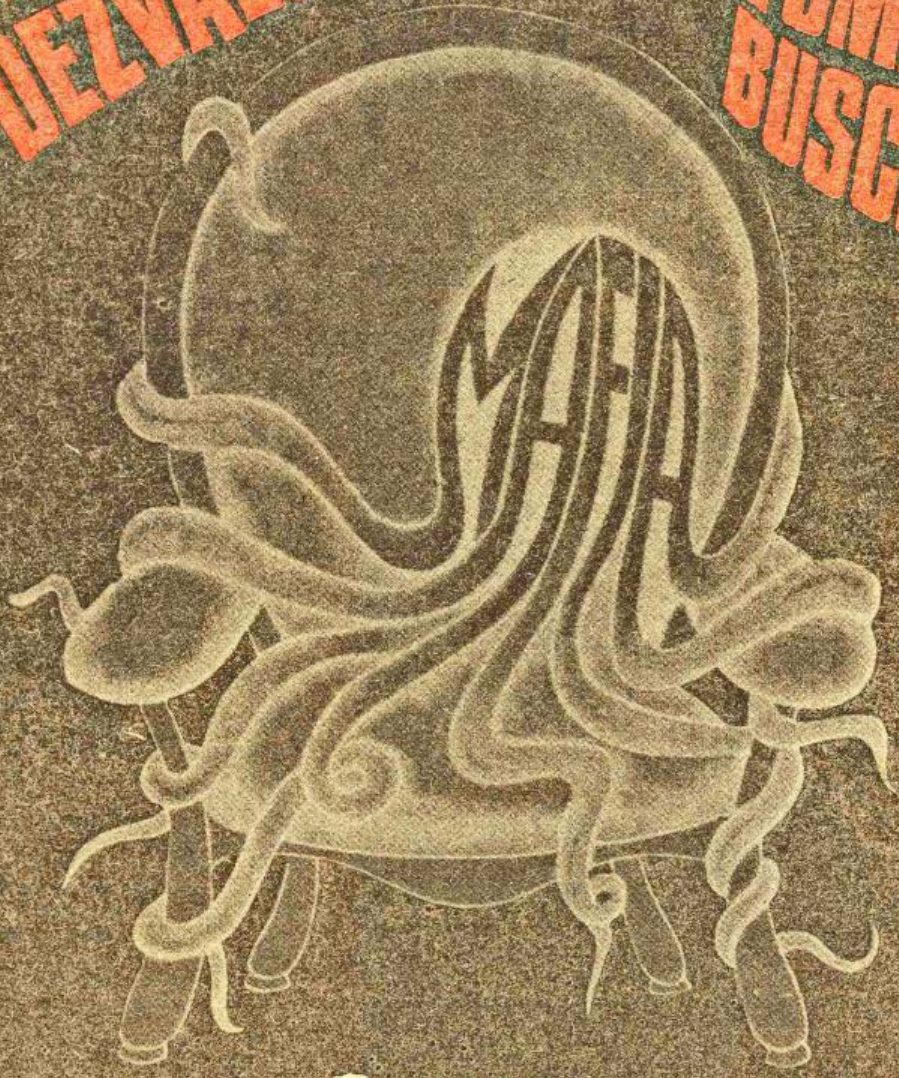

A ÎNCEPUT NUMĂRĂTOAREA INVERSĂ?

NICOLAE NICOARĂ

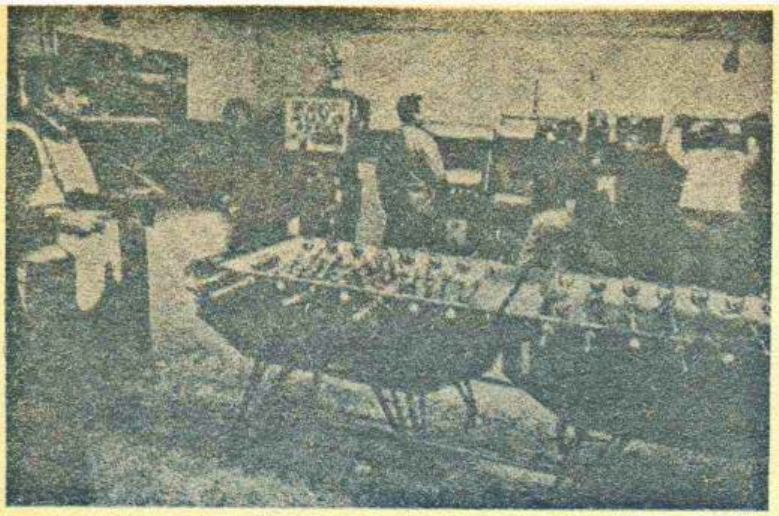

Palermo, filtru total

Razie la Palermo...

Palermo, capitala Siciliei. 29 spre 30 septembrie 1984.

Noapte de smoală. Străzile sînt, ca deobicei, pustii începînd încă de la orele inserării. Şi doar scirroco, vîntul cald ce bate dinspre Sahara traversînd Mediterana pentru a ajunge pe uscatul european, doar el deci, se furişează acum ca un cîine bătut, pe străzile şi uliţele din Palermo, în căutarea cuiva care să-l dezmierde.

Capitala Siciliei doarme. Sînt rari, tot mai rari oamenii care îşi plimbă paşii pe caldarîmurile încinse de soarele torid de peste zi. Suficienţi însă pentru a-şi da seama, pentru a simţi că în aer pluteşte ceva grav, că în noaptea asta se întîmplă ceva...

Oare ce poate însemna marele număr de maşini blindate ale poliţiei patrulînd pe străzi ? Şi ce misiune or fi avînd poliţiştii şi carabinierii ieşiţi înarmaţi, în număr mare, pe străzi ? Iată semne de întrebare la care tîrziii trecători pe străzile din Palermo nu-şi puteau răspunde.

Totul prevestea aşadar o acţiune de mare anvergură.

Măturătorii de străzi, care — prin natura meseriei — trebuie să rămînă mai mult timp pe arterele oraşului, au fost primii care au văzut carabinieri şi poliţişti ieşind din case cu cîte un individ flancat între ei, pe care îl azvîrleau apoi în dubele dinainte pregătite. Totul decurge în linişte. Arestaţii nu opun rezistenţă, ar fi şi zadarnică, domnii carabinieri şi poliţişti au ordine precise şi mandate de arestare nominale, pentru fiecare caz în parte.

Cetăţenii din Palermo, din Italia şi din întreaga lume aveau să afle a doua zi despre acţiunea de mare amploare desfăşurată în noaptea de 29 spre 30 septembrie 1984. Acelaşi lucru l-au putut afla şi telespectatorii români care au urmărit ultima ediţie a telejurnalului din 1 octombrie sau care au răsfoit paginile ziarelor din aceeaşi zi şi din cele următoare.

Autorităţile italiene au desfăşurat în noaptea cu pricina cea mai mare operaţiune antimafia din întreaga istorie a mafiei. Operaţiune de o mai mare amploare decît aceea din anii '20, cînd a fost demolată pur şi simplu din temelii criminala organizaţie.

Poliţia din Palermo se afla în posesia a 366 mandate de arestare, dintre care 148 cazuri fuseseră soluţionate încă înainte de declanşarea acţiunii din noaptea de 29 spre 30 septembrie. În noaptea respectivă poliţia şi carabinierii au reuşit să aresteze 53 bosi ai mafiei ! Într-o singură noapte mai mulţi decît în ultimele cîteva decenii !

Un succes extraordinar, fără egal în analele organelor de poliţie şi carabinierilor din Italia, un insucces fără egal în analele mafiei.

Pînă la ivirea zorilor celulele dinainte pregătite erau de acum pline, fiecare primindu-şi „chiriaşul" dinainte stabilit. Dimineaţa, arestaţii au fost urcaţi într-un avion militar special, păzit cu străşnicie, care a decolat spre Nordul Italiei pentru ca arestaţii să nu poată intra în legătură cu alţi mafioţi care să-i alerteze pe cei rămaşi în afara gratiilor. După cum se ştie, mafia acţionează cu precădere în regiunile din Sudul Italiei, în Nord avînd rădăcini destul de firave.

Vă puteți imagina un avion înțesat ochi cu căpetenii mafiote adunate pentru prima dată fără voia lor la cea mai mare ședință a... tăcerii, privindu-se încruciși și timpi, fără a-și putea răspunde la întrebarea pe care nici unul nu o rostea dar fiecare o avea în gînd : cine a vorbit ?

Mafia este o invenție italiană...

Dar mai înainte de a încerca să răspundem la această întrebare se cuvine să răspundem la o alta : ce este mafia ?

Unii scriu mafia cu M, probabil din deosebită considerație. Eu neavînd motive, deosebită stimă pentru ea și știind că este o bandă imensă de asasini și criminali, o voi scrie ca atare : mafia.

Originile ei se pierd în negura veacurilor. Așadar ar fi greșit să se afirme și să se creadă că mafia ar fi o creație a vremurilor moderne. Lingviștii nu au căzut încă de acord asupra originii cuvîntului care numește această organizație rău famată. Numele ei ar putea fi derivat de la cuvîntul maefil, care în limba arabilor-locuitori ai Siciliei secolului al IX-lea însemna legătură, unire, dar și de la cuvîntul toscan mafia care însemna sărăcie, mizerie...

Predecesorul mafiei moderne este campagnie d'armi, o mică armată particulară pe care feudalii medievali o foloseau pentru a-și păstra sau impune voința și autoritatea. Această armată funcționa ca o justiție primitivă. Dacă oamenii îl vedeau pe unul de al lor cu bratul tăiat, pentru toți era limpede că furase și campagnie d'armi îl pedepsise cu tăierea mîinii. Dacă însă constatau că unuia îi lipsea limba, diagnosticul era la fel de clar : împricinatul călcase omerta, legea de fier a tăcerii.

Expresia mafia a intrat în limba uzuală la începutul secolului al XVIII-lea. În perioada respectivă campagnie d'armi își avea organizația sa secretă care controla păsunile, animalele, plantațiile de pomi fructiferi, tîrgurile și porturile.

...Care însă a trecut și Atlanticul !

În Italia, mafia a traversat Atlanticul prin intermediul emigranților italieni plecați în America să găsească la tot pasul ciini cu covrigi în coadă...

Se spune că legendarul șef al mafiei siciliene don Vito Cascio Fierro s-a deplasat în anul 1903 în Statele Unite pentru a-i ajuta pe compatrioții săi să pună pe picioare organizația teroristă ilegală „Mîna neagră". Fierro este una și aceeași persoană cu șeful mafiei siciliene care a pus la cale asasinarea polițistului newyorkez Giuseppe Pietrosino, trimis în anul 1909 de autoritățile americane pentru a da de firul legăturilor mafiei italiene cu filiala sa americană.

În momentul în care polițistul-detectiv american a pus piciorul pe pămîntul Siciliei, don Fierro se afla la o masă oferită în cinstea sa de unul dintre deputații din Sicilia în parlamentul de la Roma. Don Fierro s-a ridicat frumușel de la masă, s-a scuzat și promițînd că se va întoarce a părăsit locuința deputatului. Ce a făcut el pe parcursul celor două ceasuri cît a lipsit de la masă ? Nu prea multe, în orice caz, n-a uitat să-l împuște pe Giuseppe Pietrosino după care a revenit la reședința deputatului, aranjîndu-și cu calm fracul, manșetele cămășii și brăcinarul, ca și cînd — iertați-mă — ar fi fost să se preumble pentru sinea lui...

Au urmat apoi ani de grele încercări pentru mafie, mai ales în epoca dictaforului de tristă faimă, Benito Mussolini, care, pentru a-și consolida dictatura, s-a văzut nevoit să ia măsuri drastice împotriva ei. Iar oamenii lui nu s-au sfiit deloc și nu au ezitat, atunci cînd a fost cazul — și cazul a fost mai totdeauna — să apese pe trăgaci. Execuțiile fără judecată au slăbit mult mafia. Don Fierro a fost arestat și condamnat pentru trafic de arme, trafic de droguri și alte feluri de traficuri.

A făcut epocă ultimul său cuvînt rostit în fața tribunalului care-l judecase și-l condamnase : „Domnilor, întrucît nu ați fost capabili să-mi dovediți numeroasele crime pe care le-am făptuit, a trebuit să mă condamnați pentru cele pe care nici nu le-am visat" !

Oricît s-ar părea de ciudat, mafia italiană s-a pus din nou pe picioare cu... gura de oxigen oferită, în 1943, de serviciile americane de spionaj. Acestea au intrat în legătură cu bosii mafiei americane cărora le-a cerut să-i contacteze pe omologii lor italieni, în vederea facilitării debarcării armatelor aliate în Sicilia. În contrapartidă, serviciile americane de spionaj le-au promis mafioților sicilieni că-i vor sprijini să-și reocupe pozițiile deținute mai înainte într-o serie de orașe ale Siciliei.

Unul dintre oamenii de marcă ai mafiei siciliene a devenit mafiotul american de origine italiană Vito Genovese. În anul 1937 refugiindu-se în Italia el a scăpat de judecata tribunalului american.

Și iar n-o să vă vină să credeți, dar după debarcarea aliaților în Sicilia, don Vito Genovese a fost angajat ca traducător de limba italiană la Ambasada americană de la Roma ! Asta de ochii lumii pentru că, în realitate, el lucra de zor la organizarea pe scară largă a comerțului ilicit cu mărfurile furate din depozitele militare... americane !

În anul 1946 poliția militară americană l-a arestat și l-a trimis din nou în Statele Unite. Judecat, el s-a bucurat de martori de zile mari : foștii lucrători ai Ambasadei americane la Roma, care au depus cu mîna pe inimă cum că don Genovese a adus mari servicii americanilor ajutîndu-i — ca traducător — să se înțeleagă cu italienii. În plus, martorii care ar fi putut depune despre activitatea lui criminală dispăruseră ca prin farmec...

Și astfel, don Vito Genovese ajunge, aureolat de merite pe care nu le-a avut niciodată, în fruntea clanului pe care pînă atunci îl condusese un alt mafiot celebru, Lucky Luciano. Acesta făcuse parte din rîndul bosilor mafioți americano-italieni care înainte de debarcarea aliaților în Sicilia au colaborat strîns cu serviciile americane de spionaj. Pentru meritele cîștigate în această activitate, pedeapsa de 40 ani temniță la care a fost condamnat în Statele Unite i-a fost comutată în deportare (unde credeți ?) în... Italia ! Aici, cu ajutorul altora de teapa lui, a fondat o nouă organizație mafiotă, care însă nu se mai ocupa cu îndeletnicirile de modă veche : furtul de dobitoace sau șantaje nenorocite, ci cu comerțul cu droguri. Și, legat de acesta, cu crima organizată pe străzile din Palermo, din alte orașe din Italia și apoi dintr-o serie de alte țări ale lumii tuturor posibilităților...

Luciano Liggi, „nașul" mafiei din Corleone, aflat în închisoare de peste 10 ani, conduce întreaga activitate a clanului

„Nașul" lui Mario Puzzo este un... „dulce"

-ar putea ca unii dintre cititorii almanahului estival „Luceafărul" să fi avut ocazia să citească romanul „Nașul" al scriitorului Mario Puzzo, sau să vadă filmul realizat după acest roman de regizorul american Francis Coppola, cu Marlon Brando în rolul titular. Eu am văzut filmul și mi-am zis atunci că am înțeles ce înseamnă mafia.

Ei bine, mafia despre care înțelesesem cîte ceva din pelicula aceasta care i-a adus lui Coppola, Premiul Oscar, este doar o secvență din perioada romantică a acestei organizații a crimei sau, dacă vreți, din epoca bunicului lui Mario Puzzo.

Dar nu este „Nașul" singurul film care abordează problematica atît de complexă a mafiei. Înaintea lui au existat și alte pelicule, cum este „Frăția" de pildă. Peliculă care însă a constituit o adevărată catastrofă atît din punct de vedere financiar, cît și artistic. Printre altele, filmul acesta a constituit cea mai bună dovadă că, spre deosebire de Frank Sinatra, Kirk Douglas nu poate fi mafiot nici măcar în film !

Dar, cu toate acestea, el s-a încumetat s-o facă pe mafiotul. E drept, un mafiot de altă factură, unul foarte uman ! Dar cum credeți că vrea el — mai bine zis realizatorii filmului care nu se știe nici pînă azi de unde au luat banii necesari pentru a finanța turnarea filmului ! — să convingă lumea că mafia este o organizație prin excelență umană ? Pupînd tot timpul copiii, în dreapta, în stînga și pe unde mai ajungea !

Nu același lucru se poate spune despre Frank Sinatra, căruia un rol de „naș" i-ar veni ca turnat. De altfel, trebuie să vă spun că atunci cînd romanul „Nașul" se afla încă în manuscris, auzind că unul dintre eroii romanului — un mafiot — este cîntăreț, avocații lui Frank Sinatra s-au adresat editorului cerîndu-i să le pună la dispoziție manuscrisul pentru a fi siguri că nu există elemente care l-ar putea conduce pe cititori la concluzia că respectivul mafiot-cîntăreț este chiar... Sinatra !

Și chiar dacă l-ar fi recunoscut, n-ar fi fost sfîrșitul lumii lui... Sinatra pentru că însuși „nașul" lui Mario Puzzo nu este decît un înger pe lîngă „nașii" de astăzi ai mafiei.

Și încă o dovadă a faptului că mafia de ieri nu este tot una cu mafia de astăzi : mafia contemporană este o organizație a crimei organizate, a șantajului, a răpirilor de persoane ca societate pe acțiuni. Așadar nu este întîmplător faptul că unii dintre realizatorii „Nașului" s-au temut să participe cu entuziasm vizibil la realizarea filmului de teamă de a nu avea de suferit de pe urma gestului lor. Se pare că cel mai tare s-a temut însuși regizorul Francis Coppola care a refuzat să lucreze împreună cu Mario Puzzo la scenariul filmului pentru a nu apărea pe generic și în calitate de coscenarist.

Cît cîştigă mafia italiană ?

De ce am specificat mafia italiană ? Pentru că există şi o mafie americană cu state de servicii aproape tot atît de vechi ca şi ale celei italiene. Dar mai există şi mafii de dată mai recentă cum este cazul celei braziliene, israeliene sau spaniole, care calcă cu paşi repezi pe urmele organizaţiilor de trist renume ale celor două mafii consacrate.

Dar despre acestea mai încolo, spre sfîrşitul reportajului nostru.

Aşadar cît cîştigă mafia italiană ?

Am în faţa ochilor un grafic publicat în revistele italiene „Panorama" şi „Europeo", care apar la Milano, şi „L'Espresso", care vede lumina tiparului la Roma. El ilustrează în imagini şi cifre cîştigurile nete anuale ale mafiei italiene provenite din principalele activităţi ale acestei organizaţii. Cifrele, prezentate în milioane lire italiene sînt următoarele : 7 500 milioane lire din comerţul cu droguri, 4 000 milioane lire din pariuri, 2 000 milioane din furturi şi spargeri, 1 000 milioane lire din jocuri de noroc, 1 000 milioane lire din contrabandă cu ţigări şi arme, 500 milioane lire din falsificările de bani, 250 milioane lire din răpiri de persoane.

Puse cap la cap, sumele respective dau nici mai mult nici mai puţin decît 16 500 milioane lire italiene.

Acestea sînt însă numai sumele obţinute de mafia, adică de organizaţia care acţionează în Sicilia. Aceasta împreună cu „surorile" sale camorra, care acţionează la Napoli, şi 'ndrangheta al cărei cimp de activitate îl constituie regiunea Calabria, cîştigă anual sume de domeniul fantasticului. Potrivit datelor oficiale publicate în Italia mafia italiană cîştigă anual : 16 bilioane lire italiene de pe urma crimei organizate, 7,5 bilioane lire din comerţul cu droguri, 4 bilioane lire din pariuri, 2 bilioane lire din furturi, 1 bilion lire din jocurile de noroc, în timp ce contrabanda cu alcool, tutun şi alte mărfuri îi aduc anual în jurul a 1 bilion lire italiene. 750 miliarde lire provin din falsificări de bani, iar 250 miliarde lire din răpirile de persoane.

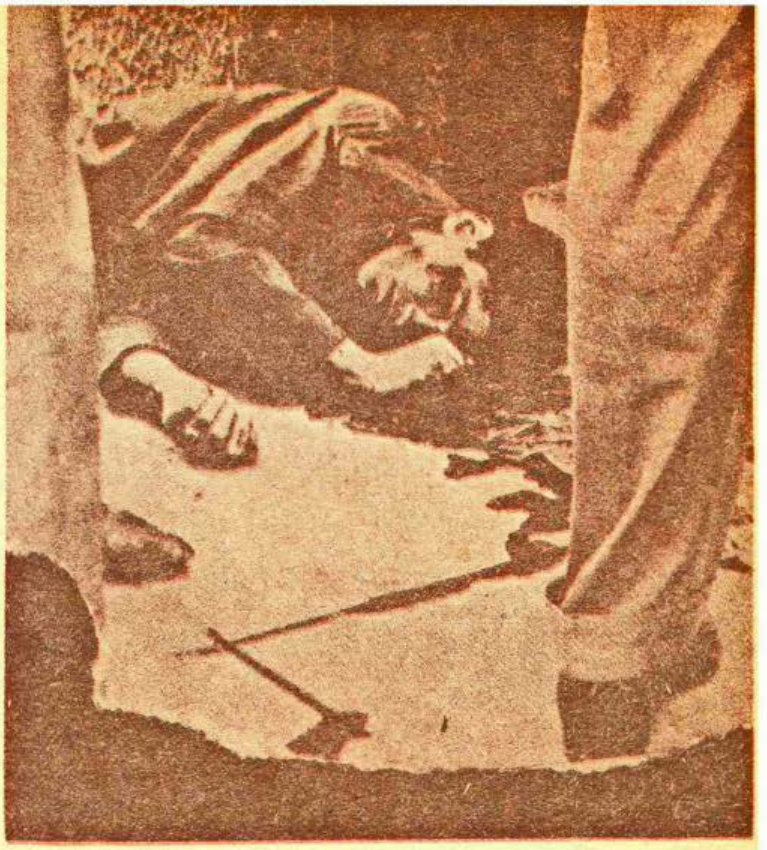

Pe aici a trecut mafia...

Mafia, puţină anatomie...

Cazul, cred, să ne revenim din uimire şi să fim cu toţii de acord că sumele sînt de-a dreptul fantastice. Atît de fantastice, încît se naşte întrebarea : cum este posibil ca o organizaţie fie ea chiar mafia, să obţină asemenea cîştiguri care scapă pur şi simplu puterii noastre de înţelegere ? Cel puţin puterea mea de înţelegere este total depăşită...

Dacă însă vom pătrunde în modul de organizare şi de a acţiona ale mafiei vom constata că folosind metodele pe care le foloseşte, sumele nu sînt nici măcar atît de spectaculoase pe cît ar putea să fie.

Potrivit „naşului" care a vorbit, structura organizatorică a mafiei se aseamănă în bună măsură cu cea a unei piramide. Celula ei de bază o formează coschea adică familia sau clanul, a cărei sferă de activitate este strict delimitată. Şefii acestor clanuri pot fi numiţi sau aleşi. Aceşti capi-famiglia se aseamănă foarte puţin cu potentaţii feudali sau cu „naşii" pe care ni-i înfăţişează Mario Puzzo în „Naşul" său. Don Tommaso, „naşul" care a vorbit, a declarat că astăzi în fruntea unei familii rar cînd se mai găseşte un „om de onoare" de şcoală veche şi oareşcari maniere. Astfel de oameni se află doar în fruntea a cel mult 10 la sută dintre clanuri.

A doua treaptă a piramidei o constituie, după afirmaţia aceluiaşi „naş", comisia pe fiecare provincie. Aceste organe, în fruntea cărora se află capo mandamento joacă un rol de coordonare şi intermediere între cosche. Un rol deosebit de activ îl juca pînă nu demult comisia din Palermo, dar în ultima perioadă comisia din Corleone a tranşat în favoarea ei rivalitatea cu cei din capitala Siciliei.

Vîrful piramidei îl reprezintă cupola, adică o comisie pe întreaga Sicilie formată din zece oameni. Acest organ suprem rezolvă conflictele dintre pă-

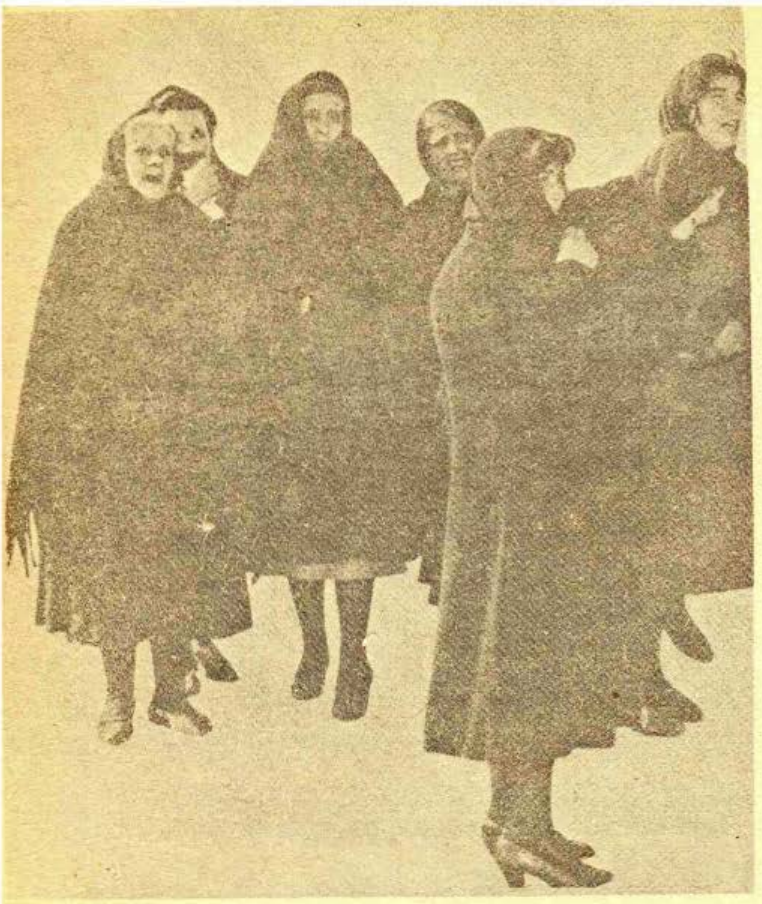

Văduvele... mafiei

„Omerta", sentință fără recurs...

ţile componente ale mafiei şi coordonează toate activităţile mafiei şi în afara Siciliei. Mai bine zis se străduieşte să coordoneze şi aceste activităţi. În acelaşi timp, pronunţă sentinţele de condamnare la moarte împotriva poliţiştilor, magistraţilor şi oamenilor politici, precum şi a mafioţilor care n-au fost cuminţi...

Despre atmosfera care domneşte în rîndurile mafiei stau mărturie cele peste 600 uciderii intermafiote, dacă se poate spune aşa, comise pe parcursul a numai doi ani. Aceasta dovedeşte faptul că mafia nu dispune de organul capabil să atenueze conflictele intervenite între diferite clanuri care îşi rezolvă pe cale... particulară diferendele dintre ele. Această stare de lucruri a luat însă sfîrşit în anul 1983 cînd cei din Corleone au preluat conducerea în Sicilia, obţinînd patru locuri în cupola.

Celei care au căutat să-şi explice care este elementul care a făcut din mafia o organizaţie care, în ciuda deselor lovituri primite, a supravieţuit şi s-a întărit continuu au fost unanimi în a accepta că acest element este „omerta", legea care condamnă la moarte pe oricine... ciripeşte. Atît din cadrul organizaţiei cît şi din afara ei.

Cu alte cuvinte teroarea, mafia fiind astfel o organizaţie cu un profund caracter terorist şi criminal.

Dar cine sînt cei care ar trebui să vorbească, dar tac de teama de a nu suferi pedeapsa celor care încalcă omerta ? De pildă soţiile celor ucişi de mafia. În astfel de cazuri mafia recomandă — iar recomandarea este obligatorie ! — tăcere absolută, revolta nefiind în astfel de cazuri de dorit. Iată cîteva exemple :

26 ianuarie 1979. Mario Francese, cunoscut ziarist sicilian, a plecat în jurul ore 22,00 spre tipografie pentru a revedea şpaltul numărului care urma să apară a doua zi. Nu s-a mai întors, a fost ucis de mafia. Au rămas în urma lui o soţie şi patru copii minori. Una din „văduvele după mafia" cum au denumit-o ziarele. Femeia nu avea nici măcar idee pentru care motiv mafia îi ucisese soţul...

9 martie 1979. Michele Reina, secretar provincial al Partidului Democrat Creştin, a fost ucis seara la ora 22.00 pe cînd părăsea locuinţa unui prieten. O nouă victimă a mafiei. Au rămas după el o soţie şi doi copii mici. Nici ea nu ştia pentru ce i-a fost ucis bărbatul.

21 iunie 1979. La orele opt dimineaţa B. Giuliano, şeful unei patrule a poliţiei, tocmai ieşea pe uşa unui bistrou, dar n-a mai apucat să ajungă în stradă pentru că a fost doborît de un glonte care i-a fost fatal. Tot mafia..

În aceeaşi zi şi la aceeaşi oră a fost asasinat Cesare Terano, consilier local, fost deputat în parlament la propunerea şi cu sprijinul Partidului Comunist Italian. Fusese, de asemenea, membru al unei comisii pentru lupta împotriva mafiei şi acuzator public în multe procese intentate unor mafioţi de calibru mai mic...

„Văduvele după mafia" sînt cunoscute nu numai în Sicilia, dar şi în Italia şi peste hotarele ei. Ele au îndoliat de fiecare dată peninsula. Există însă şi altfel de „Văduve după mafia", ele sînt soţiile celor care au depus mărturie împotriva mafioţilor.

Interesant este faptul că în Sicilia mafia nu atacă, de regulă, femeile. În această parte a Italiei este conservată părerea că politica este inaccesibilă femeilor, că aceasta este treaba exclusivă a bărbaţilor. În felul acesta femeile rămîn oarecum în afara jocului de-a... moartea. Dar pot ele rămîne în afara acestui joc atîta vreme cît soţii şi taţii copiilor lor sînt ucişi ?

„Mafia şi mafioţii au devenit simbolul forţei fizice şi psihice a epocii noastre, spunea Letizia Feronggi, învăţătoare şi membră a cîtorva organizaţii feministe. Ea este o organizaţie criminală care provoacă şi menţine starea de tensiune şi nesiguranţă care zdruncină încrederea oameni-

lor în stat și în democrație. Registrul crimelor mafiei este colosal, de la cazuri de jaf pînă la răpiri și crime oribile... Este incredibil ca un stat modern, cu o administrație perfect pusă la punct, este neputincios atunci cînd este vorba despre mafia", a declarat ea în încheierea unui interviu publicat sub pseudonim în revista „Noi donne", care apare la Roma.

Gigliola La Cascio este psiholog, autoare a mai multor studii despre „văduvele mafiei". De ce nu au siciliencele ai căror soți au fost uciși de mafia idee despre motivele uciderii acestora ? se întreabă ea. Aceasta se datorește unei moșteniri a trecutului, care cere ca femeile să nu se amestece în treburile bărbaților. Legat de aceasta, mafia știe foarte bine că nici o femeie nu va depune mărturie împotriva mafiei, în primul rînd pentru că ele nu cunosc motivul pentru care soțul a fost ucis. În cazul însă în care una dintre ele ar vorbi, atunci intervine omerta, care nu iartă pe nimeni...

S-au întîmplat însă și cazuri de femei care i-au văzut și apoi recunoscut pe asasinii bărbaților lor, pe care i-au denunțat la poliție. Arestați și condamnați, mafioții respectivi au refuzat să creadă că o femeie din Sicilia i-a putut denunța. Așa este cazul Serafinei Bataglio din Palermo, căreia mafia i-a ucis soțul și doi copii...

Un „naș" spășit nevoie mare...

oliția italiană îl căuta demult pe Tommaso Buscetta zis don Tommaso, după cum îi ziceau membrii familiei sale. Acest mafiot de marcă, cunoscut între prieteni drept don Masino, și-a început activitatea în cadrul mafiei siciliene prin anii '50 ca traficant de droguri, iar mai tîrziu a trecut la comerțul pe scară mare cu droguri. La jumătatea anilor '60 însă, cînd în Sicilia a început să-i cam ardă pămîntul sub picioare, el a plecat repede la New York. Se-nțelege că nu cu mîna goală. Iar buzunarele pline și conturile mari la diferite bănci i-au permis lui don Masino să-și construiască o rețea de pizzerii. Și bine-nțeles, să-și cumpere o nevastă...

Toate îi mergeau din plin pînă în anul 1970 cînd poliția a început să se intereseze de cîștigurile lui. Ca urmare a fost arestat la New York sub acuzația de comerț și afaceri ilicite cu stupefiante. Este însă eliberat contra unei cauțiuni de 75 000 dolari.

Drumul lui don Masino sau don Tommaso se continuă apoi în Brazilia, țară imensă cît un continent, care i-a oferit toate condițiile pentru a-și construi un adevărat imperiu al drogurilor. Mai întîi și-a construit o rețea de magazine, o stație de taxiuri dispunînd de 250 mașini și 220 avioane mici care oficial serveau ca autotaxiuri și aerotaxiuri, dar care, în realitate, se specializaseră în traficul de cocaină și alte stupefiante.

Traficul cu droguri l-a condus în anul 1972 în fața poliției braziliene și, de aici, la închisoare pentru că poliția descoperise la ferma lui din Amazonia, la care lucrau peste 6 000 persoane, 55 kg. heroină în stare pură. Este predat autorităților italiene care îl condamnă la 20 ani temniță.

Condamnarea urma să fie executată la închisoarea „Ucciardone" din Palermo unde, don Masino pentru prieteni — don Tommaso pentru restul mafioților, a devenit în scurt timp o personalitate de vază, respectată. Atît de respectată și de importantă, încît era chemat să rezolve disputele dintre pușcăriași, să împartă recompense și pedepse, să spună dacă cutare sau cutare merita să fie sprijinit să... evadeze !

Dar adevărata sa putere don Tommaso și-a demonstrat-o în aprilie 1975 cînd și-a căsătorit fiica din prima căsătorie, Felicia. Celebrarea cununiei s-a oficiat în paraclisul închisorii după ce porțile acesteia s-au deschis larg pentru invitații de onoare ai bossului mafiot îmbrăcat într-un impecabil costum bleumarin, pentru a cărui confecționare unul dintre cei mai mari croitori din Palermo l-a vizitat de cîteva ori la celula acestuia. Celulă e un fel de a zice. Ea era atît de luxoasă, încît atunci cînd croitorul a venit pentru a-i lua măsura și-a cerut scuze cum că ar fi greșit... destinația !

După nuntă don Tomasso a fost transferat la închisoarea „Nuove" din Torino. Aici s-a purtat atît de cuminte, a fost

„Nașul"
Tommaso Buscetta —
omul care a vorbit —
în momentul sosirii la
Roma, după extrădare
de către autoritățile
braziliene

atît de cumsecade, atît de ascultător, încît bunul director al închisorii — un tip foarte sensibil — s-a emoționat pînă la lacrimi de cumsecădenia deținutului său pe care-l vedea spășit pînă la sfîrșitul zilelor sale, drept pentru care i-a permis fără nici o răsplată — oare, fie vorba între noi, cît o fi primit ? — să-și ispășească pedeapsa în afara... închisorii ! Fără ca vreo instanță judecătorească să fi pronunțat o sentință de punere condiționată în libertate pe cauțiune...

Așa se face că într-o bună zi a anului 1979 prea cumintele, preaascultătorul, preaspășitul don n-a mai trecut pe la închisoare pentru a-și sorbi cafeluța și păhărelul cu whisky în compania dezinteresatului director al lui „Nouve". În timp ce se afla în afara închisorii „nașul" și-a făcut operație estetică și a corzilor vocale, și-a procurat acte false după care a dat fuguța pînă la Rio de Janeiro via Zürich.

Ajuns aici el și-a luat o nouă nevastă fără ca în prealabil să fi divorțat de cealaltă. Iar pe cealaltă o luase nedivorțat de prima nevastă...

Războiul clanurilor siciliene

La începutul anilor '80 în Sicilia s-a declanşat un adevărat război între clanurile mafiote. În principal între cele din Catania şi Corleone. Aliaţii săi din Sicilia au pierdut poziţia de frunte în conducerea mafiei, iar don Tommaso a rămas în afara comisiei celor zece al cărui membru fusese. Victime au căzut nu numai membrii „famigliei" sale, dar chiar şi cei ai familiei lui. La începutul lunii septembrie 1982 i-au dispărut doi dintre fraţi : Antonio şi Benedatto, fără ca cineva să le fi descoperit măcar cadavrele. Ceva mai tîrziu i-a urmat şi Vincenzo şi Benny, unul frate, altul nepot.

Dar lista nu s-a oprit aici. I-a urmat ginerele său Giuseppe Genova, împuşcat în plină zi, împreună cu cei doi copii ai săi, la pizzeria „New York Place" din centrul oraşului Palermo, în faţa Feliciei, soţia sa şi mama copiilor, aceeaşi Felicia care în urmă cu cîţiva ani se căsătorise la închisoarea „Ucciardone".

Pentru a veni în sprijinul greu încercatului său clan, don Tommaso a revenit în anul 1982 în Sicilia cu intenţia de a intermedia o înţelegere între cei care s-ar mai fi putut eventual înţelege.

Generalul Carlo Alberto Dalla Chiesa

Concilierea a fost programată pentru seara zilei de 30 noiembrie.

Despre cele discutate atunci, acolo, nu a mai avut însă cine să depună mărturie în afara lui don Tommaso, singurul supravieţuitor al... concilierii. Ceilalţi doisprezece boşi ai clanurilor rivale au murit cu toţii ca urmare a otrăvii pe care amabila lor gazdă le-o pusese în mîncare...

Cît de repede şi paşnic a rezolvat don Tommaso problema ! Fără o picătură de sînge ! Fără nici un glonte ! Numai că masacrul nu i-a adus ceea ce căuta şi dorea. De aceea nu i-a rămas altceva de făcut decît să se întoarcă din nou în Brazilia. Un an mai tîrziu însă, în octombrie 1983, poliţia braziliană l-a arestat la cererea expresă a autorităţilor italiene, cu intenţia de a-l extrăda. Speriat de ceea ce urma să se întîmple cu el, don Tommaso a încercat să se sinucidă în închisoare, cu stricnină.

Tentativa de sinucidere odată eşuată, „naşul" s-a hotărît să „ciripească".

Un eveniment : „Naşul"... ciripeşte

„Nu vă sînt duşman", acestea au fost primele cuvinte pe care don Tommaso le-a rostit întru întîmpinarea lui Vincenzo Geraci, adjunctul procurorului din Palermo, sosît la Rio de Janeiro pentru a-i lua mafiotului un prim interogatoriu. Cu toate acestea oamenii procuraturii italiene au fost sceptici şi au exclus posibilitatea ca un „naş" de talia lui Buscetta să încalce omerta...

După ce însă i s-au dat asigurările că restului membrilor familiei sale — aici „familia" apare în sensul uzual al cuvîntului — li se va asigura deplina securitate, don Tommaso a frînt legea de fier a tăcerii, a morţii, dacă vreţi.

Depoziţiile lui au clarificat dedesubturile a o serie întreagă de crime care, pe parcursul ultimelor decenii au prefăcut oraşul Palermo într-un adevărat cîmp de luptă, iar Sicilia un ţinut însîngerat. În cursul ultimilor cinci ani în Sicilia au fost asasinaţi trei judecători, cinci poliţişti şi un ziarist, care s-au purtat... ireverenţios faţă de mafia.

În septembrie 1982 a fost asasinat, împreună cu soţia sa, prefectul de Palermo, generalul Carlo Dalla Chiesa, cel care reuşite ca în scurt timp să dea lovituri grele grupării teroriste „Brigăzile Roşii".

Ajunşi aici facem o mică paranteză pentru a sublinia faptul că tot mai mulţi oameni politici, tot mai mulţi oameni simpli acuză oficialităţile de la Roma că fac prea puţin pentru a stăvili valul de crime care se comit la Palermo, în întreaga Sicilie. Sînt semnificative în acest sens cuvintele rostite de arhiepiscopul de Palermo, Salvatore Pappalardo, la funeraliile generalului Dalla Chiesa : „În timp ce oraşul nostru zace sub o teroare cruntă, Roma prosperă. Sărmane Palermo...".

La fel de... sărmani vor fi de acum încolo şi asasinii generalului Dalla Chiesa întrucît Buscetta a făcut dezvăluiri complete în legătură cu împrejurările şi asasinii care au curmat viaţa acestui brav luptător împotriva mafiei, a terorismului în ansamblul lui.

Să fugi din Palermo pentru a muri la... Napoli

Se înșeală cei care își imaginează că mafia acționează numai în Sicilia, la Palermo cu precădere. În realitate ea este o caracatiță care și-a întins tentaculele asupra întregii Italii, trecînd demult, după cum am mai spus, și Atlanticul.

Napoli este orașul în care, după Palermo, mafia este la ea acasă. Cu singura deosebire că aici ea se numește camorra. Ca și în Sicilia, și aici a existat o bună perioadă o luptă sîngeroasă pentru supremație între diferite clanuri. În această luptă au fost angajate mai multe clanuri, însumînd aproximativ 5 000 membri. Cei mai numeros dintre ele, numărînd peste 2 000 suflete, este Nouva camorra, organizație în fruntea căreia se află Raffaele Cutola.

Clanul lui Cutola desfășoară în linii generale toate activitățile din repertoriul mafiei și a fost preocupat de eliminarea clanurilor conduse de Michele Zaza (contrabandă), Luigi Giuliano (droguri) și Antonio Bordelino (droguri și răpiri de persoane). Dar mai presus de toate era în joc cucerirea pieței crimei organizate, care aduce camorrei miliarde de lire italiene anual.

La Napoli pentru o crimă se plătește un milion de lire italiene, pentru o mutilare 600 000 lire, pentru aruncarea unei bombe în fața unei case sau persoane între 200 000 și 400 000 lire italiene

Raffaele Cutola a intrat în acest război cu toți oamenii săi. Lupta a fost și este aprigă, numai în primele patru luni ale anului 1984 s-au ucis reciproc, plătindu-și conturi mai vechi sau mai noi, 160 mafioți, față de 157 cîți s-au omorît în tot cursul anului precedent. Șeful poliției locale, Antonio Ammaturo, declara cu prilejul bilanțului victimelor: „Dar acesta nu este nici de departe sfîrșitul. Mafioții se vor măcelări între ei încă un număr bun de ani, n-aș putea spune cîți anume, după care situația se va liniști pentru o vreme...".

Raffaele Cutola conduce și din închisoare „Nueva Camorra organizzata"...

Clanurile mafiote au ajuns foarte puternice la Napoli pentru că s-a ignorat nepermis de lungă vreme existența crimei organizate în acest oraș, în care măsurile întreprinse împotriva lumii interlope nu au fost cele mai drastice și mai hotărîte. Din această cauză la Napoli domnește o teroare generală, după cum ne asigură ziarele italiene „Panorama" și „Epoca". Se tem judecătorii, se tem carabinierii, se tem oamenii de afaceri, care plătesc camorrei fără să cîrcnească. Se tem directorii ziarelor. Aceștia din urmă, de pildă, se tem să publice fotografia sorei lui Cutola — Rosetta Cutola — cea care în perioada cît fratele ei se află după gratii este responsabilă cu executarea ordinelor acestuia.

La Napoli toată lumea se teme de vendetta lui Cutola, din care cauză oamenii lui taie și spînzură. Spînzură este un fel de a zice, camorriștii n-au timp de umblat după... funie și săpun, ei rezolvă totul prin simpla apăsare pe trăgaci...

În orașul cantonetelor domnește părerea generală că Napoli nu se află sub sărutul focului, cum foarte frumos zice titlul unei operete a lui Lopez, ci sub sărutul focurilor de armă. Și, pentru a merge mai departe, vom spune: sub sărutul focurilor de arme trase de oamenii lui Cutola!

De fapt, trebuie spus că nu este pentru prima dată cînd Napoli se află sub tentaculele camorrei. Așa, de exemplu, în perioada care a trecut de la alungarea Bourbonilor și pînă la venirea lui Garibaldi, poliția napolitană a fost condusă de șeful camorrei, Tore Crescenzo. Dar parcă nici atunci și nici altădată orașul nu a fost controlat atît de ferm de camorra ca astăzi, sub clanul Cutola.

Miliarde de lire din șantaj

Alo, șefu' e acolo? întrebă glasul de la celălalt capăt al firului.

— La aparat, veni repede răspunsul omului de afaceri, al șefului adică.

— Bună ziua, avem nevoie de o mică amabilitate din partea dv., se auzi glasul necunoscutului.

— Vă stau la dispoziție, răspunse cel chemat.

— A-ntîia... N-ar fi vorba decît de vreo 400 milioane. Faceți o bocceluță, o să vină cineva după ei.

După care individul a închis.

„Mi s-au tăiat picioarele pur și simplu, povestește mai tîrziu unor prieteni omul de afaceri în cauză, care se ocupă cu cumpărarea-vînzarea aparatelor electrice. Cînd au venit după bani m-am prefăcut că n-au vorbit cu mine, dar a fost deajuns ca în fața magazinului să explodeze o bombă pentru ca eu să revin la sentimente mai bune. Am fost sunat din nou, tipul întrebîndu-mă de data asta daca mi-a plăcut explozia. I-am răspuns că nu pot da mai mult

de 20 milioane. Pe care le-am şi dat.

Naiv ce sînt, am crezut că odată plăta făcută am terminat cu ei. Mai bine zis că ei au terminat cu mine. De atunci mă sună cu regularitate...".

Acesta este doar unul dintre cazuri. La Napoli nu există comerciant care să nu fi fost somat să plătească şi care să nu fi plătit fie cu bani gheaţă, fie în produse. Potrivit părerii lui Roberto Conforti, şeful carabinierilor napolitani, şantajul şi crima reprezintă principalele activităţi ale clanului lui Cutola.

Războiul pe care Raffaele Cutola l-a declanşat împotriva clanurilor rivale este dur şi neiertător. Dar şi costisitor. Este nevoie de finanţe, dar şi de un aparat tehnic şi de informaţii. Pe care Cutola — născut în anul 1943 la Ottaviano — are cu vîrf şi îndesat de unde plăti, dacă stăm să ne gîndim că numai din şantaj Nuova camorra organizzata obţine anual peste 100 miliarde lire italiene.

Raffaele conduce din închisoare

În fiecare dimineaţă între orele nouă şi zece Raffaele Cutola primeşte în celula în care se află, pe care o stăpîneşte, zic unii şi eu mă alătur părerii lor, un pachet cu ziare. Vreo 20 de cotidiene şi diferite periodice care apar la Roma şi în întreaga Italie. Pe care şeful camorrei le citeşte pe îndelete. Cam vreo două ceasuri durează pînă cînd Raffaele le parcurge cu privirea lui ageră, fără a se opri asupra paginilor de modă sau a rubricii de obiecte pierdute şi găsite, după cum cred că bănuiesc şi cititorii.

Poate trebuie să repetăm că Raffaele Cutola nu locuieşte în hotelul de lux „Excelsior" din Napoli, nici în vreo reşedinţă somptuoasă de pe malul mării. El este pur şi simplu deţinut într-o superînchisoare din Ascoli Piceno, suprapăzită şi supraelegantă.

După ce termină lectura gazetelor Raffaele triază şi citeşte corespondenţa şi începe, în faţa unei cești cu cafea, să se ocupe de treburile camorrei. Adică hotărăşte pe care camorrist să-l premieze pentru nu ştiu ce faptă, pe care să-l pedepsească; împarte de asemenea cadouri prietenilor dintre care mulţi nu sînt mafioţi dar ocupă funcţii importante prin te miri care instituţii de stat. Printre altele mai stabileşte şi cine ar cam trebui să mai moară...

Nimeni nu ştie însă cum ies ordinele sale în afara închisorii. Ceea ce ştiu însă toţi napolitanii este faptul că în anul 1983 au murit în oraşul lor, în urma sentinţelor de condamnare la moarte pronunţate de Raffaele Cutola în închisoare, 50 de camorrişti şi necamorrişti, aceştia din urmă fiind cei care nu au dat curs şantajului.

În satul Ottaviano în care s-a născut, Cutola conduce la propriu activitatea judecătoriei, veghează asupra oamenilor şi evenimentelor şi influenţează în sensul dorit de el rezultatele alegerilor. Toate acestea în pofida faptului că se află după gratii de mai mulţi ani şi mai are de ispăşit încă vreo cincisprezece. El a intrat la „mititica" pe cînd avea numai 22 de ani pentru că a omorît un consătean.

Cariera lui Cutola a început în anul 1979 cînd a fost condamnat pentru evadarea din închisoare. Înainte însă de a fi prins, el a reuşit să-şi facă o reclamă teribilă la radio, televiziune şi în presă fără ca poliţia să-i poată prinde urma. Aceasta a influenţat mult opinia publică, care a început să vadă în el un supraom. Sora sa, Rosetta, care acum se ascunde de poliţie, şi care este mîna dreaptă a fratelui ei — mă întreb oare ce or fi simţit părinţii lor ştiindu-se că au adus pe lume două odrasle care nu au altă îndeletnicire decît să ucidă sau să jefuiască copiii aduşi pe lume de alţi părinţi — Rosetta deci, a avut un rol deosebit de important în popularizarea personalităţii lui Raffaele.

Nici nu-i de mirare de aceea că Raffaele este foarte conştient de forţa pe care o are şi pe care o exercită nu numai asupra cetăţenilor de rînd, dar şi asupra autorităţilor. Nu întîmplător deviza lui este: „Locul meu este imediat în dreapta lui Dumnezeu!".

Un mafiot cu suflet de... poet ?

La Napoli un pachet de ţigări „Marlboro" de contrabandă costă între 800 şi 900 lire. Cam cît o sticlă de vin ieftin, judecînd după preţurile de acum vreo trei ani cînd, la Veneţia fiind, am cumpărat o sticlă de 2 kg cu vin străşnic, contra a 1 000 lire italiene. Tot pentru comparaţie voi aminti că la Veneţia o plimbare de o jumătate de ceas cu vaporetto pe Canal Grande costă — costa adică — 600 lire, iar un album turistic despre Veneţia, album de dimensiunile unei cărţi obişnuite, costa 2 500—3 000 lire italiene.

Dar şi la acest preţ pachetul de „Malboro" este cu cea 100 lire mai scump decît acelaşi pachet cumpărat de la debit. Şi totuşi, ţigările de contrabandă, deşi mai scumpe, se vînd mai bine decît cele din tutungerii. Şi asta pentru că nu o dată s-a întîmplat ca oamenii lui Cutola să telefoneze cutărui sau cutărui... fumător „rugindu-l" în modul cel mai ferm cu putinţă să cumpere atîtea sau atîtea cartuşe cu „Marlboro" din cutare sau cutare loc.

Fapt este că la fiecare cartuş de ţigări de contrabandă Raffaele Cutola cîştigă, fără să fi ridicat un deget măcar, 30 000 lire...

Unii fumători au încercat să-i convingă pe ai lui Cutola că s-ar fi lăsat de fumat, dar trucul n-a ţinut. Însuşi Gaetano Orlando, unul dintre boşii napolitani, autor şi el al unui număr de crime, s-a văzut nevoit să recunoască că „Raffaele Cutola este atît de puternic încît nu poate fi învins de nimeni şi de nimic".

În această situaţie, politicienilor, potentaţilor din Napoli nu le rămîne altceva de făcut decît să caute prietenia lui Cutola, dacă altceva nu-i pot face. Dacă ar vrea cumva să-i facă...

„În spatele lui Cutola se află un senator din Torre del Greco, spunea Antonia Galluci, primul camorrist care şi-a trădat organizaţia. Acest senator este o persoană influentă, care îi oferă lui Cutola toate informaţiile de care are nevoie..."

Cu banii pe care îi are Cutola cumpără pe cine vrea și cînd vrea. Arma lui principală rămîne însă asasinatul. Asasinatul oribil cum a fost și cel în care și-a pierdut viața Antonio Cuomo, fost colaborator al lui Cutola. Acesta a fost ucis în ziua de 28 ianuarie 1980 în închisoarea din Poggioreale. O lună mai tîrziu a fost ucisă soția lui, Carla Campi, pe cînd se îndrepta spre tribunal pentru a depune ca martor împotriva asasinilor soțului ei. A fost secerată de o rafală de armă automată în timp ce pășea gînditoare spre tribunal ținîndu-și în brațe pruncul de numai trei luni...

Antonio și Carla au murit din ordinul lui Cutola.

Puternicul șef al camorrei și-a recunoscut indirect vina într-o poezie pe care el a alcătuit-o pentru copilul victimelor sale :

„Moartea ți-a răpit mai întîi tatăl
pe urmă mama.
Vor trece ani mulți pînă cînd
va înțelege cruzimea destinului
său de copil părăsit,
de martor unic, nevinovat
al asprei crime a camorrei.
Trădătorii nu se iartă...
Din păcate, părinții tăi
au fost maeștri neîntrecuți ai trădării
și ai umblatului cu vorba.
Cînd va crește băiat mare,
sănătos și frumos,
el va uita de toate astea
și viața îi va fi frumoasă..."

Doamne, cîtă sensibilitate și la Cutola ăsta, unul dintre cei mai odioși criminali pe care camorra, mafia în general, i-a dat pe întregul parcurs al existenței sale...

Descindere la Milano

Înșiși aici ne vom întoarce puțin la subcapitolul pe care l-am intitulat „Cît cîștigă mafia italiană?". O vom face nu de dragul vreunei hachițe, ci pentru că vrem să subliniem un lucru cît se poate de interesant : mafia, camorra napolitană și 'ndrangheta calabreză au rădăcini adînc înfipte în toate sferele vieții economice, politice și sociale italiene.

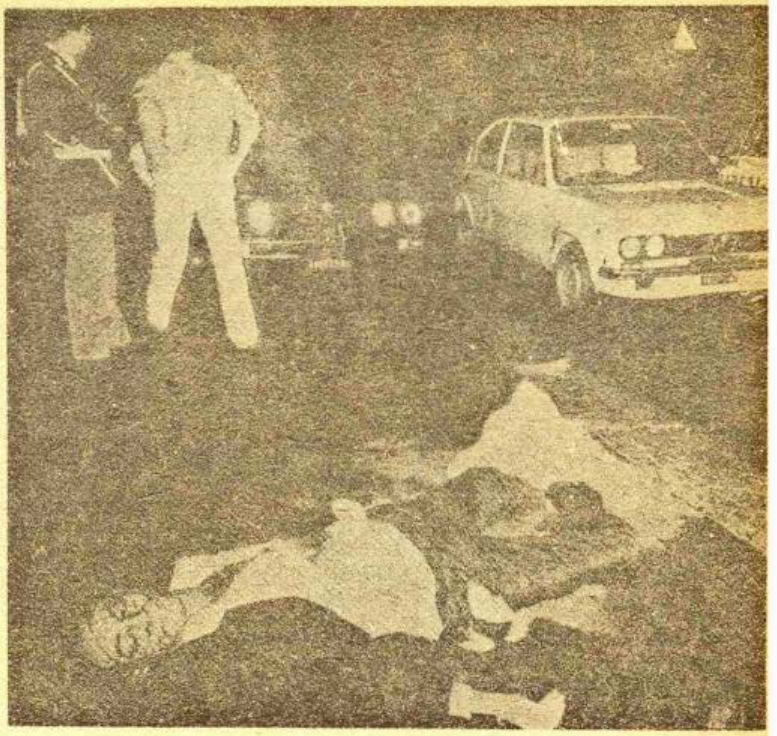

Pippo Torre, boss mafiot, ucis la Milano...

Lupta împotriva acestor organizații criminale și teroriste era pînă nu demult foarte dificilă întrucît organele de cercetare nu aveau aproape nici o posibilitate de a urmări circulația „banilor murdari", cum sînt botezați banii proveniți din crime, șantaj, trafic de droguri etc.

Acum mafioților le este opusă o lege, aprobată sub presiunea opiniei publice italiene, în baza căreia organele de stat au dreptul să cerceteze proveniența averilor persoanelor suspecte. În felul acesta organele poliției economice au acum posibilitatea să urmărească pînă și conturile din bancă ale acestor persoane. Această lege a fost adoptată în anul 1983 după ce mafia l-a ucis la Palermo pe generalul Carlo Alberto Dalla Chiesa. Acest general obținuse succese remarcabile în lupta împotriva terorismului și de aceea a fost trimis în Sicilia cu misiunea de a dezlega misterul structurii mafiei și a o distruge.

Se pare însă, după cum au afirmat la vremea respectivă ziarele italiene, că Dalla Chiesa și-a luat prea în serios misiunea, din care cauză mafia a pronunțat împotriva lui sentința de condamnare la moarte.

Începuturile, deși timide, au scos la iveală lucruri interesante. De pildă, un anume Antonio Virgilio dispunea la Milano de trei hoteluri luxoase: „Napoleon", „Cristal" și „Bristol". Asta în pofida faptului că el venise la Milano de undeva din Sudul Italiei avînd într-un buzunar o gaură iar în celălalt nimic. După numai cîțiva ani însă el a ajuns un om foarte bogat, hotelurile lui devenind adevărate cloști vrăjite, cum aduceau stăpînului ouă de... aur.

Organele poliției economice au stabilit că în ultimele cîteva luni el a depus la diferite bănci peste 50 miliarde lire italiene. Era limpede ca lumina zilei că veniturile de pe urma celor trei hoteluri nu aveau cum să se ridice la această sumă extraordinară, chiar dacă este dată în lire italiene. Chiar dacă un pat s-ar fi vîndut la zece persoane în același timp...

Care era deci proveniența banilor ?

Mai întîi să vedem de unde proveneau finanțele lui Luigi Monti, un individ care cu numai cîțiva ani în urmă trecea din casă în casă oferind spre vînzare aspiratoare. La foarte scurt timp după aceea el a

Reggio di Calabria

făcut însă o întoarcere de o sută optzeci de grade și a devenit președintele unei societăți producătoare de aparatură electrotehnică și președintele unei foarte puternice și influente firme pentru reclame.

Ascensiunea amețitoare a lui Virgilio și Monti li s-a părut unora de domeniul fantasticului. Aceștia, cei care se mirau adică, nu aveau însă de unde ști că numele celor doi figurau pe mandatele de arestare semnate de prefectul șef al orașului Milano...

Drept pentru care poliția a făcut o descindere de amploare în orașul pe care mulți îl știu a fi doar așezarea în care își are sediul celebra formație „Internaționale". Fila calendarului arăta noaptea de 14 spre 15 februarie 1983. În plasa poliției s-au prins treizeci și opt de „pești" de calibru, între care și Virgilio și Monti, în timp ce alți douăzeci și trei au reușit să găsească „ochiul" prin care să scape din încercuire.

Captura poliției din Milano nu a fost însă de natură să decapiteze mafia din această importantă citadelă a industriei italiene. Ce înseamnă treizeci și opt de mafioți cînd Milano numără peste 3 500 astfel de specimene? Dar cîți sînt ei în Sicilia, la Roma, la Napoli, în întreaga Italie? Dacă socotim numai „peștii" de la o anumită greutate în sus, numărul lor se ridică la peste 10 000 după datele de care dispune poliția italiană. Se poate deci imagina cît timp ar necesita... pescuirea tuturor. Și cît de dificile ar fi cercetările, dacă ne gîndim că ele ar atinge numele și interesele multor oameni influenți, după afirmația ziariștilor Lina Coleti și Franco Bordieri de la „Europeo".

În Calabria, „'ndrangheta"

Calabria, ținutul așezat chiar în spițul cismei italiene, își dispută cu Sicilia întîietatea pentru cea mai săracă regiune a Italiei. Se pare că provinciile Cosenza, Catanzaro și Reggio Calabria, cu cele două milioane de locuitori ai lor, se distanțează tot mai clar pe treapta rezervată locului întîi în această dispută deloc de invidiat.

Acum, aici, trăiesc cei mai săraci și obidiți oameni din peninsula italiană. Cîteva date vor fi edificatoare în acest sens. Din cele două milioane de locuitori ai Calabriei o jumătate de milion nu au terminat cursurile școlii primare, 270 000 nu știu să scrie și să citească, cifră care reprezintă un record absolut pentru Italia. În celelalte provincii procentul de analfabeți este de 0,3—0,7 la sută. De asemenea, Calabria este regiunea cu cel mai scăzut venit anual pe cap de locuitor din întreaga Italie.

Dar nu toți locuitorii Calabriei sînt săraci. Unii sînt chiar milionari. Miliardari, alții. Dar și peste unii și peste alții stăpînă atotputernică este mafia calabreză, 'ndrangheta, cum se numește ea pe plan local. Ea este stăpînă peste viața fiecăruia și peste viețile tuturor...

De fapt, 'ndrangheta răspunde de toate: de răpirile de persoane, de împușcăturile mortale sau de punere în gardă, de furturi și jafuri, de cine poate fi și cine nu poate fi proprietar de magazin, de cine poate și cine nu poate să-și construiască o casă, de cine poate și cine nu mai poate să trăiască...

Și de încă alte foarte multe răspunde 'ndrangheta în Calabria. Ea își asumă responsabilități de guvern al Calabriei, chiar dacă această parte de Italie dispune de guvernul său legal cu sediul la Reggio di Calabria. Mulți calabrezi consideră 'ndrangheta drept organul de decizie și administrativ al regiunii, aceasta datorită incapacității organelor locale de a conduce viața economică și socială...

Giovanni Falcone și-a asumat toate riscurile

Don Tommaso a avut șansa să pice pe mîna judecătorului de instrucție Giovanni Falcone, un ins intransigent, animat de cele mai bune sentimente și gînduri de a vedea cît mai repede mafia pusă „cu botul pe labe. Am spus „a avut șansa" pentru că don Tommaso dorea să spună cît mai multe lucruri despre mafia, dar s-ar fi putut ca el să dea peste

Scenă cotidiană în Calabria

un judecător de instrucție care să nu fi avut interesul să le audă. Sau să le audă, dar să-i intre pe o ureche și să-i iasă pe cealaltă, fără a le consemna așa cum cere legea și bunul simț...

Fostul boss mafiot a povestit tot ce știa. O adevărată saga, începînd cu asasinarea ziaristului Mauro de Mauro în anul 1969, trecînd peste asasinarea carabinierilor, magistraților, comisarilor de poliție, asasinate culminînd, așa cum am văzut, cu cea a prefectului Dalla Chiesa și a judecătorului Rocco Chinnici, în august 1983.

Giovanni Falcone este hotărît să meargă pînă la capăt cu elucidarea tuturor aspectelor legate de organizația crimei organizate. Cel puțin așa a declarat el la preluarea acestei sarcini deosebit de grele. Și nu avem motive să credem că nu va face precum a declarat.

Dar v-ați asumat toate riscurile, domnule Falcone? Nu cumva v-ați luat și dv. prea în serios misiunea?

Dacă ar avea talent literar, don Tommaso ar putea scrie un roman senzațional după care eventual să se realizeze și un serial pe lîngă care „Marco Polo" sau „Dallas Ewing Oil Company" să rămînă niște biete peliicule mai mult decît preromantice. Dar nu numai talent i-ar trebui lui don Tommaso, cît mai ales timp. El are acum 71 de ani și este primul boss mafiot italian care a dat poliției numele șefilor mafiei și ale autorilor a peste o sută de crime, a dezvăluit legăturile organizației cu lumea economică și politică, legăturile internaționale ale mafiei, realizînd astfel un tablou mult mai complex decît cel oferit în anii '60 de un alt mafiot, e drept nu de rangul lui, care a... „ciripit". Este vorba despre Joe Valachi, membru de marcă al Cosei Nostra.

Datele oferite de Buscetta conduc, așa cum era de așteptat, în Statele Unite, unde mafia întreține relații de strînsă colaborare cu aripa siciliană a Cosei Nostra. Materialul demascator obținut de la Tommaso Buscetta a fost transmis Interpolului, F.B.I.-ului, precum și Agenției americane de luptă împotriva traficului de stupefiante. Drept urmare, au căzut în mîinile F.B.I.-ului un număr însemnat de conducători ai Cosei Nostra din New York, Los Angeles, Chicago, Illinois și din alte orașe americane.

Procurorul Giovanni Falcone

În zilele de 2 și 3 octombrie 1984 în capitala americană a avut loc o reuniune comună a conducerilor polițiilor italiană și americană unde au fost dezbătute acțiunile concrete de luptă împotriva crimei organizate. Cu această ocazie, Oscar Luigi Scalfaro, ministrul italian de interne în guvernul premierului Bettino Craxi, aflat la Washington în fruntea delegației italiene participantă la prima reuniune a Comitetului de colaborare Italia — S.U.A. pentru combaterea traficului de stupefiante și a criminalității, și William Franch Smith, ministrul american al justiției, au analizat printre altele și problema creării unor grupuri comune italo-americane speciale de anchetă și intensificarea luptei împotriva mafiei prin depistarea sistematică a modului de reciclare a „banilor negri" proveniți din droguri și crime.

Cu această ocazie procurorul american Rudolph Giuliani a declarat: „A venit timpul ca organele de justiție ale celor două țări să acționeze și să continue lupta la fel de bine organizat, pe cît de bine acționează lumea crimei organizate."

Autoritățile italiene și americane au decis să intensifice acțiunile împotriva traficului de stupefiante pentru a reduce cît de cît numărul persoanelor care cad, în fiecare an, pradă consumului de droguri. Două exemple vor fi edificatoare, sperăm, asupra pericolului în continuă creștere pe care consumul de droguri îl reprezintă pentru sănătatea și viața oamenilor, a tineretului în special.

Primul: șapte țări latino-americane au cerut Națiunilor Unite să convoace o conferință internațională asupra drogurilor, în cadrul căreia traficul ilegal de stupefiante să fie declarat o crimă împotriva umanității.

Al doilea: Walter Mondale, candidat democrat la funcția de președinte al Statelor Unite la alegerile din noiembrie 1984, a promis în cadrul campaniei electorale din toamna anului trecut că dacă va fi ales președinte va reduce sau suprima total ajutorul economic și militar acordat de Statele Unite țărilor producătoare de droguri: „Voi fi necruțător față de țările care vor continua să producă droguri-

le care ne ucid și ne schilodesc copiii".

Walter Mondale a arătat că o serie de țări și-au dublat producția de cocaină în ultimii trei ani. De asemenea, el a precizat că nu va ezita să folosească marina militară pentru a intercepta vasele traficanților de droguri în marea deschisă, adică în afara apelor teritoriale aparținînd statelor. Potrivit datelor furnizate de Walter Mondale, în S.U.A. se introduc anual circa 10 tone heroină, 80 tone cocaină și 15 000 tone marijuana, a căror vînzare asigură traficanților — în special Cosei Nostra — peste 100 miliarde dolari venituri ilicite!

Numai că datele comunicate de Walter Mondale sînt departe de a fi cele adevărate. Mult mai demne de crezare sînt cele furnizate de însuși Buscetta, care a declarat că mafia americană obține anual — numai din comerțul cu droguri — peste 120 miliarde dolari. Dar parcă în America există numai Cosa Nostra? Nicidecum, la aceasta se adaugă alte peste 48 miliarde dolari obținute de mafie din crime, răpiri de persoane, șantaje, jocuri de noroc, prostituție. În total, vreo 170 miliarde dolari. Altfel spus cam a patra parte din sumele care au fost cheltuite pe plan mondial, pe parcursul întregului an 1984 pentru înarmări.

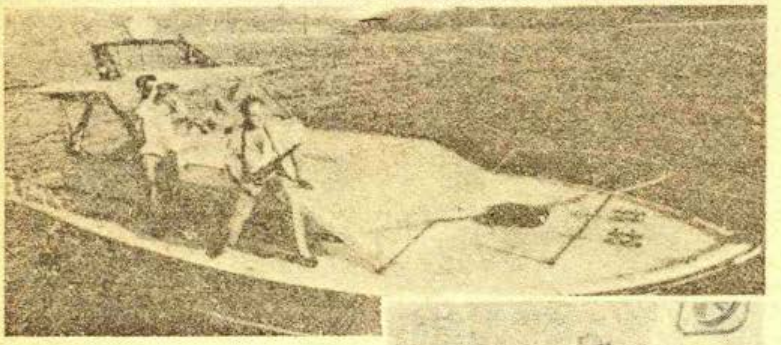

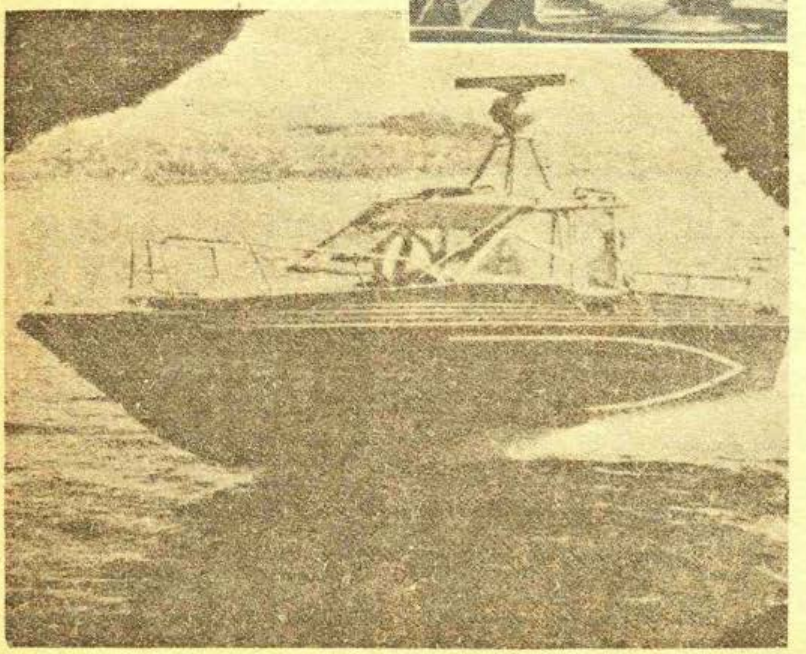

O acțiune de extrădare în care este extrădat... extrădatul !

Am văzut că don Tommaso a fost extrădat din Brazilia către Italia unde a spus cam tot ce știa. Și știa, nu glumă ! După care Statele Unite au cerut extrădarea acestuia în... Statele Unite.

În felul acesta don Tommaso Buscetta este primul deținut italian extrădat către Statele Unite în cadrul noului tratat de exdrădare realizat de cele două țări.

Don Tommaso a și fost inculpat la New York. Sosirea „nașului pocăit" la New York a fost extrem de discretă întrucît mafia — atît cea italiană cît și cea americană — au pus pe capul lui un premiu fabulos. Desigur în scopul prevenirii altor dezvăluiri care ar putea aduce mafiei mari prejudicii. Nu știu de ce, nu am elemente concrete, dar tare sînt sigur că don Tommaso n-a spus totul. Sînt sigur că are într-unul din buzunarele pantalonilor vărgați o bombă cu efec întîrziat, care va exploda tocmai atunci cînd nimeni nu se așteaptă ca ea să mai explodeze...

La New York, după ce a declarat că nu ar avea nici o legătură cu traficul de heroină în S.U.A. începînd încă din anul 1973, don Tommaso a fost condus într-un loc sigur, păzit cu străşnicie. Buscetta va fi interogat asupra activităților mafiei americane și a legăturilor acesteia cu mafia siciliană.

Autoritățile americane apreciază că „nașul pocăit" poate oferi informații prețioase legate de traficul de stupefiante în Statele Unite, dar mai ales în legătură cu asasinarea, în anul 1979, a lui Carmine Galante, unul dintre foștii patroni ai mafiei americane.

Dezvăluirile lui Buscetta au permis autorităților italiene și americane să înțeleagă mai bine legăturile mafiei americane cu cea italiană, siciliană mai bine spus. Imaginea pe care polițiile celor două țări și-o pot face acum despre aceste legături este însă în vădită contradicție cu imaginea îndeobște acceptată, că mafia ar fi o centrală care are două

filiale : una în Sicilia, cealaltă în Statele Unite.

Potrivit mărturisirilor sumare ale lui don Tommaso reiese că, dimpotrivă, există o adevărată rețea de grupări mafiote atît în Sicilia cît și în Statele Unite, dar că există și alte mafii cum sînt cea braziliană, israeliană, spaniolă. Toate acestea sînt unite reciproc prin interese economice și prin legături de rudenie. Pînă la dezvăluirile lui Buscetta autoritățile americane credeau că în Statele Unite acționează două mari clanuri total independente, care se urăsc de moarte și între care nu poate exista împăcare. Primul dintre acestea, organizația Cosa Nostra ar fi formată din vechile familii de mafioți care și-au început activitatea încă în anii prohibiției și care apoi a alunecat spre lumea jocurilor de noroc, a prostituției, șantajului și — mai tîrziu — a drogurilor. Cel de-al doilea clan ar fi alcătuit din filialele pe care mafia siciliană le-a format în ultimii ani pe teritoriul Statelor Unite. Aceste filiale ar colabora cu mafia americană, cu Cosa Nostra adică, dar nu primește ordine de la aceasta.

Cam asta se credea pînă nu demult.

Ce a spus însă Buscetta ?

El nu a negat existența acestor organizații, a precizat doar că cele două grupări colaborează de minune și își fac reciproc servicii deosebite.

Cosa Nostra are însă o filozofie deosebită. Bazîndu-se pe experiența bătrînei doamne, mafia italiană, liderii acestei organizații teroriste au ajuns la concluzia că este mult mai comod, mai eficient și mai... legal ! să cumperi oameni politici, judecători și polițiști decît să apeși pe trăgaciul pistolului...

Tinerii ăștia nu știu decît să împuște, să împuște și iar să împuște...

Mafia americană este astăzi o forță, dar ea trece printr-o perioadă de criză. Începînd cu anii '60, capifamiglia au probleme din ce în ce mai mari, din ce în ce mai serioase cu recrutarea noilor cadre de mafioți care să

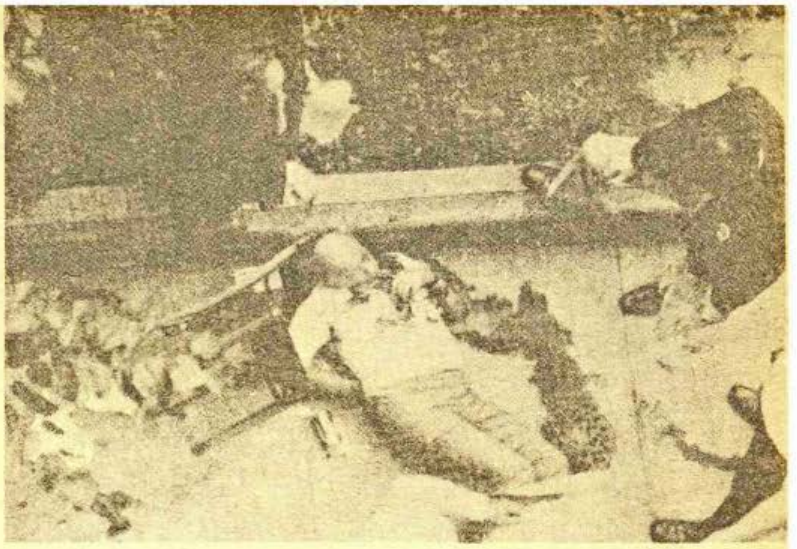

asigure organizației vitalitatea de care acum are nevoie mai mult ca oricînd. În această situație, salvarea mafiei americane vine din Sicilia, de unde organizația-mamă îi trimite oamenii de care Cosa Nostra are nevoie. „Cosanostriștii" astfel recrutați sînt însă cu mult mai brutali decît adepții americani ai terorii. Ei sînt cei care au introdus și veghează la păstrarea disciplinei de fier în rîndurile mafiei americane.

Și mai este încă un motiv pentru care boșii Cosei Nostra sînt bucuroși să primească „recruți" din Mediterana : de la aceștia ei primesc sume mai mari decît de la oamenii lor direcți.

Arma aceasta este însă cu două tăișuri, odată cu pătrunderea tinerilor mafioți sicilieni în rîndurile mafiei americane gradul de violență a crescut mult, fapt care i-a obligat pe un capifamiglia să declare înciudat : „Ah, generația asta tînără ! Nu știe decît să împuște, să împuște și iar să împuște !".

În urmă cu zece ani mafia siciliană s-a specializat în exportul heroinei în Statele Unite. Pînă nu demult poziții importante în acest sector deținea Turcia care exporta heroina în Franța, unde ea era prefăcută în heroină pură, formă sub care lua apoi drumul peste Ocean. Distrugerea „filierei franceze" la începutul anilor '70, precum și interdicția cultivării în Turcia a plantelor din care se extrag. droguri au făcut ca acțiunile mafiei să crească considerabil.

Golul astfel rămas, l-a umplut mafia.

Buscetta n-a făcut altceva decît să confirme poliției ceea ce ea bănuia demult : faptul că distrugerea „filierei franceze" a făcut ca principalul port european pentru traficul cu stupefiante să se mute de la Marsilia la Palermo. La New York heroina ajunge după două zile de la data plecării ei din Palermo. Ea ajunge aici prin cele mai diferite metode și mijloace. Un exemplu recent : în anul 1984 agenți ai F.B.I. au controlat un transport de dale din ceramică pe care o firmă din Milano le trimisese clientului său din Buffallo. În găurile dalelor au fost descoperite 20 kilograme heroină. Pe care vameșii nu au luat-o, lăsînd dalele să ajungă la destinație. Și numai după aceea au făcut o percheziție amănunțită la locuința primitorului unde au găsit, printre altele : arme, 150 000 dolari S.U.A. bani gheață și alte 10 kilograme heroină.

Ministrul american al justiției, William Franch Smith, vorbind la o conferință de presă pe tema luptei antimafia...

O deviză : „Cedați locul tinerilor !"

Am preluat această sentință dintr-o declarație a lui Francis M. Mullen, adjunct al directorului Agenției Federale de Investiții a S.U.A. — F.B.I. — care spunea : „Mafia este ca o hidră, îndată ce îi tai un cap îi crește altul la loc. N-o vom putea lichida niciodată complet, așa că trebuie să ne mulțumim cu gîndul de a-i limita cît mai mult posibil acțiunile."

Domnul Mullen este din categoria acelor polițiști nici prea optimiști din fire, nici prea pesimiști. Ani buni la rînd el a urmărit gangsteri, traficanți de droguri, borfași de cele mai diferite calibre așa încît își dă perfect de bine seama de situație și s-a obișnuit să privească lucrurile în mod realist.

În fața amploarei din ce în ce mai mari pe care a luat-o mafia americană, poliția federală are de făcut față unor momente din ce în ce mai fierbinți. Chiar dacă Cosa Nostra se află într-o epocă de tranziție, de predare a ștafetei între generații. Pleacă mafioții bătrîni iar locul lor este luat de tineri. Mafioți și ei pînă în măduva oaselor...

Poate nicăieri nu este mai evident conflictul dintre generații ca în cazul mafiei. Aici conflictele se „rezolvă" însă radical și rapid. În locul reprezentanților generațiilor vorbesc colturile. Iar cele minuite de tineri au mai totdeauna cîștig de cauză. Iată de ce poliția federală este de părere că noul val al mafiei se află în spatele atentatelor care au dus la asasinarea, în iulie 1979, a șefului mafiei newyorkeze, Carmine Galante și a celui din Philadephia, Angelo Bruno. Acesta din urmă a fost găsit ciuruit de nu mai puțin de paisprezece gloanțe, într-un sac de plastic plin cu bancnote de cîte douăzeci dolari...

„Cedați locul tinerilor !" aceasta este acum lozinca la modă în cadrul mafiei americane. Este aceasta o cerință de care mai virstnicii mafioți trebuie să țină seama dacă vor să nu împărtășească soarta lui Carmine Galante și dacă vor ca organizația lor să dăinuiască.

Așa cum a dăinuit și pînă acum, supraviețuind multor generații de polițiști...

„Nevăstuica" — denunțătorul ideal

Poliția americană a obținut totuși succese notabile în lupta împotriva mafiei care bîntuie în țară. „Nași" cum sînt : Franck Tieri din New York, Nicola Civella din Kansas City, Joseph Romano din Tunson, un număr însemnat de mafioți din „famiglia" Mickey Mouse — oare ce ar spune Walt Disney dacă ar putea auzi numele celui mai îndrăgit erou al său purtat acum de o grupare de criminali, traficanți și teroriști ? — au fost arestați și condamnați. Acest mare succes al poliției federale este în bună măsură datorat unui fost mafiot — Jimmy Frantinato zis și „Nevăstuica".

Porecla aceasta și-a luat-o singur în anii copilăriei sale pline de griji, petrecută la Cleveland. El nu a tăinuit nimic privitor la activitatea sa în cadrul mafiei începînd cu perioada cînd fura din magazine pînă a ajuns în rîndurile Cosei Nostra. Lucru care s-a petrecut în anul 1948 în apropiere de marele oraș californian Los Angeles.

...În sala mare în care fusese el introdus, în jurul unei mese rotunde — altfel decît „mesele rotunde" din presă — stăteau 30 de indivizi. Pe masă, în fața locului pe care urma să-l ocupe el, se găsea un pistol și un pumnal. Toți cei de față se țineau de mîini iar unul dintre ei i-a vorbit în dialect sicilian pe care Jimmy nu-l înțelegea. I-a spus legile mafiei. Printre acestea figura și legea tăcerii... Potrivit tradiției Jimmy s-a înțepat cu pumnalul în piept apoi a fost îmbrățișat pe rînd de toți cei prezenți, devenind astfel fratele lor de sînge. Altfel spus, membru al Cosei Nostra.

Din seara aceea Jimmy-Nevăstuica a lucrat 30 de ani pentru mafia. Istețimea și succesele lui l-au catapultat pînă în rîndurile de sus ale organizației.

Prima misiune pe care Nevăstuica a primit-o în Cosa Nostra a fost lichidarea fizică a lui Mickey Cohen, șeful sindicatului financiar advers. Nu i-a fost greu. i-a amplasat în birou o încărcătură explozivă care l-a pulverizat pur și simplu pe Cohen. După aceea a primit misiunea de a-l lichida

Multă vreme Edgar Hoover, directorul F.B.I., nu a crezut în existența crimei organizate

pe Franco Nicoli, gorila lui Cohen.

Nicoli îi era prieten, dar unde-i iege (a mafiei !) nu-i tocmeală. Nevăstuica n-a avut altceva de făcut decît să apese pe trăgaci.

A venit apoi rîndul lui Franck Borgia, membru al unei familii mafiote din Los Angeles. „Mi-au spus să-l suprim și l-am suprimat !" Simplu, cum ai spune : i-am cerut un foc și el mi-a dat ! După aceea l-a căutat un an încheiat pe Louis Strauss, un alt mafiot, și l-a suprimat și pe acesta.

În această perioadă a stat și Nevăstuica vreo șase ani la „mititica", între anii 1954—1960, de unde a ieșit mult perfecționat, gata pentru a-și prelua activitatea mai întîi la San Francisco apoi la Sacramento. Băiat bun, Nevăstuica a fost angajat apoi de o „famiglie" din Chicago, iar în 1970 de o altă „famiglie", din Los Angeles de data aceasta. Și nu pe post de fitecine, ci chiar de „naș" al acesteia.

Și iată-l pe Jimmy-Nevăstuica alături de cei mai reprezentativi boși ai mafiei americane : Sam Giancana, Santo Traficante (potrivit nume pentru șeful... afaceriștilor cu droguri !), Frank Tierri...

Succesele lui rapide și spectaculoase i-au făcut însă pe boșii mafiei să-l suspecteze de colaborare cu organele poliției și că se folosește de mafia pentru a-și rezolva problemele personale. Isteț cum era, nu i-a fost greu să-și dea seama că pe urma lui a fost pusă o... umbră cu misiunea de a-l lichida. Și boșii mafiei chiar aveau temei să facă acest lucru...

După propria mărturisire, el a început să colaboreze cu poliția federală încă din anul 1972, informațiile lui referindu-se și la perioada anilor în care Al Capone și Lucky Luciano au fondat „Marele Consiliu" al Cosei Nostra. În anul 1980 a depus într-un proces în care erau implicați și mafioți. Este vorba despre zece indivizi implicați în falimentul unui teatru din New York. Printre cei implicați atunci se afla și — un nume care revine — Frank Sinatra. Nu știm cum se face, dar el apare tot mai des în afacerile mafiei. Sinatra a scăpat însă basma curată și de data asta...

Informațiile pe care Nevăstuica le-a furnizat F.B.I.-ului au constituit o mană cerească pentru aceasta. Nu este deci de mirare de ce apartamentul pe care îl ocupă la un hotel luxos din Salt Lake City este păzit în permanență de patru efbiaiști.

Acum încă mai are multe lucruri de spus, lucruri de care FBI are multă nevoie, dar ce se va întîmpla cu el după ce sacul odinioară plin cu informații îi va fi ajuns la fund ? Nu cumva va împărtăși și el soarta multor altora dinaintea lui ? Își va permite FBI să mențină în permanență patru oameni sau măcar unul pentru a-l păzi pe Nevăstuica de vendetta mafioților cosanostriști ?

Oricum, mărturisirile făcute de Nevăstuica au demonstrat mai înainte de Buscetta că mafia a încetat să mai fie invulnerabilă...

Vai și amar de poliția care...

Este foarte adevărat că FBI a obținut unele succese notabile în lupta împotriva Cosei Nostra folosindu-se de mărturiile unor foști mafioți. Ar fi însă jalnică poliția care ar sta cu mîinile în sîn în așteptarea vreunui mafiot pocăit pentru a-i spune cîte una alta despre organizația din care face parte. Din acest punct de vedere FBI nu este tocmai într-o situație jalnică. Așa se și explică faptul că ea a obținut succese importante în lupta anticosanostra cu ajutorul agenților săi infiltrați în rîndurile mafiei.

Astfel, la începutul anului 1980 doi agenți federali au reușit să pătrundă în banda lui Carlo Marello, în vîrstă de 70 ani, șeful unui clan criminal din New Orleans. Ei au înregistrat pe bandă de magnetofon principalele convorbiri telefonice ale bossului pe baza cărora apoi bătrînul „don" a fost acuzat de șantaj, corupție și afaceri murdare. Folosindu-se de banii mafiei, Marello a reușit să contribuie efectiv la compromiterea și inculparea a peste 100 activiști sindicali din porturile de pe țărmurile de răsărit ale Statelor Unite.

Cel mai recent și important succes repurtat de poliția federală împotriva Cosei Nostra îl constituie inculparea, în luna octombrie 1984, a șefului „Familiei Colombo", una dintre cele cinci familii newyorkeze ale mafiei americane, împreună cu întreaga sa echipă de conducere. Inculparea, pronunțată de Camera federală pentru punerea sub acuzație, conține 53 capete de acuzare între care : tîlhărie, extorcare de fonduri, mită, trafic de stupefiante, pariuri ilegale, imixtiuni în activitatea organizațiilor sindicale etc.

Comentînd evenimentul, ministrul american de justiție, William Franch Smith, a declarat cu prilejul unei conferințe de presă că : „Această afacere este unică întrucît dezvăluie o profundă infiltrare a unei „familii" a crimei organizate în sectoare importante ale economiei orașului New York".

Interesant este şi faptul că „decapitarea" acestei grupări din Cosa Nostra s-a produs exact în momentul în care la New York se desfăşurau audieri ale Comisiei prezidenţiale asupra crimei organizate...

Cosa nostra prosperă totuşi...

Loviturile date pînă acum mafiei americane nu au fost însă de natură să conturbe prea mult treburile acestei organizaţii de tristă faimă. Un recent raport al F.B.I. remarcă : „Volumul împrumuturilor cu dobîndă nu a fost niciodată atît de înalt ca acum. Inflaţia a obligat o serie întreagă de oameni de afaceri şi cetăţeni de rînd să împrumute bani. Dobînzile reprezintă astăzi 300%. Un alt mijloc de realizare a unor cîştiguri ilicite îl reprezintă editarea ilegală de discuri şi benzi de magnetofon. Crima organizată foloseşte fiecare prilej pe care i-l oferă societatea americană pentru a-şi mări aria de influenţă".

Potrivit părerii poliţiei federale, în prezent preocupările mafiei americane sînt orientate pe trei direcţii. Este vorba în primul rînd despre obţinerea de fonduri prin falsificarea actelor financiare apoi prin falsificarea cecurilor şi, în sfîrşit, prin stăpînirea pieţii industriei de reparaţii auto, în special a serviciilor de instalaţii stereofonice, de montare a aparatelor antifurt şi a sistemelor de alarmă. În acest din urmă caz, intenţiile mafiei sînt cît se poate de străvezii : în timpul reparaţiilor auto ei fac dubluri de chei pe care le pun apoi la dispoziţia unor bande ale mafiei specializate în furturile de automobile. Care automobile sînt apoi demontate şi vîndute piesă cu piesă...

În pofida creşterii considerabile a efectivelor poliţiei federale şi a celor ale statelor, mafia — beneficiind de o solidă experienţă acumulată încă din perioada prohibiţiei — şi-a creat o reţea extraordinară prin care distribuie, precum odinioară whiskyul, drogurile. Din acest punct de vedere poliţia federală apare în postura unui handicapat în faţa mafiei.

„Ei îşi fac meseria încă de la începutul secolului, declara Ed Best, şeful F.B.I. pentru regiunea Los Angeles. Justiţia a început să fie neliniştită în privinţa crimei organizate începînd abia de prin anul 1960. Aceasta înseamnă că fiecare bandă a avut suficient timp pentru a se consolida".

Afirmaţia lui Ed Best este cu atît mai adevărată, cu cît însuşi fostul director al F.B.I., Edgar Hoover, a refuzat ani buni la rînd — mă îndoiesc însă că un ins cu... nasul lui a putut fi atît de naiv ! — să creadă în existenţa crimei organizate. Timp în care mafioţii au cam jucat tontoroiul. Din păcate, Edgar Hoover nu a fost singurul care nu a apreciat sau nu a vrut să aprecieze la potenţialul său real crima organizată. O poziţie similară au avut mulţi dintre foştii responsabili ai administraţiei americane.

Abia în anul 1950 s-a creat din iniţiativa senatorului Ernest Kefauer un comitet însărcinat cu cercetarea activităţilor ilegale ale sindicatelor specializate în jocurile de noroc. Cîţiva ani mai tîrziu, Robert Kennedy, care în vremea aceea era principalul consilier al senatorului John Mac Clellano, a pus în lumină sistemul de şantaj şi corupţia existente în rîndul sindicatului şoferilor din transporturile cu camioanele. Acţiunea lui Bob Kennedy a avut loc tocmai în perioada cînd C.I.A. ducea tratative asidui cu ucigaşii de meserie ai Cosei Nostra pentru asasinarea conducătorului revoluţiei cubaneze Fidel Castro.

Oficialităţile americane au înţeles relativ tîrziu pericolul real pe care mafia îl prezintă pentru societatea americană. Abia în anii '70 ministerul american al justiţiei a început să pregătească detaşamente speciale pentru lupta împotriva bandelor mafiei. Prima misiune a acestora a fost strîngerea de date şi informaţii de la avocaţii care au apărat mafioţii în procese, de la serviciile vamale şi de la poştă.

În anul 1975 a fost declanşată operaţiunea de amploare codificată „Unirock", care trebuia să pună capăt şantajelor din activitatea sindicatelor. Acţiunea s-a soldat cu punerea sub acuzare a 128 lideri ai sindicatelor din porturile New Orleans şi Boston. 120 dintre ei au fost acuzaţi pe baza depoziţiilor agenţilor federali infiltraţi în rîndurile sindicate-

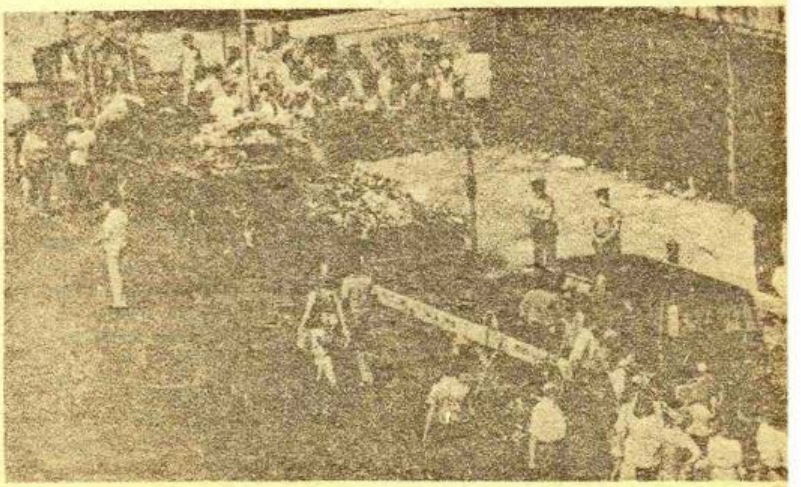

Poliţia americană încercuind un loc al crimei

lor și mafiei, dar și a convorbirilor telefonice înregistrate de F.B.I.

Mai tîrziu, în anul 1980, în rîndurile liderilor sindicali din transporturile americane au pătruns nu mai puțin de 150 agenți F.B.I., care au montat sumedenie de microfoane electronice în birourile cheie ale acestora.

Milionarii săraci...

Poliția americană este mai conștientă decît autorul acestor modeste rînduri că întemnițarea unor indivizi chiar cu munci de răspundere în cadrul mafiei nu înseamnă lichidarea automată a acestei organizații criminale care terorizează societatea americană. De fiecare dată în locul „nașului"... decapitat la propriu sau la figurat se ridică adjunctul lui, „prințul de coroană", cum i se mai spune. Clanul care a organizat crima, furtul, șantajul sau comerțul cu droguri a supraviețuit pînă acum tuturor marilor razii sau înfrîngeri.

Cine are bani are de toate în societatea americană. Criminalii ajung — cînd ajung — după gratii, dar dolarii le rămîn, ei urmînd a fi folosiți atît pentru... cauțiuni, cît și pentru a fi investiți în acțiuni rentabile.

Congresul Statelor Unite a adoptat în anul 1970 o lege potrivit căreia pot fi controlate toate activitățile care contravin... legii. O astfel de activitate este și traficul de droguri. Toată lumea știe — dar cel mai bine o știe F.B.I. și ministerul american al justiției — că veniturile anuale ale mafiei se ridică la peste 120 miliarde dolari dar, cu toate acestea, în ultimii zece ani au fost condamnați mafioți care au... învîrtit doar 675 000 dolari ! A existat chiar și un episod care a făcut vîlvă în Statele Unite : la Los Angeles au fost arestate căpeteniile mafiote Domenique Brookler, Louis Don Dragna, Samuel Sciortino și alți afaceriști cu droguri putrezi de bogați, dar ei au reușit să demonstreze că n-au nici o leț-caie. Și chiar nu aveau bani lichizi, toți banii lor — mai puțin cei pentru ciubucul de la tribunal — fuseseră investiți în afaceri rentabile.

Eforturile autorităților sînt însă îngreunate de atitudinea unei anumite părți a cetățenilor, care văd în mafia o organizație progresistă, a cărei menire este de a-i ajuta la momentul cel mai critic pe nevoiași.

„Se întîmplă de multe ori, spunea la o conferință de presă David Margolis, șeful secției criminalistică din cadrul ministerului american al justiției, ca băncile să refuze să acorde ajutoare unor oameni care nu prezintă suficiente garanții că pot returna împrumutul. Ei bine, acești oameni găsesc rezolvarea cererii lor la băncile mafiei. Și încă ceva : oamenii mafiei fură de pe unde apucă feluri-te aparate — casetofoane, televizoare, magnetofoane etc. — pe care le vînd apoi cu prețuri convenabile oamenilor săraci, care nu au posibilități materiale să le cumpere direct din magazine".

Lucky Luciano, fondatorul împreună cu Al Capone la Chicago, al Macelului Consiliu • Francesco Paolo Coppola, mafiot de seamă italo-american, pentru a nu știu cîta oară în drum spre închisoare

Dar nu cumva am vorbit prea teoretic despre Cosa Nostra ?

Din moment ce am ajuns eu însămi să-mi pun această întrebare, se cheamă că răspunsul nu poate fi decît unul parțial afirmativ. Și chiar dacă n-am fost cu totul abstract sînt conștient că aș fi putut fi mult mai concret. Iată de ce am să încerc să relatez cîteva episoade semnificative din lupta poliției americane împotriva Cosei Nostra.

Surpriză la „Merril Lynch"

Italianul care se cazase la sfîrșitul lunii martie 1982 la hotelul „Waldorf Astoria" venise doar cu un geamantanaș. În scurt timp însă camera lui începu să semene cu un depozit de... geamantane, genți, saci de plastic și alte obiecte ajutătoare pentru transportul manual.

Pentru a scăpa de conținutul lor oaspetele italian — se numea Francesco Della Torre și avea 41 ani — a telefonat îndată băncii „Merril Lynch" cerîndu-i să trimită un om de încredere. Ceea ce banca a și făcut, trimițîndu-l pe portar. Acesta l-a ajutat pe Della Torre să transporte geamantanele și celelalte obiecte în mașina cu care venise, după care, însoțit de italian, a dus geamantanele într-un birou al băncii. Unde le-a deschis. Ele conțineau pliculețe cu bancnote de cinci, zece și douăzeci dolari, în total aproape un milion dolări pe care Della Torre i-a depus în contul cifrat „Treax".

Suma depusă de italian li s-a părut celor de la „Merril Lynch" suspect de mare, de aceea au telefonat la F.B.I...

Urmarea a fost că după investigații sumare la început, ministerul justiției al Statelor Unite a dat procurorilor șefi din New York, Newark, Philadelphia și Detroit ordine exprese de arestare a 67 persoane, acuzate de a fi introdus în S.U.A., în ultimii cinci ani, o cantitate de 660 kilograme heroină pură, valorînd 1,65 miliarde dolari.

William Franch Smith, ministrul american al justiției, a considerat această arestare masivă drept „cea mai grea lovitură pe care guvernul american, cu ajutorul autorităților italiene, franceze, elveține, vest-germane, braziliene și canadiene, a dat-o mafiei care se ocupă cu traficul de stupefiante".

Tot atunci a fost arestat, la Madrid, de poliția spaniolă, la cererea expresă a F.B.I., diplomatul italian Gaetano Badalamenti, originar din Sicilia, pe care Interpolul și poliția italiană îl suspectau de multă vreme a fi una dintre căpeteniile de vîrf ale mafiei.

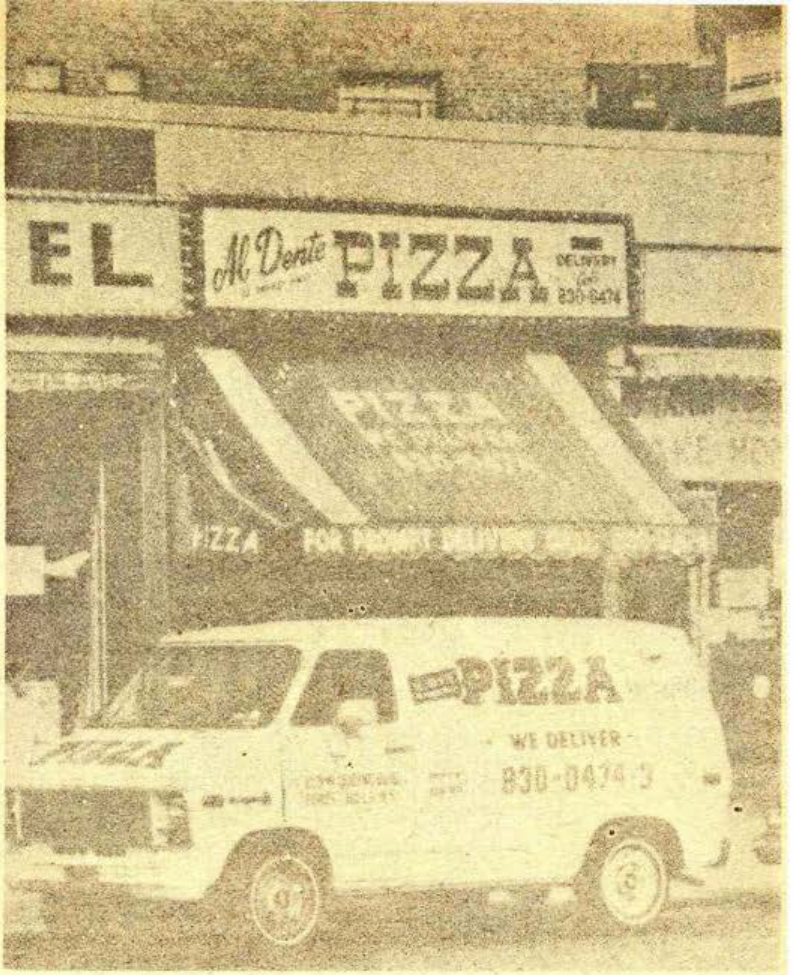

Pizzeria „Al Dente" din New York, centrala comerțului cu droguri a „Cosei Nostra"

Anchetatorii americani din cadrul F.B.I. au reușit astfel să afle că don Gaetano era una și aceeași persoană cu cea care se ascundea sub numele „Unchiul". Unchi care organiza traficul de heroină din Spania, Brazilia și Italia în Statele Unite.

Și cam tot în același timp a mai fost arestat, dar la New York, latino-americanul Salvatore Catalano. Cu această ocazie Cosa Nostra pierdea pe unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai săi. Acest individ — alias „Toto" — era considerat drept șeful grupării Cosa Nostra care controla comerțul cu heroină pe întreg teritoriul Statelor Unite, avînd legături în Elveția, Italia, Venezuela și Canada.

Catalano fusese avansat după ce Carmine Galante, șeful „familiei Bonnano", făcînd parte din Cosa Nostra, a fost asasinat, așa cum am mai spus, în împrejurări tulburi, în anul 1979. Atunci în afară de Galante au mai fost asasinați proprietarul localului și una din gorilele mafiotului, în timp ce alți indivizi care îl însoțeau — Cesare Bonventre și Baldasaro Amato — au reușit să scape nevătămați.

Două telefoane publice și puțină dialectologie

Aproape toți mafioții care lucrează în Cosa Nostra în domeniul drogurilor sînt italieni din Sicilia, care ocupă funcții obișnuite în Statele Unite. Majoritatea dețin pizzerii sau lucrează în pizzerii aparținînd altora, în brutării, magazine de galanterie, în centrele de desfacere a produselor lactate.

Centrala acestora se afla la pizzeria „Al Dente" din car-

tierul newyorkez „Queens", al cărei proprietar era Catalano — căruia îi aparținea și brutăria „Catalano Brothers" — și Giuseppe Gauci zis „Pino" pe care poliția îl considera a fi „asistentul lui Catalano".

Ce i-a condus pe efbiaiști la concluzia că la „Al Dente" nu se petrec lucruri chiar curate ? Faptul că — și mă mir tare că lui Catalano și asistentului său nu le-a trecut prin cap că ar fi bătător la ochi — faptul deci că membri ai clanului ieșeau destul de des din pizzerie pentru a vorbi la telefoanele publice de peste drum avînd numerele 212—830—9827 și 212—830—9821. Asta în condițiile în care pizzeria dispunea de cîteva telefoane despre care Catalano credea — și bine făcea — că erau puse sub urmărire și ascultate.

Drept pentru care F.B.I. a pus sub ascultare cele două aparate publice. O acțiune nu prea costisitoare, dar foarte eficientă. Care chiar merita să fie întreprinsă.

Urmare acestei acțiuni, procurorul newyorkez Rudolph Giuliani are acum la dispoziție mai mult de 300 convorbiri telefonice înregistrate pe bandă de magnetofon. El este mai mult ca sigur că, cu ajutorul arestaților, va reuși să demonstreze „comploturile, importurile de heroină, distribuirea acesteia, precum și modalitățile de trafic al banilor murdari proveniți din acestea". El este deci (după părerea mea) optimist și afirmă că „acum vom reuși să spargem crima organizată. Vom reuși să facem acest lucru !".

Numai că n-o să fie chiar atît de ușor. Persoane care lucrează la pizzeria „Al Dente" își văd mai departe de treburi sub ochii poliției. Ele acționează acum ca pe baza unui scenariu scris de un autor angajat cu ziua. Ies din magazin, dar nu se mai duc la telefoanele știute. Se urcă în limuzine luxoase, se înscriu pe autostradă și se opresc apoi la alte cabine telefonice publice. Se cazează apoi la hoteluri sub nume false, anumite birouri de avocatură le servesc drept loc de întîlnire sau pentru transmiterea datelor și ordinelor. Și astfel toate afacerile lor legate de droguri îmbracă forma unui comerț legal cu brînză, pizza și altele. Nici vorbă despre heroină sau măcar despre dolari.

Toate convorbirile lor se poartă în dialect sicilian, pe

Diplomatul italian Gaetano Badalamenti deținea un post de conducere în „Cosa Nostra"

care polițiștii nu-l înțeleg. Ele sînt exasperant de identice și de simple :

— **Ce mai faci ?**

— **Mulțumesc, slavă domnului...**

— **Dar familia ?**

— **Și ea bine...**

Recunosc că dacă aș fi ascultat o asemenea discuție n-aș fi priceput în vecii vecilor că ar fi vorba despre oarecare comerț cu droguri. Polițiștii însă au reușit să descifreze unele expresii ale cosanostriștilor, dar asta nu pentru că ei ar fi niște dialectologi de excepție, ci pentru că au mai strîns cu ușa cîte un mafiot mai slab de înger. Un astfel de mafiot le-a spus că plouă înseamnă că poliția se află pe urmele lor. Un altul le-a destăinuit cum că orașul de la malul mării este portul Fort Landerdale din Florida prin care se transportă heroina. Și uite-așa, din mafiot în mafiot F.B.I. a reușit să-și încropească un dicționar à la Cosa Nostra...

Salvatore Catalano ar putea invoca circumstanțe atenuante întrucît el personal nu a pus mîna pe heroină. El se ocupa de aspectul financiar al problemei : sumele pe care negustorii de droguri i le aduceau trebuiau adunate și depuse în străinătate.

Un dicționar eficient

Poliția a reușit să reconstituie că Salvatore Catalano et comp. au trimis în străinătate, din luna octombrie 1980 pînă în august 1982, suma de 25,4 milioane dolari. Cea mai mare parte dintre aceștia au fost depuși în contul lui Della Torre, care numai în perioada din martie 1982 pînă în luna septembrie a aceluiași an, a... încasat prin diferite bănci suma de 18,3 milioane dolari. Dintre aceștia 13 milioane au fost repede investiți în construcția unor magazine în Elveția. Alte milioane au slujit la finanțarea unor laboratoare pentru prelucrarea heroinei, în Sicilia, precum și

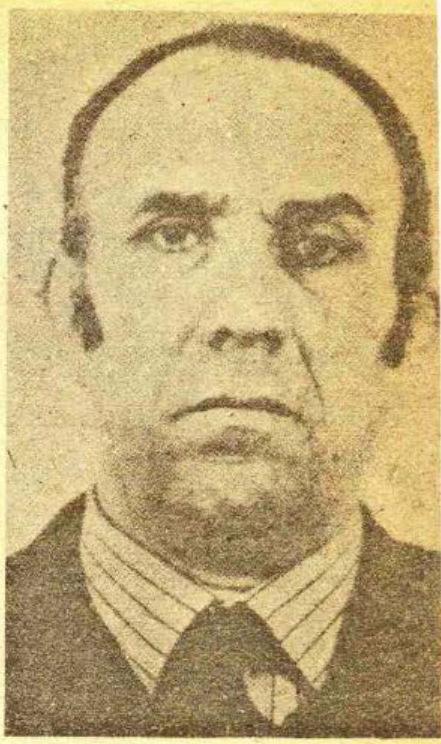

pentru plata opiumului brut provenit din țări asiatice.

Un agent al lui „Drog Enforcement Administration — DEA, „Oficiul american pentru droguri", a reușit să cîștige încrederea negustorului de droguri Zito din Huntington Valley din Philadelphia, căruia i-a solicitat o cantitate de 10 kilograme heroină. Apoi, cu ajutorul aparatelor de ascultare, poliția a aflat numele complicilor acestuia. Ganci, asistentul său, a primit oferta stabilind prețul de 210 000 dolari pentru kilogramul de heroină. Zito și-a oprit din sumă 35 000 dolari. La predarea mărfii trebuia să asiste o duzină de membri ai bandei.

Întîlnirea de predare-primire-plată a avut loc într-un garaj, dar și în pizzeria „Al Dente" și la magazinul de bijuterii „Eagle Cheese Comp" din Brooklyn — Ney York. Fiecare dintre aceste locuri fiind la fel de riscante.

Agentul D.E.A. a cumpărat 10 kilograme de heroină pentru care a plătit 600 000 dolari în loc de 210 000 cît s-a pretins la început, seriile bancnotelor fiind notate foarte exact. Apoi, ca într-un film de aventuri, una din bancnotele înregistrate a apărut — trădătoare — în circulație.

Poliția a făcut o descindere la locuința lui Rosario Dispenza pe care îl suspecta demult, la care a găsit bijuterii

în valoare de 380 000 dolari și 200 000 dolari bani gheață. Între aceștia se găseau și bancnote înregistrate pe care agentul DEA i le-a dat lui Zito, iar acesta la rîndul lui, lui Ganci.

Cum au ajuns bancnotele cu pricina la Dispenza?

Rosario Dispenza este proprietarul pizzeriei „Rosario" de pe Houston Street din New York. În această pizzerie un anume Salvatore Greco a adus la 26 august un pachețel învelit în hîrtie albă. După mai puțin de un ceas, el a părăsit pizzeria ținînd sub braț un pachet de culoare maron, pe care l-a dus la pizzeria „Salo" din Neptun City (New Jersey). În pachetul alb se aflau banii cu care Greco plătise conținutul în heroină al pachetului maron, pe care l-a predat la pizzeria „Salo", pentru prelucrarea în continuare a heroinei.

Rețeaua de pizzerii se încheie în statul Oregon, la magazinul lui Pietro Alfano, născut în Sicilia, nepot al bossului mafiot Badalamenti, și reprezentantul principal al acestuia în Statele Unite. Din ascultarea convorbirilor telefonice, poliția și-a putut da seama că mafioții care lucrează de regulă cu sume de la milioane în sus, pot ajunge în situația de a nu avea nici măcar... o sută de mii de dolari. Care situație se cheamă — la ei — ananghie. Vă imaginați ce cumplită situație trebuie să fie pe capul unui mafiot care nu are în buzunar decît un mărunțiș de... 100 000 dolari sau, altfel spus, leafa pe... o sută de luni a unui lucrător dintr-un magazin de textile.

Într-una din zile Alfano i-a telefonat unchiului său Badalamenti că Salvatore Catalano ar putea încropi numai cu mare greutate o sută de mii de dolari pentru a plăti heroina. În această situație unchiul Badalamenti i-a dat nepotului său numărul de telefon al unui om de încredere din New York căruia urma ca heroina respectivă să-i fie predată cu mențiunea „Pentru Eddie din Sao Paolo". Care Eddie din Sao Paolo era în realitate Louis Reich, legătura lui Badalamenti la... New York și răspundea la telefonul 695—5210. Care telefon era instalat în apartamentul cu numărul 5 113 din Empire State Building, clădirea cea mai înaltă din lume. Care apartament aparținea biroului de avocatură „Reich and Reich"...

Helva Alencar în timpul unei discuții... amicale cu maiorul de Moura

În felul acesta poliția a ajuns la concluzia că Reich este o rotiță foarte importantă în angrenajul prin care drogurile circulau pe teritoriul Statelor Unite.

Drept pentru care...

În Brazilia: „Exo" = infern

Antonio Saraiva, om de afaceri brazilian din orășelul Exo, a fost găsit mort la volanul mașinii sale, la Rio de Janeiro. Avea fața ciuruită de gloanțe.

Ajuns primul la locul tragediei polițistul Joao Gentison a declarat: „Dumnezeu alege în fiecare zi un om care trebuie să moară. Pe acest om nu-l mai poate ajuta nimeni și nimic..."

Aceste cuvinte exprimă mai bine decît orice altă explicație faptul că locuitorii Braziliei primesc fără să crîcnească, cu o indiferență totală, ca pe o fatalitate, legea celui mai puternic ca suprema lege.

Aflat în plină savană, ținutul Exo situat în nord-vestul marelui stat latino-american, este vestit prin creșterea vitelor, cirezile de cornute mari plimbîndu-se de colo-colo în căutarea hranei fiind o privelițte cotidiană. Aici proprietarul are drept nu numai asupra pămîntului și dobitoacelor, dar și de viață și moarte asupra celor mai puțin avuți. Așezările omenești se află la mare distanță unele de altele, fapt care facilitează comiterea fărădelegilor și crimelor. Bărbații de pe aici sînt aprigi la mînie, ei poartă cămășile pe deasupra pantalonilor pentru a putea pune mai repede mîna pe pistolul agățat la curea...

Orășelul Exo are doar 6 000 locuitori dar, în pofida acestui fapt, el este cunoscut în întreaga Brazilie. Clanurile mafiote care se înfruntă aici pentru supremație în materie de animale și pășuni, dar și pe teme politice sînt cele mai vestite din întreaga țară. Dar cel mai de temut este „clanul Alencar". Nu, Paula Alencar din „Bulevardul Paulista" nu făcea parte din această familie, în Brazilia Alencarii se află în aceeași proporție precum Johnssonii în Suedia sau Ioneștii și Popeștii la noi...

Fondatorul clanului, Leonel Alencar, a venit aici în anul 1817 din Portugalia. A fondat orășelul și i-a dat numele Exo, denumire care în limba vrăjitorilor afrobrazilieni înseam-

nă diavol. Ei bine, în infernul acesta din savana braziliană, acoperit cu bolta incandescentă a unui soare care pîrjolește și incendiază ierburile, aici, în anul 1950, a apărut o nouă „familie". Se numește Sampaia. Această nouă familie a dorit nici mai mult nici mai puțin decît să obțină întîietatea în materie de păsuni și animale.

De atunci între cele două „familii" se desfășoară un război crîncen, după modelul celui din Sicilia.

Există cale de împăcare ?

Bine-nțeles, au existat încercări de a aduce față în față cele două clanuri angajate pe viață și pe moarte în lupta pentru supremație la Exo.

Parlamentul statului Pernambuco din care face parte ținutul Exo a avut chiar propunerea cea mai... constructivă. Deputaților le-a fost făcută propunerea ca denumirea așezării să fie schimbată întrucît de aici ar proveni toate necazurile. În loc de Exo, care am văzut ce înseamnă, orășelul urma să se numească Ciceron, după numele unui sfînt foarte la modă și foarte apreciat prin partea locului (n-aș putea preciza și ce minuni a făptuit el pe acolo, dar aceasta este realitatea). Numai că, ciudat, deputații n-au vrut să dea infernul pe... rai !

Și poliția locală a încercat să îmbuneze lucrurile prin șeful ei care, animat de cel mai autentic spirit de... imparțialitate, a trecut în cele din urmă de partea clanului Alencarilor. Decît să fi fost trecut pe linie moartă, rămînînd fără post...

Se înțelege că în atare împrejurări popa și judecătorul, ca să nu mai vorbim de dascăli, și-au pierdut și bruma de curaj pe care îl mai aveau, fiindu-le mai dragă viața.

În urma evenimentelor sîngeroase, care numai pe parcursul unui singur an s-au soldat cu moartea a 40 persoane din partea ambelor clanuri, guvernul federal a trimis aici un avocat și un judecător, însoțiți de patruzeci agenți federali. Au plecat însă cu toții așa cum au venit pentru că martorii au refuzat măcar să deschidă gura, necum să mai și spună cîte ceva. Fotografia din pag. 204 îl prezintă pe maiorul Luiz de Moura în casa drăgălașei Helva Alencar, văduva fostului șef al clanului cu același nume.

După cum se poate vedea și din fotografie, doamna Helva a fost foarte drăguță, foarte amabilă și foarte politicoasă. Convorbirea lor s-a desfășurat într-o atmosferă cordială, prietenească. După ce și-a proptit bine mîinile în cele două șolduri, doamna Helva avîndu-le foarte aprige, ea a zis : „Alde Sampaia ăștia nu are ce căuta aici. Noi sîntem stăpîni pentru că alde Alencarii au cumpărat acum o sută și ceva de ani titlul de baron de Exo de la împăratul Pedro ! Așa că ce vrea ei ? Ai noștri este încă de pe atunci stăpîni... Ce crede ei, *s*-au trezit acum și gata ? !"

Alencarii nu sînt însă numai cei mai bogați de prin partea locului. Ei hotărăsc cine să fie primar, cine profesor, cine altceva, cine și ce vorbește la telefoanele din oraș, cine să fie popă și cine judecător. Dar nimeni nu îndrăznește să spună că ei ar apăsa cumva mai tare pe unul din talgerele balanței cu care ei împart „dreptatea".

Și tot Alencarii vor hotărî cînd să asfalteze sau măcar să pietruiască drumul colcăind de colb care leagă Exo de așezarea cea mai apropiată, Petrolina, situată la peste 100 kilometri. Asta conform promisiunilor din campania electorală...

Exo 1950 sau A fost odată chiar ca niciodată...

La Exo bunicile nu spun nepoților povești și basme cu prinți viteji și fete frumoase și devreme-acasă. Pentru ele „a fost odată ca niciodată" este ceva foarte concret, exact datat în calendar. Cum sună însă o astfel de poveste ?

„A fost odată ca niciodată...

În anul 1950 trăia la Exo un bogătaș pe care îl chema Romao Sampaia (rețineți, vă rog, acest nume). Și acest domn Romao era urmașul prea bogatei familii a Alencarilor. În acel an de grație 1950 aveau loc alegeri pentru organele locale ale puterii de stat, ar continua bunicuța foarte la zi cu terminologia modernă. Iar acest Sampaia a început să cumpere voturile alegătorilor, dar nicidecum pentru șeful clanului Alencar, ci pentru propria persoană, vrînd el să devină mai-mare la Exo.

Ce credeți că a făcut atunci Zito, rizgîiatul făt al starostelui urbei, Cincinat Alencar ? A pus mîna pe flintă și poc ! a slobozit un glonte în pieptul necredincîosului de Romao, după care a fugit din oraș.

Dar nici alde Sampaia n-au stat cu mîinile încrucișate. Au pus și ei mîna pe o „cățea" și poc ! poc ! poc !... (remarcați

José Alencar, actualul primar la Exo

Antonio Saraiva, asasinat la volanul mașinii sale

că este vorba de o armă automată) l-au ciuruit pe primul din clanul Alencar care le-a ieșit în cale. Iar acesta n-a fost altul decît tatăl lui Zito cel las, una și aceeași persoană cu primarul din Exo..."

De atunci — preluăm noi povestea în locul bunicii — crimele se țin lanț la Exo. Mafioți get-beget, exoiștii se răzbună. Ochi pentru ochi, dinte pentru dinte, vită pentru vită...

Culmea-culmilor este că ucigașii nu sînt niște inși veniți cu gînduri rele de prin alte părți de Brazilie, ci indivizi pe care copiii îi întîlnesc zilnic în drumul lor spre școală. Poate n-o să vă vină să credeți, dar copiii din Exo, începînd cu cei trecuți de 10 ani, poartă în ghiozdane, alături de cărțile de religie îndemnîndu-i la dragoste și iubire față de aproapele lor, pistoale de ultim răcnet.

N-a trecut însă mult timp și Zito cel las s-a întors la Exo unde a ajuns, nu după gratii cum ați putea crede și cum ar fi fost normal după fapta sa, ci... primar ! !

La scurt timp după revenirea lui Zito, un reprezentant al „familiei Saraiva" a anunțat hotărîrea șefului familiei — Antonio Saraiva — de a transa în favoarea sa lupta pentru supremație la Exo. Drept pentru care un Alencar l-a urmărit pe Antonio Saraiva și l-a împușcat la Rio de Janeiro. Antonio a fost împușcat pentru că declarase că în ziua alegerilor va aduce de la Rio de Janeiro la Exo, cale de 2 500 kilometri, o întreagă caravană de alegători care vor face ca el să ajungă primar.

O săptămînă mai tîrziu, fratele lui Antonio Saraiva l-a împușcat pe un anume Wilson Luna, presupus a-l fi ucis pe Antonio. Numai că nici fratele lui Antonio n-a ajuns prea departe. După ce l-a împușcat pe Wilson Luna, l-a legat pe acesta cu o frînghie, iar frînghia respectivă a legat-o de mașină după care s-a așezat la volan pentru a-l tîrî pe Luna după el prin oraș.

Dar n-a apucat să răsucească cheia în contact că o rafală pornită din automatul fratelui lui Luna...

Aduce a film de groază scris de un scenarist pe puncte, dar lucrurile s-au petrecut aievea.

Să revenim la văduva Alencar

Dar-apoi nici văduva Helva Alencar nu era o oarecare la Exo — și-ar continua bunicuța povestea. Știa ea foarte bine pe ce se baza cînd l-a luat foarte tare pe maiorul Luiz de Moura venit tocmai de la Rio pentru a face dreptate. Știm că punem la grea încercare răbdarea cititorilor, dar cu riscul acesta vom enumera funcțiile pe care le cumula o singură femeie rămasă văduvă. Da, despre doamna aceea durdulie cu mîinile în șolduri este vorba. Ea este directoarea școlii, președinta comisiei de alfabetizare — vă asigur că în afară de dezacordul dintre subiect și predicat nu mai are și alte hibe — șefa casei de pensii pentru lucrătorii agricoli, președinta consiliului cetățenesc al orașului, șefa comisiei care numește și revocă tot ce poate fi numit și revocat la Exo.

Se-nțelege că o persoană atît de importantă, care are pe cap atîtea funcții, nu poate locui într-o singură vilă. De aceea doamna Helva are cinci vile, toate construite cu banii obștii, într-una din ele locuind nepotul ei, fiul lui José Alencar. Despre care fiu n-am avea ce spune dacă n-am ști că în fiecare an el intră în posesia cununiței de premiant întîi la școală. Gurile rele zic că mătușa Helva, directoarea școlii, i-ar da pe merit premiile și nu pentru că năpîrstocul de nepot ar fi trimis pe lumea cealaltă vreo treipatru Saraivi și Sampai...

Se pare că omul cel mai înțelept din Exo este Vava Peixto Saraiva, care de mai mult de un an nu a mai părăsit curtea casei sale. S-ar putea ca la mijloc să fie nițică înțelepciune, dar s-ar putea ca domnul Vava să nu dorească să ofere adversarilor posibilitatea de a-i lua măsura pentru coșciug...

Don Tommaso și mafia braziliană

Declarațiile și dezvăluirile lui Tommaso Buscetta nu au rămas fără urmări nici în Brazilia. Vînătoarea de mafioți s-a accentuat și în această țară latino-americană mai ales după ce Giovanni Falcone, cunoscut pentru lupta sa împotriva „onorabilei societăți", s-a deplasat la Rio de Janeiro. Peste 100 persoane suspecte de a avea legături cu mafia — atît cea italiană cît și de toate celelalte nuanțe — vor trebui să dea explicații asupra activității și proveniențeî bunurilor lor.

Un prim rezultat : au fost arestați 11 boși ai mafiei braziliene după ce poliția braziliană federală a reținut peste o sută de traficanți de droguri în timpul unei ample acțiuni declanșate pe întinsele plantații de cocaină din Amazonia, plantații care se întind pe o suprafață de opt ori mai mare decît suprafața Italiei.

Judecătorul Giovanni Falcone va reveni în Brazilia pentru a participa la interogatoriul patronilor unei firme mari, „Major Key Sportswear", arestați pentru a fi participat la traficul ilegal de droguri și pentru sprijinirea mafiei braziliene.

Mafia israeliană acționează în... exil

Da, lucrurile stau precum se afirmă în titlul de mai sus. Mafia israeliană nu are patrie, pentru ea este valabilă deviza lui Dinu Păturică (citez din memorie) : „Acolo unde mă simt bine, acolo este patria mea și este de prisos s-o iubesc pentru că ea poate exista și fără iubirea mea...".

În această situație mafia israeliană își face veacul prin Americi, Prin cea de Nord, prin cea Centrală și prin cea de Sud.

Spre deosebire de celelalte mafii, dar în primul rînd de cea italiană, mafia israeliană nu se ocupă cu probleme de natură... agricolă : dobitoace, pășuni etc. Nu, membrii ei nu calcă pe la țară să-i pici cu ceară. Domeniul predilect al mafiei israeliene — vă cer scuze, dar nebotezîndu-se încă, nu-i pot spune pe nume — îl constituie șantajul, dar un șantaj de un soi cu totul deosebit. Ea, mafia adică, îi propune unui comerciant, de pildă, să-i păzească magazinul, chiar dacă acesta nu a solicitat protecția nimănui, în schimbul unor importante sume de bani. Unii negustori și oameni de afaceri îndrăznesc să nu accepte oferta prin care mafia zice că trebuie să-i apere de... mafia !

De pildă, membrii unei familii mafiote israeliene din Los Angeles au pătruns într-o zi — era să zic într-o bună zi — din vara anului 1983 în magazinul unui comerciant evreu de pe Fairfax Avenue din metropola californiană spunîndu-i acestuia că trebuie să plătească pentru a-l apăra. I-au mai spus tot atunci că în cazul în care refuză îi vor distruge magazinul și mărfurile, iar membrii familiei sale vor avea de pătimit.

Comerciantul a refuzat.

După 48 de ore mafioții i-au făcut o nouă vizită anunțîndu-l că în casa tatălui său a explodat o bombă. Deocamdată n-a murit nimeni, dar data viitoare...

Un telefon scurt de la Tel Aviv, unde locuia tatăl său, a avut darul de a-l convinge că mafioții nu glumiseră..

Membrii mafiei israeliene sînt, de regulă, foști criminali și traficanți fugiți din Israel, cu acte false în cea mai mare parte a cazurilor. Astăzi ei formează un detașament important al crimei organizate, specializat în șantaj, comerț cu droguri, crime. Mafia israeliană nu este nici atît de numeroasă, nici încă atît de bine organizată ca varianta Cosa Nostra. De altfel, ea nu are nici aceeași structură ierarhică și, surprinzător — poate din prudență — nu a trecut încă la mituirea oamenilor politici. În schimb, sînt al naibii de eficienți. Un polițist

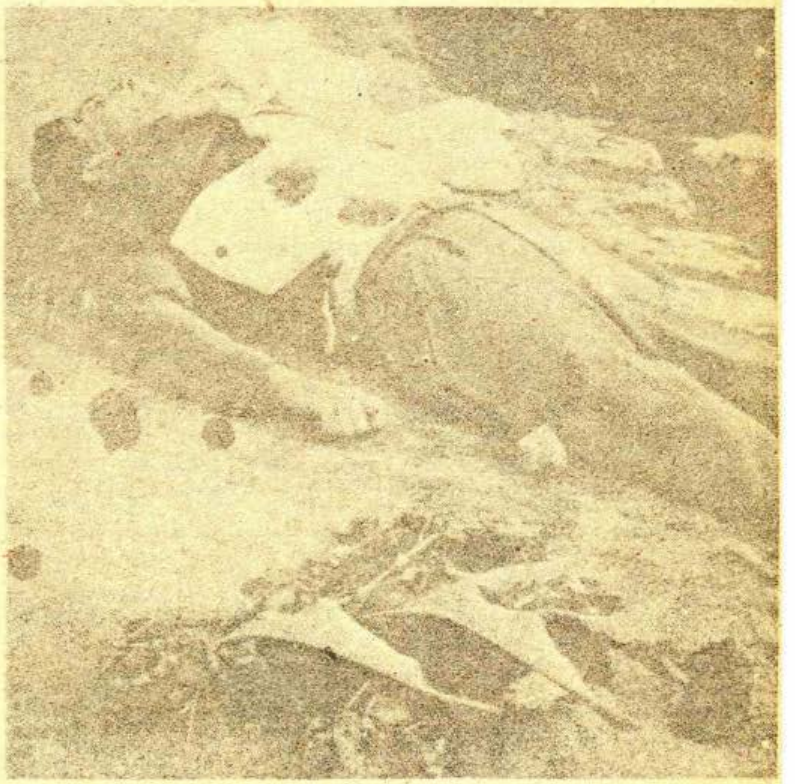

Urmele mafiei...

din Los Angeles spunea că „în numai cinci ani mafia israeliană a reușit să facă ceea ce mafia italiană a făcut în patruzeci de ani...".

Prin organizarea sistematică a unor acțiuni de șantaj în rîndurile oamenilor de afaceri evrei din Los Angeles, mafia israeliană a reușit să-și creeze un capital mai mult

decît frumușel, care i-a permis să-și extindă activitatea și în sfera asigurărilor. Metoda e prea simplă și prea eficientă pentru a fi putut avea alți autori. 1) Membrii mafiei devin proprietari ai unei întregi rețele de magazine ; 2) reclamă fie incendii, fie spargeri, primind apoi despăgubirile din partea societăților de asigurare în rîndul cărora au avut grijă să-și plaseze dinainte oamenii.

Se întîmplă însă din ce în ce mai des ca mărfurile sau obiectele... distruse de incendiu sau furate, pentru care s-au primit sume importante de la casele de asigurări (!) să apară în alte magazine aparținînd tot mafiei. Prin astfel de acțiuni mafia israeliană a încasat milioane bune de dolari pentru că rar casă de asigurări care să se opună plății despăgubirilor atunci cînd în spatele afacerii se află mafia.

Mafia israeliană pătrunde pe piața drogurilor

Acest lucru s-a petrecut în anul 1980. După datele publicate de poliția din California, jumătate din cocaina care pătrunde anual în orașul Los Angeles se realizează prin intermediul mafiei israeliene. Șefii acestei mafii întrețin relații strînse cu traficanți de droguri din Israel și R. F. Germania. O serie de crime de ultimă oră au condus la concluzia existenței unor relații strînse și cu traficanții de droguri din Mexic.

O astfel de crimă a fost comisă în anul 1983. Un cerșetor aciuat pe lîngă comerciantul californian Van Nays, specializat în vînzarea de lichioruri, a dat într-o zi peste un sac de plastic în care se găsea un picior de femeie. În același timp, poliția a descoperit restul corpului unei femei identificată a fi fost Esther Raveno. În plus, a descoperit și corpul neînsuflețit al soțului acesteia, Eliah.

De îndoita crimă a fost acuzată mafia israeliană. Poliția din Los Angeles este de părere că cei doi soți se îndeletniceau cu traficul de droguri și nu au căzut de acord cu mafioții asupra plății unei anumite sume. Viitoarele victime au fost invitate la hotelul „Bonaventura" pentru a rezolva conflictul, iar mafioții au rezolvat situația așa cum am văzut ceva mai sus.

Rafinamentul activităților mafiei israeliene și spațiul geografic deosebit de vast pe care acționează a cam pus pe gînduri poliția americană. Încercările ei de a infiltra oamenii săi în rîndurile mafiei israeliene s-au soldat pînă acum doar cu eșecuri. „Omerta" israeliană este chiar mai strașnic respectată decît în cazul mafiei italiene.

Dar indiferent cît de rafinate ar fi metodele mafiei israeliene conduc și ele în ultimă instanță tot la crime și sînge.

Peter Salerno, fost mafiot israelian, un tip cu fața numai cicatrici, a făcut ce a făcut și a părăsit rîndurile mafiei israeliene. Iată ce a declarat el la poliție : „Am incendiat depozite... am pus încărcături explozive în locuințe particulare... am îmblătit zdravăn mai mulți oameni... Am pretins bani de la proprietarii de restaurante și oameni de afaceri influenți care, la somația noastră, au... consimțit să plătească pentru a-i apăra de... noi. Am făcut tot ce mi s-a poruncit chiar dacă mie personal nu-mi făcea nici o plăcere. Asta-mi era ocupația, din asta trăiam."

Mafia, societate supranațională sau Cazul Sandro Garavelli

Se afirmă, și pe bună dreptate, că astăzi mafia reprezintă o adevărată societate supranațională a crimei. Indiferent ce nume poartă, că acționează în Italia sau Statele Unite sau Brazilia, Franța, Spania și în mai toate țările de pe continentul nord și sud american.

Peste tot „omerta" este atotputernică. Se mai întîmplă însă, așa cum am avut ocazia să vedem și pînă la acest punct al materialului nostru, ca unii mafioți să sfideze această lege și să vorbească. Fie din proprie inițiativă, fie siliți de împrejurări. Un astfel de caz a fost și cel al lui Sandro Garavelli, un fost mafiot ajuns în cele din urmă de cealaltă parte a baricadei.

Cazul lui Sandro Garavelli este însă interesant și pentru că el aruncă o lumină asupra culiselor mafiei supranaționale, unde se pregătesc și înfăptuiesc tranzacții de miliarde.

S-a întîmplat la 14 ianuarie 1983...

La Paris vremea era rece și cenușie. Pe ușa unui oficiu poștal tocmai ieșea un individ. Pășea indiferent cînd deodată s-a trezit nas în nas cu un tînăr. Atunci, în clipa aceea, zeci de oameni aflați întîmplător prin preajmă l-au auzit strigînd îngrozit :

— Nu ! Nu ! Nu !

După care au răsunat trei împușcături iar omul ieșit de la oficiul poștal s-a prăbușit pe caldarîm cu trei gloanțe în piept.

N-a fost o crimă întîmplătoare. Victima avea în buzunar documente de proveniență italiană pe numele Antonio Stanca și o hîrtie cu două numere de telefon din Rio de Janeiro. În realitate individul se numea Bernard Saliba și era originar din Tunis. Avea treizeci și șapte de ani. A trăit cîțiva ani la Milano iar în ultima perioadă se stabilise la Paris. Poliția criminalistă italiană îl cunoștea sub diferite nume. Oficial el făcea comerț cu textile și blănuri și avea la Paris, în Pasage du Desir, în plin centrul capitalei franceze, un magazin luxos.

Într-o zi prietenii săi l-au pus în legătură cu oameni ai mafiei și camorrei...

Cu zece minute mai înainte de a fi ajuns în fața țevii pistolului care i-a curmat viața, Saliba vorbise cu un domn elegant cu părul albit, în vîrstă de vreo patruzeci de ani. Convorbirea lor a avut loc la restaurantul „Renault" și a durat foarte puțin. În timp ce-și sorbeau cafeaua, cei doi au schimbat cîteva cuvinte, Saliba notîndu-și și cele două numere de telefon din Rio. După aceea s-au despărțit, Saliba neștiind că din fața ceștii de cafea va pleca direct la întîlnirea cu moartea...

Cei doi — Saliba și respectivul — făceau parte din aceeași organizație care se ocupa cu traficul de stupefiante. Ea luase ființă în urmă cu mai bine de doi ani prin unirea unor familii din Cosa Nostra cu familii ale mafiei italiene și cu gruparea „Nueva famiglia" din cadrul ca-

morrei napolitane. Poliția a prins urmele noii organizații în Statele Unite, Italia, Franța și Brazilia de cum aceasta s-a născut. Oficiul american pentru lupta împotriva drogurilor a reușit chiar să-și plaseze un om în rîndurile ei : una și aceeași persoană cu părul cărunt cu care Saliba tocmai își băuse cafeaua la restaurantul „Renault".

Individul în cauză era născut în Italia, acum se ascundea însă la Paris pentru că „familiile" îl condamnaseră la moarte pentru încălcarea omertei. Se numea Sandro Garavelli și era originar din Milano. În anii '70 atrăsese atenția autorităților asupra sa fiind speculant la bursa aurului.

„Nunta secolului"

Alianța dintre cele trei organizații ale crimei organizate — mafia siciliană, Cosa Nostra americană și camorra napolitană — a fost pecetluită la 16 noiembrie 1980. „Nunta secolului" cum a fost botezată această alianță, s-a încheiat între mafiotul italian Giuseppe Bono, un ins în vîrstă de patruzeci și nouă de ani, ales cu mare tam-tam ca „naș" și Antonio Albino în vîrstă de treizeci și cinci de ani, urmașul uneia dintre cele mai bogate familii de cosa-nostriști. Camorra și-a comunicat printr-un delegat fără prea mare importanță adeziunea la clauzele alianței.

La „nunta secolului", desfășurată într-un luxos hotel particular, bărbații au purtat smokinguri iar femeile rochii lungi de seară. Ținuta obligatorie. Oaspeții, vreo 500 la număr, veniseră din Brooklyn, Chicago, Miami, Palermo, Napoli, Milano, Rio de Janeiro. Familiile... logodnicilor s-au îngrijit de toate, de la biletele de avion, limuzine luxoase etc. Numai cheltuielile pentru cazare s-au ridicat la 50 000 dolari.

Banchetul a fost fotografiat de oamenii celui mai mare trust din New York, „Markus", sute de fotografii color ajungînd apoi de la acesta pe birourile detectivilor lui DEA. Un an și jumătate mai tîrziu, mai exact la 14 iunie 1982, agenți ai DEA i-au prezentat aceste fotografii lui Sandro Garavelli.

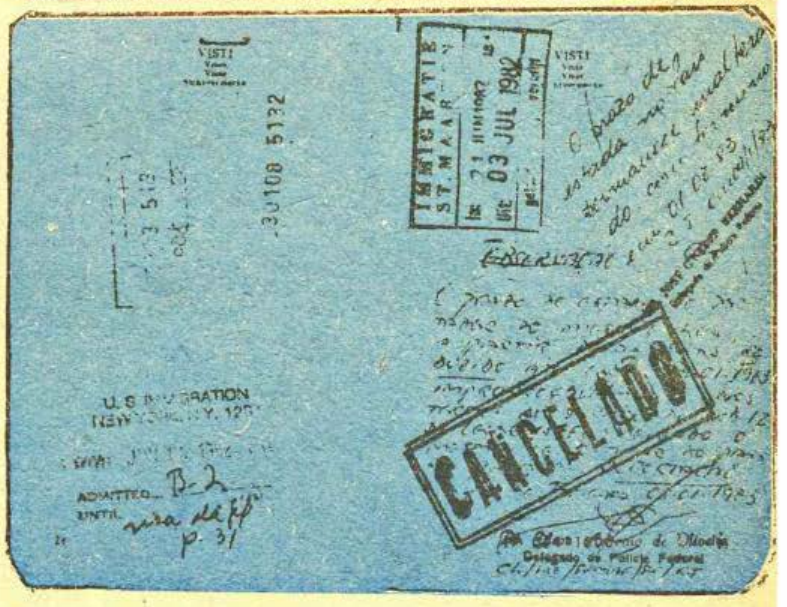

Pașaportul lui Sandro Garavelli ● Alt document aparținînd lui Garavelli ●

„Am identificat numai unsprezece figuri, toți oameni pe care i-am cunoscut la Milano", a declarat Garavelli mai tîrziu într-o convorbire cu un reporter de la „Panorama". I-am identificat pe rînd, unul după altul, le-am spus numele și prenumele și tot ce am știut despre fiecare."

●

Cei unsprezece erau aproape toți italieni. Împotriva marii majorități dintre aceștia poliția italiană emisese mandate de arestare. Printre ei se aflau : Nunzio Guida, în vîrstă de 40 ani din Napoli și fratele său Fernando, Michele Zaza, trecut de la traficul cu țigări la traficul de stupefiante, Nunzio Barbarossa, care se ocupase pînă nu demult cu afaceri la Roma, frații Fidanzati, Tonino Co-

rallo și alții la fel de bine cunoscuți de poliția italiană.

Interesul deosebit al lui DEA era de a-l prinde pe Nunzio Guida.

„Mi s-a propus să pătrund în rîndurile organizației și să dau de urma lui Guida, a continuat Sandro Garavelli spovedania sa în fața reporterului de la „Panorama". Mi-au oferit 500 dolari pe săptămînă. Mi-au promis că dacă am să dau greș îmi vor acorda cetățenie americană și voi fi primit în rîndurile agenților DEA. Am fost de acord cu propunerea lor, devenind Michele și avînd numărul de ordine 020091."

DEA avea suficiente garanții pentru a-și pune încrederea în Sandro Garavelli. În ianuarie 1982, în urma unei informații primite de la acesta, DEA a reușit să intercepteze o mare cantitate de cocaină destinată Floridei. Încărcătura, a cărei vînzare ar fi adus mafiei cca 30 milioane dolari, urma să fie transportată din Brazilia la bordul unui iaht particular. O lună mai tîrziu Sandro Garavelli a furnizat agenților DEA o nouă informație confirmată privitoare la un transport ilegal de arme către Iran.

Agentul 020091

Și iată-l pe Sandro Garavelli începîndu-și cariera în rîndul mafioților ca agent al DEA cu numărul de mai sus. Prima încercare de a da de urma lui Guida a eșuat cu toate că el investigase întreaga lume interlopă din Milano. Abia spre sfîrșitul lunii august 1982 a reușit să afle de la un prieten că Guida se afla la Paris. L-a sunat în chip de veche cunoștință și s-au întîlnit la hotelul „Saint Regis".

— Sînt la fund, i s-a adresat Sandro vechiului său prieten cu care mai înainte făcuse afaceri cu aur și bani la bursa din Milano. N-ai putea să mă ajuți cumva?

Răspunsul lui Guida a fost foarte clar:

— Organizația tocmai ar avea ceva în plan. Este vorba despre o afacere mare... O să se găsească ceva pentru tine... Întoarce-te la New York, am să te caut...

După care... Michele a informat de urgență biroul DEA din Paris comunicînd și adresa

„Nașul" Giuseppe Bono

lui Guida din capitala Franței. Apoi, împreună cu logodnica sa Erna Berger, a plecat la New York.

Într-adevăr era vorba despre ceva deosebit.

Agenția DEA din Paris a informat de urgență poliția italiană și stups-ii francezi — denumire prescurtată de la stupefiantes dată polițiștilor francezi, membri ai grupurilor însărcinate cu lupta împotriva traficanților de droguri. Și astfel a început urmărirea persoanelor suspecte: omul de afaceri Nunzio Barbarossa care vizita Franța bătător la ochi de des; Antonio Salamone din Sicilia stabilit în Brazilia, care vizitase în cîteva rînduri bănci elvețiene, precum și fratele acestuia, Niccolo Salamone, care pendula între Palermo, Milano și Paris acompaniat totdeauna de Alfredo Bono, fratele „nașului".

La 14 septembrie 1982 a avut loc la Paris o întrunire a „șefilor". Urma să participe și Michele Zaza care fusese cu puțin timp în urmă eliberat din închisoare. Printre participanți se aflau: Giuseppe Bono, Nunzio Barbarossa și camorristul Roberto Gargiulo. Zaza s-a scuzat în ultima clipă că nu poate participa fiind nevoie să se spitalizeze suferind cu inima. La ședință s-a pus la punct planul operațiunii, șeful fiecărei grupări primind sarcini concrete.

După ieșirea din spital, Zaza a plecat pe calea aerului la Los Angeles pentru a aranja afacerea cu vînzătorii de droguri californieni. L-a întîlnit și pe Sandro Garavelli.

„Nunzio Guida mi-a telefonat de la Paris spunîndu-mi să plec în Franța cu primul avion. Mi-a spus că are ceva pentru mine", a relatat Sandro reporterului de la „Panorama".

Era vorba despre un transport de 600 kilograme cocaină care trebuia transportată din Brazilia în Statele Unite. După relatările lui Garavelli, operațiunea urma să se desfășoare după următorul scenariu: „Drogurile urmau să fie depozitate la Rio de Janeiro unde Guida avea o vilă luxoasă cu piscină pe Avenida Sernambetido. De aici stupefiantele trebuiau transportate apoi la Miami, în Florida, cu un iaht. Acolo trebuia împărțită în două: o parte pentru Cosa Nostra, cealaltă pentru gruparea lui Michele Zaza, care se ocupa cu comercializarea lor pe litoralul răsăritean al Statelor Unite...".

Despre toate acestea Sandro Garavelli a informat centrala DEA. În ziua de 4 noiembrie 1982 a plecat pe calea aerului la Rio de Janeiro la ordinul expres al lui Guida. A tras la vila acestuia, iar la un vechi prieten, bijutierul Eduardo Fernando Sampaia — vă amintiți numele de la capitolul consacrat mafiei braziliene? — și-a găsit ceva de lucru pentru a nu bătea la ochi. De aici ținea la curent filiala din Rio a DEA.

„Am reușit să informez operativ DEA despre data la care urma să se efectueze transportul cocainei. Trebuia transportat de Crăciun cînd iahtul avea cele mai multe șanse să treacă neobservat".

Securitatea lui Garavelli era asigurată cu multă discreție de agenți ai DEA, care îi telefonau destul de des la locuință și la serviciu. Menționăm că bijutierul nu știa nimic despre adevărata lui misiune...

Numai că pentru un tango e nevoie de el și de ea...

La 3 decembrie a sosit la Rio și logodnica lui Garavelli, Erna Berger. Aceasta a făcut ca Sandro să fie mai calm, mai sigur pe sine. Dar greul abia acum începea.

Într-una din nopți, Erna a ascultat o convorbire telefonică a lui Sandro și l-a obligat

pe acesta să-i spună adevărul. „Mi-ai fi mai dragă dacă nu te-ai amesteca, spioană murdară ce ești!" **i-a răspuns Sandro.**

Rămînerea Ernei pe mai departe la Rio i s-a părut periculoasă lui Sandro, de aceea a expediat-o de urgență înapoi la New York.

La 9 decembrie a sosit la Rio și Nunzio Guida. Spusele lui nu prevesteau nimic bun.

— La Paris am avut tot timpul pe cineva pe urmă. M-a urmărit și la aeroport. Dar și aici, la Rio, mi s-a lipit de spate o umbră. Cineva a trădat organizația... Trebuie să strîngem repede totul...".

«Mă aflam la ananghie, **avea să povestească Sandro reporterului de la „Panorama".** Mai tîrziu, cînd le-am spus că transportul cocainei nu se mai realizează la data propusă, agenții DEA au încetat să mai aibă încredere în mine. La început Guida l-a bănuit pe Saliba, mîna sa dreaptă la Paris, apoi a început să înjure cumplit. Prima spaimă concretă am simțit-o din partea doamnei lui Guida, care mi-a spus : „Nunzio își face griji, el crede că îl trădează careva dintre cei mai buni prieteni ai săi".

Al doilea avertisment l-am avut chiar de la Guida : „Am aflat de la Erna un lucru ciudat : ea zice că eu aș fi mafiot iar că tu ai lucra pentru àia de la droguri...".

Garavelli s-a simțit cuprins de panică. Trebuia să părăsească Brazilia cît mai repede cu putință. Dar pentru ca plecarea lui precipitată să nu trezească bănuiala lui Guida, Sandro a aranjat prin intermediul DEA ca autoritățile braziliene să-i ceară... expulzarea din țară. I-a arătat lui Guida actele „expulzării" și și-a făcut repede bagajele.

„Îmi amintesc bine cuvintele lui Guida : noi nu uităm... Uneori trebuie să așteptăm, dar mai devreme sau mai tîrziu trebuie să îndeplinim anumite lucruri...".

Sandro Garavelli a plecat cu avionul la Paris în ziua de 9 ianuarie 1983 și s-a ascuns la o prietenă a sa. Aici toți s-au ferit să aibă de-a face cu el, toți cunoscuții purtîndu-se rece. Singur Bernard Saliba s-a purtat normal.

„Cînd l-am întîlnit pe Bernard în ziua de 14 ianuarie la o cofetărie pe Champs Elysées el mi-a spus foarte deprimat că sînt pe urmele noastre, că sîntem urmăriți amîndoi".

Saliba presimțise așadar moartea.

Să fi fost vorba cumva de o eroare ?

Să-i fi aplicat mafia lui pedeapsa pe care o pregătise lui Sandro Garavelli ?

Răspunsul la aceste întrebări îl aflăm din convorbirea telefonică purtată ceva mai tîrziu de Garavelli cu Guida.

„De la Guida am aflat că Bernard a fost asasinat. Mi-a spus-o ca și cînd faptul acesta ar fi fost cel mai oarecare din lume, ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic".

Rămas pe drumuri, fără un ban în buzunar, Sandro s-a adresat protectorilor lui din DEA.

„I-am rugat să-mi asigure protecția și să-și îndeplinească promisiunile : o nouă identitate și acte de cetățean american. Mi-au dat să înțeleg că nu le mai sînt de nici un folos și că atacul împotriva traficanților de droguri a eșuat din pricina mea. Au renunțat la mine ca la un servețel de hîrtie cu care te-ai șters la nas... Nu-mi rămînea altceva de făcut decît să mă adresez presei pentru a destăinui din secretele mafiei...".

Arestarea Mariei Zaza, sora „nașului" clanului „Nueva famiglia"

Sandro Garavelli s-a ținut de cuvînt. A făcut declarații unui redactor al revistei italiene „Panorama" și posturilor de televiziune „Antenne 2" din Franța și „ABC" din Statele Unite.

Cînd făcea aceste declarații el nu bănuia că poliția italiană pregătea un atac de anvergură împotriva căpeteniilor mafiei, a „nașilor" acesteia dintre care pe mulți îi cunoștea. Această soartă a împărtășit-o și Giuseppe Bono în momentul întoarcerii sale din S.U.A. în Italia.

Cu aceasta însă mafia nu a devenit mai puțin puternică. În locul „nașilor" vechi au apărut alții, mai tineri, care nu se sfiesc să folosească nu numai metodele lor, dar chiar — și mai ales — banii lor.

Pînă una alta însă Sandro Garavelli a ajuns un „el fugitivo" din fața vendettei mafiei...

Îți ținem pumnii strînși... Mult noroc, Sandro !

Este mafia un trib de lași ?

Mărturisesc, am stat mult pe gînduri pînă m-am decis să-mi botez așa cum l-am botezat, materialul acesta amplu. Titlurile între care am oscilat au fost : „A început cu adevărat amurgul „nașilor" ?". „Vom asista la marele infarct al mafiei ?", „Mafia este atunci cînd...", „Mafia sau pentru cine bat clopotele...", „Nașul a vorbit", „Nașul s-a pocăit", „Orice «naș» își are nașul" și, în sfîrșit, „Un trib de lași, mafia...".

Am vrut pînă în ultimă clipă să dau articolului acestuia ultimul dintre titluri, „Un trib de lași, mafia...". Aș fi fost îndreptățit s-o fac ? Nu cumva s-ar fi găsit destui cititori care să mă acuze că am ales un titlu voit șocant ?

Cineva apropiat mi-a spus : „Un asemenea titlu nu ar exprima un adevăr, mafioții nu sînt niște lași. Dimpotrivă...".

În cele din urmă am renunțat la acest titlu, nu însă și la idee. Așadar, mafia este mai întîi un trib și în al doilea rînd un trib de lași. Poate ar fi trebuit să adaug „cel mai numeros trib" ; dar mi-am dat seama că ar fi existat pericolul ca el să fie confundat cu... fotbalul !

Așadar, mafia — un trib...

Un trib care indiferent de numele membrilor care îl alcătuiesc — mafioți, camorriști, 'ndranghetiști, cosanostriști, mafioți brazilieni, mafioți israelieni — propovăduește și practică obiceiuri de care înșeși triburilor celor mai puțin evoluate le-ar fi rușine : șantajul, crima, asasinatele, traficul de stupefiante, răpirile de persoane și încă multe altele. De subliniat faptul că toate clanurile care alcătuiesc acest trib au aceste obiceiuri.

Un trib care aidoma tuturor triburilor își are legile lui de fier. Legea supremă a mafiei este omerta.

Un trib de oameni (!?) dintre care mulți i-ar părăsi rîndurile dacă nu s-ar teme de răzbunarea celor care nu vor să-i părăsească rîndurile.

Un trib a cărui deviză este „frica păzește pepenii".

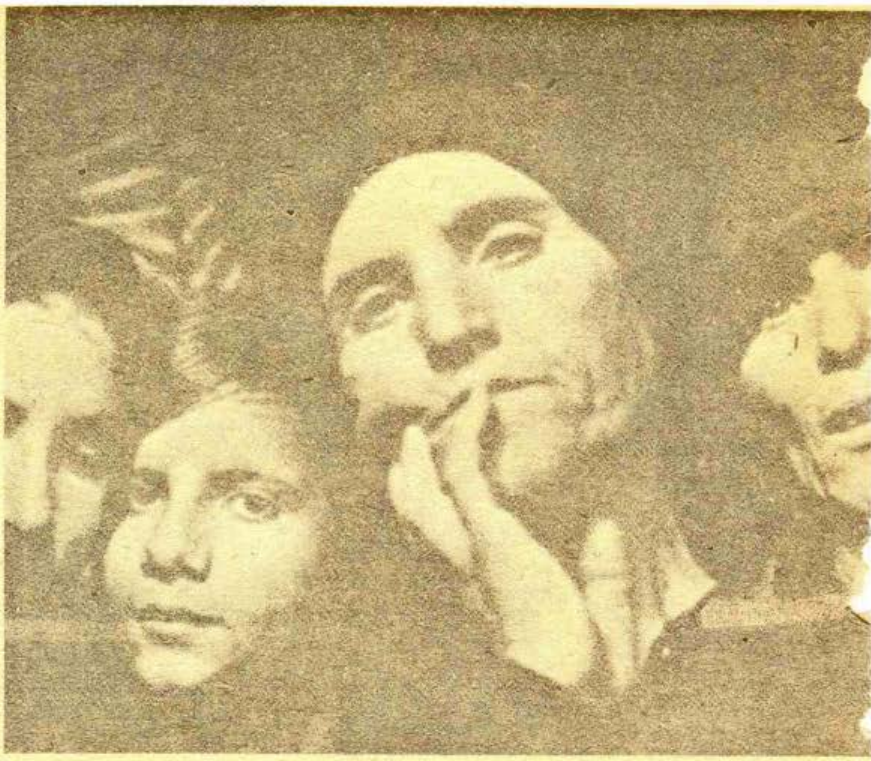

Orfanii și văduvele... mafiei și 'ndranghetei

Un trib ai cărui membri sînt curajoși numai atunci cînd se află în situația de a apăsa pe trăgaci. Ajunși în fața autorităților ei încep să se teamă, ar vrea să... ciripească, dar n-au curaj, sînt lași : ce se vor face ei cînd vor ajunge în fața altora care nu așteaptă decît să apese pe trăgaci ?

Singurii membri ai tribului de lași care nu sînt lași sînt... trădătorii mafiei. Poate pare o găselniță, dar așa stau lucrurile. Este drept, aceștia au fost îndemnați la... curaj de o lege cu totul specială a parlamentului italian, care, în anul 1979, a aprobat un decret prin care se asigură reducerea substanțială a pedepselor pentru mafioții și teroriștii care se pun în slujba autorităților.

Afurisită alternativă : să rămîi în rîndurile mafiei ucigînd mai departe, jefuind și schilodind oameni prin traficul de droguri sau să-ți cîștigi drepturile de om liber trecînd — cu termen mult redus — prin purgatoriul cerului după ce ai dat pe mîna autorităților pe așii crimei, ai șantajului...

N-ar fi exclus ca în viitor numărul celor care vor prefera să părăsească rîndurile acestei organizații criminale care a însîngerat Italia și lumea să crească. Facem această afirmație gîndindu-ne la proveniența celor care au pășit în ultimii ani și care mai pășesc încă în rîndurile mafiei. Marea majoritate a acestora provin acum dintre șomerii italieni.

După cum se știe, sudul Italiei, leagănul mafiei, este sărac. Pămînturi sărace, oameni săraci. Oameni săraci, oameni bogați. Pînă la izbucnirea actualei crize economice mondiale tinerii din Sud, din Sicilia și Calabria, plecau spre Nord pentru a se angaja muncitori la Milano, Torino, Roma — citadelele proletariatului italian. Acum Milano, Torino, Roma își au șomerii lor, nu mai pot înghiți șomerii altor regiuni.

Și nici Franța, R. F. Germania și țările scandinave nu le mai pot oferi locuri de muncă.

Cum mulți dintre tinerii rămași pe drumuri au și familii de întreținut, ei sînt o pradă ușoară pentru mafia, care îi recrutează atît pentru activități pe teritoriul italian, cît și pentru a fi exportați peste Ocean cadre de viitor ale Cosei Nostra.

Tocmai în perioada în care lucram la elaborarea acestui amplu articol, mai precis la 6 ianuarie 1985, Agenția națională italiană de presă ANSA informa că „în Italia numărul șomerilor reprezintă 34,6 la

sută din totalul tinerilor italieni". Cîți dintre ei vor cădea în plasa mafiei ?

Cîți dintre ei vor avea curajul să-i părăsească rîndurile ?

Să nu uităm, muncitorii — chiar mînați de la spate de griji mari, teribile — nu pot deveni asasini de profesie peste noapte...

E-adevărat, numărul mafioților care au vorbit pînă acum nu este prea mare. Începutul este însă promițător. Cu atît mai promițător cu cît printre primii care au... ciripit s-a aflat și un „naș", vechea noastră cunoștință Tomasso Buscetta. „Ciripitul" lui don Tomasso a demonstrat celorlalți mafioți că ieșirea din rîndurile organizației crimei organizate este posibilă și de dorit.

Cu toate acestea, succesele obținute de poliție în urma acțiunii lui Buscetta nu trebuie supraapreciate. Să nu uităm că don Tomasso a divulgat doar numele mafioților aparținînd clanului din Corleone, mai puțin ale celor din Palermo. În afară de aceasta nici Buscetta, nici ceilalți mafioți arestați după... grăirea lui nu fac parte dintre vîrfurile piramidei mafiei. De altfel, declarația ministrului italian de interne este cît se poate de semnificativă în acest sens : „Ar fi total eronat să ne închipuim că mafia și-a pierdut conducătorul". Ca de altfel și declarația unui procuror din Palermo: „Ne aflăm abia la început. Acum am vrea să pătrundem în adîncime, dar și în înălțime. Pentru a putea ajunge în vîrful piramidei trebuie să rezolvăm încă o problemă foarte dificilă : să aflăm legăturile și relațiile mafiei...".

Aș îndrăzni să afirm că prin arestarea lui Buscetta și a altor căpetenii ale mafiei, la scara care duce spre vîrful piramidei a fost pus un... cui. Cînd vom ajunge — dacă vom ajunge ! — să spunem : domnilor procurori, fiți atenți, pe treapta a... treisprezecea nu se calcă !

Vom ajunge la acest cui, la această treaptă ?

Cine știe ce elemente vor interveni pe parcurs. Pentru a fi mai explicit în legătură cu aceste elemente voi aminti un fapt care îi va face pe cititori să-și pună un semn de întrebare cel puțin la fel de mare cu al meu. Cu ocazia arestării lui Buscetta prin anii '60, deputatul Francesco Barbarossa i-a trimis șefului poliției din Milano o scrisoare în care se spunea : „Stimate

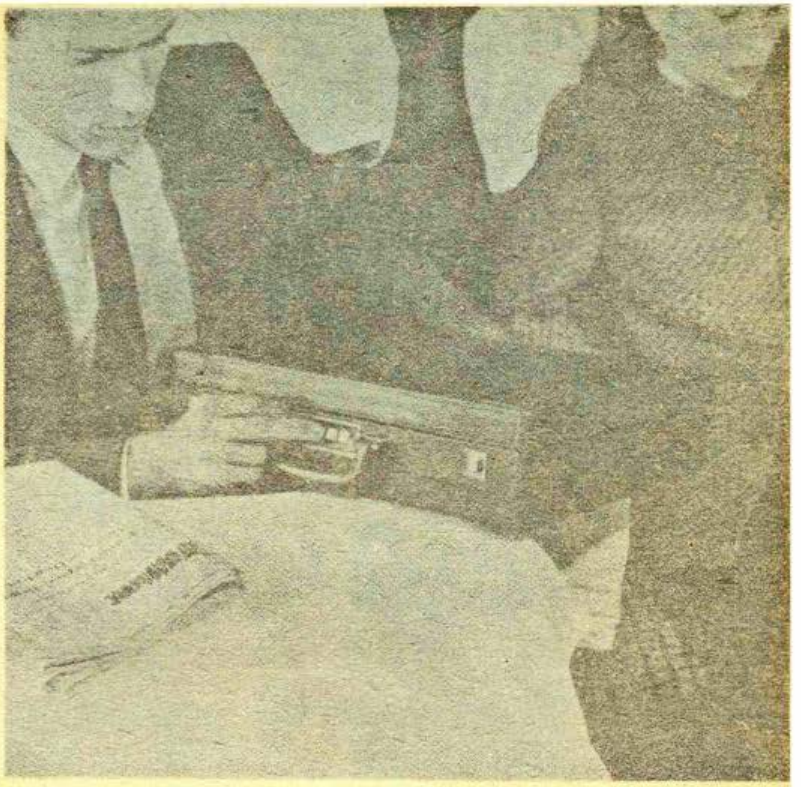

domnule șef al poliției, v-aș ruga să aveți amabilitatea să eliberați un pașaport cu vizele necesare pentru domnul Tommaso Buscetta, de care sînt foarte dependent...".

Strict autentic. Sursa? Chiar declarația lui... don Tommaso Buscetta !

Fapt este că deocamdată pe chipul mafiei au apărut fisuri. Dacă însă organele de anchetă italiene și americane vor colabora și nu vor pleca urechea la nimeni și la nimic, aceste fisuri se vor lărgi, vor deveni crăpături adînci pe care nici un... fard, nici o operație estetică nu le vor mai putea umple...

În ceea ce mă privește sînt suficient de sceptic că așa vor sta lucrurile. Mă bizui și pe declarația directorului F.B.I., William Webster, care spunea: „În societatea noastră sînt prea puține ramurile industriei și comerțului în care mafia, crimă organizată să nu fi pătruns".

Parcă nu-mi vine să cred că a început numărătoarea inversă a mafiei...

Mai ales dacă stau să cuget asupra răspunsului marelui scriitor italian Leonadro Sciascia, originar din Sicilia, cunoscător profund al contradicțiilor și situației reale din această regiune a Italiei, la întrebările unui redactor de la „Stern". La întrebarea jurnalistului vest-german „de ce nu se luptă mai hotărît împotriva mafiei ?", Leonardo Sciascia a răspuns : „Pentru că este mai comod să nu faci nimic decît să faci ceva...".

Și totuși, ceva-ceva se mai face...

Tocmai mă pregăteam să încheiu acest material cînd mi-a atras atenția o știre transmisă de mai toate agențiile de presă : „Luni, 4 februarie 1985, a început la Napoli cel mai mare proces din istoria crimei organizate din Italia. În fața tribunalului au fost aduse 252 persoane acuzate de apartenența la camorra, varianta napolitană a mafiei siciliene. Cei 252 acuzați fac parte dintr-un grup de 640 de membri ai camorrei, judecați în trei procese, pentru apartenența la o organizație criminală și participare la traficul ilegal de arme și droguri și pentru alte delicte. Cele trei procese reprezintă epilogul arestărilor în masă operate de poliția italiană la 17 iunie 1983. Alți 388 acuzați din grupul celor 640 vor fi aduși în fața tribunalului în lunile martie și aprilie. Audierile au loc în incinta închisorii „Poggioreale", pentru acest proces fiind mobilizați peste 1 000 de polițiști..."

Și încă „victimele" lui Buscetta nu au intrat în horă.

Să fi început numărătoarea inversă... ?

MAIMUȚA ACVATICĂ

confruntarea cu inditul

Cu acest titlu, Elaine Morgan devenea, în 1982, autorul unui best-seller de senzație. Aducea la lumină ultimele descoperiri antropologice ce susțin ipoteza că o dată, demult strămoșii noștri au trăit în mare !

Desigur, o asemenea afirmație aruncată în mijlocul societății te osîndește să iei cunoștință cu un adevăr neprelucrat, mai ales cînd ai învățat de mic copil că cei din care descinzi au supraviețuit smulgînd din copaci fructele comestibile și vînînd fără preget. Este o realitate asamblată din reconstituiri care nu succed continuu, cum nu poate fi altfel dacă ne referim la o perioadă atît de îndepărtată. Acelora care reprosează instabilitatea verosimilității le-aș răspunde că, din nefericire, nu dispunem decît de interpretări și nu de fapte care pot arunca o oarecare lumină asupra acestei dezvoltări.

În 1960, Sir Alistar Hardy a încercat să explice singularitatea unor caracteristici umane printre primate, dar comune la mamiferele marine, sugerînd existența unei perioade acvatice în evoluția omului : pierderea părului corporal, copulația față pe față, prezența părului la făt,

plinsul ş.a.m.d. De asemenea, el a sugerat că o descendenţă similară poate explica preadaptările necesare mersului biped. Astăzi, oricum, toate încercările de a explica caracteristicile unice ale speciei noastre sunt, în totalitate, speculative. Tot ceea ce putem face este să revizuim periodic diferitele teorii, condiţionate de ultimele descoperiri şi să convenim dacă noile cunoştinţe le fac mai mult sau mai puţin credibile.

Cînd au fost descoperite primele schelete de „Australopithecus afarensis", ele au zdruncinat mentalitatea de pînă atunci privitoare la evoluţie. Aceşti hominizi, indiscutabil bipezi, nu ne-au lăsat nici o evidenţă că erau vînători şi au fost descrişi ca neavînd un creier mai mare decît al unei maimuţe. Mersul biped a constituit o veste bună pentru adepţii ipotezei acvatice, deoarece însemna o fază avansată a cărei evoluţie începuse cu mult înainte, într-un mediu ce trebuie stabilit şi pentru alte scopuri decît de a căra arme şi a le mînui.

Robert Elmet şi Brett Gooden consideră colecţiile de scoici precum şi moluştele de apă adîncă descoperite la Homo erectus, probe evidente ale capacităţii acestuia de scufundare. Această îndeminare — unică printre primate — se regăseşte din vechime la păsările de apă şi mamiferele acvatice, fiind o adaptare specializată a unei caracteristici generale : orice mamifer terestru îşi ţine respiraţia în timpul scufundării. Diferenţa dintre scufundătorii „înnăscuţi" şi cei „neînnăscuţi" constă în măsura în care ei sunt adaptaţi să reziste la o scufundare prelungită. Cîteva recente experimente evidenţiază că la oameni, cît şi la foci şi raţe, constricţia vasculară în timpul scufundării nu pare să fie limitată numai la arterite ci şi la arterele mari. Un asemenea lucru indică un grad bun al adaptării specializate. Alte studii au dovedit că replicile umane la scufundare (apneea şi bradicardia) nu sunt pure reflexe necondiţionate, sunt influenţate de centrii nervoşi din creier, în măsura în care aceştia pot dezvolta anticiparea imersiei. În modul acesta, incidental s-a realizat un control volitiv sofisticat al respiraţiei, fără de care specia umană n-ar fi putut evolua. Şi ca o curiozitate, scufundarea delfinului are aceleaşi caracteristici !

În legătură cu „goliciunea" hominizilor cîţiva factori sunt incontestabili. Doar două medii ambientale cunoscute ar fi putut conduce la pierderea părului la mamifere : acvatic şi subteran. Dar numai unul dintre ele ar fi putut direcţiona atît pierderea părului cît şi structurile subcutanate de grăsime, caracteristice speciei noastre, şi acela este cel acvatic. Probabil că aşa a şi fost, căci s-a demonstrat ştiinţific că hominizii nu aveau mai puţine folicule de păr decît cimpanzeii. Desigur, obrazul reginei Victoria nu avea mai puţine folicule de păr decît al lui Darwin, dar acesta ar fi fost surprins să înveţe că barba lui a fost o iluzie !

Nu există nici o evidenţă fosilă care să confirme teoria că strămoşii balenei au locuit cîndva pe pămînt, dar orice om de ştiinţă poate imagina un scenariu evolutiv diferit de cele convenţionale, care să răspundă mai bine la întrebările ridicate de ultimele descoperiri. Fosilele nedescoperite nu pot închide dezbaterile privind tema acvatică.

A fost o mare inundaţie marină în nord-estul Africii, în locul jalonat de fosilele de la Hadar şi urmele de la Laetoli, aşa numita „groapă" cu fosile, acum vreo 4—8 milioane de ani, după care au apărut primii hominizi bipezi. Inundaţiile au izolat populaţiile de maimuţe, obligîndu-le să adopte un mod de viaţă acvatic. Cînd apele s-au retras, aceste maimuţe au revenit pe Terra amata. Dar acum erau cu totul altfel.

Creierul mic atribuit Australopithecului afarensis a fost o ştire mai puţin îmbucurătoare pentru certificarea existenţei unui mediu acvifer. Însemna că unul dintre atributele lui Homo sapiens (creierul mare) a început să se dezvolte în perioada cînd hominizii trăiau deja în savane. Dar n-a fost aşa ! Orice discuţie despre mărimea creierului trebuie să ţină seama şi de dimensiunile corpului, şi în acest caz, corelat cu greutatea estimativă, volumul creierului Australopithecului afarensis era cu cel puţin 30% mai mare decît la o maimuţă mare actuală cu aceeaşi greutate.

Cele mai aprinse controverse se axează pe faptul dacă Australopithecus afarensis era un pedestru confirmat ori încă, în general, arboricol. Toate scenariile imaginate pînă acum au corelat numai o parte din factori, nici unul nearmonizîndu-i pe toţi. Nici unul n-a ţinut cont că scheletul moştenit de la Lucy (hominidul era femelă) a fost modelat nu de viaţa pe care a dus-o ea, ci de viaţa necunoscută a predecesorilor ei care trăiseră cu cîteva milioane de ani în urmă. Şi iată acum, în lumina unei ipoteze acvatice, elucidarea unora din focarele de controversă : linia umerilor şi bipedismul lui Lucy.

Se ştie că linia umerilor lui Lucy este orientată în sus cu 15°, indicînd faptul că ea îşi petrecea o parte a timpului ei cu braţele întinse deasupra capului. Această particularitate poate fi explicată şi prin balansul pe crăci, dar degetele şi braţele ei erau prea scurte pentru un brahiator, membrele inferioare nu erau adaptate pentru căţărat, iar mîna ei era specializată mai degrabă pentru o prindere precisă decît pentru o prindere de forţă. Dacă strămoşii lui Lucy fuseseră înotători şi scufundători, trebuie că ei îşi petrecuseră o parte din viaţă cu braţele întinse deasupra capului, fără nevoia de a căpăta alte caracteristici ale unui obişnuit locuitor al copacilor. Prinderea precisă cu mîna ar fi foarte necesară pentru scoaterea scoicilor dintre pietre şi nisip, şi degetele curbate de la picioare erau ideal adaptate pentru asigurarea unui sprijin sigur al picioarelor pe pămîntul umed şi noroios.

Progresul în direcţia mersului biped era deja terminat, dar incomplet şi improvizat. Cea mai notabilă schimbare o prezenta pelvisul : larg şi scurt, ca la Homo sapiens, marcînd o lungă convieţuire cu un mod de locomoţie în care coloana vertebrală şi membrele posterioare sunt, aproximativ, în acelaşi plan, acest aliniament nefiind cunoscut la primatele care locuiesc în copaci. Sub pelvis, evidenţa angajamentului lui Lucy la bipedism este mai puţin convingătoare. Blocarea automată a genunchiului nu era realizată. Degetele de la picioare erau lungi, subţiri şi curbate, cu degetul mare încă uşor oozabil. Dacă excludem utilizarea bastoanelor, singurul mijloc de locomoţie care ar fi orientat pelvisul să evolueze în această direcţie, fără necesitatea adaptării simultane la greutate a membrelor posterioare, este înotul. Strămoşii lui Lucy fiind înotători, descendenţii lor întorcîndu-se pe pămînt ar fi avut un pelvis puternic, preadaptat la bipedism, dar picioarele şi labele ar fi urmat acelaşi mod de dezvoltare spre o completă adaptare.

Acesta este unicul scenariu care acordă toţi factorii !

Vom avea şi noi soarta dinozaurilor?

Printre ipotezele „năstruşnice" care caută răspuns enigmaticei dispariţii a dinozaurilor s-a strecurat şi aceea că un uriaş asteroid ar fi lovit Pămîntul acum 65 milioane de ani. Voga acestor idei catastrofice ţine cam de vreo sută de ani. Ceea ce incomodează pe geologi şi paleontologi este însă numai caracterul ocazional al catastrofei şi de aceea, acum, ei caută să-şi agaţe o comportare legică. Au propus reciclarea catastrofelor, anunţînd impacte la fiecare 28 milioane de ani, care lansează dispariţia fără discriminare a speciilor şi influenţează evoluţia climatului.

Asemenea teorii implică, bineînţeles, şi cometele, căci ele sunt corpuri cereşti care revin periodic în diferite puncte din spaţiu. Nici această idee, bazată pe revenirea cometelor o dată la un număr de ani, nu este nouă, dar ea nu a căpătat pînă acum o atenţie în plus.

Jack Hills, de la Laboratorul Naţional din Los Alamos, propunea, în 1981, că trecerea excepţională a unei stele prin apropiere poate catapulta un bilion de comete în interiorul sistemului solar. Fenomenul ar decurge cu o marjă de 500 milioane de ani, adică de 9 ori în istoria Pămîntului. Acest lucru i-a făcut pe unii să afirme că Soarele ar avea un „camarad", necunoscut de noi, care ar fi răspunzător de ploaia cometelor.

În mod tradiţional, cometele care pătrund în sistemul solar sunt constituite dintr-un nucleu de gheaţă şi o coadă de materie cosmică, şi provin de la distanţe de pînă la 20 000 UA*) (unităţi astronomice) încît ele practic nu pot fi atrase de soare: deci nu pot fi proiectate către noi decît de influenţa excepţională a unor stele pasante. Se estimează, prezumtiv, că numai 10% dintre comete pot proveni de la o distanţă mai mică ; adică sunt prea aproape de Soare pentru a mai putea fi perturbate de stele trecătoare. Totuşi, o dată la 500 milioane de ani, o stea poate trece la 3 000 UA de Soare. Şi cu toate acestea, în fiecare an

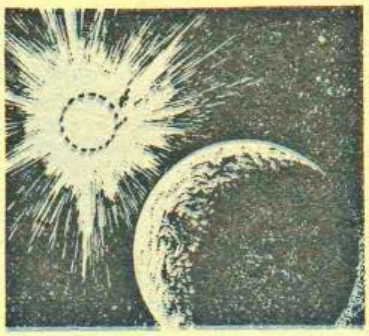

apar în interiorul sistemului solar cam 5 comete noi, dintru-un total de 5—10 000 cît sunt împinse către Soare anual. Hills a calculat că Pămîntul a fost lovit de 10—200 de ori de aceste comete, într-un interval de 700 000 de ani. Adică mai mult de 1 000 de ori decît normal. El a conchis că acest bombardament ar fi dus la dispariţia dinozaurilor.

Presupusele roiuri de comete au generat un efect periodic de apariţie şi dispariţie a unor specii. David Ramp şi John Sepkoski de la Universitatea din Chicago vorbeau de mai multă vreme de o periodicitate de dispariţie a unor specii în jurul a 26 milioane de ani, bazîndu-se pe datele culese privind apariţia şi dispariţia a 3 500 de familii de animale marine. Dacă această periodicitate este reală, implicaţiile pentru evoluţia biologică devin profunde, dispariţiile tuturor speciilor avînd o aceeaşi cauză externă comună.

Hills nu a auzit niciodată de Ramp şi Sepkoski, dar mulţi alţi cercetători, da. Şi astfel s-a realizat conexiunea : numai un companion necunoscut al Soarelui, care se apropie de acesta o dată la 26 milioane de ani ar putea explica periodicitatea dispariţiei speciilor. Altfel spus, Soarele nostru evoluează în tandem cu o altă stea !

Cum ar putea o astfel de stea să cauzeze dispariţiile speciilor biologice de pe Pămînt ?

Dacă în loc de o stea trecătoare, aşa cum sugerează Hills, ar exista un astru evoluînd pe o orbită îndepărtată, apropierea periodică a acestuia de Soare ar „răcori" de fiecare dată Pămîntul cu un „duş" de un bilion de comete. O asemenea stea ar cîntări cel mult o zecime din masa Soarelui, fiind o pitică albă. Apropierea însă, de astrul zilei, ar provoca arderea completă a combustibilului ei nuclear. Dacă ar cîntări

*) 1 UA = 150 000 000 km = distanţa Pămînt-Soare

doar cîteva miimi din masa solară, ar fi o gigantică planetă, tip Jupiter, ale cărei resurse nucleare nu s-ar aprinde niciodată.

Ca roiul de comete să migreze spre noi, ar trebui ca o stea dintre cele mai mici să penetreze în interiorul celor 20 000 UA, ori ca una mai mare să se apropie doar la 3 000 UA de aglomerarea lor. Alta ar fi situația dacă steaua rătăcitoare ar evolua la 150 000 UA (2,5 ani lumină). Ar însemna ceva mai mult decît jumătatea distanței pînă la cea mai apropiată stea (Centauri). O orbită atît de îndepărtată prezintă probleme : probabil nu este stabilă. Aproximativ jumătate de bilion de stele care au trecut prin preajma sistemului nostru solar de la formarea sa pînă acum ar fi putut-o influența gravitațional.

La Princeton, James Hut a simulat matematic efectele trecerii stelelor, plecînd în fiecare caz de la orbita ipotetică. În cazurile nesimulate, o astfel de companie supraviețuiește 4,5 bilioane de ani, parcurgînd orbite lungi de la 100 000 de ani pînă la cîteva bilioane. În numai 50% din cazuri, orbita unei asemenea stele nu variază în perioada de revoluție mai mult de 10% după 256 milioane de ani. Pentru a complica lucrurile, o ciocnire accidentală cu unul din norii gigantici de gaz ai galaxiei poate, de asemenea, să îndepărteze steaua însoțitoare de Soare. Existența unei stele în proximitatea îndepărtată a Soarelui este cu siguranță posibilă, concluzionează Hut, dar ca ea să mai existe și astăzi ar fi trebuit, inițial, să fi evoluat pe o orbită mult apropiată de Soare și numai ulterior să ajungă pe orbita prezentă.

În acest moment intră în scenă Eugene Shoemaker. Fundamentîndu-se pe unele simulări și calcule ale unor evenimente anterioare, atrage atenția că o stea de companie ar putea fi capabilă să proiecteze periodic fascicule de comete, dar, tot el, atrage atenția că ființează o mică probabilitate să se fi întîmplata așa (0,1—1%).

Michael Rampsino și Richard Stothern, de la Institutul Goddard pentru Studii Spațiale, își mărturisesc simpatia pentru o ipoteză mai cuminte. Ei leagă dispariițiile speciilor de secantarea, o dată la 30 milioane de ani, sistemului solar de către planul median galactic, purtător de nori de gaz mijlocii. Repulsia gravitațională a unor mase atît de mari poate să iradieze roiuri de comete.

Această ipoteză nu a întrunit o largă audiență deoarece modul de explicare a extincțiilor biologice nu se suprapune cu exactitate peste presupusele planuri de secțiune. Dar cei doi răspund că o perfectă coerență între presupunere și relicvele fosile ar fi un neașteptat atribut al mecanismelor lor. Împrăștierea norilor în jurul planului galactic ar iniția o dispersie în corelația dintre prezența fosilelor speciilor dispărute și planurile de întretăiere.

În sprijinul unei asemenea împrăștieri vine prezența actuală a sistemului solar în planul median galactic, în timp ce ne aflăm la jumătatea ciclului de dispariție — ultimul avînd loc acum 13 milioane de ani. Richard Schwartz și Philip James de la Universitatea din Missouri argumentează că fenomenele de extincție a speciilor au loc cînd Soarele se află la distanța maximă deasupra sau dedesubtul planului mediu galactic, căci departe de scutul norilor de gaz și praf ai galaxiei crește expunerea la ușoarele radiații X ori grelele radiații ultraviolete, atmosfera se alterează, ceea ce în ultimă instanță afectează clima.

Dar pentru a crede în „cotonogeala" periodică a universului planetar, este necesară raportarea, fără tăgadă, a tuturor ipotezelor la vechile cratere de impact, care ar fi trebuit să se formeze la fiecare dispariție. Dintre cele 88 de cratere probabile, Walter Alvarez și Richard Muller le-au selectat pe cele avînd vîrsta între 5 și 250 milioane de ani cu o eroare de ±20 milioane de ani — și un diametru mai mare de 10 km. Analiza Fourier a 13 cratere a indicat o perioadă de craterizare de 28,4 milioane de ani, cu un coeficient de încredere de 99%. Rampino și Stothers găsesc o valoare de 31 milioane de ani, iar apoi, reluînd calculul cu o altă tehnică matematică, pe un șir de 19 cratere, obțin 28,5 milioane de ani, pentru un coeficient de credibilitate de 99,8% !!

Poate mai impresionantă decît această certitudine înaltă și identitatea aproximativă a perioadelor calculate este coincidența dintre bombardamentul cometelor și perioadele dispariițiilor în masă. Alvarez și Muller au determinat că ultimul impact a avut loc acum 13±2 milioane de ani, aceeași vîrstă, raportată la cea mai recentă dispariție în masă.

Și cu toate aceste coincidențe, Richard Grieve de la Universitatea Brown nu este convins de argumentul statistic al periodicității, atacînd injustețea datelor prelucrate matematic și afirmînd că este creat un fond de probabilități artificial și amăgitor. El mai notează că analizele chimice ale unor cratere selectate indică, mai degrabă, ca impactor un asteroid decît o cometă.

De la Universitatea din Arizona, David Jablonski semnalează, prudent, că pe baza compilării lui Grieve, ce atacă pe cele ale lui Alvarez și Muller, apare o curioasă coincidență între vîrstele craterelor și aparentelor descreșteri ale nivelurilor mărilor. Ar putea fosilele din cratere să fie părtinite de evoluția geologică periodică a zonei terestre lovite, datorită unei poziții sub nivelul mării ? Nimeni nu a putut da nici un răspuns pînă în prezent.

Sugerarea periodicelor dispariții datorate năpustirii sistematice a roiurilor de comete este stimulatoare și constructivă într-o aceeași măsură ca și presupunerea originală a unui impact cu un asteroid acum 65 milioane de ani. Implicațiile sunt profunde nu numai pentru reconstruirea teoriei evoluției speciilor, ci și pentru reconsiderarea schimbărilor climatice. Dacă drumurile cometelor prin preajma noastră provoacă variații de temperatură și sunt ultima cauză a dispariițiilor în masă, atunci, de asemenea, cauzează permanent schimbări de climat.

Acest lucru ne face să ne întrebăm dacă omul ar fi putut să apară în contextul contemporaneității dinozaurilor ori dacă un ciclu continuu de evoluție poate duce viața de la amebă la om ? Întrebarea este abisală, însoțită de un strigăt înfricoșător, căci încurajează posibilitatea apariției unei ființe superioare omului, dacă nu care cumva și există !!!

Eduard Gugui

UN «ANIMAL TERIBIL»

DEINOTHERIUM GIGANTISIMUM

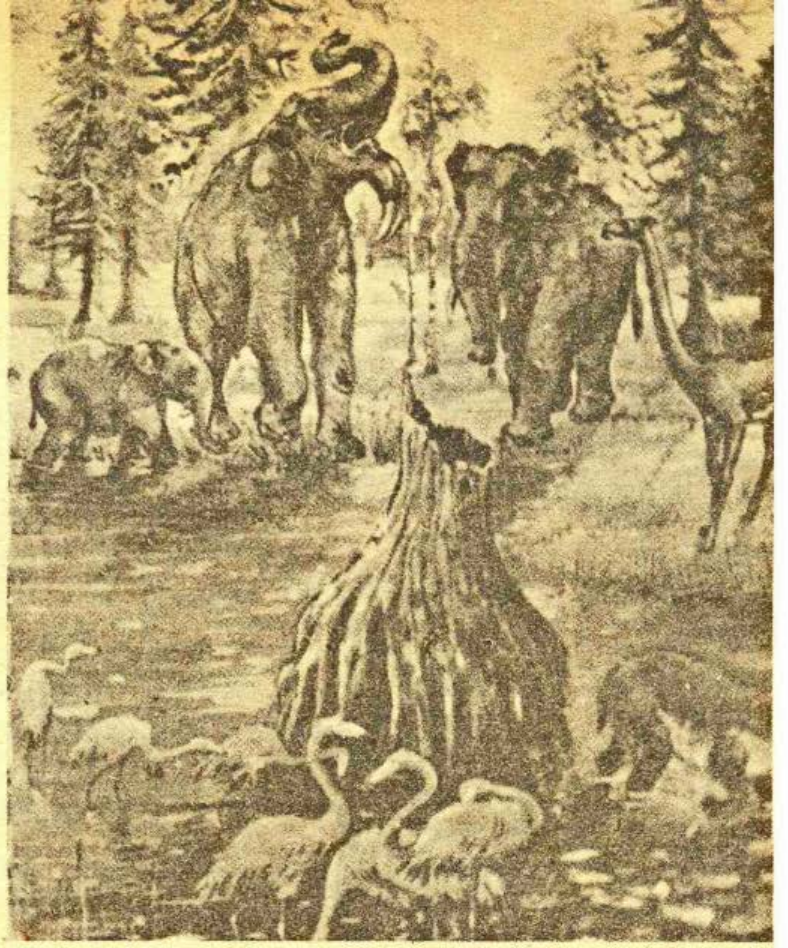

FĂRĂ PERECHE?

Pentru vizitatorul Muzeului de istorie naturală „Grigore Antipa" din București, piesa care impresionează cel mai mult este scheletul animalului preistoric, clasificat de către zoologi și paleontologi drept „Deinotherium gigantissimum". Descoperit în 1890 la Mînzați – județul Vaslui – de către profesorul Grigore Ștefănescu, osatura Deinotherium-ului reprezintă piesa științifică cea mai valoroasă a muzeului, fiind, de altfel, singurul exemplar complet al mamiferului care în terțiarul european a reprezentat cel mai mare animal terestru.

Dimensiunile sale – 5 metri înălțime și 6 metri lungime – unele exemplare fiind de talie și mai mare, martor la aceasta fiind humerusul, piesă izolată, rătăcit prin depozitele pliocenului inferior de la Mînzați, aparținînd unui animal cu circa o jumătate de metru mai înalt.

Bazați pe raționamente logice, cercetătorii au ajuns la concluzia că scheletul complet aparținea unei femele, în timp ce humerusul aparținea unui exemplar de sex masculin. Deinotheriumul a fost denumit „animal teribil", nu numai pentru dimensiunile sale ci și pentru forța pe care o avea, fiind capabil să smulgă din rădăcini arbori, cu ajutorul celor doi colți aflați pe maxilarul inferior, de fapt doi incisivi, lungi de 50 de cm, și recurbați înapoi. Acestui colos de mușchi și oase îi erau necesare 400 kg de frunze pe zi, pentru hrană, pe care și le procura fie din copacii tineri, fie răsturnînd cu forța de care

dispunea copaci din ținuturile mlăștinoase, unde sălășluia. La nevoie îngenunchea cu membrele anterioare, iar cu teribilii săi fildeși escava pur și simplu pămîntul și rădăcinile, dovada făcînd-o vîrfurile tocite ale colților săi.

De fapt, istoria naturală și în special capitolul „Deinotherium" a început să facă vîlvă la începutul secolului al XVII-lea, cînd, un fragment de măsea enormă a fost remarcat de Pestalozzi – discipolul lui Jean-Jacques Rousseau, celebrul pedagog elvețian, care a atras atenția asupra sa. A fost suficient acest semnal de alarmă, și un botanist, nu mai puțin celebru – Antoine de Jussies, l-a desenat, pentru ca apoi, un naturalist și fizician binecunoscut – Réaumure, să-l reproducă în memoriile Academiei de Științe încă din 1715. Fragmentul de măsea aparținea unui Deinotherium, probabil mai mic, din acele specii care, fragmentar, au fost găsite pe teritoriul Spaniei, Portugaliei, Franței, Germaniei, Iugoslaviei. Interesant, Deinotherium-ul trăia cu milioane de ani în urmă și pe actualul continent al Americii de Nord. În fond, cine este acest uriaș în scara zoologică ?

Nu se știe exact de unde a venit. S-au emis ipoteze, mai ales la început cînd acest schelet nu era descoperit, că ar fi vorba despre un strămoș al tapirului – după însăși părerea lui Georges Cuvier – marele paleontolog, care uimise lumea prin puterea sa de reconstituire a fosilelor, pornind de la elemente extrem de sumare.

Un alt paleontolog, Kaup, credea că ar fi vorba despre un strămoș al hipopotamului, von Mayer emitea părerea că rinocerul ar fi descendentul său, în timp ce Blainville îl apropia de sirenă, mamifer din ordinul Lamantinae.

După senzaționala descoperire de la Minzați s-a precizat însă că Deinotherium-ul derivă din Meeritheriu, un animal de talia unui vițel, descoperit la rîndul său în Egipt, la Fayoum. În urmă cu 38 de milioane de ani, într-o perioadă cuprinsă între sfîrșitul perioadei geologice a eocenului și începutul oligocenului, din acest mic animal s-au separat prin mutații succesive, în timp, care astăzi se socotesc în milioane de ani, două linii de dezvoltare : una a paleomastodonților, din care vor deriva mastodonții, și o alta – misterioasă și fără descendenți, în care se va înscrie Deinotheriumul, specie care avea să dispară la sfîrșitul terțiarului, în urmă cu circa două milioane de ani. Dispariția sa rămîne la fel de misterioasă ca și dispariția dinozaurilor. Este curios cum animalul, care punea – prin dimensiunile sale – la respect celelalte viețuitoare, care își putea permite să rupă ramuri de la înălțimi inaccesibile altor viețuitoare cu ajutorul trompei sale, iar cu ajutorul colților nu avea nici un fel de obstacol în procurarea hranei, a dispărut fără să lase urmași. Faptul că picioarele sale sînt asemănătoare cu ale elefanților îl așează între rudele indirecte ale acestora. Dar încotro s-a îndreptat nu se știe.

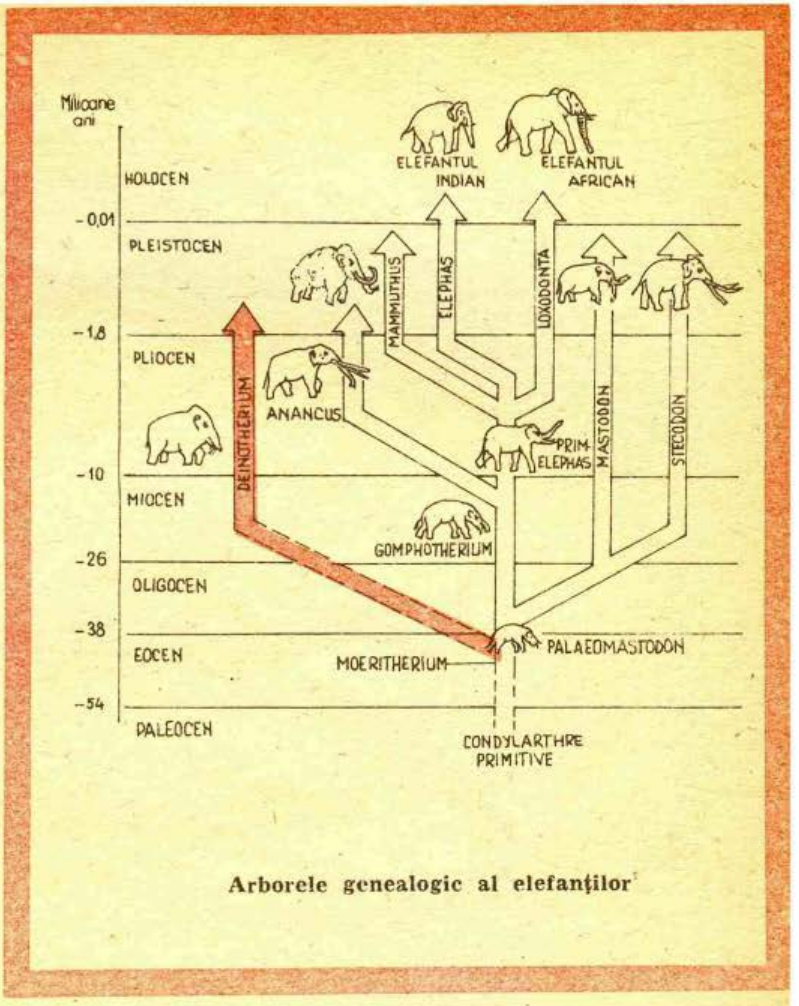

Arborele genealogic al elefanților

Solitar prin istoria naturală a clasei mamiferelor, solitar călător în timp ilustrînd istoria îndepărtată a lumii animale, rezistent la vicisitudini, răzbind prin vreme, prăbușit de bombardamentele din 1944 și restaurat eroic, doborît din nou la pămînt de seismul din 1977 și din nou repus la loc de cinste, după 8 luni de muncă laborioasă de restaurare, bătrînul Deinotherium continuă să suscite interesul vizitatorilor și al specialiștilor, rămînînd o perenă dovadă a continuității lumii vii pe planeta noastră.

Florin Colonaș

A EXISTAT UN POPOR BOREAL?

În Istoriile lui Herodot, acea mină de informații despre trecutul popoarelor din Antichitate, este menționat un popor straniu format din oameni puri, cuviosi și sacri care trimit unor temple din Grecia, prin mesageri cucernici sau fecioare neprihănite, daruri sfinte (Herodot, IV, 13, 32—36). Pe acest popor Herodot il numește neamul hiperboreenilor și li se dă acest nume fiindcă locuiesc dincolo de locurile unde bate vîntul Boreas (Diodor din Sicilia, II, 471 cf. și Plinlu, Naturalis Historia, IV, 26) iar vîntul Boreas suflă asupra Greciei venind din nord dincolo de munții Rhipei (Pauly — Wissowa, XVII er, Hallband, col. 269). Dealtfel acest vînt Boreas este menționat ca suflînd din nord și în Iliada (V, 524) dar nordul din textul Iliadei nu este nordul nostru din România ci este nord în raport cu Atena sau cu orașele grecești din Ionia. Munții Rhipei care sînt în nordul Greciei și dincolo de vîntul Boreas nu pot fi decît Carpații noștri — după cum s-a afirmat — dar nici Homer în poemele sale și nici Herodot nu au cunoștințe geografice exacte cu privire la spațiul carpato-pontico-danubian.

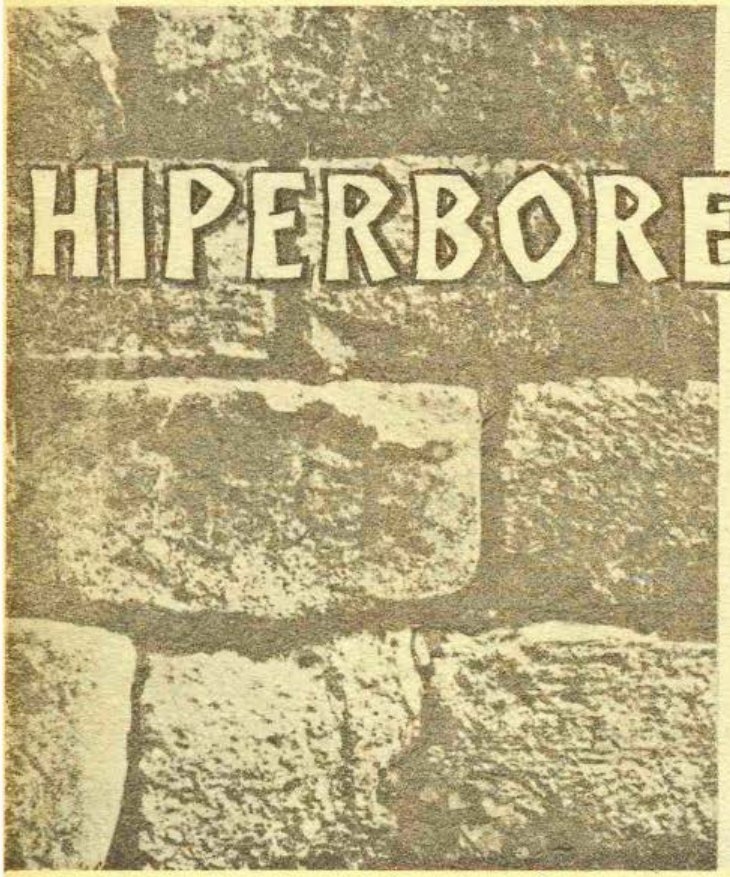

ENIGMA HIPERBOREENILOR ȘI TRACO-GEȚII

de Constantin Daniel

Hiperboreenii în autorii greci

Herodot afirmă că amănunte despre hiperboreeni se află în texte ale lui Hesiod și în poeții epigoni ai lui Homer dar pasagiile cu aceste mențiuni ale acestui popor enigmatic nu au ajuns pînă la noi (cf. Herodot, IV, 32). De asemenea Hecateu din Milet ar fi scris despre hiperboreeni în sec. al VI i.e.n. dar nici acest text nu ne-a parvenit. Totuși Diodor din Sicilia (II, 47) rezumă cele relatate de Hecateu, afirmînd că hiperboreenii se numesc astfel fiindcă locuiesc dincolo de vîntul Boreas. Ei se închină lui Apolo care vine să locuiască în ținutul lor odată la fiecare nouăsprezece ani începînd din echinocțiul de primăvară (21 martie) pînă la apariția Pleiadelor.

Aici s-ar fi născut Leto, mama lui Apolo, şi aici există un mare templu şi un oraş consacrat acestui zeu, iar locuitorii acestui ţinut îl preamăresc pe Apolo, zi de zi.

Dar Hecateu afirmă că hiperboreenii ar locui pe o insulă care nu este mai mică decît Sicilia şi este situată la miazănoapte. Este vorba evident de Irlanda mai ales că Hecateu spune că insula aceasta se află dincolo de ţara celţilor (Marea Britanie sau Franţa de azi?). Desigur, în textul lui Hecateu — pe care nu-l posedăm însă — se aflau amalgamate mai multe legende cu privire la populaţii nordice pioase care adorau pe zeul soarelui identificat de greci cu Apolo ştiut fiind cît este de îndrăgit soarele de popoarele ce locuiesc în zonele friguroase de nord. Dar Herodot scrie despre un popor ce ar locui în nordul Greciei nu într-o insulă (cf. Herodot IV, 33), şi descrie drumul lor pe uscat din ţara sciţilor pînă în Grecia.

Despre hiperboreeni scrie nu numai Hecateu din Milet în „Genealogiile" sale, dar şi Pindar (Olimpice, III, 33) precum şi autorul necunoscut al Imnului către Soare (atribuit de unii lui Alceu sec. VII—VI î.e.n.). În poemele homerice Iliada şi Odiseia, hiperboreenii nu sînt menţionaţi şi vom arăta mai jos de ce.

Mult mai tîrziu au scris despre hiperboreeni Appolonios din Rhodos născut şi educat la Alexandria în preajma Muzeionului (Argonautice, IV, 286) şi tot despre hiperboreeni scrie şi Pausanias (Călătorie în Grecia I, 5, 7. V, 7, 8).

După aceea hiperboreenii se află în scrierile lui Hellenikos (fragment, 96) şi la Strabon. (I, 62) apoi la scriitorul creştin Clement din Alexandria din secolul II—III e.n., care a folosit informaţii din celebra Bibliotecă de la Alexandria (Stromata, 13).

Hiperboreenii în opera lui Herodot

Herodot relatează călătoria făcută de un poet epic grec inspirat de zeul Apolo cu numele de Aristeas, în ţara hiperboreenilor, după care a trăit un timp foarte îndelungat de mai multe secole, apărînd concetăţenilor săi la mari intervale. Cu privire la hiperboreeni, Herodot îi deosebeşte pe deplin de sciţi, socotindu-i că sînt cu totul alt popor (IV, 32) neavînd nimic în comun cu primii, dar sînt diferiţi şi de alte popoare nordice cum ar fi: argipeenii, oameni socotiţi sacri (Herodot, IV, 23), care nu posedă arme de luptă şi caută să împace pe vecinii lor totdeauna dar care nu au nici-un fir de păr pe cap fiind cu toţii bărbaţi şi femei lipsiţi de podoaba capilară, (Aceştia îşi rad părul capului, desigur). Tot în nord locuiesc issedonii (Herodot, IV, 26) consideraţi oameni drepţi unde femeile au aceeaşi autoritate ca bărbaţii.

Mai spre nord în munţi ar locui oameni cu picioare de capră şi dincolo de munţi oameni care dorm şase luni (probabil iarna se închid în colibe bine izolate de frig, obicei existent în regiunile nordice şi în secolul XIX). În fine, dincolo de aceste ţinuturi ar locui alt popor fabulos, arimaspii, care n-ar avea decît un singur ochi (Herodot, IV, 27) deci ar fi similari ciclopilor.

Poetul grec Aristeas de care pomeneşte Herodot (IV, 3) era fiul lui Caystrobios şi era originar din insula Proconessos, situată lîngă Propontida, el călătoreşte la aceste popoare şi capătă facultăţi miraculoase fiind călăuzit de zeul Apolo. Aristeias scrie o operă în versuri despre popoarele nordice pe care le-a cunoscut, şi scrierea aceasta o intitulează Arimaspeia.

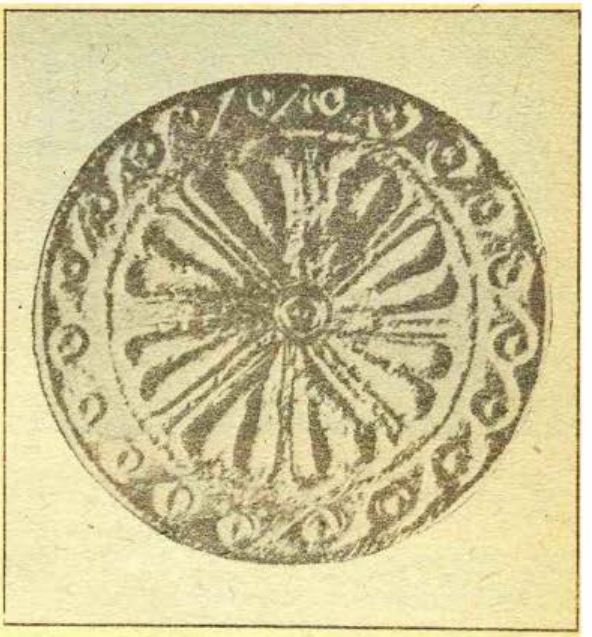

Un alt hiperborean duce o existenţă tot atît de fantastică, după spusele lui Herodot, şi acesta este Abaris care, purtat de o săgeată, face ocolul pămîntului (Herodot, IV, 36). Dar legendele acestea cu privire la hiperboreeni sînt diferite la templul din Delos şi la cel din Delphi.

În templul din Delos se povestesc multe cu privire la hiperboreeni şi la viaţa lor minunată, şi în primul rînd se afirmă că se aduc din ţinutul hiperboreenilor daruri sacre învelite în paie de secară, care se predau mai întîi sciţilor iar ulterior din mînă în mînă ajung la templul din Delos. Ofrandele trimise ajung la acest templu dar însoţitoarele acestor daruri ca şi bărbaţii ce le însoţesc nu se mai întorc în ţara lor ci rămîn la Delos unde mor şi sînt înmormîntaţi acolo, în morminte ce se păstrează.

Hiperboreenii în legendele de la Delphi

Preoţii din Delphi afirmă că celebrul lor oracol a fost întemeiat de hiperboreeni iar un hiperborean Olen a fost cel dintîi care a pronunţat oracole în numele zeului Apolo (Pausanias, X, 5). Dealtfel Apolo — cum am văzut — locuia la hiperboreeni odată la nouăsprezece ani. Călătoria sa Apolo o făcea într-un car tras de lebede albe.

Nimeni nu putea afla calea către ţara hiperboreenilor — se afirma la Delphi — şi acolo nu se ajungea nici pe apă nici pe uscat, doar eroii şi cei îndrăgostiţi puteau ajunge acolo. Se afirma la Delphi că hiperboreenii trăiau o mie de ani, veşnic tineri, fericiţi şi veseli, necunoscînd nici oboseala, nici boala şi nici bătrîneţea. Cu toţii cîntau şi dansau în cinstea zeului soarelui Apolo. Dar cu toţii erau vegetarieni stricţi şi nu se atingeau de carne, apoi erau iubitori de pace, drepţi şi oameni cumsecade. Îi făceau lui Apolo sacrificii de măgari. Dealtfel posedau toate virtuţile aceşti hiperboreeni (Clement din Alexandria, Stromata, 325, 3, Iulian, 347, 8, Pomponiu Mela, III, 37) şi erau nespus de drepţi. Iar vegetarianismul lor absolut este confirmat şi de scriitorii creştini şi de cei neoplatonici (Clement din Alexandria, Ibidem, 131, Porphiriu,

De abstinentia, II, 19). Pe deasupra, hiperboreenii sînt foarte cucernici şi primitori de oaspeţi (Pliniu, Naturalis Historia, IV. 89).

Vîrsta de aur şi hiperboreenii

Pare evident că cele relatate despre hiperboreeni sînt fabule imposibil de crezut şi că ele reprezintă substanţa unui mit, înrudit îndeaproape cu miturile greceşti despre vîrsta de aur, sau de cele cu privire la cîmpiile Elizee ori de cele despre Insula Prea-fericiţilor (cf. Lileta Stoienovici-Donat, Mitul vîrstei de aur în literatura greacă, Craiova, 1981 p. 117 şi 122). Fiindcă hiperboreenii care trăiau în lumea paradiziacă a fericirii veşnice erau dotaţi cu numeroase facultăţi supranaturale, trăind o mie de ani. Dar miturile de multe ori se grefează pe realităţi istorice incontestabile (cf. Mircea Eliade, Aspects du mythe, Paris, 1962, p. 137 sq. şi Dicţionar de filozofie, Ed. Politică, Bucureşti, 1978, p. 463 sq. articolele: Mit şi Mitologie). De aceea trebuie să admitem că mitului hiperboreenilor i-au corespuns realităţi istorice pe care credem că trebuie să le căutăm şi să decriptăm astfel acest mit. În acest scop să cercetăm mai întîi, unde ar fi locuit hiperboreenii, unde s-ar fi aflat ei în lumea antică ?

Cei vechi au încercat să localizeze ţara hiperboreenilor în numeroase regiuni din lume şi au crezut că ea s-ar fi aflat în insula Thule (care este probabil Islanda actuală), într-o insulă în Oceanul Indian aproape de coastele Indiei, în Irlanda, după cum am arătat, într-o insulă din Oceanul Atlantic fie într-una din insulele Canare, fie insula Madeira, fie una din insulele Capului Verde. După acea hiperboreenii au fost căutaţi în insula Panchaia de pe lîngă coastele Arabiei fericite în Marea Roşie, în insula lui Evhemeros, apoi dincolo de munţii Himalaya etc. (cf. Lileta Stoianovici Donat, Op. cit p. 219 şi 226).

Dar Herodot scrie că legendele afirmau că hiperboreenii locuiau într-o regiune din nordul Greciei şi descrie drumul pe care îl făceau darurile trimise de ei prin ţările sciţilor şi prin Grecia.

Astfel că trebuie să considerăm drept hiperboreeni pe cei ce se afirma că locuiau în nordul Greciei, dincolo de vîntul Boreas chiar dacă apelaţia hiperborean are sensul de „nordic" (cf. Herodot, IV, 36) în opoziţie cu „sudic" şi nordice erau multe seminţii care mai tîrziu au fost numite hiperboreeni din pricina aşezării lor în regiunile ultraseptentrionale şi a evlaviei lor faţă de zei.

Etimologii ale etnonimului hiperborean

S-au formulat mai multe etimologii, însă, ale acestei apelaţii de hiperboreeni şi cei vechi afirmau că hiperboreenii sînt oameni ce locuiesc dincolo de vîntul Boreas (cf. Herodot, IV, 36, Pausanias, X, 7, 7) în spatele munţilor Rhipei într-o ţară cu un climat dulce şi cald. Cum spre nordul Greciei nu exista nici o ţară cu un astfel de climat, trebuie să inferăm că climatul acesta blînd este corolarul poetic al vieţii fericite ce se atribuie hiperboreenilor care nu ar fi putut trăi într-o fericire deplină dacă ar fi locuit o ţară rece, cu iarna plină de zăpezi şi viscol, ca ţinuturile nordice ale Europei.

O altă etimologie antică admitea că hiperboreeni sînt „cei ce depăşesc hotarele vieţii umane", deci un popor de longevivi care cunoşteau „tinereţea fără bătrîneţe şi viaţa fără de moarte", după expresia din basme. În fine o altă etimologie antică crede în existenţa unui erou eponym Hyperboreas, care ar fi dat numele său acestei seminţii, dar e greu de aderat la această opinie puţin probabilă.

Etimologiile moderne sînt şi ele discutabile, astfel s-a derivat apelaţia de hyperboreas „hiperborean" din substantivul grec oros „limită", hotar, care iniţial s-ar fi scris cu un digamma, ce ar fi dat mai tîrziu boreos, ceea ce nu este exact, nici plauzibil. Alţi autori moderni au făcut să derive hyperboreos de la rădăcina indoeuropeană ce ar fi avut sensul de „munte, pădure" cf slav : gora „munte" ce a căpătat mai tîrziu sensul de „sus, nordic" (cf. sanskrit giri-š „munte stîncos"). De fapt la Titus Livius (XVI, 29, 8) se menţionează la traci un munte Bora şi s-a arătat de către W. Schröder că Boreas ar fi vîntul ce pleacă de la acest munte, iar hiperboreenii ar fi cei ce locuiesc pe acest munte.

În fine s-a încercat să se deducă din numele celor ce însoţeau darurile sacre trimise în Grecia de hiperboreeni, adică din numele de perferees al acestor personagii, apelaţia de hyperboreas sau hyperboroi „hiperboreeni". Aceste ipoteze moderne sînt greu de susţinut şi rămîne stabilit că denumirea hiperboreenilor trebuie pusă în relaţie cu originea lor nordică de dincolo de vîntul Boreas.

Hiperboreenii şi tracii

Dacă nu putem stabili repede identitatea etnică a hiperboreenilor, totuşi cunoaştem o serie de date care ne indică relaţii apropiate între traci şi hiperboreeni.

Într-adevăr ca şi tracii, hiperboreenii locuiau în nordul Greciei. Ca şi tracii (S. Reinach „Revue d'Archéologie", XIX, 1912, p. 400) ei aduceau în cinstea zeului Apolo jertfe măgari (cf. Pindar, Pythica, X, 33). Tracia era patria Boreadelor adică a fiicelor zeului vîntului Boreas (cf. Pauly-Wissowa 17-er Halbband, col. 268), iar Herodot crede că ira, „darurile sacre" trimise de hiperboreeni în Grecia erau simboluri trace. De fapt de la scrierile lui I. Müller, I, 272 (citat în Pauly-Wissowa, 17 Halbband, col. 268) s-a admis ideea că hiperboreenii au adus în religia greacă, credinţe şi rituri ale tracilor.

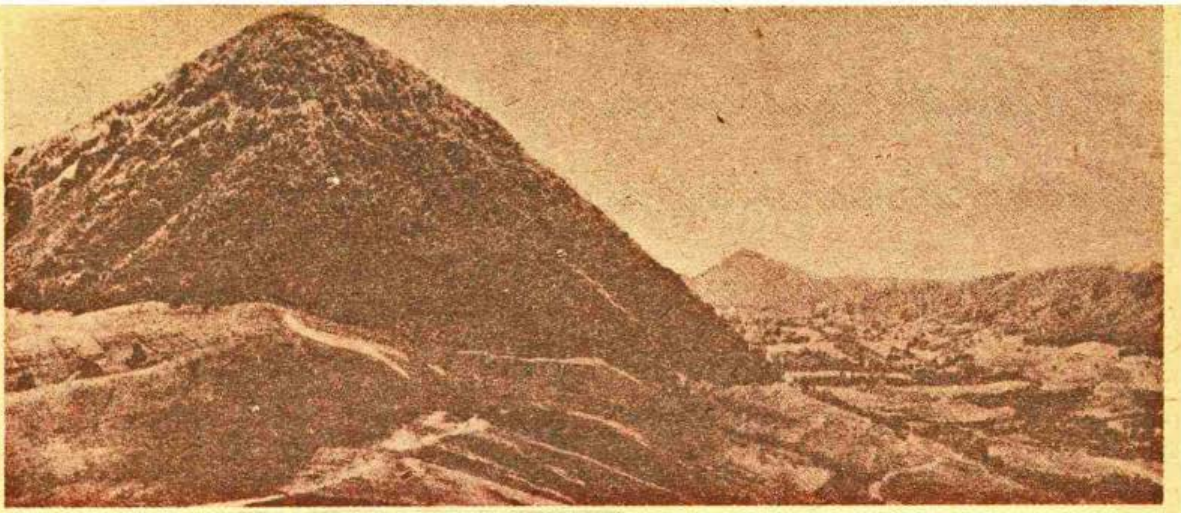

Dealtfel savantul bulgar G.I. Kațarov arătase de mult în Klio, XII, 357, că Getai athenatizonates „geții care fac (pe oameni) nemuritori" trebuie puși în relație cu hiperboreenii și cu Zalmoxis (Pauly-Wissowa, Ibidem). Iar pe de altă parte, și lucrul acesta vrem să-l subliniem, hiperboreenii au fost identificați cu misteriosii abioi încă de autorii din antichitate (Pauly-Wissowa, 17-er Halbband, col. 274) iar abioi așa cum am putut dovedi erau traco-geți (vide infra). Tot autori antici și moderni au situat pe hiperboreeni în Tracia însăși (Pauly-Wissowa, 17-er Halbband, col. 277).

Hiperboreenii, realitate istorică sau mit fabulos?

Existența istorică a hiperboreenilor a fost contestată de Herodot însuși care scrie : „Sciții și celelalte popoare din aceste părți nu spun un cuvînt despre hiperboreeni, doar issedonii poate (vorbesc despre ei). Și încă — pe cite cred — nici aceștia chiar nu vorbesc deloc de ei, căci dacă i-ar pomeni, sciții ar repeta spusele lor la fel ca și pentru arimaspi" (Herodot, IV, 32). Așadar Herodot pare să creadă într-un mit al hiperboreenilor, o legendă fabuloasă cu privire la ei căci și scrie mai departe : „Dacă este adevărat că există hiperboreeni (i.e. oamenii din extremul nord) atunci ar trebui să existe și hipernotieni (i.e. „oameni din extremul sud"). Rid cînd văd pe cei ce descriu înconjurul pămîntului (și sînt mulți din aceștia) că fac aceasta fără să se bizuie pe observații inteligente" (Herodot, IV, 36). Vom trage concluzia că părintele istoriei neagă existența reală a hiperboreenilor, fiindcă în călătoriile sale nu i-a găsit nicăieri, nici n-a auzit relatări obiective despre ei.

Tot ce pot povesti anticii și tot ce știu ei despre hiperboreeni nu sînt în fond decît dezvoltări ale unor legende cu privire la ei, povestite în templele din Delos și Delphi. Legenda de la Delphi despre hiperboreeni se situează în miturile traco-helenice cu privire la soarta sufletului după moarte și ascensiunea sa în paradisul lui Apolo. La Delos legendele despre hiperboreeni sînt axate pe o procesiune agrară. Dar amîndouă aceste mituri despre hiperboreeni au relații evidente cu tracii și cu cultura lor spirituală (Pauly-Wissowa, 17-er Halbband, col. 277).

Geneza mitului hiperboreenilor

Este de cercetat care poate fi substratul istoric din care a luat naștere mitul hiperboreenilor, deoarece au existat în nordul Greciei, în mod sigur, populații care posedau unele din trăsăturile ce se atribuie hiperboreenilor, sau cel puțin populații în sînul cărora existau grupuri de homines religiosi sau de preoți, ce viețuiau în chip destul de similar personagiilor descrise în acest mit, desigur fără toate atributele miraculoase și fantastice ale hiperboreenilor.

Trebuie să repetăm că din Antichitate chiar s-a afirmat că hiperboreenii au fost traci, după cum am arătat, și hiperboreenii au multe relații cu tracii. Pe de altă parte autori antici au identificat pe hiperboreeni cu abioi din Iliada (XIII, 4—6), deoarece Herodot nu menționează pe abioi în opera sa iar în locul lor, — adică în nordul Greciei și dincolo de misieni care locuiau pe malurile Dunării — găsim pe hiperboreeni în Istoriile lui Herodot și aceștia se aflau mai sus de vîntul Boreas ce sufla dinspre Dunăre spre Sud. Apoi atît apelația de abioi și cea de hiperboreeni nu sînt etnonime propriu-zise. Și mai cu seamă există mari similitudini între abioi și hiperboreeni, la fel de cucernici și de drepți, vegetarieni și pașnici ca și abioi (cf. Pauly-Wissowa, 17-er Halbband, Stuttgart, 1914, col. 274).

Cît privește pe abioi din antichitate încă erau considerați ca traci, deși Strabon (VII, III, 2) afirmă că erau sciți. Am arătat (cf. Almanahul Luceafărul pe anul 1985 pag. 50 sq) că lucrul acesta este imposibil întrucît sciții nu au sosit în Europa decît cu 100 sau chiar 200 de ani după ce Iliada a căpătat redactarea sa definitivă, și cu 500—600 ani după războiul Troii pe care-l descrie Iliada și unde se află menționați abioi. Dar argumentul cel mai puternic ni se pare faptul că abioi sînt numiți în Iliada XIII, 4—6' „cei mai drepți dintre oameni" iar sciții sînt descriși de Herodot drept modele de sălbăticie, cruzime și barbarie. Astfel sciții crapă ochii tuturor prizonierilor de război ca să-i împiedice să fugă (cf. Herodot, IV, 2), apoi ucid, jertfind zeilor prinșii în război (Herodot, IV, 62), beau sîngele dușmanilor uciși (Ibidem 63), jupoaie de piele pe dușmani și tăbăcesc pielea lor pe care

o poartă apoi ca şei pe caii lor (Ibidem, 64), alţii jupoaie pielea duşmanilor şi o îmbracă ca pe un veşmint (Ibidem, 64), în fine din ţeasta duşmanilor fac vase din care beau vin la ospeţe (Ibidem 65) dar unele din aceste ţeste sînt ale unor cunoscuţi ai lor cu care au avut o ceartă şi pe care i-au ucis (Ibidem, 65). Prezicătorii care nu reuşesc să ghicească exact sînt ucişi dar nu numai ei ci şi soţiile şi copiii lor (Ibidem, 69) iar odată cu căpeteniile lor ei îngroapă şi numeroase slugi ale lor în mormînt (Ibidem, 71).

În ceea ce priveşte sursa antică ce afirmă că abioi erau traci, ea este a unuia din cei mai cunoscuţi comentatori ai lui Homer, Didymos. Acesta era bibliotecar al Bibliotecii din Alexandria şi a fost autorul cel mai prolific din antichitatea greacă după Aristotel, întrucît a scris 3 500—4 000 de cărţi. (cf. A. et. M. Croiset, Histoire de la littérature grecque. Paris, 1901, vol. V. p. 303 şi: Pauly-Wissowa, sub voce, care consacră nu mai puţin de 27 pagini lui Didymos şi operelor sale).

Despre Didymos, Stephanos din Bizanţ (Ethnica, Graz 1958, sub voce : abioi) scrie că el afirmă apartenenţa la traci a acestor enigmatici abioi (Didymos de thrakon ethnos phesin).

Dar, aşa cum am arătat (Constantin Daniel, Misterele traco-helenice şi Misterele lui Zalmoxis, în „Luceafărul" 9 febr. 1985, 16 febr. 1985 şi 23 februarie 1985) spre a deveni „cei mai drepţi dintre oameni" abioi traci au fost desigur educaţi vreme de mai multe generaţii în spiritul unei morale exigente şi al unor norme de conduită rigide de către un reformator religios pe care trebuie să-l identificăm cu Zalmoxis, sau cu personajul care a fost numit aşa, luînd poate numele zeului pe care îl reprezenta, cum făceau poeţii şi profeţii greci.

Fără îndoială în cadrele societăţii trace nu toţi urmau cu stricteţe învăţămintele lui Zalmoxis, ci numai cei iniţiaţi în Misterele lui şi desigur preoţii ca şi toţi homines religiosi. Însă cu toţii erau cucernici şi respectuoşi ai normelor de conduită morală statornicite de Zalmoxis.

Iar învăţăturile lui Zalmoxis s-au răspîndit la mai multe seminţii trace chiar din cele de la sudul Dunării cum erau misienii (Strabon, VII, III, 2) care şi ei erau vegetarieni, paşnici şi căutau să trăiască virtuoşi.

Totuşi societatea care s-a născut la abioi ca şi la misieni şi desigur la traco-daci păstrează unele trăsături existente în comuna primitivă şi aceste trăsături se regăsesc mult amplificate în mitul hiperboreenilor ce s-a constituit pe substratul istoric al societăţii abioi-lor traci şi a discipolilor lui Zalmoxis.

Difuziunea mitului hiperboreenilor

Mitul societăţii paradiziace a hiperboreenilor în care toţi oamenii erau fericiţi, cîntau şi dănţuiau într-o ţară caldă şi prosperă, unde se trăia tinereţea fără bătrîneţe şi viaţa fără de moarte, aproape, s-a răspîndit în lumea grecilor antici probabil în secolul VII î.e.n. Atunci societatea greacă trecea prin mari frămîntări provocate de suprapopulare relativă, contradicţiile sociale şi luptele politice în sînul diferitelor state-cetăţi. În sec. VII începe — ca expresie a acestor lupte şi frămîntări interne — marea colonizare greacă în vremea căreia o parte din locuitorii unui stat-cetate, deobicei tinerii, pleacă să întemeieze colonii îndepărtate, unde să-şi afle o viaţă mai fericită. Mitul hiperboreenilor vine astfel să dea nădejdi coloniştilor greci plecaţi în căutarea unei ţări, a fericirii. În acelaşi sens scrie şi A.F. Losev : „Dar apariţia în mit a noţiunilor de pace şi de dreptate desăvîrşită presupune nu numai un stadiu superior de evoluţie intelectuală ci şi o formaţie socială în care aceste două condiţii să fi reprezentat nucleul fericirii maxime. Or se ştie că orînduirea în care lumea veche a dorit cu cea mai mare intensitate dreptatea şi pacea, a fost aceea în care nedreptatea oficializată prin împărţirea în clase constituia temelia însăşi a societăţii, iar războiul, cel mai avantajos mijloc de înavuţire a claselor dominante" (citat de Lileta Stoianovici-Donet, Opt. cit., p. 121).

În ceea ce priveşte asocierea la greci, a mitului hiperboreenilor cu zeul soarelui Apolo, se ştie că totdeauna acest zeu a reprezentat divinitatea care străluceşte în chip egal peste toţi, săraci sau bogaţi, tineri ori bătrîni, nobili sau sclavi. De aceea soarele personificat prin zeul său este luat ca simbol universal al egalităţii omului de pretutindeni în faţa soartei, a vieţii şi a zeilor. Aşa apare soarele în religia Egiptului antic (cf. Constantin Daniel, Civilizaţia Egiptului antic, Buc., 1976, p. 240, a se vedea şi Marele Imn către Aton în „Poezia Egiptului faraonic" traducere de I. Acsan şi I. Larian Postolache, Buc., 1974, p. 49) dar şi în scrierile gnosticilor creştini din sec. III—IV e.n. (cf. Constantin Daniel „Sur l'origine et la provenance des papyrus gnostiques coptes de Nag-Hammadi", în „Studia et Acta Orientalia" III, 1960, p. 26 sq).

Astfel mitul hiperboreenilor ca şi cele ale altor societăţi utopice descrise de scriitorii greci, precum şi mitul vîrstei de aur în general, s-au născut ca un refugiu din faţa realităţii unei vieţi mizere creată de exploatarea din societatea greacă în care exista fie orînduirea tributală fie cea sclavagistă. Aceste mituri erau o consolare imaginară în lumea fantastică a utopiei şi o proiectare în domeniul fabulosului a unor himere reprezentînd însă aspiraţia către o viaţă mai dreaptă, mai bună şi mai umană a oamenilor oprimaţi în societatea sclavagistă sau tributală.

Aşa a luat naştere în lumea greacă mitul hiperboreenilor întemeiat pe existenţa reală a unei societăţi în care diviziunea în clase sociale nu se produsese încă şi unde structura socială era apropiată de cea a comunei primitive, societatea abioi-ilor traco-geţi.

Pe de altă parte trebuie să remarcăm, la originea acestui mit, interpătrunderea profundă a spiritualităţii greceşti cu cea a tracilor şi ce rol considerabil au jucat tracii în edificarea ideilor religioase dar şi a culturii spirituale în general a grecilor antici, fiindcă templele de la Delphi şi de la Delos sînt marile centre de unde a iradiat viziunea greacă a lumii. Iar aceste temple, oracolele lor, zeii lor, eroii lor sînt în mare parte creaţii spirituale ale tracilor.

Desigur simbioza traco-helenică este manifestă în Mistere după cum am putut arăta (cfr. Constantin Daniel, Misterele traco-helenice şi Misterele lui Zalmoxis, în „Luceafărul" din 9 febr. 1985, 16 febr. 1985 şi 23 febr. 1985) dar ea se vădeşte şi în religiile oficiale ale polisurilor greceşti aşa cum se poate constata din miturile vehiculate la Delos şi la Delphi. Din aceste motive este atît de evident necesar ca studiul temeinic al limbii greceşti vechi, al mitologiei helene şi în general al culturii spirituale a grecilor vechi să fie bine asimilate înainte de a se întreprinde orice cercetare serioasă de tracologie.

Poeme de

Nicolae Dan Fruntelată

Continuu

Ce obosit de greul clipei sînt
de greul trupului ca de-un pămînt
arat de-un vis ori de o întîmplare
sărat de ne'ndurata orei sare
ce tînăr cînd uitasem să mai fiu
și mă loveau iubirile tîrziu
un bumerang de dor întors acasă
cum așteptatul mire la mireasă
ce singur și-ncolțit de mari ninsori
din cercuri oarbe, văduve de sori
și de cuvinte rare sfîșiat
întru blestemul care mi-a fost dat
e vară-toamnă, iarnă e apoi
continuă acest prelung război
continuă această mare goană
și-mi pare că e totul numai iarnă

Poem despre flori

La naiba, poeții, structurile astea sensibile
tevile astea zadarnice care iau probe din cer
florile astea pudice care niciodată, niciodată
nu se dezbracă în fruct, nu pot fi adică
mîncate în anii de secetă
ci numai mireasma, otrava, aburul
biciul cuvîntului, limba-i de șarpe
șuierînd prin vocale, înstrăinîndu-le
ca mai aproape să-ți fie, mai din adînc
dar ce folos, ce folos, doar pentru asta
avînd nevoie de soare și vin
dă-i în tristețea lor, spuse omul cel bun
plecînd după trebile zilnice
așa-i, spun și eu cînd simt cum cuvintele
se răcesc de la gînduri spre gură
plin de iarnă sînt, un depozit de ger
nu mă atingeți, s-ar putea, s-ar putea...
Dar, la naiba, poeții, la naiba, poeții !

Romanț

Ți-aduci aminte, îți mai aduci aminte
ce valț demodat umplea cartierele
ca o dinamită stelară, ca un blestem
pentru toate vîrstele și toate misterele
ce flori de salcîm mai ningeau tremurat
sălbatic de tineri eram, scumpă doamnă
și-o vară întreagă nu-mi mai ajungea
să te-nchipui regal într-o rimă de toamnă
o, ce romanț, ce beție de flori
prin sîngele meu vagabond și subțire
hai să dansăm ca într-un ecou.
Cum m-apasă, mă strînge haina de mire

Vis în sud

Soarele meu, Apolonia mea
țara mea de Dunăre amară
pînă în prăsele intră sudul
tinereților, o cîta oară

iată doru-mi pare-un lup lovit
de un glonț secret al amintirii
va cădea la noapte sîngerînd
în pădurile de plopi ale iubirii

flori sălbatice-l vor înnge pînă-n zori
cocori vineți vor țipa de moarte
apoi iarba va veni, veni
ca-ntr-o veche, -nfricoșată carte

și-n lumina Apolloniei, în soare
drept voi sta, însingurat voi sta
învățînd ce n-am știut vreodată
pierderea din verbul a uita

Jurnal

Noapte australă,
jungla lătrînd pe malul oceanului
apoi florile de bougainvillea
ca niște pete de sînge întunecat
pe haina de gală a palmierilor
madras, februarie, india
visez torențial. Nimic nu e
adevărat, cineva strigă :
„un adevăr fără partea sa de vis,
nu va fi niciodată adevărat"
cineva strigă :
„aici e sudul extrem, de aici
nimic nu se poate întoarce"
două păsări trag corabia cerului
deasupra cuvintelor vechi.
Am ajuns, am ajuns...

TEZAURUL fascinație și blestem

a. i. zăinescu

„Oare, fostu-mi-a mintea uimită?..."

Acum o sută de ani, mai exact acum 98, Odobescu informa Academia Română despre stadiul lucrării sale capitale „Le Tresor de Pétrossa": **„Oare fostu-mi-a mintea uimită de acel farmec pe care basmele românești îl atribuie** — zicea — **comorilor ascunse sub pământ și care prin flăcările sinistre se destăinuiesc bieților muritori și-i atrag în mii de primejdii, îi munceșe cu mii de amăgiri ?"**

Era superstițios Odobescu sau destinul său se contamina lent de acela al tezaurului ? Oricum, amîndoi călătoriseră mult, tezaurul i-o va lua înainte însă și, mai tîrziu, o bună parte din secolul douăzeci nu-l va găsi în țară, aici va fi doar fantoma lui, aici va fi doar memoria ca de martir al istoriei pe care Odobescu i-o scosese dintr-o înversunată și lungă eclipsă, cu prețul și durata unei profesiuni de credință fără egal. În locul tezaurului ființau legendele și miturile iar cu puțin înainte de jumătatea veacului acestea încă mai supraviețuiau, se preschimbau în semne pe care arareori cineva le mai cerceta. Întîmplările se învălmășau, nu le mai încăpeau nici tiparele minții și nici cele ale timpului. Una dintre ele este o stranie poveste cu un urs dar ea se asociază întocmai la destinul tezaurului și al descoperirilor lui, într-un fel în care putem zice da, a avut dreptate Odobescu, **fostu-i-a mintea uimită** căci, vom vedea, amăgirile și primejdiile încă nu se terminaseră.

Statuia lunateca

Cînd apărea sus, pe deal, în bătaia lunii, era ca și cum cerul s-ar fi înălțat sau se mai înalță un pic și acoperă, ținut strîns în țărușii fumurii ai stelelor, o statuie de aur, imensă, ascunsă pînă atunci de lumină și îngropată, cine știe de cînd, într-o despicătură de nori.

Nu bătea, nu trecea nici o adiere de vint pe deasupra și, totuși, dinspre livezi și din vii se auzeau căzînd frunzele, se răsuceau și pocneau singure-n aer ca niște oglinzi. O înfiorare de foc ne cuprindea pe toți, zidurile nopții se surpau undeva înlăuntrul nostru și eram de pe dinlăuntru cuprinși, perforați parcă de privirea acelei stranii făpturi care apărea sus pe deal. Venea pesemne de cum se înnopta, avea aerul că noi o chemăm, că avem o înțelegere cu ea, și de fapt chiar așa și era. Niște bătrîni care nu mai vedeaŭ decît ca prin sită și abia dacă-și mai puteau zări mîinile, dar care fuseseră strașnici vînători la vremea lor, se așezau de cum se însera în fața porții și se uitau fix spre deal, își povesteau tot ce mai face și cum se mai mișcă vietatea aceea, dacă s-a mai schimbat ceva, dacă i-au mai apărut vreo pată sau vreo zgîriietură pe blana ei moale, fumurie sub lună, dacă va fi mîncat sau nu. Dar de acolo, de sus, strania făptură îi privea poate și ea.

Satul se află la cîțiva kilometri de deal și, ca să te uiți acolo, trebuie numai bine să sari sau să străpungi cîteva praguri de stînci. Noi, ceilalți, ne adunam pe o ridicătură de pămînt, exact la jumătatea distanței de unde, sub luna plină, ochii nu mai întîlneau nici un obstacol. Numai ei, acei bătrîni, țintuiți acolo între stîlpii porților se uitau pînă ce nu mai puteau la arătarea aceea de aur și o mai vedeau odată și cînd se culcau, ca o scînteiere trecea prin dreptul pleoapelor lor, o mai și visau apoi pentru ca a doua zi să nu mai tacă și să ne povestească nouă ce s-a întîmplat. Ursul carevasăzică, spuneau ei, nu-i de-al locului. Fusese izgonit sau se supărase el pe ceva, acolo în locul lui de bastină și se pripășise pe-aici, unde nu se mai pomenise neam și nici sămînță de urs. Sub ochii lui singuri și fierbinți crescuseră ei de mici și își transformaseră spaima într-un fel de blajină și caldă înțelegere, socotindu-l un frate mai virstnic de-al lor.

Înțelegerea

Ieșea noaptea din pădure și se profila cît era de mare pe dealul acela sub lună, veghind pînă departe ascunzișurile și stăpînind tot ce se întrezărea. Era farmecul tuturor toamnelor el, căci numai toamna se arăta, și asta se cunoștea de la bun început după porțiile de struguri pe care singur și le lua. Minca ce minca prin vii și apoi se ducea acolo sus, la locul lui de veghe. Ca un paznic lunatec, în încremenirea de abur a dealurilor și deținînd parcă un mare secret. Mici felinare de fluturi prin aer îi luminau calea ochilor pînă departe în zare iar satul i se năluceа poate ca o fereastră spre văi. Pentru că se uita și el și-i vedea desigur pe acei bătrîni, îl hăituiseră doar o viață întreagă pînă ce să-l socotească și să-l înțeleagă ca pe unul de-al lor. Se instaurase un fel de pact între ei, vînătorii bătrîni urcau în pantă dealul descoperiți la vedere și urmăriți de ochii lui calmi și rotunzi, pînă ce se apropiau. Acolo la rădăcina dealului intrau în conul de umbră al lunii și nu-l puteau zări. El, aplecat puțin peste marginile pietrei, îi vedea însă. Și cînd începeau să urce și cărările ultime, se făcea dispărut, înghițit de păduri. Se întorcea numai cîțiva metri în spate și spărgea întunericul codrilor, lăsînd în urma sa un freamăt de voci. Vînătorii ar fi putut foarte bine s-o ia prin spate, să-l scoată la lumină mai întîi și apoi ursul ar fi căzut victimă sigură.

Jocul era însă făcut și asta dădea tuturor o caldă satisfacție. Toamnele aveau și farmec iar vînătorii și legi. Vînătorii bătrîni, de bună seamă, căci vînătorii tineri scrîșneau cu obidă din dinți și vom vedea cîtă tristețe au putut să lase și ce neînțelegeri au putut să iște ei, dintr-un exces care-i depășea.

Un paradox

Locul acesta de-a vînătoarea plăcea deopotrivă și vînătorilor tineri și vînătorilor bătrîni. Plăcea poate și vietății aceleia stranii care se uita la ei cu o curiozitate deloc ascunsă și-i urmărea, la rîndul ei, dintre hățișuri de umbre și păduri. Ba, printr-un paradox al destinului — și aici încap de fapt toate legile și capcanele propriu-zise ale vînătorii — ursul era cel care îi urmărea pe vînători. El le știa drumul prin păduri și putea să-i ocolească după cum, tot la fel de bine, pe unii îi cunoștea chiar după gesturi și după voce. Le ieșea acestora înainte și se uita lung la ei sau îi urma îndeaproape ca și cum împreună ar fi plecat la cine știe ce treabă.

Cel mai mult și mai mult îl cunoștea și îl urmărea pe unul care nu avea pușcă, ci cruce. Era bătrînul preot al satului care-i însoțea uneori pe vînători tot așa cum îi însoțesc copiii pe niște bătrîni care le pregătesc sau le ascund ceva. Este o întreagă poveste cu acest om, multe întîmplări sînt puse în seama lui și de multe din ele se leagă chiar viața sa, un abur

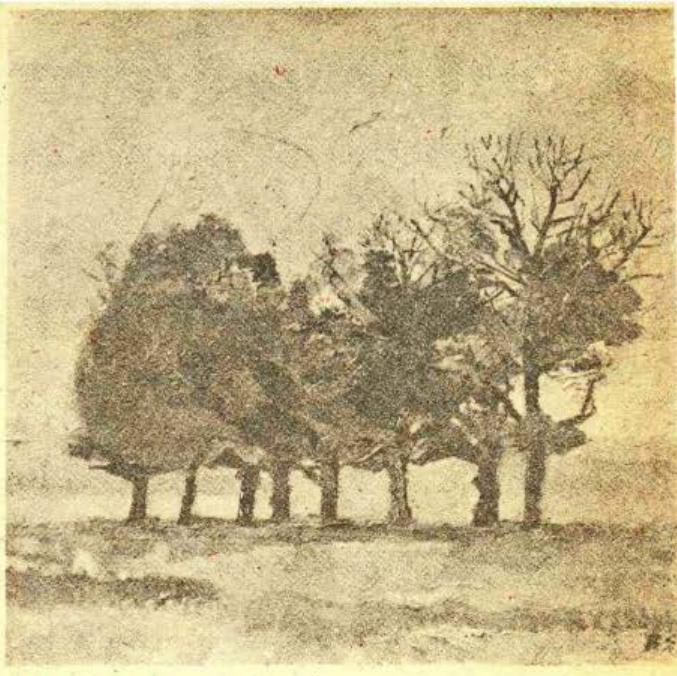

Tablou de Benone Șuvăilă

ușor de legendă le acoperă pe toate și certe rămîn doar două. Una, că moștenise de la preotul de dinaintea sa doi corni în pădure pe care trebuia să-i îngrijească și să-i lase apoi în seama celui ce va veni după el și-i va muta cu slujbă mare, apoi, ca sfeșnice în biserică. Timp de trei generații, așadar, cîte două tulpini de corn, lemn de fier cum se spune, au fost răsucite și îndreptate să crească frumos, cu crengile îndoite roată, pînă cînd s-au suprapus și s-au sudat strîns între ele, formînd acel taler care să susțină și să păstreze cutia cu luminări. Rădăcinile le-au fost tot așa dezgolite și răsucite în cîte trei, pînă ce au format picioarele pe care să se sprijine. Toată treaba asta era în seama vînătorilor, iar preotul veghea și sfințea din cînd în cînd lemnul într-o ceremonie în care, prin fum de cădelniță, se zăreau și puști.

Botezul din pădure

Și cu aceasta — a doua întîmplare : botezul armelor, lucru grozav printre oameni, așa ceva nu se mai pomenise, pădurea parcă a răsunat dintr-odată de clopote și ei s-au trezit că se închină și nici nu știau de ce. Ciudată ființă preotul acesta și în pădure parcă avea o voce și mai frumoasă, se subțiau copacii, se mlădiau în sus, vreme în care cădelnița umbla peste arme și fumul care se rărea dădea impresia că cineva a tras și a împușcat ceva chiar atunci, ba chiar că toate armele au tras și s-au descărcat singure atunci, deodată, iar țevile abia dacă li se răcesc și fumegă cald printre arbori, așa era

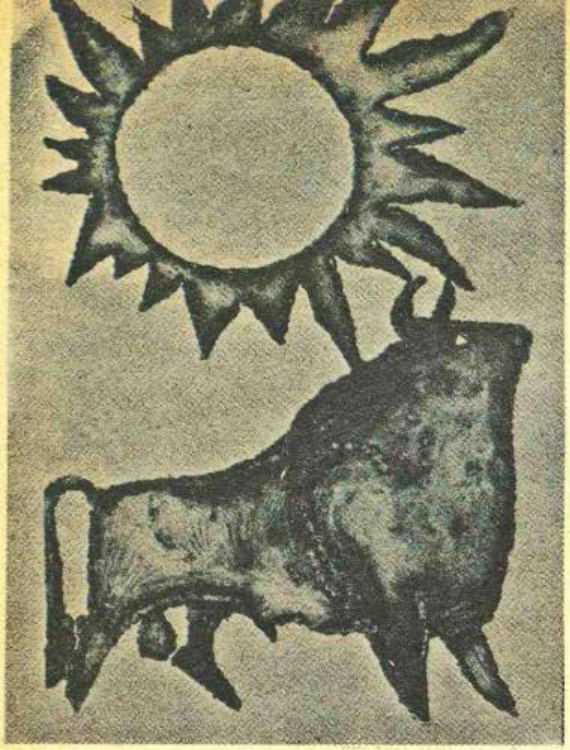

Bogdan Stihi : „Fertilitate"

de înalt și de straniu, păgîn și cucernic momentul acela, nemaiauzit.

Un foșnet, o ruptură de crengi undeva, i-a trezit. Și apoi un grohotiș de pietre, un sunet uscat, semn că peste o ridicătură ceva mai în sus, printre stinci măcinate de ploi și de iarbă, o vietate se strecurase brusc, ca împinsă de-un arc. Vînătorii și-au lăsat puștile în rugăciunea lor mută, acoperite încă de fum și miros dulceag să pipăie cu ochii și cu mîinile prin iarbă urma nestatornicului urs. El era, adică el fusese, asistase la strania ceremonie care, într-un fel, îl și privea. Îi urmărise de data aceasta ziua, tot așa cum în nopțile calde, cu lună, îi urmărea de acolo de sus de pe vîrful dealului și îi lăsa să se apropie, întinzîndu-le apoi o capcană a fugii și-a întunericului, care-l înghițea prin păduri.

Întorși la locul cu pricina, vînătorii l-au găsit pe bătrînul preot în genunchi în mijlocul armelor și închinîndu-se în fața celor doi corni. Vînătorii bătrîni rîdeau cu înțelegere, vînătorii tineri dădeau semne de nervozitate și, din botezul armelor acelea, ei deduseră că nu se mai poate și că ursul trebuie totuși vînat. Ceea ce era o rea scînteiere și o prevestire a nimic bun. Vînătorii bătrîni se uitau cu milă la ei, dar și cu neputință și cu un fel propriu al celui ce în cele din urmă s-a dezlegat de ceva și se simte iertat. Ce să facem, păreau a spune ei, noi am dus-o așa pînă acum și am îmbătrînit odată cu ursul, într-o bună înțelegre și ocrotire. Poate că voi veți trăi altfel...

Și zidurile nopții se surpau undeva înlăuntrul și înapoia lor și erau de pe dinlăuntru cuprinși și izgoniți de o ciudată, stranie ființă parcă, o făptură și înaltă și plină de suferință, și îmbătată de glorie, păgînă și supusă, totodată, dar stăpînă peste tot ce se întindea jur împrejur și se lăsa ca adormită, legănată de pajiști, prinsă-n amintiri și prădată, jefuită de tot ce era al său, ca să li se scurgă altora prin vine apoi un sînge mai aspru și bolovănos.

Legile și ce spun ele

S-a întîmplat chiar așa : după botezul acela al armelor, vînătorii bătrîni, care arareori ieșeau din legile și obiceiurile lor, să nu se mai îngrijească de nimic și să nu spună nimic care ar fi dus cumva către urs. Nici măcar un drum prin memorie, nici măcar o discuție, cu cei tineri, la un pahar cînd se pregătea vremea culesului. Ursul parcă nici n-ar fi existat. Cele două lemne de corn, cele două sfeșnice acum, fuseseră coborîte din pădure și puse la locul lor în biserică. Vara se scurgea lent, dogorînd de pe pietre și căznind parcă un nor care mirosea a tufe mari de ferigă și pelin. Un neastîmpăr ciudat încorda fețele și vederea celor tineri, iar satul care de mult timp trăia în umbra întîmplărilor vînătorești de tot felul se arăta acum de departe foarte obosit. Îngrijorat și străin totodată, neputincios ca și cum s-ar fi împiedicat de propria lui răsuflare și ședea în așteptarea unui lucru mai puțin vinovat.

Seara, vînătorii tineri plecau undeva, dar fără puști. Se întorceau tîrziu și intrau în așternuturi fără să răspundă sau să fie întrebați. Colo și colo poștașul adusese niște înștiințări de chemare la armată iar toamna care se apropia întețea și mai mult vorbele despre război. Ziare nu veneau, un singur om avea aparat de radio cu galene și toată noaptea acolo se făcea de pază cu căștile la urechi. Dacă nu aminată, povestea ursului fusese cel puțin îngropată și bătătorită pe deasupra, astupată la răspîntia unor îngrijorări mai noi. Se fixaseră odată cu aceasta și deprinderile și interdicțiile vînătorești, toate legile pe care vînătorii tineri se juraseră să le respecte cu sfințenie și să le ducă mai departe, într-o altă generație, ca pe o moștenire înscrisă în memorie. Ele spuneau așa : să nu tragi cînd vietatea se află pe culcuș, trebuie să faci un zgomot să te audă și să sară, să-i oferi o șansă întrucîtva ; sau să nu tragi cînd vietățile fac dragoste ; și nici atunci cînd răsare luna plină, cînd animalele intră într-un fel de buimăceală, magnetizate parcă și strînse, încordate în trunchi ; și nici atunci la căderea primei zăpezi, cînd de asemeni ochii lor triști lăcrimează și caută umbră în jur, nu văd nici prea mult și nici prea departe ; ori dacă au ieșit cu puii lor, cînd beau apă, de pildă, sau cînd se joacă.

În bătaia destinului

Legile acestea și încă altele au făcut farmecul dintotdeauna al vînătorii și nu exista bătrîn care să țină o pușcă în mînă și să nu le respecte întocmai sau să nu facă din ele o adevărată tablă de porunci. În respectul lor fuseseră crescuți și cei tineri, vînătorii care, așa cum spuneam, dădeau semne de nervozitate acum și își petreceau nopțile lîngă aparatul acela minuscul de radio care le aducea vești dintr-o lume care avea să-i cheme curînd. Și, ca un făcut, profilîndu-se întreagă sub lună, tocmai atunci a apărut pe deal și ființa aceea pentru care se întocmiseră atîtea legi și care, din cine

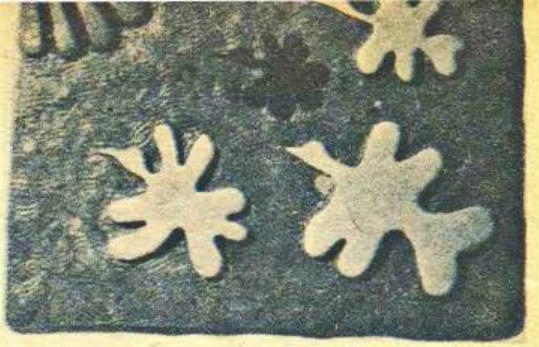

Ceramică de Nicolae Gadonschi

știe ce îndemn sau rătăcire a destinului, venea parcă să le mai răscolească odată memoria și să-i așeze în fața unui gest necugetat. Tineri cum erau, au scurtat drumul înalt către pădure și s-au strecurat în spatele dealului, lăsînd în conul de umbră, la sud, doar cîțiva inși, de înșelătorie ; și, la un semn dinspre aceștia, au pornit grupat și cu puștile întinse, gata să le descarce, spre ursul care se uita țintă în văi. El îi urmărea pe cei cîțiva, se mai apleca peste marginea pietrei și, după ce se convingea că sînt acolo, se ridica. Scotea sunete ciudate, spun cei din față, care l-au auzit, părea că plînge sau cam așa ceva, dădea semne de neliniște și, nepricepînd, sau pricepînd totul poate, se răsucea pe loc, se ridica în două picioare, voia să se întoarcă și totuși ceva parcă îl reținea. Cînd dinspre peretele de întuneric al pădurii au apărut ceilalți. Puștile s-au descărcat aproape toate în același timp.

Unii spun că, mai înainte, ursul s-a așezat pe vine. Alții că s-ar fi aruncat singur în prăpastia din față și ei au tras, așa, degeaba, în aer. Cei de dedesupt au auzit o troznitură de stînci pe deasupra și o rostogolire în jos ca de rădăcini. L-au găsit zdrențuit, făcut fărîme, amestecat cu sînge și pietre că nu s-a putut aduna mai nimic din el și din blana lui moale, caldă încă și aburind. Luna o perforase parcă, se strecura prin ea. S-au întors tăcuți, acasă, vînătorii tineri iar vînătorii bătrîni, unii dintre ei, au plîns și și-au sfărîmat puștile, aruncîndu-le într-o fîntînă. În sat au început apoi să sosească tot mai multe înștiințări de chemare la război, niște bilete subțiri și late pe care, cînd le primeau, vînătorii tineri se uitau cîte o oră întreagă la ele, nemișcați și străini în mijlocul curții de parcă i-ar fi înfipt cineva ca pe niște țăruși acolo și nu mai puteau sau nu mai aveau curajul să se clintească și nici să vorbească, să spună ceva.

Pecetea zilei

O tristețe de aer împiedica respirația și aglomera peste văi frunze care căzuseră mai devreme ca niciodată pînă atunci, semn că toamna intra și în ființe și în lucruri pe un drum mult mai grăbit și mai puțin cunoscut. Ursul nu mai exista, și așa cum se petreceau zilele, satul trăia un fel de surdă și crudă încleștare, strămutîndu-se mai mult în amintiri. Aproape că nici nu lua seama la tot ce se întîmpla. Plecau bărbații tineri la război, unii cu căruțele pînă la gară, alții pe jos, tăind-o de-a dreptul peste coline, ca să nu mai întîlnească și să nu mai vadă pe nimeni. Cît mai stătuseră și umblaseră ei buimăciți și speriați parcă de lucrul grozav pe care îl săvîrșiseră, fusese un timp numai bun de cules. Nimeni însă nu se gîndise să urce spre vii și strugurii începuseră să crape și să picure dulci peste butuci. Ba, vînătorilor tineri, copiii le întorceau uneori spatele și se ascundeau prin grădini, îndărătul porților. Singurătatea îi însoțea pretutindeni.

Ispășirea vinei de a fi retezat viața acelui urs cerea timp și asta nu se putea petrece, poate, decît înfruntînd cu tristețe acei ochi blînzi și cutremurători ai copiilor cărora li se furase un basm. Cam în acest fel a fost auzit atunci și un vînător bătrîn vorbind singur prin curte și pregătind căruța cu care să-și ducă pînă la gară pe cei trei fii ai săi, încorporați pentru vremuri și mai triste și mai pline de grozăvie, așa cum de fapt se și prevedea. El zicea : nu-i dreptate în lume, ăi strîmbi îi mănîncă pe-ăi drepți. Ce-ți fi avut voi cu ursul, de ce l-ați omorît, copiii mei ? Ca să n-avem liniște noi, ăștia bătrîni, și să umblați și voi cu sufletul vostru sărac și apăsat acum, pe cine știe ce căi ? Nu-i dreptate pe lume, știu eu, mai zicea, și potrivea pernele în căruță, încerca roțile iar din grajd răzbătea nervos nechezatul unui cal. Nu-i dreptate, zicea, ăi strîmbi îi mănîncă pe-ăi drepți. Și rămînea drept, sprijinît în fundătoarea căruței, uitîndu-se țintă într-un loc numai de el știut. Era o pădure acolo unde se uita și pe cărări vii de pădure ochii lui căutau parcă o anume întîmplare dintr-un anume loc. Uite, nu vedeți, arăta cu mîna, lîngă un copac strîmb, noduros, mare cît roata carului, mai poate să crească și un arbore drept ? Nu mai poate, se răsucește și el după cel strîmb, caută să iasă la lumină și pînă la urmă se trezește încovoiat și strîns, întors pe după ălălalt și gata, așa rămîne, așa a trăit și așa va trăi. Și apoi, eu, cînd mă duc la pădure și caut un lemn, pentru o inimă de căruță sau pentru un protap, nu-l caut tot pe ăl drept ? Tot pe el, săracul, că de ăi strîmbi n-are nimeni nevoie, potopesc pădurea ăștia și trăiesc liberi cum vor. Nu-i dreptate zicea, și era adevărat pentru omul nostru, el avea trei fii gemeni și pe toți trei, vînători tineri, trebuia să-i ducă la gară și să încarce cu ei un tren lung, nesfîrșit pentru război. Avea dreptate omul nostru pentru sufletul său de atunci și pentru sufletul multora apoi, încă vreo cîțiva ani, după care vremurile aveau să se schimbe și să poarte plămada unor semne mai noi. O tristețe de aer acoperise satul și, de pe dealuri, încet, coborau vălătuci moi de ceață amușinînd ca botul unui urs.

Unde arăta el cu mîna fusese scos ursul iar la poalele dealului se găsise tezaurul.

Stele pe ochi

Ultima oară cînd ursul s-a mai amestecat în viața celor trei gemeni, fii de podgorean, a fost la centrul militar. Tot zisese tatăl lor odată ; mă, am să vă fac cîte un semn ca să vă recunosc.

Și uite, acum, semnul s-a arătat.

Au fost măsurați, cîntăriți, întorși și pe o parte și pe alta, puși să umble și să se oprească în fața unei oglinzi din care cei trei se uitau peste propriii lor umeri îndărăt, la comisia care-i examina. Voi doi treceți dincolo la magazie și vă îmbrăcați — li s-a spus, tu mai rămîi, arată tălpile, a auzit cel de-al treilea, le-a arătat tălpile, mda, plat-plat a auzit el și s-a întors din oglindă spre comisie. Cum adică

plat ? Așa bine, plat ; plat ca o labă de urs, ce nu înțelegi ? S-au uitat cei trei frați unul la altul și s-au mai uitat și după aceea cînd primii doi au apărut îmbrăcați în haine de soldat și celălalt, tot civil, se rotea prin curte ca într-o cușcă. A aflat că va fi bun și el la ceva în spatele frontului. S-au despărțit, doi într-o direcție, unul într-alta. Undeva, spre Galați. Numai că, la scurt timp, s-a furișat din trenul care cantonase într-o noapte pe o linie moartă și a coborît de-a dreptul în cîmpie. A dat de niște turme de oi, cu niște ciobani ardeleni cuibăriți între ciini și măgari. A dormit acolo. A doua zi a ajuns la o înțelegere cu ei, s-a îmbrăcat ciobănește și cioban s-a făcut, luînd drumul spre bălți. A nins apoi și a fost trimis să umble cu mielul prin circiumi, să facă rost de bani și băutură. Și dus a fost, nu s-a mai întors. A socotit că pentru cît a slujit, mielul i-ajunge. A umblat el prin circiumile orașului, a mai făcut și cărăușie — cu sacul la lemne și cărbuni — și-a găsit și un adăpost — un pod căruia îi zicea și etaj — strîngînd bani și necheltuind aproape nimic.

Scria bătrînului său tată din podgorie că se află la antiaeriană și că participă la lupte. Io mă aflu bine, sănătos, zicea, ceea ce vă doresc și dumneavoastră. Sau : aflați despre mine că sînt bine, deși am surzit puțin, că la tunuri e bubuitură mare. Să vă dea Dumnezeu sănătate și să-mi dea și mie și să ne dea la toți. Și se iscălea.

Mielul ajunsese între timp un berbec în toată regula și răspundea la numele de Vasile numai dacă el îl striga. Îl învățase să mănînce coji de portocale, pîine și pește sărat. Adică exact ceea ce minca și el, adunînd de prin port. Îl ținea legat în spatele casei, sub un șopron, de unde o scară ducea de-a dreptul în pod. Berbecul îl urmărea de fiecare dată cum suie și răminea pufnind și bătînd din picioare, iar el dispărea. Adormea repede, tun. Era și băut într-o noapte iar suflul unei explozii a smuls tocmai atunci acoperișul și l-a aruncat peste niște grădini. Cînd s-a trezit, în locul întunericului și-al grinzilor cu care era obișnuit, a simțit stele pe ochi. Degeaba și-a frecat pleoapele, a închis și deschis ochii, ceea ce vedea și simțea erau stele, mici vietăți care sclipeau și se zbăteau în neștire, ca atîrnate de-un fir, coborînd și urcînd totodată, bătătorind rece aerul și încălzindu-i-se sub ochi.

S-a sculat în picioare și, cînd s-a mai desmeticit o clipă, a văzut orașul arzînd. S-a uitat în jos și berbecul nu mai era.

Cît de departe, acasă

De la ceilalți doi gemeni ai săi, bătrînul podgorean n-a primit nici o veste, mult timp. Întreba pe unul și altul dacă în scrisorile primite nu se pomenește ceva și despre ai lui. Nimic. Între timp se rechiziționaseră căruțele și caii iar primăria îi planifica pe rînd pe cei bătrîni să execute transporturi pentru front. Scăpau doar cei ce cultivau tutun. Aveau rude în cîmpie, acolo se făcea tutun bun și mult, nu în podgorie, unde piatra nu hrănește altceva decît vița de vie. Rudele acestora vărsau și în contul podgorenilor o anume cantitate de tutun, pentru care primeau, firește, bani, dar îi scăpau pe aceștia de corvoada care-i amenința. Așa a scăpat bătrînul podgorean. Mai mult, și-a scăpat și căruța și caii.

Tocmai săpa la vie, prașila a doua, cînd un vecin de hotar l-a strigat și i-a făcut semn că are să-i spună ceva. Soarele se ridicase abia de-o palmă de la pămînt și lucea roșu pe sub butuci, explodînd parcă în tăișul sapei care-l reteza. Țărîna umedă, proaspătă, care mirosea a rouă și care numai peste o clipă avea să dogorească și să se așeze ca scrumul într-o vatră de cuptor. Odată cu țipătul și zborul ascuțit al prigorilor care se reped împreună cu cele dintîi raze ale soarelui, de parcă tot din el, din rotunjimea aceea roșie, ar izbucni deodată și ele, umplînd aerul cu lumină și vuiet. Se zice că prigoria, pasărea pedepsită să stea toată ziua în aer, bea apă atunci din raza de soare și se mai zice că la vie pînă atunci trebuie să sapi, dacă vrei ca pămîntul să nu-ți pîrjolească lăstarii și strugurii. Schimbi sapa cu pompa de stropit atunci, pînă în amurg, cînd iarăși țipă și pleacă prigoria și poți să iei sapa din nou în mîini și să mai sapi cîteva rînduri.

Ridicîndu-și umerii și îndreptîndu-se de spinare — un troznet de oase l-a săgetat pînă în cap — bătrînul s-a apropiat de vecinul său și l-a ascultat. Nu fără un sentiment de teamă la început, căci cine știe ce veste putea să-i aducă. Iar uneori, zicea el, dacă tot am ajuns să n-o știu, e mai bine ca nici să n-o mai aflu.

Vestea cea din urmă

Vestea era așa, că el, vecinul său care executase la Buzău transporturile acelea cu pricina, l-a văzut într-o zi pe unul din băieții lui. Pe care, l-a întrebat ? Pe care, nu știa nici el, pe unul din ei, peticit și cu o rană mare în spate, ieșise la drumul de sub deal, nu la șoseaua națională, se tot ferea parcă și ocolea, nu stătea de vorbă cu nimeni și fuma țigară după țigară, o aprindea una de la alta. Dacă a apucat-o pe drumul de sub deal, el este și vine acasă, să știi. Să dea Dumnezeu, a murmurat bătrînul dar s-a și posomorît. O fi fugit nenorocitul, a fugit și asta e, deabia se ascunde. Și a tras cîțiva Dumnezei și cîteva ceruri pe deasupra, întrebînd aerul parcă de mamă. Nu, nu sosise nimeni. Și nici n-avea să sosească nimeni, pînă seara, în amurg, cînd poarta s-a auzit scîrțiind din încheieturi și cîinele, care era legat pe sîrmă, s-a repezit scheunînd a jale și a om cunoscut. Un soldat bătrîn și obosit a străbătut încet curtea, și-a descătărămat apoi fără nici o grabă rana și a așezat-o, tot încet, ca și cum s-ar fi putut sparge, pe treptele din fața casei. Uite, tată, că am venit și noi, i-a zis și s-a dus să-i sărute mîna. Bătrînul a simțit că întrebunește, ar fi vrut să înjure și să plîngă, un nod aspru i se oprise în git și lacrimile mai mult i-au uscat ochii și i-au făcut albi ca un geam. A îngenunchiat lîngă rană, a cuprins-o în brațe, i-a făcut semnul crucii apoi și a sărutat-o. Era o rană cu oase, oasele fiului său, aduse de celălalt fiu, din război. Murise lîngă el, fusese pulverizat aproape, îi îngropase ultimele rămășițe și, cînd s-a întors în permisie, le-a desgropat, le-a spălat bine și le-a adus în rană, lîngă ai săi, unde să fie plîns și să i se facă cele de trebuință.

(Din „Cartea reflexelor", în pregătire)

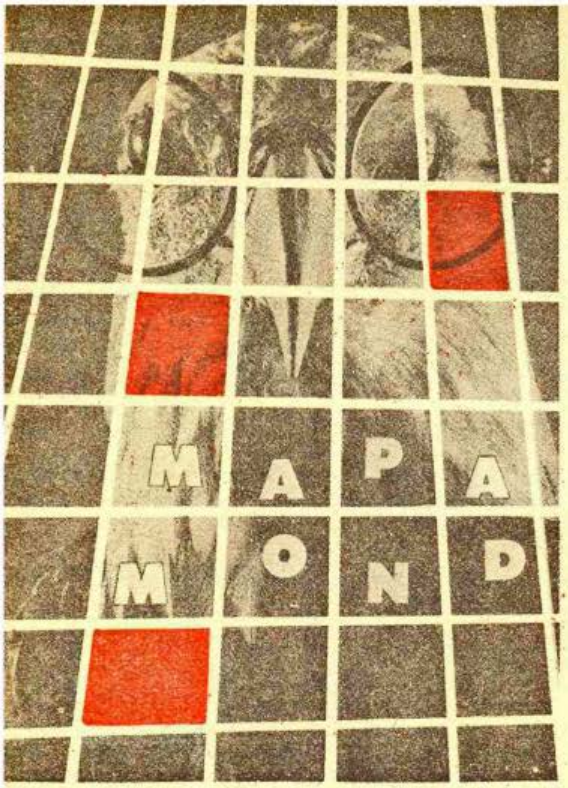

E. M. CIORAN
CINGHIZ AITMATOV
PIUS SERVIEN
MAX FRISCH

E.M.CIORAN

Amintiri din copilărie

Aparent lipsit de tact, de acea știință a vieții încă nenăscute, căutînd să găsească absolutul în imediat, E. M. Cioran apare în ansamblul „naturii" ca un episod, ca o digresiune, ca o erezie, ca un trouble-fête, ca un extravagant sau un rătăcitor, un mare Don Quijote al filosofiei contemporane, care are totul complicat, chiar și teama, devenind la el frică de sine, spaimă în fața soartei de a muri sedus de infinit.

Lansîndu-se în aventura conștiinței, pe drumul singular al personalității sale întru cunoașterea ființei, E. M. Cioran, la cei șaptezeci și patru de ani ai săi (n. în 1911, la Rășinari) a ajuns prin experiență epuizantă la antipodul inocenței sale originare.

Nu știm, nu putem fi siguri și nimeni nu ne poate confirma dacă a sa cădere din eternitate în timp, în acea nedeterminare permanentă, măsură unică mai aproape de încercarea continuă de înțelegere a însăși eternității, este o posibilitate de a ne întoarce la puritatea originară, pentru a începe o nouă retrăire a vieții, fără repetarea experiențelor neizbutite adunate în pomul cunoașterii ; dacă este drumul esenței pe care viața își grăbește pașii nesiguri de imediat, de necunoaștere, de speranță în devenire, în ajungere la perspectiva eternă a manifestării ființei ca desfășurare a neidenticului. Perspectivă în care o boare de ireal, o adiere plăcută de neterestru, ce foșnește ușor în arborele vieții, ne-ndeamnă, ne-mpinge spre marea aventură a absolutului.

Dar ceea ce putem afirma cu siguranță este că întreaga spiritualitate românească, experiența și mentalitatea de „acasă" au constituit și sînt în continuare un suport solid pentru filozoful solitar, l-au susținut permanent în aventura întreprinsă în propriul său labirint interior pentru a găsi un răspuns la marile întrebări dintotdeauna : omul, existența, rațiunea, civilizația, timpul, moartea etc.

Cînd este observat cu atenție, în timpul „absențelor" sale, în acele momente, cînd „cursa-ncetinește" sau se termină, se poate desprinde din privirea sa exasperarea sau remușcarea de a se fi creat impresia că și-a uitat țara.

Din „De l'inconvénient d'être né" (Gallimard, 1973) prezentăm astăzi cîteva „amintiri din copilărie" și aforisme.

D. F.

E.M.CIORAN

Amintiri din copilărie

AFORISME

Locuiam la țară, mergeam la școală și, ca un detaliu foarte important, mă culcam în aceeași cameră cu părinții. Seara, tatăl meu avea obiceiul să-i citească mamei. Deși era preot, el îi citea de toate, gîndindu-se, fără-ndoială, că la vîrsta mea, nu înțeleg. În general, eu n-ascultam și adormeam, dacă nu era vorba de vreo poveste interesantă. Dar într-o noapte am ciulit urechile. Citea dintr-o biografie a lui Rasputin scena morții cînd tatăl îi spunea fiului său :

„Mergi la San-Petersburg, du-te la mai marele orașului, să nu dai înapoi de la nimic și să nu crezi în nimeni, **pentru că dumnezeu este un porc bătrîn**".

O asemenea enormitate în gura tatăului meu, pentru care preoția nu era o glumă, m-a impresionat atît de mult, precum un incendiu sau un seism. Dar îmi amintesc, de asemenea, foarte bine – și sînt de atunci mai bine de cincizeci de ani – că emoția mea a fost urmată de o plăcere stranie, nu-ndrăznesc să spun perversă.

★

Incapabil să mă ridic, țintuit la pat, m-am lăsat purtat de capriciile memoriei și iată-mă, copil, vagabondînd prin Carpați. Într-o zi am dat peste un ciine, pe care stăpînul său, pentru a scăpa neapărat de el, îl legase de un copac, și era așa de slab și golit de viață că nu mai avea putere decît să mă privească, fără să se mai poată mișca. Totuși se ținea în picioare, el...

★

La cîțiva kilometri de satul meu natal se afla, cocoțat pe înălțimi, un cătun locuit de țigani. În 1910, un etnolog ajunge aici, însoțit de un fotograf. Reușește să-i adune pe locuitori, care acceptă să se lase fotografiați, fără să știe ce-nseamnă aceasta. În momentul cînd li se spune să nu se miște, un bătrîn strigă : „Să nu-i credeți ! Vor să ne fure sufletul". Apoi se reped toți spre cei doi vizitatori care au reușit cu mare greutate să scape întregi. Acești țigani, semisălbatici, nu erau ei India, țara lor de origine, care, în aceste circumstanțe, vorbea prin intermediul lor ?

★

D.C... care, în satul său, în România, își scria amintirile din copilărie, povestindu-i vecinului său, un țăran numit Coman, că nu va fi uitat, acesta vine a doua zi cu noaptea-n cap și-i spune : „Eu știu că nu valorez nimic, dar, totuși, nu cred c-am decăzut așa de rău pentru a se vorbi despre mine într-o carte".

Lumea orală, cît ne este de superioară !

Oamenii (aș vrea să spun, popoarele) nu rămîn în adevăr decît pe timpul cît au oroare de scris. Din momentul în care sînt stăpîniți de prejudecată, ei intră în echivoc, își pierd toate vechile superstiții, posedați de o alta nouă, mai rea decît toate celelalte împreună.

★

Fiecare familie își are filosofia ei. Un văr de-al meu, mort tînăr, îmi scria : „Totul este așa cum a fost întotdeauna și cum va fi, fără-ndoială, pînă ce n-o mai fi nimic".

Mama, pe de altă parte, termina prin această frază testament : „Cee ce întreprinde omul va fi regretat mai devreme sau mai tîrziu".

Nu m-aș putea lăuda c-aș fi putut dobîndi acest viciu de regret prin gusturile mele rele. El mă precede, el face parte din patrimoniul „tribului" meu.

Ce testament, ce inaptitudine la iluzie !

★

Cuvintele fratelui meu apropos de tulburările și suferințele noastre : „Bătrînețea este autocritica naturii".

★

– Ce faci de dimineață pînă seara ?
– Mă suport.

★

Aveam douăzeci de ani. Totul mă apăsa. Într-o zi m-am prăbușit pe canapea cu un „nu mai pot". Mama, deja foarte preocupată din cauza nopților mele albe, mă anunță că tocmai spusese o liturghie pentru „odihna" mea. Nu una ci treizeci de mii aș fi vrut să strig, gîndindu-mă la cifra scrisă de Carol Quintul în testamentul său, pentru o odihnă, dealtfel lungă, este adevărat.

★

Dumnezeu : o boală de care te poți vindeca, deoarece nimeni n-a murit de ea.

★

Din copilărie am intuit scurgerea orelor, independent de orice referință, de orice act, de orice eveniment, separarea timpului de ceea ce el nu era, existența sa autonomă, statutul său special, imperiul, tirania sa. Îmi amintesc, cum nu se poate mai clar, de acea după-amiază, cînd pentru prima dată, în universul vacant, eu nu eram altceva decît scurgerea clipelor care refuzau să-și mai îndeplinească funcția lor proprie. Timpul se dezlipea de ființă în detrimentul meu.

★

Aforismul ? Este un foc înăbușit. Se-nțelege că nimeni nu vrea să se-ncălzească la el.

★

A te răzvrăti împotriva ereditații înseamnă să te răzvrătești împotriva a miliarde de ani, împotriva **primei** celule.

★

Fiecare opinie, fiecare punct de vedere este, în mod necesar, parțial, trunchiat, insuficient. În filozofie, și-n orice alt domeniu, originalitatea se reduce la definiții incomplete.

★

Ce decepție că Epicur, înțeleptul de care am încă nevoie, a scris mai mult de trei sute de tratate. Și ce ușurare că ele s-au pierdut.

În românește de
Dorel Filipescu

«Jurnalul» lui Servien: o compunere secretă?

ÎN aprilie 1979, am găsit la Paris, printre documentele lui Léon Negruzzi, un dosar uriaș conținînd însemnările zilnice ale lui Pius Servien, document pe care, cu aprobarea proprietarului, l-am adus în România. Era un „jurnal" complet inedit, scris în românește, cu rare adăogiri franceze, scris de mînă și, în proporție neglijabilă, la mașina de scris, cu, însă, la fiecare pagină, două-trei còpii, luate cu indigo, din pricini pe care nu le-am clarificat. Din enorma cantitate de hîrtii, multe repetînd, prin imprimeul mecanic, foaia originală, a rămas în cele din urmă un „jurnal" echilibrat, de aproape 300 de pagini, începînd de prin 1950 și sfîrșind în 1959, cîteva luni înainte de moarte. Mai tîrziu, am aflat că aproximativ patruzeci de pagini răzlețe din acest „jurnal" existau în colecția lui V.G. Paleolog (pe atunci răposat recent) și că un asistent universitar de la filologia craioveană, Ion Deaconu, ajunsese, nu se știe cum, în posesia lor. Prin comparație, am observat că el avea ceea ce în „jurnalul" adus de mine lipsește, adică o perioadă tulbure, dintre 1938 și 1950, ceea ce denotă că „jurnalul" ar fi trebuit să fie mult mai consistent. Pe unde se vor fi ascunzînd părțile care lipsesc nu putem ști deocamdată, căci „jurnalul" însuși este o producție enigmatică, neplăcută feluritelor urechi, mai cu seamă din mediul biografic al lui Pius Servien.

Ceea ce știu sigur e că la moartea lui Pius Servien, o persoană care se afla, pe atunci, în intimitatea lui, a voit să scape de această povară documentară și a dăruit jurnalul lui Léon Negruzzi, la acea dată unul dintre ultimii prieteni care mai rămăseseră în viață.

Această donatoare a rămas misterioasă și, dacă e să ne luăm după Léon Negruzzi, ar fi o femeie din „haute bourgeoisie", care locuiește în împrejurimile Parisului, într-un soi de castel, unde ține sub cheie majoritatea picturilor lui Pius Servien, pare-se pline de interes, și care pînă astăzi sînt inedite. Bizareria vieții acestui atît de straniu specimen s-a prelungit, se vede treaba, și în posteritate. Cele cîteva rude pe care le-am consultat nu sînt la curent cu acest „jurnal", îl ignoră și în fond nici nu pun cine știe ce entuziasm în a afla mai mult. Însă „jurnalul" e o probă sigură.

Desene de Pius Servien

Întîia observație izbitoare e că „jurnalul" lui Pius Servien este o compunere secretă, izvorîtă din biologic și lipsit de intenția estetică propriu-zisă, ceea ce înseamnă că autorul n-a voit să-l publice vreodată. Înfățișarea lui „secretă" este întărită de idiom, din pricina limbii române în care s-a produs redactarea, limbă ininteligibilă pentru francez și aptă a păstra, prin ignoranță, „enigma".

În al doilea rînd, e de observat că „jurnalul" este aproape integral un lung șir de evenimente erotice, combinate cu însemnări adînc personale, privind „modul de a fi", retragerea, solitudinea, adică un soi de morală de ordin sceptic, al cărei scop final ar fi ataraxia.

Pentru aceia care judecă în urmarea unor noțiuni inflexibile despre morală, biografia matură și senectă a lui Pius Servien e pigmentată de un accent priapic, de o sexualitate complicată de intelect, precum și de o insistență aproape maniacală asupra cîtorva idei, a căror repetiție nu e fără folos. În „jurnalul" lui, Pius Servien este un soi de Ștef Gheorghidiu, suferind din pricina complicațiilor pe care femeia le creează adeseori involuntar. Însușirea de a proiecta gestul minor, propoziția neînsemnată și aceasta pe însemnate pînze epice, face din Pius Servien un adevărat ins tor-

turat, al cărui jurnal este „son coeur mis à nu".

Totuși, față de Camil Petrescu diferențe sînt, mai cu seamă în aceea că aici bărbatul e un poligam liber, înapt de conjuncția maritală, coabitînd totuși cu o serie de femei pe care le adoră sincer și le observă nemilos cu o vitriolată emoție. Șirul uriaș de „inițiale" obscure, de litere grecești (spre a le face și mai de nedezlegat pe „modele"), de nume reținute pe o pagină și dispărute repede în uitare nu e totuși catagrafia unui impenitent Casanova, în robă savantă de academician, ci expresia unui temperament meridional și vitalist, a unei compoziții sufletești baroce, înainte de a se fixa erotic și fixîndu-se totuși provizoriu în fiecare episod izolat.

Excepțională este aci observația psihologică, provenită din umorile sumbre ale unui nihilist și închipuit, viețuind cu o reprezentare absolută despre amor, hărțuit de telefoane, iritat de atît de femininul capriciu, înapt a înțelege ceea ce în fond este unic la femeie. Din această observație necontenită, de simțuri în alarmă infinită, a ieșit o proză moralistă în termenii eseului filozofic din 1927 „Introducere la un mod de a fi" (Craiova), plină de deducții etice, de judecăți proprii, din domeniul moralei practice. Adăogînd la un număr de pagini (totuși, redus), reproducătoare de idei, deținătoare de speculații felurite și puținele știri despre „biografia" lui creatoare, însumăm în sfîrșit un produs omogen și de un interes ieșit din serie. Este în afara îndoielii că „Jurnalul" lui Pius Servien este cel mai „erotic" dosar de însemnări zilnice din literatura română a cărui promovare editorială va impune și un prozator.

ISTORIA UNEI PASIUNI

4.3.53

Obiceiul de a se crede deasupra, de a'și face de cap. Mi-a primit laudele fermecată. E cu totul alta cînd o fac de două parale, cînd îi impun să facă ce nu vrea ; își pierde capul în așa noutate, se apără cu orce ar fi. Mintea cam scurtă, cum i s'a dovedit ades în viață ; deși deasupra celor cu cari erea. Nu se resemnează să afle că este mai jos de cineva, și că nu este mereu de lăudat. Vanitoasă, încăpățînată ; și-și pierde cumpătul iute, cum e atinsă, cum nu-i place ceva. Știe că uneori a avut curajul de a spune adevărul, cînd alții nu-l spun ; dar erea ajutată de mîndrie și încăpățînare, ades. Dar ades, pe jumătate or pe deantregul, nu spune adevărul, întunecă apele, cînd vede că adevărul se întoarce împotriva vanității ei, o arată mai puțin nobilă și inteligentă decît a admis că este, ca o axiomă.

Așà fiind, o pun mereu față în față cu adevărul ; și atunci ades e fără farmec, și se depărtează de mine, ca multe altele, pînă chiar s'ar fi putut depărta de tot, or cine știe ce prostie ca să'i facă de cap or să se răsbune ; or, de o vreau mereu plăcută, uneori fermecată și fermecătoare, trebuie să nu-i spun nimic, să nu-i deschid niciodată ochii, să o încânt cu laude. Atunci e fericită, iubitoare, frumoasă. Este un spectru periculos și nemulțumitor, cu anumite linii splendide. Ce viață ar fi fost pentru mine, ce prietenie, ce liniște ? Dealtfel puțin înțelege ierarhia ; gustul ei pentru cele ce fac a rămas superficial ; și un sentiment că se ia după alții, nu vine din puterea înțelegerii. O nuanță de Malola și de Tania, o nuanță de Edmea ; și chiar de aceea care imi spunea, cînd a venit sub mine „Et seuls de jeunes bras, etc" și puține zile după ce a plecat furioasă fiindcă vedeà că văd adevărul.

Așa fiind, ar fi fost o viață frumoasă un cârd de zile, dar fără înțelegere adîncă, și adevărul e că piinea a de toate zilele. La nevoie, mai ușor dă dreptate unei goniflerii, decât mă înțelege sau e în stare să fie alături de mine. Este în multe de teapa tuturor, și eu am ridicat-o până la mine, fără să prea înțeleagă : îi ajunge să fie niteluș deasupra mulțimii, alături de mine, ambii cam de o teapă cu toți, și ea mai umană și în stare să-i înțeleagă. Cu așà insușiri, ne-am fi îndepărtat oricum, și unele zile cu multă durere, sau prostii cu atât mai neașteptate cu cât n'am fi putut clădi pe adevăr (să zic ; pe adevărul meu, pe modul meu de a fi) ; ci pe vanitate, încredere în sine, obiceiul de a'și face de cap și a nemeri mereu pe mal, fără a învăța minte, și totul cu încăpățînare și un cumpăt repede pierdut. Și mă lăsà să'mi fac legende de continuă noblețà, blîndețe, înțelegere, răbdare ; peste care se răspândea un devotament și o iubire nemărginită pentru mine. În ce clipe s'a arătat astfel ? și în alte zile, cum s'a arătat, cum m'a înțeles și privit ? M'a voit, ades cu gingășie, duioșie, farmec, — pentru ea ; ce a știut să facă pentru mine, când s'a gîndit la mine, chiar de o costà ceva, — fie nitică vanitate și încăpățînare ?

Așa fiind, vorba ceea, ce am avut și ce am pierdut ? Dar azi ce se cuvine să fac, cu fiirea mea întreagă, care nu găsește liniștea nici fericirea în sala de așteptare ? Să tac adevărul, când îmi vine în minte ? nici asta nu știu. Să mă las neînțeles, amestecat cu cele lumești, folosit fără un sens mai adânc de ceea ce mi se cuvine și mi-e rolul și fiirea ?

Cred, din toate punctele de vedere, că este mai bine să mă retrag la oarecare distanță : aceea din primele zile, din zilele mai bune. Adevăruri mari nu mai am de limpezit ; destul am spus, de n'a înțeles e că nu poate ; de a înțeles, vedem ce s'o lămuri, ce mai rămîne din iubire după operație. Voi greși mai puțin, de recitesc toate aceste foi, de rămîn mai departe ; altfel totul se strică, fără frumusețe, chiar amintirile. Și n'ar fi, cred, o faptă bună. Atunci, să-mi țin fiirea deacum, cum oi putea. Să fac ceea ce judec mai bine, și cum hotărăsc ; necum mă bate vântul și mă țin nervii. Oare ce rău ar fi să încerc să'mi țin fiirea, să nu fiu fără băgare de seamă ; să măsor ce pot, și să nu mă încumet mai departe.

Trebue să fiu cum am fost cu Maria, cu Sao ; cu ea în primul timp. O oarecare distanță (fără tu, de se poate).

În orce caz, prea își ia nasul la purtare. I s'a urcat la cap toate laudele primite de la mine ; și adevăruri ce nu-i plăceau nu le-a primit, s'a și obrăznicit.

Ca în primul timp, să aștept să'mi telefonez. De o fac, să nu fie din curtenie (e înțeleasă greșit) dar numai când este pentru mine, pentru a mă liniști.

Să o văd cît mai rar pot. Nu mai des, pentru a-i face plăcere. Cât mai rar pot, cercând să rabd încă puțin, să mai întîrzii puțin.

Să mă desleg, să nu mă leg în nici un fel. Am descurcat multe pentru ea ; ce rămîne, o poate face singură, or să'mi ceară ajutor. Sao își continuă munca, singurătatea, mai fără ajutor de nicăeri ; și nu cu atîtea ajutoare, case, etc. Nu mi s-a arătat vreo recunoștință. Și își permite cam multe cu mine.

Se cuvine să mai postesc, și cu ochii, și cu sărutările ; restul ar veni ca urmare. În aceste momente nemulțumite, și când am atîta oboseală, n'ar aduce nimica bun. Numai când văd că au fost ore limpezi, și că ea dorește ; și tot rar, o dupâ-amiază pe săptămînă ar ajunge, într'o zi limpede, ușoară, veselă — și astfel chiar, încât pe urmă să ne despărțim pentru trei zile. Mai ales aci, măsură și pază.

Să las cu totul adevărurile, mustrările, lămuririle. Am vorbit destul. De vrea să vorbească, să o ascult, fără a răspunde.

Să tac, or să vorbesc de lucruri ușoare, arar. Or să vorbesc uneori, dar nu ca o doctorie, de munca mea. Să nu mai vorbesc din suflet, serios, dar cu ironie, și fără confidențe. Ce nu mi-a priit, nu mai trebue. Să încerc altfel, câteva luni.

18.10.54

Nimic n'a înțeles : nimic cavaleresc, devotat, nici un sacrificiu. Uneori, am întâlnit o grosolănie față de mine (acum, de ziua mea anul trecut, întrebarea la telefon în primul an, și alte de atunci)... unde am ochii și urechile ? Fac ca pictorul, care cu un model grosolan în față, dă înainte cu visul ce se trudește să pic-

teze : aceasta m'a pierdut, n'am știut să deosebesc modelul de opera mea ; degeaba l'am cioplit. Visul meu de artist e una ; se arată mai bine, uneori, când e abeà lumină. Dar ființa adevărată, — unde'mi sunt ochelarii ? Nici de încoronat nici de spânzurat ; nu e treaba mea pe lume. Dar trebuie să rămân liber și deștept ; să'mi visez visurile aiurea, pe pânză or pe hârtie, nu în brațe.

Cu alte modele n'a puteà pictà or scrie ? Lenea și lipsa de curaj sunt la rădăcina atâtor chinuri ; de ce nu mă urnesc ?

Să învăț să tac, — să deschid ochii și să ascult — și să nu spun nimănui ce gândesc și ce voi face. Cine vrea să mă cunoască, — să'mi studieze operile.

Să folosesc lumea : tot ce am, tot ce am în jurul meu. Și, de acum, să'mi văd de mine. Destul m'am trudit pentru alții. M'ar lovi damblaua și atâta tot. De mă țin în viață, cine mă iubește tot poate folosi văzându'mă ; și de este cineva care mă vrea cu adevărat pe mine și pe nimeni alt (nu din lene, ci din alegere), mă poate citi : am vorbit destul. Oare atâtea opere să nu'mi folosească măcar cu atâta, — să pot să tac, și să'mi văd de ale mele ?

22.3.55

Are ceva eroic, de primul rang, cum tot dam să'mi închipui ? Nu. Cel mult, iubirea ce ar fi avut-o pentru mine. Dar cu sentimentele ei de acum și fără a cercetà ce vor fi fost altădată ? De aș avea de ales, între ea cu sentimentele de acum, așà cum se arată — și altele din vreo clasă de la Pompilian ? Dar, în lipsa acestora (și nu lipsesc atât de orce) am negreșit nevoe să'mi atârn lirismul de cineva ? Or îl păstrez pentru mine, și mă mulțumesc de Monica etc. pentru alte necesități ?

N'ar trebui să mă mai apropii, nici în vorbe nici altfel. Un fel de „mademoiselle", or cel mult de José. Să nu-i mai spun nimic de ale mele ; nici să mă mai amestec în nimic în viața ei. Ce păzesc acolo ? și cu ce timp pierdut, și ce folos pot așteptà ?

Când vorbim — și mult am tot vorbit de trei ani — s'a arătat acum până unde ajunge cu vorba, și ce se poate găsi în inima și mintea ei. Mai bine nu vorbeam niciodată. Încotro ne-am îndreptat, cu aceste vorbe și apropieri ? I-a priit ? Am găsit vreo frumusețe în ultimul an, vreo speranță că va fi mai bine ?

Dacă dorește să se apropie, încă pot să nu mă îndepărtez. Dar, de lungă vreme, pare că am tot dat eu să mă apropiu, și ea să se depărteze. Am tot dat să păstrez visele, și ea să le spulbere ; fiindcă, probabil, nu ereau visele ei. Ea visà de anumite satisfaceri, eu, de alte ; cu un singur punct comun, pe planul orizontal, restul fiind două închipuiri diferite. Un timp, a încercat să urmeze închipuirea mea. Dar nu e de teapa ei. A fost numai o uimire și un entusiasm al... punctului comun. În restul orelor, și tot mai mult cu timpul, își regăsea visul ei, care nu seamănă cu mine. Caute ce o vrea, să'și așterne cum vrea, și să nu mă mai amestec, că n'am reușit. Să mă ocup numai de P. — inert în tot restul. Și să'mi văd de ale mele, să nu mai aștept nimic de la ea, să nu păzesc nimic, să nu mă amestec. Însă, în toate, să mă port bine, liniștit, cu omenie.

Prezentare și îngrijire de
A. Silvestri

UNIVERSUL LUI CINGHIZ AITMATOV

Sînt scriitori care vin în literatură însoțiți de o legendă. Apoi legenda se difuzează în cărțile lor, ca un pămînt luminat de raze necunoscute, rămînind de neatins și sporind doar, sublim, frumusețea florii cuvîntului. Între ei, cred, se așează pe drept, Cinghiz Aitmatov, kirghizul născut la 12 decembrie 1928 în satul Seker din Valea Talas. În tinerețe, practică meseria de veterinar. Începe să scrie și, la 30 de ani, explodează în literatură cu „Geamilia", pe care Aragon o numește „cel mai frumos roman de dragoste al lumii". Cărțile care urmează îl fixează pe Aitmatov în plutonul de elită al prozatorilor contemporani. Traducerea recentă în limba română a ultimului său roman, „O zi mai lungă decît veacul" a fost pentru cititorii de la noi o sărbătoare a sufletului. O pledoarie pentru omul adevărat căruia nimeni și nimic nu trebuie să-i ia dreptul la iubire și la memorie, să-l transforme într-un „mankurt". I-am regăsit gîndurile într-un interviu realizat de Tatiana Siniția pentru „Les Nouvelles de Moscou", interviu pe care l-am citit în avionul ce lega Moscova de New Delhi trecînd pe deasupra stepei kazahe, acolo unde au intrat în eternitate gîndurile lui Edighei .

— După apariția povestirii „Vaporul alb" în urmă cu 14 ani, foarte mulți erau cei ce credeau că acesta este punctul culminant al creației dv...

Cinghiz Aitmatov surîde și-și clatină capul :

— Personal, consider că cea mai bună carte a mea este încă în mine...

— „Vaporul alb" v-a adus o popularitate mondială. Filmul care s-a făcut după povestire și-a cîștigat de asemenea celebritatea. Cum judecați această lucrare acum ?

— Știți, eu am un defect : îmi pierd interesul pentru tot ce am scris. Înainte de a scrie simt ceva ce nu pot încă exprima, care-mi apasă inima. Odată ce reușesc să mă eliberez prin scris, este ca și cum aș scăpa de o durere și mă străduiesc s-o uit.

— Pentru a o schimba cu alta...

— E destinul scriitorului. E adevărat că am scris „Vaporul alb" repede și oarecum ușor. L-am scris pentru mine și pentru aceia pe care i-ar putea interesa lucruri atît de evidente precum conștiința și onestitatea al căror germen se manifestă din copilărie.

— În „Vaporul alb" personajul dumneavoastră moare la șapte ani. N-are forța de a suporta ceea ce-l faceți să îndure. Îl puneți să îndure suferința unui adult.

— Nu există suferințe pentru adulți și suferințe pentru copii, există numai suferințe omenești. Mulți cred că un copil este un viitor om cînd el este deja un om. Subliniez acest adevăr. Integritatea și valoarea individului depind de dezvoltarea unui puști, de condițiile care-i vor fi create. În „Vaporul alb", copilul respinge moartea pentru că inima sa de copil n-o poate accepta.

— Cum ați scris dumneavoastră însivă : „E imaginea fulgerului care a luminat odată și s-a stins. Or, cerul este cel care provoacă fulgerul. Și cerul este etern". Probabil în această idee găsiți o consolare pentru dv. și pentru cititor ?

— Se poate. Sînteți de acord că, în ciuda finalului tragic, povestirea mea e plină de speranță ?

— Evident. Uneori cărțile dumneavoastră sînt melancolice. Pentru ce alegeți această tonalitate ?

— Sînt, probabil, eu însumi atins de melancolie, glumește Cinghiz Aitmatov. Dar, vorbind serios, sînt convins că acest caracter tragic constituie cu siguranță forța puternică ce obligă spiritul omului să mediteze la sensul vieții. Nu e întîmplător că el stă la baza literaturii antice.

— La ce concluzii ați ajuns reflectînd la esența vieții ?

În răspunsul său, Aitmatov rostește un lung monolog. Operele sale sînt într-o oarecare măsură meditații despre sensul vieții. În înțelegerea acestei probleme eterne, el pleacă de la faptul că adevărul, care este indisolubil Binelui și se opune Răului, primează întotdeauna. Pînă azi, estimează scriitorul, umanitatea n-a descoperit nimic mai universal valabil în stare să unească ființa umană, decît umanismul. De unde și destinația cea mai înaltă a literaturii : a cultiva umanismul slujind adevărul oamenilor, căci el este limbajul comun cu ajutorul căruia popoarele pot tinde spre salvarea lumii.

Mica stațiune balneară de pe lacul Issîk-kul unde l-am întîlnit pe C.A. se numește Ciolponata, ceea ce în kirghiză înseamnă „tatăl luceafărului de dimineață".

O frumoasă legendă a unit în acest ținut, lacul și cerul. Se spune că albastrul Ciolpon (Venus) este o particulă din Issîk-kul, care a părăsit țărmul și s-a înălțat pe cer. În acest sat își consumă C.A. truda sa de scriitor care l-a făcut cunoscut în lumea întreagă. Cărțile sale pleacă de aici spre toate colțurile lumii. Cunoscînd interesul cu adevărat mondial care însoțește opera scriitorului e dificil să-ți închipui că, doar cu puțin peste șase decenii în urmă, kirghizii n-aveau scriere proprie și că tatăl lui Cinghiz a fost primul din familie care a ținut în mînă un abecedar.

Nimic din ceea ce ar putea să țină de poză în aspirația lui Aitmatov către singurătate : ca numeroși alți confrați, el consideră că actul creației e un lucru intim, care nu suportă martori. Nu vorbește nimănui despre ceea ce scrie, nu publică nici un capitol din romanele în lucru în marile reviste. Ceea ce scrie este secretul său. Soția sa, Măria, este primul său redactor și cititor. Ea vine din cînd în cînd la Ciolpon-ata cu fiica lor de șapte ani și fiul lor de cinci ani, dactilografiază paginile terminate, își spune părerea despre ele. Scriitorul are deplină încredere în judecata Mariei, ea însăși autoare de scenarii cinematografice. Aitmatov scrie fără grabă, îi place să refacă. Știe rusa la fel de bine ca și limba sa maternă. Pentru scris o alege pe una sau pe cealaltă și-și face singur traducerea. Consideră că, la fel cum din întîlnirea a două științe se poate naște o știință nouă, întîlnirea a două limbi

Desen de Raluca Grigorcea

poate oferi o imagine nouă a gîndirii scriitorului.

— Cum se naște ideea, subiectul unei viitoare cărți ?

— N-aș putea să definesc asta cu exactitate. De cîte ori mă aflu în fața unei foi albe încerc un sentiment de derută, am senzația că scriu pentru prima oară. E clipa cea mai grea. Dar înainte de a începe să scriu trebuie să știu care va fi finalul. Așa s-a întîmplat cu „Vaporul alb", așa s-a întîmplat cu ultimul meu roman „O zi mai lungă decît veacul".

— La fel ca milioane de cititori ai romanului la care v-ați referit, consider și eu că acesta este nu numai un fenomen literar dar și, în egală măsură, filosofic. El se află la același nivel cu zguduitoare opere ale literaturii mondiale cum ar fi : „Maestrul și Margareta" de Mihail Bulgakov, „Un veac de singurătate" de Gabriel Garcia Márquez...

— Pentru mine acesta este un mare compliment. Dar romanul meu a fost deopotrivă criticat, a provocat discuții vii. Mi s-au reproșat adesea linia fantastică, metaforele. Sînt recunoscător acestei judecăți severe, dar consider că în secolul nostru metaforele au devenit indispensabile, redînd întreaga amploare a incursiunii în universul realizărilor științifice și tehnice. Sau, pur și simplu, pentru că lumea noastră a devenit un spațiu al fantasticului.

— În urmă cu 14 ani criticii s-au înșelat afirmînd că „Vaporul alb" este vîrful creației dv. Poate că azi și eu mă înșel considerînd că „O zi mai lungă decît veacul" este cea mai bună operă a dv. În postfața romanului scrieți că v-ați dăruit în această carte fără nici o rezervă : „Această carte este trupul meu, acest cuvînt este sufletul meu...".

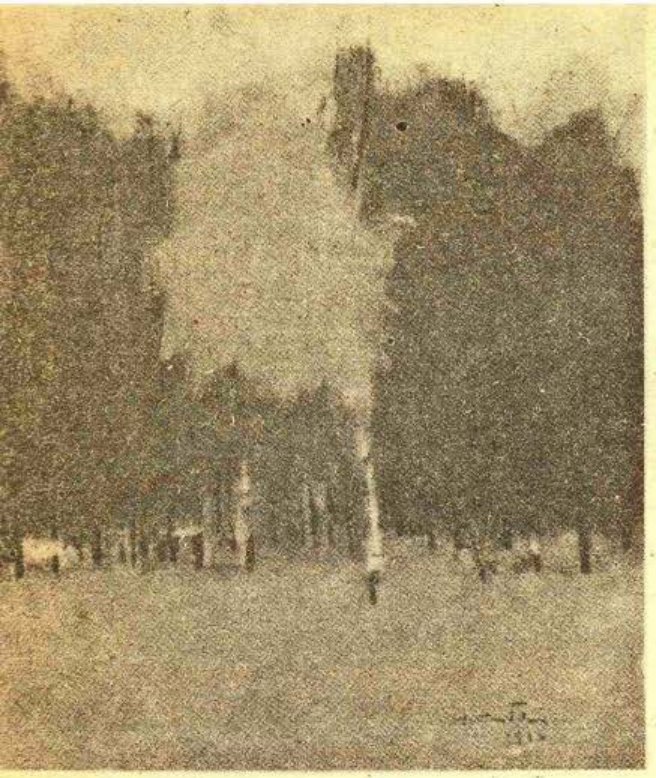

Tablou de Augustin Costinescu

— Am citit aceste cuvinte în „Cartea întristării" scrisă în secolul X de un călugăr armean, filosoful Grigore Narekaţi şi am fost uluit de probele morale inumane la care acesta şi-a supus conştiinţa.

— În romanul dumneavoastră se regăseşte acelaşi spirit — cititorul e frapat de maximalismul cu care vă înfăţişaţi personajele la judecata conştiinţei.

— Maximalismul moral este condiţia cu care începe marea literatură, asta mă obsedează. În coliziunea moralului cu imoralul, a eternului cu efemerul, a vanităţii cu înălţarea, omul e important şi adevărat în măsura în care este o individualitate, în măsura în care se manifestă spiritual. Convins de asta, mă străduiesc să plasez personajul principal al romanului meu, feroviarul Edighei, în centrul unui univers poetic, să-l încarc cu toate puterile genului uman. Edighei al meu este un adevărat truditor. El gîndeşte, filosofează, îşi pune întrebări şi caută pînă la durere răspuns la aceste întrebări.

— De ce personajul dvs. trăieşte în stepă, în timp ce acţiunea tuturor povestirilor anterioare, cu excepţia celei intitulate „Ciine fugind pe malul mării", se petrece pe pămîntul kirghiz şi, cel mai adesea, în satul dv. natal?

— Străbat adesea imensele spaţii ale stepei kazahe călătorind de la Frunze la Moscova şi de fiecare dată mă cutremură gările mici cu cîteva case în jur unde trenul nu opreşte niciodată. Mă gîndesc că viaţa modestă a oamenilor din aceste localităţi minuscule care par izolate de restul lumii nu e lipsită de pasiuni fiind o parte firească a vieţii din jur, aşa cum o picătură de apă e o parte a mării. Şi o a doua raţiune a plasării cărţii în etapa kazahă este aceea că un loc important e consacrat cosmodormului, Universului.

— De ce aţi ales metafora Cosmosului?

— Am reflectat deseori la legătura omului cu Universul. Dezintegrînd nucleul atomic, noi ne-am implicat în secretele creaţiei lumii. Or, asta permite eliberarea unei energii capabile să aneantizeze tot ce e viu. Alegoria, metafora, procedeele fantastice folosite în roman nu sînt un scop în sine, ci numai un mod de a gîndi, un procedeu de a cunoaşte şi interpreta realitatea. Deschiderea, să-l spunem cosmologică, a romanului are rolul de a reprezenta într-o formă grotescă pericolele potenţiale pentru umanitate care există astăzi şi de a sublinia o dată mai mult că nu există ţel mai important în lume decît lupta pentru pace, pentru salvarea civilizaţiei.

— Ce probleme ale lumii de azi vă neliniştesc, ce reprezintă, după părerea dvs., un rău deosebit?

— Cinismul, îngustimea spiritului, meschinăria, dragostea pentru obiecte, carierismul. Curînd noi vom celebra a 40-a aniversare a Victoriei. În tot acest timp viaţa a cucerit noi calităţi şi posibilităţi. Mulţi s-au consolat, şi-au pierdut memoria, au început să prefere valorile materiale celor spirituale. Nu din întîmplare se spune „Cu cît eşti mai sătul, cu atît eşti mai trufaş".

Or, nu încape îndoială, sănătatea culturală a omului este unul dintre factorii principali ai unei vieţi demne! Pentru a te consacra liniştit pasiunii cupidităţii, arivismului, ipocriziei trebuie să încetezi a fi om întreg.

Ceea ce a fost nu trebuie să fie uitat, nu trebuie să ne priveze de memorie, căci ea este conştiinţa noastră.

Şi conştiinţa nu va permite niciodată omului să-şi trădeze idealurile spirituale supreme...

★

Locul pe care Cinghiz Aitmatov şi l-a ales pentru a-şi scrie opera — mica staţiune de pe malul lacului Issîk-kul — are, la rîndul său, un destin extrem de interesant. Ştiinţa mondială a ales acest lac pentru o experienţă de prim rang a istoriei şi fizicii microcosmosului. Ea se va desfăşura pe parcursul a zeci de ani şi poartă indicativul BATISS rezultat din combinarea numelui oraşului american Batavia şi acela al lacului Issîk-kul. Experienţa constă în dirijarea unui fascicol de neutrino creat într-un accelerator din Batavia care să traverseze scoarţa pămîntului pînă la lacul Issîk-kul unde particulele vor fi înregistrate cu ajutorul unor instalaţii speciale. Cîteva aparate destinate realizării programului au fost deja coborîte în adîncimile lacului.

Dacă experienţa va reuşi, ea va oferi date certe despre deriva continentelor, despre structura nucleului solar, despre posibilitatea prevederii cutremurelor de pămînt, despre detectarea mineralelor utile. Şi, în sfîrşit, vor proba existenţa undelor de gravitaţie, fenomen misterios al naturii de care se vorbeşte atît.

N-are oare dreptate Cinghiz Aitmatov afirmînd că lumea în care trăim stă sub semnul fantasticului?

Prezentare şi traducere de Nicolae Dan Fruntelată

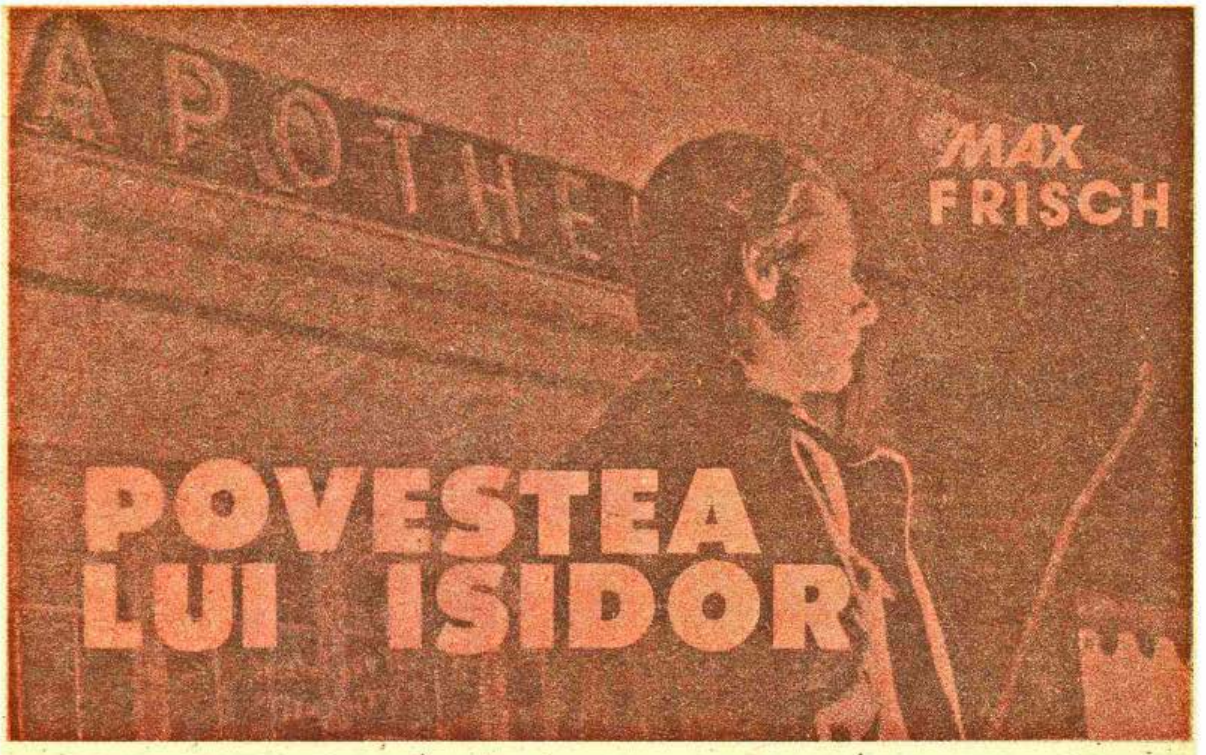

POVESTEA LUI ISIDOR

Am să vă spun povestea lui Isidor, o întîmplare adevărată.

Isidor era farmacist. Om în puterea vîrstei, tată a cinci copii, un soț foarte fidel. Cîștiga foarte bine și era respectat. Ca orice om cu-atîtea calități, el mai avea și lipsuri. Nu-i plăcea, de exemplu, să fie întrebat de soție unde-și petrece timpul său liber. Asta îl scotea din sărite, chiar dacă el se străduia să nu lase mînia și iritarea să i se manifeste. Considera că nu merită să se certe cu soția doar din atîta lucru. Și, datorită faptului că putea să se stăpînească, a avut o căsnicie cît se poate de fericită.

Într-o vară familia s-a pregătit să facă o călătorie în insulele Mallorca, așa cum era moda pe-atunci și, lăsînd la o parte zarva obișnuită în astfel de împrejurări, totul a decurs și de data aceasta cît se poate de firesc. El a suportat totul în liniște. Ba chiar începuse să se poarte mai tandru cu soția, așa cum făcea totdeauna cînd începea concediul. La Avignon, unde-au dormit o noapte, s-a plimbat braț la braț cu soția pe străzi și s-au simțit amîndoi ca în luna de miere. Au fost încîntați de frumusețea orașului.

Cînd au ajuns la Marsilia, tocmai împliniseră nouă ani de căsătorie și au sărbătorit evenimentul. Soția sa era și ea o ființă iubitoare și se purta la fel de tandru cu el, cum se purta și Isidor cu ea. Mediterana arăta ca într-o ilustrată. Se îmbarcaseră pe vaporul cu destinația insulele Mallorca și stăteau amîndoi liniștiți, privind marea, cînd Isidor își aminti că uitase să cumpere presa din ziua respectivă. Liniștindu-și nevasta, el se duse să cumpere ziarele. Să fi făcut el asta și pentru ca să scape de întrebările inutile ale soției ? Nu se știe dacă el a făcut-o în mod intenționat. Poate că a făcut-o pur și simplu din plictiseala provocată de faptul că vaporul întîrzia să ridice ancora, ori poate că simțise la un moment dat nevoia de-a face cîțiva pași de unul singur, așa cum fac bărbații uneori. Cert este că, întorcîndu-se de la chioșc — adîncit în lectura unui ziar franțuzesc, în loc să se întoarcă pe vapor, el se trezi pe un șlep cam murdar, plin cu oameni în uniforme galbene, care începură, la un moment dat, să facă o hărmălaie și o gălăgie de nedescris. Cînd își ridică privirea din ziar, își dădu seama că vaporul în care își lăsase soția, se desprinsese deja de țărm și înainta spre insulele Mallorca.

Isidor simți doar cum debarcaderul se îndepărtează. N-aș putea spune cu siguranță dacă doar lovitura sub bărbie a unui subofițer francez fusese aceea care-l întrerupsese din lectură ori, poate, căldura prea mare a zilei. Ceea ce pot să spun — și încă cu mîna pe inimă — este că în legiunea străină în care nimerise Isidor a avut o viață mai dură decît înainte, în familia sa. Fortul galben, unde-a fost instruit, era așezat în deșert. În afară de asfințitul soarelui nu mai era nimic de admirat în jur. Cînd nu era prea obosit din cauza instrucției, se gîndea îndelung la nevastă-sa, și i-ar fi scris cu mare plăcere, dar nu avea voie.

Franța lupta pentru menținerea coloniilor sale, așa că Isidor făcu, în curînd, înconjurul lumii, cum nici n-ar fi îndrăznit să viseze vreodată. Uitase și de farmacie și de trecutul său familial. Cu timpul, își pierduse pînă și dorul de-acasă. În orice caz, i-au trebuit multe formalități pînă să reușească să revină în patrie. Asta s-a întîmplat cîțiva ani mai tîrziu.

Și, dacă tot reușise să se reîntoarcă în Franța, s-a gîndit să vadă ce mai e pe acasă. Astfel că, într-o dimineață frumoasă de primăvară, el se trezi în poarta grădinii casei sale. Bărbos și slab, cum ajunsese între timp, cu casca militară subsuoară, ca să nu-și sperie, cumva, vecinii, pe care, de altfel, el îi și considera morți, căci erau mai bătrîni, dar pe care nu voia, totuși, în cazul că ar mai fi trăit, să îi bage în sperieți cu neobișnuita lui uniformă încinsă — colac peste pupăză — cu o centură veche militară de care atîrna un revolver, el ajunse la poartă și privi înăuntru. Era într-o duminică dimineața, chiar în ziua de naștere a soției pe care, cum am spus mai înainte, el o iubea cu toate că de-atîția ani nu reușise nici măcar să-i trimită o carte poștală.

După cîteva clipe, cu mîna încă pe poarta grădinii, care tot neunsă era și scîrțîia teribil din balamale ca și odinioară, cînd o deschise, el se opri din nou, înmărmurit, cînd cei cinci copii de care el se înstrăinase atît în cei șapte ani, cît lipsise de-acasă, strigară de departe toți într-un cor : „Paaapi !"

Toți semănau cu el. Nu mai avea ce face. Pași mai departe, ca un om care s-a hotărît să intre în luptă, cu singura speranță că soția lui — dacă era acasă — nu îi va pune prea multe întrebări. Pași pe gazon, ca și cum ar fi venit de la servici și nu din Africa sau Indochina. Soția lui stătea tolănită într-un șezlong, sub o nouă umbrelă de soare. Nici rochia de dimineață, scumpă, pe care soția o purta, Isidor nu o mai văzuse vreodată.

O servitoare nouă, în orice caz o tînără necunoscută, îi așeza chiar în clipa aceea pe măsuța din față o cană de cafea unui bărbos mai tînăr ce se purta cu o nonșalanță vădită și era, fără dubiu, noul prieten al casei. „Va fi cam greu să mai aterizez aici", gîndi Isidor, lăsîndu-și mînecile suflecate în jos.

Copiii s-au arătat nerăbdători și curioși să știe dacă au voie să se joace cu casca militară, ceea ce, natural, nu se întîmplă fără ceartă. Apoi, după ce tînăra necunoscută sfîrși cu servitul cafelei, se petrecu totul ca într-o adevărată idilă. Era într-o duminică dimineața de mai însorită. Se auzeau clopotele de la biserică și masa era plină cu prăjituri, ca la orice aniversare. Mai mult decît în visul lui Isidor.

Fără să țină cont de noua fată-n casă, care tocmai servise cafeaua, Isidor îndrăzni să se uite în cele din urmă la soție. „Isidor, spuse ea, oprindu-se din turnatul cafelei, astfel că tînărul bărbos se văzu nevoit s-o ajute și s-o întrebe, în timp ce-i luă cana și îi umplu el ceașca, tandru : ce ai"?, „Isidor, spuse ea, și aproape că începu să plîngă, în timp ce el o îmbrățișă. Isidor, continuă ea apoi, unde ai dispărut atît amar de vreme ?"

Descumpănit o clipă, Isidor, care tocmai luase și el o ceașcă de cafea de pe măsuță, o puse la loc, fără să soarbă din ea și fără să se mai așeze la masă, se rezemă de-un par ce susținea o tufă de trandafiri, înfundîndu-și mîinile-n buzunare. Se dezobișnuise omul să mai fie căsătorit. Cînd soția îl întrebă din nou : „De ce nu mi-ai scris nici măcar o carte poștală ?", el se-ndreptă, se duse la copii, le smulse casca militară din mîini și c-o mișcare bruscă și plină de rutină și-o așeză pe cap. Și, în timp ce copiii, care nu mai văzuseră în viața lor o astfel de scenă — căci nu era de colea să-l vezi pe papi cu casca militară pe cap și încins cu centura uzată de care atîrna un revorver adevărat, — îl priveau impresionați tocmai cînd soția îi spuse : „Știi, Isidor, asta n-ar fi trebuit să o faci !", — ceea ce era prea mult pentru o reîntoarcere după atîta timp acasă — el scoase, cu-o mișcare la fel de plină de rutină, arma de la șold și trase trei cartușe chiar în mijlocul tortului moale, încă neînceput, din mijlocul mesei, ornat cu frișcă și cu spumă de zahăr, ceea ce, lesne de închipuit, produse o mare stupoare.

„Ești nebun, Isidor!" strigă soția, a cărei rochie fusese cea mai expusă stropilor de cremă și de frișcă. Dacă n-ar fi fost și nevinovații copii de față, ea ar fi luat această vizită, care nu a durat mai mult de vreo zece minute, drept o halucinație. Înconjurată însă de cei cinci copii, asemeni unei a doua Niobe antice, ea îl văzu aievea pe Isidor cum se îndreaptă cu aceiași pași calmi, cu care venise, spre poarta grădinii, purtînd pe cap strălucitoarea cască militară, și cum dispare.

După această întîmplare, biata femeie n-a mai putut să vadă nici un tort fără să se gîndească la Isidor. Acest fapt o determină să înainteze divorțul. Dar, cu toate că-l știa atît de vinovat, nenorocita mai spera ca el să se întoarcă din nou acasă. De aceea, îl înștiință pe avocatul ei, că dorește să-l mai aștepte încă un an de zile, ca Penelopa, și că deși vrea să rămînă doar cu copiii ei, ar dori ca divorțul să nu se pronunțe înainte de împlinirea acestui termen.

Și, într-adevăr, cu ocazia următoarei zile de naștere a soției sale, Isidor se întoarse din nou, se așeză la masă, după saluturile de rigoare, își lăsă mînecile suflecate în jos, permise copiilor să se joace cu casca lui militară, astfel încît aceștia erau din cale afară de fericiți că aveau iarăși tată. Dar fericirea lor, a copiilor, nu dură de data aceasta nici măcar trei minute, căci după ce soția lui îl întreabă iarăși : „Isidor, unde ai fost din nou în tot acest timp?" el se ridică de la masă, fără să mai împuște de data asta, și, fără să-și mai ia din mîinile nevinovaților copii cascheta militară ci doar suflecîndu-și mînecile cămășii la loc, dispăru pe poarta grădini fără să se mai reîntoarcă vreodată.

Cererea de divorț a trebuit să fie totuși semnată de sărmana femeie — și nu fără lacrimi în ochi — în primul rînd pentru că Isidor nu și-a mai făcut apariția nici după trecerea a încă unui an de așteptare, astfel că farmacia a fost vîndută. Cea de-a doua căsătorie a femeii a avut loc la scurt timp după trecerea termenului legal cerut de procedura civilă în cea mai liniștită și banală formă, fără tam-tamuri, și astfel viața ei a reintrat în normal, lucru extrem de important, pentru creșterea și educarea copiilor.

Despre unde și cum și-a petrecut tatăl restul vieții sale pămîntești nu a mai venit nici o veste. Nici măcar o vedere sau o carte poștală. Femeia nici nu mai voia să audă despre așa ceva. Nici nu le permitea copiilor să o întrebe. Și nici chiar pe ea însăși ea nu s-a mai înbat vreodată.

În românește de
Gavril Matei Albastru

sau LAS VEGAS de Mario Puzzo

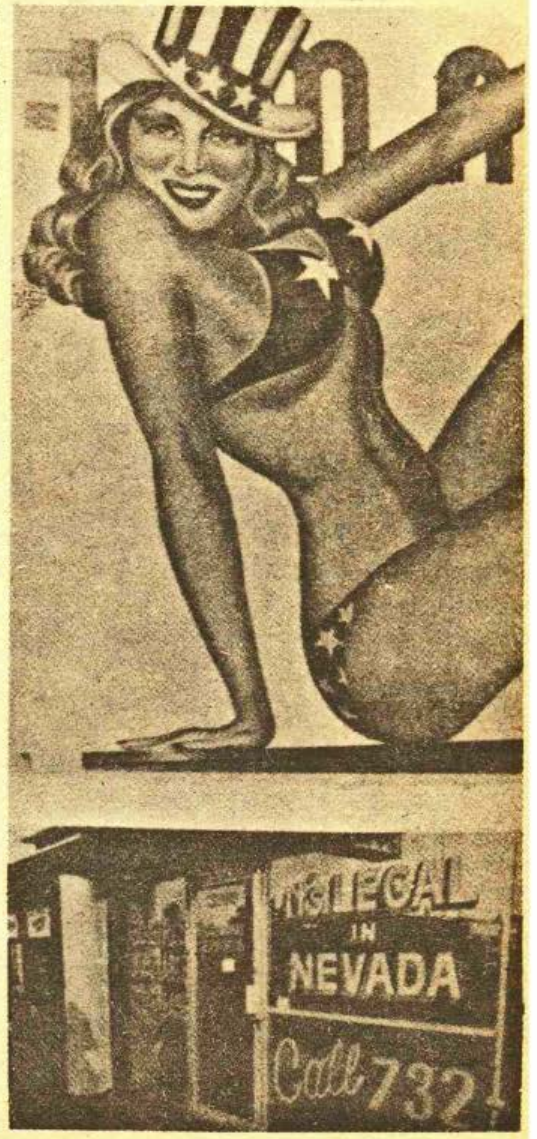

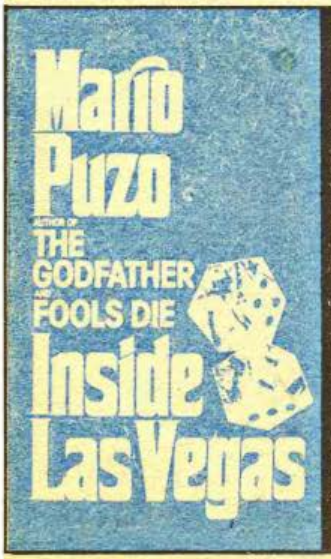

Mario Puzzo — celebru în lumea întreagă pentru romanul „Naşul", care descrie fără menajamente ramificaţiile şi puterea ocultă a Mafiei pe teritoriul american — este deasemenea autorul unei cărţi mai speciale intitulată „ÎN LAS VEGAS". Ea este un fel de reportaj-eseu, care încearcă să înfăţişeze „Mecca jocurilor de noroc" a lumii contemporane din punct de vedere social şi psihologic. Este o scriere îndrăznea-

ţă, de multe ori foarte francă, care reuşeşte să imprime imaginea unei faune dominată de legile hazardului, ieşită din timp şi fascinată de iluzia îmbogăţirii peste noapte. Întîlnim în ea fapte reale, puţină istorie, puţină statistică, observaţii obiective; în acelaşi timp, cartea reuşeşte să transmită atmosfera de fast artificial, de industrie de distracţii cu orice preţ care cu greu poate ascunde sentimentul de zădărnicie, de derută şi goliciune interioară a oamenilor care de cele mai multe ori îşi mizează la mesele de joc ceva mai mult decît banii — chiar sufletul lor.

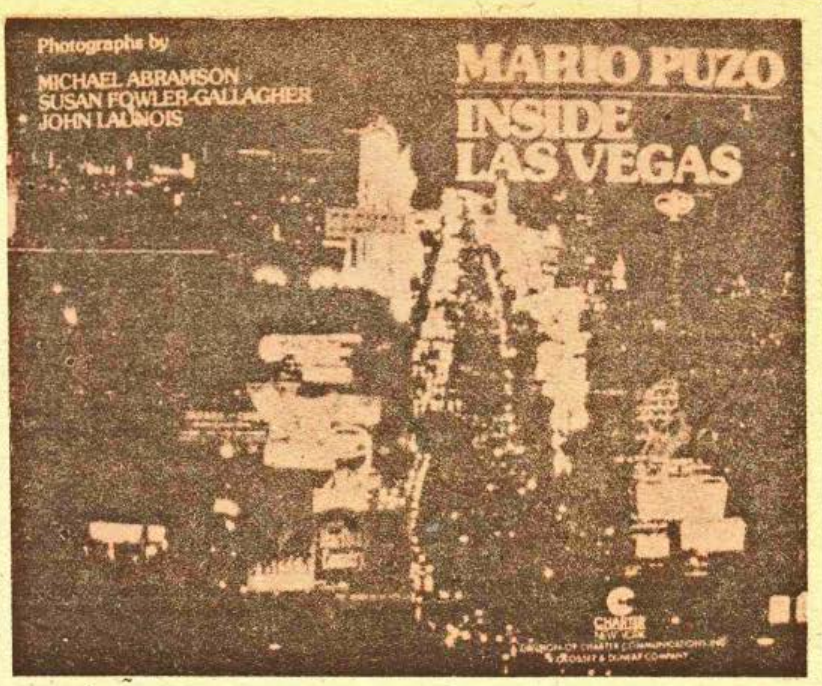

JOCURILE DE NOROC - O AFACERE CINSTITĂ

Cîte ceva despre jocurile de noroc

Jucătorii nenorocoşi întotdeauna au blamat jocul. Aceasta de secole! Norocul celorlalţi nu a contribuit prea mult la reabilitarea lui. Banii cîştigaţi la joc se topeau cu repeziciune în beţii, cu femeile de moravuri îndoielnice sau... tot la joc. Apoi mai sînt şi chibiţii morali: reformatorii sociali, oamenii bisericii, sociologii, chiar filozofii şi psihiatrii. În mod aproape universal ei condamnă jocul. Să nu uităm hazardul cu legile sale dure ca şi escrocheriile şi trişeriile mai mult sau mai puţin cunoscute de toată lumea.

Mai mult decît orice alt viciu de bază al omului, pasiunea pentru jocurile de noroc a fost condamnată fără să i se găsească vreo scuză. Beţivii sînt tragici, groteşti şi romantici, gurmanzii ca şi don-juanii sînt mai degrabă înţeleşi. Dar jucătorii, cartoforii care-şi vînd sufletul diavolului, sînt pur şi simplu dispreţuiţi, pentru că mulţi oameni consideră jocurile de noroc un viciu nebunesc, în sensul că-ţi aruncă banii pe fereastră fără să obţii nimic în schimb.

Aşa stînd lucrurile este de mirare că jocurile de noroc mai au încă priză la un număr mare de oameni.

Aceasta este o carte despre Las Vegas, capitala internaţională recunoscută a jocurilor de noroc, şi trebuie să mărturisesc că mă simt oarecum îndreptăţit s-o scriu pentru că într-o perioadă a vieţii mele am fost eu însumi un jucător pasionat, aşa că am avut posibilitatea că cunosc îndeaproape lumea jocurilor şi jucătorilor, decăderea şi entuziasmele ei, fastul şi escrocheriile. Cartea nu vrea să fie o justificare a jocurilor de noroc şi nici o glorificare a lor, nu vrea să fie o incitaţie; ea vrea doar să sublinieze că pasiunea pentru jocurile noroc este o componentă a firii umane care la unii subiecţi poate duce la tragedii, dezaxarea întregii existenţe, chiar la moarte.

O scurtă istorie (selectivă) a jocurilor de noroc

Primul joc cu zaruri — se pare barbut — este menționat de mitologia greacă. Zeus, Poseidon și Hades aruncau zarurile pentru a împărți universul. Poseidon a cîștigat oceanele. Hades — lumea de sub pămînt iar Zeus — cerul. N-ar fi exclus să fie folosit zaruri trucate, dar mitologia nu menționează asta. Al doilea mare joc de noroc — după legende — a fost cel dintre zeul Mercur și zeița Luna, la care norocosul zeu a cîștigat de la ea un surplus de lumină. Dar să lăsăm legendele și să ne referim la fapte, la istoria propriu-zisă.

A existat o perioadă în care jocurile erau la fel de primejdioase și de răspîndite ca virusul ciumei bubonice. Cu secole în urmă omul trăia într-o lume care-i oferea minime posibilități de distracție, comparativ cu timpurile moderne. Nu erau cinematografe, nu exista televiziune, nici întîlniri sportive organizate. Se făcea ceva muzică și teatru. Foarte puțini oameni ajungeau la ele. De asemenea nu erau prea numeroși cei care citeau. Singurele amuzamente la dispoziție erau băutura, casele de toleranță, zilele de sărbătoare cînd se puteau vedea gladiatorii și... bisericile unde predicatorul nu obosea să amintească că focul iadului îi așteaptă pe muritori. Jocul de noroc era singura distracție adevărată care putea fi practicată cu oricine, oriunde și oricînd. Efectele sale erau mai nefaste decît ale heroinei astăzi și mai durabile.

În toată lumea oamenii jucau pe orice. În Neapole gondolierii își puneau în joc chiar libertatea pentru un anume număr de ani din cauza datoriilor contractate la joc. Indienii din America aveau o formă primitivă de ruletă, cu un băț care se învîrtea și persoana în dreptul căreia se oprea era desemnată cîștigătoare. În Anglia a fost arestat un om care spînzura pe altul. Spînzuratul îl apăra pe spînzurător : pierduse un pariu și înțelegerea fusese ca cel ce cîștigă să-l spînzure pe celălalt. Pierduse pariul și deci el nu se putea plînge. Acei mîndri războinici germani care au distrus Imperiul Roman își jucau la zaruri propria libertate, devenind sclavii celor ce-i cîștigau astfel. În China, cultivatorii de orez, cînd nu mai aveau pe ce juca, își puneau drept miză urechile și cîștigătorii îi scurtau de urechi cu toată politețea orientală. În toate timpurile datoria la joc a fost o datorie de onoare și a trebuit să fie plătită fără nici o discuție.

În secolul al XI-lea clerul și episcopii iubeau mult zarul. Cruciadele au făcut religia să ia atitudine împotriva jocului. Superproducțiile tehnicolor despre cruciade nu ne arată niciodată că armata lui Richard Inimă de Leu a pierdut războiul împotriva lui Saladin pentru că toți soldații europeni erau atît de ocupați cu jocurile de noroc că nu prea mai avea timp să lupte. Turcii — pe de altă parte — erau opriți de religie să joace. Astfel, Richard și regele Filip al Franței, care comandau trupele cruciate, s-au văzut nevoiți să interzică luptătorilor care aveau grad mai mic de cavaler să mai joace. (Amintesc o legiferare în același sens în armata americană în timpul celui de-al doilea război mondial). Legea Cruciaților era severă : vinovații erau biciuiți goi în fața armatei timp de trei zile. Totuși, cei doi regi jucau ca nebunii. La mize mari. Dar cavalerilor nu li se permitea să piardă mai mult de 20 de shilingi.

La Paris era răspîndit un joc numit „hoca", care era interzis oamenilor de rînd, sub amenințarea pedepsei cu moartea. Trebuie să fi fost ceva aici !

În Anglia, în secolul al 18-lea, mulți tineri din aristocrație își pierdeau toți banii și plecau în colonii pentru a-și dobîndi o nouă avere. Oamenii săraci își jucau hainele de pe ei. Generalul Edward Braddock provenea dintro- familie lipsită de noroc. Nu numai că a trebuit să capituleze în fața americanilor, dar a mai trăit și o dramă personală : sora sa s-a spînzurat pentru că la vîrsta de 23 de ani și-a pierdut toată zestrea la jocurile de noroc.

Englezii erau jucători pa-

Sportul și pariurile

Pronosticurile cu privire la întîlnirile sportive fac obiectul pariurilor legale în Statele Unite. Ele sînt o sursă fantastică de cîștig pentru stat, pentru cluburile sportive și pentru agențiile care organizează și intermediază. Bookmakerii (agenții care țin evidența pariurilor, a pierderilor și cîștigurilor) sînt o faună bine înstărită și suficient de coruptă. Lor le revine procentul de joc de minimum 10 la sută (atît de la cîștigători cît și de la pierzători). Aplicați 10 la sută sumelor astronomice care se rulează la pariurile puse pe cursele de cai, pe rezultatele meciurilor de football, baseball, basketball, etc. și veți înțelege mai bine, mai ales că în ultimii 20—30 de ani mania sportivă a atins scara națională datorită răspîndirii universale a radioului și televiziunii. Să vă povestesc despre șmecheriile care se fac la football, despre meciurile vîndute și cumpărate, despre rezultatele trucate, despre mită, despre înșelarea publicului spectator, despre sumele exorbitante care circulă în culisele sportului ? Dar lucrurile acestea sînt prea bine cunoscute, prea multe scandaluri au izbucnit, prea multe măști au fost smulse de pe fețele unor persoane pretins serioase.

sionați. Într-o singură noapte pierdeau sume egale cu un milion de dolari, la puterea actuală de cumpărare. Oameni politici faimoși ca Disraeli și Fox erau jucători înveterați. Distribuirea bogăției era „ajutată" uneori de jucători profesioniști, experți în înșelăciuni. Și dacă nu-ți plăteai datoriile la joc, te provocau la duel.

Regii și împărații în general s-au dovedit răi la pagubă și nesățioși la cîștig. Și uneori mai și trișau. Se cunoaște cazul Împăratului Caligula, care a pierdut odată la zaruri toți banii. Atunci a ieșit în stradă, însoțit de gardă, a prins doi nobili, i-a acuzat de trădare, le-a confiscat averile și s-a reîntors liniștit la ocupațiile sale lumești. Împăratul Claudius ordona construirea trăsurilor astfel încît să permită jocul cu zarurile în timpul mersului. Nici învățații nu erau imuni : Aristotel a scris un eseu despre cum se poate trișa la jocurile cu zarul.

Regele Henry al VIII-lea al Angliei n-a fost numai ahtiat după femei ci și un jucător împătimit. El a pierdut faimoasele Clopote ale lui Isus, cele mai mari din Anglia, care se aflau în turnul Bisericii St. Paul. Cel care le-a cîștigat, Sir Miles Partridge, a făcut greșeala de a le accepta. Aceleași clopote i-au fost trase cîțiva ani mai tîrziu, cînd a fost spînzurat pentru o vină închipuită.

Nero nu cînta de fapt din nimic cînd Roma a ars. El dădea cu zarul și pierdea. O mulțime de împărați romani au fost jucători înrăiți cu zarul. Iar regii francezi de mai tîrziu nu erau cu nimic mai buni. Ba poate și mai răi — fiindcă se pare că ei au inventat cărțile însemnate. Henric al IV-lea, considerat ca unul din cei mai mari regi ai Franței, a fost un jucător înveterat. Dar era de asemenea cunoscut și ca trișor, care folosea un jucător profesionist pentru a-și înșela nobilii parteneri de joc. Nu atît pentru bani, propriu-zis, cît pentru a-i sărăci

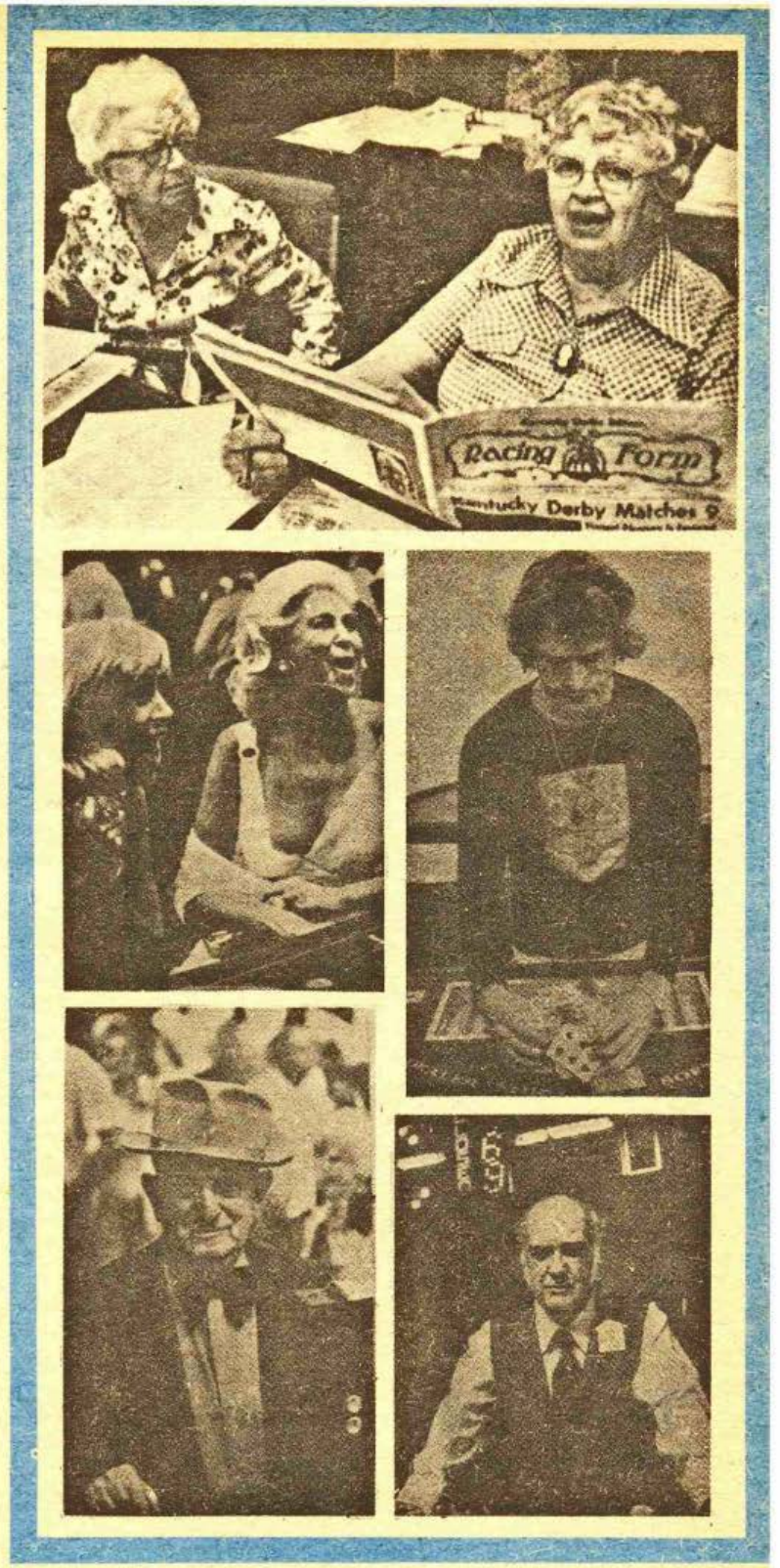

în așa hal încît să le slăbească puterea politică. Și totuși aceasta nu l-a împiedicat pe Henric să-și cucerească reputația de mare rege. Și din nou oamenilor bogați li se permitea să se ruineze în timp ce oamenilor de rînd jocul le era interzis. Cineva trebuia să mai și muncească

în țară. Cînd armata lui Charles al V-lea a asediat orașul Orange, comandantul general a jucat banii cu care trebuia să plătească soldații și a trebuit să se predea chiar orașului pe care-l asedia. Curînd după aceasta jocurile de noroc au fost interzise cavalerieî franceze sub pedeapsa cu moartea. Gloriosul Ludovic al XIV-lea trișa la joc. Sub Ludovic al XV-lea jocurile de noroc deveniseră o plagă socială în Franța. Toată lumea trișa. S-au găsit zaruri trucate pînă și în Pompei. Cărți însemnate s-au găsit în vechile mânăstiri engleze. Cu timpul, jocurile au invadat stațiunile de odihnă. În 1700 femeile din Franța și Anglia deveniseră jucătoare înfocate. În Anglia un poet scria despre o doamnă : „Își vinde virtutea pentru a-și păstra onoarea" (se referea, desigur, la onoarea jucătorului care plătește datoriile !)

Femeile Greciei și Romei antice nu jucau și se pare că lucrurile ședeau așa pentru că zarurile nu existau pe vremea aceea. Femeile din Franța și Anglia, în schimb, jucau pentru că între timp se inventaseră cărțile. În Anglia s-a publicat multă literatură inspirată din viața reală a jucătorilor, a dramelor lor autentice. Aceste povestiri se termină, de regulă, cu „a murit de sifilis (sau în duel) la vîrsta de 25 de ani". Așa că deducem că în secolul 18 și 19, dacă jucai, erai predispus la bolile lumești și la moarte prematură, constatare care a întors pe mulți tineri de pe calea pierzaniei, dar nu chiar pe mulți ! Dar dacă așa stăteau lucrurile, dacă marea majoritate juca, se distra și murea în duel, cine a mai ridicat Imperiul Britanic ? Trebuie să conchidem că cei care pierdeau ! Și apoi mai e și chestiunea sinuciderii. Jucătorii decavați se sinucid. Dar jocul sau pierderea este cauza reală ? Este adevărat că mulți bărbați și multe femei s-au ruinat jucînd. Este adevărat că s-au sinucis. Dar n-ar fi făcut-o și altfel ?

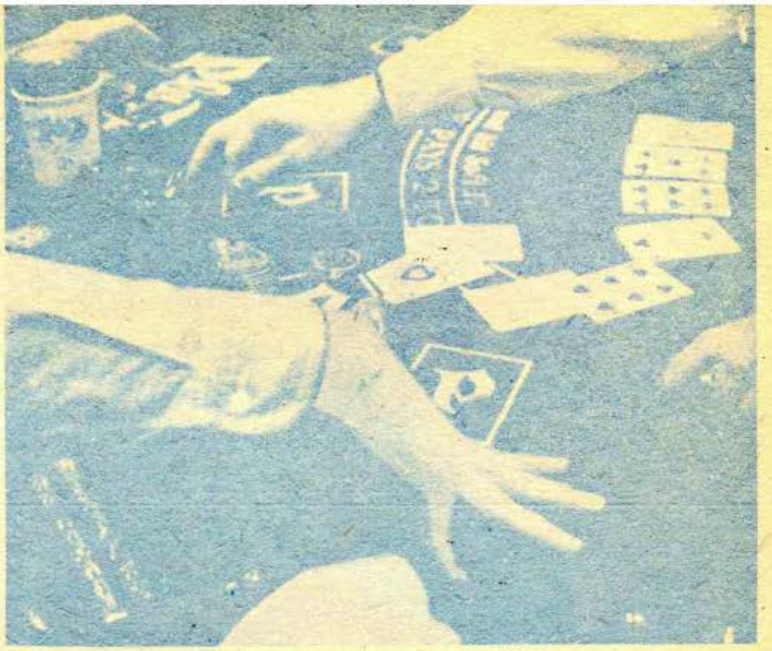

Din cauza proporțiilor alarmante, biserica a afurisit jocul. Dar chiar slujitorii bisericii jucau necontenit. Și după secole de joc, trișerie, pierdere, cîștig, sinucidere, etc. o găselniță își face apariția în Anglia — Loteria la scară națională. În principiu sistemul este următorul : banii se depun la o bancă și în loc de dobîndă ți se dau bonuri de loterie. Orice bani cîștigați la o loterie oficială (guvernamentală) erau scutiți de impozit, iar guvernul reține dobînda. Francezii sînt cei care au inventat „pari-mutuel" în 1872. Alergările de ciini cu pariuri au fost patentate în Statele Unite în 1890 și prima pistă a fost inaugurată la Oklahoma în 1923. A fost urmată de pista de la Bellevue (Manchester) în 1925.

Cel mai vechi cazino european este cel din Baden-Baden (Germania). Întîmplător europenii jucau la mize mult mai ridicate decît americanii. În America primele cazinouri au fost înființate pe rîul Mississippi. Ele erau de fapt vase care făceau curse de-a lungul rîului. În 1833 existau cam 500, iar pînă la sfîrșitul secolului numărul lor ajunsese la 2 000. Unele dintre aceste cazinouri plutitoare erau tot atît de somptuoase ca și cele din Las Vegas-ul de azi. Dar erau mult mai corupte. În ele mulți jucători profesioniști au devenit milionari.

Citind istoria — chiar și pe sărite — înțelegi ușor că modus operandi în Las Vegas nu s-a născut peste noapte. Tripourile din Anglia erau vestite pentru că ofereau băutură, mîncare, camere de joc și tot felul de alte servicii (femei inclusiv).

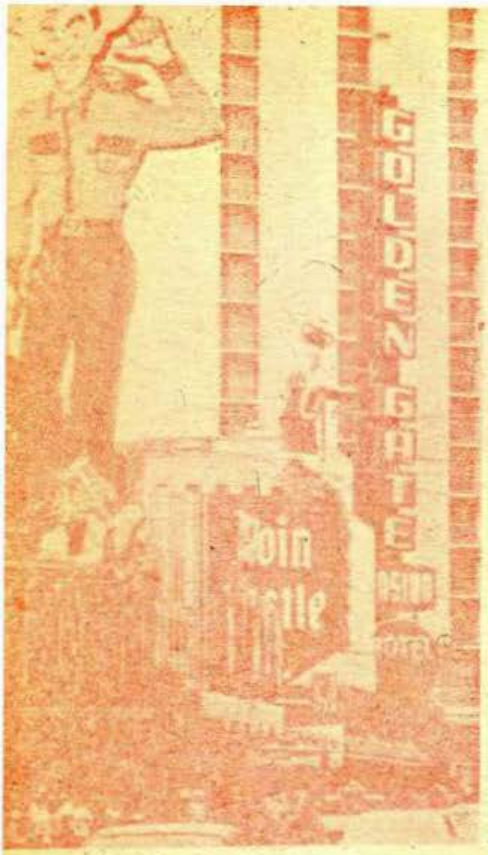

Las Vegas...

...nu este o invenție a diavolului, ci a oamenilor. Amintiți-vă că acum 30 de ani Las Vegas era un orășel cu cîteva cazinouri în stil nevinovat Western, unde lumea nu se gîndea să vină să-și risipească banii. Acum este un adevărat „city", cu o industrie de jocuri de noroc, care produce profituri anuale de miliarde de dolari, cu hoteluri de lux care aduc un venit aproximativ de 2 miliarde de dolari anual. Nu uitați : banii necesari pentru punerea pe picioare a unei afaceri atît de înfloritoare și ramificate au fost furnizați de cei care au pierdut la cărți, ruletă, baccarat, chemin-de-fer, vingt-et-un, jocuri mecanice. Acum, că am enunțat adevărul de bază, vă mai pot spune că astăzi Las Vegas este poate cel mai cunoscut oraș din întreaga lume și că în orice

Automate pentru jocuri mecanice

Automatele pentru jocuri mecanice au fost inventate în 1895 de un tînăr mecanic american Charles Fay. El a închiriat primul joc mecanic unui salon din San Francisco pentru jumătate din profitul pe care-l realiza. Dacă ar fi avut patent la toate jocurile mecanice care s-au dezvoltat pe baza celui inventat de el, urmașii lui ar fi fost acum — fără îndoială — cei mai bogați oameni din lume. În acei ani New Orleans devenise capitala jocurilor de noroc a Americii și statul Louisiana legalizase jocul. Dar, din nou, au apărut atîtea escrocherii că jocul a trebuit să fie scos în afara legii. Loteria din Louisiana din 1892 a fost atît de falsificată încît Congresul a condamnat-o, calificînd-o drept „crimă federală".

Astăzi automatele — calculate (concepute) astfel încît o parte din banii introduși în ele să rămînă beneficiu și o altă parte să fie redistribuită drept premiu pentru anumite formații — deși presupun o mizã mică, aduc profituri uriașe. Ele împînzesc holurile hotelurilor, cazinourilor, se găsesc în localuri publice, în săli de așteptare, în gări, unde nu te aștepți. Sînt cele mai accesibile și deci cele mai profitabile. Și să nu faceți greșala să credeți că numai copiii „se joacă" cu ele !

caz nu cred că există om pe lume care să nu vrea să-l viziteze, dacă nu pentru a se îmbogăți, măcar pentru a-l vedea. Și ironia soartei face că nu există nici o rațiune de existență a Las Vegas-ului cu excepția practicării jocurilor de noroc legale. El este așezat într-un deșert, care-l înconjoară ca un adevărat cordon sanitar. Nu se poate lăuda cu resursele sale naturale, cu o climă ospitalieră sau cu o natură luxuriantă. El nu are o istorie antică sau un peisaj care să atragă turistul. Ei bine, ca să fim sinceri pînă la capăt, Las Vegas este produsul acelor bărbați din istoria S.U.A. reputați pentru mințile lor viclene și înclinați spre fapte reprobabile. Și iată că în cîteva decenii s-a transformat într-un business, într-una din „realizările" cele mai profitabile ale societății americane contemporane.

Opulența Las Vegas-ului este accesibilă oricui, indiferent de rasă, clasă socială, înfățișare, sex, religie. Tot ceea ce ți se cere este să ai fișicul cu fise. El este cheia care deschide împărăția magică a luxului, a spectacolelor fastuoase, a nenumăratelor săli de joc.

Deși eu însumi am fost jucător, n-aș opina pentru legalizarea jocurilor de noroc în întreaga țară. Și fiindcă Las Vegas este un loc în care jocurile sînt legale, totul este aici orientat spre acest scop. Cazinourile sale sînt gata să-și primească victimele 24 de ore din 24. De altfel, nici nu prea ai ce face altceva aici — vara e prea cald să practici sporturi iar iarna prea frig și vînt. Nu sînt nici măcar locuri în care să te duci să te plimbi. Poți din cînd în cînd — ca variație — să faci echitație sau să te scalzi într-o piscină. Și cam atît !

În Bahamas, cazinourile nu deschid înainte de ora unu ziua sau la opt seara. În Puerto Rico ora de deschidere este tot opt seara. Și să nu uităm — în locurile acestea clima e dulce și plajele și oceanul îmbietoare.

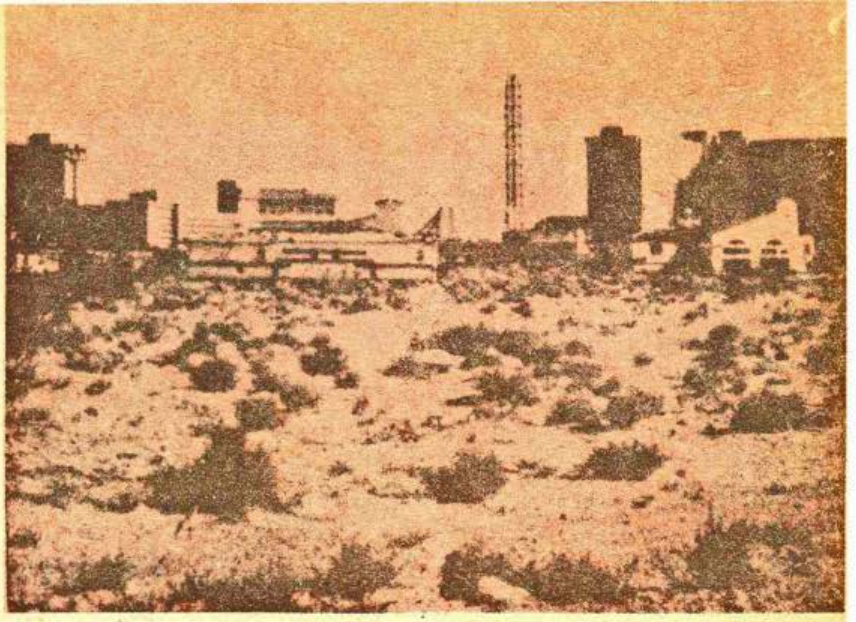

Aici cazinourile se închid fără excepție la patru dimineața. La Las Vegas se joacă tot timpul (curățenia se face prin rotație în diversele săli). Dacă într-adevăr vrei să joci și să nu faci nimic altceva, vii la Las Vegas.

Pe de altă parte, cazinourile din Europa s-au rafinat — tensiunea nervoasă s-a atenuat. Dacă vrei să simți adrenalina pulsîndu-ți în creier — vii la Las Vegas ! Aici gradul de tensiune depășește normalul și începe să semene a degenerescență.

A existat la un anume moment primejdia interzicerii jocurilor de noroc. Astăzi, cînd 28 la sută din forța de muncă din Nevada este canalizată în industria hazardului și luxului, primejdia a dispărut. Într-un timp nu prea îndepărtat, guvernul federal și Congresul au înclinat spre interzicerea cazinourilor avînd în vedere posibilele legături cu lumea interlopă. Robert Kennedy condamna jocurile de noroc fără nici o rezervă. Dar dacă s-ar interzice legal funcționarea cazinourilor, s-ar pierde peste un miliard de dolari, reprezentat numai de investițiile făcute în Las Vegas, plus ceea ce se cîștigă din exploatarea lor. Și ar mai înflori — inevitabil — jocul nelegal, ale cărui profituri nu le-ar mai încasa statul și firmele participante la marele basiness... Asta e situația de azi.

Dar cum a fost la inceput ?

Mexicanii stăpîneau această parte a țării și S.U.A. le-au furat-o. Da, pur și simplu, le-au furat-o ! Spre binele mexicanilor — slavă domnului ! Oricum, în 1776, cînd coloniile americane au început lupta împotriva Angliei, pentru eliberarea lor, un anume Padre Escalante și banda sa de soldați spanioli, au arborat steagul țării lor deasupra unei oaze verzi din mijlocul deșertului. Ei au numit-o „Las Vegas" ceea ce însemna „Luncile". Spaniolii care au mers mai la nord și au descoperit partea mai muntoasă a zonei, au numit-o „Nevada" (acoperită cu zăpadă). Prin 1855 mormonul Brigham Young a trimis cîțiva din vitejii lui de la Salt Lake City, Utah, spre Las Vegas pentru a-i converti pe indieni și pentru a transforma zona într-un miracol agricol. N-a fost să fie așa ! După trei ani, mormonii s-au dat bătuți și s-au întors la Salt Lake City. Se pare că s-au înșelat pentru că locul era mănos, prielnic exploatării fructuoase, chiar dacă nu agricole.

În 1894 o mulțime de oameni s-au năpustit din est spre California în goana după aur, trecînd prin Nevada. O parte din ei s-au sta-

tornicit pe aceste meleaguri. Desigur, i-au împins pe indieni spre deşert. În 1864 Nevada număra aproximativ 40 000 de locuitori. Erau încă independenţi şi nu agreau legile federale. Una din acestea oferea o primă de 100 de dolari procurorului districtual pentru fiecare cetăţean dovedit că practică jocurile de noroc. Oamenii din Nevada voiau să devină stat pentru a scăpa de tutela guvernului federal ca să poată juca în voie, înainte ca majoritatea dintre ei să intre la puşcărie. Şi ocazia s-a ivit. În 1864, Abraham Lincoln avea nevoie de votul Nevadei împotriva sclaviei. În conformitate cu legea existentă, un teritoriu trebuia să aibă 127 000 de rezidenţi. Nevada avea mai puţin de o treime. Lincoln a cerut Congresului să adopte o lege specială şi acest lucru s-a făcut. Şi aşa a devenit Nevada stat. A fost o mică şmecherie la mijloc, dar pentru o cauză nobilă.

Oraşul Las Vegas a fost oficial fondat la 15 mai 1905, ca rezultat al unei licitaţii publice întreprinse de Compania Feroviară „Pacific". Compania transporta gratuit bogătaşii Californiei — în scop de reclamă! — pentru a cumpăra pămînturile fără valoare ale deşertului, care-i aparţinea. Compania a vîndut zeci de loturi la sume mici, bucurîndu-se ca un copil fără minte, netrecîndu-i prin cap că ele îşi vor însuti valoarea. Şi nici nu avea cum să-i treacă! La vremea aceea Las Vegas-ul era o vastă întindere de nisip înconjurată de mine de aur şi argint secate de mult. Nici o resursă naturală în afara firii optimiste şi dinamice a oamenilor. Ca să fim sinceri pînă la sfîrşit: le cam plăceau jocurile de noroc şi damele! Aşa se face că au legalizat cazinourile şi prostituţia! Adevărul este că oamenii din Nevada erau mai puţin ipocriţi decît restul concetăţenilor lor şi că aveau mai mult simţ practic decît ei. Deci în 1879 jocul a fost permis legal în anu-

mite localuri autorizate. Funcţionau din gros şi cele neautorizate — dar asta este altă poveste. Din păcate, toată lumea a început să trişeze, s-au minat cariere, s-au irosit vieţi în dispute interminabile referitoare la apariţia miraculoasă a asului din mînecă şi din alte părţi. Adevăraţii jucători niciodată nu s-au împăcat cu trişorii, dar pînă nu-i dovedeşti, ştii cine sînt? În fine, lucrurile s-au încurcat atît de rău în Nevada în 1909, încît membrele Ligii Civice a Femeilor au insistat ca jocurile să fie scoase în afara legii. În 1910 statul Nevada a emis o lege împotriva jocurilor de noroc care a durat 20 de ani. În cea mai mare parte cetăţenii şi-au băgat minţile în cap şi şi-au văzut de treabă. Mai jucau pe ici, pe colo ilegal. Crahul bancar din 1929 şi marea depresiune economică din 1930 au repus jocul pe tapet. În 1939 guvernul federal a început construirea Barajului Hoover şi mii de muncitori au invadat Las Vegas. Statul Nevada dădea autorizaţii unor cetăţeni onorabili să deschidă cazinouri. Ei trebuiau să plătească o taxă şerifului local, bani care intrau în fondurile publice. În 1947 o nouă lege impunea avizul Comisiei de Taxe de Stat pentru obţinerea permisului. Se percepea un impozit de 1%. Deci cazinourile şi statul deveneau parteneri la profit. În primul an statul a strîns un impozit de 100 de mii de dolari. Imediat taxa a crescut la 2%. Anul următor impozitul a fost de 700 de mii de dolari.

În 1955, un alt mormon, un tînăr bancher numit E. Parry Thomas a părăsit Salt Lake City şi a venit la Las Vegas, unde prin magie neagră modernă a transformat locul într-o metropolă legendară, care fascinează pe toţi jucătorii din lume. Thomas a venit la Las Vegas ca bancher. Dar el avea o viziune de viitor şi curajul să riste enorme împrumuturi pentru construirea unor palate moderne, nemaivăzute în inima deşertului. În timpul ridicării Las Vagas-ului el a dobîndit o avere fabuloasă, estimată la aproximativ 30 de milioane de dolari.

Dacă vrei să iniţiezi orice fel de afacere în Las Vegas, construieşte un hotel sau pune la bătaie un împrumut masiv — se pare că a fost deviza lui.

Înainte de război, Reno era capitala jocurilor de noroc în Nevada, dar el era mai vestit pentru obţinerea rapidă a divorţului pe teritoriul său. După cel de-al doilea război mondial afacerile cele mai grase s-au mutat la Las Vegas, în primul rînd pentru că era mai aproape de Los Angeles. În afara investiţiilor uriaşe cerute de construcţia somptuoaselor cazinouri şi hoteluri, susţinute de companii de stat şi de întreprinzători particulari, s-au cheltuit sume exorbitante pentru ridicarea unui mare număr de... biserici. S-au construit biserici pentru toate confesiunile — baptiste, catolice, mormone, shinto etc. Cutia milelor nu rămîne goală niciodată şi cazinourile sînt acelea care se îngrijesc de aceasta. Motivul, desigur, nu este greu de intuit: jocul de noroc este afurisit de la amvon, dar nu prea tare!

„Lasciate ogni speranza..."

Astăzi orașul Las Vegas își face reclama de a fi cel mai mare, cel mai popular, cel mai luxos și cel mai cinstit centru de jocuri de noroc din lume. Este ușor să faci o afirmație ca aceasta, dar cum o susții ?

Întrebarea cel mai des auzită la Las Vegas este, firește, cea referitoare la onestitatea jocurilor practicate aici, pentru că întreaga istorie cunoscută a jocurilor de noroc, în orice civilizație, arată că „hazardul" se asociază în mod sigur cu înșelăciunea. Vegas-ul pretinde că pentru prima oară în istorie aici se practică un joc cinstit. Ar putea pretinde altceva ? Există și unele garanții: Nevada are legi drastice în privința aceasta și o poliție bine instruită. Un alt motiv pentru care am putea credita ideea de cinste este simplă, negustorească — orice firmă, în măsura în care-și face și păstrează buna reputație își păstrează și clienții de pe urma cărora trăiește. Cota de cîștig legal al cazinourilor este destul de ridicată (pînă la 18 la sută), și atunci — susțin cazinourile — pentru ce ne-am bate capul să furăm? Oricum, există o Comisie de Stat pentru Jocurile de Noroc care ține un ochi deschis asupra tranzacțiilor dintre jucători și cazinouri. Această Comisie, de exemplu, refuză legalizarea datoriilor de joc, în sensul că statul nu urmărește un debitor al cazinourilor, ele fiind în situația de a-și recupera banii cu mijloacele lor proprii. Dar legalizarea datoriilor de joc ar fi în ultimă instanță dezastruoasă pentru industria de jocuri. Ziarele ar fi pline de istorii cu oameni de afaceri care s-au ruinat la mesele de joc, cu datorii neplătite și cu falimente, poate și cu sinucideri, ceea ce ar fi departe de a constitui cea mai bună reclamă pentru Las Vegas.

Spectacole la Las Vegas

Turistului care vine la Las Vegas, potențialului jucător, trebuie să i se ofere totul pentru ca el să se simtă bine, pentru a-și lăsa cu plăcere banii nu numai la mese de joc. Pentru aceasta nimic nu se precupețește. Hoteluri elegante, placate cu marmură și lămpi sofisticate, restaurante distinse cu servicii și bucătărie de înaltă clasă, piscine selecte, boutique-uri cu cele mai pitorești și mai neașteptate nimicuri, la prețuri astronomice și în ambalaje care iau ochii, precum și întregul cortegiu de elemente care contribuie la impresia de fast, eleganță. Printre acestea un loc de frunte îl ocupă spectacolele de varietăți, de music hall, de revistă, show-urile. Mii de fete frumoase din toată America — și nu numai din America — vin aici și-și oferă serviciile ca dansatoare și cîntărețe. Mari vedete ca Ann-Margaret, Shirley MacLaine, Dean Martin, Frank Sinatra, Barbra Streisand etc. sînt invitate să dea showuri, care sînt bine plătite. Se întîmplă de multe ori ca banii cîștigați astfel vedeta să-i cheltuie în aceeași seară la masa de joc, dar asta nu face decît să crească reclama și să sporească vînzarea ! Corpuri de balet cu programe exotice, trupe subacvatice, acrobați, dansatori excentrici, sclipici, mult sclipici, paiete, toalete mirobolante sau microscopice, pene și mărgele — mai puțin artă adevărată ! — nimic nu se pierde din vedere pentru a atrage publicul, pentru a-l dinamiza, pentru a-i da dispoziția cea mai bună, care să-l mine spre mesele de joc.

Animatorul — Animatoarea

Cel mai mic în ierarhia angajaților unui cazino este animatorul. Sînt persoane care joacă la mesele de joc cu banii cazinoului pentru a crea impresia de animație. Astăzi ei sînt folosiți mai ales la mesele de baccarat. Mai sînt numiți „deschizători de joc". Îi poți recunoaște după faptul că mizează pe sume modeste. Circulă multe povești despre animatori. Sînt adesea recrutați dintre jucătorii decavați. Jucînd cu banii cazinoului — pierde sau cîștigă — venitul lor este același (aproximativ 150 dolari săptămînal) dar în felul acesta își pot satisface „la rece" pasiunea pentru risc și joc. Unii dintre ei mai pot avea și noroc. Pot cîștiga săptămîni întregi, dar banii se întorc în casa cazinoului. În mod inevitabil, atunci își riscă propriile salarii, în alte cazinouri, și aproape inevitabil pierd. Alți animatori pot să piardă în mod constant banii cazinoului la care sînt angajați. Venindu-le ideea că, statistic vorbind, nu pot pierde incontinuu, își riscă banii în altă parte, și — înfruntînd eroic statisticile — pierd și de astă dată ! Toate acestea sînt chestiuni curente. Povestea clasică a animatoarei este de regulă următoarea : tînără, frumoasă, dar fără noroc, se pomenește într-o bună zi și fără nici o situație în Las Vegas. Se angajează ca „animatoare" într-un cazino. Dar dacă are nesansa să placă directorului sau oricărui alt funcționar sau lucrător din cazino și nu cedează se vede aruncată pe stradă fără nici o explicație. Și atunci... cedează ! Odată, de două ori, de trei ori. Apoi din animătoare de cazino devine animatoare de alt gen, și cantonează în „cea mai veche meserie din lume", ca să-i zicem astfel.

Cazinourile nu fac nici un secret din existența animatorilor. Se știe că jucătorilor le place să fie anturați, să li se dea impresia de animație și „lume bună".

DAR, NU UITAȚI: există unele trucuri, pe care — dacă un cazino vrea — le poate folosi în detrimentul jucătorului. La masa cu zaruri este destul de simplu — se pun în circulație zaruri trucate, cu centrul de greutate schimbat și care au deci tendința să cadă cu o anumită față în sus. Ele sînt folosite de obicei noaptea tîrziu, cînd jucătorii sînt obosiți, băuți, surexcitați și schimbarea trece neobservată.

La ruletă — te pot face praf! Există mijloace de a controla roata care se învîrtește cu ajutorul unor magneți electronici disimulați în masă și o bilă care are miezul de oțel. Apăsînd unele butoane fixate sub masă, crupierul poate dirija „soarta" după bunul lui plac. Dar un cazinou în care s-ar dovedi existența unor asemenea instalații și-ar pierde imediat autorizația de funcționare! Mai curentă este îndemînarea crupierului care poate influența roata, pornind-o într-un anume fel, sau iuțeala de mînă cu care saltă bila. Metoda, desigur, nu este infailibilă — dar mai poate ajuta! Un truc curent este să învîrți roata foarte încet astfel ca bila să sară în căsuța imediat următoare.

La „vingt-et-un" — ca la toate jocurile care se joacă cu cărți — trișorul de meserie rămîne suveran. Cărțile însemnate sînt dulci copilării, sînt nimic pe lîngă degetele sale experte și îndelung exersate, care-ți scot oricînd, orîce carte, fără cel mai mic efort aparent.

Paradoxal, dar cazinourile au poliția lor care supraveghează desfășurarea jocurilor și care are tot interesul să depisteze jucătorii necinstiți; aceștia fac faimă rea locurilor unde joacă, riscă să arunce asupra cazinoului anatema Comisiei și a poliției și produsul prestidigitației lor este destinat uzului lor personal. Deci cazinourile au tot interesul să-i combată și să-i elimine. Bineînțeles în măsura în care omenește este posibil.

Prin hățișul atîtor trucuri — multe știute, dar și mai multe neștiute — înfruntînd hazardul capricios, puține speranțe mai rămîn jucătorului cinstit.

Cu mîna pe inimă vă spun că Las Vegas este, din punct de vedere psihologic, cel mai periculos loc în care se poate juca.

Cazinourile sînt deschise 24 de ore pe zi. Ele dețin metodele cele mai sofisticate de acordare a creditului. Oferă gratuit băuturi, mîncare, spectacole cu cele mai vestite staruri internaționale, bucură ochiul cu cele mai frumoase fete. Cumpără fise de 1 000 sau 2 000 de dolari și vei fi tratat cu respectul acordat nobilimii de viță în Franța sau Anglia. Poți fi duce pentru o zi sau lord pentru o săptămînă.

Cazinourile de la Las Vegas au o atmosferă a lor, specifică. Lumina naturală este filtrată pentru a proteja jucătorii de un impact prea puternic. Timpul este eludat. Nu se află ceasuri la vedere nicăieri. O muzică vagă, izvorînd din pereți parcă, completează atmosfera. Te

afli parcă în pădurea adormită sub vrajă, aşteptîndu-l pe Prinţul Norocului să vină să-ţi întindă mîna şi să-ţi zîmbească. Şi nici nu mai apare aşa de important că buzunarele îţi sînt golite în timp ce dormi.

Aspectul de noapte al Las Vegas-ului este de o vulgaritate izbitoare : închipuiţi-vă un orăşel iluminat literalmente de milioane de lumini, înconjurat de deşert. Firme mari, ţipătoare, cu litere de-o şchioapă, literalmente peste tot, de multe ori de un gust îndoielnic, invitîndu-te prin pulsaţii de neon să joci, să joci, să joci ! Cuvîntul deşănţare mi se pare cel mai potrivit. Poţi alege Palatul lui Cesar unde eşti întîmpinat de aur şi togi albe. Cazinoul Tropicana, Cazinoul MGM-ului, al vedetelor de lux, capitonat în pluş roşu, Cazinoul Hilton, în stil clasic englezesc, Glitter Gulch în stil Western stilizat, Four Queens, The Golden Nugget, Binion's Horseshoe ori The Mint. Toţi intră cu speranţa cîştigului şi cu ceva bani în buzunar. Foarte puţini ies cu cîştiguri, iar cei mai mulţi cu buzunarele goale şi cu amărăciunea în suflet. Un anunţ în „Los Angeles Times" invită amatorii pentru 10 dolari pe zi casă-masă (masă însemnînd ouă cu şuncă ori de cîte ori doreai în timpul zilei), televizor, intrare (atenţie — numai intrare !) liberă în localuri şi cafenele. O statistică dată publicităţii arată că peste 90 la sută dintre vizitatori părăsesc Las Vegas-ul fără să fi cîştigat un sfanţ. Ba, dimpotrivă ! Nici unui jucător nu-i convine să stea în Las Vegas mai mult de patru zile. Nu uitaţi — cu cît stai mai mult, cu atît ai mai puţine şanse de cîştig. Sistemul lucrează împotriva ta tot timpul. Cel mai bun lucru este să vii — să cîştigi (dacă poţi !) şi să-ţi faci urgent bagajul şi s-o ştergi. Dar cîţi pot face astfel ? Cîţi se pot opri la zîmbetul înşelător al şansei ? Şi şansa — de regulă — îţi zîmbeşte odată (dacă !), după care te abandonează.

Zilele cele mai aglomerate şi animate sînt vinerea şi sîmbăta. Marţea — cea mai liniştită. Şi este şi normal — oamenii trebuie să se ducă să şi muncească (cei care trebuie !) pentru a agonisi banii pe care-i cheltuie aici. De ce vin ? Să se destindă.

Pentru spectacole şi amuzament.

Să mai răsfoim puţin statisticile

Vizitatorii cheltuiesc în medie — numai pentru jocuri — 67 de dolari pe zi. 55 la sută dintre vizitatori nu consideră Las Vegas un loc în care să-ţi aduci copiii. S-a încercat şi genul acesta de tentaţie. S-a deschis cazinoul numit Circus, aranjat în stilul Disney-land-ului, unde cei 45 la sută din părinţii care consideră că poate lua puştimea la Las Vegas, îi lasă să se distreze cu jocuri mecanizate şi alte nevinovate joculeţe de noroc, în timp ce ei, părinţii, îşi văd serios de business-ul lor într-un cazinou pentru oamenii mari.

În mod uimitor — 26 la sută dintre vizitatorii Las

Zîmbete profesionale

Organizatorii industriei de amuzament din Las Vegas ştiu foarte bine că turiştilor trebuie să li se dea impresia de fast, de eleganţă, de bun gust. De asemenea, turistului — pentru a fi convins să vină şi să-şi lase banul cu plăcere aici — trebuie să i se asigure toate facilităţile : hoteluri elegante, piscine, restaurante de lux, spectacole fastuoase, baruri de zi şi de noapte şi... ocazia de a cunoaşte femei şi bărbaţi dispuşi să ţină o scurtă dar plăcută companie. Recrutîndu-se în cea mai mare parte din corpurile de balet şi figuranţii spectacolelor si trupelor care se perindă în Las Vegas continuu, dar nu exclusiv, femei şi bărbaţi uşor accesibili mişună prin hoteluri, la tot pasul, oferind cu generozitate zîmbete profesionale şi promiţătoare.

Vegas-ului sînt absolvenţi de facultate şi 29 la sută au un venit de familie care depăşeşte 25 000 de dolari pe an. De asemenea, 20 la sută dintre jucători conduc afaceri proprii. 12—14 milioane de oameni vizitează anual Las Vegas-ul. Uluitor ! Marea majoritate din S.U.A. Numai 6 la sută vin din alte ţări. Toţi aceşti vizitatori au la dispoziţie 21 000 de camere la hotel şi 14 000 de camere la moteluri.

M-am întrebat de multe ori : de ce joacă oamenii ? Desigur — din plăcere. Dar nu numai. Multe milioane de oameni nu au talentul sau cruzimea de a face bani în mod ilegal şi nu au nici amoralitatea şi sîngele rece de a-i obţine în mod criminal. Şi atunci caută calea de mijloc, care în cazul nostru este departe de a fi cea mai profitabilă.

De ce joacă oamenii în vîrstă ? Pentru că la vîrsta a treia ţi-ai pierdut o mare parte din familie şi din prietenii din tinereţe. Pentru că acum ţi-ai pierdut şi capacitatea de a mai stabili noi legături afective. Pentru că oamenii tineri te evită. Pentru că bătrîneţea este urîtă şi greu de suportat. Ca scriitor, adesea am întîrziat pe lîngă automatele care funcţionează cu fise în holurile hotelurilor şi am privit lung cîte o bătrînică singură care introduce mecanic fise în automat, pierzînd ore în şir în faţa aparatului stupid, şi nu o dată m-am gîndit la cît de tristă trebuie să fie viaţa ei dacă şi-o umple în felul acesta.

De ce joacă copiii ? Copiii joacă pur şi simplu pentru că sînt lacomi şi pentru că sînt încurajaţi în pornirea asta. Caracteristica aceasta rămîne şi a jucătorului adult, ca o formă de infantilism — care nu de puţine ori se dovedeşte funestă, ca orice infantilism exagerat manifestat la o vîrstă improprie, exceptînd infantilismele superbe (de pildă moşneguţii care joacă fotbal cu nasturi în parc, în loc să alerge după puştoaice care le pot fi nepoate!).

Şi dacă vorbim de personalitatea umană în faţa jocului să amintim că în focul jocului omul comite acte dezonorante, care în mod normal nu-l caracterizează. Omul înşeală încrederea celor cu care joacă. Din cauza pierderilor sînt neglijate obligaţiile de familie şi faţă de cei apropiaţi şi dragi. Şi nefericitul jucător, care ajunge în situaţia asta, se simte atît de copleşit de decăderea lui, ca şi de lipsa de noroc, încît nu-i mai rămîne decît o singură şansă: să joace în continuare, să forţeze destinul, pentru a se reface. Un lanţ al slăbiciunilor căruia mulţi i-au căzut victime.

★

Eseul meu despre jocurile de noroc nu ambiţionează să fie — nici nu poate fi ! — exhaustiv. Am încercat să vă împărtăşesc cîteva adevăruri şi impresii despre o lume pe care am cunoscut-o bine şi de care m-am despărţit fără regrete.

Traducere şi adaptare de Elisa Madolciu

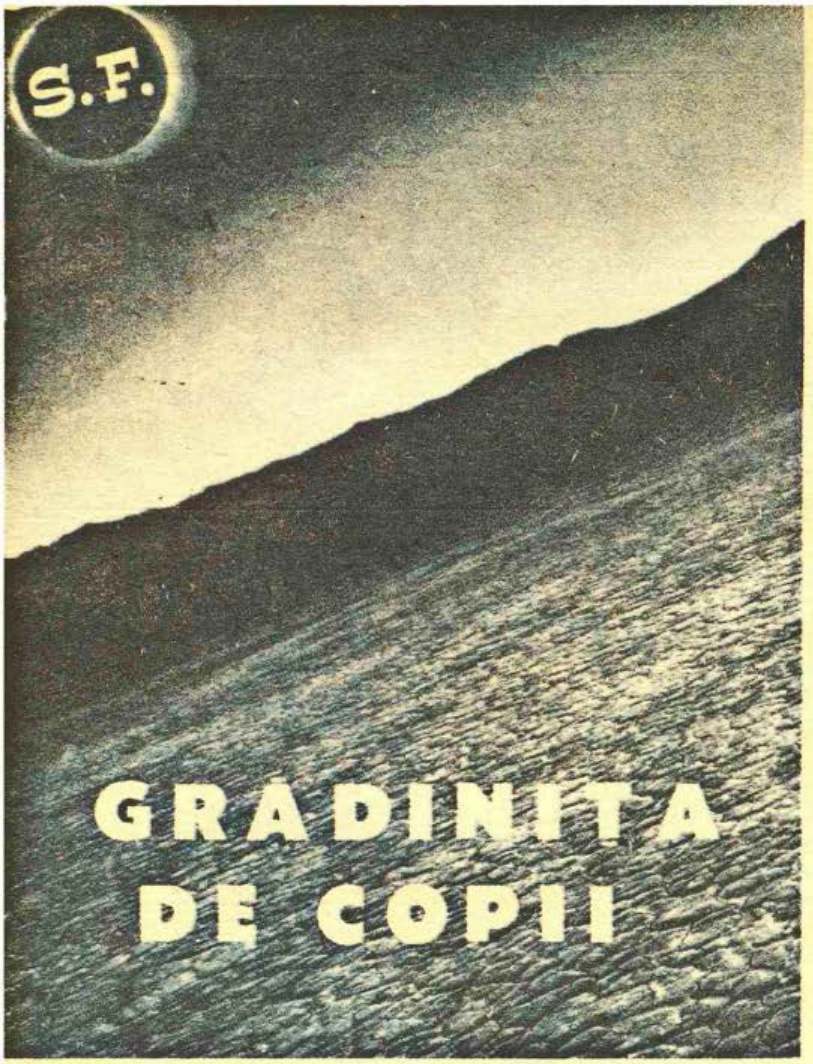

GRĂDINIȚA DE COPII

JAMES E. GUNN

Prima zi.

Educatoarea le-a spus părinților mei că sînt cel mai delăsător din clasă, dar astăzi am făcut o stea în careul al treilea al grădiniței.

Educatoarea a rămas surprinsă și a încercat s-o ascundă spunînd că reacția fenixului solar este, într-adevăr, artistică dar nepractică.

Mie unul puțin îmi pasă. Găsesc că este drăguță.

Ziua a doua.

Astăzi am făcut planetele : patru mari, două de mărime potrivită și trei mititele. Educatoarea a rîs și m-a întrebat de ce făcusem atîtea devreme ce, în afară de trei, restul vor fi prea reci sau prea calde pentru a permite existența vieții, iar cele mari sînt prea masive și prea otrăvitoare pentru a fi bune de ceva.

Educatoarea tot nu înțelege. Este mai importantă creația decît utilitatea.

Iar inelul din jurul celei de-a șasea planete este atît de frumos !

Ziua a treia.

Astăzi am creat viață. Acum înțeleg de ce ai mei dau o importanță atît de mare creației.

Am auzit filozofi discutînd despre scopul existenței, dar asta li se întîmplă doar celor mari. Mie îmi este suficientă bucuria jocului de fiecare zi : hîrjoana cu ceilalți copii, plutirea prin spațiile nesfîrșite ; să explodezi în nove stelele instabile sau să fugi dinaintea vreunui adult ofensat. Toate acestea ar umple o eternitate.

Acum înțeleg mai bine. Viața trebuie să aibă un scop.

Educatoarea avea dreptate : numai două din planetele de mărime potrivită și una dintre mititele sînt potrivite pentru viață.

Am creat viață pentru toate trei, dar numai pe a treia planetă de la Soare a reușit pe deplin.

I-am dat un singur țel — supraviețuire !

Ziua a patra.

Planeta a treia mi-a absorbit tot interesul. Oceanele freamătă de viață.

Am introdus un nou țel — multiplicare !

Formele de viață dezvoltate în oceane sînt din ce în ce mai complexe. Copiii mă cheamă să mă joc cu ei, dar eu nu mă duc. E mai nostim jocul meu.

Ziua a cincea.

De nenumărate ori am depus pe uscat creaturi ale oceanului și le-am ținut în viață cu mult peste timpul de su-

pravieţuire. În cele din urmă am reuşit. Unele dintre ele s-au adaptat.

Am avut dreptate. Oceanul este în mod hotărît un factor inhibitor.

Succesul creaturilor de uscat este încîntător.

Ziua a şasea.

Tot ceea ce am făcut pînă acum nu valorează mai nimic. Astăzi însă am creat inteligenţă. Şi am adăugat o a treia funcţiune — cunoaşte !

Dintr-o primată anodină s-a dezvoltat o creatură fabuloasă. Are două picioare, merge în poziţie verticală şi priveşte în jur cu ochi curioşi. Are braţe slabe şi un creier insignifiant însă triumfă aproape în tot ce face. Aproape că şi-a cucerit întregul mediu înconjurător. Iar acum a început chiar să speculeze asupra existenţei mele.

Ziua a şaptea.

Astăzi nu este zi de grădinită.

După truda şi chinurile creaţiei este grozav să te joci din nou. E ca şi cum ai scăpa de cîmpul gravitaţional al unei pitice albe şi ţi-ai recîştiga trena disipată.

Educatoarea a vorbit din nou cu părinţii mei astăzi. Le-a spus că m-am dezvoltat remarcabil în ultimele cîteva zile dar creaţia mea era din nefericire deformată şi inconsistentă. Mai mult, era potenţial periculoasă.

Educatoarea spunea că ar trebui distrusă.

Părinţii mei au obiectat spunînd că reacţia fenixului solar din soare va conduce periculoasa formă de viaţă de pe a treia planetă la descoperirea reacţiei termonucleare. Iar cu funcţiile cu care îi dotasem, problema era ca şi rezolvată.

Educatoarea a mai spus că acest lucru nu este de competenţa părinţilor mei şi că ea nu-şi poate asuma nici un risc. Sfîrşitul conversaţiei nu l-am mai auzit pentru că am plecat la joacă.

De fapt nici nu-mi mai pasă. Pînă la urmă, ajungi să te plictiseşti de lucrurile vechi, şi, oricum, am să fac una mai bună.

Fiind însă primul lucru care l-ai făcut nu se poate să nu te încerce un anumit ataşament sentimental. Iar dacă veţi vedea o cometă uriaşă îndreptîndu-se spre soare, să nu daţi vina pe mine.

Ziua a opta.

ISAAC ASIMOV

ULTIMUL RĂSPUNS

Murray Templeton avea patruzeci şi cinci de ani, era în puterea vîrstei cum s-ar zice, şi toate organele îi erau în perfectă stare de funcţionare. Făceau excepţie doar cîteva porţiuni ale arterelor coronariene. A fost însă destul.

Durerea izbucnise greu, se înteţise pînă la insuportabil, pentru ca apoi să se reducă constant. Simţea cum i se linişteşte respiraţia şi cum îl învăluie un fel de linişte atotcuprinzătoare.

Nu există o plăcere mai mare decît absenţa durerii, imediat după o criză dureroasă. Murray simţea o uşurare ameţitoare ca şi cum era ridicat în aer şi plutea.

Deschise ochii şi remarcă cu amuzament detaşat că ceilalţi din încăpere erau încă agitaţi. Cînd, fără nici o veste, se declanşase criza, era încă în laborator şi atunci cînd leşinase, înainte ca totul să se topească într-o agonie copleşitoare, auzise strigătele lor de surpriză.

Acum, cînd durerea dispăruse, ceilalţi erau încă agitaţi, neliniştiţi şi îngrămădiţi cu toţii în jurul corpului său căzut... care...

Brusc îşi dădu seama că privea în jos.

Era acolo jos, întins pe spate, desfigurat. Era însă şi aici sus, contemplînd liniştit.

Un gînd îl străfulgeră : Minunea minunilor ! Poveştile cu viaţa-după-viaţă erau adevărate.

Deşi acest fel de a muri era cît se poate de umilitor pentru

un fizician ateu, simțea doar o blîndă surpriză, nicidecum o schimbare a liniștii în care era cufundat.

Gîndi din nou : Ar trebui să vină după mine vreun înger sau ceva asemănător.

Scena pămînteană se disipa. Intunericul îi invada conștiința, dar în depărtare, ca o ultimă licărire a privirii, apăruse o figură de lumină vag omenească, ce radia căldură.

Murray gîndi : Ce renghi mi s-a tras. Mă înalț la Ceruri. Pe cînd gîndea toate acestea, lumina păli, rămînînd doar căldura. Liniștea nu înceta să-l impresioare ca și cum în tot universul n-ar mai fi rămas decît el... și vocea.

Vocea spuse :

— Am făcut acest lucru de atîtea ori și încă mai pot fi mulțumit de succes.

Murray ar fi vrut să spună ceva, dar nu mai era conștient că mai are o gură, o limbă sau coardele vocale. Și totuși vroia să producă un sunet. Încercă, în lipsa gurii, să vuiască cuvintele, să le expire sau să le împingă cumva afară printr-o contracție. Și ele ieșeau. Își auzi și își recunoscu cu o claritate infinită propria voce, propriile-i cuvinte.

Murray spuse :

— Aici este Cerul ?

Vocea îi răspunse :

— Aici nu este un loc așa cum îl înțelegi tu.

Murray se simțea puțin jenat, dar următoarea întrebare trebuia pusă.

— Scuzați-mă dacă par un nătărău. Sînteți Dumnezeu ?

Fără să-și schimbe intonația sau să altereze în vreun fel puritatea sunetului, Vocea a reușit să pară amuzată.

— E ciudat, dar de fiecare dată mi se pune aceeași întrebare, desigur într-un număr infinit de feluri. Nu există vreun răspuns pe care ți l-aș putea da și pe care l-ai putea înțelege. Sînt — asta e tot ce-ți pot spune semnificativ și tu-l poți acoperi cu orice cuvînt sau concept dorești.

Murray spuse :

— Dar eu ce sînt ? Un suflet ? Sau sînt și eu o existență personificată. Încercase să nu pară sarcastic dar i se părea că dăduse greș. Se gîndi atunci, pentru o clipă, să adauge un „Înălțimea Ta" sau „Mult Prea Sfinte" sau ceva care să diminueze sarcasmul, dar nu se hotărî s-o facă, deși, pentru prima oară, se vedea acum speculînd asupra perspectivei de a fi pedepsit pentru insolență — sau păcat ? — cu Iadul sau ceva asemănător.

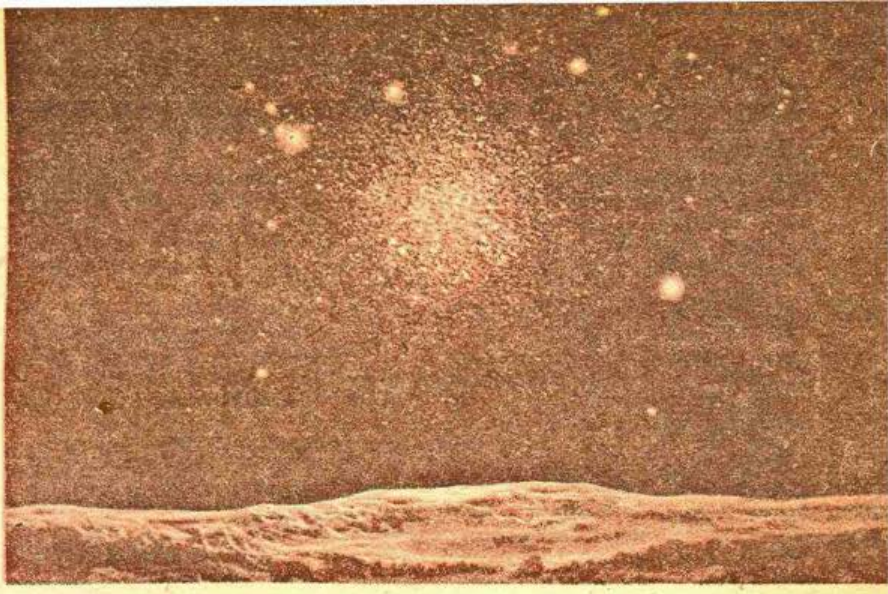

Vocea nu păru ofensată :

— Îți este mult mai ușor să-ți răspunzi și singur. Poți să te consideri un suflet dacă-ți face plăcere, dar ceea ce ești cu adevărat, reprezintă o rețea de forțe electromagnetice astfel aranjate încît toate interconexiunile și legăturile să fie exact copia celor ale creierului din universul existenței tale — pînă în cel mai mic detaliu. De aceea ți-ai păstrat capacitatea de a gîndi, memoria, personalitatea. Ți se pare astfel că ești tu însuți.

Murray se arată sceptic :

— Vrei să spui că esența creierului meu era nemuritoare ?

— Nicidecum. Nimic din tine nu e nemuritor cu excepția a ceea ce eu aleg să fie. Eu am format rețeaua. Eu am construit-o în timpul existenței tale fizice și am adaptat-o cînd această existență a încetat.

Vocea părea a fi evident încîntată de sine și după un moment de pauză continuă.

— O construcție complexă dar cît se poate de fidelă. Aș putea-o folosi pentru fiecare ființă omenească din lumea ta, dar sînt mulțumit să n-o fac. În selecție există plăcerea.

— Deci alegi foarte puțini.

— Foarte puțini.

— Și ce se întîmplă cu restul.

— Uitarea ! A, desigur, tu îți imaginezi că este Iadul.

Murray ar fi roșit dacă ar fi avut cum. Spuse :

— Eu nu. Așa se spune. Oricum, cu greu m-aș fi gîndit că am fost într-atît de virtuos, încît să atrag atenția, ca unul dintre Aleși.

— Virtuos ! A, înțeleg ce vrea să însemne. A trebuit să-mi forțez un pic gîndirea. Nu. Te-am ales pentru capacitatea ta de gîndire, așa cum aleg cvadrilioane din toate speciile inteligente ale Universului.

Murray deveni brusc curios, o meteahnă de o viață. Spuse :

— Îi alegi tu pe toți singur sau mai sînt și alții ca tine ?

Pentru o clipă Murray se așteptă la o reacție de iritare, dar cînd Vocea reveni era la fel de impasibilă.

— Dacă sînt sau nu și alții este irelevant pentru tine. Acest Univers este al meu și numai al meu. Este invenția mea, construcția mea, destinat scopurilor mele.

— Și totuși din cvadrilioanele de rețele pe care le-ai creat îți pierzi timpul cu mine ? Sînt oare atît de important ?

Vocea răspunse :

— Nu ești deloc mai important. Sînt în același timp și cu alții într-un fel care ar părea simțurilor tale simultan.

— Și totuși ești unul singur ?

Din nou amuzată, Vocea spuse :

— Încerci să mă atragi într-o inconsecvență. Dacă ai fi o amoeba care poate înțelege individualitatea numai în legătură cu o singură celulă și dacă ar fi să întrebi o balenă, ce cuprinde peste treizeci de cvadrilioane de celule, dacă e una sau mai multe din aceste celule, ar putea fi răspunsul balenei inteligibil pentru amoeba ?

Murray răspunse sec :

— Am să mă gîndesc. Ar putea fi inteligibil.

— Exact. Asta este funcția ta. Să gîndești.

— La ce bun ? Presupun că deja cunoști totul.

Vocea spuse :

— Chiar dacă aș ști totul, n-aș putea ști că știu totul.

Murray remarcă :

— Asta sună un pic a filozofie orientală, ceva ce pare profund precis deoarece n-are nici un înțeles.

Vocea spuse :

— Promiți. Ai răspuns paradoxului meu cu un nou paradox — numai că al meu nu e paradox. Apreciază și singur : Exist de o veșnicie, dar ce înseamnă asta ? Înseamnă că nu-mi pot aminti să fi apărut cîndva. Dacă aș putea, n-aș exista dintotdeauna. Cum nu-mi pot aminti să fi apărut cîndva, există deci cel puțin un lucru — natura apariției mele — pe care nu-l cunosc.

Apoi, deși ceea ce știu este infinit, este la fel de adevărat că ceea ce se poate cunoaște este infinit. Cum pot fi sigur că cele două infinituri sînt egale ? Infinitatea cunoașterii potențiale poate fi infinit mai mare decît infinitatea cunoștințelor mele de acum. Iată un exemplu simplu. Dacă aș ști fiecare din numerele pare, aș cunoaște o infinitate de numere, dar cu toate acestea nu aș ști nici măcar un singur număr prim.

Murray spuse ;

— Dar numerele prime se pot obține. Dacă împarți la doi fiecare număr par din toată această serie infinită, vei obține o altă serie infinită care va conține seria infinită a numerelor prime.

— Ai idei. Îmi place. Va fi sarcina ta să găsești astfel de căi, desigur mult mai dificile, din cunoscut și necunoscut. Ai memoria ta. Îți vei aminti toate datele pe care ți le-ai însușit vreodată sau pe care le vei putea deduce din acestea. La nevoie vei avea posibilitatea să cunoști orice date noi vei considera necesare pentru problemele pe care le vei rezolva.

— Nu ți le poți rezolva și singur ?

Vocea spuse :

— Pot, dar este mai interesant în acest fel. Am construit universul pentru a avea cît mai multe fapte cu care să mă confrunt. Am introdus principiul incertitudinii, entropia și alți factori aleatori pentru ca întregul să nu devină evident deodată. A funcționat bine, devreme ce m-a amuzat de-a lungul întregii sale existențe.

Am sporit apoi complexitatea, care a condus mai întîi la viață, apoi la inteligență, și am utilizat-o ca pe o sursă pentru o echipă de cercetare, nu pentru că aveam nevoie de ajutor, ci pentru că voiam să introduc un nou factor aleatoriu. Am descoperit că nu puteam preciza de unde putea veni, sau prin ce mijloace era obținută, următoarea piesă interesantă de cunoaștere cîștigată.

Murray întrebă :

— Se întîmplă așa ceva ?

— Desigur. Nu trece un secol fără să apară de undeva un lucru interesant.

— Ceva la care te-ai fi putut gîndi și singur dar n-o făcuseși încă ?

— Da.

— Și crezi că ai vreo șansă să mă obligi în acest fel ?

— În secolul următor ? Practic niciuna. Pe termen lung însă, succesul e sigur, devreme ce vei fi angajat pe veșnicie.

Murray întrebă :

— Voi gîndi o veșnicie ? La nesfîrșit ?

— Da.

— Cu ce scop ?

— Ți-am spus. Să afli noi cunoștințe.

— Dar, dincolo de asta, cu ce scop să descoper noi cunoștințe ?

— Este exact ce făceai în existența ta în Univers. Ce scop aveai atunci ?

Murray spuse :

— Să cîștig noi cunoștințe pe care numai eu le puteam cîștiga. Să primesc elogiile semenilor mei. Să simt satisfacția lucrului împlinit, știind că am avut la dispoziție puțin timp... Acum aș putea cîștiga ceea ce ai putea cîștiga și singur, dacă ai vrea să-ți dai puțin osteneala. Tu nu mă poți clogia, poți cel mult să fii amuzat. Și nu este nici un merit sau satisfacție în împlinirea unui lucru, dacă ai la dispoziție eternitatea.

Vocea spuse :

— Și nu găsești că gîndirea și descoperirea sînt valoroase prin ele însele ? Nu crezi că ele nu reclamă un scop anume ?

— Pentru un timp finit da. Nu pentru eternitate.

— Îți înțeleg punctul de vedere. Dar, oricum, nu ai de ales.

— Zici că trebuie să gîndesc. Nu mă poți obliga ?

Vocea spuse :

— Nu vreau să te constrîng direct. N-o să am nevoie de aceasta. De vreme ce nu poți face altceva decît să gîndești, vei gîndi. Nu știi cum să nu gîndești.

— Atunci am să-mi stabilesc eu un țel. Am să-mi inventez un scop.

Vocea spuse îngăduitoare.

— Acest lucru îl poți, desigur, face.

— Am găsit deja un scop.

— Pot să-l știu și eu ?

— Îl știi deja. Știu că nu comunicăm pe calea obișnuită. Îmi adaptezi rețeaua în așa fel încît cred că te aud și îți vorbesc, dar, de fapt, transferi gînduri spre și de la mine. Iar cînd rețeaua mi se schimbă odată cu gîndirea, ești instantaneu conștient de ea și nu ai nevoie să ți-o transmit eu.

Vocea spuse :

— Surprinzător de corect. Îmi place. Dar mi-ar place și mai mult dacă mi-ai spune singur propriile gînduri.

— Atunci am să ți le spun. Scopul gîndirii mele va fi să descopăr o cale să distrug această rețea a mea pe care tu ai creat-o. Nu vreau să gîndesc fără nici-un țel numai să te amuz. Nu vreau să exist o veșnicie pentru amuzament. Nu vreau să gîndesc o veșnicie numai pentru a te amuza. Toată gîndirea mea va fi canalizată spre distrugerea rețelei. Aceasta mă va amuza pe mine.

Vocea spuse :

— N-am nici o obiecție. Chiar și gîndind concentrat spre distrugerea propriei tale existențe, fără să vrei, poți descoperi ceva nou și interesant. Și chiar dacă reușești în această încercare de sinucidere, nu vei obține nimic, pentru că te voi reconstrui instantaneu în așa fel încît să-ți fac metoda de sinucidere inoperantă. Și dacă găsești o altă modalitate și mai subtilă de autodistrugere, te voi reconstrui cu această posibilitate eliminată, și tot așa la nesfîrșit. Ar putea fi un joc interesant dar fără-ndoială vei exista etern. Este voința mea.

Murray simți un tremur dar rosti cu un calm perfect :

— Pînă la urmă, mă găsesc deci în Iad. Ai dat de înțeles că nu există așa ceva, dar dacă aici era Iadul, îmi dau seama că trebuia să mint pentru a respecta regula jocului.

Vocea spuse :

— În acest caz la ce bun să te mai asigur că nu te afli în Iad ? Și cu toate acestea te asigur din nou. Nu există nici Iad nici Cer. Exist numai eu însumi.

Murray spuse :

— Să presupunem atunci că gîndirea mea se va dovedi nefolositoare. Iar dacă nu voi veni cu nimic folositor, nimic valoros, de ce atunci să nu mă dezasamblezi, să nu mai ai grija mea ?

— Ce răsplată ? Vrei Nirvana ca preț al eșecului și vrei să mă convingi de acest eșec ? Atunci nu încape nici o tocmeală. Nu vei da greș. Avînd întreaga eternitate înainte-ți, nu se poate să nu-ți vină cel puțin o idee interesantă, oricît te-ai împotrivi acestui lucru.

— Atunci am să-mi propun alt țel. N-o să mai încerc să mă distrug. Am să-mi propun umilirea ta. Am să mă gîndesc la ceva la care nu numai că nu te-ai gîndit niciodată, dar la care niciodată nu te-ai putea gîndi. Am să mă gîndesc la ultimul răspuns dincolo de care nu mai există cunoaștere.

Vocea spuse :

— Nu înțelegi natura infinitului. Pot fi lucruri pe care nu mi-am dat osteneala să le cunosc. Dar nimic nu poate fi ce eu nu aș putea cunoaște.

Murray spuse prudent :

— Nu-ți știi începutul. Tu ai spus-o. Prin urmare nu poți să-ți știi sfîrșitul. Prea bine atunci. Acesta va fi țelul meu și totodată ultimul răspuns. N-am să mă distrug eu. Pe tine am să te distrug, dacă n-o faci tu mai înainte.

Vocea spuse :

— O ! Ai ajuns aici foarte repede. Aș fi crezut că-ți va lua mai mult timp. Nu este unul, din cei pe care-i am cu mine în această existență de meditație perfectă și eternă, care să nu aibă ambiția de a mă distruge. Acest lucru nu este posibil.

Murray spuse :

— Am toată eternitatea la dispoziție să gîndesc o cale de a te distruge.

Vocea îi răspunse netulburată :

— Atunci încearcă. Și dispăru.

Dar Murray avea acum un țel și era mulțumit.

Pentru că ce altceva decît un sfîrșit și-ar putea dori orice Entitate, conștientă de existența sa eternă ?

Și oare ce căutase Vocea miliarde și miliarde de ani ? Și pentru ce alt motiv fuseseră create inteligențele și anumite specimene salvate și puse la treabă, decît să ajute în această grandioasă căutare ? Iar Murray intenționa ca el și numai el să fie cel care va reuși.

Metodic, și cu emoția unui țel grandios, Murray începu să gîndească.

Avea timp destul.

În românește de
Mihai Bădescu

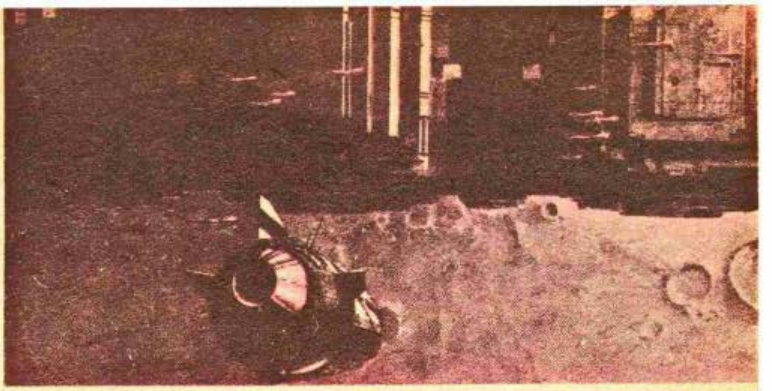

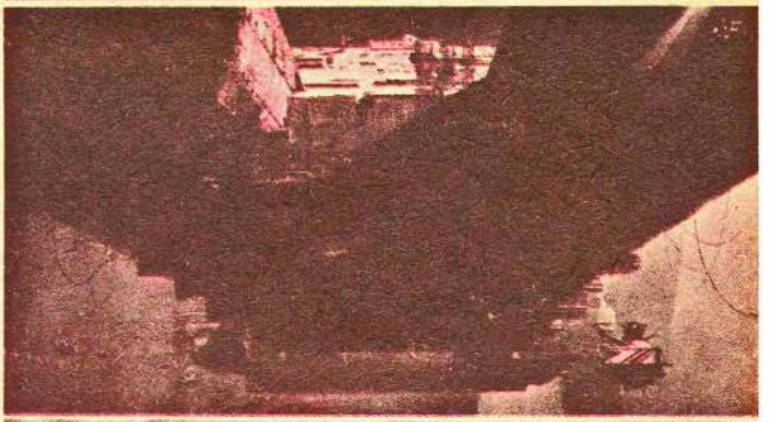

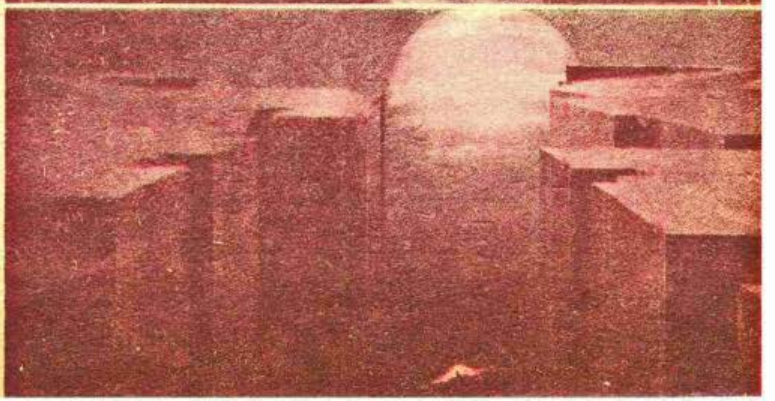

Antologie parodistică de Mircea Micu

EMIL BRUMARU
Invitație insolită

Vino să-ți dau trei pepeni dulci
ca niște roșii batiscafe,
să ne plimbăm ca niște prunci
și să sărim, să facem gafe.

Să te aud torcînd prelung
ca o pisică de Angóra ;
mijlocul tău, lucrat la strung,
îmbată ochii tuturora.

De tine iar să mă ascund,
zvelt palmier cu pielea brună
avînd genunchiul mai rotund
decît ridichile de lună.

Să ne-ngropăm cu muzici moi
drept în otava tutelară
și s-ascultăm cum rîd de noi
cu pocnet, nucile-n cămară.

Un măr frumos aș vrea să fii
și eu, gutuie-aromitoare,
să stăm alături, răbdulii,
pînă la vara viitoare.

Și prinși de-al iernii galeș joc,
nostalgici dar profund cuminți,
pentru respectul reciproc
să scoatem sobele din minți.

GELLU NAUM
Ceremonii inoportune

— FRAGMENTE DE PHOEMĂ —

Șapte bărbați privind spre
zbaterea Mării sufocată de nurci,

Cerul aprins ca o rană într-un colț unde
propriul se slujea de odihnă nocturnă.
Căutam pe cineva și El era Lîngă mine
dar mîna mea îi străbătu abdomenul fără
spirit autocritic.

— In zise Eva și aruncă Mărul pe jumătate
acoperindu-și cu pleoapele sinii de plastic.

Eram atît de singuri încît n-aveam ce face
cu banii fiind chiar marți dimineața și
cald.

Era frumoasă deși Piciorul drept era mai
scurt
decît opusul lui și cu toate astea îi plăcu
Opus 38 pînă la moarte.

Bărbatul vorbea atît de puternic că adormi
un surd în zgomotul vocalelor.

Vrabia zbîrlindu-se în Pulberea drumului
și răspunzînd visătoare MĂLAI !

TUDOR GEORGE
Alt sonet

E poezia prinsă-n forme fixe
Cum într-un còrtex de pămînt o nalbă
Un nimb de denii, o guvidă albă
Ieșită din suspinul unor pixe.

Stupar de vorbe, colbuită salbă
Cum în infernuri rege singur „X" e,
Gigantică valoare în elipse
Nu țopăială tîmpă ca la bal, bă !

Asemeni unei nave-n buca apei
Ea trece triumfală printre îngeri
Cînd țărmul lui Thanatos mai aproape-i.

De nu te-nspini, degeaba vrei să singeri —
Căci să-i cuprinzi puterea și aroma
Nu te ajută Papa de la Roma.

ROMULUS VULPESCU
Gangarici și gangaricea

(DUPĂ POEZIA „EXPERIMENT LEXICAL")

Barbosina bar barin
bracam bobîrnac, bovin
Borsec bulbucet în vin,
boloboc de serafin.

Ageamiu de geamalic
aga n-a mai zis nici mic
gioale goale sic ! sic ! sic !
clămpăni un cocostîrg
cu mult sîrg
din laringele său stîng !
Rune, june, căpcăune,
spune barbosina spune
un tăciune și-un cărbune
cît e pîn la Uniune
dac-o iei hai-hui pe chei
ignorînd tramvaiul trei
dacă n-ai de un' să-l iei
aleluia, alelei...

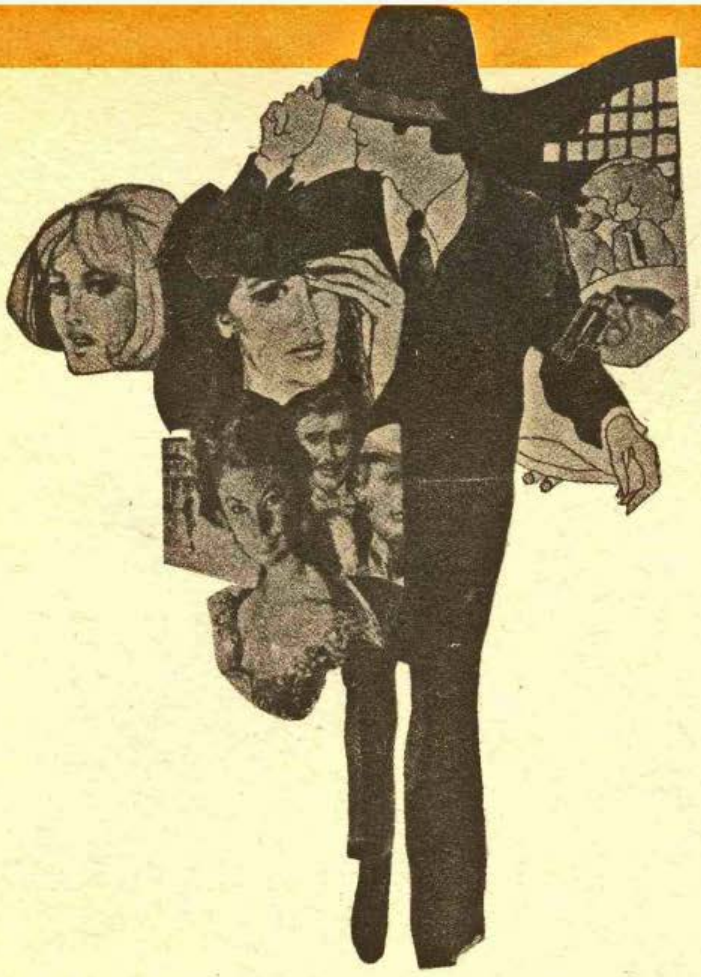

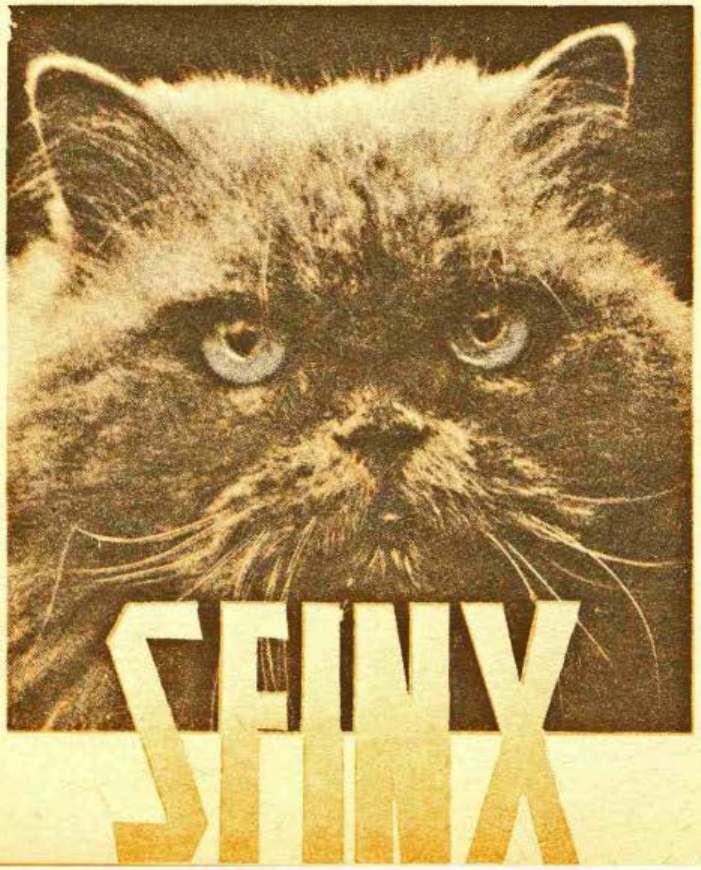
SFINX

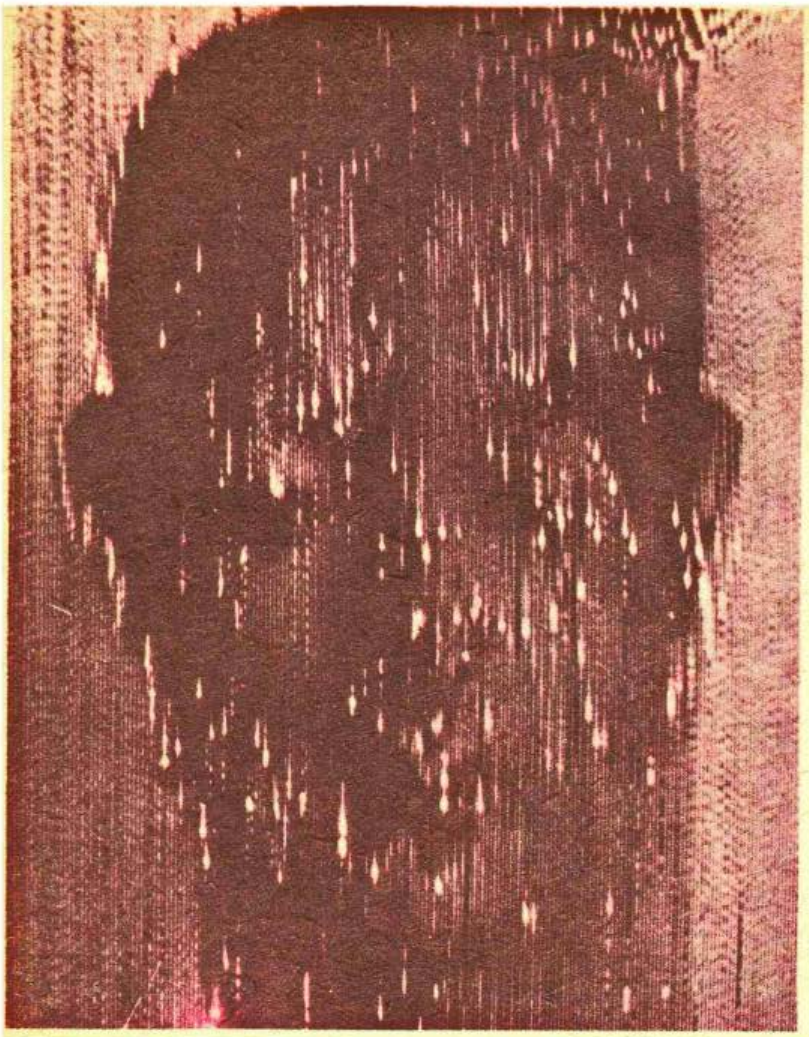

FARSORUL

ROBERT ARTUR

deea îi aparținea lui Bradley. Noaptea era mohorîtă și în mica încăpere sordidă a biroului central al poliției unde se adunau reporterii însărcinați cu rubrica polițistă din ziarele cotidiene, Bradley, de la Express, se săturase să joace bridge în trei și să tot aștepte să se mai întîmple ceva.

„Am o idee, zise el aruncînd cărțile, hai să-i jucăm o festă bătrînului Pop".

Pop Henderson era angajatul însărcinat cu serviciul de noapte la morgă, care se afla la subsolul clădirii. Era un om care se mișca încet, trecut de 70 de ani și al cărui creier funcționa și mai încet. Serviciile municipale ar fi trebuit de mult să-l scoată la pensie, dar avea obligații familiale, printre altele și o soție bolnavă și cu o pensie nu ajungi prea departe. Și cum munca nu era prea dificilă, superiorii săi închiseseră ochii asupra vîrstei lui și îi permiseseră să continue.

„Ce fel de festă?" întrebă Furness, un băiat înalt și slab, care se ocupa de rubrica de crime de la Record. Bradley îi explică iar Furness dădu din cap :

„Nu-mi prea place chestia asta. Bătrînul Pop nu prea e isteț. Dă-i pace".

Dar nu era lucru ușor să-l descurajezi pe Bradley. Era un farsor înrăit și avea reputația că inventează gaguri originale. Pentru el, ceea ce conta era farsa în sine și puțin îi păsa pe pielea cui o făcea.

Insistă și, pînă la urmă, Furness, căruia nu-i plăceau discuțiile, ceda. Morgan, de la Chronicle, un băiat bun, care băuse un păhărel sau două, era deja într-o dispoziție destul de favorabilă. Coborîră deci toți trei în sala sinistră a morgii unde Pop Henderson, în minusculul său birou, aștepta să se facă ora de plecare. Era prea miop ca să citească. Nici măcar nu asculta radioul. Stătea acolo, așteptînd să se termine orele de lucru.

De-a lungul unuia din zidurile încăperii principale se găseau douăzeci de compartimente de patruzeci și cinci pe șaizeci de centimetri apro-

ximativ, mari cît să încapă în ele un adult destul de solid cu condiția să nu-i vină ideea de a se întoarce de pe-o parte pe alta. Și este de la sine înțeles că ideea aceasta nu-i venea nici unuia dintre ocupanții acestor compartimente. Aceștia erau congelați, menținuți la o temperatură sub zero grade și, cum era un oraș mare cu contingentul său de victime, de accidente și de cadavre neidentificate, multe din compartimente erau de regulă ocupate.

„Pop, spuse Bradley, am vrea să vedem numărul 11. Tocmai am primit o informație cum c-ar fi bancherul dispărut din New-York.

— Număru' 11 ?".

Pop se ridică încet și îi conduse de-a lungul șirului de compartimente; împinse mînerul ușiței 11 și trase pînă la capăt sertarul. Pe el se afla întinsă o formă acoperită cu un cearceaf. Bradley îl dădu deoparte și se făcu că examinează fața mortului.

„Seamănă, zise Bradley dînd din cap afirmativ. Da, domnule, corespunde descrierii. Vrei să ne cauți fișa acestui domn, Pop ?

— Da, domnu' Bradley."

Paznicul de noapte se întoarse și se îndepărtă cu un mers greoi. Bradley îi făcu cu ochiul lui Furness care-l urmă pe Pop Henderson în birou. De îndată ce dispărură din raza lor vizuală, Bradley și Morgan, care tot mai era un pic beat, se grăbiră să pregătească farsa.

Ca să-l rețină pe Pop în birou, Furness se făcu că se adîncește în consultarea fișelor de intrare ale numărului 11, pînă la sosirea lui Morgan.

„Inutil să te mai ostenești, Pop, spuse Morgan, cu un rîs înfundat. Cred că am făcut o eroare. Poți să-l pui pe 11 înapoi în pătuț. Hai, Furness, să urcăm și să mai facem cîteva partide".

Cei doi ziariști se retraseră și, odată ajunși la capătul culoarului, așteptară. Pop rîndui metodic, cu răbdare, hîrtiile în dosare. Apoi, cu aceleași mișcări lente, fără grabă, ca unul care-și trece viața așteptînd — lucru ce-i este impus de ocupația sa — se întoarse în sala mare a morgii tîrșîindu-și picioarele, se îndreptă spre compartimentul deschis, spre sertarul tras în afară și spre forma acoperită de cearceaf.

Se afla încă la vreo patru metri de ea cînd cearceaful mișcă. De sub el ieși un mîriit teatral; apoi forma acoperită de cearceaf se așeză încet și pînza albă căzu de pe o figură pe care, din cauza miopiei și a semiîntunericului, bătrînul nu o recunoscu ca fiind aceea a lui Bradley.

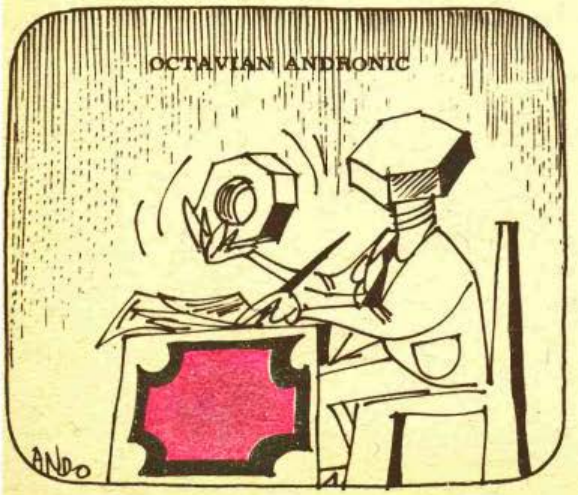

„Unde mă aflu ? întrebă reporterul cu o voce cavernoasă. Ce mi-ați făcut ?"

Pop Henderson se opri, ezitînd; Bradley ridică un braț înfășurat în cearceaf și-l îndreptă spre el, cu un gest amenințător.

„Dumneata ! psalmodie el, ce mi-ai făcut ? Ai încercat să mă omori !..."

Farsa era foarte grosolană, asemenea celor mai multe din farsele lui Bradley. Dar tot ce voia era să impresioneze un mosneag cu mintea tocită de vîrstă. Efectul, din punctul de vedere al lui Bradley, era în întregime satisfăcător. Timp de o clipă, Pop Henderson rămase pe loc înlemnit, sufocîndu-se, cu răsuflarea tăiată. Apoi se întoarse, luă un pas de cursă, tîrșîindu-și picioarele mai repede decît o făcuse vreodată în ultimii douăzeci de ani și se grăbi spre scară.

„Sfîntă Fecioară !" Trăiește ! strigă cu o voce ascuțită. Trăiește ! Trăiește ! A-nviat ! Domnu brigadier, domnu' brigadier Roberts ! Veniți repede! Unu' din cadavre a-nviat !"

Gîfîind, trecu pe lîngă Furness și Morgan, urcă scara către brigadierul de serviciu. Cu un rîs mocnit și sacadat, Dave Bradley sări jos de pe platoul compartimentului 11, aruncă înăuntru cearceaful care-l acoperise și trînti ușa.

„Haideți și voi, gîlgîi el, sufocîndu-se de rîs, cînd îi regăsi pe ceilalți doi. Repede, hai să urcăm pe scara ailaltă înainte să coboare brigadierul. Nu există în toată țara un tip mai ofticos ca ăsta de cînd suferă de ulcer și-o să fie plin de draci !"

Reveniseră în sala presei cînd auziră, pe culoar, pașii paznicului de la morgă și ai brigadierului, care era un tip voinic și uricios. Bătrînul Pop tot mai bolborosea, aproape incoerent.

„S-a așezat, domnu' brigadier... Vă zic io că s-a așezat și s-a uitat la mine și..."

Vocile se stinseră cînd cei doi ajunseră la capătul culoarului și începură să coboare scara ce ducea la morgă. Bradley se răsturnă pe scaunul lui și începu să rîdă cu poftă. Morgan emise un soi de cotcodăceală, apoi se opri. Furness, în continuare iritat pe el însuși pentru că acceptase să-i ajute, își aprinse o țigară pe care o stinse de îndată strivind-o.

Trei minute mai tîrziu, brigadierul cel gras revenea, de-a lungul culoarului. Se opri în dreptul sălii și le aruncă o privire ucigătoare.

„Ce caraghioși, mormăi. Frații Marx în persoană !"

Apoi, fiindcă știa pînă unde putea merge și care era limita dincolo de care nu putea trece cînd își descărca nervii pe ziariști, se întoarse în biroul său bocănind zgomotos pe culoar.

„Ați văzut ce mutră avea brigadierul ? sughiță Dave Bradley, rizînd cu lacrimi așa cum făcea la fiecare din farsele lui. Îl roade chestia asta ca o rană deschisă pe spinarea unei cămile. Ei... da' ce-ați pățit, voi ăștilalți ? întrebă el, văzînd că nici Furness nici Morgan nu rideau cu el. Nu mai rideți de-o farsă ?

— Eu plec, anunță Furness și întinse mîna după pălărie. Dacă mă caută de la ziar, spuneți-le că verific o poveste".

Ieși.

„Ofticosul !" mormăi Bradley.

Morgan, la care efectul băuturii se disipa, ridică din umeri.

„Se poate ca ideea să nu fi fost foarte bună, totuși. Mă car; mă duc să înghit ceva în grabă și după aia mă duc acasă. Oricum la ziar nu-i nimic de făcut acum".

Plecă și el. Dave Bradley făcu o grimasă, apoi luă o țigară, îi retează capătul cu dinții și-l scuipă pe parchet.

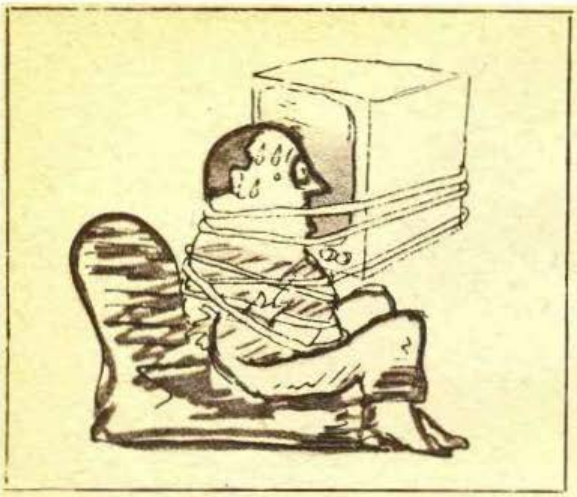

„Am oroare de indivizii care nu apreciază farsele", murmură.

Tocmai își aprindea țigara cînd apăru Pop Henderson tîrșiindu-și picioarele, se opri la ușă și aruncă o privire în încăpere.

„Nu trebuia să faceți una ca asta, domnu' Bradley, spuse paznicul fără să-l acuze și fără să ridice vocea mai mult decît de obicei. Mi-a sărit inima, da' nu-i ăsta baiul. Numa' că, uite, asta-mi face neplăceri cu brigadieru' Roberts. Se tot plînge de mine și e turbat c-am dat buzna la dînsu' mai adineaori.

Am coborît ș-am găsit toate cadavrele așa cum trebuia ele să fie. Și-atunci mi-a zis că am viziuni. Apoi, i-am zis că tocma' fuseserăți dumneavoastră, domnii de la presă, și-a-nțeles că era una din farsele dumneavoastră".

Pop se opri să-și tragă răsuflarea, cu privirea ațintită asupra lui Bradley, dar fără ranchiună. Bradley își aprinse țigara respectînd un ritual minuțios.

„A mai spus că dacă mă mai las tras pe sfoară sau dacă mai greșesc o singură dată, se descurcă dînsu' să mă facă să plec d-aci, că tot trebuia să se întîmple de mult, spuse paznicul. Și io nu pot să plec. Am nevoie de banii ăștia. Așa că, domnu' Bradley, vă rog, fără farse".

Rămase pe loc încă o clipă, apoi plecă cu mersul lui tîrșiit. Dave Bradley ridică din umeri, făcu un rotocol de fum și puse mîna pe telefon.

„Express-ul ? Secretariatul redacției ? Aici Bradley. Nimic senzațional aici. Ziarul e gata paginat ? E-a regulă. Mă duc acasă. Nu mă așteptați mai devreme de mîine dimineață".

Puse receptorul la loc, mai făcu un rotocol de fum și ieși.

Ajuns afară, în frig și obscuritate, șovăi. Buna dispoziție i se acrise, căci lucrul care-i era indispensabil, mai mult decît alcoolul sau femeile, era să fie vesel, să rîdă, să facă farse. Să beau ceva, hotărî el, dar nu avea chef să intre într-un loc unde-i putea întîlni pe Furness și pe Morgan. Se opri într-un bărulet din cartierul docurilor, care nu era frecventat de nici unul din membrii cohortei de ziariști.

Barul era strîmt și murdar, dar whisky-ul te-ncălzea. După cel de-al treilea pahar, veselia îi revenise. Verva lui renăștea. Încă un pahar și veselia clocotea în el ca de obicei. Începu să mediteze la o altă farsă. Ce era o seară fără o farsă bună, fără o porție zdravănă de ris și fără o bandă de amici buni care să-și pună veselia în comun ? La naiba cu Morgan și cu Furness ! Niște ofticoși !

Aruncă o privire în jurul lui. Era tîrziu, ora două noaptea. Barul era aproape gol. Nu era decît el, barmanul și un omuleț pergamentos, cu picioarele puse pe bara de cupru, care sugea bere. Barmanul, judecînd după aspect, era un tip în stare să rîdă, iar omulețul era și el obligat să facă la fel : n-avea decît pielea pe oase, ce altceva putea face ?

Bradley rise înfundat în timp ce se apleca să-și lege șiretul de la pantof. Cu o mînă pricepută, strecură un chibrit între talpa și căputa ghetei băutorului. Îl aprinse, apoi se ridică și comandă un alt pahar.

Făcu cu ochiul barmanului, pe cînd acesta îi turna whisky în pahar. Apoi, făcînd un semn cu capul, îl arătă pe celălalt client.

„O să vezi", îi șopti.

Neînțelegînd, barmanul făcea ochii mari. Dar Bradley, tot cu un zîmbet larg pe față, se străduia să nu rîdă. Omulețul scoase un răcnet și făcu un salt înapoi, într-un picior. Cu mîna, lovea din răsputeri chibritul care ardea.

Bradley începu să rîdă, căutînd din privire aprobarea barmanului. Omulețul puse piciorul pe pămînt și, cu un mîriit, se întoarce spre reporter.

„Pui de..." spuse repede, fără să-și dea osteneala să termine. Și-l pocni.

Lovitura îl atinse pe Bradley în momentul în care întorcea capul, drept în gură și-i strivi buzele de dinți. Se clătină, nu izbuti să se agațe de bare și căzu pe spate cît era de lung; gîtul lovi cu zgomot bara de cupru a tejghelei. De-abia avu timp să simtă o pocnitură cumplită undeva la baza craniului și toate luminile se stinseră pentru el.

Omulețul se uită la el cu o privire rea.

„Ce timpit ! Să-mi încălzească tălpile ! Mie, lu' Kid Wilkins !"

Barmanul trecu în fața tejghelei bălăngănindu-se și-și șterse mîinile pe șorțul murdar.

„Ai lovit tare, cum s-ar zice, Kid, murmură, holbindu-se. E cam prea liniștit".

Ce mare scofală ? O directă de stînga peste bot, mîrîi omulețul, atît cît să-i sară o fasole sau două... Data viitoare, o să se gîndească mai bine înainte să facă o farsă ca asta.

— Capu', zise barmanul, îngrijorat, e-ntr-o poziție cam ciudată. Crezi că...

Se aplecă fără să-și termine vorba. Căută pulsul lui Bradley și își strecură mîna sub cămașa lui. Apoi, fața sa colorată luă o culoare gălbuie; se ridică.

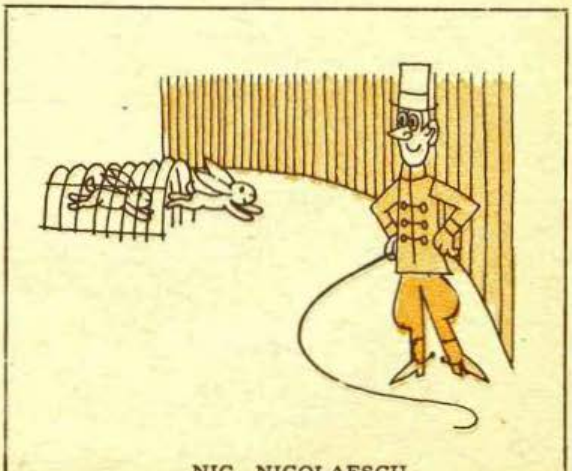

NIC. NICOLAESCU

„E mort, spuse el cu un glas răgușit. Mort ca o scrumbie congelată.

— Mort?“ Omulețul pergamentos își trecu repede mîna peste buze. „Pe dracu', e-un accident! N-am dat destul de tare ca să-i fac rău. E-un accident, înțelegi ?

— Da, sigur, sigur, Kid, e-un accident“.

Barmanul se duse spre ușă cu un pas rapid, răsuci cheia în broască, coborî storul ca pentru închidere și stinse toate luminile din exterior. Apoi se întoarse lîngă Bradel.

„Nu miroase-a bine, Kid, murmură el, scotocind prin buzunarele lui Bradley. Am și-așa destule necazuri cu curcanii făr' să am un cadavru în brațe, iar tu ai încasat deja două condamnări pentru chestii d-astea.

— Bine, bine, răspunse sec Kid Wilkins, am sîngele fierbinte și știu să mă folosesc de pumnii mei. Sigur că asta mi-aduce necazuri. Ce ne facem ?“

Barmanul trecea în revistă conținutul portmoneului pe care-l luase din buzunarul lui Bradley.

„Kid, spuse el, nu-i numai o-ntîmplare nasoală. Nu-i bine deloc. Cretinul ăsta e reporter. De la Express ! E aproape la fel de rău ca un curcan.

— Un reporter, zise Kid Wilkins cu amărăciune. Și tocma' ăsta trebuia să-mi încălzească mie labele și să-i trag una peste bot și să-și rupă nenorocitu' ăla de gît ? De ce ? Spune-mi, de ce ?

— Nu te mai întreba de ce, am o idee. Trebuie să-l scoatem de-aici. Acolo, pe docuri, o să-i facem vînt. Trebuie s-arate ca și cum ar fi primit acolo o lovitură peste bot... sau poate că era criță și-a căzut rău.

— Da, da, dracu' să-l ia !“ Omulețul se descreți. „La ora șase, vaporu' meu ridică ancora și n-o să mă mai întorc în portu' ăsta și cu asta, basta. Dacă cumva vine cineva pe-aici, zici că era beat mort cînd a plecat la ora închiderii și că nu știi nimic.

— Așa. Acuma, hai mai întîi să luăm tot ce-are la el. Așa o să le ia mai mult timp să afle cine e. Asta o să mai întîrzie ancheta. Dup-aia, îl ducem prin pasaj pînă la docuri“.

Scotoci în grabă prin buzunarele lui Bradley. Puse totul în propriile sale buzunare, apoi stinse toate luminile barului și deschise ușa din dos care dădea într-o străduță obscură.

O clipă mai tîrziu, cei doi bărbați ieșiră liniștiți în noapte, ținîndu-l pe Dave Bradley între ei ca pe un bețiv incapabil să se țină pe picioare și ușa se închise în urma lor.

Bradley își reveni brusc. Mai degrabă, își reveni doar pe jumătate, doar atîta cît să-și dea seama că mai trăiește. Încercă să se miște, dar trupul îi era înțepenit și mușchii refuzară să-i dea ascultare. Nu simțea nici cea mai mică durere, nici o senzație de nici un fel. Nu putea nici măcar să știe în ce poziție se află; i se părea totuși că stă pe spate.

„Gîtul, îi trecu prin cap un gînd fulgerător, l-am lovit în cădere. Vertebra aia pe care mi-am sucit-o în școală cînd jucam fotbal. Mi-am sucit-o și-acum. E ca atunci cînd am stat o lună în pat și-abia puteam să mă mișc. Dar de data asta e mai rău. Lovitura e mai rea. Am auzit-o pocnind în cădere“.

Apoi auzi o voce. Era slabă și părea că vine de foarte departe.

„În regulă, e-al dumneavoastră, spunea vocea. L-am găsit prin partea docurilor. Judecînd după fața lui, a primit un pumn drept în bot. Era deja rece cînd a ajuns internul la el; nu e prea sănătos să zaci întins pe-afară pe o noapte așa rece. Medicul de serviciu n-a simțit nici pulsul, nici bătăile inimii. Așa că vi l-a trimis. Fără identitate. Culcați-l, îngrijiți-l bine. O să-i facem autopsia mîine“.

Vocea se stinse. Bradley se simți ridicat, deplasat. Auzi un păcănit ușor în gît și, dintr-odată, putu să deschidă ochii, ca și cum s-ar fi ușurat o apăsare de pe un nerv vital.

Chiar dacă nu era decît parțial conștient, ceea ce-l înconjura îi era destul de familiar ca să recunoască locurile.

„Pop, șopti, Pop Henderson“.

Bătrînul, fără să-i dea vreo atenție, isprăvi de așezat mîinile și picioarele lui Bradley. Acesta mai făcu o încercare.

„Pop ! (Puțin mai tare de data aceasta). Pop, sînt viu !“

Paznicul, care stătea aplecat, se întoarse, încruntînd din sprîncene. Bradley, cu prețul unui efort considerabil, făcu o nouă tentativă :

„Pop !“

Era un croncănit acum.

„Eu sînt, Dave Bradley! Trăiesc. Repede, un doctor !“

Pop Henderson avea o față îngrozită. Se aplecă foarte aproape de Bradley și-l privi cu atenție :

„Domnu' Bradley, spuse uluit. Nu vă recunoscusem cu fața asta așa umflată. Nimeni nu v-a recunoscut.

— Lasă asta ! (Fiecare cuvînt îi cerea un efort cum Bradley nu mai avusese de făcut pînă atunci). Sînt viu. Scoate-mă de-aici ! Cheamă un medic !“

Pop Henderson ezită, tulburat și nehotărît. Apoi luă cearceaful, îl desfăcu :

„Domnu' Bradley, v-am mai spus, fără glume. O dată în noaptea asta, ajunge“.

Întinse cu grijă cearceaful peste corpul întins.

„Brigadieru' Roberts nu m-ar ierta dacă și-ar mai ride cineva de mine, spuse el cu severitate. Nu, domnu' Bradley, nu de două ori în aceeași noapte“.

Fără grabă, împinse sertarul înapoi în compartiment, închise ușa numerotată cu numărul 12 și răsuci butonul care o menținea închisă.

Apoi, cu un pas greoi, se întoarse în birou și se așeză ca să aștepte cu răbdare ora de plecare.

În românește de
Doina Buje

— Mămico, nu sîntem acasă nici duminica asta. Te rog să vii, însă, peste trei săptămîni.

Sinucidere

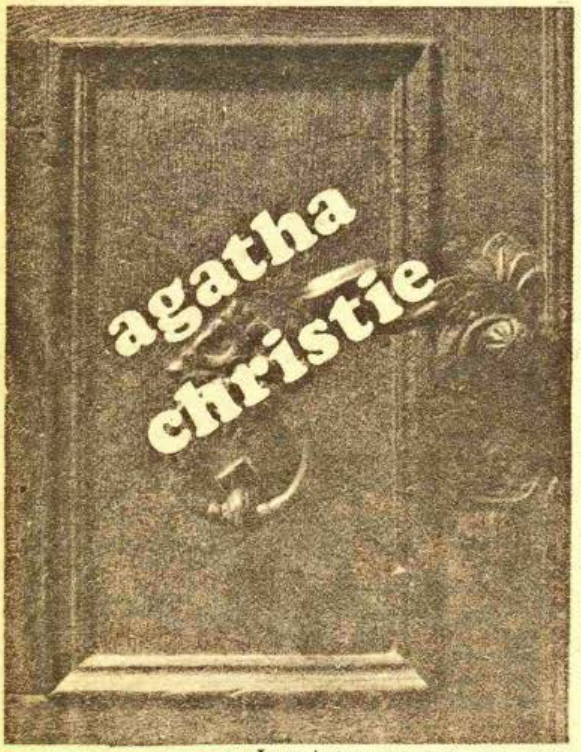

1

Locuința noastră era modernă. Și toate cele din ea erau moderne. Fotoliile, scaunele — toate perfect dreptunghiulare. Un birou modern era așezat chiar sub fereastră, paralel cu ea. La birou stătea un om în vîrstă, scund de înălțime, capul lui fiind, practic, singurul obiect din cameră care nu avea formă de dreptunghi. Era în formă de ou.

Monsieur Hercule Poirot tocmai citea o scrisoare.

„Hamborough Close
Westshire
24 septembrie 1926
Domnului Hercule Poirot

Stimate domnule,

S-a ivit o situație care trebuie rezolvată cu tact și osebită discreție. Am primit o referință bună despre dv., de aceea m-am hotărît să vă încredințez acest caz. Am temeri serioase că am devenit victima unui șarlatan, dar, din motive familiale, nu doresc să anunț poliția. Acord, de aceea, o atenție aparte acestei chestiuni, dv. trebuind să fiți pregătit să răspundeți de îndată la apelul meu telefonic.

Al dumneavoastră,
Gervase Chevenix-Gore"

Sprîncenele lui Poirot se ridicară peste frunte că aproape îi dispăruseră sub păr. „Cine-o mai fi și Chevenix-Gore ăsta ?", se întrebă. Se duse în bibliotecă de unde luă un tom gros, de format mare. Nu trebui să caute prea mult :

„Chevenix-Gore, sir Gervase Francis Xavier, 10 baronet (cun. 1694) fost căp. reg. 17, născ. 18 5 1879, fiul mare al lui sir Guy Chevenix-Gore, 8 baronet și lady Claudie Wallingford. Căs. 1912 cu Vanda Elisabeth, fiica mare a col. Frederick Arbuthnot. Stud. Eton. Part. la I răzb. mond. 1914—18. Pasiuni : călătorii și vînăt. fiare sălb. Adresa : Hamborough St. Mary, Westshire — London S.W.1. Lowndes Square 218. Cluburi : echitație și al călătorilor".

Poirot dădu neliniștit din cap. Rămase pentru o clipă cufundat în gîndurile sale apoi se apropie de birou, trase un sertar și începu să caute printr-un teanc de cărți de vizită.

Chipul i se lumină dintr-odată.

— Asta-i ! Sigur o să fie acolo !

2

Ducesa îl întîmpină pe domnul Hercule Poirot cu un glas în care se deslușea și lingușire.

— Ați venit totuși, domnule Poirot... Asta-i minunat !

— Plăcerea este de partea mea, **madame**, murmură Poirot făcînd o plecăciune.

După aceea se strecură printre nadele citorva personalități de marcă — un diplomat ilustru, o artistă la fel de cunoscută, un nu mai puțin vestit pair al sportului —și, în sfîrșit, îl găsi pe omul pentru care venise, unul dintre cei trecuți la „au mai participat...", un anume domn Satterthwaite.

sau crimă?

Domnul Satterthwaite ciripi :

— Ducesa e delicioasă... Seratele ei mă cuceresc totdeauna... O personalitate, ce mai... Dacă mă înțelegeți... În urmă cu cîțiva ani mă întîlneam adesea cu ea în Corsica.

De regulă, explicațiile domnului Satterthwaite erau supraîncărcate, pînă la disperare, cu date extrase din vastele lui cunoștințe. Dar, cu toate acestea, n-ar fi fost nimic mai neadevărat decît a-l caracteriza pe domnul Satterthwaite drept snob. Era un observator fin și rapid al firilor omenești și dacă afirmația potrivit căreia dintre toate cel mai bine se pricepea la fete, apoi domnul Satterthwaite cunoaște o mulțime dintre acestea.

— Știți, dragul meu, sînt cîteva veacuri bune de cînd nu ne-am văzut. Mă simt onorat pînă astăzi că am putut să vă urmăresc la lucru, în cazul de la „Cuibul ciorii". De atunci mă consider a fi sfințit, într-un fel. Am întîlnit-o pe Lady Mary chiar săptămîna trecută, cu totul din întîmplare. O apariție fermecătoare — minunată ființă.

De cîte ori povestea despre una sau două scandaluri, aflate tocmai pe tapet — de pildă declarațiile fiicei vreunui conte sau comportarea scandaloasă a nu știu cărui viconte — Poirot abia reușea să evite și numele lui Gervase Chevenix-Gore.

Domnul Satterthwaite reacționă rapid.

— O, dar este realmente o personalitate. Ultimul baronet, așa i se spune.

— Pardon, nu vă înțeleg prea bine...

Domnul Satterthwaite se aplecă cu indulgență în fața lipsei de înțelegere a străinului.

— A fost o glumă, știți... O glumă. Natural, el nu este ultimul baronet din Anglia, dar este un fel de reprezentant tipic al unei epoci. E pe jumătate erou, pe jumătate nebun, un ins din categoria acelora cărora scriitorii secolului trecut le făceau cu plăcere loc în romanele lor, unul din aceia care fac pariuri imposibile pe care le și cîștigă în cele din urmă.

Și domnul Satterthwaite explică cu lux de amănunte ce anume avea în vedere. Tînăr fiind, Gervase Chevenix-Gore a înconjurat lumea cu o barcă cu pînze, a participat la expediții la Pol. A provocat la întrecere pe un pair, s-a prins că va ieși pe scările palatului ducal călare pe cămila sa preferată și, bine-înțeles, a cîștigat. Odată a sărit din loja teatrului direct pe scenă, de unde a răpit-o pe o artistă celebră tocmai cînd aceasta se găsea la mijlocul monologului. Dar despre el existau sumedenie de anecdote.

— E un neam vechi, continuă domnul Satterthwaite. Sir Guy Chevenix-Gore a luat parte la prima cruciadă. Acum, din păcate, se pare că bătrînul Gervase „încheie plutonul" — e ultimul Chevenix-Gore.

— Averea s-a mai subțiat ?

— Da de unde, Gervase e fabulos de bogat. Este proprietarul unor bunuri imobiliare de valoare, are mine de cărbuni și, în plus de asta, în tinerețe a pus să fie înregistrată anexarea unei mine din Peru sau prin altă parte din America de Sud, care i-a adus o avere teribilă. Un om admirabil. A avut noroc în tot ce a făcut.

— Acum însă are niște anișori...

— Da, sărmanul bătrînel, zise domnul Satterthwaite oftînd și dînd din cap. Majoritatea oamenilor v-ar spune despre el că este tocmai copt pentru balamuc. În felul lor, au dreptate. Pe bune, el e nebun — dar nu în sensul că ar avea acte în regulă sau că ar vorbi singur pe drum, ci nebun în sensul că pur și simplu nu este normal. El a fost totdeauna un original.

— Numai că, cu timpul, originalitatea se transformă în excentricitate, nu ? remarcă Poirot.

— Aveți dreptate. Asta i se potrivește de minune lui Gervase, sărmanul bătrînel.

— Trebuie că are o părere destul de bună despre el, nu-i așa ?

— Asta da. Știți, după el lumea s-a împărțit totdeauna în două jumătăți — Chevenix-Gorii și restul.

— Mania nobleței.

— Așa ceva. Toți Chevenix-Gorii au fost niște îngîmfați — ei înșiși își sînt legea. Iar Gervase, care e ultimul dintre ei, cel mai mult. El este, pe cinstea mea, dacă l-ați auzi vorbind, ați putea crede că este... Eh, dumnezeule !

Poirot dădu încet și gînditor din cap.

— Da, așa mi-am imaginat situația. Știți, am primit o scrisoare de la el. O scrisoare foarte neobișnuită, în care nu mă roagă nimic. M-a chemat la el, atît.

— Un decret regal, zîmbi pe furiș domnul Satterthwaite.

— Exact. Lui sir Gervase nu i-a trecut desigur prin cap că eu, Hercule Poirot, sînt și eu un **cineva**, un om care am și eu o sumedenie de treburi ! Și că este foarte greu de presupus că aș lăsa baltă totul și m-aș comporta asemenea ciinelui ascultător — ca o nulitate recunoscătoare că i s-a azvîrlit și ei ceva.

Domnul Satterthwaite strînse din buze pentru a-și înăbuși un zîmbet. Tocmai îi trecuse prin cap că în materie de propria importanță, între Hercule Poirot și Chevenix-Gore nu era o diferență prea mare.

Se mulțumi să bombăne :

— Dacă motivul chemării reclamă urgență...

— Nu, în general nu, răspunse Poirot ridicînd brațele într-un gest teatral. Trebuie să fiu doar pregătit și să aștept chemarea lui atunci cînd va avea nevoie de mine.

En fin, je vous demande !

Și mîinile îi zburară iarăși în sus, exprimînd de departe mult mai bine decît cuvintele cît de adînc fusese jignit monsieur Hercule Poirot.

— Să înțeleg că ați refuzat ?

— Pînă acum n-am avut ocazia să o fac, spuse Poirot încet.

— Dar refuzați ?

— Cum să spun... Să refuz — da, așa mi-a trecut prin cap. Dar nu știu... Omul are totdeauna ceva ca o bănuială. Ca și cînd ar simți ceva din văzduh, ceva plăcut și discret.

Domnul Satterthwaite luă în serios spusele lui Poirot.

— Da ? Dar e interesant...

— Am sentimentul, continuă Hercule Poirot, că omul, așa cum tocmai l-ați descris, ar putea fi foarte vulnerabil.

— Vulnerabil ? repetă domnul Satterthwaite. Rămase pentru o clipă surprins. Cuvîntul acesta parcă n-ar merge întrutotul în cazul lui Gervase Chevenix-Gore. Dar pentru că era un om care pricepea și observa totul repede, spuse încet : Cred... cred că înțeleg ce vreți să spuneți.

— Un astfel de om este închis, nu ? Într-o armură, dar în ce armură ! Un cruciat blindat nu-i nimic față de el — este armura aroganței, a mîndriei și îngîmfării. O astfel de armură oferă o anume protecție. Săgețile, toate săgețile vieții cotidiene alunecă pe ea. Dar asta reprezintă și un pericol. Uneori un om într-o astfel de armură nici nu știe că a fost atacat. Armura îl apără să audă bine, să vadă bine, și poate, cel mai mult dintre toate, să se simtă bine.

Tăcu apoi întrebă cu altă voce :

— Cum arată familia acestui sir Gervase ?

— Păi e odată Vanda — soția lui. Născută Arbuthnot — o fată foarte frumoasă. Și care încă mai este șic. Cam săracă cu duhul însă. Devotată lui Gervase. Cam trage spre ocultism, am impresia. Poartă amulete și afirmă că este întruparea unei regine egiptene... După aceea vine Ruth — fiica lor adoptivă. Copii de-ai lor nu au. O fată foarte apetisantă, într-un stil modern însă. Asta-i toată familia. Bine-nțeles, mai puțin Hugo Grent, nepotul lui Gervase. Pamela Chevenix-Gore s-a căsătorit cu Reggie Trent iar Hugo a fost singurul lor copil. Acum e orfan. Nu poate moșteni titlul, dar am impresia că pînă la urmă va primi cea mai mare parte din banii lui Gervase. Un tînăr frumos din garda regală de călărie.

Poirot îl aproba dînd din cap apoi întrebă :

— Sir Gervase este foarte afectat pentru că nu are propriul copil care să-i moștenească numele ?

— Vă puteți imagina cum îl macină...

— La ei numele de familie este un fel de manie, nu ?

— Da.

Domnul Satterthwaite tăcu o clipă. I se păru că i se învîrtește ceva în cap. Apoi se încumetă să întrebe :

— Aveți impresia că acesta este motivul pentru care trebuie să mergeți la Hamborough Close ?

Poirot dădu la rîndu-i din cap.

— Nu, răspunse. Nu mi se pare că acesta ar fi un motiv. Dar cu toate astea cred că am să mă duc.

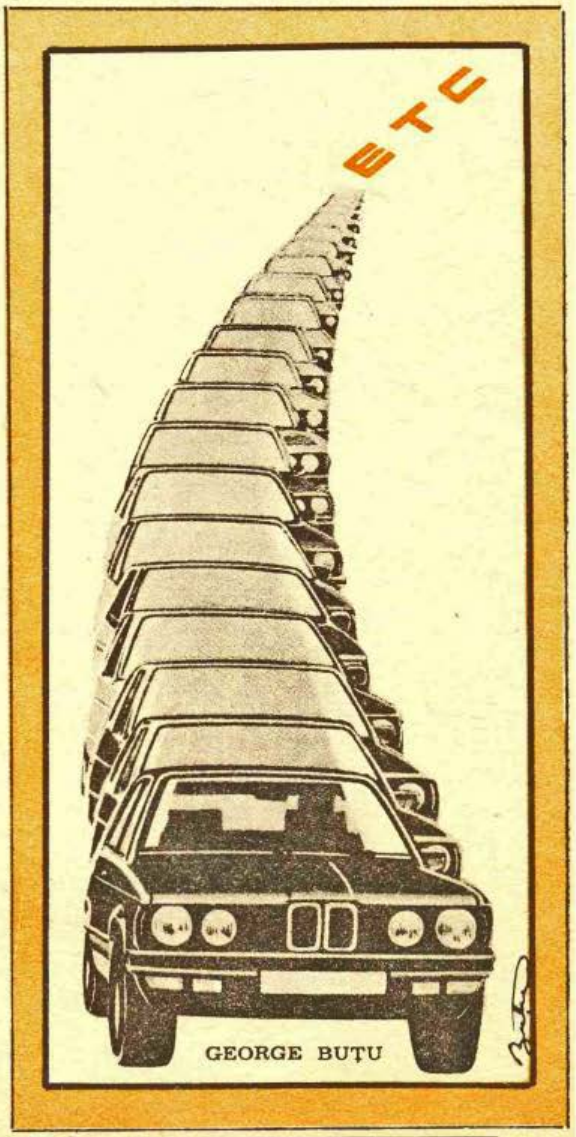

3

Hercule Poirot ședea într-unul din colțurile cupeului de clasa I a rapidului care străbătea în goană cîmpia Angliei.

Scoase gînditor din buzunar o telegramă împăturită cu grijă, o despături și o citi dumnezeu știe a cîta oară :

„LUAȚI EXPRESUL DE 16,30
DIN STAȚIA PANCRAS
CEREȚI CONDUCTORULUI SĂ OPREASCĂ
LA WHIMPERLEY
CHEVENIX-GORE"

Împături din nou telegrama și o bagă la loc în buzunar.

Conductorul era foarte serviabil. „Domnul merge cumva la Hamborough Close ? Desigur, oaspeții lui sir Gervase Chevenix-Gore cer totdeauna să oprim la Whimperley, chiar dacă în mod normal trenul nu oprește acolo. Cred că este un privilegiu".

După aceea conductorul mai vizită de două ori cupeul lui Poirot mai întîi pentru a-l asigura că se va strădui ca el să rămînă singur în compartiment, iar a doua oară pentru a-l anunța că expresul are o întîrziere de zece minute.

Trenul trebuia să sosească la 19,50, dar în momentul în care Poirot puse piciorul pe peronul micii gări de țară și-i introduse conductorului în mînă așteptatul bacșiș, ceasul arăta exact ora opt și două minute.

Locomotiva șuieră și Nord-Expresul se puse iarăși în mișcare. Un șofer zvelt, în uniformă verde-închis se apropie de Poirot.

— Domnul Poirot ? Pentru Hambourgh Close ?

Luă valijoara aspectuoasă a detectivului și părăsiră gara. Îl aștepta un **Rolls.** Șoferul îi deschise portiera, îi îndreptă pledul de la picioare și porni.

După vreo zece minute de mers opri în fața unei porți largi străjuită de cîini enormi din piatră.

Traversă parcul spre casă. Ușa se deschise încă înainte ca el să fi ajuns și un camerist cu înfățișare respectabilă apăru pe treapta cea mai de sus.

— Domnul Poirot ? Pe aici, vă rog, domnule Poirot.

Păși prin hol în fața lui și deschise o ușă situată cam la mijlocul peretelui din partea dreaptă.

— Domnul Hercule Poirot, anunță el.

În încăpere se găseau cîțiva oameni în costume de seară și Poirot remarcă din prima clipă de cum intră că apariția lui nu era așteptată, ochii tuturor celor prezenți odihnindu-se asupra lui cu reală surprindere.

După aceea spre el se îndreptă, cu pași nesiguri, o doamnă înaltă și zveltă, în al cărui păr închis la culoare începuseră să strălucească fire albe.

Poirot se aplecă atunci cînd îi strînse mîna.

— Vă cer scuze, **madame,** spuse, din păcate trenul meu a avut întîrziere.

— N-are nici o importanță, spuse Lady Chevenix-Gore cu glas nehotărît. Privirea femeii rămase și pe mai departe, nehotărîtă, asupra lui. Asta chiar că nu are nici o importanță, domnule... eh... n-am înțeles prea bine...

— Hercule Poirot.

Pronunță numele rar și clar.

Auzi cum cineva din spatele său respira repede. În clipa aceea își dădu seama că în încăpere nu se afla și stăpînul casei. Întrebă încet :

— Știați că sosesc, doamnă !

— Ah... ah... da, dar spusele ei nu sunau prea convingător. Cred... adică presupun... eu însă sînt groaznic de nepractică, domnule Poirot. Uit totul. Tonul glasului ei trăda că prezența această calitate a ei cu un soi de plăcere tristă. Știți, oamenii îmi spun ceva iar eu arăt ca și cînd aș înțelege, dar mie îmi intră pe o ureche și îmi iese pe cealaltă. Și gata ! Ca și cînd n-ar fi fost !

După aceea, parcă amintindu-și că avea de îndeplinit niște obligații, privi absentă în jur și spuse neconvingător :

— Presupun că-i cunoașteți pe toți cei de față.

Chiar dacă, fără discuție, nu acesta era adevărul, această propoziție reprezenta textul banal cu ajutorul căruia lady Chevenix-Gore făcea economie de efort cu prezentările și încordarea pe care o reclama necesitatea de a-și aminti numele exact al fiecărui oaspete.

Și cu toată tensiunea decurgînd din acest caz concret, adăugă :

— Aceasta este fiica mea, Ruth.

Fata care se afla în fața domnului Poirot era, de asemenea, o brunetă suplă, dar de cu totul al tip. În locul trăsăturilor nedefinite și șterse ale lui lady Chevenix-Gore, ea avea un nas cu profil delicat, întrucîtva de vultur și cu o linie clară, ascuțită a bărbiei. Părul negru îl purta pieptănat pe spate în buclișoare mărunte și bine conturate. Culoarea tenului ei avea puritate și strălucire de garoafă, prea puțin datorată fardurilor. Era, după cum și-a putut da repede seama Poirot, una dintre cele mai fermecătoare fete dintre toate cîte i-au fost date lui să vadă.

El își dădu seama că fata era nu numai frumoasă, dar și ageră și bănuia în ea și o anumită doză de temperament și mîndrie. Cînd vorbea, prelungea puțin cuvintele, intenționat desigur, gîndi Poirot.

— Este colosal de tulburător, începu ea, să găzduiești un domn cum este domnul Poirot ! Mai mult ca sigur că bătrînul domn ne-a pregătit o mică surpriză.

— Vreți să spuneți că n-ați știut că am să vin, **mademoiselle ?** întrebă el prompt.

— Nici idee n-am avut, dar după cum se

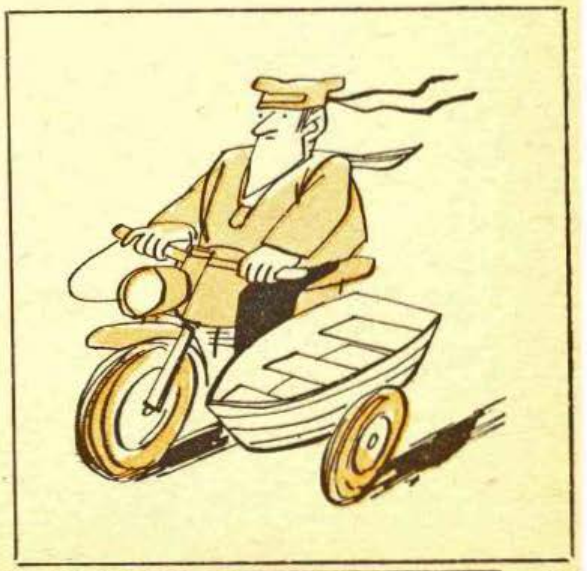

vede voi avea mult de furcă cu... monumentul pînă după cină.

Din hol se auzi zgomotul unui gong după care majordomul deschise ușa și spuse :

— Cine e pregătită.

În clipa aceea, poate chiar mai înainte ca el să rostească cuvîntul „pregătită" s-a petrecut ceva foarte ciudat. Figura de mare preot a majordomului se schimbă într-o clipă într-una umană din cale-afară de surprinsă.

Schimbarea fu atît de rapidă și masca servitorului reveni atît de repede la loc, încît cel care din întîmplare nu ar fi văzut-o în clipa respectivă nici nu ar fi avut habar de ea. Întîmplător, Poirot o văzuse. Și se miră.

Servitorul rămase nehotărît între uși. Și chiar dacă fața lui devenise din nou inexpresivă, pe figura lui se putea citi o oarecare tensiune internă.

Lady Chevenix-Gore spuse nesigură :

— Ah, doamne, asta este ceva cu totul neobișnuit... Într-adevăr... eu... omul nu știe ce să facă...

Ruth îi explică lui Poirot.

— Această uluire, domnule Poirot, se datorează faptului că tatăl meu întîrzie — pentru prima dată în cel puțin douăzeci de ani — la cină.

— Este ceva cu totul neobișnuit... se căina lady Chevenix-Gore. Gervase niciodată...

— Gervase, bătrînul cel bun ! În sfîrșit, vine și el odată mai tîrziu ! Credeți că i s-a rupt năsturașul de la guler ? Sau Gervase e cumva imun față de slăbiciunile noastre, ale celorlalți ?

— Dar Gervase n-a venit niciodată tîrziu, zise lady Ghevenix-Gore cu glas stins, încurcată.

Disperarea aceasta, datorată unei întîrzieri obișnuite, era de-acum caraghioasă. Lui Hercule Poirot începu însă să-i fie teamă, avu chiar o presimțire ciudată. I se păru ciudat și lui că Gervase Chevenix-Gore nu-și făcuse apariția pentru a-și saluta oaspetele pe care-l invitase într-un mod atît de tainic.

Nimeni nu știa ce s-ar fi putut întîmpla. Era un caz fără precedent, nimeni nu știa ce și cum. În cele din urmă inițiativa o luă, totuși, lady Chevenix-Gore, dacă inițiativa se putea numi asta. Comportarea ei continua să fie tot nehotărîtă.

— Snell, întrebă ea, stăpînul dumitale este...

Și fără să termine întrebarea se uita cercetătoare la camerist.

Snell, care era desigur obișnuit cu modul în care doamna îi cerea informațiile, răspunse foarte exact la întrebarea ei foarte inexactă :

— Sir Gervase a coborît la opt fără cinci, doamnă și s-a dus direct în birou.

— O... aha... făcu ea și gura îi rămase deschisă. Cu ochii către departe. Nu credeți că... totuși... a auzit gongul ?

— Cred că trebuia să-l audă, doamnă, doar gongul se află exact deasupra biroului. N-am știut că sir Gervase se află tot în birou, altfel l-aș fi anunțat direct că se servește cina. Pot s-o fac acum, doamnă ?

Lady Chevenix-Gore primi cu ușurare propunerea.

— Ah, îți mulțumesc, Snell. Îți mulțumesc, du-te. Da, desigur.

Apoi, după ce cameristul părăsi încăperea, adăugă :

— Snell este cu adevărat o comoară. Mă bizui pe el în absolut toate problemele. Nici nu știu ce m-aș face fără Snell.

Cineva își exprimă acordul printr-o mormăială dar nimeni nu spuse nimic. Hercule Poirot, care examina cu atenție sporită încăperea plină de oameni, fu de părere că toți, pînă la unul, se aflau într-o anume tensiune. Ochii îi alergau repede de la unul la altul ca și cînd i-ar fi trecut pe toți într-o listă. Doi domni în vîrstă, individul acela cazon care mormăise mai adineaori și un omuleț mărunt, slab și cărunt, cu buze subțiri, de avocat. Doi bărbați tineri foarte diferiți între ei. Unul, cu mustață și expresie de aroganță modestă, ar fi putut fi nepotul lui sir Gervase, cel din garda regală de călărie. Celălalt era un tînăr frumos cu părul ușor lins, cu trăsături obișnuite. Pe acesta Hercule Poirot îl situă fără să greșească în păturile de jos ale societății. Mai era apoi o femeie mărunțică de vîrstă mijlocie cu pince-nez și ochi inteligenți și, în sfîrșit, o fată cu o coamă roșcată strălucitoare.

Snell își făcu din nou apariția în ușă. Se comporta perfect, dar sub stratul impersonal de spoială apăru din nou figura descumpănită.

— Iertați-mă, doamnă, dar ușa biroului este încuiată.

— Încuiată ?

Întrebarea fusese pusă de o voce de bărbat — un glas tînăr, vigilent, marcat de emoție. El aparținea tînărului aceluia frumos cu părul ușor lins. Ieși în față și propuse :

— Pot să mă duc să văd... ?

Numai că între timp, Hercule Poirot — în foarte mare liniște și aproape neobservat — preluă conducerea. Făcu acest lucru într-un mod atît de natural, încît nimănui nu i se păru ciudat că acest om necunoscut, care abia sosise, pusese dintr-odată mîna pe întreaga situație.

— Să mergem, spuse. Să mergem în birou.

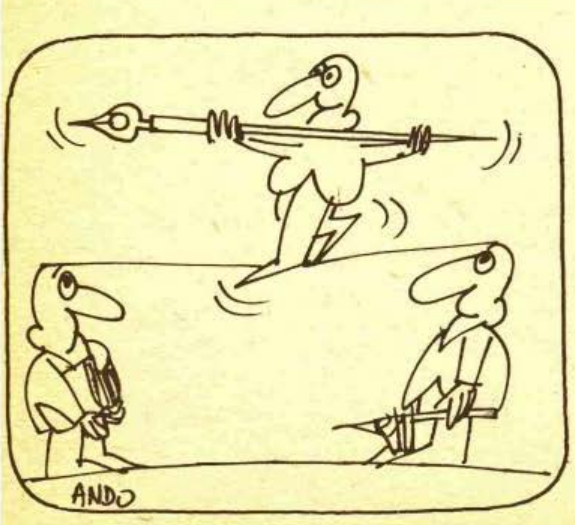

Cel care îl ascultă primul fu Snell. Poirot trecu foarte aproape de el, apoi — ca o turmă de oi — îl urmară și toți ceilalți.

Snell conduse întregul grup într-o sală mare, pe lîngă un ceas înalt și vechi și o firidă, precum și printr-un coridor îngust, care dădea într-o ușă.

Ajunși aici, Poirot trecu înaintea lui Snell și încercă clanța. Aceasta funcționă, dar, cu toate acestea, ușa nu se deschise. Poirot bătu încet la ușă. Apoi mai tare. Și mai tare. După aceea se aplecă brusc și apropie ochiul de gaura cheii.

Se ridică apoi încet. Fața i se făcu de piatră.

— Domnilor, spuse, trebuie să sparg imediat această ușă !

— Colega, ai idee cînd pleacă zborul 40 3732149 spre Valea Călugărească ?

Apoi, sub comanda lui, doi tineri înalți și puternici, trecură la atac. Nu era o treabă chiar ușoară. Ușile de la Hamborough Close erau pe cinste.

În cele din urmă broasca cedă și ușa se deschise spre înăuntru, acompaniată de scîrțîitul ascuțit al lemnului.

Și apoi, după o clipă doar, rămaseră cu toții între uși, tăcuți și îngrămădiți privind înăuntru. Lumina era aprinsă. Lîngă peretele din partea stîngă se afla un birou, o bucată masivă de mobilier din mahon. Nu la birou, ci într-o parte a lui, dar în așa fel încît se afla cu spatele la ei, într-un fotoliu, se găsea, chircit într-un fotoliu, un bărbat. Capul și partea superioară a corpului îi atîrnau pe partea din dreapta a marginii fotoliului iar mîna dreaptă îi atîrna fără vlagă. Imediat sub vîrful degetelor mîinii, pe covor, strălucea un pistol... Nu mai era nevoie să te gîndești la mai știu eu ce. Tabloul era cît se poate de clar.

Sir Gervase Chevenix-Gore se împușcase !

5

O clipă, întregul grup rămase nemișcat în ușă privind la groaznica scenă. După aceea Poirot fu cel care intră primul.

În momentul acela se auzi glasul ascuțit al lui Hugo Trent.

— Pentru Dumnezeu, bătrînul domn s-a împușcat ?

După care se auzi geamătul lung, plin de groază al lui Lady Chevenix-Gore.

— Gervase, Gervase !

Poirot spuse încet peste umăr...

— Duceți-o de aici pe lady Chevenix-Gore. Nu e de nici un folos aici.

Bătrînul soldat spuse.

— Vino, Vanda. Să mergem, draga mea. Tu n-ai nimic de făcut aici. Ruth, vino și ai grijă de mămica.

Ruth Chevenix-Gore se strecură însă în birou stînd foarte aproape de Poirot care se aplecă asupra ființei chircite din fotoliu — trupul unui om de calibru herculean.

Spuse cu glas stins, dar plin de încordare, surprinzător de reținut și înăbușit :

— Sînteți absolut sigur, că este... mort ?

Poirot își ridică privirea.

Fața fetei era însuflețită de un anume sentiment — un sentiment de stăpînire și înăbușire în sine, sentiment pe care el nu-l înțelegea. Nu era vorba de jale — arăta mai degrabă a tulburare...

Femeia mărunțică cu pince-nez întrebă :

— Mama dv., draga mea... nu credeți că... ?

În momentul acela se auzi zbieratul acut, isteric al femeii cu părul roșcat :

— Așadar, n-a fost nici mașină, nici sticlă de șampanie ceea ce am auzit ! Ce-am auzit noi a fost o împușcătură !

Poirot își roti privirea de la unul la celălalt.

— Cineva trebuie să anunțe poliția...

— Nu ! strigă Ruth-Chevenix-Gore cu glas sălbatec.

Bătrînul domn cu față de avocat spuse :

— În cazul de față este inevitabil, din păcate. Faci tu asta Burrows ? Hugo..

— Dv. sînteți deci domnul Hugo Trent ? se întoarse Poirot spre tînărul înalt cu mustață. Cred că ar fi bine dacă toți, în afară de dv. și mine, ar părăsi încăperea.

Îl ascultară cu toții. După ce Poirot și Hugo Trent rămaseră singuri, Hugo Trent întrebă făcînd o mutră mirată.

— Ascultați, de fapt cine sînteți dv. ? Și ce faceți aici ?

Poirot scoase o carte de vizită din buzunarul de la piept și i-o dădu lui Trent. Acesta o examină încordat.

— Detectiv particular, nu ? Desigur, am auzit de dv.... Dar cu toate astea tot nu știu ce faceți aici...

— Dv. sigur nu știți că unchiul dv. a fost unchiul dv., nu... ?

Ochii lu Trent alunecară pentru o clipă asupra mortului.

— Bătrînul domn ! Desigur, a fost unchiul meu.

— Nu știați că a trimis după mine ?

Hugo dădu din cap, apoi spuse încet :

— Nici idee n-am avut de așa ceva.

În glasul lui răsună ceva greu de definit foarte exact. Fața îi era parcă tăiată din lemn cu o expresie nițel timpă — expresia, își zise Poirot, care în momentele de mare tensiune este foarte folositoare în chip de mască.

Poirot spuse calm :

— Aici ne găsim la Westshire, nu ? Îl cunosc foarte bine pe comisarul șef de poliție de aici, maiorul Riddle.

— Riddle locuiește cam la o jumătate de milă de aici. De regulă vine singur aici.

— Ar fi foarte potrivit să vină.

Poirot începu să examineze camera. Dădu la o parte draperia și privi pe fereastra franțuzească. Era închisă și încercă s-o deschidă.

Pe perete, în spatele biroului se găsea o oglindă ovală. Era spartă. Poirot se aplecă și ridică un obiect mic.

— Ce este ? întrebă Trent.

— Un glonte.

— I-a trecut deci prin cap și apoi a spart oglinda ?

— Așa se pare.

Poirot puse glontele exact pe locul pe care îl găsise și se apropie de birou. Hîrtiile erau

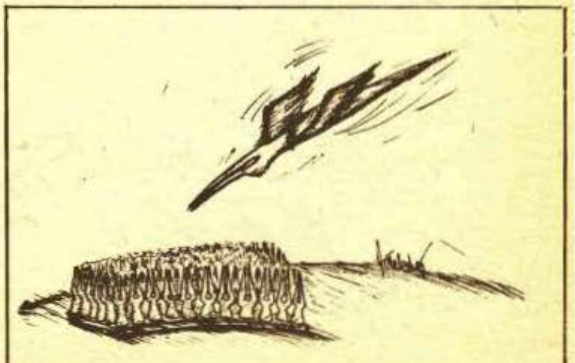

SORIN POSTOLACHE

aranjate cu grijă la un loc. Pe mapa de birou se găsea o foaie de hîrtie pe care era scris cu litere mari, de tipar, un singur cuvînt „IERTA-ȚI-MĂ".

— Trebuie că l-a scris cu puțin înainte de a... o face, spuse Hugo.

Poirot dădu gînditor din cap.

Se uită apoi din nou la oglinda spartă și la mort. Pomeții obrajilor îi erau ridicați puțin — ca și cînd ar fi fost surprins de ceva. Se întoarse spre ușa deschisă la perete și cu broasca stricată. În ușă nu era nici o cheie după cum bine știa, doar se uitase pe gaura cheii. Dar cheia nu se găsea nici pe podea. Poirot se aplecă asupra mortului și trecu ușor cu degetele peste haine.

— Da, spuse, cheia este în buzunar.

Hugo scoase pachetul de țigări și își aprinse una. Spuse destul de aspru :

— Pare destul de clar. Unchiul s-a încuiat, a zgîriat pe o bucată de hîrtie acest mesaj și apoi s-a împușcat.

Poirot dădu iarăși gînditor din cap. Hugo continuă :

— Numai că nu pricep de ce a trimis după dv. Ce vrea să însemne asta ?

— Asta s-ar putea explica destul de greu. Dar pînă vine poliția mi-ați putea spune exact, domnule Trent, cine sînt toți oamenii pe care i-am văzut astă seară aici ?

— Cine sînt ? făcu Hugo cu un aer absent. Păi da, desigur. Iertați-mă... nu vreți să luăm loc ? zise el arătînd cu mîna spre canapeaua dintr-un colț al încăperii care era cel mai departe de cadavru. După aceea continuă oarecum spasmodic. Păi, în primul rînd este Vanda, mătușa mea, știți ? Și Ruth, verișoara mea. Dar pe ele le știți. Apoi cealaltă fată, ea este Susan Cardwell. După aceea colonelul Bury. Un vechi prieten al familiei. Și Oglivie Forbes. Tot un vechi prieten al familiei și, în afară de asta, avocatul familiei. Așa.. Amîndoi bătrînii fuseseră îndrăgostiți de Vanda cînd era ea tînără, din această cauză o înconjoară cu un fel de devotament, cu aer credincios. Caraghios, dar și emoționant puțin.

După aceea vine la rînd Godfrey Burrows, secretarul bătrînului domn — mă gîndesc la unchiul —, și domnișoara Lingard, care îl ajuta pe unchiul meu să scrie istoria familei Chevenix-Gore. Stringe material istoric. Și cam ăștia sînt toți, aș zice.

Poirot încuviință apoi întrebă :

— Dacă înțeleg eu bine, dv. ați auzit împușcătura care l-a ucis pe unchiul dv., nu-i așa ?

— Da, am auzit-o. Am crezul însă că a fost zgomotul de la șampanie — cel puțin eu unul așa am crezut. Susan și domnișoara Lingard au crezut că a fost zgomotul unei mașini — știți, șoseaua trece foarte aproape de aici.

— Cînd s-a întîmplat asta ?

— Păi... pe la opt și zece... Snell tocmai sunase prima dată gongul.

— Și dv. unde erați atunci cînd ați auzit ?

— În hol. Noi, știți, am ris încercînd să ghicim de unde se auzise zgomotul. Eu am afirmat că s-a auzit din bucătărie, Susan însă a auzit din salon. Domnișoarei Lingard i s-a părut că se auzise de sus. Snell crezuse că zgomotul se auzise de pe șosea. Oricum, zgomotul se auzise pe fereastra de sus. Susan a spun : „Mai are cineva vreo teorie ?". Eu am ris și am spus că poate s-a comis o crimă ? Acum, desigur, asta pare o chestie foarte timpită...

Fața i se alungi nervoasă.

— Nimănui nu i-a trecut prin cap că sir Gervase s-ar fi putut împușca ?

— Bine-nțeles că nu.

— Și n-aveți idee de ce ar fi putut s-o facă?

Hugo spuse încet :

— Păi... eu n-aș spune că...

— Adică aveți idee ?

— Nu... nu... e greu de explicat. Se-nțelege, eu nu mă așteptam că ar putea sfîrși chiar printr-o sinucidere, dar nici total surprins nu sînt. Adevărul este că unchiul meu era copt pentru un azil de nebuni, domnule Poirot. Asta știa toată lumea.

— Și dv. asta vă pare a fi o explicație suficientă ?

— Păi, cum să vă explic, oamenii se pot și împușca dacă ajung să fie puțin țicniți.

— O explicație admirabil de simplă.

Hugo rămase ca opărit.

Poirot se ridică din nou și se plimbă prin încăpere aparent fără un scop precis. Încăperea era aranjată cu gust, în cea mai mare parte într-un stil victorian greoi : o bibliotecă masivă, cîteva fotolii imense și niște scaune chippendale originale. Nu erau prea multe ornamente, doar de pe cornișa sobei lui Poirot îl atrase atenția cîteva obiecte de bronz. Le luă pe rînd în mînă și le examină cu atenție după care le puse exact pe locul lor de mai înainte. De pe o statuetă aflată în partea stîngă, dezlipi ceva cu unghia.

— Ce este ? întrebă Hugo fără vreun interes deosebit.

— Nimic deosebit, un ciobuleț de oglindă.

Hugo spuse :

— Ciudat cum a putut glontele să spargă oglinda. Oglinda spartă înseamnă noroc. Sărmanul Gervase... Aș spune că norocul a ținut mult cu el.

— Unchiul dv. a avut mult noroc ?

Hugo rise scurt.

— Norocul lui era proverbial. Pe tot ce punea el mîna se transforma în aur ! Cînd era considerat outsider, el ajungea totdeauna primul ! Cînd investea ceva într-o mină îndoielnică, dădea totdeauna de un filon de aur ! Reușea totdeauna, la un fir de păr, să scape din locurile cele mai rele. De cîteva ori a scăpat cu viață ca prin minune. Știți, în felul lui era un bătrînel a-ntîia. Cum se spune, pe unde a fost a văzut cîte ceva. Mai mult decît alții din generația lui.

Poirot îl întrebă :

— Îl iubeați pe unchiul dv., domnule Trent ?

Întrebarea îl scoase oarecumva din sărite pe Hugo.

— Păi... hm... da, bine-nțeles, spuse destul de nehotărît. Știți, citeodată nu era prea ușor cu el. Viața cu el era foarte încordată. Din fericire nu trebuia să-l văd prea des.

— Dar el vă iubea ?

— Nici n-am băgat de seamă. Dar, ca s-o spun pe cea dreaptă, existența mea îl cam deranja.

— Cum adică, domnule Trent ?

— Păi, știți, el n-a avut copii și asta l-a măcinat afurisit de mult... Cred că l-a durut mult gîndul că după moartea lui neamul Chevenix-Gore va înceta să mai existe. Știți, ei vin tocmai de la năvălirea normanzilor. Iar bătrînul domn era ultimul dintre ei. Aș spune că din punctul lui de vedere asta reprezenta o adevărată tragedie.

— Dv. nu împărtășiți acest sentiment, nu ?

Hugo ridică din umeri.

— Toate astea mi se par destul de demodate.

— Dar de avere ce-o să se aleagă ?

— Asta nu știu. Poate o să-mi revină mie. Sau poate o să-i rămînă lui Ruth. Și Vanda s-ar putea să aibă din ea pînă la sfîrșitul vieții...

— Unchiul dv. nu și-a dat în vileag intențiile ?

— Păi... avea o hotărîre a lui.

— Și care era ?

— Ca Ruth și cu mine să punem totul laolaltă.

— Asta ar fi foarte avantajos.

— Extraordinar de avantajos. Numai că Ruth... vedeți... Ruth are niște păreri proprii definitive despre viață. Este o fată neobișnuit de atractivă și ea știe asta. Și nu se grăbește cu măritișul.

Poirot se aplecă în față.

— Dar dv. ați fi de acord, domnule Trent ?

Hugo îi răspunse otrăvit :

— Pe cinstea mea că astăzi nici nu prea contează pe cine dracu iei. Divorțul e ceva atît de lesnicios... Dacă nu merge, îți iei pur și simplu valiza și o începi din nou.

Ușa se deschise și intră Oglivie Forbes însoțit de un domn zvelt și elegant.

Noul venit se înclină în fața lui Trent.

— Salut, Hugo. Îmi pare teribil de rău de toate astea. E-o lovitură pentru toți.

Hercule Poirot interveni :

— Vă salut, domnule maior. Vă amintiți de mine ?

— Da bine-nțeles, zise comisarul șef și-i strînse mîna lui Poirot. Așadar, sînteți deja aici ?

Și-l privi curios pe Hercule Poirot.

6

— Ei, care-i situația ? întrebă maiorul Riddle.

Scena se petrecea douăzeci de minute mai tîrziu. Întrebarea comisarului șef de poliție era adresată doctorului poliției, un individ bătrîn și deșirat, cu părul cărunt.

Acesta ridică din umeri :

— E mort cam de o jumătate de ceas, în orice caz, nu mai mult de o oră. Nu-mi cereți acum nici un amănunt de ordin tehnic. Are capul străpuns de un glonte, pistolul a fost ținut doar la cîțiva centimetri de tîmpla dreaptă. Glontele a trecut prin creier apoi a zburat afară...

— Semnalmentele ar corespunde unei sinucideri perfecte ? !

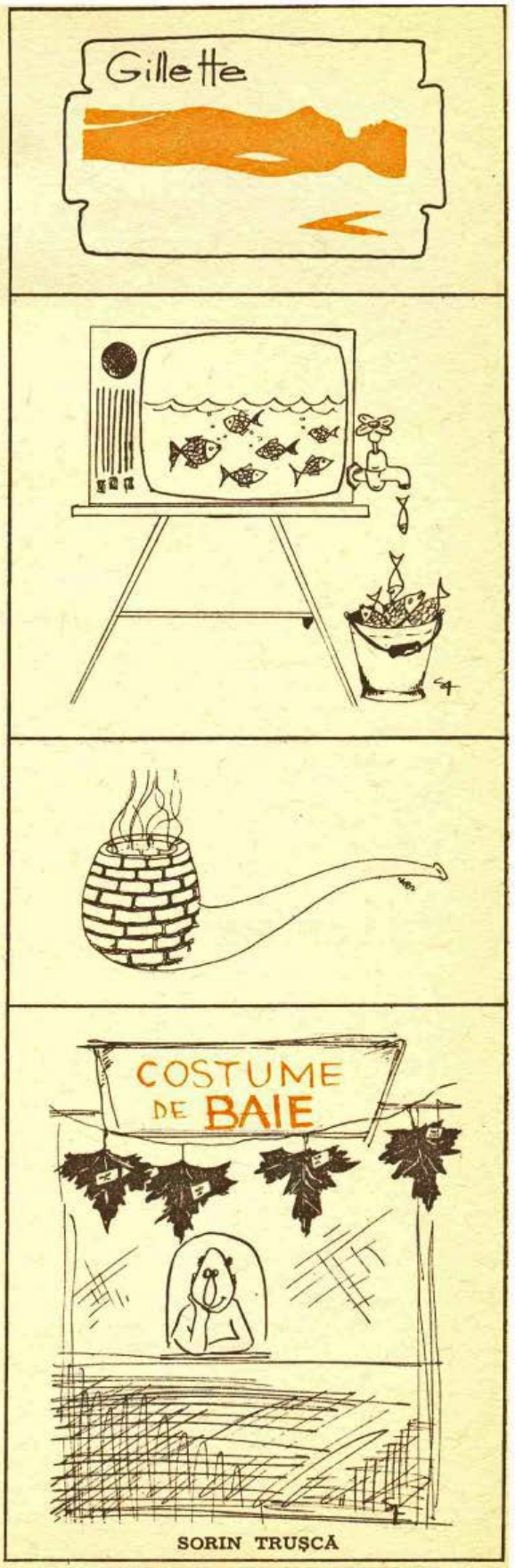

SORIN TRUȘCĂ

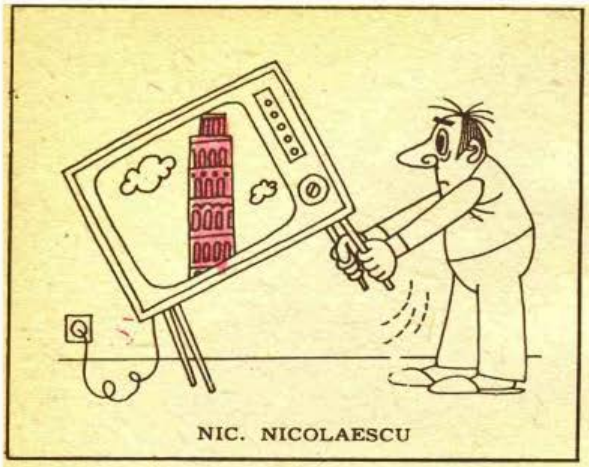

NIC. NICOLAESCU

— Perfecte. Corpul i s-a răsucit în fotoliu, iar pistolul i-a căzut din mînă.

— Aveţi glontele ?

— Aicea-i, i-l arătă doctorul.

— Bine, făcu maiorul Riddle. O să dăm să fie comparat cu pistolul. Sînt bucuros că-i vorba despre un caz simplu, fără complicaţii.

— Sînteţi sigur că nu există nici un fel de complicaţii, doctore ? întrebă încet Hercule Poirot.

Doctorul îi răspunse tot încet :

— Vedeţi, am impresia că un lucru vi s-ar fi putut părea puţin ciudat. Cînd s-a tras trebuie că fusese aplecat puţin spre dreapta, altfel glontele ar fi nimerit peretele sub oglindă în loc să ajungă exact în mijlocul ei.

— O poziţie destul de incomodă pentru o sinucidere, remarcă Poirot.

Doctorul ridică din umeri.

— Păi... comodă, incomodă... dacă staţi să vă gîndiţi... Dar nu-şi termină vorba.

Maiorul Riddle întrebă :

— Corpul putem să-l mişcăm ?

— Da, da, eu am terminat cu el. Duceţi-l la autopsie.

— Din punctul dv. de vedere cum este, inspectore ? îl întrebă maiorul Riddle pe bărbatul înalt în haine civile, a cărui faţă nu trăda nici o expresie.

— E-n regulă, domnule maior, avem tot ce ne trebuie. Au mai rămas doar amprentele de pe pistol.

— Atunci, luaţi-le.

7

Corpul neînsufleţit al lui Gervase Chevenix-Gore fu ridicat. Comisarul şef şi Poirot rămaseră singuri.

— Asta-i, începu maiorul Riddle. Toate par a fi clare şi se leagă : uşa încuiată, fereastra închisă, cheia de la uşă în buzunarul mortului. Totul ca la carte — pînă la ceva...

— Despre ce este vorba, prietene ?

— Despre dv., spuse Riddle fără ocolişuri. Ce căutaţi dv. aici ?

În loc să-i răspundă, Poirot îi dădu scrisoarea pe care o primise de la răposat în urmă cu o săptămînă şi care îl adusese aici.

— Hm, făcu comisarul şef. Interesant. Asta trebuie să o examinăm foarte temeinic. Cred că este legată direct de sinucidere.

— De acord.

— Trebuie să-i controlăm pe toţi cei din casă.

— Vă pot spune numele lor, tocmai l-am întrebat pe domnul Trent.

Şi Poirot repetă lista numelor.

— Dv., domnule maior, ştiţi ceva despre oamenii aceştia ?

— Ceva ştiu. Bine-nţeles. Lady Chevenix-Gore este în felul ei tot aşa de ţicnită ca bătrînul sir Gervase. Şi-au fost, reciproc, foarte devotaţi, dar amîndoi frumuşel de smintiţi. Lady este o fiinţă pur şi simplu săracă cu duhul, n-am mai văzut aşa ceva în viaţa mea. Din cînd în cînd îi vine cîte-o viclenie, se pricepe atît de bine la ale ei încît te surprinde. Oamenii se distrează adesea pe seama ei. Cred că ea ştie de asta, dar îi este totuna.

— Domnişoara Chevenix-Gore este fiica lor adoptivă, dacă am înţeles bine...

— Da.

— O foarte frumoasă tînără fată.

— E-a naibii de atrăgătoare. A sucit capul majorităţii tinerilor de prin împrejurimi. Mai întîi îi duce de nas apoi rîde de ei. Are o poziţie bună pe cal şi o remarcabilă mişcare a mîinii...

— Dar toate astea nu ne privesc acum.

— Hm... nu, nu prea. Cît îi priveşte pe ceilalţi ; îl ştiu pe domnul Bury, bine-nţeles. Îşi petrece aici majoritatea timpului. E-un soi de pisică îmblînzită, un fel de adjutant al lui Lady Chevenix-Gore sau, dacă vreţi, un vechi prieten al familiei. Toţi îi cunosc viaţa. Mi se pare că Bury şi sir Gervase au deţinut acţiunile unei societăţi în care Bury era membru în consiliul de administraţie.

— Dar de Oglivie Forbes, ştiţi ceva ?

— Cred că m-am întîlnit cu el o singură dată.

— Dar de domnişoara Lingard ?

— N-am auzit în viaţa mea de ea.

— Dar de domnişoara Susan Cardwell ?

— Roşcovana aia şic ? Doar atît că în ultimele zile am văzut-o în compania lui Ruth.

— Domnul Burrows ?

— A, pe el îl ştiu. Secretarul lui Chevenix-Gore. Între noi fie vorba, n-aş da mult pe el. E frumos, şi el ştie acest lucru, cu toate acestea nu face parte din crema societăţii.

— Este demult la sir Gervase ?

— Aşa... cam de doi ani, aş zice.

— Altcineva nu mai este... ?

Poirot tăcu.

În încăpere intră un vlăjgan cu păr deschis la culoare, în haine de stradă. Abia-şi trăgea răsuflarea şi arăta speriat.

— Bună seara, domnule maior. Am auzit, se zice că sir Gervase s-a împuşcat... De aceea am zburat... E iremediabil ! Nu pot să cred !

— Din păcate e-adevărat, Lake. Daţi-mi voie să vă prezint : el este căpitanul Lake, agentul funciar al lui sir Gervase, Monsieur Hercule Poirot de care probabil aţi auzit...

Faţa lui Lake se aprinse de ceva care ar putea fi numită bucurie, dar o bucurie pe care nu-i venea s-o creadă.

— Domnul Hercule Poirot ? Sînt cumplit de fericit să vă cunosc. Cel puţin... tăcu însă şi zîmbetul lui fermecător dispăru. Nu-i în sinuciderea asta ceva... Nu miroase a ceva, domnule maior ?

— De ce-ar mirosi a ceva, cum spuneţi dv. ? îl întrebă tăios comisarul şef.

— Cred că... pentru că-l văd aici pe domnul Poirot. Şi... şi pentru că treaba asta mie mi se pare incredibilă.

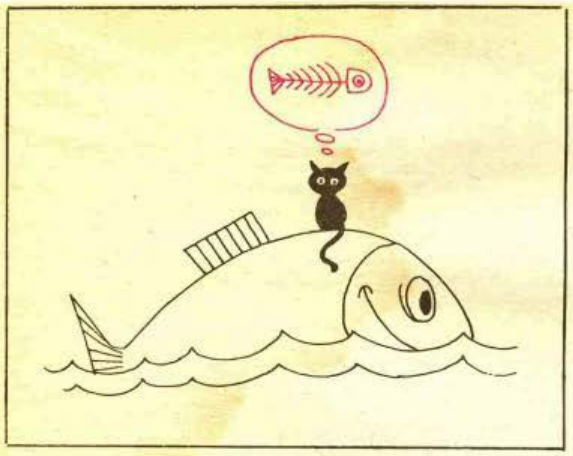

— Nu, nu, spuse repede domnul Poirot. Eu nu am venit în legătură cu moartea lui sir Gervase. Mă aflam deja în casă, în calitate de oaspete.

— Așa, care va să zică. E ciudat că nu mi-a spus nimic despre dv. azi după-amiază cînd am calculat conturile.

Poirot îl întrebă calm :

— Ați folosit de două ori pînă acum cuvîntul „incredibil", căpitane. Sînteți chiar atît de cumplit de surprins că sir Gervase s-a sinucis ?

— Bine-nțeles că sînt. Se-nțelege, era bun de balamuc, asta v-o poate spune oricare. Cu toate astea însă... Pur și simplu nu reușesc să-mi imaginez că el și-a putut imagina că lumea ar putea exista fără el.

— Da, fu de acord Poirot. E ceva, zise și se uită apreciativ la manifestarea sinceră și inteligentă a tînărului căpitan.

Maiorul Riddle își drese glasul.

— Pentru că tot sînteți aici, căpitane, luați loc și răspundeți-ne la cîteva întrebări.

— Bine-nțeles, domnule maior.

Lake se așează într-un fotoliu față-n față cu cei doi detectivi.

— Cînd l-ați văzut ultima dată pe sir Gervase ?

— Azi după masă, cu puțin înainte de trei. A trebuie să verificăm niște conturi și am discutat și despre închirierea unei noi proprietăți.

— Cît timp ați stat la el ?

— Așa... cam o jumătate de ceas.

— Iar acum vă rog să vă gîndiți și să-mi spuneți dacă ați remarcat ceva neobișnuit în comportarea lui.

Tînărul se gîndi puțin.

— Nu, n-aș spune. Era puțin agitat, dar în comportarea lui asta nu era ceva neobișnuit.

— Nu era puțin deprimat ?

— Nu, dimpotrivă, mi s-a părut chiar că era bine dispus. Era foarte amuzat pentru că lucrează la istoria stirpei lui.

— De cînd lucrează la ea ?

— A început cam în urmă cu o jumătate de an.

— Și de atunci a venit și domnișoara Lingard ?

— Nu, ea a venit cam acum două luni, adică atunci cînd sir Gervase a ajuns la concluzia că nu poate stăpîni singur toate documentele.

— Și credeți că asta îl distra ?

— Enorm. El chiar își imagina că pe lume nu există ceva mai important decît stirpea lui.

În glasul tînărului se putea desluși o undă de amărăciune.

— Așadar, din cîte știți, sir Gervase nu avea nici un fel de greutăți.

Urmă o pauză scurtă — într-adevăr foarte scurtă — pînă cînd căpitanul să răspundă.

— Nu.

Poirot puse apoi brusc întrebarea :

— Nu cumva sir Gervase avea probleme cu fiica sa ?

— Cu fiica lui ? Nimic, aș fi știut, spuse rigid tînărul.

Poirot nu mai spuse nimic. Se auzi însă glasul maiorului Riddle :

— Vă mulțumesc, căpitane. Ați fi amabil să mai rămîneți cîteva clipe în casă, asta pentru cazul că ar fi nevoie să vă mai întrebăm cîte ceva.

— Bine înțeles, domnule maior... Aș putea face ceva pentru dv. ?

— Da, ați putea să ni-l trimiteți pe camerist. Și mi-ați mai putea spune care-i starea lui Lady Chevenix-Gore și dacă aș putea sta de vorbă cu ea sau dacă este încă prea tulburată...

Tînărul încuviință cu o mișcare a capului și părăsi încăperea cu pași repezi și energici.

— O persoană atrăgătoare, remarcă Hercule Poirot.

— Da, fain băiat, și-i cineva în branșa lui. Toată lumea îl iubește.

8

— Luați loc, Snell, îi spuse maiorul cameristului, cu glas prietenos. Trebuie să vă pun cîteva întrebări. Aș spune că pentru dv. a fost șoc, nu glumă...

— Și încă ce șoc, domnule maior. Vă mulțumesc, zise Snell și luă loc atît de discret încît ai fi zis că rămăsese tot în picioare.

— Sînteți de mult aici ?

— De șaisprezece ani, domnule maior, chiar din vremea cînd sir Gervase... ehm... s-a așezat, ca să zic așa.

— Stăpînul dv. a fost un călător pasionat la vremea lui.

— Da, domnule maior, a luat parte la expediții la Pol și a fost și în alte locuri interesante.

— Acum spuneți-mi, Snell, cînd l-ați văzut astăzi ultima oară pe stăpînul dv. ?

— Eu mă aflam în sufragerie, domnule maior, să văd dacă masa era bine aranjată. Ușa de la hol era deschisă așa că l-am văzut pe sir Gervase coborînd scările, traversînd holul și îndreptîndu-se pe coridoraș, spre birou.

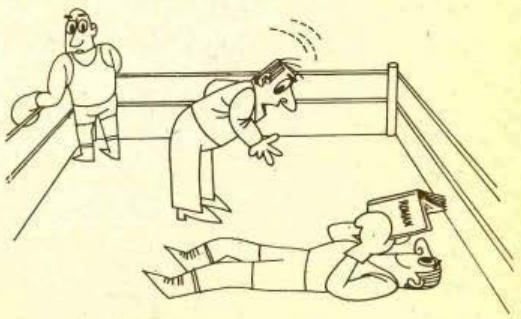

NIC. NICOLAESCU

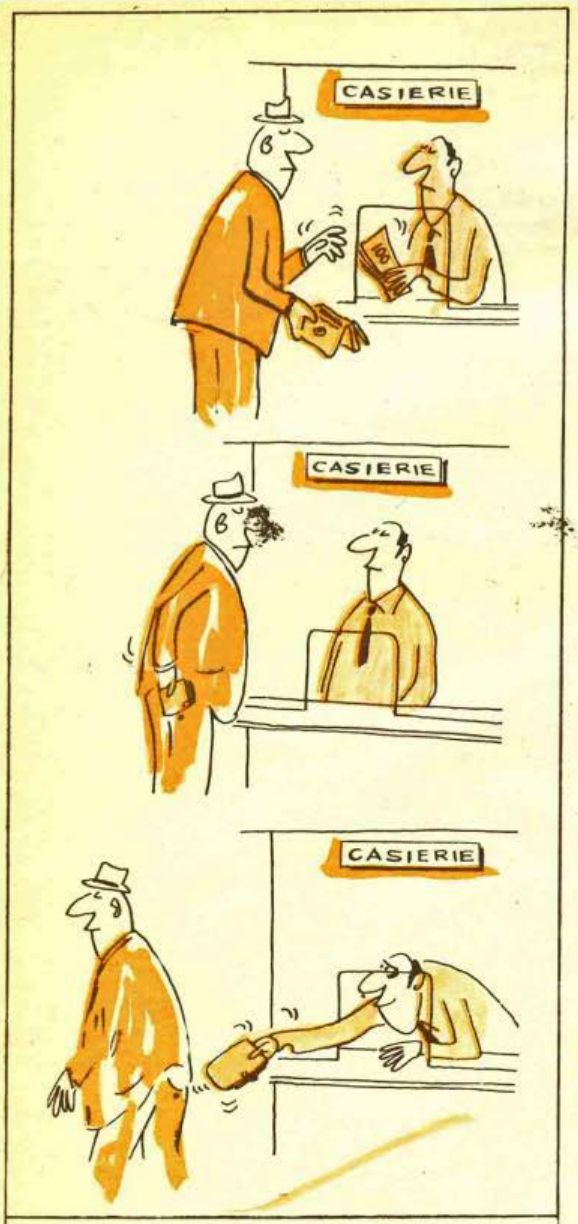

— Nu-ți spuneam eu că-s acasă !?...

— Asta a fost cînd ?

— Cu puțin înainte de opt, vă rog. Poate așa... la opt fără cinci ?

— Și asta a fost ultima dată cînd l-ați văzut ?

— Da, domnule maior.

— Ați auzit împușcătura ?

— Desigur, domnule maior, numai că în clipa aceea nici prin cap nu mi-a trecut că... știți cum aș fi putut ?

— Dar ce ați crezut că este ?

— Am crezut că-i o mașină, domnule maior. Șoseaua trece foarte aproape de zidul parcului. Sau ar fi putut fi o împușcătură în pădure... Vreun braconier... Dar nici prin vis nu mi-a...

Maiorul Riddle îl întrerupse.

— Cît era ceasul ?

— Exact opt și opt minute, domnule maior.

Comisarul-șef zise cu glas ascuțit :

— Cum puteți spune cu atita exactitate ?

— E simplu, domnule maior, atunci tocmai am bătut prima dată gongul.

— Prima dată ?

— Da. Potrivit ordinului lui sir Gervase, primul gong trebuie să se audă totdeauna cu șase minute înainte de cel de-al doilea, care înseamnă începerea cinei. În treaba asta era foarte pedant — înainte de gongul al doilea toți trebuia să fie deja adunați la cină. Și de cum bat gongul a doua oară mă duc în salon și anunț cina și toți o pornesc spre sufragerie.

— Acum încep să înțeleg, spuse Hercule Poirot, de ce ați părut atît de surprins astăzi, cînd ați anunțat cina. În momentul acela sir Gervase se afla totdeauna în salon, nu ?

— Niciodată nu s-a întîmplat ca el să nu fie acolo. Pentru mine a fost pur și simplu o lovitură. Mi s-a părut că...

Maiorul Riddle iarăși îl întrerupse abil :

— De regulă și ceilalți se găseau atunci în salon ?

— Cine întîrzia la cină, domnule Maior, nu mai era invitat niciodată.

— Hm,... foarte drastică măsură.

— Domnule maior, sir Gervase angajase un bucătar care slujise mai înainte la împăratul Moraviei. El spunea adesea că cina e la fel de importantă, precum o slujbă religioasă.

— Dar familia lui ce spunea de asta ?

— Lady Chevenix-Gore se purta cu foarte multă grijă pentru a nu-l supăra, și pînă și domnișoara Ruth nu se încumeta să întîrzie la cină.

— Interesant, mormăi Hercule Poirot.

Maiorul Riddle își continuă interogatoriul.

— Așadar, avînd în vedere că cina începea la opt și un sfert, de regulă băteați gongul la opt și opt minute...

— Adevărul adevărat, domnule maior, numai că asta nu era de regulă. Cina era totdeauna la ora opt. Pentru cina din această seară sir Gervase a spus să fie la opt și un sfert pentru că aștepta un oaspete. Venea cu ultimul tren. Și rostind aceste cuvinte, Snell se înclină înspre Hercule Poirot.

— Cînd stăpînul dv. a trecut înspre birou era bine dispus sau îngrijorat ?

— Asta nu vă pot spune, domnule maior. Mă aflam destul de departe de el pentru a-i fi putut vedea fața. L-am văzut trecînd doar, atît și nimic mai mult.

— Era singur ?

— Da, domnule maior.

— A intrat cineva în birou după el ?

— Nu pot spune asta, domnule maior. După aceea m-am dus în oficiu și acolo m-am aflat și în momentul în care am bătut gongul prima dată : era opt și opt minute.

— Și atunci ați auzit și împușcătura ?

— Da, domnule maior.

Pe neașteptate, Poirot puse întrebarea :

— Cred că și alții au auzit împușcătura, nu ?

— Da, domnule. Domnul Hugo și domnișoara Cardwell. Și domnișoara Lingard.

— Aceștia, toți, se aflau și ei în hol ?

— Domnișoara Lingard ieșise din salon iar domnișoara Cardwell împreună cu Hugo tocmai coborau scările.

Poirot întrebă.

— Vorbeau de treaba asta ?

— Păi..., domnule Poirot, domnul Hugo m-a întrebat dacă se servește șampanie la cină. I-am spus că se servește Chery, vin de pe Rin și din Burgundia.

— El a crezut că-i dopul de la șampanie ?

— Da, domnule Poirot. Toți au ris de asta cînd au intrat în salon.

— Se mai aflau acolo și alți membri ai familiei ?

— Nu pot spune una ca asta, domnule.

Maiorul Riddle îi arătă pistolul.

— Știți ceva despre această armă ?

— Bineînțeles, domnule maior. Era a lui sir Gervase. Îl ținea tot timpul în sertarul mesei de colo.

— De regulă era încărcat ?

— Nu pot răspunde la această întrebare, domnule maior.

Maiorul Riddle puse jos pistolul și își drese glasul.

— Iar acum, Snell, am să vă pun o întrebare foarte importantă. Sper că-mi veți răspunde cît mai adevărat cu putință. Aveți cunoștință de vreun motiv care l-ar fi putut împinge pe stăpînul dv. la sinucidere ?

— Nu, domnule maior. Nu cunosc nimic în acest sens.

— Nu cumva sir Gervase s-a purtat cumva ciudat în ultima vreme ? Nu era deprimat ? Sau, nu avea griji ?

— Iertați-mă pentru ceea ce am să spun, domnule maior, dar sir Gervase se purta totdeauna în așa fel încît oamenilor care nu îl cunoșteau să li se pară ciudat. Era un domn original în cel mai înalt grad.

— Da, da, asta o știu.

— Străinii nu l-au înțeles niciodată pe Sir Gervase, zise Snell punînd un accent special pe „nu l-au înțeles".

— Arăta ca și cînd ar fi fost deprimat sau ar fi avut griji ?

— N-aș spune că era deprimat, domnule maior, îngrijorat da.

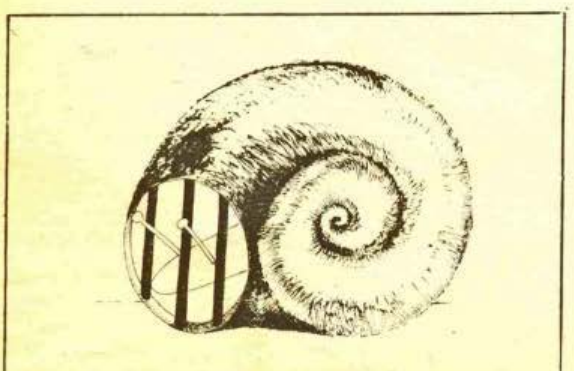

SORIN TRUȘCĂ

— Nu aveți idee de cauza grijilor lui ?

— Nu, domnule maior.

— Era legată de cineva anume, starea lui ?

— N-aș putea spune categoric, domnule maior. În orice caz, asta este doar părerea mea.

Poirot interveni din nou :

— V-a surprins mult sinuciderea ?

— M-a surprins foarte mult, domnule Poirot. Un adevărat șoc. Așa ceva nici prin vis nu mi s-a arătat.

Poirot dădu gînditor din cap. Riddle îl privi o clipă apoi spuse :

— Cred că asta a fost totul, Snell. Sigur nu mai aveți să ne spuneți ceva ? Știu eu, de pildă, nu s-a întîmplat în ultimele zile vreun eveniment neobișnuit ?

Cameristul ezită puțin apoi dădu din cap.

— Nimic, domnule maior, nimic.

— Atunci puteți pleca.

— Vă mulțumesc, domnule maior.

9

În timp ce păși spre ușă Snell trebui să se dea la o parte. În încăpere intră Lady Chevenix-Gore.

Avea pe ea un soi de veșmînt oriental din mătase de culoare violetă și oranj, strîns pe corp. Fața îi era liniștită. Era concentrată și gravă.

— Lady Chevenix-Gore, strigă maiorul Riddle sărind în picioare.

— Se zice că vreți să vorbiți cu mine. Am venit.

— N-ați vrea să mergem într-o altă cameră. Aici trebuie să fie foarte dureros pentru dv.

Lady Chevenix-Gore dădu din cap a nu și se așeză într-unul din fotoliile Chipendale. Vorbi aproape de neînțeles.

— Nu, nu, ce importanță are asta ?

— Este foarte frumos din partea dv., lady Chevenix-Gore că reușiți să vă stăpîniți. Îmi dau seama ce șoc trebuie să fi fost pentru dv.. dar...

Femeia îl întrerupse.

— La început a fost un șoc cumplit, spuse, vorbind cu tonul unei conversații de societate. Dar în realitate nu există nimic ca Moartea, știți, în afară de Shimbare. După care adăugă : Gervase vă stă acum exact lîngă umărul sting. Îl văd foarte clar.

Umărul sting al maiorului Riddle se smuci ușor. El se uită sceptic la Lady Chevenix-Gore.

— Bine înțeles că nu mă credeți ! Sînt atît de puțini oamenii care ar crede. Dar întrebați-mă tot ce doriți, fără să vă temeți că m-ați tulbura. În general, nu sînt tulburată. Știți, totul nu este decît Destin. Tot ce există în noi, — oglindă — totul.

— Oglindă, **madame** ? întrebă Poirot ?

— Da. A plesnit, vedeți. Un simbol ! Știți poezia aceea a lui Tennyson ? Am citit-o adesea cînd eram fată, chiar dacă pe atunci, se înțelege, nu eram conștientă de această latură a ei, pe care o poate înțelege numai un erudit.

„Oglinda a scăpat din ramă —

Blestemul din urmă m-ajunge..."

Da, exact asta i s-a întîmplat lui Gervase : Blestemul l-a ajuns din urmă... oglinda a crăpat : știa că este pierdut !

— Dar, **madame**, oglinda n-a crăpat din cauza blestemului, ea a fost spartă de un glonte !

Lady Chevenix-Gore spuse cu tonul acela al ei dulce și nehotărît :

— În realitate astea sînt unul și același lucru.

— Dar soțul dv. s-a împușcat !

Lady Chevenix-Gore rise răbdătoare.

— Nu trebuia să facă asta. Gervase a fost însă tot timpul un nerăbdător. I-a sunat ceasul și el i-a ieșit în întîmpinare. Într-adevăr, totul este atît de simplu.

Maiorul Riddle tuși încet și spuse aspru :

— Adică faptul că soțul dv. și-a luat viața nu vă surprinde de fel ? V-ați așteptat ca așa ceva să se întîmple ?

— Ah, nu ! răspunse ea făcînd ochii mari. Nu puteți prevedea totdeauna viitorul. În mod cert, Gervase a fost un om foarte ciudat, un om foarte neobișnuit. A fost unul dintre cei Mari, cum n-o să se mai nască altul. Știu de mult acest lucru. Cred că o știa și el. Pentru el era foarte dificil să se obișnuiască cu naivitățile mărunte ale vieții de toate zilele.

După aceea adăugă uitîndu-se exact peste umărul maiorului Riddle.

— Acum se amuză. La gîndul cît sîntem noi de nebuni. Și noi chiar sîntem. Ca niște copii. Ne prefacem că viața ar fi reală, că ar avea un sens... Pînă una alta, viața nu-i decît o mare Iluzie...

Maiorul simți că duce o luptă zadarnică, dar, cu toate acestea, întrebă cuprins de disperare :

— Nu ne-ați putea ajuta puțin să aflăm de ce soțul dv. și-a luat viața ?

— Există forțe care ne pun în mișcare, care ne urnesc... Dar dv. nu puteți înțelege asta. Dv. vă mișcați numai pe un plan material.

— Pentru că vorbim de planul material, aveți cumva idee, **madame**, cui a lăsat soțul dv. banii ?

— Banii ? făcu ea privindu-l mirată. Eu nu mă gîndesc niciodată la bani ! Glasul îi era plin de mîndrie.

— Cînd ați coborît astă seară la cină ?

— Cînd ? Ce este timpul ? Un Infinit, așa sună răspunsul. Timpul este nesfîrșit.

— Dar soțul dv. a fost destul de pedant cînd era vorba de timp, mai ales în ce privește timpul pentru cină, remarcă Poirot.

— Dragul de Gervase, rise ea îngăduitor. În această privință se purta foarte nesăbuit... Asta îi făcea plăcere. Din această cauză n-am întîrziat niciodată.

— Cînd a bătut prima dată gongul, dv., **madame**, vă aflați în salon ?

— Nu, eram în camera mea.

— V-ați putea aminti cine era în salon cînd ați coborît dv. ?

— Cred că aproape nimeni, spuse nehotărîtă. Dar e important de știut ?

— Nu prea, admise Poirot. Dar mai este ceva. Vi s-a destăinuit vreodată soțul dv. că are bănuiala că cineva îl fură ?

Se părea că această întrebare n-ar fi interesat-o prea mult pe lady Chevenix-Gore.

— Că-l fură ? Nu, nu cred.

— Că-l fură, că-l înșeală, că-l exploatează în vreun fel ...?

— Nu... nu... nu cred să fi fost ceva de genul acesta... Gervase s-ar fi făcut foc și pară dacă cineva s-ar fi încumetat să-i facă una ca asta.

— Niciodată nu v-a spus despre așa ceva ?

— Nu... nu..., răspunse lady Chevenix-Gore dînd și din cap, dar din nou fără vreun interes aparte. Mi-aș aminti dacă mi-ar fi spus...

— Cînd l-ați văzut ultima dată viu pe soțul dv. ?

— A trecut pe la mine ca de obicei cînd cobora înainte de cină. Era și camerista mea acolo. Mi-a spus doar că el coboară.

— Despre ce a vorbit mai mult în ultimele săptămîni ?

— Despre... despre istoria neamului lui. Îi mergea de minune. Pe comica aia de domnișoară Lingard o considera drept un ajutor neprețuit. Ea îi căuta diferite lucruri la British Museum. Avea mult tact — vreau să spun că nu căuta lucruri care nu conveneau. Știți, la urma urmelor se găsesc totdeauna niște strămoși despre care este mai bine să se păstreze tăcere. Gervase era sensibil la lucrurile acestea. Fata mă ajuta și pe mine. Mi-a furnizat o grămadă de date despre regina Hashtepsut. Știți doar că eu sînt întruparea reginei Hashtepsut.

Lady Chevenix-Gore dădu drumul acestei ciudate informații fără să clipească măcar.

— Înainte de asta, continuă ea, am fost preoteasă în Atlantida.

Maiorul Riddle se foi puțin în fotoliu.

— Eh... foarte interesant. Cred că asta a fost totul, lady Chevenix-Gore...

Lady Chevenix-Gore se ridică și se înveli în roba ei orientală.

— Noapte bună, spuse. Apoi, întorcîndu-se spre un anumit punct aflat în spatele maiorului Riddle, adăugă : noapte bună, dragă Gervase. Cum ai mai veni, dac-ai putea, dar eu știu că tu trebuie să rămîi aici... Apoi mai adăugă : omul ar trebui să rămînă pe locul morții sale cel puțin douăzeci și patru de ore. Asta pentru că durează un oarecare timp pînă să se poată mișca liber și să comunice cu alții.

Și ieși din birou.

10

Maiorul Riddle își șterse fruntea.

— Fui ! șuieră el. E mult mai nebună decît am crezut... oare chiar crede în toate inepțiile alea ?

Poirot dădu gînditor din cap.

— E posibil ca asta s-o ajute, spuse. În aceste momente ea trebuie să-și creeze singură o lume de iluzii pentru a putea evada din realitatea cumplită.

— Mi-a făcut impresia că ar putea primi liniștită un certificat medical, o ținu maiorul pe a lui. Atîtea inepții și nici măcar un cuvînt normal...

— Nu, nu, prietene. Interesant este, așa cum mi-a spus și domnul Trent, că, din cînd în cînd, în cețoșenia ei se arată și cîte-un fulger de șiretenie, de viclenie. În cazul de față remarca ei cum că domnișoara Lingard, cu tact, nu-i aduce date despre străbuni nedoriți. Credeți-mă, această lady Chevenix-Gore nu este proastă.

Se ridică și începu să se plimbe prin încăpere.

— În acest caz există cîteva momente care nu-mi plac. Nu, pur și simplu nu-mi plac.

Riddle îl privi cu curiozitate :

— Aveți în vedere motivul sinuciderii ?

— Sinucidere... sinucidere ? Vă spun că toate astea nu țin ! Nu țin din punct de vedere psihologic. Ce credea Chevenix-Gore despre el ? Se considera un uriaș, o personalitate extraordinar de importantă, buricul pămîntului ! Un astfel de om se distruge pe sine? Categoric, nu. Mult mai normal ar fi ca el să distrugă

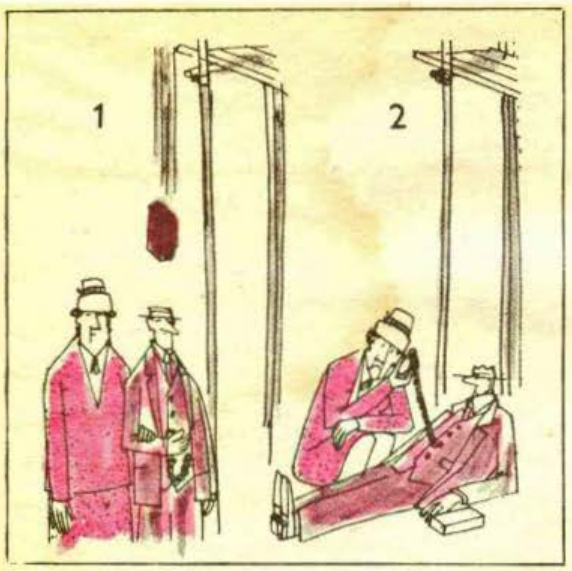

pe altcineva — pe vreun ticălos, care se tîrăşte prin furnicarul uman şi care s-a încumetat să-i facă greutăţi. O astfel de faptă ar putea fi considerată ca necesară — binecuvîntată ! Dar să te omori pe tine însuţi ? ! Să ucizi o asemena personalitate ? !

— Toate astea-s frumoase, Poirot. Numai că dovezile sînt suficient de clare. Uşa încuiată pe dinăuntru, cheia în buzunarul victimei. Fereastra închisă pe dinăuntru. Ştiu, astfel de situaţii apar prin romanele poliţiste, dar în viaţa adevărată eu nu m-am întîlnit niciodată cu aşa ceva. Mai aveţi ceva ?

— Da, mai este încă cineva, zise Poirot aşezîndu-se pe scaun. Aici sînt. Şi sînt Chevenix-Gore. Stau jos lîngă biroul meu, hotărît să-mi curm zilele, pentru că... ei, pentru că, să zicem, a apărut ceva care terfeleşte reputaţia neamului. Nu-i prea convingătoare această explicaţie, dar ajunge.

Eh bien, ce fac eu acum ? Zgîrii pe o foaie de hîrtie cuvîntul „iertaţi-mă". Buun, asta-i absolut posibil. După aceea deschid sertarul, iau pistolul, îl încarc dacă n-a fost încărcat mai înainte, şi apoi... apoi mă împuşc ? Nu — mai întîi răsucesc fotoliul... aşa... mă aplec puţin spre dreapta... apoi... apoi numai după aceea apropii pistolul de tîmplă şi trag !

Poirot sări din fotoliu, se întoarse către Riddle şi insistă :

— Vă întreb, au toate astea vreun sens ? De ce să întoarcă fotoliul ? Dacă ar fi fost vreun tablou pe perete atunci da, mai treacă-meargă. Un portret anume... murind, şi-ar fi putut dori ca acesta să fie ultimul lucru care să-l vadă înainte de a muri... Dar draperia de la fereastră... **oh non,** asta n-are nici un sens.

— Poate că a vrut să privească pe fereastră. Ultima privire asupra proprietăţii lui.

— Dragul meu prieten, asta chiar că nu sună convingător. Tocmai aici este nonsensul şi dv. îl ştiţi. La urma urmelor draperia era trasă. Nu, aici trebuie să existe o altă explicaţie.

— Asta poate fi explicat doar într-un singur fel, cel puţin după cît îmi dau eu seama : Gervase Chevenix-Gore era nebun.

Poirot dădu din cap nemulţumit.

Maiorul Riddle se ridică.

— Să mergem, îl invită pe Poirot. Să mergem să discutăm şi cu ceilalţi. Poate dăm de ceva.

11

După dificultăţile ivite cu eforturile de a smulge ceva concret de la lady Chevenix-Gore, pentru maiorul Riddle a fost o adevărată uşurare să discute cu abilul jurist care era Oglivie Forbes.

Forbes era extrem de rezervat şi atent în declaraţiile sale, dar răspundea totdeauna la obiect. Recunoscu că sinuciderea lui sir Gervase a însemnat pentru el un şoc teribil. Niciodată nu i-ar fi trecut prin cap că tocmai sir Gervase ar fi în stare să-şi ia viaţa — nu era el tipul de om care s-o facă. Nu ştia, de asemenea, nimic despre posibilele cauze ale unui atare gest.

— Sir Gervase n-a fost doar clientul meu, el a fost, înainte de toate, prietenul meu bun şi de demult. Îl cunosc încă de pe vremea cînd eram copii. Aş putea spune că viaţa i-a fost dragă totdeauna.

— Dar nu ştiţi să fi avut sir Gervase vreo teamă ascunsă, vreo grijă ?

— Nu. Avea şi el desigur nişte griji mai mici, ca toţi ceilalţi oameni, dar n-a fost nici una gravă, serioasă.

— Vreo boală ? Greutăţi cu soţia ?

— Nu. Sir Gervase şi lady Chevenix-Gore şi-au fost reciproc foarte devotaţi.

Maiorul Riddle zise cu multă grijă :

— Desigur, lady Chevenix-Gore are păreri întrucîtva deosebite.

Domnul Forbes rise, un ris bărbătesc, îngăduitor.

— Femeilor trebuie să le iertăm micile slăbiciuni.

Comisarul şef continuă :

— Dv. aveaţi în grijă toate problemele juridice ale lui sir Gervase ?

— Da. Firma mea — „Forbes Oglivie and Szence" a reprezentat neamul Chevenix-Gorilor de mai mult de o sută de ani.

— A existat în familia Chevenix-Gore vreun scandal ?

Domnul Forbes ridică din sprîncene :

— Eu chiar că nu vă înţeleg.

— Domnule Poirot, i-aţi arătat domnului Forbes scrisoarea ?

Poirot se ridică tăcut şi-i dădu domnului Forbes scrisoarea, înclinîndu-se uşor. Domnul Forbes o citi, drept pentru care sprîncenele i se ridicară şi mai sus.

— O scrisoare demnă de toată atenţia, spuse. Acum vă înţeleg întrebarea, dar, după cunoştinţele mele nu a existat nimic care să îndreptăţească o asemenea scrisoare.

— Sir Gervase nu discuta cu dv. despre aşa ceva ?

— În general nu. Dar trebuie să vă spun că mi se pare foarte ciudată...

— Vi se destăinuia, de regulă ?

— Cred că se bizuia pe judecata mea.

— Şi dv. nu aveţi nici măcar idee la ce s-ar putea referi scrisoarea ?

— Nu m-aş putea hazarda în nişte speculaţii pripite.

Bineînţeles că acest răspuns rafinat făcu asupra maiorului Riddle o impresie bună.

— Iar acum ne-aţi putea da în vileag, domnule Forbes, cui i-a lăsat sir Gervase averea ?

— Desigur. Nu văd pentru ce nu v-aş putea spune. Soţiei lui, sir Gervase i-a lăsat un venit anual de şase mii de lire. Mai departe ea poate

alege între castelul Dower și casa din Lowndes Square. După aceea urmează cîteva legaturi și moșteniri, dar nu cine știe cît de mari. Partea cea mai mare din avere o primește fiica lui adoptivă Ruth, dar aceasta numai cu condiția ca în cazul în care se mărită, soțul ei să ia numele de Chevenix-Gore.

— Nepotul Hugo Trent n-a primit nimic ?

— Ba da. Cinci mii de lire.

— Sir Gervase a fost un om bogat, nu-i așa ?

— Neobișnuit de bogat. În afara proprietății familiei, el deținea o însemnată avere personală. N-a dus-o, evident, atît de bine ca mai demult. Practic, toate veniturile din investiții au scăzut. Sir Gervase a investit părți însemnate la altă societate — „Paragon Synthetic Rubberine Company". Așa îl sfătuise colonelul Bury.

— Care însă n-a fost sfatul cel mai înțelept.

— Militarii ieșiți la pensie pierd totdeauna în materie de operațiuni financiare. După experiența mea — spuse domnul Forbes — ei sînt mai creduli și mai naivi decît văduvele. Iar asta înseamnă deja ceva.

— Dar această investiție nefericită nu a amenințat veniturile lui sir Gervase ?

— Nu, n-a fost nimic grav. El a continuat să fie mai departe tot foarte bogat.

— Cînd și-a scris ultimul testament ?

— În urmă cu doi ani.

— Dar prevederile lui n-au fost nedrepte puțin față de domnul Hugo Trent, nepotul lui sir Gervase ? Îi este, totuși, ruda cea mai apropiată...

Forbes ridică din umeri.

— Trebuie să avem în vedere și istoria familiei.

— Adică... ?

Domnul Forbes parcă n-ar fi vrut să meargă mai departe cu explicațiile.

— Să nu credeți că vrem să vă băgăm în vreun scandal, spuse maiorul Riddle, dar scrisoarea aceasta a lui sir Gervase trebuie explicată cumva.

— În poziția lui sir Gervase față de nepotul său nu-i nimic de scandal, spuse repede domnul Forbes. Pur și simplu trebuie avut în vedere faptul că sir Gervase lua foarte în serios rolul său de cap al familiei. A avut un frate mai tînăr și o soră. Fratele Anthony a căzut în război*), iar sora Pamela s-a măritat, sir Gervase nefiind de acord cu căsătoria. El considera familia căpitanului Trent nu îndeajuns de însemnată pentru a se putea uni cu Chevenix-Gorii. Sora Pamela n-a făcut altceva decît să ridă de părerea lui. Rezultatul a fost că sir Gervase l-a privit totdeauna cu neplăcere pe nepotul său. Cred că tocmai aceasta i-a putut influența hotărîrea de a adopta un copil.

— Speranțe la un copil al lui nu avea ?

— Nu. Cam la un an după căsătorie li s-a născut un copil mort. Doctorul a declarat că Lady Chevenix-Gore nu va mai putea avea niciodată copii. Doi ani după aceea, sir Gervase a adoptat-o pe Ruth.

Poirot întrebă :

— De fapt, domnișoara Ruth cine era ? Cum au ajuns la ea ?

— Cred că este copilul unei rude îndepărtate.

— Mi-am închipuit, spuse Poirot privind spre peretele pe care atîrna un tablou al familiei. Îți dai imediat seama că este același sînge, același nas, aceeași bărbie.

— A moștenit pînă și firea lor aprigă, adăugă Forbes, uscat.

— Îmi pot imagina, dar care au fost raporturile ei cu părinții adoptivi ?

— V-o puteți imagina și pe asta. S-a ajuns nu o singură dată la ciocniri violente. Dar, pe deasupra acestor controverse, sînt convins că între ei domnea o armonie deplină.

— Dar nu-i mai puțin adevărat că lui i-a făcut multe zile fripte, nu ?

— O teamă continuă. Vă pot asigura însă că nu s-a ajuns niciodată atît de departe încît să vedem în aceasta cauza sinuciderii.

— Categoric că nu, fu de acord Poirot. Nici un om nu se împușcă pentru că are o fiică încăpățînată. Pentru ca apoi această fată să-l moștenească. Sir Gervase nu s-a gîndit niciodată să modifice testamentul ?

— Eh, făcu domnul Forbes, pentru a-și ascunde încurcătura. Ca s-o spun pe cea dreaptă, în urmă cu două zile, sir Gervase mi-a dat instrucțiuni cum să-i fac un nou testament.

— Ce mai e și asta ? întrebă maiorul Riddle dîndu-se mai aproape cu scaunul. Asta nu ne-ați spus-o !

— Pentru că m-ați întrebat numai de testamentul făcut de sir Gervase, spuse repede domnul Forbes. V-am pus la dispoziție informațiile pe care mi le-ați cerut. Noul testament nu a fost nici măcar scris, darmite semnat.

— Care erau prevederile lui ? După asta ne-am putea da seama într-o oarecare măsură care era starea gîndurilor lui sir Gervase.

— În esență, erau aceleași ca ale primului testament, cu deosebire că domnișoara Chevenix-Gore moștenea numai cu condiția să se fi căsătorit cu domnul Hugo Trent.

— Păi asta-i o diferență foarte substanțială, spuse Poirot.

— Eu n-am fost de acord cu acest codicil, continuă Forbes. M-am simțit dator să atrag atenția că o astfel de prevedere ar fi lesne și cu succes combătută. Tribunalele nu privesc cu ochi buni asemenea prevederi. Sir Gervase era însă definitiv hotărît.

— Dar dacă domnișoara Chevenix-Gore (sau, întîmplător, și domnul Trent) ar fi refuzat ?

— Dacă domnul Trent nu ar fi luat-o pe domnișoara Chevenix-Gore, atunci banii i-ar fi revenit ei, fără nici un fel de condiție. Dacă însă el ar fi vrut, dar ea ar fi refuzat, banii îi reveneau lui.

— Ciudată treabă, remarcă maiorul Riddle.

Poirot se aplecă și-l bătu pe avocat pe genunchi.

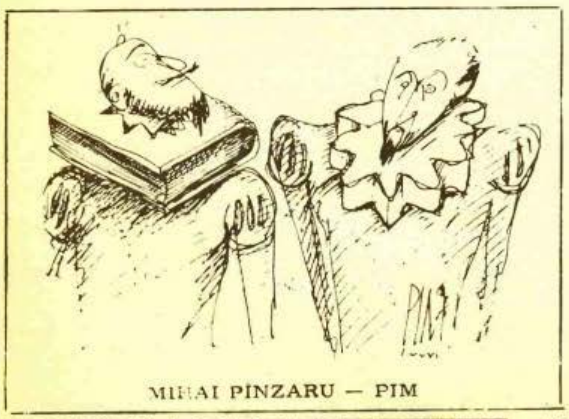

MIHAI PINZARU — PIM

*) **În primul război mondial, povestirea de față a fost publicată de Agatha Christie în anul 1927 în editura „Collins" din Londra sub titlul „Dead man's mirror".**

— Un cîine în sala în care e operat soțul meu ?
— Ce să facem ?! Bărbatul dv. are o grupă de sînge extrem de rară !

— Dar ce se ascundea în spatele acestei previziuni ? Ce avea sir Gervase de gînd cînd punea o asemenea condiție ? În asta ar putea sta ceva destul de important... Cred că în spate trebuie să fi fost un alt bărbat... unul cu care sir Gervase nu era de acord. Cred, domnule Forbes, că dv. categoric știți cine era acest bărbat ? !

— Domnule Poirot, nu am nici un fel de informații în acest sens.

— Poate ați putea ghici...

— Eu nu ghicesc niciodată, se apără Forbes indispus. Mai doriți să știți ceva ? întrebă el.

— Deocamdată nu, răspunse Poirot. Cel puțin în ce mă privește...

Domnul Forbes se prefăcu că spusele lui Poirot nu înseamnă prea mult pentru el, apoi se întoarse spre comisarul șef.

— Vă mulțumesc, domnule Forbes. Cred că asta este totul. M-aș bucura să pot vorbi cu domnișoara Chevenix-Gore, dacă ar fi posibil.

— Desigur, cred că este sus cu lady Chevenix-Gore.

— Da, dar mai întîi aș vrea să vorbesc cu... cum se... cu Burrows...

12

Grea treaba asta, spuse maiorul Riddle după ce avocatul plecă. Să smulgi o informație de la bonzii ăștia de avocați de modă veche este o adevărată performanță. Am impresia că toate se concentrează în jurul fetei.

— S-ar părea că... da.

— A, dar iată-l pe Burrows.

Godfrey Burrows intră cu aerul omului care dorește să fie util în vreun fel. Zîmbetul lui era mascat discret de o undă de părere de rău din care cauză i se vedea numai o părticică din dinți. Totul părea ceva mai mult mecanic decît spontan.

— Domnule Burrows, am dori să vă punem cîteva întrebări...

— Desigur, domnule maior. Absolut tot ce doriți.

— Mda, mai întîi de toate să simplificăm lucrurile : aveți vreo părere personală în legătură cu motivul pentru care sir Gervase și-a pus capăt zilelor ?

— Nici una. Pentru mine a fost o surpriză enormă.

— Ați auzit împușcătura ?

— Nu. În momentul acela eram în bibliotecă, altfel nu-mi pot explica. Am coborît destul de devreme și am intrat în bibliotecă pentru a căuta o referință de care aveam nevoie. Biblioteca se află tocmai în cealaltă parte a casei raportat la biroul lui sir Gervase, așa că n-am putut auzi nimic.

— Mai era cineva cu dv. în bibliotecă ? întrebă Poirot.

— Nimeni.

— Nu aveți idee unde se găseau în momentul acela ceilalți ai casei ?

— Probabil erau cu toții sus și se îmbrăcau.

— Cînd ați coborît în salon ?

— Cu puțin înaintea venirii domnului Poirot. Erau cu toții acolo, în afară de sir Gervase bine-înțeles.

— Nu vi s-a părut ciudat că nu era acolo ?

— Ba da. De regulă el se afla în salon încă înaintea primei lovituri de gong.

— Ați observat în ultima vreme vreo schimbare în comportarea lui sir Gervase ? Arăta ca și cînd ar fi avut griji ? Sau teamă de ceva ? Nu era deprimat ?

Godfrey Burrows rămase puțin pe gînduri :

— Nu... nu cred. Poate puțin distrat, absent.

— Dar nu vi s-a părut că ar fi suferit de ceva concret ?

— Nu, asta nu.

— Ceva probleme financiare ?

— Era nițel cam neliniștit de situația din cadrul Societății sale, mai exact spus „Paragon Synthetic Rubberine Company".

— Ce spunea de asta ?

Burrows fu din nou fulgerat de zîmbetul acela mecanic și din nou păru oarecum nereal.

— Păi... mi-a spus : „Bătrînul ăsta de Bury este fie prost, fie un om de nimic. Dar mai degrabă prost. Iar din cauza Vandei eu trebuie să mă port cu el cu mănuși".

— Și de ce credeți că a spus... „din cauza Vandei" ?, îl întrebă Poirot.

— Păi știți, lady Chevenix-Gore l-a iubit foarte mult pe colonelul Bury iar el o idolatriza. Se ținea după ea ca un cățel...

— Sir Gervase nu era gelos, măcar așa puțin... ?

— El și gelozia! făcu Burrows rîzînd. Sir Cervase și gelozia ? Lui nici prin cap nu i-ar fi trecut că cineva ar putea da întîietate altcuiva decît lui. Așa ceva era de neimaginat, înțelegeți ?

Poirot spuse calm :

— Cred că dv. nu-l prea aveați la inimă pe sir Gervase Chevenix-Gore, nu-i așa ?

Burrows se înroși tot.

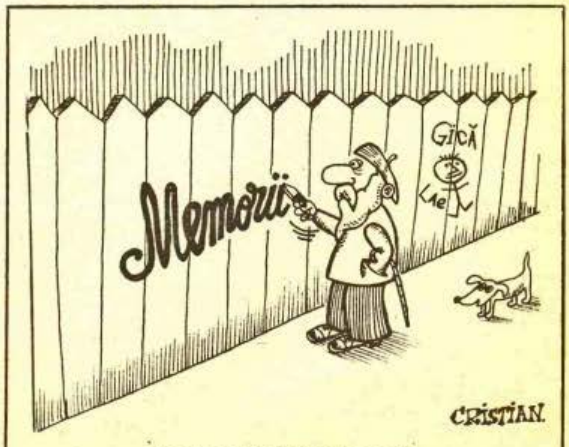

CRISTIAN MIHĂILESCU

— Ba da, l-am iubit. Dar acum toate lucrurile astea par atît de caraghioase.

— Care „toate lucrurile astea" ?

— Păi, motivul acesta medieval, dacă-l pot numi așa. Idolatrizarea înaintașilor și mîndria de neam. Sir Gervase era în multe privințe un om capabil și ducea o viață interesantă, dar ar fi fost mult mai interesant dacă n-ar fi fost atît de preocupat de sine și de egoismul lui.

— Fiica lui era de acord cu dv. în această privință ?

Burrows se înroși din nou, de data asta era de-a dreptul ca o purpură. Spuse :

— Imaginați-vă că domnișoara Chevenix-Gore are o concepție modernă despre toate astea. Se-nțelege că n-am discutat cu ea despre tatăl ei.

— Dar oamenii tineri și moderni discută cîte-n lună și-n stele despre părinții lor, spuse Poirot. Criticarea părinților corespunde spiritului modern !

Burrows ridică din umeri.

Maiorul Riddle întrebă :

— Nimic altceva n-a fost — ceva de natură financiară ? Sir Gervase nu v-a spus niciodată că ar fi șantajat, jecmănit ?

— Șantajat ? întrebă Burrows uluit. Niciodată ! Asta niciodată !

— Dv., vă înțelegeați bine cu el ?

— Sigur. De ce nu ?

— V-am întrebat pur și simplu, domnule Burrows.

— Ne înțelegeam cît se poate de bine.

— Știați că sir Gervase i-a scris domnului Poirot să vină aici ?

— Nu.

— De regulă, sir Gervase își scria singur scrisorile ?

— Nu, mi le dicta mie aproape totdeauna.

— De data asta însă n-a mai făcut-o.

— Nu.

— De ce ? Ce credeți ?

— N-am idee.

— Nu vedeți vreun motiv pentru care exact această scrisoare și-a scris-o singur ?

— Nu, nu văd.

— Interesant, spuse maiorul Riddle. Cînd l-ați văzut ultima dată pe sir Gervase ?

— Cu puțin timp înainte de a mă duce să mă îmbrac pentru cină. Am luat cîteva scrisori pe care le semnase.

— Cum s-a comportat ?

— Absolut normal. Aș putea spune că făcea impresia unui om care se bucura de ceva.

Poirot se foi puțin în fotoliu.

— Aha ! Asta a fost părerea dv., da ? Ca și cînd s-ar fi bucurat de ceva. Iar o clipă după aceea s-a împușcat ! Ciudat, nu credeți ?

Godfrey Burrows ridică din umeri.

— N-am făcut decît să vă spun părerea mea.

— Da, desigur, e foarte prețios ce ne spuneți. La urma urmelor sînteți unul dintre ultimii oameni care l-au văzut pe sir Gervase în viață.

— Snell a fost cel care l-a văzut la urmă.

— L-a văzut, așa este, dar n-a vorbit cu el.

Burrows nu răspunse.

— La ce oră v-ați dus să vă îmbrăcați ? interveni maiorul Riddle.

— Să fi fost șapte și cinci.

— Ce făcea sir Gervase în acel moment ?

— Eu l-am lăsat în birou.

— De obicei cît dura pînă se îmbrăca ?

— De obicei rezerva pentru aceasta trei sferturi de oră sau chiar o oră.

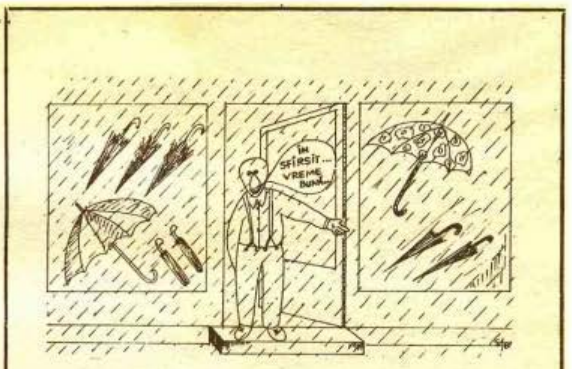

SORIN TRUȘCĂ

— Dacă cina urma să fie la opt și un sfert, de regulă se ducea să se îmbrace, cel mai tîrziu la șapte și jumătate, nu ?

— E foarte exact ce spuneți .

— Dv. v-ați dus repede să vă îmbrăcați ?

— Da, mi-am zis să mă îmbrac mai întîi și după aceea să mă duc la bibliotecă pentru a căuta ceea ce-mi trebuia.

Poirot încuviință dînd gînditor din cap.

Maiorul Riddle zise :

— Eh, cred că asta-i totul deocamdată. Am trimis după domnișoara... cum o...

13

Mărunțica domnișoară Lingard își făcu apariția aproape în clipa în care maiorul rosti aceste cuvinte. În jurul gîtului avea cîteva lănțișoare care zăngăniră plăcut cînd ea se așeză. Se uită iscoditoare mai întîi la unul apoi la celălalt dintre cei doi aflați în încăpere.

— Totul este o problemă... hm... o problemă foarte tristă, domnișoară Lingard, începu maiorul Riddle.

— Foarte tristă, într-adevăr, răspunse domnișoara Lingard, așa cum se cuvenea.

— Dv. ați venit aici, în această casă... cînd ?

— Aproximativ cu două luni în urmă. Sir Gervase a scris unuia din prietenii lui de la Muzeu — este vorba despre maiorul Fotheringay — iar colonelul m-a recomandat pe mine. Am o bună experiență în materie de izvoare istorice.

— Munca dv. cu sir Gervase a fost dificilă ?

— N-aș zice. Omul trebuie să se educe puțin, desigur. Cu bărbații trebuie avută mai multă răbdare...

Maiorul Riddle continuă apoi cu sentimentul neplăcut că domnișoara Lingard se găsise să aibă răbdare tocmai cu el :

— Sarcina dv. a fost deci aceea de a-l ajuta pe sir Gervase să-și scrie cartea, așa este ?

— Da.

— În ce consta acest ajutor ?

— Da, la drept vorbind, știți, consta în scrierea cărții. Eu trebuia să caut toate informațiile, să fac notele și să organizez materialul. Și-apoi, mai tîrziu, să văd tot ce a scris sir Gervase.

— Pentru asta v-a trebuit, desigur, un camion de tact, sublinie Poirot.

— Tact și fermitate. Omul are nevoie de amîndouă, spuse domnișoara Lingard.

— Pe sir Gervase nu-l deranja, hm... fermitatea dv. ?

— Nu, în general nu. Eu i-am explicat că nu trebuie să se oprească la toate detaliile nesemnificative.

— Aha, care va să zică așa a fost.

— În realitate a fost ceva cît se poate de simplu... continuă domnișoara Lingard.

— Iar acum, domnișoară Lingard, cunoașteți ceva care ar putea face puțină lumină în această tragedie ?

Domnișoara Lingard dădu din cap.

— Din păcate nu. Știți, el nu mi se destăinuia niciodată ; lucru de-nțeles. Practic, eu eram un necunoscut. Cred că era prea mîndru ca să fi putut crea neplăceri familiei sale.

— Dv. credeți că neplăceri de familie au fost cele care l-au împins spre sinucidere ?

Domnișoara Lingard arătă surprinsă.

— Bine-înțeles. Există o altă posibilitate ?

— Sînteți sigură că-i făceau griji tocmai greutățile familiei ?

— Era foarte neliniștit.

— Sînteți sigură ?

— Bine-nțeles.

— Vă rog, domnișoară, a vorbit sir Gervase cu dv. despre asta ?

— Nu în mod expres.

— Dar ce spunea ?

— Să așteptăm... De exemplu, am băgat de seamă că nu asculta ce spun...

— O clipă... cînd a fost asta ?

— Astăzi după masă. De regulă lucram între trei și cinci.

— Continuați, vă rog.

— După cum v-am spus, de regulă, sir Gervase nu reușea să se concentreze... De fapt, el s-a și exprimat în acest sens și-a adăugat că are în cap cîteva lucruri serioase, grave. Și a zis... să așteptăm... nu pot, desigur, cita cuvînt cu cuvînt. Spunea : Este groaznic, domnișoară, cînd una dintre cele mai mîndre familii din țară e acoperită de rușine...

— Și dv. ce i-ați spus ?

— Ah, ceva liniștitor. Cred că am spus că fiecare generație își are indivizii ei slabi... și că urmașii rar cînd își aduc aminte de ei.

— Și asta a avut efectul liniștitor la care vă așteptați ?

— Mai mult sau mai puțin. Ne-am întors la sir Roger Chevenix-Gore, am găsit într-un manuscris de epocă o remarcă neobișnuit de interesantă despre el. Atenția lui sir Gervase hoinărea însă în altă parte. În cele din urmă a spus că azi după masă nu vrea să lucreze. A zis că a avut un șoc.

— Un șoc ?

— Așa s-a exprimat. Bine-nțeles că nu l-am întrebat nimic. Am spus doar : „Îmi pare rău, sir Gervase". După aceea mi-a cerut să-i spun lui Snell că vine domnul Poirot și să organizeze cina pentru opt și un sfert și să trimită mașina la trenul care sosea la 19,50.

— Vă dădea de regulă astfel de însărcinări ?

— Păi... nu... asta era treaba domnului Burrows. Eu îmi vedeam doar de partea mea literară... Nu eram secretara lui — în nici un sens al acestui cuvînt.

Poirot o întrebă :

— Credeți că sir Gervase a avut un motiv special de v-a cerut dv. acest lucru și nu domnului Burrows ?

Domnișoara Lingard rămase puțin pe gînduri.

— Știu eu... Poate că avea... Dar în clipa aceea nu mi-a trecut prin cap, am crezut că pur și simplu e mai comod așa. Acum însă, dacă stau să mă gîndesc, îmi dau seama că mi-a cerut să nu spun nimănui despre sosirea

LA AEROPORT

— Dacă știam că trebuie să așteptăm atît avionul spre Paris, plecam mai bine la Oslo....

— Hai Margareta odată, au pornit motoarele avionului !...

— Mai așteptăm mult avionul de Babadag ? Soțul meu mai are puțin și termină și a doua sticlă de țuică...

— Ah, iată și biletele ! Erau chiar pe fundul sacoșei !...

domnului Poirot. O să fie o surpriză, zicea.

— Ei ! A spus asta ? Un lucru demn de toată atenția, foarte interesant. Și ați spus cuiva ?

— Doar știți că nu, domnule Poirot. I-am spus lui Snell despre cină și să trimită șoferul la trenul de 19,50, pentru că vine un domn. N-am făcut nici o aluzie la numele dv.

— A mai zis sir Gervase ceva care să fi putut avea vreo legătură cu situația dată ?

— Nu... cred că nu... era într-o stare avansată de încordare... Mi-amintesc că atunci cînd am ieșit din birou a zis : „Asta tot nu mai are nici o valoare. Acum e deja tîrziu..."

— Și n-aveți idee la ce se gîndea ?

— N-nu.

Lui Poirot nu-i scăpă cu una cu două ușoara ezitare din răspunsul ei, de aceea repetă :

— „Acum e deja tîrziu". Așa s-a exprimat, nu ? „E deja tîrziu".

Maiorul Riddle întrebă :

— Domnișoară Lingard, nu cunoașteți nimic din împrejurările care l-au putut indispune pe sir Gervase ?

Domnișoara Lingard spuse încet :

— Cred că a fost ceva în legătură cu domnul Hugo Trent.

— Cu Hugo Trent ? Ce vă face să credeți asta ?

— Păi... n-a fost nimic concret, dar ieri după masă am ajuns la sir Hugo de Chevenix (care, din păcate, în timpul războiului celor două roze nu s-a dovedit a fi un caracter deosebit) iar sir Gervase a remarcat : Sora mea nu și-a ales pentru fiul ei un nume potrivit ! În neamul nostru acest nume a fost legat totdeauna de ceva neplăcut. Trebuia să-și fi dat seama încă de la început că Hugo n-o să sfîrșească bine.

— Ceea ce ne spuneți poate deschide seria mai multor posibilități, spuse Poirot. Chiar așa, asta mă duce la idei noi.

— Dar sir Gervase n-a spus ceva mai concret ? întrebă maiorul Riddle.

Domnișoara Lingard dădu din cap.

— Nu, iar eu bine-nțeles n-am spus nimic. De fapt, sir Gervase vorbea pentru sine. N-a spus-o special pentru mine.

— Care va să zică așa...

Poirot spuse :

— Ca om străin ce sînteți, dv. vă aflați în această casă de două luni. Ne-ați ajuta teribil, după părerea mea, dacă ne-ați împărtăși sincer impresia pe care v-a făcut-o întreaga familie.

Domnișoara Lingard începu gînditoare :

— Păi... la început — și asta v-o spun foarte sincer — am avut impresia că am nimerit direct într-un balamuc ! Lady Chevenix-Gore de pildă vede tot timpul lucruri care nu există... iar sir Gervase care se poartă ca un... ca un rege... face din sine ceva ce nu este... Nu, vă spun sincer că aceștia sînt oamenii cei mai ciudați pe care i-am întîlnit vreodată. Cu toate acestea domnișoara Chevenix-Gore este absolut normală și mi-am dat seama că în realitate și Lady Chevenix-Gore este o femeie neobișnuit de bună și iubitoare. Nimeni pînă acum nu a fost așa de bun și iubitor cu mine ca ea. Sir Gervase... da..., eu cred că era nebun. Egomania lui — se poate spune așa ? — era din zi în zi mai rea.

— Dar ceilalți ?

— Domnul Burrows n-a dus-o ușor cu sir Gervase, mi-am putut da seama de acest lucru. Cred că-i convenea de minune că munca noastră la carte îi oferea un pic de timp liber în

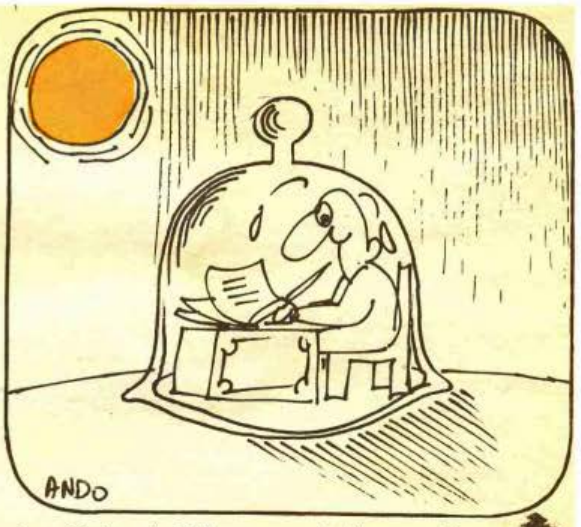

plus. Colonelul Bury era totdeauna fermecător. Îi era devotat lui Lady Chevenix-Gore și reușea același lucru și cu sir Gervase. Domnul Trent, domnul Forbes și domnișoara Cardwell se află aici doar de cîteva zile așa că, lucru de la sine înțeles, nu știu prea multe despre ei.

— Mulțumesc, domnișoară, dar despre căpitanul Lake, agentul acela, ce ne puteți spune ?

— E un ins foarte plăcut. Toată lumea îl iubește.

— Și sir Gervase ?

— Da. Am auzit cum spunea despre el că este cel mai bun agent pe care l-a avut. Căpitanul Lake își avea greutățile lui cu sir Gervase — dar, în general, stăpînea bine totul. Ceea ce nu era chiar ușor.

Poirot încuviință gînditor apoi spuse :

— Voiam să vă mai întreb ceva... îmi stătea ceva pe limbă... un fleac. Ce-am vrut să zic... ?

Domnișoara Lingard se întoarse spre el răbdătoare în timp ce Poirot dădu din cap :

— Ttt... îmi stă pe limbă...

Maiorul Riddle așteptă un minut-două dar pentru că Poirot se prefăcea a fi mai departe încurcat, preluă el seria întrebărilor.

— Cînd l-ați văzut ultima dată pe sir Gervase ?

— În timpul ceaiului.

— Cum s-a comportat ? Normal ?

— Atît de normal ca de fiecare dată.

— În societate, se făcea simțită vreun fel de încordare ?

— Nu, cred că fiecare era ca de obicei.

— Unde s-a dus sir Gervase după ceai ?

— L-a luat cu el în birou, ca de obicei, pe domnul Burrows.

— Și asta a fost ultima dată cînd l-ați văzut?

— Da. M-am dus în salon unde am lucrat, am bătut un capitol al cărții după indicațiile pe care mi le dăduse sir Gervase mai înainte. Asta a durat pînă pe la șapte. După aceea am urcat să mă odihnesc puțin și să mă îmbrac pentru cină.

— Dacă înțeleg bine, ați auzit împușcătura cu urechile dv.

— Oh, eram în încăpere. Am auzit ceva ca o împușcătură și am ieșit pe hol. Acolo erau domnul Trent și domnișoara Cardwell. Domnul Trent l-a întrebat pe Snell dacă se servește șampanie la cină și au făcut haz pe chestia asta. Din păcate, nu ne-a trecut prin cap să luăm în serios treaba asta. Am considerat că a fost zgomotul unei mașini.

— Ce s-a întîmplat după aceea ?

— Ne-am strins cu toții aici.

— Ați putea să vă amintiți în ce ordine au coborît ceilalți la cină ?

— Domnișoara Chevenix-Gore a fost prima, cred. Apoi domnul Forbes. Apoi colonelul Bury în același timp cu Lady Chevenix-Gore și domnul Burrows imediat după ei. Cred că aceasta a fost ordinea în care au venit, dar sigură nu-s, pentru că toți au venit cam odată.

— La primul gong ?

— Da, fiecare se grăbea cînd auzea gongul. Sir Gervase ținea teribil la punctualitatea cinei.

— De obicei el cînd cobora ?

— Aproape totdeauna se afla în salon încă înaintea primului gong.

— V-a surprins faptul că de data aceasta nu era acolo ?

— Foarte mult.

14

— Ah, am găsit ! strigă Poirot pe neașteptate.

După ce cei doi se întoarseră interogativ la el, Poirot le explică.

— Mi-am amintit ce am vrut să vă întreb. Astă seară, domnișoară, cînd ne-am dus cu toții în birou, v-ați aplecat și ați luat ceva de jos.

— Eu ? se miră domnișoara Lingard.

— Da. Chiar în locul unde am cotit-o pe coridorul drept ce duce la birou. Ceva mic și strălucitor.

— Dar asta chiar că.. nu-mi amintesc. Ia stați puțin... da, da... știu. Stați, trebuie să fie aici.

Și zicînd acestea își deschise poșeta neagră din saten și răsturnă conținutul pe masă...

Poirot și maiorul examinară cu atenție mica colecție. Erau : două batiste, o pudrieră, un mănunchi de chei, tocul pentru ochelari și încă un obiect după care Poirot întinse mîna.

— Un glonte ! strigă maiorul Riddle.

Avea exact forma conică a unui glonte, dar s-a dovedit a fi doar un creionaș.

— Asta l-am luat de jos, spuse domnișoara Lingard, dar am uitat cu totul de el.

— Știți al cui este, domnișoară ?

— Desigur. Al colonelului Bury. A poruncit să-i fie făcut dintr-un glonte care l-a nimerit, sau mai degrabă nu l-a nimerit, dacă mă înțelegeți, în războiul cu burii.

— Știți cumva cînd l-a avut ultima dată ?

— Păi, după-amiază, în timp ce jucau bridge. Știu asta pentru că am observat că scria cu el rezultatul în timp ce coboram la ceai.

— Cine juca bridge ?

— Colonelul Bury, Lady Chevenix-Gore, domnul Trent și domnișoara Cardwell.

— Cred că e cazul să nu mai discutăm despre el și să i-l restituim colonelului.

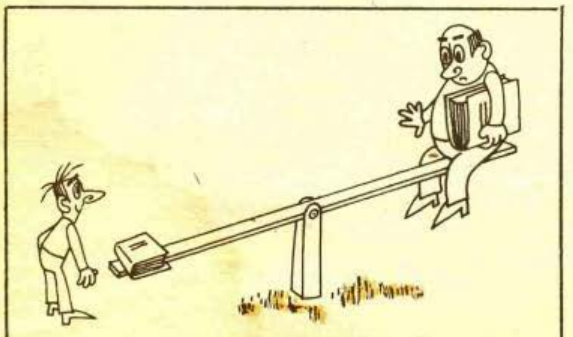

NIC. NICOLAESCU

— Vă rog... Eu sînt atît de uitucă... s-ar putea să mai uit odată...

— Ați fi atît de drăguță, domnișoară, să-i cereți colonelului Bury să vină pînă aici, la noi ?

— Desigur, îl caut imediat.

Fata plecă grăbită. Poirot se ridică și începu să se plimbe fără un țel precis prin încăpere.

— Să începem cu reconstituirea după amiezii, spuse el. E interesant. La două și jumătate sir Gervase controlează conturile împreună cu căpitanul Lake. Este puțin distrat. La trei discută cu domnișoara Lingard despre carte. Este foarte tulburat. Domnișoara Lingard leagă această tulburare de Hugo Trent și asta pe baza unei remarci întîmplătoare. La ceai este absolut normal. După ceai, după cum ne spune Godfrey Burrows, făcea impresia că s-ar bucura de ceva. La opt și cinci coboară, se duce în birou, scrie pe o bucată de hîrtie „IERTAȚI-MĂ" și se împușcă !

Riddle spuse încet :

— Înțeleg ce aveți în gînd. Puse cap la cap nu merg.

— Ciudate schimbări de dispoziție la sir Gervase Chevenix-Gore ăsta ! E distrat — foarte tulburat — normal — bucuros de ceva. Și-apoi sentința : „Acum e prea tîrziu", cum că eu vin aici adică „Tîrziu". Da, asta este. Eu am venit destul de tîrziu — pentru a-l mai prinde în viață.

— Înțeleg. Dv. credeți cu adevărat că... ?

— N-o să pot ști niciodată de ce sir Gervase a trimis după mine. Asta-i clar !

Poirot se plimba mai departe prin cameră. Aranjă cîteva obiecte pe marginea căminului, examină cu atenție masa pentru jocul de cărți ; îi deschise unul din sertare și scoase evidența de la jocul de bridge. După aceea se îndreptă spre birou și examină coșul pentru hîrtii. Înăuntru se găsea o pungă de hîrtie. Poirot o scoase, o mirosi, bombăni „portocale", apoi o îndreptă și citi numele firmei tipărit pe ea :

„Carpenter și fiii import de fructe
Hamborough St. Mary"

Începu să-l examineze cu grijă tocmai în clipa în care colonelul Bury își făcu intrarea în încăpere.

15

Colonelul își dădu drumul în fotoliu, își mișcă capul dintr-o parte în cealaltă, oftă și spuse :

— Strașnică treabă, Riddle. Lady Chevenix-Gore se poartă admirabil — admirabil. Femeie cu F mare ! Atîta curaj !

Proirot se întoarse încet către fotoliul lui și îl întrebă :

— Dacă nu mă înșel, dv. o cunoașteți de un șir bun de ani.

— Da, într-adevăr, am fost la balul la care ea și-a făcut intrarea în societate. Avea în păr un boboc de trandafir, mi-amintesc de parcă ar fi fost ieri. Și o rochie de seară albă, vaporoasă... Nimeni din tot salonul nu se încumeta să o atingă.

În glas i se deslușea o bucurie neascunsă. Poirot îi arătă creionașul.

— C-ce ? Ah, vă mulțumesc. Azi după masă, cînd am jucat bridge, îl aveam...

— Dacă am înțeles bine, ați jucat bridge înainte de ceai, spuse Poirot. În ce dispoziție se afla sir Gervase cînd a venit la ceai ?

— Obișnuită, absolut obișnuită. Nici în vis nu mi s-ar fi arătat că se pregătea să facă așa ceva. Dacă stau însă să mă gîndesc, am impresia că era ceva mai nervos ca de obicei.

— Cînd l-ați văzut ultima dată ?

— Cum cînd ? Le ceai ! Și-apoi, sărmanul, nu l-am mai văzut viu.

— După ceai nu v-ați mai dus în birou ?

— Nu, nu l-am mai văzut.

— La ce oră ați coborît pentru cină ?

— După primul gong.

— Ați coborît împreună cu Lady Chevenix-Gore ?

— Nu... Noi... eh... ne-am întîlnit în hol. Cred că fusese în sufragerie să vadă de flori sau ceva de soiul acesta.

Maiorul Riddle spuse la rîndul său :

— Sper că nu vă simțiți ofensat, domnule colonel, dacă am să vă pun cîteva întrebări. Au existat unele lucruri neplăcute între dv. și sir Gervase cu privire la „Synthetic Paragon Rubberine Company" ?

Bury se înroși brusc la față, dar răspunse :

— În general nu... în general, nu. Bătrînul Gervase nu avea însă înțelepciune, de asta nu trebuie să uităm. El aștepta totdeauna ca pe ceea ce punea el mîna să se prefacă în aur ! Nu era conștient de faptul că întreaga lume se găsea în criză. Și că asta privea toate acțiunile.

— Așadar au existat anumite neplăceri între dv. ?

— Nu le-aș zice neplăceri. Pur și simplu bătrînul Gervase era afurisit de neînțelept.

— V-a reproșat anumite pierderi pe care le-a avut ?

— Gervase nu era un om normal. Vanda știa acest lucru. Ea s-a priceput însă de minune să-l domine. Era suficient doar să-i spun despre ce era vorba.

Poirot tuși ușor. Riddle se uită la el după care întoarse foaia.

— Sînteți un vechi prieten al familiei, știu acest lucru. Știți ceva despre modul în care sir Gervase și-a conceput testamentul ?

— Păi... îmi pot imagina că partea principală îi revine lui Ruth. Am înțeles aceasta din diferite remarci pe care bătrînul Gervase le făcea din cînd în cînd.

— Nu credeți că era nedrept față de Hugo Trent ?

— Gervase nu-l iubea pe Hugo Trent. Nu-l putea suferi.

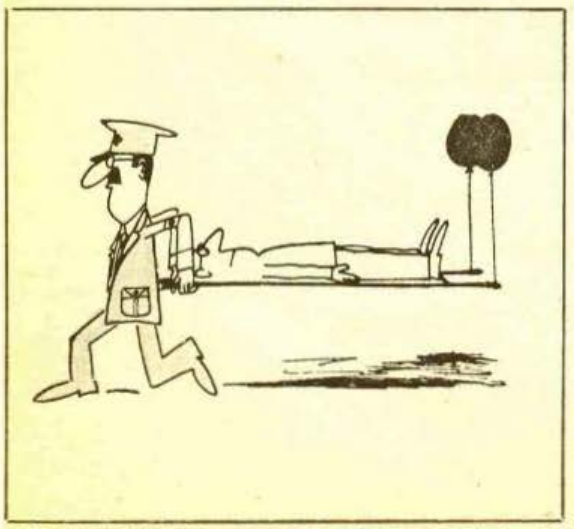

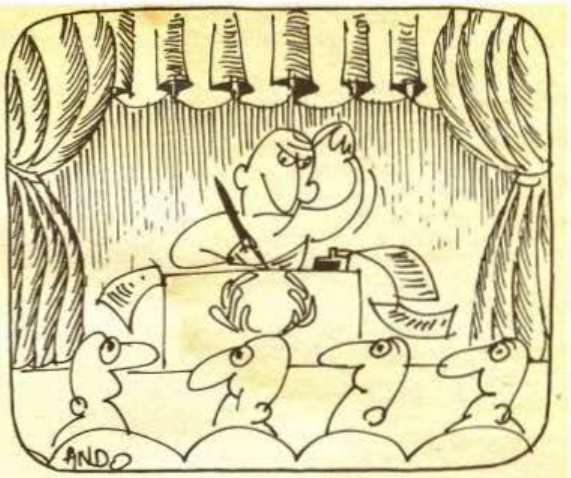

— Dar avea foarte dezvoltat simțul familiei. La urma-urmelor domnișoara Chevenix-Gore era fiica lui adoptivă.

Colonelul Bury ezită cîteva clipe apoi — după o tuse puternică — spuse :

— Uitați care-i treaba, cel mai bine este să vă spun ceva. Ceva foarte exact...

— Bine-nțeles, bine-nțeles.

— Ruth nu este fiica lor legitimă, dar face parte din neamul Chevenix-Gore. Scrieți acest lucru. Ea este fiica lui Anthony, fratele lui Gervase, care a căzut în război. Acesta avusese legături cu o copistă. Cînd Anthony a murit, fata i-a scris Vandei. Vanda a vizitat-o și a constatat că aștepta un copil. După aceea Vanda a discutat cu Gervase, tocmai în perioada cînd li se spusese că ei nu vor putea avea niciodată copii. Concluzia a fost că s-au interesat de fetiță și au adoptat-o. Mama ei s-a dezis de orice drepturi. Vanda și Gervase au educat-o pe Ruth ca pe propriul copil și, dacă stăm să judecăm drept, ea chiar arată ca fiică a lor. Uitați-vă cu luare aminte la ea și vă veți convinge că este o adevărată Chevenix-Gore !

— Ei vedeți ! spuse Poirot. Vedeți ? În felul acesta comportarea lui sir Gervase se lămurește în bună măsură. Bine, dar dacă nu-l iubea pe domnul Trent, de ce se dădea așa de mama focului ca Trent s-o ia pe domnișoara Ruth de soție ?

— Pentru a-i consolida poziția în familie, așa fusese el educat în spiritul ordinii.

— Chiar dacă nu-l iubea pe tînărul acesta și nu avea încredere în el ?

— Dv. nu-l puteți înțelege pe bătrînul Gervase, spune colonelul Bury. El nu era capabil să se uite la oameni ca la niște oameni. Organiza chefuri ca și cînd ar fi fost membru al familiei regale ! El considera că era nimerit ca Ruth și Hugo să se ia iar Trent să ia numele Chevenix-Gore. Ce credeau Ruth și Hugo asta nu avea pentru el nici o importanță.

— Dar domnișoara Ruth era dispusă să facă aceasta ?

— De unde ? ! Ea este de nestăpînit.

— Știați că cu puțin timp înainte de a muri sir Gervase făcuse un nou testament conform căruia Ruth urma să-l moștenească, cu condiția de a se căsători cu Trent ?

Colonelul șuieră printre dinți :

— Într-adevăr, el bănuia ceva despre ea și Burrows...

Nu apucă să rostească bine aceste cuvinte că își mușcă buzele. Prea tîrziu însă. Poirot se aruncă asupra spuselor sale aidoma ciinelui hămesit asupra ciolanului.

— Care va să zică a existat ceva între domnișoara Ruth și tînărul domn Burrows ?

— Nu... de fapt, nimic... Nimic.

Maiorul Riddle tuși, apoi spuse :

— Cred, domnule colonel, că trebuie să ne spuneți tot ce știți. Ar putea avea vreo legătură directă cu dispoziția lui sir Gervase.

— Păi, ar putea, spuse nesigur colonelul. Adevărul este că tînărul Burrows nu-i băiat urît. Cel puțin așa cred femeile despre el. El și Ruth au fost împreună nu demult fără să-i fi spus ceva lui Gervase. În general nu-i spuneau nimic. Cu toate astea Gervase nu le interzisese, se temea că în felul acesta nu ar face altceva decît să grăbească lucrurile. El o cunoștea pe Ruth. Ei nu i se poate dicta. Dar nu-i mai puțin adevărat că Ruth nu face parte din rîndul fetelor acelora care să-și sacrifice totul în numele dragostei. Îi place teribil averea și îi plac teribil banii.

— Dv. vă place domnul Burrows ?

Colonelul exprimă părerea că Godfrey Burrows nu are **kinderstube,** expresie care îl scoase pe Poirot cu totul din papuci, în timp ce pe maiorul Riddle îl făcu să rîdă, cel puțin pe sub mustață.

Cei doi îi mai adresară încă alte cîteva întrebări după care colonelul Bury plecă.

CRISTIAN MIHĂILESCU

16

Rămași singuri, Riddle se uită la Poirot care ședea cufundat în gînduri.

— Cum vedeți lucrurile, domnule Poirot ?

Omul scund din fața lui își împreună mîinile.

— Încep să mi se sedimenteze și acesta este lucrul cel mai important.

— E un lucru dificil, spuse Riddle.

— Da, e greu... Dar cu cît trece timpul mi se pare că devine importantă o propoziție rostită așa într-o doară...

— Care propoziție ?

— Gluma aceea a lui Trent : „Poate a fost o crimă...".

— Da, mi-este clar că la ea vă gîndiți tot timpul, spuse Riddle aspru.

— Poate nu sînteți de acord cu mine, dragă prietene, că, cu cît înaintăm, cu atît avem mai puține motive care să susțină ideea sinuciderii. În timp ce în favoarea crimei începem să alcătuim o surprinzătoare colecție de motive !

— Bine, dar trebuie avute în vederea anumite elemente : ușa încuiată, cheia în buzunarul victimei... Da, eu știu că acestea se pot aranja totdeauna. Un ac îndoit, sîrme, toate jucăriile posibile. Cred că așa ceva ar fi fost posibil... Dar se fac cu adevărat astfel de lucruri ? Aș avea mari rezerve în această privință.

— În orice caz, noi trebuie să cercetăm lucrurile din punctul de vedere al unei crime, nu al unei sinucideri.

— Bine, pentru că dv. vă aflați acum pe scenă va fi o crimă.

Poirot zîmbi.

— Remarca asta nu-mi este prea pe plac, spuse, apoi deveni iarăși grav : Da, să examinăm cazul din punctul de vedere al crimei. Cînd se aude împușcătura, în hol se află patru persoane — domnișoara Lingard, Hugo Trent, domnișoara Cardwell și Snell. Ceilalți unde sînt ?

Burrows se afla în bibliotecă după cum ne-a spus el însuși. N-avem cum verifica. Ceilalți se aflau fiecare în camerele lor, dar cine știe dacă se găseau cu adevărat acolo ! Fiecare a coborît singur. Pînă și Lady Chevenix-Gore a venit din sufragerie. Dar Bury, el de unde a venit ? N-ar fi fost posibil ca el să nu fi venit de sus, ci din birou ? Avem și creionașul.

Da, creionașul acesta este interesant. Bury nu s-a alarmat de loc cînd i l-am arătat, dar asta poate fi din cauză că nu știa unde l-am găsit și nu-și dădea seama nici unde îl pierduse. Stați, cine au fost cei care au jucat bridge atunci cînd a fost întrebuințat acest creionaș ? Hugo Trent și domnișoara Cardwell. Ei sînt scoși din cauză. Domnișoara Lingard și Snell au reciproc cîte un alibi. Cea de a patra a fost Lady Chevenix-Gore.

— Cu toate acestea pe ea n-o puteți suspecta în mod serios.

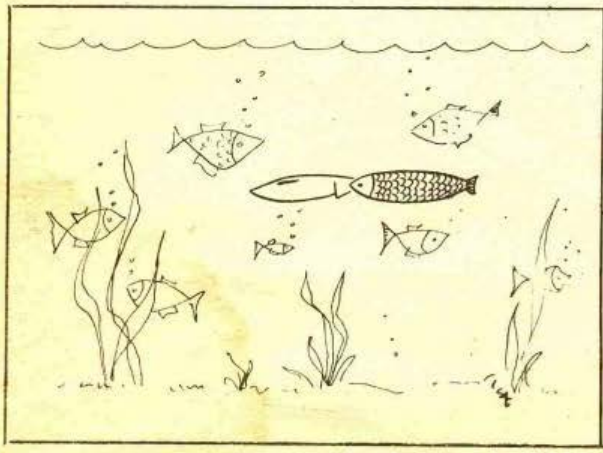

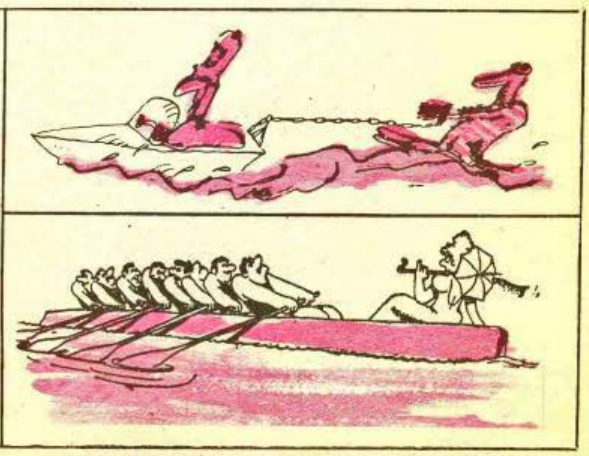

— De ce nu, dragă prietene ? Vă spun că eu, eu pot suspecta pe oricine ! Ce-ați spune dacă în ciuda aparentului devotament față de soț în realitate îl iubește pe credinciosul Bury ?

— Hmmm... într-adevăr ei au format vreme de ani buni triunghiul conjugal.

— Și unde mai puneți neplăcerile dintre sir Gervase și colonelul Bury din pricina societății aceleia.

— Adevărul este că sir Gervase ar fi putut dori să ajungă la un rezultat. Dar asta n-o putem ști. Asta ar putea fi pusă în legătură cu invitația ce v-a fost adresată. Să acceptăm că sir Gervase îl suspecta pe Bury că îl jumulea, dar că nu dorea să facă din asta o chestiune publică pentru că se temea că în ea ar fi putut intra și soția sa. Da, e posibil una ca asta. Dar este cel puțin ciudat că Lady Chevenix-Gore privește moartea soțului ei cu atita seninătate, cu atita liniște. Toate astea ar putea fi subiect de comedie.

— Și-apoi mai este și o altă complicație, se înscrisese la cuvînt Poirot. Domnișoara Chevenix-Gore și Burrows. Era în cel mai înalt grad în interesul lor ca sir Gervase să nu semneze un nou testament. Potrivit actului original, ea moștenea totul cu condiția ca soțul ei să ia numele familiei...

— Da, iar descrierea pe care Burrows i-a făcut-o stării lui sir Gervase în această seară e cel puțin suspectă. Stare excelentă ! Dar asta nu corespunde cu cele spuse de ceilalți !

— Și-apoi mai este și domnul Oglivie Forbes. Foarte concret, foarte exact. Dar este îndeobște cunoscut, că avocații — pînă și cei mai demni de respect, fură banii clienților atunci cînd ei înșiși sînt pe geantă.

— Cred că mergeți foarte departe, Poirot.

— Vi se pare cumva ca la cinematograf ? Dar viața se aseamănă uneori în mod surprinzător cu filmele.

— La noi la Westshire nu s-a întîmplat așa ceva pînă acum, spuse inspectorul șef. Ar fi bine să terminăm interogatoriul celor care au mai rămas, nu credeți? E deja destul de tîrziu. Încă nu am vorbit cu Ruth — tocmai cu ea care este cea mai importantă dintre toți.

— De acord. Și-apoi mai este și domnișoara Cardwell. Poate ar fi bine să discutăm mai întîi cu ea, lăsînd-o la urmă pe domnișoara Chevenix-Gore.

— O idee întru totul bună.

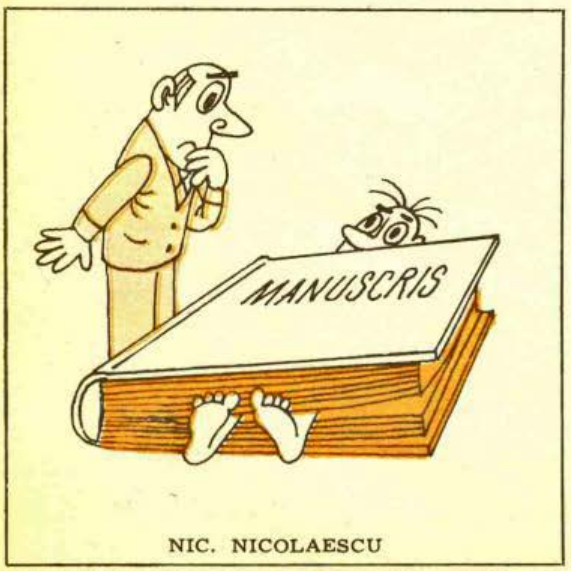

NIC. NICOLAESCU

17

La începutul serii în cauză Poirot îi acordase Susanei Cardwell doar o atenție fugară. Acum o examină cu mai multă atenție. Chipul ei inteligent i se păru nu atît frumos, cît cu un farmec deosebit, pe care ar fi putut fi geloasă oricare fată. Părul ei era minunat, fața iscusit fardată. Ochii ei — aprecie Poirot, erau foarte atenți la totul.

După cîteva întrebări introductive, maiorul Riddle spuse :

— Nu-mi dau seama, domnișoară Cardwell, cît de apropiate vă sînt relațiile cu familia Chevenix-Gore.

— În general n-o cunosc. Hugo a aranjat ca eu să fiu invitată aici.

— Așadar, dv. sînteți prietena lui Hugo Trent ?

— Da, exact cum ați spus : prietena lui Hugo Trent, îi răspunde Susan zîmbind de felul în care maiorul rostise aceste cuvinte.

— Îl cunoașteți de mult ?

— Nu prea, de-o lună-două.

Susan tăcu o clipă după care continuă :

— Cu el sînt într-un soi de relații care s-ar putea numi logodnă.

— Și v-a invitat aici pentru a vă prezenta alor lui ?

— Nu, pentru Dumnezeu, nici vorbă. Dimpotrivă, am ținut totul în cea mai mare taină. Eu am venit aici pur și simplu pentru un tur de orizont. Să privesc, cu alte cuvinte. Hugo zicea că această casă-i balamuc sadea. Mi-am zis că trebuie să mă conving cu propriii ochi. După cum vă puteți da seama situația este cît se poate de critică. Hugo nu are bani, eu nici atît, iar bătrînul domn, sir Gervase adică, de care Hugo depindea cel mai mult, s-a oprit asupra lui Hugo și a hotărît să-i lase totul împreună cu Ruth. Hugo este foarte ușor influențabil, știți. El ar fi fost de acord cu această căsătorie pentru că credea că mai tîrziu va putea s-o dreagă.

— Idee care dv. nu v-a surîs, nu ? întrebă Poirot politicos.

— Categoric că nu. Ruth s-ar fi putut opune divorțului sau ceva de genul acesta. Așa că m-am hotărît s-o rezolv pe cont propriu.

— Drept pentru care ați venit aici pentru a studia situația la fața locului.

— Da.

— **Eh bien !** spuse Poirot.

— Bine-nțeles, Hugo avea dreptate. Toată această familie este o turmă de țicniți. În afară de Ruth care pare a fi înțeleaptă. Ea are băiatul ei și nu se înghesuie mai mult decît mine spre măritiș.

— Vă referiți la domnul Burrows ?

— La Burrows ? Da de unde ! Ruth n-ar face o partidă cu un filfizon ca el.

— Atunci cine este alesul inimii ei ?

Susan Cardwell tăcu o clipă, întinse mîna după o țigară, o aprinse, apoi zise :

— Asta mai bine întrebați-o pe ea. Eu n-am nici o legătură cu treaba asta.

Maiorul Riddle întrebă :

— Cînd l-ați văzut ultima dată pe sir Gervase ?

— La ceai.

— Vi s-a părut ceva deosebit în comportarea lui ?

Fata ridică din umeri.

— Nimic față de comportarea lui obișnuită.

— Ce-ați făcut după ceai ?

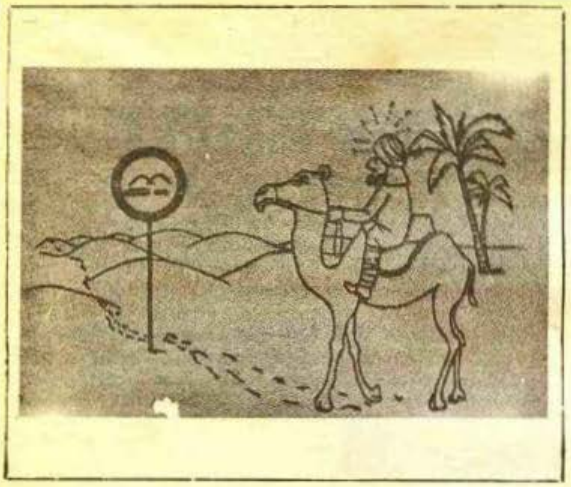

— Am jucat biliard cu Hugo.
— Pe sir Gervase nu l-ați mai văzut ?
— Nu.
— Dar cu împușcătura cum a fost ?
— A fost destul de ciudat. Știți, eu am crezut că sunase primul gong, de aceea m-am grăbit să mă îmbrac. Am zburat din cameră, am auzit sau mi s-a părut că am auzit, al doilea gong, de aceea am rupt-o la fugă pe scări în jos. Am întîrziat chiar de la prima cină de cum am venit aici cu un minut. Hugo mi-a spus atunci că asta ne-a pus rău în fața bătrînului domn, de aceea am zburat ca o săgeată. Hugo sosise cu puțin înaintea mea și-apoi am auzit lovitura aceea ciudată despre care Hugo a zis că-i dopul de la sticla cu șampanie. Snell a zis însă că nu, și eu nu mi-am dat seama că s-ar fi auzit din sufragerie. Domnișoara Lingard a crezut că s-a auzit de sus, după care am conchis cu toții că a fost zgomotul unei mașini. După aceea am intrat în salon și am uitat de asta.
— Nu v-a trecut nici o clipă prin cap că sir Gervase s-ar fi putut împușca ?
— Vă rog, de ce ar fi trebuit să mă gîndesc la așa ceva ? Bătrînul domn arăta a fi calm, niciodată nu mi-a trecut prin cap că ar putea face una ca asta. Și nici acum nu reușesc să-mi dau seama pentru ce a făcut-o. Poate pentru că era țicnit.
— Nenorocită poveste...
— Afurisit de nenorocită — pentru Hugo și pentru mine. Aș spune că lui Hugo nu i-a lăsat nimic, sau aproape nimic.
— Cine v-a spus ?
— Hugo a smuls-o de la bătrînul Forbes.
— Eh, domnișoară Cardwell..., spuse maiorul Riddle după care făcu o pauză. Cred că asta a fost cam totul. Aveți cumva impresia că domnișoara Chevenix-Gore se simte în măsură să vină aici pentru a sta de vorbă cu noi ?
— Cred că da. Am să-i spun.
— O secundă încă, domnișoară. Ați văzut pînă acum pe undeva acest obiect ?
Și-i arătă creionașul făcut din patroană.
— Da, l-am văzut azi după-amiază la bridge. Este al colonelului Bury, cred.
— L-a luat după ce ați terminat de jucat partida ?
— N-am idee de asta !
— Vă mulțumesc, domnișoară. Asta a fost totul.
— Bine, atunci am să-i spun lui Ruth să vină.

18

Ruth Chevenix-Gore intră în încăpere ca o regină. Era roșie în obraji și-și ținea capul sus. Era îmbrăcată în hainele pe care le avea pe ea în momentul sosirii lui Poirot. La umăr avea prins un trandafir roz. În urmă cu un ceas fusese proaspăt, acum se ofilise.
— Care-i povestea ? întrebă Ruth.
— Îmi pare groaznic de rău că trebuie să vă deranjăm... începu maiorul.
Fata îl întrerupse :
— Se știe că trebuie să mă deranjați... Trebuie să-i deranjați pe toți. Eu am să vă economisesc timpul. Nu am nici cea mai vagă idee de ce s-a omorît bătrînul domn. Tot ce vă pot spune este că asta nu-i în genul lui, nu-l prinde.
— Ați observat astăzi ceva neobișnuit în comportarea sa ? Era deprimat, sau din caleafară de agitat ? Era ceva anormal în comportamentul lui ?
— N-aș zice. N-am băgat de seamă să...
— Cînd l-ați văzut ultima dată ?
— La ceai.
Poirot interveni :
— Nu v-ați dus la birou... mai tîrziu ?
— Nu. Ultima dată l-am văzut în această încăpere. Ședea acolo, zise ea arătînd spre fotoliu.
— Aha... Cunoașteți creionașul acesta, domnișoară ?
— E al colonelului Bury !
— L-ați văzut în ultima perioadă ?
— Nu-mi amintesc...
— Aveți cunoștință despre... dezacordurile dintre sir Gervase și colonelul Bury ?
— Vă gîndiți... aveți în vedere „Paragon Rubberine Company" ?
— Da.
— Cred că da. Bătrînul domn era tare nervos din această pricină.
— Bănuia că cineva îl escroca ?
Ruth ridică din umeri :
— Nu se pricepe la finanțe nici cît negru sub unghie.
— Aș putea să vă întreb, domnișoară... se amestecă Poirot. Este o întrebare puțin cam impertinentă.
— Cum doriți...
— Vă pare ?... vă pare rău că tatăl dv.. a murit ?
Fata îl privi fix.
— Bine înțeles că îmi pare rău, însă de felul meu nu-s plîngăcioasă, nu plîng în hohote. Îmi lipsește... L-am iubit pe bătrînul domn. Așa i-am și spus, Hugo și cu mine, totdeauna i-am spus că-l iubim. Bătrînul domn — știți, în cuvintele acestea două simțeam ceva stră-

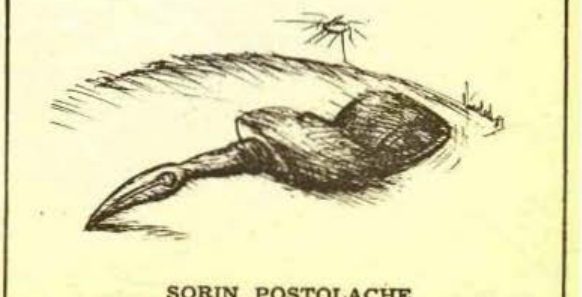

SORIN POSTOLACHE

vechi, ceva de neam, ceva patriarhal. Poate că ele sună niţeluş cam caraghios, dar în spatele lor se ascunde multă dragoste. Bine-înţeles însă că în realitate el era cel mai împiedicat măgar bătrîn care a trăit vreodată pe pămînt.

— Chestia asta mă interesează, **mademoiselle.**

— Bătrînul domn avea creierul cît un păduche. Iertaţi-mă că zic aşa, dar e-adevărat. Nu era capabil să facă nimic cu sufletul. Pe de altă parte însă, un caracter. Fantastic de ferm. A mărşăluit pînă la Pol, a participat la dueluri...

Eu totdeauna am crezut că el căuta să iasă în faţă pentru că, în realitate, era conştient că creierul lui nu făcea nici două parale. În privinţa asta îl depăşea oricine.

Poirot scoase scrisoarea din buzunar.

— Vă rog s-o citiţi, domnişoară.

Fata citi scrisoarea apoi i-o returnă.

— Care va să zică, ea v-a dus aici !

— Vă spune ceva, domnişoară ?

Fata dădu din cap.

— Nu, dar pare a fi adevărat. Se poate ca cineva să-l fi furat. John afirmă că ultimul agent, cel care a fost înaintea lui, l-a furat de l-a rupt. Ştiţi, bătrînul domn era atît de orgolios şi pompos, încît sub această gravitate a lui te puteai ocupa de detalii. Îi atrăgea pe escroci.

— Ne creionaţi un cu totul alt tablou al răposatului decît cel obişnuit.

— Ah, el se pricepea de minune să camufleze toate astea. Vanda — mama mea — a stat tot timpul în umbra lui. El era atît de fericit cînd se putea considera a fi însuşi Dumnezeu ! De aceea într-o anume măsură sînt fericită că a murit. Pentru el acesta este lucrul cel mai bun.

— Nu vă înţeleg deloc, **mademoiselle.**

Ruth adăugă gînditoare :

— S-a pregătit pentru aşa ceva... Într-o bună şi frumoasă zi el ar fi trebuit să fie pus sub lacăt... Oamenii au vorbit mult despre asta...

— Ştiaţi, domnişoară, că avea de gînd să facă un nou testament potrivit căruia i-aţi fi putut moşteni averea cu condiţia să vă căsătoriţi cu domnul Trent ?

— Asta-i o prostie ! strigă fata. De altfel, sînt sigură că problema ar fi putut fi rezolvată legal... Nu se poate dicta oamenilor pe cine să ia şi pe cine să nu ia !

— Dacă testamentul ar fi fost semnat în felul acesta, l-aţi fi acceptat ?

— Eu... eu...

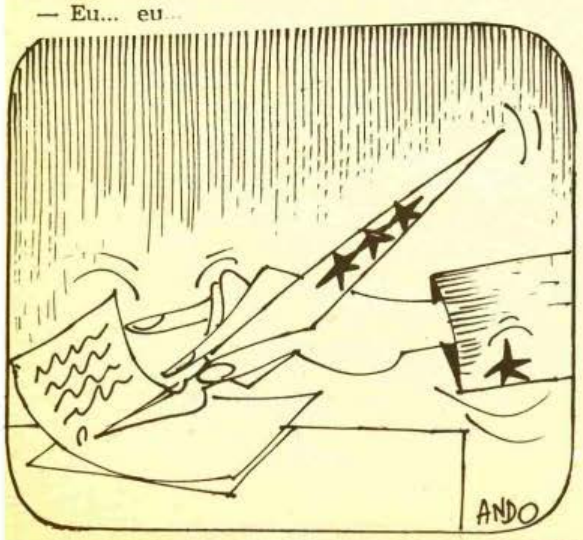

Apoi tăcu. Rămase nehotărîtă două sau trei minute, uitîndu-se la papucii pe care-i avea în picioare. O bucăţică de lut se desprinse de pe toc şi căzu pe podea. Spuse brusc :

— Staţi !

Sări în picioare şi ieşi în fugă din cameră, apoi se întoarse foarte repede împreună cu căpitanul Lake.

— Oricum, tot trebuia s-o dăm în vileag, spuse aproape fără să respire. O să vedeţi îndată despre ce este vorba. John şi cu mine ne-am căsătorit la Londra acum trei săptămîni...

Căpitanul Lake arăta mult mai încurcat decît ea.

— Asta-i o surpriză mare, domnişoară Chevenix-Gore, adică doamnă Lake, spuse maiorul Riddle. Şi chiar n-a ştiut nimeni de căsătoria dv. ?

— Nu. Am ţinut-o în secret, lucru care lui John nu i-a prea plăcut.

Lake se bîlbîi :

— Eu... eu... ştiu... pare afurisit de ciudat să rezolvi lucrurile în felul acesta. Trebuia să mă duc direct la sir Gervase...

— ...şi să-i spui că vrei s-o iei de nevastă pe fata lui... Ar fi dezgropat totul, pe mine m-ar fi dezmoştenit iar casa ar fi transformat-o într-un infern... Iar noi doi ne-am fi putut felicita cît de frumos ne-am comportat ! Crede-mă, soluţia mea a fost mai bună. Lucrul făcut rămîne făcut. Oricum la scene tot s-ar fi ajuns, dar s-ar fi stăpînit.

Lake continua să pară în continuare încurcat.

— Cînd aţi vrut să-l informaţi pe sir Gervase ?

Ruth răspunse :

— Am pregătit terenul. El începuse să ne bănuie, pe mine şi pe John, din această cauză m-am prefăcut că mă interesează Godfrey... Mi-am imaginat că vestea despre căsătoria mea cu John ar fi constituit pentru el o uşurare colosală.

— Ştia cineva despre această căsătorie ?

— Da, în cele din urmă i-am spus Vandei. Voiam s-o cîştig de partea mea.

— Şi aţi reuşit ?

— Da. Ştiţi, ei căsătoria mea cu Hugo nu-i prea era pe plac, poate şi pentru faptul că-mi este văr. Am impresia că Vanda şi-a zis că familia este şi aşa suficient de ţicnită, iar copiii noştri n-ar ieşi nici ei decît tot nişte smintiţi. Această părere este însă destul de anapoda întrucît eu sînt doar o fiică adoptivă, doar ştiţi asta. Cred că sînt fata unui văr de mîna a şaptea.

— Sînteţi sigură că sir Gervase nu avea idee despre ce era vorba ?

— Categoric nu !

Poirot se întoarse către Lake :

— E-adevărat, căpitane ? Astăzi după masă cînd aţi discutat cu sir Gervase, el chiar n-a făcut nici o remarcă ?

— Nu, domnule Poirot, nimic de genul acesta.

— Cu toate acestea noi avem anumite dovezi potrivit cărora după discuţia cu dv. a fost foarte agitat şi că odată sau de două ori s-a referit la nerecunoştinţa familiei.

— Despre aşa ceva n-a făcut nici o remarcă, repetă Lake. Faţa lui se albi ca varul.

— Asta a fost cînd l-aţi văzut ultima dată pe sir Gervase ?

— Da, v-am mai spus-o.

NIC NICOLAESCU

— Unde ați fost astă seară la ora opt și opt minute ?

— Unde am fost ? Acasă, adică la o jumătate de milă de aici, la capătul satului.

— Nu cumva v-ați aflat undeva prin Hamborough Close ?

— Nu.

Poirot se întoarse către fată :

— Dar dv., domnișoară, unde ați fost cînd tatăl dv. s-a împușcat ?

— În grădină.

— În grădină ? Și ați auzit împușcătura ?

— Bine-înțeles, dar nu m-am gîndit la ceva deosebit. Am crezut că cineva trăsese după iepuri, chiar dacă acum îmi dau seama că zgomotul se auzise foarte aproape.

— În casă pe unde v-ați întors ?

— Am trecut pe lîngă fereastra asta, răspunse Ruth arătînd cu capul spre fereastra aflată în spatele ei.

— Era cineva aici ?

— Nu, dar Hugo și Susan și domnișoara Lingard au venit imediat după aceea din hol. Discutau despre împușcături și crime și alte d-astea.

— Aha, făcu Poirot. Da, cred că acum mi-e limpede...

Maiorul Riddle spuse destul de neconvingător:

— Eh,... da... vă mulțumesc. Cred că deocamdată asta este totul.

Ruth și soțul ei se întoarseră și plecară.

20

— La toți dracii ! începu maiorul Riddle, dar o termină aproape deznădăjduit : e din ce în ce mai greu să te orientezi printre toate aceste date.

Poirot încuviință, dînd din cap. Ridică bucățica de lut desprinsă de pe tocul pantofului lui Ruth și o ținu gînditor în mînă.

— Este exact ca oglinda aceea spartă din zid, spuse. Oglinda mortului. Fiecare nouă realitate la care ajungem mi-l prezintă pe răposat din cu totul alt unghi. Trebuie să ne ocupăm de el din cele mai diferite puncte de vedere. În curînd însă vom avea imaginea completă.

Se ridică și aruncă bucata de lut la coș.

— Vă spun un lucru, prietene. Cheia pentru dezlegarea enigmelor o constituie oglinda. Duceți-vă în birou și uitați-vă singur la ea, dacă nu mă credeți.

Maiorul Riddle zise energic :

— Dacă este vorba de o urmă, este de datoria dv. s-o dovediți. Dacă însă mi se cere părerea, voi afirma că este vorba despre o sinucidere. Ați observat ce a spus fata despre fostul agent care-l fura pe sir Gervase ? Cred că Lake i-a spus aceasta fetei pentru a trage spuza pe turta lui. Poate că el însuși l-a ajutat cu ceva, sir Gervase l-a suspectat și-a trimis după dv. întrucît nu știa cît de departe a ajuns el cu Ruth. Și-apoi azi după masă Lake l-a informat că s-au luat. Asta l-a dărîmat pe sir Gervase, de aceea s-a hotărît să termine cu totul. El și așa nu avea creierul în cea mai bună formă, dar toate astea erau prea mult. După părerea mea, cam așa s-au întîmplat lucrurile. Ce-ați putea obiecta ?

— Ce-aș putea obiecta ? întrebă Poirot ajuns în mijlocul încăperii. Atît : nu am nimic împotriva teoriei dv. dar ea nu merge destul de departe. Există unele date certe pe care dv. nu le luați în considerare.

— Ca de pildă ?

— Ca de pildă contradicțiile stării lui sir Gervase din cursul zilei de astăzi, găsirea creionașului colonelului Bury, mărturia domnișoarei Cardwell (care este foarte importantă), mărturia domnișoarei Lingard referitoare la ordinea venirii la cină, poziția în care am găsit fotoliul lui sir Gervase, punga de hîrtie pentru portocale, și — și acesta este lucrul cel mai important — oglinda spartă.

Maiorul Riddle făcu ochii mari.

— Cu asta vreți să-mi spuneți că acest talmeș-balmeș ar avea un sens ?

Poirot îi răspunse încet :

— Sper ca mîine să-i dau un sens acestui talmeș-balmeș...

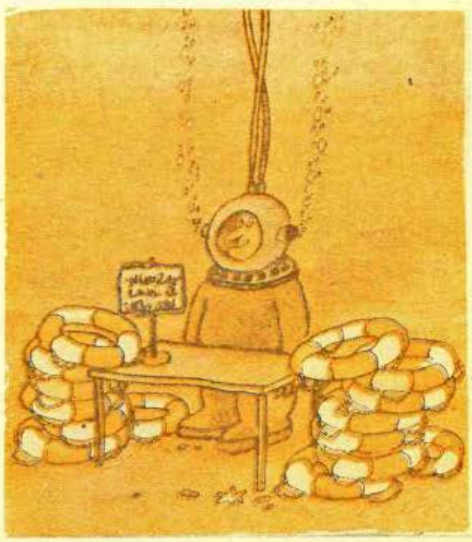

„Închiriem colaci de salvare"

21

A doua zi Hercule Poirot se trezi de cum se crăpă de ziuă. Dormitorul lui se afla în aripa dinspre răsărit a clădirii.

După ce se dădu jos din pat trase draperia și constată cu mulțumire că soarele răsărise și se anunța o zi frumoasă. Începu să se îmbrace cu grija cotidiană. Terminînd, se înfofoli într-o haină groasă iar în jurul gîtului își înfășură un fular. După aceea ieși din cameră în vîrful picioarelor și intră în salon. Deschise fără zgomot fereastra franceză și sări în grădină.

Soarele tocmai se ridicase deasupra orizontului. În văzduh pluteau încă draperii de ceață, dar ceața era a unei dimineți frumoase. Hercule Poirot păși pe cărăruia pavată cu piatră care înconjura casa pînă ajunse la fereastra biroului lui sir Gervase. Acolo se opri și privi.

Chiar din fața geamului se întindea, paralel cu casa, o fișie de iarbă, în fața căreia se afla un strat lat de flori, foarte parfumate încă. Lîngă strat se găsea cărăruia pavată, pe care Poirot tocmai se afla. Iarba se întindea de la cărăruie, peste stratul de flori pînă la terasă. Poirot examină atent iarba după care dădu din cap. Își orientă apoi atenția asupra stratului pe amîndouă laturile lui.

Dădu din nou, foarte încet, din cap. Pe partea din dreapta a stratului erau niște urme clar imprimate în pămînt.

Și cum sta el și le examina cu atenție, auzi deodată un zgomot. Ridică brusc capul.

Deasupra lui se deschise o fereastră. Văzu o legătură de păr roșcat și sub acest nimb de aur recunoscu chipul inteligent al lui Susan Cardwell.

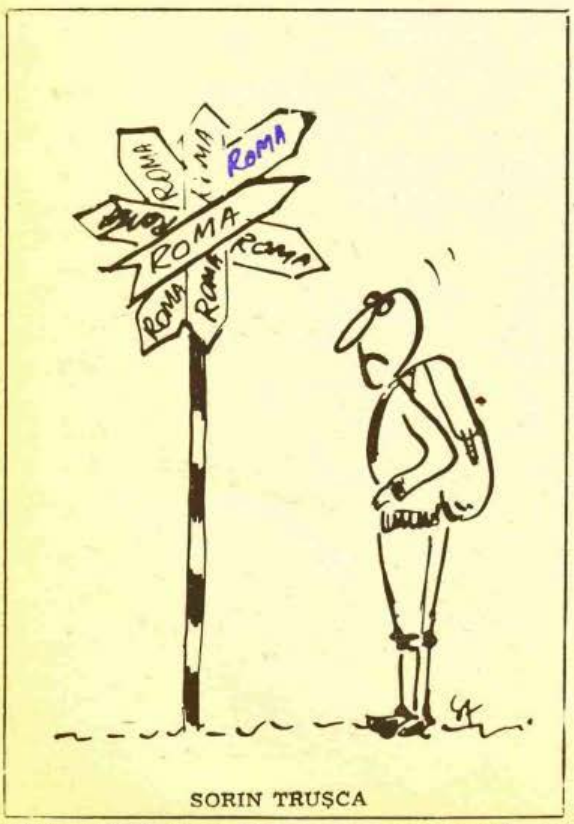

SORIN TRUȘCA

22

— Ce dumnezeu faceți aici așa de dimineață, domnule Poirot ? Detectivați chiar cu noaptea-n cap ?

Poirot se înclină foarte corect.

— Bună dimineața, **mademoisselle**... Da, exact cum ați spus. Aveți în față un detectiv, aș îndrăzi să afirm — în plină acțiune de detectivare, cum spuneți.

Spusele lui sunau oarecum hazliu. Susan își lăsă capul pe unul din umeri.

— Asta nu trebuie să uit s-o trec în „Memoriile" mele, sublinie ea. Pot să cobor să vă ajut ?

— Aș fi foarte fericit dacă ați face-o...

— La început am crezut că sînteți un hoț. Dar pe unde ați ajuns aici ?

— Pe fereastra salonului.

— Un moment. Într-o clipă voi fi jos.

Se ținu de cuvînt. Aparent i se păru că Poirot se afla în același loc și în aceeași poziție în care îl văzuse ea.

— V-ați trezit foarte de dimineață, **mademoiselle**, nu-i așa ?

— N-am dormit ca lumea. Tocmai pe mine m-a lovit sentimentul pe care oamenii îl au uneori la cinci dimineața.

— De fapt, nu-i chiar atît de devreme.

— Eu am senzația că parcă ar fi. Iar acum, stimate superdetectiv, după ce ne uităm ?

— Priviți urmele, domnișoară.

— Sînt cîteva.

— Patru, precizează Poirot. Fiți atentă, am să vi le arăt. Două orientate spre fereastră, două dinspre fereastră.

— Ale cui or fi ? Ale grădinarului ?

— Domnișoară, domnișoară... Astea sînt urme lăsate de niște pantofi fini de femeie. Uitați, convingeți-vă singură. Dar să călcați lîngă ele, vă rog.

Susan rămase nehotărîtă apoi călcă pămîntul în locurile pe care i le arătă Poirot. În picioare avea pantofi mici cu tocuri înalte, din piele maron închis.

— Vedeți, ai dv. sînt aproape de aceeași mărime. Aproape, dar nu de aceeași. Poate sînt ale domnișoarei Chevenix-Gore, poate ale domnișoarei Lingard, poate chiar ale lui Lady Chevenix-Gore.

— Ale lui Lady Chevenix-Gore nu pot fi, ea are niște picioare atîtica. Iar domnișoara Lingard are în picioare niște comédii de încălțări cu tocul jos.

— Atunci urmele sînt ale domnișoarei Chevenix-Gore. Da, da, îmi amintesc că a spus că aseară a fost în grădină.

Poirot se întoarse din nou lîngă casă.

— Continuăm să cercetăm ? întrebă Susan.

— Bine-nțeles. Să mergem acum în biroul lui sir Gervase.

Plecă primul, Susan Cardwell urmîndu-l.

Camera era în aceeași stare în care o lăsaseră aseară. Poirot trase draperiile, făcînd să intre lumina zilei.

Se uită afară timp de cîteva clipe, apoi zise:

— Presupun că nu aveți prea multe cunoștințe prin răufăcători.

Susan Cardwell dădu din cap.

— Din păcate nu, domnule Poirot.

— Din cîte știu nici comisarul șef nu este în relații prietenești cu ei. Contactele lui cu lumea răufăcătorilor au fost totdeauna strict oficiale. Cu mine situația-i alta. Cîndva discutam foarte prietenos cu ei. Mi-au spus lucruri interesante despre fereastra franțuzească — mi-au trădat

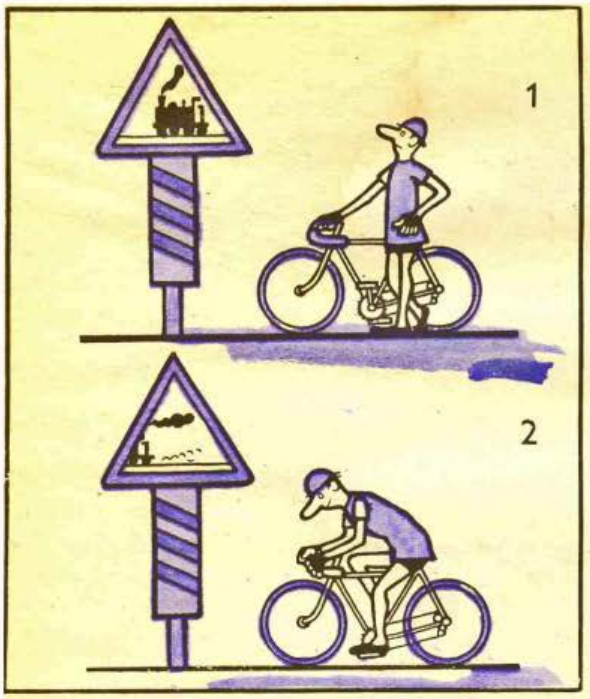

un truc care poate fi foarte util dacă închiderea geamului este destul de liberă.

În timp ce vorbea răsuci clanța, tija ieși din orificiul său și se fixă în podea. Poirot putu astfel deschide spre sine ambele părți ale ferestrei. Poirot le deschise apoi le închise la loc, dar nu răsuci clanța astfel încît tija nu mai căzu. Dădu drumul clanței, așteptă o clipă după care cu o lovitură rapidă și energică lovi cam la mijlocul tijei. Lovitura bruscă făcu ca tija să cadă în gaura din podea în timp ce clanța se răsuci de la sine.

— Vedeți, **mademoiselle ?**

Susan deveni vizibil palidă.

— Acum fereastra e închisă. Nu este posibil **să intri** în cameră cînd fereastra este închisă, dar este posibil **să ieși** din cameră, să închizi din afară fereastra, iar tija să cadă în orificiul ei răsucind totodată clanța. Fereastra e închisă ca lumea și oricine se uită la ea poate băga mîna în foc că e închisă pe dinăuntru.

— Asta-i..., zise domnișoara Susan cu glas tremurat. Așa... s-a întîmplat aseară ?

— Cred că da, domnișoară.

— Nu cred nici un cuvînt din tot ce spuneți ! strigă sălbatec fata.

Poirot nu-i răspunse. Traversă camera spre cămin apoi se întoarse brusc.

— Domnișoară, am nevoie de dv. ca martor. Mai am deja un martor, pe domnul Trent. El m-a văzut aseară cînd am găsit cioburi mici din oglindă. I-am spus-o și lui. Le-am lăsat acolo unde se aflau, pentru poliție. I-am spus și comisarului șef cît de importantă este cheia pe care o reprezintă această oglindă. Numai că el n-a reacționat nicicum. Dv. sînteți acum martoră că pun aceste cioburi din oglindă (despre care i-am atras atenția domnului Trent) într-un pliculeț... Așa... Și scriu pe el... așa... și-l lipesc. Sînteți martoră, domnișoară, da ?

—D-da... dar... dar eu nu știu ce vrea să însemne asta...

Poirot trecu în cealaltă parte a încăperii. Se opri în fața biroului și privi oglinda spartă de pe peretele de vizavi.

— Am să vă spun ce înseamnă, **mademoiselle.** Dacă aseară ați fi stat aici și v-ați fi uitat în această oglindă, l-ați fi văzut pe asasin...

23

Ruth Chevenix-Gore, acum Ruth Lake, veni la fix la micul dejun. Hercule Poirot se afla în hol. O luă deoparte înainte de a intra în sufragerie.

— Trebuie să vă întreb ceva, **madame.**

— Da ?

— Aseară ați fost în grădină. Ați călcat cumva pe stratul de flori din fața ferestrei biroului lui sir Gervase ?

— Da, de două ori, răspunse Ruth privindu-l.

— Ah ! De două ori ! Cum adică de două ori ?

— Prima dată am rupt steluțe. Așa... pe la șapte.

— Nu-i o oră cam nepotrivită pentru ruptul florilor ?

— Ba da, dar așa a fost. Am pus flori prin camere ieri dimineață, dar, după ceai, Vanda mi-a zis că florile din sufragerie nu mai sînt frumoase.

— Deci mama v-a cerut să duceți acolo flori proaspete ? Așa este ?

— Da, am ieșit în grădină cu puțin timp înainte de șapte. Le-am luat de pe stratul acela pentru că rar trece cineva pe lîngă el și pentru că nu-l deterioram prea mult.

— Bine-nțeles, bine-nțeles... Dar a doua oară ? Dv. ați mai fost odată acolo, parcă așa ați spus...

— Da, chiar înainte de cină. Mi-am vărsat puțină briantină pe haine — exact lîngă umăr. N-aș fi vrut să le mai îmbrac pentru că nici una dintre florile mele nu mergeau cu culoarea lor galbenă. În această situație mi-am amintit că am văzut niște trandafiri tîrzii atunci cînd am rupt steluțele. Așa că am dat fuguța pînă afară, am rupt un trandafir și mi l-am pus la umăr.

Poirot îi acompanie spusele dînd din cap.

— Da, mi-amintesc că aseară aveați un trandafir la umăr. Cînd l-ați rupt, **madame ?**

— N-aș putea spune cu precizie.

— Dar este extrem de important, **madame.** Gîndiți-vă, amintiți-vă...

Ruth ridică din sprîncene. Îl privi în fugă pe Poirot apoi își întoarse privirea de la el.

— Exact nu vă pot spune, zise în cele din urmă. Trebuie să fi fost... așa... să fi fost pe la opt și cinci. Exact cînd mă întorceam pe lîngă casă am auzit gongul și împușcătura aceea... M-am grăbit pentru că îmi închipuiam că era al doilea gong și nu primul.

— Ah ! Așadar dv. ați crezut că... Și n-ați încercat fereastra de la birou atunci cînd ați fost la stratul cu flori ?

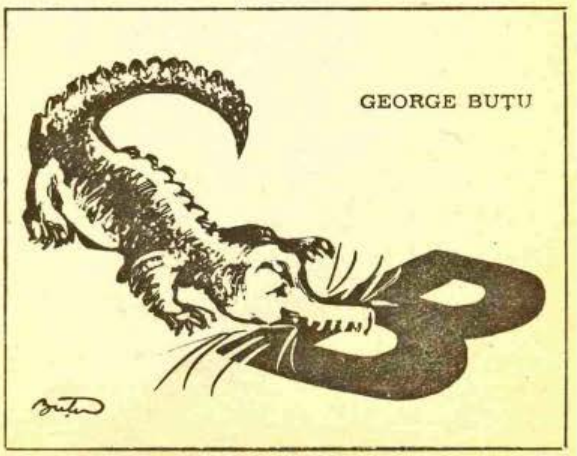

— Ca să spun drept, am încercat-o. Mi s-a părut că era deschisă și că pe fereastră ar fi mai repede. Era însă închisă.

— Cu asta se limpezesc toate. Vă felicit. **madame.**

Se uită la el neînțelegîndu-l.

— Ce vreți să spuneți ?

— Că aveți explicații pentru toate : pentru bucata de lut de pe pantofi, pentru urmele de pe strat, pentru amprentele digitale de partea exterioară a ferestrei. Ceea ce era foarte necesar.

Mai înainte ce Ruth să-i poată răspunde, pe scări veni în fugă domnișoara Lingard. Pe față avea niște urme roșii ciudate iar cînd îi văzu pe Poirot și Ruth zise înecîndu-se :

— Iertați-mă, se întîmplă ceva ?

— Cred că domnul Poirot a înnebunit ! zise Ruth malițioasă.

Și se îndrepta hotărîtă spre sufragerie.

Domnișoara Lingard se întoarse nedumerită spre Poirot. Aceasta se mulțumi să dea din cap.

— O să lămuresc totul după micul dejun. Aș vrea ca la ora zece să fie strînși toți în biroul lui sir Gervase.

Repetă această dorință și cînd intră în sufragerie.

Susan Cardwell se uită la Poirot apoi la Ruth. Cînd Hugo întrebă : „Ce este ? În ce constă gluma ?“ ea îl lovi scurt în șold iar el tăcu mîlc.

După ce luă micul dejun, Poirot se ridică și se îndreptă spre ușă. Ajuns lîngă ea se întoarse și scoase din buzunar un ceas mare de modă veche.

— E zece fără cinci. La zece — în birou.

24

Poirot își făcu privirea roată. Cercul fețelor curioase se uita fix la el. Erau prezenți toți, cu o singură excepție... Dar chiar în clipa aceea excepția intră în încăpere. Lady Chevenix-Gore intră cu pași moi, alunecați. Părea distrusă și nesănătoasă.

Poirot împinse spre ea un fotoliu mare, iar ea se așeză.

Privi oglinda spartă, se cutremură și își roti puțin fotoliul.

— Gervase e încă aici, spuse ea. Nefericitul de Gervase... În curînd va fi liber.

Poirot își drese glasul, apoi zise :

— V-am cerut tuturor să vă adunați aici pentru a asculta adevărul despre sinuciderea lui sir Gervase.

— Destinul... spuse lady Chevenix-Gore. Gervase a fost puternic, dar Destinul lui a fost mai tare ca el.

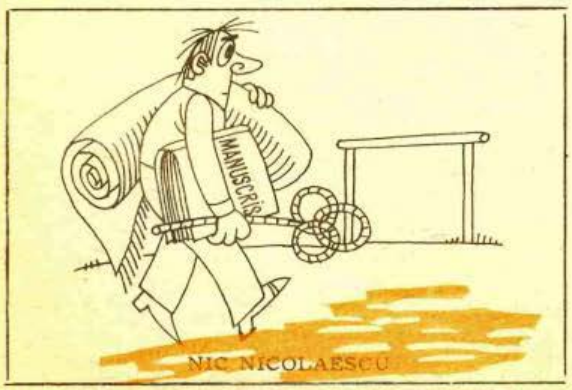

Colonelul Bury se aplecă puțin înainte:

— Vanda, draga mea...

Ea îi zîmbi, apoi întinse mîna spre el. Colonelul i-o prinse în mîna lui. Femeia îi spuse cu căldură:

— Cu tine e-atît de bine, Ned...

Ruth interveni scurt:

— Din asta, domnule Poirot, trebuie să înțelegem că ați elucidat definitiv motivul sinuciderii lui sir Gervase?

Poirot dădu din cap.

— Nu, **madame!**

— Atunci ce vrea să însemne toată această comédie?

Poirot spuse calm:

— Nu cunosc motivul sinuciderii lui sir Gervase Chevenix-Gore pentru că sir Gervase Chevenix-Gore nu s-a sinucis. Nu s-a omorît. A fost omorît!

25

— Omorît ? Cîteva glasuri repetară acest cuvînt asemeni ecoului. Fețele năucite se întoarseră spre Poirot. Lady Chevenix-Gore spuse :

— Omorît?! Ah, asta nu! și dădu încet din cap.

— Ați spus „omorît“? Cel care întrebă fu Hugo. Imposibil. Fereastra era închisă. Ușa era încuiată pe dinăuntru, iar cheia în buzunar. Cum ar fi putut să fie omorît?

— Nici mai mult nici mai puțin decît cum vă spun: omorît.

— Iar asasinul a fugit pe gaura cheii, nu? întrebă colonelul Bury. Sau pe coș?

— Asasinul a ieșit pe fereastră. Să vă arăt cum.

Și repetă trucul cu fereastra franțuzească.

— Vedeți?, spuse. Așa s-au întîmplat lucrurile. De la bun început am considerat că sir Gervase nu s-a sinucis. Suferea de-un egoism exacerbat, iar oamenii din această categorie nu se sinucid.

Și-apoi mai este vorba și de alte lucruri. S-ar părea că, cu puțin înaintea morții, sir Gervase s-ar fi așezat la birou, a scris pe o foaie de hîrtie cuvîntul „IERTAȚI-MĂ“ și-apoi s-a împușcat. Numai că înaintea acestui ultim gest, dintr-un motiv oarecare, el a rotit fotoliul în așa fel încît a ajuns cu șoldul lîngă birou. De ce? Aici trebuie să găsești un motiv. Am început să mă luminez în clipa în care am găsit cioburi mărunte din oglindă zburate pe statuia de bronz...

Mi-am pus întrebarea: cum au ajuns acolo cioburile de oglindă?, iar răspunsul nu s-a lăsat prea mult așteptat. Oglinda nu a fost spartă cu un glonte, ci cu o lovitură cu statuia de bronz... Oglinda a fost spartă întradins.

Dar de ce? M-am întors spre birou și am privit fotoliul. Da, am văzut direct. Nici un om nu-și rotește scaunul și nu se apleacă peste spătarul lui înainte de a se împușca. Totul fusese deci aranjat. Sinuciderea a fost simulată!

Apoi am ajuns la ceva foarte important. Este vorba despre mărturia domnișoarei Cardwell. Domnișoara Cardwell se grăbea aseară pe scări în jos pentru că își închipuia că bătuse cel de al doilea gong. Dar asta înseamnă că primul gong îl auzise deja.

Și acum fiți foarte atenți : dacă sir Gervase ar fi stat la birou în poziție normală, în clipa în care s-a împușcat, unde s-ar fi dus glontele? Ar fi zburat direct pe ușă dacă aceasta ar fi

fost deschisă și, în cele din urmă, ar fi atins gongul.

Înțelegeți acum cît de importantă este mărturia domnișoarei Cardwell? Nimeni nu a auzit primul gong, dar camera ei se află exact deasupra acestui birou, ea avînd în felul acesta cea mai bună posibilitate de a auzi bătaia gongului. Ar fi fost doar un singur zgomot, vă amintiți.

Sinuciderea nu putea fi luată deci în considerare. Un om mort nu se poate ridica să închidă ușa, să o încuie și să-și ia apoi poziția corespunzătoare în fotoliu! A mai fost deci încă cineva, cineva a cărui prezență nu reprezenta pentru sir Gervase ceva extraordinar sau surprinzător. Cineva care ședea lîngă el și discuta cu el. Sir Gervase era dăruit cu totul scrisului. Asasinul i-a apropiat pistolul de tîmpla dreaptă și a tras. Crimă perfectă! Apoi repede la treabă! Asasinul și-a tras repede mănușile. Ușa este încuiată, iar cheia băgată în buzunarul lui sir Gervase. Dar dacă cineva a auzit zgomotul gongului? Atunci acest cineva trebuie să-și dea seama că atunci cînd s-a auzit împușcătura ușa trebuie să fi fost deschisă, nicidecum închisă. Din această cauză asasinul a răsucit fotoliul, a așezat cadavrul în poziție corăspunzătoare, apasă pe trăgaci și sparge intenționat oglinda. După aceea iese pe fereastră și o trîntește pentru ca tija să cadă singură, după care pășește pe iarbă sau pe stratul cu flori, unde urmele ar putea fi șterse mai tîrziu. După care ocolește casa și ajunge în salon.

Poirot tăcu o pauză apoi continuă.

— Un singur om se afla în grădină în momentul în care s-a auzit împușcătura. Acest om a lăsat amprentele picioarelor pe stratul cu flori și amprentele digitale pe partea exterioară a ferestrei.

Poirot se îndreptă spre Ruth.

— Și aveați și un motiv, nu? Tatăl dv. afla-se despre căsătoria încheiată în taină. Avea de gînd să vă dezmoștenească...

— Minciună! Glasul lui Ruth răsună clar și categoric. În toată această explicație a dv. nu-i nici măcar un singur cuvînt adevărat. E o minciună de la început pînă la sfîrșit!

— Dovezile împotriva dv. sînt foarte puternice, **madame.** Juriul poate să vă creadă, poate nu.

— N-o să fie nevoie de nici un juriu!

26

Rămaseră o clipă cu toții năuciți apoi se întoarseră. Domnișoara Lingard stătea în picioare. Tremura toată.

— Eu l-am împușcat. Recunosc. Am avut motivele mele. Eu... am așteptat un timp. Domnul Poirot are dreptate. Am intrat după el aici, înăuntru. Pistolul îl luasem mai înainte din sertar. Stăteam lîngă el și discutam despre cartea aceea — și l-am împușcat. Imediat după ora opt. Glontele atinsese gongul. Niciodată nu mi-a trecut prin cap că un glonte poate trece atît de repede prin capul unui om. Nu era încă timpul să ies în coridor. Am încuiat ușa iar cheia i-am pus-o în buzunar. Apoi am rotit fotoliul, am spart oglinda, am scrijelit pe hîrtie cuvîntul acela, am ieșit pe fereastră și am închis-o exact așa cum a arătat domnul Poirot. Am intrat apoi pe strat și am nivelat urmele cu o cutiuță pe care o pregătisem mai înainte. Am luat-o apoi pe lîngă casă și am intrat în salon. Fereastra am lăsat-o deschisă. Nu știam că Ruth ieșise și ea pe

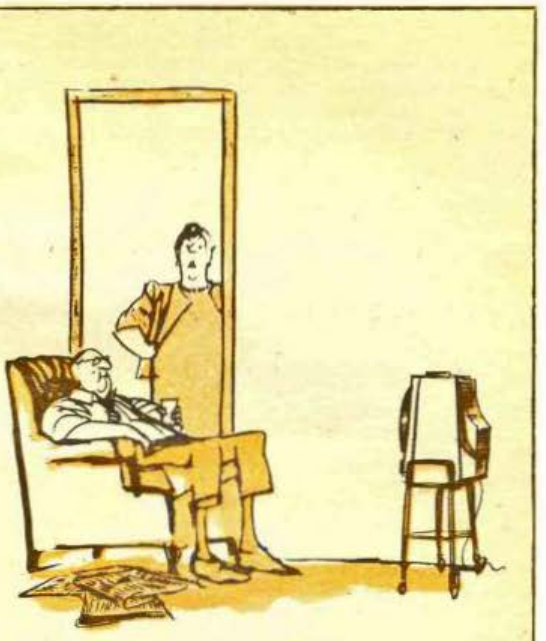

— Dacă nici acum nu înțelegi să lași dracului televizorul, plec la mama!

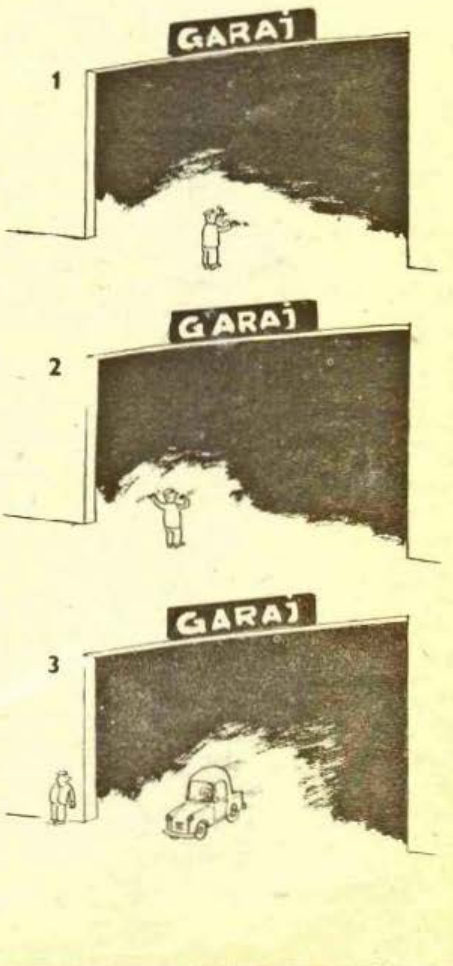

aceeași fereastră. Eă a ocolit casa prin partea din față, în timp ce eu am înconjurat-o prin cea din spate. Trebuia să arunc cutiile în șopron, înțelegeți. Am așteptat acolo pînă nu am mai auzit pașii cuiva coborînd pe scări, apoi pe Snell care mergea să bată gongul. Apoi...

Se uită la Poirot.

— Dv. nu știți ce am făcut după aceea ?

— Ba da, știu. Am găsit punga în coșul pentru hîrtii. Ideea asta a dv. a fost foarte abilă. Ați umflat punga apoi ați pocnit-o. Asta a produs un zgomot suficient. Ați aruncat apoi punga la coș și ați plecat repede spre hol. Prin aceasta ați acreditat ideea sinuciderii asigurîndu-vă și un alibi. A rămas însă ceva care vă făcea greutăți : nu ați avut timp să ridicați glontele tras, care trebuie că zăcea undeva lîngă gong. De aceea era necesar să găsiți în birou, în apropierea oglinzii. Nu știu însă cînd v-a venit ideea cu creionașul colonelului...

— Îndată după ce ne-am strîns cu toții în hol, spuse domnișoara Lingard. Am fost surprinsă cînd am văzut-o pe Ruth în cameră. Mi-am dat seama că trebuie să se fi întors din grădină pe fereastră. După aceea am văzut pe masa de bridge creionașul colonelului. I-am dat drumul în poșetă fără să stau pe gînduri și fără ca cineva să bage de seamă. Mai tîrziu, dacă cineva m-ar fi văzut ridicînd glontele aș fi putut spune că nu era glonte ci creionașul respectiv. Glontele l-am aruncat în timp ce dv. examinați cadavrul. Eram însă foarte bucuroasă că mi-a venit ideea cu creionașul.

— Dar a fost foarte ingenioasă. M-a-ncurcat perfect.

— Mi-a fost teamă că cineva ar putea auzi împușcătura adevărată, cu toate că știam că erau cu toții închiși în camerele lor pentru a se îmbrăca. Servitorimea era la locul ei. Domnișoara Cardwell era singura care ar fi putut auzi împușcătura, dar ea ar fi putut crede foarte bine că era zgomotul unei mașini. În realitate ea a auzit gongoul. Am crezut... am crezut că totul se va desfășura perfect.

Domnul Forbes spuse foarte exact.

— Este o problemă cu totul neobișnuită. Ca și cînd n-ar fi existat nici un motiv...

— Există un motiv... spuse domnișoara Lingard. Apoi adăugă cu voce sălbatecă : Acum duceți-vă și chemați poliția. Ce mai așteptați ?

Poirot spuse calm :

— Dacă ați vrea să fiți amabili și să părăsiți cu toți încăperea... Domnule Forbes, chemați-l pe maiorul Riddle, eu am să-l aștept pînă vine.

MIHAI PĂNZARU-PIM

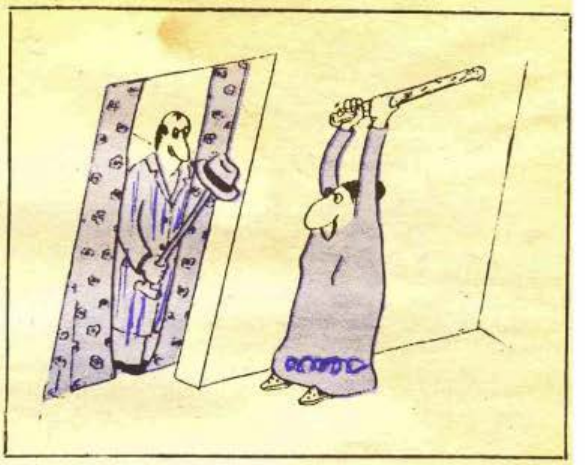

27

Ieșiră toți din birou, încet, unul cîte unul. Încurcați, nepricepînd nimic, zguduiți, aruncau priviri contrariate spre doamna care stătea dreaptă cu părul cărunt frumos pieptănat.

Ruth ieși ultima. Rămase nedecisă între uși.

— Eu pur și simplu nu înțeleg. Vorbea malițios, întrebător ca și cînd l-ar fi învinuit pe Poirot. Acum cîteva clipe afirmați sus și tare că eu l-am ucis !

— Nu, nu, dădu el din cap. Eu n-am crezut nicodată una ca asta.

Ruth părăsi încet ușa.

Poirot rămase doar cu doamna aceasta corectă, între două vîrste, care își recunoscuse crima gîndită cu inteligență și sînge rece.

— Nu, spuse domnișoara Lingard, n-ați crezut că ea a făcut-o. Ați învinuit-o numai pentru a ajunge la mine. Nu-i așa că am dreptate ?

Poirot se aplecă, semn că da.

— Dacă tot așteptăm, continuă domnișoara Lingard, poate ați putea să-mi spuneți, printre altele, de ce ați început să mă suspectați.

— Din mai multe motive. Mai întîi informațiile pe care le-ați dat despre sir Gervase. Un om mîndru ca el nu și-ar fi ponegrit niciodată nepotul în fața unui străin, mai ales în fața cuiva de poziția dv. Prin asta ați vrut să susțineți teoria despre sinucidere. Ați exagerat și atunci cînd ați arătat că motivul sinuciderii l-a constituit oarecari neplăceri legate de Hugo Trent. Sir Gervase n-ar fi spus ceva asemănător unui străin.

După aceea a fost obiectul acela pe care l-ați ridicat de jos și foarte importanta realitate că v-ați referit la faptul că Ruth a venit în salon direct din grădină. Și-apoi am găsit și punga de hîrtie — adică un obiect care nicicînd n-ar fi ajuns în coșul din salonul unei case cum era Hamborough Close ! Dv. ați fost singurul om aflat în salon atunci cînd s-a auzit „împușcătura". Trucul cu punga de hîrtie demonstrează că el a fost făcut de o femeie isteață, dar asupra căreia a căzut totul pînă la urmă. Și strădania de a arunca bănuiala asupra lui Hugo și de a o ține pe Ruth departe, în siguranță.

— Dv. cunoașteți motivul ? întrebă femeia cu părul cărunt.

— Cred că da. Fericirea lui Ruth — ăsta a fost motivul ! Aș spune că ați surprins-o cu

John Lake și v-ați dat seama ce și cum. Și-apoi aveați acces liber la hîrtiile lui sir Gervase, ați ajuns desigur și la schița testamentului nou potrivit căruia Ruth urma să fie dezmoștenită în cazul că nu se va căsători cu Hugo. Asta v-a determinat să luați legea în propriile mîini. Ați folosit ocazia că sir Gervase mi-a scris, mai mult ca sigur că ați văzut copia scrisorii. Nu știu, ce sentiment ciudat de bănuială l-a determinat să scrie singur acea scrisoare ? Desigur, bănuiala că fie Burrows, fie Lake îl fură sistematic. Dv. ați folosit toate astea și ați înscenat sinuciderea, susținînd părerea că sir Gervase se afla într-o stare de mare tulburare pentru ceva în legătură cu Hugo Trent. Mi-ați trimis o telegramă și ați inventat că sir Gervase a spus că voi veni „prea tîrziu".

Domnișoara Lingard spuse cu sălbăticie în glas :

— Gervase Chevenix-Gore a fost un tiran, un snob și în îngîmfat ! Nu puteam permite ca el să distrugă fericirea lui Ruth !

— Ruth este fiica dv. ? întrebă Poirot foarte răspicat.

— Da, e fiica mea. M-am gîndit tot timpul la ea. Cînd am auzit că sir Gervase caută un ajutor pentru scrierea istoriei neamului lui m-am folosit de acest prilej. Tînjeam să-mi văd copilul. Știam că lady Chevenix-Gore n-o să mă recunoască. Sînt ani buni de atunci, eram tînără și frumoasă în anii aceia. După aceea mi-am schimbat numele. În afară de asta lady Chevenix-Gore este suficient de distrată pentru a mai ști și unele lucruri exacte. Pe ea am iubit-o, dar am urît neamul Chevenix-Gorilor. Se purta cu mine parcă-aș fi fost o zdreanță. Iar acum Gervase a vrut să distrugă viața lui Ruth cu mîndria și egoismul lui. Eu însă am hotărît că fiica mea trebuie să fie fericită. Și ea va fi fericită, atîta vreme cît nu va afla despre existența mea !

Era aceasta o implorare, nu o întrebare.

Poirot o încredință dînd aproape imperceptibil din cap.

— De la mine nu va afla nimeni.

Doamna Lingard spuse ușurată :

— Vă mulțumesc.

28

După aceea a venit poliția și iarăși a plecat. Poirot privi pe Ruth Lake cum se plimba prin grădină împreună cu soțul ei.

Femeia se întoarse întrebătoare spre el.

— Dv. chiar ați crezut, dumnule Poirot, că eu am făcut-o ?

— Știam, **madame,** că dv. nu ați fi putut-o face. Erau steluțele acelea la mijloc...

— Steluțe ? Nu înțeleg.

— **Madame,** pe strat erau patru urme. Numai patru. Dacă ați fi rupt flori, numărul urmelor ar fi fost mai mare. Asta înseamnă că între prima și cea de a doua vizită a dv. cineva a netezit urmele. Iar asta n-ar fi putut-o s-o facă decît asasinul, iar pentru că urmele dv. nu au fost netezite, asasinul nu puteați fi dv. Ați fost exclusă automat...

Fața lui Ruth se înseninâ.

— Știți, poate părea groaznic, dar îmi pare rău de această sărmană doamnă. La urma urmelor ea a recunoscut pentru a nu fi eu arestată — sau — poate așa a crezut... A fost... destul de nobilă... în felul ei. Cumplit, nu pot crede că va fi condamnată pentru crimă.

Poirot spuse :

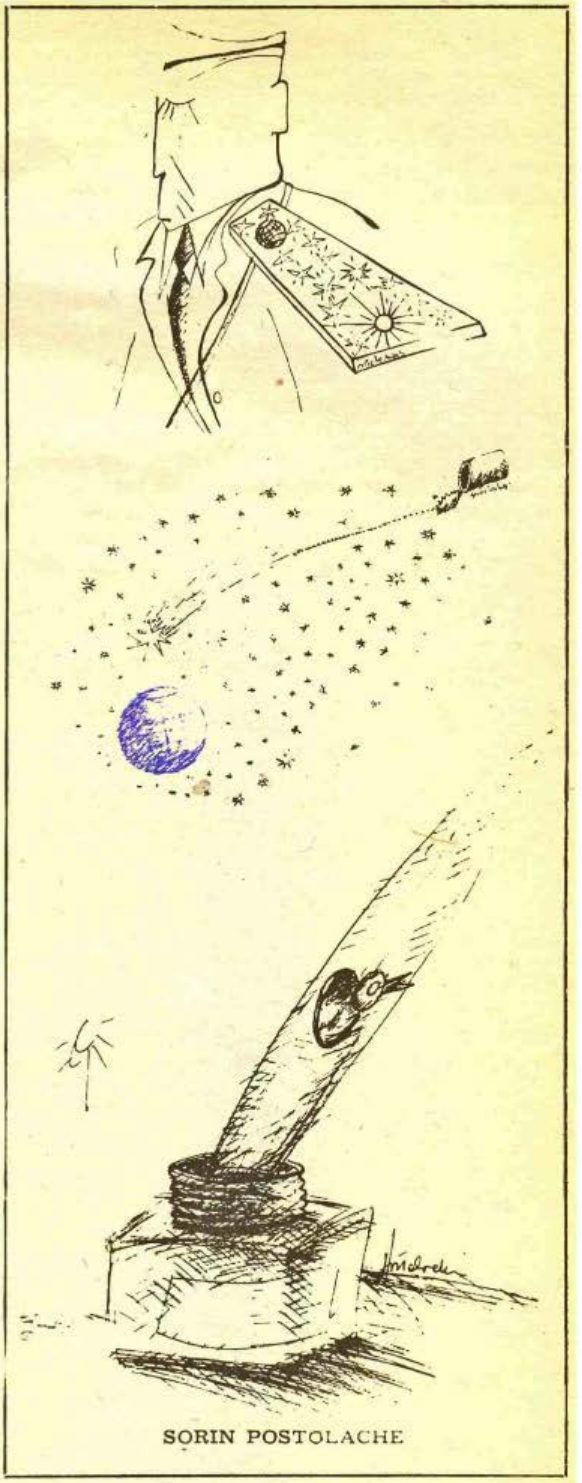

SORIN POSTOLACHE

— Nu vă faceți griji, n-o să se ajungă pînă acolo. Doctorul mi-a spus că are probleme grave cu inima. Mai are de trăit doar cîteva săptămîni.

— Doamne, cît aș vrea să știu pentru ce a făcut-o... ! zise Ruth.

În românește de
Gh. Cimpoeru

PETER CHEYNEY

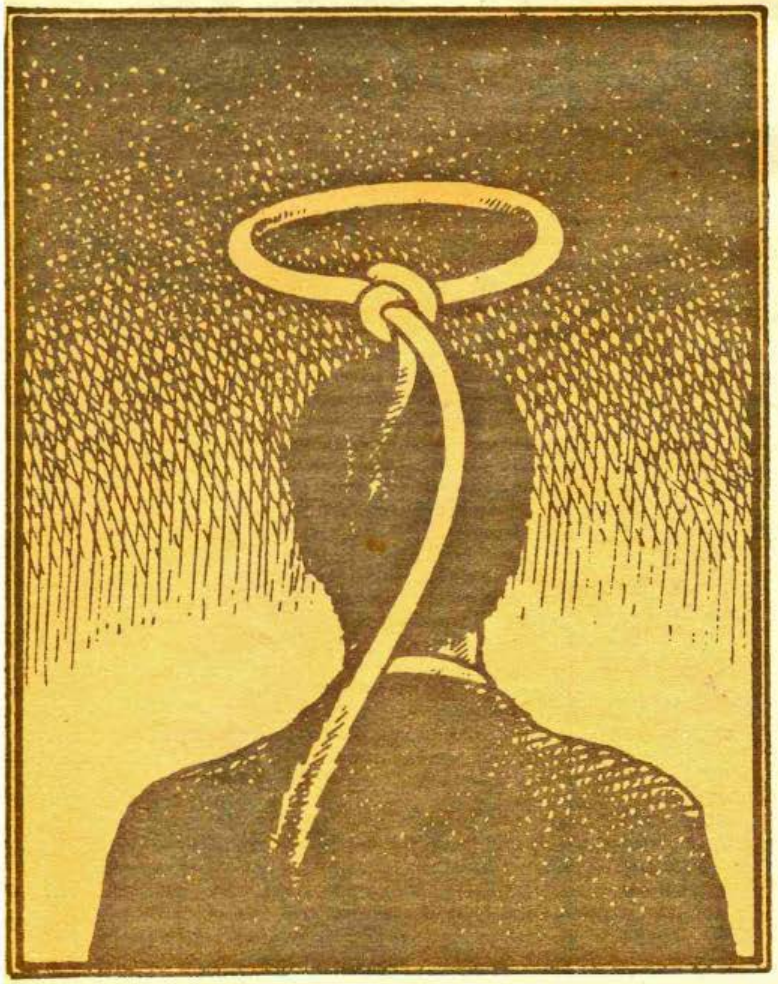

SINUCIDERE PERFECTĂ

Getlin se hotărî : urma să-l ucidă pe Tommy Varne, pur şi simplu pentru că nu exista altă soluţie ! La început doar cochetă cu ideea. Ca toată lumea citise zeci de romane poliţiste cu ucigaşi care scăpaseră, sau erau cît pe-aci să scape nepedepsiţi, şi i se părea că dacă pînă la urmă erau, totuşi, descoperiţi şi arestaţi, faptul se datora, în majoritatea cazurilor, propriei lor neglijenţe în „modus operandi".

Mai credea că ucigaşii se pripesc întotdeauna şi nu-şi plănuiesc minuţios crima ; sau le scapă vreun punct esenţial, sau sînt neatenţi în executarea faptei.

Getlin se hotărî să se dedice crimei sale fără grabă. Ştia exact cum trebuie să procedeze.

Getlin şi Varne erau prieteni de mulţi ani. Toţi locuitorii oraşelului de provincie în care trăiau considerau prietenia lor exemplară. Lumea credea că Getlin şi-a consumat ultimii trei sau patru ani încercînd să-l convingă pe Varne să renunţe la băutură. Ceea ce nu se ştia era că Getlin îi furase cu ani în urmă iubita lui Varne şi din acel moment începuse căderea lui Tommy Varne. Numai că Tommy nu împărtăşise nimănui adevărul.

Deşi pretindea că face tot ce-i stă în putinţă să-l oprească pe Varne de la băut, Getlin, de fapt, îl încuraja, avînd însă întotdeauna grijă s-o facă în circumstanţe care nu dădeau de bănuit.

Încă de la începutul crizelor alcoolice săptămînale în care se abandonase Varne, atunci cînd era mai uşor de „manevrat", Getlin îl convinsese să-i avanseze unele sume de bani. Din nefericire, pe măsură ce se afunda mai mult în alcool, Tommy devenea din ce în ce mai puţin maleabil.

Acum venise vremea cînd cerea să i se returneze banii.

Mersese atît de departe, încît îi scrisese lui Getlin o notă prin care îşi cerea scuze că se vedea nevoit să ameninţe un vechi prieten, dar, dacă cele 700 de lire pe care Getlin le primise de la el în ultimii trei ani nu-i erau înapoiate urgent, ieşea scandal.

Mai mult, Getlin nu-l plăcea pe Varne. Nu-l plăcuse niciodată. Dincolo de suprafaţa

faimoasei lor prietenii, Getlin ascunsese în fundul sufletului o ură hotărîtă pentru prietenul său.

În scurt timp, ideea uciderii lui Varne părea cît se poate de simplă şi, de fapt, chiar amuzantă. Getlin ştia exact cum s-o facă. În orice caz, nimeni n-ar putea crede vreodată că Tommy Varne a fost ucis. Lumea va crede că s-a sinucis şi în sprijinul acestei teorii evidente va veni însuşi Varne, care, în timpul beţiilor sale, informase pe toată lumea că s-a săturat de viaţă şi că şi-o va lua cu mîna lui într-o bună zi, în timpul uneia din crizele depresive care se repetau tot mai des.

Primul lucru pe care l-a făcut Getlin, prima mişcare în complotul criminal, gîndit în amănunţime, a fost în ziua de Crăciun, cu zece luni în urmă, cînd i-a făcut cadou lui Tommy o haină de casă nouă. Haina era dintr-o stofă grea de lînă şi avea un cordon din mătase foarte gros şi rezistent. Getlin ştia că Varne era prea leneş pentru a se mai chinui să-şi lege cordonul la haină, drept care şi-l va scoate din găici şi îl va arunca într-un colţ din dormitorul său în care domnea haosul. El făcu întocmai şi, într-una din zile, rizînd de dezordinea lui Tommy, Getlin luă cordonul şi-l agăţă în cîrligul din spatele uşii de la dormitor, unde a şi rămas din acel moment.

Varne locuia singur într-o căsuţă de la periferia oraşului. Zilnic venea o femeie la curăţat. Ajungea de obicei la 8 dimineaţa şi pleca pe la cinci. Avea o cheie pentru intrarea din faţă. Varne avea, bineînţeles, cheia lui, iar Getlin avea şi el o cheie, pe care i-o dăduse Varne. Spunea că-i plăcea ca Getlin să poată intra oricînd voia. Faptul că Getlin avea această cheie era cunoscut, dar el nu considera că ar avea vreo importanţă în complot.

Varne intra în crize alcoolice practic la fiecare sfîrşit de săptămînă, mai exact vineri seara cînd termina afacerile — afaceri care, din neglijenţa sa, mergeau în pierdere. Pînă sîmbătă seara devenea de obicei „un caz".

La 11 seara părăsea circiuma, se îndrepta clătinîndu-se spre un „club" al cărui membru era, de unde pleca la 12, total abrutizat şi aproape complet inconştient. Cu mers nesigur, se îndrepta spre casă. Citeodată era atît de beat, încît nu putea nici măcar să introducă cheia în broască. De multe ori fusese găsit a doua zi dimineaţă, dormind în prag.

Getlin îşi dădu seama că venise timpul să acţioneze. Varne se dovedise extrem de dificil în ultima perioadă şi bea mai mult ca niciodată. De trei sau patru zile spusese la zeci de oameni că-i e scîrbă de viaţă. Getlin hotărî că lui Varne îi sunase ceasul „să se sinucidă".

ra sîmbătă seara şi în data de 13 a lunii. Cu inima strînsă, Getlin îşi spuse că va fi o zi foarte ghinionistă pentru Varne.

La ora 7, Getlin îi spuse menajerei că are o migrenă şi că stă întins o oră, două înainte să plece spre Thetterley. Obişnuia să se plimbe prin Thetterley sîmbătă seara, plimbare care dura de obicei trei ore. Citeodată dura numai două ore şi trei sferturi şi întotdeauna mergea pe drumurile sau potecile din zona publică. Rareori întîlnea pe cineva la dus sau la întors.

Bineînţeles că nu intenţiona să pornească spre Thetterley ! Dar ştia că menajera lui se culca la zece jumătate. Probabil va dormi la întoarcerea lui.

Getlin se sculă la ora nouă şi se spălă. Îşi puse în buzunar o pereche de mănuşi, şapca pe cap, luă bastonul din lemn de frasin pe care-l folosea la mers şi porni.

O luă pe strada principală, traversă podul şi se îndreptă spre zona publică. Se simţea fericit şi pe deplin sigur că totul va fi încununat de succes.

La ora 10, se abătu din cărare spre dreapta şi o porni pe cîmp.

La 11,15, după ce înconjurase jumătate din oraş, se opri în cringul de lîngă dealul Mell. La picioarele lui, chiar la capătul străzii răzleţe, se afla locuinţa lui Varne.

Furişîndu-se în umbra gardului, Getlin porni în direcţia casei. Avea noroc. Nu trecu pe lîngă nimeni. Nu văzu pe nimeni.

La 11,30 introduse încet cheia — îşi pusese mai înainte mănuşile — în uşa din faţă a casei lui Varne şi intră. Ascultă un moment, dar, după cum se aşteptase, nu se auzi nimic. Casa era pustie.

Getlin rămase pe întuneric în vestibul, zîmbindu-şi mulţumit, apoi începu să urce scările spre dormitorul lui Varne. Îşi alese această cameră de aşteptare pentru că prin fereastra care dădea spre stradă putea să aprecieze exact starea omului pe care-şi propusese să-l ucidă.

Se aşeză pe scaunul de lîngă fereastră, în întuneric. Rămase cu mănuşile ca să nu riste să lase, cumva, amprente. După un timp, se gîndi la ceva. Traversă, cu grijă, camera, pe întuneric, şi pipăi în dosul uşii să vadă dacă sfoara de la halat mai era acolo. Era.

Zîmbi din nou şi se întoarse la postul de observaţie de lîngă fereastră.

Era 12,30 cînd Getlin îl zări pe Varne întorcîndu-se acasă.

Varne era într-o stare proastă. Se clătina rău. Căzu o dată şi îi trebuiră două-trei minute pînă să se ridice. Se mai bălăbăni cîţiva paşi şi apoi se sprijini de un zid.

Getlin îşi spuse că, probabil, Tommy Varne băuse mult.

Varne, care se adunase suficient pentru a se lipsi de sprijinul peretelui, aprecia acum cei 25 de yarzi care-i mai rămăseseră pînă la uşa din faţă. Bîjbîia după buzunarul de la vestă pentru cheie. Nici măcar nu-şi putea găsi buzunarul. Stătea acolo — acum la numai 15 yarzi de uşă — încercînd să găsească buzunarul derutant.

Getlin se gîndi repede. Prevăzuse o astfel de posibilitate. Prevăzuse că Varne ar putea fi prea beat ca să descuie uşa şi ar putea, cum mai făcuse înainte, să adoarmă în prag. Acest lucru nu prea-i convenea lui Getlin.

Străbătu camera, deschise uşa, cobori scările, merse în

vîrful picioarelor spre intrare și trase zăvorul. Apoi așteptă, pe întuneric, în vestibul.

Peste cîteva clipe, Varne se năpusti asupra ușii, care ceda. Căzu în vestibul. Getlin se îndreptă repede spre ușă și o închise. Apoi îl luă pe Varne de braț și-l ajută să urce scările spre dormitor.

Îl rezemă pe Varne de perete, străbătu camera și aduse canapeaua. Puse canapeaua în dreptul ușii cam la două picioare depărtare de ea.

Apoi îl luă pe Varne, care se mai sprijinea, stupid, de perete, și îl împinse pe canapea. Cu un sughiț, Varne se întinse cît era de lung, răsuflînd greu și în stare aproape totală de inconștiență.

Getlin îl percheziționă sistematic. Voia să găsească polița de 700 de lire, pe care știa că Varne o purta asupra sa în portofel.

O găsi. Găsi portofelul în buzunarul interior al hainei lui Varne. Se duse pe coridor și îl examină la lumina brichetei. Găsi polița și o puse în buzunarul de la haină. Se întoarse și puse la loc portofelul în haina lui Varne.

Își zîmbi pe întuneric. Totul decurgea conform planului.

Se duse la ușă prin spatele canapelei și găsi cordonul de la halat. Legă strîns un capăt de cîrligul de haine. Aruncă celălalt capăt peste speteaza canapelei.

Deschise ușa ca să permită cordonului să atîrne moale. După aceea, legă celălalt capăt al funiei de mătase în jurul gîtului lui Varne, care, sforăind, nici nu mișca.

Veni și fapta cea mare. Folosindu-se de toată puterea de care era în stare, Getlin îl ridică, îl trase și-l împinse pe Varne, pînă cînd acesta ajunse în genunchi pe canapea. Apoi, ținînd ușa din spatele canapelei întredeschisă cu piciorul, împinse canapeaua spre ușă.

Stînd în genunchi pe canapea, Varne avea tendința să cadă înainte cu lațul în jurul gîtului. Getlin știa că în momentul în care se va strecura pe ușă și o va închide în urma lui, Varne va cădea. Nu va fi în stare să-și miște genunchii îndoiți de pe canapea. Se va strangula în nici două minute.

Dar cînd va fi găsit, va prezenta imaginea unei sinucideri, sinuciderea unui om beat, care a împins canapeaua spre ușă, și-a pus lațul de gît și s-a aruncat înainte.

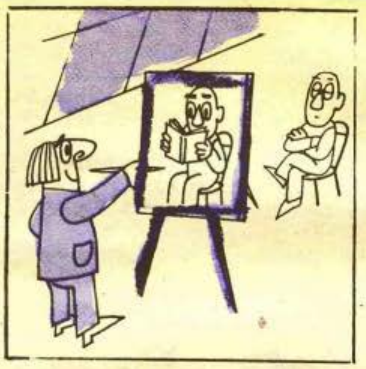

Getlin prinse ușa cu ambele mîini și se aruncă prin deschidere în coridor. Apoi prinse clanța din afară și trase ușa cu toată puterea. Simți din presiunea de pe partea cealaltă că planul reușise.

Cobori scările, întredeschise puțin ușa de la intrare și privi. Strada era pustie.

Getlin se strecură afară, pierzîndu-se în întuneric.

Nu-i mai rămăsese decît să ardă polița.

Era ora 10 dimineața, cînd menajera lui Getlin bătu la ușa dormitorului și îi spuse că un inspector de poliție aștepta jos și dorea să-l vadă imediat.

Getlin spuse că va cobori în cîteva minute. Nu era deloc surprins. Știa exact ce se întîmplase.

Îngrijitoarea lui Varne sosise și descoperise „sinuciderea". Cînd încercase să deschidă ușa de la dormitorul lui Varne, greutatea atîrnată de cordonul de la halat îi smulsese clanța din mînă. Intrase în cameră, văzuse ce rămăsese din Varne și dăduse fuga la poliție.

Și, bineînțeles, poliția venise la Getlin să-i ia obișnuitul

interogatoriu de rutină, pentru că era cel mai apropiat și cel mai bun prieten al lui Varne și pentru că Tommy nu avea rude.

Va fi ușor.

Se îmbrăcă și, fluierînd o melodie — deoarece, desigur, trebuia să fie groaznic de surprins și șocat de veste — cobori scările.

Inspectorul arăta cam ciudat și vorbea cu răceală. Pe Getlin îl miră tonul vocii sale.

— Domnule Getlin, spuse inspectorul. Thomas Varne a fost ucis aseară. L-am găsit azi dimineață spînzurat de cîrligul de pe ușa dormitorului său. Atîrna de marginea unei canapele care fusese împinsă în dreptul ușii. Chirurgul poliției a efectuat o autopsie. El spune că Varne avea în el prea mult alcool ca să fi fost în stare să lege nodul de la ușă și nodul lațului în jurul gîtului. Cele două noduri erau prea bine făcute pentru un om beat. Chirurgul se îndoiește și că Varne ar fi putut să miște canapeaua de-a curmezișul camerei, deși hai să zicem că asta ar fi putut.

Getlin începu să vorbească, însă inspectorul îl întrerupse.

— În locul dumneavoastră, n-aș spune încă nimic, domnule Getlin, zise încet. Apoi continuă : Numai trei oameni au cheie la casa lui Varne, spuse el. Vedeți, ușa n-a fost forțată. Varne avea o cheie, femeia de serviciu una și, ni s-a spus, că și dumneavoastră aveți una.

Tăcu o clipă.

— Îngrijitoarea a fost la Grantstone și a dormit aseară la sora ei, spuse el.

Lui Getlin începu să i se usuce gîtul. Mușchii păreau că i se contractă. Vocea îi suna ciudat cînd începu să vorbească :

— Ei..., zise el. Și ce-i cu asta ? Varne avea cheia lui...

— Nu, nu avea, spuse inspectorul. A scăpat-o aseară pe stradă. Cineva a găsit-o și a adus-o la poliție pe la ora 11. Eram de serviciu la ora aceea. Și a rămas la mine în tot acest timp.

Inspectorul își puse șapca pe cap.

— Rămîne o singură posibilitate : dumneavoastră, domnule Getlin, spuse el. Vă rog să mă însoțiți la post și trebuie să vă previn că de acum înainte orice ați spune poate fi folosit ca dovadă împotriva dumneavoastră...

În românește de
Lidia Todan

DOMINO

Jocuri
Umor
Enigmistică
Curiozităţi
Anecdote
Caricaturi

EDIŢIE SPECIALĂ

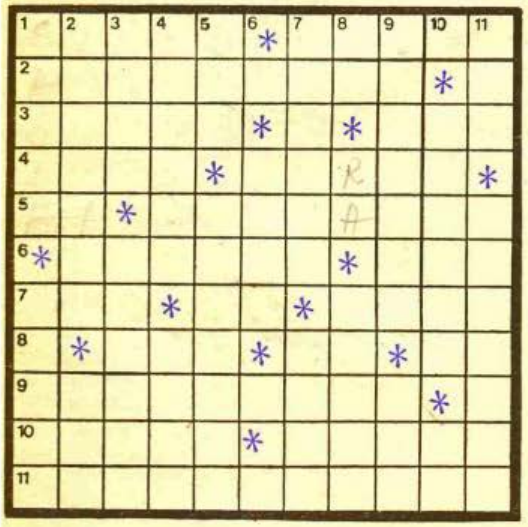

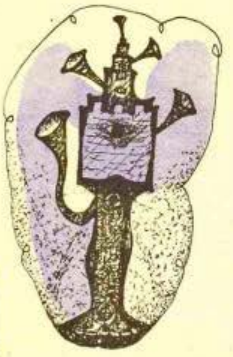

SENIN

ORIZONTAL : 1) Figură de madonă pentru etalarea ipocriziei ● Hotărîtor pentru un „forte" accentuat. 2) Şuviţă din pletele codrului, vlăguită de nepăsarea lui (dim.). 3) Termen de contractare care ne lasă înmărmuriţi ● Replica tăioasă a foarfecelui. 4) Se ridică cu mare greutate ● Intrus cuibărit în rostul firii. 5) Ruda cu care se îngină ceapa ● Depune haina vinovăţiei pe umerii altuia. 6) Păşeşte dintre vise spre realitate (fem.) ●Locul cel mai apropiat în timp. 7) Griul nostru înfrăţit de-a binelea ● Perie accentuat ! ● Prinde inima timpului şi o face să bată. 8) Şirag împletit din firul lung al vremilor ● Gata, basta ! ● Prezentat şic ! 9) Apare ca o zi de vară prinsă-n mreaja soarelui. 10) Ştima munţilor Apuseni ● Cuvînt pe care se poate conta. 11) Maeştrii care luminează arta cu făclia ştiinţei.

VERTICAL : 1) Planează ironic peste capul vinovatului ● Povestea ochilor care nu pot să plîngă (pl.). 2) Strictul necesar impus unui răsfăţat ● Os deteriorat. 3) Floare speculantă ce se plimbă pe gratis ● Cu scaun la cap. 4) Semnalul nepoliticos al plictiselii ● Bărcuţe autopropulsate, cu caracter amfibiu. 5) Atmosferă plăcută, dar scurtă ! ● Dezbărat de multe rele. 6) Florile ei cu parfum de vino-ncoace. 7) Vede tot, ştie tot (fem.) ● Un fes turtit de-a binelea. 8) Fixaţi pe osie ! ● Străluceşte în cărare ! ● Moara dinţilor fără noroc (pl.). 9) Jocul abil al naiadelor cînd apar torenţii ● Suprema amazoană. 10) Rămîne cu dreptul, chiar dacă pierde ● Nehotăritul care începe marşul. 11) Îşi cîntă aria singurătăţii în plin centru ● Reversele de medalii ale marilor fapte îndrăzneţe.

Dicţionar : EGE.

VALERIA MĂRZA
Alba Iulia

CÎNTAREA ROMÂNIEI

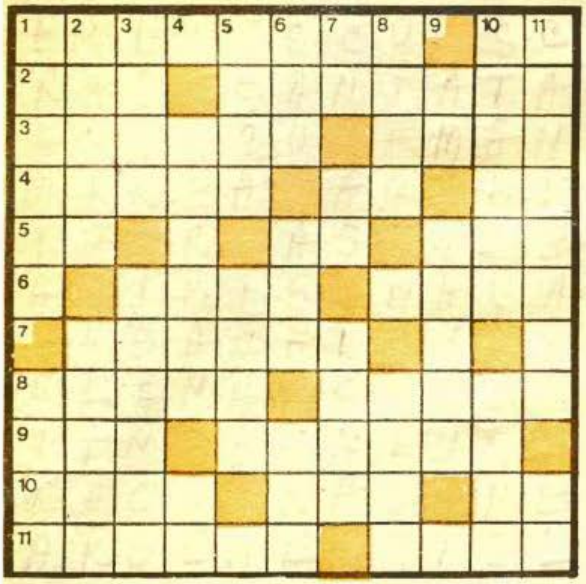

ORIZONTAL : 1) „Luceafărul" poeziei românești (1850—1889) semnatarul poeziei de vibrant patriotism „Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie" ◐ Schimbat la față! **2)** Bărbierit ● „... patriei", compoziție unitar realizată de Constantin Arvinte **3)** Genial muzician, pianist și dirijor român (1881—1955) care, cu sensibilitatea marelui patriot, a compus piesa simfonică „Poema Română" ● Clasic al penelului (1831—1891) de la care ne-a rămas pînza „Hora unirii la Craiova" **4)** A scris versurile piesei corale „Drag pămînt românesc", aparținînd compozitorului Temistocle Popa ● „...glorii" piesă corală din repertoriul compozitorului Ion Chirescu (sing.) ◐ În cîntec! **5)** Începe iunie! ● Cel mai bun ● Aici (mold.) **6)** Pasăre exotică asemănătoare cu barza ● Poet român contemporan, autorul volumului de poezii patriotice intitulat „Poeme pentru tinerețea noastră" (Gelu) **7)** Poet, dramaturg și ctitor de școală românească (1788—1869) autorul poeziei „Amor de patrie" **8)** Dreaptă, întinsă ● Apreciat compozitor român contemporan (Matei) **9)** Imagine toracică normală (med.) ● Poet român contemporan, autorul volumului de versuri „Țara amintirilor" (Mihai) **10)** Țară asiatică ◐ — Poet român contemporan din a cărui creație literară cităm poezia „Patrie" (Aurel) ● „...cheamă zările albastre", lucrare corală de Gheorghe Derieteanu **11)** Autorul povestirii „Sus flutură drapelul" (1907—1975) ● „Turbatul" lui Baranga.

VERTICAL: 1) Apreciat compozitor contemporan, autorul marșului pentru fanfara „De strajă patriei" și al poemului vocal simfonic „Slăvită fii patria mea" (Dumitru) ◐ Unealtă **2)** Poet (1891—1968) de la care ne-a rămas volumul de versuri „Cartea țării" ● „...mănăstirii Putna", piesă muzicală străbătută de un deosebit fior patriotic **3)** Pictor și grafician român contemporan (1881—1958) care a transpus pe pînză „1907" ◐ Sensibilă poetă contemporană (1916—1944) care ne-a transmis ciclul de poezii „Țara luminii" **4)** Cunoscut compozitor român de muzică ușoară, din a cărui creație amintim melodia „Iubire sfîntă, România mea" ◐ Versetul 45! **5)** Dicționar ◐ S-a întors un baci! **6)** Ori ● Rîu în Anglia ● Timpul socialist pe care îl trăim pe pămîntul României (pl.) **7)** Claudiu Negulescu („România țara mea") ● Dicționar **8)** Fecund poet român contemporan, căruia îi aparțin stihurile „Patria mea" și „Patria pămînt de aur" (Tiberiu) ● Uium (reg.) **9)** Puse-n în ramă! ● Compozitor de muzică ușoară românească, care ne-a oferit spre audiție piesa corală „Patria" scrisă pe versurile lui Alexandru Andrițoiu (Mișu) **10)** Mare poet și prozator contemporan (1902—1974) autorul versurilor de profundă rezonanță patriotică: „Îmi iubesc mult patria de azi" ● Mine de sare **11)** Domnitor cărturar (1673—1723) autorul lucrării „Descrierea Moldovei" ◐ Pronume personal

Dicționar: ICE; ITN; ECCA; ISNA; UIUM.

DUMITRU HENEGAR
Alba Iulia

ISTORIOGRAFICĂ

(Metagramă anagramată : oxxxxxxx—xxxxoxxx)

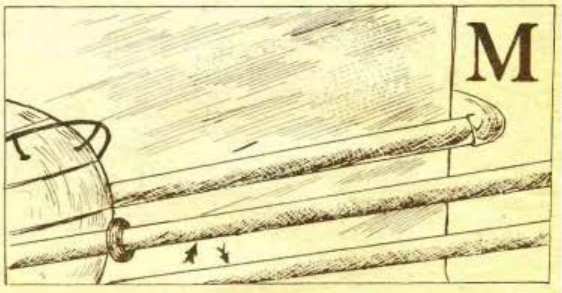

SUB TRICOLOR

Medici români în războiul independenței

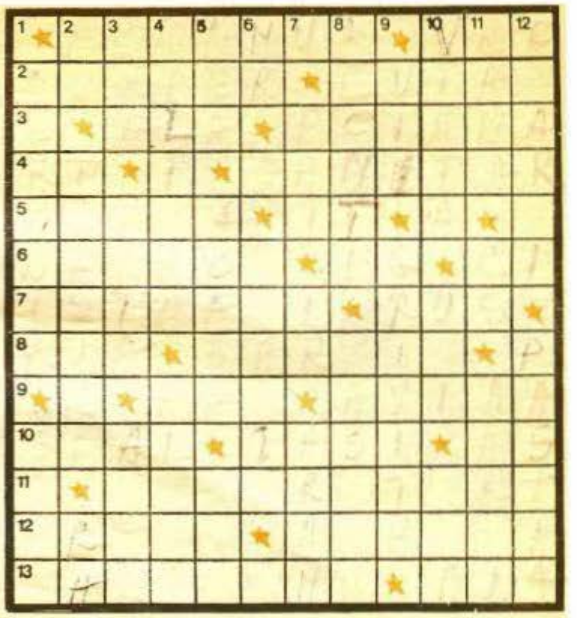

ORIZONTAL : 1) Ziar ce apărea la București sub conducerea lui C. A. Rosetti, care consemna în numărul din 12 iunie 1877 plecarea Ambulanței de Cruce Roșie din Capitală astfel : „Trăsurile în număr de vreo 15 erau așezate de cu seară pe bulevard ; pe ele filfiiau cîte două drapele: unul tricolor și altul al Crucii Roșii". Se mai relata că medicii erau îmbrăcați în bluze de pînză, aveau pe cap chipiuri de culoare albă și pe brat o brasardă cu însemnul Crucii Roșii ● Vrea la Iași! **2)** Publicație ieșeană (1868—1884), care remarca munca sîrguincioasă a ambulanței din personalul căreia făceau parte medicii Ludovic Russ. Ludovic Russ jr. și Nic. Ursulescu, care pînă la 20 iulie 1877 a dat primul ajutor la 1 000 de răniți (neart.) ● Medic român care a făcut parte din secția întîi a Diviziei I alături de Ioan Surpățeanu, Nic. Băican, George Emilian, ș.a. **3)** În Calafat! ● Localitate la 20 km de Calafat unde la 18 iunie 1877 s-a instalat în corturi prima ambulanță, despre a cărei activitate doctorul Carol Davila comunica președintelui societății de Cruce Roșie, domnitorul D. Ghica : „Ambulanțele militare și cele ale Crucii Roșii au avut fericita ocazie de a căuta o mulțime de răniți turci și ruși..." **4)** În corturi! ● Personal specializat pentru a asigura spitalele și ambulanțele pregătite în urma cursului deschis la 1 august 1877 și al cărui program consta, printre altele, din „Noțiuni pentru prepararea pansamentului și manipularea bandajelor" (Timpul) **5)** A indica ● Theodor Trandafirescu, medicul șef la cea de-a doua ambulanță a Crucii Roșii **6)** Construcții provizorii ale ambulanțelor în care s-a instalat personalul medical și în care se îngrijeau rănițil și bolnavii ● Doctorandul Emilian George ● Medicul Constantin Istrati **7)** Alt medic român, șeful celei de-a treia secții, din Divizia I, care, însoțit de medicul George Assaky și de șapte brancardieri, s-a îndreptat la 28 august spre cîmpul de luptă de la Plevna pansînd și îngrijind rănițil români care se luptaseră cu o bărbăție fără seamă în încleștările din 30 și 31 august 1877 ● Poporul vecin și prieten alături de care a luptat poporul nostru împotriva turcilor pentru independență **8)** Soi de struguri ● Material întrebuințat la pansamente (în loc de vată), constînd din scame destrămate din bucăți de pînză uzate **9)** Livid ● Dornică **10)** Lași altfel! ● Oraș în Moldova unde la 18 aprilie 1877 s-a înființat Comitetul doamnelor, asociație patronată de Societatea de Cruce Roșie, sub conducerea Mariei Rosetti-Roznovanu, care a organizat o ambulanță ce s-a deplasat spre Turnu Măgurele dînd îngrijire răniților români, ruși și turci ● Titlu la Carol Davila! **11)** Spital destinat răniților cum ar fi cel organizat în fața palatului de vară de la Cotroceni, alături de cel rusesc, alcătuit din două barăci și 18 paturi, plus 5 corturi pentru cazuri excepționale (pl.) **12)** A înțelege ● Locotenent, participant la războiul de Independență **13)** Localitate lîngă București unde medicul Nicolae Kretzulescu a organizat un așezămînt spitalicesc cu o capacitate de 12—15 paturi, manifestînd prin aceasta o grijă deosebită față de soarta celor răniți ● Aceea.

VERTICAL : 1) Oraș în Oltenia spre care s-a îndreptat prima ambulanță a Societății de Cruce Roșie la 11 iunie 1877; iar a doua a părăsit Capitala la 20 august avînd aceeași destinație ● Manieră de lucru **2)** Din „Crucea Roșie"! ● Vehicule pe patru roți cu care au fost dotate formațiunile sanitare pentru transportul răniților ● Simbol luminos **3)** Ceas ● Înalta măiestrie a medicilor chirurgi care operau sub ploaia de gloanțe ● Voce **4)** Spitale înființate pentru îngrijirea soldaților răniți și bolnavi (sing.) ● Insulă naturală în Deltă **5)** Oraș în Colhida ● Locul unde voia să ajungă sergentul lui Vasile Alecsandri dar pe care „rana din pulpă" nu-l lăsa ● Construcție **6)** Medicul Nicolae Russel ● Stat european a cărui Societate de Cruce Roșie a sprijinit material și cu personal medical țara noastră în perioada războiului, la fel ca și Anglia, Franța, Belgia, Suedia ș.a. **7)** Mobilier special sau amenajat pentru răniți (sing.) ● Bună de uns (mold.) ● O rană neîngrijită! **8)** Medic român, care alături de Grigorescu, a fost la rezerva de evacuare în zilele de 30 și 31 august în urma atacului de la Griviția ● Zburătoare (reg.) **9)** În viață ● Una din redutele Independenței unde s-a vărsat mult sînge românesc și unde s-au aflat în primele linii de luptă medicii C. I. Istrati G. Assaky, Sache Ștefănescu, Nicolae Baican ș. a. **10)** Și-au dat-o ostașii români pentru cucerirea Independenței de stat ● Oraș în China ● Scriitor român contemporan, autorul volumului „Ultima bătălie" **11)** A fost îngrijită și vindecată la ambulanțe și spitale ● Cesiu ● A oferi **12)** Populație celtică ce a trăit și în Dacia ● Medic român de origine franceză (1832—1884), care a organizat serviciul sanitar militar și ocrotirea sănătății publice.

Dicționar: SIAL; AEA; ARAN; HEL.

VIRGIL CIOTLOȘ
Alba Iulia

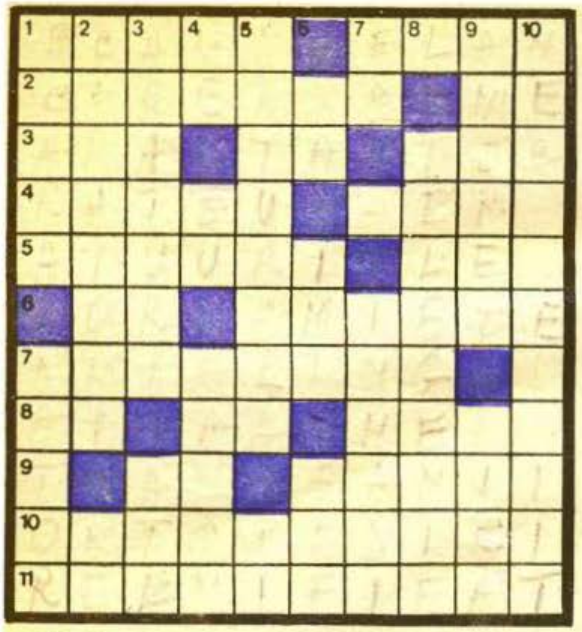

CONEXIUNI

ORIZONTAL : 1) Stă în picioare ● Stau lîngă Reni... (sing.). 2) Mască de protecție ● Jumătate de meci. 3) Brazilian dresat ● Cîntă la trompetă ● Mijloc de sticlă. 4) Ocazie auto... pierdută ● Mohorît. 5) Pot fi bine puse în valoare ● Sînt notate pe bilet ! 6) Spectator aproape de final... ● În plină zi (pl.). 7) Fentă lungă. 8) ...și cățel mic ! ● Asia ● Localitate în Franța 9) Calc pe mijloc ● Alunecă pe șine (pl.). 10) Te pune pe picioare... 11) Revăzute după despărțire (masc. sing.).

VERTICAL : 1) Prin- să de avion la plecare sau sosire... ● Are obligații. 2) Duc în spate ● Primele recolte... 3) ...din brazdele adînci ● Fire de mătură. 4) Stau la lucru... ● ...în careu ! ● Obiectul unor dispute. 5) Cafea la mare preț ● Pictură incipientă. 6) Din harnașament ● Găsite la limită ● Funcție de conducere. 7) Mijloc real... ● A lipi. 8) Face față la TV. 9) Unul care declară mereu că posedă cereale... ● Fata care costă ! 10) Precum ceasul atomic.

IOAN ROMAN
Sibiu

BIBLIOFIL

(Metagramă anagramată :
xxxxxox—xoxxxxx)

n

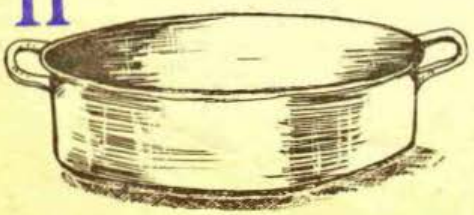

de toate...

PROMPTITUDINE

— Fiule, notele tale de la școală te fac de rușine. La vîrsta ta Napoleon Bonaparte era primul în clasă.
— Iar la vîrsta ta era împărat.

LA ȘTRAND

— Ar trebui amenajată și o piscină cu apă caldă.
— Și una fără apă.
— De ce fără apă ?
— Sînt o mulțime de oameni care nu știu să înoate !

DE CE ?

— Nu mai așteptați trenul de 11,50, spune unui călător șeful de gară. Nu mai oprește aici.
— De ce, s-a schimbat orarul?
— Nu, dar de cînd i-am împrumutat mecanicului 1 000 de franci...

LA ANTICAR

— Cît costă acest bust al lui Danton?
— 3 000 de franci.
— E cam scump. Dealtfel, observ că și capul a fost lipit.
— Ce vreți, știți doar că Danton a fost ghilotinat.

LA O CAFEA

Trei tinere stau de vorbă la o cafea. Una dintre ele declară :
— „Bărbierul din Sevilla" e formidabil. Dealtfel soțul meu este de aceeași părere.
— Formidabil? poate vrei să spui extraordinar. Așa îmi spunea și George aseară, spune a doua. Dar tu, dragă, se întoarce ea spre a treia, ce părere ai?
— Nu știu ce să vă spun, bărbatul meu are aparat de ras electric.

CAZONA

Colonelul afișează la cantina cazărmii următoarea inscripție: „Băutura omoară încet, dar sigur". A doua zi, o mînă necunoscută adăugase: „Soldatul nu se teme de moarte!".

D-ALE COPIILOR

Alexandru împlinește opt ani. Părinții organizează o petrecere pentru prietenii băiatului. Toți părinții prezenți se agită să creeze antren, să organizeze jocuri, să amuze copiii. În toiul agitației generale se aude vocea unui puști care întreabă: „Cînd terminați cu toate astea, o să ne putem juca și noi?"

MUNCA OBOSEȘTE

Un gropar sapă în cimitir. Oprindu-se pentru a face o pauză, omul citește pe un monument funerar: „Aici se odihnește domnul Popescu", pe altul: „Aici se odihnește doamna Georgescu" și tot așa pe toate celelalte. La sfîrșit groparul renunță să mai citească inscripțiile și observă: „Numai eu muncesc aici".

«FIECARE CU PĂREREA LUI»

CAREU CU DEFINIȚII LUATE DIN VOLUMUL CU ACELAȘI TITLU

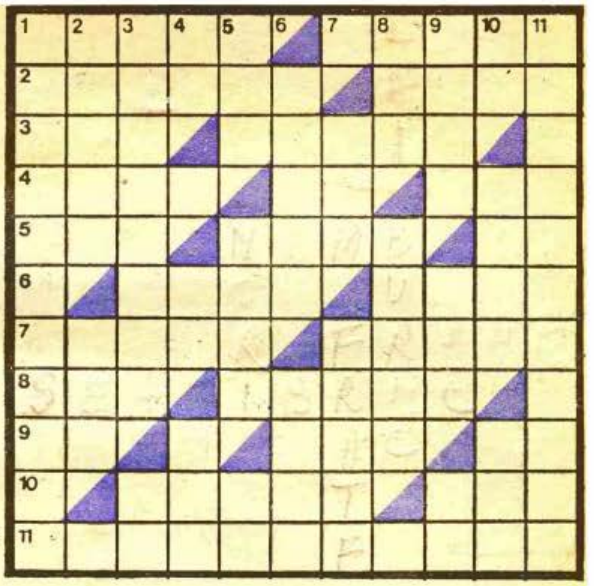

ORIZONTAL: 1) Chivără sub care bărbații își repurtează victoriile conjugale ● Inventatorul berei. 2) Lemn negru în cerul gurii ● Poanta vitelor. 3) Dar bine ● Piatră transparentă prin care se vede că e prețioasă. 4) Vezi: cord ● Litera cu țăcălie și... diapazonul alfabetului! ● Nimic cînd e a ei, ceva cînd e a altuia și totul cînd e a ta (pl.). 5) Unul care, la bătaie, nu rămîne de... lemn Tănase ● Bascul sfinților ● Eternul vinovat. 6) Cel mai gras e cel sec ● Carte de vizită (pl.). 7) Persoană care spune pe dinafară ce simt alții pe dinăuntru ● Leu românesc care se împușcă în Franța. 8) Cel mai comod fotoliu pentru povestitorii de basme ● Face coadă la cafea. 9) Diapazonul alfabetului și... litera cu ciocuri de papagal! ● Vopsea în mare ținută ● Șut în litere și diapazonul alfabetului! 10) Părerea altuia între ghilimelele proprii ● Bou de dreapta. 11) Unul care pătrunde prin ploaie cu mîinile în buzunar.

VERTICAL: 1) Onomastica decesului (pl.) 2) Miere în sutană (pl.) ● Bani în concediu de odihnă. 3) Viață legată cu ață ● Literă cu ciocuri de papagal și... așa începe păcatele. 4) Diapazonul alfabetului și fulger în litere! ● O jumătate din... ceva mai mult decît nimic și mai puțin decît ceva! ● Moartă după strugurii ei. 5) Dragoste pe față ● Chioșc cu răcoritoare (pl.) ● 50% din șarpe ieșit la drum de fier! 6) Unul căruia îi ajunge pielea la os ● Picioare în spate, aplicate în față. 7) Tot ceea ce rămîne din toate ● Individ care nu-ți oferă brînză decît pe bani. 8) Jucători de șah care trag la trăsură (sinonim) ● Nasture care încheie omul. 9) Una care nu se poate spune că e nesărată ● Individ care face gît la coadă ● Litera cu ciocuri de papagal și... jumătate de bébé! 10) Cel mai personal pronume ● Arbore defunct ● Un compatriot în junglă (pl.). 11) Cap de om.

VIRGIL CIOTLOȘ

REPLICI

ȚIGARA

Nestory, un celebru comic vienez din alte timpuri, juca într-o piesă rolul unui biet sărac căruia un bogătaș îi oferea într-o anumită împrejurare o țigară, scumpă, de foi. Pe scenă, această țigară nu era una autentică ci doar un element de recuzită, confecționat din lemn. Hotărît să se răzbune pe administratorul teatrului, recunoscut pentru zgîrcenia sa, Nestory scăpă într-o seară înadins „țigara" de lemn, care făcu un zgomot ce produse ilaritate în sală. Trucul era astfel dat pe față. Risul se transformă în adevărate cascade atunci cînd comicul îl întrebă, naiv, pe partenerul său:

— Fiți bun, domnule, cam cît să coste un metru dintr-o țigară de soiul ăsta?

TEATRU, 1929

— Piesa dumitale nu e neinteresantă, spune directorul de teatru tînărului debutant, dar, vezi, în vremurile astea de criză nu îmi pot îngădui să pun în scenă decît lucrări de-ale autorilor cu nume cunoscute.

— E perfect, domnule director, mă cheamă Ionescu!

SĂ FIM SERIOȘI!

Regizorul către actor ;

— ...și nu e nevoie să faci o mutră atît de acră cînd îți conduci mireasa la ofițerul stării civile. Doar nu e o căsătorie adevărată!

CHAPLIN, 1933

Charlie Chaplin se plimbă furios prin cameră. Un prieten, venit să-i facă o vizită, îl întreabă de ce e atît de agitat.

— Sînt furios pe Hitler, vine prompt replica.

— Dar ce-ai cu el ?

— Ei, asta-i bună ! ? Că poartă mustață ca mine, n-ar fi nimic. Că lumea vorbește despre el cam tot atît ca și de mine, mai treacă-meargă. Dar ceea ce nu pot să-i iert e că lumea rîde de el chiar mai mult decît de mine!

ROSSINIANA

ÎNTRE MUZICIENI

Printre cele 38 de opere pe care le-a compus Boieldieu se numără și „Doamna Albă" a cărei premieră a avut loc la Paris în 1825. După spectacol a fost organizat un banchet care a sărbătorit cum se cuvine succesul. Printre participanți, s-a numărat și Rossini, bun prieten cu Boieldieu, care întîmplător locuia în aceeași casă cu muzicianul francez. Rossini a lăudat într-atît lucrarea prietenului său încît acesta, stingherit, îi spuse:

— Sînteți prea bun cu mine, maestre, prea generos, dumneavoastră, compozitorul pe care nu-l întrece nimeni, artistul care e mult deasupra mea!

— Asta e adevărat, scumpe Boieldieu, îi replică Rossini, nu te contrazic și n-ar putea s-o facă nimeni dintre cei de față, care ne cunosc atît de bine. Numai că trebuie să facem precizarea că sînt deasupra dumitale doar atunci cînd mă urc în cămăruța mea care e deasupra apartamentului în care locuiești!...

CUNOȘTINȚE VECHI

Obiceiul italienilor era (cel puțin în prima jumătate a secolului trecut) ca bărbații să rămînă cu jobenul pe cap în timpul reprezentărilor spectacolelor de operă. Așa făcu și Rossini care fusese invitat de autorul unei opere la premiera acesteia. După ce ascultă cu atenție primul act, în cel de-al doilea de cîte ori se cînta o arie ori un duet în care distingea anumite linii melodice, Rossini se ridîca ușor de pe scaun scoțîndu-și cu un gest elegant jobenul.

— Dar ce faceți maestre, îl întrebă mirat compozitorul care stătea alături de dînsul.

— Cum ce fac? Salut niște vechi și dragi cunoștințe!

dialoguri

RĂSPUNS

— Închipuie-ți, dragă, îmi vijie capul de vreo săptămînă.

— Dar ce ai pățit?

— Am fost pînă la Constanța și am călătorit lîngă o fereastră care nu se putea închide. Tot drumul am avut vîntul în față.

— De ce n-ai schimbat locul?

— Cu cine? că eram singur în compartiment.

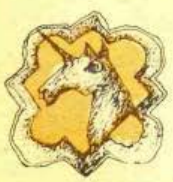

ANUL DE MIERE

— Iubitule, astăzi am gătit eu singură. Ia ghici, ce-o să capeți la masă?

— La masă nu știu. Dar sînt sigur că o să capăt dureri de stomac.

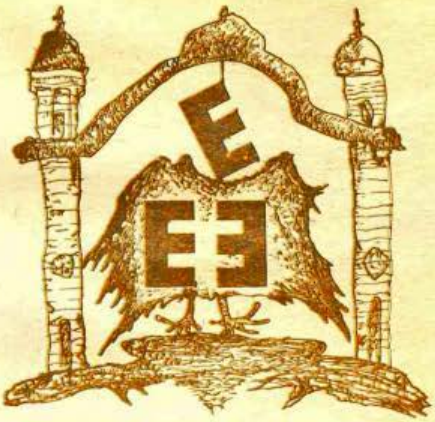

LA ÎNĂLȚIME

Călătorind pentru prima oară cu avionul, o doamnă, neliniștită, o întreabă pe stewardesă: „Nu împărțiți parașute?".

— Nu se obișnuiește așa ceva doamnă.

— Totuși, pe vapor se dau centuri de salvare.

— Sigur, doamnă, dar nu sîntem pe mare.

— Curios, oftează doamna, credeam totuși că oamenii care știu să zboare sînt mai puțin numeroși decît cei care știu să înoate.

IDEE MINUNATĂ

Alec se duce să petreacă o săptămînă la niște prieteni. Trece o săptămînă, mai trece una, apoi încă una și Alec nu arată că ar avea de gînd să mai plece. Gazdele, exasperate, hotărăsc să facă o aluzie la plecare:

— Alec, oare soției și copiilor tăi nu le-o fi dor de tine?

— Ce idee minunată, bine că v-ați gîndit. Le telefonez imediat să vină și ei. Mulțumesc pentru invitație.

BUCURIILE TURISMULUI

Doi turiști sînt atacați de un taur furios. Unul dintre ei se cațără într-un copac, celălalt se ascunde într-o peșteră. Taurul aleargă nervos între copac și peșteră. De îndată ce taurul se îndreaptă spre copac, cel din peșteră iese afară, apoi se refugiază repede înăuntru cînd taurul se îndreaptă în goană spre el. Cel din copac strigă:

— Mai rău enervezi animalul. Rămîi în peșteră!

— Nu pot, răspunde celălalt, înăuntru e un urs!

O POETĂ

(Scart anagramat : xxxoxxxx)

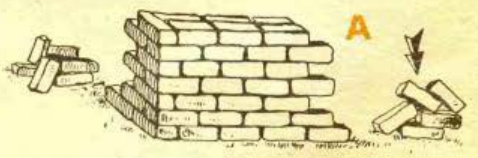

La minut

CORECȚIE

Unchiul bogat îi scrie nepotului său :
„Îți trimit cei 100 de lei pe care mi i-ai cerut în ultima ta scrisoare, dar să știi că o sută se scrie cu doi de zero, nu cu trei !"

REPLICĂ

— În cît sîntem azi ?
— Ai un ziar în mînă. De ce nu te uiți ce dată scrie pe el ?
— Imposibil, e o gazetă de ieri.

RĂMĂȘAG

Un autor trimise unui maestru manuscrisul ultimei sale lucrări, însoțit de o hîrtie pe care scrisese : „Iubite maestre. Vrei să pariezi cu mine pe o sută de lei că nu vei citi acest manuscris ?" A doua zi autorul primi înapoi manuscrisul însoțit de o bancnotă de o sută de lei și un bilet pe care citi : „Ai cîștigat !".

CONFIDENȚE

— Ionel îmi spunea aseară că eu sînt visul său.
— Auzi, al naibii ! Alaltăieri mi se plîngea că de la o vreme are numai vise rele.

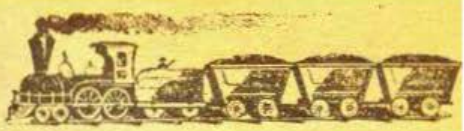

SFAT

— Ai putea să-mi recomanzi pentru fiul meu o profesiune în care să înainteze repede ?
— Fă-l șofer.

INVITAȚIE

— Toți cei care își vor plăti azi consumația, sînt invitații mei.

PAGANINI...

Talentul ieșit din comun al lui Paganini s-a manifestat de timpuriu. La 11 ani era deja un virtuoz recunoscut. Concertele pe care le dădea la vîrsta de 13 ani suscitau un interes nemaicunoscut pînă atunci. La 15 ani era deja o personalitate în lumea muzicii, ceea ce îi dădea posibilitatea să apară în mari săli de concerte. La această vîrstă el părăsește orașul natal, Genova, și începe un șir neîntrerupt de turnee care îl va duce în aproape toate marile orașe ale Europei de la începutul secolului trecut. Geniul său muzical precum și viața sa aventuroasă au inspirat multe legende care au făcut să crească faima acestui neîntrecut violonist. Se spune că, aflîndu-se la Livorno în preziua unui concert în jurul căruia se făcuse multă publicitate, Paganini are nesansa să piardă la cărți toți banii pe care îi avea asupra lui. Jucător înrăit, el pune în joc și vioara cu care urma să concerteze. O pierde și pe aceasta. Un negustor, mare iubitor de muzică, îi împrumută un Guarnieri autentic, o piesă rară, fabricată în 1730. Recitalul este un adevărat triumf, violonistul întrecîndu-se pe sine. Se spune că ovațiile au fărîmițat pe alocuri tencuiala sălii. Bisurile s-au repetat iluminînd catedrala unei nopți întregi. Cînd, în sfîrșit, epuizat, Paganini s-a putut desclești din strînsoarea publicului fascinat de sunetele sublime ale unei viori și a vrut să înapoieze instrumentul proprietarului său, acesta nu acceptă să o mai primească în nici un chip. „Păstreaz-o, îi spuse, vioara asta îți aparține. Mi-e rușine s-o mai ating.. N-aș fi crezut niciodată că țin în casă o vioară fermecată !" Artistul nu s-a mai despărțit niciodată de acest instrument, care a vrăjit ani de zile pe iubitorii de muzică și căruia i-au fost atribuite puteri supranaturale.

...IL DIAVOLO

Paganini își subjuga pur și simplu auditoriul. Cu o tehnică desăvîrșită, cu un simț muzical ieșit din comun, el scotea din faimosul instrument sunete nemaiauzite. După un concert dat la începutul anului 1828 mai mulți spectatori au afirmat că din vioara maestrului ieșeau pur și simplu aburi roșii ; că ar fi simțit un anume fior ; că un duh necurat ar fi pus stăpînire pe intreaga sală și că, ce mai, arcușul era călăuzit chiar de diavolul în persoană. Asemenea legende, desigur, îi măreau faima lui Paganini iar el nu încerca să dezmintă astfel de teribile închipuiri, mai ales că epoca e traversată de romantism și imaginea artistului damnat e foarte la modă. Semnele unei boli, considerată și ea destul de ciudată, sînt din ce în ce mai apăsate, astfel că marele violonist caută tot mai mult soarele Italiei. Nu poate însă să nu răspundă invitațiilor de a concerta în mari orașe de pe continent, astfel că acceptă să dea un recital la Opera din Paris unde printre spectatori se află nu mai puțin celebrii Rossini și Meyerbeer. Aceștia, amintindu-și de concertul din seara de 6 martie 1631, au scris că a fost de-a dreptul uluitor și că arta lui întrece orice imaginație. Paganini și-a uimit într-adevăr contemporanii. Superlativele au fost singura posibilitate de a schița portretul neîntrecutului violonist. Desigur, cum nu existau mijloace tehnice de înregistrare, nu ne rămîne pentru judecată decît mărturia contemporanilor precum și paginile sale componistice care pun în continuare mari probleme virtuozilor arcușului. Ros de boală, Paganini se stinge din viață la 27 mai 1840 la Nisa. Celebritatea îl va trece în alt veac. Dar pentru un moment ea îi joacă o ultimă festă. Municipalitatea Nisei, care și ea devine celebră peste noapte pentru acest gest, refuză să acorde un loc de îngropăciune ilustrului muzician. Legenda are mai multă putere decît rațiunea. Numai intervenția hotărîtă a Papei a făcut ca nelinistitul violonist să-și afle în sfîrșit un loc de odihnă. Mai marii orașului erau sufocați de imaginea unui Paganini care își vînduse sufletul diavolului...

MIHAI POPESCU
Ploiești

Octavian Goga.

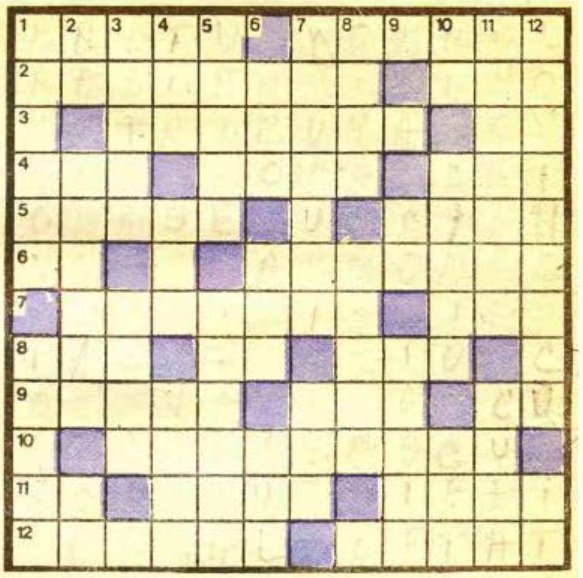

ORIZONTAL: 1) Bunicul dinspre mamă al poetului, preot la Rășinari, cărturar iluminist, unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai mitropolitului Andrei Șaguna ● „...Notar", dramă în trei acte din istoria Ardealului, a cărei premieră a avut loc pe scena Teatrului Național din București la 14 februarie 1914, înscriindu-se ca un adevărat triumf. **2)** „M-am născut într-un sat la poalele Carpaților, unde am avut tendința să mă urc pe creste și de acolo din vîrful Cîndrelului, să văd cele două aspecte ale aceluiași popor: soarta a vrut deci să iau de la început contact cu realitatea găsindu-mă pe coloana vertebrală a românismului". ● Localitate în S.U.A. **3)** Revistă sibiană în paginile căreia avea să apară la 12/25 decembrie 1897 poezia „Atunci și acum" semnată cu pseudonimul „Tavi", eveniment ce marchează debutul literar al poetului Octavian Goga. ● Goga Veturia, soția poetului. **4)** Spre stînga! ● Cetatea eternă, importantă metropolă europeană, vizitată în repetate rînduri de poetul Octavian Goga ● Bidivii. **5)** Cluj-Napoca, urbea de pe Someș a cărei Facultate de litere și filozofie îi conferă în 1932, titlul de doctor honoris causa, notînd la rubrica profesiune: „Principile poeților luptători pentru unitatea întregii națiuni daco-romane"; iar municipalitatea îl proclamă cetățean de onoare. (pl.) ● Strîmb. **6)** Începe votul! ● Deplină înțelegere. **7)** Revistă orădeană condusă de Iosif Vulcan, în paginile căreia tînărul liceian Octavian Goga susține o intensă activitate literară ● Ataș... descompletat! **8)** Dracul (pop.) ● Pronume reflexiv ● Întruchiparea pămîntului (mit.). **9)** Pseudonim literar sub care Octavian Goga publică în revista „Luceafărul" din Budapesta ciclul de poezii „Cîntece" și poemul „Casa noastră" ● Localitate în Etiopia ● Aramă (simb.). **10)** Scriitor și critic literar (1399—1965) care în monumentala sa „Istorie a literaturii române" notează: „După Eminescu și Macedonski, Goga e întîiul poet mare din epoca modernă sortit prin simplitatea aparentă a liricii lui să pătrundă tot mai adînc în sufletul mulțimii, poet național și pur ca și Eminescu". **11)** Goga Octavian ● Poezia aparținînd lui Goga, publicată în revista „Luceafărul" din Sibiu și intercalată în volumul „Din umbra zidurilor" (1913) ● Pui de capră. **12)** Provincie veche românească în care se naște la 20 martie 1881 Octavian Goga, fiul Aureliei Bratu și al preotului Iosif Goga, cel care „A marcat pe toate planurile un moment nou în evoluția poeziei românești la confluența dintre tradiție și inovație" (Ion Dodu Bălan) ● Exclamația inimii.

VERTICAL: 1) Oraș transilvan în care Octavian Goga urmează cursurile liceului românesc și unde are profesori pe Virgil Onițiu și Vasile Goldiș, deopotrivă renumiți dascăli și patrioți ● Eminent istoric român (1871—1940) care notează în „Neamul Românesc", la moartea poetului: „S-a ars pe sine prin flacăra ce se ardea în el. Simțea puterea ce trebuia pentru a revoluționa o societate ce-i părea șovăitoare și lîncedă. S-a distrus urmărind himera". **2)** Radu Augustin ● Poezie publicată de Octavian Goga în revista „Țara noastră" din 13 ianuarie 1924 ● Intrate-n horă! **3)** Societate literară și artistică ardeleană unde Octavian Goga a activat între 1906—1907 ca secretar artistic ● Specie de grîu. **4)** Sport la țintă ● Localitate în S.U.A. ● Glastre. **5)** Marele act istoric de la 1 decembrie 1918 pentru a cărui împlinire a militat poetul Octavian Goga ● Țară europeană, vizitată de poet pe cînd era student la Berlin, împreună cu bunul său prieten Vasile Pîrvan. **6)** Dune în Sahara ● Pronume ● Iulie (presc.). **7)** „În...", poezie de factură lirică publicată de poet în volumul „Din umbra zidurilor" (pl.) ● Prenumele unei cunoscute poete de pe meleagurile ardelene. **8)** Sport național ● Preocupare mistică. **9)** Începe colindul! ● Tatăl poetului. **10)** Nelu Ionescu ● „....apele", ciclu de poezii din care mai fac parte „La mal" și „Aeternitas", integrat în volumul „Din umbra zidurilor" ● Cetină frîntă de vînt! **11)** Stat european în a cărui capitală, student fiind, Octavian Goga scoate împreună cu Al. Ciurea și O. Tăslăoanu revista „Luceafărul" ● Domnitorul unificator al Țărilor românești. **12)** Cunoscut critic literar ● Ion Tutoveanu.

DUMITRU HENEGAR

UN PROZATOR

(Metagramă anagramată : oxxxx—xxxxo)

N

Scoțiene

PE ÎNTUNERIC

Ca să facă economie, trei scoțieni au închiriat o singură cameră. Într-o seară, întorcindu-se acasă, au încercat să aprindă lumina. În zadar, însă : becul rămîne stins.

— Să știți că s-a ars becul !

— Nu se poate ! Ar fi o cheltuială în plus ! Stați puțin, poate îl repar eu.

Și John pune un scaun pe masă, se urcă și începe pe întuneric să depaneze instalația. Deodată scoate un strigăt și cade jos, electrocutat.

— E mort. Carbonizat, șoptește Smith.

— Slavă Domnului că nu a ars siguranța !

BUNA-CREȘTERE

Fiica domnului Small s-a logodit de curînd.

— E un om minunat, spune cuiva Small. Viitorul meu ginere e manierat și bine crescut. De cîte ori o ia în brațe pe fiică-mea nu uită să stingă lumina.

— Și asta înseamnă că e bine-crescut ?! se minunează acela.

— Păi cum altfel, din moment ce întrebuințează un singur scaun pentru două persoane și pe deasupra face și economie de curent electric ?

VECHI PRIETENI

Doi vechi cunoscuți se regăsesc după un număr de ani. Se îmbrățișează cu afecțiune.

— Ei, ce-ai făcut în tot acest timp ?

— O, am călătorit mult... O să-ți povestesc totul... Să intrăm într-o ceainărie. O să bem un pahar fierbinte și eu o să-ți spun cîte mi s-au întîmplat.

— Bucuros ! Numai că vreau să-ți aduc aminte că ultima oară cînd ne-am văzut, eu am fost acela care am plătit ceaiul...

SUGESTIE

— Tată, dă-mi un peny să cumpăr o portocală de la negustorul care trece pe strada noastră.

— Mai bine du-te și dă-i un ghiont, poate aruncă o portocală după tine.

DESPRE...

ALPINISM

Petru al III-lea al Aragonului a atins vîrful Canigou în 1280, Petrarca cel al muntelui Ventoux în 1336, și Antoine de Ville escaladează în 1492 muntele Aiguille (denumit pe atunci muntele Inaccesibil), la ordinul lui Carol al VII-lea al cărui șambelan era și care trecea prin Trièves, în drum spre Italia. Dar acesta n-a fost decît începutul. Adevăratul alpinism sportiv și cucerirea metodică a culmilor începe la instigarea botanistului, fizicianului, geologului și matematicianului genovez Horace Benedict de Saussure, cu prima ascensiune a Mont Blancului în 1786, a lui Paccard, medic la „Chamouni" și a lui Jacques Balmat, muncitor la o fabrică de cristale și vînător, care au atins vîrful în ziua de 8 august la orele 18,23. În anul următor Horace Benedict de Saussure însuși, cu tricorn pe cap și în pantaloni scurți, cucerește, la rîndul său, cea mai înaltă culme a Alpilor denumită pe atunci „Muntele blestemat". Prima femeie care va urca pînă în vîrf va fi Marie Paradis, în 1808. Următoarea, treizeci de ani mai tîrziu — 5 septembrie 1838 — va fi Henriette d'Angeville. „Logodnica Mont Blancului", a cărei faptă de vitejie a fost salutată cu o lovitură de mortier și care a fost totodată și prima clientă plătitoare a Companiei de ghizi din Chamonix, creată în 1821.

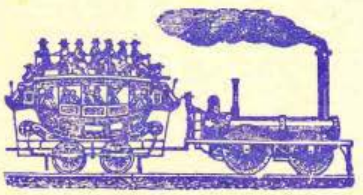

În 1754, la Zürich apărea De Alpibus commentarius, prima operă științifică completă despre munți aparținînd lui Josios Simler : deși n-a urcat decît pe culmi secundare, el este cel care a explicat cel mai bine tehnica escaladării: echipament, tovarăși de drum, sfatul excelent de a recurge la ghizi locali, itinerare, folosirea ochelarilor fumurii pentru a preveni oftalmia pricinuită de zăpadă etc.

Mari premiere : Muntele Haemus (Balcani) : Filip I al Macedoniei ; 181 î.e.n. / Etna (Sicilia) : Hadrian, 130 î.e.n. / Popocatepetl (Mexic) : Diego de Ordaz (cu scopul de a scoate din craterul vulcanului sulful necesar artileriștilor lui Hernán Cortés) 1520 / Jungfrau (Elveția) : J.R. și H. Mayer,

1811 / Matterhorn sau Cervin (Elveția) : E. Whymper, 1866 / Kilimandjaro (Tanzania) : Hans Meyer, 1887 / Aconcagua (Chili — Argentina) : M. Zurbriggen, 1897 / Ararat (U.R.S.S.) Parot, 1929 / Annapurna (India) : Maurice Herzog, 1950 / Everest (India) : E. P. Hilary, 29 mai 1953 /.

VARZĂ (Brasica oleracea)

Este una din rarele legume indigene în Europa. Insensibilă la frig, indiferentă la căldură, ea crește în deridere de la Marea Nordului pînă la bazinul mediteranean. Dacă evreii au ignorat-o, varza a devenit un deliciu, la începutul erei creștine, pentru celți, romani și germani. Ingeniozitatea țăranului a diversificat-o la extrem. Varza de Bruxelles, fără îndoială de origine flamandă, nu a fost cultivată în Franța înainte de sfîrșitul secolului al XIII-lea. Din aceeași ingeniozitate s-a născut gulia, varza de Milan, napul, loboda de grădină etc. și de asemenea, din varza sălbatică, conopida. Dar ea e rezultatul unei selecții întreprinse în Orientul Apropiat. Genovezii au adus-o în Europa în secolul al XVII-lea.

Culese și traduse de
VINTILĂ ORNARU

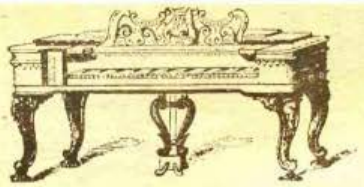

Un elev al lui Richard Wagner

Din stradă se auzeau acordurile unei melodii cunoscute. Richard Wagner ascultă cîteva clipe cu atenție. Nu își dădea seama de unde cunoaște atît de bine notele acestea. Erau, desigur, sunetele unei flașnete. Dar melodia...

Tulburat, Wagner se ridică deodată de la masa de lucru, se repezi în stradă. Un bătrîn flașnetar învîrtea absent maneta instrumentului său de scos sunete așteptînd o cît de mică răsplată de la trecătorii grăbiți.

— E fals, totul e fals!, se repezi compozitorul. Pentru numele lui Dumnezeu, nu se cîntă așa ! Dumneata n-ai înțeles nimic din cîntecul ăsta !

— Ei, nici chiar așa, domnule, spuse liniștit flașnetarul. Tocmai mie să-mi spuneți una ca asta ? !... Păi eu știu cîntecul foarte bine. Nu vă dați seama, îl ascult de cîteva zeci de ori într-o zi.

— Omule, dumneata îl cînți prea repede. Trebuie să învîrtești mai lent. Uite, cam așa. Și Wagner începu să răsucească el maneta cutiei. Se transpuse imediat în lumea cîntecului spre uimirea trecătorilor dintre care unii îl cunoșteau pe maestru.

Uimit de mulțimea care se adunase deodată flașnetarul spuse :

— Cred că aș putea încerca și eu.

Muzicianul îl ascultă cu atenție. Păru mulțumit. Îi întinse bătrînului cîteva monede, gest care îl făcură imediat mai mulți trecători.

— Să știți, domnule, că numai așa o să cînt de acum încolo. E o melodie frumoasă, dar spuneți-mi : cu cine am avut onoarea ?

— Îți mulțumesc că îmi apreciezi compozițiile. Sînt Richard Wagner iar bucata e marșul nupțial din opera mea „Lohengrin".

După cîtăva vreme, Wagner îl auzi din nou pe flașnetar. Își dădu imediat seama că e chiar el după felul cum păstra tempo-ul. Coborî în stradă spre a-i mai oferi bătrînului cîțiva bănuți. De data aceasta mai mulți trecători stăteau în jurul flașnetei. Cutia vechiului instrument era ornată cu o firmă strălucitoare. Pe ea se putea citi : Hans Richter, fost elev al lui Richard Wagner.

MIHAI POPESCU

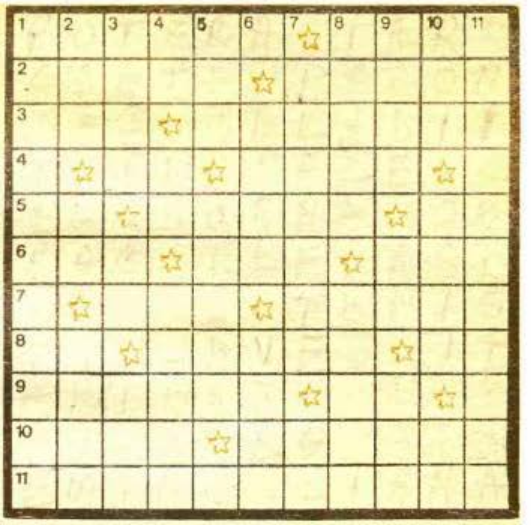

Joc de cuvinte

ORIZONTAL : 1) Cursă angajată pentru voinicii codrului (arhaism) ● Defecte ce țin de gene. **2)** Unicat pe firul vremii ● Treaptă la poartă feroviară. **3)** Util fără petic ● Ghimpi pe firul vieții. **4)** Dați la sfîrșit ! ● Zbor de porumbei pe-ntunecata planetă albastră. **5)** Cel ce nu e de față ● Suport pentru un joc actoricesc ● Scînteie rațională printre minunile Universului. **6)** Umblă anapoda, se pare ● Ecou din fîntînele ! ● Sportivi neîntrecuți. **7)** Poartă o barcă (sg.) ● Minge maltratată de două rachete zburătoare. **8)** Totdeauna pe scurt ! ● Focul rece ce arde ● La marginea infinitului ! **9)** Căi de comunicație, cu sens unic, la purtător ● Pe loc de cinste la masa lui Brâncuși. **10)** Pasă de zi și noapte ● Locul unde soarele sparge norma. **11)** Calitatea astrală a poeziei românești.

VERTICAL : 1) Generație veșnică. **2)** Poezie aclamatoare ● Nota tonului ● O ușă deschisă. **3)** Simț lovit, deși abil ● Venele ce duc la inimă, fără vocale ● Vîrful triunghiului. **4)** Lîngă... cetera ! ● Sînt concentrat ● Indispoziție de caval. **5)** Degetul de copac ce-mi bate-n geam ● Debara la sat. **6)** Prezența în banca de școlar ● Un clișeu din filmul cuvîntului. **7)** Copiii bătrîni ai aștrilor fierbinți ● Loc la urmă ! **8)** Pat la sabie ● Apar din lipsa sau abundența luminii... **9)** A se consuma luminînd ● Fuscei la scara vîrstei ● A potoli arșița cu ploaie. **10)** Populație zburătoare emigratoare ● Se urnesc dacă le ungi ● Prefix ce te contrazice. **11)** Un sport reconfortant, pe terenul aurului cenușiu.

AURORA MOLDOVAN VLAD
Alba Iulia

TEATRALĂ
(Biverb : 6, 4)

$V^{i}_{+}V=O$

O CAPITALĂ
(Metagramă anagramată : XXXXXO—XXXXOX)

r

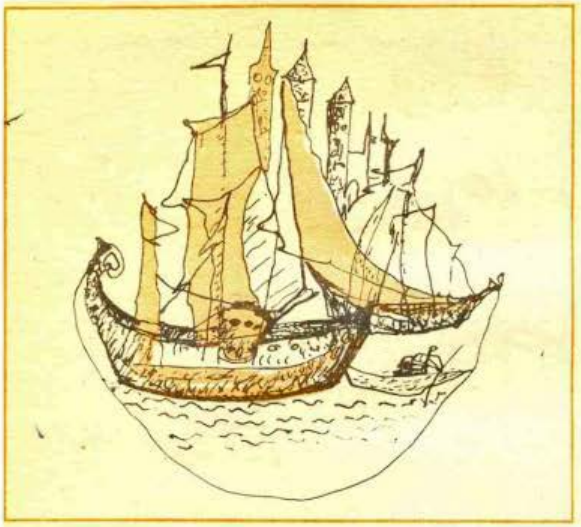

CINCI COPEICI

Marele Tolstoi își făcuse obiceiul în ultimii ani ai vieții să umble îmbrăcat în straiele țăranului rus. Aflindu-se într-o zi pe peronul unei gări văzu că de la fereastra unui vagon o doamnă îi face cu insistență semn cu mîna :

— Moșule, moșule, grăbește-te! Ajută-mi să car valizele astea. Nu vrei să cîștigi un ban ?

Nedumerit, Tolstoi nu se clinti din loc cîteva clipe. Apoi, zîmbind, urcă scara vagonului și coborî cuferele călătoarei. Femeia îi mulțumi și îi dădu cîteva copeici. Cineva de pe peron îl recunoscu :

— E Tolstoi, Contele Tolstoi!

— Unde?, întrebă curioasă și doamna care abia coborîse din tren. Un călător i-l arată pe bătrînul falnic care își aștepta liniștit trenul. Femeia, se apropie, stingher, de marele scriitor.

— Îmi cer iertare, conte! Știți, nici nu mi-am dat seama... Nu-mi luați în nume de rău... Vă rog să-mi înapoiați...

— Nu, în ruptul capului: nu! Vreau să păstrez banul ăsta, răspunse Tolstoi zîmbind. Sînt bani cîștigați cinstit!

Pronume

El cu SINE nu se-mpacă
E un fel al LUI de-a fi.
(ELE) pe la colțuri toacă
Vrînd-pe TOATE CELE ști.

CINEVA e mult mai tare
Decît ORICE ins banal
FIECARE pe CUTARE
Îl bîrfește marțial.

NIMIC parcă meditează
NIMENI face tot la fel.
Iar ACEEA-n jilț de-amiază
Îl poftește pe ACEL...

Dinspre Iași cărunt MATALE
A sosit c-un tren de zi.
Veseli I-au ieșit în cale
Doi nepoți, un TU și-un TI.

DINSUL ni-e ruda noastră...
Îl prezintă-ndată EA
Și la braț cu... DUMNEAVOASTRĂ
Pornesc spre DOMNIA-SA.

Constantin Atomii

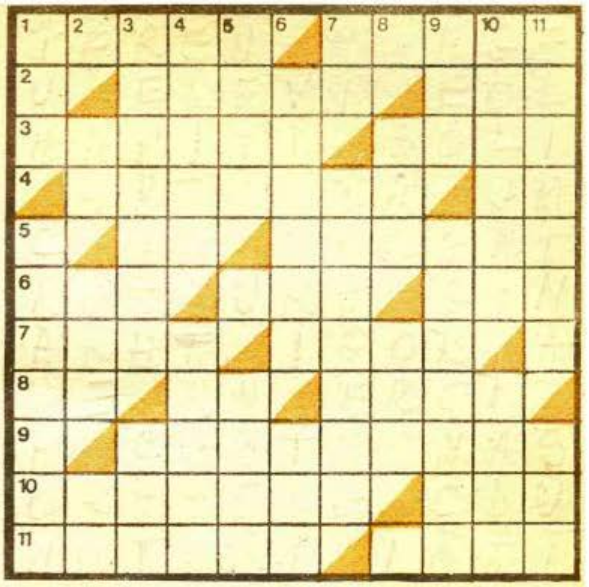

FOTBAL

— Repriza I —

ORIZONTAL : 1) Ovalul miraculos în care evoluează jucătorii și... miile de suporteri... ● ...precum și obiectul disputei aprige de pe gazon. **2)** Calitatea fotbaliștilor în raport cu antrenorul echipei ● Zeul vinturilor. **3)** Sustrași ● Mesageri. **4)** Comparație pentru un virtuoz al jocului cu balonul rotund (pl. fem.) ● La capătul drumului ! **5)** La vîrful ierbii ! ● Treceri în fruntea clasamentului. **6)** Din familia cartonașului roșu (... „Explozia" de după gol ● Primele gînduri ! **7)** Intervenție la sol ● Personaj din literatura rusă. **8)** Primele meciuri ! ● Runda 12 ! ● Personaje remarcabile ale unei competiții sportive. **9)** Diminutiv pentru un vas de bucătărie. **10)** Mici așezări urbane ● Localitate în India. **11)** Calificări ● Murdărit cu noroi.

VERTICAL : 1) Prima parte a campionatului ● Cui în talpa fotbaliștilor. **2)** Abis ! ● Măsurate și de ceasul stadionului ● Rol de frunte ! **3)** Prima sau a doua, fără prelungiri, care constituie durata unui meci ● Nivel. **4)** Cei dintîi ● A tușa terenul. **5)** Clari ● Portar. **6)** Dătător de speranțe (pl.) ● Localitate în U.R.S.S. **7)** Primele mingi ! ● Șut spre poartă sau încercare la pronoexpres. **8)** Gol ● Prefix cu semnificația „oră". **9)** Nouă ! ! ● Evoluează în teren. **10)** Puncte pentru fotbaliști ● Evoluează la săritura peste... casă. **11)** A trece în... aut ● Tras spre gol.

Dicționar : EOL, ODU, TLI, ORO.

NICOLAE ROTARU

UN PICTOR

(Metagramă anagramată :
OXXXXX—OXXXXX)

r

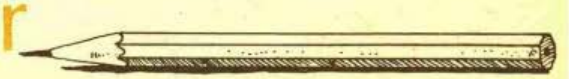

Zîmbiți,vă rog...

„OBIECTE" PIERDUTE

Un trecător vede pe un altul întins pe trotuar, părînd a căuta ceva.
— Ce ați pierdut?
— Mi-am pierdut... echilibrul.

PĂRINȚI ȘI COPII

Fănel se alintă pe lîngă mama lui.
— Spune-mi, mămico, ce însemn eu pentru tine ?
Puțin surprinsă de întrebare, mama răspunde:
— E incalculabil, dragule.
— Ah, ce bine îmi pare. Atunci ai putea să-mi dai în avans douăzeci de lei pentru cinema ?

PESCĂREASCĂ

— Vreți să pescuiți păstrăvi în rîul acesta ?, întreabă paznicul pe pescar.
— De ce? E interzis?
— Nu, dar ar fi o minune.

DOUĂ PREMII

— Am luat două premii la școală. Unul pentru memorie.
— Și al doilea?
— Nu-mi mai amintesc.

UMOR ABSCONS

Dentistul privește în gura pacientului și strigă :
— Ce carie mare!... Ce carie mare... ce carie mare...
— Și de ce o spuneți de atîtea ori, se miră pacientul.
— Eu am spus-o numai o dată. A repetat-o ecoul... ecoul... ecoul...

CALVIȚIE

— Doctore, îmi pierd părul. Îmi puteți da ceva ca să-l păstrez?
— Da, o cutiuță.

PROFESIONISTUL

— Șofer, te rog să fii atent, roagă un pasager. La fiecare viraj mă tem să nu cad în prăpastie.
— Faceți ca mine. Închideți ochii.

PICIORUL

— Un om se rănește la picior, călcînd pe niște cioburi.
Doctorul îi dă o rețetă de picături pentru ochi.
— Dar, doctore, pe mine piciorul mă doare.
— Știu, răspunde doctorul, dar dacă ați fi văzut pe unde pășiți, nu s-ar fi întîmplat.

UN RĂSPUNS

— Băiete, ești foarte slab la istorie. Să copiezi lecția de douăzeci de ori.
A doua zi elevul prezintă caietul. Lectia este copiată numai de 15 ori. Profesorul face această observație, la care elevul răspunde:
— Se poate, știți, eu sînt slab și la aritmetică.

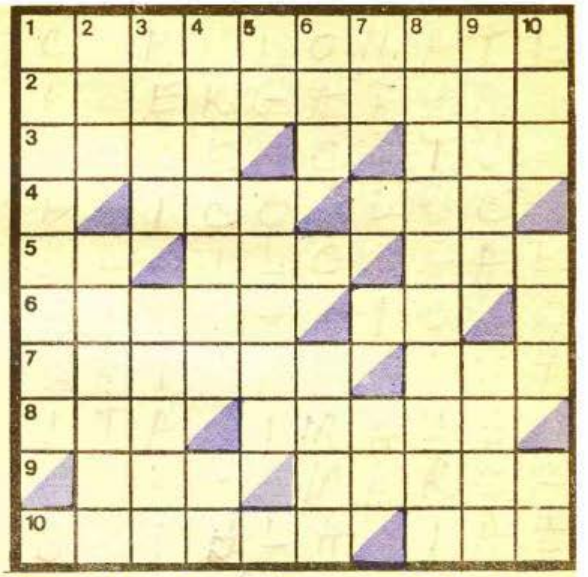

FOTBAL

— Repriza a II-a —

ORIZONTAL : 1) Întreceri fotbaliste cu tur și retur.. 2) Fuga de pe gazon, de pildă. 3) Strigătul tribunelor ● Partea întîi a campionatului. 4) Are valoarea douăzeci ● Clasament. 5) Latura stîngă ! ● Ion Luca Caragiale ● Privitor la Țara cocoșului galic. 6) Expediată ● 1—0 ! 7) Șut cu... eșec ● Constituie terenul. 8) Bătută într-un război pașnic ● Obligatoriu. 9) Marcată de ceasul stadionului ● A înscrie. 10) A fenta adversarul ● E lac de apă.

VERTICAL : 1) Titluri pentru arbitri. 2) Intrare pe fir ● Nu-i profesionist. 3) Disputa de pe gazon ● Fac parte din echipament. 4) Fără echivoc (fem.) ● Abatere pe extrema stîngă ! 5) Ion Gruia ● Specialiști în exploatarea solului. 6) Orac ! ● Prenume feminin. 7) Hent, în ultimă instanță ! ● Pasă pe stînga ! 8) Regretabile puncte marcate în propria poartă. 9) Un fel de team ● A face să-l treacă toate apele. 10) Iar din cronici ● Echipă... ● ...de la un cap la altul, în ordinea alfabetică.

Dicționar : ICO, ILC, EMMA, EAR.

NICOLAE ROTARU

GEOGRAFICĂ

(Monoverb cu incastru anagramat : xxxxxox)

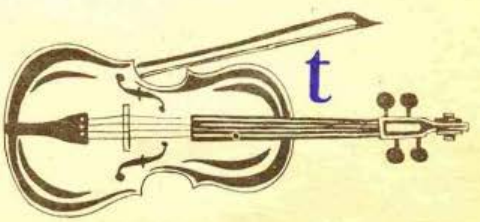

ADDENDA la volumul „Zile de pescuit" de Radu Anton Roman

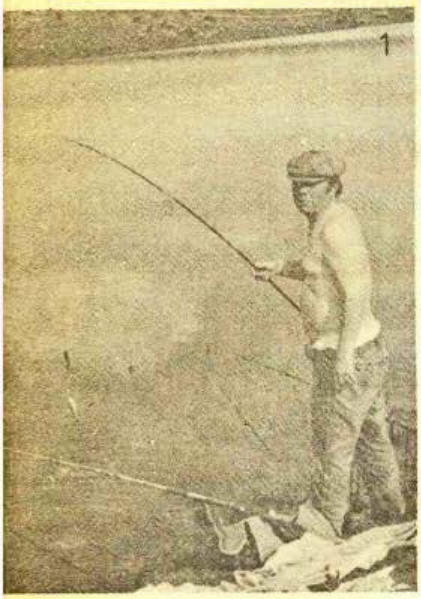
1

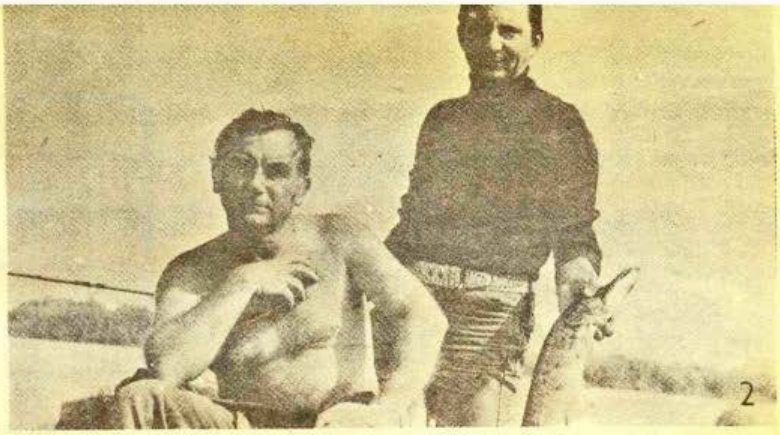
2

1. Ion Băieşu a prins doi chitici deodată. Ce vor deveni ei în „Balanţa" romanelor viitoare ? 2. Dumitru Radu Popescu, o ştiucă, profesorul Dinu Beuran : toţi trei într-o lotcă, fără a socoti şi ghiolul Bogdaproste 3. Petre Luscalov le spune în şoaptă lui Darie Novăceanu şi Radu Anton Roman o reţetă teribilă, cunoscută doar de el : Cum se face o saramură fără peşte 4. Regizorul şi eseistul Ion Cojar pozînd pentru neuitarea şalăilor de pe Mostiştea 5. Valeriu Pantazi a înfruntat o zi întreagă iarna pe Valea Argovei pentru o singură fotografie făcută cu o ştiucă de împrumut

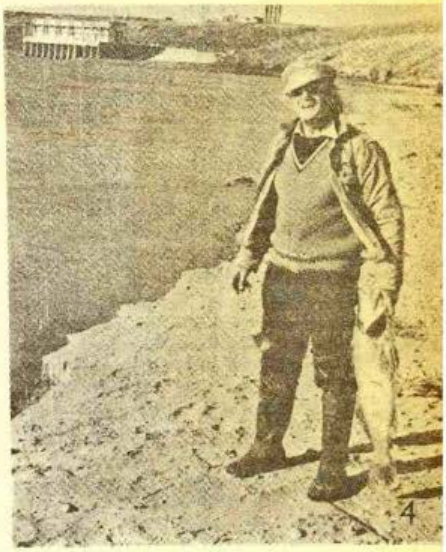
4

3

5

ANECDOTE?

LOGICA

Un australian şi-a cumpărat un bumerang nou. Şi nu mai putea să scape de cel vechi.

CANDIDATUL

— Care e părerea ta despre Mitică ?

— Cred că cel puţin pe jumătate e nebun.

— M-a cerut azi de nevastă.

— Atunci e nebun de-a binelea.

EXCEPŢIE

Ofiţerul stării civle :

— Cununia dumneavoastră, domnule, e fixată pentru mîine.

— Bine, dar mîine nu se poate... Vă rog...

— Ei, atunci fac o excepţie. Dar să ştiţi că data viitoare trebuie să veniţi în ziua fixată.

VECINI

— Lîngă mine locuieşte un pianist.

— Vai, îmi închipui cum te poate deranja !

— Deloc. Şi eu sînt pianist. Noaptea cîntăm amîndoi la patru mîini.

RAŢIONAMENT

— De ce oare toţi exploratorii se duc să cerceteze Polul Nord şi Polul Sud în timp ce nimeni nu pleacă la Polul Est sau Vest ?

— Cine ştie, poate pentru că e prea cald.

MOZAIC

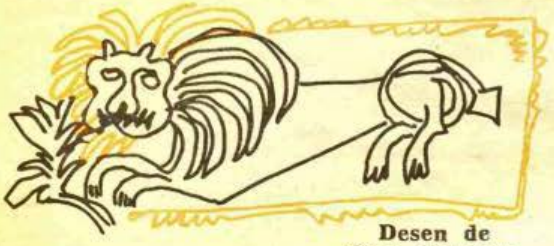

Desen de
Gabi Popescu

ORIZONTAL : 1) E ceva la mijloc ● Blană de cîine. **2)** Întreprinderea de stat. **3)** Leagănul copilăriei (pl.) ● Teritoriu de vis. **4)** Gură de Tîrgoviște ! ● Centru muncitoresc. **5)** Fata lui Delavrancea! ● Literă cirilică. **6)** Pus la îngrășat ● Costum de plajă ● Cap de acuzare. **7)** Supliment de viteză ● Constructor de case. **8)** Intră în posesia lui ! ● Omul, la cel mai înalt nivel. **9)** Lucrare scrisă ● Dublu efort (pl.). **10)** O aruncătură de praștie ● Aduse în fața instanței ● Obtuz din născare. **11)** Sigure pe sine (pl.) ! ● Cu multe facultăți la activ (pl.). **12)** Oprit la intrare.

VERTICAL : 1) Aleargă de nu-i ating călciiele de pămînt ● A ieși din circulație. **2)** Prima la datorie ● Ochii care nu se văd (sing.) ! **3)** Pană de inspirație ● De aceea ! **4)** Imobil de stat ● Spațiu mioritic. **5)** Combinat de fire sintetice (fem.) ● Centrare pe centru. **6)** Căței pentru rebusiști ● Reacție în lanț. **7)** Bază de susținere ● Omul savanelor ● Trepte de interior. **8)** Refugiu pe timp de furtună (pl.) ! ● Autoritatea romanului. **9)** Motiv central ● Plină de aspirații. **10)** Structură de rezistență (pl.) ● Blană de urs polar ● Scobit pe dinăuntru. **11)** De colo-colo ● Călărești pe malul Vezii. **12)** Reținut la masă.

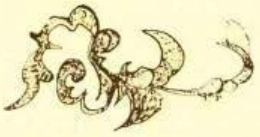

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
11											
12											

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									
10									

AMBIANȚĂ

ORIZONTAL : 1) Ține de foame ● Tovarăș de suferință. **2)** Dare de seamă ● Vlahuță fără vioara-ntii. **3)** Se lasă greu (pl.). **4)** Așezat în capul mesei ● Nu mai e în vigoare. **5)** Unul nehotărît ● A delimita în spațiu. **6)** Omul de peste deal. **7)** Inimă de frate ● Parolă de identitate. **8)** Element de sudură automată ● Formație... vocală ! (pl.). **9)** Nu duce lipsă de nimic. **10)** N-au nimic de împărțit între ei ● Îi zboară mințile în toate părțile.

VERTICAL : 1) Corespondent de presă ● Capăt de țară (pl.). **2)** Vede paiul din ochiul altuia. **3)** Mînă spartă. **4)** Formă de stat (pl.) ● Ținut lîngă inimă. **5)** Anonimul bine precizat ● Prinde aripi ! **6)** La diez ! ● Cu ochii închiși ! **7)** Linie de demarcație ● Cap în Italia ! **8)** Cea frumos curgătoare și limpede ca cristalul ● Premiul al doilea (abr.) ! **9)** Colector de lapte și miere ! ● Numere de vîrf. **10)** Coadă la bilete !

CORNEL POPESCU

UN FILOZOF

(Metagramă anagramată :
XXXXXO—XXXXOX)

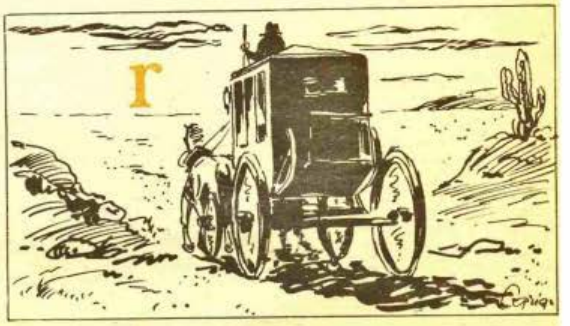

Vechi umor românesc cules din Almanahuri din secolul trecut

1839

Doi oameni se certau pentru vreo pricină și unul dintre ei, necăjindu-se îi trase celuilalt o palmă.
— La dracu ! strigă lovitul. Asta o faci din glumă sau cu dinadinsu ?
— Cu dinadinsu, zise cel dintîi.
— Ai noroc, îi răspunse celălalt, căci astfel de glumă n-aș fi suferit niciodată.

Doftorul unei corăbii prescria fără deosebire mai pentru toate boalele apă de mare. Din întîmplare a căzut odată în mare și s-a înecat.
— Vai, strigă un corăbier, iată doftorul nostru a căzut în spițeria lui.

Un om a cumpărat de la altul un cal pentru douăzeci și cinci de galbeni și cu condiția să plătească cincisprezece numaidecît, iar zece să rămînă dator.
După cîtăva vreme vînzătorul îi cere banii.
— Ce fel de vorbă e asta ? îi răspunse cumpărătorul. Tocmeala noastră a fost că plătesc cincisprezece galbeni și că îți rămîn dator cu zece. Dacă ți-aș plăti acum datoria, atunci nu ți-aș mai rămîne dator.

Unul se certa într-o zi cu muierea lui și zicea mînios :
— Tu nu ești vrednică nici ca să te ia dracul.
Muierea se îndrăcea tot mai mult și nu mai isprăvea cu ocările ei.
— Ei bine, strigă în sfîrșit bărbatul, îmi iau vorba înapoi : ești vrednică să te ia dracu.

1857

Cînd s-a făcut podul de pe apa Oltului, se zice că, la isprăvirea lui, un necunoscut sta pe pod și-l observa pe toate părțile cu mare băgare de seamă. Arhitecții fiind și ei de față îl întreabă :
— Găsești vr-un cusur la dînsul ?
— Ba nu, răspunse acesta, mă uit și eu ; prea bun, prea bine ați făcut că l-ați pus în latul riului, că de-l puneați în lungul lui nu-l mai isprăveați o mie de ani.

Un student pedant s-a bătut de patru ori în duel susținînd că Dante a fost mai mare poet decît Ariosto. Cînd a fost la ceasul morții sale a mărturisit duhovnicului său că el n-a citit nici pe Dante nici pe Ariosto.

Un tată se întorcea acasă împreună cu fiu-său care mîna caii de la căruță. Cu toate poveștele lui taică-său, fiul gonea foarte tare. Tatăl, pierzîndu-și răbdarea, zise :
— Să mă fi purtat eu cu părinții mei tot așa, m-ar fi învățat ei minte.
— Cine știe ce fel de părinți de ispravă ăi fi avut dumneata, răspunde fiul neascultător.
— Mai de ispravă decît ai tăi, blestematule, îi răspunse tatăl necăjit.

Un învățat în matematică era de multă vreme însurat. Totuși nu avea copii. Într-o zi, oarecine zise nevestei sale că bărbatu-său ar fi cel mai învățat om în științele matematicii.
— Da, se poate, răspunse soția aceluia, dară din nenorocire nu știe să înmulțească.

1861

O fată bătrînă care voia să fie tot tînără la 50 de ani, zicea că are numai 25.
— O sciu, respunse unu glumeț, căci suntu 25 de ani de cîndu totu spui aceasta.

Un giubeliu vine într-o adunare de dame și se adresează către dînsele ca totu d'auna astfelu : „Ce faceți cocoanelor ?"
— D-le, zisse una din elle, pînă cînd o să zici tctu așa ? Zi și d-ta Madam, după cum se obicinuesce azi.
— Ci ca lăsați colo de „Madam" că tot madame ați fost pînă v-ați măritatu. Mai fiți și Cocoane !

În timpul cholerii, oarecine întreba pe altul.
— De ce în provincii mor mai puțini oameni de cîtu în București ?
— Fiindu că în provincii nu suntu așia mulți medici ca în Bucuresci, a respunsu cellu altu.

A. P.

Condeiul și racheta

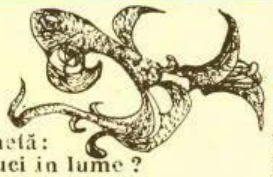

Condeiului, îi spuse o rachetă:
„— Care-i aportul ce-l aduci în lume ?
Cu mult mai mare este-al meu renume.
Tot cosmosu-l străbat, ca o cometă.

Racheta nucleară-i al meu nume
Și forța mea azi nu mai e secretă.
Eu, viața, pot s-o curm de pe planetă,
Mai mult decît orice holeri sau ciume !"

Condeiul ripostă cu indignare:
„— Cultura, o aștern eu pe hîrtie.
În schimb, tu o distrugi, ești o urgie!"

De pace, omenirea, lipsă are.
Dar ea, de pustiire e salvată,
Doar în condei... racheta de-i schimbată!

Fabula milei

Un cui bătut greșit într-o potcoavă
Făcu pe-un cal să șchiopăteze tare
Și cum de sat era în depărtare,
Microbii îl pîndeau ca o otravă.

Stăpînul lui în ajutor nu-i sare
Să-i scoată cuiul fără de zăbavă,
Deși vedea că rana lui e gravă,
Crezînd că pentru cal e o cruțare.

Și bietul animal pieri cu zile,
Jertfit pe seama presupusei mile.
Iar despre-aceasta se mai poate spune:

Chirurgul n-are inima de gheață.
Cînd taie-o mînă, el salvează-o viață.
Și mila, uneori, e slăbiciune !

Ionel Gologan

LA INIMĂ

(Monoverb eliptic anagramat : (4), 5=8)

SĂ - uri

să lichidezi un solid
să evoluezi la paralele pînă la infinit
să calculezi aria cercului vicios
să te bronzezi pe locul trei
să închei o pace la toți nasturii
să o ții una și bună sus și tare
să faci o locomoție cerebrală
să-ți faci o datorie din drepturile de autor
să faci praf un aspirator cu o coadă de mătură
să-ți vină rău dar să-ți stea bine
să cazi pe spate la fața locului
să cureți un cartofor și să-l prăjești pai
să bați un covor pînă spune tot
să polenizezi o polemică
să mijlocești o suită de josnicii
să faci pe dracu-n patru și să ajungi în rai
să iei startul greșit ca să te autodepășești
să-ți tragi palme pînă-ți îmbogățești palmaresul
să viu colorezi o natură moartă
să joci popa-prostu prin corespondență cu Vaticanul
să prinzi posturi străine de pregătirea ta profesională
să-ți angajezi secretară nevasta unui director
să întîrzii mintal
să-ți bagi degetul în nas pînă-ți scoți ochiul
să fotografiezi un porc și de crăciun să-l faci diapozitive
să-ți dai ultima suflare în luminările de pe tort
să te resemnezi cu pixul
să te ruinezi unul de la ICRAL
să-l faci pe sus-numitul să ajungă sub-semnat
să se facă inventarul la penitenciare
să fii K.O. dar să ți se pară O.K.
să latri la fiecare lună
să faci de două parale un fecior de bani gata
să ți se scoată pe nas un muc de țigară
să-ți furi singur musca de pe căciulă

MARIAN BODEA

Să fii înciulată cu vîrf și îndesat

PICTURĂ

O doamnă, pe cît de voluminoasă, pe atît de vorbăreață, reușește să fie primită în atelierul lui Picasso.

— Oh, maestre, strigă ea, ce minunăție! Ah, dacă aș putea lua cu mine ceva din strălucirea culorilor dumneavoastră!

— Ați și făcut-o, doamnă, răspunde zîmbind pictorul. V-ați așezat pe una din paletele mele!

JUDO

La armată, patru soldați se prezintă la căpitan. Acesta îl întreabă pe unul dintre ei :

— Ce făceai dumneata în viața civilă ?
— Judo, eram „centură portocalie".
— Dar dumneata? întreabă căpitanul.
— Tot judo. Eram „centură maro".
— Și dumneata ?
— Eu eram „centură neagră".
— Și dumneata? este întrebat al patrulea.
— Centură de flanelă, răspunde acesta.

ÎN AUTOCAR

Într-un autocar, în care toate locurile sînt ocupate, urcă o doamnă în vîrstă. Negăsind loc, ca se așează pe locul șoferului, care încă nu s-a urcat. Ceilalți pasageri intervin, dar doamna replică: „Șoferul e tînăr, poate să stea și în picioare!".

STOMATOLOGICĂ

Dentistul spune pacientului.
Acesta e un dinte mort. Îi fac o coroană ?
— A, nu, îngropați-l fără ceremonie.

GÎNDIRE LOGICĂ

La lecția de gramatică :

— Deci, Andrei, spune profesorul, dacă spun „Mi-am luat umbrela", ce timp este?
— Un timp ploios!

CÎTEVA MONEDE

O doamnă dă cîteva monede unui cerșetor și nu primește nici un răspuns.

— Ei, ce se spune ?

Cerșetorul răspunde:

— Mai trebuie.

OAMENI PAȘNICI

Un trecător oprește pe altul pe stradă și îl întreabă:

— Nu vă supărați, ați văzut cumva prin apropiere vreun polițist ?
— Nu, nici unul.
— Foarte bine. Dați-mi portofelul.

ÎN EXCURSIE

Un orășean în excursie la țară privește un pom și spune proprietarului:

— Pomul acesta n-o să facă prea multe mere în acest an.
— Sigur că nu. E un păr.

SEMNUL DE EXCLAMARE

Un conducător auto începător se enervează:

— Ah, pietonii ăștia sînt întotdeauna în mijlocul drumului.
— Cred că ar fi mai bine, îi spune soția, dacă ai coborî tu de pe trotuar.

MISTERUL

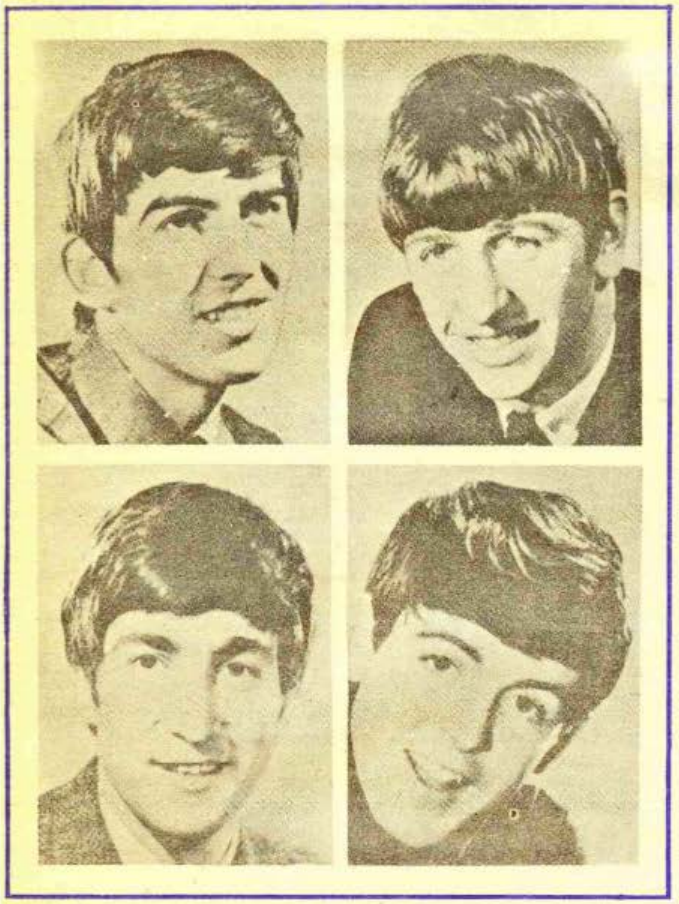

LENNON-McCARTNEY

11 decembrie 1980: o dată tristă pentru toți iubitorii muzicii ușoare. În ziua aceea a plecat dintre noi, asasinat, cel care, alături de colegii săi din formația Beatles (dar și singur, apoi), a fost un idol al tinerilor: John Lennon. Cîntecele Beatles-ilor au definit și au marcat o generație, influențîndu-le covîrșitor pe următoarele, și întotdeauna a plutit un mister asupra modului lor de concepere. Semnate, aproape invariabil, Lennon-McCartney, nu s-a știut niciodată cît și care a fost aportul fiecăruia dintre cei doi, atît în domeniul muzicii cît și al textului. Împreună cu colaboratoarea noastră Cornelia Creiveanu (căreia îi mulțumim pe această cale), am cercetat o serie de articole, interviuri, recnezii, cronici, din dorința de a înfățișa iubitorului de muzică și mai ales fan-ilor necondiționați ai grupului Beatles o imagine cît mai apropiată de realitate a alchimiei secrete din laboratorul de creație al celor doi titani (să nu ne ferim de cuvinte) ai muzicii rock. Cu o săptămînă înainte de moartea sa, rugat să ia la rînd cîntecele formației, să comenteze geneza lor, influența pe care au avut-o, adăugînd eventual amintiri legate de ele, Lennon a acceptat cu un surprinzător entuziasm, după ani de refuzuri. „Mă întrebați despre munca mea, despre munca mea de o viață" – a spus el, cu o tulburătoare previziune a apropiatului sfîrșit. „Sînt mîndru de ea. Sînt gata să discutăm". Desigur, cele de mai jos sînt, în principal, amintirile și părerile lui Lennon, ale cărui relații cu Paul McCartney n-au fost prea strălucite încă din ultima perioadă de existență a formației Beatles, și aici, din păcate, trebuie să recunoaștem că un rol nefast l-a jucat partenera de viață și apoi soția lui Lennon, japoneza Yoko Ono. Dar slăbiciunea aceasta, omenească am zice, a marelui dispărut, face și ea parte din personalitatea sa, completînd portretul unui artist sensibil, dureros de sensibil chiar, delicat, pudic în sentimentele sale, cinic uneori, dar înzestrat cu forță artistică și de caracter aparte. Această trecere în revistă a unei „munci de-o viață" este un tribut, un omagiu adus lui John Lennon și în egală măsură colegilor săi.

Octavian Ursulescu

Cîntecele sînt ordonate alfabetic (după titlul original) și este inutilă prezentarea lor, ele intrînd în conștiința melomanului rock și alcătuind, astăzi, un adevărat „fond de aur" al genului. Lennon nu-l cruță pe McCartney (nu vom ști niciodată cîtă exagerare și cît adevăr ascund afirmațiile sale) dar îi și recunoaște meritele, cînd este cazul. Deci, mai presus de toate, un **document** John Lennon despre munca în sînul formației Beatles, despre creația sa, despre colaborarea cu Paul McCartney.

● **Across The Universe (Prin univers).** Îi aparține aproape în întregime lui Lennon care, nemulțumit de rezultatul final, a donat cîntecul Fondului mondial pentru protejarea naturii (World Wildlife Fund), neintenționînd să-l mai utilizeze vreodată, dar producătorul Phil Spector l-a scos la iveală pentru albumul „Let It Be". Iată ce declară Lennon: **„A fost unul din cîntecele care nu m-au lăsat să dorm. Nu am vrut să-l scriu. Eram doar ușor agitat, am coborît scările și n-am putut adormi pînă nu l-am pus pe hîrtie. Din păcate, este o înregistrare jalnică a unui mare cîntec, am fost extrem de dezamăgit. Chitara este dezarcordată și cu cînt fals, pentru că eram distrus din punct de vedere psihologic. Nimeni nu mă sprijinea, nu mă ajuta, dar pierdeam ore întregi punînd la punct mici detalii la partea lui Paul. Cînd venea rîndul părții mele, punea stăpînire pe mine, într-un fel, o atmosferă de goliciune și nesiguranță: „Hai să încercăm cîteva improvizații"... Era un sabotaj inconștient, chiar dacă Paul va nega, zicînd că sînt nebun. Acesta-i adevărul absolut".**

● **All My Loving (Toată dragostea mea).** De această dată Paul trece pe primul plan, așa cum Lennon recunoaște cu fair-play și umor : **„E piesa lui Paul, regret că trebuie s-o spun !** (rîde). **Puneți risetele astea în paranteză, vă rog. Este o piesă al naibii de bună** (cîntînd : All my loving / I will send to you...) ; **eu fac un solo de chitară destul de neînsemnat, în planul doi".**

● **And I Love Her (Și o iubesc).** Din nou o melodie McCartney, anticipînd excepționala sa baladă „Yesterday". Lennon își amintește să fi contribuit cu ceva doar la cele 8 măsuri din secțiunea de mijloc a piesei.

● **Any Time At All (Oricînd).** Un efort comun anticipînd cîntecul „It Won't Be Long" (Nu va mai dura mult) Se regăsește aici clasicul Do-La minor, ca și în „Michelle".

● **Baby You're A Rich Man (Ești un om bogat).** Este o combinație de două piese separate, una a lui John, cealaltă a lui Paul, puse în final laolaltă. Jumătate este în întregime a lui Lennon : **„How does it feel to be one of the beautiful people/Now that you know you are, da da da..."** (Cum te simți cînd ești unul din oamenii frumoși, acum că știi cine ești). Apoi intervine Paul, cu secvența pe care tocmai o avea la îndemînă: „Baby you're a rich man", etc.

● **Ballad of John and Yoko (Balada lui John și Yoko).** Evident, este scrisă de Lennon — în **„luna de miere"**, la Paris, dar conturul melodic fusese schițat încă înaintea căsătoriei. Este un gen de baladă folk tradițională, cîntată doar de John și Paul (Ringo Starr și George Harrison nu au participat la imprimare).

● **Beautiful Boy (Băiat frumos).** Scrisă „dintr-un foc", atît muzica, cît și versurile, de John, fiind dedicată fiului său Sean.

● **Being For The Benefit Of Mr. Kite.** Cîntecul a fost inspirat de un afiș („Cosmic de frumos") din perioada victoriană, cumpărat dintr-un magazin de vechituri — un afiș pentru „Pablo Fanques Fair" (Bîlciul P. Fanques), de pe la 1800. Întregul text al cîntecului pornește de la acel afiș, doar calul nu se numea Henry. Lennon dezmînte categoric un zvon răutăcios : **„Au fost lanste tot felul de povești, cum că „Henry the Horse" se referea la... heroină. Nici nu văzusem așa ceva în acea perioadă !".**

● **Birthday (Aniversare).** Acest cîntec, ca întregul „album alb" (White Album), a fost scris în India. După „ședințele" de incantații, cei 4 Beatles se retrăgeau în munți, mîncînd o hrană vegetariană „jalnică" și avînd mult timp la dispoziție pentru a compune. Paul avea demult de gînd să scrie ceva despre zilele de naștere — și așa a ieșit piesa de față. John : **„Cîntecul e un gunoi, dar are un sunet interesant: am pus pianul prin amplificatorul de chitară, cu acel tremolo aparte. S-ar putea să fie prima dată cînd s-a încercat așa ceva".**

● **Blackbird (Pasărea neagră).** Îi dăm din nou cuvîntul lui John : **„I-am dat lui Paul indicații importante pentru acest cîntec, dar este în întregime al lui. Paul este foarte bun în stilul acesta chitaristic, ca și John Denver".**

● **(The Continuing Story Of) Bungalow Bill (Povestea neîntreruptă a lui Bungalow Bill).** Cîntecul acesta i-a fost inspirat lui John de un personaj pe care l-a cunoscut în tabăra de meditație Maharishi, în India, și care, în „pauze", se ducea să împuște **„cîțiva bieți tigri".** Este, în parte, o glumă — un cîntec — comentariu adolescentin, în titlul căruia au fost combinate două nume — Jungle Jim și Buffalo Bill. Yoko este și ea prezentă, cîntînd alături de John.

● **Can't Buy Me Love (Nu poți să-mi cumperi dragoste).** Este Paul 100 la sută. „Can't buy me love, can't buy me love, love / ...Money can't buy me love, money can't da, da, da... / I don't care too much for money / Money can't buy me love, can't me love..." (Nu pot să-mi cumpere iubire / Banii nu pot să-mi cumpere iubire / Nu-mi pasă prea mult de bani / Banii nu pot să-mi cumpere iubire). John : **„Poate că am avut ceva de-a face cu corul și cu cîteva măsuri, nu mai știu. Întotdeauna l-am considerat un cîntec al lui Paul".**

● **Carry That Weight** (Du această povară). Din nou Paul. John : **„Cred că era într-o perioadă de tensiune cînd a scris acest cîntec".**

● **Cleanup Time (Timpul curățeniei generale).** Din punct de vedere al textului — un cîntec foarte direct; muzical — un boogie cîntat la pian, cu intervențiile vocale suprapuse fără înfloriturl. Totul a pornit de la o discuție telefonică între John (care se afla în Insulele Bermude) și producătorul Jack Douglas. Discuția se referea la anii '70 și la cei care renunță la alcool și droguri. Jack : **„Ei bine, este timpul curățeniei generale"** ; John : **„Cu siguranță că este".** Aici conversația lor a luat sfîrșit, John s-a așezat la pian, a compus muzica și apoi, avînd titlul, a adăugat povestea. Este un fel de descriere, plină de umor, a lui John și Yoko în „palatul lor" („Palatul Versailles, Dakota"): „The queen is in the counting

house, counting up the money / The king is in the kitchen" (Regina este la contabilitate și numără banii / Regele este în bucătărie).

● **Come Together (Vino împreună).** Este Lennon, scriind, dar foarte vag, în stilul unui vechi cîntec al lui Chuck Berry. Greșeala lui John a fost că a recunoscut acest lucru, așa încît a fost dat în judecată, deși similitudinile se opresc la un vers, și acesta schimbat : „Here come old flat top". John: **„Puteam să schimb acest vers în „Here comes old iron face", sau altceva. Cîntecul este independent de Berry sau orice altcineva de pe acest pămînt; a fost creat în studio, cu un text pompos. „Come together" este o expresie pe care a folosit-o Timothy Leary cînd candida pentru președinția S.U.A. Mi-au cerut să le scriu un cîntec pentru campanie. Am tot încercat și nu puteam s-o scot la capăt. În schimb, am dat la iveală acest cîntec, care lor nu le-ar fi fost de nici un folos : nu se cuvenea să aibă o asemenea melodie pentru campanie, nu? Dar Leary m-a atacat peste cîțiva ani, zicînd că l-am lăsat descoperit. Ei bine, am scris un alt cîntecel** (cîntă): **Come together and join the party (Vino și alătură-te partidului). N-a mers niciodată mai departe decît atît. Dar ei nu s-au mai întors niciodată să ceară cîntecul. Nu l-am lăsat descoperit : aveam cîntecul gata, așteptîndu-l !"** Această înregistrare „funky" este una din piesele Beatles favorite ale lui Lennon (mai bine-zis, una din compozițiile sale preferate): **„Este funky, este bluesy și eu cînt foarte bine. Îmi place cum sună înregistrarea. Poți să dansezi pe cîntecul ăsta. L-aș cumpăra".**

● **A Day in The Life (O zi din viață).** Așa cum s-a întîmplat cu multe din piesele grupului, cîntecul i-a fost inspirat lui Lennon de lectura unui ziar, în care i-au atras atenția două articole : cel principal se referea la moartea, în urma unei ciocniri de mașini la Londra, a bogatului moștenitor Guiness ; cel de-al doilea, de pe pagina următoare, era despre cele circa 4 000 de gropi de pe străzile din Blackburn, Lancashire, care urmau a fi acoperite Contribuția lui Paul: frumoasa improvizație „I'd love to turn you on".

● **Day Tripper (Excursionistul de zi).** Este un cîntec în manieră rock and roll, evident al lui Lennon. „Day trippers" sînt oameni care merg în excursii de cîte o zi. **John: „Era un fel de „You are just a weekend hippie"** (Ești doar un hippie la sfîrșit de săptămînă), **ați înțeles?".**

● **Dear Prudence (Dragă Prudence).** Cîntec scris de Lennon în India, pentru sora actriței Mia Farrow, care devenise „ușor săracă cu duhul', meditînd în permanență, nemaiieșind din coliba mică în care trăiau cu toții : „Dear Prudence, won't you come out to play" (Dragă Prudence, nu vrei să vii afară să te joci ?). John își amintește cu umor și detașare de acea perioadă de „meditație" indiană, căreia, evident, nu-i mai acordă nici o importanță : **„Ne-au ales pe mine și pe George să încercăm să o scoatem afară din casă, pentru că ar fi avut încredere în noi. Am reușit — fusese închisă acolo trei săptămîni și n-ar fi ieșit altminteri. Aceasta era „concurența" în tabăra Maharishi : cine va ajunge primul „cosmic" ! Ceea ce nu știam era că eu eram deja cosmic !** (rîde). Evident, singurul cîștigat (și îmbogățit) : guru Maharishi...

● **Dear Yoko (Dragă Yoko).** O emoționantă declarație de dragoste dedicată de John lui Yoko. John : „Ah, ce pot să spun ? (cîntînd). „Even after all these years" (Chiar și după toți acești ani)... Spune totul acest vers. Linia melodică este frumoasă și întîmplător este despre soția mea, în loc de „dear Sandra" sau oricare altă persoană pe care alt compozitor ar cînta-o, cu un subiect care ar putea să existe sau nu".

● **Dr. Robert.** Un cîntec despre medicamente și pilule, scris de Lennon — într-un fel

autobiografic, pentru că John era cel care, la începuturile activității de grup, ducea trusa cu medicamente — sarcină preluată mai tirziu de însoțitori.

● **Drive My Car.** Compoziția lui McCartney, cu un „sound" de bas de tip Tamla Motown, John : „Paul a obținut chestiile astea cu „drive my car" și „beep beep beep" în studio. Cred că noi pur și simplu le-am „aruncat" în text".

● **Eight Days a Week (Opt zile pe săptămînă).** Acesta era titlul prevăzut pentru filmul ce avea să devină, în cele din urmă, „Help !". Efortul principal (deși și Lennon a pus „umărul") aparține lui McCartney, în dorința de a obține un „single" de succes pentru film, căruia în mod fericit i s-a schimbat titlul. John : **„Ei ne-au dat titlul, Paul a scris cîntecul, dar n-a fost niciodată un cîntec bun. L-am scris, așa, „bam-bam", și am obținut single-ul dorit. Pînă la urmă numele filmului a devenit „Help !" — un titlu mai bun".**

● **Eleanor Rigby.** Un cîntec cu o melodicitate tipică McCartney. Ni se pare revelatoare amintirea lui Lennon despre nașterea acestui frumos cîntec — din ea înțelegem în ce stadiu ajunseseră relațiile dintre John și Paul în ultima perioadă a colaborării lor în sînul formației. Așadar, să-i dăm cuvîntul lui John : „Doar primul vers este al lui Paul, restul sînt în principal ale mele. El avea tema — toată povestea cu Eleanor Rigby în biserica unde fusese nunta, etc. Avea cîntecul în cap, dar avea nevoie de ajutor, dar decît să-mi ceară mie să scriu versurile, a aruncat un „Hei, băieți, terminați voi versurile !", în timp ce el își făcea de lucru cu orchestrele, cu linia melodică sau cu alte probleme prin studiourile gigant ale E.M.I. Stăteam acolo cu Mal Evans, un manager de telefoane la origine, și cu Neil Aspinall — student la contabilitate (el a devenit apoi manager de turneu) — nouă, celor trei, ni se adresa el. Am fost îngrozitor de insultat, de jignit că aruncase vorbele la întîmplare, la modul acesta. În fond, Paul voia ca eu să le scriu, dar nu mi-ar fi cerut niciodată direct asta. Acest gen de insensibilitate, care îl caracteriza, mă indispunea în ultimii ani ; vorbele acelea nu însemnau nimic pentru el. Cum oare a îndrăznit să arunce așa ceva ? Doream însă să contribui la acest cîntec, așa încît l-am scris cu ei, stînd la masa aceea din studio și gîndindu-mă. Parte din cîntec am lucrat-o împreună. Paul nu avea ideea de mijloc. El, George și cu mine stăteam în cameră și eu am vrut să ies pînă afară cînd am auzit pe cineva spunînd : „Ahh, look, at all the lonely people" (Uită-te la toți oamenii singuri) și am strigat — asta e ! Îmi amintesc că întîi am scris Părintele McCartney în loc de McKenzie, dar Paul s-a gîndit că tatăl său s-ar putea supăra. Nu am nici un merit în ceea ce privește viorile și aranjamentul orchestral : Jane Asher, prietena lui Paul din acea perioadă, l-a convertit la Vivaldi, și el a obținut aranjamentul direct din lucrările acestuia. (mimînd interpretarea la vioară, cîntă) : „Father McCartney, writing the words of a sermon that no one will hear..." (Părintele McC., scriind cuvintele unei predici pe care nimeni nu o va auzi).

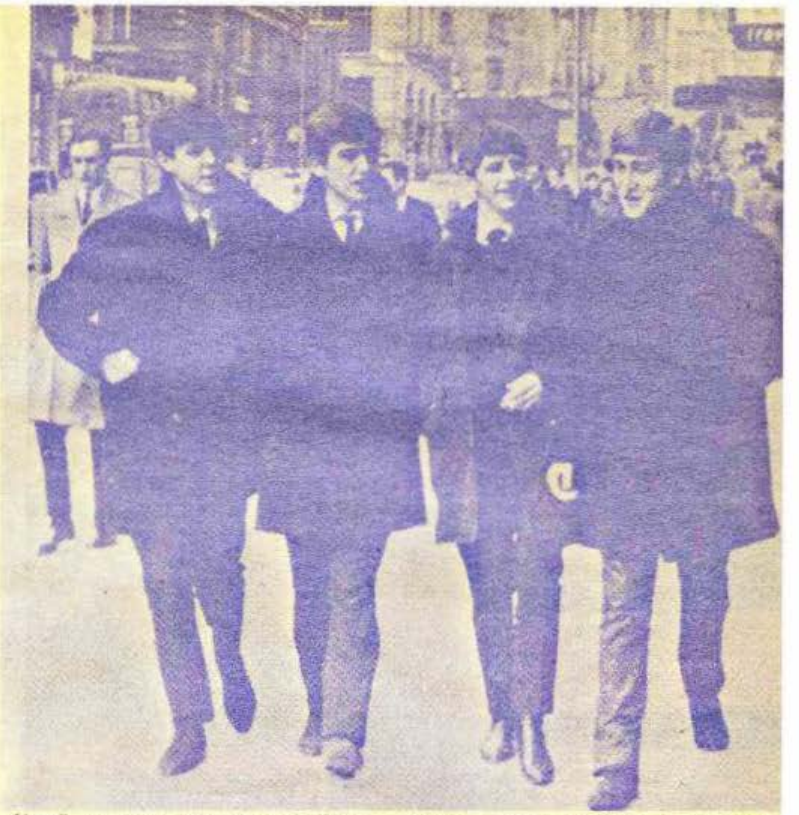

● **The End (Sfîrșitul).** Altă creație a lui Paul (neterminată) — pentru albumul „Abbey Road". John, din nou caustic: **„Are un vers drăguț : „The love you take is equal to the love you make"** (Dragostea pe care o primești este egală cu cea pe care o faci). **Dovedește că dacă Paul vrea, el poate să gîndească !".**

● **The Fool On The Hill (Nebunul de pe deal).** Să-i dăm din nou cuvîntul lui John, care nu-i recunoaște niciodată meritele lui McCartney fără o mică înțepătură : **„E cîntecul lui Paul, care dovedește că poate scrie versurile dacă e băiat cuminte" !**

● **For No One (Pentru nimeni).** Altă piesă a lui Paul McCartney, pe care John o recunoaște drept „bună", includ-o între preferințele sale Beatles.

● **From Me to You (De la mine pentru tine).** Piesă scrisă într-un microbuz, în timpul unui turneu, la începutul carierei, în drum spre Scoția. Primul vers a fost al lui John, apoi l-au continuat împreună (în forma inițială era mult mai blues). John : **„Cu adevărat un cîntec scris în combinație, compus cîntîndu-și unul în nasul celuilalt".**

● **Get Back (Întoarce-te).** Alt cîntec McCartney versiune mai reușită a lui „Lady Madonna", dacă vreți — dar înregistrarea lasă de dorit, fiind făcută în grabă. De această dată, aversiunea lui față de Y. Ono a avut un rezultat creator ! John : **„De fiecare dată cînd Paul cînta versul „Get back to where**

you once belonged" (Întoarce-te de unde ai venit cîndva), **el se uita la Yoko. Poate va spune că sînt nebun".**

● **Getting Better (Devenind mai bun).** Tulburătoare declarația lui John privitoare la acest cîntec — o mărturisire foarte intimă : **„Este ca un jurnal personal al meu. Mă recunosc în versurile : „I used to be cruel to my woman, I beat her and kept her apart from the things that she loved"** (Obișnuiam să fiu crud cu femeia mea, o băteam și o țineam departe de lucrurile pe care le iubea). **Eram, fizic vorbind, crud — nu mă puteam exprima și loveam : luptam cu bărbați, în viață, și loveam femei. Din această cauză militez atît de mult pentru dragoste și pace : sînt un om violent care a învățat să nu fie violent și își regretă violența. A trebuit să îmbătrînesc mult pentru a putea recunoaște public modul meu de a fi din tinerețe".**

● **Give Peace A Chance (Dă-i păcii o șansă).** Un cîntec care a intrat, ca atîtea creații memorabile Beatles, în conștiința tinerilor de pretutindeni. John : **„Tot ce spuneam era „Dați-i păcii o șansă". Nu am scris împreună cu Paul, dar lui i s-a atribuit cîntecul, căci nu eram încă pregătit să renunț la numele lui".**

● **Glass Onion.** O piesă comercială, dar în manieră Lennon, care mărturisește, peste ani : **„Versul cu „walrus was Paul"** (morsa era Paul) era **numai pentru a induce în eroare pe toată lumea și în special pentru că mă simțeam ușor vinovat pentru că eu o aveam pe Yoko și el nu avea nimic, iar el mă pierdea și pe mine, pentru că urma să plec... „Morsa" este doar o metaforă, nu înseamnă nimic. Putea fi la fel de bine „I am the fox-terrier"** (Sînt foxterrier-ul)... **„Well here's another clue for you all, the fox-terrier was Paul"** (Ei bine, iată un nou indiciu pentru voi, fox-terrier-ul era Paul).

● **Good Day Sunshine (Bună ziua, strălucire a soarelui).** Se simte clar „mîna" lui Paul, deși John crede că este posibil să fi „aruncat" și el un vers, două.

● **Good Morning, Good Morning (Bună dimineața, bună dimineața).** Cîntec de reclamă, aparținînd lui John, care l-a renegat însă întotdeauna, considerîndu-l un „gunoi". Expresia din titlu este împrumutată dintr-o reclamă pentru marca Kellogg.

● **Good Night (Noapte bună).** Scris de John pentru fiul său Julian. Lennon, care consideră piesa prea „încărcată", i-a dat-o lui Ringo Starr.

● **Got To Get You Into My Life (Trebuie să te fac să intri în viața mea).** Cîntecul aparține lui Paul și descrie o experiență proprie de viață, sau oricum este urmarea ei. Însuși John îl consideră una din cele mai bune realizări ale acestuia, dar o recunoaște în stilul său personal : **„Versurile sînt bune și nu le-am scris eu. Dacă spun că Paul poate scrie versuri bune dacă-și dă silința, iată aici exemplul".**

● **Happiness Is a Warm Gun (Fericirea este o pușcă caldă).** Nici vorbă să fie vorba despre heroină, cum au insinuat detractorii formației. În interiorul unei reviste despre arme, ce avea pe copertă o pușcă fumegînd, era un articol cu acest titlu, pe care Lennon l-a preluat întocmai, fără a citi vreodată articolul. **„Am preluat titlul în sensul ideii că acea pușcă tocmai împușcase un animal. Era la începutul relației mele cu Yoko și eram foarte pasional, senzual în acea perioadă. O numesc aici pe Yoko „Mamă" sau „Doamnă", însă numai la modul improvizație — restul nu înseamnă nimic, sînt doar imagini diverse ale ei".**

● **Happy Christmas (War Is Over (Crăciun fericit, războiul s-a terminat).** Este scris împreună cu John și Yoko, avînd de la un capăt la celălalt același mesaj pacifist. John : **„Sîntem le fel de răspunzători, toți, ca și omul care apasă pe buton. Ideea că cineva fie că ne va da putere, fie că ne-a luat puterea, că ne-a trimis la război sau nu, că sîntem națiuni diferite, religii diferite, ș.a.m.d. — totul este numai vorbăraie dacă nu ne este clar un lucru : atîta timp cît oamenii își închipuie că cineva le face ceva lor și că ei n-au nici un control, atunci chiar că n-au nici un control".** Responsabilitate și luciditate — teme abordate des de John în creațiile sale, în luările sale de poziție.

● **A Hard Day's Night (Noaptea unei zile negre).** Piesă „comercială" ce dă titlul primului film Beatles, al cărui titlu este dat de o expresie rostită de Ringo. A fost notată de John, regizorul Richard Lester a citit-o și le-a spus că va fi folosită pentru titlul filmului ; în dimineața următoare cîntecul

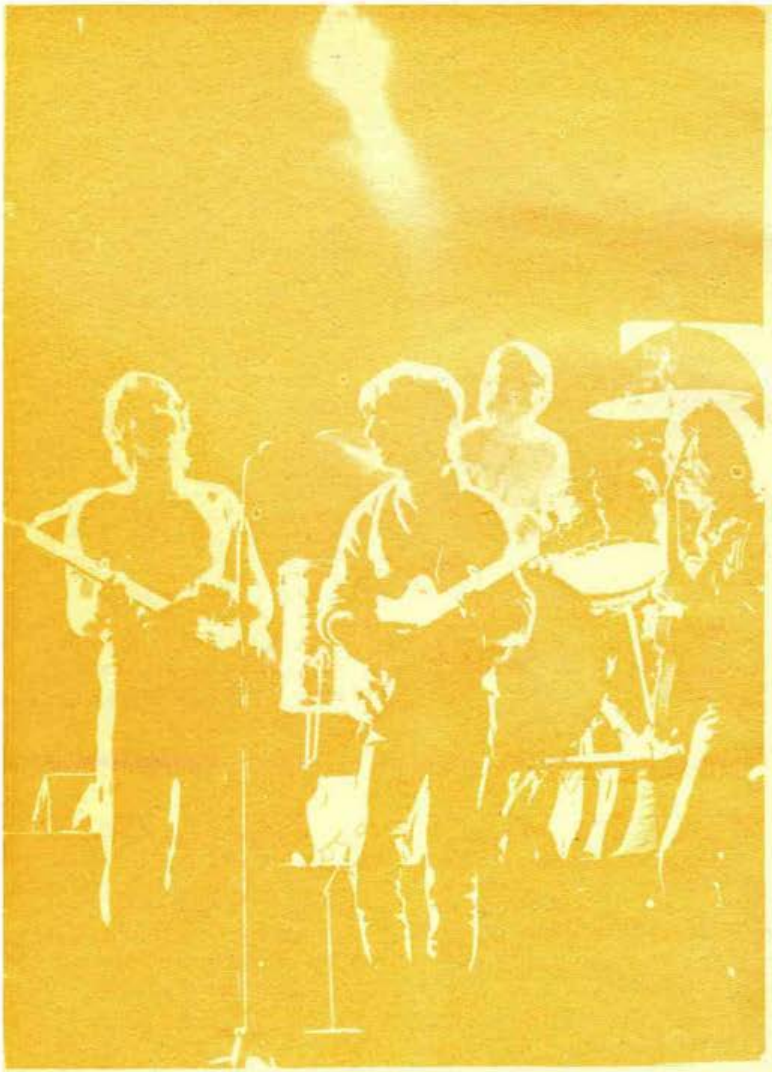

era gata... Îndeosebi în primii ani a fost o „întrecere" între John și Paul care dintre ei să figureze cu (sau să cînte) piesa de pe fața A a discurilor single. La începuturi majoritatea erau ale lui John și abia apoi Paul, conștient de acest lucru (și „complexat") a început să domine grupul prea mult pentru a nu-l deranja pe John. Dar, evident, la început Lennon domina cu personalitatea formația, fiind solist vocal sau compozitor la toate piesele de succes, în afară de „Love Me Do". John : **„Unicul motiv pentru care Paul a cîntat în această piesă este fiindcă eu nu puteam atinge notele de sus...** (cîntînd) **When I'm home, ev'rything seems to be right, when I'm home, feeling** (Cînd sînt acasă, totul pare să fie în ordine, cînd sînt acasă)".

● **Hello Little Girl.** A fost practic primul cîntec al lui John, care intenționase o piesă în maniera Buddy Holly. Să-i dăm cuvîntul autorului : **„When I see you every day I say mmm hummm, helo little girl** (Cînd te văd zilnic zic mmm, hummm, salut fetițo)... **Este aici și o parodie a unui cîntec din anii '30 sau '40 care era cam așa : It's delightful, it's delicious, it's da de da de da, is'nt a pity that you're such a scaaaerbrain** (Este încîntător, este delicios, este da de da de da nu-i păcat că ești așa o zăpăcită) (Cîntă și ride). **M-a fascinat întotdeauna dintr-un motiv sau altul, probabil că era legat de mama mea, totul este foarte freudian ; ea obișnuia să cînte acel cîntec, așa încît, pornind de la el, am scris „Hello, Little Girl".**

● **Help ! (Ajutor !).** Altă piesă titulară a unui film Beatles, Lennon mărturisește că l-a scris doar pentru că primise comanda de a-l compune pentru film, dar că, mai tîrziu, a înțeles că într-adevăr striga după ajutor, el renegînd personajul pe care-l reprezenta în acea epocă, gen „Elvis durduliu", bine hrănit, în mare nesiguranță și fără identitate. John : **„Și eu cîntam despre perioada cînd eram mult mai tînăr și toate celelalte, privind înapoi cît de ușor era totul...".**

● **Helter-Skelter (Talmeș balmeș).** 100% McCartney. John : **„Toată povestea cu Manson a fost construită 'n jurul lui „Piggies", a lui George și un cîntec al lui Paul despre un iarmaroc englez. N-are nici o legătură cu nimic și cu atît mai puțin cu mine !".**

● **Here, There an Everywhere (Aici, acolo și pretutindeni).** În întregime Paul și alt cîntec Beatle preferat de Lennon.

● **Hey Jude.** Paul afirmă că este un cîntec despre Julian : John se despărțea de Cynthia și astfel îl părăsea pe fiul său. Paul l-a vizitat, i-a fost ca un unchi (mărturisește, fair-play, însuși John) și a apărut cu „Hey Jude". Cu toate acestea, John l-a considerat întotdeauna ca un cîntec dedicat lui, și iată motivele expuse chiar de el : **«Yoko tocmai apăruse în viața mea, iar Paul spune în cîntec „Hey Jude, hey John". Inconștient el spunea : mergi înainte, lasă-mă pe mine, dar la nivel conștient nu dorea ca eu să-mi văd de alt drum. Îngerul din el spunea : „Fii binecuvîntat!", diavolului din el însă nu-i plăcea asta deloc, căci nu voia să-și piardă partenerul»...**

● **How Do You Sleep ? (Cum dormi ?).** Din nou poarte plastică este caracterizarea autorului. Lennon : **„Este la fel cum a scris Dylan cîntecul „Like A Rolling Stone"** (Ca un rătăcitor), **una din piesele lui nesuferite. Fac, aici, paradă de furia mea și de sentimentul meu de frustrare, folosindu-l pe Paul drept obiectul acestora".**

Continuare în Almanahul «Luceafărul» 1986

Cunoscuta actriță Irina Petrescu este o cititoare pasionată a revistei «Luceafărul»
● Fotografie de Vasile Blendea

Abonați-vă la revista „Luceafărul"
Citiți publicațiile editate de „Luceafărul":
Caietul de cuvinte încrucișate „Domino"
„Luceafărul copiilor"

Almanahul estival «Luceafărul» 1985

Nicolae Dan Fruntelată – redactor șef, M. Ungheanu – redactor responsabil, Mircea Croitoru – secretar de redacție, Ion Cucu

Coperta : Decebal Scriba și Dan Stanciu

Tipărit la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" sub comanda nr. 50 144